BIJDRAGEN TOT DE TAAL-, LAND- EN
VOLKENKUNDE VAN NEDERL.-INDIË

DE NEDERLANDSCHE BOEK- EN STEENDRUKKERIJ
VOORHEEN H. L. SMITS, WESTEINDE 135, DEN HAAG

BIJDRAGEN TOT DE TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

UITGEGEVEN DOOR HET

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH-INDIË

- DEEL 85 -

's-GRAVENHAGE - MARTINUS NIJHOFF - 1929

INHOUD.

NOTULEN VAN DE
BESTUURS- EN ALGEMEENE VERGADERINGEN.

---

(156)

LITERATUUROPGAVE VOOR HET ADATRECHT.

No. 5: JUNI 1929.

Onderstaande opgave beoogt aan te sluiten op den tweeden druk der Literatuurlijst voor het adatrecht van Indonesië (1927). Het is de bedoeling mede die oudere schrifturen te vermelden, die in de gezegde Literatuurlijst ten onrechte schijnen te ontbreken.

Adatvonnissen over recht van Indonesiërs worden vermeld voor zoover nog niet geboekt in de werkjes over jurisprudentie van Enthoven (1912; herdrukt 1927) en van Van der Meulen (1924). Adatvonnissen over recht van uitheemsche oosterlingen zijn opgenomen van 1 Januari 1927 af.

I. Adatrechtpolitiek.

Dr. W. J. Beck. Redactie van adatverordeningen; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

Dr. V. E. Korn. Inheemsche rechtspraak. Beschouwingen over de aanhangige ontwerp-regeling; De Locomotief, 30 Augustus 1928 en 1, 3, 4 en 5 September 1928.

Dr. (Mr.) I. A. Nederburgh. Codificatie van adatrecht; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

II. Inheemsch recht.

A. *Indonesië in het algemeen.*

Hoekoem adat dan bahasa Indonesia; Indonésia Raja, nomor pertjobaan [1928].

De Louter, zie onder Nederlandsch-Indië (beneden, blz. 4).

B. *Nederlandsch-Indië.*

Adatheffingen [in Zuid-Selebes] (1860—1912); Adatrechtbundel XXXI, blz. 215—219.

(156)

Adatvonnissen van:
30 Januari 1928, West-Java, T. 128 : 389
8 Juni 1928, West-Java, T. 128 : 396
28 September 1928, Zuid-Sumatra [1]), T. 128 : 303

Dr. N. Adriani. Zorgen voor na den dood [bij de Toradja's] (1908); Adatrechtbundel XXXI, blz. 96—101.

W. J. D. van Andel. Boeoolsche adatrechtstermen (1925); Adatrechtbundel XXXI, blz. 28—68.

Pater Joh. van den Bergh. Godsdienst, Eeredienst, Toovenarij en Bijgeloovigheid bij de heidensche Keieezen; Annalen van O. L. Vrouw v. h. H. Hart [vervolg], Februari en Mei 1929.

Mr. C. T. Bertling. Grondbezit in de Minahasa; Koloniale Studiën, 12 (1928).

Mr. Drs. P. A. F. Blom. Het adatrecht van Nederl.-Indië. Beschouwingen over christelijk recht; Het Koloniaal Weekblad, 24 en 31 Januari 1929.

D. H. Burger. Rapport over de desa Pekalongan in 1868 en 1928 (Weltevreden,, z.j.).

[Dr.] E. J. Burger. Gegevens over bestuur en beschikkingsrechten van de kampongs langs de Geelvinkbaai; Koloniale Studiën, 12 (1928).

Deelwinning van vee [op Zuid-Selebes] (1920); Adatrechtbundel XXXI, blz. 172—178.

Deelwinning van vee in de afdeeling Manado (1920); Adatrechtbundel XXXI, blz. 16.

Deelwinning van vee in Midden-Selebes (1920); Adatrechtbundel XXXI, blz. 102.

Domeinbelastingen van den gewezen vorst van Bonē (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 112—115.

Dr. C. L. van Doorn. Sawahverpanding in Tondano en samenwerking (Mahapaloes) in de Minahasa (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 10—15.

Dorpsrechtspraak en tuchtrecht [op Zuid-Selebes] (1923); Adatrechtbundel XXXI, blz. 170—171.

Ethnographische gegevens [over Gorontalo] (1927); Adatrechtbundel XXXI, blz. 85—86.

Ethnographische gegevens [over de Minahasa] (1927); Adatrechtbundel XXXI, blz. 26—27.

M. J. Friedericy. De Gowa-federatie (1928); Adatrechtbundel XXXI, blz. 364—427.

Gegevens nopens Zuidoost-Selebes (1917—1919); Adatrechtbundel XXXI, blz. 185—188.

G. van Genderen Stort. Heffingen van rechten op grond in Boegineesche en Makassaarsche landen (1927); Adatrechtbundel XXXI, blz. 137—155.

---

[1]) Over de domeinverklaringen van 1870 en 1875.

H. Geurtjens. Bezit- en erfrecht bij de Marindineezen; Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap, 1929.

Gewestelijke regelingen nopens de inheemsche rechtspraak [op Zuid-Selebes] (1919, 1923); Adatrechtbundel XXXI, blz. 156—169, 435.

O. M. Goedhart. De inlandsche rechtsgemeenschappen in de onderafdeeling Takalar (1920); Adatrechtbundel XXXI, blz. 311—352.

Gouvernementsvelden in de Noorderdistricten [van Zuid-Selebes] (1892—1912); Adatrechtbundel XXXI, blz. 284—287.

N. Graafland. Fragment eener onuitgegevene beschrijving van de Minahassa [1]); Mededeelingen van wege het Nederlandsche Zendelinggenootschap, 8, 1864.

Grondenrecht, heffingen en apanages [op Zuid-Selebes] (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 116—124.

Mr. B. ter Haar Bzn., zie Logemann in Literatuuropgave no. 2 (April 1928), blz. 5.

[Mr.] B. t[er] H[aar] en [dr.] J. H. A. L[ogemann]. Het beschikkingsrecht der Indonesische rechtsgemeenschappen; Indisch Tijdschrift van het Recht, 128, 1928.

Mr. F. D. Holleman. De verhouding der gemeenschappen (familie, dorp en district in de Minahasa; Indisch Genootschap, 22 Februari 1929.

Van der Hout, zie Soerjo alam [2]).

Het huwelijk in de Minahasa (1894); Adatrechtbundel XXXI, blz. 20—22.

De Kapitein Malajoe te Makassar (1920); Adatrechtbundel XXXI, blz. 109—111.

Kasoewijang, ornaments- en ambtsvelden (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 125—133.

Mr. J. C. Kielstra over Minahasisch adatrecht (1914) [3]); Adatrechtbundel XXXI, blz. 17—19.

Br. H. van der Klift. Nadere gegevens nopens Zuidoost-Selebes (1921); Adatrechtbundel XXXI, blz. 211—214.

[Dr.] A. J. C. Krafft. Coöperatie in Indië. Een sociaal-paedagogisch vraagstuk (Groningen, 1929).

Krediet en woeker [op Zuid-Selebes] (1913); Adatrechtbundel XXXI, blz. 360—361.

D. J. C. Kriebel. Grond- en waterrechten van Salajar (1919) [4]); Adatrechtbundel XXXI, blz. 194—210.

Logemann, zie Ter Haar.

Losse gegevens [over Zuid-Selebes] (1695—1902); Adatrechtbundel XXXI, blz. 183—184.

---

[1]) Over mapaloes.
[2]) Zie Literatuurlijst[2], 1927, blz. 180.
[3]) Zie Literatuurlijst[2], 1927, blz. 101.
[4]) Zie Literatuurlijst[2], 1927, blz. 108.

Losse gegevens nopens de bergregentschappen [van Zuid-Selebes] (1904); Adatrechtbundel XXXI, blz. 353—357.

Prof. Mr. J. de Louter. De ontdekking van het Adatrecht; Indische Gids, 50 (1929).

Matthes over de adat van Zuid-Selebes (1885) [1]); Adatrechtbundel XXXI, blz. 246—283.

Dott. G. Mazzarella [2]). La condizione giuridica del marito nella famiglia matriarcale (Catania, 1899).

E. Mjöberg. Durch die Insel der Kopfjäger. Abenteuer im Innern von Borneo (Leipzig, 1929). [3])

F. J. Nieboer. Gegevens over Parigi (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 80—84.

Niemann over de Latowa (1884) [4]); Adatrechtbundel XXXI, blz. 220—245.

Ornamentsvelden en apanages van Goa (1903—1913); Adatrechtbundel XXXI, blz. 301—305.

Oude gegevens [over de Minahasa] (1870—1891); Adatrechtbundel XXXI, blz. 23—25.

Oude gegevens [over Zuid-Selebes] (1856—1861); Adatrechtbundel XXXI, blz. 105—108.

[Rd. Mr.] W. Prodjodikoro. Kan een pandhouder van een stuk grond zich verzetten tegen een daarop gelegd beslag?; Indisch Tijdschrift van het Recht, 128 (1928).

Dr. [J.] W. van Royen. De staatkundige zijde van het Pepadonwezen; Koloniale Studiën, 12 (1928).

Schaking [in Zuid-Selebes] (1906—1923); Adatrechtbundel XXXI, blz. 179—182.

Schakingsmoord [in Zuid-Selebes] (1913); Adatrechtbundel XXXI, blz. 362—363.

Sedjarah di Tjamba (1904); Adatrechtbundel XXXI, blz. 288—300.

[Rd. M. Mr.] Soeripto. Ontwikkelingsgang der Vorstenlandsche wetboeken (Leiden, 1929).

A. S. L. Spoor, Inheemsche rechtsgemeenschappen op Zuidwest-Selebes (1927) [5]); Adatrechtbundel XXXI, blz. 306—310.

H. W. Stap. Geldnood en kredietverschaffing (1919); Adatrechtbundel XXXI, blz. 69—77.

[Dr.] J. W. de Stoppelaar. Moment-opnamen van Semarangsch adatrecht; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

Supit, Mapaloes (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 1—9.

To Badjing enz. (1913); Adatrechtbundel XXXI, blz. 358—359.

---

1) Zie Literatuurlijst², 1927, blz. 124.

2) Dezelfde schrijver (Giuseppe M.), die in Literatuuropgave no. 4 (December 1928), blz. 3, J(oseph) Mazzarella heet.

3) Zie Literatuuropgave no. 2 (April 1928), blz. 5.

4) Zie Literatuurlijst², 1927, blz. 137.

5) Zie Literatuurlijst², 1927, blz. 181.

Toradjasche adatrechtstermen (1894); Adatrechtbundel XXXI, blz. 88—95.
H. de Vogel. Sidenreng, Rappang en Soepa (1907); Adatrechtbundel XXXI, blz. 188—193.
Volksbesluiten betreffende het adatrecht in Gowa en Limboeng (1926); Adatrechtbundel XXXI, blz. 134—136.
De zg. weeskamer te Gorontalo (1914); Adatrechtbundel XXXI, blz. 28—79.
Wirjono, zie Prodjodikoro.

C. *Formosa en de Philippijnen.*

D. *Noorden van Borneo en Maleisch schiereiland.*

E. *Portugeesch-Timor.*

F. *Gebied der Tjams en Madagaskar.*

L. Aujas. Une convention de fokonolona à Tananarive; Bulletin de l'Académie Malgache, 6 (1908) [1]).
G. Maspero. Le royaume de Champa[2] (Paris et Bruxelles, 1928).

III. Eigen volksrecht van Chineezen en verdere uitheemsche oosterlingen.

Adatvonnis van:
23 Augustus 1928, Java, T. 128 : 285

IV. Godsdienstig recht.

Gewestelijke regelingen nopens Mohammedaansche huwelijken in de buitengewesten (1912); Adatrechtbundel XXXI, blz. 428—430.
Mohammedaansche rechtspraak op Zuid-Selebes (1919); Adatrechtbundel XXXI, blz. 431—433.

1) Zie Literatuurlijst[2], 1927, blz. 36.

EEN EN DERTIG HOOFDSTUKKEN

UIT HET VERLOREN GEGANE

LIVRO IX VAN LOPES DE CASTANHEDA's

„História do descobrimento e conquista da India pelos Portugueses."

Inleiding.

Fernão Lopes de Castanheda behoort tot de grootsten onder de oudere Portugeesche koloniale geschiedschrijvers. [1]) Maar zijn levenswerk: de Ontdekkingsgeschiedenis van Indië is onvoltooid gebleven. Zelf teekent hij aan in de inleiding van het in 1552 verschenen eerste boek, dat deze uit tien boeken zal bestaan [2]) en loopen zal tot den dood van João de Castro (1548). [3]) In het voorwoord op het achtste boek zijner geschiedenis, dat in 1561 na den dood van hun vader door zijn zonen werd uitgegeven, verzoeken deze dan ook den minderjarigen koning Sebastiaan, dat hij „dit achtste boek (en daarmede het volgende negende en tiende, welke zeer spoedig zullen gedrukt worden) onder zijne bescherming moge nemen". [4]) Beide laatste boeken zijn evenwel nooit verschenen. Couto beweert, dat alleen de uitgave van het tiende boek — en wel door João III — verboden

---

[1]) Het jaar zijner geboorte te Santarem in Portugal is niet met zekerheid bekend. Aanvankelijk trad hij in de orde der Dominicanen, maar verliet deze weer. In gezelschap van zijn vader Lopo Fernandez de Castanheda vertrok hij 18 April 1528 uit Lissabon naar Goa op dezelfde vloot, waarmede de nieuwe goeverneur Nuno da Cunha naar Indië zeilde. Na ongeveer tien jaren (aldus Diogo do Couto, *Da Asia*, Dec. IV, Livro 5, cap. 1; p. 329—330 van de Decada 4a, Parte primeira in de editie van Lissabon 1778) dwongen gezondheidstoestand en gebrek aan middelen hem naar Portugal terug te keeren. Hier werd hij 25 September 1545 benoemd tot pedel van het „Colégio das Artes" der beroemde Universiteit van Coimbra en nog in November van 't zelfde jaar belast met het beheer van het archief en de boekerij der Universiteit. Hij overleed in deze stad op 23 Maart 1559.

[2]) „Acabey de compoer esta historia, que reparti em dez livros."

[3]) Aldus in de voorrede der tweede uitgave van het eerste boek in 1554.

[4]) „Pedimós a V. A. queira tomar sob seu amparo este Liuro Octauo, (& com este o Nono & Decimo seguintes, que muy cedo se imprimirão)." In den herdruk van Lissabon 1833 staat dit stuk ongepagineerd aan het einde van het Livro VIII.

werd [1]) en geeft als reden op, waarin Tiele hem bijstemt, dat de schrijver zich te vrijmoedig over sommige edellieden had uitgelaten, die zich bij het tweede beleg van Diu misdragen hadden. [2]) Meer opheldering geeft ons een aanteekening van den bekenden schrijver Damião de Goes, die zeer bevriend was met de Castanheda. In een exemplaar van het Livro VIII, dat hij aan een niet nader bekend aanzienlijk persoon moet hebben toegezonden, schreef hij eigenhandig aan het slot: „de afdruk der andere boeken is nog niet voltooid, omdat onze Meesteresse, de Koningin, het niet wil — wanneer zij dit worden, zullen zij aan Uwe Doorluchtigheid gestuurd worden. D. de Goez." [3])

Ook na het aftreden der koningin-regentes in October 1562 schijnt het verbod streng te zijn gehandhaafd; van een latere poging tot uitgave verneemt men niets. Dit is tot op heden zoo gebleven. Nog in de nieuwe, derde editie van Castanheda's Historia [4]) schrijft de uitgever Pedro de Azevedo, dat over beide verloren boeken niets bekend is; het zou hem echter niet verwonderen, indien ze op zekeren dag te voorschijn kwamen. [5])

Al wordt ook die laatste verwachting nu niet vervuld, toch kan voor 't oogenblik de verminking van Castanheda's levenswerk tenminste gedeeltelijk hersteld worden. Er zijn namelijk een en dertig hoofdstukken bewaard gebleven en van den ondergang gered, dank zij de goede zorgen van een anderen schrijver der Portugeesche koloniale geschiedenis: den Italiaan Giovanni Pietro Maffei, S. J.

Geboren te Bergamo in 1533 had deze bijzonder begaafde Latinist in 1563 de benoeming aangenomen voor een leerstoel der welsprekendheid te Genua, waarbij in 't volgende jaar nog de betrekking

---

1) Couto, Dec. IV, L. 5, cap. 1; op. cit. p. 330. Beide beweringen zijn onjuist; João III was reeds in 1557 gestorven.

2) P. A. Tiele, *De Europeeërs in den Maleischen Archipel*. Eerste gedeelte. Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde v. Ned. Indië, 4e Reeks, Dl. I (1877), p. 324.

3) „Hos otros Liuros não saon acabados dimprimir por q̃ não quer a Raynha nossa Sñora — si lo forhem mandarse hã a VSYlltr — D. de Goez." Zie: noot 1 in het merkwaardig Appendix I van den scherpzinnigen Dr. G. P. Rouffaer achter zijn artikel: *Het tijdperk van Godsdienstovergang (1400—1600) in den Maleischen Archipel. Ie Bijdrage: Wanneer is Modjapahit gevallen?* Bijdragen T-, L- en Vk van N. Indië, 6e Reeks, Dl. 6 (1899), p. 152.

4) Coimbra, Imprensa da Universidade, 1924 vlg.

5) „é hoje desconhecido o paradeiro de qualquer exemplar dos livros nove e dez, não sendo, porem, de admirar que algum dia êle venha a aparecer." Introdução, p. XIV. De Azevedo is sindsdien overleden; Dr. Laranha Coelho zet de uitgave der overige boeken (5—8) voort.

kwam van secretaris der Republiek. Spoedig daarop echter, op 26 Augustus 1565, trad hij te Rome in de Societeit van Jesus. Van zijn hand verscheen in 1571 te Dillingen de bekende Latijnsche uitgave: „Rerum a Societate Iesu in Oriente gestarum ad annum usque a Deipara Virgine MDLXVIII, commentarius Emanuelis Acostae Lusitani, recognitus et latinitate donatus". Het boek maakte een buitengewonen opgang, zoodat binnen eenige jaren verschillende herdrukken en vertalingen verschenen. [1]) Kardinaal Henriques van Portugal was er zoo mee ingenomen, dat hij Maffei voorstelde in klassiek Latijn de geschiedenis te schrijven der Portugeesche ontdekkingen en kolonisatie in Oost-Indië in 't bijzonder met betrekking tot de Katholieke geloofsprediking in die gewesten. Deze nam de vereerende opdracht aan en kwam in den laten herfst van 1579 uit Spanje naar Coimbra, teneinde in het archief der Societeit aldaar en te Evora en in het staatsarchief te Lissabon de noodige bouwstoffen te verzamelen. [2]) De kardinaal, die inmiddels in 1578 Sebastiaan op den Portugeeschen troon was opgevolgd, overleed 31 Januari 1580, maar zijn opvolger, Philips II van Spanje, bevestigde de opdracht en spoorde persoonlijk Maffei aan het begonnen werk met kracht voort te zetten. [3]) Daarbij liet hij den archivaris Don Antonio Pinheiro en diens opvolger Don Antonio del Castilho aanzeggen den schrijver inzage te geven van alle benoodigde stukken uit het staatsarchief. Met behulp van zijn beide secretarissen João Rebello en Pietro Lombardo pakte Maffei de zaken zoo flink aan, dat hij reeds in Februari 1584 aan een terugkeer naar Rome denken kon.

Een groot aantal afschriften en uittreksels behoorende tot de schriftelijke nalatenschap van Maffei, die 20 October 1603 te Tivoli overleed, zijn in het bezit der Orde bewaard gebleven en daaronder gelukkig ook de hierachter volgende hoofdstukken van Lopes de Castanheda's Historia. [4]) Of de oorspronkelijke tekst volledig zonder inkorting of weglating is overgeschreven, valt natuurlijk niet te contro-

[1]) Zie: Carlos Sommervogel S. J., *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, vol. V (Bruxelles 1894), col. 294—295.

[2]) G. Schurhammer S. J., *Xaveriusforschung im 16 Jahrhundert*. Zeitschrift für Missionswissenschaft, Bd. XII (1922), p. 138—139.

[3]) Aldus in de voorrede van Maffei's hoofdwerk *Historiarum Indicarum Libri XVI*. De eerste uitgave is van Florence 1588.

[4]) In het negende boek van zijn Indische Geschiedenis vermeldt Maffei de Castanheda en wel met diens Latijnschen naam Fernandus Lupius (p. 181 in de uitgave van Keulen 1593). Tot nader bewijs van de juistheid eener bepaalde gebeurtenis beroept hij zich daar op diens gezag als van iemand, „die juist om dit alles te beschrijven Indië heeft doorkruist".

leeren. Een enkel twijfelachtig geval buiten rekening gelaten, krijgt men wel den indruk, dat de volledige tekst voor ons ligt. De opschriften der verschillende hoofdstukken schijnen mij toe te zijn ingekort.

Op de vraag of Maffei alleen dit gedeelte heeft laten copieeren of meer, is geen antwoord mogelijk. Is er meer geweest, dan moet de rest zijn verloren gegaan.

De een en dertig hoofdstukken sluiten niet onmiddellijk bij het achtste boek van de Castanheda aan. Er blijft een lacune van ongeveer 15 maanden, nl. het geheele jaar 1538, waarin juist Nuno da Cunha op 14 September als onderkoning aftrad en vervangen werd door D. Garçia de Noronha, en de eerste maanden van 1539. Het hier gepubliceerde omvat het grootste gedeelte der korte regeering van de Noronha — van omtrent Februari 1539 tot aan zijn dood op 3 April 1540 te Goa — en het interimaat van den in Indië volgens de bekende „vias da successão" benoemden D. Estevão de Gama, hetwelk loopt van 4 April 1540 tot 7 Mei 1542. Het laatste hoofdstuk verhaalt dan de reis, aankomst en eerste regeeringsdaden van D. Martim Afonso de Sousa, die in April 1541 uit Lissabon vertrokken door zijn gedwongen overwintering op Mozambique eerst in Mei van het volgende jaar te Goa het bestuur kon aanvaarden. Een zijner reisgenooten was de heilige missionaris Franciscus Xaverius.

De hoofdstukken 8, 9, 21, 22, 23 handelen over de Molukken ten tijde van Antonio Galvão en diens opvolger Jorge de Castro. Hier sluit de tekst onmiddelijk aan bij de laatste twee hoofdstukken 199 en 200 van het achtste boek.

Korte inhoudsaanduidingen deels in 't Portugeesch, deels in het Latijn, zijn als randbemerkingen door een andere hand aan het manuscript toegevoegd. Voor zooverre deze te lezen waren zijn ze overgenomen. De tekst is onveranderd met behoud der afkortingen afgedrukt. Op vele plaatsen is het handschrift zeer lastig leesbaar, omdat het papier aan beide zijden beschreven is en de inkt in de lange tijdruimte van meer dan drie eeuwen is uitgevloeid en doorgetrokken. De bijgevoegde foto's geven daarvan eenige voorbeelden. Voor de ontcijfering van verschillende, onduidelijke zinnen ben ik bijzonderen dank verschuldigd aan de scherpzinnige hulp van mijn Portugeeschen vriend P. Julio de Moraes S. J. Waar twijfel bleef, is dit door een [?] aangegeven.

Nijmegen, Canisius-College. C. Wessels S. J.
November 1928.

De como entrarão os Mouros na Ilha

Uit het Livro IX van Lopes de Castanheda's Historia.
De eerste bladzijde van het Handschrift.

43

De como dom Jorge de Castro chegou a fortaleza de Maluco

Bladzijde 43 met het begin van hoofdstuk 22.

Het begin van het laatste hoofdstuk — XXXI.

EEN EN DERTIG HOOFDSTUKKEN

UIT HET VERLOREN GEGANE

LIVRO IX VAN LOPES DE CASTANHEDA's

„História do descobrimento e conquista da India pelos Portugueses."

[Cap. 1] De como entrárão os Mouros na Ilha de Salsete.

Sabendo Meliqueacẽ a fertilidade e abastança da Ilha de Salsete e o muito que remdia determinou de a tomar, e não por o passo que tinha per[a] a terre firme como disse atraz senão mais acima pello mesmo rio, do que se Ruy Lourenço de Tavora não precatava que avia por impossivel entrarẽ por ali os Mouros senão em barcas, e porque sabia que as não tinhão aviase por seguro d'ẽtrarẽ por aly, e como não acharão quẽ os torvasse entrarã boa soma deles que logo se forã onde morava hũ dos Tanadares portugueses, e o cativarã matando algũs poucos que estavã com elle, e daly se forã pela ilha a roubar, o que logo soube Ruy Lourẽço, que por não ter gente com que podesse peleiar cõ os Mouros o não fez, e logo mandou pedir socorro ao Capitã de Chaul e ao Visorey que estava em Diu, e entretanto mandou goardar o passo seco que assi se chama o da Ilha de Salsete, pera nã se poderẽ os Mouros sair ẽquãto chegava o socorro pera poder peleiar coeles, e mandono goardar per Fernã da Silva que partio pera lá aos sete de fevereiro cõ duas cotias grandes e dous catures carregados de gente estando lá avia dous dias Fernã Gomez de Sousa cõ dous catures bẽ artilhados e fornidos de gente, e chegando ao passo pos os navios em compasso que podessẽ acudir hũs aos outros, e começou d'esbõbardear algũs Mouros que estavã pera passarẽ a terra firme por aquele passo, e não podendo os Mouros sofrer os tiros forã se acima do passo e cometerã a passaiem cõ marè vazia, o que lhe Fernã da Silva nã pode defender por nã poder la chegar os navios, mas despois que a maré tornou que lhe pode chegar, fustigou tã bravamente que matou algũs e os fez afastar e tomoulhes treze cavalos, e vendo os mouros a dificuldade que avia na passajem desistirã dela e meterãse pola ilha que tem grandes matas e altas serras, e derãse a roubar os moradores dela, e passando algũs dias pareçendolhe que ja Fernã da Silva seria ido, forã algũs a ver se era asi. E ẽ pareçendo tirarãlhes dos catures cõ artilharia, cõ cuio medo se tornarã e derã recado aos outros que não quiserã majs tornar, e deixarãse estar ate verem em que aquilo parava. E entretanto o que foi pedir socorro ao Capitã de [Cha]ul [2] chegou lá em breve espaço por nã serẽ mais de p. 2

Prorege Garçia Noronia.

Salsete de Baçaim entrado pelos Mouros.

Socorro de Chaul contra os Mouros.

doze legoas, e ho capitã vendo o recado de Ruy Lourenço, mandou logo ẽ seu socorro Gonçalo Vaz Coutinho cõ algũa gente, e tãbẽ o Visorei como soube o aperto ẽ que Ruy Lourenço estava espidio logo Dom Pedro de Castelo Brãco ẽ hũa Galé cõ çem homẽs de peleja e mandoulhe que fosse deitar os Mouros fora da Ilha de Salsete, mandando em sua companhia Tristã d'Atayde ẽ hũa nao cõ outros cem homẽs, e como Baçajm està mais perto de Chaul que de Diu, chegou primeiro Gonçalo Vaz Coutinho que foi aos doze de fevereiro cõ que Ruy Lourẽço folgou muito, e logo acordou coele que fosse deitar os Mouros fora da Ilha de Salsete e que o aiudaria Fernã da Silva, e cõ outra que lhe daria que cõ a que trazia seriã por todos dozentos portugueses de que os cincoenta erã espingardeiros; e ficando Ruy Lourenço foise Gonçalo Vaz Coutinho ao passo iuntar cõ Fernã da Silva pera darem nos Mouros, o que nã poderã fazer por os Mouros serem muitos e estarẽ embrenhados polas serras e bosques, e os portugueses erã muito poucos pera os desẽcovarẽ, e por isso ouverã Gonçalo Vaz e Fernã da Silva por escusado de s'irem polla ilha aos buscar, e ficando Fernã da Silva ẽ goarda do passo como d'antes, tornouse Gonçalo Vaz pera a fortaleza, e deu conta do que passava a Ruy Lourẽço a que pareçeo bẽ a causa porque nã forã buscar os Mouros e que esperassẽ ate chegar o socorro que mandase o Visorej; e porque nã sabia quando seria, despidio Gonçalo Vaz a gente que trouvera de Chaul porque por ser perto tornaria como fosse necessaria, e ele ficou cõ Ruy Lourenço pera ir por ela.

[Cap. II] De como os Mouros que andavã na Ilha de Salsete forã desbaratados.

Socorro do Visorey.

Estando asi chegarã Dom Pedro de Castelo Brãco e Tristã d'Atayde com os duzentos homẽs que dise, e desẽbarcados disse Dom Pedro a Ruy Lourenço que ho Visorej o mandava a deitar fora os Mouros da Ilha de Salsete e que ho queria logo ir fazer, e detevese por esperar a gente de Chaul pera onde Gonçalo Vaz partio ẽ ele chegando, e tornou logo cõ cento e quarenta portugueses em que entravã muitos fidalgos, e indo Dom Pedro por Capitã mór de todos se foi cõ toda a gente ao passo que cõ a que là estava faziã quatrocentos e oitenta

portugueses todos gente escolhida e bẽ armada e muitos deles espingardeiros e quorenta de cavalo [3], e postos todos na Ilha e sabemdo Dom Pedro onde os Mouros estavã partio a buscalos cõ a gente feita ẽ quatro escoadrões, Fernã da Silva capitã d'ũ em que avia çento de pé e quorenta de cavalo todos arabios e muito bõs, e esta era a gente de Baçajm, da de Chaul que era outra tanta era Capitã Gonçalo Vaz Coutinho, dos outros dous escoadrões que era cada hũ de çẽ homẽs erã capitães Dom Pedro e Tristã d'Atajde, e detras desta gente ião bẽ seisçentos bigairĩs carregados de mantimentos que cõ os portugueses faziã mostra de dous mil homẽs, e asi o cuidarã os Mouros quando os virã, e afirmando que era asi foy o seu medo támanho que se começarã logo de recolher pera hũa serra de que estavã perto que era muito forte cousa e nã se podia sobir a ela senã hũa pesoa diante d'outra, e cõtudo os Portugueses derã apos eles, e querendo sobir por a serra nã quis Dom Pedro dizendo que fazia já calma e que cansariã muito, e se os Mouros se quisesẽ defender que os matariã a todos, e por os soldados insistirẽ a querer sobir diselhes que o Visorej lhe dera por regimento que lançasse os Mouros fora da Ilha e nã lhes fizesse mal, do que se eles agastarã tanto que sem nenhũa paciencia lhe disserã que era muito grande Judeu e que não prestava pera nada, e que aviã de peleiar cõ os Mouros em que lhe pes. E algũs sobirã logo pela serra acima, e inda que erã poucos peleiarã tã esforçadamente cõ os Mouros que os desbarataram matando muitos deles, e tomandolhes alguns cavalos que lá tinhã se tornarã pera Dom Pedro, e lhos apresentarã como que faziã escarnio dele e lhe diziã que se elle sobira a serra cõ a outra gente que nã escapava nada dos Mouros, e ele os vio tã danados, que nã ousou de lhes dizer nada, antes se partio logo pera hũ lugar da Ilha que se chama Taná onde tinhã as fustas, e foi cõ ele Gonçalo Vaz Coutinho cõ a gente de Chaul, e Fernã da Silva cõ a de Baçaim se tornou a goardar o passo. Os Mouros que asi se virã cometer e quã mal os tratarã aqueles poucos de Portugueses que peleiarã coeles, cudarã que os cometezẽ outra vez todos iuntos, e não se avendo por seguros se asi fosse, determinarã de se aventurar a irẽse da Ilha, crendo que ainda os Portugueses nã estariã no passo, pera onde partirã cõ muita pressa, [4] e chegando a ele começarã de se meter ao vao,

Manipulus militum in Mauros. p. 3

Successus praelij.

p. 4

donde Fernã da Silva estava cõ sua armada afastado hũ pedaço por os catures e fustas não estarem no vao ẽ nado, e por estar asi afastado se atreverã os Mouros a pasar posto que o virã, e ẽ ele os vendo arrãca muito rijo pera o vao a força de remo fazendo desparar sua artelharia, e Fernã Gomez de Sousa e Pero Lopez, Lionel Paez, e outros capitães de fustas e catures que estavã coele fizerã o mesmo e matarã muitos dos imigos cõ a artelharia, e outros morrerã as mãos dos Portugueses despois que chegarã a eles, diante de quẽ fugiã como da morte, e muitos por se salvar se afogarã no rio, e outros se emtregarã nã se podendo salvar, e os menos escaparã e se acolherã pola Ilha embrenhandose por essas serras onde nã se poderã achar, e asi andarã ate que poucos e poucos fugirã

Spolia. da Ilha. E deles não ficou aos Portugueses outro despoio senã armas e quorẽta cavalos Arabios, e o grande contentamento da vitoria sẽ deles faltar ninhũ. E ficando asi a Ilha segura tornouse Gonçalo Vaz Coutinho pera Chaul cõ a gente que de lá trouve, e Dom Pedro e Tristã d'Atajde se partirã pera Goa a esperar o Visorej, e Ruy Lourẽço ficou cõ menos oppressã da que tinha d'antes. E eles partidos loge no mesmo dia que forã vintecinco de fevereiro ao quarto da Modorra

Iterum hostes grassantur et rugiunt. chegou hũ piã a Ruy Lourẽço, e lhe disse que Samgredegi cõ sua gẽte era abalado donde estava pera Baçajm e que levava mil e quinhẽtos de pè e duzentos de cavalo todos guzarates e bẽ armados à sua maneira, e que diziã que aviã de queimar a povoaçam de cima e a dos Portugueses, e que a povoaçam de cima era toda despeiada e avia grande desmaio na gente da terra. Ruy Lourẽço se levantou logo e iumta a gente da fortaleza a repique acodio ao cabo da nossa povoaçam por onde se temia que os imigos emtrassẽ, e nisto chegarã eles a Baçajm de cima, onde nã acharã nimguẽ e cõ prazer de lhes pareçer que nã avia quẽ lhes resistisse poserã fogo a hũas casas que açeso alomeou tudo ao derredor que se via muito bẽ da nossa povoaçam, e da fortaleza, donde Ruy Lourẽço

p. 5 mandou logo tirar [5] cõ hũa salvagẽ que dando antre os imigos fez neles grand'esborralhada matando algũs e ferindo, e vendo os outros que o fogo os descobri[a] aos Portugueses pera lhes tirarẽ apagarãno logo e tornarãse, e assemtarã seu arraial dali hũa legoa ao pè d'hũa serra donde corriã a Baçaim de cima e roubavã as vezes seus moradores, e como sintiã

que Ruy Lourẽço ia a peleiar coeles fugiã logo, e vendo isto Ruy Lourenço determinou de derribar a ponte por onde entravã na Ilha porque nã podesẽ os imigos entrar e desapresassẽ a gente da terra que reçebia grande oppressam destas corridas, e aiuntando sua gente foi derribar a ponte de que derribou hũ pouco que abastava pera estorvar a passajem, e cõ quanto os imigos estavã a vista nũca ousarã de lho irem contrariar, salvo que iã fazer muitas algazaras e os portugueses lhes tiravã às espingardadas; os imigos vendo que nã podiã fazer as corridas que faziã d'antes aiumtarã os materiaes que erã necessarios pera corregerẽ a ponte e depois de corregida tornarã a correr a Baçajm o que nã fizerã muitas vezes porque Ruy Lourẽço tornou a derribar a ponte e derribou a de todo pera o que levou mais gente que da outra vez e tres bombardas ẽcarretadas e nã cudando os imigos que Ruy Lourẽço ia assi aperçebido chegarãse todos ao rio tirando muitas frechadas e espimgardadas, e os Portugueses nã boliã comsigo ate que chegarã bem e entã lhes tirarã cõ as bombardas e matarã dous de cavalo e seis de pè e dos outros baquearãse hũs e fugirã outros e acolherãse ao seu arraial, e cõ quanto nã tinhã servimtia pera a ilha nã deixavã de dar muitas vezes rebate da borda do rio, e isto durou asi ate Maio que se tornou a correger a ponte como direj adiante.

[Cap. III] De como foi acabada a fortaleza de Diu, e do que fez dõ Alvaro de Noronha em Onor.

Posta a fortaleza de Diu ẽ tanta altura que lhe nã faleciã majs que as ameas, partiose o Visorej pera Goa deixando noveçentos sol [6] dados a Diogo Lopez de Sousa e cõ eles algũs fidalgos pera darẽ mesa, e forã estes dom Diogo d'Almeida filho do contador mór, dom Joã d'Almeida filho de dom Lopo d'Almeida de Santarẽ, Antonio Carvalho filho de Vasco Carvalho, Pero Lopez de Sousa filho d'Alfonso Lopes da Costa, Francisco Lopez de Sousa seu irmão que era Capitam mór daquela costa, e asi outros a que nã soube os nomes que nestas mesas que derã gastarã muito no que sirvirã a El Rej grandemente porque sẽ eles e Diogo Lopez de Sousa darẽ de comer aos soldados nã se poderã eles soster aquele Inverno

Estado da fortaleza de Diu. p. 6

naquela fortaleza por nã aver dinheiro del Rej para lhes pagarẽ soldo nẽ mantimento, nẽ pera se acabar a fortaleza, e os fidalgos cõ os soldados a acabarã, e se isto nã fora tornara El Rej de Cambaia sobre a fortaleza, e se a nã tomara deralhe muita oppressam, pelo que todos os que derã mesa fizerã a El Rej mui asinado serviço, e chegando o Visorej a Goa despachou logo seu filho dõ Alvaro de Noronha cõ hũa grande armada pera o rio de Onor, onde sabia que estava carregando hũ navio de Turcos que tinhã feita hũa tramqueira bẽ artilhada ao longo do rio pera onde logo partio, e por nã saber os nomes dos capitães da armada o nã digo nẽ por ordem o que fizerã senã que emtrados no rio d'Onor o primeiro capitam que desembarcou diante das bocas das bombardadas foi Antonio de Soutomajor e apos ele Dom Luis d'Ataide e despois os outros e os turcos fugirã sẽ peleiarẽ e queimarãlhe o navio e tomarãlhe a artilharia e daqui foj dom Alvaro ẽ busca de vintecinco de paraòs de Calicu quę iã pera Cambaia que topou defronte do rio de Mangalor, e os Mouros cõ medo acolherãse a dous esteiros onde se aiumtou coeles muita gente da terra pera os aiudarẽ contra Dom Alvaro que ouve cõ eles hũa brava peleja e cõ aiuda dos seus capitães e soldados matou e ferio muitos deles e os desbaratou e fez deixar o campo, e queimou os navios que foi hũ honrado feito, e em que fez mujto serviço a El Rej por aqueles corsairos fazerẽ muito mal por aquela Costa.

Successo de hua armada de D. Alvaro de Noronha.

Parós de Calecut queimados.

p. 7 [Cap. IV] [7] Do que Miguel Ferreira fez em socorro del Rei de Çeilã.

Tãbem em Goa fez o Visorej outra armada cuia capitania mor deu a hũ fidalgo chamado Miguel Ferreira muito valente cavaleiro e de muito serviço na India e muito antigo nela, e por sua antiguidade morava ẽ Baleacate iumto da casa do bẽaventurado apostolo Sant' Thomè, e sabendo ele como os Turcos estavã sobre a fortaleza de Diu aiumtou dez navios cõ a gente que pode e foi ẽ seu socorro, e por nã poder ir mais çedo chegou a Goa quando o Visorej tornava de Diu que sabendo como Patemarcar Capitam mor do mar del Rej de Calicut era a fazer guerra a El Rej de Çeilã determinou de lhe socorrer por ser amigo del Rej de Portugal, e sabendo quã

El Rej de Ceilão oprimido de Calecut.

valente, discreto, e prudente era este Miguel Ferreira deulhe a Capitania mòr deste socorro que mandava a El Rej de Çeilã que foi nos dez navios que Miguel Ferreira trouvera e em outros majs que lhe deu, e mui bẽ aperçebido de gente e artilharia se partio Miguel Ferreira de Goa pera Çeilã onde chegou a salvamento. E porque nã pude saber por ordem o que fez ẽ aiuda del Rej de Ceilã contra Patemarcar que o tinha çercado, o nã digo senã sumariamente que peleiou muitas vezes com Patemarcar e sempre ouve a vitoria, e na derradeira foi morto Patemarcar e hũ seu sobrinho tãbẽ muito valento cavaleiro e outros muitos Mouros, e os que escaparã forã cativos e tomada sua armada cõ quanta artilharia levava no que El Rej de Calicut reçebeo irrecuperavel perda e ficou destroçado e sẽ ninhũa força nã somente na armada gente e artilheria mas ẽ Patemarcar frol do esforço de toda sua cavalaria, prudente e sabedor sobre todas os seus Capitães. E asi ficou El Rej de Calicut tã alapardado e sem animo que no veram seguinte pidio paz ao Visorej como direj adiante. E Miguel Ferreira depois que desbaratou Patemarcar mandoulhe cortar a cabeça e cõ a de seu sobrinho mandou a El Rej de Ceilã que ẽ estremo ficou ledo vendo que era livre de dous tamanhos imigos e de que tinha medo grandissimo. E alem de dar por isso muitos agardecimentos a Miguel Ferreira, lhe mandava boa soma de dinheiro que ele nã quis tomar dizendo que [8] nã era vindo pera tomar dinheiro senã pera lhe entregar as cabeças de seus imigos como tinha feito. E deixando El Rej pacifico se tornou pera sua casa cõ tamanha honrra e fama como merecia hũ feito tã façanhoso como aquele foi.

Adiutus a lusitanis et labore levatus.

p. 8

[Cap. V] Dos Capitães que forã pera diversas partes.

De Goa despachou tãbem o Visorej dom Jorge de Castro pera Capitam da fortaleza de Maluco que tinha a Capitania na vagante de Antonio Galvam, e despachouo posto que algũs disserã que Antonio Galvam nã acabava ajnda o tempo de sua Capitania por lhe El Rej dar por quatro anos e naquelle ano se acabarẽ os tres, e cõ quanto dom Jorge isto soube todavia requereo ao Visorej que o despachase pera Maluco fazendo conta que lhe venderia Antonio Galvam o ano que tinha por servir, e por conselho de Dom Jorge e de Fernã Roiz

Revogada a prematica do cravo.

de Castelo Brãco e de Garcia de Sá e doutros revogou o Visorej a prematica que El Rej tinha feita sobre nĩguẽ poder comprar cravo ẽ Maluco senã S. A. E alargou que o comprasse quẽ quisese, dizendo que o fazia por aver quẽ quisese estar na fortaleza de Maluco porque doutra maneira nĩguẽ queria lá ir, e sem gente nã se podia soster a fortaleza e por isso avia por majs serviço del Rej ser o cravo comũ a todos. E asi despachou Pero de Faria pera Capitam de Malaca que entrava na vagante de Dom Estevã, e pera Banda dom Francisco de Noronha seu sobrinho do Visorej, e Fernã de Moraes pera Pegu, e Luis Coutinho pera Moçambique e Fernam de Lima pera Ormuz, e por que sabia que no Mardave que é no estreito na costa de Arabia andavã certas fustas de Turcos mandou lá Vasco da Cunha pera as destruir cõ hũa armada de dez fustas de que afora ele forã capitães Afonso Pereira de Laçerda, Bertolameu d'Albuquerque, Lopo de Sousa, Ruj Dias Soutomajor, Diogo d'Azevedo, Lançarote Perejra, Bertolameu da Silveira, Ruj da Costa, e Christovam de Melo natural de Beja. E cõ esta armada se partio Vasco da Cunha pera o estreito. Mandou majs o Visorej a hũ cavaleiro que avia nome Fernam Farto natural d'Obidos que fosse pelo estreito ate Çuez ou ate
p. 9 onde majs [9] podesse e soubese que Turcos avia no estreito e o que determinavã porque determinava se lhe nosso Senhor desse saude ir no ano seguimto tomar Adem e queimar a armada dos Turcos que asi lho mandava El Rej, e se nã adoecera apuele ano o ouvera de fazer. E Fernã Farto se partio ẽ hũa fusta cõ desaseis soldados, e hũ deles fora Turco e no çerco de Diu se lançara cõ os Portugueses, e tornarase christão e avia nome Garcia de Noronha, e este ia por lingoa pera ẽganar os Turcos quando os achassẽ. E ficando o Visorej doẽte foi sua

Visorey doente e governava.

doẽça ẽ tanto crecimento que nã se levantou mais ate que morreo, e da cama governava a India aiudandoo Fernã Roĩz de Castelo Brãco vedor da fazenda.

[Cap. VI] Do que Francisco Mendez de Vascõçelos assemtou com El Rey de Cambaia.

Partido de Diu Francisco Mendez de Vascomçelos que o Visorej mandava por Embaxador a El Rey de Cambaia foise a Novaguer onde estava Cojeçofar pera hi lhe dar Alucã aviamento de seu caminho, e por o nã achar esteve esperando ate

que viesse, e entretanto Cogeçofar lhe fez muito bõ recibimento ainda que queria grãde mal aos Portugueses e lhe pesase muito de o ver, mas disimulava ate ver tempo em que se vimgase, e quando os moradores de Diu que estavã ẽ Novaguer virã Francisco Mendez e os Portugueses que iã cõ ele fizerã tamanha festa que nã se podia crer e asi a fez Alucã quando chegou que vio Francisco Mendez a que teve hũ pouco chorãdo coele de prazer dizendo que dava muitas graças a Deus e a Mafamede por o deixarẽ ver os portugueses e estar de paz coeles que ja a dava por feita e achando ainda ali os moradores de Diu queixouse cõ Cogeçofar de os nã ter mandados pera lá e logo mandou apregoar que quẽ se quisese ir pera Diu o podia fazer porque avia paz antre El Rey de Portugal e El Rey de Cambaia, e a este pregã levantarã os Guzarates [10] p. 10
tamanha grita de prazer que era pera espãtar, e a gẽte pobre que tinha pouco que levar começou logo de caminhar pera Diu e quando foj a hũa hora depois do meio dia estavã da banda da vila dos Rumes bẽ duas mil almas, e muitos por nã terẽ ẽ que passar se lançavã a nado pegados ẽ paos a que Diogo Lopez de Sousa acodio logo mandando a tres catures que os pasasẽ, e quando se virã ẽ suas casas e antre os portugueses pareciã doudos cõ as alegrias que faziã, e povoado Diu como dantes, foi o mantimento tãto e tã barato que nũca o foj tãto. E despachado Francisco Mendez d'Alucã partiose pera Madavã onde el Rey de Cambaia estava cõ sua corte a quẽ levava de presẽte oito cavalos Arabios muito bõs e acõpanhavãno vĩte portugueses de cavalo afora seus criados e piães pera ho servirẽ. E quando chegou a Madavã nã foi reçebido cõ nenhũ aparato nẽ põpa cõ que se custumava receberẽ os outros Embaxadores que era muito grãde, e isto deziã que fizera El Rey por cõprazer a mãj do Çoltã Badur que estava na corte e depois da morte de seu filho queria grandissimo mal aos portugueses por ho matarẽ, e deseia grãdemente de os ver destruidos, e ficou triste ẽ todo estremo quãdo soube que escaparã aos Turcos ẽ que tinha esperãça que os aviã de destruir. E el Rey asi por amor dela como por de seu natural querer mal aos portugueses fazia isto, cõ quãto os Regedores de Cambaia lhe cõselhavã que ho nã fizesse poẽdolhe diante quãto ganhava cõ a paz dos Portugueses, e por iso e nã porque tevese vontade cõfirmou as Capitulações das pazes que erã as

Rex Cambaiae conditiones pacis per legatum oblatas aegre confirmat.

que dise, e as asinou, e Francisco Mendez se partio pera Baçajm descõtēte.

[Cap. VII] De como el Rey de Cambaia mãdou Bramaluco sobre Baçaim.

Partido Francisco Mendez de Madavã El Rey de Cambaia mãdou logo nas suas costas a Bramaluco que era senhor da comarca de Baçajm [11] que per sua pesoa fose cõ muita gēte sobre Baçaim pera recolher os dereitos que se pagavã a El Rey de Portugal. E mandoulhe que se Ruy Lourēço se lhe queixase que lhe respõdese que aquela terra era do Reino de Cãbaia e que Çoltã Badur as nã podia desmēbrar dele e que ele como Rey de Cambaia as podia tomar pois o Visorej nã falara nelas nas capitulações das pazes. E asi mãdou outro Capitam a Diu cõ gēte pera estar ē goarda da cidade, e como foi nela logo hi ouve brigas cõ os portugueses, e isto faziã cē rumes que vinhã antre esta gēte que como queriã mal aos portugueses e lhes tinhã ēveja de serē majs valētes queriãse vimgar deles cõ ēganos e treições porque não ousavã de praça, e desta maneira matarã tres deles cada hũ por si, porque se erã mais aviãlhes medo e sete iumtos matarã o derradeiro que primeiro que morrese matou hũ dos rumes e ferio outro muito mal e defēdiase dos outros tã bē que se nã atolara ē hũa vasa mataraos a todos; o que sabido por Diogo Lopez aiũtou sua gēte pera dar na cidade e matar quãtos mouros avia dētro cudando que o Capitam del Rey de Cambaia era sabedor da morte do Portugues e o cõsintia, senã quãdo soube que o nã sabia nē estava na cidade, e por iso çesou de sua determinação ate lho fazer saber e quãdo nã fizesse o que era rezão, vimgarse, o que nã fez por o Capitam fazer boa emēda. E quãdo foi isto de Diogo Lopez querer dar na cidade acertouse que hũ fidalgo chamado Antonio d'Azevedo que era Capitam do baluarte do mar era ido sem liçēça de Diogo Lopez à vila dos rumes omde a este tempo estava tēdo a sesta ē hũa mesquita cõ oito portugueses que iã cõ ele, e sabēdose na cidade que Diogo Lopez queria dar nela e avēdo sobriso grãde revolta forãse cincoēta rumes à mesquita omde estava Antonio d'Azevedo pera o prēderē cõ os outros o que nã se atreverã a fazer sē lhe tomarē as armas por ēgano e ētã os prēderã e nã os matarã porque por amor

p. 11

Expetit reditus Baçaini.

Immittit praesidium Rumecorum in urbem Dium.

deles nã dese Diogo Lopez na cidade, e depois de côçertado cõ o Capitam [12] soltarã Antonio d'Azevedo e os outros, que p. 12 dali a dias despois disto açertou Antonio d'Azevedo de passar da vila dos rumes pera o baluarte do mar ẽ hũa barca ẽ que ia algũa gẽte da terra e oito rumes e cõ Antonio d'Azevedo iã dous soldados e hũ moço seu e nã levava majs que hũa espada e imdo no meio do rio dise Antonio d'Azevedo ao barqueiro que ho posese hũ pouco abaixo do cais, ao que se atravessou logo hũ dos rumes e dise muito soberbo que nã avia o barqueiro d'ir senã dereito ao caeis, e dizẽdo isto pos a mão nos bigodes porque o tẽ por grãde fero, e repricãdo Antonio d'Azevedo cõ muita mãsidão que o posesẽ onde dezia porque lhe cõpria poerẽno ali, levãtouse outro rume muito mais soberbo, e arrãcamdo dũ terçado dise que nã avia d'ir o barqueiro senã ao caeis, ha o que Antonio d'Azevedo nã podendo sofrer levou da espada a grãde furia e começa de ferir o Rume muito rijo que cõ os outros sete forã todos mortos porque cõ aiuda dos dous soldados d'Antonio d'Azevedo nã cesou ele de ferir nos rumes ate que forã todos mortos, e cõ a morte destes oito se alvoraçarã os outros muito mais, e por se nã romper guerra antre os portugueses e os Guzarates por esta causa mandou Alucã ir os rumes da cidade pera Novaguer, e ficou tudo em paz.

Os Rumes mandados de Diu pera se não perturbar de todo a paz.

[Cap. VIII] De como algũs Mouros da Ilha de Ternate se tornarã Christãos.

No outavo livro fica dito como por industria d'Antonio Galvã se fizerã xpãos seis Reis nos macaçares e outros muitos senhores e gẽte do povo, o que sabido nas ilhas de Maluco prĩcipalmente na de Ternate muitos deseiavã de reçeber a fee catholica, o que sẽtindo os cacizes o estorvavã quãto podiã fazẽdo sobr'iso grãdes requirimentos a El Rey da parte de Mafamede que por atalhar a iso acordou cõ os do seu cõselho que todo fidalgo que se fizesse xpão perdese pera El Rey a tẽça e moradia que tivese e asi sua fazenda, [13] mas cõ tudo p. 13 nã deixarã algũs de se fazer, e asi como foi hũ Mouro que se chamava Culano sabia [?] hũ dos mais principaes da corte e da casa del Rey de Ternate e dos tres de seu cõselho, e sobre se fazer xpão ouve grãde alvoroço ẽ El Rey e nos de sua corte

Convertidos muitos por meio de Antonio Galvão.

e o quiserã matar e ele se acolheo a fortaleza omde el Rey foi

Constancia de Antonio Galvão.

a pedilo a Antonio Galvã e ele lho nã quis dar posto que todos esses prĩcipaes portugueses lhe acõselhavã que o dese a el Rey e nã cõsimtise que se fizese xpão, porque el Rey lhe nã fizese guerra, e cõ tudo esforçãdose Antonio Galvã na obediencia que lhe El Rey tinha nã o quis dar a El Rey nẽ deixar de o fazer xpão, e por derradeiro El Rey foi cõtẽte diso e cõ toda sua corte foi presẽte ao seu bautismo e de sua molher e de seus filhos que todos forã hũ domĩguo polla manhã, em que Antonio Galvã fez fazer muito grãde festa, e foi posto nome a Culano Manuel e tomou por apelido Galvã por amor d'Antonio Galvã que foi seu padrinho que lhe mandou fazer hũas casas iunto da fortaleza ẽ que morase cõ sua molher e filhos, e ali os mãtinha à sua custa, que a del rei de Portugal nã podia ser por nã ter ninhũa fazenda na feitoria, e vẽdo Antonio Galvã camanho serviço de Deus e del Rey era fazerse aquele homẽ xpão porque sendoho o seriã muitos o fez sẽ lhe lẽbrar o que nisso gastava, e nã se ẽganou porque outros muitos fidalgos e senhores se tornarã xpãos nã lhes lembrãdo as fazendas, morgados e tẽças que perdiã por iso, e vẽdo a gẽte comũ que como estes se tornavã xpãos se tornavã algũs à nossa santa fe, ao que El Rey acudio pedimdo a Antonio Galvã que o nã comsimtise porque tãto que erã bautizados logo lhe desobedeciã e nã achariã nĩguẽ pera o serviço neçessario, do que se ele escusou dizẽdo que o nã podia fazer sẽ carrego de cõsciemcia, e cõ quãto Antonio Galvã isto fazia El Rey lhe era tã afeiçoado por o cõservar ẽ rei que tudo lhe sofria que se

p. 14 fora outro capitam [14] sempre se lhe levãtara e fizera guerra, e asi como era amado del Rey asi o era de todo povo e dos

O amor e credito grande que todos tinhão de Antonio Galvão.

outros reis comarcãos, ẽ tãto que fazẽdo ele xpão a hũ primo coirmão del Rey de Geilolo pesoa muito prĩcipal acerca dele, El Rey de Geilolo o nã ouve por mal, porẽ mandoulhe dizer que lhe pedia que nã fizesse mais xpão a ninhũ de sua terra sem sua liçẽça porque ele a nã negaria a quẽ o quisese ser. E depois disto se socorreo el Rey de Geilolo a Antonio Galvã que lhe dese remedio a hũ filho que tinha muito doẽte de boubas a que os seus medicos nã sabiã dar cura, e que ele tinha tamanha cõfiança nele que esperava de lhe dar saude, e asi lha deu Antonio Galvã depois de Deus cõ o pao da China que lhe mãdou dar per hũ Gomez d'Andrade que fora ẽ outro

tempo cativo ē Geilolo cō o regimento cō que lhe avia de ser dado, e acabado de o tomar ficou sã, pelo que el Rey e a Rainha ficarã ē obrigaçã grandissima a Antonio Galvã e asi o diziã. E tãto era o credito que tinhã naquela terra nele que deseiando El Rey de Ternate muito de casar cō hũa filha del Rey de Tidore ou de seu irmão Cachilrade pera se assegurar no Reino e não aver medo a El Rey Tabarija, e nã o podēdo acabar por sua valia meteo por terçeiro a Antonio Galvã que foi a iso a Tidore e por amor dele aprouve a El Rey de casar sua filha cō El Rey de Ternate, dizēdolhe El Rey perãte todo seu cōselho que nã casaria sua filha cō El Rey Aeiro, mas que a emtregava a Antonio Galvã pera que faça dela o [que] quisese como fara de minha pesoa e de meu Reino porque tudo esta prestes pera seu serviço; e como este casamento se fez por intercessão de Antonio Galvã fez ele grãdes festas nele e deu muitas peças ricas a El Rey e a Rainha, pelo que asi El Rey de Tidore como todos os outros Reis de Maluco que ali erã jumtos lhe queriã de cada vez mòr bē. E vēdo quãto proveito se seguia aquelas [15] Ilhas dele ser Capitam da for- p. 15
taleza de Maluco pela paz que assētara e que goardava cō tãta segurãça deseiavã ē estremo que fosse em sua vida Capitam daquela fortaleza, e pidirãlhe todos jumtos estreitamente que consintise que o mandassē pedir a El Rey de Portugual, e porque ele nã queria lhes prometerã de pagarē a El Rey todo o cravo que lhe deviã, e mais derã liçēça pera bater moeda de cobre que se gastaria por aquelas Ilhas, o que lhes pidia por sintir que era grãde honrra del Rey de Portugal baterse a sua moeda tã longe, e majs que asi vēdia El Rey o quimtal de cobre a nove mil reis que erã majs tres mil e quinhētos do que o davã na India. E crēdo os Reis que o tinhã satisfeito lhe tornarã a rogar o que lhe dantes rogavã o que lhes cōçedeo d'importunado deles, e eles escreverã ē nome de todos hũa carta a El Rey de Portugal cō seu embaixador na monção seguimte em que lhe relatavã muitos males que receberã dos capitães daquela fortaleza que ateli forã principalmente de Tristã d'Ataide, relatãdo tãbē as causas da cōjuração que fizerã cōtr'ele e porque lhe fizerã guerra tã crua, e cōtãdo mil bēs que Antonio Galvã fizera a toda aquela terra e os principaes mãtelos ē paz e ē justiça cō que restituira a terra a seu primeiro estado, pelo que todos o tinhã por paj e asi lho

Desejos dos reis de Maluco de o reterem na terra.

chamavã, pidindo cõ grãde efficacia a El Rey que emquãto Antonio Galvã vivesse ouvese por seu serviço de ser capitam daquela fortaleza no que lhes faria merçe grãdissima porque estavã tã escaldados dos capitães passados que nã se atreviã a viver cõ outros senã com Antonio Galvã de que tinhã esperiẽcia. E outra tal carta como esta escreveo tãbẽ Cachilrade ẽ nome do povo de todas aquelas Ilhas.

p. 16 [Cap. IX] [16] De como Antonio Galvã foi viver a serra de fogo da Ilha de Tidore.[1])

Conversão.

Acabadas as festas deste casamento que todos se forã pera suas terras se tornou xpão hũ Mouro Arabio que proçedia da geração de Mafamede e por iso e por ser caciz e homẽ virtuoso de seu natural o tinhã os Mouros ẽ grãde veneração, e isto fez nos mouros tamanho abalo que El Rey se ouvera de tornar xpão se nã estivera de caminho pera Amboino e outras ilhas de seu señorio e asi ho disse a Antonio Galvã, porẽ que da volta o faria, e esta ida fez ele cõ cõsimtimento d'Antonio Galvã que pera iso lhe deu algũs portugueses que fossẽ coele e lhe ẽprestou a artelharia e trõbetas. E vendo os mouros que seu Rej tinha liberdade pera ir d'armada o que nenhũ tevera depois que os portugueses estavã naquela Ilha acabarã de crer que era livre de todo cõ que tãbẽ de todo acabarã de cõfirmar o amor que tinhã a Antonio Galvã e obrigação em que lhe erã por tãtos bẽs como lhes fazia. E aiũtouse a isto que semdo El Rey d'armada se açendeo hũa nojte fogo na povoação dos mouros a que Antonio Galvã acudio cõ algũs portugueses e cõ sua diligẽcia se atalhou o fogo que não queimou majs de quatroçentas casas que doutra maneira ouvera d'arder toda a povoação, e majs não se roubou a nĩguẽ cousa nenhũa e isto por amor de Antonio Galvã a que todos tinhã tamanha obediencia como se fora seu señor natural, e chamavãlhe pai e fiavãse tãto dele que asi os Reis como os outros o levavã onde tinhã suas molheres e filhas o que nã faziã a seus irmãos e nã falavã ẽ outra cousa senã nelle e em suas virtudes de que soava tãta fama que muitas pessoas iã doutras partes a velo, antre as p. 17 quais foi hũa tia del rej [17] de Tidore, molher viuva, e de dias, e que avia muitos anos que estava ẽ hũ ẽçerramento como mosteiro cõ outras donas cõ determinação de nũca dali sair

Acerca da liberdade do rei de Maluco.

Muitos louvores de Antonio Galvão.

1) Lees: Ternate.

o que quebrou por ir ver Antonio Galvã. E quãdo se isto soube foi tido por tamanha maravilha que acreçentou muito majs a fama que corria d'Antonio Galvã, a que os mouros da terra queriã fazer crer que na mor altura daquela Ilha avia duas grãdes bocas de que hũa tinha sempre fogo, e outra agoa fervẽte, e esta d'agoa era como alagoa çercada de praia d'area onde se achavã pègadas de homẽs delas de comprimento de covado e outras de dous, e estes homẽs erã de corpos grãdissimos e forças demasiadas que se mãtinhã d'alimarias bravas que lá havia e que estes homẽs erã os que acemdiã aquele fogo e que ateli por lá ser a terra muito fragoza e fria e por amor daqueles homẽs nã ousava là d'ir nenhũa pesoa, e aquilo que deziã lhes ficara de seus antepassados, e asi contavã outras cousas muj espãtosas, a que Antonio Galvã dava algũ credito porque vira por algũas vezes da fortaleza arrebẽtar fogo naquela serra ẽ Abril, Maio, Setembro, e Outubro, de que ele cuidava que era causa acabarẽ hũs vẽtos e começarẽ outros e era muito maior se avia mistura de chuva cõ vẽto, e quãdo este fogo arrebẽtava dava hũ estouro tã fero e espãtoso que tremia toda a Ilha, e apos ele sae hũa fumaça grossa e negra e antre ele grandes lingoas de fogo que parecia a boca do Inferno que pintã, e vẽ polo ar pedras tamanhas como arcas ardemdo em fogo que caẽ hũa legoa daquele fogo, tamanha força levã, e apos isto cae grãde quãtidade de cinza que cobre bõ espaço de terra ao derredor, e quãdo este fogo sae asi a gẽte da Ilha como das outras comarcãs ainda que o tẽ ẽ custume saẽ ao ver muito espãtados. E ouvimdo Antonio Galvã tantas maravilhas daquela serra ainda que tãobẽ ouvio que nẽ os da terra nẽ portugueses que o cometerã nã poderã lá ir determinou de o ir ver [18] por ser curioso de cousas estranhas, e fazendo que ia folgar pola ilha deixando a fortaleza a bõ recado se partio hũ dia depois de comer levãdo comsigo des criados seus e outros tres portugueses e tomou obra de vimte lavradores da terra que se chamã alifures dali a duas legoas onde foi durmir pera que lhe mostrasẽ o caminho que seguio ao outro dia ẽ amanhecendo, descobrimdo aos de sua companhia onde ia que ateli o nã sabiã e algũs se tornarã e ele proseguio cõ os outros e foi por o majs espamtoso caminho que nũca se vio que sobimdo por rochas a que trepavã como gatos ficandolhes d'ambas as partes barrocaes e vales tã fundos que era medo velos, ate que chegarã

Enformação que teve de duas bocas de fogo e agoa.

p. 18

a hũa rocha muito alta e ingreme a que de todo nã poderã sobir por amor de hũ grãde sombreiro que fazia, e os alifures disserã que nã podiã passar dali e que nũca dali passara nenhũa pessoa, e Antonio Galvã disse ao maioral deles que eles haviã de passar pois ele lhe prometera de o levar ao lugar onde arrebẽtava o fogo e sobr'essa promessa levara tamanho trabalho ẽ chegar ali o que [1]) havia de levar avãte. Eele como fazia isto cõ medo quisera cõ os outros deitar sortes do que lhes acõteceria dali por diãte, o que Antonio Galvã nã consintio, e fez que sobissẽ dous ou tres cõ ajuda que lhes derã e sobidos ẽ cima cõ machados que levavã cortarã algũas arvores dessas que avia ẽ cima e como fossẽ cortados e nã de todo ficavã depẽduradas, e cõ outras que arrimarã debaxo e assi canas muito grossas, poderã sobir Antonio Galvã e os outros cõ que seguio por debaxo de hũ alto e basto arvoredo ate chegarẽ a outro que estava todo quebrado e rachado e o chã foçado de porcos e muitas pedras grãdes e pequenas delas metidas no chã e outras sobre a terra, e erã as que o fogo lãçava que faziã aquela destruição no arvoredo e era ali tã mal asombrado
p. 19 e medonho [19] e escuro por nã dar ali sol que parecia que andavã ali os diabos, e de feito forã todos asõbrados de medo, e imdo asi sairã daquela espessura e virã sol que os esforçou, e rompendo por hũ canaveal muito grosso e basto que de tostado do fogo quebrava logo sairã a hũ chã que seria dũa legoa de roda todo cuberto de cimza e de pedregulho esmeuçado e isto do fogo e no meio desta terra estava a boca donde ele saia, e deste canaveal nã ousavã os Mouros de passar cõ medo o que vendo es portugueses fizerã o mesmo, deixãdoos Antonio Galvã passou diante pera a boca do fogo, o que vendo hũ da companhia que avia nome Miguel Anjo homẽ preto natural de Gelolo bradou cõ os criados d'Antonio Galvã porque o nã acompanhavã, e elles o fizerã de vergonha pelo que cobrando os mouros coração forã correndo apos ele que chegou
Chega a ver a boca do fogo. a boca do fogo que era grãde e redõda e a lugares fumigava, e dã banda de dentro se faziã hũs degraos de pedra viva ẽ caracol que o fogo fazia asi como ia queimando e tã bẽ feitos como que os fizerã ao compasso por onde deçerã algũs portugueses e mouros por ser a altura pequena e pera verẽ hũas

1) Lees: que o.

māchas verdes e amarelas que se faziā sobre as pedras que virā qua era de hū bitume que trouverā que deitado ē agoa por espaço de hūa nojte tornavase como azeite, e andando buscādo a alagoa d'agoa fervēte que nā avia levātase hū vento cō que o fumo começou logo de sair daquela boca e eles se forā recolhēdo o majs depressa que poderā, e quis Deus que nā arrebētou o fogo porque nenhū nā escapara, e assi tornarā todos a fortaleza onre os tinhā por mortos e foi grāde espāto de os verē vivos, e os mouros teverā por feito mui grāde ter Antonio Galvā atrevimento pera ir ver aquela boca e chegar a ela, e oulhavā pera ele e pera os que forā cō ele como pera cousa estranha.

Não achou alagoa d'agoa que lhe dizião.

[Cap. X] [20] De como Bramaluco capitam del Rey de Cambaia çercou Baçajm. p. 20

Partido Francisco Mendez de Vascōçelos de Madavā chegou a Baçajm domde logo se foi a Chaul por dentro dos rios e dahi a Goa por terra e partido de Baçajm logo aos 24 de Maio chegou Bramaluco capitam del Rey de Cambaia cō sua gēte que era mil e quinhētos de cavalo antre cavalos ligeiros e acubertados e oito mil e quinhētos de pé, os cemto espimgardeiros e os outros frecheiros e adargados, e debaxo de sua governamça vinhā outros capitāes Cogerrahmude, [?] Posegi, e aiumtouse coele Meliqueacem que dantes estava sobre Baçajm, e asi trazia cimco alifantes armados, e cō sua vimda foi gramde desmajo na gēte da terra, e todos os moradores de Baçajm fugirā pera a nossa povoaçam ē que Ruy Lourēço de Tavora mādou dar guasalhado aos primcipaes e os outros se forā pera a ilha de Salsete, e chegado Bramaluco a Baçajm alojouse hi cō sua gēte, porque cō o arvoredo das ortas e dos palmares ficava ēcuberto da artelharia da nossa fortaleza posto que era perto. Ruy Lourēço de Tavora tinha quatroçētos portugueses de que os quorēta erā de cavalo todos boa gēte e bē armada, e ēquāto os Mouros assētavā seu arrajal porque lhe nā ētrassē na ilha de Salsete por ho passo que disse mādou logo Fernā da Silva seu sobrinho cō algūe gēte ē catures e almadias que ho guardase, e neste passo mādou tābē fazer logo hū baluarte. E porque os mouros tābē podiā ētrar na povoaçā dos portugueses pola bāda do çertā, mādou logo fazer do cabo do esteiro pera ho mar hūa vala alta e

Guerra de Cambaia contra Baçaim.

Repairos e diligēçias de Rui Lourenço.

forte de quarẽta braças de cõprido, e dali por diãte por ser area, e nã se poder fazer vala, mãdou fazer hũa trãqueira de madeira forte que seria de çem braças e cõ isto ficavã a povoaçã e fortaleza çercadas tirãdo aquilo que cõ marè vazia
p. 21 ficava espraiado que seriã [21] dez braças de cõprido, e ordenou suas vigias asi na fortaleza como na trãqueira, e fora dela no campo pos vigias de cavalo, e a cada quarto rẽdido tirava a fortaleza hũa bõbarda, e logo respõdiã trõbetas e atabales que estavã na trãqueira, e na boca do esteiro pegado cõ a fortaleza pos hũ batel armado que varejase ho mar e ho esteiro e a capitania dele deu ao patram mor da fortaleza, e a capitania de hũa estãcia que estava a par da ẽtrada da trãqueira deu a Fernã Gomez de Sousa, e outra doutra estãcia que fez na Igreja deu a hũ fidalgo chamado Francisco de Mẽdoça, e ele cõ os de cavalo ficou pera acodir ao espaço que ficava sem repairo quãdo a marè era vazia, e na fortaleza havia de ficar Joã de Magalhães feitor e alcajde mór.

[Cap. XI] De como foi morto hũ sobrinho de Bramaluco e outros Mouros.

Isto asi ordenado quis Ruy Lourẽço saber que gẽte seria a
Minuta praelia. dos imigos porque ho nã sabia e aos onze dias de junho saio fora das traqueiras e começou d'escaramuçar, ho que visto por Bramaluco mãdou logo algũs de seus capitães que cõ a gẽte de suas capitanias asi de pé como de cavalo fosẽ dar nos portugueses, e asi o fizerã, e ẽ saimdo dantre as ortas e palmares que se descobrirã, mãdoulhes Ruy Lourẽço tirar cõ hũa espera que matou algũs, e os outros se recolherã aos palmares, e dali por diãte quasi cada dia saia Ruy Lourẽço fora das trãqueiras cõ sua gẽte a mostrarse aos mouros que logo lhe saiã e cõ os tiros da fortaleza matava e feria muitos sẽ os deixar chegar a si, e cõ quãto ele deseiava peleiar coeles, e simtia ẽ sua gẽte que tãbẽ ho deseiava nã ho fazia por lho ho Visorej ter muito defeso ẽ hũ regimento que lhe mãdou de como se havia d'aver naquele çerco, e por iso nã peleiava cõ os Mouros, mas fazialhes este dano que digo, do que Bramaluco estava muj magoado, e hũa noite ao quarto da prima mãdou sete de cavalo que fossẽ dar nas nosas vigias de cavalo que estavã fora da trãqueira, e imdo pera iso que forã simtidos acodio logo Ruy Lourẽço e

mãdou [22] tirar dous tiros grosos que estavã apõtados pera p. 22
aquela parte e quãdo os mouros virã tamanha diligẽcia ẽ lhes resistirẽ tornarãse sem fazerẽ nada doque Bramaluco ficou muito agastado, e por iso logo aos dezanove de Junho mãdou a hũ seu sobrinho que cõ a maior parte da gẽte de cavalo e de pé emtrase ẽ as trãqueiras, ho que cometeo ao quarto d'alva e ẽ ela rõpẽdo chega hũ tiro de bésta da trãqueira, cõ a gẽte de cavalo feita ẽ hũ esquadrã muito çerrado, e a gẽte de pè espalhada pollo cãpo e algũs deles poserã fogo a duas casas palhaças que estavã fora da trãqueira, e tãto que começarã d'arder levãtarã hũa medonha grita; Ruy Lourẽço que estava na trãqueira cõ sua gẽte nã podẽdo sofrer este atrevimento dos mouros por ser muito esforçado, quisera ir cõ algũs de cavalo dar naqueles que punhã ho fogo, e ẽ saimdo da trãqueira saio aposele toda a outra gẽte, e porque saimdo todos corria a fortaleza perigo, e ele nã podia ter a gẽte tornouse a recolher, e mãdou desparar hũ camelo na gẽte de cavalo e matou dous homẽs de que hũ foi o sobrinho de Bramaluco e matãdo tãbẽ muitos de pé se recolherã os mouros e Bramaluco ficou muito triste por a morte de seu sobrinho e mãdou que por hũs dias nã corresẽ os mouros a fortaleza nẽ parecia nenhũ deles pelo campo; e vẽdo Ruy Lourẽço que lhes nã podia fazer dano como dantes, mãdavalho fazer per ho tanadar mor das terras de Baçajm hũ valẽte cavaleiro a que nã pude saber o nome que cõ algũs de cavalo salteava muitas vezes os mouros secretamente quãdo iã buscar herva e mãtimentos, e matava e cativava deles e lhes tomava gado.

[Cap. XII] De como Bramaluco cometeo paz a Ruy Lourẽço de Tavora.

Vẽdo Bramaluco quã bẽ os portugueses se defemdiã e quã pouco tinha feito cõ eles tẽdo tãta gẽte estava muito corrido e ẽvergonhado e pera ẽcobrir esta vergonha determinou de fazer por manha ho que nã podia por força pera o que tomou por
Astuçia de Bramaluco.

corretor [23] hũ mouro chamado Mulenaciã [?] a que el Rey p. 23
de Portugal dava hũ pardao de tẽça cada dia que se pasou de Baçaim pera Taná quãdo soube que Bramaluco ia sobre a fortaleza, e cõçertou coele que como servidor del Rey de Portugal e amigo de Ruy Lourẽço lhe escrevese hũa carta ẽ que lhe disese

como pera tal dia tinha Bramaluco determinado d'ẽtrar as trãqueiras e dar cõbate ha fortaleza pera o que tinha mãdado fazer muitas escadas e outros petrechos neçessarios do que ho avisava pera ho remediar ẽquãto tinha tempo, e que lhe pareçia que havia de fazer algũ cõcerto cõ Bramaluco, porque por seu rogo deixara ja tres vezes de combater a fortaleza pera ho que tinha muito grosa gẽte que cada dia lhe chegava de novo. E quãdo Ruy Lourẽço vio esta carta logo ẽtẽdeo a manha, e mais porque tinha ma sospeita de Mulẽ por se ir de Baçaim como soube do çerço, e mais sẽ lhe dar cõta de sua ida nẽ lhe pedir liçença pera iso, e tẽdo este cõçeito dele respõdeolhe que lhe agardecia seu aviso ẽ que tinha duvida porque semdoele vassalo del Rey de Portugal e tẽdo rezã de ho servir por lhe ter feita tanta merçe desemparara a sua fortaleza ẽ tal tempo e se fora meter antre seus imigos, e quãto ao cõbate que lhe Bramaluco queria dar que lhe parecia que nã tinha escadas pera iso, que aviã de ser curtas porque as fizera sẽ medida dos muros que se a quisese que lha mãdaria, e que quãto a ẽtrar as trãqueiras que soubese que tinha cõsigo muitos fidalgos e criados del Rey de Portugal que lho haviã de defẽder ate que morresẽ todos, e Mulẽ deu esta reposta a Bramaluco que disimulãdo coela lhe dise que mãdase dizer a Ruy Lourẽço que lhe mãdase alguẽ porque queria fazer pazes cõ ele, e Ruy Lourẽço foi cõtẽte, e reçeãdose que Bramaluco fizese aquilo por lhe acolher algũ portugues e lho matar nã quis mãdar nenhũ e mãdou hũ mercador gẽtio chamado Janaique muito bõ homẽ e amigo do serviço del Rey de Portugal e dos portugueses e deulhe hũs apõtamentos das cõdições cõ que haviã de ser as pazes que ele Bramaluco se havia logo de sair da Ilha de Baçajm cõ toda sua gẽte, e fora dela havia de ter seu arrajal, e esperar ate fim d'Agosto que o Visorej viria, e ẽtretãto nẽ
p. 24 ele nẽ Ruy Lourẽço [24] nã arrecadariã nos lugares do sertã nenhũs dereitos dos lavradores nẽ ortelães, e se depositariã ate a vĩda do Visorej que determinaria se erã del Rey de Portugal se del rej de Cambaia. E quãdo Bramaluco vio estes apõtamentos como homẽ que nã era cõtẽte de taes condições nẽ queria fazer a paz coelas, começou de dilatar o despacho dela e tãbẽ pera ver se neste tempo podia por treiçã tomar a Ilha de Salsete, ou outra, ou a fortaleza, em que Ruy Lourẽço tinha muito grãde vigia porque ho conhecia por manhoso e temia ho que

ele determinava, e mais vẽdo quãto tardava a reposta da paz, e por iso tinha grãde vigia na fortaleza, ho que nã podia fazer nas ilhas, e conheçẽdo isto Bramaluco e sabẽdo quã pouca gẽte as goardava, determinou de tomar a ilha de Carãiá per hũ passo per que se podia ẽtrar, e mãdou secretamente sobr'esta ilha hũ capitam cõ quatrocẽtos homẽs de pè que ẽtrado nesta ilha foi logo çercar hũa casa ẽ que morava ho tanadar daquela ilha que era portugues e havia nome Manoel d'Aguiar que nã tinha mais que dez portugueses e algũs tiros cõ que se defẽdeo tã esforçadamente dos mouros que nã somente lhe nã poderã ẽtrar a casa mas ajmda ferio e matou muitos. E logo Manoel d'Aguiar mãdou dizer a Ruy Lourẽço como estava pedimdolhe socorro que lhe nã pode mãdar por estar tã apertado como estava e tãbẽ temeo que pois Bramaluco era tã falso que sobre estar cõ ele ẽ cõcerto de paz lhe mãdava tomar aquela ilha que asi tomaria a fortaleza, e por iso nã ousou d'alargar de si nenhũa gẽte da que tinha, e cõ tudo usou de hũa manha que lhe aproveitou muito e foi que acertãdo de ter hũa carta de Bramaluco, mãdou logo abrir a hũ ourivez outra tal chapa como a carta tinha, e coela chapou hũa carta que mãdou escrever por hũ limgoa ẽ nome de Bramaluco pera ho seu capitam que estava ẽ Carãjá ẽ que lhe mãdava que logo se saise da Ilha porque tinha feita paz cõ Ruy Lourẽço e mãdoulha da parte de Bramaluco per hũ piã da terra, e tudo se fez no mesmo dia que Manoel d'Aguiar mãdou pedir ho socorro a Ruy Lourẽço. E quãdo o capitam de Bramaluco vio a sua carta e conheceo a sua chapa foise logo [25] pera ho arrajal, e asi ficou Manoel d'Aguiar livre, e Ruy Lourẽço que o soube mãdou logo outro catur ao passo da Ilha cõ muita mais gẽte e artelharia que ho outro, porque tolhesẽ melhor a ẽtrada aos mouros que nã tornarã, mas, porque Bramaluco quãdo vio ho seu capitam e soube a causa porque deixara a Ilha mandouho ẽforcar crẽdo que por peita de Ruy Lourẽço ele mesmo ordenara ho ardil.

Astuçia de Ruy-Lourenço.

p. 25

[Cap. XIII] Do notavel feito que fizerã Fernã Dias d'Arruda e outro portugues.

Vemdo Bramaluco quã mal lhe soçedera ho feito de Carãjá quis ver se podia tomar a ilha do Salsete ẽ cuio paso ja estava

feito ho baluarte novo que dise, e por capitam dele hũ Pero Velho de Vila Frãca cõ cimco portugueses e algũs tiros grossos e por isto nã avia tamanha goarda nos rios, e determinãdo Bramaluco de tomar esta ilha mãdou a iso hũ dos seus Capitães cõ muita gẽte que emtrou a ilha, e querẽdo tomar ho baluarte Pero Velho se defẽdeo tã bẽ que lhe matou muitos Mouros e ho fez ir da ilha, ho que sabẽdo Ruy Lourẽço mãdou ter grãde goarda nos rios daquelas ilhas primcipalmente nos pasos por onde as podiã emtrar, e cõtinuamente andavã catures corrẽdo de hũas partes pera outras, e na fortaleza tãbẽ avia muito grãde vigia e de dia e de noite estava toda a gẽte armada e asi comia e dormia reçeãdo que dese Bramaluco cõbate à fortaleza ou cometese de noite as trãqueiras do que ele estava bẽ fora e majs achãdo tãta resistẽçia nos portugueses, e cõ tudo por sua honrra nã quis fazer a paz cõ as cõdições que Ruy Lourẽço queria, e havia por milhor telo çercado, e despachou Janaique per quẽ mandou dizer a Ruy Lourẽço que nã faria paz senã cõ estas cõdições, que se iria de Baçajm omde ficaria toda sua gẽte no arrajal como estava, e coela ficaria hũ tanadar por El Rey de Cambaia que arrecadaria por ele todas as rẽdas das terras do sertã de Baçaim ate que ho Visorej viese e determinase ho que lhe pareçese, e que entretãto ele Ruy Lourẽço nã arrecadaria nenhũs dereitos, ho que Ruy Lourẽço nã quis, e mãdou dizer a Bramaluco que pois nã queria a paz que lhe nã
p. 26 mãdase majs [26] recado e ele o fez asi, e logo aos quatro dias do mes de Julho a oras d'avemarias mãdou seus capitães que corresẽ a fortaleza, e eles ho forã fazer mas nã fizerã mais que perderẽ algũa gẽte que lhes matou a artelharia, e vẽdo Ruy Lourẽço que Bramaluco nã queria paz mãdou mais gẽte a goardar os pasos per omde se podiã emtrar as ilhas de Salsete e Carãjà e farã a isto bẽ çem homẽs que amdavã ẽ almadias e catures e ẽ hũ deles andava por Capitam hũ Fernã Dias natural d'Arruda dos Vinhos que trazia cõsigo dous portugueses e hũ deles se chamava d'alcunha sete pães que se lançara cõ os mouros e fora arrenegado e depois se tornou pera a fortaleza e se recõciliou e porẽ nã deixava de ser mouro e deseiãdo de se tornar pera os Mouros falouse cõ aqueles que estavã ẽ Carãjà ẽ cuja costa Fernã Dias andava, e cõçertou de se lamçar coeles e darlhes o catur e os dous portugueses pera que os matasẽ o que fez aos doze de Julho falãdose cõ os marinheiros do catur

que erã guzarates que se lamçasẽ na ilha cõ os mouros e que eles matariã os portugueses e tomariã o catur, e os guzarates o fezerã asi, ho que vẽdo Fernã Dias deu a vela perá se pasar à outra bãda, e tẽdoa dada deulhe ho vẽto por davãte cõ que tornou a dar a costa no lugar domde partira, e os mouros que passavã de cimcoẽta acodirã logo sobre Fernam Dias e seu companheiro (que o sete pães acolheose logo) e Fernã Dias quãdo se vio naquele estado dise a seu companheiro que nã se desẽ e que morresẽ cõ vimgarẽ primeiro suas mortes, e asi o fezerã que tres dias continuos peleiarã cõ os mouros de que matarã muitos e de cãsados os tomarã e lhes cortarã as cabeças e coelas se forã no catur e as levarã a Bramaluco que fez coelas grãde festa e asi cõ hũ berço que ia no catur, de que Ruy Lourẽço ficou muito triste, e logo mãdou ho tanadar mor aquela noite que fosse queimar hũas aldeas que estavã de fronte da fortaleza em que estava algũa gẽte de pè de Bramaluco que semdo avisada per hũs escravos que fugirã da fortaleza primeiro que chegasse ho tanadar, e fugio toda salvo quatro homẽs que forã queimados nas casas onde estavã. Dous xpãos pelejão com 50 mouros.

[Cap. XIV] [27] De como Bramaluco combateo a fortaleza e foi desbaratado. p. 27

Como Bramaluco vio que Ruy Lourẽço nã comçedia as pazes mãdou a seus capitães que tornasẽ a correr a fortaleza como dantes e eles ho fezerã asi e sempre a artelharia da fortaleza lhes matava gẽte, e aos 20 de Julho apareçeo muy grosa gẽte de cavalo antre os palmares de que nã ousava de sair cõ medo das bõbardadas que logo a fortaleza começou de tirar, e a gẽte de pè por ficar majs baixa pasou avãte e chegou quasi as trãqueiras tirãdo muitas frechadas e espimgardadas, a que Ruy Lourẽço logo acodio e cõ a gẽte que tinha ofemdeo os mouros tã bravamente que lhes foi forçado irẽse salvo obra de trimta que se deixarã ficar dous tiros de bésta das trãqueiras, ho que vẽdo Ruy Lourẽço saio a eles cõ hũ seu pagẽ ambos a cavalo e apos eles hũ Miguel Alcoforado tãbẽ a cavalo que dise a Ruy Lourẽço que esperase ate ir chamar mais de cavalo e que dariã nos mouros mais seguramente, e Ruy Lourẽço nã quis temẽdo que emtretãto se fossẽ os mouros, e dise que desem logo, e dise ao seu pagẽ que fosse comtra ho mar ẽ

dereito deles pera que eles cõ cobiça de o matarẽ se recolhesẽ pera mais perto deles e os mouros o fizerã asi e tãto que Ruy Lourẽço os vio ir pera o seu pagẽ remeteo a eles cõ Miguel Alcoforado bradãdo por Samtiago e o pagẽ fez ho mesmo e logo todos tres derribarã seis mouros mortos e os outros se poserã ẽ defensam cercãdoos e tirãdolhes frechadas ao que logo acodirã os de cavalo da fortaleza e cõ sua aiuda forã mortos todos os Mouros e dos portugueses nenhũ e foi ferido o cavalo de Ruy Lourẽço e outro, e outros tãtos mouros ferã mortos cõ a artelharia, e na nojte seguimte saio ho tanadar mor fora e cativou vimte piães de Bramaluco que se agastava de cada vez majs vẽdo quã pouco noio fazia a Ruy Lourẽço e quãto reçebia dele e cõ tudo nã deixava de lhe mãdar correr cada dia e sempre reçebia dano sẽ os portugueses receberẽ dele nenhũ, e se nã fora por Bramaluco ja os mouros nã queriã correr as trãqueiras e deziã que para que era ir là pois nã faziã majs que morrerẽ poucos e poucos que se deviã d'ir e levãtar o cerco pois nã faziã nada, e ele os esforçava ho mais que podia e os fazia ir cõ ameaças por cuio medo iã, porem tinhãno
p. 28 tamanho dos portugueses que nã ousavã de [28] os esperar, em tãto que dia de Samtiago fazẽdo Ruy Lourẽço festa ao bẽavẽturado Apostolo saio cõ toda sua gẽte asi de pè como de cavalo ẽ hũa soiça fora das trãqueiras cõ mais de treçẽtos piães guzarates diãte e emdereitou pera os mouros que os estavã vẽdo da bãda de hũ palmar domde logo fugirã todos tãto que virã os portugueses ẽdereitar par'eles cudando que os iã cometer. E recolhido Ruy Lourẽço se tornarã os mouros a mostrar, e cõ medo da artelharia que matou algũs fugirã. E como Bramaluco nã perdia o deseio de tomar a ilha de Salsete tornou a mãdar là algũs de seus capitães cõ quinhẽtos homẽs a iso aos vimteoito de Julho, e os cemcoemta dos portugueses que amdavã ẽ goarda dos pasos acodirã logo a lho defẽder, e asi Niculao Gomez Pesoa que era tanadar de Salsete, e peleiarã cõ os mouros tã esforçadamente que os fizerã retirar do paso matãdolhes treze frecheiros e espimgardeiros, e dos nosos nã morreo nenhúm, somente forã feridos Niculao Gomez Pesoa e outros dous, e logo ao outro dia tornarã os mouros a cometer o paso sobre que tãbẽ ouve hũa peleia bravissima ẽ que forã mortos pasamte de çem mouros e autre eles hũ filho de Bramaluco e por isto se tornarã os Mouros coele pera ho arrajal omde

Hum filho de Bramaluco morto.

foi feito grãde simtimento polo filho de Bramaluco e çem mouros de cavalo dos majs esforçados lhe prometerã de morrerẽ todos ate vimgarẽ a morte de seu filho e ẽ sinal diso se raparã todos e ele asemtou de a vingar e combater a fortaleza e tomala, e cometeo isto hũ sabado nove d'Agosto vespera do glorioso Sam Lourẽço levãdo toda sua gẽte que seriã des mil e dozẽtos homẽs nove mil de pé e mil e dozemtos de cavalo, feita em tres batalhas cada hũa de tres mil piães frecheiros e espimgardeiros e outros e quatrocẽtos de cavalo, hũa havia de cometer pela boca do estreito omde estava ho batel de que era capitam ho piloto mor, outra havia de cometer pela orta que fora de Garçia de Sà, e outra pelo espaço que estava sem trãqueira e nesta iã os cẽto de cavalo rapados e por capitam deles hũ sobrinho de Bramaluco, e era medonha cousa de ver tãta gẽte que cobria todo ho campo que era de mea legoa e ouvir ho arroido que faziã os seus instrumentos de guerra [29] e ho rumor que eles faziã falãdo hũs cõ os outros. Ruy Lourẽço nã tinha mais de trezẽtos homẽs que os outros que faltavã pera quatroçẽtos amdavã ẽ goarda dos pasos e cõ quãto se achou tã pouca gẽte pera esperar tã bravo cõbate nã perdeo o esforço que tinha e visitou logo os estãcias pera ver se lhes faleçia algũa cousa de sua defemsam e mãdou aos que as goardavã que por nenhũa cousa se tirasem delas, e fez tirar esa artelharia da fortaleza que descobria por omde iã os mouros, de que a batalha que ia cometer a vala chegou primeiro a ela que nenhũa dos outras chegase as estãcias que haviã de cometer, e isto cõ determinaçam que como os portugueses fosẽ cometidos pola vala acuderiã todos a ela e desampparariã as outras estãcias que logo emtrariã, ho que pareçe que Ruy Lourẽço adevinhãdo como simgular capitam que era, proveo niso como dise cõ mãdar que nimguẽ deixase sua estãçia por acodir a outras posto que os mouros as emtrasẽ o que pareçe que foi inspirado por nosso Senhor pera coeste ardil salvar aquele dia esta fortaleza de Baçajm de nã ser tomada de Mouros, ho que fora se Ruy Lourẽço nã mandara cõ graves penas ho que mãdou porque segũdo multidã dos mouros que cometerã a vala os das outras estãcias nã deixarã de acudir parecẽdolhes que havia de ser logo emtrada, mas ho que Ruy Lourẽço tinha defeso ho impedio, e sabẽdo os que goardavã a vala que erã cimcoemta que lhes nã haviã d'acudir, e que por

Bramaluco cerca a fortaleza com todo seu poder.

p. 29

Animo e conselho de Rui Lourenço.

si soos se haviã de livrar começã em chegãdo os de pé que forã os primeiros, a desparar suas espimgardas, e a tirarlhes cõ muitos arremesos, e os mouros faziã o mesmo, e começase
Praelium. hũa brava e medonha peleia. E muito pera espãtar de ver tãtos milhares de mouros sobre cimcoẽta portugueses e como nosso Senhor os esforçava que se defẽdesem e tolhesẽ aos mouros a emtrada cõ matarẽ e ferirẽ muitos. E havẽdo quasi hũa hora que estes peleiavã chegou a segũda batalha que ia cometer a estãcia que goardava Ruy Lourẽço que estava cõ doze de cavalo, ele, e Fernã da Silva seu sobrinho, ho feitor, e ho alcaide mor Fernão de Malgalhães, e Luis Alverez seu irmão, ho tanadar
p. 30 mor, Pero Lopez scrivão da feitoria, Lionel Paes, [30] Salvador Moutinho, Niculao Gomez Pesoa que haviã ferido avia dous dias em Tanã como dise de hũa espimgardada pelos peitos que o pasou de parte a parte, e asi ferido foi peleiar, e desarmado, e outros a que nã soube os nomes e tinha coestes trimta portugueses de pé e sesemta piães da terra. Nesta batalha que digo que vinha cometer esta estãcia vinhã os cemto de cavalo rapados e por seu capitam hũ sobrinho de Bramaluco, e estes iã todos diãte dos outros sem aver antr'eles mistura doutra gẽte e faziã hũ rumor como que rezavã e vẽdoos Ruy Lourẽço dise aos seus de cavalo que os fossẽ cometer fora do lugar ẽ que estavã e que em damdo nos mouros se recolhesẽ logo, e deixãdo os seus de pe omde estavã, remete cõ os de cavalo aos mouros obra de hũ iogo de mancal da trãqueira, e ho primeiro que pos ferro nos mouros foi Niculao Gomez cõ quãto ia desarmado, e deste ẽcomtro cairã doze dos mouros mortos, e dos nossos Manoel Paes, e matarã o cavalo de Ruy Lourẽço sobre que carregarã logo muitos mouros cõ grãde grita, e cõ quãto se ele defendeo como mui esforçado cavaleiro virase ẽ grãde perigo se lhe nã acodirã logo Salvador Moutinho que era seu criado e Pero Lopez que peleiãdo ambos animosamente defemderã Ruy Lourẽço dos muitos mouros que estavã sobr'ele e ho tornarã a cavalgar ẽ outro cavalo e asi se tornou logo a recolher, e ẽ se recolhẽdo como os mouros estavã magoados de se lhes asi sair das mãos arremeterã quatro ou cimco a ele e sairãlhes outros tãtos dos nossos de que foi hũ Luis Alveres que matarã do primeiro ẽcomtro, e acodido os portugueses de hũa parte e os mouros da outra começouse antr'eles hũa aspera peleia, e aos portugueses aiudava muito a artelharia das estamcias que tirava

ameude e fazia muito dano nos mouros a que tãbẽ o faziã os portugueses cõ suas armas, de modo que forã tã cortados de medo que começarã de fugir, e asi os do escoadrã que cometera a orta de Garçia de Sá que lhe defemderã quimze portugueses que estavã nela matamdo muitos cõ espimgardadas e o terçeiro escoadrã que foi cometer a boca do esteiro [31] que goardava o patram no batel como dise tãbẽ fugio cõ muitas bombardadas que lhe tirarã, e quis noso Senhor que forã asi desbaratados e fogirã sem matarẽ mais portugueses que aqueles poucos que nomeej e forã feridos o almoxarife e o alcaide mor e os outros cimco, e posto que suas feridas forã muito grãdes aprouve a nosso Senhor que forã sãos dali a oito dias, sẽ se lamçarẽ ẽ cama o que foi milagre evidemte, e dos mouros forã mortos quimze de cavalo e duzẽtos de pe e dous deles capitaẽs de que hũ era sobrinho de Bramaluco e capitam dos rapados, e asi foi noso Senhor servido de livrar desta vez a fortaleza de ser tomada que sem duvida o fora se ele por sua misericordia grãdisima nã dera tãto esforço a Ruy Lourẽço e aos que ho aiudavã, pelo que todos lhe derã muitos louvores despois desta famosa vitoria.

Fuga.

p. 31

[Cap. XV] Do que fez Ruy Lourẽço de Tavora despois deste combate passado.

Ficamdo Ruy Lourẽço muito ledo coesta vitoria foi logo avisado por suas espias que Bramaluco determinava de tornar a combater a fortaleza cõ muita gẽte que lhe chegara de refresco e quãdo a nã podese tomar cercala ẽ redondo e queimar a povoacam, e cõ quãto ele ficou muito agastado coesta nova por os mouros serẽ tãtos mas nẽ por iso perdeo o grãde esforço que tinha, e chamou a cõselho em que asẽtou que logo toda a fazẽda dos que moravã na povoaçam se recolhese à fortaleza e fosẽ descubertos os telhados das casas por serẽ d'ola que nã tevesẽ os mouros ẽ que pegasẽ o fogo e que mudasẽ as trãqueiras pera mais perto da fortaleza porque se podesẽ goardar cõ menos trabalho ho que logo foi feito, e mãdou Ruy Lourẽço chamar a gẽte que goardava os pasos e que nã ficase mais que algũa pera guarda das casas dos tanadares, e tãbẽ mandou recado a Jorge de Lima capitam de Chaul do aperto em que estava mãdãdolhe pedir gẽte, que lhe ele logo mãdou e forã cemto

e cimcoēta homēs de que os mais erā espimgardeiros embarcados ē cimco fustas de que foi capitam mór Fernā de Lima sobrinho de Fernā de Lima, e estas fustas forā por demtro dos rios, mas quis nosso Senhor que a gēte nā foi neçesaria
p. 32 [32] pera a pressa pera que Ruy Lourēço mādava pedir, porque Bramaluco esperou por a Lua nova pera ver nela hũ çerto sinal de seus agoiros que tinha por bõ pera cõbater a fortaleza, e porque achou que o sinal nā era bõ a nā cõbateo, e esperādo Ruy Lourēço este cõbate porque Bramaluco vise que lhe nā havia medo mādou embādeirar a fortaleza e cada dia avia muito tāger de trõbetas, e grāde tirar d'artelharia, e lhe mādava saltear os seus piāes que iā a herva principalmento per hũ Francisco Chanoca mulato natural de Tomar homē muito esforçado que cõ outros companheiros vestidos ao uso da terra salteavā asi a estes piāes que digo do Bramaluco como pescadores que pescavā pera o arrajal de que prēdia muitos, e cõ licēça de Ruy Lourēço cortou a hũ a māo dereita, e os orelhas, e os narizes e o mādou a Bramāluco dizēdo que outro tāto avia de fazer a todos os seus, o que pos ē todos grāde espāto vēdo a pouca cõta ē que os tinhā os portugueses, e estādo asi aos dezoito d'Agosto chegou de Goa hũ catur de que era capitam o Pereira Malabar que levara dinheiro a Baçajm e a Diu pera paga do soldo da gēte e cõ recado do Visorej a Ruy Lourēço que logo lhe mādava socorro, e logo apos este catur chegou Fernā de Lima cõ o socorro de Chaul, e apos ele Dõ Diogo d'Almeida ē hũ catur, e outro fidalgo ē outro cõ muitos fidalgos mācebos que sabēdo em Diu o aperto ē que [estava] Ruy Loureço, pedirā a Diogo Lopez de Sousa que os mādasse ē seu socorro.

[Cap. XVI] De como Pero Velho se defemdeo de mil Mouros com tres companheiros.

Vemdo Bramaluco quā pouco fizera no combate pasado e que quādo cudara de fazer majs dano aos portugueses, emtā lho fizera menos ficou muito agastado primcipalmente quādo vio que começava de ir socorro a fortaleza, e emtemdemdo bē quā pouca honrra havia de ganhar coela comtētouse de tomar a ilha de Salsete parecemdolhe que o faria sem perigo por quā pouca gēte sabia que a goardava que no baluarte novo nā havia

[mais] de sete portugueses com o capitam e na casa de Taná quasi pegada coele dez ou doze [33] cõ o tanadar, e nos pasos p. 33 nã avia nenhũs, e como isto determinou mãdou Meliqueaçem e hũ seu filho valête cavaleiro e Posegi seus prîcipaes capitães cõ mil homẽs de peleia que cõ maré vazia pasarã em amanhecẽdo a ilha de Salsete aos seis dias de Setembro, e cõ a pasaiem de Meliqueaçẽ a maior parte da gẽte da terra posto que erã amigos dos portugueses se levãtarã comtr'eles e se aiũtarã cõ os mouros dãdolhes mantimentos. Meliqueaçẽ como foi na ilha mandou a Posegi que cõ quinhẽtos mouros cõbatese o baluarte que dise que estava a borda d'agoa que lhe cobria o pe cõ preamar e tinha as paredes de grossura de sete palmos ẽtulhado ate altura de mea lãça, e ali era terrado, e tinha quatro peças d'artelharia e serviase por hũa escada levadiça e dali pera cima tinha hũ sobrado, o capitam dele avia nome Pero Velho valẽte cavaleiro natural de Vila Frãca filho dũ João Gonçalvez do Adarço e tinha cõsigo dous bõbardeiros e quatro soldados. Posegi cõprimdo o mãdado de Meliqueaçẽ foise cõ os quinhẽtos mouros a combater o baluarte e quis Deus que por encher a maré nã poderã chegar ao pé do baluarte pera abalroarẽ coele, porem tiravã espimgardadas e frechadas sẽ comto e davã gritos que faziã tremer a terra que eles somente bastavã pera derribar o baluarte, de que os portugueses se defemdiã cõ muito esforço desparãdo amiude sua artelharia pera as tres partes do baluarte, e asi suas espimgardas, e cõ tudo os mouros erã tãtos que nã se emxergava neles o dano que recebiã e como o espaço do combate foi grãde e os portugueses gastavã muita polvora d'espimgarda ouvelhes de faltar e asi a de bõbarda o que vẽdo Pero Velho e que sem ela nã se podia soster cõtra a força dos mouros, determinou de antes de se gastar de todo mandar por ela a casa do tanadar que era ahi perto, e mãdou tres dos portugueses que estavã cõ ele e forã ẽ hũa almadia que por estar no rio lhe nã poderã os mouros tolher a embarcaçam que quãdo virã ir a almadia começã de a seguir tirãdolhe tãtas espimgardadas que choviã sobre'ela os pilouros de que hũ açertou ẽ hũ dos da almadia na cabeça e logo o matou e os outros goardou nosso Senhor que nã reçeberã nenhũ mal e seguirã seu caminho, e nisto acabou a maré de vazar, os mouros se chegarã logo ao pé do baluarte cõ grãde impeto [34] gritãdo de prazer parecẽdolhe que tinhã na mão os por- p. 34

Pero Velho com.... mouros 500.

Pero Velho fica com tres companheiros.

tugueses que estavã demtro e que logo os aviã d'emtrar, e asi fora se nã teverã recolhida a escada levadiça porque os portugueses nã lhe podiã fazer dano cõ a artelharia por estarẽ pegados cõ o pè do baluarte nẽ cõ as espimgardas por nã ousarẽ a se descobrir das genelas do baluarte porque segũdo as espimgardadas e frechadas dos mouros erã muitas nã podiã escapar porẽ [?] vimgavãse cõ panelas de polvora que deitavã sobr'eles cõ que queimavã e matavã muitos. E vẽdo Meliqueaçẽ que os nã podiã emtrar, mãdou que os queimasẽ demtro e mãdou açemder hũ grãde mõte d'ola ao pe do baluarte, e cõ as lãças a metiã açesa no baluarte pelas ianelas e cõ a labareda do fogo que era muito grãde e cõ o fogo [1]) que era grãdisimo se afogavã e queimavã os portugueses de maneira que acordarã de largar aquele terrado e sobirse ao sobrado omde lhes nã fariã tãto noio o fogo e o fumo cõ determinaçam de peleiarẽ dali atè que todos morresẽ e nã se darẽ esperãdo ẽ nosso Señor que os livraria pois peleiavã por exalçamento de sua santa fee e que emtretãto os socorreria Ruy Lourẽço a que tinhã mãdado recado do aperto em que estavã, e ele como o soube lhes mãdou gẽte ẽ dous catures e emtretãto que se embarcava despidio hũa almadia cõ polvora e pelouros. Pois sobido Pero Velho ao sobrado cõ todas suas armas emtrarã logo os mouros no terrado pelas ianelas e erã tãtos que nã cabiã nele trazẽdo antre si grãde revolta pera sobirẽ ao sobrado o que vẽdo Pero Velho acordou cõ seus companheiros que pois estavã ẽ perigo de morte que a desem primeiro a quantos mouros estavã no terrado pera que a sua fosse bem vimgada, e despregãdo hũa tavoa do sobrado deixãdo cair polo buraco hũ caixã de polvora cimgida cõ murrões acesos que nã somente matou quãtos mouros estavã no terrado mas as labaredas que sairã pelas ianelas queimarã fora quãtos alcãçarã, e estes resfolegadoiros das janelas que o fogo teve foi causa de quebrar sua fortidão p. 35 grãdissima e nã levar o sobrado cõ os [35] portugueses, pelo que eles derã muitos louvores a noso Senhor que bẽ vio a merçe que lhes fez das vidas que bẽ sabiã quãto as avẽturavã quãdo deitarã o caixã que nã lhes lẽbravã cõ a pressa que o fogo havia de resfolegar pelas ianelas e que nã era o perigo tamanho como eles cudavã que era quãdo se ofreçerã a ele deitãdo o caixã, que cõ quãta destruiçam fez nos mouros nã deixarã os

Meliqueaçem capitão principal dos mil moures estava presente.

Vigor mirabilis xpianorum.

[1]) Lees: fumo.

seus capitães de os animar pera emtrarẽ outros ao terrado dizẽdolhes que nã aviã de ter os portugueses tãta polvora e que daquela vez os tomariã e por iso outros cometerã logo pera ẽtrar pola porta do terrado que estava aberta, e Pero Velho e seus companheiros que estavã nele matarã tãtos deles cõ as lãças ao emtrar que de cãsados se tornarã ao sobrado, e çerto que era muito pera louvar o eterno Deus noso Senhor como dava esforço a quatro homẽs pera se defemderẽ a tãtos mouros que somente a vista de tãta multidã e todos seus imigos e que procuravã sua morte e bastava pera lhes matar as forças e tolher o esforço d'espãto, quãto mais verẽ cõtra si tanto numero de frechas que emcobriã o sol, tãtas espimgardas que pareciã pedras do ceo, tãtas lãças que pareciã grãdes canaveaes e tãtos terçados luzẽtes que quas[i] lhes çegavã a vista reverberãdo cõ o sol, e que todos estes instromentos estavã prestes pera os matarem porem cõ aiuda de noso Senhor a que se ẽcomẽdavã e que os esforçava a nenhũ nã avia medo, e defemdiãse cõ grãde esforço matãdo muitos mouros dos sem comto que estavã no terrado. E vẽdo Meliaqueaçẽ como nã faziã nada e que tornava outra vez a marẽ que impedia os mouros chegarẽse ao baluarte mandouos afastar ficãdolhe cẽto e quorẽta mortos, afora muitos feridos e queimados de que depois morrerã boa parte e nẽ Pero Velho e nenhũ de seus companheiros forã feridos peleiãdo de pola menhã ate noite, o que nã se acha ẽ nenhũa historia antiga nẽ moderna de nenhũa nação que acõteçese a quatro homẽs contra tãta gente o que foi grãde milagre de nosso Señor e em que Pero Velho e seus companheiros ganharã fama pera sempre.

Fim deste combate e dos mouros que morrerão.

[Cap. XVII] De como os Mouros derã outro combate a Pero Velho.

[36] No dia em que este baluarte foi combatido logo pola manhã virã os portugueses que vigiavã as trãqueiras vir da parte do arraial dos mouros algũs piães nosos que vinhã de segar herva, e nã os couhecẽdo cuidarã que erã dos imigos e que iã correr a fortaleza pelo que repicarã ao que logo acodio Ruy Lourẽço cõ a gẽte de cavalo e de pẽ e saio ao campo esperar os imigos tocãdo suas trõbetas, os mouros avẽdo vista deles cudarã que os iã cometer, poserãse tãbẽ em armas e sairã

p. 36

tė os palmares e cõ quãto erã o tresdobro dos portugueses aviãlhes tamanho medo que nũca ousarã de os cometer e hũs e outros se recolherã sẽ majs peleiarẽ e nisto foi Ruy Lourẽço avisado do çerco do baluarte novo da ilha de Salsete e mãdou la hũa almadia cõ munições e gẽte ẽ dous catures como dise e por ser tarde nã chegou lá senã bẽ noite depois do combate e

Pero Velho socorrido.

seriã vimte homẽs os que forã ẽ socorro e a outro dia que foi domĩgo vespera de nossa Señora de Setembro nã sabẽdo Meliqueaçẽ o socorro que era vimdo ao baluarte mandouo cõbater outra vez cudamdo que de cãsados nã se poderiã defẽder os que estavã demtro, e Pero Velho vẽdo ir os mouros pera o baluarte deixouse estar quedo e sem se mostrar nenhũ dos que estavã coele deixarã chegar os mouros ao pė dele e sobir ao terrado, e nisto dã neles de subito cõ panelas de polvora, espimgardadas e lãçadas com que matarã cimcoẽta e ferirã muitos, o que vẽdo

Peleja cõ os Mouros cõ vitoria.

Meliqueaçẽ nã quis mais perfiar e foise e asi ficou a ilha livre, e Pero Velho mandou cortar as cabeças a oito dos mortos porque forã conhecidos que semdo amigos dos portugueses se lãçarã cõ os Mouros e mãdouas a Ruy Lourẽço cõ a nova da vitoria que fez coela grãde festa, e logo mãdou ẽ hũ catur pera a Ilha de Maĩ o seu tanadar que cõ medo dos imigos que andavã na ilha de Salsete porque era vezinha fugio pera Baçaim e tãbẽ por os da terra se levãtarẽ contra ele por esa causa, e os que iã coele no catur erã oito portugueses e os piães que o serviã e chegado a Maĩ defrõte da casa da tanadaria que era perto d'agoa desẽbarcou e foise cõ seus piães pera sua casa ficãdo no catur os portugueses que aviã d'esperar até verẽ como

p. 37 se os da terra aviã cõ o tanadar, que aimda bẽ [37] nã chegou a casa acodem sobr'ele çẽto e cimcoẽta piães de Bramaluco que amdavã na ilha e outros muitos naturaes dela e quiserã o apanhar se se nã acolhera, e aimda nã escapara se os do catur lhe nã acodirã ouvĩdo a revolta, e iumto d'agoa foi a peleia tã brava que forã mortos dous portugueses e dos imigos trimta que ficarã logo estirados e os outros se afastarã, e Meliqueaçẽ assẽtou o arraial de frõte de Tanã e os portugueses se ẽbarcarã e tornarã pera a sua fortaleza levãdo a seu capitam ferido, e daqui por diãte nũca mais Bramaluco quis que os seus corresẽ a fortaleza e deixouse estar esperãdo que reposta traria o seu embaixador que mãdara ao Visorej como dise atraz, e estamdo asi mãdou hũ capitam de Bramaluco desafiar Antonio Chanoca

o mulato de que falei, e o desafio avia de ser ẽ hũa ilha omde Antonio Chanoca foi e o mouro lhe saio, e despois disto ẽ Outubro chegou a Baçajm dom Luis d'Ataide ẽ hũa fusta que comprou ẽ que levava cimcoemta homẽs seus criados e amigos a que dava mesa a sua custa e deu emquãto esteve em Baçaim e vinha ẽ socorro de Ruy Lourẽço asi por servir El Rey como por ser seu amigo.

[Cap. XVIII] De como Ruy Lourẽço nã quis fazer paz com Bramaluco.

Atras fica dito como Bramaluco mãdou hũ embaixador ao Visorej cõ determinaçam que se emquãto o seu embaxador fose ao Visorej que se podese tomar a fortaleza que nã goardaria a paz postoque o Visorej a quisese, e que nã podẽdo tomar a fortaleza faria paz, e chegado este embaxador ao Visorej foi dele bẽ recebido e foi cõtẽte d'outorgar a paz cõ cõdiçam que as terras de Baçaim ficasẽ a El Rey de Portugal da maneira que lhas dera Çoltã Badur Rey de Cambaia, e mãdou cõ o mesmo embaxador hũ Antonio Pesoa casado em Goa homẽ de merecimento pera que em seu nome assẽtasse a paz cõ Bramaluco, e porque nã se fiava na verdade dos mouros que sabia quã pouca era mãdou fazer prestes hũa boa armada ẽ que avia d'ir dom Pedro de Castelo Brãco nas costas d'Antonio Pesoa ẽ socorro de Ruy Lourẽço porque por causa deste socorro quisese Bramaluco a paz, e chegado Antonio [38] Pesoa a Baçaim p. 38
aos quimze d'outubro, viose duas vezes com Bramaluco sem tomarem nenhũa concrusã açerca da paz, e emtemdemdo Ruy Lourẽço que aquilo erã dilações de Mouros em que nã ha nenhũa verdade nã quis que se tornase Antonio Pesoa a ver com Bramaluco o que ele deseiava em estremo pera se vimgar de quãtas offẽças lhe tinha feitas, e estãdo asi chegou dom Pedro de Castelo Brãco a Baçaim o primeiro dia de Novẽbro cõ hũa armada de dezoito velas antre galés fustas e bargãtis. E de quatro galés forã capitães o mesmo dom Pedro, dom Francisco de Lima, Jorge de Vascõcelos, dom Bernardo d'Eça e aos outros capitães nã soube os nomes. Iã nesta armada pouco mais de quatrocẽtos homẽs em que emtravã muitos fidalgos que nã nomeo por lhe nã poder saber os nomes. E desembarcado dom Pedro porque asi o trazia por regimento mandou

dizer a Bramaluco que se saise fora das terras del Rey de Portugal e de là requerese sua instiça se lhe parecia que a tinha, e Bramaluco respõdeo que nã se avia de sair senã per força d'armas e que no campo o esperava se quisese peleiar coele e coesta reposta folgou Ruy Lourēço muito polo deseio que tinha de peleiar e cõcertando cõ dom Pedro que peleiasē fizerã alardo e acharã que tinhã mil e dozētos portugueses de peleia e antr'eles quatrocētos espimgardeiros e trezētos cariarīs muitos deles frecheiros e espimgardeiros, e todos os portugueses estavã muito ledos por lhes pareçer que daquela vez aviã de deitar os Mouros fora da terra, e porque nas costas do seu arraial estava da bãda do rio hũ grãde lugar chamado Pale, ordenou dom Pedro oito catures em que fossē gemte do mar e bombardeiros e esbõbardeasē o lugar antemanhã pera que cudamdo Bramaluco que os portugueses queriã cometer o arrajal por aquela bãda acodisē todos a ela e despeiariã a do sertã por omde dom Pedro determinava demtrar, porē Bramaluco que era muito sabedor na guerra teve outro pareçer que como soube que Dom Pedro era chegado e sabia a boa gemte que estava jumta logo teve por çerto que aviã de querer peleiar
p. 39 [39] coele, o que ele nã queria que bē sabia a grãde avãtaiē que os portugueses tinhã aos Mouros e por iso levãtou o arraial domde estava pera majs avãte de modo que ficava hũa legoa da fortaleza e mãdou aos moradores de Pale que se os portugueses la fossē ter que logo fogissē pera o arraial pera se fazerē todos fortes e mãdou despeiar Baçaim dos mouros de todos seus moradores e que ficase nele algũa gēte sua asi de pe como de cavalo pera que se os portugueses fossē travassē coeles peleia cudamdo que nã era majs gēte e depois de travada a peleia acodiria ele cõ a gēte grosa e como os portugueses estevessē cãsados do caminho e da peleia logo os desbarataria.

[Cap. XIX] De como Dom Pedro de Castelo Brãco foi pera peleiar com Bramaluco e nã peleiou.

Vimdo o dia em que Dom Pedro determinava de peleiar cõ Bramaluco que foi hũa segũda feira tres dias de Novēbro em que se aiũtou toda a gemte muito antemanhã diamte da casa de nosa Senhora e depois de ouvirē missa em que se emcomē-

darã a nosso Senhor abalarã pera o cãpo nesta ordenãça todos a pè Ruy Lourẽço de Tavora cõ quatrocẽtos homẽs com suas trombetas, pifaros, e atambor, e os piães canarîs com seu capitam Joã de Sepulveda que foi cõ o Visorej de Portugal na nao Jumgo e invernou ẽ Moçãbique e depois de muitos trabalhos foi ali ter, e levava trezẽtos homẽs, dom Pedro de Castelo Brãco capitam mor cõ o resto da gẽte que acompanhavã a bãdeira real. Iã cõ estes capitães muitos fidalgos com seus guiões acompanhados da gẽte que levavã, dom Luis d'Ataide, dom Bernardo d'Eça, dom Diogo d'Almeida, Jorge de Vascõçelos, e outros a que nã soube os nomes; e neste tempo os oito catures que dise chegarã a Pale e começãdo d'esbõbardear acolheose a gẽte como estava ordenado e os portugueses roubarã o lugar em que nã acharã majs que mãtimentos e tornados a embarcar correrã o rio tirãdo muitas bombardadas que poserã Bramaluco ẽ grãde afromta cudamdo que o cercavã os portugueses e emtretanto dom Pedro que ia cõtra o seu arraial chegou a Baçaim dos mouros ja muito de dia [40] fazẽdo muito grãde calma, e algũs que iã diãte toparã p. 40
cõ os mouros que ali deixou Bramaluco, e eles se começarã logo de recolher nã deixãdo de peleiar cõ os portugueses. Emtã fez dõ Pedro tres escoadrões de toda a gẽte de que forã capitães Joã de Sepulveda a que deu a diãteira, Ruy Lourẽço e ele, e Joã de Sepulveda deu nos mouros cõ sua gẽte e apertou coeles tã rijo ferîdo e matãdo que os levou alẽ de hũa põte domde pasavã da ilha pera a terra firme, omde Bramaluco tinha seu arraial e perto, pelo que os portugueses ouverã logo vista dos mouros que parecia grosa gẽte, mas nẽ por iso os portugueses duvidavã de peleiar coeles e nã avia quẽ os tevese, dizemdo todos que fossẽ logo dar nos mouros, e dõ Pedro nã quis parecẽdolhe que nã era bẽ que peleiasẽ, porque fazia muito grãde calma, e dezia que os portugueses iã cãsados coela e fracos por nã terẽ aimda comido, e ser perto de meio dia, que avia medo que depois de começada a batalha cãsasem muito majs e emfraquecesẽ de todo e se perdesẽ como se perderã no Argao ẽ tempo pasado os que forã cõ Francisco Pereira de Berredo, e como ele era capitam mór nã aproveitou a Ruy Lourẽço nẽ aos outros fidalgos pareçerlhe aquilo mal, e muito tristes e cõtra sua võtade se tornarã dali cõ dõ Pedro de que a gẽte brasfemava porque nã peleiava cõ os mouros, e se teverã

de quẽ fazer cabeça forã peleiar coeles, e deziã que nũca tal cousa acõtecera na Imdia, e hũ mouro dise ao outro dia na fortaleza que se dõ Pedro pasara adiãte que logo os mouros ouverã de fugir que ja estavã prestes pera iso, tamanho era o medo que tinhã dos portugueses, e cõ esta tornada de dõ Pedro ficou Bramaluco muito soberbo e dezia muitas rebolarias, e hũa delas era que avia d'ir queimar a povoaçam dos portugueses; e despois disto logo dali a tres dias quisera dõ Pedro fazer hũ salto no arrajal por hũ rio que pasava polas costas dele, para omde partio secretamente ẽ des fustas e catures cõ determinaçam de fazer este salto antemanhã, e Meliqueaçẽ que estava cõ sua gẽte na ilha de Salsete, sabẽdo que dõ Pedro ia cudou que ia sobr'ele pelo que determinou de se acolher pelo paso seco, que cometeo cõ sua gẽte feita ẽ hũ corpo, nã estãdo
p. 41 a este tempo no [41] paso mais que hũ catur cõ ate oito portugueses, que vẽdo como os mouros pasavã, derã sobr'eles pera lhes tolherẽ a pasajem, e aiudãdoos o tanadar de Taná cõ algũs piães que tinha, começarã de peleiar coeles e os mouros porque reçeavã que chegase dõ Pedro trabalhavã quamto podiã por se despedir dos portugueses que matarã deles cimcoẽta e tomarã a bãdeira de Meliqueaçẽ que foi par'ele hũa grãde imiuria e muitas espimgardas, terçados, e outras armas. E imdo dõ Pedro para fazer este salto, soube Ruy Lourẽço que Bramaluco lhe queria ir queimar a poveaçam, e mãdou chamar dõ Pedro pera peleiar coele, e por esa causa nã foi dõ Pedro avãte cõ sua determinaçam, e tornouse, e Bramaluco nã foi, nẽ ousava bolir cõsigo, e dõ Pedro se tornou pera Goa, e asi os outros todos, e Ruy Lourẽço ficou so' cõ sua gẽte, e nisto tornou Antonio Pesoa cõ outra embaxada do Visorej sobre a paz a Bramaluco, cõ quẽ o Visorej deseiava de fazer paz por ser velho e deseiar fogir os trabalhos da guerra, e Bramaluco quãdo ouvio esta ẽbaixada ficou muito soberbo cudado que lhe avia medo o Visorej, e respõdeo que nã queria fazer nenhũ cõcerto acerca das terras de Baçajm que erã suas, e de que estava de pose, que lhe agardeçese o Visorej muito deixar estar a fortaleza, e que nã daria hũ palmo daquelas terras se nã lho tomasẽ por força do que Antonio Pesoa ouve tamanha merẽcoria que se levãtou ẽ pè, e dise a Bramaluco que fezese o que dezia e que lhe daria quatro mil pardaos, e ẽ sinal lhe dava logo hũ rico anel que Bramaluco nã quis tomar, e Antonio Pesoa se partio

logo pera Goa, e ele partido, ao outro dia chegou hũ mẽsageiro del rei de Cambaia a Bramaluco que fose logo a ele pera o servir ẽ hũa guerra em que tinha dele grãde necesidade, e vẽdo Bramaluco que lhe cõvinha de ir quis atẽtar primeiro se podia fazer paz cõ Ruy Lourẽço porque nã levase tã pouca honrra quã pouca tinha ganhada ateli, e tornãdo a culpa a Antonio Pesoa de nã se fazer a paz mãdou dizer a Ruy Lourẽço que lhe mãdase algũa pesoa de que cõfiase e que asemtariã a paz, e Ruy Lourẽço nã quis, nẽ quis outra vez que lhe Bramaluco mãdou o mesmo recado, respõdẽdo que lhe nã mãdase majs recado porque nã avia de fazer paz cõ homẽ tã mẽtiroso. Emtã se partio Bramaluco deixãdo por frõteiro Meliqueaçẽ naçaruto seu sobrinho cõ quinhẽtos de cavalo, e tres mil de pè.

Bramaluco chamado del Rey de Cambaia.

[Cap. XX] [42] De como elrrej de Calicu pedio paz ao Visorrej. p. 42

Neste ano de mil e quinhẽtos e trimta e nove chegou a Goa a quatro de Setẽbro Pero Lopez de Sousa por capitam de quatro naos do reino e os outros capitaẽs forã dõ Roque Telo, Simã Sodré, e Alvaro Barradas, e despois de chegar esta armada chegou a Goa hũ Mouro mercador de Calicu chamado Chinacutiale que trazia recados del Rey ao Visorrej sobre pazes, e o Visorrej respondeo ao embaxador cõ parecer dos do cõselho, que ele era cõtẽte de fazer paz cõ El Rey de Calicu cõ as cõdições que lhe mãdaria da fortaleza de Chale pera omde estava de caminho, e emtretãto ouvese amtr'eles tregoas cõ tãto que nã saise de Calicu nenhũ parao de guerra, e coesta reposta folgou muito el rey de Calecu por quã deseioso estava da paz, e estãdo o Visorrej pera partir pera Chale adoeçeo de camaras de maneira que nã pode ir, e mãdou seu filho dõ Alvaro de Noronha que fose fazer estas pazes que levou hũa grãde armada em que foi bẽ acompanhado de fidalgos e doutra gẽte que partio de Goa a treze de dezẽbro, e chegado a Chale onde estava por capitam Manoel de Brito, vierã logo par'ele de Cochim Diogo Lopez de Sousa, dom Joã de Castro, e Fernã Roĩz de Castelo Brãco vedor da fazemda que esteverã ao assẽto das pazes cõ dõ Alvaro, e por parte del Rey de Calicu esteve el Rey de Tanor seu procurador, e os capitolos das pazes forã estes: Que El Rey de Calicu

Condições das pazes cõ el Rey de Calicu.

fose amigo del Rey de Portugal e que nã ouvese ẽ seu reino nenhũs paraos de guerra, nẽ fose de seu reino a Meca nenhũa nao cõ pimẽta nẽ gemgibre, nẽ drogas, e que nã cõsemtise que nenhũa nao de Meca viese a seu reino cõ remos nẽ armas nẽ munições nẽ navegase de seu reino sẽ cartazes do capitam de Chale ou do Visorrej, e asi dos governadores que lhe soçedesẽ, em que se declarase o lugar pera omde iã, e o tamanho da nao e a mercadoria que levava, e nã semdo desta maneira, ou que fose se a nao que a levase fose achada cõ outra mercadoria que nã fose reto . . . . .1) do lugar pera omde era o cartaz, que a tal nao fose tomada pera El Rey cõ toda sua carrega, como tomada de boa guerra, e que a mesma pena teria a nao em que fose achada mais pimẽta ou gemgibre do
p. 43 que ouvese mister [43] seu dono da nao pera comer, e que os vasalos del Rey de Portugal e os del Rey de Calicu podesẽ tratar seguramente nos lugares dũ e doutro, e que el Rey de Calicu vẽdese e fizese vẽder a El Rey de Portugal toda a pimẽta e gimgibre que ouvese ẽ seu Reino na feitoria de Chale, e el Rey se obrigava a lhe cõprar todo, e pagarlho na feitoria de Cochim pelo presso que estava assẽtado; e que estas pazes se aviã asi de goardar ate que El Rey de Portugal respõdese se era cõtẽte pois nã queria que mãdase nenhũa pimẽta a Meca, que mãdase a sua custa cimco mil quimtaes dela a vemder a Portugal e de lá lhe trouvesẽ o dinheiro, e que o Visorrej escreveria logo aquele ano sobr'isto a El Rey de Portugal, o que o Visorrej escreveo, mas El Rey nã foi disso cõtẽte, e estas capitulações forã juradas e asinadas por dõ Alvaro e por El Rey de Calicu, e coelas se tornou dõ Alvaro a Goa omde achou o Visorrej emtrevado asi de doẽça como de velhiçe que era muito gastado, e da cama governava a Imdia aiudamdoo a iso Fernã Roĩz de Castelo Brãco em que tinha grãde cõfiãça por ser pesoa pera iso.

[Cap. XXI] De como dom Jorge de Castro chegou a fortaleza de Maluco.

Partidos Pero de Faria e dom Jorge de Castro pera Malaca forã lá ter, e ficamdo hi Pero de Faria emtregue da capitania da fortaleza partiose dom Jorge de Castro pera Maluco levãdo

1) Onleesbaar in het MS.

ẽ sua cõserva hũa nao de Garcia de Sà que la mãdou a carregar e hũa fusta em que ia Jorge de Melo Soares que levava a Capitania mòr do mar de Maluco, omde dom Jorge chegou a salvamento aos doze dias d'outubro, e por se ẽformar das cousas da fortaleza esteve tres dias sem desẽbarcar, e como os mais dos officiaes del Rey da fortaleza, e asi os moradores dela tinhã odio a Antonio Galvã por lhes nã deixar fazer cravo e lhes tomar pera El Rey o que tinhã comprado, iã ver dõ Jorge e deziãlhe dele mil males prĩcipalmente o feitor Belchior Botelho em tãto que determinou de o prẽder despois de tomar pose da fortaleza em que desembarcou hũ sabado vimtecimco d'outubro, e despois de mostrar a sua provisam da capitania Antonio Galvã dise que tinha aimda por servir hũ ano do tempo de sua capitania por nã ter servido majs de tres e el Rey lhe [44] tinha feita merçe de quatro segũdo cõstava per hũ Alvarà p. 44
del Rey que logo mostrou requerẽdo ao ouvidor, feitor e alcaide mor e aos outros officiaes que nã metesẽ a dõ Jorge ẽ pose da capitania e deixasẽ a ele acabar o ano que tinha por servir pois sabiã que gastara quãto tinha ẽ serviço del Rey e que naquele ano esperava de fazer algũ proveito protestãdo de nã lhe querẽdo fazer o que requeria de aver satisfaçam da perda que recebia por dom Jorge ou por quẽ fosse dereito, e como todos estavã liados cõtr'ele nã ouve quẽ quisese emtender que requiria justiça, e tirãdo diso hũ estromento, tomou dom Jorge pose da fortaleza,, cramãdo Antonio Galvã que lha tomavã por força e fazẽdo diso suas protestações lha emtregou de paz o que nũca ateli despois dela ser feita, e nã somente em paz cõ todos os reis de Maluco, mas os que avia de Çamatra ate os papuas e os çelebes e os macaçares que sã quatrocẽtas legoas de terra, e cõ seis reis que se tornarã xpãos cõ muita parte de seus vassalos, e todos tamanhos amigos do serviço del rej de Portugal por amor d'Antonio Galvã como que forã seus vassalos, e asi lhe emtregou a fortaleza bẽ repairada, e cõ a igreja começada de fazer de pedra e cal, e cõ hũa casa de Nossa Señora da misericordia acabada cõ sua cõfraria de provedor, oficiaes da mesa e irmãos que emterravã os mortos, e cõ cimcoẽta portugueses casados nã avẽdo majs de dezoito quãdo Antonio Galvã tomou posse dela, e a gemte d'armas toda sam, e muita artelharia, espimgardaria e armas defemsivas e muita polvora d'espimgarda, e de bombarda e pilouros e outras muni-

Estado em qui Antonio Galvão deixou a fortaleza de Maluco.

ções, e serras, machados, paos de ferro, mãtas, padeses, e outros petrechos de guerra muito neçesarios e dous bateis novos que mãdou fazer de que ouve conhecimento de dom Jorge ẽ publica forma.

—

[Cap. XXII] De como dom Jorge de Castro foi a Ilha de Geilolo pera peleiar cõ o rej dela e nã peleiou.

Improba causa expediendi milites: improba etiam reducendi.

Atraz fica dito como quãdo dom Jorge chegou a Ternate amdava Antonio Galvã ocupado em fazer a igreja da fortaleza e acabar a casa de nossa Señora da Misericordia pera o que p. 45 tinha mãdado [45] pedir madeira a el rej de Geilolo que lha mãdou, e asi muitos mãtimentos ẽ hũa armada de que foi por capitam Macalisa hũ Mouro honrrado que chegou ao porto de Talãgame nesta comjumçam, e sabẽdo dom Jorge cuja era esta armada mãdou logo a Macalisa que se fosse logo que nã queria cousa algũa del Rey de Geilolo, e que disese ao perro del rej que o avia d'ẽforcar polla guerra que fizera aquela fortaleza e a Tristã d'Ataide e outras muito roĩs palavras de que Macalisa ficou muito agastado, e se foi logo cõ o que levava, e cõtou a El Rey de Geilolo o que lhe dõ Jorge disera, pelo que El rej se fortaleçeo esperãdo por guerra, e os portugueses a esperavã tãbẽ de que estavã muito agastados porque afora de reçearẽ os trabalhos dela sabiã quã mal aviã de fazer suas fazẽdas, e fizerã grãdes requirimentos a dõ Jorge que nã movese guerra, e se estava agravado del rej de Geilolo que lhe pidise diso ẽmẽda e quãdo lha nã dese que emtã fizese guerra, mas que sem causa era muito mal fazerlha, e ele nã quis ouvir a nimguẽ, nẽ fazia esta guerra por outra cousa senã por vimgar Tristã d'Ataide del rej de Geilolo, e por lhe Antonio Galvã comtrariar esta guerra e se lhe ofereçer a Geilolo pera o cõcertar cõ el rej, o mãdou muito descortesmente pera a pousada so pena de lesa majestade, e logo partio pera Geilolo ẽ hũa armada coeses portugueses que tinha a que nã soube o numero çerto, mas era hũa soma deles, e forã coele os reis de Ternate, de Tidore, e de Bachã, e ficou a fortaleza a Antonio Barbudo que afora ser ouvidor era alcaide mòr aimda que era xpão novo, asi andavã entã as cousas da Imdia, e chegado a Geilolo desembarcou hũ pouco desviado do porto omde estava hũa

trãqueira nã muito forte cõ algũa artelharia, e a gẽte nã era muita pera quãta dom Jorge levava, que desẽbarcado assẽtou seu arrajal e algũa artelharia pera cõbater a trãqueira. El rej de Geilolo se deixou estar quedo porque nã determinava senã de se defemder, e porque ao outro dia os portugueses nã cometerã a trãqueira, nẽ faziã mais que cortar arvores, mãdoulhes El Rej dizer que disesẽ a dõ Jorge que se iã a peleiar coele que ali estava, e se a buscar lenha ou madeira que ele lha mãdara a Ternate e escusarã d'ir lá que doutra maneira o fizera Antonio Galvã quãdo fora a Tidore que nã comsimtira ser cortada arvore algũa que cõ os homẽs o avia dõ Jorge d'aver e nã cõ as arvores, [46] e os portugueses respõderã que co- p. 46
meçavã nas arvores pera acabarẽ nos homẽs, e vẽdo El rej que dõ Jorge dilatava peleiar coele teveo por fraco e pareçeolhe que cõ qualquer ardil lhe faria levãtar o çerco, e poslhe siladas antre o arvoredo pera que lhe matasẽ a gẽte que cortase as arvores, e mãdou çertos mouros de que se fiava que fossẽ aos arraiaes dos reis e cõ grãdes brados pergũtasẽ pelo capitam daquelas gẽtes e que se o matasẽ se tornariã a fazer capitam Antonio Galvã, e despois disto disesem o mais dissimuladamente que podesem que queriã falar cõ dom Jorge algũas cousas que compriã muito a sua vida e honrra e pergũtãdolhe algũs portugueses que era o que lhe queriã que lhes disesem ẽ segredo, que disesem a dom Jorge que çertos geilolos erã feitos amoucos e deitados naqueles arraiaes pera o matarẽ por iso que olhase por si, e porque lhes cõpria nã iã falar a dom Jorge, e chegados estes aos arraiaes poserã grãde espãto cõ o que diziã e majs cõ tamanhos brados e cudavã que erã doudos e logo se fez hũa grãde mò de gẽte derredor deles antre a qual forã algũs portugueses a que eles cõ grãde disemulaçam diserã o que compria a vida e honrra de dom Jorge, o que fez nele grãde abalo pera se tornar quãdo o soube porque sabia bẽ quã determinados sã os amoucos, e nesta comjumçam algũs geilolos das çiladas ferirã supitamente algũs portugueses cõ espimgardadas o que o fez mais abalar, e começou logo de dizer que a gẽte daquela terra era a majs guerrejra do que ele cudava e do que a deixara quãdo dali partira ẽ tempo de dom Jorge de Meneses, e temẽdose dos amoucos determinou de se goardar muj bẽ ẽquãto ali estevese, e mãdou a Jorge de Melo Soares que goardase a artelharia, e rogou aos outros capitães que estevesẽ

de noite ẽ sua goarda cõ todos os portugueses de suas capitanias, e como el rej de Geilolo soubese isto per suas vigias logo aquela noite ao quarto da modorra mãdou algũs dos seus que desẽ nos arraiaes dos reis que estavã amtre a trãqueira e o de dom Jorge, e como tãbẽ estes estavã asombrados dos amoucos cudarã que erã chegados, e foi grãde alvoroço amtr'eles e grãde grita e revolta, e algũs cõ medo se forã logo recolhẽdo
p. 47 pera o [47] arrajal de dõ Jorge, pera lhe dizerẽ o que pasava, e ele cudãdo tãbẽ que erã os amoucos, porque bẽ ouvia a grita, mãdou aos que o vigiavã que matasẽ os que se recolhiã pera o seu arraial posto que disesẽ que erã de seus amigos e eles o fizerã asi e matavãnos sẽ lhe aproveitar dizerẽ quẽ erã, e vẽdo o feito mal parado tornarãse pera domde vinhã, e nisto amanheçeo e os geilolos se recolherã a sua trãqueira, deixãdo feito algũ dano no arrajal de mortos e de feridos, o que sabẽdo dom Jorge acabou de se determinar de todo ẽ se tornar, e chamãdo a cõselho dise que ele tinha muito má sospeita do que pasara aquela noite, pelo que tinha sabido dos geilolos o dia pasado, e tãbẽ lhe fora dada hũa carta da fortaleza em que o avisavã que olhase por si e nã se fiase dos reis de Ternate, Tidore, e Bachã porque estavã cõçertados cõ el rej de Geilolo que dese nos portugueses e que os reis seriã comtra os portugueses e os aiudariã a destruir, e por estas causas e tãbẽ por ter muito que fazer no despacho das naos que aviã d'ir pera a Imdia, e por ser neçesario deterse mais do que ele cudava se queria tornar, e fazer guerra guerreãdo [?] a el rei de Geilolo ou tornar sobr'ele mais desocupado do que estava emtã, do que os do cõselho ficarã muito agastados, e diserãlhe que nã devia de cudar tal cousa quãto mais dizela, que primeiro que partira de Ternate, ouvera de cudar muito bẽ tudo, mas pois ali estava nã desistise da guerra senã se el rej de Geilolo lhe pedise paz porque se o asi deixase ficaria tã soberbo que os iria buscar à fortaleza, e tãbẽ se os outros reis tinhã algũ mao pẽsamento o poeriã em obra se o asi visem ir sẽ fazer majs do que tinha feito, e cõ tudo ele nã quis desister de sua determinaçam, do que todos ouverã tamanha merẽcoria que lhe perderã o acatamento, e hũ Baltezar Veloso cõ quãto era amigo de dom Jorge se levãtou logo dizẽdo, pezar [?] de tal cõ quẽ nos trouve qua coeste homẽ a nos deshõrrar, e dãdo hũ sospiro, dise bõ Antonio Galvã, outros deziã que se Antonio

Galvã ali estivera que nã se dilatara tãto aquele feito, e que ou forã ja todos mortos, ou os geilolos destroidos, e cõ tudo isto dõ Jorge disimulou e nã se mudou de sua determinaçam, nẽ menos por mais salvas que lhe fizerã os reis de Ternate, Tidore, e Bachã, quãdo souberã que se ia por se reçear deles, o que eles simtirã muito e do que se ouverã por muj jmiuriados.

[Cap. XXIII] [48] De como el rej de Geilolo começou de fazer guerra à fortaleza. p. 48

Sabemdo El rej de Geilolo quãto obrara seu ardil, teve dom Jorge ẽ pouca cõta, e pera que ele vise claramente que isto era asi aimda que ele estava no porto teve manejra como deitou sua armada ao mar, e mãdoulhe que fose correr à nossa fortaleza em que foi muito grãde espãto asi nos portugueses como nos ternates quãdo ouverã vista desta armada, pricipalmente no alcaide mor Antonio Barbudo que nũca se ẽ tal vira, porem Antonio Galvã acodio logo e o segurou, e como a armada nã queria mais que dar aquele repiquete, tornouse, e achou dõ Jorge de partida que deixou no porto de Geilolo a Jorge de Melo Soares pera fazer guerra a El rej, e ficou ẽ a Nao ẽ que fora dõ Jorge, e ficou Francisco de Sá ẽ hũa caravela, e asi parte das armadas daqueles reis, mas despois que dõ Jorge foi ẽ Ternate mãdou chamar Jorge de Melo pera o mãdar a Bãda na Nao ẽ que estava carregada de cravo, e a capitania mor ficou a Francisco de Sá, e vẽdo El rej de Geilolo ida a Nao, mãdou dizer a Francisco de Sá que logo se fosse apos ela senã que lhe prometia de o mãdar tomar, ou fazelo ir dali em que lhe pez, do que se ele rio cudãdo que era fero, senã quãdo ao outro dia amanhecẽdo deo de supito a armada del rej de Geilolo na dos portugueses e os mouros a rõperã logo e lhe tomarã hũa ẽcora [1]) cõ sua artelharia matãdo o capitã, e algũs dos que coele estavã e outros cativarã cõ quãto todos peleiarã muito bẽ, o que vẽdo Francisco de Sá se acolheo cõ medo de ser tomado, e apos ele todos os outros, seguĩdoos os geilolos ate que virã que os nã podiã alcãçar. E dali por diãte começou el rej de Geilolo fazer guerra à fortaleza, e corrialhe muitas vezes ẽ que cativou algũs portugueses e seus escravos e mouros da mesma ilha que a nimguẽ perdoava, e o mesmo fazia nas jlhas

[1]) Coracora.

de Tidore, e de Bachã. E emtã conheçeo dõ Jorge quã mal acertara ẽ fazer aquela guerra de que asi mouros como xpãos se queixavã muito e brasfemavã dele por ser causa dela, e Pero Paes acolheose à fortaleza del rej de Ternate cõ medo do Çamarao e doutros señores do seu reino que o queriã matar por lhes amdar cõ as molheres, e vẽdo eles que dom Jorge o amparava e acolhia se amotinarã cõtr'ele e esteverã algũs dias sem irẽ à fortaleza e deziã que aviã de fazer outro rej e levãtarse cõtra dom Jorge que como sabia a grãde amizade que aqueles
p. 49 señores tinhã cõ Antonio [49] Galvã, pediolhe muito que os tirase do proposito que tinhã, e que lhes fezese perdoar a El rej que lhes nã tinhã culpa, e asi lho mostraria, e Antonio Galvã posto que sabia que lhe nõ merecia dõ Jorge tiralo daquela afrõta nã se quis lembrar diso vẽdo quãto importava ao serviço del rei de Portugal aquelas amizades por o perigo em que ficava a fortaleza se se levãtase outro rej que estava çerto liarse cõ o de Geilolo, e nã averia [?] que fazerẽ se os outros ajumtarẽ coeles, e fazerẽ outra vez todos guerra à fortaleza, e por isto que Antonio Galvã cõsiderou se meteo por terçeiro naquelas amizades e as acabou cõ dificuldade grãdissima, o que outrẽ nã fizera por aqueles mouros simtirẽ tãto aquele caso das molheres que o que presumẽ que se faz vimgã tãto como se fose feito, porem tinhã tamanho amor e tãta obediẽcia a Antonio Galvã que quiserã ouvir a desculpa del rej de Ternate e reçebela e tomar a sua obediẽcia e a de dõ Jorge como dantes, o que el rej de Ternate agardeçeo muito a Antonio Galvã dizẽdo pubricamente que duas vezes lhe dera o reino, e os portugueses tãbẽ lhe agardeçerã muito livralos da guerra que esperavã.

Antonius Galvanus pro caritate tumultus componit.

[Cap. XXIV] De como Ruy Lourẽço de Tavora desbaratou Meliquenazuto.

Meliquenazuto que tinha çercado Ruy Lourẽço de Tavora na fortaleza de Baçaim lhe fazia a mais guerra que podia principalmente despois que soube que erã idos os capitães que o forã socorrer, e levarã toda a gemte que fora coeles, e que lhe nã ficavã mais que ate trezẽtos portugueses, corrialhe ate as ortas de Baçaim, e cativavalhe a gẽte da terra, e o mesmo fazia às jlhas derredor, e nã tẽdo Ruy Lourẽço gẽte pera peleiar

coele, mãdou pedir socorro ao Visorrej que mãdou a iso Joã de Sepulveda cõ trezẽtos homẽs, e chegado a Baçaim determinou Ruy Lourẽço de ir peleiar cõ Meliquenazuto, pera o que partio hũ dia pera o seu arrajal que era hũa legoa da fortaleza levãdo seisçẽtos portugueses em que emtravã trimta de cavalo de que era capitam hũ Pero Lopez que nomeej atraz, e dozẽtos canarĩs, e levava algũs tiros de campo cõ fumdamento de fazer algũ estrõdo cõ que os mouros fogisẽ e foi jamtar e dormir mea legoa do arrajal pera que ao outro dia chegase cõ a gẽte folgada, porem Melique sabẽdo que ele [50] ia e que levava a artelharia pera que a nã podese levar mãdou cortar muitas arvores e deitalas no caminho por omde avia d'ir, e ao outro dia partio Ruy Lourẽço pera o arrajal cõ duas batalhas feitas de sua gẽte. A primeira que era do dozẽtos espimgardeiros deu a Joã de Sepulveda, e ele cõ a outra ficou na traseira, e imdo asi chegou às arvores que estavã cortadas que lhe impedio poder levar a artelharia, e por iso a deixou ficãdo ẽ goarda dela algũs portugueses e canarĩs, e ele foi por diãte ate chegar à vista do arrajal de Melique que tinha assẽtado antre duas serras de cujas raizes naçia hũ grãde campo que antre as serras era de dous tiros de besta e antr'elas estava o arrajal assemtado e diãte dele estava Melique cõ sua gẽte esperãdo Ruy Lourẽço cõ deseseis tiros de metal na diãteira, e detraz deles dozẽtos espimgardeiros turcos que erã a melhor gẽte que tinha e em que tinha toda sua cõfiãça, e ao pé da serra da mã esquerda quinhẽtos de cavalo guzarates, e na fralda da serra da mã dereita dous mil e oitocẽtos piães tãbẽ guzarates, e estavã tã bẽ ordenados e fortaleçidos que erã muito pera temer prĩcipalmente como era a de Ruy Lourẽço que despois que vio os mouros na ordẽ em que estavã acordou cõ Joã de Sepulveda que porquãto parecia que Melique tinha toda sua cõfiamça nos seus espimgardeiros e nos de cavalo que nestes iumtamente desẽ eles ambos cõ seus escoadrões e pera peleiar cõ os piães dos imigos fez outro escoadrã de çẽto e cimcoẽta portugueses de que fez capitam Salvador Moutinho a que mãdou que ajumtase asi a fardajem, e todos os ecravos dos soldados e que se fizese nũ corpo pera que pareçese majs gemte, e se vise que os piães dos imigos acodiã à peleia que lhes resistise e se fogisẽ que os seguise, e doutra maneira nã bolise cõsigo; e emcomẽdãdose a nosso Senhor remeterã aos

Ruy Lourenço acomete aos soldados de Cambaia.

p. 50

imigos Pero Lopez cõ os seus trimta de cavalo, e espimgardeiros aos de cavalo, e apos ele Joã de Sepulveda, e nas suas costas Ruy Lourẽço, e toda a gẽte que levavã nã erã majs de quatro-

Força dambos os exercitos.

çẽtos e cimcoẽta portugueses e dozẽtos canarjs cõtra tamta multidã de mouros que era espãto prĩcipalmente os quinhẽtos de cavalo, os majs deles acubertados e os duzẽtos turcos espimgardeiros, e todos cõ seus murrões acesos que pareciã cãdeas e sobretudo os desaseis tiros d'artelharia que estavã diãte de todos como emparo cõ suas bocas abertas que parecia que p. 51 queriã emgolir os [51] portugueses que tãto que forã deles a çẽ pasos desparasã cõ furioso impeto seus medonhos pelouros de que prouve a nosso Senhor que hũ só se empregou ẽ hũ portugues que foi logo despedaçado, e os outros escapãdo milagrosamente daguele perigo, remeterã aos mouros cõ que peleirarã muj bravamẽte fazẽdo neles muito grãde estrago asi os de pẽ como os de cavalo, tãto que os majs dos turcos espimgardeiros cairã mortos, posto que se defẽderã cõ grãde esforço o que vẽdo os mouros de pé começarã a deçer da serra pera acodirẽ, mas nã prestou, porque ja os de cavalo nã podẽdo resistir a valẽtia dos portugueses começavã de fogir, e como iã desbaratados derã nos de pé e fizerã os tãbẽ fogir, e asi fugirã todos seguimdo os Ruy Lourẽço e Joã de Sepulveda que iã a cavalo, e tirãdo os seus trimta de cavalo, todos os outros iã a pe, e asi forã bẽ hũa legoa e por a calma ser muito grãde se tornou, deixãdolhe mortos duzẽtos de cavalo dos melhores, e trezẽtos de pẽ em que ẽtrarã todos os turcos, e dos portugueses nã foi morto mais que hũ, e forã muitos feridos, e no arrajal foi achado muito e muj rico despoio de dinheiro, joias, armas defẽsivas, e ofemsivas e muito gado e os desaseis tiros de metal, e coesta vitoria que foi ẽ Janeiro se tornou Ruy Lourẽço pera a forta-

Lançados os imigos de Baçaim.

leza, e sabẽdo que Meliquenazuto nã parara senã fora das terras de Baçaim, ficou muito ledo por lhe noso Senhor fazer tamanha merçe que o deitase fora cõ tã pouca gẽte; e parecẽdo a Joã de Sepulveda que por Melique ser fora das terras de Baçaim, nã era ali majs neçesario tornouse pera Goa.

[Cap. XXV] De como Ruy Lourêço de Tavora desbaratou duas vezes Meliquenazuto.

Despois deste desbarato tornou Meliquenazuto ajumtar gemte pera tornar sobre Baçajm, e fazêdose prestes pera iso, soubeo Ruy Lourêço que sabêdo como o visorrej estava tã mal que nã entemdia na governãça, escreveo a seus parêtes e amigos pedimdolhe que fosem imvernar coele por amor da guerra que esperava, e eles o fizerã asi, e partirã logo pera Baçajm Fernã de Sousa de Tavora, Manoel de Sousa, Antonio de Sotomeja, Manoel de Mêdoça, Diogo de Mêdoça seu irmão, Jorge Pimêtel, Joã Roiz Peçanha, e outros muitos fidalgos a que nã soube os nomes, e asi [52] outra gête que cõ a que tinha Ruy Lourêço erã ojtoçêtos portugueses do que Melique nã sabia nada, e cudãdo ele que Ruy Lourêço nã tinha mais que os ordenados à fortaleza partio pera a cercar levãdo trezêtos de cavalo, e cimco mil de pé todos guzarates, e foi assêtar seu arrajal no Peral, e dali corria a terra, e a roubava, e fazia despovoar, e quãdo Ruy Lourêço soube que se assêtara no Peral omde o desbaratara, espãtouse por ser custume dos mouros daquelas partes nã tornarê assêtar arraial omde hũa vez sã desbaratados, e cuidou que pois Melique se tornava assêtar ali que devia de ter majs gête da que tinha, o que nã parecêdo aos fidalgos que estavã coele, lhe requeriã cada dia que fose peleiar cõ os imigos, e ele o nã fazia por nã saber a gête que erã, e como o soube por suas espias que todas cõçertarã ê serê o numero que dise, assêtou de peleiar cõ os imigos, esperãdo ê Nosso Senhor que o poderia fazer cõ a gête que tinha, e asi o dise aos fidalgos que estavã coele que ficarã diso muito ledos, e toda a outra gête quãdo o soube, e ajumtãdo sua gête que erã oitoçêtos portugueses, fez deles dous escoadrões, hũ de trezêtos os mais deles arcabuseiros deu a Fernã de Sousa de Tavora, outro de quinhêtos ê que êtravã corêta de cavalo deixou pera si, e nesta ordê partio de Baçaim quasi na fim de Março pera o arrajal de Melique e foi jamtar ao lõgo de hũa ribeira quasi duas legoas dele, cõ determinaçam de dormir ali pera o outro dia em que esperava de peleiar cõ os imigos ter a gête descãsada, e Melique tinha outra determinaçam porque como era muito esforçado, e sabedor na guerra, sabêdo que Ruy Lourêço partia da fortaleza, partio

Ruy Lourêço preparase contra a tornada dos imigos.

p. 52

tãbẽ do seu arrajal cõ fumdamento de dar nele onde quer que jamtase [?] porque fazia cõta que a gẽte avia d'estar ẽcalmada e cãsada do caminho e que se avia de desarmar, e descuidar, e como era pouca e a sua muita, e a gẽte de cavalo muito descãçada, tinha por muj çerto nã ficar nenhũ dos portugueses que nã fosse morto ou cativo, e vindo ele coesta determinaçam deu tã de subito nas vigias de Ruy Lourẽço que em elas chegãdo a dizerlhe a vimda de Melique e ele que chegava nas costas, e se noso Senhor nã acodira cõ sua misericordia ẽ poer medo e espamto a Melique nã ousar de cometer a Ruy Lourẽço, ele e todos os seus forã mortos e cativos, e nã ouvera niso que fazer se Melique se dera neles ẽ chegamdo porque muitos estavã desarmados e deitados por ese chã apressados da grãde calma que fazia, e do cãsaço que traziã, mas como digo Melique
p. 53 torvado [53] cõ o medo e espãto que lhe noso Senhor pos no coraçã nã ousou de os cometer, e feito hũ circulo de sua gẽte os começava de çercar, e vẽdo Ruy Lourẽço a merçe grãdisima que lhe o misericordioso Deos fazia, dãdolhe por iso muitos louvores salta ẽ cima de seu cavalo, domde repartio sua gẽte asi como vinha, Fernã de Sousa de Tavora na diamteira, e o seu escoadrã de que ele mesmo era capitã deu a capitania a Manoel de Mẽdoça, e a Diogo de Mẽdoça seu irmã emtregãdolhe a bãdeira real, e ele cõ os de cavalo remeteo aos imigos de cavalo, e Fernã de Sousa, e os outros aos de pé, chamãdo por Samtiago que he de crer que noso Senhor o mãdou ali aos ajudar porque ẽ eles chegamdo aos imigos logo os imigos como que viã algũa cousa de que se muito espamtavã virarã as costas, e fugirã a toda tira, e os portugueses apos eles matãdo, e ferimdo, ate que os piães de Melique se embrenharã ẽ hũas grãdes brenhas, e aqui ficarã os portugueses de pé, e Ruy Lourẽço cõ os de cavalo, foi mais lomge seguimdo os mouros de cavalo, de que forã mortos trimta, e dos piães quatrocẽtos, e dos portugueses nenhũ, mas forã feridos muitos amtre os quaes forã Fernã da Silva por acodir a Jorge Pimẽtel que estãdo a cavalo o tratava mal hũ mouro de cavalo que Fernã da Silva matou, e primeiro que o matase lhe deu o mouro hũa grãde cutilada por hũ giolho que lhe cortou o oso, e foi ferido Joã Roïz Peçanha ẽ hũa perna de que ficou aleijado. E Melique e os seus forã tã desbaratados que nã ousarã d'emtrar no seu arrajal a que o outro dia foi Ruy Lourẽço e o mãdou roubar e queimar,

e detevese ali aquele dia ate que soube que os imigos erã fora de toda a terra de Baçaim nẽ forã ousados de tornarẽ mais a ẽtrar nela tã escarmẽtados forã e asi se acabou esta guerra que durou dous anos, em que Ruy Lourẽço gastou quãto tinha, e o que podera ganhar neste tempo que ouvera de ser muito, e por estar muito pobre e saber que nã se podia restaurar no ano que tinha por servir determinou de se ir pera Portugal como foi no ano seguimte, e alargou o ano que tinha por servir ao Governador dom Estevã da Gama.

Guerra de Baçaim acabada.

[Cap. XXVI] [54] De como faleçeo o Visorei Dom Garçia de Noronha e succedeo na governãça Dom Estevão da Gama. p. 54

Como quer que os dias do Visorei Dom Garçia de Noronha erão compridos foi a sua doença de camaras entanto crecimento que lhe tirou a vida, e feito seu testamento cõ todos os mais autos que devia de fazer hũ tão verdadeiro e devoto christão como ele era acabou sua vida na noite dos tres de Abril do anno de 1540. E ao outro dia pola menhã foi enterrado no meo da capela mor da sè de Goa, onde despois do officio de seu enterramento estando hi o bispo da India, e o vedor da fazenda, e o capitão da cidade e asi muitos fidalgos foi dita hũa missa do Spiritu Sancto cõ grande solenidade e ela acabada abrio o vedor da fazenda a primeira via da succession da governãça da India, e por se achar nela Martim Afonso de Sousa que era ido pera Portugal foi aberta a segunda successão, en [1]) que foi achado por Governador Dom Estevão da Gama filho do grande Dom Vasco da Gama primeiro conde da Vidigueira e almirãte do mar indico que cõ trabalho immenso, e perigos sem cõto descobrio a India como disse no livro primeiro, e sabido como era governador logo todos os fidalgos cõ muita gẽte outra forão por ele a sua casa, e cõ grande prazer e festa o levarão à sé, a cuia porta estavão o Bispo, e o vedor da fazenda que lhe apresentou a sua provisão, e despois lhe deu o Bispo iuramento en hũ missal que bem e verdadeiramẽte fizese o serviço de El rei e guardasse os

1540.
Morte do governador.

Succede dom Estevão da Gama.

---

[1]) Dit laatste gedeelte van het MS. is van de hand van een anderen afschrijver. Waarschijnlijk was deze een Spanjaard, hij schrijft tenminste altijd *en* in plaats van *ẽ* of *em*.

privilegios da cidade, e diso fez o secretairo hũ auto, e despois de o governador ouvir missa foi visitar os filhos do visorei, e dahi pera sua casa, e porque a este tempo El rei não tinha dinheiro, o governador lhe emprestou todo o que era necessario cõ que se tudo proveo como cõpria a seu serviço, e porque não avia capitão mor do mar, deu a capitania mor dele a seu irmão Dom Christovão da Gama que mandou invernar a Cochim pera acabar de mandar fazer çertos galeões e gales que lá estavão começados que fez acabar cõ grande presa.

Manda negocear armada.

[Cap. XXVII] De como el rei d'Ormuz quisera matar Martim Afonso de Melo Jusarte.

Desastre del Rey de Ormuz.

Pasando assi estas cousas estava Martim Afonso de Melo Jusarte por capitão na fortaleza d'Ormuz, ouve el rei d'Ormuz palavras cõ o goazir sobre que vierão a tanto que el rei arrancou duma adaga pera o goazir, e ouverao de matar se não acodira Martim Afonso que se acertou [?] no paço, e reprendeo el rei do que fazia, pelo que ele o ouvera de matar se lhe hũ portugues não levara a adaga da mão, e se não fora temer el rei de se amotinar a gẽte d'Ormuz sempre prendera el rei, e tambẽ lembrarlhe que fizera hũ baluarte a sua custa que custou trinta mil cruzados, e sabendo que os turcos tinhão cercado Antonio da Silveira entregouse na fortaleza a Martim Afonso cõ suas molheres, filhos, e thesouro, e screvendo Martim Afonso ao Visorei o que el rei fizera o mandou levar preso a Goa, e levantar por rei d'Ormuz a seu filho mais velho.

(Menção do cerco de Diu). Seu filho em seu lugar e o rey preso.

[Cap. XXVIII] De como Martim Afonso do Carvalhal desbaratou o Çoltam de Reinel.

p. 55

Xeque Ismael ajudado dos Portugueses por amizade contra seus imigos.

[55] Tambem neste tempo chegou a Martim Afonso de Melo Jusarte hũ embaixador do Xeque Ismael por quẽ lhe mandava pedir que aiudase a hũ seu capitão a que mandava destruir o Coltão de Reinel que estava revelado contr'ele, e tinha feito na terra grandes roubos, e tiranias, ao que Martim Afonso logo satisfez por amor da amizade que avia antre elrei de Portugal, e o Xeque Ismael, e logo despachou a hũ fidalgo chamado Martim do Carvalhal por capitão mor de nove velas a cuios capitães não soube os nomes nẽ o numero da gente que

levarão mas devia de ser pouco, e partido Martim do Carvalhal chegou ao porto de Reinel a cuia fortaleza que era muito forte achou cercada pela banda da terra de Cazicã capitão mor do Xeque Ismael que tinha doze mil de cavalo afora a gẽte de pé, e Martim do Carvalhal a cercou por mar, de maneira que ningem [1]) podia entrar nẽ sair e como o principal mantimento da fortaleza lhe hia por mar, e lho tolhião que não entrasse logo, faleçeo de maneira que en sete dias foi a fome tamanha que morrerão della de cinco mil almas pera cima, e comião os meninos e os ossos das alimarias e os coiros, porque o Çoltão como vio o cerco do mar, imaginou a falta que avia de aver de mãtimentos, e por isso recolheo esses que avia pera os dar aos soldados de que tinha mais necessidade pera o aiudarẽ na guerra, e pera os soster dava a Martim do Carvalhal doze mil xerafīs, e deralhe mais por lhe deixar entrar duas terradas que lhe hião carregadas de mantimentos, o que Martim do Carvalhal não quis pelo que devia a sua fidalgia [2]) e lealdade, no que ganhou muito credito, e honra asi com os mouros que ali estavão como cõ o Xeque Ismael que o teve en muito, porque na verdade se as terradas entrarão tarde ou nunca se tomara a fortaleza, e cõ grande trabalho, e perda de gẽte, e quãdo o Çoltão vio que lhe não entravão as terradas e não tinha mantimentos desesperou de se poder mais soster, pelo que determinou de se entregar a Martim do Carvalhal porque cõfiava nele que lhe trataria mais verdade que Cazicã e querendoo fazer lho contradise hũ seu caciz dizendo que perderia o corpo e alma, e entregandose a Cazicã se perdese o corpo que não perderia a alma, e asi o fez, mas não se pode ter que não disese quãdo se entregou que a portugueses se entregava e não a mouros que o não tomarão senão esses, ao que Cazicã lhe respondeo que por isso era el rei de Portugal grande amigo de Xeque Ismael pera o aiudar, e lhe entregar os malfeitores, e assi se acabou a guerra, e Martim do Carvalhal se tornou pera Ormuz cõ a honra que digo.

---

[1]) Lees: ninguem.

[2]) Lees: fidalguia.

[Cap. XXIX] De como El rei de Cranganor fugio a Fernão Roīz de Castelo Branco.

Determinação do Governador de ir queimar a armada do Turco.

Sabidas polo governador estas novas que trouve Fernão Farto de estar varada a armada dos turcos en Suez asentou de a ir queimar asi por o Visorei ter esa determinação, como tambem por saber que o conde da Vidigueira seu pai quando tornou a India por Visorei levava en hũ capitolo de seu regimento que fosse queimar a armada dos turcos, e logo pubricou que avia de ir, e se soube entre christãos, e mouros, e deter-
p. 56 minando o governador [56] de fazer este feito deixou cõ

Fernão Roīz fica cõ o governo.

conselho en seu lugar enquãto fizesse esta viagẽ a Fernão Roīz de Castelo Branco vèdor da fazenda da India, asi por o cargo que tinha como por dizer El rei na successão do governador que sendo elle ausente da India servisse o vèdor da fazenda ate elle tornar a India, e declarado que Fernão Roīz avia de ficar por governador partiose logo pera Cochim a fazer a carrega das naos que avia d'ir pera Portugal, e andãdo acupado niso queixouselhe El rei de Cochim en seu nome, e del rei de Parau, e do Mangate cuomal [1]) del rei de Cranganor que lhes mandou matar dez iangadas que todos tinhão dados aos bramenes do pagode de Crãganor pera sua guarda por os defenderẽ das muitas soberbas que lhes fazia El rei de Crãganor por as deferenças que tinha cõ elles, e sobre os iangadas mãdara matar hũ dos bramenes, e que fazia aquilo por ser da parte del rei de Calicu, e ter razão de romper guer[r]a, por iso que o castiguasse, e Fernão Roīz os quisera antreter atè o governador tornar do streito pera onde estava de caminho por lho o mesmo governador asi escrever, porem os reis não quiserão esperar tãto, e çarrarãse cõ a pimenta pelo que não se podia fazer a carrega, e estando asi chegou Manoel da Gama cõ a gente que foi buscar a Choramãdel pera ir com o governador ao streito, a quẽ Fernão Roīz contou o que passava requerendolhe que fose cõ Dom Fernando d'Eça capitão de Cochim castigar El rei de Cranganor e como isto compria a serviço del rei de Portugal foi cõtente, e logo Fernão Roīz partio pera Cranganor, e seria meado Dezembro, e levava setecentos portugueses e forão cõ elle Dom Fernando d'Eça

[1]) Lees: Caimal.

capitão de Cochim, Dom Francisco de Lima, João de Mendonça, Afonso Furtado seu irmão, Rui Gomez d'Azevedo, Manoel da Gama, e Simão da Veiga, e forão tambem en sua companhia el rei de Cochim, el rei de Parau, e o Mangate que levavão cinco mil naires, e sabendo el rei de Cranganor como Fernão Roïz hia sobre elle fugio cõ medo levando seu thesouro de que ainda se achou algũa cousa en hũ pagode, e Fernão Roïz mandou queimar as cases del rei de Cranganor, e outras muitas, e fazer grande destruição na ilha, e asi tornou a Cochim, e logo lhe derão pimenta.

Castiga a el rei de Cranganor.

[Cap. XXX] De como foi atalhado hũ ardil cõ que el rei de Calicu quisera tomar Cochim.

O Rei de Calicu que fez pazes cõ o Visorei Dom Garçia faleço antes que o Visorei, e socedeulhe outro grande imigo dos Portugueses, e por iso nũca quis asinar no cõtrato das pazes que estavão feitas, nẽ menos despois que Dom Estevão foi governador, e esperava de tomar Cochim, e porque cada quatorze annos se faz hũ[a] festa en hũ pagode do Malabar chamado Mamanga, en que se aiuntão todos os reis do Malabar vasalos del rei de Calicu, e lhe dão obediencia e iurão de fazerẽ o que lhes mandar, e fazia este rei conta que nesta festa que vinha perto aiuntaria todos os reis, e iria [57] cõ elles tomar p. 57
Cochim, e porque o não poderia fazer se asinase as pazes, as não queria asinar, do que Fernão Roïz foi avisado pelo que logo mandou dizer aos mais dos reis que se avião de iuntar naquella festa, que elle sabia o fundamento del rei de Calicu, e que soubesem certo que se não quisesẽ ir ao pagode, que elle seria seu amigo e que os aiudaria, senão que lhe avia de fazer como fizera a el rei de Cranganor, de que estes reis ouverão tamanho medo que não ousarão d'ir ao pagode pelo que el rei de Calicu se achou soo, e não pode fazer o que determinava, e vendose atalhado lhe foi forçado asinar o contrato das pazes, e daqui ficou a paz tão asentada que dizião que tornara Calicu à sua primitiva idade.

p. 58 [Cap. XXXI] [58] De como Martim Afonso de Sousa foi pera a India por Governador della.

Sabendo El rei Dom Joam de Portugual que Dom Garcia de Noronha que fora Visorei da India era faleçido fez Governador da India a Martim Afonso de Sousa, que no tempo que a governou Nuno da Cunha fora la capitão mor do mar como contei no livro oitavo, no qual tempo dera de si experiencia de quã singular capitão e esforçado cavaleiro era, de quã prudente era perá governar, e por el rei ter dele esta experiencia, o meteo na primeira successão do Visorei Dom Garçia, a que não succed[e]o por não estar na India, asi que por estar tão apurado pera este officio lho deu El rei, e partio pera a India em março no anno de 1541 cõ hũa armada de quatro naos, cuios capitães afora elle forão Dom Alvaro de Taide filho do conde Almirãte Dom Vasco da Gama, Luis Cai[a]do, Alvaro Barradas, e succederãolhe na viagem tão roĩs tempos asi de calmarias como de tormentas de vẽtos cõtrairos que invernou em Moçambique cõ toda a armada, e estando hi em fevereiro de quarẽta e dous, chegou Luis Mendes de Vasconcelos en hũ galeão que por mandado do Governador Dom Estevão hia saber se invernavão la algũas naos, e como Martim Afonso vio este galeão que avia de tornar a invernar a India, determinou de ir nele, o que disse aos capitaes da armada, e lhe mandou que partissẽ apos elle, e assi o fizerão, e elle não quis ir nas naos por ser a viagem mais segura no galeão, e mais depressa, e partido de Moçambique chegou a Goa a quatro de Maio, e como nĩguẽ esperava que fosse em tal tempo não podião crer sua vinda quando ouvirão as novas, e desembarcando do galeão se foi a Santos que são as casas de Antonio Correa, e ahi dormio aquella noite, e como ia era certa sua vinda logo ao outro dia pola menhã se forão pera elle todos os fidalgos e capitães e acompanhado de todos se foi por mar a Goa, e Dom Estevão o foi reçeber ao caeis cõ procisão, donde foi levado a sé a fazer oração, e dahi as casas do Sabaio en cuia sala mostrou a Dom Estevão a patẽte que levava de El rei de Portugal pera lhe entregar a governãça, que lhe logo entregou e entregue dela se tornou a Santos, donde despois de estar outo dias se tornou a Goa estando Dom Estevão apousentado en Pãgim onde invernou. E partido Martim Afonso de

Martim Afonso Governador a India. (1541).

Moçambique pera a India, partirãose tambẽ os seus capitães pera là, a que foi forçado arribarẽ a Çacotorá donde tres forão ter a Goa, e entrarão cõ muito perigo por a barra de Goa a velha, e a capitaina foi dar a costa no rio das Cabras antre Chaul e Baçaim e hi se fez en pedaços, e a gẽte se salvou, salvo seis ou sete pesoas, e a gẽte se recholheo a Baçaim onde estava por capitão Dom Francisco de Meneses que a mandou curar mũi bem que hia toda doente. Ho Governador Martim Afonso de Sousa ficou invernando en Goa, e foi logo visitar o spirital oude ouvia misa cada sesta feira, e cada somana visitava os presos, e lhes fazia audiençia, e sempre soltava presos, e se avião presos por dividas, e não tinhão por onde pagar, mandavalhe pagar no soldo, e isto fez sempre enquanto governou, e despedido Antonio Cardoso pera Ormuz, elle se partio pera [59] Baticalá a que estava determinado de ir fazer guerra, por aver annos que a Rainha não pagava as pareas que era obrigada, e por favoreçer certos caseiros [1]), e lhes dar colheita en hũ rio seu, e aperçebido pera esta ida partiose no fim de Outubro levando mil e quinhentos homẽs, e quarẽta velas grosas e meudas, de que afora elle forão capitães Luis Falcão, Dom Duarte d'Eça, Fernão da Silva, Fernão de Sousa de Tabora, Martim Correa, Francisco de Sá, Dom Joam Pereira, Alonso Anriquez, Jorge de Sousa, Fernão Gomez de Sousa, Francisco Lopez de Sousa, Pero Lopez de Sousa, Luis Caiado, Afonso Furtado de Mẽdõça, João de Mendonça, e outros a que não pude saber os nomes. E no seu galeão hião muitos fidalgos que por não saber os nomes de todos, os não nomeo. Chegado o governador cõ toda esta armada a foz do rio de Batecalá, surgio e mãdou recado a Rainha, que pois era vasala de El rei de Portugal lhe devia pagar as pareas dos annos passados, e assi que lhe entreguasse os paraôs dos caseiros [1]) que se acolhião no rio de Punde, e se o quisesse fazer a empararia e favoreceria, e senão a destruiria, ao que a Rainha começou de satisfazer cõ lhe mandar quatro paraôs dos cosairos, mas não lhe mandou tres que faltavão pera comprimento do numero que erão nẽ as pareas, pelo que o Governador determinou de dar na cidade pera o que desembarcou hũ dia antemenhã cõ mil e quinhentos portugueses, e todos estes capitães e fidalgos que disse, e posto na praia ordenou

Animus pius.

p. 59

Vai com armada a Baticalá.

1) Lees cosairos.

sua gente dando a dianteira a Garçia de Sá seu tio, e mãdou cõ elle estes capitães Afonso Furtado de Mendonça, Dom Diago Freire, e Fernão Gomez de Sousa que levavão quatrocentos homẽs, e detras hia o Governador cõ mil e cem homẽs en hũ cavalo abastardo acompanhado de muitos fidalgos que hião a pé. Os mouros estavão feitos en hũ corpo por aqueles palmares, e erão muitos, e tiravão muitas frechadas, e espinguardadas, mas por tudo isto os portugueses não deixarão de ir adiante, e cometerão os mouros cõ grande impeto que elles não podendo sofrer se recolherão pera a cidade depois de se defenderẽ hũ pouco, e chegados a cidade fizerão rosto aos portugueses e se defenderão peleiando muito rijo e no espaço que durou a peleia forão mortos dez ou doze portugueses, e forão muitos feridos, porem dos mouros forão muitos mais, e hũ dos portugueses que forão feridos foi Dom Francisco d'Almeida filho de Dom Lopo d'Almeida de Santarem por acudir a hũ soldado que matavão diante delle, e sem nenhũ medo deu nos mouros cõ quem peleiou cõ demasiada valentia, e posto que acodirão muitos mouros sobre elle, peleiou cõ tanto esforço que não somente livrou o soldado, mas o defẽdeo, e a si ate que foi socorrido doutros portugueses sem se nunca mudar do lugar donde estava, que foi cousa maravilhosa sendo hũ homẽ acometido de tantos Mouros cõ tantas frechadas, cutiladas, e lançadas poderse soster em hũ lugar sem se retirar atras, o que parece que foi causa de seos imigos desbaratarẽ e despeiarẽ o lugar, no que tambem muitos portugueses ganharão muita honra, que não nomeo por lhe não saber os nomes, e saqueada a cidade e queimada se recolheo o Governador a armada, onde esteve quatro dias e nelles mandava cada dia Garçia de Sá a terra acompanhado destes capitães, e fidalgos e outra gẽte a queimar, e cortar palmares e ortas, e a destruir a terra enquanto podião, a que por algũas vezes sairão muitos mouros pera lhe resistir, mas [60] nunca poderão, e nestes rebates forão mortos muitos mouros, e antr'eles dous de cavalo, que erão capitães da Rainha, e hũ deles matou Dom Francisco de Noronha cõ hũa espinguardada, e vendo a Rainha que não se podia defender pedio paz ao governador, e acabou de lhe entregar os paraôs, e pagou as pareas que devia, isto feito foise o governador, e despachou quatro naos de carga pera Portugal, e fez vedor da fazenda Aleixo de Sousa Chichorro, e despachou os navios pera Malaca,

Cidade de Baticalá destruida.

p. 60

e outras partes e fez novamente Alfandega en Malaca que rendio a El rei de Portugal vinte mil pardãos cada anno, o que el rei perdera ateli por culpa dos outros governadores não atentarẽ niso, e porque a fazenda del rei fose milhor arrecadada en Malaca, mandou lá por vedor da fazenda hũ Simão Botelho que tinha bem servido el rei, e deulhe hũ alvara de successão na capitania se morresse Ruy Vaz Pereira, que hia por capitão, e despachadas estas cousas e outras partiose pera Goa, onde invernou.

TAVOADA.

MENTAWEI MYTHS.

BY

EDWIN LOEB.

Introduction.

In the spring of 1926 I visited the Mentawei Islands, a group lying to the west of Sumatra, for the purpose of ethnographic investigation. A general summary of Mentawei (Pageh) culture has already been sent to press by me, [1]) and to this I must refer the reader for a convenient outline.

During my five months stay in the southern Mentawei Islands, the Pageh group, I found that a knowledge of the language was essential for ethnographic work. Fortunately the local German missionary, Herr Börger, had in his possession a collection of Pageh stories, taken down in the local dialect by his assistant Batak teachers, from the accounts of the best informed natives. I had the Bataks collect further material of this nature, and in the meantime started to work every evening with Herr Börger in acquiring a reading knowledge of the Pageh dialect. We used the collection of stories as our text book, and the reader may judge for himself the fruits of our labor.

As yet there has been no reliable work done on any of the Mentawei languages. The monograph of Morris [2]) worked out in Si Pora, has been utilized for want of better source. The native myths have fared but little better. The work done by Morris in this direction is especially crude, while neither of two later writers on Pageh, Hansen [3]) and Karny [4]) made an attempt at a systematic collection

---

1) Mentawei Social Organization. American Athropologist. (In press, 1928).

2) M. Morris. Die Mentawai-Sprache. Berlin, 1900.

3) J. F. K. Hansen. Bijdragen T. L. en V. kunde van N.-I., deel 70, 1914. „De groep Noord- en Zuid-Pageh".

4) H. H. Karny. Natur, 1925. „Auf den Glückinseln".

of this nature. The first reliable introduction to the subject was written by Alb. Kruyt.[1]) This well known authority on Indonesia did a surprising amount of work in Mentawei in a very brief space of time, including the publication of the outlines of many Mentawei myths. Kruyt had access to the same collection of myths as I did, and while we both collected further, yet our work does in a measure overlap. However it is obvious that a permanent record is needed for something beyond the mere summary of thse stories, for ethnographic, literary, and linguistic reasons.

In the investigations made by Kruyt and myself, neither of us found any trace of Mentawei creation stories, nor the concept of a creator. In this way the people of Mentawei differ from many, if not most, Indonesian peoples.

In my translation of the texts a few native terms have been kept in the original, and a few other native concepts may here be recapitulated from my account in the American Anthropologist.

The Pageh islanders live in pile houses. These may be classified as follows: the *uma*, the *lalep*, and the *rusuk*. The *uma* is the communal house. A village is devided according to the number of *uma* it contains, and each portion is also called *uma*. The *lalep* is the family house, while the *rusuk* is used by single men or women. The *uma* and *lalep* have sacrificial altars, while the *rusuk* has none.

Every house father, *ukui*, is in a way, a priest, since he sacrifices at the family altars. The priest of the *uma*, however, is called *rimata*, and sacrifices at the altar of the *uma* for all the inmates. Each *uma* has one *rimata*, and one or more shamans. The shaman is of the non-inspirational type, and in this manner resembles the Nias, rather than the Batak, medicine man. I have elsewhere suggested the title of "seer" (German *Geisterseher*), for the Mentawei *sikerei*.

The religious festival of Mentawei is called *punen*. This is a very tabu period participated in by all of the members of the *uma*, and is conducted by the priest (*rimata*). Sacrifices of pigs and chickens are made at the *uma* altar by the *rimata*. The family religious ceremony is called *lia*, and is held in the house (*lalep*). The house father, *ukui*, conducts the *lia*. The natives frequently label the *lia* as *punen*.

The Mentawei people believe in nature spirits, souls, and ghosts.

---

1) Alb. Kruyt. De Mentawaiers. Tijd. voor Ind. T. L. en Volkenkunde. Deel LXII. Jan./Mrt. 1923.

The nature spirits lack individual names, and are located in the sky, the jungle, the sea, and below the earth. The human body, animals, and plants are thought of as containing two souls. The soul which leaves at death is called the *ketsat*. It is this soul which turns into a ghost, *sanitu*. The soul which temporarily leaves the body in dreams and sickness is called the *si-magere*. Ghosts are always malevolent, and bring disease by soul abstraction. The spirits are propitious if properly treated. A further principle in back of every object, both the animate and the inanimate, are the spirits, *kina*. A piece of wood may have no soul, but it still has *kina*, and is regarded as capable of personal action. An animal, plant, or person will have a soul, and also spirits, *kina*. That is to say, souls are invoked as *kina-si-magere*, or "spirits of the soul."

Rice cultivation is lacking in Mentawei. In Pageh the people live chiefly on taro and fish, in Siberut on sago and dried fish. The social organization is simple, and lacks any trace of sib or totemism. The bow and poisoned arrow is the chief weapon for the hunt and war.

In presenting these stories I finally wish to extend my gratitude to those who aided me in my ethnographic research. The funds for my travel were granted by the Guggenheim Brothers of New York City. The Dutch officials in the East Indies aided me during my stay in every possible way. The share in which Herr Börger, the local Pageh missionary, contributed to the enterprise, has already been indicated.

EDWIN M. LOEB.
University of California.
(Dept. of Anthropology.)

STORY 1.

The Story of the Pig. (Sakoilo or Sakoko).

Ka-bara-i-at sa-koko a-ra-kua tai-kembu-kat si-buru
Origin the pigs they said the forefathers earlier

si-rimanua le. Kise le pa-galai-at-uja Si-buru
the people . So it happened in this manner. Formerly

ai sara toga si-nanalep ma-goiso peile nia. A-matei-an
was one child female small yet she. Was dead

ukui-nia samba ina-nia. Kua-nan-nia bai togat
father her and mother her. Said one therefore child

si-ma-lilimai-an. Ta anai si-pu-uku nia, beri sa-epun-dra
lost. Not was one to care for her, not relatives they

ta anai. Oto sarat mu-ekpak le nia samba mu-sasou,
not were. So only run around she and cry,

ai poi sarat i-repdrep le ukui nia samba ina-nia.
for only she remembers father her and mother her.

Pele ngangan si-rimanua si-makatet baga ka-tubu-nia,"
Thus said a person who loves inside to body her,"

Oi loiboi, ba sarat mu-sasou ekeu. Konan le sene,
Oh girl, not only cry you. Come here,

akoi kat-nu laiket." Alegi-na-ngan-nia, "Ta k-oba ina".
here food your yams." Answered she, "Not I wish mother".

"Oto akoi bago." Alegi-na-ngan mitja, "Ta k-oba".
"But here are bananas." Answered again, "Not I wish".

"Oto ta-poi n-oba bago, akoi teggi."
"But not then you wish bananas, here is pounded taro."

Pele nganga-nia mitja, "Ta k-oba." "Oto ta-poi n-oba
Thus spoke she again, "Not I wish" "But not then you wish

teggi, akoi kat-nu sagai." Sa-puru-ngan le
pounded taro, here is food your sago." At last

matat kan a-ra-tiboi, ta-anai si-oba-nia. Oto
all kinds (of) food they spoke, none there want she. Then

babara-ngan le golu si-badja, pele nganga-nia,
came anger (to) the old (woman), so spoke she,

"Ta-poi n-oba kan, oto akoi kat-nu tanai."
"Not then you want food, so here food your human excrement."

Lepa a-i-kua si-badja kise, bele nia ka
After she said the old woman that, falls she (the girl) to

polak kapman-ngan le tanai. Lepa a-i-kapman
the ground ate the excrement. After she ate

nendra, bara-ngan le leilei ka-tubu-nia, bara bulu
that, came out tail on body hers, came out animal hair

bara ngungu si-ma-nanta, bara epat dere-nia,
came out snout long, came out four feet-her,

tiboi-et-nia ma-esingang le.
speech her grunt.

Ia te pa-galai-et-nia sa-koilo a-i-tiboi
That was manner the pigs (originated) it was said

pu-mumua-dra Sakalagan.
(according to the) stoy their Mentawei people.

STORY 1.

The Story of the Pig.

This was the origin of pigs, according to the story of our forefathers. It happened in this manner. Formerly there lived a small girl whose father and mother were dead. The people said that the little girl was lost, because, since she had no relatives, there was no one to care for her. So the little girl did nothing but run around and cry, thinking all the time of her dead father and mother. Finally an old woman who loved the little girl said to her, "Oh, little girl, do not always be crying. Come here and eat the yams that I have for you." But the little girl replied, "I do not wish them, mother." Then the old woman offered the little girl bananas, pounded taro, and sago. But the little girl refused them all. Finally she had offered every kind of food that she had, but there was none that the little girl would accept. Then the old woman became angry, and spoke thusly, "If, then, you do not wish other kinds of food, eat this human excrement!"

When the old woman spoke in this manner, the girl went on her knees to the ground, and ate the excrement. When she had finished, a tail, the hair of an animal, a long snout, and four feet came out on her body. Her speech now was only a grunt.

This was the manner in which pigs originated, according to the story of the people of Mentawei.

STORY 2.

Silainge Sakalagan sipasibalou lagai manua.[1])

1. Lulunia aiei masibalou laggai ka manua, ia te kalulut ngungu bagania aimabakbak ute paliteinia, kise le pagalaietnia.

Arapuneni poi paliteinia silainge, koiniakenangan ukuinia, raei ka mone ruadra inania. Sege sia ka mone, galaknangan paliteinia ka butet bobolo. Rimbaiakenangan kan inania, kereknangan paliteinia bak aimabakbak ute palitei togania. Oto kineneget babara le ngungu bagania ka tubut inania. Lepa toili sia ka laggai, galairangan punen.

2. Atukappulungan punen, pato imapato ei sia musidjodjo. Sege sia ka leleu, itjonangan silainge sara loina sabeu, sibara teteket. Alepaan rapusidjodjo totoili sia. Katoiliatdra puarinangan silainge ka bakkat loina sabeu nendra, kuanangan ka matatdra saaleinia, "Sitangan kam, ai leu kuoi. Kudjadja boiki ka rereku rui."

3. Areuat sia saaleinia arasabauake nia, pangarainangan ka butet loina sabeu nendra. Sege nia ka pata, ilanangan teteket, bele ka polak. Tata tebai katugorosonan nia. Soibo imasoibo puurainangan ai nia ka butet loina, kuanangan kasendra urainia, "Kaima, kaimaman silosilo pei aku marusa manua koaii."

4. Lepa arepnangan nia kamamannia urai buania. Pato imapato itjonangan buania ka lagai, ta anai. Lepa ei nia masigaba buania ka leleu.

Amasoiboat kamaman masigaba, ta isese. Lepa iipo le muari nia ka bakkat loina sabeu nendra. Amaudjungan aikundru ka bakkat loina nendra. Puludjinangan bua nia sikundru ka butet loina. Lepa teilanangan nia kamaman nia, itjonangan nia ka pata, ai nia ka butet loina sabeu. Kuanangan kamaman nia, "Kipa le kugagalai, kipa le kupeperu masiala ekeu. Karaiket, ta anai, kutandre bai loina nene mamatei ekeu."

5. Lepa koimakenangan sikabuat masiala katnia ka monenia. Ngenanangan nia leuet sendra ai pa nia piga ngagogoi sendra. Itjorangan nia sikundru ka manua. Lepa gorosotnakenangan tali sikundru ka manua, kaunangan leu garaga sabeu, kaunangan leu bago ka bagat garaga, lepa alanangan nia.

6. Kuanangan sikundru ka manua, "Ba ala, kenan le ka bagania." Kuanangan silainge sikundru ka butet loina, "Ta momoi kuei, maloto aku itataki". Pele ngangan sikundru ka manua, "Oto maloto poi

1) A mutilated form of this story is given by Morris, p. 103.

ekeu, kukau le batu sabeu katuagaiatnu rotnia." Itjonangan nia silainge ta mataki, oto babara le tonem bagania. Lepa ei nia bagat garaga.

7. Tiktik ratiktiknia sege nia ka laggai manua. Againangan leu laggai ka manua, paaleinangan nia sikundru ka manua. Ai sia paalei, kaunangan attinangannia sikundru ka manua ka tubut silainge nendra. Alepaan ikau attinangannia makerenangan tubudra sikundru ka manua.

8. Ia geti amaburuatnia sendra, nounounangan nia sikundru ka manua, pelengangadra, "Manuntu leu bagam ka tubudra saukuinu?"

Aleginangan nia kuanangan, "Manuntu le bagaku ka tubudra saukuiku samba ka tubudra sainangku, kele nuntu bagaku ka tubumui." Lepa kuanangan ukuira sikundru ka manua. "Oto kenan le kam masibalou laggai saukuimui ka polak."

9. Kele arasege ka lagai ukuinia, einangan leu ka lalepdra, alanangan leu ube sikoiriakenen nia siburu. Lepa againangan ukuinia, nia le togania siburu, aiala poi ube sikoiriakenen nia siburu. Pele ngangan ukuinia ka matat togania, "Oto bogai! Kineneget bui mutui-tui, sene le takundru ka sita." Aleginangan togania, "Tapei momoi aku mukundru kase, manuntu bagaku ka tubut aleiku sikundru ka manua, ai poi nia le aipurimanua aku, totoili le kai boiki."

10. Lepa toili sia mintja pasambadra sikundru ka manua, sege sia ka talagat edjanandra ka manua, toili le mintja silainge nendra ka polak. Aisegeakeat poi ka matadra saukuira sikudru ka manua. Ai leu tetere nia geti rarepdrep nuntu bakandra simakere, samba leu rapabalou sikudru ka manua, samba sikudru ka polak. Ai poi iagaiat enungan ka manua samba enungan ka polak.

STORY 2.

The Mentawei youth who visited the village of the sky spirits.

1. The reason why the youth went to visit the village in the sky, was because he became insulted when the head of his dagger was broken. The following is the story.

The youth had converted his dagger into a talisman by holding *punen* over it. After this the father sent the boy and his mother to their (taro) field. When they arrived in the field the boy laid his

dagger on top of a Dracaena plant. The mother threw the taro in the direction of the dagger and broke the head. This aroused the anger of the boy against his mother. When they were finished (collecting the taro) they returned to the village and held *punen*.

2. After the *punen* was ended, they (the father and son) went hunting with dogs early in the morning. When they arrived in the jungle the youth spied a large tree, on which was a *teteket* vine. After they had finished hunting, the boy rested by the trunk of this same tree on the way home, saying to his friends, "You go on and I will follow shortly. I have cut my foot on a thorn."

3. After his frineds had gone far away, the boy climbed up to the top of the big tree, and then cut through the vine, so that it fell down to the earth. Now there was no longer a way to descend. In the evening when it became dark he sang a song on top of the tree. This was his song, "Wind, South Wind, lift me up. Then I will go up with the wind to the sky."

4. The uncle (mother's brother) of the boy heard the singing of his nephew. Early in the morning he searched for his nephew in the village, but could not find him. Then he searched for the nephew in the jungle until nightfall, but in vain. Finally, by accident, he rested underneath the same tree (on which the nephew was sitting).

The uncle sat for a long time underneath the tree. Then his nephew spat down from the top of the tree. The uncle looked up and saw his nephew (above him). The uncle said, "What shall I do, how shall I fix it so that I can get you? There is no means of climbing up. If I cut down the tree it will kill you."

5. The youth waited there (on the tree top), and sent an ape to get him food from his field. After he had remained for a number of days, the dwellers of the sky saw him. They let down a rope, on the end of which was a large basket full of bananas. The youth caught the basket.

6. The sky dwellers said, "Do not take (the bananas), but get inside of the basket. "I cannot get in", replied the youth" I am afraid that it might break". "If you are afraid, then," said the sky dwellers, "We will place a large stone in the basket to show you that it is strong." When the boy saw that the basket did not break, he became confident and got inside himself.

7. He was pulled up slowly, and finally he arrived at the village in the sky. The youth recognized at once the sky village, and made friends with the sky people. In order to cement their friendship the

sky people placed their sweat on the boy's body, and then his body was the same as their own.

8. After the youth had remained in the sky for a long time, the sky dwellers questioned him, saying, "Do you (still) bear love toward your fathers (male elders)?" The boy answered, "I love my fathers and my mothers in the same way as I love you." Then the sky parents said, "Well then, you go and visit your fathers on the earth."

9. When the youth and the sky spirits arrived at the village of the parents on earth, the youth went to his house and fetched some tobacco which he had formerly laid away. His father then recognized him. He knew that he was the same son as before, because he had obtained the tobacco which he had previously laid away. The father then said to his son, "Oh boy! Do not flee away now, here is your dwelling place among us." But the boy answerded, "I cannot yet come and live here, for I love my friends who live in the sky. Since it was they that brought me up, I will first go back home with them."

10. Then the youth returned home again with the people who lived in the sky. But when they had arrived half way on their journey to the sky, the youth turned back and went again to the earth, for he had arrived at the home of his parents living in the sky. For he remembered at the same time the love for both his parents in the sky and his parents on the earth. Now he could visit his sky parents and his earth parents, for known was the way to heaven and the way to earth.

STORY 3.

Sitakigagailau.[1])

1. Aian sara siburu sirimanua sipuoni Sitakigagailau. Ta pasese ka bagania galai tubunia, ibesiake le poi isaliu lainge tubu sirimanua.

---

[1]) This story is a longer version of story number 2. In the preent version the youth has the natural characteristics which impel the natives of Mentawei to become shamans. The youth does this by getting into communication with the sky spirits. The acquisition of the sky spirits (*taikamanua*) as guardian spirits make a person a more powerfull shaman than one who only controls the wood spirits (*taikaleleu*).

Galainangan pulaingean sangaberinia, samba paogoogo, sangamberi bibiletnia, sarat simaeru galai. Kaunangan ka tubunia, ta isili galai tubu. Pele paatuatnia: Siboboian le ka babara pulaingean samba bibilet sangamberinia, ta leu isili galai tubu, ta leu malainge tubu.

2. Pele nganga inania, "Apangan le te nubesiake, sarat puogo le nugalai; beri galainu kan, beri alanu loina. Ta kise ka sabagei, saram le igalaiakenia". Ta ipuukuiruru le, ibesiake le poi pusasalaat.

3. Udju udju geti galairangan uma. Galai aili pulu ngalago, lepa ilepa uma, ia geti mupunen sia, repuneni uma sibau. Pele patuatnia: Mupunen bai kai, ai koi tubuku ta malainge. Kipa bai kupeperu? Keppu ka bagaku ka tubuku. Ai koi saalei sarat simalainge tubu sia, galairangan pulaingeat iobaan le tubundra. Apangan kaku sikatai tubu? Galai aku pulaingeat, ta mateu. Oto katuitui le, kukindri, kugaba pusalaatku ka tubundra sainangku.

4. Lepa mei sia ka mone ruandra inania, mone imonei gette inania. Rimbaiakenangan ka tobbou, iruruake ka sendra. Ai iitjo irimbaiake gette inania ka tobbou, usuakenangan paliteinia kasendra. Bule imataki ute paliteinia isaksak gette sirimbaiakenen inania. Alepaan ipasimonei inania, sogainangan togania, "Konan, ta ina, nuopaake katta, ai aku mangurep." Lepa ei nia, ambitnangan opa, opaakenangan kan, alanangan paliteinia, itjonangnannia amabakbaknan ute paliteinia. Pele ngangania ka inania, "Taan maeru bagaku ina, mateian le koba, ai koi ute paliteiku amabakbaknan, anurimbaiake gette." Aleginangannia ina, "Oi ta ina, ta kuitjo paliteinu. Ba pusala, ta sipali bagaku akurimbaiake gette ka paliteinu."

5. Ta iretdret nganga inania, sarat pusosou le, sarat pulalaga, ta ikailaake inania, ipulagaidji le. Pele nganga ina, "Pate obanu, nupulagaidji aku, sirou, ke koi kuagai gagalaknu nia sendra, akurimbaiakenia. Ekeu le madjo, ai nuitjo kurimbaiake gette, ai nukakau paliteinu sendra ka pasirimbaidjatku gette, nubesiake ibara pusalaatnu. Ba pulagaidji aku, sirou, ai leu nukua ka ukuinu, igalai nia mintja." Ta iretdret nganga inania, sarat pusosou le igalai, sarat pulalaga.

6. Soibo toili sia, taan maeru baga inania, sarat pusou le poi igalai togania. Pele nganga ukui ka mata ina, "Apate soibo nubara kam ka mone, apate oninia nugalai kam ka mone?" Aleginangan nia ina. "Ta mangka bagaku, ai koi toga, ai le nia musasala, atakian ute paliteinia." Pele nganga ukuinia, "Paan, sirou, ba pusala, ai leu kugalainia." Ta iretdret nganga ukuinia, tenan le nia meng, ka pusalaat le poi imatuturu. "Apate ta isese ka bagaku galai tubum, sirou. Airagatnake poi ngongnu inam, ai biritnake poi djariknu,

aitebekake poi kateubam. Mateiaketangan inam kineneget isege bagam?" Ta iobaake ka sia, ngungu bagania, makokope le ipusala.

7. Pato mei sia taikaumandra mangukuru ka leleu, tutnangan sia Sitakigagailau. Abarangan arakukuru, toili sia ka uma. Ai Sitakigagailau mukudru ka enungan, idjadja ka rerenia rui. Pele nganga saaleinia, "Apa nugalai se ale? Sita toili ka lagai, ai koi amasoiboan." Aleginangan, "Kenan kam ka kam, ai kungengena kamamanku. Kudjadja ka rereku rui bagei." Ia geti toili sia.

8. Bara kamamannia, kuanangan ka matania, "Apa nugalai se, mei sita ka lagai, amasoiboan sulu." Aleginangannia, "Ta toili aku, kamaman. Ai ngungu bagaku ka inanku itakiake ute paliteiku". Pele nganga kamamannia, "Apanannu ute palitei! Amakataiat poi, ai leu kugalainia." "Ta, kamaman, ta isese bagaku ka ute paliteiku. Iangan te galai tubuku. Ta toili aku." Pele nganga kamamannia, "Apate keppu ka bagaku ta nutoili." Aleginangan Sitakigagailau, "Kamaman, itjoake pei galai tubuku, pasese leu ka bagam, iangan te ne galai tubuku, ta iolei."

9. Lepa karaimangan loina, puattatnangan ka ratnia, iului galai tubu bilou, pele nia, "Kenan, kamaman, nutoili. Totorot sege ekeu, bobonangan tundrukat. Anuarep aku punau, againungannia ta iolei galai tubuku." Ia geti toili kamamannia.

10. Sege nia ka uma bobonangan tundrukat, punaunangan ka sia bua kemunan bilou. Pele nganga kamamannia, "Taan bai, iolei galai tubunia, auiluian arat bilou." Lepa mei nia ka lalep maniunia, kuanangan ka matandra, "Ba gagaba kam buaku, aisilian galai tubunia, aiuluian galai tubu bilou."

11. Soibo patiboidjinangan bagania ukui nia, "Ta iretdret, beri aleginania. Bulat makepu ka bagaku. Apangan le pa oninia ibesiake? Itjoat kam galai tubunia sanganantania. Beri uku bagania kan, beri uku bagania ka galaidjet sangamberinia; sarat pulaingeat le ipipipi. Malolit tubunia goiso ta ioba, irape galaiet ta ioba. Tenan le sosot lulak uru riggou kom. Djadjalat kuakungan kise, Ta ia ne takom, pulaingeat; mone le tagalai, ibara katta."

Ai nia manibo ai nia musosou. Pusourangan sangaberidra, kate bagadra ka tubu toga. Golok inu, puteteurangan. Amateiat poi arakua.

12. Bara Sitakigagailau ai nia mukudru ka rat loina. Paaleinangan bilou, apakereat poi tubunia ka tubu bilou.

Ta maudju bara taikamanua tagetakerangan Sitakiggailau ka rat loina. Totorot sia sege kuarangan ka matania, "Apa nugalai se saraina, ta koi toile ekeu ka lagai?". "Ta totoili aku, saraina," nganga Sitaki-

gagailau, "Itjoat kam galai tubuku, bilou le aibailiu." "Oto, saraina, mei sita kai, kuambit kai ekeu ka manua. Ibara tubum simalainge. Makate bagamui, saraina, ka tubuku. Bara maro bagamui, nugalai kam ekeu."

13. "Ei, saraina, ta isoppi, kugalai kai ekeu. Ibara tubum simalainge, pak saram le simakope lainge, sisaliu tubu sirimanua."

"Kisendra bai nia, saraina, ta magulai obakunia, ia te sikindriku sanganantania. Nuambit bai kam aku, saraina, nugalai kam aku, bailiunangan aku sirimanua simalainge tubu. Tambu obakunia! Sikindriku le poi!"

"Oto, saraina, sita. Bui makara bagam, ta kugalai kai ekeu." Ia geti ambitrangannia ka pata.

14. Totorot sia sege ka manua, sukatakerangan. Ibara tubunia simakope lainge ka polok, pak bara simakerean ka tubundra taikamanua. Pele ngangania, "Sura kam, taikamanua, sigalai aku, abarangan aku malainge kam."

"Oo, sraina, kai tendra aigalai ekeu anumalainge. Bui nukalipogi nia, bara toili ekeu ka lagainu. Senen galaimui punen senen nuake kam ibamui ka kai. Sanganantania nugalai kam punen, sarat taikaleleu le nupakom kam, einan kai ka kai ta nupakom kam. Siobamai geti sangamberimai pakomenmui. Ta sarandra iuktukake kam."

Pele ngangania, "Sura kam, taikamanua, sigalai aku. Ai leu kusegeake tiboidjetmui ka taikaumamai. Kuibaidji kai kam sanganantania. Maeruat te akuoi se kuarep tiboidjetmui. Segeakenenku ka taikaumangku. Sura kam taikamanua, simakate baga ka tubuku. Siobaku bai nia nugalai kam kerengku, bule ibara kugalai itjoketra taikaumangku, simakisei ka bagandra. Raumunake aku taikaumangku, mateu siei ka taikamanua."

15. "Bui makara bagam, ai leu kai bara paeruketnu, ai leu nusogai kai."

"Sura kam, taikamanua; sioba mukaronan baga ka tubuku, sisukatnake kereng, koinong mata, sisukatnake arep piu, sisukatnake gaut simagege. Sisukatnake katubaleat ka sara lagai, sapuru sakokora, sarat sita."

"Oo, ta anai kuania ka sita kereng, ekeu le ipagaba eidjananta. Bui numabeili rabale sita sara lagai."

"Sura kam, taikamanua, sioba mukaronan baga ka tubuku. Kiretnangan ta maletsei aku ka galaiet, sarat pulaingeat le kugagalai, sarat raumunake sirimanua kubesiake. Paan tiboietta, iangan te tagalai. Ai leu nuteuake teteret ka tuitui ka lagainu."

Ia geti kundru sia ka pata.

16. Amaudju goiso ikundru ka pata, pele ngangania ka matandra saaleinia, "Mei kam sita paigbuk ka lagaimai, taigbuk turura sirimanua." Ia geti gorosot sia.

Totorot sia sege, patiboakenangan sarainania, kise ikua, "Ake ogo saraina paigbukmai imateu tubumai ka sipupunen." "Ta anai ogo, saraina, ai leu ta poi ai leu ka tiri areu ka monenta. Barana le ka legere, ogo saraket sita le. Ta momoi taalania, kukekera le kai, itjoketmai punu tubu saraket sita."

17. "Apanannu nuino kam nia, babara pei le nia? Piga moi le nuitjo kam tusuru simamatei? Mei aku, saraina, kuala nia. Ogokungan le. Kendrangan nupainou kam nia, ta leu ipuogo."

Suru ei nia, ala puogorangan. Lepa rapuogo, pele nia, "Mei sita ka teteu tatindrou kam ubeta."

18. Sege sia, pele nia ka mata teteu, "Ake pei ubemai kai teu." "Ta anai ka sita ube tateu, barania le ube saraket kam, kukekerangan le kai, punu tubu saraket kam."

Pele nia, "Galainia tapainou ube, babara pei le nia. Piga moi bai nuitjo kam ratusuru sirimanua simamatei? Mei aku kualania, ubekungan le, kendrangan nupainou kam? Ta ipotpot saraket bai."

Golok orat, andrai; ei nia alanangan ube. Rokorangannia, ei sia paigbuk.

19. Sege sia ka uma kiseirangan sia, pele ngangandra, "Tairauma". Alegirangan, "Oo, tairauma, mai kai paigbuk."

Pele ngangandra, "Kau kam saaleita mukateuba, taagai pei agaira mukateuba."

Mei sia boborangan kateuba, tenan le roiroi. Ta maudju, tui sia, einan raoba raarep rabobo kateuba.

20. Ka gogoinia sara, oi sia mitja patiborangan saraina, pele nia, "Ake ogo, saraina, imateu tubumai."

"Ta anai ogo, saraina, barana le ogo saraket sita le, sialamui mitja ta magulai taiobamainia."

„Apate takekera ogo simamatei, totoili pei le nia? Mei aku kuala ogomai." Ei nia ala puogorangan.

21. Pele ngangania ka mata sarainania, "Takau ogonu saraina, takau inum imateu tubuta, taei paigbuk."

Aleginangannia sarainania, "Ba kakau ogoku, ba kakau inungku; ainangan pei musou bagaku ka saraket sita, simaruei pei le aitata."

"Ta, takau le, ba retdret nendra. Kendrangan simaruei aimalose saraket, sita puogo le."

Lotonia le obaakenangan nia, puogorangan sangamberindra.

22. Pele araitjo nia muogo tai kalagaidjatnia, gagatiranganmia, pele ngangandra, "Obaan le ekeu, sarainam amurimanuangan nia? Mateu te nupuogo."

"Ta obaku akukau inungku, tairauma le aikaunia ka tubuku. Ai kutitiboi ka matania ka tatata saraket kai. Ta raretdret, rabesiake le rakau ka tubuku. Ba gegei kam aku, lotoku le, ta magulai lotoku ka silat tubuku. Itjoat ube samba ogo, ai kukekera kai, ai raala. Loto le poi oba, amutuituian geti sia, rugutkungannia."

Pele nia, "Kendrangan mutuituian geti kai, saraina, ba rugut, ba puletsei tiboietra. Ka kai le numatuturu."

23. Lepa rapuogo, pele nia ka saaleinia, "Mei sita ka teteu tatindrou pei kam ubeta." Ia geti ei sia. . . . .

"Palit gegendra ne taikamanua, ai takekera, ai raala."

Amutuituiat sabagei, ai sara mulegei ka lalepra, patiborangan, "Nuagai leu kam tubunia ne saaleiku?" Alegirangannia, "Ta kuagai, sirou, agaimai le nia taikamanua." Pele nia, "Ta taikamanua nia, ukui, sirimanua le sinesemai ka leleu. Ai nia mukundru ka rat loina, ai uluian tubu bilou. Ei kai sendra itjomaian nia, ambitmaian nia ka manua. Akugalai poi kai tubunia, alanangan galai tubumai, ia te aimalainge."

24. "Oto togamai le nia, apasesengan ka bagamai anutiboinia. Kipa galai nia, sirou, ta leu nukera kam nia kukundru kai se. Siobamai bai, ta nuambit kam bagim, ai leu nutagetnake kam nia se."

Pele nia, "Ta kukera kai bagiku, ukui. Nia le nurere kam, ioba geti kundru nia se, kundru."

"Oto sita kam taei ka uma, ta taobaake kam ituitui, manuntungan bagata ka tubunia." Alanangan inu, puinurangan; alarangan ogo, puogorangan, ia geti mei sia.

25. Totorot sia sege, kuarangan ka matania ukui, "Sirou, ba tuitui, se takudru. Ka bagamai poi ta ekeu, ekeu poi, takudru se. Aisesengan nuagai kundruat ogo, ogonu poi; aisesengan nuagai kundruat ube, ubenu le poi. Ia te numagege nuala nia."

Tui sabagei raei ka manua, ambitrangan ka lalepra togandra. Pato puliarangan, rasogaake simagerenia imalelek, ikundru ka lalepra. Udjuudju geti galairangan kerei, pubulungan taikamanua Sitakigagailau.

STORY 3.

Sitakigagailau.

1. There lived formerly a man by the name of Sitakigagailau. He was not satisfied with the appearance of his body, for he wished to be more beautiful than other men. Even when he put on all his decorations, flowers, and clothes it only made him attractive looking, but the decorations did not really change the manner of his appearance. He thought: "It is in vain that I acquire decorations and all of my clothes, for it does not change my body, it does not make me beautiful."

2. This is what his mother said, "What do you wish anyway? You spend the entire time decorating yourself with flowers. You do not help in preparing food, you do not fetch wood. You do not act like other people." The youth did not heed (the words of his mother), but gathered his wrath and waited for cause for insult.

3. A little later the people constructed an *uma* (communal house). It took them ten months before the uma was completed. Then they held *punen* for the new *uma*. The youth thought: We are all engaged in holding *punen*, yet my appearance is far from beautiful. [1]) What shall I do about my body? All of my friends are attractive looking in their festive decorations, but mine alone are not tasteful on my body. So then, I will flee after I have found ground for being insulted with my mother.

4. (Some time after the *punen* was over) the mother and son went to their field to gather taro. The mother picked up the taro and threw it onto a dry hillock. [2]) When the youth saw that his mother was throwing the taro onto the hillock, he stuck his dagger in the place, so that it would be broken.

When the mother had finished pulling up the taro, she called to her boy, "Come, child [3]) put our food in the basket, for I am going now to plant." The youth went, brought the basket and put the food into it. Then he saw that the head of his dagger was broken. He said to his mother, "I am very angry, mother. I only wish that I

---

1) During a period of religious festival, or *punen*, all the participants paint themselves yellow, and wear their best decorations.

2) The taro in Mentawei grows under water.

3) *Ta ina*, "not mother", is a reciprocal term of address for a mother speaking to a child.

could die! The head of my dagger is broken, you threw the taro at it." The mother replied, "Oh, child, I did not see your dagger. Do not be insulted, I did not throw the taro at your dagger on purpose."

5. The youth did not obey the words of his mother, but he cried and cursed. He was not ashamed to curse before his mother. "Why do you wish to curse me, boy," said the mother, "As if I knew that you had laid the dagger on the spot where I was throwing the taro. You were the stupid one. You put the dagger where it would be broken, you wished to find cause for grievance. Do not curse me. When you tell about it to your father he will repair the dagger." The boy again did not listen, out kept on crying and cursing.

6. When they went home in the evening, the mother was very much displeased, for her son kept continually crying. The father said to the mother, "You are coming home very late from the field, what were you doing there?" "I am unhappy," replied the mother, "My child is insulted because the head of his dagger was broken." The father (listened to the entire story and then said to the boy), "Put an end to the matter, boy. Do no continue insulted, I will fix the dagger."

But the boy did not obey his father, he maintained silence and nursed his grievance. "I do not understand your manner at all," the father said finally, "You act as if your mother had broken your gong, had torn your fishing net, [1]) or had broken through your skin drum. If you killed your mother now, would you be satisfied?"

But the youth did not wish (to let matters end there); he remained insulted, deeply insulted.

7. In the morning the people of the *uma* went hunting from ambush in the jungle and Sitakigagailau also went along. After they had obtained their quarry, they returned to the *uma*. But Sitakigagailau remained on the way, for he had cut his foot on a thorn. His friends said to him, "What are you going to do here? We are returning to the village, it is getting dark." "You go then," he replied, "I will wait for my uncle (mother's brother). I cut my foot on a thorn." Then the others went home.

8. When the uncle arrived he said to his nephew, "What are you doing here? Let us go to the village, the sun has gone down." "I am

---

[1]) *Djarik*, a large fishing net with sinkers and floaters used in open sea fishing. The skin drum, *kateuba*, is cylindrical in form with python or deer skin at both ends.

not going home, uncle. I am insulted at my mother because she broke my dagger." "Why make such a fuss about the head of a dagger," said the uncle, "It was ruined then, and I will fix it." "No, uncle, I am not satisfied about the head of that dagger. That is the way I do things. I am not going home." "Oh very well then, I don't care if you do not come home," replied the uncle. Then Sitakigagailau said, "Uncle, now you will see the kind of a person I am, if you will be able to understand. This is the way I do things, I could not do otherwise."

9. Then the youth climbed a tree, and, springing from branch to branch, imitated the gibbon. "Go home, uncle," he said, "When you arrive strike on the wooden drum. [1]) Then when you hear me cry, it will be a sign of what has happened to my body." Then the uncle went home.

10. When the uncle came to his *uma* he struck on the drum. Then the nephew cried out like a gibbon. The uncle said, "It is all over, then. He has changed his body, and has taken the customs of the gibbon." Then the uncle went to his sister's house, and told the parents, "Do not look for your son. He has changed his body, and is imitating the customs of the gibbon."

11. In the evening the parents talked the matter over, and the father said, "He never obeyed, he would not even give reply. So really I do not care what has happened to him. What was it that he wanted? You saw how be acted the whole time. He paid no heed to getting food, he did no work at all; he only made himself beautiful, that was really all that he did. He did not wish to dirty himself the least bit by doing any sort of work. Yet he was always the first to slip in at the trough and pour water over his hands before eating. [2]) Finally I said this to him, (This is not our food, these decorations of yours; we must work in the field, from there comes the food.") While the father was speaking he was crying, then everyone there cried. They felt sorry for the boy. They took off their decorations (as a sign) of mourning, for they said that he had died.

---

1) *Tundrukat* is a drum made from a hollowed out tree trunk. It is kept in the upper room of the *uma*, and struck when game has been caught by the people of the *uma*. The sound then is a summons for assemblage for *punen*.

2) The Mentawei people eat their food off of a wooden trough (*lulak*). They always pour water over their hands (*uru riggou*) before eating.

12. In the meanwhile Sitakigagailau was on the branches of the tree making friends with the monkeys. He had turned his body into that of a gibbon.

Presently the sky people came to visit Sitäkigagailau on the branch of his tree. When they arrived they said to him, "What are you doing here, brother? Why do you not go home to your village?" "I cannot return home, brothers," replied the youth, "You can see that my body is that of a gibbon." "But, brother, let us go together. We will bring you to the sky, and give you the body of a handsome youth. We are sorry for you, brother. So have hope, and we will fix you up."

13. "Come, brother," they continued, "We will do as we say. We will change your appearance into that of a youth very beautiful indeed. In fact more beautiful than anyone of the people on earth."

„Now you are talking, brothers," exclaimed the boy, "For I have never asked for less. In fact, that is just what I have been demanding the entire time. So you can take me then, brothers, fix me up, and transform me into a really beautiful person. Oh! how I have wished for that! How I have demanded it!"

"Well brother, do not worry any longer. We will transform you." Then the sky spirits drew the youth up to the heavens.

14. When they arrived in the sky, the spirits performed a charm, and the youth became more beautiful than anyone on the earth. For his appearance now was the same as that of the sky spirits themselves. He said, "I thank you, Oh sky spirits, for transforming me, for making me beautiful."

"Yes, brother, we havve indeed made you beautiful. But do not forget this: when you return to your village you will make *punen* in return for what we have done. Do not neglect, then, to offer food to us. In previous times when you made *punen,* you only fed the wood spirits, you did not also feed us. We now wish that you also give food to all of us, for only in this way will you have good luck."

Thus the youth replied, "Bless you, sky spirits, for what you have done. I will bring back your message to the people of my *uma*. We will offer food to all of you. We were ignorant before, when we neglected to feed you in previous times. It was well that I came here and heard your commands. I will repeat them to the people of my *uma*. Bless you, sky spirits. You were very kind to me. Now I wish

that you would give me magic power [1]) so that I can give proof to the people of my *uma*, and so that I can astound them. Then the people of my *uma* will praise me, (for they will know) how fine it is to visit the sky spirits."

15. "Do not worry," replied the sky spirits, "We will be present when you perform your cures, when you summon us."

"Thank you, sky spirits, for aiding me, for charming me with magic power. Thank you for giving me seeing eyes, hearing ears, and a talisman strong with magic. Bless me when I go on my shamanistic visits to the neighboring villages. You and I will then consume their pigs together. [2])

"Yes," replied the sky spirits, "There is no need to say more about your magic power. But take care concerning our visits to the neighboring villages. Do not be lazy when we are summoned to pay our calls."

"Bless you, sky spirits, for aiding me. It is true that in former times I did not desire to work, but only to make myself beautiful in order to gain the people's praise. Our speech is now ended. You will decide when we are to leave your village."

After this they remained dwelling above.

16. After the youth had remained dwelling above for a short time, he said to his friends, "Let us go and look at our village, and inspect the people in their (mourning) dance." So they went down.

When they arrived, the youth spoke to his relatives thus, "Give us flowers, brothers, so that we may be as well ornamented as the others who are holding *punen*." "There are no flowers here, brothers. There are some far off on the upper river in our fields. There are some nearer, but they are the property of our dead brother. [3]) You cannot take these. they are forbidden to us, for serve us as a remembrance of him."

---

1) Magic power, *kere*, is the root of the Mentawei word for shaman, *si-kerei*. (He who performs magic).

2) This is the orthodox speech made by a candidate upon being initiated to the office of shaman. The "seeing eyes" are for the purpose of seeing the spirits, and the "hearing ears" for the purpose of being able to communicate with the spirits. In Mentawei only the shamans are able to hold communication with the spirit world.

It is regular routine in Mentawei for the shaman to be summoned to outside villages for the purpose of curing.

3) A dead brother, sister, or cousin is called *saraket* in Pageh. In the Siberut dialect it means brother or sister, the Pageh *saraina* (from same mother). The name of a dead person is taboo in Mentawei.

17. "What is the use of your keeping them," (joked the youth). "Will he come back again? When did you ever see a dead man rise to life? I will go, brothers, get the flowers, and decorate myself. Even if you kept them, they would not serve him as decorations."

Then the youth arose, went to the place where the flowers were growing, and decorated himself. After all (the spirits) had decorated themselves, the youth said, "Let us go to visit *teteu*,[1]) and ask for our tobacco."

When the spirits arrived, they said to the *teteu*, "Give us our tobacco, *teu*."

"There is no tobacco for us," replied the *teteu*, "The tobacco here belongs to our dead brother. It is kept in remembrance of him, and is forbidden to us."

But the youth replied, "What is the use of keeping the tobacco, he will not return. When did you ever see dead men come back to life again? I will go and get it. The tobacco is mine, why should you keep it? Our dead brother is not able to smoke."[2])

The youth took out the ladder and laid it against the wall. He then climbed up to the house and took the tobacco. The spirits smoked, and then went back to look on at the dancing.

19. When the spirits arrived at the *uma*, the people were surprised, and cried out, "Guests have come!" The spirits answered, "Yes, we are guests, and we have come to look on." Then the people said to one another, "Let us send our friends to the drums, so that we can learn whether or not they know how te drum."

So the spirits took up the skin drums, and struck them with a good rolling sound. They did not play long, however, before they departed. ((So well had they played) that the people wished that they had kept on drumming.

20. On another day the spirits came again, and said to their friends, "Give us flowers, brothers, so that our bodies appear in good taste."

[1]) The word *teteu* is an inclusive relationship term impossible to translate. It signifies a grandfather or grandmother, widow or widower, or a person who has lost a child. It can also be used as a reciprocal term of address, and is then usually *ta-teteu*, or abreviated to *ta-teu*. The substantive *teteu*, like all Mentawei substantives, can also be used as a verb; meaning, to mourn, or to make a person a widow or widower. Finally, the word means earthquake, or the god who causes earthquakes.

[2]) Although the Mentawei people are great smokers now, the habit was, of course, introduced. No tobacco is grown on the islands. The word used here for „to smoke" is *potpot*, to suck.

"There are no flowers here, brothers, excepting the flowers of our dead brother. You took some of those the last time, but nevertheless we did not like it."

"What is the use of flowers to a dead man," replied the youth, "Will he come home again? I am going to get our flowers." Then the spirits went, got the flowers, and decorated themselves.

21. (When the youth returned he said to his relatives of the *uma*), "Let us put on flowers and glass beads, brothers, so that our bodies look tasteful while we watch the dancing."

"But we cannot put on flowers and beads," answered the relatives, "We are still in mourning for our dead brother, who died only recently." "No" said the youth, "We will not listen to that. Even if your brother died recently, we insist on decorating you." The relatives were afraid, so they gave the articles, and all allowed themselves to be decorated.

22. When the other people of the *uma* saw that the relatives had decorated themselves, they mocked at them, and said to them, "Oh, how we wish that we were you, brothers. Has the dead man come to life again, that you think it proper to decorate yourselves with flowers?"

„I did not wish to put on my beads," (said one of the relatives), "The visitors made me do it. I told them about our dead brother. They paid no heed, but demanded that we decorate ourselves. Do not scold me, I did this out of fear, because I am afraid of the guests. We had forbidden them the flowers and the tobacco, and nevertheless they took them, we gave them because of our fear. When they have gone away, we will take off these decorations."

But the youth retorted, "When we have gone away, brothers, you will not take off the decorations. Do not trouble yourselves about what those people say, only obey us."

23. After they had finished decorating themselves, the youth said to his friends, "Let us go to *teteu* and ask for our tobacco." Then they went, and again took some tobacco.

"Oh, how impertinent these sky spirits are!" exclaimed the *teteu*, "I forbade them the tobacco, and yet they took it."

After the other spirits had fled, one of them remained at the house of *teteu*. "Do you know who our friend is?" he asked.

"I do not know him, boy," answered *teteu*, "I only recognize the sky spirits."

"But he is not a sky spirit, father. [1]) He is a human being whom we found in the woods. He was living in the branches of a tree imitating the apes. When we came we saw him there and brought him to the sky. We changed his body so that he became like one of us, that is the reason he si so handsome now."

24. "But he is our child then!" (exclaimed the father). "We now understand your words. What do you wish to do with him, boy? For unless you forbid him to remain, we want him here. Do not take your youger brother with you, you can visit him here."

The sky spirit replied, "We do not wish to forbid you your son, father. You ask him, if he wishes to remain here, then he stays."

"But let us go to the *uma* then," (replied the father). "We do not wish that he go away with you, for we love him." They took beads and flowers and decorated themselves. Then they went.

25. When they arrived the father said to his son, "Boy, do not go away. Here is your dwelling place. We did not know that it was you. Since it is indeed you, remain here. You knew (where) the flowers and the tobacco were, and you took them. That was the way you showed your courage."

After the spirits had returned to the sky, the parents took their son to the house. In the morning they made *lia* and summoned in the spirit of the boy in the correct manner. [2]) Then he remained with them in the house. For a long time Sitakigagailau worked his magical cures, and sacrificed to the sky spirits.

STORY 4.

Simondoroikot.

1. Siburu aian 2 sirimanua sipusaraina; sikebbukat sipuoni Simondoroikot. Sangamintja memei Simondoroikot ruandra baginia manengket uma.

---

[1]) The change in address here from "*teteu*" to "father" signifies in itself that the son is still alive.

[2]) A *lia* is a shorter form of religious ceremony than the *punen*. It is a family affair, rather than an affair of the village division, or *uma*. Chickens are usually sacrificed, and not pigs, as in the *punen*. As in the *punen*, it is customary in the *lia* to summon the souls, *simagere*, of one or more of the participants, so that the soul remain in the body. In this case the soul of the boy is summoned, since he is again to renew his former abode.

Ia geti ei Simondoroikot mangarai loina masiengket uma, baginia geti ai le mukundru ka polak. Kuanangan kebu ka mata baginia. "Ba pulolamau, sule, mutuitui uma." Ia geti retdretnangan tiboret kebbunia ta mulalamaunia. Ia geti engketnangan uma sangamueng, kaunangan leu et ka baginia. Pele nganga Simondoroikot, "Sule! Bui mapepe uma, bui mapepe kole, kau le nuukaake sipulelek."

2. Ia geti moi le Sikokong ka bebera, puurainangan leu et, kuanangan, "Tengket umaku Simondoroikot, silainge tubu, simakiniu kabit." Ia geti sabu ipusabu uma. Kalulu golu bagania Simondoroikot ka tubut baginia, gorosotnia, bobonangan leu et baginia, ka patuatnia bulat baginia le muurai .

Ia geti ei nia mintja mangarai ka butet loina, ia geti oi aioi Sikokong, alanangan bagi Simondoirokot, ambitnangan leu et nia. Pele nganga Simondoroikot, "Kole kolem, bui ta ibara mungungenku, tata geti kolem, toktoknungan bulu uma." Ai itotoktok bulu uma sege sia ka lalep Sikokong.

3. Ia geti oi aioi Simondoroikot ka lelep Sikokong, tapoi ta momoi iei ka baga. ai poi bulat makope kudjuk obengandra. Ia geti toili le Simondoroiko ka lagaira, sogainangan le sikerei, bule mei sia masiala baginia, tapoi ia leu et ta momoi.

STORY 4.

Simondoroikot.[1])

1. There lived formerly two brothers, the elder of whom was named Simondoroikot. One time Simondoroikot went with his younger brother to catch birds.

Then Simondoroikot climbed a tree to catch birds while the younger brother remained on the ground. The older brother said to the younger, "Do not make any noise, young one, or the birds will fly away." The younger brother obeyed his elder brother and did not make any noise, so the older brother was able to catch a bird. He gave the bird to the younger brother. Simondoroikot said,

---

[1]) While the following story seems to be a fragment, it has not been recorded before. I have not heard about the Mentawei peoples catching birds as illustrated in the story. The god Sikokong is also unfamiliar, especially as he perhaps appears as the guardian of birds. Herr Börger believes that Sikokong is indentical with the god Sikobut, who lives in the moon. (Kruyt, 1923. p. 160.)

"Youngster! Do not let the bird fly away. Do not eat sugar cane. Really you must hold fast to the bird."

2. Then Sikokong came beside the younger brother, and sang, "You are catching my birds, Simondoroikot. You are indeed beautiful, all dressed up in your yellow loin cloth." [1]) At once the birds scattered and flew away. Simondoroikot therefore became angry at his younger brother, and, coming down from the tree, he gave him a whipping. He thought that it was really the younger brother who had sung.

The older brother again climbed the tree. Then Sikokong came, and, finding the younger brother, carried him away. Simondoroikot called out, "Chew sugar cane, it will serve as a trace. When the sugar cane is finished pull the feathers out from the bird." And just as the feathers were all ended they came to the house of Sikokong.

3. Then Simondoroikot went to the house of Sikokong, but he could not get inside because the fire there was very smoky. So he went home to his village and summoned a shaman. He asked whether he could get his younger brother. The shaman said he could not.

STORY 5.

Saba ibailiu sirimanua.

1. Siburu aian sara Sakalagan, amusikebbukatnan nia, aian telu tatogania, sarat taioko. Tapei anai sibara mandri tatogania sioko et. Tata itata ukuira samba inandra, ia geti pulaleprangan leu et teludra. Ai pei le ukuira murimanua, aian te surau sara saba sabeu ka bebe lalepra.

2. Sangamitja kuanangan sikebbukat ka mata baginia sirua et, "Kineneget kulabbu apita, ke pe geti ei aku kai sabasaba manindrou apita." Ia geti labbunangan nia. Pato imapato suru sia bukainangan tosiet, ai pei le obengan, lepa paneurangan. Lepa komandra ei sia teludra ka mone masiala kan. Senet gogoi le sia masigaba kandra,

---

[1]) This is a mocking song. The yellow loin cloth is worn for festive occasions, and hardly for bird catching.

ai poi ta anai karonan bagadra masigaba kan samba ibadra. Soibo imasoibo kuanangan kebbu ka mata baginia siliktengaan, "Ekeu pei kineneget masilabbu apita, pe geti, ei ekeu kai sabasaba masiala apita." Ia geti labbunangan nia. Suru sia simantjep itjorangan ai pei le obengan, ia geti paneurangan leu et.

3. Lepa komandra sinoibo kuarangan ka mata bagidra sule, "Ale! Ekeu pei le masilabu apita kineneget. Tapoi bui nukalipongi, sule, ke pe geti, ei ekeu kai sabasaba manidrou api, bule momoi tapaneu mantjep. Ta geti nuei, ta isoppi kumateiake kai ekeu." Ia geti labbunangan nia sipulelek, ia geti merem sia.

Amaunengan bagidra, suru nia kebbu, subuinangan nia obengan silabbu baginia. Pato imapato suru sia sangamberidra, ei sia ka paneukat, itjorangan obengan apean. Ia geti pugolurangan bagidra, kuananangan, "Kau maruei nuei kai sabasaba masiala apita, bule maruei tapaneu, amaladjengan kai."

4. Aleginangan ka sia sule, "Ta memei aku, kebbu. Maloto aku ka tubu sabasaba. Kulegeri bai nia tambu seret tubuku. Kuitjo matania samba ngungunia, tenan le lango tubuku ka lulu lotoku."

Ia geti kuanangan mitja kebbu, "Kenan le kineneget. Ke ta mei ekeu kineneget te kumateiake kai ekeu. Ai poi ekeu le madjo, ta malelek nulabbui obengan soibo."

5. Ia geti ei aiei sule, maloto poi nia masiitjo kebbunia. Sege nia kai sabasaba, kuanangan, "Sabasaba, ake apimai." Pele nganga sisabasaba, "Konannan le." Ia geti ei nia, sakai ka lalep sisabasaba. Kele aisege sioko et ka lalep sisabasaba, kuanangan, "Sean te takudru, ba puuku pasiala api. Ai leu iala nia ka sia apidra sakebbunu. Aleginangan nia sinanalep et, "Noba poi aku, oto kauan." Ia geti kudru sia pumandrirangan leu et.

6. Ia geti sogainangan sakebbunia sinanalep et, kuanangan, "Kebbu! Ala kam apimui. Sean te kukudru ka lalep sisabasaba, ai poi sarat nupugolu kam le aku."

Pele nganga sakebbunia, "Ia koi amaloto ekeu ka tubut sisabasaba. Mateu pa ekeu mandri sisabasaba. Enan maigi tailainge masigaba sita, ei ekeu kai sabasaba. Oto bulat ekeu le taioko si taiagai simaeru, si taiagai murimanua."

7. Tapoi ta ipuuku sangamberi tiboiet sakebbunia, tenan le nia kudru ka lalep sisabasaba. Amaburuat goiso ikudru ka lalep sisabasaba, ia geti kebbukat sia, galairangan punen pumandriat.

Sangamitja kuanangan sinanalep ka mata't sisabasaba, "Oi Sabasaba! Itjoake lalepta, djago le sangamberi bibiletta, bui iraurau

sirimanua, kineneget mei aku ka mone kuala katta." Ia geti ei nia ka mone.

8. Kuruk teitei nia sinanalep, silinangan sisabasaba. Pakeinangan tubunia simakope lainge, ai poi aipakuat sangamberi pulaingeat Sakalagan. Ia geti ei nia masibalou mandrinia ka mone. Sege nia ka gette, pele nganga mandrinia, "Kasei ekeu? Kaipa le anubara?" Aleginangan sisabasaba, "Baraku le se ne musirauma le akuoi." Kuanangan mitja sinanalep, "Kasei onin lagainu?" "Aku le tairauma lepa. Ke manuntu bai bagam ka tubuku, akenungan ogoku, ogo sipalainge tubu." Pele nganga sinanalep, "Kaipa te kuala ogo se ne? Itjo le sarat pugettean le kugagalai se. Kenan le ka sabagei, baleu bara nugaba nia."

9. Ia geti tui aituitui sisabasaba. Toili nia ka lagai, rugutnangan sangamberi pulaingeatnia, lepa buluknia mitja ka kulitnia. Kele aimasoibo toili aitoili mandrinia. Sege nia ka bagat lalep, galakakenangan gette, ia geti paneurangan. Ai sia maneu, kuanangan sinanalep ka tubu't mandrinia sisabasaba, "Ale Sabasaba! Kele aku sege ka getteta, itjokungan sara silainge moi itagetnake aku ka gette. Kasei pa oninia silainge nendra, isekungan lagainia, tapoi ta ipoiliat sarat ogo le itindrou ka tubuku."

10. Kuanangan sisabasaba, "Ke pasese bai ka bagam, ala nia mandrim". Pele nganga sinanalep, "Ta koba, ai poi ekeu pununtuat bagaku, karonan bagaku bagei. Nukukua pei le aku masiala mandriku, bulat ta pasese tiboietnu lepa."

Lepa komandra simantjep kuanangan sinanalep ka matat mandrinia sisabasaba, "Mei aku mitja ka mone masiala katta, itjoake lalepta." Ia geti tui nia. Kuruk teitei mandrinia silinangan mitja tubunia sisabasaba.

Aipoi sipusus̄ule simagoiso tatoga ka bebe lalepnia sisabasaba, arepnangan isili tubunia sisabasaba, kuanangan ka paatuatnia, "Kasei bai oninia sipudjidjining ka lalep sisabasaba, endra kunounou boiki ka sinanalep sisabasaba."

11. Lepa ipakei tubunia sisabasaba, ei nia mitja ka gette ibalou mandrinia. Sege nia ka gette, tindrounangan mitja ogo ka tubut mandrinia. Aleginangan sinanalep, "Anuagaian kam tata ogo sene, momoi pei le kam mitja manindrou ogo. Bulat ta kuagai galai tubumui, ele mununun le anuoi kam sene." Kuanangna sisabasaba, "Oto meian aku." Ia geti toili nia, ei nia ka lalepnia, buluknia mitja ka kulitnia.

Amasoiboan geti toili sinanalep, segeakenangan kai sabasaba, kaba-

barania silainge nendra, kuanangan, "Pulu reirei ioi silainge nendra ka getteta, enan aiagaian tata ogo, momoi pei le nia. Kupaatu bai nia tubudrangan le rapaumunake ka tubuku. Kele akupugolai, tui aituitui."

12. Alepaan komandra sinoibo, kuanangan sinanalep sipususule ka bebe lalepra, "Rogai! Konan pei boiki." Ia geti sakai nia ka lalep sinanalep nendra. Pele nganga sinanalep sipususule nendra, "Kasei pa oninia tairauma ka lalepmui? Kuruk teiteinu, rogai, punaunangan djiningdjining. Kupaatu bai nia, rogai, ele sisabasaba le isisili tubnia. Siobaku bai nia, rogai, patadju pei tubum, kulum pei nia."

13. Lepa komandra simantjep, pele nganga sinanalep kai sabasaba, "Itjoake lalepta, mei aku ka mone masiala katta. Kupaatu ta maruruei aku, ai poi amaparouan monenta." Ia geti tuiaituitui sinanalep, tapoi ta ka mone, aiei tulu le aipatadju tubunia.

Kuruk teiteinia sinanalep, silinangan tubunia sisabasaba, ei nia ka mone masibalou mandrinia. Sisabasaba mutuitui, mandrinia tusakai ka lalepra, itjonangan kulit sisabasaba, ia geti labonangan nia, pak sappuru.

14. Toili sisabasaba itjonangan kulitnia ta anai, beri goiso mulegei. Kuanangan sisabasaba, "Apate kopet djom ta nulegeiake kulitku." Aleginangan sinanalep, "Apananta pei talegeiakenia, ta anai kautania ka sita." Ia geti malaingenangan tubunia ka sia sisabasaba, ibailiu sirimanua, simakope lainge.

Ia geti kele araitjo sakebbu sinanalep et, sisabasaba aibailiuan nia sirimanua simakope lainge, kindrinangan nia, kuanangan ka mata baginia, "Aku le sibakat mandri, ai poi aku le sikebbukat. Ka tubuku le isegeake ukuita sisabasaba siburu, bule kupakom nia."

Kele aiitjo sisabasaba pagoluat sia, kuanangan ka matadra, "Oto puludji kam kuitjo kasei tendra simabulau ludji, ia te kuala mandriku." Ia geti ka sia sikebbukat puludjinangan, ta mabulau. Kisendra leu et siliktengaan. Ia geti puludjinangan ka sia sule, bulau. Kuanangan sisabasaba, "Oto ia le nene kuala mandriku." Ia geti pukebbukatrangan simalelek.

STORY 5.

The python who turned into a man.[1])

1. There once lived a Mentawei man, who was married and had

[1]) A version of this story is given by Kruyt. According to Kruyt the story is not native to Mentawei, but one common to Indonesia. (Kruyt, 1923. p. 112).

three children. The children were all girls. The girls were still unmarried when their father and mother died. After this they all three lived in a house together.[1]) While the father was yet alive they brought up a large python beside the house.

2. Once the elder sister said to the second in age, "Now I will cover up our fire, for if it goes out I will have to pay a visit to the python and ask him for a light." Then she covered it over. In the morning they arose and dug out live embers, for there was yet fire. Then they cooked. When had finished eating all three went to the field to get food. Every day they had to look for their food, since they had no helper in the house to seek their food and fish.[2]) In the evening the elder sister said to the second in age, "You now cover over the fire, for if it goes out you will have to go for us to the python and get fire." So the sister covered the fire up. When the sisters arose in the morning they saw that there was still fire, and they cooked at once.

3. When they had finished their food in the evening the two elders sisters said to their younger sister, "Come here, you! It is now your turn to cover over our fire. But do not forget, youngster, if it goes out you will have to go the python and ask for fire so that we will be able to cook to-morrow. And, really, if you do not go we will kill you!" Then the younger sister covered over the fire correctly, and they all went to sleep.

While the other two sisters were asleep, the eldest arose and poured water on the fire which the younger sister had covered up. In the morning when they all arose and went to cook they saw that the fire was extinguished. Then the elder sisters became angry with the younger sister, saying, "Now you go quickly to the python for us and get fire. We wish to cook at once as we are hungry."

4. The younger sister answered, "I will not go, elder sisters. I am afraid of the python. When I approach him, Oh! how I tremble. When I see his head and his mouth it makes me faint from fear."

Then the elder sisters said again, "Go at once! If you disobey we will kill you. It is you who played a trick on us. You did not cover over the fire in the evening."

---

[1]) *Pulaleprangan*, to live in a house with a sacrificial altar. A *rusuk* is a house without an altar. The story does not relate who performed the sacrifices. Women could not.

[2]) *Iba*, fish, is the common name in Mentawei for both meat and fish.

5. So the younger sister went, afraid at the sight of her elder sisters. When she arrived at the python's, she said, "Python, give me fire." "Come in!" replied the python. Then she mounted the house of the snake and went in. As soon as the girl had arrived, the python said, "Let us stay here. Do not worry about getting fire, your elder sisters will get it for themselves." The girl answered, "Since you desire me, good." Then the two remained living together as lovers." [1])

6. Then the girl called her elder sisters, and said, "Elder sisters! Come get your fire. Here I am living in the house of the snake, because all that you do is to fight with me."

The eldest sister replied, "So that is why you were afraid of the python! A python is indeed a worthy husband for you. As if, in truth, many young men had not come acourting us, that you should pick out a python! But, really, you are a girl without knowledge of the beautiful, and without knowledge of the correct manner of living."

7. But the girl did not heed the words of her elder sisters, she remained living at the house of the python. After she had stayed for some time at the home of the snake, the two were married and they held a marriage *punen*.

One time the woman said to the python, "Oh Python! You look after our house and take care of all of our goods, lest the people rob us. I am going to the field to get our food." Then she went to the field.

8. As soon as his wife had departed, the python transformed himself (into a human youth). He made his body very beautiful, for he put on all of the Mentawei decorations. Then he went to visit his wife in the field. When he arrived at the field his wife spoke to him thus, "Who are you? Why have you come?" The python answered, "I have come here to visit the people of the *uma*." Again the woman asked, "What is the name of your village?" "I come from a friendly village. If you love me, give me a flower, a beautiful flower." "How should I get a flower here?" replied

---

[1]) *Pumandrirangan*, to live together as lovers. According to Mentawei *arat* (Malay, *adat*) a young couple do not usually marry before they have one or more children. The union before marriage is supposed to be a binding one, although not publically sanctioned by the parents. The lovers never eat together until after marriage.

the woman," You can see that I am only gathering taro. Go elsewhere and perhaps you will find it."

9. Then the python left and went home to the village. He took off all of his decorations and changed his skin back again. When it was evening his wife came home. As she arrived inside of the house she laid down the (basket) of taro, and then cooked."[1]) While she was cooking she said to her husband the python, "Oh Python! When I arrived at our taro field, I saw a youth come to visit me at the field. I asked his name and his village, but he would not tell me. He merely begged a flower from me."

10. The python said, "If you favor him, take him as your lover." "But I do not wish to," replied the woman, "It is you whom I love, and besides, you are my helper. Really, when you say that I should take a lover, I do not like your words."

After they had eaten in the morning, the wife said to her husband the python, "I am going again to the field to get our food, you watch the house." Then she left. As soon as his wife had departed the python again changed his body.

Now there was near at hand a woman who had small children in her care, and who lived next door. This woman heard the python change his body, and she thought to herself, "What causes that jingling in the house of the python? I must presently ask the wife of the python."

11. After he had decorated his body, the python went again to the taro field to visit his wife. When he arrived he asked once more for a flower. The woman replied, "You know that there are no flowers here, and yet you come again asking for a flower. Really, I do not understand your intentions, or else it is for an evil purpose that you come here." "All right then, I will go," replied the python. Then he went home to his house, and put his skin back on again.

In the evening the wife came home, and when she arrived she spoke about the frequent visits of the youth, saying, "That youth is coming very often to our taro field. He knows that there are no flowers there, and yet he comes. I believe that he wishes to rape me. When I was angry he fled."

12. After they had finished eating, the neighbor who lived next door with her children, said, "Girl! Come here to me." So the wife

---

1) The cooking in Mentawei is done by placing the food inside of hollow bamboos, which are kept turning in front of the fire-place.

of the python mounted to the house of her neighbor. Then the neighbor said, "Who is the visitor at your house? As soon as you were gone, girl, I heard a jingling. I thought that it was either a visitor, or that the python had changed his body. If I were you, girl, I would spy around and deceive him."

13. After they had finished eating the next morning, the woman said to her husband the python, "Look after our house, I am going to the field to get our taro. I think that I will not return soon, since our field is full of weeds." Then the woman went, not to the field, but only to hide herself.

As soon as his wife had gone the python changed his body so that he could go to the field and visit his wife. Then when the python had departed, the wife mounted the house and saw the python skin, which she burnt until it was all gone.

14. When the python returned home he saw that his skin was not there, not a speck of it was left. He said, "That was very stupid of you not to leave me my skin." His wife answered, "Why should I have left it? It was of no use to us." Then the body of the python was very beautiful, for he had changed into a very handsome young man indeed.

When the elder sister of the woman saw that the python had turned into a very handsome young man, she demanded him, saying to her younger sister, "I am the owner of this man because I am the eldest sister. Our father first gave the python to me to feed."

When the python saw the way in which they were fighting, he said to them, "All of you spit so that I can see whose spittle is white. That one whose spittle is white I will take as wife." Then the eldest daughter spat, but the spittle was not white. Then the second from the eldest spat. Finally the youngest daughter spat, and the spittle was white. "This is the one then I will take as wife," said the python. So he married the correct one.

STORY 6.

Mao ibailiu sirimanua.

1. Siburu aian sara silainge ka Sakalagan. Asegeat lainge tubunia, memei le nia masigaba mandrinia. Ta maudju igaba sese aisese, lepa

pukebukatrangan. Ai pa piga ngarura udjunia rapukebukat, bara le surukedra. Tapoi kele abeuan surukedra matei le simanteu, legeinangan le sinanalep nendra sibara suruket. Ai pa piga ngalago udjunia aimatei simanteu nia, aili aiaili lago pututukat matat togania, tutuakenangan leu et togania mao. Lepa uraunangan leu et nia.

2. Kele abeuan tubut mao nendra, sangamintja kuanangan ka matat teteu nia, "Oi teteu! Kenan le nubakbak simaingo, nugaba sara sioko palalepakenenku." Lepa mei le teteu nia masibakbak simaingo. Kele aisese ogo simaingo nendra, toili nia ka lagai masigaba taioko. Lepa itjonangan leu tolu taioko mukudru ka rusuk. Segenia ka taioko, mukundru le nia ka bebe sikebukat, lepa koiniakenangan nia masiitjo gosetnia.

Amaudjungan rapukudru, pele ngangan teteu ka matat sioko sikebukat, "Oi loiboi! Nia le te aku oi kunounou ekeu mandri kebunu simaomao." Aleginangan sioko, "Apananta te mao, sioba ka teitei lelet. Ta koba nia, kenan le nutuitui ka lalepmui." Lepa geti tuitui nia teteu, iei ka lalepdra.

3. Sege nia ka lalep, kuanangan ka matat togania mao, "Akunounouan leu sioko, tapoi ta ioba tateteu." Pato imapato kuanangan mintja mao ka matat teteunia, "Oto teteu, tapoi ioba ka sia sikebukat palalepakenenku, kenan le ka siliktengaan." Lepa ei nia teteu. Kele ainounou siliktengaan, aleginangan leu et, kele siniboi kebunia. Lepa tui aituitui teteu, ei nia ka togania, kuanangan, "Ta ioba tateteu, samba le katai tiboietnia ka mataku, kele tiboiet kebunia."

Pato imapato kuanangan minta ka matat teteu nia mao, "Tapoi ioba ka sia sikebukat samba siliktengaan, kenan le teteu ka sule." Lepa geti ei nia teteu ka lalepdra taioko nendra. Sege nia sendra, kuanangan ka matat sioko sule, "Oi loiboi! Akoi ogonu simaingo." Lepa alanangan nia sioko ogo simaingo. Pele ngangan teteu, "Ia te aku oi tai tateteu, kunounou ekeu palelepakenen kebunu Simaomao."

4. Lepa aleginangan sioko nendra, "Kauan teteu. Ta anai galainia kaku, mao koba djodjo koba leu." Ia geti amuleleleкngan tiboietdra, kaunangan bibilet ka tubut sioko.

Ta maudju pukebukadrangan leu et, lepa galairangan punen. Ka matat punendra ei sia ka mone duadra. Tapei mao geti simanteu nia ai le ka bagat long. Sege sia ka mone, isili tubunia mao bailiunangan sirimanua simakope lainge.

5. Kele amasoiboat goiso toili le sia ka lagai muabak. Simaomao ka ute abak, sinanalepnia ka muri. Kele arasege ka lagai, ai sakebbu sinanalep ka geran, itjorangan sia toili muabak. Pele ngangan sakeb-

bunia, "Ale kaipa le sauluta?" Aleginangan baginia, "Ta taagai." Lepa kuanangan sakebbunia, "Ta leu nia nene sauluta sikudru ka ute?" Ia geti kuanangan pasabadra kebbunia, "Kupaatu nia le te sauluinia, aibailiuat pa nia sirimanua."

6. Ia gẹti kele aimapato bela Simaomao mubelet ka koat, lepa kaunangan ngantoman ka tubut sinanalepnia kuanangan, "Bara rakau ekeu mutudrai sakebbunu, ba ei." Ia geti ai nia ka koat Simaomao, sogainangan bagidra sinanalep Simaomao mutudrai. Lepa tutnangan leu et kebbunia mutudrai, aikalipogi ngantoman simanteu nia. Lepa putudrainangan leu ka sia mandri Simaomao. Kele aiputudrai, taki imataki tali, bele nia ka djodja.

Kele aibele ka djodja ottou nia le ka padarai ka koat. Sege nia ka padarai nendra, kuanangan kapatuatnia: ke leu pa bara lalepku kasene. Lepa aikua nene, baranangan leu et lalepnia. Lepa sukatnangan nia mintja bule ibara sangamberi parabot lalep samba kan sanamberinia, lepa bara leu et sangamberinia. Lepa paneunangan leu et sendra mandri Simaomao.

7. Ai Simaomao ka tengan koat itjonangan leu kudjuk ka padarai nendra, lepa kuanangan ka patuatnia: Ele sinanalepku le nendra ka padarai. Lepa ei nia masiitjo. Kela aisege sendra itjonangan leu et mandrinia. Pele ngangan Simaomao ka matat mandrinia, "Apa te lulunia amoi ekeu sene?" Aleginangan sinanalepnia, "Arakau aku sakebbuku mutudrai, lepa belekungan le ka djodja, attoukungan le kasene."

8. Ia geti alanangan nia Simaomao mandrinia, toilinangan leu ka uma. Malerengan raaili lagai, tabbonangan mandrinia Simaomao turok, lepa djolounia le ka geran. Lepa geti bela le kebbu sinanalep Simaomao masitaro galaiet. Ai sia manaro galaiet kuanangan Simaomao ka matat kebbu sinanalepnia, "Ba buka kam turok nene, ai leu kuabbitnia." Asappurungan gelaiet rataro, ia pei sakai sia ruadra mandrinia ka bagat lalep, bobonangan leu et kebbura, kuanangan ka matadra, "Ba oi kam ka sene, kenan le kam. Siburu ka kam le aioi Simaomao boiki, tapoi ta noba kam. Kisene bulat nupudjo le kam aku." Lepa tuituirangan leu et sakebbunia.

STORY 6.

The cat who turned into a man.[1])

1. There was once a Mentawei youth, who, when he grew up, went to look for a wife. Before long he found one, and they were married. Some years went by after they were married and then the wife became pregnant. While the wife was large in her pregnancy the husband died, leaving the wife, still in her pregnancy. Some months after the husband had died the child was born, but he was born a cat. Then the child grew up.

2. When the cat became large he one day said to his *teteu*,[2]) "Oh *teteu!* You go and pick a *simaingo* flower (*Heliotropium indicum L. juvenile*) and look for a girl as a bride for me.[3]) So the *teteu* went to pick the flower. When she had found it, she returned to the village to look for some girls. There she saw three girls living in a *rusuk*.[4]) When she arrived she sat down beside the eldest girl and engaged in searching her for lice.[5]) She did this for a time while they were seated there, and then she said to the eldest girl, "Oh girl! I have come to ask you as a wife for your brother the cat.[6]) The girl replied, "What good a cat be to me! He would wish to do nothing except warm himself by the fire. I do not want him, Be off with you to your home." So the *teteu* went away and came home.

3. When she arrived at her house she said to her child the cat, "I asked the girl, but she did not want you, son." In the morning the cat again said to his *teteu*, "Then, *teteu*, if the eldest does not wish to be my wife, go to the second eldest." So the *teteu* went. When she asked this second eldest, the latter answered at once in the same manner as had the eldest. So the *teteu* fled, and going to her child, said, "She did not want you, son, and she said evil things to me when I spoke of her brother."

---

1) This story is a variation of the previous one. Like the cat, called *mao* in Mentawei, it is evidently a Malay importation.

2) *Teteu*, widow here. See note 12. The mother would keep this title until she married again.

3) According to the real Mentawei *adat*, a youth goes himself to ask the mother of the girl concerning an engagement. The sending of the mother, and the use of the flower are foreign to Mentawei custom.

4) *Rusuk*, a house without altar. Usually used by young people.

5) This is an act of Malay courtesy. I have never seen the people of Mentawei engaged in delousing. They are said to be cleaner, in this respect, than the Malays and Bataks.

6) The cat is in same age class, and hence spoken of as brother.

In the morning the cat again said to his *teteu*, "Well then, if the eldest and the second eldest do not wish me, go, *teteu*, to the youngest." So the *teteu* again went to the home of the girls. When she arrived there she said to the youngest girl, "Oh girl! Here is a *simaingo* flower." Then the girl took the flower. "I have come in behalf of my son, to ask for you as wife to your elder brother the cat," said the *teteu*.

4. The girl replied, "Good, *teteu*. It is all the same to me whether it is a cat or a dog." Then their talk was ended, and the *teteu* gave some goods to the girl. [1])

Not long afterwards the two were married. Then they made *punen*. They went to their field for the punen, but the cat was already a man when they came to the boundary of the field. He had changed into a very beautiful youth.

5. When it began to grow dark they went back to their village in a boat. [2]) The cat was at the prow of the boat, and his wife in back. As they arrived near the village the two elder sisters were at the wharf, and saw them coming in the boat. One of the sisters said, "From where comes our brother-in-law?" The younger of the two answered, "I do not know." Then the elder sister said, "Is that not our brother-in-law sitting at the head of the boat?" Then the sisters said to one another, "I think that he is our brother-in-law, he was changed into a man."

6. When it was morning Cat went out fishing on the sea. Before he went he gave instructions to his wife, saying, "If your sisters go swinging, do not go along." But when Cat had gone fishing the elder sisters called his wife to go swinging, and she followed them. She had forgotten the instructions of her hsuband. As the wife of Cat got into the swing the rope broke and she fell into the water.

When she came up to the surface of the water she found herself on a small deserted island. [3]) Finding herself there she said to herself: If only my house would come to me now! As she said this

---

[1]) Except in the village of Silabu, the bride price does not exist in Pageh. It is customary, however, for the parents of the girl to be presented with small gifts at the time an engagement is entered into.

[2]) Formerly there were few paths on the island, and the visits to the fields were usually made in canoes. The women at the present time go to the taro fields in boats, since the taro is grown under water.

[3]) *padarai*, small uninhabited islands. The Mentawei people visit these islands for the sake of getting coconuts, and, at the proper season, crabs. People suspected of witchcraft are sometimes let starve on the islands.

her house at once came. Then she charmed again, so that all her furniture and her food would come. It all came at once. So the wife of Cat commenced cooking.

7. Cat, himself, was in the middle of the sea when he saw smoke on the deserted island. Then he said to himself: perhaps that is my wife on the island. So he went to investigate. When he arrived there he at once saw his wife. The Cat spoke thus to his wife, "What caused you to come here?" The wife answered, "My sisters put me on the swing and I fell into the water. I rose up here."

8. Then Cat took his wife and returned with her to the *uma*. As they approached, arriving at the village, Cat covered up his wife with a rain hat.[1]) Then they laid alongside of the wharf. The sisters-in-law came out in order to carry up the goods. While they were engaged in carrying the goods, Cat said to them, "Do not lift up this hat, I will bring it up myself." When they were finished carrying, the husband and wife themselves went up to the house, gave the two elder sisters a whipping, and Cat said to them, "Never come here again. Begone! When I first came to you as a cat you did not want me. Now you play tricks on me." So the elder sisters went away.

STORY 7.

Toulu.

1. Sangamintja ai Sakalagan nugalai kalabba, bule memei sia muladjo ka nusa. Ka talagat mugalai kalabba, bara le sara toulu masinounou sia, pele ngangania, "Apa te nugalai kam ale?" Kuangan, "Ai kai nugalai kalabba bule memei kai muladjo ka nusa." "Oto moi aku", ngangan toulu.

Amuleleknngan sangamberi galaiet kalabba, oto mutuitui le sia, si toulu geti ai le nia tukang lulumai. Ambitnangan leu ka sia kole. Ai sia ka talagat koat gutgutnangan toulu abak. Kele araarep sirimanua, kuanangan, "Aponia le nugalai ale toulu?" Aleginangan leu et nia, "Ai aku mukokole." Aimanimpingan abak aigutgutnia toulu, pele ngangania masinounou sirimanua saaleinia, "Matoila pei leleu lagaita?" Alegirangan leu et nia, "Ta!"

---

[1]) *turok*, a rain hat made from a large sago leaf. It would not be large enough to conceal the wife from view, as in the story.

2. Kele aikua, "Ta matoila", pukpukakenangan nia abak toulu. Kele aiarep sirimanua tuguru oinan ka bagat kalabba, kuarangan sirimanua, "Aponia le nene toulu?" Aleginangan toulu, "Ero! Mabesi bagaku kau kam aku ka bagat lulumai." Lepa kuanangan nia sirimanua, tui ituitui toulu ka lagai. Ia geti amaigian tuguru oinan ka bagat kalabba, mago le Sakalagan, matei imatei. Si toulu geti asegean nia ka uma.

3. Kele araitjo tainanalep amoian toulu, kuarangan pasambadra tainanalep, "Amoian sia." Tapoi aleginangan nia toulu, "Amateian kai, akungan le atoili. Ke tebai mauktuk aku, matei le, ta toili aku." Kuanangan pasambadra tainanalep, "Ekeu le imateiake sia, oto kulabo kai le ekeu bule imatei." Kuanangan toulu, "Ke nulabo kam aku, ala le kam kalo, pukalo kam." Lepa pukalorangan tainanalep.

Lepa ailaboan toulu, gaigainangan nia obengan ką tainanalep, labonangan leu et sia. Ke tabai mei sia ka oinan, matei. Kele araitjo tainanalep ta momoi imateiake, kuanangan pasambadra, "Kipa le tagalai taimateiake nia?" Ai sia patitibo kise, tulotsit le sirimanua sibara ka Sabirut, pele ngangania, "Patta le kam asaknia, imatei." Lepa pattarangan asaknia, ia pei te imatei. Lepa komrangan leu et nia.

STORY 7.

The turtle.[1])

1. Once some Mentawei people made a large sailing boat so that they could sail to the outer islands.[2]) In the midst of their work on the boat, a turtle came to ask questions. He said, "What are you making?" The people answered, "We are making a boat so that we can sail to the islands." "Very well then, I will go too," said the turtle.

When the boat was all finished they departed. The turtle went as a workman for the purpose of bailing the boat.[3]) The people also took some sugar cane for themselves. When they were in the middle of the sea the turtle commenced gnawing the boat. When

1) *Toulu*, a small variety of turtle called *nanging* in Malay.

2) The large Mentawei boats (*kalabba*) were used in war expeditions and in going to the small uninhabited islands (*nusa*) for coconuts and crabs. I have brought a model of the *kalabba* back with me to the American Museum of Natural History.

3) The text makes use of the word *tukang*, workman. Herr Börger informed me that this Malay word is either not in use in Mentawei, or else is a very

the men heard this they asked, "What are you doing, Turtle?" The turtle answered, "I am chewing the sugar cane." When the turtle had chewed until the boat was very thin, he asked his fellow companions, "Are the hills of our village still visible?" The people answered, "No!"

2. When the men in the boat said, "Not visible", the turtle bit through the boat. The people heard the water flowing into the boat, and cried out, "What is that, Turtle?" The turtle answered, "Oh! I am angry because you made me only a bailer." When he had said this the turtle swam back to the village. As soon as the boat had become full of water it sank and the Mentawei men all died. But the turtle reached the *uma*.

3. When the women saw that the turtle had arrived, they said to one another, "They have come!" But the turtle replied, "We have all perished, I alone have come home. If I had not had good luck I would also have died, and then I would not have come home." Then all the women said, "You have killed them. But we will burn you so that you also may die." The turtle then said, "If you are going to burn me, first get sea water and place me in it." Then the woman got sea water (in a bamboo), and placed the turtle in it.

Then the women burned the bamboo, but the turtle scratched through and escaped. If the women had not placed sea water inside he would have died. When the women saw that they could not kill the turtle, they said to one another, "What shall we do to kill him?" As they spoke thus some people from Siberut came along, and they said, "If you wish to kill the turtle, stick a nail through his nose." [1]) Then they stuck a nail through the nose of the turtle and he died. Then they ate him at once.

STORY 8.

Sipugagalai uma.

1. Siburu aian ka sara lagai, ka lagaira Sakalagan, sipugagalai uma. Ia geti apakereat bagadra mugalai uma et, memei le sia masiala

---

recent importation. It was never needed here, due to the lack of division of labor between the native men. The word in Polynisian exactly equivalent to *tukang* is *tufunga*.

1) In former times the people of Siberut would hardly have been allowed to come peacefully to Pageh. The use of nails is also modern.

galaiet uma et. Sabagei masiabau arigi, sabagei masiabau lappiri. Amatarekngan sangamberi galaiet uma et, ia get rioake.

Amurioan umandra, koiniakenangan sangamberi tailainge mangangkak tobat samba masiala sasa galaiet uma. Ia geti mei sia sabagei ka leleu musasa, sese arasese nia teterangannia. Tapoi ka talagadra aian sara silainge masitippu sasa sialania ka undrut saba sabeu. Ka paatuatnia tebai loina simabubukat le, oto tubut saba sabeu. Kele aitetenia, itjo bela aibela logau ka teitei saba. Ia geti toili ka uma, segeakenangan ka matadra sikaumania sinetenia saba nendra.

2. Ta iaili telu ngagogoi udjunia, oi aioi saba ka lagai masigaba lumun ka tubut silainge sipasitete teiteinia. Sege nia ka lagai, kuanangan ka matadra sipugalai uma, "Kasei te oninia aitete teiteiku? Kugaba pei lumun ka tubunia." Alegirangan ka sia sipugalai uma, "Ta kuagai kai kasei pa aitete ekeu." "Bui nupakekele kam ka mataku," ngangan saba. "Nupakekele bai kam nia, ta isoppi kutautau kam sappuru sangamberimui, ia pei nuagai kam gegeku." Maloto poi sangamberidra sipugalai uma et, poiliatrangan ka matania silainge sipasitetenia.

3. Ia geti ambitnangan leu et silainge et, iei ka laut. Ka talagat koat paailirangan leu et sara sikoinan sabeu. Pele nganga sikoinan, "Kaipa te nukau togat siamaet?" Aleginangan saba, "Ta maitjo leleu gik. Kugaba pei lumen ka tubunia silit sinetenia aku." Ia geti kuanangan sikoinan, "Apate kopet ro bagam ka tubuku, nukindringan kodra tapalaba. Oto bara nuom, kauan tapalabania." Ia geti galakakenangan djoiki togat siamaet, palabarangan leu et, matei aimatei sikoinan.

4. Ia geti tui aituitui saba ambitnangan leu et togat siamaet. Tapei areu sia, paailirangan leu sara iba laut sabeu. Pele nganga iba laut, "Kaipa te nukau togat siamaet?" "Ta maitjo leleu gik, kugaba pei lumun ka tubunia silit sinetenia teiteiku." "Galakake togat siamaet ta palabania," nganga iba laut. Aleginangan saba, "Apate ro bagam masikua palaba ka tubuku, beri sokoinan simakope ron tubu, ta isoppi kumateiake." "Kenannen kisendra nukua, muntu bagaku poi ka tubut siamaet. Nukua nugigingake nia ka koat; kauan le, tapalabania." Ia geti palabarangan leu et, matei imatei iba laut.

5. Ia geti tui aitui saba iambit togat siamaet, paailirangan leu et sara gorita sabeu. Kele arapaaili kuanangan gorita, "Kaipa te anubara kam? Kasei te nendra ka teiteinua? Kaipa te nukaunia togat siamaet?" Aleginangan saba, "Ta maitjo leleu, gik. Kugaba pei lumen

ka tubunia silit sinetenia aku." Kuanangan gorita, "Apate nuntu bagata ka tubut siamaet, nugigingake nia. Kineneget galakake le togat siamaet tapalabania. Kasei magulai tubu matei." Pele nganga saba, "Kupoiliat ka matam, saraina, beri sikoinan simakop ron tubu samba sioba pason, samba iba laut simakope ron leu et, akumateiakean. Apa pei le ekeu simameme tubu si ta anai tolan. Nukukua pei le palalaba ka tubuku simakope ron tubu. Konannan le bule maruei kumateiake ekeu, bui anai sipasisaila aku kugalai siobaku ka tubut togat siamaet nene." Ia geti palabarangan leu et, rappo ipurappo gorita ka bagat asak sisabasaba. Betunangan tubunia saba ka bagat koat. Sangagogoi rapalaba ia pei te tuendret, matei imatei saba ka lulot sago tubunia.

6. Amateian sisabasaba, kuanangan gorita ka tubut togat siamaet, "Konannan le bogai! Djanang le ekeu ka teiteiku kutaroake ekeu ka kapi. Ai poi bulat manuntu le bagaku ka tubum, aipakom poi kai siburu saukuinu." Ia geti djanangnia togat siamaet, taroakenangan nia ka kapi, ia geti tui aituitui gorita.

7. Ai nia mukudru togat siamaet ka kapi, pusounangan sedra. Ai nia musosou oi aioi sara iba laut, pele ngangania, "Apa te nusosoibi saraaina, angoi sarat musosou ekeu?" Aleginangan togat siamaet, "Kusosoibi saukuiku samba sainangku. Ai kugagaba sia, tapoi ta kuagai kaipa pa sia kineneget. Beri lagaimai ta kuagai kaipa pa kineneget. Ai poi sisabasaba si ta iagai katet baga le aiambit aku, ke ta bara bai gorita simanuntu baga ka tubuku, ta anai aku kise."

Ia geti kuanangan iba laut, "Konannan le, saraina. Kutaroake ekeu ka monga lagai saukuinu." Ia geti djanangannia togat siamaet ka teitei iba laut. Tapei areu sia lelep imalelep iba laut, ia geti soksoknangan mitja ka kapi. Kuanangan iba laut mintja, "Ngena le djoiki, saraina, ai leu nukudru se, mei aku kusogai teteuku, bule itaroake ekeu ka monga lagaimui."

8. Ta maudju oi aioi ibalaut sabeu, teteura iba laut nendra, pele ngangania, "Konannan le bogai, manuntu bagaku ka tubum, ai poi arapakom aku siburu saukuinu. Djanang le ekeu ka teiteiku, bule kuambit ekeu ka mongandra sikalagaidjatmui." Ia geti djanangnia togat siamaet ka teitei iba laut sabeu nendra. Ta maudju sege sia ka mongadra. Sakai itusakai togat siamaet, tui aituitui iba laut.

9. Ai mukukudru togat siamaet ka mongadra, pusounangan leu et sedra. Telu ngagogoi nia mukudru sedra, oi aioi manjang, kuanangan ka matat togat siamaet, "Apa te nusosoibi saraina, angoi sarat pusosou nugagalai?" Aleginangan togat siamaet, "Ai kusosoibi saukuiku, sainangku. Amaburuat ta kuitjo sia, amanuntungan bagaku

ka tubudra." Ia geti kuanangan manjang, "Konan le ekeu, saraina, djanang le ekeu ka teiteiku, kutaroake ekeu ka lalepmui." Kuanangan togat siamaet, "Magila tubuku kukudru ka teiteinu. Baleu bele sita mateitangan leu et, saraina. Bagei kupaatu le bai nia baleu tapei nuagai lalep saukuiku."

10. "Akuagaian," nganga manjang. "Ai sangabakat toitet simaigi bua ka mata lalepmui." Ia geti kuanangan mitja togat siamaet, "Bara manuntu bagam, saraina, ka tubuku, ambit le boiki batu nene patuagaidjatku, imatonem bagaku tubum. Bara momoi nutaroake batu nene ka mata lalepmai, ia pei tonem bagaku ka tubum." "Kisendra poi nukua, angkatnake le buku nukau ka teiteiku, kusibonia."

Ia geti kaunangan buku togat siamaet ka teiteinia, tuburutnangan leu et manjang iambit buku. Tapei iaili talagat enungan taiomnangan manjang, bele ibele ka teiteinia buku. Ia geti toilinia ka togat siamaet, kuanangan, "Aisesengan, saraina, sikuam. Ta momoi kuambit ekeu. Ai poi tapei iaili talagat enungan bele ibele buku sikaunu ka teiteiku. Oto, saraina, ai leu nukudru sene djoiki, kusogai teteuku." Ia geti einia masisogai teteunia.

11. Ta maudju bara ibara teteunia, kuanangan, "Konannan le bogai, djanang ekeu ka teiteiku. Bui magila tubum, ba pagulai nuukaake aku." Ia geti djanang nia togat siamaet ka teitei manjang sabeu nendra, ambitnangan leu et toga et. Ta maudju ituburut sege ka butet toitet ka mata lalepra simigi bua, galakakenangan leu et toga et ka butet toitet, ia geti tui nia manjang.

12. Aiailingan telu ngagogoi mukudru nia ka butet toitet, moi sirimanua karainangan toitet nendra. Tapei iaili iretalaga ipangarai, ludjinangan sirimanua sipangarai toga siamaet, oraknangan kabeinia. Kele aiitjo ludji ka kabeinia, malotonangan leu et, kuanangan, "Ai koi ludji sanitu ka kabeiku." Ia geti mei ukuira, karainangan toitet et. Ludjinangan ukuinia togat siamaet, tapoi ai iluludji, oi ikakarai. Ta maudju sege isege nia ka butet toitet, itjonangan tognia. Pele nangania, "Ka bagaku amateian ekeu sirou, ikom sisabasaba. Kasei te itaroake ekeu sene?"

Ia geti kuanangan sangamberi pagalaiat edjatnia ka matat ukuinia. "Oi, ukui, manjang le aitaroake aku sene." Ka lulu angka bagadra atoilingan toga et, galairangan punen angka baga. Mateiakerangan sakoko samba gougou, kaurangan leu et pusurakat ka tubut manjang, Paparat kineneget ai ka Sakalagan punen manjang.

STORY 8.

The makers of the *uma*.

1. There was one time a Mentawei village in which the people decided to build an *uma*. When they had decided to make the uma they went to get the necessary things for the building. Some cut down the main poles, others cut out planks. After everything was in preparation for the building of the *uma*, it was constructed.

After the *uma* itself had been made, all the young men engaged in sewing on the roof and getting rottan as furnishings for the *uma*. So some went to the jungle to gather the rottan. When they had found the rottan they cut it. Now among these men there was a youth who broke through the rottan and found under it a large python. He thought that it was only wood that had fallen under there, but it was really the body of a large python. When he had cut, however, he saw blood come from the back of the serpent. Then he went home to the *uma*. And so the man who had cut the python arrived among his village mates.

2. Three days had not gone by before the python came to the village to look for revenge against the one who had cut his back. When he arrived in the village he said to the people working on the *uma*, "What is the name of the man who cut me? I seek revenge against him." The people working on the *uma* replied, "We do not know who cut you." "Do not deceive me," said the python. "If you conceal him I will swallow you all up, [1]) so that you may know of my wrath." All the people who were working on the *uma* were then afraid, and they disclosed the guilty youth to the snake.

3. Then the python took the youth at once and brought him to the sea. In the midst of the sea they met a large crocodile. The crocodile said, "Where are you taking this human child?" The python answered, "When the hills are no longer visible I am going to drop him in. I seek revenge because he cut me." Then the crocodile said, "You are acting very boldly with me, you must be looking for a fight. If you are still determined, good, we will fight." So the python laid aside the youth, and they fought at once. The crocodile was killed.

4. Then the python fled and brought with him the human child. They had not gone far when a large sea turtle arrived. The turtle

---

[1]) *Tautau*, to pick up and eat as a bird eats worms. The usual word used for the manner in which a snake eats is *pila*.

said, "Where are you taking the human child?" "When the hills are no longer visiable I am going to throw him in. I seek revenge because he cut me." "Lay down the child and we will fight", said the turtle. The snake answered, "You are very audacious indeed to wish to fight me. The crocodile was very strong and yet I killed him." "Even if what you say is true, yet I love the human boy. You say that you are going to throw him into the sea. Good, we will fight." So they fought at once and the turtle was killed.

5. Then the python fled still carrying the child. Presently a big octopus came along. When the two met the octopus said, "Where do you come from? What is that on your back? Where are you taking the human child?" The python answered, "When the hills are no longer visible I am going to throw him in. I seek revenge because he cut me." The octopus replied, "We love the human very much indeed, and yet you are going to throw him in. Now lay down the human boy and we will fight. Whoever is conquered dies." The python spoke thus, "I must reveal something to you, brother. The crocodile was very strong and well able to bite, the turtle was also very strong, yet I killed them. What can you do then with your soft body? You who have no bones. But you say that you wish to fight against me and that you are very strong. Come and I will kill you at once so that there will be no one to hinder me from doing as I wish with this human boy." Then they fought, and the octopus stretched himself out on the nose of the python. The python lashed with his body in the sea. They fought for an entire day. Then the python was conquered and died because he was tired out.

6. After he had killed the python the turtle said to the boy, "Come boy! Step on my back and I will carry you to shore. I do it because I really love you, because your father used to feed us." [1]) So the youth stepped on the back of the octopus and was brought to the shore. Then the octopus went away.

7. While the human boy stayed on the shore he cried there. A sea turtle came and said, "Why are you sad, brother? Why are you crying the entire time?" The boy answered, "I am mourning for my father and my mother. I am looking for them, but I do not know where they are now. I do not know where our village

---

1) No mention of the father of the boy is given. This incident is similar to the compact made with the animals by Segemulaibi.

is because a python, who knew no kindness, carried me away. If an octopus who loved me had not come along, I would not be here now."

Then the turtle said, "Come, brother, I will bring you to the mouth of the river of your father's village." [1]) So the boy stepped on the back of the turtle. But the turtle did not go very far into the water before he turned back to the shore. Then he spoke again, "You stay here and wait, brother. I will go and call my grandfather, [2]) so that he can bring you to the mouth of the river of your village."

8. Before long a big turtle came along, the grandfather of the former turtle, and he said, "Come boy, I love you because your father formerly fed me. Step on my back and I can bring you to the mouth of the river of the people of your village." The human child mounted the back of the big turtle. Before long they arrived at the mouth of the river. The child got off, and the turtle departed.

9. While the child was staying at the mouth of the river he began at once to cry. He remained there for three days. Then an osprey bird came along and said to the child, "Why are you sad, brother! Why do you do nothing but cry?" The child answered, "I am mourning my father and my mother. I love them, but I have not seen them for a long time." Then the bird said, "Come, brother, step on my back. I will bring you to your house." But the human child said, "I would be dizzy [3]) if I sat on your back. Perhaps I would tumble off and die, brother. Besides, I think that perhaps you do not know the house of my father."

10. "I know the house", replied the bird. "It is the one with the fruitful coconut tree in front." Then the child said again, "If you love me, brother, carry this stone first as proof to me, so that I may have confidence in you. If you are able to take this stone to my house, I will then trust you." "As you say. Raise the stone, put it on my back, and I will try." So the child put the stone on the bird's back, and the bird flew away at once carrying the stone with him. But when he had not as yet arrived halfway to his destination he could no longer hold out, and he let fall the stone from his

---

[1]) In Mentwei all the villages are located some distance back on the rivers. This is done so that the fresh water will not be contaminated by the sea.

[2]) *Teteu*, the probable meaning here being grandfather.

[3]) *Magila*, dizzy. In Malay *gila* means insane, but in Mentawei it has only the special meaning of being dizzy from climbing to a height.

back. Then the osprey returned to the child, and said, "I agree, brother, with what you have said. I could not have brought you. When I had not as yet reached halfway I let fall the stone which you put on my back. But, brother, you remain here now and I will call my grandfather." Then the bird went to call his grandfather.

11. Before long the grandfather came, and said, "Come, boy. Mount on my back. Do not be dizzy, but hold on fast to me." The child mounted the back of the large osprey, who then carried him. They had not flown long before they arrived at the top of the fruitful coconut tree in front of the house. The bird laid the child down on the top of the tree and then flew away.

12. The boy remained for three days on the top of the tree, and then a man came to climb that particular tree. But the climber had not as yet reached the middle of the tree before the child spat down on him, and struck him on the hand. When the man saw the spittle on his hand he was afraid, and said, "It is the spittle of a ghost that is on my hand." The father went next and climbed the tree. The child spat on his father. Although he kept on spitting on the climber it was not long before the father arrived at the top and saw his child. He said, "I thought that you were killed, boy, eaten by the python. What brought you here?"

Then the youth told all about what had happened to him on his travels to his father. "The osprey bird came, father, and brought me here." Because they were happy the father brought the child home and made *punen*. Because they were glad they killed pigs and chickens and gave them as sacrifices to the osprey. That is the reason why the people of Mentawei make *punen* to the osprey at the present time. [1])

STORY 9.

Sipeupeu.

1. Siburu aian sara sinanalep sipuoni Sipeupeu. Aian te sara togania silainge. Tapoi kenannen abeuan ka sia tubut togania, ta

---

1) I have never myself seen the images of birds in the *uma*. Dr. Karney, however, mentions wooden images of birds in these houses in Pageh. (H. H. Karny. Natur. 1925. Heft 2. p. 35.) I have in my notes on the *punen* system mention made of the making of wooden images of osprey, monkey, deer, and turtle. These were sacrificed to on important occasion.

ipuuku masigaba mandrinia. Sangamintja kuanangan ka matat togania silainge, pele, "Kipa galainia, bogai? Ta koi anupuuku nugaba mandrim kekeu?" Aleginangan togania, "Mamaila aku masigaba sinanalep, kupatiboake sioko ta momoi." Ia geti pugolunangan inania, kuanangan, "Aponia takailoake ka tubut taioko, ke tapatiboake sia ta djota, topit le tagagaba. Si ta bara mandri ka sita Sakalagan, ia te aikua sirimanua, si djo; sibara mandri geti, ia te simatopit."

2. Tapoi ta ipuuku togania ngantoman inania, tenan le nia meng. Ta ialegi beri sara kalulu ailania. Pele patuat inania: kipa bai kugagalai, kipa bai kupeperu ka tubut togaku nene, bule ibara mandrinia? Ia geti sesenangan patuatnia inania.

Sangamintja tabutakenangan tanainia pusakiet togania silainge ka buluk gette. Ia geti kuanangan ka matat togania, "Oi bogai! Kenan le pasaki ka lagaira sirimanua, akoi pusakietnu ka tabut, tapoi bui nubuka tabutnia. Ke sege ekeu ka lagaira sirimanua bui nukoriake pusakietnu nene. Endra ikundru ka bagat abak. Ke ikom sakoko pusakietnu nene, ia te nutindrou sakinia."

3. Ia geti tui aituitui silainge iei ka lagai sirimanua. Segenia ka lagai sirimanua, tekanangan nia sibakat lagai, kuanangan, "Kaipa te anubara ale?" Alegi ialegi silainge, "Baraku le ka lagaimai. Moi aku pasaki sene." "Aponia te pusakietnu anuabbit?" nganga sirimanua sibakat lagai. Lepa sausaunangan nia, kuanangan, "Akoi ka tabut." Ia geti mei sia murau, tapoi ai leu sirimanua sipasiitjo pusakietnia ka baga abak.

Amutuituian sia raei murau, ai aioi sakoko komnangan tanai, sibara ka tabut pusakiet silainge, pak sappuru. Kele aitoili murau silainge, kuanangan sirimanua sibakat lagai, "Ale! Aikom pusakietnu sakoko." Ia geti kuanangan silainge, "Oto ia te kuala sakoilo sikom pusakietku."

Pele ngangan rimata, "Oto kauan, ia te nukau kam sakoilo silit pusakietnia". Ia geti serenangan nia sakoilo, kabenangan nia, kaunangan ka baga abak. Tui aituitui silainge, ei nia ka lagai bagei.

4. Sege nia ka lagai sirimanua, nounourangan sirimanua sibakat lagai, "Kaipa te anubara ale?" "Baraku le ka lagai tairauma. Moi aku pasaki sene, akoi pusakietku sakoilo," ngangan silainge. Pele ngangan sirimanua sibakat lagai, "Oto mei sita boiki murau, endra ikundru boiki sakoilo nene ka bagat abak."

Kele aituitui murau, komnangan djodjo sakoilo pusakietnia. Bara aibara kuarangan sirimanua sibakat lagai, "Ale! Aikopman sakoilonu djodjo." Ia geti pugolunangan silainge, kuanangan, "Apate kopet

golu bagaku, aian bai sakoiloku lepa komnangan nia djodjo. Apate ta imauktukku!" Ia geti kuanangan silainge, "Oto ta isoppi kuala le djodjora sili sakoiloku." Lepa alanangan nia leu djodjo, tui aituitui. Ei nia ka lagaira sirimanua sabagei.

5. Tapei aiaili lagai, paaiirangan leu sirimanua sipangarai sipeu, kuarangan ka tubut silainge, "Kaipa te ale anubara?" "Momoi le aku pasaki, akoi pusakietku djodjo." Pele ngangan sirimanua, "Matago pei le sulu, konan le boiki mukom sipeu." Kele aiei mukom sipeu, saksaknangan djodjo bua matei aimatei djodjo. "Amateian bai djodjoku, oto kuala te sipeu sili djodjoku." Ia geti ala aialania bua sipeu pak tim abak, tuituinangan leu et ka lagai.

6. Ai nia muabak komnangn nia bua sipeu, pak sappuru legenia legeinia le sangabua. Kuanangan ka patuatnia: ta kukom nene, bulat kan inangkungan le, galaknangan leu ka baga abak. Kele amalegere isege ka lagai nia, djalounia le boiki ka taggurat, ei nia murau ka baga sopak sigoiso. Ia geti bailiunangan sioko sipeu sigalakakenennia ka bagat abak. Ai nia ka talaga raunia, arepnangan le sirimanua sipanibo ka baga abaknia. Ia geti sogaiakenangan silainge, "Pagaba te kam, bui nukom kam sipeu sisangambua nendra, bulat kan inangku le nendra."

7. Oi aioi silainge, kuanangan, "Kasei te aiala sipeu sene?" Aleginangan sioko, "Aku te sipeu sigalaknu ka bagat abak ne." Ia geti alanangan nia sioko, kaunangan nia mukundru ka ute abak, toili aratoili ka lagai.

Amalegerengan rasege ka lalepdra, nounounangan nia inania, "Kasei te oninia nene sikundru ka ute abak?" Aleginangan silainge, "Ia te talikum sigalai katku." Ia geti sakai sia ka baga lalep, pukomrangan leu et. Alepaan rapukom, kuanangan inania, "Itjoan, bogai, ke tebai ta kukoiniake ekeu pasaki ta te babara palalepakenennu. Oto bogai! bara bara mintja kutiboi ka matam ngantoman, kau le nuretdretnia. Oto kineneget takebbukatake le kam." Ia geti pukebbukatrangan leu et.

STORY 9.

Sipeupeu.

1. There formerly lived a woman by the name of Sipeupeu. She had one boy. When the boy grew up he did not wish to look for a wife. Once the mother said to her son, "Well boy! Why do you not wish to look for your wife?" The boy answered, "I am ashamed to

look for a wife, I cannot speak with a girl." Then the mother became angry and said, "One should not be ashamed to speak with the girls. It is not a wicked thing to talk with them, but it is right that one should pay attention to them.[1]) If a Mentawei person does not obtain a wife the people say that he is an evil person, while he who gets a wife is considered a good man."

2. But the son did not heed the advice of his mother. He remained steadfast in his silence, and, out of shame, gave no reply. His mother thought: "What shall I do? How will I make this boy obtain a wife?" Then an idea came to the mother. She wrapped up her excrement in taro leaves as wares for trade [2]) for her son. Then she said to the boy, "Oh boy! You must go and trade in the village of the people. Here, wrapped up, are your wares for trade, but do not lift up the wrappings. When you arrive in the village do not take out your trading wares, but keep them inside of the boat. Then the pigs will eat these wares, and in that manner you can demand a price."

3. Then the youth went until he came to the village of the people. When he arrived at the village, a rich man called out, saying; "Where do you come from?" The youth answered, "I come from our village, I have come to trade this." "What kind of wares have you brought with you!" asked the rich man of the village. The youth pointed, saying, "Here they are wrapped up." Then they went to bathe. It happened that there were some people who saw the wares in the boat.

After they had gone bathing a pig came along and ate all the excrement which the youth had brought in the bundle as wares for trade. When the youth then came back from bathing he said to the rich man of the village, "Oh! The pig has eaten all of my wares." Then the youth said, "So then, I will take the pig who has eaten my wares." The priest [3]) said, "That is right, the pig must be given in exchange for the wares." Then they bound and trussed the pig

---

[1]) *Topit*, clever or good. In Mentawei the same word is used for both good and clever, and another word, *djo*, for stupid or bad.

[2]) *Saki*, to buy; *pasaki*, to trade. Of course the Mentawei people originally had only trading as they had no form of money. It is of interest to note the form, *panaki*, to pray. In the same way, *pasakiat* now means market place, but the original meaning was the fetish stick placed in the field to which sacrifices are made.

[3]) *Rimata*, priest. There has always been, among writers on Mentawei, a dispute as to the translation of this word. The *rimata*, however, is not a chief

and put him in the boat. The youth departed and went to another village.

4. When the youth arrived at the (next) village, the rich man of the village asked, "Where do you come from?" "I come from a friendly village to trade these things. Here is a pig as goods in trade," said the youth. Then the rich man said, "But let us go first and bathe. You can leave your pig there in the boat."

After they had gone bathing dogs ate the pig that was for exchange. When the people came back the rich man said, "Oh! The dogs have eaten your pig." The youth was angry, and said, "I am very angry because the dogs have eaten my pig. It is indeed bad luck." Then the youth continued, "But I cannot do otherwise than take the dogs in exchange for my pig." When the youth had taken the dogs he went away and came to another village.

5. When he arrived at the next village he came upon the people climbing *sipeu* [1]) fruit trees. They asked the youth, "Where do you come from?" "I come to trade. Here are dogs as goods in exchange." Then the people said, "It is still early in the morning. Let us first go and eat the *sipeu* fruit. When they had gone to eat the fruit they let some of it fall on the dogs, killing them. "You have killed my dogs, so I will take some of the *sipeu* fruit instead of the dogs," (said the youth). Then he put the fruit in the boat until it was entirely filled and left the village.

6. While the youth was on his way in the boat he kept on eating the fruit until it was all gone, with the exception of one piece. He thought to himself: I will not eat this, it is really the food of my mother. So he placed it in the bottom of the boat. When he approached his village he first landed on the lower river and went to bathe in a small tributary. While he was bathing the *sipeu* fruit that the youth had left in the boat turned into a girl. Then while he was in the midst of his bath he heard the voice of a person in his boat. The youth called out, "Take care! Do not eat that particular fruit, for it really is the food belonging to my mother."

7. The youth approached and said, "What have you done with that *sipeu* fruit? The girl answered, "I am the *sipeu* fruit that you

---

or ruler. He is the person responsible for the correct carrying out of the *punen*, or sacrificial, system. Outside of *punen* time he has no authority, although he may be consulted as above. There is one *rimata* for every *uma*, or division of the village.

1) *Sipeu*, this fruit is called *ambatjang* in Malay.

laid in the bottom of the boat." So the youth took the girl and placing her at the head of the boat, he returned home to his village.

When they came near to their house, the mother asked, "What is the name of the person sitting at the head of the boat?" The youth answered, "This is your daughter-in-law, she will do my cooking." [1]) Then they went up, entered the house, and at once ate together. When they had finished eating, the mother said, "Now you see boy, if I had not sent you to trade you would not have obtained a bride. So now boy! If I ever again speak to you to teach you, take heed that you obey. But now we will marry you." So they were married at once.

STORY 10.

Sikeppailanggai.

1. Aian sara siburu sipuoni Sikeppailanggai, pele ngangania ka matat saaleinia, "Tagalai kam umata." Alegi raaleginia, "Ta galai kam uma, pugalaita ta anai." Pele nganga Sikeppailanggai, "Ai leu kuei kuala pugalita ka lagai sasareu, bui makara bagamui nendra."

Apakere poi tiboitra ragalai uma. Pato toiliakerangan galadjetra, toiliakerangan gougoura ka uma. Ia geti mei sia musagai. Sangalago udjunia rapusagai,ia geti toili sia. Pato mei sia mutoitet, pele nganga Sikeppailanggai, "Kenan kam ka kam djoiki, ai leu kuoi kai ka kai." Ia geti mei sia ka sia sabagei.

Areuan sia sabagei, pele ngangania ka mata sikalalepnia samba eirania, "Sita kam tagirit abak, ai memei sita, ai koi saaleita areuan sia." Alepaan girit abak, taronangan bibilet, djanang sia ka bagat abak. Amuleleknan kukundrura, alup itualup abak, ottouna le ka bakat toitet. Sakai sia taronangan bibilet, galairangan sapou.

2. Soibo bara sia saaleira, pele ngangandra, "Kai djoiki amutuitui kam sikaun, lepa kam djoiki sege se. Kipa nupaeru kam, ta koi kuitjo kai anutusabau kam?" "Oo, saraina, ai kam musubu sogaimaian kam, ta nuarep kam. Ia te ta nuagai kam kutusabau kai."

---

[1]) *Talikum*, a reciprical term of address for parents-in-law and children-in-law. The root is *tali*, a thread or rope. Eating togther, and not sleeping together, is the tie that binds in Mentawei marriage. Hence the importance of eating together ceremonially in Mentawei weddings. Before marriage the girl and her lover eat seperately.

Pato mutoitet sia. Rua ngagogoi araputoitet, amaigingan. Ia geti toili sia. Pele nganga Sikeppailanggai, "Kenan kam djoiki, tapei maruei ka kai. Enan toitet taroëtmai, ai leu kuoi kai ka kai." Ia geti tui sia sabagei. Aiatuakean areuan sia saaleira, djananang sia ka bagat abak. Amuleleknan kukundrura, alup itualup abak, atoura le ka mata lalep.

3. Pele ranounou sia sikalagaidjat, "Kaipa sia sabagei, ta koi sikere nubara kam?" Aleginangan sia, "Ai sia musubu, sogaimaian sia. Ta raalegi, sabau kai ka kai. Ele mantjep pei rabara ka sia." Pato bara sia sabagei, itjorangan aiat Sikeppailanggai, pele ngangadra, "Kai djoiki amutuitui, kam sikaün. Lepa kamman djoiki sege ka uma. Kipa galainia ta kuitjo kai anutusabau kam?" "Oo, ai kam musubu. Sogaimaian kam, ta nualegi kam. Ia te ta nuagai kam akutusabau kai."

4. Lepa toitet ei sia mudjarik, belerangan djarik, pasiala iba laut undrenan uma. Pele nganga Sikeppailaggai, "Kam le mei ka koat, ta moi aku kaku." Ia geti mei sia sabagei. Ai nia mukundru ka uma, pele paatuatnia: lepa bai uma, ta anai tatoga enegetakenen. Ia geti sukanangan tainalalepra siei mubattai Sikeppailaggai, bara suruketra. Tapoi eirania geti ta isusu ianendra ta anai suruketnia ka sia. Sege sia ka uma itjorangan tainanalepra sarat sibara suruket, tapoi eirania geti ta anai suruket. Pele ngangadra, "Aipudjongan koi sita aleita. Sita mei mubattai pudjonangan tainanalepta ka uma." Kuanangan ka sia sabagei, "Ba pei djoiki tapugolu kam, taikbuk djoiki galai tubu aleita."

Teterangan iba laut, rubeirangan sikere igi. Lepa sumbairangan djarik. Ai sia manumpai djarik, pututunangan mata togandra sinukat le poi, ta te maudju. Pele ngangandra, "Ele kerek aleita pa ibaraake suruketra tainanalep, tapei iaili rua ngalago, amutuan matadra tatoga." "Oo," ngangandra sabagei, "Kerek nia pa aleita, isukatnake ibara suruketra tainalep. Tapoi makatai ka bagata, sarat tainanalepta isukat. Ta koi isukat eirania ka sia? Bagaku bai tapubaga tamateiake le nia."

5. Soibo patibo sia, "Tagalai kam uma. Baliokta ta anai, telletta ta anai, papaëtta ta anai." Pele nganga Sikeppailaggai, "Tapoi anai ka stia pugalaita. Ai leu kuei ka lagai sasareu kutindrou pugalaita." Pato alanangan laidjoat toitet abaknia, djanang nia ka laidjoat toitet, alup itualup ka bagat oinan, ottouna le ka lagai sasareu.

Sege nia sendra sakai, mei nia ka lalep sasareu simakajo. Pele nganganía, "Aian aku saraina, ta taagai reugat puabanganku, siagai

ka baga kuaili sene. Abakku, saraina, laidjoat toitet, tatat pugalai ka kai. Ta anai oiku bagei, saraina pugalaimai le kuala, ai kai mugalai uma. Baliokmai ta anai, tellemai ta anai, papaëmai ta anai, pisaumai ta anai. Makate bai bagam, nuake baliokmai pinasusumai, nuake tellemai sipakataikatai, nuake papaëmai ta iobaketmui, nuake pisaumai sikatai. Matonem te bagaku saraina, kutagetnake ekeu, simakajo, siagai nuntu baga."

6. Aleginangan nia simakajo en, "Kipa galainia, saraina? Kuake pugalaimui ta momoi nuambit, ai koi abaknu laidjoat toitet." Pele nganga Sikeppailanggai, "Nuake bai nia, saraina, ambitkungan nia. Ba itjo ka gogoiso abak, ele bibilet le magulai tubu." Maron poi ngangānai raarep, galairangan padjoat sasareu. Appararangan baliok sangotu, appara telle sangotu, apara papae sangotu leu endra, appara pisau simakope igi. Lambeiakerangan butet komang simakope igi, samba bibilet bagei senen mata pak sukara.

Pele ngangandra, "Akoi, saraina, bibilet nuambit ka lagainu, memen bai ka abaknu, ambitnungan nia. Ta geti mememen, saraina, beri sara ta kuake." Aleginangan Sikeppailanggai, "Oto, saraina, kutaro djoiki bibilet kusibo pei nia, baleu momoi leu."

7. Alepaan taro kaunangan ka baga abak. Kau baliok ia leu endra lalep, kau mintja telle samba papae samba pisau, ia leu endra lalep. Pele nganga Sikeppailanggai, "Kipa galainia, saraina, maigi bibilet anuake, ta anai sakinia, bulat teu bagam leu?" "Oo, saraina, bulat teu bagaku leu, bara momoi nuabaknia, kenan ambit ka lagainu. Tapoi pagaba, saraina, masua geti bibilet ta toili ekeu ka lagainu, ka patpat le kukau ekeu." "Oto, saraina, paan tiboietta, kusibonia." Ia geti djanangannia ka baga abak. Pele ngangania mintje, "Sura kam, saraina, ai leu kuumunake ekeu simakajo ka sikaumangku. Paan tiboietta meian aku." Alup abak ka sareunan geti ottounia, bui raitjonia sasareu, alup mintja ottouna le ka mata lalep.

8. Sege nia ka lagai sogainangan sia sikauma, pele ngangania, "Konan kam taro kam bibilet." Oi sia itjorangan bibilet sukara lepa. Gaugaurangan bibilet ka baga abak, ia geti tarorangannia ka lalep saraina Sikeppailanggai. Alepaan taro, pele ngangandra ka Sikeppailanggai, "Kipa tagalai, saraina, ekeu tuteu nuake ka kai pugalaimai, kuruggui kai nia." Aleginangan Sikeppailanggai, "Konan kam, saraina, tarubei bibilet, sikere igi tarubeinia. "Rubeirangan bibilet senen mata pak kajo sia si, ta saki.

9. Pato ruguirangan baliok, ruguirangan tellera samba pisau, pak

rauru. Soibo patibo sia, "Taala kam arigi umata, seai taala simatom." Pato mei sia muarigi, seai raala. Alepaan nendra alarangan pilongen baibai samba budjuk. Lepa nendra patibo sia, pele ngangandra, "Tapae kam arigi uma djoiki samba galaiet bagei." Ia geti paerangan nia. Alepaan pae imbiakerangannia arigi, gaigairangan djoiki polak. Pele ngangandra, "Kasei simakerek ia mei ka baga, masigaigai bakat arigi?" Aleginangan ka sia Sikeppailanggai, "Oto mei aku, aku poi simakerek." Ia geti mei nia, gaigainangan matat bakat arigi.

10. Ai nia masigaigai ka baga imbiakerangan arigi, njan! ka utenia. Ka bagandra amateiat nia, pele ngangandra, "Luluo, amateiat nia simakerek." Aleginangan sia, "Luluo!" kundru nia ka butet arigi. Pele ngangandra, "Palit le kerek ka aleita! Ka bagata amateian nia, oto aian nia ka butet arigi."

Soibo patiborangan mintja, pele ngangandra, "Ta takau seai arigi umata, ugala le takau imatom." Pato mei sia muarigi, alarangan ugala. Alepaan geti paerangan, ia geti imbiakerangan. Pele ngangandra, "Ai lambuan mata gaigai. Kasei simakereng ia mei masigaigai ka baga?" Aleginangan sia Sikeppailanggai, "Aku tendra makereng. Tapoi amakirongan aku padjoatmui. Ai aku masigaigai ka baga nuimbiake kam arigi." "Ta, saraina, kenan le. Saram poi simakereng ekeu le takau mintja." Mei nia ka baga polak, gaigainangan mata bakat arigi. Ai nia masigaigai mata bakat arigi ka baga, imbiakerangan arigi, njan! ka utenia. Pele ngangandra, "Luluo, amateian nia simakereng." Aleginangan sia Sikeppailanggai ka baga polak, "Luluo, ta matei aku, ai le aku ka baga." Pele ngangandra, "Bulat makereng nia aleita lepa, ka bagata amateian nia, oto aian nia ka baga." Sarainania geti pureureunangan bagania, lulu kakaura aleinia sarainania ka bakat arigi, tapoi momoi iase sia.

11. Ia geti rioakenangan uma. Kaurangan sangamberi galaiet uma. Lepa kakkakrangan tobat. Ai sia manobat toili Sikeppailanggai, patibo sia ruandra sarainania, pele ngangania, "Bara nutobat kam uma, saraina, bui nutobat kekeu palabakat tobat. Baleu kugeugeu polak, saraina, kualupake umandra ka sia, imalambei igolok kekeu lalepnu. Kuala lumum, saraina, lulu kakaura aku ka bakat arigi. Ia geti, saraina, bara ilepa uma nugalai kam, punenmui kau nuolaake kam mukom samomoiku, bui ioloi kam sua, kasendra te teterenia kuala lumum. Kumateiake sia sangamberindra. Kualupake sia samba umandra ka baga, raagai pei golu bagaku. Bara kugeugeu polak, saraina, bui numaloto kam eiraku samba samomoiku. Kisendra nukua kam, "Aiat kai badja, aiat kai badja." Ia te tiboietta, saraina. Ba

kalipogi, bara nukalipogi, ekeu le madjo. Ai sia manobat, repdrepnangan siniboi sarainania, ta itobat palabakat."

12. Amaudju goiso ragalainia, lepa ilepa uma. Ia geti galairangan punen panegekat uma, enegetakerangan bagei tatogandra. Sererangan babui tegelirangannia, ia geti rubei sikere igi. Buluakerangan atei, pele nganga sipasibulu, "Akoi kekeu ibam kinauma. Budjai kai purimanua, budjai kai pubabadja, budjai kai karorontubu, budjai kai pugegeran."

Lepa rapasibulu mukom sia, repdrepnangan sikua sarainania, olaakerangan mukom, lepa komandra bela sia ka geran. Alepaan ka sia komandra saraina Sikeppailanggai, talagat kom pei ka sia sabagei. Geugeunangan polak Sikeppailanggai. Geuan, geuan, geuan, pili imapili suat iba, oloirangan sia sua samba tatogandra. Geuan, geuan, geuan, alup itualup uma sangatipu, mulegei lalepnia ka sia saraina Sikeppailanggai. Pele ngangandra ka sia, "Aiat kai badja, aiat kai badja." Alup itualup uma sangatipu, matei sangamberindra, sangalalepdra le sarainania mulegei. Ikepakerangan monendra samba bibiletra sarandrangan le poi sirimanua.

13. Amaudju goiso toili mintja Sikeppailanggai, patibo sia ruandra sarainania, pele ngangania, "Noba kam, saraina, taei ka baga mukom buat kadju, mei sita samomoinu. Asegeat geti bagamui mukom buat kadja toili kam." Aleginangan sarainania, "Makepu ka bagaku, saraina, moi kai ka baga, baleu ta momoi kutoili kai samomoinu. Makate bagamai, saraina, ka lagei se." "Ta leu, saraina," nganga Sikeppailanggai, "Moi kam ka baga. Sogai kam aku. Bukakungan mata baliu. Toili kam geti bukakungan mintja mata baliu. Bui makara bagam nendra saraina." "Oto kisendra poi nukua, saraina, kauan, mei kam sita. Ekeu le kutut kai samomoinu. Makate bagei bagaku, saraina, koba kuitjo kukundrinu ka baga. Matonem bagaku ka purimanuaiatnu." Ia geti mei sia.

14. Sege sia ka baga, itjonangan lalep sarainania maeru lepa. Pele ngangangangа Sikeppailanggai, "Karai kam buat kadju saraina, teret siobamui." Karairangan buat kadju sangaloina buat kadjunia, tapoi senen mata buat kadju aibuaake, ia pei ta tata bua. Pele ngangania ka mata Sikeppailanggai, "Kipa galainia buat kadjutta nene? Sangaloina senen mata buat kadju aibuaake, ia pei ta tatata buania." "Oo, saraina, ia te galainia bua kadju sene, ta tatata buania buru lagai. Manuntu bagamui, saraina, moi kam samoimoiku mukom bua kadju. Sogaimuian, aku kubuka mata baliu polak."

Ai sia mukom bua kadju lipputakerangan luiku ka golukat uremen-

dra, toili sia geti ambitrangannia. Amaudju sia goiso, pele ngangania ka mata Sikeppailanggai, "Mei kai samomoinu, saraina, amanuntuan bagamai ka lagai, ai leu kuoi kai mintja samomoinu." Bukanangan mata baliu polak Sikeppailanggai, ia geti toili sia sarainania. Uremnangan luiku siambitdra. Tapei maudju amubuangan, ia nendra maudju sia ta mei masirauma.

15. Pele nganga Sikeppailangai, "Apate udju ta moi sia mukom buat kadju, enan koi bua kadju simalilimai le." Amaudjungan geti pele nganga saraina Sikeppailanggai, "Sita kam taei ka badjanu, amanuntungan bagaku."

Sogainangan sarainania, ibuka mata baliu polak. Ia geti bukanangan nia. Sege sia ka baga pele nganga Sikeppailanggai ka mata sarainania, "Pate udju, saraina, ta momoi kam samomoiku mukom bua kadju. Itjoat simalilimai le buat kadju se." Aleginangan sarainania, "Ka kai, saraina, amubuangan sioimai mintja peile akuambit kai luiku."

16. "Ta koi nutindrou ka mataku uremennu? Nutindrou bai nia saraina, akekungan leu, nene sinangkou le nugalai kam. Bui bele bagam, saraina, teret teu bagaku geti mubua bua kadjumui. Kugeugeu polak, saraina, teteret paneukat simantjep, pumantjemai roriat te, bebela buat kadju sangamberinia. Bara oringenmui, saraina: roket, kokolo, singu, besi ute, ia te sorobut lagai. Ia geti, saraina, bela ka ran buat kadju, ibetu apunmi, ibetu luiku sikomanmui, ibetu apumui.

"Bara sinago kugeugeu polak, iipo te galaietmui, bui nugalai kam, ta te ioba bagaku nendra. Nugegere bai kam loina galaiet abak, bara kugeugeu polak teteret ai kam masigegere, bui nugalai kam nendra, abelean geti nia teteret kugeugeu polak, ta anai galainia nendra. Nuimbiake bai kam arigi lalepmui, bara kugeugeu polak teteret ai kam masiimbiake arigi, galakake kam, ta te ioba bagaku nendra. Bara nutandraake kam manaba mone, ke kugeugeu bai polak, bui nugalai kam nia. Sinoibo bai kugeugeu polak, saraina, besi ute te bara ka kam, ipagundjang poi utemui ka pereman. Paan, saraina, ia te tiboietta, bui nukalipogi kam." Ia geti mutuitui sia saraina Sikeppailanggai, ia te teterenia ta paitjo sia. Ta poi maeru baga Sikeppailanggai ratakou luiku.

STORY 10.

Sikeppailanggai.[1])

1. There lived formerly a man by the name of Sikeppailanggai. He said to his friends, "Let us make an *uma*." The friends answered, "How can we make an *uma* when we have no work tools?" Sikeppailanggai replied, "I will go and get the work tools in the Malay village.[2]) Do not be anxious about that."

Then the people talked the matter over, and, after they had come to an agreement, they started work on the *uma*. In the morning they started to bring home (wood) as working material, and chickens for the *uma*. Then they went to get sago, and for one month they prepared sago.[3]) After this they went home. The next day they prepared to go and get coconuts. Sikeppailanggai said, "You go first and we will follow." So the rest of the people went first.

When the others had gone a long distance Sikeppailanggai said to his wife and sister-in-law, "Let us pull down our boat and go. Our friends are already far off." After they had hauled down the boat they brought down their goods and stepped inside the boat. Then when they had all seated themselves, the boat dove under the water and came up again among the coconuts.[4]) They carried their goods up and made a field hut.

2. In the evening the remainder of the people came, and said, "We went first and you came last, but you have arrived here first. How did you do it? We did not see you go by." "Yes, brothers. You were eating when we called out and you did not hear us. That is why you did not know that we passed you."

The next morning they picked coconuts for two days. Then when they had plenty of coconuts they went home. Sikeppailanggai said, "You go first, because we are not as yet finished. After we have

---

1) Kruyt (1923, p. 146) relates part of this story as obtained by him in Te Katurei, Siberut. Kruyt adds a further story concerning a conflict between *Teteu*, the earthquake god, and *Taikamanua*, the heaven spirits. As a sequel to this conflict the underworld was flooded with water by the heaven spirits. I did not obtain this sequel in Pageh.

2) *Sasareu*, Malay. The term *sareu* is applied to all foreigners. The root is *reu*, far. The Mentawei people have always been dependent on the Malay iron for their boat and house building.

3) Sago is only used as chicken food in Pageh. In Siberut it is eaten by the people instead of taro.

4) The coconuts were situated on one of the small uninhabited islands, *nusa*, off Pageh.

obtained more coconuts we ourselves will come." So the others departed. When Sikeppailanggai thought that the others were far enough away, he (and his women) stepped in the boat and arranged their seating. Then the boat dove under the water and came up in front of his house.

3. The people of the village asked, "Where are the others? How is it that you have not come together?" They answered, "The others were eating when we called out, and they did not answer when we went by them. Perhaps they will arrive to-morrow." In the morning the remainder of the people arrived and when they saw Sikeppailanggai already there they said to him, "We left first and you last, but now you arrive first in the village. How is it that we did not see you go by?" "Yes, you were eating when we called out to you, and you did not answer. That is why you did not know that we passed you by."

4. After getting the coconuts they went turtles fishing [1]) with the *djarik* nets. They placed the nets in position and obtained as many of the turtles as they wished as a foundation for the *uma*. [2]) (Before the men started out turtle fishing) Sikappailanggai said, "You all go to sea, I myself will not go." So the others went, but Sikappailanggai stayed in the village. He thought: when the *uma* is finished there will be no children to initiate. [3]) So he bewitched the women of the men who had gone to catch turtles so that they became pregnant. [4]) But he did not make his wife or his sister-in-law pregnant. When the men returned back to the *uma* they saw that the women had all become pregnant, with the exception of the

---

[1]) The sea turtles were always caught during an important *punen*. This done with a *djarik*, an open net laid in the sea. Floats were fastened on top and anchors below. The turtle fishing was done by men only and was surrounded with many taboos. The form of the *djarik* itself is much like the Andaman turtle net. (R. Brown. 3he Andaman Islands. Fig. 24.)

[2]) *Undrenan*, foundation. As a sacrifice for building the *uma*. This is one of the many sacrifices that have to be enacted for the *punen* held to consecrate a new *uma*.

[3]) The Mentawei islanders have, of course, no elaborate initiation rites, such as are characteristic of many negroid and American Indian tribes. The initiation of the children was for the purpose of gaining for them the protection of the spirits, and was paid for, as usual, by sacrifice to all the spirits involved. A prominent act of the initiation was the blowing on the heads of the children by the priest and the relatives. This was to give the children desirable qualities. (Kruyt, 1923, p. 75).

[4]) During any *punen* the people of the *uma* are forbidden sexual intercourse. When a new *uma* is being built the *punen* will last, as a minimum, three years.

wife and sister-in-law. The men said, "He has been playing tricks on us, my friends. When we were fishing he deceived the women of the village." Others said, "Do not be angry yet, let us first observe what our friend is about to do."

The men killed and cut up the turtles, then they divided them equally.[1] Then they mended the *djarik* (net). While they were mending the net the children were born in a miraculous fashion, for it was not as yet time for the event. The men said, "Our friend must indeed possess magical powers. For he made the women pregnant, and two months have not as yet passed before the children are born." "Yes," said the others, "Our friend has indeed magical powers. He charmed so that the women would become pregnant. But he did not do mischief to them all. Why did he not charm his sister-in-law also? I think from my heart[2]) that we must kill him."

5. In the evening they said (to Sikeppailanggai), "We cannot make your *uma*. We have no axes, knives of chisels." Sikeppailanggai replied, "But we will have our work tools. I will go to the Malay village and ask for them." In the morning he took the branch of a coconut tree to serve as a boat, stepped down into the branch as into a boat, and dove down into the water. When he came up he was at the village of the Malays.

When he arrived he mounted (from the wharf) and went to the house of a rich Malay. He said, "Here I am, brothers. I do not know how far I have travelled. I only know that I have got here. My boat was only the branch of a coconut tree, for we have no more work tools. Nevertheless I have come, brother, in order to get work tools so that we can make our *uma*. We have no axes, bush knives, chisels or knives. Be kind hearted, brother, and give us axes to plane with, knives that you have laid aside, chisels that you do not want, and common knives that are no good. I have trust in you, brother. I know you to be wealthy, wise, and kind-hearted."

---

1) During *punen*, all meat and fish obtained is divided equally among the people of the village. The catch is first sacrificed in the *uma* by the priest, and the livers given to the spirits of the altar. Then the food is taken to the houses, and sacrifices made at the house altars by the house fathers, who, in this manner, are family priests. The married men, as priests, are subjet to taboos, but not to the same extent as the *rimata*, or priest of the *uma*.

2) Tapubaga, from the heart. An uncertain translation.

6. The wealthy man answered, "How will you do it, brother? If I give you your work tools you will not be able to take them. Your boat is only the branch of a coconut tree." Sikeppailanggai replied, "If you give them, brother, I will take them. Do not consider the small size of my boat, for you have not goods enough to fill it." When the Malays heard him talking in this boastful fashion they planned to play him a trick. So they bound together a hundred axes, bush knives, chisels, and many ordinary knives. They handed out a great quantity of rolls of cloth and other goods, of every description. The materials were piled high in quantity.

Then the Malays said, "Here, brother, are your goods. You can take to your village whatever fits in your boat. But if everything does not fit in, brother, we will not give you a single thing." Sikeppailanggai answered, "Very well, brothers. I will carry the goods down first and try. Perhaps they will fit in."

7. When Sikeppailanggai had finished carrying down the goods he put them in the boat. He put in the axes and the boat remained at the same level in the water. He put in the bush knives, chisels and plain knives. The boat still remained at the same level. Then he said, "How is it brother? Are you giving me all these goods without a purchase price, of your own free will?" [1]) "Yes, brother. I am really doing this of my free will. If you can take the goods in your boat you may carry them to your village. But be careful, brother! For if the goods become wet we will not allow you to return to your village but we will hold you a prisoner." "Very well, brother. Our talk is ended, and I will try it." Then he stepped into the boat. Then he said again, "Bless you, brother, I will praise you, the wealthy man, to the people of my *uma*. Now our speech is finished and I will go." Then he dove in his boat to the far distance and then came up again. He did this so that the strangers should not see him. Then he dove again and came up in front of his house.

8. When he arrived in the village he called out to the people of the *uma*, saying, "Come and carry up the goods!" When the people came they saw the goods all piled up high. They took the goods out of the boat and carried them up to the house of their

---

[1]) In ordinary transactions the native pays the Malay with coconuts, rottan, and other products of the jungle. It is perhaps needless to add, for those who are acquainted with this kind of trade, at usurous price. Hence the humor in the situation of the Malays being worsted at a bargain.

brother Sikeppailanggai. Then when they had finished they said to him, "It is for you to decide brother, what we shall do. If you give us your work tools we shall make them sharp for you." Sikeppailanggai replied, "Come, brothers, we will divide all of the goods equally." So they divided every variety of the goods. It was all wealth that they had not paid for.

9. In the morning they sharpened the axes, the bush and the common knives until they were all sharp. In the evening they spoke thus, "Let us get the main pillar of our *uma,* we will get the (hard) *seai* so that it will hold fast. When they had obtained this they hauled in (wood for) the cross beams and the flooring. Then they said, "Let us first dig holes for the main pillar and the others." After they had dug the holes they were ready to push in the main pillar. They dug first the hole for it, and then they said, "Who has magic power sufficient to enter the hole and dig under the post?" Sikeppailanggai answered them, "Very well, I will go. I have sufficient magical power." So he went and dug a hole under the pole.

10. While Sikeppailanggai was digging under the pole, the people let down the pole, bang! on his head. They thought that they had killed him, and they said, "Luluo! we have killed the magician!" "Luluo!" replied Sikeppailanggai, and he sat on the top of the pole. "What is it! the power of our friend. We thought that we had killed him, but there he is on the top of the pole."

In the evening the people held counsel again, saying, "We were not able to make our main pillar from the hard *seai* wood, so we will try the *ugala* wood this time (this being still harder). So in the morning they went to get a pole, and they took the *ugala* wood. Then when they had finished making the hole they pushed down the pole. They said, "The hole that we dug before has fallen in. Who has magic power enough to go and dig underneath?" Sikeppailanggai answered them, "I indeed have that magic power, but I am afraid now of your tricks. When I was digging before you let the pole down on me." "Oh no, brother. Go in, for only you have the magical power. We will not do it again." So Sikeppailanggai went into the earth and dug under the pole. While he was digging they let down the pole, bang! on his head. "Luluo!" they cried, "the magician is killed." "Luluo," replied Sikeppailanggai from within the earth, "I am not dead. I am inside." Then the people said, "Our friend must really be powerful then. We thought that we had killed him, but he is inside." The relatives of Sikeppailanggai

then mourned for him [1]) because the people had put him inside of the pole, but they were not able to protest. [2])

11. Then the *uma* was erected. They first made all the fixtures for the uma, and then wove the roof. While they were roofing Sikeppailanggai came home and spoke to his two relatives, saying, "While you are roofing, brother, do not make fast the bindings of your portion of the roof. Perhaps I will shake the earth, brother, and make their *uma* sink into the ground. Make it easy for yourselves to escape from your room. [3]) I am going to take revenge, brother, because the people put me inside the pole. Then, brother, after you have finshed the *uma* and are holding *punen* hasten in your eating lest your children [4]) be burnt by the sauce. For that is the time that I will take revenge. I will swallow up them and their *uma*, that they may know of my wrath. When I shake the earth, brother, do not you, your wife, or your children be afraid. This is what you all must say, "We are here uncle, we are here uncle." [5]) This is my speech, brother, do not forget it. If you forget, it is your fault. While they are roofing remember my words, brother, and do not fasten the bindings."

12. The people worked for a little while longer and then the *uma* was finished. Then they made punen as a foundation for the *uma* and for the initiation of the children. They bound castrated pigs and speared [6]) them. Then they divided the meat equally among all. They sacrificed the liver, while the person who sacrificed prayed,

---

1) *Pureureu*, to mourn. From root *reu*, far.

2) The story, so far, is given to account for the first human sacrifice. Human sacrifices were made thereafter on the occasion of erecting the center pole of the *uma*. It is altogether in accordance with modern custom for a person to be killed as a sorcerer if he gives proof of having supernatural power by being too successful in the hunt, or in his other affairs. This helps preserve the natural state of democracy wished for in Mentawei.

3) The rooms inside of the *uma* are called *lalep*, the same word as the ordinary house.

4) *Momoi*, nephews, brothers children. The uncle does not say, (your children), but, 'my nephews'. Relationship in Pageh is always indicated in reference to the speaker. One does not tell a person to be careful for himself, but to be careful for his children. The adult is included by implication.

5) *Badja*, old person or father's brother. Nowadays when there is an earthquake the people say the same thing, only they substitute the word "*teteu*" for "*badja*". The story, of course, explains the origin of earthquakes.

6) Pigs are castrated to make them fat in Mentawei, as in Nias. The spearing is done so as to make the pigs bleed internally, as, in general, the blood of sacrifices can not flow on the ground.

"Here is your meat, spirits of the *uma.*[1]) Bless us with life. Bless us that we grow to old age, that we be strong in body, that we be healthy."[2])

When the people had finished sacrificing they ate. The brother of Sikeppailanggai remembered his warning and made haste with his eating. Then he and his family went to the front porch of the *uma.* While the others were in the midst of their feast, Sikeppailanggai shook the earth. He shook, and he shook, and he shook. The sauce from the meat flew out and burned the people and their children. He shook and be shook, and be shook. The *uma* fell down as one piece. All that was left was the room belonging to the relatives of Sikeppailanggai. These cried out, "We are here, uncle! We are here, uncle!" The *uma* fell and killed all of the occupants. Only the brother and his family were left over. Since they were the only people left they inherited the fields and goods of the others.

13. In a little while Sikeppailanggai came home again in order to speak with the family of his brother. He said, "Do you wish, brother, to eat some *kadju* fruit? If you come with your children you can have your fill of the fruit, and then you can return home." The brother answered, "I would not care, brother, to go inside the earth. Perhaps (I and) my children would be unable to return. I love, brother, our village here." "No indeed, brother," said Sikeppailanggai, "You can come inside. When you call me I will lift up the door. Then when you wish to go home I will raise it again. Do not worry about that matter, brother." "Oh, if it is as you say, brother, good, we will go. You lead and we will follow. I love you, brother, and besides I wish to see your dwelling place inside the earth. I have trust in you." Then they went.

14. When they arrived inside they saw the dwelling place of their brother. It was very beautiful. Thus spoke Sikeppailanggai, "Climb the *kadju* fruit tree, brothers, and eat as much as you desire." So they climbed up one tree containing the *kadju* fruit. But every other kind of fruit was also on that tree, and there was no end of fruit. Then the brother said to Sikeppailanggai, "How is it with this *kadju*

---

1) *Kinauma,* spirits of the *uma.* Kruyt, following Adriani, translates *kina* as "master". My translation is acording to Herr Börger, and appears called for by my texts. (Kruyt, 1923, p. 119). The liver sacrificed is placed at the altar (*buluat*) and is supposed to be eaten by the spirits. At any rate, the spirits consume the spirit (*ketsat*) of the animal, and the people of the *uma* take care of the remainder.

2) *Pugegeran,* able to go out of house, hence healthy.

fruit tree? There is only one tree, and yet it bears all kinds of fruit, and there is no end of it." "Yes, brother. That is the way with the *kadju* tree here. There will be no end of fruit as long as the village lasts. I love you brother, so you and your children may go and eat of the *kadju* fruit. When you call me I will lift up the door into the earth."

While the brother and the children were eating the *kadju* fruit they hid the kernels in their bamboo containers, so that they could carry them home and plant them. After a little while they said to Sikeppailanggai, "We are going, brother, because we love our village, but we will come again." Sikeppailanggai opened the door and they went home. (When the brother and his family had returned home) they planted the kernels that they had brought with them, and it was not long before the trees bore fruit. For that reason it was a long time before they paid another visit.

15. Sikeppailanggai said, "It is a long time since my relatives came to eat the *kadju* fruit, yet here the fruit is all going to waste." But after a while the brother of Sikeppailanggai said (to his children), "Let us go and visit your uncle because of our love for him."

So he called his brother, and the latter opened the door into the earth. When they arrived inside the earth Sikeppailanggai said, "It is a long time, brother, since you and your children came to eat the *kadju* fruit, you can see now how the fruit has gone to waste here." The brother answered, "We have had fruit of our own, brother. We brought the kernels back with us instead of coming again."

16. "Why did you not ask me before you took my plants? If you had asked me I would have given them to you. But you did this in secret. But do not be worried, brother. When I decide it is proper the *kadju* tree will bear fruit. When I shake the earth at four in the morning, [1]) it is then time to gather the durian fruit, or it will all fall to the ground. Then at that time (of the year) you will all become sick, brother. You will have hot coughs, sneezing, and headaches. That will be a sign to the village. Then, brother, when the *kadju* fruit comes out on the branches, your abscesses will open in the same way as the fruit came out of the kernels that you had eaten. [2])

---

1) *Paneukat*, to prepare the food. Every hour of the day is given a descriptive word in Mentawei.

2) The fruit comes in season in Pageh from May to July. The prevailing

"If I shake the earth, brother, and you are doing by chance any work at the time, stop it. I do not wish you to continue. If you are making a scaffolding on a tree in order to get wood for boat building [1]) and I shake the earth, do not continue your work or the scaffolding will fall. If you are erecting posts in the ground for house building, and I shake the earth, you must stop. I do not wish it. If you have commenced to hew off the bush in preparation for laying a field, and I shake the earth, do you not continue your work. When I shake the earth in the evening, brother, you will get headaches, and as you lie on your mats you will roll your heads (with fever) from one side of the mat to the other. I have finished my speech, brother, do not forget it." Then the relatives of Sikeppailanggai fled and from that time on they did not see him. [2]) But the thoughts of Sikeppailanggai were not beautiful, because his relatives had stolen the kernels.

STORY 11.

Sibelebalugui.

1. Aian sara siburu sirimanua sipuoni Sibelebalugui. Mei nia mangabili. Makoat poi ari nia ka buggei ngenangan imalebak. Ai nia muari ka buggei gainangan sasa, tupai tali kakabilinia. Alepaan ipasigai bele balugunia ka koat, sinounangannia. Ai nia musinou itjonangan umandra taikabagatkoat tugegenangan pagalu loto. Nounounangannia taikabagatkoat, "Amoian koi ekeu, apa nuala se?" "Momoi le endra aku, ukui, kugaba baluguiku. Ai aku masigai sasa ka buggei bele ka koat, ia te akugaba." "Oto, sirou, mugogoi ekeu

wind then is from the southeast. It is a warm season and fever is more prevalent than in the rainy season. The people also eat too many durians, and are liable to get abscesses, etc.

[1]) The trees are easier to cut through at a height above the ground.

[2]) The shamans were able, in after times, to see the earthquake god. He was invoked during the building of an *uma* to come out of the ground and witness the dancing.

This story illustrates the manner of education in Mentawei. The stories which elucidated native *adat* were of both a practical and theoretical nature. Historical reasons could usually be given for the taboos. The old men imparted their wisdom to their family shortly before dying.

se djoiki, mantjep geti ei ekeu nounounungan sabagim, baleu sia aialania." Lepa mugogoinia.

Lepa komandra patibo sia, pele nganga taikabagakoat, "Ai leu ka kam, sirou, sirua gagarat, nupaambit kam sinoibo, raambit ka kasua sura simabogat. Ai paoinbut sabagim ragat ka teiteira." Aleginangan, "Ta kuagai kaku nendra, ukui, baleu bara leu ka sabagei, ka kai geti ta anai." Nounounangan mitja, "Ai leu ka kam, sirou, ke leuleu riuriu, ai sot nia ka baga. Tambu raroroinia sabagim, ai poi iba ka tubunia. Kom rakomnia sabagim, tiktik. Ai pei le kuitjo, tata taitjokungan sia." Aleginangan, "Ta anai, ukui, ka sabagei geti, ta taagai. Baleu ai leu, aku kaku tapei kuitjo. " Nounounangan mitja, "Ai kakam, sirou, simanjongong ute, ai ka ngangania raksok pele lio ngangania. Ai mugedjek sabagim, tulut baidjuk, tata sabagim pasangamuku." Aleginangan, "Ta anai, ukui, ele ai pa ka sabagei, ka kai geti ta anai."

2. Lepa rapatibo, kuanangan ka matania, "Merem kam sita, sirou, amatundrungan matata." Akenangan peremaunia buluk tagguili, lepa ei nia merem. Tulu aiperemi goiso purutakenangannia, bui imabirit, maloto poi nia. Regere pato apoakenangan mitja, pereminangannia, irokeninia, ia geti surunia. Suru ukui alanangan buluk tugguili, itjonangan beri birit. Pele patuatnia: apangan te topitnia toga nene! Ta anai simasele ka bagata galai tubunia.

Lepa komandra simantjep, ke pei mutuituinia patiborangan, pele nganga Sibelebalugui, "Kipa galainia, ukui, sikuam soibo, siruagagarat samba simanjonjong ute, samba simaleuleu riuriu? Ta leu anai kaununia ukui? Baleu nuake kaku, bagei pele igi nuake." "Ekeu le sirou, nualania siobanu iginia nuala, simemen abaknu." Alanangan senet mata, pasiala iba, pak ta memen ka abaknia. "Anualaan nene, sirou," ngangan ukui, "kenan ka sabagim nunounou baluguinu. Mei ekeu lulu nululu sia, kosot, ba ei, simangga le te. Mei ekeu ka sara lulu nululu nia meng, kasendra tendra nuei."

3. Mei nia lulunangan kosot, tui nia, simangga le poi. Mei nia ka sara lulu meng, kasendra, tendra, besiakenangan ilulunia buka. Pele nia, "Aian aku taitakebbu. Bara kuoi se ukuita le aiguguluake aku, bara ta pasese ka bagamui kuoi se, akuita." Alegirangannia, "Apate nukua ta pasese ka bagamai nuoi se, besina aiala kebbuku baluguinu obamai nuoi se." "Oto kesendra le poi nia takebbu, kauan," nganga Sibelebalugui, "Akeat kam baluguiku, kuei." "Ta iobaake baluguinu, kebbuku pugalainangan le panaktak sumbania panaktak panunia, panaktak sibeu bakenia, pasigorot pulaingeatnangan le."

"To, taitakebbu, ta momoi baluguira taikebbukatmai siburu le, raanu aku saukuiku, raanu aku sainangku, ta poi saraku sibakatnia. Nubesiake kam pisau taitakebbu, kua kam siobamui iginia, ai leu kuakenia. Ne balugui ta kuobaake. Kendra kupaambit, tapei aku sibakatnia, saukui le sibakatnia." "Ne le ioba kebbuku, kendrangan nuake pisau simaigi, ta iala." "To, taitakebbu, kipa pa kupaeru, kepu ka bagaku ka tubut pisau? Toili aku ta kuambit pisau anurangan aku." "Oto, kebbu, ruamai toili kebbuku, iagai anura ekeu." "Kisendra bai nia, takebbu, tambu obakunia. Anungan le makarat bagaku, ianu kam ukuita." "Ta, kebbu, pasese bai ka bagam nutoiliake kebbuku. Ei nia djoiki ka ina, segeakenangan titiboat, ia geti tui kam." "Oto takebbu, kauan, iei, bui igabania sainanta."

4. Mei nia ka ina, segeakenangan titiboat tututnania Sibelebalugui. Pele nganga ina, "Ekeu le rogai, nutut kebbunu, tutnungannia kau imalelek galai tubum ratiboi ekeu sirimanua." Ia geti tui sia.

Kaunangan bibilet ka baga abak, ta memen ka abak, ia geti purutakenangan bibilet sinanalep goiso, beuan le buat toitet galak ka abak. Totorot sia sege ka lagai, alanangan bibilet sinanalep ngananganangannia, igi, pak sut sangabaga lalep.

5. Nounounangannia inania, "Kasei oninia nene aleinu taina?" "Talikum le nia, ina, ambit nia ka baga lalepta." "Ei, rogai, mei sita ka lalepta, ba puuku nene bibilet, ai leu rataronia sabagim." Pele nganga taikaumandra, "Bulat mauktuknia aleita lepa; mangabili aiei bara sikalalepnia, bara bibiletnia, bibiletnia pei maigi, sikalalepnia pei malainge." Pato lia sia sogaiakerangan simagere sinanalep, imalelek kukundrunia ka lagai.

6. Amaudju nia goiso mukudru ka lagai nounounangan nia ina simanteu sinanalep, "Kaipa geteta ina? Mei sita masiala katta." Aleginangan ina, "Kauan, rogai, lepa komanta geti mei sita." Lege sia ka mone kuananganniia, "Ne geteta ina?" "Oo, rogai, ia te geteta." Pele sinanalep, "Tapei tamonei katta, ina, masigabui sita boiki." Tulu arapasigabui goiso, kuanangan ka talikunia sinanalep, "Kenan, ina, nuaisu lota, ai leu kugabui nia, aian geti ekeu romnungan aku." Talikum mei iaisu lo, sukatakenangan geti imaigi ipututu, tenan le opet, bagania geti apabukulu. Ai talikunia barana mangaisu oinan, itjonangan pugetekat, tenen le gege ka bagania. Pele patuatnia: kobaan koi talikuku sirou simakereng. Mone sikatai tebai, kaipa bara sangabakat gete, kaipa bara sangabakat? Teret bara talikuku sirou, lio pugetekat, tembai pei. Tutu pei gete simaopet, bagania pei pabukulu. Kuanangan ka mata talikunia, "Apate geteta, rogai, sikatai

sendra, pake eru, lio pei rogai, opet gete pei, bagania pei tenan le apabukulu. Mailangan koi aku, rogai, ka tubum. Taliku sikatai pak umunrangan aku sirimanua, sibara taliku simaeru. Pugaganangan talikunia, pele nia," Ta leu, ina, tulu le akupakaina, kean le sibukaidjat sakoko sigabuidjat, kean le siuremandra taiguigui emun gete. "Lepa rapatibo pasimoneinangan gete, lio purusuat pei aramonei, asutnan rua ngakarakdjak, kope igi baga."

7. Ia geti toili sia ka uma, itjonangan gete ka baga karakdjak ukui simanteu, pele gege ka bagania. Kuanangan ka mata koinia, "Kaipa te anupaambit talikuta manangkou? Ta ia ne katta sanganantania sarat pabebeu le bukut kiniu. Kaipa te aibara katta pabebeu baga luidju. Makaratnan koi bagaku tulungan le te raala utak ka tubuta, mailangan tebai talikuta." Aleginangannia koinia, "Makaratnan koi bagam ukui, anu kenan pei te ka monenta nuitjonia ta te makisei ka bagam nuitjo mone, lio pei, tembai pei, opet geti pei, bagania pei tenan le apabukulu. Ai koi kan sialamai ta iaili lio simonei djatmai." Kuanangan talikunia, "Baan ei ukui, ibobokoi le endra ekeu inangku, tulungan le akupakatai monenta kean le sibukaidjat sakoko. Tapoi manangkou geti, ta amei kai, aikuangan tendra inangku getetangan tendra akumonei kai. Mumone geti, ukui, ta kuagai. Kaipa te akuagainia sarat ka baga koat?"

Pato masoibo pei le, alanangan rourou ukui, ala logui, pele ngangania ka mata koinia, "Oreake subuku, inan anu, mei aku mugedjek." Oto masiitjo gete le aiei. Sege nia ka mone, itjonangan gete, tenan gege ka bagania. Pele nia, "Akobaan koi sirou, anuala talikuku, taimaladjetangan tebai ka tubu, osania." Ia geti toilinia. Ka enungan geti panangan sangamuneng sikabuat.

8. Pele paatuatnia simanteu: amadjongan koi tubuku ka bagiku. Ia endra sule, ia boiki babara kalalep. Lainge tubu eiraku pei. Bibilet pei bara, kerengnia pei. Ta bara, ikau sukat bara. Oto mei aku kaku, baleu bara leu kaku sikalalepku. Pele nganga bagi, "Mei ekeu kebbu nupatiboake ukuita, konan djoiki kupangantoman ekeu." Aleginangan, "Ta endra aku sikebbukat nupanganturu aku. Anuagaian tendra kekeu sule, akuagaian kaku." Pele bagi, "Oto ekeu le, ekeu le sikebbukat, ta nuretdret ngangku, kenannan." Ia geti ei nia.

9. Ai nia muabak beleakenangan pisaunia ka pasibelekat bagi, ia geti sinounangan. Ai isisinou itjonangan umandra taikabagakoat. Pele nia, "Aian koi ekeu, sirou, apa nuala se?" Aleginangan, "Moi le endra aku kugaba pisauku." Pele ukuira, "Oto, sirou, mugogoi ekeu djoiki se, mantjep geti nounounungan sabagim, baleu sia leu

aiala pisaunu." Ia geti pugogoinangan. Lepa komandra soibo, patibo sia, pele ukui, "Ai leu ka kam, sirou, siruangagagarat, roametnake bagei api sinoibo. Ai mugedjek sabagim soat, tiktik, ta sabagim." Aleginangan, "Oo, ukui, ai tendra, maigi ka lalepmai, pataramai te, sangamberimai sarat sibara patara. Soibo te, ukui, akuei kai pasoat, ai api ka kabeimai, soatmaian iba, tiktik galak ka abak." "Oto kam le, sirou, isoat sabagim. Ta koi makate bagamui ka tubundra sabagim, bara tata sabagim, oto kam." Kuanangan mitja, "Ai leu ka kam, sirou, simaleuleu riuriu, sakut ibania, toak. Ei sabagim kom, tiktik ka pata, taiitjokungan sabagim." "Oo ukui, kai tendra, kakabili te oninia, senet tubumai sarat sibara kakabili."

10. Lepa rapatibo, pele nganga ukui, "Merem kam sita, sirou, amatundrungan matata." Kaunangan peremannia buluk tangguili, kean le sinoggi. Pele paatuatnia: oto madjo le toga nene, ta iagai simaeru. Lepa komandra kuanangan ka matania ukuira, "Kenan, sirou, nounou sabagim pisaunu, ke pei nuagai kababara pisaunu. Lulunangan sia sabagim, sirou, meng, ba ei. Lulunangan sia, kosot sia, tendra nunounou." Lepa ei nia, lulunangan lalep, meng, ia geti tui nia. Lulu mintja bagei, kosot, buka, bela simangga. Nounourangannia, "Amoi koi ekeu, apa nuala se?" "Moi leu endra aku, kunounou kam pisauku." Aleginangan simangga. "Ta anai pisaunu se, pudjom le endra kai." Saggirinangan bagania simangga bela bo, tebbuk mateinia.

11. Pato mei bagi mangabili ruandra sikalalepnia. Itjorangan tubu kebbura, abelangan bo, sinanggirat simangga. Pele bagi, "Kubobokoi le poi, konan kai djoiki ta noba, pukebbukatnu le nukakaronake. Nuretdret bai ngangaku nuoi djoiki ka tubuku kupangantoman ekeu, ta matei ekeu. Nene kise, kipa pa kupeperu, moi bai kusuruake ekeu, puteteurangan tebai sainangku, pupailotkungan tendra kaku." Pele nganga sinanalep, "Bui makara bagam ka kebbuta, murimanua leu nia, ai leu kubitbitnia." Ala tubu kebbu, kau ka buggei, bitbitnangannia sinanalep, tukku, rimanua. Nounou, ta ialegi, toplopi talinga, nounou alegi. Pele nganga bagi, "Ke kubobokoi le poi, kauan kai djoiki ta moi ekeu, ta bara bai eiram, ta murimanua ekeu." Ia geti toili sia.

STORY 11.

Sibelebalugui.

1. There lived formerly a man by the name of Sibelebalugui. Once he went fishing with hook and line. The sea was rough so he stopped

on the beach and waited for it to quiet down. While he was waiting on the beach he stripped rottan, evened off the lenghts and bound them together in order to make a fishing line. As he finished he let fall his peeling knife into the sea. So he dove down for it. While under the water he saw the *uma* of the sea spirits [1]) and stopped in fear. The sea spirit asked, "So you have come. What do you wish here?" "I have come, father, to look for my knife. While I was peeling rottan on the beach I let it fall into the sea. That is what I am looking for." "Well then, boy, you must spend the night here first, [2]) to-morrow then you can go and ask my younger sisters (the fish), perhaps they have found it." Then the youth spent the night there.

After they had eaten they spoke with one another and the sea spirit said, "Perhaps, boy, you also keep the harpoons. You always bring them with you in the evening along with the fiery red coconut torches. My younger sisters are playing and you let the sparks fall on their back." "I myself do not know anything about that, father", answered the youth, "Perhaps the others do it, but we have none of that sort of thing." Then the sea spirit asked again, "Perhaps, boy, you have fish hooks, [3]) with barbs on them. Oh what joy they cause my younger sisters when they dangle with a catch! My sisters nibble and nibble, then they are drawn up. Now I can see them. Now it is all over and I can see them no longer!" The youth answered, "We have none of those, father. The others may have them, but we do not know about it. Such a thing may exist, but I, myself, have never seen it." Then the sea spirit asked again, "Have you, boy, the sort of fish net with the round lead loop? The loop is very broad, and, when my younger sisters are enjoying their promenade it is suddenly thrown. That is the end of my sisters. An entire school of them!" "We do not have that, father. Perhaps the others have, but we ourselves do not."

2. After they had finished their talk the sea spirit said, "Let us go to sleep, boy, our eyelids are drooping." He gave the boy a wild

---

1) *Taikabagakoat*, those who are in the sea. In the story the singular verb is used.

2) *Mugogoi*, to spend the night. The verb is formed from the root *gogoi*, a day. The expression is the exact opposite of the Polynesian, where time is counted by nights.

3) The humor in this part of the story consists in the circumlocutions used by the spirit. Thus *leuleu riurin* really means the cork used in the bamboocooker. The usual word for a fish hook is *seksek*.

banana leaf as a mat, and then they slept. After the youth had slept a little while he rolled up his sleeping mat so as not to tear it, because he was afraid. Near morning he unrolled it again and lay on it to make it warm. Then he arose. When the elder man arose he took the leaf and saw that it was not torn. He thought: how clever that child is! He has not a single fault.

After they had finished eating in the morning, Sibelebalugui said as he was about to leave, "How about that speech of yours last evening, father? About the harpoons and nets and fishhooks. Have you any use for them? Perhaps you will give some to me, for you have given many to the others." "As you wish, boy. You can have as many as will fit into your boat." The youth took every kind of fishing instrument until his boat was full and would hold no more. "Now that you have obtained these," said the older man, "Go to my younger sisters and ask for your knife. Go first and knock. If they make a noise, [1]) do not enter. It is the shark. Then go to another place and knock. If there is silence, you are at the right spot. So go in."

3. Sibelebalugui went and knocked (at one spot). There was a noise, so he fled. It was the shark. He went to another place and knocked, and there was silence. This, then, was the right place. So he knocked again demanding that (the door) be opened. (When he was inside) he said, "Here I am, younger sisters, your father sent me here, in case you are not pleased with my coming." (The younger of the two sisters answered), "Indeed I am not pleased with your coming. It was with great difficulty that my elder sister obtained the knife for which you have come here." "So then you have the knife," said Sibelebalugui, "Good! Give it to me and I will go." "But my elder sister does not wish to give up the knife! She uses it as a work tool to cut through the hand nets, and the small and large drag nets. She also uses it to cut decorations on herself." "Oh, little sisters, that knife does not only belong to me, but it also belongs to my dead forefathers. If I do not have it my father and mother will scold me, for I am not the sole owner of it. You also must have [2]) this knife, little sisters. Say how much you wish

---

1) *Kosot*, noise. A special kind of noise made by rubbing one's back against a wall.

2) *Besiake*, from the root *besi*, painfully sick. Hence the verb form is much stronger than *oba*, to desire, and means "must have". In case of trouble the people "must have" pigs and chickens for sacrifice.

for it and I will give it to you, but the knife I cannot give up. Even though I brought it, my father and not I is the owner of it." "But my elder sister wishes it also. Even if you gave many knives (in exchange) she would not take them." "Oh, little sisters, what shall I do? I do not care about the knife itself, but if I went home without bringing it they would scold me." "Well, then, elder brother, you take my elder sister home with you, and she will see if they scold you." "That would be a good plan, little sister, and I would like to do it indeed. But would not her father be angry and scold her?" "No, elder brother. If you would be satisfied to take home my elder sister, she will go first to mother and convince her with words, then she can go with you." "Then good, little sister, let her go, lest her mother look for her.

4. The older sister went to her mother and sought permission to follow Sibelebalugui. The mother said, "Do as you wish, child. If you follow your elder brother be sure and always do the right thing, lest the people talk about you." Then they went.

They tried to roll up their goods inside of the boat, but they would not fit. Then the woman herself rolled the goods until they were as small as a coconut and placed them in the boat. When they finally arrived at the village the woman bewitched (the goods), and they increased in amount to a housefull.

5. The mother (of the youth) asked, "What is the name of your friend, child?" "She is your daughter-in-law, mother. Bring her inside the house." "Come child,' (said the mother), "Let us enter our house. Do not worry about the goods, your younger brothers will carry them up." The people of the *uma* said, "Our friend has had really splendid luck. He went fishing and obtained a wife and goods. His goods are many and his wife is beautiful." In the morning they made *lia* and summoned the spirit of the wife. Then it was correct for her to remain living in the village.

6. After they had been dwelling a short time in the village the wife asked the mother of the husband, "How is our taro, mother? Let us go and get our food." The mother replied, "Good, girl. Then after we have eaten we will go." When they arrived at the field the girl said, "Is this our taro, mother?" "Yes, girl, this is our taro." "But the taro field is not in good condition, mother. Let us first pull out the weeds." After they had weeded a little while the girl said to her mother-in-law, "You go, mother, and get our drink, and I will weed the field. When you return you can help me." As soon

as the mother-in-law had gone to get the water the girl charmed the field. (She cleared off the underbrush and) made the taro grow. The knolls were made to grow close together. When the mother-in-law returned from getting the water she saw what had been done to the taro field, and she was startled. She thought: I like this daughter-in-law, for she has magical power. Our field was bad indeed before, and now how is it that it looks like one plant? Since my daughter-in-law has come the field has become large and cleared of underbrush. Now the taro grows close together. She said to her daughter-in-law, "How is it with our taro, girl? It was no good before and now it is abundant and beautiful. Now it grows close together. I am ashamed of myself, girl, compared to you. I am indeed but a bad mother-in-law. All the people praise me for having such a beautiful daughter-in-law." The girl laughed and said, "Indeed, no, mother. I only ruined the field. It was the pigs that cleared it off and dug it up. The leaves of taro really look as if they had been planted by children." After they had finished speaking they harvested the taro. They only pulled up taro from a space as large as a hearth, and that was sufficient to fill two men's carrying baskets.

7. When the two women arrived home at the *uma* the father of the youth looked inside the carrying baskets and was startled. He said to his wife, "Where did you take our daughter-in-law to steal? That is not our food. Formerly our taro was only as large as the curry berry. [1]) How is it that it has become so large? I am worried lest the people punish us and shame our daughter-in-law." The wife answered, "Why should you be worrried, father? Only go yourself to the field and you will see how it is. You will see the field broad, cleared of underbrush, and the taro growing close together. This food is from our field, which is broader than ever before." The daughter-in-law said, "Do not go, father. My mother is not telling the truth about the matter. I only ruined the field. It looks as if it were dug up by pigs. But we did not steal the taro, but we harvested it from our own field. As for making a taro field, father, I do not know how to do that. How should I be able to do that when I come from below the sea?"

The next morning when it was still dark the father took his bow and arrows. He said to his wife, "Fill my carrying basket with food,

---

1) *Bukut kiniu*, the curry berry. This berry is very useful in Mentawei for dying the skin and tapa cloth yellow.

mother, as I am going walking." But he really went to see the taro field. When he arrived at the field and saw the taro, he was startled. He thought: "I really am fond of my son. He has obtained for me such a good daughter-in-law that we will never be hungry. She is indeed diligent." Then the father went home. On the way home he shot a monkey.

8. The elder brother thought thus: my younger brother has deceived me. He is really the younger and yet he has first obtained a wife. My sister-in-law is beautiful and besides she brought many goods with her. Still further, she has magical powers. If anything is lacking she has only to charm, and it comes. But I will go myself. Perhaps I also can obtain a wife. Thus said the younger brother, "If you wish to go, elder brother, and speak to our father (in the sea) let me first give you instructions." But the elder brother answered, "Why indeed should you instruct me, the elder brother? Whatever you, the younger brother, know, is already known to me." The younger brother replied, "Do then as you wish. You are the elder brother. Since you do not wish to listen to my advice, go." So the elder brother went.

9. While the elder brother was travelling in his boat he threw his knife into the water at the spot where the younger brother had let drop his knife, then he dove. While he was diving he saw the *uma* of the sea spirits. (The sea spirit) said, "Here you are, boy, what is it that you wish?" The youth answered, "I have come to look for my knife." The old man answered, "Very well, boy. You spend the night first here. Tomorrow you can question your younger sisters, perhaps they have your knife." So they spent the night there. After they had eaten in the evening they talked together. The old man said, "Do you keep for yourself, boy, the harpoon? The others hold torches in their hands in the evening. Then while your younger sisters are taking their walk, they are struck and pulled up. Then there are no more younger sisters." The youth answered, "Yes, father, we have many of those objects in our house. We call them fish spears. All of us have fish spears. In the evening, father, we go fish spearing. We have torches in our hands, and after we spear the fish we pull them up and lay them in our boat." "Oh, then it is you, boy, that spear your younger sisters! Why do you not bear some love to your younger sisters? So then when your sisters are killed, it is you that are responsible." Then he asked again, "Have you also, boy, fishhooks that hang swinging with bait? Then when

your younger sisters come to nibble they are pulled up above. Then I can no longer see your younger sisters." "Oh yes, father, we have those! We call them *kakabili*. Each of us has his own fishhooks."

10. After they had finished their conversation, the elder said, "Let us go to sleep, boy, our eyelids are heavy." Then he gave the youth a mat of banana leaf, which he tore (in his sleep) to shreds. The old man thought: this youth is stupid, he has no manners. [1]) When they had finished eating (the next morning) the old man said to the youth, "Go now, boy, and ask your younger sisters for your knife, if you do not know what has become of it. Knock at the house of your younger sisters, and if they are silent do not go in. Then knock again at another house, and, if you hear a noise you may ask." So the youth went and knocked at one house. There was no reply, so he went away and knocked again at another. There was a noise, he opened the door and a shark came out. The shark said, "So you have come here. What is it that you wish?" "I have come to look for my knife." The shark replied, "There is no knife of yours here. You are trying to play a trick on me." Then the shark cut open the body of the youth, and his lungs fell out. At once he died.

11. In the morning the younger brother went out fishing with his wife. They came upon the body of the younger brother with his lungs out, cut open by the shark. The younger brother said, "As if I lied then! You did not wish first to come to me, but you insisted on acting the part of the elder brother. If you had listened to me, I would have given you instructions and you would not have died. Now that you are in this condition, what shall I do to make you well again? I do not wish to make a widow of my mother and also to bereave myself." [2]) The wife said, "Do not be anxious about your elder brother. He will live again. I will cure him." [3]) They carried the body of the elder brother and laid it on the beach. The woman fanned with curing herbs and the man sat up alive. They spoke to him but he did not answer. They made correct his ears, and when they spoke again he answered. Thus said the younger brother, "As if I lied then! It is fortunate that we first came to

---

1) *Ta iagai simaeru*, literally, "He does not know the beautiful".

2) *Pailot*, a man who has lost a wife or brother. Here in the verb form.

3) *Bitbit*. To cure with herbs, wafting aside the *badju*, or evil influence, as with a fan.

you. If your sister-in-law had not come you would have remained dead." Then they went home. [1])

STORY 12.

Sikombut.

1. Aian sara sirimanua siburu sipulagai ka Simotalu. Amusikebbukatnan nia. Ia geti suruket sikalalepnia, aili iaili bagania pututunangan mata togadra. Tutu sara djoiki simanteu, lepa tutu mitja sara simanteu leu endra, tutu mitja simanteu, pitu togania sangatogaat sarat simanteu. Pele nganga ukuira, "To! Muurau bai toga ne magedjangan bagata, ta moi tapakom sia. Takau le sia ka bagat tong, tagigingake le sia ka laut." Pele nganga sinanalep, "Ta! Tagigingake sia, taurai le. Tagigingake sia ta anai togata. Makate bagaku bagei ka tubudra." "Ta!," nganga ukuira, "Tagigingake le sia. Ai leu ibara mitja togata sipasese ka bagata." "Oto ekeu le," nganga sinanalep, "Nugigingake sia ekeu tuteu."

Galainangan tong sabeu ukuira simemen tatoga sipitu et, lepa aigalai kaunangan tatoga et ka baga tong. Kaunangan taket tong kisit lepa, bui iei oinan ka baga tong. Alepaan nendra, kaunangan tong ka baga abak, lugainangan ka laut, ta maitjo leleu gik, saodji, ia geti toilinia ka lagai.

2. Udjuudju goiso alanangan togat saba ukuira iurau umania. Amaudjungan aiurau nia abeunangan tubu saba. Pele ngangania, "Kutete nene saba, kukaunia ka laut, ibara onu, iumun tubudra sirimanua muabak ka si ta onu." Tetenangan tubu saba kaunangan ka koat, pulengutnangan tubunia saba, uluinangan tubu saba koat, bara onu sabeu. Onu imaonu koat taki endra tali sao tong, guilu imaguilu tong ka mongandra sara lagai guru ka bagat oinan.

Pato bela sara sirimanua siei mangabili, abbitnangan umang ibat kakabilinia. Bobonangan umang sipangabili, sakut, ia geti beleakenangan ka oinan, ai alaan tiktik aian iba. Bobo mitja umang sakut,

---

[1]) The story continues to relate how the elder brother took the advice of his younger brother in a second attempt to win a wife for himself. This second time he was as successful as his younger brother had been. Since all of the incidents are a mere repetition of the first part of the story, it seems needless to repeat them here.

ia geti beleakenangan ka oinan, sakut ka tong sot kakabilinia. Tiktik maiput, ta momoi. Ia geti sinou, alanangan tong kudruat tatoga galaknakenangan ka bagat abak. Bobonangan mitja umang iba kakabili ka undrut tong, aibobo panibonangan ka sia toga sikudru ka bagat tong, pele nganganía, "Ena ukui, mamatei le kai!" "To mateiama," nganga sipangabili, "Sakalagan leu kam?" "Oo ukui, aikau le kai ka baga tong ukuimai, taiobana kai." "Oto taimateiama, ta mangabili kai kineneget, kutoiliake le kam." Ia geti abbitnangan sia ka lagai. Totorot sege, sogainangan epat aleinia sipangangabili bairatnangan tong, galakakerangan tong ka bagat lalepnia. Sege ka baga lalep titirangan tong, alarangan tatoga, uraurangan sia.

3. Amaudjungan goiso, pipinangan sia galai punen. Kau lailai ka tengadra, kau balusu ka paradra, kau kabitra simakiniu, kau ogora kinibirangan tubudra. Mateiakenangan babui sangamuneng enegetra tatoga, pamipikat pueneget poi aragalai. Lepa ramateiake sakoko galai, pinairangan tinanai sakoko. Ai sia maminai tinanai sakoko ka oinan bela sara sirimanua ka balugu sakoko, simanteu leu et. Pele nganga ukuira sipipi sia, "Mateiama, konan balungan kam tatogaku, sangamberimui kupipi kam, samba obaku kam. Tapoi mateiama, bui bele bagam, ta iaili kineget tagalai pulaingeatnu, amurioat poi punen." Alanangan sigaitat pelege ukuira, kau ka tenga sibailuggu, alanangan sigaitat ka balusunia, ala kabitnia laka, pipinangan siogokatra taipitu, ikau ogonia sibailuggu. Pele paatuatnia, "Pitudra ka sia malatsat tubudra, sarakungan le ta malatsat. Kendrangan sambara ipipi ukuira, taan maeru bagania ka sia sibailuggu."

4. Lepa ilepa punen pamipikat, uraunangan sia ukuira, tapoi taan ipangantoman sia ukuira, maletletrangan, oi tairauma pategelerangan, taan iase sia ukuira. Udjuudju goiso bara badjara, saraina ukuira sipipi sia, ai ukuira ka mone. Pele ainounou sia tatoga badjara, "Kaipa ukuinu sirou?" "Ai nia ka mone, badja." "Oto, sirou, kenan nusogai kam nia, kupategele kai, ia te akuoi se, kutegeli ukuinu." Oto paukukatnia le. Pele arapatibo taibalu, "Maeruan ta ibara ukuita, bara bai nia, pategelerangan." Lepa rapatibo sogainangan sia badjara, „Konan kam sirou, toktok kam arepetku." Ia geti toktokrangannia. Ai ratoktok arepet badjara maunengnangan nia, alarangan kukura tegelirangan nia matei.

Soibo bara ukuira, kuarangan ka matat ukuira, "Ukui! Akumateiakeat kai badjamai. Ikua poi bara moi nia, ekeu le ikua ibesiake imateiake." Alegirangan ukuira, "Paukukatnia le badjanu. Pate ta nuagai kam paukukat! Iangan bai aigigingake kam ukuimui djomui.

Kele akupipi kam magedjangan bagaku ka tubumui, sarainangku sipulelek numateiake kam." Ia te teterenia taimaeru bagania ka tubudra taibalubalu.

5. Udjuudju geti pele nganga ukuira ka matadra Sibalubalu, "Kam sangamberimui taimateiama, mei kam sita nukarai kam katta batti." Ia geti mei sia. Sege sia ka bakat batti, kuanangan ka matadra ukuira, "Ia te taimateiama nukarai kam sangamberimui." Mei sia baludra karairangan batti. Aian sia ka pata puurainangan ka sia ukuira, "Kinabatti ataake loinanu. Peidjutnake butetnu. Ramdramake tubum ka lagaira sasareu, ramatei ka sia tatoga." Ata imaata loina batti, sogainangan rusa sikaleleu ukuira, boroinangan butet batti. Pele nganga Sibalu, "Ba kau kai ka sasareu ukui, ka Simalegi nukau kai." Ia geti ka Simalegi dram butet batti.

Atudramdramman sia ka polak, gorosot sia djoiki sipitu, ia geti sibailuggu. Atugorosotnan sia sangamberidra bau itubaubau butet batti rio. Sakut ka ratnia ute palitei sibailuggu, taki taki utenia. Golu bagania ka sia sibailuggu, katataki ute paliteinia. Kuanangan ka matadra sipitu, "Ba ola djoiki tabela ka lagaita, tamateiake ukuita." Alepaan rapatibo bela sia ka lagaira. Tambu lotora, rakukua te ramateiake sia.

6. Totorot sia sege ka lagaira, roroinangan sia, pele ngangadra, "Tairauma!" "Oo, ale." "Kaipa nubara kam?" "Baramai le murauma." "Apa nuala kam?" "Moi le kai murauma." "Amukomman leu kam?" "Tapei mukom kai." "Oto, saraina, ngena kam djoiki musubu sita." Pasibangbangrangan, rabakbang saaleira, rapatandre tubudra mudjurut ka uma. Pele nganga babbang, "Ku, ku, ku, bele katulelegu, lelegu kebbuku, konannan mudjurut, ai te itututu bagam ka tenga uma." Guru sia ka bagat uma, galairangan djurut, djurutakerangan sibalubalu. Pele paatuatra sibalubalu: ba ramateiakeat bai sita, amaruruat sita ka uma. Kele arasogai sia mudjurut, tonem bagadra, agairangan taan ramateiake sia. Pato tui sia, amasoiboan bela sia ka lagaira. Kiseendra leu et galainia, lima lagai rabelaidji, sarat kiseendra galainia.

Sisiaan amaudju goiso, bela sia ka lagai ukuira Sikombut, ia te sipipi sia. Ka monga patibo sia. Pele nganga Sibailuggu ka matat baginia sipitu, "Kipa galainia sule, ta leu aialeat bagamui? Kaku bai tamatuturu sule tamateiake le ukuita." Alegirangan ka sia sipitu, "Ta tamateiake ukuita kebbu, repdremennia le tagalai. Ataitjoat poi galai pumomone ka sara lagai. Ia tendra tagalai ka bagania ukuita ta anai ngunguta. Tapkom poi nia, oto ai ngunguta ka tubunia." Pele

Sibailuggu, "Kisendra poi nukua, kam sule, paan, ka kamman le tamatuturu, ia geti bela sia ka lagai."

7. Totorot sia sege ka lagai, itjonangan sia saukuira, pele ngangania, "Aian kam taimateiama?" "Oo aian kai, ukui," nganga Sibailuggu. "Kunounou ekeu djoiki, ukui ta isese ka bagamai galai tubum. Siboboi le uraunu kai, siboboian le pipipinu kai, tapoi ta manuntu bagam ka kai sabagiku. Kipa te galainia, ukui, nukau kai ka Samalegi? Tiboi pei paluluatnia, kuarep bai nia." Aleginangan ukuira, "Ta anai paluluatnia, sirou, loina le amadjo ikau kam ka Samalegi, enan nuntu bagaku ka tubumui ta magulai. Besina akupipi kam obaku kam, lepa kumateiake pei le kam? Bara numateiake kam badjamui, djonia le. Aikua poi pategele aioi, ia te anumateiake kam nia. Kendra manibo aku goiso ka matamui, nuntu bagaku le ka tubunia. Enan muuggala ka bagaku sineseatnia ka kam. Bui nukua kam lulu mateiakemui badjanu kaukungan kam ka Samalegi. Djonia le loina batti ai kau kam ka Samalegi, oto loto nia ka tubudra." "Oto, ukui," nganga Sibailuggu, "Kiseendra poi galainia, kauan." Ia geti sakai sia ka baga lalep, pukomrangan.

8. Amaudju goiso nounourangan ukuira. "Kaipa monenta ukui, kugalai kai katta." "Noba kam, sirou, nugalai kam mone, galai kam, sangasilania ka tiri sarat ka sita." Pato pasirugguirangan telle samba baliok, ia geti ei sia ka tiri manaba mone. Alepaan saba, turakirangan nia, urep sia bago, papulu ngotu sia, ia geti tugulu. Alepaan mone tete sia kalabba sabeu. Ai sia manete kalabba, abeuan bago. Toili sia ka lagai nounourangan sia ukuira, "Kipa galai bago, sirou?" "Magoiso pei le, ukui." Udjuudju pubuanangan bago, tua imatua. Toiliakerangan balu ngaloina, toiliaketangan balu ngaakanan loina.

Pele nganga ukuira, "To, taimateiama! Kumateiake bai kam ta anai uktuk. Itjoat, simabubute le bago ka baga lalep. Si ta isappuru le loina ka otsunan. Tapoi siobaku bai nia, sirou, moi aku djoiki kubalou mone, kuitjo galadjetmui imatonem bagaku." Pele nganga sibalu, "Baan oi, ukui. Maigi rui, maigi lalatek, sisara kabelekat rere le kai, ukui, sabagiku. Sendrangan nukudru ka lagai, ai leu kutoiliake kai katta, ai leu kutoiliake kai loinata, tenan le ekeu masiiba."

9. Amaudjungan rakom bago, lepa ilepa kalabba, patpatrangannia, galairangan lokot kalabba, samba pangaraitat. Sukatakerangan ngong, bara, sukatakerangan kateuba, bara. Ia geti liadjirangan kalabba. Sukatakerangan babui sabeu ibat kalabba, lia sia kaulu, timborangan bakala sakoko.

Alepaan lia, toili sia ka uma, kuarangan ka matat ukuira, "Badja!

Putere tali pataramai balu, baleu mei kai pasoat sabagiku." "Oo, taisirou, ai leu kugalainia. Tapoi makisei le ka bagakugalai tubumui. Ta leu anai galadjetmui taipoilianenmui ka mataku? Senet toili kam, ai kuping kasak tubumui beu katuka. Ta leu anutete kam kalabba?" "Ta leu, ukui, makasak tendra tubumai, tapoi kasak sinuggulot le, ai kutuggulu kai sabagiku papalet monenta. Baleu masusu mone siburu, aiat mone sibau."

10. Udju goiso toili sia mitja, toiliakerangan bago, toiliakerangan loina, pak sun baga lalep. Lepa komandra patibo sia, pele nganga sibailuggu, "Kipa galai patara, ukui, alepaan leu?" "Oo, sirou, alepaan." "Oto, ukui, alepaan poi anugalai, umaake, kau palalakinia, kau sotnia, pele nualaake nuumaakenia. Ia geti, ukui, mantjep tugge sulu, nungenaake tubum, ai te bara pangeseidjat lagai. Nau leleggu telu nganauat, bele urat simatirit, iake rusa talabari. Bara iake eba sabeu, aiat te katugegekat lagai."

Pato ei sia ka mone, sukatakerangan birut sabeu, sialara bakat bago, ala telenganga kau ka baga kalabba. Tandrengan bago kandra, taro bibilet kau ka baga kalabba, samba ngong, samba kateuba. Tugge sulu, nau leleggu, bele urat simatirit, ake iake rusa sabeu. Pele nganga ukuira, "Ba! Ia bai ne sukuadra tatoga." Ia geti bela nia ke gegetaet, ambitnangan patara balu. Ai nia seendra, ake iake eba sabeu. Agai pei le nia, kalabba lotsit.

11. Pele ngangania, "Kamman taisirou?" "Oo, ukui, kaian." "Kaipa nukau kam tubumui?" "Mutuitui le kai, ukui, tapoi noba kai." "To, taisirou, ba kua kam kisendra. Besina akupipi kam obaku kam. Tambu angka bagaku, sirou, ka tubumui. Bago simabute le ka baga lalep, loina taisasapuru le ka otsunan."

Ai sia patitibo raggai imaraggai kalabba, soat tiktik. Pele nganga Sibailuggu, "Kenan kinabirut, gutgut tali patara imataki." Ei birut, sot, tuk, raggai imaragai kalabba. Ai ukui ka gegetaet sara soatnangan kalabba njung tiktik. Ei birut sot, tuk, raggai kalabba. Pitu ngamitja aisoat sarat taki aisot birut. Ka balunia aisoat gugulunangan birut, ta mei, amabesiat poi sotnia. Tiktiknangan kalabba ukuira, raggai ka kapi, tuke ratukenia imalaut goiso kalabba. Lambaiakenangan telenganga sibailuggu, bui moi ukuira. Besiakenangan ukuira itiktik kalabba, ioi ka kapi, ta momoi, araatuake poi. Ia geti patibo sia. Pele nganga ukuira, "Kipa galainia, taisirou, mutuitui kam?" "Oo, ukui, mutuitui kai, ta toili." "Oto, sirou, mutuitui poi kam, ala kam aku sirou, sambata mutuitui." "Ta koba kau nuoi, apanmai te ekeu? Besina anukau kai sabagiku ka butet batti, taiobanu kai." "Oto

tapoi noba kam aku, sirou. Kipangan le kugalai sou bagaku ka tubumui, anu siobaku, sirou, kendrangan magungu baganui ka tubuku, moi aku." "Ta," nganga sibailuggu, "Iangan te galai tubuta, taipaoba le sita paali le, sita pagolu. Arepmake kutiboi ngungu bagamei ka tubum. Ta anai palitnia, nukau kai mangarai batti, nukukua pei le katta kukurai kai, oto numateiake le kai. Ta anai palitnia nukau kai ka sasareu, nukukua pei le saggak, oto ta saggak, sia le aipangantoman kai mumone. Toili kai ukui, gelaimaian mone, anukomman te sigalaimai. Ia te sili pipipinu kai sabagiku, bui bara atietnu ka tubumai. Nuatiake pipipinu kai, atiakemaian gagalaimai mone."

12. Pele nganga sibailuggu ka matat sipitu, "Arepnake kam sule, kupulagadji ukuita, bara mulaga aku, kam le sule ipoiliat gaut ka mata ukuita, bui raorik ka sia sabagita." Ia geti pulaganangan, pele, "Arepake, ukui, kukuania: Mei ekeu, ukui, ka mone, itjonungan muno ka pailakkik katuka, legei ramo kalabba. Bela ekeu simantjep, itjonungan kai sabagiku anggauat te. Mei ekeu muaggau, ukui, ia te muno nuambit oongnu. Ipapokpok ngungun muno, ipapokpok ngungun tatogam. Ibubut ngungu aggau, ibubut ngungu togam."

Pele ngangadra sabagei, "Bui isedre ekeu, ukui, bara raorik aggau sabagiku, buluk magiri nuala raunia." Kuanangan mitja sibailuggu, "Anualaan muno, ukui, lepa mei ekeu ka bakat lolosit, ai sendra tuba, malegeu manua ei ekeu manuba. Tuba nutuba iba, ukui, bara ipalue sinuba, ipalue togam."

Pele ngangandra sabagei, "Bui isedre ekeu, ukui. Bara raorik sinuba sabagiku, buat tobe nuala raunia." Ia geti sibailuggu, "Anualaan tuba, ukui, itjonungan omai ka bebenia. Omaiakenungan nia, pana ekeu sikabuat ibam. Ipabodat sikabuat, ipabodat togam.

Pele ngangandra, "Bara iorik sikabuat sabagiku, ukui, buluk lambei nuala, buluk gorigori raunia." "Anuarep nene, ukui, arepmake kutiboi bagei. Mutugge nuitjo kai sabagiku ei ekeu magabili, mutamboroko ngungu sikabili, mutamboroko ngungu togam. Mugo baga sikabili, mugo baga togam."

Pele nganga sabagei, "Bui makara bagam, ukui. Bara raorik sikabili sabagiku, buluk takep nuala raunia."

"Paan tiboietta, ukui," nganga sibailuggu, "Meian kai sabagiku. Bui nukalipogi sikuamai ukui, kua leu ka matadra sabagiku raagainia." Gugulunangan birut sibailuggu, igutgut tali patara, gut, tuk, raggai kalabbai. Ia geti birut sakai, ei ka leleu, telenganga le mulegei ka baga kalabba.

13. Sia sibalubalu mutuitui, ukuira toili ka lagai. Ai ta maeru bagania ka tuituira tatogania. Ai nia mungelei baga irepdrep tatogania, bara tainanalepra ka mone, ai poi sia telu sibara mandri. Pele ngangadra tainanalep, "Kipa galainia, ukui, takoi mangka?" "Oo, rogai, taan maangka bagaku amutuituian sia tatoga sangamberidra, ke koi momoi pei le sia." "Oto, ukui, kipa kai ka kai? Kudru kai ka lagai, ta anai sibabara." "Kam le, rogai, maro bagamui nukukuruake kam sia, ei kam. Nuaili kam sia, rogai, kua kam ka matadra tatoga ka ooiku, kugaba te sia. Olaake kam, rogai, bui ta nuaili kam sia. Ai koi abak sikandruidjuk nuambit kam, tapoi anai luga, rogai, sisimang le nukau kam lugamui."

"Ekeu, inan, anu," ngangania ka matat sinanalepnia, "Arepmake sikuadra tatoga. Mei kam ka mone, itjomuian murio ka pailakkik katuka, itjomuian tuba samba omai ka baga lolosit. Lepa ei kam ka sapou, itjomuian kakabili baleu mei kam mangabili. Bara raorik sikabili simunoat, sipanaot, sinubaat tatoga, ai kondra raunia ikua tatoga. Bui nukalipogi inan anu, ekeuan le ikupkupmake tatoga, ekeuan le ikupkupmake sangamberinia. Aku kaku ta maeru bagaku, memei le aku kukukuruake tatoga, ka laggo le kuei kaku. Paan tibietta, inan, anu, paan tiboietta taisirou, paan tiboietta tairogai, kenan kam ka kam, kuei kaku." Ei ukuira ka kapi manua, ngenangan sendra ibela laggo, belanangan laggo, djananginangan kudrunia seendra, gabanangan togania. Ta muari nia manutere tali patara, baleu paaili sia, soatnangan kalabba.

14. Ia geti ka sia sinanalep giritrangan abak. Ra sikandruidjuk ei sia rakukuruake mandrira. Ai sia ka laut, itjorangan kalabba mutinobut ka laut. Areprangan nganga ngunguiruit. Ai punguirut sibailuggu, kean le nganga leleggu. Sarania singuirut kalabba ta magulai mangka aituitui, tenan le lolokat kalabba, dja! lepa. Pele nganga sinanalep, "To, arep pei kam ngangan ngunguirut korosou lepa, taan bai taaili sia." Kuanangan ka sia sinanalep. "Apananmui te patitibo, kau tamadjuidjui, ai leu teterenia, taaili sia, raitjo bai sita, ele rangena sita." Djuian, djuian, djuian, amaregerengan goiso, itjorangan sia samandrira, pele ngangadra, "Saraina, ai kondra saeram, tangena sia, sita te arakukuruake. Kuanangan ka sia Sibailuggau," Ta tangena sia saraina, taan mandrita sangamberita ta ioba bagata sabagei bara mandri, sabagei ta mandrei. "Nguirutnangan leu et kalabba, korosou lepa."

Ia geti ka sia tainanalep, djuian, djuian, djuian, regere. Pele Sibailuggu, "To, amaregerengan sia, ake kam bakkala sakoko, kurim-

baiake ka abakra, sisiletra bui raaili sita." Rimbaiakenangan bakkala sakoko ka bagat abakra tainanalep Sibailuggu, ia geti sisilirangan. Bakkala rasisili tainanalep, sege isege kalabba ka kapi manua, ia geti rio kalabba sege ka manua. Alepaan rasisili bakkala tainanalep, itjorangan kalabba aiat ka manua. Pele nganga sisara, "Kubobokoi bai, talugai kam abak, ta nupuuku kam patitiboimui pei, tuturumui ka bakkala pei. Kau kam tadjuidjui kam nia bule ka manua geti paailitangan samandrita." Djuian, djuian, djuian, sege sia ka kapi manua, rio abakra sikandruidjuk, ei sia ka manua, taan paaili abakdra tubudra le paaili.

15. Sege sia tainanalep ka tubudra, patiborangan, "Aiat kam?" "Oo aiat kai, kam le akuailiake kai. Aikua leu ka matamai ukuita, momoi nia igaba kam, kai mutuitui, ia mutuitui, lei ka lango igaba kam. Sangamberi punen sikuamui ka mata ukui, ai tiboian ka mata ina, lepa aitiboi tui nia, iei ka lango, tui kai ka kai." Pele nganga Sibailuggu, "Bulatnia leu ibesiake igaba sita ukui?" "Oo, bulatnia, kuania besina aitiboi punen ka matat ina, ka ooinia."

"Oto kam sule, mutuitui le kam ka kalabba, tapanganang kam tubuta kau taretdret kam ngangaku. Baliok isit ka ulu takau nia, paserak kam ukui, kau numagolu bui iumun tubunia ukui itagetnake kai. Pasat baliok poian, pasat poian putputnia, pasat putput poian sigoiso, pasat poian sigoiso sosoatnan. Pasat nendra sangamberinia, aili kalabba, ai Sibailuggu mukudru ka muri kalabba. Pasat muri aili sao, aili sikarurukan. Ia te saraina Sibailuggu sipitu et. Pasat sikarurukat aili bakkala sakoko, sisiletra taioko. Pasat bakkala, aili sikatetelu, ia te tubudra taioko. Ai koi sikatetelu birut, ambit kam ka teiteimui ikudru, ai koi birut sabeu ai ka tubut ukuita. Akusukatnake leu birut sabeu, sigutgut tali patara ukuita, baleu maatangan tali patara ukui, soatnangan sita maluketangàn, ke pei ai birut sabeu sigutgutnia bui maata. Ka teitei sikatetelu-birut geti, galakake kam tuturamui ka teitei tutura, ai koi telenganga seendra nukau kam nia. Ka teitei telenganga galakake kam abakmui sikandruidjuk, ibara mumuidjet. Ka teitei sikandruidjuk, aikoi usutat nukau kam seendra, ibara rusa sikalaut. Ia te tapaandre kam bagguakta kai ka kai sangabagguak, kam ka kam sangabagguak. Nuntumai sangabagguak ia te. Baliok sikudru ka ulu, poian sabeu, putput, poi sigoiso sosoat, kalabba, sao. Nuntumui ka kam sangabagguak. Sikarurukat, bakala, sikatetelu, sikatetelu-birut, tutura, usutat, ia te sangabagguakmui ka kam. Kai ka kai musoibo, kam ka kam mumantjep. Kam ka kam musoibo, kai ka kai mumantjep.

16. "Kai musoibo kinabela, kupagolu kai, kam mumantjep kinamatei nupagolu kam. Mumantjep kam ka kam bara angau, epat ngalago. Lagonia djoiki ibara angau kiliktik, lango sikaruania rakara, lango sikatelunia buttui, sikaepatnia kainiggit. Pasat angau bara muimui rua ngalago. Ia te rura sigoiso. Pasat rura sigoiso musoibo sikarurukat, ia te rura sabeu. Epat ngalago nuitjo sikarurukatka rura sabeu, bele ka koat, rua ngalago, taimaitjonangan. Pasat rura sabeu, bela sikarurukat bara mitja angau. Oto epat ngalago angau, rua ngalago muimui, epat ngalago maitjo sikarurukat ka rura sabeu, ruangalago taimaitjo, tandrenia enem ngalago rura sabeu."

17. Alepaan aipanganang sia Sibailuggu, kuanangan titiboat kise ikua, "Sangamberita arep kam tiboietku. Bara bara ukuita pagolu kam, ba obaake kam tiboietmui iangan, iangan, buru. Ai iailia ke sita ukuita, tapei pagolu sita, aiteiteiakean geti pagolutangan anutangan ukuita ia le taioba sita, kendrangan ta taoba nia ka sia, ka tubunia ibara, taipaoba le sita ukuita buru. Senen paaili sita, senen pagolu. Bui taobaake ka sita. Baliok paaili lago pagolu, bara rusa manua, bara urat telu ngagogoi. Paaili poi sabeu kisendra leu et. Pasat nendra, paaili putput paaili poi sigoiso, pagolu, kisendra leu et bara urat samba rusania, telu ngagogoi lepa. Ipo geti pasoat Sibailuggu, aisoat poi samba putput, iorak geti ta mugolu nia. Ia geti iorak galainangan golu Sibailuggu, rimbaiakenangan leu et tutungan nia, ragat sesenia, tenan le reroi djulunia. Ka tiri irimbaiake bara sorobut lagai, maoringen sirimanua. Ka laut irimbaiake bara iba monga ioloi poi koat ka laut tutungan, rangai iba ka kapi, guru ka oinan ibesiake poi puleppenan tubundra iba.

"Apasatnan nendra, ailinangan kalabba lago ai mukudru sibailuggu ka muri kalabba. Aiteiteiakeat goiso pagolu sia, akena le rusa samba urat samba lelegu ta magulai mugolu poi Sibailuggu. Goluan, goluan, aili sao kalabba. Amaleppetnan ka sia golunia Sibailuggu, saongan le mugolu, ta makope udju, tapoi maron, ia te teterenia sangabaguakra ka sia Sibailuggu. Pasat sia ka sia oia aili iaili bagguakra taibalubalu, ailinangan djoiki sibalubalu pagolurangan, bara urat samba rusa pita ngagogoi. Pasat sikarurukat aili bakala, ia te bakala sakoko sisiletra taioko, pagolu sia bara urat samba rusa rua ngagogoi. Pasat bakala, aili sikatetelu, ia te taioko sikukukuruake taibalubalu. Pagolurangan simakope, alarangan pasara sia samandrira, taiobana sia ukuira, ia te rapagolu. Ta leu maudju rapagolu, tapoi makope rapugolu, lima ngagogoi ibara urat samba rusa simakope ron. Pasat sikatetelu, aili sikatetelubirut, pagolurangan, ibara rua ngagogoi rusa

samba urat, ta makope ipagolu, sikan le poi golura ka sia. Pasat nendra, aili tutura, pagolu sia bara rusa samba urat epat ngagogoi. Pasat tutura, aili telenganga pagolu sia bara urat samba rusa lima ngagogoi udjunia. Pasat telenganga, aili sikairogdrak, pagolurangan simakope, iuluiake golu kalaba, bara urat samba rusa balu ngagogoi samba leleggu. Pasat urat samba leleggu, sarat rusangan le epat ngagogoi. Pasat sikairogdrak aili usutat simaitjo simantjep, ibara urat rua ngagogoi, bara rusa sikalaut. Ia te sangamberinia sipuoni paserangan, sibara ka pagolukatra Sikombut samba tatogania sibalubalu.

STORY 12.

Sikombut.[1])

1. There was once a married man who lived in Simotalu (Siberut). His wife became pregnant and children were born to her. First a boy was born, then another, and then another. Finally seven boys in all were born. Thus said their father, "Oh! When the children are grown up they will only be a trouble to us, we will not be able to feed them. We will put them inside a barrel[2]) and throw them in the sea." Thus said the wife, "No! We will not throw them in (the sea), we will bring them up. If we throw them in the sea there will be no more children for us. Besides I love them." "No!" said their father, "We will throw them in. Perhaps we will obtain children again." "As you wish," said the wife, "You can throw them in. It is for you to decide."

The father made a large barrel in order to fit the seven children. When it was finished he put the children inside the barrel. He put a lid on the barrel. It was fast then and the water could not come inside. When all was finished he put the barrel in his boat and

1) This name is also spelt Sikobut. According to Kruyt the story is widespread in Mentawei that Sikombut is the man in the moon, and that he is busy twisting a rope with which he wishes to pull up the earth. Everytime, however, that the rope is ready, a mouse gnaws it off and Sikombut has to begin again. The same story is to be found in Nias, the Malay Peninsula and doubtless elsewhere in Malaysia. An outline of the present story is given by Kruyt, and two versions by Morris. However, since the latter are, according to Kruyt, „kort, onduidelijk en onvolledig", I have thought it best to give an authentic version here. (Kruyt, 1923, p. 162 ff.)

2) In the versions of this story received by Kruyt a barrel is usually mentioned. But in some a bamboo. Barrels are modern.

paddled to the sea. When the land was no longer in sight he anchored the barrel fast and threw it (overboard). Then he went home to his village.

2. After a little while the father took a small python and raised it as a plaything. When some time had passed the python grew large. The father said, "If I cut up this python and put (the pieces) in the sea, waves will come. Then the people who are travelling in places where there are no waves will rejoice (at their safety)." So he cut up the body of the python and put the pieces in the sea. As the pieces writhed, the sea imitated them and big waves came. The sea rolled and rolled and broke the rope by which the barrel was anchored. Then the barrel rolled over to the mouth of a river of another village and was driven into the river.

In the morning a man (Sikombut) came out to go fishing. He took snails as bait for his fishhooks. He struck open a snail shell, put it on his hook and let drop (his line) into the water. There was a bite and he drew up a fish. Then he broke open another shell, baited his line, and dropped it into the water. The barbs on his hook stuck on the barrel. (He tried to) draw it up, but it was difficult, and he was unable to. Then he dove, obtained the barrel in which the children were, and placed it inside his boat. He again struck a snail shell for bait, this time on the barrel. The children who were in the barrel spoke, "Oh father! You are killing us." "Oh children!"[1]) said the fisherman, "Are you human beings?"[2]) "Yes father, our father put us in the barrel. He did not want us." "Well children, we will not fish any longer. I will bring you home." So the fisherman brought the children to his village. When they arrived he called four of his fisherman friends to (help) carry up the barrel. They laid the barrel inside his house. Then he took the children and brought them up.

3. After a little while (Sikombut) adopted the children and made *punen*. He made leaf tails[3]) for their waists, arm rings and yellow loin cloths (of bark). He gathered flowers and made yellow the bodies of the children. They killed one castrated pig in order to

---

1) *Mateiama*, term of address for children spoken in time of stress, as when their father is dying. *Matei*, to die, *ama*, old term for father in Pageh, usual term in Malaysia.

2) As among most primitives the same word is used for the race name and "mankind". In Mentawei, *Sakalagan*.

3) *Lailai*, leaf tails, are always worn in the dances. Dancing is only during *punen*, and is imitative of birds and animals.

initiate the children, and then they initiated them into the state of adoption. After they had killed the pig they cleaned out its entrails (for divination). While they were cleaning the entrails of the pig in water a person came out of the interior of the pig. It was a boy. Thus said the father who was adopting the children, "Oh child! I have eight children now, for I will adopt all of you and I love you all. But yet child, you need not worry, [1]) even though we cannot make decorations for you now, as we are at *punen*." The father then took the peelings of the rottan and put them on the waist of the eighth child. He took the peelings of the arm rings, the leavings of the red cloth, the flowers and the other decorations of the seven children and made them into decorations for the eighth. The (eighth child) thought: the bodies of the other seven look splendid, only I am not splendid looking. It is as if the father had not also adopted me. And so the thoughts of the eighth child were not beautiful.

4. After they had made the *punen* of adoption, the father brought up the children. But he did not teach them correctly, and they became spoiled. When guests came and the children killed them, the father did not scold his children. After a little while the brother of the father who had adopted the children came while their father was in the field. The uncle said to the children, "Where is your father, boys?" "He is in the field, uncle." "Well, boys, go and call him. We are going to kill each other. I came to stab your father. That is why I came here." But the uncle only said this as a joke. Thus spoken together their uncle called to them, "Come, boys, and pull not come. If he comes they will kill one another." After they had spoken together their uncle called to them, "Come, boys, and pull out my eyebrows." Then the eight (began) pulling out his eyebrows. While they were doing this the uncle fell asleep. Then (the boys) took a knife made from bamboo and stabbed the uncle until he died.

In the evening when the father came home the boys said to him, "Father! We have killed our uncle. He said that he had come wishing to kill you." The father answered, "Your uncle was joking. But what do you not know about jokes! That is why your father cast you away, it was because of your tricks. Ever since I adopted you, you have only been a trouble to me. My brother was really a

---

[1]) *Bele bagam*, to have one's insides fall, to worry.

good man, and yet you killed him." From that time on the uncle nursed a grievance against the eight. [1])

5. After some time had passed, the father said to the eight, "Come all of you children, let us go. You climb up for our fruit from the *batti* tree." The eight went and climbed the *batti* tree. When they were on top, the father sang, "Spirits of the *batti*, make long your tree, make as a roof your top, lay your body over and over to the village of the stranger (Malay). They will kill the boys." Long, still longer became the *batti* tree. Then the father summoned the (strong) west winds. They blew on the top of the tree. The boys said, "Do not send us to the strangers, father. Send us to Simalegi (village in Siberut)." Then the top of the tree bowed down in Simalegi.

When the tree had bowed down, the seven boys first descended. Then the eighth came down. After they had all come down, the top of the tree rose up straight. The dagger of the eighth child remained suspended on one of the branches, and its head was broken. The boy was angry at the others because his dagger was broken. He said to the other seven, "Let us not hasten to enter the village, lest our elders kill us." When they had finished speaking together they approached the village with great fear, for they thought that they would be killed.

6. Finally the boys came to the village, where (the natives) greeted them, saying, "Here are visitors!" "Yes, we are friends." "Where do you come from?" "We come from another village." "What do you wish here?" "We have come as guests." "Have you eaten yet?" "We have not as yet eaten." "Well, brothers, wait. We will first eat." The people beat on the drums and called their friends from the fields. The people gathered to make *djurut* [2]) in the *uma*. Thus sang the beater on the drum (the summoner), "Ku, ku, ku, the sound of my drum is like its elder brother the thunder. Come all and make *djurut*, come inside the *uma*." The people entered inside and made *djurut*, the eight boys also made *djurut*. The boys thought: the people will not kill us, since we are assembled in the

---

[1]) *Taimaeru bagania ka tubudra*, literally, he was not pretty in his insides towards their bodies.

[2]) *Djurut*. This is the national drink. It is made with coconut water, and the milk of coconuts, sweetened with the juice of sugar cane. It is not fermented. No religious ceremony is attached to the drinking, except a libation to the spirits. No social ceremony is followed in the drinking. The liquid is consumed ordinarily in the fields at midday.

uma. When the boys were called to make *djurut* they knew that they were safe, and that the people would not kill them. In the morning the boys fled, and in the evening they came to another village. In the same way they visited five villages.

After a little while, travelling on foot, the boys came to the village of their father, Sikombut, who had adopted them. At the mouth of the river they spoke together, and the eighth said to the other seven, "What shall we do, youngsters? Are your feelings healed yet? As for myself, I think, younger brothers, that we should strive to kill our father." The seven brothers answered him, "No. We should not kill our father, elder brother. We should remind him of what he has done. We have seen how they plant fields in the other villages. Let us do the same kind of work ourselves. Our father will think that we bear no anger against him if we feed him from our fields. But we will still be angry with him." Thus spoke the eighth, "As you wish, you are the younger. Our speech is finished, you will be the leaders." Then they approached the village.

7. When they arrived at the village their father saw them and said, "Is it you, children?" "Yes, it is we, father," said the eighth, "I wish to say to you first that we do not like what you have done. [1]) In vain you have brought us up, in vain you have adopted us. But yet you have shown no love for us, your children. Why did you do it, father? Why did you send us to Samalegi? Tell us the reason, we wish to hear it." The father answered. "There was no reason, boys. The tree played the trick, it took you to Samalegi. Nevertheless I loved you. It was with great trouble that I adopted you. If I wished you, why should I have tried to kill you? Even if you killed my brother, yet it was his fault. He said that he came to fight (with me), that was why you killed him. If I spoke to you with a little anger, it was because I still loved him. Yet I stand firm in my conviction that you were in the right. Do not say that the cause of my sending you to Samalegi was the killing of my brother. It was the trick of the *batti* tree. I really feared for you." "Well, father," said the eighth, "If things were that way, good." Then they went into the house and ate together.

8. After a little while they asked their father, "How about our fields, father? We wish to work for our food." "As you wish,

---

1) *Ta isese ka bagamai galai tubum*, literally, we do not agree with the ways of your body.

boys. If you wish to work on the fields, work. The entire side of the upper river belongs to us." In the morning the boys sharpened their knives and axes, and went to the upper river to lay the field. When they had finished laying it off, they placed stakes and planted banana trees by the thousands. Then they cut down the underbrush. When they had finished the field they cut out a large war boat. While they were engaged in making the boat, the banana trees grew large. When they went back to the village their father asked them, "How are the banana trees getting along, boys?" "They are still small, father." In a little while the banana trees bore fruit, and when the bananas were ripe the boys brought home eight bunches and eight loads of wood.

The father said, "Oh children! If I had killed you I would not have this good luck. See! There will be too many bananas in the house, and we will never be able to finish the wood stacked up by the chimney. But now I wish, boys, to go and visit the fields. When I have seen your work I will have confidence in you." Thus said the eighth, "Do not go, father. There are too many thorns and poisonous plants (*lalatek*). My younger brothers have only cleared off the path in places. You remain in the village and we will bring home the food and the wood. You do the fishing."

9. In a little while they had eaten the bananas and finished their boat. They first made the boat watertight. Then they made a prow and sailing masts. They charmed for a gong, and it came. Then they charmed for a drum, and it also came. After this they held a *lia* for the boat. They charmed for a big castrated pig as a sacrifice for the boat, and they made *lia* on the upper river. Finally they smoked the jaw bones of the pig. [1])

When they had finished the *lia* they went home to the village and said to their father, "Old man! Rub together some rope for eight fish spears, perhaps we will go fish spearing." "Yes, boys, I will make it. Yet I wonder at your manner. Have you not done something that you are concealing from me? Every time that you come home I smell a stink on your bodies like the smell of the *katuka* wood. (Used for boats). Have you not indeed made a war boat?" "No indeed, father. There is a stink on our bodies, and we have cut down trees. But the trees were shading our field, and

---

1) The relics of sacrifices were hung up in the *uma*. I do not know the purpose of the smoking.

(had we not cut them down) the field would have been overrun with weeds, for it is a new field."

10. In a little while the boys came home again. They brought back bananas and wood. They filled the entire inside of the house. When they had finished eating the eighth said, "How are our spears getting along, father? Have you finished them yet?" "Yes, boys, they are finished." "Well, father, if you have finished making them, put the handles on them and the steel barbed heads. Then make their handgrips. After that, father, wait until tomorrow at mid-day. There will come an omen to the village. The thunder will peel three times and a heavy rain will fall. There will be heavy rains and a big flood. It will bring a scare to the village. (But at the sound of the thunder you must come out)."

In the morning the boys went to the field and charmed for a big rat. They put it among the bananas. They also took a scorpion inside the boat. Then they cut down bananas for their food, and put their goods inside their boat, including the gong and the drum. At mid-day there was a sound of thunder, a heavy rain fell, and a great wind came up. Thus said the father, "Oh! So that is what the children have charmed for." Then he went out on the path and took the eight spears. While he was there, a big flood came along, and, before he knew it, the war ship appeared.

11. The father said, "Is that you, children?" "Yes, father, it is we." "What are you doing?" "We are fleeing, father, because you do not want us." "Oh, children, do not say that. I raised you with great trouble, I do want you. Oh what joy I find in you, boys! Now the bananas will decay inside the house, and the wood by the chimney will never be finished."

While they were speaking the boat drifted off. The father threw a spear and began pulling in the boat. Thus said the eighth, "Go, spirits of the rat, and gnaw the rope of the spear until it breaks." The rat went and bit, tuk! Then the boat drifted away. The father went on another path and threw a spear at the boat. It held fast and he commenced pulling up. The rat went and bit, tuk! Again the boat drifted off. Seven times (the father) threw, and each time the rat bit off the rope. On the eight time that he threw they sent the rat, but he would not go, his teeth were tired. The father drew up the boat, and it drifted in towards the shore. (The boys) shoved the boat off a little towards the sea. The eighth took out the scorpion so that the father could not come. The father

wished to draw up the boat and make it come to shore, but he was not able to. (The boys) had thought of this beforehand. Then they spoke. Thus said the father, "What are you going to do boys, will you flee?" "Yes, father. We are going to flee and not return." "But, boys, if you are going to flee, take me with you. We can all go together." "But we do not wish that you come. What use would you be? With great trouble you put (me and) my brothers on the top of the *batti* tree. You do not wish us." "But I do wish you, boys. What shall I do? I will weep inside of myself for you, I long for you so much. Even if you are angry with me, I shall still come." "No," said the eighth, "We are all agreed in doing it in this way. We do not wish to go with you, we would fight. Listen, and I will tell you why we are insulted. There was no reason for your making us climb the *batti* tree. You said then that we should climb for our food, but you really wished to kill us. There was no reason for your sending us to strangers. You said that they would be enemies. But they were not enemies, they taught us how to make a field. We came home, father, and made a field. You ate (the fruits) of our work. We did that in payment for your adopting us, so that no reckoning might be held against us. You figure that you adopted us, we figure that we worked the field."

12. Thus said the eighth to the other seven, "Hear you, youngers, while I curse our father. After I have cursed, you, the youngers, reveal the talisman to him, so that our younger brothers will not suffer." Then he cursed, thus, "Hear you, father, my words. When you go to the field, father, you will see rosin on the inside trunks of the *katuka* trees. This is the rosin left over from making our boat. If my younger brothers [1]) go out tomorrow they will see that it is crabbing time. When you go crab fishing, father, you will use that rosin for your torches. If the rosin scatters out from the mouth of the bamboo torches, your children will vomit in a like manner. Just as the mouths of the crabs foam, so will the mouths of your children foam."

Then the other (seven) said, "Do not be afraid, father. If sickness comes at crab time to your younger brothers, you get the leaves of the *magiri* plant (*Pithecolobium ellipticum Hassk. Leguminosae.*)

---

1) The younger brothers referred to here are the people of Mentawei in general. The sea crab (*angau*) are caught in July, August, and September, at the time of the Southeast winds. The time of the year is named after the crabs.

and sprinkle the (sick) with water.[1]) Then the eighth said again," After you have obtained the rosin, father, you will go to the trunk of the *lolosit* tree, from that you will obtain the fish poison. In the dry season you will poison the fish. When you poison the fish, father, they will lie senseless on their backs. In like manner your children will faint away."

Then the other seven said, "Do not worry, father. If your children suffer from the fish poison, you must sprinkle them with the fruit of the *tobe* tree." The eighth said again, "After you have obtained the fish poison father, you will then look for the *omai* (*Aegiceras corniculatum Blanco, Myrisinaceae*). You will shoot the monkey for your food. When the monkey lies senseless, your children will suffer the same way."

Thus said (the seven), "If your children become sick from eating monkey, father,[2]) get the leaves of the *lambei* plant, and the leaves of the *gorigori*, and sprinkle the children with them." (Then the eighth again spoke), "You have heard all of this, father. Now I will speak of other matters. Right overhead you will see us, your children, (as stars) when you go fishing. When the fisherman tears the gills of the fish out with his hook, in a like manner the mouths of your children will be torn. As the stomach of the fish swells up, so will the stomachs of your children."

The others said, "Do not be anxious, father. If your children become sick because of the fishing, you can sprinkle them with the leaves of the *takep* plant."

"I have finished with my speech," said the eighth, "We, your children, will now go. Do not forget our words, father. Repeat them to our younger brothers, so that they learn them." Then the eighth sent the rat once more, and he bit through the rope of the spear, tuk! The boat drifted away, and the rat mounted the shore and went into the woods. The scorpion was left inside the boat.

13. After the eight boys had fled, their father went home to the village. He was very displeased because of the flight of his children. While he was sad at the recollection of their departure,

---

1) Actual medicine is not at the present time given in Pageh. Curing, to a large extent, consists in sprinkling with water from talisman plants, and having the patient drink some of the water in which the plants have been pressed. The *magiri* plant is always used as a head wash before holding *punen*.

2) After a *punen*, or even six months afterwards, if anyone becomes sick, it is said to have been due to eating monkey shot with the poisoned arrows.

the wives of the children came in from the fields. There were three of these betrothed[1]) women. They said, "What has happened, father? Why are you not happy?" "Oh girls! My happiness is at an end. All of the children have fled, they are never going to come back again." "But, father, what are we going to do for ourselves? There is no reason that we should remain in the village." "Do as you wish, girls. If you have any hopes of success in following them, go. If you reach them, girls, tell the children that I am coming to look for them. Hasten, girls, lest you fail to reach them. Since there is no boat you will have to take this unfinished one. There are no paddles, so you will have to use these poles (for poling a boat) as paddles."

"You mother," said Sikombut to his wife, "Listen to the words of the children. When you go to the field you will see the aerial roots of the *katuka* tree. You will find fish poison and arrow poison on the insides of the roots. After you have gone to the field hut, and perhaps obtained fish hooks, you will go fishing. If sickness comes to the children from the fish that have been speared, shot, or poisoned, the children told me of these medicines.... Do not forget, mother. You are to take care of the children, you are to take care of all of them. I am sad. I am going to follow my children. I, myself, am going to the moon. I have finished my speech, mother. I have finished my speech, children. I have finished my speech, girls. You go your way, I will go mine." The father went to the edge of the sky and waited there until the moon rose. Then he stepped into (the moon) and remained in it, looking for the children. He never ceased spinning ropes for the spears. He thought that perhaps he could reach the children, and strike their boat.

14. Then the women shoved off in their boat, and went to look for their husbands. While they were on the sea, they caught sight of the war boat. The eight were rowing, and the sound of their oars was like thunder. They were rowing as quickly as possible in their flight, and the sea foamed before the prow of their boat. One woman said, "Oh, hear the noise that their oars make in the sea! We will never be able to catch up with them." But the other women said, "What is the use of talking together! Let us use our poles and we will finally reach them. When they see us they will

---

[1]) *Mandri*, betrothed. Women who live with men, and perhaps have children by the men, but who are not as yet formally married.

wait." So the women poled, and poled, and poled. Finally when they were a little closer the husbands saw the women, and one of them said, "Brothers, our wives are here. Let us wait for them, as they are looking for us." But the eighth said, "No, let us not wait for them, brothera. There are not enough wives for all of us. We do not wish that some of us have wives, and others have none." So they again commenced rowing their boat over the foaming sea. Yet the women poled, and poled and poled. Thus they approached. The eighth brother said, "Ah! They are approaching. Give me the jaw bone of the pig. I will throw it at their boat so that they change their course before they reach us." The eighth threw the jaw bone towards the boat of the women, and they changed their course. While the women were picking up the jaw bone, the war boat reached the sky. Then the war boat rose up and went into the sky. After the women had obtained the jaw bone they saw that the war boat was already in the sky. One of them said, "As if I lied then when I told you to pole our boat! But you did not listen to me, you had to follow after the jaw bone. Let us resume our poling so that we can go into the sky and meet our husbands." So the women poled, and poled, and poled. Finally they arrived at the edge of the sky. Their boat rose up, and they arrived in the sky. They themselves came, but the boat stayed behind.

15. When the women arrived, (the men) said to them, "Is it you?" "Yes, it is we. We came to look for you. Our father told us to go and look for you. We went, and he also went. He went to the moon in order to look for you. All the *punen* advice which you told to our father he repeated to our mother. Then when he had finished he went to the moon, and we ourselves fled." [1]) Thus said the eighth, "Did our father really wish to find us?" "Yes, he really did. He was greatly desirous of giving the *punen* advice to our mother because he intended coming."

(Then the eighth spoke, telling of the reason for the order of the constellations in the sky.) "You, younger brothers, flee in the boat. We will go in a row so that none can pass through us. Take heed of my words. The axe will go first as we pass by our father (the moon). Our father will be angry, he will not at all be pleased that we have visited him. After the axe will come the file, after the

1) When a father is about to die he gives the *punen* rules to his family. These rules he himself had received from his ancestors. In this way the *punen* laws are often lost.

file will come the *putput* fish, after the fish the small file from the sting ray, then the spear. After all those have passed our war ship will come with the eighth (as steersman at the stern). Next will come the anchor, and, following this, the seven brothers (Pleiades?). Next will come the jaw bone of the pig, which changed the course of the girls. Then will come the *sikatetelu* (a constellation of three stars),[1]) that is the three girls. Following will be the rat which we left behind, and after the large rat our father will follow. I charmed the large rat so that he would gnaw the ropes of the spears of our father. If he struck us then the rat would gnaw off the ropes. After this comes the digging sticks and then the scorpion. Then the unfinished boat, and with that come storms. Following the unfinished boat, comes the evening star. With this comes the east wind. That is the way you are to arrange yourselves in groups. We, ourselves, will be one group, you, yourselves, will be one group. Our group will be arranged like this. The axe will be at the head. Then the large file, the *putput* fish, the small file, the spear, the war boat, and the anchor. Your group will be arranged like this. The seven stars, the jaw bone, the three stars, the rat, the digging sticks and the morning star. That is the way you will arrange yourselves. When we come out in the evening, you will come out in the morning. When you come out in the evening, we will come out in the morning.

16. "When we come out in the evening at new moon we will be very angry. (There will be stormy weather). When you come out in the morning at the waning of the moon, you will be angry. When you come out in the morning there will be crab time for four months. The first months the crabs will be called *kiliktik*, then *rakara*, then *buttui*, and in the fourth month they will be called *kainiggit*. After crab time bad weather will set in for two months. That is the short season.[2]) At the end of the short season your cluster of seven will come out in the evening. (As long as the Pleiades are visible) it will be the long season. For four months in the long season you will be visible. Then you will fall in the sea. The last two months of the long season you will not be visible. After the long season your cluster will come out again at crab time. So then, there will be four months of crab time, two months of storm, four

---

[1]) According to Kruyt, the girdle of Orion. Kruyt, p. 165.

[2]) October and November.

months of the long season in which you will see the seven stars, and two months of the long season in which they will not be visible. This gives six months for the long season."

17. When the eighth had finished his teaching, he added, "All of you hear my words. Even if our father is angry with us, do not give in. Do this way always. But because he fights with us, we will go past him. Then our father will scold. That is because he does not want us. But even if he wants us, we will never want him. Every time that we come together we will fight. Our anger will never cease. The axe will appear in the month of our fighting, the winds of heaven [1]) will blow, and it will rain for there days. The large file will appear at the same time. After that will come the *putput* fish and the small file. There will be fighting with rain and wind for three days. If by chance then the boat of the eighth is hit, he will be angry. He will throw fire, that will burn things to ashes. [2]) He will throw burning tongues of fire. If he throws on the upper river, it is a bad omen. Sickness will come to the people. If he throws into the sea (it is a good omen). The fish will enter the mouths of the river, because the water in the ocean will be warm. The fish will swim to the shore and enter the fresh water, they will wish for coolness.

"After that comes the month of the war boat, the eighth youth remaining at the stern. After the moon has waned a little more there will be fighting, there will be winds, rain and thunder. The eight will do much fighting. There will be anger until the anchor of the boat is past. The storm will be violent, but not very long. That is the time that the seven will be in the sky. While the seven are in the sky there will be rain and wind for seven days. Then will come the jaw bone of the pig, that changed the course of the girls. There will be fighting and rain and wind for two days. Then will come the three stars. These are the girls looking for the men. They will fight much, as each of them wishes to find a husband. Their father does not wish them, that is why they fight. They will not fight long, but they will fight intensely. For five days there will be a strong rain and wind. Then the rat will come and there will be fighting for two days. There will be rain and wind. Yet

1) *Rusa manua*, winds of heaven. These winds are believed to bring sickness.

2) Meteors are meant here. These are considered unlucky if they fall near the river above the village. Lightning is not feared. In islands with coconut trees, lightning does little damage.

they will not fight very much, for they are not really angry at one another. Then the poles will come, and there will be fighting with wind and rain for four days. Then the scorpion will bring wind and rain for five days. Then will come the unfinished boat of the girls. This will bring a lot of fighting, and there will be rain, wind, and thunder for eight days. For four days following there will be a high wind. Then will come the morning star. There will be rain for two days, and the wind will blow from the east. All this is called the procession of the stars. It was all cause by the fight between Sikombut and his eight children.

STORY 13.

Pagetasambau.

1. Aian sara siburu sirimanua simakereng, sipuoni Pagetasambau, sipulagai ka Taileleu. Pele ngangandra sikaumania, "Sita kam taei pasagak ka Tatubeket, taala lumun. Aleginangan sia Pagetasambau, "Memei poi kam sita pasagak, taitjo djoiki rauru bule maeru leu." Itjorangan rauru, ta maeru, pele nganga Pagetasambau, "Aku bai nia ta memei sita, ai koi rauru ta maeru." Kuanangan ka sia sabagei, "Ta! Memei le sita, kendra ta maeru raurau, memei sita." Galairangan kalabba ambinendra, lambeiakerangan pamateira, ia geti mei sia, maigi sia amei.

Sege sia ka monga itjorangan mintja rauru, ia leu endra galainia, ta maeru. Kuanangan mintja Pagetasambau, "Kau taretdret ngangaku, tapei mei sita kineget, ka gogoi bagei le taei kam, bulat makatai rauruta." Alegirangan ka sia, "Ta memei le sita, ta tapuuku rauru." Ia geti mei sia. Totorot sia sege ka mongadra tatubeket, sakai sia ka leleu. Tapei maudju sia sendra, bela sia Tatubeket sangarendrenan. Ia geti pasagak sia, samba gegendra sikere, igi matei. Amaarep poi ka lagai kababara sagak, ia geti bela sia mintja sangaretdrenan, ia pei ta raom, tui sia ka kalabba. Tui Pagetasambau iei ka kalabba, malaut poi kalabba, ta iaili, ia geti teterangannia tutubeket, matei.

2. Tui sia sabagei, pele ngangadra, "Amateian bai sikerei, taretdret bai tiboietnia, ta memei sita. Alanangan tubu Pagetasambau sikoinan

sabeu, bolotnangannia, bolotnan, murimanua. Kunrunia ka teitei sikoinan, taroakenangannia sikoinan ka mongandra Taileleu. Sege ka monga kundrunia sendra, ngenanangan kalabba. Ka soibokat geti bara sia, itjorangan ai Pagetasambau ka buggei, pele ngangandra, "Aian nia aleita Pagetasambau." Ia geti nounourangannia, pele, "Kipa nupaeru, saraina, murimanua ekeu mintja? Akuagaiat kai bulat amateiat ekeu ratete. Ia pei bagei, saraina, si ta abak amoi se." Aleginangannia Pagetasambau, "Oo, saraina, amateian tendra aku, kipa galainia aku purimanua, ta kuagai. Teteu le aiake aku se." Ia geti alarangannia toili sia ka uma, galairangan punen, kundru sia ka uma.

3. Ai sia mukudru ka uma, patibo sia buania sara sibogbong, pele nganga sibogbong ka mata Pagetasambau, "Kamaman! Kipa te anupaeru nupurimanua mintja, ai koi balak sinetekat ka lolokatnu ta magulai. Bulat makisei ka bagaku, kamaman, anupurimanua, ia pei si ta abak nutoili, bulat makereng ekeu lepa. Nuretdret bai ngangaku, kamaman, nugalai djoiki itjoketku, bulat mataku koba iitojnia nugalai kereng. Ai koi iba sinimbo, kamaman, sangatalukut, nunangnang bai nia, kamaman, murimanua leu pa?" "Ei, takamaman, kunangnang bai nia ta isoppi murimanua." Aleginangannia bua, "Ta te matji ipurimanua, murimanua bai nia kamaman, bulat makereng ekeu lepa." "Tata ibatta, mugolu sarainam, ta bai mugolu sia nangnangkungannia, imatonem bagam." "Ta tapuletsei golura, kamaman, maro bagam murimanua iba, nangnangnungannia." "Oto kauan, kau nuometnake djoiki sangamuneng, bui tamaladje, ta anai ibatta." Nangnangnangannia iba Pagetasambau, nangan, murimanua, murimanua iba sinimbo. Pele nganga Pagetasambau, "Itjoan pugolunangan te sarainam, puladjetangan bagei, ta anai ibatta." "Ake nendra siometakenennu sangamuneng, kau ka salapsaman, kunangangnia, bui tamaladje." Nanganganan iba sangamuneng Pagetasambau, djadjalat tim salapsaman, ia leu endra igi. "Pate kerengnu, kamaman," nganga Sibogbong, "Ia te ta anumatei ka Tatubeket."

4. Pato kundru sia mintja ka uma galairangan djurut, ia geti mudjurut sia. Pele nganga Sibogbong ka mata Pagetasambau, "Kamaman! Ai pei kindridjetku nugalai, bui numagela djoiki kamaman, imatonem bagaku. Ai koi toitet ka mata lalep, simaigi bua, nunangnang bai nia, kamaman, tataki leu pa?" "Ta isoppi itaki," nganga Pagetasambau, "Anu! Ta kunangnangannia tata katta, mugolu bagei saukuinu." "Ta tapuletsei golura, kamaman," nganga Sibogbong, "Nangnang le bara maro bagam itaki." "Oto kauan,"

nganga Pagetasambau, "Ake igdrak kunangangnia." Nangnangnangan toitet Pagetasambau, djadjalat dom! Ibele ka polak. "Itjoan kubokoi bai, pugolunangan te saukuinu samba sainam, tapoi anai katta. Kenan nubele nia katta, lepa ala buania bui ikom sakoko. Kuanangan mintja ka mata bua, "Ake nendra pon, galakake ka butet turo toitet sitataki, kunangnangnia bui mugolu saukuinu." Galakakenangan pon ka butet turo toitet, ia geti nangangnangan nia Pagetasambau, nangan, nangan djadjalat liggai buania, ia leu endra eru loina toitet.

5. Ka gogoinia sara mintja kundru sia ka uma, galairangan djurut, kaurarangan bago, giokrangan toitet. Mateiakerangan gougou, lepa seuranganmia. Amaraan sangamberinia, pele nganga Pagetasambau, "Kenan, takamaman, nutaroake iba teteu ka soroat. Akoi akugalaian, bule isukatnake galaietta, ka sia le poi ibara kereng. Mei Sibogbong ambitnangan kan samba iba ka soroat, pele ngangania, "Akoi ibam kekeu, teteu, ke pei mukom kai ekeu djoiki." Moi sikoinan ka soroat, bettunangan tubunia, tenan le dja! Pele ngangania ka mata Sibogbong, "Nusogai koi aku?" "Oo, teteu, kusogai ekeu, nupaeru aku. Itjo tubuku sikatai, aipakatai tubuku bogbong. Udjuku murimanua beri pei kuagai karoron. Makate bai bagam, teteu, paerunungan aku. Ai kua kamamanku kekeu le teteu ibara kereng." Pele nganga sikoinan, "Oto kenan galai kam galaietmui, ai leu aku." Tui sibogbong, ta maloto nia iitjo sikoinan, ioba poi tubunia simaeru.

Segenia ka sapou nounounangan nia Pagetasambau, "Kipa tagalai. takamaman, aikua teteuta ka matam?" "Kenan kam galai kam galaietmui, ai leu aku, ia te aikua teteuta ka mataku." "Oto, takamaman, konan nukom sita, amatonemman bagaku ka simaeru ekeu. Ai koi kan, takamaman, samba iba, takeikei nulegei, kau isappuru takom nia." Pele nganga Sibogbong, "Paan, kamaman, amaekteknganaku." "Ta!" nganga Pagetasambau, "Kau le, kau le, teret sappuru kan samba iba." Pele nganga Pagetasambau, "Sabua djoiki baga lalep, takamaman." Ia geti sabuinangannia. Amalinaan baga lalep, budjuk sibogbong, gitiknangannia Pagetasambau. Pele ngangania, "Ba gitik aku, kamaman, ta moi kuala engangku." Gitiknangannia mintja, lango, ilango sibogbong.

6. Lapanangan tubunia ka elak bokbong, kau ka baga okbuk, kaipa akula simaeru lapa kau ka baga ogbuk, ia geti seumangannia. Ai iseseu apoakenangan laka ka baga lalep, apoakenangan lape sikatai ka teitei tukeilat. Ai gokgokngan geti, pele nganga Pagetasambau, "Djodjo ibailiu ekeu kenan ka lape sikatai." Kuanangan mintja,

"Oto sirimanua simaeru ibailiu ekeu, konan le ka se ka laka, guduk, guduk, ipuguduk, pili ka laka siapoakenennia ka baga lalep, tuku se." Nounounangannia, ta ialegi, tapei taagai ute, tapei taagai dere, tenan le tubu kele buku. Nangangnangannia Pagetasambau, nangan, nangan, bara ibara utenia, bara dere, bara kabei, bara ibara sangamberi landrou tubunia, nounounangannia Pagetasambau, alegi. Posonangan tubunia imaeru, posangan, posangan, teteret siagainia pak lainge. Amaeruan geti kaunangan pulaingeatnia, giok kiniu, kiniubinangan tubunia. Kau kabit sibau, kau kirit pak sappuru pulaingean ikau ka tubunia.

7. Kasoibokat geti toili sia tainanalep sibara ka mone, pele nganga Pagetasambau, "Kenan, takamaman, mugegei sia tainanalep sipuabak, ta taagai kuanendra." Ia geti mei nia. Sege ka soroat, pele ngangania, "Kuk, kuk, ke koi mukukkuk sia simaeru tubu?" Alegirangannia tainanalep, "Maeru tendra tubum kekeu, tapoi makorobu alainu?" Sokok nia mei ka sapou, nounounangannia Pagetasambau, "Kipa arakua takamaman?" "Maeru tendra tubum kekeu, tapoi makorobu alainu." "Oto konan takamaman kupaeru alainu, paerunangan alai." Paerunangan leu tubunia teteret siagainia. Pele nganga Pagetasambau mintja, "Aiat sia takamamam, kenan megegei sia, ta taagai kuanendra. Mei nia ka soroat mintja.....

8. "Oto," takamaman, "paan, mei sita ka uma, amalainean tubum." Sege sia ka uma galakakenangan luga, ka pasigalangan luga, nia leu endra. Pele nganga ukuira, "Ke koi pasigalangan luga sibogbong." Tairauma poi rakukua. Nounounangannia Pagetasambau ukui, "Lakut! Kaipa nia buanu sibobong?" Aleginangannia, "Ai nia kaulu, lakut. Ta ioba toili." "Kasei ne aleinu tairauma? Kasei onin lagei nia?" "Ka teiteinia le lagainia, musirauma le aioi se."

Pato mei kaulu maniu sibogbong, itjonangan tubu sibobong ai ka sikoman, pele ngangania, "Ikua pei le kamaman, ai merem kaulu sibogbong, oto amateiatnia." Soibo toilinia ka uma, kuanangan ka mata ukui, "Amateiannia sibogbong, kamamanku pa aimateiakenia. Ai nia ka sikoman, tenan le simadjakat ka tubunia limai lepa." Nounounangan Pagetasambau ukui, "Ele lakut! Kaipa nia buanu sibogbong?" Aleginangan Pagetasambau, "Kasei le ne ia te buaku, akugalaiannia, ia te imalainge tubunia." Pele nganga ukui, "Oto ekeu poi sibogbong, kenan nuala ube ka talukut sikoiriakenennu." Ia geti alanangannia beri djulut. Pele ukui mintja, "Ekeu poi sibogbong, kaipa nukau pisau sibara ka badjanu?" Alanangannia beri djulut. Ia geti tonem bagandra.

9. Pele patuat kebbu, "Amalaingean bai bagiku, akungan le ta malainge." Kuanangan ka mata kamamannia, "Galai aku, kamaman, bui ta kumalainge." Aleginangan Pagetasambau, "Ba oi, takamaman, baleu ta malainge ekeu, kugalai madjo tubuku. Nene bagem siagai ka baga le kugalainia, amakate poi bagandra sanitu pabulabula ka tubunia, ia te imalainge. Ekeu, takamaman, maeru leu tubum, kendra ta malainge nukua tubum, tapoi maron le tubum." "Ta, kamaman, nugalai le aku, amadjongan tubuku, kuitjo tubu bagiku." "Oto ekeu le, tapoi ba ngunguake aku, bara ta malainge ekeu. Ta imauktuk, takamaman, djodjo ibailiu, ia te makara bagaku kugalai ekeu."

Kuanangan ka mata kembu bagi, "Bara nubesiake igalai ekeu kamamanta, konan djoiki tapatibo kupangantoman ekeu." Aleginangannia kembu, "Apananku kunounou ekeu, sule, apangan aku kembu ta kuagainia."

10. Pato sasa nia kaulu, sege sia ka mone, belaakenangan gougou Pagetasambau, ia geti moi nia ka sapou. Amutugean sulu, pele nganga Pagetasambau, "Kenan, takamaman, nutandre bago djurutta, bara nutandre simasit." Mei nia tandre simasit leu et. Pele nganga Pagetasambau, "Ta koi nuagai simaeru, apananta bago simasit? Kenan nuala mintja." Ia geti alanangan simatua. Gugulunangan mintja bua, "Kenan, takamaman, nukarai djurutta toilet, bara nubeleake simagarak simagoiso bua." Mei nia beleakenangan simagarak sigoiso bua. Pele Pagetasambau, "Apate djom! Ta koi nuagai toitet simaeru djurut." Kuanangan mintja, "Kenan, takamaman, nuala okbuk uma katta, bara nutete simakela sitete landrou." Mei nia tetenangan ogbuk simakela sitete landrou. Pele Pagetasambau, "Kenan nutete mintja, ta maeru nene, siata landrou nutete sisegelaibi." Mei nia alanangan ogbuk simaeru uma djurut. Gugulunangan mintja bua, "Kenan, takamaman, nuala gougou simapusu simakainan." Kuanangan ka mata bua Pagetasambau, "Ta mananam nene, simamomo nuala, simabulau." Mei nia alanangan gougou simamomo. Gugulunangan mintja, "Kenan takamaman, nuaisu oinan sua djurutta, simalimo nuaisu." Mei nia aisunangan oinan simalimo. Kuanangan mintja ka mata bua Pagetasambau, "Kenan, takamaman, nuaisu oinan mintja, ta maeru nene, simalatsat nuaisu." Mei nia aisunangan oinan simalatsat. Alepaan sangamberinia pele paatuatnia Pagetasambau: ta isoppi ka sikatai iei toga nene, sangamberi gugulatku idjulut le nia.

11. Galairangan djurut, mateiakerangan gougou, lepa seurangannia. Maraan geti galairangan iba sabulungannia Pagetasambau, kuanangan ka mata bua, "Kenan, takamaman, nutaroake iba teteuta,

ke pei mukom sita ka sita, teteuta djoiki mukom." Mei bua ambitnangan kan samba iba sabulungan, galakakenangan ka soroat, pele nia, "Konan, teteu, akoi kannu subbet, akoi ibam atei gougou. Ke pei mukom kai ka kai, ekeu djoiki mukom." Oi sikoinan betunangan le tubunia, tenan le dja! Loto imaloto bua, tui, mei nia ka sapou, ta ipatiboake sikoinan.

Nounounangannia Pagetasambau, "Apa ikua teteuta, takamaman?" "Ta patibo kai, kamaman, maloto aku ka tubunia, mutuitui le aku." Aleginangan Pagetasambau, "Ta maro bagaku tagalai ekeu, takamaman, ele djodjo ibailiu ekeu bara nubesiake tagalai. Ka sangamberi gugulatku, sarat idjulut le ekeu. Muretdret bai ngangaku, takamaman, ta tagalai ekeu, maron leu tubum. Anu kugalai bagim ka sia, bulat katai tubunia le. Nene kekeu, kendra nukua ta malainge tubum, tapoi maron." Kuanangan ka sia bua, "Ta, kamaman, nugalai le aku, bui ta kumalainge, bagiku sikatai tubu, malainge nugalai. Apangan aku simalainge goiso, ta malainge?" "Oto ekeu le, takamaman, nubesiake poi galaikungan ekeu." Ia geti mukom sia. . . . .

12. Djadjanangan akulania Pagetasambau, kaunangan ka baga ogbuk, lepa seunangannia. Ai iseseu apoakenangan laka ka baga lalep, apoakenanangan leu lape sikatai ka teitei tukeilet. Aigokgoknan geti, pele nganga Pagetasambau, "Noba sirimanua simalainge ekeu, ai koi kundruatnu laka." Meng, ta gokgok, tapoi ioba ka simaeru. Kuanangan mintja Pagetasambau, "Djodjo ibailiu ekeu, kenan ka lape sikatai." Bailiunangannia djodjo.

Soibo toili sia ka uma, kuanangan ka mata lakutnia Pagetasambau, "Ia te ne buaku, djodjo le aibailiunia. Ibattangan le iala puuktunganta ka tubunia. Teu bagaku poi, lakut, akugalai buaku, ia le aibesiakenia. Aku bai nia, lakut, ta kugalai buaku."

Pato bela ka leleu Pagetasambau, ambiterangan djodjo, aili raaili siperakat simatjura, kukurunangannia djodjo, ala matei, ambitnangan ka uma ibandra. Tata ibandra bela mintja. Senet bela, ai simatjura, pak sun uma ban simatjura siala djodjo nendra. Bela mintja Pagetasambau ka leleu, ta anai aleinia. Alanangan simatjura sabeu djodjo matei, ta moi iambit sarania. Alangan lalatek Pagetasambau, lippatakenangan ka mata djodjo, ibailiu mintja sirimanua, ia leu et galai tubunia ke siburu. Ia geti ambitrangan simatjura en ka uma.

13. Udjuudju geti pagolu sia pasambadra tatoga, kuanangan ka matania, "Ta te ekeu sibailiu djodjo, asutnan ban simatjura ka uma sarat sialakatnu." Makatai ka bagania tiboietra pusalanangan, galainangan taė, taeakenangan Pagetasambau. Ta maudju bara oringen

Pagetasambau, lagek ta iagai lagek, makokope le. Pele nganga Pagetasambau ka mata buania, "Bara matei aku, takamaman, ka monenta nukau kam aku, bui nukau kam aku ka karatei." Ta maudju mateinia, pele nganga bua simalainge ka mata kebbunia sipanae, "Ka monenta takau kam kamamanta, aikua poi bara mateinia, ka monenta takau." Aleginangannia bua sipanae, "Ta takau ka mone kamamanta, sabagei matei ka karatei le tukau. Bara kamamanta ka mone takau, ta takaunia ka mone, ka ratei le tataronia." Ia geti taroakerangan nia karatei.

14. Pato surunia Pagetasambau kundrunia ka monga, kuanangan ka matandra sipuabak, "Kua kam ka matandra sabuaku raala aku, pulu moi oi sia." Sege sia ka uma kuarangan ka mata bua, "Kenan kam nuala kam Pagetasambau ka monga, atusuruannia karatei, oi nia mukundru ka monga. Pulu moi ei kam ikua." Andrenangan pulu ngagogoi, ai ailingan geti mei sia, raala Pagetasambau ka monga. Sukatakenangan eba sabeu Pagetasambau, ka monga ibara eba, ta moi rasasania. Tugguruakerangan leu et nia, siagai ka baga raaili ka monga, kopet obara toili Pagetasambau.

Sege sia ka monga, pele nganga Pagetasambau, "Ta koi maruei nuala kam aku? Akukuangan pulu moi, oi kam nuala kam aku, lepa maudju pei le kam." Alegirangannia, "Ia te kamaman, sikuam akuailiake kai. Nukua poi, pulu moi oi kai, andremaian pulu ngagogoi." "Ta! Pulu moi kukua, nuoi kam, pato oi kam. Kineget ta moi kuoi ka lagai, amakataian tubuku. Ke bai maruei nuala kam aku, sambata te toili ka lagai." Lepa sogainangan bua simalainge, oppatakenangan tolatnia, akenangan ka bua, pele nia, "Ia te ne tolatku pipianu, takamaman, pasiala ibam. Piauakenungan nene moi sikabuat, malambei nupanania." Lepa nendra ikua, tata Pagetasambau ka matandra, ta raitjo nia. Ia geti toili sia ka uma.

15. Pato mei ka mone bua simalainge, siubonangan pipian siake kamamannia, pianakenangannia oi sikabuat, pana matei. Tata nendra, pianakenangan mintja pipian, oi sikabuat, pana matei. Amaudjungan aigalaiake kisendra, pele patuat kembu sipanae: kipa igalai bagiku imalambei ipana sikabuat? Lepa gaugaunangannia masat baginia, alanangan pipian, bele ka kabeinia, taki. Bulukakenangan mintja ka baga masat.

Pato mei bagi ka mone, amutugean sulu, alanangan pipian ka baga masat, itjo amatakiat. Nounounangan kebbu, "Kipa anugalai simataki pipian? Bulat madjo ekeu lepa, djom te aibailiu ekeu djodjo, atimnan uma ban simatjura sarat sialanu, mutanai togandra sĭrimanua

sogairangan ekeu." Lepa aipugolu alanangan pipian bagi, lippatakenangan ka polak, bailiu bulak. Amakataiat ka baga kehbu tiboiet baginia galainangan tae, taeakenangan bagi, bara oringennia. Lagek ta iagai, lagek makokope le, lepa mateinia. Ia te pututukat tae ka Sakalagan.

STORY 13.

Pagetasambau.[1])

1. There formerly lived a man who was very well versed in magic, his name was Pagetasambau. He lived in the village of Taileleu, (in Siberut). Thus said the people of his *uma,* "Let us go and fight against the people of Tatubeket (in Siberut), we will have revenge." Pagetasambau answered, "Before we go and fight, let us inspect the livers of chickens, and see whether the omens are propitious." They looked at the livers, and the omens were not favorable. Pagetasambau said, "If I were to decide, we would not go, the omens are not favorable." But the others said, "No! Let us go. Even if the omens are not favorable, we will nevertheless go." They made a war boat to carry them, and took out their war weapons, then a large number of them went.

When the people arrived at the mouth of their river, they inspected the omens again, and saw that they were not favorable. Pagetasambau

1) An important portion of this story is omitted in the present rendering. According to the version given by Karny, Pagetasambau, the "first" shaman, was put to several tests by his nephew. At one time the nephew commanded his uncle to make an island. The uncle promised to do this, but warned his nephew that when he was performing the magic, the nephew should neither be frightened, or cry out. Then the uncle cut off a piece of the large peninsula which at that time was at the south of Siberut. But the nephew cried out, and the island commenced to flee away over the sea. The uncle called "come here, come here!" But the more the uncle called the further the island went away. Finally the uncle called, "Go away!" Then the island remained where it now is, south of South Pageh, Sanding Island.

While the magic was in process, a woman was on the peninsula planting taro. She called to her relatives to come and rescue her while she was drifting off. Two war ships went to look for her. They were not able to find her, however, because in the meanwhile a wood spirit had taken possession of the woman and concealed her. The two boats became separated on the journey, and meeting off Sanding Island, mistook each other for enemies. They shot at each other with poisoned arrows, but noticed to their wonder that no one was wounded. This omen showed that they were friends and relatives. One canoe remained, and the people founded the first village in the Pagehs, Taikako in North Pageh. (H. H. Karny. Natur. Vol. 15. No. 4, p. 81.)

said again, "Let us obey my words and not go at present. We can come again on another day. The omens are really not favorable." But the others answered, "No, we will go. Do not worry about the omens." Then they departed. They finally arrived at the mouth of the river of the village of Tatubeket. There they mounted into the woods. They were not there long, when the people of one *uma* of the village of Tatubeket came out and fought with them. Both sides were equally matched, and many men were killed. The news spread in the village concerning the coming of the enemy, and the people of another *uma* came out. Now (the men of Taileleu) could no longer hold out, and they fled to their war boat. But when Pagetasambau fled to the boat, it was already on the sea, and he could not reach it. Then the people of Tatubeket killed him, and he died.

2. After the others had fled, they said to one another, "Our shaman has been killed. If we had obeyed his words we would not have come." But a large crocodile seized the body of Pagetasambau, and licked, licked, licked it, until Pagetasambau came to life again and sat up on the back of the crocodile. The crocodile then brought him to the mouth of the river at Taileleu. When (the shaman) arrived at his home he awaited the coming of the war boat. In the evening the others arrived and saw Pagetasambau on the beach. They said, "Here is our friend Pagetasambau!" Then they questioned him, "How did you come back to life again, brother? We thought that you were killed and really dead. Besides, brother, you came here without a boat." Pagetasambau answered, "Yes, brothers, it is true that they killed me. How it was that I came to life again I do not know. Grandfather [1]) brought me here." Then they took (the shaman) home to the *uma*. They made *punen* and remained in the *uma*.

3. While the people were remaining in the village, the shaman and his sister's son, a man by the name of Sibogbong, [2]) spoke together. Thus said Sibogbong to Pagetasambau, "Uncle! How is it that you came to life again, and yet there are no scars from blows on your neck? Really, I wonder that you are still alive, uncle. Besides you went home without a boat. Truly you must have magical powers! If you will only listen to me uncle, you will at once perform

[1]) The crocodile is called grandfather in Mentawei as among certain tribes of Borneo. Many beliefs and practices concerning the animal are similar in both places.

[2]) A nickname, given because the man suffered from frambosia.

a miracle for me. I really wish to see you perform a feat of magic. Here is a bamboo cooker full of fish which already smell. Can you by tinkling [1]) your bells, uncle, bring the fish to life again?" "Yes, nephew, if I bewitch them they will come to life again." Then the nephew said, "But you cannot bring the fish to life again! [2]) If you can bring them to life again, uncle, you must really have magical power." "But if our fish were wasted your brothers would be angry. If it were not for their anger I would bewitch the fish so that you might believe in me." "Do not worry about their anger, uncle. If you have hopes of bringing the fish to life again, bewitch them." "Very well then. But hold one of the fish fast in your hands, so that we will not go hungry. For we have no other fish." Then Pagetasambau bewitched the fish, he tinkled and tinkled (his bells) until the fish, which already smelled, came to life again. Thus said Pagetasambau, "You see! Now you brothers will be angry. We also will be hungry because there is no more fish left. Give me that fish which you have in your hands, so that I can put it (back) in the bamboo cooker and bewitch it. Otherwise we will be hungry." Then Pagetasambau bewitched the fish. Finally the bamboo cooker was just as full of fishes as it was before. "What power you have, uncle!" exclaimed Sibogbong, "It is no wonder that you were not killed at Tabubeket."

4. In the morning they again remained in the *uma* making *djurut*. After this they drank the *djurut*. Thus said Sibogbong to Pagetasambau, "Uncle! If you are not tired out, there is one thing that I would like you to do, so that I may have confidence in you. There is a coconut tree in front of the house with many nuts on it. Can you bewitch it so that the tree will break off?" "I certainly can break it off," said Pagetasambau, "But alas! If I bewitch (the tree) there will be no more food left. Then your father will be angry." "Do not worry about his anger, uncle," said Sibogbong, "If you have any hope of breaking off (the tree), bewitch it." "Very well," said Pagetasambau, "give me the small bells and I will bewitch it." Then Pagetasambau bewitched the coconut tree until it broke off, dom! It fell to the ground. "Now you can see if I lied!" (exclaimed Pagetasambau), "Your mother and your father will be angry. But

---

[1]) *Nunangnang* from *nangnang*, to tinkle bells and thereby perform a feat of shamanism. Pagetasambau is said to have been the first man to make use of this kind of magic. The bells, of course, are imported.

[2]) *Ta te matji*, something that cannot be done. *Ta* is a negative, *te* an intensifier, and *matji* means unripe.

here is our food. Go and fetch the food." Then the nephew obtained the food lest it be eaten by the pigs. After this the uncle said again to his nephew, "Take this sprout and lay it on the broken tree trunk. I will bewitch it so that your father will not be angry." The nephew laid the sprout on the tree trunk, and Pagetasambau bewitched the coconut tree. He tinkled the bells until the coconut tree was (as large) and as heavily laden with fruit as before.

5. On another day (the uncle and nephew) stayed in the village making *djurut*. They obtained bananas and grated coconuts. They killed chickens and then they cooked them. After they had finished cooking everything, Pagetasambau said, "Go, nephew to the pier, and bring grandfather (the crocodile) some fish. Here it is, I have prepared it. I wish to be able to charm with my work tools, and from (grandfather) comes the magic power." Sibogbong went, taking the food and the fish, to the pier. He said, "Here is your fish, grandfather. When we eat, we first give food to you." [1]) The crocodile came to the wharf, always lashing with his tail, dja! Then he said to Sibogbong, "Did you call me?" "Yes, grandfather, I called you. I wish you to make me well. See how bad my body is, is is ruined by frambosia. I have lived a long time, but I have never known health. Have pity on me, grandfather, and make me well. My uncle said that only from you, grandfather, would come the magic power." The crocodile said, "But go and make your work tools, I will do it." Then Sibogbong went. He had not feared seeing the crocodile for he wished to have his body healed.

When the nephew arrived at the field hut Pagetasambau asked him, "What shall we do, nephew, what did our grandfather say to you?" "He said to prepare your work, that he would give aid." "Very well, nephew, let us first eat. I have confidence that you will be made well. Here is food, nephew, and fish. It is forbidden to leave anything over, so make an end of the food." [2]) (After the nephew had eaten) he said, "I have finished, uncle, I am full." "No," said Pagetasambau, "Come on, come on!" Finally all the food and fish was finished. Then Pagetasambau said, "Sweep out the house now, nephew". [3]) So Sibogbong swept out the house.

---

[1]) This is the stereotyped invocation used before every sacrifice to the spirits.

[2]) In a *punen* feast the food must all be consumed.

[3]) After eating, the remains of food are always swept away for fear of witchcraft.

When the inside of the house was all clean, Sibogbong went to sleep. Then Pagetasambau pinched him. The nephew said, "Do not pinch me, uncle, I cannot catch my breath (I have eaten so much)." The uncle pinched again, and Sibogbong was quite senseless.

6. Then the uncle cut out the well portions of his nephew's body and put them in a bamboo cooker. Then he cooked it. While the flesh was cooking, he unrolled a red cloth inside the house, and in back of the house he unrolled a poor mat. While the steam was coming from the cooking Pagetasambau charmed," That which is turned into a dog, go to the poor mat." He charmed again, "But that which is turned into a well man, come onto the red cloth. Guduk, guduk, guduk, pour yourself on the red cloth which I have unrolled in the house, come here." Then he spoke (to the poured out body of the nephew), but there came no reply. The head was conscious, the feet were conscious, but the trunk of the body was as stone. Pagetasambau tinkled, and tinkled and tinkled. The head came, the feet came, the hands came, finally all the members of the body came. Pagetasambau spoke again, and he received an answer. Then Pagetasambau rubbed the beautiful body, he rubbed and rubbed until the youth was entirely conscious. Then he placed beautiful decorations on the youth. He ground up yellow dye, and made the body of the youth yellow. He gave him new loin cloths and head bands. When all was finished the uncle made the boy into a beautiful youth.

7. In the evening the women were coming home from the (taro) fields (in their boats). Pagetasambau said, "Go, nephew, and surprise the women in their boats. Let us see what they will say." So the nephew went. When Sibogbong arrived at the pier he called out, "Kuk, kuk! Have I not a beautiful body?" The women answered, "Your body is indeed beautiful, but your hair is kinky." Sibogbong returned to the field hut. Pagetasambau asked him, "What did they say to you, nephew?" "They said that my body was beautiful, but that my hair was kinky." "Then come, nephew, I will fix your hair and make it proper. Then the uncle again doctored his nephew. After this the uncle said, "Go, nephew, and surprise the women. Let us see what they will say." So Sibogbong once more went to the wharf. [1])

[1]) A portion of the text is omitted here, because of repetitions. The second time that Sibogbong was inspected by the women, they said that the calf of his leg was still imperfect. The third time that he was inspected he was found

8. (When the nephew told his uncle what the women had said, Pagetasambau replied), "Well then, nephew, everything is finished, and your body has been made beautiful. Now let us go to the *uma*." When they arrived at the *uma* they laid away their paddles in their proper places. The father (of Sibogbong) said, "That is where Sibogbong puts away his paddles." So the people all knew that the new comers were friends. Then the father asked Pagetasambau, "Brother-in-law! Where is my nephew Sibogbong?" Pagetasambau answered, "He is on the upper river, brother-in-law. He did not wish to come home." "Who is your friend from a friendly village? What is the name of his village?" "He comes from a village from the back of the island. He was come to visit here."

The next morning the sister of Sibogbong went to the upper river and saw the body of Sibogbong thrown on the refuse pile. She said, "My uncle said that Sibogbong was asleep on the upper river, but he is dead." In the evening the sister returned to the *uma* and said to her father, "Sibogbong is dead. My uncle killed him. His body is lying around cut up on the garbage pile." The father asked Pagetasambau, "Oh brother-in-law! Where is my son Sibogbong?" Pagetasambau answered, "Here is my nephew. I have given him a beautiful body." The father said, "But if you, then, are Sibogbong, go get the tobacco from the bamboo container which you have put away." Sibogbong obtained the tobacco, he made no mistake. The father again said, "If you then are Sibogbong, where did you put the knife that came from my brother?" Sibogbong obtained this. Then his relatives believed in him.

9. Thus the elder brother thought, "My younger brother has been made beautiful, I, alone, am not beautiful." So he said to his uncle, "Fix me uncle, so that I become beautiful." Pagetasambau answered, "Do not come, nephew. Perhaps I would not make you beautiful. I might make a mistake. I fixed your brother with great trouble. The good spirits had pity on him, that was why he was made beautiful. You, nephew, are good looking, even if, as you say, you are not beautiful. Even so you are strong of body." "No, uncle, you must fix me. I am ashamed of my body when I see my younger brother." "Do as you wish. However do not be angry with me if I do not make you young. If I do not have good luck, nephew, I will turn you into a dog. That is why I am worried about fixing you."

quite perfect. The women said, "*Ta te matei ekeu*, now you will never die." The nephew brought word of what the women said back to his uncle.

The younger brother said to the elder, "If you insist that our uncle fix you, come first and we will talk together so that I can instruct you." The older brother answered, "Why should I ask you, the younger brother, to teach me? Why should I, the elder, not know everything?"

10. In the morning they went up to the head of the river and let out the chickens. Then they went to the field hut. At midday Pagetasambau said, "Go, nephew, and cut down some bananas for *djurut*. Cut down unripe bananas." [1]) The nephew went and cut down unripe bananas. Pagetasambau then said, "Do you not know what is good? Of what use are unripe bananas? Go once more and get (bananas)." The nephew went again, and this time obtained ripe bananas. The uncle sent the nephew again, "Go, nephew, and climb for coconuts for our *djurut*. Throw down fruit that is small and dried up." The nephew went and threw down small, dried up fruit. Pagetasambau said, "What stupidity not to know which are good coconuts for *djurut*!" The uncle said again, "Go, nephew, and get bamboo vessels for our food. Cut down hard bamboos with short segments." The nephew went and cut down hard bamboos with short segments. Pagetasambau said, "Go cut again. These are not suitable. You must cut long segments in the bamboo." The nephew went and obtained bamboo which was suitable for making containers for the *djurut*. The uncle again sent the nephew, "Go nephew and get some thin black chickens." (When the nephew returned) Pagetasambau said, "These are no good, you must obtain fat white chickens." So the nephew went and got fat chickens. The uncle sent again, "Go, nephew, and scoop up some water for the djurut. Get turpid water." The nephew went and scooped up muddy water. Pagetasambau said, "Go, nephew, and scoop up water again. This is no good, you must get clear water." The nephew went and scooped up clear water. When everything was finished Pagetasambau thought, "This child is not otherwise than stupid, he has made mistakes in everything he was sent for."

11. The uncle and nephew made the *djurut* and killed the chickens. Then they cooked. When they had finished cooking, Pagetasambau gave some meat for sacrifice to his nephew, and said, "Go, nephew, and take this meat to our grandfather. Before we ourselves eat, our grandfather must first eat." The nephew brought the food and the

1) A favorite feature of Mentawei humor is to say the opposite from what one means.

sacrificial meat and laid them down on the wharf. He said, "Come grandfather, here is your food, pounded taro. Here is your meat, the livers of chickens. Before we, ourselves, eat, you must first eat." The crocodile came swaying his tail, sounding always dja! The nephew was afraid and fled. He went back to the field hut without speaking to the crocodile.

Pagetasambau asked, "What did our grandfather say to you, nephew?" "I did not speak to him, uncle. I was afraid of him and fled." Pagetasambau replied, "I have no hopes that we will be able to fix you, nephew. If you desire that we try, you will be turned into a dog. In everything which I sent you to do, you have made mistakes. If you heed my words, nephew, we will not try to make you, for you (already) have a strong body. I was able to fix your younger brother because his body was really bad. But as for you, even though you say your body is not beautiful, yet you are strong." The nephew answered, "No, uncle, you fix me so that I may become beautiful. My younger brother had a bad body and you made him a handsome youth. How is it that I, who am already somewhat good looking, should not be made beautiful?" "Well, as you will, nephew, since you demand that we fix you." Then they ate. [1])

12. (Then when the youth was tight asleep) Pagetasambau cut out his flesh and put it in a bamboo cooker. Then he cooked it. While he was cooking he unrolled a red cloth inside the house, and a poor mat in back of the house. While the bamboo was steaming, Pagetasambau said, "If you wish to be a beautiful young man, here is your place on the red cloth." The bamboo was silent, it did not wish the good thing. Pagetasambau again said, "If you have turned into a dog, go to the poor mat." The youth turned into a dog.

In the evening (Pagetasambau and the dog) returned to the *uma*. Pagetasambau said to his brother-in-law, "Here is my nephew, he has turned into a dog. He can bring us good luck by fetching our meat. I did this of my free will, because my nephew desired it. If I had been the one to decide, I should not have done it. But my nephew was insistent."

In the morning Pagetasambau went out to the woods and took the dog with him. They found the footprints of a deer, and the dog followed them. Then they killed the deer, and brought it to

---

[1]) After eating, Pagetasambau put the older brother to sleep in the same manner as he had done with the younger brother. The text repeats, and is here omitted.

the *uma* for food. When the meat was finished they went out again. Every time that they hunted they obtained a deer. The *uma* was soon filled with the horns of the deer obtained by the dog. Pagetasambau once went hunting without any of his friends. He killed a large deer and was unable to carry it home alone. So he took the branch of a poisonous thorny plant (*lalatek*) and with it struck the head of the dog. The dog turned back into a man. Then the two brought home the deer to the *uma*.

13. Some time afterwards the two brothers fought with one another. The younger said to the elder, "I see now why you were turned into a dog. The *uma* is full of the horns of the deer which you alone obtained." The elder brother was deeply insulted at these words. He performed witchcraft and poisoned Pagetasambau. Not long after this Pagetasambau took sick, and, since there is no cure (for poison), [1]) he became very much worse. Then Pagetasambau said to his nephews, "When I die, nephews, place me in the field, do not take me to the (usual) burial place." Not long afterwards Pagetasambau died. The younger brother said to the poisoner, "Let us place our uncle in the field, as he said." The poisoner answered, "No, we will not take him to the field. We will place him with the others in the graveyard." So they brought the uncle to the graveyard.

14. The next morning Pagetasambau rose up (from the dead) and stayed at the mouth of the river. He said to the people in the boats, "Tell my nephews that they should come and get me. They should come in ten. [2]) "When the people came back to the village, they said to the nephews, "Go and get Pagetasambau at the mouth of the river, he has risen from the grave and is staying at the mouth of the river. He said for you to come in ten." The nephews counted ten days. Then they went to get Pagetasambau at the mouth of the river. Pagetasambau charmed a large flood. The mouth of the river was flooded and the nephews were not able to row against it. They forced their way up with great difficulty, and finally they arrived. They wanted very much to bring Pagetasambau home.

When the nephews arrived at the mouth of the river, Pagetasambau said, "Why did you not come sooner to get me? I called out

[1]) The poisoning is magical, not actual.

[2]) *Pulu moi*, this is a pun. The common meaning would be to come in ten (days?). A rare meaning is, to come at once.

for you to come at once to get me. Then it was a long time before you came." The nephews answered, "That is it, uncle. We obeyed your words. You said we should come in ten (*pulu*), so we counted ten days." "No, I said *pulu moi*, come at once, come the same morning. Now I cannot return to the village, my body is ruined. If you had come at once, we would have returned together." Then Pagetasambau called his younger nephew. Removing his bones, he gave them to his nephew, saying, "Take these bones, nephew, and make a flute. It will serve for getting food. When you play on this flute, the apes will come, and you will easily be able to shoot them." When Pagetasambau had finished saying this he died. The nephews returned to the *uma* and never saw their uncle again.

15. The next morning the younger brother went to the field and tried the flute which his uncle had given him. An ape came, and he shot him. He played on the flute again. Another monkey came, and he shot him. A little while after this the elder brother thought: how does my younger brother shoot game so easily? So he obtained the bamboo case of his younger brother and took out the flute. It fell from his hands and broke. Then he put it back in the case again.

At noon the next day the younger brother went again to the field. He took the flute from out of the bamboo case and saw that it was broken. He asked his elder brother, "How was my flute broken? You are really stupid. It was because of your stupidity that you were turned into a dog. The *uma* is full of the deer horns which you obtained. When the children of the village evacuated their bowels, they called for you." Then the younger brother in his wrath took the flute and hurled it to the earth, where it turned to stone. The older brother was mortally insulted at the words of his younger brother. He performed sorcery, and poisoned his younger brother. The younger brother took sick, there was no remedy. He became worse and died. That was the beginning of witchcraft in Mentawei.

STORY 14.

Siteut siei murura.

1. Aian sara siburu sirimanua siei murura, kuanangan ka mata sinanalepnia. "Oi ina anu, kean ka mone mukan balutku, mei aku murura." Mei sinanalep ka mone moneinangan gete, soibo toili nia seunangan kan. Pato taronangan bibilet kau ka abak, ia geti reuru.

Ai nia muabak itjonangan nia atapaipai. Pele nganga atapaipai, "Kaipa nuei, saraina?" "Mei aku murura, masigaba iba." "Oto, saraina, murura poi nuoi, moi aku kaku." Pele ngangania, "Apanannu te! Ta nuagai masiiba, ta kuambit ekeu." "Ba kua kisendra, saraina, ta tendra kuagai masiiba, tapoi kuagai leu kupaerunia." "Oto ekeu le," nganga sirimanua, "Oi ekeu oi." Ia geti djanang nia.

2. Lepa reuru sia, itjonangan sia bilou. Pele nia, "Kaipa nuei kam, aleita saraina?" "Mei kai murura, kugaba kai iba." "Oto, saraina, memei poi kam murura, moi aku kaku." Pele nia, "Apa te nuala, kekeu nuagai bai nutiktik tali kakabili?" "Ba kukua kiseendra, saraina, aiagai nia ka sia aleita, akuagainia kaku, samba pusikabuatmai." "Oto ekeu le, oi ekeu oi." Ia geti djanang nia.

Lepa reuru sia, itjonangan sia masepsep. Pele nia, "Kaipa nuei kam, aleita saraina?" "Mei kai murura kugaba kai iba." "Oto, saraina, memei poi kam murura, moi aku kaku." Pele nia, "Apa te nuala, tulu imaemu iba ka tubumui." "Ba kua kiseendra, saraina. Ai leu tarubei kam tubuta, Sabagei masiiba, sabagei maminai, sabagei manimbo." "Oto ekeu le, saraina. Maro bagam nuoi, oi ekeu." Ia geti djanang nia ka baga abak.

3. Reuru sia itjonangan sia siteut, pele ngangania, "Kaipa nuei kam, aleita?" "Mei kai murura kugaba kai iba." "Oto, saraina, murura poi nuei kam, moi aku kaku." Pele ngangania, "Apate gedja bagaku ka tubumui! Apa te nuala kam? Taiagai masiiba moi kam murura. Tulungan imaemu kan ka tubumui." "Ba kua kiseendra, saraina. Ai leu kusinou kai nia, aisakkutnan kakabili ka buku, ei aku sinou." "Oto, kauan, ekeu le oi endra ekeu oi." Ia geti djanang nia.

Reuru sia, bara simatjura, pele ngangania, "Kaipa nuei kam, saraina? Mei kai murura kugaba kai iba." "Oto, saraina, murura poi nuei kam, moi aku kaku." Aleginangan nia, "Ba oi, maluluke sita, ta abak sabeu abakta." "Moi le aku," nganga Simatjura. Lepa djanangnia, lelelep abak. Pele ngangandra, "Ke kubobokoi kai, baan oi ta nuretdret, itjoat amaleplepman sita." Kuanangan ka sia sima-

tjura, "Oto ta leu nubokoi kam, ta memen sita." Ia geti tui nia. Mei sia ka sia, sege sia ka monga galai sapou.

4. Pato mei masiiba sangamberidra, pak soibo bara sia, abarangan iba raala. Sege sia ka kapi pinairangan iba. Pato patiborangan, "Mei kam sita masiiba, talegei sara aleita sitimbo ibata imara. Pele nganga masepsep," "Oto talegei poi kam sara aleita itibbo ibata imara, akungan le mukudru kutimbo nia." Ia geti kudrunia, mei sia sabagei masiiba. Tugge sulu amaraan iba katitibboat, oi silambai. Pele ngangania, "Apa nugalai, saraina?" "Aleginangan masepsep," "Ai kutibbo iba, saraina." Kuanangan mitja silambai, "Oto nutibbo poi iba, saraina, ake ngaingai." Aleginangan masepsep, "Ta momoi kuakenia, saraina. Ta saraku sibakat iba, mugolu saaleita." "Ba kua kise, saraina, ake le. Ta nuake kupila te gugu." Loto nia endra masepsep, tui nia komnangan silambai. Soibo bara sia, aian iba sialara, sogairangan sipanimbo, "Konan, saraina, tapinai iba." Lepa oi masepsep ka tubudra. Kuanangan ka matadra, "Ta anai ibata, saraina, aikomman silambai." Aleginangan, "Ekeu le aikomnia, anungaingai le ibata." Pele nia, "Ta aku aingaingainia, silambai le. Ta bai kuobaakenia pilanangan gugu." "Oto, saraina, silambai poi aikom nia, mantjep geti, akungan idjago ibata."

5. Pato tui sia sabagei raei masiiba, atapaipai itimbo ibadra. Tugge sulu, silambaian rengei. Pele nia, "Ake ngaingai, saraina." "Ta kuake, mugolu saaleita." "Oto, saraina, ta nuake, kupila te gugu." Malotonangan atapaipai, obaakenangan ikom iba silambai. Soibo bara sia pele nganga atapaipai, "Ta leu ibobokoi sita saaleita, bulatnia leu silambai ikom iba. Itjoan aikomman silambai." "Oto, saraina, mantjep akungan idjago ibata, kuagai pei bokoimui." Pato mei sia sabagei masiiba, sibiloubilou le idjago ibadra. Tugge sulu, lotsit silambai, pele ngangania, "Ake ngaingai, saraina." Aleginangan sibilou, "Ta kuake, mugogolu saaleita, sokat ekeu le aikomnia, ta anai ka kai." "Ta nuake kupila gugu, nuagai pei gegeku." "Nupila gugu, pila, iba geti ta kuake." Rapoakenangan tubunia ka salasa ikera iba. Pele nganga silambai, "Apa ta nuake iba!" Pilanangan gugu pak tuk! Pusounangan bilou tuituiakenangan leu et nia, komnangan iba silambai.

6. Ai nia mutuitui ainia musosou, arepnangan sou nia saaleinia. "Taan aleita sibiloubilou amusouan nia aipilangan pa gugunia." "Ke kubobokoi," nganga atapaipai. "Nukua pei le kam aku ikom iba." Pele nganga siteut, "Ta leu kukua bokomui, gulai tubumui le. Mantjep geti, akungan idjago ibata. Soibo bara sia, pele nganga

bilou." Taan gugu, saraina, aipilangan silambai. Amei aku ka salasa kurapoake tubuku akukera ibata, pilanangan gugu pak tuk. Pele nganga siteut, "Apangan te gulai tubumui, sule, aku bai idjago ibata, beri sara ta ikom. Tambu besi tubuta masigaba iba, silambai le amauktuk. Oto mantjep, sule, akungan le idjago ibata, nuagai kam paatuat sikebbukat."

7. Pato mei sia sabagei masigaba iba, kudru siteut idjago ibadra. Ai nia manimbo, gainangan sasa galadjet nia letsu. Alepaan aigalai letsu, silambaian lotsit. Pele ngangania, "Ake ngaingai, saraina". "Ba ola, djoiki saraina, kugalai letsuku, ibata leu. Alepaan geti kugalai letsu akekungannia." "Ariake djoiki nugalai letsum, ibangan djoiki nuake, ai aku mutuitui." "Ba ola, djoiki saraina, kulepaakenia, ai le poi goiso, lagekku le. Tambu besi suletku." "Oto galai kaku, saraina, letsuku imale bakoloku simabesi." "Aleginangan nia siteut, "Kauan, saraina, sendra ilepa kekeu djoiki tagalai letsum." Alepaan aigalai latsat silambai, kaunangan ka silambai. Kau ka kabei. kau kose, kau ka rere, kau kose, kau ka ngungu, kau kose. Alepaan ai latsat silambai, pele nganga siteut, "Mei sita, saraine, muriggau ka oinan, ke pei takom iba, amalinaan leu kabeita." Ia geti ei sia. Suru siteut, suru silambai, raei muriggau, attat silambau belu. Pele siteut, "Ba pagulai nubetu tubum, saraina, itaki imale besi, ta tataki, ta mamale besi, saraina." Betunangan tubunia silambai, bouan, bouan, ta tataki. Lepa mei siteut masiala bobobo, boboakenangan ka tubu silambai, bouan, bouan, bouan, matei silambai. Amateian silambai, lepa ruruakenangan ngaimang siteut itabbou silambai, padjoatnia ka bilou.

8. Soibo bara, sia, aian iba, pinairangannia. Ai rapipinai iba, kuanangan siteut, "Apate bokoimui, sule, nukua pei le kam silambai aikom ibata, oto kam le aikom nia, itjoat kam ibata beri ikom." Alegirangannia, "Ai ipo pa ka djagoatnu, saraina, ta ioi, moi bai nia ta te matji ipulegei iba." Pele siteut, "Oto, saraina, kenan nuala ngaimangta sendra akururuakean." Leap ei sibiloubilou. Alanangan ngaimang sibiloubilou, itjonangan silambai, pugereinangan. Lotonia ka tubu silambai. Pele siteut, "Ba pugerei, saraina, ambit le ibata amateian nia." Ia geti ambitnangannia. Pele ngangandra sabagei, "Akean, saraina, kaku ute siliku." Ia geti tibborangannia.

Amaigingan ibadra, pele nganga sirimanua, "Paan masiiba, talepaakean le, tatoili kam." Ia geti toili sia. Ai sia muabak aili lagai sibiloubilou, attat, tui nia, ai le sia epat. Abakngan, abakngan aili lagai masepsep, attat, tui nia, ai le sia telu. Abakngan, abakngan,

aili lagainia atapaipai, attat, tui nia, ai le sia rua. Abakngan, aili lagainia siteut, attat, tui nia. Sarangn le sirimanua toili ka lagai.

9. Ia geti pei siteut enung, aili oinan komnangan bebekat. Ai nia mukom, komnangan bakapatnia sikoinan. Pele nganga siteut, "Apanangannu bai nukom bebekat, mananam bai bebekat?" Kuanangan sikoinan, "Ekeu akukom, bebekat nukua!" "Ta nia bakapatku, bebekat le ne. Ai koi bakapatku." Totoiakenangan bebekat. Ia geti galakakenangan bakapat siteut sikoinan, komnangan bebekat. Tui siteut ei ka butet loinan. Pele nganga sikoinan, "Aipudjongan koi aku, siteut, ikua pei leu bakapatnia, oto bebekat. Aleginangan siteut, "Oto, saraina, nubesiake poi nukom aku, ottouake kam utemui sangamberimui, pele pakere utemui kuandre kam. Ke pei nukom kam aku kuagei nuntumui." Ottouakerangan tubudra sikoinan sangamberidra, pakere utera sangamberidra, aili ka sila. Ei siteut ka teiteira, andrengan sia, sara, rua, telu, attat ka sila. Pele ngangania, "Ba bele bagamui, saraina, ibamui leu aku, bola djoiki kumamomo." Pele sikoinan, "Aipudjongan koi sita, siteut. Ikua pei le takomnia, oto teiteidjatnia le ibesiake. Bola nuoi mitja, ta te kukom kai ekeu." Pele nganga siteut, "Ba kua kiseendra, saraina, kasei bai ta ioba murimanua, besina atagaba katta obata murimanua. Tapasili tubuta, saraina, kam siteut, aku sikoinan, noba leu kukom kam. Ba bele bagamui, saraina, kuteiteidji teiteimui siliki, itjoat kam bakapatku sinototamui. Ta bai makeppu paatuatku, saraina, amateian aku. Ba itjo kam goiso, kendrangan magoiso tubuku, kuagai paatu. Paan tiboidjetta, saraina, meian aku." Ia geti tui nia.

10. Ai nia muenung ka leleu ailinangan luluplup, ai maigi bago simara ka bagania. Ei nia ka baga luluplup mukom bago, lup, taibelanangan. Pele paatuatnia: amadjongan koi tubu, momoi bai kubela, mateiakenangan bai aku sirimanua. Lepa komnangan bago, kom ektek, ia geti pusoganangan. Ai nia musoga, oi atapaipai, bara masepsep, simaigi. Pele sia, "Apa nupusoga, saraina? Baidjuake le ka kai kanmai, ai leu kusilo kai nia." Kuanangan siteut, "Konan le kam, ai koi katta, bago." Alegirangan, "Ta moi kuoi kai, saraina." "Beri saraku aibukainia amoian, apangan kam simaigi ta moi? Ai kondra bukaket, ia te kaku akubuka akuoi se. Konan kam sangamberimui tabuka kam nia, nuoi kam mukom. Ba paudju kam, baleu moi sibakat bago raanu sita." Ia geti moi sia sangamberidra ankatakerangan take luluplup, sia tubuluk siteut bela. Pele siteut, "Kuometnake djoiki, saraina, nupukom. Alepaan geti komanmui, bela kam." Asapurungan sia tubuluk, galakakenangan take luluplup, gou!

Tui nia. "Ba babailau kam, saraina, babara rusa manua, itjoat kam kudjuk lepa. Olaake kam mukom, mei aku kubalou sia, akupubailau ta te anai sia, akupumengmeng tendra aian sia, bela kam ka kam." Tui siteut sogainangan sirimanua. Pele nia, "Konan kam amangalaan luluplupmui, simakope igi aiala." Araarep poi aipubailau siteut, ei nia balounangan luluplup. Sege nia itjo amangalaan, alanangan logui pananangan sia sapuru. Toili nia ka uma, orenangan rua ngamuneng. Ia geti ei sabagei ala.

11. Ia geti siteut, enung ka leleu, ailinangan mani, kudru nia sendra. Lepa bara sikabuat bagei, nounounangan nia pele, "Apa nugalai, saraina?" "Ai kubobo kateuba, amanuntungan bagaku." Oto ngangania le munau, ta ibobo. Pele nganga sikabuat, "Oto, saraina, akungan pei ibobonia." Kuanangan siteut, "Ta moi, saraina, kateubara le taikebbukat, manuntu bagaku kuarep nganga keteuba taikebbukat." "Kupakatai bai nia anunungan aku, ta leu kutomake, bobo goiso galak." "Oto, saraina, nubesiake poi nubobo nia endra, kutuitui boiki nubobo nia, bui kuarep ngangania." Ia geti tui siteut. Areuan nia pusoganangan, "Boboan, saraina, areuan leu aku." Ia geti bobonangan nia. Sotnangan sipasibobo, purut ka tubunia, pugereinangan. Ei nia ka oinan, teipu, alup, tubunia tui mani.

12. Bara siteut puenungnangan ka leleu, bela nia ka oinan, ailinangan lipsop. Pele nganga siteut, "Ia ne galai tubum, saraina?" "Ia te ne galai tubuku, taikebbukat pei le sarat kise galai tubudra." "Apangan te keppu ka bagaku, kuitjo galai puenungangnu, aku bai nia ta kuaili eidjananku." Aleginangan lipsop, "Anugegei koi aku, saraina, ke pakukuru sita ele ta nuaili." Pele nganga siteut, "Ta te matji nuaili aku, sitarere endra ekeu nuaili, magulai te kupuattat ka ran." "Oto, saraina, nukua poi ta kuaili ekeu. Matei lago ne, bela sara, kalimuan. Geti oi ekeu pakukuru sita." Pele siteut, "Oto kauan, ai leu kuoi, nutarek tubum tapakukuru."

Aili kalimuan amaigingan lipsop ka oinan. Siteutnan lotsit, pele nia, "Aian aku saraina, kineget tapakukuru tasibo tubuta. Taagai sita simanangka." "Konan, saraina, tapakukuru ekeu ka leleu, aku ka oinan. Amasagongan ekeu, bela ka oinan, nutagetnake aku." Pele siteut, "Sita saraina."

Tui siteut pabalaunangan. Amasagongan tubunia, ari, bela ka oinan. Nounounangan lipsop siteut, "Aian ekeu, saraina?" Aleginangan lipsop bagei, "Aian aku. Aku le djoiki asege sene." "Kauan, saraina, takau nia mitja." Tui siteut pabalaunangan, amasagongan tubunia ari. Nouonunangan lipsop siteut, "Aian ekeu, saraina?"

"Aian aku, ta taagai buru aku se. Bara ekeu kuanennu sitarere, oto aku le boiki." "Kauan, saraina, takaunia mitja." Ia geti tui siteut, pabalaunangan, bubuluk, djadjalat matei.

STORY 14.

The brown monkey who went fishing.

1. There was once a man who wished to go fishing. He said to his wife, "Come now, mother. Go to the field and get food for my travels. I am going fishing." The wife went to the field and gathered taro. In the evening she came home and cooked the food. In the morning the man took the goods and put them in the boat. Then he went down the river.

While the man was travelling in the boat he met a long-tailed monkey. The monkey said, "Where are you going, brother?" "I am going fishing." "Well then, brother, if you are going fishing, I will also go." The man replied, "What the deuce! You do not know how to fish. I shall not take you." "Do not say that, brother. It is true that I do not know how to fish. But yet I know how to fix things." "Do as you wish," said the man. "Come along then." So the long-tailed monkey stepped into the boat.

2. They went down stream again. Then they met a gibbon. The gibbon asked, "Where are you going, my brothers?" "We are going fishing." "Well, brothers, if you are going fishing, I will come along." "But what do you know about pulling up fishing lines and hooks?" "Do not say that, brother. What our friend there knows, I also know. We are both monkeys." "As you will. Come on then." So the gibbon stepped into the boat.

They went down stream farther, and met a black monkey. The monkey said, "Where are you going, my friends?" "We are going fishing." Well, if you are going, I will also go." The man said, "What can you do? You will only make the food disappear the more quickly." "Do not say that, brother. We can divide the work. One can fish, another clean the fish, and the other smoke the fish." "Do as you like, brother. If you wish to come, come." So the black monkey stepped into the boat.

3. They went down stream again, and saw a brown monkey. The monkey said, "Where are you going, my friends?" "We are going fishing." "Well, brothers, if you are going fishing I also will go."

The man said, "You will only cause trouble. What will you catch? You do not know how to fish. You will only cause the food to disappear quickly." "Do not say that, brother. When your fishhook is stuck in the rocks we will dive. I will go and dive." "Very well then, you can come." So the brown monkey stepped into the boat.

After they had gone down stream a little farther, a deer came along, and said, "Where are you going, brothers?" "We are going fishing." "Well, brothers, if you are going fishing, I will go with you." "Do not come, our boat will turn over, it is not big enough." "But I will come," said the deer. He stepped in, and the boat began to sink. (The occupants of the boat) said, "Did we lie then? We told you not to come, but you did not obey. Now see how we have sunk down." The deer said to them, "You certainly did not lie, we do not all fit." Then he went away. The occupants of the boat went on alone, and when they came to the mouth of the river they made a field hut.

4. The next day they all went fishing, and in the evening they came home with a good catch of fish. When they arrived on shore, they cleaned the fish. The next morning they talked together. "Let us go fishing, leaving one of us to smoke the fish." The black monkey said, "Then leave me, my friends, and I will stay and smoke the fish." So the black monkey remained and the others went fishing. At midday he had cooked and smoked the fish. Then a heron came and said, "What are you doing, brothers?" The black monkey answered, "I am smoking some fish, brother." The heron said again. "Well then, if you are smoking fish, brother, give me some of the dried fish." The monkey answered, "I cannot give you any, brother. I, alone, am not the owner. My friends would be angry." "Do not say that, brother, but give it to me. If you do not hand it over, I will bite your buttocks." The black monkey was afraid and fled, while the heron ate the fish. In the evening the others came home with the fish which they had obtained. They called for the black monkey, "Come brother and help us clean the fish." The black monkey went to them. He said, "Our fish is all gone, brothers. The herom has eaten it." The others answered, "You, yourself, have eaten it. You dried our fish." The black monkey replied, "I, indeed, dried the fish, but the heron ate them. I did not wish to be bitten on the buttocks." "Very well, brother," (said the long-tailed monkey), "The heron then has eaten the fish. But tomorrow I, myself, will guard them."

5. The next day the others left to go fishing while the long-tailed monkey remained to dry the fish. At midday the heron approached. He said, "Give me some dried fish, brother." "I shall not give you any. My friends would be angry." "Very well then, brother. If you do not give me some I will bite your buttocks." The long-tailed monkey was afraid and gave the fish to the bird for his food. In the evening when the others returned, the long-tailed monkey said, "Our friend really did not lie. The heron has eaten our fish. See how the heron has eaten them." "Very well, brother," (said the gibbon), "Tomorrow I myself will take care of the fish. Then I will know if you have lied."

In the morning the others went fishing, and the gibbon remained to guard the fish. At midday the heron approached. He said, "Give me some dried fish, brother. The gibbon replied, "I will not give you any. My friends would be angry. Yesterday you ate it all, and there was none left for us." "If you do not give it to me I will bite your buttocks, then you will learn of my wrath." "If you want to bite my buttocks, bite! I will not give you any of the fish." Then the gibbon stretched out his body on the fish rack so as to protect the catch. The heron said, "What! You won't give me the fish!" Then he bit the gibbon on the buttocks, tuck! The gibbon cried and was forced to flee, while the heron ate the fish.

6. While the gibbon was fleeing he was crying. His friends heard his cries. "That is the end of our friend the gibbon," they said, "He is howling because his buttocks have been bitten." "As if I lied then!" said the long-tailed monkey. "You said that it was I who ate the fish." The brown monkey replied, "I did not say that you lied, but only that you were stupid. To-morrow I myself will watch the fish." In the evening when the others returned the gibbon said, "I no longer have a backside, brothers. The heron has bitten me. I went to the wrack and stretched my body over it in order to guard our fish. The heron bit me, tuck!" The brown monkey said, "That was your stupidity. I am the youngest, but I, myself, will guard the fish. Not one will be eaten. Oh, what trouble it was for us to catch the fish! The heron, indeed, has had good luck. To-morrow I, the youngest, will guard our fish, so that you, my elders, will learn of my cleverness."

7. The next day the others went fishing, while the brown monkey remained guarding the fish. After he had smoked the fish, he stripped some rottan as material for arm bands. When he had

finished making the arm bands the heron came in sight. He said, "Give me some dried fish, brother." "Do not be in such a hurry, brother. It is our fish. I wish to make some arm bands first. When I have finished making the arm bands I will give you the fish." "Stop making you arm bands and first give me the fish. I must go away." "Do not hasten, brother, I must first finish. There is only a little more (to be done). The arm bands are my medicine. Oh, how my finger nails hurt!" "But make some arm bands for me, brother. I wish to cure my sick knees." The brown monkey answered, "Good, brother. When these are finished I will make some arm bands for you." When the monkey had finished making the arm bands for the bird, he tried them on him. He put the arm bands on his hands, feet, and beak. Then he made them tight with wooden pegs. When the brown monkey was finished doing this, he said, "Let us go brother, and wash our hands in the water. Before we eat the fish we must wash our hands." So they went. When the monkey rose up to go and wash his hands, the heron also arose, but as he sprang up he fell over. The monkey said, "If your sickness is not cured, you must continue lashing around with your body, brother. If it is cured, you need not lash around." The bird lashed around, bouan, bouan! He was not cured. So the monkey went and got a club. He struck the bird, bouan, bouan, bouan! The heron died. Then the monkey gathered dried trigs and covered up the body of the bird. He wished to play a trick on the gibbon.

8. In the evening the others came back. They had fish, which they proceeded to clean. While they were cleaning the fish, the brown monkey said to the gibbon, "You lied, brother. You said that the bird ate our fish, but it was you who ate it. See! Our fish is not eaten." The gibbon answered, "It was only by chance, brother, that the heron did not come while you were taking care of the fish. If he had come there would not have been any fish left over." The brown monkey said, "But, brother, go and get the pile of twigs which I have gathered together." Then the gibbon went. When he picked up the twigs, he saw the body of the heron and cried out, for he feared the bird. The brown monkey said, "Do not cry out, brother, but bring the bird for our food. He is dead." So the gibbon carried in the bird. The brown monkey said to the others, "I will take the head of the bird, brothers, for myself as a trophy." So he smoked the head.

After they had caught many fish, the man said, "We have finished

fishing, let us go home." So they went home. While they were travelling they reached the village of the gibbon. He sprang out and fled. Then there were four. They travelled farther until they reached the village of the black monkey. He sprang out and fled. Then there were three. They travelled on until they reached the village of the long-tailed monkey. He sprang out and fled. Then there were two. They travelled again until they reached the village of the brown monkey. He sprang out and fled. Then only the man returned to his village.

9. The brown monkey went further on until he came to a river. There he chewed a bamboo stalk. While he was chewing, a crocodile bit his thigh. The brown monkey said, "What is the good of eating a bamboo stalk? Does the stalk taste good?" The crocodile replied, "It is you that I am eating. A stalk you say!" "But that is not my thigh, it is a stalk. Here is my thigh." The monkey extended the stalk. The crocodile laid aside the thigh of the monkey and chewed on the stalk. Then the monkey fled to the tree top. The crocodile said, "You have deceived me, monkey. You said that it was a thigh, but it was only a stalk." The monkey answered, "Very well, brothers, if you insist on eating me, all of you raise up your heads. Then when your heads are in a row, I will be able to count you. In that way I will know how many of you have eaten me." All of the crocodiles raised their heads, so that they were in a row. They extended from one bank to the other. The monkey clambered over their heads, counting them, one, two, three. Thus he sprang to the other shore. Then he said, "Do not be worried, brother. I will be your food. Only you must wait until I am fat." The crocodile said, "You have deceived us, monkey. You said that we could eat you, but you only wanted us as a bridge. Only wait until you come again. Then we will really eat you.' The monkey replied, "Do not say that, brother. Who is there that does not desire life? It is because we wish to live that we spend such great pains looking for our food. Let us change places, brother, and you become a monkey, I a crocodile. Then, if you wish, I will eat you! But do not be worried, brother. Even though I crossed over on you backs, you can see how my thigh is wounded. If it were not for my deep thoughts, brother, I would have been killed. Do not judge me by my size. Even though my body is small, yet I know how to think. I have finished my speech, brother, and now I am off." Then the brown monkey fled.

10. While the brown monkey was on his way in the woods he

came to a trap. Inside of the trap were many ripe bananas. The monkey entered the trap and ate the bananas. The trap closed, and he was unable to get out. The monkey thought: how stupid of me. Now I cannot get out and the men will kill me. Then the monkey ate his fill of bananas. When he was finished he called out. While he was calling many long-tailed monkeys and black monkeys came. They said, "Why are you calling, brother? Throw us the food and we will catch it." The brown monkey replied, "You come in here. Here is our food, bananas." The other monkeys said, "We cannot enter, brother." "But if I alone was able to open (the trap), how is it that so many of you are unable to do likewise? There is the catch. That is the way I opened it when I came here. Come, now, all of you and open the trap. Come in and eat. Do not hesitate. Perhaps the owner of the bananas will come and scold us." Then all of the monkeys went and pulled up the cover of the trap. They went inside, and the brown monkey came out. The brown monkey said, "I will hold fast to the top, brothers, while you eat. When you have finished eating, you can come out." But when all of the monkeys had crept in, the brown monkey let down the cover of the trap, gou! Then he fled. "Do not chatter, brothers. The winds of the heavens will come and bring dark clouds as an evil omen for you. Hasten your eating, for I am going to visit the people." — The brown monkey fled and summoned the people, saying, "Go, your trap has obtained its prey. It has a large booty." A man heard the chattering of the monkey and went to visit the trap. When he arrived he saw the prey, and taking his arrows, he shot them all. Then he returned to the village carrying two of the monkeys on his back. The other men went and obtained the remainder.

11. The brown monkey, again on his way through the jungle, came to a drum-shaped bee hive. He remained there. Then another monkey came and questioned him, thusly, "What are you doing, brother?" "I am striking on the drum. I love doing it." But really the brown monkey was not striking on the drum, the sound was the buzzing of the bees. The other monkey said, "Well, brother, I also wish to beat the drum." The brown monkey said, "I cannot allow you to, brother. The drum belongs to my ancestors. I feel sorry when I hear the sound of the drum of my ancestors." "But if I ruin the drum, you can scold me. I will not beat the drum long. I will soon lay it aside." "Very well, brother. If you wish to beat the drum I will go away. I do not wish to hear the sound of it." Then the brown monkey left. When he

was far off, he called out, "Strike it, brother. I am at a distance." The other monkey struck. (The bees swarmed out) and hung on the body of the striker, stinging him and making him cry out. He rushed to the water and dove in. Then the bees left him.

12. The brown monkey, again on his way through the jungle, came to a river. He met a variety of fresh water crab (*lipsop*) there. The brown monkey said, "Is that the kind of a body you have, brother?" "This is my kind of a body. My ancestors were all fashioned likewise." "But I cannot understand such a thing when I see you walk. If I were like you, I would never arrive at my destination." The crab replied, "You are making fun of me, brother. Let us have a race. Perhaps you will not be able to catch me." The brown monkey replied, "It could not be possible for you to beat me. You have no feet, while I can spring from branch to branch." "Very well, brother, if you say that I cannot catch you. At the end of this month there will be a new moon. At the second quarter of the moon you come, and I will race you." The brown monkey said, "Good, I will come. You can train for the race."

At the second quarter of the moon there were many crabs in the rivers. The brown monkey appeared and said, "Here I am, brother. Now we can race and test ourselves. We do not know which of us is the fleetest." "Very well, brother, let us race. You take to the woods, I will remain in the river. When you are tired, come out to the river and you will see me." The brown monkey said, "Let us, brother."

The brown monkey left and ran. When he was tired he stopped and came out to the river. There he asked, "Are you there, brother?" A different crab replied, "Here I am! I am the first to have come." "Good, brother. We will try again." The monkey fled, and ran until he was tired. Then he stopped and asked, "Are you there, brother?" "Here am I. I do not know how long I have have waited for you. You said that I have no feet. Yet I am here first." "Very well, brother. We will try again." The brown monkey fled and ran. He ran stumbling, always falling, ever rising. He ran and ran until he died.

STORY 15.

Sirimanua sibailiu simatjura samba sibailiu sikoinan.

1. Ai sara siburu sirimanua, rua togania, sara simanteu sara sinanalep. Pele ngangania ka mata sinanalepnia, "Seu kan balutku, kuei masiong." Iggitnangan gete sinanalep. Ai nia masiiggit, ogbukakenangan tiet toga sinanalep, taiagaidjet inania. Lepa ipasiiggit, ogbukakenangan gette, tapoi aian tiet ka baga ogbuk, sikau toga sinanalep. Lepa nendra karurangan bago, ai ikukura kaunangan kulit bago ka baga ogbuk, taiagaidjet inania. Lepa aikura bago, ogbukakenangan ai kulit bago toga ka baga ogbuk, taiagaidjet inania. Ia geti seunangannia. Amaraan kan opaakenangan, ai kulit bago ka baga ogbuk. Pele ngangania ka toga "Kenan bai nusogai ukuinu, memeinia ikua masiong." Oi ukui alanangan kan, ia geti mei nia masiong.

Soibo galainangan sapou ka leleu, galakakenangan bibiletnia sendra, ia geti mei nia masiong. Amaigingan siong, mei nia ka sapou, rusuinangan api, seunangan iba. Amaraan iba, alanangan kan bekanangan gette, itjonangan pagalu tiet. Beka bago itjonangan pagalu kulit. Pele ngangania, "Aipudjongan koi aku sinanalep, bola kuake kekeu ibam simaeru." Lepa nendra galakakenangan kokom, mei nia mitja masiong. tetenangan suppainang ogbukake, tetenanang taratat ogbukake. Ia geti mei nia ka sapou seunangannia.

2. Pato toilinia ka uma, pele ngangania sinanalep, "Ai koi ibam ilek sangogbuk, ai koi kuret sangogbuk, nendra geti ibamai le tatoga." Ai sia mukom, kuanangan mitja simanteu, "Ba pei kom bagania, suania le djoiki nulo." Ia geti lonangan sua sinanalep. Lepa ai lo sua bekanangan elek itjo oto suppaining, baka kuret, itjo oto taratat. Galakanenangan ka purusuat, alanangan lalaisu, mei nia ka oinan, pusounangan sendra.

Aiatuake kalelepa koman moi nia, pele ngangania ka simanteu, "Kipa ta leu mei ekeu ka mone?" "Ta memei aku, amatundruan mataku," nganga simanteu. Kuanangan mitja sinanalep, "Oto tapoi mei aku ka mone, itjo tatoga, mei kai eiratta mamanu." Mei nia sogainangan aleinia sinanalep. Raei mamanu, ia geti mei sia, telu sia amei. Amaigingan geti sipanu, pele nganga sirua, "Paan, ale mei kam sita ka uma, amasoiboan bagei." Ia geti toili sia. Ka enungan geti itjorangan bua ailuppa, pele nganga sinanalep nendra, "Oi takarai kam katta ailuppa." Ia geti karairangan. Pele nganga sirua mitja,

"Paan, ale ta kam ka uma amasoiboan bagei." Aleginangan ka sia sisara, "Kenan kam, ta toili aku. Ai koi iba ambit kam iba sabuanu." "Ta, toili le sita, ta anai palitnia nukudru se, pulu moi geti." "Kenan kam ka kam, aku geti ta toili aku buru. Ai ngungu bagaku ka saulum, aipudjo aku. Iake ibaku suppainang samba tarat. Itjo kam ngungu bagaku ka tubu saulum, tai obaku toili ka uma." Koilonangan sumba, koilonangan rangou, bailiu ban. Pele nganga sirua, "Mei sita ka sita, aibailiuat eiratta simatjura." Ambitrangan iba.

3. Sege sia ka uma, roroirangan sia tatoga, pele ngangadra, "Ina, ina, ake ibaku." Alegirangan sia sirua, "Pagaba, ai te inam. Ai ngungu bagania ka ukuinu, iake ibania suppainang samba tatararat. Ai bailiu inam simatjura." Soksok sia, ei ka baga lalep, sou sendra.

Pato mei sia ruadra, gabarangan inandra ka pamanuatra. Pele nganga kebbu, "Ina! Ina! Sara leleu nualegi. Susu pei bagiku sigoiso tubu." Aleginangannia ina, "Bou taitaina!" Ia geti mei sia sendra. Galainangan kandra ina, totoninangan leu toga sigoiso. Soibo merem sia, amaunengan toga sigoiso, ngitiknangannia ina, sou. Pele nganga ina, "Ta leu taitaina, tambabairak le sakamamannu." Amaunengan mitja, ngitik, ta iagai, ia geti ngitiknangannia kebbu, sou. Pele nganga ina, "Ta leu taitaina, tambabairakra le sakamamannu." Amaunengan mitja, ngitik, ta iagai, ngitik mitja, ta iagai, ia geti ina tui galaknakenangan tatoga.

4. Pato suru sia, itjonangan inandra ta anai, sou sia ruandra. Mei sia gabarangan inandra, sogainangan ina kebbu, "Ina! Ina! Sara leleu nualegi, susu pei bagiku sigoiso tubu." Aleginangan nia ina, "Bou taitaina, konan kam." Ia geti tagetakerangan ina. Sege sia totoninangan toga sigoiso ina, ia geti galainangan kandra. Soibo kuanangan ina ka mata toga, "Bara nuaili kam leleu simatatara, ba oi kam. Toili le kam ka lagai." Ia geti merem sia. . . . .

Aili iaili leleu sukatakenangannia, "Ekeu kinaleleu reggeuake tubum, bui raoi tatoga. Tenan le leleu buak kean le kekere." Pato suru sia tatoga, itjorangan inandra ta anai, sou sia. Lepa ei sia gabarangan inandra, sogainangannia kebbu, "Ina, ina, sara leleu nualegi susu pei bagiku sigoiso tubu." Saingere, ta anai ialegi. Sogainangan mitja, "Ina, ina, sara leleu nualegi, susu pei bagiku sigoiso tubu." Aleginangannia, "Bou taitaina! Konounou kam." Tapoi ta paitjo sia, ai poi kekere sinukat inandra. Besiakerangannia toga usuakenangan tubudra ka lobok, tebek ka sila patiborangan. Pele nganga inandra, "Besina akusukatake leleu taitaina, nuntu bagaku ka tubumui, momoi pei le kam. Kenan kam taitaina, ta totoili aku,

itjoat tubuku aisiliat. Bara bara nuaili kam oinan, taitaina, nuitjo kam pora situraggai, ia te nutut kam, kai katoët itusappai sendra tendra nutusakai kam."

5. Ngungu bagadra ka sia toga, ta raalegi nganga inandra, tenan le sia tui musou le sia. Ta maudju ailirangan oinan. Pele nganga kebbu ka baginia, "Iangan ne oinan sikua inanta." Ia geti itjorangan pora situraggai, tutrangannia. Ta maudju sappai pora kai katoët. Ia geti sakai ka leleu. Ailirangan sapou silainge sipumone. Pulipputrangan, bui iitjo sia sibakat mone. Soibo toili silainge ka uma. Ia geti mei kebbu ka mone komnangan kan gougou ka talukut, lepa ambitnangan goiso ka baginia. Pato moi silainge ka monenia, itjonangan kan gougou ta anai, ta pei ikua. Soibo toili nia ka uma, ia geti sinanalep mei mitja mukom kan gougou, ambitnangan goiso ka baginia. Pato bara silainge, itjonangan kan gougou ta anai, ta pei ikua. Reireinangan itata kan gougou nia. Patadjunangan tubunia mulipputnia ka bebe enungan. Amaineman geti, ei sinanalep mukom kan gougou, itjonangannia silainge. Pele paatuatnia silainge: ia bai ta iom kan gougou. Kuluminangan nia, labanangannia, bap! Pusounangan sinanalep, lotonia ka tubu silainge. Pele nganga silainge, "Ba pusou, ta kumateiake ekeu, se te sita mukudru ka monenta." Biritakenangan komang sibutet tubunia silainge, kau komang sinanalep. Amakataiat poi komangnia, udjudra ka leleu.

6. Pato panarekrangan, lepa magiri sia. Giok kiniu, kiniurangan. Pato lia sia, ala gougou liadra, liaakerangan ka tubudra, lepa mateiake gougou. Lepa nendra sogaake simagere. Ia geti mukom sia. Ai bagi sinanalep ka tei sapou mulipput. Ai sia mukom ta anai iitjo simanteu beleakenangan iba sinanalep ka tei sapou, iba baginia. Pele nganga simanteu, "Pate ruei itata ibam! Ta leu anai bagita nulipputnake? Barania kuanungannia, ta kumateiake nia. Sita maektek, ainangan bagita muladje. Kua kuala nia, ai sita mukom, ta anai palitnia ipuladje bagita, ainangan sita sipuukunia." Pele nganga sinanalep, "Ai kondra nia bagita, alaan nia bara makate bagam." "Makate bagaku, karonan bagata. Anupaudju koi nukuania?" Gorosot simanteu, alanangannia, ambit ka oinan. Raunangannia, lepa giok kiniu, kinibinangan tubu bagi, kau kabitnia. Ia geti mukom sia.

7. Amaudju sia goiso mukudru ka mone, bara suruketnia sinanalep. Aiailingan geti lagonia pututunangan mata togania. Lepa ei sia munemnem ka oinan. Inemnemake togania sinanalep, itjonangan teteunia muabak, kaulu iei igaba togania. Segenia ka punemnemandra, nounounangan sia, "Ta leu anai nuitjo kam sia taiteteu. Amaudjungan

akugaba sia, ta kusese sia." Pele iitjonia sinanalep, paatunangan; "Kean le tubu teteuku." Sukatnakenangan nia sinanalep, "Bara teteumai ekeu, kau iottot ka kabeinu sisimang ottot." Pele nganga sinanalep, "Totogam nukua nugaba, lepa muari ekeu, ta koi nuolaake nugaba sia?" Aleginangan nia teteu, "Ta momoi, amasagongan kabeiku, kuariake djoiki tubuku." Lepa sukatnangan mitja sinanalep, "Bara teteumai ekeu, kau iogolok ka kabeinu simang." Golok. Pele paatuat sinanalep mitja: oto teteuku le nia, kusogai nia mukom. Kuanangan mitja sinanalep, "Amasagongan poi nukua kabeinu, nugogoi ekeu boiki se, mantjep geti tui ekeu nugaba sia." Aleginangan teteu, "Kauan, kupugogoi se amasagongan tubuku bagei." Ke pei tusakai sia, sukatnangan nia mitja sinanalep, "Bara teteumai ekeu, kau iottot paipainu ka undrenan ottot." Kuanangan mitja sinanalep, "Kauan, sakai ekeu taei mukom, baleu amaladjengan ekeu." Aleginangan nia teteu, "Ta momoi, masogo bokoloku." Pele paatuatnia sinanalep mitja, "Oto bulatnia iangan te teteuku." Ia geti sukatnangan, "Bara teteumai ekeu, kau igolok ka paipainu undrenan." Golok.

8. Ia geti sakai sia mei sia ka sapou pukomrangan. Sukatnangan mitja sinanalep, "Bara teteumai ekeu, kau iottot ka ngungum sisi." Ottot. Pele nganga sinanalep, "Pate udju nupulo, ta pa maladje ekeu?" Aleginangan nia teteu, "Ta momoi kuolaake kulonia, maroket sua." Ia geti sukatnangan mitja sinanalep, "Bara teteumai ekeu, kau igolok ka ngungum sisi." Golok. Pele paaruatnia sinanalep: kupoiliatnan te galai tubumai, bui mareureu baga teteuku. Kuanangan, "Kai te, teteu, tatogam gabaetnu, aiat kai ruamai bagiku." Aleginangan nia teteu, "Bulatnia leu kam taiteteu. Tambu udju akugaba kam ta kusese kam. Tiboi pei pagalaiatnia aikandriuake sita inam, imatonem bagaku, anu kukua ka toneman bagaku. Tapoi kuagai tubumui, aisilian galai tubumui bagim. Tui amutuitui kam magoiso pei le kam, ia te ta kuagai."

Pele nganga sinanalep, "Oto, teteu, siriponangan leu. Ta nuagai kai. Amaudjungan le poi ta muitjo kai. Anu pagalaiatnia aituitui inangku. Ka lulut padjoatmui le. Anuake ibania ikua suppainang samba taratat. Masalanangan bagania, tui nia. . . . . Kipa galainia, teteu, ikolou leu ka bagam kutiboi ngungu baga inangku, imatonem bagam putogam kai?" "Kauan, teteu", nganga toga, "Tiboi pei bulat pulelengannia."

9. Aleginangan teteu, "Oo taiteteu, aisesengan kabagaku nutiboinia, bulatnia tatogaku kam. Siobaku tateteu se le kukudru. Nupakom kam aku. Ka lagai kukudru, tateteu, sarat puladje le aku, tapoi

momoi kugalai katku, amabadjaan poi tubuku." "Kauan, teteu,' nganga toga, "Sean te sita. Bui makarat bagam takudru se." Ia geti kudru nia, patadre sia.

Udjuudju geti magelanangan pakom teteunia, kaunangan katnia simata. Kuanangan teteu ka mata toga, "Bara magela ekeu, tateteu, ba ake katku. Ia ne nuake katku simata, taioba tubuku, ele ibailiu le aku apa pa oninia." Ta iretdret nganga teteunia toga, akena le nia sarat simata. Udjuudju geti sarat kiseendra. Pusalanangan simakope teteunia, mei nia ka oinan kudru ka keile, ikudru.

10. Oi toga ikau kat teteunia sarat simata. Itjo mitja ta anai ka peremannia, soganangan, "Konan teteu, ai koi katnu." Arepnangan nganga togania, oi nia, budju, budju, sakai ka tikkara. Loto imaloto togania, pele ngangania, "Ta ia ne teteu, teteura le sanitu." Aleginangan nia teteu, "Ke kubobokoi bai tateteu! Akukuangan bedra ka matam, Bara magela ekeu, ba ake katku. Ta ioba tubuku mukom simata, bui ibailiu aku apa pa oninia. Ta nuretdret, akenu le simata. Idjoat ioba leu bagam galai tubuku, sarat ka oinan kukudru. Ba besiake aku ia te ne galai tubuku, ta iolei." Ia geti tui toga, pukomnangan ka sia teteu.

Lepa ipukom teteu, oi togania somanteu, kuanangan ka matania, "Kenan nuala djalo, tateteu, taei mudjalo. Ai koi ibaku ta maigi iake kebbunu, kokom enan kuoba." Aleginangan toga, "Lepa ta marom tubum, ei sita mudjalo nukua! Momoi bai nudjaloake djalo?" Pele nganga teteunia, "Amarotnan tubuku, bui makarat bagam, ta isoppi kudjaloake djalo." "Oto maro poi bagam, teteu, mei sita. Ta leu kerana nia iba kebbuku tatania le, beri kai ta maigi ibamai." "Ei toga, alanangan djalo." Lepa mei sia, ruadra teteunia.

11. Sege sia ka monga, kudru toga ka buggei, ei teteunia mudjalo. Rimbaiakenangan djalo ka oinan, djorat! Ei nia sinogi. Puandjolouan gougou ottou, aian iba sangaleletteu. Ei nia mitja, rimbaiakenangan djalo, djarat! Sinogi, tugge sulu ottou, aian iba sangaleletteu. Nounounangan togania, "Kipa galainia, tateteu, amatamman leu nuitjo akupusinou?" "Oo, teteu, amatomman leu," nganga togania. Pele ngaanga teteunia mitja, "Kenan, tateteu, nutoili ka lagai. Ai koi iba nuambit, akoi tataitai ambit. Aku kaku ia te ne galai tubuku, ta toili aku buru. Itjoat galai tubuku aisilian, sikoinan le ibailiu aku." Pele nganga toga, "Tambu sou bagaku, teteu, ibailiu ekeu sikoinan. Ai koi inangku aibailiuan simatjura, ekeu ibailiu sikoinan. Apate oninia ngungu bagam ka kai kebbuku, tiboi pe ka mataku, kuagainia."

"Oo, tateteu, ai te ngungu bagaku ka kebbunu. Akukuangan ka matania," Oi, tateteu, bara magela ekeu iake katbu, ba ake. Sendrangannia kupuladje. Ai koi kan simata, ta ioba tubuku. "Ta iretdret ngangaku, ia te mgungu bagaku, aibailiu aku sikoinan. Oto tateteu, arepake nganturatku. Bui nupatete kam galaietmui, musoga sipatetemui komkungan kam. Ba patete kanmui ka mone, bui nupusarangai kam gete, bui nupatete kam bago, apa pa oninia galaietmui, bui nupatete kam, bara musoga sipatetemui, ta isoppi kuoi kukom kam. Ba bui kam laiga ka oinan, bui kukom sakokomui. Ia te ne nganturatku ka matam, ba kalipougi. Tiboi le nia ka mata kebbunu. Paan tiboietta, tateteu, kenan, ba ngenaake kam aku. Itjoat galai tubuku sikoinannan le ibailiu aku."

12. Toili toga ka lagai, ambitnangan iba samba djalo, ambitnangan tataitai siaket teteunia. Pusounangan le ka puabangan, taisesena bagania ta aitoili teteunia. Pele paatuatnia: inangku aibailiuannia simatjura, ukuikui aibailiuannia sikoinan, apa le pa oninia ibailiu aku kaku? Kope taiobaku murimanua!

Sege nia ka lagai kuanangan ka mata kebbunia, "Oi kebbu, ba gagaba teteuta, aibailinan nia sikoinan. Ai kua ai ngungu bagania ka tubum, anuake katnia simata. Tambu taisesena bagaku galai tubudra. Inanta aibailiuannia simatjura, ukuita aibailiuannia sikoinan, ele apa le pa oninia ibailiu aku kaku." Arep iarep kebbu nganga bagi, pusouranganruadra, rasoibi inandra sibailiu simatjura, soibirangan leu ukuira sibailiu sikoinan.

13. Pato ei munemnem kebbu ka oinan, inemnemake togania. Gugulunangan baginia ikarai latso ka bebe oinan. Lepa ei nia karai. Ai nia mangarai puattatnangan tubunia ka rat latso uluinangan leu nganga atapaipai, bago, bago, bago, gulu, gulu, gulu. Pele nganga kebbu, "Ba galai umun su, bebele ekeu, bui mabakbak tolatnu." Aleginangan bagi, "Ta leu, kebbu, ai leu kuomenake ran." Gorosotnia ambit bua latso, akenangan ka kebbunia. Pato gugulunangan mitja bagi ikarai ratnia latso. Kiseendra leu igalei senen. Igugulu nia mangarai, sarat kiseendra le igalai, aiobaan le poi tubunia mukudru ka rat loina.

Ka gogoinia sara geti, gugulunangan mitja kebbunia, ikarai katnia buat latso. "Mei aku kukarai bua latso katnu kebbu, ake djoiki komang ka tubuku." Ia geti kaunanang komang ka tubunia, simabulau, simabogat, samba simapusu, pasara pukomangan aikua. Alanangan komang bagi, kaunangan simabogat ka rurukat, kaunangan ka matania

simabulau, komang simapusu geti ka tubunia ikau. Lepa ei nia mangarai.

14. Sege nia ka butet latso puattatnagan, oi nia muattat punaunangan, uluinangan nganga atapaipai, bago, bago, bago, gulu, gulu, gulu. Pele nganga kebbu, "Ba galai umun, su, bebele ekeu bui mabakbak tolatnu. Aleginangan nia bagi, "Itjo pei te aku kebbu, aisiliat galai tubuku, aibailiuan aku atapaipai." Itjonangan matania kebbu, amabulanan matania, amabogatnan rurukatnia, bara tubunia amapusuan, kabitnia geti bailiu paipainia. Pele nganga kebbu, "Kipa te anupaeru su, amakatainan tubum, aibailiuan ekeu sikabuat. Apate keppu ka bagaku galai tubumui! Taiobamui murimanua." "Oo, kebbu," nganga bagi, "Ia te ne galai tubuku, aku ului galai tubudra saina samba saukui. Paan, kebbu, meian aku, bui ikukuru aku djodjo." Ia geti mei nia ka leleu.

Amaudju nia ka leleu itjonangan inania, sibailiu simatjura. Patiborangan pele nganga sikabuat, "Arepnake ngangaku ina. Akupunau tendra pagaba tubum kekeu, sirimanua te anai samba djodjo, bui rakukuru ekeu. Ia te tiboietta, ina. Ba kalipogi."

STORY 15.

The human being who changed to a crocodile and the human being who changed to a deer.[1])

1. There formerly lived a man who had two children, a boy and a girl. He said once to his wife, "Cook food for my travel, I am going to net fish." The wife peeled some taro. While she was peeling, the children puts the taro peels in the cooking bamboos, but the mother did not know it. Then the woman put the taro in the bamboos which contained the peelings. After this the woman skinned bananas, and while she was doing this the children put the skins inside the cooking bamboos without the mother's knowing about it. Then the mother put the bananas in the bamboos which contained the skins. Finally the woman cooked the food. When she removed the bamboes from the fire they had the skins inside. Then she said to the children, "Go and call your father. He said that he wished to go fishing." The father came and took the food. Then he went fishing.

1) This story is perhaps the best known in Pageh. The first outline of a version was published by J. F. K. Hansen, in Bijdr. Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl.-Indië, Deel 70, p. 185.

In the evening the man made a temporary hut in the woods. He laid down his goods there, and then he went to net fish. After he had obtained a good catch of fish he returned to the hut. He blew up his fire and cooked the fish. When he had done this, he took out his travelling food and cut open the bamboo containers. Then he saw that the taro was mixed with the skins. He opened the banana bamboo and saw that the bananas were mixed with peels. He said, "My wife has been playing tricks on me. But just wait. I will bring her some beautiful fish." So he laid aside the food and again went netting. He killed a variety of snake (*suppainang*) and put it in a bamboo. He killed an uneatable variety of frog (*taratat*) and put it also in a bamboo. Then he went back to the hut and cooked the bamboos.

2. In the morning the man went back to the village and said to his wife, "Here is your food. In one bamboo is eel and in one is (eatable) frog. This is food for our children". While they were eating the man said again, "Do not eat what is inside the bamboos. First drink the sauce." So the woman first drank the sauce. After she had drunk the sauce she broke open the bamboos. Then she saw that the eel was a snake and the frog was an uneatable variety. The woman laid down the bamboos at the fireplace, and picking up the bamboo water containers, she went to the river. There she cried.

The wife made believe that she had finished her food. Then she went back to her husband and said, "Are you not going to the field?" "I am not going," replied the man, "I am too sleepy." The wife said again, "Very well, if you are not going to the field you can look after the children.[1]) I am going fishing with my sisters-in-law." The wife called her two friends, and they all went fishing. After they had caught a number of fish, the two relatives said, "Finished! Let us go back to the village as it is getting dark." So the three started back for the village. On the way they saw a variety of fruit tree (*bua ailuppal*), and the wife said, "Let us climb the fruit tree." So they climbed the tree. Then the two relatives again said, "Finished! Let us go back to the village, it is getting dark." The wife answered, "You go back. I do not intend to return. Here is the fish, bring it to my children." "No, we will all return. There is no cause for your staying here. Come at once." "You, yourselves,

[1]) In Pageh it is just as common to see a man looking after the children as a woman. The children are not allowed to touch the ground until they are old enough to walk, and hence require constant attention.

go home. I am not returning home this time. I am insulted by my husband. He played a trick on me. He gave me snakes and frogs to eat. Now watch how angry I am with my husband, and why I do not wish to return to the village." The woman swallowed her hand fish net, and the two bamboo rods of it turned into horns. The other two women said, "Let us go back alone. Our sister-in-law has turned into a deer." So the two women brought back the fish.

3. When the two women arrived in the village the children greeted them, saying, "Mother, mother, give us the fish." The two women answered, "Be careful! We are not your mother. She is angry at your father because he gave her snakes and frogs to eat. She has turned into a deer." The children went back into their house and cried there.

The next morning the two children went to look for their mother at the fishing place. The older sister called out, "Mother! mother! If you are in the woods, answer! Give a little of your milk to my younger brother." The mother answered, "Oh my children!" Then the children went to her. The mother made food for them, and gave some milk to the younger child. In the evening they slept. While the younger child was sleeping, the mother pinched him. He cried out. The mother said, "Never mind, children, it is only your maternal uncle, the flea." The boy fell asleep again. He was pinched and did not know it. Then the mother pinched the sister. She cried. The mother said, "Never mind, children, it is only your maternal uncle, the flea." The sister fell asleep again. She was pinched again and did not know it. Then the mother fled and left the children.

4. In the morning the children awoke and saw that their mother was not there. The two of them cried. They went to look for their mother, and the elder sister cried out, "Mother! Mother! If you are in the woods, answer. Give my younger brother a little of your milk." The mother answered, "Oh my children! Come here." Then the children visited their mother. When they arrived the mother gave the younger child milk, and then prepared food. In the evening the mother said to her children, "When you arrive at a fence in the woods, do not go any farther, but go home to the village." Then they slept.

(That night the mother fled in the same manner as the night before).[1]) When she came to the woods she charmed, "You, Oh

---

1) The text is cut short here because of repetition.

wood spirits, raise up your bodies. Do not let the children pass. Let the trees remain high in the manner of a fence." In the morning the children woke up and saw that their mother was not there. So they cried. Then they went to look for their mother. The elder sister cried out, "Mother! Mother! If you are in the woods, answer. Give a little of your milk to my younger brother." But there was no answer. Then the girl called in the same manner again. The mother answered, "Oh children! What are you asking?" But they could not see one another because of the fence which the mother had charmed up. The children stuck their bodies thrugh the palings of the fence and broke through. They spoke to one another, and the mother said, "Because of my love for you, my children, I went to great trouble to charm the woods. And yet you came. You must go away, children, for I will not go home. See how my body has been changed. When you arrive at the river there will be a bridge. You must observe how the drift is flowing in the water, and then go in that direction. In this way you will find a place to cross over the stream."

5. The children were worried and did not reply to the words of their mother. They went away crying. It was not long before they came to the river. The elder sister said to her younger brother, "This is the river mentioned by our mother." They saw the drift floating down the stream and followed it. Not long afterwards they came to the place where the dirt drifted to the shore. This was the right place, so they mounted up into the woods. They came to a field hut and a youth working the field. They hid so that the owner of the field would not see them. In the evening the youth went home to his *uma*. Then the sister went to the field and ate the chicken food from within the bambo ocookers. She brought back a little to her younger brother. In the morning the youth came back to the field. He saw that the chicken food was not there, but he said nothing. In the evening the youth went back to the *uma*. The girl again went and ate the chicken food, bringing a little of it back to her younger brother. In the morning the youth came and saw that the chicken food was not there, but still he said nothing. After the chicken food had been consumed many times the youth planned a trick. He hid himself beside the path. When it grew dark the girl came and ate the chicken food, and the youth saw her. He thought: so that is why the chicken food does not last! He crept around and seized the girl, bap! The girl cried, for she feared the

youth. But he said, "Do not cry. I will not kill you. We will remain together in the field." Then the youth tore off some cloth from a roll and put it around the girl. Her clothing was ruined from the long time in which she had been in the woods.

6. In the morning they prepared for *punen*, washed their hair,[1]) and scraped the curry berries. Then they made themselves yellow. The next morning they made *lia*.[2]) They took chickens for their *lia* and applied the chickens to their breasts. Then the chickens were killed. Next they made an invocation to their own spirits. Then they ate. The younger brother of the girl was, in the meanwhile, hidden back of the field hut. While they were eathing the man failed to see that the woman dropped some of her food behind the hut for her younger brother. The man said, "How fast we have consumed our food! Have you not concealed a younger brother? If you will confess, I will not kill him. We have eaten our fill, and if there is a younger brother he must be hungry. If you say so, I will fetch him to eat with us. There is no reason for your younger brother to go hungry. We have ample for him here." The girl said, "I have a younger brother here. If you are kind hearted you will fetch him, for I love him. He will be our helper. Why did you not say something before?" The man went for the boy. Then they brought him to the river and bathed him. Finally they rubbed his body with yellow and clad him with a new loin cloth. Then they all ate.

7. After the couple had remained for some time in the field the wife became pregnant. After some months more she gave birth to a child. Then she went down to sprinkle the child in the river.[3]) While the woman was sprinkling her child she saw her father[4]) in a boat on the the upper river. He had come to look for his children.

---

1) *Magiri*, before making *punen*, all the participants wash their hair with the juice of the *munte* fruit, (*pithecolobium ellipticum Hassk.*, a variety of lemon) and water. Then the people comb their hair, oil it, put on clean clothing, wash, and decorate themselves with flowers, etc., according to text.

2) *Lia ake*, to make *lia*. A *lia* is the simple and shorter form of *punen*. It suffices for familiy matters. Chickens are sacrificed instead of both pigs and chickens. Before the chicken is killed it is waved over the participants, and applied to their breasts. Then it is killed and the entrails examined.

3) While children are young they are kept a great part of the time in the river, being sprinkled with water. This is to introduce them to the water spirits.

4) *Teteu*. The father is called *teteu*, widower here. He would keep this title until he married again, when he once more would be *ukui*, or father.

When he arrived at the bathing place, he asked, "Have you seen my children? I have looked for them for a long time, but I have not found them." When the woman saw her father, she thought: so this is my father. Then the woman charmed, "If you are our *teteu*, let the paddle stick in your hand." The paddle stuck fast. Then the woman said, "You say that you are seeking your children. Then why do you stop? Why do you not hasten to seek them?" Her father answered, "I am not able to. My hand is tired. I must first rest myself." The woman charmed again, "If you are our *teteu*, let the paddle release itself from your hand." The paddle let itself loose. The woman thought: then he really is our father. I will invite him in for food. So she said, "Since you say that your hand is tired, would you care to spend the night here? Tomorrow you can go and look for your children." The father answered, "Good, I will spend the night here. My body also is tired." While they were preparing to mount the bank of the river the woman charmed again, "If you are our *teteu*, let your tail stick fast to the seat of the canoe." It stuck fast. Then the woman said, "Come on and get up, so that we can eat. Perhaps you are hungry." The father answered, "I cannot. My knees are tired." The woman thought: so then he really is our father. Then she charmed, "If you are our *teteu*, may your tail be loosened from the seat." It became detached.

8. Then they mounted and went to the field hut and ate. (While they were eating) the woman charmed, "If you are our *teteu*, may your coconut shell spoon stick fast in your mouth." The spoon stuck fast. The woman said, "How long it takes you to drink! Are you not hungry?" The father answered, "I am not able to drink rapidly, the sauce is hot." Then the woman charmed again, "If you are our *teteu*, may the spoon become loose in your mouth." The spoon became loose. Thus thought the woman: I will reveal who we are, lest our *teteu* be sad. She said, "We are your children, *teteu*, for whom you were looking. Both of us are your children." The father answered, "So you are really my children! Oh, how long I have been looking for you without finding you! Tell me then the manner in which your mother left us, so that I may have confidence in you. When you have told me, then I will trust you. I do not recognize your bodies, so much have they changed. You fled when you were both small. That is why I do not recognize you."

The woman said, "Yes, *teteu*, you are right. You do not recognize us because it is a long time since you have seen us. This was the

manner in which my mother fled. It was because of the trick you played upon her. She was insulted with her food, which she said was snakes and frogs. Because she was insulted she fled.....[1]) Do you now understand now why my mother was angry, and are you certain that we are your children?" "Truly *teteu,*" said the boy, "What my sister has said is so."

9. The father answered, "Yes, children. I am satisfied with what you have told me. You are really my children. If you wish, children, I will remain here, so that you can give me food. If I remain in the village, children, I will only be hungry. I cannot procure my own food, because I am old." "Good, *teteu,*" said the children, "You can remain here with us. Do not be worried, we will all live here together." So the three started living together. [2])

After some time had passed the daughter became tired of feeding her father, so she gave him his food raw. The father said to his daughter, "If you are tired, child, do not give me any food. But I do not wish you to give me my food raw. If you do, I will turn into I do not know what." The daughter did not obey the words of her father and kept on giving him raw food. After this had gone on for some time the father became very angry. He went down to the river and stayed near the deep pools.

10. Then the daughter came and brought down some raw food for the father. Ske looked around. He was not on his sleeping mat, so she called, "Come, *teteu,* here is your food." The father heard the words of his daughter and came, lashing with his tail, *budju, budju!* Then he mounted the bank. The daughter was afraid, and said, "This is not our *teteu!* It is a ghost." The father answered, "As if I lied then, child! I said to you, If you are tired do not give me any food. I do not wish to eat my food raw. If you keep on I

---

[1]) The daughter relates all the preceding history, as already presented to the reader. It will be noticed that she did not tell the original cause of the family quarrel.

[2]) *Patadre.* This word has various meanings. The initial meaning is "to cut down, or to gather". Derived meanings are, "to put together, to marry, to live together". The word also means to make *punen,* since a *punen* must be made before people can live together. In the state of living together, only the act of eating together has ceremonial import and requires *punen.* If a young couple sleep together before marriage (and such is the custom) no *punen* is needed. But then they are not allowed to eat together. In the present case, the father is supposed to live by himself in a *rusuk,* or house without altar, and have his food cooked and brought to him. Men will not cook their own taro.

will turn into I do not know what. You did not obey me, but kept on giving me raw food. Now see how my body has changed. Now I can only live in the river. Do not wish for me any longer. This is the manner of my body, and it can never be otherwise." The girl fed her father, and then fled.

After the father had finished eating, the boy came along. The father said to him, "Go and get my casting net, boy. We will go fishing. The fish that your sister gave me were not sufficient, I want more food." The boy answered, "Your body is not strong, and yet you say that we should go fishing. Do you think that you could cast the fishing net?" The father replied, "Do not worry, my body is strong enough. I really wish to fish with the net." "Well then, *teteu*, if your body is really strong enough, let us go. My sister did not bring many fish because we have but few ourselves." The boy went and obtained the fishing net, then the two of them went fishing.

11. When the father and his son arrived at the mouth of the river, the boy remained on the beach and his father went fishing. The father threw the net into the water, djarat! Then he dove for the fish. It was nine o'clock (the time that chickens lay eggs) when he came up to the surface. He had one net-load of fish. Then the father threw the net again, djarat! He dove and arose to the surface again at midday. He again had one load of fish. He asked his boy, "How well did I do it, child? Did I stay under the water for a long time?" "Yes, *teteu*, it was a long time," said the boy.[1]) The father then said, "Go child, to the village and take this fish with you. Also take these fire tools.[2]) Such is the manner of my body that I will never return again. See how I have changed! I am turned into a crocodile." The boy said, "Oh, how sorry I am that you have changed into a crocodile! My mother has changed into a deer and you have changed into a crocodile. Why are you angry at my elder sister? Tell me, so that I may know the reason."

"Yes, child, I am angry with your elder sister. I said to her, Oh child! If you are tired of giving me food, do not give it to me, even if I go hungry. But I do not wish to be given raw food. But she did not obey my words. That is why I am changed into a

---

[1]) In another version of the story, the father turns into a crocodile by diving into the water in the above manner.

[2]) *Tatatai*, the Malay fire tools of flint and steel. The old Mentawei bamboo boring tools were called *gugudjut*. A crocodile would have no need for fire.

crocodile. And now child, listen to my teachings. Do not cut your possessions with a knife. If you do, the spirits of the things which are cut will call for me, and I will come and eat you.[1]) Do not cut up your food on the fields, do not throw your taro around, do not cut up your bananas. No matter what kind of thing you own, do not cut it up. Otherwise the things that are cut will call for me, and most certainly I will come and eat you. Do not throw refuse into the rivers, lest I come and eat your pigs. These are my instructions for you. Do not forget them. Tell them to your elder sister. I have finished my speech to you, child, and I am going. Do not wait for me. Look at me! I have changed to a crocodile."

12. The boy returned to the village. He brought with him the fish, the fish net, and the fire tools which his father had given him. He cried while he was boating home because his father could not return with him. He thought: my mother has turned into a deer, my father has turned into a crocodile, what will I myself turn into? Really I do not wish to live.

When the boy arrived at the village, he said to his elder sister, "Oh sister! Do not look for our father. He has turned into a crocodile. He said that he was angry with you because you gave him raw food. Really I do not like the things which you do! Our mother has turned into a deer, our father into a crocodile. I do not know what I myself will turn into." When the elder sister heard the words of her younger brother, they both cried. They mourned for the mother who had turned into a deer, and the father who had turned into a crocodile.

13. In the morning the elder sister went to sprinkle water over her child in the river. After she had sprinkled the child she sent her younger brother to climb a *latso* tree at the side of the river. The boy climbed the tree. When he had mounted he sprang from one branch to another imitating the voice of a long-tailed monkey; bago, bago, bago, gulu, gulu, gulu. His elder sister said, "Do not be so spry, youngster, or you will fall and break your bones." The boy answered, "No, indeed, sister, I will hold fast to the branches." He came down and brougt the *latso* fruit, which he gave to his sister. The next day the boy was sent to climb the *latso* tree again. He did it in the same way. Every time that he climbed he wished that he could remain among the branches of the tree.

---

[1]) It is tabu (*takeikei*) to cut one boat or *uma* with a knife. The natives do cut their possessions, however, especially the bridges are carved up.

On one of the days which the sister sent the boy to mount the tree, he said, "Sister, if I am to climb the *latso* tree in order to get you food, you must first give me some cloth." The boy then took some white, red, and black cloth, clothing [1]) of every variety. When the younger brother had taken the different colored cloths, he placed the red cloth around his chest, the white cloth on his face, and the black cloth around his body. Then he climbed. When he arrived on top of the *latso* tree he jumped, and while he was jumping he cried. The sound of his crying was in imitation of the long-tailed monkey; bago, bago, bago, gulu, gulu, gulu. The elder sister said, "Do not be so spry, youngster, lest you fall and break your bones." The younger brother answered, "Look at me, sister. My body has changed into that of a long-tailed monkey." The sister looked, and saw that the boy's face was white, his chest red, and his body black. One of the breach clouts had turned into a tail. She said, "What have you done, youngster? Your body is ruined. You have turned into a monkey. Oh I don't like you to be that way at all! Really I do not wish to live." "Yes, sister," said the younger brother, "That is what I have done. I have copied my father and my mother. I am through now, sister, and I am going. Do not seek me on the hunt." The he disappeared into the woods.

After the younger brother had been in the woods for some time, he met his mother who had been turned into a deer. The monkey spoke as follows, "Listen to my words, mother. The people will come hunting for you with dogs. Then I will make a noise (by chattering). In that way you can avoid capture. Do not forget what I have said, mother."

STORY 16.

Segemulaibi.

1. Aian sara siburu sipuoni Segemulaibi. Ai leu sara saraina nia, amusikembukatnan nia, ia le poi sikembukat. Pele nganga kembu ka mata Segemulaibi, "Oi saraina! Tatete abak, bule bara ka sita abak sibau." "Kauan, tatete nia," nganga Segemulaibi. "Kua ka eiraku iei mukan balutta." Ia geti mei sinanalep mukan ka mone, balutra siei manete abak, toili nia ka uma seunangan kan.

---

1) *komang*, cloth, *pukomangan*, clothing, or leaves.

Pato mei sia Segemulaibi ruandra sarainania abakrangan kandra. Sege sia ka leleu tandrenangan katuka galaiet abak. Abelean geti kireki. Ia geti tippu galairangan nia. Amaudju sia goiso tata kandra, pele ngangan kembu ka matat Segemulaibi, "Kenan, saraina, nuala katta ka uma, kua ka eiram kau maigi iake katta." Ia geti toili nia.

2. Tororot nia sege kuanangan ka mata eirania, "Oi eira! Aian aku, aikua kembuku kanmai kuala." "Kauan," nganga eirania, "Akutarekakean kan." Pato taronangan kan ka abak sinanalep, pak tim. Pele ngangania, "Kauan su! Kenan ka kembunu nuabak kanmui. Baleu amaladjengan nia ka sia." Ia geti mei Segemulaibi abaknangan kan.

Ai nia muabak, itjonangan paleitileiti ka puabangan. Pele ngangania, "Oi saraina! Akoi kanmui kekeu." Gik sangokbuk itjonangan sikoinan, gik sagai sangatapiri. Apa inugara ka leleu gik sangogbuk, itjonangan simatsura samba sikabuat gik luidju. Apa mubodjou ka oinan gik sangogbuk. Pak sappuru kan, legeina le ruangogbuk.

3. Sege nia ka pugalaidjat abak, itjonangan kembu ta maigi. Pele ngangania, "Apate ta maigi kan iake eiram, eiram, malambei pa ka bagania panete abak." Pato geti kuanangan kembu ka matat Segemulaibi, "Mei sita ka uma, saraina, taala katta. Sendrania ta maruei abak, tapoi maigi kan iake eiram, tataom muladje." Sege sia ka uma kuanangan kembu ka mata sikalalepnia, "Apate ta maigi kan anuake, malambei ka bagam panete abak?" Aleginangan ka sia sinanalep, "Maigi akuake kan, pak tim abak. Nukua pei le ta maigi anuake." "Ei!" nganga kembu, "Ka bagaku ta maigi anuake, tapoi maigi aiambit bagita. Oto ai leu kuigbuk galai tubunia, kipa aigalai aiemu kan."

Pato taronangan kan ka abak sinanalep, ia leu endra igi. Ia geti mei sia ka leleu. Tai Segemulaibi abarangan kandra. Amaudju sia goiso ka leleu, tata kandra. Pele nganga kembu ka mata Segemulaibi, "Kenan, saraina, nuala katta ka uma. Kua ka eiram kau maigi iake katta." Ia geti toili nia.

Sege ka uma, pele ngangania, "Oi eira! Aian aku. Aikua kembuku kanmai kuala." Pato taronangan kan sianalep, pak tim abak. Pele nia ka mata Segemulaibi, "Kenangan su! Baleu amaladjengannia ka sia kembunu." Ia geti mei nia abaknangan kan. Ai nia muabak galainangan mintja pusarainania ka leiti sipugara ka leleu, samba ka iba sipubodjou ka oinan. Pagigingakenangan kan, pele nia, "Akoi kannu kekeu, saraina!" Apa mugara ka leleu, gik sangogbuk kannia. Pak sapuru kan legeina le ruangogbuk.

4. Aiatuake ka sia kembu kababara Segemulaibi, pele patuatnia "Mei aku djoiki kuloplopake pei bagiku ka tengan oinan puabangan, bule kuagai leu kipa aigalai aiemu kan. Ruamai mei maigi kan kuambit kai, sarania mei ta maigi kan." Mei nia loplopakenangan baginia, ia geti mei nia mulipput ka pailakkik loina, ngenangan sendra. Tapei maudju ingena moi Segemulaibi. Ai nia muabak pagigiakenangan nia kan ka leleu samba ka oinan. Pele patuat kembu, "Ia bai nene aigalai bagiku iemu kan, maigi kan aiambit ka uma, lepa pagigikngakenangannia."

Sege Segemulaibi ka ipot pailokkik loina, rio kembu, soatnangan muri abak, gou! Luke abak. Pele nganga Segemulaibi, "Kipa galainia, saraina, nusoat koi aku? Katta kuala, nusoat aku." Aleginangan kembu, "Oo, saraina, ta leu kumateiake ekeu. Ta isese ka bagaku le galai tubum, maigi katta aiake eiram nuemu ka puabangan." "Oo, saraina, akugigingakean tendra kan, kugalai goiso pusarainamai. Ia ne galai tubum nusoat aku, bulat simaloto aku le ka tubum. Bara katta, saraina, ruatta leu igalainia, bibiletta, saraina, ruatta leu endra ipabarania. Ta te momoi nubeleake aku. Kineget, saraina, pasaranangan le sita, kugaba kaku lagaiku." Aleginangan kembu, "Ba galai kisendra, saraina. Galainia kumateiake ekeu, ke koi ta makate bagaku ka tubum. Ngantoman le akuake ka matam, bui ta nuagai murimanua. Ta anai palitnia, saraina, tapakom leiti, ta anai palitnia ta pakom iba. Siobaku bai nia, saraina, kakabili le takau pasiala iba, silogui le takau pasiala sikabuat ibatta. Nene, saraina, nupakom le sia, apananta tagalai pasarainaan ka sia? Ia te kukua ta nuagai murimanua." Aleginangannia Segemulaibi, "Ba galai pusuman, saraina, amakataian golunu. Againu manibo le nandra, nupusumi aku. Ta ia ne ngantoman, saraina, simuine bakat. Pasimatei le nendra. Kendra nukua, saraina, murin abak anusoat punutubukungan le nendra. Paan, saraina, meian te aku, iangan te teterenia tapaitjo."

5. Tui Segemulaibi pabubunangan tubunia ka bakat loina, paparat nia meng. Kembu geti toili ka uma, sogainangan sikalalepnia, pele, „Mei sita ka leleu talepaake abak. Ta anai bagita, amutuituian nia, mamengmeng mataku saraku." Aleginangan nia sinanalep, "Kipa galainia mutuitui bagita? Ta leu anuanu nia?" "Oo," akuanangan, "Tendra nia lulu kan. Ta anai sibabara tapakom iba, ta anai sibabara tapakom leiti. Ta uragetta sia. Apa mugara ka leleu gik kan, apa mubodjou ka oinan gik kan. Pak sappuru kan legeina le ruangogbuk. Golu bagaku kaku, soatkungan muri abak, luke. Kugalai palotokat, ka bagania bulat kumateiake le nia, ia te ituitui. Gabakungan bagita

ta kusese, beri siperakatnia ta kuitjo," Ia geti mei sia ka leleu ruandra sikalalepnia, lepaakerangan abak. Alepaan geti toiliakerangan ka uma.

6. Ia geti pei ka sia Segemulaibi, palimlimnangan tubunia ka leleu. Amaudju goiso sesenangan ka leleu lalep Sikongkong. Pele nganganìa, "Kasei bai sibakat lalep nene, bule koi lalep pugogoidjat." Sakainia ka bagat lalep, itjonangan iba sinimbo samba kan silepa seu, ia geti komnangannia. Lepa ipukom mei nia mulipput ka tei lalep tambonangan tubunia, bui iitjonia sibakat lalep.

Soibo toili Sikokong, itjonangan iba ta anai, itjonangan kan ta anai, pele ngangania, "Kasei oni nia sikom iba, ta koi ragaba ka sia ibandra?" Pato mei Sikokong masigaba iba, pele ngangania, "Kasei sikom iba patoili tubum. Simanteu ekeu, akoi ilek nukom, sinanalep ekeu, akoi tutu ibam." Ia geti tui nia. Ka teinia geti sakai Segemulaibi ka baga lalep komnangan ilek, komnangan leu kan, ia geti meinia mulipput ka tei pantinggitat gete. Soibo toili Sikokong itjonangan ilek, ta anai. Pele ngangania, "Oto simanteu ekeu taneneu, patoila tubum, ba puloto. Lepa mei Sikokong ka purusuat maneu kan, itjonangan Segemulaibi ai nia mulipput ka tei paninggitat gete. Pele ngangan Sikokong, "Ba puloto taneneu, ta kumateiake ekeu. Tatogakungan le, karonanku baga." Aleginangannia Segemulaibi, "Maloto aku, teteu, maata suletnu. Noba kukundru sene, nuamba djoiki suletnu." Ambanangan suletnia Sikokong, legeinanang sulet toga singongai ruania. Pele ngangania, "Ta taamba nene ruania, taneneu. Pasiala ibatangan le." Ia geti kundru Segemulaibi ka lalep Sikokong.

7. Amaudju goiso ikundru sendra, pele ngangania ka mata Sikokong, "Ai leu monenta ka sita, teteu, kugalainia katta." Aleginangan Sikokong, "Noba nugalai mone, taneneu, galainungannia. Sangamberi mone se aili ka tiri sarat monenta."

Pato asanangan telle Segemulaibi, ia geti mei nia garatnangan mone. Aiaili rua ngagogoi ipasigarat, nouonunangannia Sikokong, "Kipa galainia, taneneu, amaliongan leu mone anugarat?" "Tapei malio, teteu. Goiso pei le akugarat." Pele nganga Sikokong, "Ba garat, taneneu, ta maruei sigarat. Gigingake le telle, ai leu iei igaratnia mone." Pato mei Segemulaibi ka mone, pele ngangania, "Oi kam kinategele, garatnake kam tubumui, aikua teteuku kugigingake le kam." Garatakenangan tubundra tagele, garatnangan, garatnangan, tapei iaili tugge sulu amaliongan. Pele nganga Segemulaibi, "Paan, kinatelle, amaliongan leu." Ia geti aei.

Soibo toili nia ka uma, nouonunangannia Sikokong, "Kipa galainia, taneneu, amaliongan leu anugarat mone?" "Oo, teteu, amaliongan leu." Pato mei Segemulaibi ka mone, tetenangan tura, ia geti turanangan mone. Tapei malio aitura soibo. Nounounangannia Sikokong, "Alepaan leu anutura mone?" "Tapei lepa, teteu, goiso peile akutura soibo." Pele nganga Sikokong, "Ba tura, taneneu. Gigingake le, ai leu iei ituraake tubunia tura." Pato mei Segemulaibi ka mone, pele ngangania, "Oi kam kinatura, turaake kam tubumui, aikua teteuku kugigingake le kam." Ia geti turaakenangan tubundra tura, sarat sikere lagbang, tapei iaili tuge sulu alepaan. Pato mei Segemulaibi manuat bago uremen, tapei iaili sangotu aisuat soibo. Toili nia ka uma, nounounangan nia Sikokong, "Kipa galainiae taneneu, amaigian leu bago anusuat?" "Tapei maigi, teteu, tapei muotu akusuat soibo." Pele nganga Sikokong, "Ba suat, taneneu, ta maruei kisendra. Gigingake le susuat. Ai leu isuatnia tenan ekeu masi ruru." Pato mei Segemulaibi, pele ngangania, "Oi kam kinasuat, suatnake kam tubumui, aikua teteuku kugigingake le kam." Suatnangan bago susuat, tapei iaili tugge sulu amaigingan. Pele ngangania, "Paan, kinasuat, amaigingan leu uremen." Ia geti rurunangan abaknangan ka mone. Soibo toilinia ka uma nounounangan nia Sikokong, "Kipa galainia, taneneu, amaigingan leu uremen?" "Oo, teteu, amaigingan." Pato mei Segemulaibi ka mone uremnangan bago, ta iaili sangotu aiurep soibo. Toili nia ka uma, nounounangan nia Sikokong, "Kipa galainia, alepaan leu anuurem bago?" "Tapei lepa, teteu, ta muotu aku urep soibo." "Ba urep, taneneu, ta maruei siurep, gigingake le. Ai leu iei iurem tubunia." Pato ei Segemulaibi ka mone, pele ngangania, "Oi kam kinauremen, aikua teteuku kugigingake le kam." Uremnangan tubundra uremen, tapei iaili tugge sulu alepaan. Soibo toilinia, nounounangannia Sikokong, "Alepaan leu anuurem bago, taneneu?" "Oo, teteu, alepaan."

8. Pato asanangan baliok Segemulaibi, ia geti mei nia ka mone, tuggulunangan mone. Rua pei le abele soibo. Toili nia ka uma nounounangan nia Sikokong, "Kipa galai nia, taneneu, alepaan leu anutuggulu mone?" "Tapei lepa, teteu, rua pei le akutandre soibo." "Ba tandre, taneneu, ta maruei kise. Gigingake le baliok, ai leu iei itandre nia loina." Pato mei Segemulaibi, pele nganga nia, "Oi kam kinabaliok, teteake kam tubumui, nutugulu kam mone. Aikua teteuku kugigingake le kam." Teteakerangan tubundra baliok ratuggulu mone, tenan le dom, dom dom, ibele loina. Sinunggulat geti taru lepa, tapei iaili tuge sule alepaan. Soibo toilinia ka uma, nounounangan nia

Sikokong, "Kipa galainia taneneu, alepaan anutuggulu mone?" "Oo, teteu, alepaan leu."

Alepaan tuggulu, galainangan sapou Segemulaibi, uraunangan gougou ka mone. Uremnangan ogo simakope igi, senen mata ogo aiurem; mateilaga, sura, sitabaga, manaisikerei, simaingo, mandraigat, bobolo. Tele ara ipututu. Amaudju goiso mei Sikombut musidjodjo, sesenangan mone Segemulaibi, itjonangan ogo ara lepa. Pele ngangania, "Apate eru ogora nene, bule koi ogoku." Alanangan goiso puogonangannia, ia geti toilinia ka manua.

9. Sege nia ka manua itjonangan ogo ka ute Sikombut togat Taikamanua. Telu sia, sarat sioko. Pele ngangandra, "Apate latsat ogo ka utenu kembu. Kaipa te anuala nia? Kua pei ka kai, bule kuala kai ogomai ka kai bagita." Aleginangannia Sikombut, "Ta kupoiliat ka kam. Baleu maletlet kam, ianu kam sibakat mone." Amaudju goiso mei mintja Sikombut musidjodjo ailinangan mone Segemulaibi, alanangan goiso, puogonangannia, ia geti toilinia ka manua. Sege nia ka manua, itjonangan mintja ogo ka ute Sikombut taioko et. Nounourangan mintja, "Apate latsat ogo ka utenu, kembu. Bule kuala kai ka kai ogo bagita?" Pele ngangan Sikombut, "Oto nubesiake pai kam, konan kam nuala kam gasetku, kupoiliat ka kam bakat ogo." Ai ralukuake utera raala goset, kuanangan ka sia Sikombut, "Ai kondra itjo kam butet ogo, ara lepa. Tapoi bui nutakou kam, ianu te kam sibakat ogo."

10. Udju goiso bele urat simatiri, pele ngangandra taioko et, "Sita kam ale taala ogota, ai koi iake urat simatirit paneineiatta ka polak." Ia geti gorosot sia. Sege sia ka mone Segemulaibi, itjorangan ogo ara lepa. Alarangan ogo teret siobara, ia geti toili sia ka manua. Sege sia ka manua, kuanangan ka mata Sikombut, "Apate igi ogo, kembu. Bule koi ogota simareirei." Aleginangan sia Sikombut, "Maigi tendra ogora, tapoi bui mureirei kam mutakau kam nia, ianu te kam sibakat mone." Pato mei Segemulaibi ka mone, itjonangan ogo araalaan, tenan le sialakatra punglo lepa. Pele ngangania, "Arapudjongan koi aku! Kasei te onindra siala ogo, ta koi raurep ka sia ogora."

Soibo toili nia ka uma, kuanangan ka matat Sikokong, "Atataan ogo, teteu, kasei pa aiala nia, tenan le sialakatra punglo lepa." Pele nganga Sikokong, "Ngena sia taneneu, nuagai tubundra siala ogo." Ia geti ngenanangan nia mulipputnia ka bagat tikup. Amaudju goiso bele urat simatirit. Pele nganga taioko et, "Mei sita mintja taala ogota." Ia geti gorosot sia telundra leu et. Sege sia ka mone Segemulaibi sipulipput ka bakat tikup. Pele ngangania, "Oto kam le

ta iom ogo!" Alanangan kebbu. Kuanangan kebbu, "Ba ala aku, bagiku le ala." Ia geti alanangan siritengaan. Kuanangan siritengaan, "Ba ala aku, bagiku le ala." Ia geti alanangan bagi. Pele nganga bagi, "Ba ala aku. Kebbuku le nuala." "Ekeuan le kuala, sendrangan ratuitui ka sia ruandra kebbuta. Ba puloto, ta kumateiake ekeu." Ia geti ambitnangannia ka bagat sapou, kundru sia se ka mone. Titinangan tubut sinanalep Segemulaibi, ia geti ambitnangannia ka baga sapou. Enan tapei iagai ka sia Sikokong kabaraiat sinanalep.

11. Amaudju goiso rapukebbukat, babara suruket sinanalep. Asegean geti lagonia, mututu mata togadra sinanalep. Pasat mintja ele piga ngagogoi, abeuan goiso tubut toga, bara mintja suruket sinanalep, asegeat geti lagonia, mututu matat togandra simanteu.

Ia geti toili Segemulaibi ka uma, kuanangan Sikokong, "Masingin tubum, taneneu, kean le beu tubudra taioko. Ta leu anai sia talikuku? Bara sia, taneneu, toiliake sia, ta kumateiake nia. Talikuku le karonanku baga." Aleginangan Segemulaibi, "Ai nia talikum, teteu, tatoga aian rua sia sapunu teteunu." Pele nganga Sikokong, "Toiliake sia, taneneu. Nupaudju koi nupoiliatnia? Ke koi ta koba mukaronan baga. Pato mei Segemulaibi ka mone, tiboinangan ka mata sinanalep katotoilindra." Aleginangannia sinanalep, "Ta anai galainia kaku, ekeu le tuteu. Nukua toili sita, toili." Matago pei le sulu taronangan bibilet ka baga abak, ia geti toili sia. Totorot sege sia ka uma, roroinangan sia Sikokong, pele ngangania, "Ia bai ne talikuku, ia bai ne sapunu teteuku." Alanangan sia ambit ka baga lalep.

12. Amaudju sia goiso mukundru ka lalep Sikokong, pele nganga sinanalep ka mata Sikokong, "Akungan le mei ka mone teteu, kuala katta, sateteunu le nuuka ka uma, ai leu kugaba ibata." Kundru Sikokong ka uma, tatoga le iuka, tago geti raunangan tatoga. Ai irau tatoga, ai nia muurai. Angka bagania ka tubut tatoga, pele urainiá, "Gadugu, gadugu, ke ta bara lulu mandraikat, ta bara sineteuku. Gadugu, gadugu." Amareireiat iuraiake urainiaen Sikokong, againangan ka sia toga sikembukat, uraiakenangan leu et ka sia. Pele ngangan sikembukat ka mata inania, "Oi ina! Ai muurai kai ka oinan teteuta, kise kukua kai, Gadugu, gadugu. Ke ta bara lulu mandraikat ta bara sineteuku. Gadugu, gadugu." Aleginangan ka sia ina, "Oo! Lulut mandraikat tendra aku. Teu bagaku poi akuoi se." Bara Segemulaibi ai nia murura, ianendra ta iarep aisegeake toga ka inania urai Sikokong. Pato mei nia ka mone, pele ngangania ka mata Sikokong, "Mei aku ka mone, teteu, itjo sia sateteunu." Ia geti mei nia. Ka tenga enungan soksok, papulingan tubunia, mei

mulipput ka ut uma. Tago geti mei sikikong ka oinan, ambitnangan tatoga irau sia. Ai irau sia muurai Sikokong. Arepnangan leu et ka sia sinanalep, pele paatuatnia, "Oto ta leu ibokoi aku toga, bulatnia le urainia teteu. Mei nia iala buluk loina. Ia geti gioknangannia, tapoloakenangan ka ute nia, apara. Alanangan lalaisu mei nia iaisu oinan. Pele ngangania, "Ta memei aku ka mone, teteu, ai mabesi uteku." Aleginangan Sikokong, "Mabesi utenu, rogai, ba ei, ainangan maigi katta."

13. Lepa aiaisu oinan murio nia ka ute orat, pele ngangania, "Oi teteu, itjoake aku, amasalangan bagaku ka tubu urainu. Nukua aku lulun mandraikat, oto itjo kuei ka manua." Leklekakenangan lalaisu ka ute orat, kitjit itukitjit oinan kapata, tutnangan oinan situkitjit aili ka manua. Aian nia ka manua, bakenangan bago simara, ia geti gorosotakenangan ka polak, sege ka geran lalep Sikokong. Pele nganga toga sikebukat, "Oi teteu! Akoi bago simara, mei kai bagiku mukom bago." "Kenan kam nukom kam nia," nganga Sikokong, "Tapoi bui nubele kam bagim." Mei sia ruadra, alarangan bago ka baga balakbak. Pele nganga inandra ka manua, "Ba ala kam bago, ka baga balakbak le nuei kam, isege bagamui inukom bago." Mei sia djanang ka baga balakbak, komrangan. Ai rakokom bagoen, tiktiknangan tali balakbak inandra, alanangan sia ka manua.

14. Ka soiboat geti, toili Segemulaibi ka pururai, sogainangan sikalalepnia manaro bibilet, tenan iba siruraidjat laidju lepa. Aleginangan Sikokong, "Taronangan le bibilet, taneneu. Ta anai sia talikuku." Ia geti taronangan bibilet Segemulaibi. Sege nia ka baga lalep, nounounangan Sikokong, "Kaipa sia talikum samba sapunuteteunu? Ta leu anai sia ka mone?" Aleginangan Sikokong, "Ta anai sia ka mone, taneneu, ameian sia ka manua. Angka bagaku ka sapunuteteuku, puuraikungan ka oinan. Arepnangan ka sia talikuku, pusalanangan ia te aituitui ...."

"Bui bele bagam taneneu, ta sitsit bagaku ka tubu talikuku kupuurai, angka bagaku le ka tubu sateteuku." Pele nganga Segemulaibi, "Ta leu bele bagaku ka tubum, teteu, tubu taimauktukungan le musinanalep. Kendra ta magulai reureu bagaku kurepdrep talikum, nuntu bagaku bagei ka sateteunu." Tapoi ka tubum geti teteu ta mangungu bagaku. Pato ei Segemulaibi ka mone pusounangan sendra, sarat musounia soibo, sarat musou pato.

15. Udju goiso mangamut nia, ai sara teteu sikua ka matania, "Masou bagam, nuei ka manua, nukukuruake sinanalepnu samba tatogam. Liadji bebegen, ai leu itaroake ekeu ka manua." Pato rep-

drepnangan pangamutetnia, tapoi ta ipuuku, sarat pusou le igalai. Udju mintja goiso mangamuni nia. Kisendra leu et ipangamun, suru nia, ta ipuuku pangamutet, sarat pusou le igalai. Lepa mangamun nia mintja kisendra leu et, mareirei nia mangamun, sarat kisendra pangamutetnia. Ia geti toili nia ka uma. Pele ngangania ka mata Sikokong, "Oi teteu! Ai pangamutetku, amareireian kupangamun, sarat kisendra." Ai sara teteu ikua ka mataku, "Masou bagam, nuei ekeu. Amabadjaan kain, mabesi bokolomai." Ia geti mei nia ka bebegen sikudru ka ngungu leleu, ai leu itaroake ekeu ka manua." Aleginangan Sikokong, "Oto, taneneu, kisendra poi pangamutetnu, kenan ka ngungu leleu nunounou bebegen, nuagai tubudra sitaroake ekeu."

Pato mei Segemulaibi ka ngungu leleu, geugeunangan bebegen, pele ngangania, "Oi kam kinabebegen, nutaroake kam aku ka manua." Alegirangan bebegen, "Kai ka kai, saraina, ta momoi kutaroake kai ekeu. Amabadjaan kai, mabesi bokolomai." Ia geti mei nia ka bebegen bagei. Geugeunangan bakat bebegen, pele ngangania, "Oi kinabebegen, taroake aku ka manua." Aleginangannia bebegen, "Apa nuala ka manua, saraina?" "Eiram, saraina, ai ka manua samba samomoinu. Sia te kukuruake ka manua." "Oto, saraina, kenan nuala toitet telu asolambit, ba leu iladju aku nupokpok toitet, murau aku. Murau leu tubum kekeu. Soibo toili nia ka uma, kuanangan ka mata Sikokong," Amuleleknga tiboietmai, teteu, seu kan balutku. Kuei ka sia, bule kusese leu talikum samba sapunuteteunu.

16. Pato mei Segemulaibi ka ngungu leleu, taroakenangan nia Sikokong, ambitrangan kan samba toitet sitelu ngasolambit. Sege sia ka ngungu leleu, garatnangan bakat bebegen imatembai. Ia geti mateiakerangan gougou liadjinangan bebegen. Lepa lia, pele nganga Segemulaibi, "Puputake tubum kinabebegen numatete, kuei mukundru ka legere butetnu." Puputakenangan tubunia bebegen, tete imatete, ia geti kudrunia ka lapaet, saggaakenangan toitet sendra samba kan balutnia. Pele nganga Sikokong ka mata Segemulaibi, "Sarakungan le tebai, taneneu, ta anai karonan bagaku." Aleginangannia Segemulaibi, "Bui bele bagam, teteu, kukandrinake ekeu. Ta teu bagaku kuei ka sia. Taimalambeinia le nuntu bagaku ka tatoga samba ka talikum." "Oo, taneneu," nganga Sikokong, "Kenan ba puuku aku, kuagai leu nuntu bagam ka tubuku, ameian poi talikuku ka sia, kenannan. Pagaba kukundrum taneneu, nuometnake bagei lapaet bebegen, bui nubele." Kuanangan mintja Segemulaibi, "Oto, teteu, meian aku, sukatake bebegen iruruake tubunia, kuei kai ka sia." Pele nganga Sikokong, "Oi kinabebegen, ruruake tubum numaata nuei

kam ka sia, bulatnia te." Ruruakenangan tubunia bebegen, ruan, ruan, ruan, ari ailadju roro bebegen. Pokpoknangan mintja toitet Segemulaibi, irau bebegen, irau leu tubunia. Sarat kisendra ipaeru tata toitet sitelu ngasolambit sege ka manua. Sakut laiming bebegen ka pailok uma taikamanua. Sakai Segemulaibi kundrunia ka pailok uma. Pele nganga bebegen, "Paan, saraina, meian aku, ai leu nuei nugaba eiraku samba samomoiku." Puputakenangan tubunia bebegen, tete imtete aili ka polak, kele atania simarerei leu endra.

17. Gorosot Segemulaibi ka pailok uma, mei nia ka bebelaidjat kundru se. Itjonangan sirimanua ka baga uma maigi, ai sia paigbuk. Pele patuatnia, "Mei aku ka uma, baleu ta anai se sikalalepmai pudjorangan aku sirimanua." Ia geti musou nia. Ai nia musou moi alupat, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Eiram, saraina, ta kusese samba samomoinu. Itjo nuntu sirimanua ngoingoi, lepa ai pei, saraina, sarat sikere tubundra." "Oto, saraina, ba pusou, mei aku kusat bitinia eiraku, aipuena, saraina, ia te eiraku." Mei alupat sotnangan biti pugereinangan, pele nia, "Ena! Isot bitiku alupat." Tui alupat mei nia kai Segemulaibi, pele ngangania, "Anuarep leu, saraina, ipuena eiraku?" "Tapei kuarep, kuarep, saraina, oto aiarepnan." "Oto, saraina, arepmake kuei mintja." Totorot sege alupat sotnangan biti sinanalep. Pugereinangan pele, "Ena! Aian mintja alupat." Pele nganga ukui sinanalep, "Tete bai kam alupat, bui ibesiki bagim." Gabarangan alupat, ta anai, amutuituian. Sege alupat kai Segemulaibi, kuanangan ka matania, "Anuarep leu, saraina, ipugerei eiraku?" "Oo, saraina, akuarepman." Tui alupat, pusounangan mintja Segemulaibi, ta mei nia ka uma.

Ai nia musosou moi alupetpet, kuanangan ka mata Segemulaibi, "Apa nusoibi saraina?" "Eiram, saraina, samba samomoinu ta kusese." "Oto, saraina, ba pusou. Itjoake aku kuei, akutuleu tendra ka utera, ia te eiraku." Mei alupetpet, pean, pean, pean, leu ka ute sinanalep. Pele ngangandra sabagei, "Oi, ai alupetpet ka utenu, karitnake imatei." Tui alupetpet, mei nia kai Segemulaibi, pele ngangania, "Anuitjo leu, saraina?" "Tapei kuitjo," nganga Segemulaibi, "Oto aiitjoan." Pele nganga alupetpet mintja, "Otot, saraina, nutut aku, akutuleu ka utera ia tendra eiraku." Ia geti mei alupetpet, tutnangan Segemulaibi, leu alupetpet ka ute sinanalep, lepa tui nia.

18. Tagetakenangan sinanalepnia Segemulaibi, kundrunia ka bebe sinanalep. Pele nganga sinanalep, "Aian ekeu?" "Oo, aian aku," nganga Segemulaibi. "Siagai ka baga akuoi se." Pele ngangandra sabagei, "Kasei ne ale tairauma?" "Saulum le," nganga sinanalep.

Kuarangan mintja, "Oto ia ne saulumai?" "Oo, ia tendra saulum." Pele nganga samaniu sinanalep, "Aian bai lakutta, lakut, lakutnan!" Golok landjau, beu, tuk! Bele lolokat. Kuanangan ka sia sinanalep, "Ta koi anai palitnia ka lakutnu." Posa ale, beri ai balak sinetekat.

19. Pato pele nganga salakut, "Tasegeake kam, lakuta, tasogaiake simagerenia." Ia geti puliarangan. Mateiakerangan gougou liandra. Pele nganga ukui sinanalep, "Ia te ne liamai, tatogaku, talikuku. Budjai kai puririmanua, budjai karoron tubu, budjai kai pugegeran." Ia geti mateiake gougou, mateiakerangan sangamuneng djodjo iba Segemulaibi. Gugulurangan Segemulaibi salakutnia, pele ngangandra, "Giok toitet, lakut, sumbet katta." Ia geti gioknangan toitet sangabasok. Alepaan giok, alanangan toitet silepa giok salakutnia, rugutakenangan ka buggei, pagalunangan ka ngai. Pele nganga lakut ka mata Segemulaibi, "Kenan, lakut, nuambit ponan ka buggei. Ta geti momoi nuambit ponan, lakut, ta momoi nuala maniumai." Mei nia ambitnangan basok, ambutnangannia. Ta momoi iambut. Ia geti kundru nia sendra sou. Ai nia musosou, moi tinem simaigi, pele ngangandra, "Apa nusoibi, saraina?" "Ai koi ponan ambunenku, saraina," nganga Segemulaibi." Apagaluknan ka ngai. Ta geti momoi kuambut nene, saraina, ta momoi kuala eiram." "Oto ba pusou, saraina," nganga tinem, "Ake basok kuambit kai nia." Golaknakenangan basok Segemulaibi, ambutnangan ponan tinem, kaurangan ka baga basok. Ia le endra igi, beri ngai.

20. Toili Segemulaibi ambitnangan ponan, pele ngangania, "Ai koi ponan, lakut, akuambutnan. Ia leu igi rape, beri ngai." Pele ngangandra mintja, "Kenan, lakut, maisu oinan riggata. Akoi long nukau lalaisu. Ta geti iobot oinan nuaisu ka baga long, ta momoi nuala mamumai." Mei Segemulaibi ka oinan ambitnangan long. Aisuakenangan long, pili imapili oinan ka mata long, ta iottot, aisu mintja, ta iottot. Ia geti kundrunia pusounangan sendra. Ai nia musou moi ilek pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Aikoiniake aku salakutku, saraina, kuaisu oinan. Long le raake lalaisu. Aisukungan long ta iottot oinan ka bagania." "Oto, saraina, makate bagaku ka tubum, anupakom poi kai siburu." Ake long kulokotnake tubuku ka mata long imaopet. Lokotakenangan tubunia ka mata long ilek, lokotnan, lokotnan, djadjalat opet. Aisuakenangan long Segemulaibi ottot iottot oinan ka bagania. Ia geti ambitnangan ka uma. Kuanangan ka mata salakutnia, "Ai koi oinan laku akuaisuan," galakakenangan ka ute orat, pili. Pele ngangandra, "Kenan mintja lakut, mapili le nendra." Ia geti mei nia kundru ka oinan pusounangan. Ai nia

musosou moi ilek sabeu, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Aikoiniake aku salakutku, saraina, kuaisu oinan. Long le raake lalaisu." "Oto, saraina, ba pusou, ake long. Kuopetnake matania, bui ta iottot oinan ka bagania." Palokotnangan tubunia ka mata long, ilek. Lokotnan, lokotnan, djadjalat opet. "Paan, saraina, amaopetnan leu," nganga ilek sabeu, "Bui makara bagam, ta mapili oinan ka bagania buru." Aisunangan oinan Segemulaibi, aiottotnan ka baga long. Ia geti ambitnangannia ka uma. Galakakenangannia ka ute orat, ta mapili. Pele ngangania, "Palit le kereng ka lakutta." Gololo landjau, tuk! Bele lolokatnia. Moi sinanalep kuanangan ka mata samaniunia, "Ta koi anai palitnia ka lakutnu." Posa ale, beri balak sinetekat.

21. Lepa nendra mukom sia, pele ngangandra ka mata toga, "Akoi ka kam ibamui, inam. Akoi riggoumui nendra geti iba ukuinu, akoi riggounia." Ai sia mukom alanangan riggou Segemulaibi, labanangan kabeinia toga, pele, "Ba puriggou nendra, ukui, bulau le ka bagania. Bui ioloi kabeinu, nene le riggou simaeru." Lepa ipuriggou alanangan iba Segemulaibi, labanangan mintja kabeinia toga, pele ngangania, "Ba ala nendra, ukui. Ta iba rakau ka bagania, djodjo le. Aikoi ibatta simaeru." Ia geti mukom sia.

22. Lepa komandra patibo sia pasambadra, pele ngangandra, "Taturuake kam, lakutta. Ta geti iom muturu sangasoibo, ta momoi iala maniuta. Iladju geti bakkeu ka utenia sangasoibo, ta momoi iala maniuta." Tulaidjirangan lapperat puturukat Segemulaibi, bule bele nia geti ka lapperat ke iputuru. Aiarep titiboatra sinanalep Segemulaibi, ia geti mei nia alanangan ogo sangabalakbak, liputakenangan ka bebe purusuat, kundrunia sendra. Sakerinangan goiso api, ia geti ragatakenangan abu purusuat ka laperat. Bule imaseket sinulaidjiat, ke pei muturu Segemulaibi, ta malutlut laperat ipera. Pele ngangandra, "Kauan, lakut, muturu ekeu igbungenmai. Ta geti nuom muturu sangasoibo, ta moi nuala maniumai." Ia geti muturunia Segemulaibi ai sinanalepnia mukudru ka bebe purusuat idjago api. Amaudju goiso iputuru itjonangan ogo sinanalepnia, amaladjuan ka ute Segemulaibi. Peakenangan goiso api, kaunangan ogo sibau silinia ka ute Segemulaibi. Sarat kisendra igalai, ianendra ta iladju ogo ka ute Segemulaibi pato.

23. Ka gogoi nia sara mintja, piliakerangan tula ka oinan sangabulibuli. Pele ngangandra ka mata Segemulaibi, "Kenan, lakut, nuseilu tula ka oinan. Sangabulibuli akupiliake. Ta geti momoi nuseilunia, ta momoi nuala maniumai," Mei Segemulaibi ka oinan ambitnangan bulibuli. Kundrunia sendra pusounangan, tapoi momoi

iseilu tula ka oinan. Ai nia musou moi sogga pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Ai koi tula sangabulibuli, saraina, aipiliake lakutku ka oinan. Ia te seiluketku." Pele nganga sogga mintja, "Oto, saraina, ake kai bulibuli, kuseilu tula. Lonangan tula sogga, lepa utaakenangan ka baga bulibuli." Ia leu endra igi. Ambitnangan tula Segemulaibi, akenangan ka lakutnia, pele nia, "Akoi tula, lakut, akuseiluan ia leu endra igi." Kuarangan ka sia salakutnia, "Palit le kereng ka lakutta!" Golok landjau, beu! tuk! bele lolokat. Moi sinanalepnia, "Ta koi anai palitnia ka lakutnu." Posa ale, beri sara bolak sinetekat.

Soibo kuarangan ka mata Segemulaibi, "Akoi, lakut, buluk suguine peremannu, sarat se ekeu merem pato. Ibogbog geti buluk suguine nuperemi sangasoibo, ta momoi nuala maniumai. "Mei sinanalep Segemulaibi, alanangan buluk sogaine bagei, ikau pereman Segemulaibi. Segere pato geti kaunangan buluk soguine siakera pereman Segemulaibi, ia nendra ta ibogbog pato.

24. Ka gogoi bagei mintja patiborangan, pele ngangandra, "Kau igalai lakutta kalaba sarania, sikap takau balioknia. Bara ta momoi itete kalaba, sarania, ta momoi iala maniuta." Apakereat bagandra, sogainangan Segemulaibi, pele ngangandra, "Kenan, lakut, nutete kalaba saram. Akoi balioknu sikap. Ta geti momoi nutete kalaba, ta momoi nuala maniumai." Pato sasa Segemulaibi, mei nia manete kalaba, ambitnangan balioknia sikap. Ia geti kudrunia sendra pusounangan. Ai nia musosou moi birut samba loga simaigi, pele ngangandra, "Apa nusoibi saraina?" "Akoi katuka sabeu, saraina, galaietku kalaba. Kutandre ta iottot sikap le poi araake baliokku. Ta geti momoi kutete kalaba, saraina, ta momoi kuala eiram." "Oto, saraina, ba pusou, ai leu kugalai kai nia, anupakom poi kai siburu." Gutgutnangan bakat katuka birut samba loga simaigi, gutnan, gutnan, ta iaili sangagogoi abeleat katuka. Pele ngangandra ka lagai, "Abelean bai katuka ka lakutta, bulat makerengnia lepa." Kirekinangan ala kalaba Segemulaibi, gutgutnangannia birut samba loga samba sisili, ta iaili rua ngagogoi alepaan kalaba. "Paan, saraina, meian kai, ai leu nusogai sabagei masigirit kalaba." Tui sia ka sia.

25. Ia geti giritnangan kalaba Segemulaibi, ta momoi. Kundru nia sendra pusounangan. Ai nia musou moi simatjura, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Akoi kalaba giritetku, saraina, saraku. Ta geti momoi kugirit nene, saraina, ta moi kuala eiram." "Oto, saraina, ba pusou, ai leu kugiritnia." Ia geti sukainangan kalaba simatjura, sukaian, sukaian, bele ka oinan. "Paan, saraina, nganga simatjura, ai leu nulugai kalaba nutoili ka lagai." Lugainangan kalaba Segemu-

laibi, lugaian, saga ka loina silitenga ka oinan. Girit, ta momoi, kundrunia sendra pusounangan. Ai nia musosou moi sikoinan, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina? Ai koi kalaba, saraina, ta momoi kugirit, atusagaat poi nia ka loina." "Oto ba pusou, saraina, ai leu kugiritnia," nganga sikoinan. Sukainangan muri abak sikoinan pasat ka loina. Pele nganga sikoinan, "Paan, saraina, apasatnan leu." Lugainangan kalaba Segemulaibi sege ka uma. Sogainangan sia pele nia, "Konan kam, lakut, itjo kam kalaba, kam bai igalai nia, lakut, ele ta momoi."

26. Pato kuarangan mintja ka mata Segemulaibi, "Kenan, lakut, reuruake kalaba nunono bokinoso, pak sapuru beri sipeingin ta mulegei. Abelean geti sangamberinia, lakut, ambutnungan pora ka rui bokinoso imalina. Ta geti momoi nugalai ne lakut, ta momoi nuala maniumai." Mei Segemulaibi reuruakenangan kalaba pasiabak bokinoso. Sege nia ka bakat bakinoso, karainangannia, ta momoi, kopet neuman loinania, beri teteket karaiket ta anai. Ia geti mukundrunia sendra pusounangan. Ai nia musosou moi sikabuat, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Ai koi nonoketku, saraina, bokinoso." "Karai kukarainia, saraina, ta momoi, kopet neunan loinania, beri teteket karaiketku ta anai." "Oto, saraina, ba pusou, ai leu kukarainia, areuake tubum, saraina, bui isaksak ekeu." Karainangan bokinoso sikabuat, beleakenangannia. Tenan le kiu, kiu, kiu, ibele beri sipeingin ta mulegei. Pele nganga sikabuat, "Paan, saraina, meian aku. Ai leu nururuakenia." Ia geti tui sikabuat. Ruruakenangan bokinoso Segemulaibi, ambutnangan pora ka kulit bokinoso, ta momoi. Ia geti kundrunia musou. Ai nia musou moi loga samba sisili, pele ngangadra, "Apa nusoibi saraina?" "Ai koi saraina, ambunenku pora ka kulit bokinoso, amabesiat kabeiku, ta momoi." "Oto saraina, ba pusou, ai leu kuambut kai nia." Ia geti ambutrangan pora ka kulit bokinoso loga samba sisili, lina lepa. Pele ngangandra, "Paan, saraina, amalinaan leu meian te kai, ai leu nuei kekeu nuabak bokinoso." Lugainangan kalaba Segemulaibi, ta momoi isoksoknia, abarangan poi eba sabeu sinukatakenendra salakutnia. Ia geti kundrunia sendra musou. Ai nia musou moi sikoinan, pele ngangania, "Apa nusoibi, saraina?" "Ai koi abangenku bokinoso sangakalaba, ta momoi kusasaake kalaba. Ai koi iake eba sabeu." "Oto, saraina, ba pusou, ai leu kutukulu muri kalaba." Tukuluakenangan muri kalaba sikoinan, tukulungan, tukulungan, sege ka uma. Ia geti alup sikoinan, sakai Segemulaibi, alanangan ruangambua kandra tatogania. Kuanangan ka mata salakutnia, "Kenan kam, lakut,

gaugau kam bokinoso ka baga kalaba." Mei sia djanang ka baga kalaba, perarangan baga guak, blandjai derendra torot ka rui bokinoso, bela logau. Ei mintja kisendra leu et, pera baga guak balandjai dere, torot ka rui bokinoso bela logau, aitulaidjingan poi baga guak Segemulaibi, ia te imalutlut rapera. Pele ngangandra, "Palit le padjoat ka lakutta!" Tonem bagata tadjanangi kalaba, oto aitulaidjingan baga guak, pera balandjai dereta. Itjoat kam sikakangan rui bokinoso, amabesiat deremai. Aleginangan sia sinanalep Segemulaibi, "Lepaake kam padjoatmui ka lakutnu, ta anai palitnia nupudjo kam lakutnu. Iagai te padjoat lakutnu, ipalit bai igalai padjoat lakutnu, ele ta nuom kam, ele matei kam."

27. Ka gogoinia sara mintja patiborangan, pele ngangandra, "Taturuake kam lakutta, tapoi bui ipurio muturu, bokolonia le itukutnake iputuru. Ta geti iom sangasoibo ituruake bokolonia, ta momoi, iala maniuta." Aiarep poi sinanalep kuanangan ka mata Segemulaibi, "Kipa nupaeru, tambu kepu ka bagaku! Kuarep titiboatra samaniu. Turuakenangan ekeu rakua, tapoi bokolom le nutukutnake muturu." Aleginangan Segemulaibi, "Bui makepu ka bagam nendra, ai leu kupagabania." Soibo sogainangan Segemulaibi, pele ngangandra. "Muturu ekeu lakut igbungenmai, tapoi ba purio muturu, bokolom le mutukutnake nuputuru. Ta geti nuom sangasoibo nuputuru, ta moi nuala maniumai." Gorosot Segemulaibi kundrunia ka geran pusounangan sendra. Ai nia musou moi sipepekdrak, pele ngangania, "Apa nusoibi saraina?" "Ai ragugulu aku muturu salakutku, bokoloku le arakua kutukutnake kuputuru. Ta geti kuom muturu sangasoibo, ta momoi kala eiram." "Oto ba pusou saraina, ai leu nupusiripiuake aku ramaloto, bui ragugulu ekeu muturu." Aleginangannia Segemulaibi, "Oto, saraina, makate poi bagam ka tubuku. konan kukau ekeu djoiki ka baga abere, ka uma geti pusiripiukungan ekeu. Tapoi, saraina, bui nupili sia, sarat palolokat le nugalai." Lepa mei Segemulaibi ka uma, pele ngangania, "Lakut muturungan te aku, tapoi ba pusou kam." Bukanangan taket abere Segemulaibi, alanangan ulou, pusiripiunangan leu et. "Palit le siripiu kalakutta ulou, ba kau nendra, lakut, maloto kai." Aleginangan Segemulaibi, "Pulaingeatku le mene, lakut, alanangan sara pusiripiuakenangan leuet." Pele ngangandra mintja, "Paan, paan, lakut, ba puturu, maloto kai ulou, bui ipila kai." Aleginangan sia sinanalepnia Segemulaibi, "Ba lepaake kam sendrania pulaingeat nia lakutnu. Ke kubobokoi bai! Lepaake kam padjoatmui ka lakutnu. Ta nulepaake kam, ipalit igalai ka kam padjoat lakutnu mamatei te kam. Bulat,

bulat, nugalai kam padjoat ka lakutnu. Ta anai ta nubaraake kam galaiet simakepu ka bagata, galaietnia, tapoi ta isoppi igalainia, kam bai nia ele ta momoi nugalai kam." Amusabungan poi sia, belaakenangan ulou Segemulaibi, pele ngangania, "Kenan, saraina amalotoan sia, ta leu ragugulu aku muturu." Ia geti tui ulou.

28. Pato geti seurangan bulou sangakoali, ai gokgokngan geti sogainangan Segemulaibi. Pele ngangadra, "Konan, lakut, numuntei bulau. Ta geti momoi numuntei bulau, ta moi nuala maniumai." Pele nganga sinanalep, "Kai le sabuanu imunteinia, ta leu imunteinia ka sia lakutnu." Ia geti munteirangan bulau. Alepaan aramunteinia, panibonangan ka sia sinanalep, pele ngangania, "Noba kam numateiake kam lakutnu, kai djoiki sabuanu numateiake kam. Ta anai ngungu bagaku ka lakutnu kutuitui. Ka tubu teteu le mangungu bagaku, ikua poi aku lulun mandraikat. Ta taagai nuntu padjoatmui ka lakutnu. Ka galadjet geti nugugulu kam lakutnu, ioba leu bagaku, kendra ta makope iagai kabei ai leu ipagabania."

29. Ka gogoinia sara mintja patibo Segemulaibi ruandra sinanalepnia, pele nganga sinanalep, "Kipa tapaeru, bulat malaga bagadra samaniu ka tubum. Ia ne galai tubundra, ta ragalak ele ramateiake ekeu. Ta kuom, bagei kuarep titiboatra. Ta kuom kuitjo rapaore ekeu samaniu. Ta bai makate bagandra pabulabula ka tubum, ele amateian ekeu." Aleginangan Segemulaibi, "Ta anai galainia kaku, ekeu le tuteu. Besinaakutaget ekeu, kate bagaku ka tubum. Ta koba kubaraake kaku tiboietku, tenan le aku patun, kope taiobaku pakandriu sita. Moi aku se tipu matei le akuoi. Bebegen le itaroake aku, ke koi malio lapaet bebeget undrenanku. Akuoi se, ai malulu baga teteuta. Kekeu poi endra kumatuturu, taipuukukungan teteuta. Kaku ta anai rereket, kekeu le kurere, tenan le aku patun. Mukundru sita nukua, kundru, noba toili sita ka teteu, toili sita." Aleginangan ka sia sinanalep, "Isese leu nukuania, sarat kepu ka bagaku le kupaatunia. Toili sita ka teteu, ai kai ta paoba teteuta. Besina akutuitui taipaobamai teteuta. Mei sita sendra amailangan aku ka teteuta, beri paitjo ka teteuta, ta koba." Aleginangan Segemulaibi, "Ta bai nukailaake ka teteuta, ba kailaake, simatopit le teteuta. Ai nukua mangungu bagam ka teteuta, kukuana ekeu lulut mandraigat, taiagainangan le aratnia. Ke bai ta mariuriu nutuitui, ka mataku boiki nutiboi. Taiobanu urai teteuta, asekungan teteuta. Ta sitsit bagania ka tubum ipuurai, angka bagania le ka tubu toga. Ba kailaake teteuta, ai leu kupagaba tiboiet. Ta noba mukudru ka lalep teteuta, ka mone ta kundru. Ai leu kugalai lalepta ka sita." Pele nganga

sinanalep, "Oto apasesengan leu ka bagaku ka mone takudru, ai leu ioi itagetnake sita teteuta, kau sita mei tatagetnakenia teteuta."

30. Soibo tiboinangan ka mata ina sinanalep katuituira. Pele ngangania, "Oi ina! Mutuitui kai sateteunu, makate bagaku ka talikum, baleu ramateiakenia sakebuku. Itjoat ina, nuntu paoreatra sakebuku, ta anai ta rakau galadjetnia talikum." Aleginangannia ina, "Kam le rogai, tui kam sateteuku, tui kam, makate bagata ka talikuku. Ai koi sakebunu ta raagai ase, ta magulai iase sia ukuinu, ta raretdret, mugege le sia." Uremnangan ogo ka ut uma sinanalep, pele ngangania ka mata ina, "Itjoake ogo ina, maeru tendra ipututu ogo, ai maron tubumai talikum samba sateteunu." Sukatakerangan urat simatirit inandra, pineiteiatra tai Segemulaibi raoi ka polak. Bele urat simatirit, ia geti bela sia tai Segemulaibi ka ut uma rabela, maloto poi sia ka samaniu sinanalep. Gorosot sia epatra ka polak, urat pineiteiatra, sege sia ka monenia, kundru sia ka sapou. Itjorangan mone amapuongan, bago amakataian, sangamberi uremen sipututu ka monenia amakataian. Sukatakenangan mone sinanalepnia Segemulaibi imatembai, tenan le tira lepa. Sukatakenangan bago, tenan le buana palukuk lepa, sukatakenangan kole, tenan le dja lepa, alai lepa butenia. Sukatakenangan gete ka onadja, kudjuk lepa, tenan le bagania pabuku. Sukatakenangan gougou, ta taarep piu nganjan lepa, sukatakenangan abak, tenan le tembuk. Sukatakenangan sapou, tenan le peti lepa, sukutakenangan opa samba karagdjak samba long sangamberinia, tenan le pata lepa.

STORY 16.

Segemulaibi.[1])

1. There lived formerly a man by the name of Segemulaibi. He had a married elder brother. The elder brother said to Segemulaibi, "Oh brother! Let us cut out a boat, so that we can have a new boat." "Good, let us make one," said Segemulaibi, "Tell your wife to go and get food for our travels." Then the wife went to get food from the field to serve them while they were away cutting out the boat. When she returned to the *uma*, she cooked the food.

---

[1]) The story of Segemulaibi, "He who arrives on the top of a rottan", was first presented in mutilated form by Morris. An outline of the present version was given by Kruyt (1923). The theme of "Animal helpers" is common throughout Indonesia. This story is well known in Pageh, and is here given for the purpose of rendering the Pageh collection as complete as possible.

The next day Segemulaibi and his brother went off in their boat taking the food with them. When they arrived in the woods they cut down a variety of hard wood tree (*katuka*) as material for their boat. After they had felled the tree with their hatchets, they cut it off clean and started working on it. After some time had passed their food was finished. The elder brother then said to Segemulaibi, "Go, brother, and get some food from our village. Tell my wife to give you a lot of food." Then Segemulaibi went.

2. When Segemulaibi arrived, he said to his sister-in-law, "Oh sister-in-law! Here I am. My elder brother wished that I should get our food." "Good," replied the sister-in-law, "I have (already) cooked the food." In the morning the woman brought the cooked food to the boat. When the boat was all full, she said, "Good, youngster. Go bring your elder brother the food. Perhaps he is already hungry." Then Segemulaibi went off in his boat with the food.

While Segemulaibi was travelling he met with all the varieties of animals which creep and which fly. He said, "Oh brothers! Here is food for you." Then he threw in the water a bamboo food container. Next he saw a crocodile, so he threw in a bundle of sago. He threw in another bamboo container for the animals which rustled in the jungle. For the deers and the monkeys he gave some *luidju* vegetables. (*alocasia araceae*). He threw in a bamboo food container for the animals which splashed in the water. When he had finished he had only two bamboo containers left over.

3. When Segemulaibi arrived at the place where the boat was being made his elder brother saw that there was not very much food left. He said, "My wife did not give you very much food. Does she think that it is easy to make a boat?" In the morning the elder brother said to Segemulaibi, "Let us go the village, brother, and get some food. The work on the boat is not going very rapidly, and yet my wife did not give us very much food. We will not be able to hold out from hunger." When they arrived at the village, the elder brother said to his wife, "You gave us very little food. Do you think that it is easy to make a boat?" The wife answered, "I gave you much food, an entire boat full. Yet you say that I gave you little!" "Oh!" replied the elder brother, "I think that you did not give much, for my younger brother brought back but little. Still when one is paying close attention to his work, food is quickly ,consumed."

The next morning the wife brought food to the boat. There was much of it. Then the brothers returned to the woods, bringing back the food with them. After they had been in the woods for some time their food was finished. Then the elder brother said to Segemulaibi, "Go, brother, and get food from the village. Tell my wife to give you a lot." So Segemulaibi went.

When Segemulaibi arrived at the village, he said, "Oh sister-in-law! Here I am. My brother told me to get our food." In the morning the woman gave him enough food to fill his boat. Then she said to Segemulaibi, "Go youngster! Perhaps your elder brother is already hungry." So Segemulaibi went off in the boat with the food. While he was travelling he again formed a brotherhood with the animals which rustle in the woods and the fish which splash in the water. As he threw in food to them he said, "Here is your food, brothers!" To all the animals which rustled in the woods he threw in food, (to all the animals which splashed in the water he threw in food) until the food was almost all gone. Only two bamboos full were left.

4. When the elder brother thought that Segemulaibi should be near, he said to himself, "I will go and spy on my brother while he is on his way in the boat. Perhaps I will learn what he does to make the food disappear so rapidly. When we both went (to the village), we brought home a lot of food, but when one goes, there is but little food." So the elder brother went to spy on his younger brother. He hid himself among the tree trunks of a tree (with its roots above ground). There he waited. He had not watched long before Segemulaibi came (in sight). While he was paddling he kept throwing the food into the woods and the river. The older brother thought, "So that is the way in which my younger brother has wasted the food. He brought a lot of food from the village and then threw it away."

When Segemulaibi arrived opposite the hiding place, the elder brother rose up and struck the stern of the boat with his spear, gou! The boat overturned. Segemulaibi said, "What has happened, brother, that you should strike at me? I am bringing food, and yet you strike at me." The elder brother answered, "Yes, brother. I did not indeed wish to kill you. Yet I do not like the way you do things. My wife gave you a lot of food, and you wasted it on the trip." "Yes, brother. I threw away the food. I made a small brotherhood. But as for the way in which you struck at me, really, I am afraid of you. As.

for the food, brother, we both produced it. The goods belonged to both of us, for we both worked for them. Could I not throw away my own property? Now, brother, we will separate and I will look for my own village." The elder brother answered, "Do not do that, brother, even though it looks as if I meant to kill you. As if I did not love you! It was only a lesson that I was giving you, so that you might understand the art of living. There was no reason, brother, for your feeding the wild animals. There was no reason for your giving food to the fishes. If I wish (to deal with) these animals, brother, I make a fish hook and catch fish, or I take arrows and shoot monkeys for food. What is the use, brother, of feeding animals (which you yourself wish to kill and eat?) What is the use of making a brotherhood with them? It is for that reason that I say that you do not know how to live properly." Segemulaibi answered, "Do not try to console me, brother. My anger cannot be soothed. You have a smooth tongue when you wish to comfort me. The use of a spear, brother, is no proper means of instruction. That is something to kill with. You say, brother, that you struck at the stern of the boat. But that was where I was sitting. I am finished, brother, and I am going. We will not see each other again until the end of time."

5. Segemulaibi fled and wove his way through the jungles, until he could no longer be heard. Then the elder brother returned to the village, and calling his wife, said, "Let us go to the woods and finish the boat. I have no longer a younger brother. He has fled, and I am lonesome, being all alone." The wife answered, "Why has our younger brother fled? Did you not insult him?" "Yes, I did that because of the food. There was no need for him to feed the fish, there was no need for him to feed the wild animals. Those are not domestic animals. To what rustled in the woods he threw food, to what splattered in the water he threw food. Until all was finished exececpting two bamboos. I was angry and thrust my spear at the stern of his boat so that it overturned. I merely wished to frighten him, but he thought that I really wished to kill him, so he fled. I looked for my younger brother, but I could not find him. I could not see any footprints." Then the elder brother went to the woods with his wife. They finished the boat, and when it was finished they returned to the village.

6. As for Segemulaibi, he continued to weave his way through the jungle. In a little while he found himself in the woods by the

house of Sikokong. [1]) He said, "Whoever may be the owner of this house, I can well spend the night here." So Segemulaibi mounted inside the house. There he saw some fish which already smelt and some cooked food. So he ate. When he had finished eating, Segemulaibi hid himself in the house and covered up his body, so that the owner of the house should not see him. In the evening Sikokong came home and saw that the fish was not there, she saw that the food was not there. She said, "What is the name of the person who ate fish? If you are a man, here is an eel for you to eat, if you are a woman, here are some sand crabs for your food." Then she left. Segemulaibi then came up when her back was turned, and ate the eel. Then he went and hid himself in a pile of taro. In the evening Sikokong came home and saw that the eel was not there. She said, "So then you are a man, my dear. [2]) Reveal yourself, have no fear." Then Sikokong went to the hearth and cooked some food. There she saw Segemulaibi, who was concealed in the pile of taro. Sikokong said, "Have no fear, my dear. I will not kill you. I will adopt you as my child. You will be my helper." Segemulaibi answered, "I am afraid of your long finger nails, grandmother. If you wish that I should continue living here you must first break off your nails." Sikokong broke off her nails, but she left the nails on her two little fingers. She said, "I will not break off these two, child, I must use them in fishing." Then Segemulaibi remained in the house of Sikokong.

7. After Segemulaibi had lived there for some time, he said to Sikokong, "We own a field, grandmother. I wish to work for our food." Sikokong answered, "If you wish to work the field, child, do so. All the property extending to the upper river belongs to us."

The next morning Segemulaibi sharpened his knife and went to cut the weeds in the field. After he had spent two days in cutting, Sikokong asked, "How is the work progressing, child? Have you weeded a broad space in the field yet?" "I have not as yet weeded a broad space. I have done but little." Sikokong said, "Do not weed, child. Weeding is but slow work. Throw in your knife and it will weed the field by itself." In the morning Segemulaibi went to the

---

1) According to Kruyt, Sikokong is the "grandmother" of Indonesian folklore, the "old woman of the Toradja", and the "mother of Qat" of Melanesia. (Kruyt, 1923, p. 154).

2) *Tanenen.* A boy whose grandfather is not yet dead. A term of affection. It will be noted that the terms used as endearments, are actually age classifications.

field. He prayed, "Oh you spirits of the knife! You, yourselves, do do the cutting. My grandmother said that I should throw you in." The spirits of the knife weeded, and weeded and weeded. Finally at midday there was a broad patch weeded. Then Segemulaibi said, "Stop, spirits of the knife. The field is broad enough." Then Segemulaibi left.

In the evening Segemulaibi returned to the village. Sikokong asked, "How is the work going, child? Is the field broad yet?" "Yes, grandmother. The field is already broad." The next morning Segemulaibi went to the field to cut sticks. Then he placed the sticks in the field, but he had not placed many before it became evening. Sikokong asked, "Have you finished placing sticks in the field?" "I have not as yet finished, grandmother. I had only placed a few of the sticks when it became evening." Sikokong said, "Do not place the sticks, child, but throw them in. The stakes will place themselves." In the morning Segemulaibi went to the field. He prayed, "Oh you spirits of the stakes, arrange yourselves in the ground. My grandmother said to throw you in." Then the stakes placed themselves. They were all arranged at equal distances from one another. It was not yet midday when the matter was finished. The next morning Segemulaibi went to dig banana plants (for transplanting). He had not as yet dug a hundred when it became evening. When he returned to the village Sikokong asked him, "How is the work going, child? Have you dug up many banana plants?" "As yet but few, grandmother. I had not dug a hundred when it became evening." Sikokong said, "Do not dig them child. That is not rapid work. Throw in the digging stick, and it will dig them up. You will only have to gather the plants together." In the morning Segemulaibi went (to the field). He said, "Oh you spirits of the digging stick! Dig for yourselves. My grandmother said that I should throw you in." The digging stick dug up the bananas. It was not yet midday when much was done. Segemulaibi said, "Stop, spirits of the digging stick. I have already many plants." Then Segemulaibi gathered the plants and took them in his boat to his field. In the evening he returned to the village. Sikokong asked, "How is the work going, child? Have you many plants?" "Yes, grandmother. Much is already done." In the morning Segemulaibi went to the field and planted the banana shoots. When it was evening he had not yet planted a hundred. When he returned to the village, Sikokong asked, "How is the work going? Have you

finished planting the shoots?" "Not yet, grandmother. I had not yet planted a hundred when it became evening." "Do not plant the shoots, child. Planting is not fast work. Throw them in, and they will plant themselves." In the morning Segemulaibi went to the field. He prayed, "Oh you spirits of the shoots! My grandmother said that I should throw you in." The shoots planted themselves. It was not as yet midday when all was finished. In the evening when Segemulaibi came home, Sikokong asked him, "Have you finished planting the banana shoots, child?" "Yes, grandmother, I have finished."

8. The next morning Segemulaibi sharpened his axe. Then he went to the field to cut down trees. He had only felled two trees when it became evening. When he returned to the village, Sikokong asked him, "How is the work going, child? Have you finished cutting down trees in the field?" "Not yet, grandmother. I had only felled two trees when it became evening." "Do not cut down trees, child. That is not fast work. Throw in your axe. It will fell the trees by itself." In the morning Segemulaibi went to the field. He prayed, "Oh you spirits of the axe! Cut for yourselves! You cut down the trees in the field. My grandmother said that I should throw you in." The spirits of the axe cut for themselves and felled the trees in the field. There was constantly heard the sound, dom, dom, dom, as the trees fell. When the trees were down they piled themselves one on top of the other. It was not yet midday when the work was finished. In the evening when Segemulaibi returned to the village, Sikokong asked him, "How is the work going, child? Have you finished cutting down the trees in the fields?" "Yes, grandmother, I have finished."

After Segemulaibi had finished cutting down the trees, he made a field hut. Then he bred chickens in the field. Then he planted a great many flowers of all kinds; *manteilage, sura (Codiaeum variegatum, Blume Euphobiaeceael), sitabaga*, *manaisikerei, simaingo, (perhaps Heliotropium indicum L. juvenile), mandraigat, bobolo (Cordyline terminalis Kunth Lil.)*. The flowers grew very beautiful. Then after some time had passed **Sikombut** (the man in the moon) went hunting with dogs. He found the field of Segemulaibi, and saw the beautiful flowers which were growing there. He said, "How beautiful these flowers are! Perhaps I can take some." So he took a few to decorate himself, and then returned home to the sky.

9. When Sikombut arrived in the sky, his children saw the

flowers on his head. There were three children, all girls. They said, "How very splendid the flowers on your head are, brother. Where did you get them? Tell us, so that we, your younger sister, can also get flowers." Sikombut answered, "I will not tell you. Perhaps you will be careless, and the owner of the field will scold you." A little while afterwards Sikombut again went hunting, and he found the field of Segemulaibi. He took a few (flowers), decorated himself, then went home to the heaven. When Sikombut arrived in the sky, the girls again saw the flowers on his head. They asked again, "Those are very beautiful flowers on your head, elder brother. Can we not get some for ourselves?" Sikombut replied, "Very well, if you must have them. Come and get the lice (out of my hair). Then I will disclose to you who is the owner of the flowers." When the girls had bent down to catch the lice, Sikombut said to them, "Over there you see the top of the flowers. They are most beautiful. But do not steal them, lest the owner scold you."

10. After a little while there was a heavy rainfall. The girls then said, "Let us go and get the flowers. There is a heavy rain and we can cross down to the earth." Then they went down. When the girls arrived at the field of Segemulaibi they saw the beautiful flowers. They took as many of the flowers as they wished, then they went back home to the sky. When the girls arrived in the sky they said to Sikombut, "We have very many flowers, elder brother. We can obtain flowers (often) in this way." Sikombut answered them, "You have many flowers, indeed, but do not steal them often lest the owner scold you." In the morning Segemulaibi went to the field and saw that some of the flowers had been taken. Only the stems remained where the flowers had been stolen. He said, "Some one has played a trick on me. Why does not the person who has taken my flowers grow some for himself?"

In the evening Segemulaibi returned to the village and said to Sikokong, "My flowers are gone, grandmother, who ever has taken them. The person who has taken them has only left the stems." Sikokong said, "Wait for the people, child, and you will learn who has taken the flowers." So Segemulaibi waited, hidden inside a *tikup*(?). After a while a heavy rain fell. The girls said, "Let us go again and get flowers." So the three went down at once. They arrived in the field of Segemulaibi, who was hidden inside the *tikup*. Segemulaibi said, "But you will not pull up the flowers!" He grasped the elder sister. The elder sister said, "Do not take me! Take my

younger sister." Then Segemulaibi took the sister next in age. This one said, "Do not take me! Take my younger sister." Then Segemulaibi took the youngest sister. The youngest sister said, "Do not take me! Take my elder sisters." "It is you that I want!" (said Segemulaibi), "Let our [1]) two elder sisters flee. Do not be afraid, I will not kill you." Then Segemulaibi brought the girl to the field hut, and they remained there in the field. Segemulaibi tattooed [2]) the body of the girl, and then brought her inside the field hut. As yet Sikokong did not know of the arrival of the girl.

11. A little while after the two were married the wife became pregnant. When her time arrived a girl child was born. Some time afterwards when the child had grown somewhat the woman again became pregnant. Then another child was born, this time a boy.

Then Segemulaibi went home to the village. Sikokong said, "Your body smells good, child. It smells like a girl. Have I not a daughter-in-law? If there is, bring her home. I will not kill her. Besides, my daughter-in-law will be a helper." Segemulaibi answered, "There is a daughter-in-law, grandmother. You also have two grandchildren." Sikokong said, "Bring them home, child. Why have you kept the matter concealed so long? It is also as if I did not wish a helper." In the morning Segemulaibi went to the field. He told his wife that he desired that they should return home. The woman answered, "That is no business of mine. It is for you to decide. If you say to go home, we will go home." In the afternoon they brought their goods into the boat. Then they went home. When they finally arrived at the village, Sikokong greeted them. She said, "So this is my daughter-in-law and these are my grandchildren." Then she took them and brought them into the house.

12. After they had lived for some time in the house of Sikokong, the wife one day said to Sikokong, "I will go alone to the field, grandmother, and look for our food. You look after the children in the village. I am going fishing." Sikokong remained in the village to look after the children. [3]) In the daytime she bathed them. While

---

1) By the use of the phrase "our sisters", Segemulaibi showed his intentions of marriage.

2) *Titi*, to tattoo. In former days no strangers, Malays, were allowed to stay on the Mentawei islands without being tattood. Since the girl came from the sky she was not tattood.

3) *Nu-uka*, you look after (the children). The word *uka* really means "to hold". Children were not allowed to touch the ground until they could walk. Men as often as women take care of children in Mentawei.

she was bathing the children she sang, because she was happy to have the children. She sang. "Gadugu, gadugu. If it had not been for the *mandraikat* flower, I would not have obtained my grandchildren. Gadugu, gadugu." Sikokong repeated singing the song until the elder girl learned it and sang it herself. She said to her mother, "O mother! Our grandmother sang to us on the water. This is what she sang. "Gadugu, gadugu, etc." The mother replied, "Oh, I came here because of the *mandraikat* flower, did I? It was of my own free will that I came here." It happened that Segemulaibi was hunting, and therefore he did not hear that the child brought the song of Sikokong. In the morning the wife went to the field, saying to Sikokong, "I am going to the field, grandmother, look after your grandchildren." Then she went. In the middle of her trip she turned around, crept in and hid behind the village. In the morning Sikokong went to the water bringing the children to bathe. While she was bathing them she sang, "Gadugu, gadugu, etc." When the wife heard this, she thought, "As if my child lied then! Really my grandmother sang this." The wife went to get some leaves of a tree, rubbed them together and bound them on her head. Then she took a bamboo water container and went to get some water. She said, "I cannot go to the field, grandmother, I have a headache. Sikokong answered, "If your head is sick, girl, do not go. There is plenty of food for us."

13. When the wife had obtained the water, she stood up on top of the bamboo house ladder [1]) and said, "Oh grandmother! Look at me! I am deeply insulted at your song. You said that I came because of the *mandraikat* flower. Now see, I am going to the sky." The wife pushed down the bamboo carrier on top of the ladder. The water spurted up from the end of the bamboo and the woman followed the water into the sky. When she was in the sky she put ripe bananas into a basket and let them down on to the earth. The basket came down in front of the house of Sikokong. The eldest child said, "Oh grandmother! Here are some ripe bananas. May I and my little brother eat some of them?" "Go and eat them," said Sikokong, "But do not let your little brother fall." The two children went and took the bananas from inside the round basket. Their mother said from the sky, "Do not take the bananas, but get inside the basket. Then you can eat your fill of bananas." The two stepped into the basket and started to eat. While they were eating the bananas

1) The house ladders are really only a single log or piece of bamboo, notched for the steps.

their mother pulled up the rope of the basked until they arrived in the sky.

14. When it was evening Segemulaibi came home from the hunt. He called for his wife to carry his goods, as he was loaded with meat from the hunt. Sikokong answered, "Carry the goods, child, your wife and children are not here." So Segemulaibi carried the goods. When he arrived in the house Segemulaibi asked Sikokong, "Where is my wife and children, are they not in the field?" Sikokong replied, "They are not in the field, child. They have gone to the sky. I was happy to have my grandchildren. I sang on the water. My daughter-in-law heard me singing. She was deeply insulted and fled ...." [1])

"Do not be worried, child. My daughter-in-law could have had no cause of hatred against me because of my song. I was merely happy because of my grandchildren." Segemulaibi said, "I am not worried because of you, grandmother. I myself, seem to be lacking in success with women. If I seem to be in grief, it is because I remember my wife. Besides, I love my children. Yet I bear no anger against you, grandmother." In the morning Segemulaibi went to the field and cried there. He did nothing but cry, morning and evening.

15. After a little time had passed, Segemulaibi had a dream. An ancestor spoke to him, "If you are sad, go to the sky and follow after your wife and children. Sacrifice (make *lia*) to the rottan and it will bear you up to the sky." In the morning Segemulaibi remembered his dream, but he gave no heed to it. He only cried. Some time afterwards he dreamt again in the same manner. He made sacrifice (*lia*) but, giving no heed to the dream he only cried. After that he dreamed again. In this way he dreamed all the time the same dream. Then he went home to the *uma*. He said to Sikokong, "Oh grandmother! I had a dream. I only dreamed in this manner. There was an ancestor who spoke to me, saying, "If you are sad go to the sky. Follow after your wife and children. Make sacrifice to the rottan that is situated at the entrance of the jungle. It will bring you to the sky." Sikokong answered, "Well, child, if that is really your dream, go to the entrance of the woods and ask the rottans so that you will know which is to lift you up."

In the morning Segemulaibi went to the entrance of the jungle. He shook the rottans, saying, "Oh you spirits of the rottan, lift me

[1]) The account of the manner of flight is repeated in the text, and here omitted.

up to the sky." The rottans answered, "We ourselves, brother, cannot lift you up. We are too old, and our knees are too in firm." Then Segemulaibi went to some other rottans. He shook the rottans and said, "Oh you spirits of the rottan, carry me up to the sky." The rottans answered, "What do you seek in the sky, brother?" "My wife and children are in the sky, brother. I wish to follow after them into the sky." "Very well, brother. You go and get three pairs of coconuts. Perhaps I will be tired. Then you can cut open the coconuts and bathe me. You can also bathe your own body." In the evening Segemulaibi went home to the village. He said to Sikokong, "What you said was correct, grandmother. Cook some food for my travels. I am going to look for my wife and children."

16. In the morning Segemulaibi went to the entrance of the jungle, bringing Sikokong with him. They brought three pairs of coconuts. When they arrived at the entrance of the jungle they cut down the weeds covering the rottan, and cleared off the place from underbrush. Then they killed the chickens and made *lia* (sacrifice) to the rottan. After making *lia*, Segemulaibi said, "Bend down your bodies, Oh spirits of the rottan, so that you be short and I can sit near you top." The rottan bent down its body so that it was short. Then Segemulaibi sat on one of its small branches. He hung up the coconuts and travel food there. Sikokong said to Segemulaibi, "Now I am indeed alone, child, and I have no longer a helper." Segemulaibi answered, "Do not worry, grandmother, even though I am leaving you, it is not of my free will. My love for my wife and children is not easy (to bear). I am going to them." "Yes, child," said Sikokong, "Go. Do not worry about me. I understand your affection for me. But your wife is gone, so you also go. Watch out for your seat, child. Hang on to the branch of the rottan, so you do not fall." Segemulaibi again said, "Now, grandmother, when I am gone, you charm the rottan so that it accumulates its strength. We are going to them." Thus said Sikokong, "Oh spirits of the bamboo! Gather together your strength so that your body may be long, so that you may go to them (the wife and children.) Amen." The rottan gathered together its body, and rose, rose, and rose. Then it stopped, for the trunk of the rottan was tired. Segemulaibi again cut open a coconut and bathed the rottan. When he had spent the last of the three pairs of coconuts on the rottan it was made strong and Segemulaibi arrived in the sky. He was caught hanging on a thorn on the ridge of the *uma* of the sky spirits. Segemulaibi rose up and sat on the

ridge of the *uma*. He said to the rottan, "It is finished, brother, I am going to look for my wife and children." The rottan drew together its body, shorter, still shorter it became, until finally it attained its customary length.

17. Segemulaibi came down from the ridge of the *uma* and went to the rear of the building. He saw a lot of people inside the *uma*, they were looking at something. Segemulaibi thought, "I will go inside the *uma*. Perhaps my wife is not there, and the people will deceive me."

Then Segemulaibi commenced to cry. While he was crying there came a centipede, who said to him, "Why are you mourning, brother?" "I cannot find my wife and children, brother. See how many people are swarming there, and their bodies all look alike." "But, brother, do not cry. I will go and bite the calf of the leg of your wife. She will cry out, and then you will know her." The centipede went and bit the calf of the woman. She cried out, thusly, "Ena! A centipede has bitten my calf." The centipede fled and went to Segemulaibi, saying, "Did you hear, brother, the cry of your wife?" "I could not distinguish it, brother, although there was a sound." "Very well, brother, I will go again, so that you can hear it." Then the centipede went again and bit the woman, who cried out, thusly, "Ena! The centipede came again." The father of the woman said, "Kill the centipede then, so that it does not harm your younger sisters." The woman looked for the centipede, but it was not there. It had fled. When the centipede came to Segemulaibi, it said to him, "Did you hear, brother, how your wife cried out?" "Yes, brother. I heard the cry." The centipede went away, and Segemulaibi cried again. He did not go to the *uma*.

While Segemulaibi was crying, there came a firefly. The firefly said to Segemulaibi, "Why are you sorrowful, brother?" "I cannot find my wife and children, brother." "Well, brother, do not cry. Watch me while I go and light on the head of you wife." The firefly went, his light going on and off. Now it was on the head of the woman. The other people said, "Oh! There is a firefly on your head. Brush it off and kill it." The firefly fled and came to Segemulaibi. It said, "Did you see, brother?" "I was not as yet able to see," said Segemulaibi. "Yet it was visible." The firefly said again, "Well brother, you follow me and I will light on the head of your wife." Then the firefly went, and Segemulaibi followed. The firefly lit on the head of the woman and then fled.

18. Segemulaibi approached the woman and remained beside her. The woman said, "Is it you?" "Yes, it is I," said Segemulaibi, "It was with great trouble that I came here." The others said, "Who is this guest?" "It is my husband," said the woman. The others asked again, "Is this man your husband?" "Yes, he is my husband." The brothers of the woman said, "And so *this* is our brother-in-law!" They drew their swords, beu! tuk! and Segemulaibi was decapitated. The wife said to the brothers, "There was no reason to treat my husband in this manner." Then she rubbed him, and there remained not a scratch from the blow.

19. In the morning the brothers-in-law said, "We are going to initiate you into the *uma*, brother-in-law. We will summon your soul."[1]) Then they made *lia* and killed chickens for the *lia*. The father of the wife spoke (officiated), "This is our *lia*, children. It is for my son-in-law. Bless us and give us life. Bless us that we may be strong in body. Bless us that we may be healthy (able to go out)." Then they sacrificed the chickens. But for the food of Segemulaibi they killed a dog. The brothers-in-law then sent for Segemulaibi. They said, "Rasp coconuts, brother-in-law, for our food." So Segemulaibi grated one troughfull of coconuts. Then the brothers-in-law took the grated coconuts and threw them out on the beach so that they became mixed with sand. The brothers-in-law then said to Segemulaibi, "Come, brother-in-law! You gather up the grated coconuts from the beach. If you are not able to gather up the coconut meat, brother-in-law, you cannot have our sister." Segemulaibi went bringing a wooden trough. He started in to gather the coconut meat, but found himself unable. Then he sat there and cried. While he was crying many ants came. They said, "Why are you sorrowful, brother?" "It is because I must gather these rasped coconuts, brothers," said Segemulaibi. "They were mixed with sand. If am not able to do this, brothers, I will not be able to have my wife." "But do not cry brother," said the ants. "Give us the trough and we will do it for you." Segemulaibi laid down the trough and the ants gathered the rasped coconuts. They put the coconut meat inside the trough until there was a lot of it, but no sand.

---

1) When a new member enters the community(*uma*), it is necessary to register his soul with the other souls of the *uma*. This is for the purpose of conveying the information to the guarding community spirits. For this act a *lia* or *punen* is held.

20. Segemulaibi went home bringing the coconut meat. He said, "Here is the rasped coconut, brother, which I have gathered up. There is much coconut meat, but no sand." The brothers-in-law said again, "Go, brother-in-law, and get some water so that we may rinse our hands. Here is a carrying basket which you can use as a bamboo container. If the carrying basket does not hold water, you cannot have our sister as wife." Segemulaibi went to the river taking the basket. He filled the basket with water, but it escaped through the holes. It would not hold (water). He filled it again, and it would not hold. Then he sat down and cried there. While he was crying an eel came and said, "Why are you sad, brother?" "I was sent by my brother-in-laws to get water, brother. They gave me a carrying basket instead of a bamboo, and the basket will not hold water." "But brother, I love you because you once fed us. Give me the basket and I will coil my body up inside it so that the holes will be closed." The eel coiled his body around the holes of the basket. He coiled himself until the basket was closed. Segemulaibi poured water in the basket, which it now held. Then he took the basket to the *uma*. He said to his brother-in-laws, "Here is the water, brother-in-laws. I have obtained it." Segemulaibi laid the basked on top of the house ladder. Then the water spilled out. The brother-in-laws said, "You must go again, brother-in-law. The water spilled that time." Then Segemulaibi went again. He sat by the river and cried. While he was crying a large eel came and said, "Why are you said, brother?" "My brothers-in-laws sent me to get water. They gave me a basket instead of a bamboo." "But, brother, do not be sad. Give me the basket and I will make the holes tight, so that it will hold water." The eel coiled up inside the basket, he coiled and coiled until the basket was closed. "It is all done", said the big eel, "Do not worry, the water will not spill this time." Segemulaibi scooped up the water, it held inside the basket. Then he brought it to the *uma*, and laid it on top of the ladder. It did not spill. Segemulaibi said, "Here is your water, brothers-in-law. I have scooped it up. I have not spilled it this time. If you, brothers-in-law, had to scoop it up, you would not have been able to do it." The brothers-in-law said, "Just look at the magic power of our brother-in-law!" They drew their swords, tuk! They cut of his head. The wife came and said to her brothers, "You have no cause for anger against my husband." She rubbed (his neck), and not a scar remained from the blow.

21. After that (the family) ate. They said to the children, "Here is your food, the meat of your mother, here is the water for you to wash your hands in. The other is the meat of your father, and that is his water." As they were about to eat, Segemulaibi took the water, but his children seized his hands, saying, "Do not wash your hands in that, father. There is lead in it, and you will burn your hands. Here is some good water." After they had finished washing their hands, Segemulaibi took the meat. The children again seized his hands, saying, "Do not take that, father. They did not put meat inside (the bamboo), but dog meat. Here is some good meat." Then they ate.

22. After the family had finished eating, they spoke with one another. The brothers-in-law said, "We will make our brother-in-law dance for us. If he should not be able to hold out dancing all night, he will not be able to get his wife. If the *bekkeu* (a red flower) becomes withered on his head during the evening, he will not be able to get his wife." They oiled the planks of the dancing floor so that Segemulaibi would fall on the planks while he danced. The wife of Segemulaibi heard the words of the brothers-in-law, so she went to get a basketful of flowers. Then she sat hidden beside the fire-place. She dimmed the fire a little and scattered the ashes from the fire-place on the boards. The oil was made sticky, so that Segemulaibi could dance and would not slip on the boards he stepped on. The brothers-in-law said, "Good, brother-in-law, you dance so that we may see it. If you are not able to hold out dancing all evening, you cannot have your wife. If the flower becomes withered on your head in the course of the evening, you cannot have your wife." Then Segemulaibi danced, while his wife stayed beside the hearth taking care of the fire. After he had danced a little while, the wife saw that the flower on the head of Segemulaibi had become wilted. She dimmed the fire a little and put a fresh flower on the head of Segemulaibi. She kept on doing the same thing, and therefore the flower on the head of Segemulaibi did not wilt before morning.

23. On still another day the brothers-in-law poured out a flask [1]) of oil on the river. They said to Segemulaibi, "Go, brother-in-law and scoop up the oil from the river. We have poured out one flaskfull. If you are not able to separate it out, you cannot have

---

1) *Sanga-bulibuli.* A Mentawei tree has bottle-shaped fruit, and is called *bulibuli.*

your wife. Segemulaibi went to the river, taking the flask. He remained there crying, for he was not able to separate the oil from the water. While he was crying a *sogga* fish came and said, "Why are you crying, brother?" "It is because my brothers-in-law spilled a flask of oil in the river and I must scoop it up." The *sogga* fish said again, "Well, brother, give me the flask, and I will scope up the oil." The fish drank the oil and then spat it out inside the flask until it was full. Segemulaibi took the flask and gave it to his brothers-in-law. He said, "Here is the oil, brothers-in-law, I have scooped it all up." The brothers-in-law said to one another, "Just look at the magic power of our brother-in-law!" They drew their swords, beu! tuk! They cut off his head. The wife came and said, "You have no cause for anger against your brother-in-law." She rubbed his neck, and there remained not a scratch from the blow.

In the evening the brothers-in-law said to Segemulaibi, "Here, brother-in-law, is a leaf of a wild banana which you can use as your sleeping mat. You must sleep on this until morning. If the leaf on which you have slept all night is crumpled in the morning, you will not be able to have your wife." The wife of Segemulaibi went and obtained another banana leaf and placed it as a mat for Segemulaibi. When it was near morning she changed the leaves of Segemulaibi. So when morning came the leaf was not crumpled.

24. On another day the brothers-in-law spoke together. They said, "Let us have our brother-in-law make a war boat (*kalaba*), brothers, we will give him a dull axe[1]) as his hatchet. If he is not able to make the boat, brothers, he cannot have his wife." After they had made the decision, they called Segemulaibi, and said to him, "Go, brother-in-law, and cut a war boat. We will give you this dull axe for your hatchet. If you are not able to cut out the war boat, brother-in-law, you will not be able to have your wife." In the morning Segemulaibi went up the river to cut the boat. He took with him his dull axe. Then he remained there crying. While he was crying there came a number of mice and squirrels. They said, "Why are you sorrowful, brother?" "Here is a large hard wood tree (*katuka*), brothers, as material for my war boat. When I cut into it, the dull axe which they gave me for a hatchet does not hold." "Well, brother, do not be sad. We will do it for you, because you

[1]) *Sikap*. The exact meaning of this word is unknown. It now means a dull axe. Börger is of the opinion the word formerly meant stone axe.

once fed us." The many mice and the squirrels gnawed the trunk of the tree. They gnawed and gnawed. Before a day had passed the tree fell. The brothers-in-law in the village said, "The tree of our brother-in-law has fallen. Really he must have magic power." Segemulaibi cut out the length of the boat. The mice, squirrels, and rats gnawed, and two days had not passed before the boat was finished. "We are finished, brother, and we will go. We will call the others to pull the boat." Then the animals went.

25. Then Segemulaibi tried to pull on the boat. He was not able, so he sat there crying. While he was crying, a deer came and said, "Why are you sad, brother?" "It is because I must pull this war boat alone." "But, brother, do not be sad, I will pull it." Then the deer pushed the boat with his horns. He pushed and the pushed until the boat fell into the water." "It is finished, brother," said the deer. "If you paddle the boat you can get home to the village." Segemulaibi paddled the boat. He paddled and paddled until it became stuck in a tree that lay across the water. He pulled, but was not able to get free. Then he sat there and cried. While he was crying a crocodile came and said, "Why are you sad, brother?" "I am not able to pull this boat, brother. It is held fast in the tree." "Do not be sad, brother, I will pull it," said the crocodile. The crocodile pushed the back of the boat with his head, until it was past the tree. Then the crocodile said, "It is finished, brother, we have passed the tree." Segemulaibi paddled the boat until he came to the *uma*. There he called to his brothers-in-law, "Come brothers-in-law and see the boat! If you had to make it, brothers-in-law, you would not have been able."

26. The next morning the brothers-in-law again said to Segemulaibi, "Come, brother-in-law, go down the river in the war boat and knock down some durian fruit. Finish them all, and do not even leave the small ones. After all the fruit has fallen, brother-in-law, pick the dirt out from between the thorns of the durians until they are clean. If you are not able to do this, brother-in-law, you cannot have your wife." Segemulaibi went down the river in the boat to get the durians. He came to the midst of the durian trees. He tried to climb one of the trees, but was unable, for the tree was very large. There was no vine to serve as a means of getting up. Then he sat there and cried. While he was crying a monkey came and said to him, "Why are you sad, brother?" "It is because I must knock down the durians, brother. I am not able to climb the tree, brother, because it is very large, and there is no vine to serve as a means of getting

up." "Well, brother, do not be sad, I will climb the tree. You go far away lest I let the fruit fall on you." The monkey climbed the durian tree, and threw down the fruit. There was always the sound of kiu, kiu, kiu, as the fruit fell. Not even a small one was left over. Then the monkey said, "It is finished, brother, and I will go. You can gather it up." Then the monkey went. After Segemulaibi had gathered up the durians he tried to pick the dirt out from their skins. He was not able to, so he sat there and cried. While he was crying squirrels and rats came along. They said, "Why are you sad, brother?" "It is because I must pick the dirt out from the thorns of the durians, brothers. My hands hurt me, and I am not able to." "Well, brother, do not cry, we will pick out the dirt." Then the squirrels and the rats picked the dirt from the durians, and they became clean. The rats and the squirrels said, "We have finished cleaning brother, and we will go. You can carry the durians in the boat yourself." Segemulaibi tried to paddle the boat, but he was not able to go against the current, for a large flood came along which his brothers-in-law had charmed. Then Segemulaibi sat there and cried. While he was crying a crocodile came and said, "Why are you sad, brother?" "It is because my boat is loaded with durians, and cannot go against the current, for a big flood has come along." "Well, brother, do not cry. I will push the back of the boat." The crocodile pushed the back of the boat. He pushed and pushed until they arrived at the *uma*. Then the crocodile dove. Segemulaibi mounted up and took two of the fruits as food for his children. He said to his brothers-in-law, "Go, brothers-in-law, and take the durians from out of the boat." The brothers-in-law went to step into the boat, but they slipped on the fruit. Their feet were torn on the thorns of the durians, and their blood flowed. Segemulaibi had oiled the inside of the boat, that was why they had slipped. The brothers-in-law said, "Behold the tricks of our brother-in-law! We believed that we could step into the boat, but he oiled the inside. When we stepped in our feet slipped. See the pricks the thorns of the durians have made. How our feet hurt!" The wife of Segemulaibi answered them, "Put an end to the tricks on my husband. My husband also knows how to deceive. When my husband really starts in to play tricks you will not be able to hold out and he will kill you."

27. On still another day the brothers-in-law spoke to one another. They said, "Let us make our brother-in-law dance. But he must

dance on his knees and not standing up. Then if he cannot hold out dancing the entire evening on his knees, he cannot have his wife." The wife overheard, and she said to Segemulaibi, "What are you going to do? Oh, how worried I am! I heard the words of my brothers. They said that they will make you dance, but you will have to remain on your knees while dancing." Segemulaibi answered, "Do not worry about that, I will take care of it." In the evening the brothers-in-law called Segemulaibi and said to him, "You must dance, brother-in-law, so that we may look on. But you cannot stand up while dancing, but you must remain resting on your knees. If you cannot hold out dancing all evening, you cannot have your wife." Segemulaibi went down and sat crying in front of the house. While he was crying a *sipepekdrak* snake [1]) came along and said, "Why are you sorrowful, brother?" "My brothers-in-law sent me to dance, and they demand that I remain on my knees while dancing. If I cannot hold out dancing, I cannot have my wife." "Do not cry, brother, you can place me over your ears and I will make them afraid. Then they will not make you dance." Segemulaibi answered, "Well, brother, since you show pity on me, I will first place you in my bamboo tobacco case. When we come to the *uma* I will place you over my ears. But, brother, do not bite my brothers-in-law, only make them afraid." Then Segemulaibi went to the *uma*, where he said, "Brothers-in-law, I will dance for you, but do not cry out." Then Segemulaibi opened the tobacco case and took out the snake. He at once placed it over his ears. "Behold the ear ornament of our brother-in-law! Do not do that brother-in-law, we are afraid!" Segemulaibi answered, "This is a decoration, brothers-in-law." Then he took the snake and wrapped it over his ears. The brothers-in-law again said, "Stop, stop, brother-in-law. Do not dance. We are afraid lest the snake bite us." The wife of Segemulaibi answered them, "Do not stop. That is a decoration for your brothers-in-law. As if I lied then! You put an end to your tricks on my husband! If you do not stop, my husband will really begin playing tricks on you, and he will kill you. Really, really, you have played tricks on my husband. There is nothing which is impossible to do which you have not brought out for him to do. And yet he has done everything. If you had to do these things, you would not have been able to."

1) *Sipepekdrak*, the most feared snake of Mentawei. It is both very large and poisonous.

The people then scattered and Segemulaibi removed the snake. He said to it, "Go, brother. You have frightened them so much that they did not make me dance." Then the snake left.

28. In the morning the brothers-in-law cooked a pot full of lead. When it was steaming they called Segemulaibi and said to him, "Come, brother-in-law, and make balls out of the lead.[1]) If you are not able to make the balls, you cannot have your wife." The wife said to the brothers-in-law, "The children and I will make the balls. Your brother-in-law will not make them." Then they made the balls out of the lead. When they had finished, the wife said to the brothers-in-law, "If you wish to kill your brother-in-law, you must first kill us. You have no cause for insult against your brother-in-law. When I fled I was insulted at my grandmother. She said that the cause (of my coming) was the red flower. I do not know many tricks you have played on my husband. If you had sent my husband to do some kind of work, I would have liked it.[2]) If then he had not proven skillful, he should have taken heed."

29. On another day Segemulaibi was speaking with his wife. The woman said, "What shall we do about it? Really my brothers hate you. Their characters are such that they will stop at nothing until they kill you. I can no longer bear it when I hear their words. I cannot endure it when I see the manner in which my brothers oppress you. If the spirits had not been kind to you, my brothers would have killed you." Segemulaibi answered, "This is none of my business. It is for you to decide. It was with great trouble that I came to you. I did it because I loved you. I myself do not wish to make a decision, I will do anything you say. Yet, indeed, I do not wish that we should part. When I came here I was half dead, for the small leaf of the rottan on which I sat was not very broad. It was our grandmother who caused me to come here. It is for you that I strive, we should not worry about our grandmother. As for myself, I ask for nothing excepting you. I will always follow you. If you wish to stay here, it is here that we stay. If you wish to return home to our grandmother, then we will go home." The wife answered, "I agree with what you say, only it is difficult to decide. We could go home to grandmother, were it not for the fact that we do not get along well together. It was for that reason that I fled.

---

1) *Mumuntei*, to make balls with the hands. The lead is used for fish hooks.

2) The relatives of a girl in Mentawei can call on her lover when work is required.

If we go then, I will feel ashamed before our grandmother; I do not really wish to see her at all." Segemulaibi answered, "You really should not be ashamed with our grandmother, that is really not wise of you. You say that you were insulted by our grandmother, because she said you were caused by the red flower. But she did not know the reason. If you had not at once fled, if you had first told me that you did not like the song of our grandmother, I would have forbidden her (singing it). She had no aversion to you, she sang because she was happy with her children. Do not be ashamed with our grandmother. I will not forget my promise, if you do not wish to live in the house of our grandmother, we can live in the field. I will make there a house for us." The wife answered, "I would rather then that we live in the field. We can then go visit our grandmother. Now let us go to our grandmother."

30. In the evening they told the mother of the woman that they would flee. The wife said, "Oh mother! We are leaving. I love my husband, and perhaps my brothers will kill him. You can see, mother, how my brothers always oppress him, there is nothing that they have not done to my husband." The mother answered, "As you wish, girl. If you wish to go back to your grandmother, go. Yet I love my son-in-law. Your brothers are not amenable to teaching.[1]) when your father scolds them they do not obey, they are impertinent." The wife planted some flowers in back of the *uma*, then she said to her mother, "Look at these flowers, mother. When the flowers have grown beautifully, then your son-in-law and grandchildren will be well and strong." The mother charmed for a heavy rain to serve as a bridge for Segemulaibi and his family to descend to the earth. When the heavy rain fell Segemulaibi and his family went to the back of their *uma*, for they feared the brothers of the wife. Then the four descended to the earth, using the rain as a bridge. When they arrived in their field, they lived in a field hut. They saw that the field was choked with weeds, the banana trees ruined, and the other plants where overgrown, ruining the field. The wife of Segemulaibi charmed the field, thus clearing away the underbrush, in this way everything was cut down. She charmed the banana trees, then the bunches of the fruit hung thick together; she charmed the sugar cane, then the wind whistled *dja!* as it passed through, and the tops appeared as hair. The wife charmed the taro, then the

---

1) *Ase*, to scold, to teach.

swamp was olack with it, and the knolls grew close together. She charmed the chickens until one could not hear oneself for their cries; she charmed the boats, then (there were many) bobbing up and down on the water. She bewitched the field huts until there was an entire row. She charmed the men's and women's carrying baskets and the chicken baskets. The wife bewitched everything and (the pair) had a great sufficiency of all.

MENTAWEI MYTHS. TABLE OF CONTENTS.

Een huwelijksfeest in Bada'
(in 't midden de overleden schrijver en zijne echtgenoote).

VERLOVING EN HUWELIJK BIJ DE TO BADA' IN MIDDEN CELEBES,

DOOR

JAC. WOENSDREGT,

in leven Zendeling van het Nederlandsche Zendelinggenootschap.

Het verkeer tusschen jongens en meisjes.

Wanneer het meisje de tanden zijn uitgeslagen, hetgeen gewoonlijk op twaalfjarigen leeftijd geschiedt, is voor haar de tijd aangebroken, waarin zij omgang begint te zoeken met jongens van ongeveer denzelfden leeftijd, wien de tanden ook reeds zijn gekort. Volgens sommigen begint het meisje het gezelschap der jonge mannen te zoeken nadat ze tweemaal heeft gemenstrueerd. Volgens anderen zouden de menses juist een gevolg zijn van de vrijage.

Hierbij valt op te merken, dat gewoonlijk het meisje het gezelschap van den jongen zoekt, niet omgekeerd. Als het avondeten genuttigd is, gaat 't meisje op het pad en ziet of ze niet den eenen of anderen jongen man kan verschalken. Ze vindt er dan vaak niets in zich neer te vleien naast een jongen die zich onder rijstschuur heeft neergelegd.

Zoolang de verloving nog niet officieel is, gaan de jongelui (*tohangkewalo*) onder 't vrijen (*momanoe-manoe', mohalapia, moloebo'*) zeer vrij met elkander om, d. w. z. als het duister is. Doch ook overdag kan men zeer handtastelijk zijn. Is de verloving officieel, dan loopt men elkaar met neergeslagen oogen voorbij, of wendt het aangezicht af.

Het meisje tracht op allerlei manieren de aandacht van den jongen te trekken. Ze gaat bijvoorbeeld voor haar hutje in het rijstveld staan en fixeert zoo lang met haar oogen den begeerden jongen man, tot deze naar haar kijkt. Vervolgens gaat ze naar binnen, dat zooveel als een verzoek is haar te volgen. Men noemt dit *meaa'*. Vaak heeft ze reeds van te voren een *taloni'* gestuurd, gevuld met met de hand gepelde rijst, die door den jongen uit de hand gegeten wordt. Deze

taloni' (zie onderstaande figuur) is een bijna geheel afgeschilde bamboegeleding van circa 3 c.M. dikte en 30 c.M. lengte. Niet altijd volgt de jongen het meisje naar binnen, daar meestal achter het *meaa'* de bedoeling zit in intiemere aanraking met den jongen te komen. Gewoonlijk komt de jongen wel, maar hij bepaalt er zich toe wat met het meisje te pruimen.

1. taloni'

Heeft de jongen zich vergist in de bedoeling van het meisje en wil ze van deze onschuldige vrijage niets weten, dan reikt ze hem het gevraagde pruimsel toe in de hand, anders in haar pruimdoos (*salapa'*). Is het tegen het vallen van den avond, dan noodigt het meisje den jongen uit bij te schuiven om wat te babbelen. Vervolgens haalt het meisje den jongen over om elkaars gelaat te beschilderen (*mombenompi'*). Ziet men jongelui met beschilderd gelaat, dan is dit een zoo goed als zeker teeken, dat ze aan 't vrijen zijn. Bij het avondeten eten ze dan gewoonlijk van één blad (*modoeloe-doeloe*). Men doet dan elkaars eten door elkaar (*mombereka'i*) en geeft elkaar het eten in de hand (*mombepokakoe'a*), of werpt elkaar het eten in den mond (*mombepahimpoi*). Daarna is het zaak dat de jongeling vertrekt, wil hij niet in den hem gespannen strik loopen, of, zooals de To Bada' zegt: *nakana' hea'* „de strik raakt, vangt hem". Want noodigt een meisje een jongen uit om te *modoeloe-doeloe*, dan is dit een bewijs, dat ze hem wil (*nakadotai*) en intiemere aanraking met hem zoekt. Vertrekt hij dus niet bijtijds, dan gaan ze over tot het *mombepioe'* „elkaar knijpen" (door elkaars vel tusschen de vingers te nemen) gevolgd door het *mombekiri-kiri* „elkaar kittelen", hetgeen den jongen man al spoedig brengt tot het *mokarera'* „betasten van (de borsten van) het meisje", weldra gevolgd door het *moiloehi* „samenslapen", waaruit gewoonlijk een rechtszaak (*kara-kara*) voortspruit, waarbij het geval door de ouders van het meisje zeer wordt uitgebuit om een of meer buffels als *giwoe* „boete" los te krijgen.

Heeft het meisje reeds te voren den jongen man uitgenoodigd om te komen *modoeloe-doeloe* en laat hij op zich wachten, dan stuurt ze hem gekookte rijst en moet hij haar als tegengeschenk melk zenden.

Houdt het meisje zich niet aan de afspraak, dan moet ze voor den jongen gaan *mohao* „(waterdiertjes) zoeken", zooals garnalen, kikkervischjes en allerlei ongedierte, dat in 't water leeft, en hem die toezenden. De jongen eet die diertjes gekookt, met veel zout en peper vermengd.

Vooral de feesten zijn een welkome gelegenheid voor de jongelui om met elkaar in aanraking te komen. En jongens èn meisjes hebben zich dan op 't sierlijkst gekleed, 't gelaat beschilderd en de meisjes bovendien welriekende kruiden, met den verzamelnaam *hili* aangeduid, achter tusschen de rokken gestoken, opdat ze lekker zouden ruiken in den omgang met andere jongelui, en deze daardoor behoefte krijgen tot intiemeren, al is het dan ook geen sexueelen omgang.

In lange rijen loopt men door 't dorp te flaneeren links, rechts en omziende en lonkende met de oogen. Ontmoeten ze andere jongelui, dan wordt er gestoeid en gelachen zonder eind. Jongens stellen zich ook zeer aan of loopen om 't hardst om de aandacht der meisjes te trekken. Men noemt dit *mampopaita* „zich vertoonen".

Vooral des avonds is het de tijd voor de jongelui. Dan geeft men zich over aan allerlei spelen tot het begint te lichten d. i. om ongeveer kwart voor zes.

Een goed spel om uit het feestgejoel weg te komen is het *mombehapoei* „elkaar met een dun stokje slaan", liefst op den bovenarm. Men gaat er dan spoedig toe over elkaar te achtervolgen (*mombewoelai*), trekt elkaar voort (*momberoe'ī*) tot aan een eenzame plek, alwaar men gaat zitten pruimen en praten. Dan spreekt men met elkaar af op welken dag men zal gaan *mombewawa* „met elkaar uitgaan", lett. „elkaar brengen".

Onderwijl de ouden *moraigo'* (den *raigo*-dans uitvoeren), houden de jongen zich ook onledig met het in Bada' zeer geliefde *mokambero*, een reizang, die alleen in Bada' wordt gezongen, waarin allerlei onderwerpen worden behandeld, waarin men elkaar zijn liefde verklaart en afspraken maakt, wanneer men elkaar weer zal ontmoeten. Telkens verlaten moede geworden zangers en zangeressen den kring en zetten zich op een afstand neer om te pruimen. Vele jongelui die nog niet mee kunnen zingen, blijven toch op (*mantako*) en zitten rustig om de zangers heen of stoeien met elkaar.

Op den tijd, die op 't einde van den *kambero*-zang is afgesproken, gaat men *mombewawa*; men gaat *mekoela goa* „peper zoeken", *mewawoeloe* „sirih zoeken", *mewoea' oewe* „rotanvruchtjes zoeken", *megamboe* „djamboevruchten zoeken", *mebea'*, „boombast zoeken"

om er kleedingstof van te kloppen, enz. Dit zijn alle bedekte termen voor één en dezelfde zaak. Het doel is niet in de eerste plaats hetgeen in de woorden ligt uitgedrukt, maar vrijage. Men stoeit en draaft en vrijt, spreekt dubbelzinnige taal, vaak met sterk sexueelen inslag, zoekt ondertusschen het begeerde, waarvoor het heet dat men is uitgegaan en keert tegen zonsondergang naar huis terug, zwaar beladen. Gewoonlijk gaat men met een heel groepje. Bij het *megamboe* schilt de jongen de eene helft der vrucht, het meisje de andere helft, waarna ieder de helft opeet, die door de(n) ander is geschild. Dit noemt men *mombepobahia* „voor elkaar schillen". De verzamelde vruchten ruilt men met elkaar, of de jongen doet het door het meisje verzamelde bij het zijne en deelt, bij het dorp gekomen, den buit in tweeën.

Doch niet alleen degenen die tevoren een afspraak hebben gemaakt, gaan *mombewawa;* vaak gaat men er op uit, zonder vooraf plannen te hebben gemaakt. Als men dan moe van het stoeien is, gaat men *mombebangko*: men tracht van elkaar uit te visschen of men verloofd is, of het oog op iemand heeft. Ter illustratie het volgende gesprek:

Jongens: *De'e-de'e, ti'ara mani mombeisa kita'; ba kengkera'mi watami, ti'ara ki'isa kai'.* „Nu kennen we elkaar nog niet; of jullie lichaam al vergeven is, wij weten het niet".

Meisjes: *Kai' de'e, paka tohangkewalo manika'; kamioe wo'o pa'i, ti'ara ki'isa; ba motawine komi, ba ti'ara mani.* „Wij zijn nog ongehuwd; jullie wellicht ook, wij weten het niet; of jullie een meisje hebt of nog niet".

Jongens: *Ane kai', ti'ara mani; tohangkewalo manika wo'o.* „Wat ons betreft, nog niet; wij zijn ook nog ongehuwd".

Meisjes: *Ane hondo'o, maro'a-ro'ake ma'aroe-aroe'; mombedampangike i aroe-aroe'nta.* „Als het aldus is, dan is het heel goed, dat we pret maken; laten we elkaar trekken in ons pret maken".

Niet altijd vlot het gesprek zóó. 't Wordt vaak vooraf gegaan door het *mombekapatei* „elkaar voor dood houden". Men zit met onverschillige, half nijdige gezichten bij elkaar, nu en dan door zenuwachtig gegichel der meisjes onderbroken. De jongens likken verlegen de kalk uit hun kalkbusje en spuwen, steelsgewijze naar de meisjes ziende, voor zich heen. Na eenige minuten schuift men met onverschillig gezicht elkaar sirih-pinang toe, waarna de houding wat losser wordt.

Het gebeurt wel, hoewel zeer zelden, dat een meisje niets wil weten van een jongen en zijn verzoek om te gaan *mombewawa* beant-

woordt met een: *Kaḷaa-ḷaa'ko', mobangiko', ti'ara'a maoe*! „Je bestaat niet voor me, je bent droog, ik mag je niet". Gewoonlijk is het meisje er echter wel voor te vinden.

Des avonds gaat men weer *mokambero* op uitnoodiging van het meisje. De zon is nog maar nauwelijks ondergegaan of het meisje komt samen met haar vriendinnen voor het huis van den begeerden jongeling om te *mampengoea'* „naar boven kijken", nam. naar de deur van het huis of de jongen er nog niet uitkomt. De meisjes beginnen te *motitimboko'*, d.i. ze heffen het eerste deel van den *kambero*-zang aan. Komt de jongen niet gauw naar beneden, dan klimt het meisje op en stort den palmwijnkoker leeg boven het hoofd van den beschaamden huwelijkskandidaat. Komt hij wel, dan zingt

2

3

4

5

Versierde pinangnoten, die gelieven elkaar toezenden.

men tot het aanbreken van den dag en *modoeḷoe* met elkaar ten besluite. Ook pruimt men nog wat, waarna de jongen de pruimzak (*hepoe'*) van het meisje vraagt om door een zichtbare handeling zijn genegenheid te toonen, te vragen, of die van het meisje in twijfel te trekken. [1]) Hij doet dit op de volgende manier:

Hij neemt de *salapa'*, sirihdoos, van het meisje en doet er het volgende in:

1. *wawoeḷoe* „sirih" en *baḷoḷi* „pinang", *to rabati* „van insnijdingen voorzien"; hiermede wil de jongen zeggen, dat het meisje beurtelings wit of zwart van hart is, dus onvast, wispelturig (zie fig. 2 en 3).

2. *wawoeḷoe* en *baḷoḷi topohambika'* „half geschild, bovendien in tweeën gespleten", d. w. z. ge zijt voor de helft goedgezind, voor de andere helft niet.

3. *wawoeḷoe* en *baḷoḷi to da rabahi* „ongeschild". Dit beteekent: je hart is nog heelemaal zwart, je wilt me nog niet.

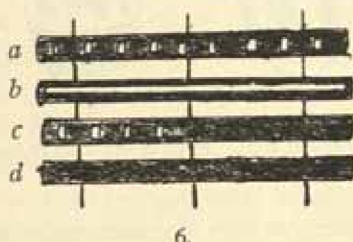
4. *wawoeḷoe* en *baḷoḷi to rabahi oepoe-oepoe* „geheel geschild"; dit

[1]) Als het meisje om sirih-pinang vraagt, behoort men het haar dadelijk te geven. Vraagt ze niet, dan moet men 't niet geven; ze is dan misschien boos.

beteekent: *boela, lia' mo'onto laloengkoe* „mijn hart is wit en bovendien gevuld".

Dit is het begin van het *mombesalanoea* of *mombesalandoa* „zenden van geschenken" met de speciale bedoeling elkaars genegenheid te onderzoeken (*mombeparesa' laloe*); lett. wil dit zeggen: „elkaars innerlijk onderzoeken". Als het meisje zin in den jongen heeft, dan beantwoordt ze het geschenk van den jongen met het volgende tegengeschenk, waarin zij haar gedachten betreffende den jongen zichtbaar uitdrukt:

1. *wawoeloe* en *baloli to rabati'* (voor de beteekenis zie boven).
2. *wawoeloe* en *baloli topombehambika'* (voor de beteekenis zie boven). Alleen heeft ze de ongeschilde helft leeggeboord, hetgeen wil zeggen: *maiti, lia' hoa laloemoe* „je hart is zwart en bovendien leeg".
3. *wawoeloe* en *baloli to da rabahi* (voor de beteekenis zie boven).
4. *wawoeloe* en *baloli to rabahi oepoe-oepoe* (zie boven).

6.

Versierde sirih-vruchten die gelieven elkaar toezenden.

De vier stukjes *wawoeloe* zijn ook van insnijdingen voorzien of op de eene of andere manier bewerkt. Ze zijn door 3 stokjes aan elkaar geregen (*mombedai'*), opdat hun gedachten steeds bij elkaar zullen zijn (*bona mombedai' pekirinda*) en ze niet zullen scheiden. Er ligt tevens een verzoek in opgesloten om bij elkaar te slapen (*moiloehi*). Zie fig. 6: *a* wil zeggen: *pekiringkoe toeke'* „mijn gedachten zijn vast", lett. volledig; het stukje *wawoeloe* is van 't eene einde tot het andere van inkepingen voorzien. — *b* wil zeggen: je hart is half wit, half zwart; aan twee zijden is iets van de *wawoeloe* afgesneden. — *c* wil zeggen: *ti'ara mani toeke' pekirimoe* „je gedachten zijn nog niet vast", lett. „onvolledig", 't is nog niet voldoende, je bent er nog niet". — *d* wil zeggen: *maiti da haha laloemoe* „je heele hart is nog zwart", je voelt niets voor mij.

Men stuurt ook wel mais, half, geheel of niet geroosterd, meestal

drie bijeengepakt; of kokosnoten, suikerriet bewerkt of onbewerkt, evenals de *wawoeḷoe* en de *baḷoli*, met dezelfde beteekenissen. Hiernaast, of in de plaats hiervan komt dan tegenwoordig bij gewezen leerlingen der school het *mombeoeki' soera* „elkaar briefjes schrijven". Wil de ontvanger(ster) niets van de(n) schrijfster (schrijver) weten, dan mag het briefje wel verscheurd maar niet verbrand worden.

Het meisje verpakt haar geschenk in *tawe' ebe*, Heliconia Bihai L. of Heliconiopsis Amboinensis Miq. De binnenzijde (*lindo'*) van het blad moet buiten gekeerd zijn, opdat de verliefden het aangezicht (*lindo'*) naar elkaar toe zullen wenden (*bona pombelindo'mi'*). Het blad wordt dichtgebonden met *tawe' roekoe, taroekoe*, hoofdnerf van het blad, en *rapeaḷoe mate* „geknoopt", opdat hun verbintenis stevig zal zijn (*bona maroho pombeantianda*).

Wil de jongen nu toonen, dat het ernst is, dan zendt hij 4 geheel geschilde pinangnoten terug, als bewijs van de witheid van zijn hart. Verder kerft hij *a* (zie de figuur) ook aan de andere zijde in, maakt *b* heelemaal wit, en zendt ze terug. Stuurt hij de halfgeschilde pinangnoot terug, na ze eerst met roode *kasoemba* te hebben ingesmeerd, dan is dit zooveel als een bedreiging met de beteekenis: Is je hart niet wit, dan zal ik je dooden. Dit moet echter niet letterlijk worden opgevat. Heeft hij aan het suikerriet, dat hij zendt, roode *kasoemba* gesmeerd, dan wil dit zeggen, dat de jongen al een meisje heeft en bang is de liefde van de schenkster te beantwoorden. Zooals we later zullen zien, zoeken de ouders meestal een man voor hun dochter of een vrouw voor hun zoon. Zoo kan het gebeuren, dat jongelui die reeds omgang met elkaar hadden, dien omgang moeten verbreken, omdat de ouders het niet goedvinden. Zien de jongelieden geen kans om hun hartewensch te verkrijgen, dan wordt roodgeverfd suikerriet gezonden om een eind aan de verkeering te maken. In plaats van roodgeverfd suikerriet zendt hij bij minder ernstige redenen 4 onbewerkte stukjes sirih, niet aan elkaar gehecht, in een blad met den ruwen kant (*bengo*) naar buiten gekeerd (*rapoto mombebengo*). Dan is alle verkeering eveneens afgebroken. Aanvaardt de jongeling het geschenk, dan werkt hij, zooals boven reeds is gezegd, 2 stukjes sirih verder af en zendt die op dezelfde manier verpakt als door het meisje is gedaan, aan haar terug.

Hierop volgt het *mombeparesa' laḷoeta* „elkaar mondeling onderzoeken". Hierbij volgt men denzelfden weg als bij het *meaa', mombeaa'* (zie boven), of men doet dit in den *kambero-zang* door een afspraak met elkaar te maken (*mombetipa'*). Men komt dan des nachts

bij elkaar op een eenzaam plekje. Het gesprek vangt dan ongeveer aldus aan: Jongen: *Koehoembamo'i tanda'moe, do'o hai maike inde'e, bona tapehadiñgi ba boeḷa ebe laḷoenta ba ti'ara.* „Ik heb je teeken gekregen (lett. gevonden), daarom zijn we hier gekomen, opdat we vernemen of ons hart werkelijk wit is of niet".

Meisje: *Noeitamo'i tanda'koe', hai de'e pea laḷoetangkoe: ina koepolaḷoeta'a amangkoe', lawi' kalaa-laa'ke do kita' mombeantia laḷoetänta', ane ti'ara naisa amanta'.* „Je hebt mijn teeken gezien, en ik zeg alleen dit: ik zal er mijn vader over spreken, want onze afspraak om ons te verloven zal voor niets zijn, als onze vaders er niet van weten".

Jongen: *Io, hondo'omo'i.* „Ja, laat het zoo zijn!"

Huwelijksaanzoek.

De jongen heeft dus toegestemd dat van de verloving, die nog steeds officieus is, verder werk wordt gemaakt. Het meisje spreekt er nu haar vader (niet haar moeder) over, daar hij door het betalen van den bruidschat voor zijne vrouw, recht heeft op het meisje, en met den voor zijne dochter te ontvangen bruidschat de vroeger door hem geleden schade (*roegi'*) goed moet maken. Hij is de *poe'oe'ana'* „eigenaar van het kind", of de *poko'ana'* „oorsprong van het kind". Hij heeft het eerste deel van den bruidschat (*hoḷo*), *matana anake* genaamd, reeds betaald (*waḷimi namatai*) en moet dus het eerst gekend worden in zaken zijne dochter betreffende (zie verder bij den bruidschat).

Voor de jongelui echter hunne vaders er over spreken, gaat de jongen eerst nog *mampeli' sisina tawine* „zoeken naar, onderzoek doen naar het gesternte van het meisje". De jonge man wil weten of hij met zijn aanstaande vrouw kans heeft een gelukkig leven te hebben. Om dit te weten te komen, gaat hij op de jacht, en neemt bijvoorbeeld den hoofdband van het meisje als *paola'* „volggeschenk" mede; daarom spreekt men ook wel van *mepaola'*. Heeft hij voorspoed op de jacht, dan heeft het meisje een goede *sisi* „gesternte". Maakt de jongen een varken buit, dan brengt hij 't meisje haar hoofdband terug met een achterpoot (*ngaa*) van het varken. Heeft hij een kip gestrikt, dan steekt hij een veer tusschen den hoofdband, en doet de kip er bij voor het meisje. Vervolgens worden de wederzijdsche ouders met de verhouding van genegenheid in kennis gesteld.

Onderwijl gaan de jongelui voort met elkaar allerlei geschenken

toe te zenden. Het meisje beschildert bijvoorbeeld een pruimzak van boomschors voor den jongen (*mampobati'a hepoe'*). Als ze hem die toezendt, doet ze er *kaoe malei* in, met de bedoeling dat de jongen *wone*-bast voor haar zal halen (de geklopte boombast wordt in *wone*-water geweekt om de foeja de gewenschte kleur te geven); wil ze *hioeri*-bast hebben, die ook gebruikt wordt om de foeja te kleuren, dan doet ze er *kaoe koeni'* in. Ook doet ze er een voor de helft geroosterde maiskolf bij. Stuurt de jongen dan een blad in hoofddoekvorm, dan vraagt hij om een hoofddoek (*siga'*); doet hij er een blad bij in den vorm van een sirihtasch, dan vraagt hij om zoo'n voorwerp. Hij voegt er een ongeroosterde maiskolf aan toe, als bewijs van de blankheid van zijn hart.

Het kalkbranden.

Nu spreekt men ook spoedig in den *kambero*-zang af om te gaan kalkbranden (*motot' peda'*). Het meisje moet hiervoor verlof vragen aan haar ouders. Doet ze dit niet, en het nachtelijk samenzijn heeft ongewenschte gevolgen, dan wordt de jonge man beboet met: *hamata pelete'* „één pinangschaar", *hamata ahe* „één hakmes", *halawa tabako'* „één bamboekoker tabak", *dara hamba'a,* „één paard". Een paard wordt tegenwoordig niet meer geëischt, maar de naam van deze boete herinnert nog aan den tijd toen er veel paarden in Bada' waren. Nu betaalt de jongen een boete genaamd *popeda'a* „kalkbus", bestaande uit vier buffels (*iba ba'ana pebaoelana*). De kalkbrandplaats (*pototo'a peda'*) is gewoonlijk op een eenzame plaats, liefst daar waar bamboe is. Tevoren is het meisje schelpjes gaan zoeken (*mehoeho'*). Tegen den avond komt de jongen het meisje halen. Ze gaat achter hem op 't paard zitten en legt haar handen op zijn schouders; samen rijden (*mombeoelaca'*) ze nu weg in één sarong gehuld.

Op de kalkbrandplaats aangekomen, splijten ze eerst de bamboe en leggen die in lagen over elkaar (*mobola'*), doen er de *hoeho'*, schelpjes, en *katoeë,* schelpen die van het zeestrand zijn aangebracht, op, en steken er den brand in. Onderwijl luist (*meoetei*) [1]) het meisje den jongen, en deze schilt de bast van een geleding bamboe af om van het binnenste een hoofdband te maken (*mobahi' pohea'*). Heeft men de kalk laten afkoelen (*rapakawaoe*), dan wordt ze gebluscht

[1]) Het luizen is een geliefkoosde bezigheid van ouden en jongen. Een andermans vrouw of de man van een ander te luizen staat gelijk met overspel, tenzij men na aan elkaar verwant is.

(*rawasa oewai, rapatewali*) en in een bamboe vast aangestampt. De jongelui praten en pruimen en vrijen nu wat, en brengen zoo een deel van den nacht door. Begint het te regenen, dan trekken ze in een leegstaand huis (*kaompoḷo i tambi to malahe*). Blijft het weer goed, dan keeren ze in den loop van den nacht naar het dorp terug en gaan daar *modoeḷoe*. Vervolgens spreken ze af hoe ze met de kalk zullen doen (*ragombo'mi peda-nda*).

Meisje: *Noe'oembami dode'e popeda'ata', ana'*? „Hoe nu met onze kalk te doen, zeg?" — Jongen: *Ane iti, kataboeboehinaoanaramo'i, hane'i takira.* „Wat dat betreft, als we er later eens aan komen te denken, dan zullen we die verdeelen".

Daarna gaat men weer *mokambero*. Tegen dat het licht wordt zeggen de jongens: *Kai' de'e, ina meleimoka', againana hangaa-ngaa nihawangiaka'; rombengi kaḷetoanta.* „Wij zullen vertrekken, maar in ieder geval brengen jullie ons een tegenbezoek (lett. „vergelden jullie ons"); twee nachten zullen we slapen".

Na twee nachten gaan nu de meisjes een tegenbezoek brengen (*mehawangi*) om te *mokambero*. Zoo gaat het door tot den tijd van het verdeelen (*karakira'ana peda'nda*). De kalk wordt vóór het verdeelen eerst warm gemaakt. Bij die gelegenheid schenkt de jongen aan het meisje: *bana hampokaewa'a* „katoen voor één vrouwenbaadje", *kaoekoe handai'* „een paar aaneengebonden kokosnoten", sirih, *baḷoḷi hampa'a* „één tros pinangnoten". Het meisje schenkt den jongen: *pahoea' to rabati' hantaoe* „één beschilderde saroeng", een beschilderden hoofddoek, een sirihtasch en tabak. Het kalkverdeelen is meteen weer het sein om te gaan *mombewawa*.

Het bekrachtigen van de verloving.

De jongen gaat er nu ook over denken om op reis te gaan en te zoeken wat voor het sluiten van het huwelijk noodig is. Voordat hij heengaat versterken de jongelieden nog hunne verloving. Een handeling tot bekrachtiging van de officieuse verloving is het *moteba' kaoe* „hakken in een boom". Men zegt daarbij 't volgende: Jongen: *Ane motomoaneko', ana'moe mao koeangka' hai komo'moe koeono'; ane motawinepo', mao noehea' lagiwangkoe', pentohe metaḷoetoe i mBaḷelo, mao noehea' indo'o.* „Als je (een ander) trouwt, kom ik je kind opnemen en je deken kom ik wegtrekken; als ik (een ander) tot vrouw heb genomen, ga dan mijn herten (= buffels) strikken, ginds toch in mBaḷelo zijn ze gelegerd, ga ze daar strikken".

Meisje: *Io, hondo'omo'is Hai io, ane motawineko', sanggena parewamoe to maro'a mao koeala* Ja, laat het zoo zijn! En jij, als je (een ander) trouwt, dan kom ik al je mooie spulletjes weghalen".

Jongen: *Io, hondo'omo'i* „Ja, laat het zoo zijn!"

Het verbreken van de verloving.

Wanneer de verloving verbroken wordt, hetgeen niet vaak voorkomt, wanneer ze op bovenstaande manier bekrachtigd is, dan volgt het *mokaoerangi*. Men zendt elkaar de geschenken terug, ook de briefjes (*mobole soera*), en, wanneer de verloving al officieel erkend was, wordt de jongen beboet met 1 buffel, *kakoi' inao* „voor de nijdigheid" genaamd.

De jongen gaat op reis.

Hierna gaat de jongen op reis (*molilo*). Het meisje geeft hem allerlei *paola'* „volggeschenken" mede, o.a. een slaapsarong en vast aangestampte tabak, met de woorden: „In deze sarong moet je je iederen nacht hullen; deze tabak moet je zelf gebruiken, wanneer je op de plaats van bestemming bent aangekomen". Verder geeft ze: *awolo*, halsketting, *kaewa*, een vrouwenbaadje, *pahapei*, een bilschort; ook haar hoofdband geeft ze hem mede, dien hij tusschen zijn hoofddoek bevestigt of om zijn hoed legt. Ook verwisselen ze van sirihtasch (*mombetopoe hepoe'*). De sirihtasch van den jongen draagt het meisje nu in 't vervolg aan de hand, of, als haar hart zeer uitgaat naar den jongen, op haar arm tegen de borst. Ook nemen ze nog een weinig van elkaars haar, hetgeen door den jongen als halsketting wordt gedragen, en door het meisje extra goed wordt opgeborgen (*rawoli mapii-pii*). De sarong, door den jongen aan het meisje gegeven, mag deze niet om den hals slaan, maar moet ze over den schouder gehangen dragen. Al deze souvenirs moeten er de jongelui voor behoeden, dat ze elkaar zouden vergeten. Wanneer ze elkaar werkelijk willen trouwen (*mombelai, mombeloemai*), dan is het doel van de reis geld te verdienen om daarvoor allerlei voor het meisje en haar familie begeerlijke zaken te koopen; de jonge man kan niet met leege handen dingen naar de hand van zijn aanstaande vrouw.

Terug van de reis.

De jongen blijft gewoonlijk een klein jaar weg. Komt hij terug, dan zendt hij zijn verloofde het volgende souvenir of ontmoetings-

geschenk (*pelangoe*) toe: *hampopahoea'a* „goed voor één sarong", en *hampokaewa'a* „goed voor één vrouwenbaadje".

Voordat men nu overgaat tot de bekrachtiging van de officieuze verloving, vergadert de familie van den man eerst om te spreken over de door den jongeling meegebrachte goederen, over de wederzijdsche genegenheid van de beide jongelui, over de grootte van den bruidschat, wie dien zal betalen, over de mogelijke onderlinge verwantschap der verloofden, enz.

Het kan ook gebeuren, dat de ouders van den jongen man er niets van willen weten, in welk geval de verloving niet doorgaat, tenzij de gelieven de ouders voor een voldongen feit stellen, door bij elkaar te gaan overnachten en te blijven tot de dag is aangebroken, zoodat men hen beiden op de slaapplaats aantreft. Gewoonlijk buigen de jongelui wel voor de beslissing der ouders. Zien echter de ouders, dat het spaak zal loopen, dan geven ze den tegenstand op, daar er anders allerlei onaangenaamheden uit zouden voortvloeien. Zoo gebeurt het wel, dat het meisje eenvoudig naar den jongen toegaat. Men noemt dit *motibe longko'* „de beschaamdheid wegwerpen".

De meeste huwelijken in Bada' worden door ouders en edelen beklonken, zonder veel rekening te houden met de wenschen der jongelui. Gewoonlijk volgen de jongelui de keuze der ouders heel gelaten. Men breekt zonder veel hartzeer een reeds lang gesloten verbintenis om op bevel der ouders een nieuwe en dan officieele huwelijksovereenkomst aan te gaan, die in korten tijd, soms in 1 of 2 dagen tot een huwelijk leidt. In de meeste gevallen hebben de jongelui rekening gehouden met de wenschen der ouders om moeilijkheden te voorkomen.

Kinderhuwelijk.

Het eigenlijke kinderhuwelijk komt in Bada' niet voor. Wel gebeurt het meermalen, zelfs heel vaak, dat de ouders over het latere huwelijk van nog zeer jonge kinderen vergaderen. Oorzaak hiervan is de vrees der ouders, dat hun dochter later geen man, of althans geen man van den gewenschten stand zal krijgen, aangezien het getal vrouwen dat der mannen overtreft, en een man dus lichter een vrouw krijgt, dan een vrouw een man. Ongehuwde mannen zijn zeldzaam; ongehuwde vrouwen vindt men meer.

Vooral de zucht om een zoo hoog mogelijken bruidschat te krijgen is de oorzaak dat meisjes van hoogen adel soms zeer laat trouwen. De zoogenaamde *Toralindoe'* zijn niet zonder meer naar het

sprookjesgebied te verwijzen. Knappe, vooral blanke meisjes van hoogen adel worden maar niet aan den eerste de beste uitgehuwelijkt. Zoo'n meisje huwt vaak niet eerder, voordat zich een in stand en rijkdom gelijkwaardige kandidaat opdoet. De meisjes, die vaak met kostbare versierselen zwaar beladen zijn, worden op de feesten door de ouders dicht bij zich gehouden. Wee den ongelijkwaardigen jongeling die naar hare hand dingt en zich laat verleiden tot al te groote intimiteiten met haar. Het zal hem, of liever zijne familie leelijk opbreken. Men ziet er dan niet tegen op den schuldige een boete op te leggen, die niet in evenredigheid is met het gepleegde feit. De waarde van de jonkvrouw wordt door die boete hooger.

Officieele bekrachtiging van de verloving.

Is men in den pas genoemden familieraad tot overeenstemming gekomen, dan heeft het *mampemama'i* plaats. Dit is de officieele bekrachtiging der verloving door de wederzijdsche ouders en dit geldt zooveel als de huwelijkssluiting, zooals we beneden zullen zien. Alleen wordt bepaald, dat wanneer later om de eene of andere geldige reden, hetzij door den dood van een van beiden, hetzij door halstarrige weigering van de jongelui om met elkaar te trouwen, van het huwelijk niets kan komen, de wederzijdsche familie van haar verplichtingen is ontslagen.

Voor slaven maakt men niet veel omslag. Ze stellen hunne heeren meestal voor het feit, omdat ze weten, dat hun meesters de boete wel zullen betalen.

Wil men dus de verloving doen doorgaan, dan vaardigt men den voorvechter (*ta doeḷako*) der familie af naar de familie van het meisje met het volgende geschenk: sirih, pinang, een pinangschaar, *de'oea', balandai'*, en *tomaiti hangkaewa* „zwart goed voor een vrouwenbaadje", en *awolo kamagi* „ketting van gouden schakeltjes", of een roodkralen ketting. Het goed en de ketting dienen om aan den inhoud van de sirihdoos waarde te geven (*popo'ontokina mama'*). Verder gaan er nog bij 2 bijlen voor een meisje uit den adel, 1 bijl voor een *kabilaha*-dochter. Heel arme edelen sturen wel 1 bijl òf 1 zwart vrouwenbaadje. Dit alles wordt in het schutblad van de pinang (*kaḷepa' baḷoḷi*) verpakt; het mag niet in foeja worden gewikkeld, omdat die licht scheurt, en dan zou het huwelijk niet lang stand houden. Door de ouders van het meisje zou het geschenk dan worden afgewezen met de woorden: *Ti'ara napomahile iti.* „Het meisje acht dat geschenk niet".

De voorvechter gaat met het pak naar den vader van het meisje, die, reeds op de hoogte zijnde van zijn komst, zich onder de rijstschuur heeft neergezet. Daar aangekomen hurkt hij neer en zegt: *De'e baloe'baloe'koe mai koewawa i komioe; ba niala ba ti'ara.* „Deze mijn koopwaar kom ik u brengen: wellicht neemt ge die aan, wellicht ook niet". Nauwelijks heeft men zijn pakje aangenomen, of hij springt op, grijpt naar zijn zwaard, doet of hij wil vechten, en vertrekt oogenblikkelijk.

Nadat aan de ouders gebleken is, dat het meisje den jongeling wel wil, wordt de familieraad bijeengeroepen; ook de hooge edelen (*toe'ana ebe*) wonen de vergadering bij. De vader neemt het woord en zegt: *Gombo'iti, ti'ara tamai tagombo' de'e; ana'ta rakahopo'imi'. De'emie mama'na, bo nipongkora' to pelai hai to da melai.* „Die vergadering (nl. van den familieraad van den jongen), dáárover komen we nu niet vergaderen (men doet alsof men daarmee niet maken heeft); ons kind is op haar jaren gekomen (lett. men heeft haar „voltooid", volwassen gemaakt door haar ten huwelijk te vragen). Hier is haar sirih-pinang, opdat gij die er voor voelt en die er niet voor voelt, spreke." Stemmen nu de aanwezigen overeen (*himbarambara laloetanda*) ten gunste van den jongen, dan wordt het pakje direct geopend door den *tadoelako* van de familie van het meisje. Hij verdeelt de zich daarin bevindende sirih-pinang onder de aanwezigen (*i oepoe-oepoe to nakalaloe gombo'*). Is er te weinig sirihpinang, dan breekt en snijdt hij net zoo lang tot ieder wat heeft. Slaat hij iemand over, of krijgt niet ieder zijn deel, dan gelooft men, dat de jongelui om wier huwelijk het gaat, niet oud zullen worden. Heeft ieder wat ontvangen, dan wordt een tegengeschenk klaargemaakt, bestaande uit tabak. Deze tabak verpakt men niet in het schutblad van den pinangboom, maar in een sirihdoos van den vader van het meisje. Dit geschenk wordt door den voorvechter naar de familie van den jongen gebracht. Daar aangekomen geeft hij het geschenk over met de woorden: *De'emi holona baloe-baloe'moe.* „Dit is de prijs van uw koopwaar". Dan eerst mag men tot den *tadoeloeka* het woord richten. Wanneer men eerder tot hem spreekt, gelooft men dat op het huwelijk spoedig echtscheiding zou volgen. Men moet zich dus houden alsof men niets voor een echtverbintenis van de jongelui voelt. Men mag maar niet dadelijk toehappen. 't Kan zijn, dat men hier te doen heeft met vrees voor de jalouzie der geesten, wier aandacht door het dadelijk toehappen op de zaak zou worden gevestigd. Zij zouden door ziekte of anderszins tusschenbeide

kunnen komen. In 't algemeen laat een To Bada' niet gauw zijn vreugde over een verkregen voordeel, een ontvangen geschenk blijken. De aandacht der afgunstige zielen der afgestorvenen zou zich er op vestigen, en niet alleen van hen. Er zijn heel wat verhalen in omloop van edelen, die afgunstig op den rijkdom van anderen, een vreemden stam uitnoodigden om het dorp van die rijken te verwoesten. Men verbergt zijn rijkdom zorgvuldig. Vrouwen bergen het gevonden goud in een rokplooi, of hangen het als amulet verpakt om den hals, uit vrees vermoord te zullen worden, als men weet van haar bezit. Zoo zijn ook de zielen der afgestorvenen afgunstig op het welzijn en den rijkdom hunner nabestaanden; uit jaloezie zullen ze bijvoorbeeld Bada' ngKaia verbranden, wat al driemaal gebeurd is. Die vrees voor de jalouzie van dooden en levenden doet de edelen hun geld in een flesch in den grond begraven, terwijl ze zelven in een lendengordel rondloopen.Er zijn onder hen, die wanneer ze een enkele maal een zijden broekje aantrekken, dit eerst met wat aarde vuil maken. Sommigen schrijven dit toe aan nederigheid, maar in werkelijkheid is het vrees. Misschien is hieruit ook te verklaren, dat zoodra jongelui verloofd zijn, ze elkaar niet meer aan mogen zien. Men is geneigd dit uit schaamtegevoel te verklaren, en dit kan het tegenwoordig wel zijn. Oorspronkelijk zal deze houding op vrees berusten. In een maatschappij als de Bada'sche, waar ieder voor zichzelf leeft, en den ander maar heel weinig of niets gunt, voert vrees voor hetgeen te zien is, den boventoon, ja beheerscht geheel het leven.

De bruidschat.

Is door het beantwoorden van het door den jongen man gezonden geschenk gebleken, dat beide partijen voor een verbintenis voelen, dan komt men bijeen om de *hoḷo* „bruidschat", lett. koopprijs, te bepalen.

Een verhaal dat overigens zonder eenige historische waarde is, noch een redelijke verklaring van het eischen van een bruidschat geeft, is het volgende: Heel lang geleden waren er twee mannen, die op denzelfden tijd trouwden. Al spoedig werd een der beide vrouwen zwanger. Haar man, niet begrijpende om welke reden de buik zijner vrouw zoo opgezet was, en van zijne vrouw ook geen bevredigende verklaring ontvangende, sneed haar buik open om te zien, wat de oorzaak kon zijn. De vrouw stierf. Later vroeg hij de dochter van zijn kameraad tot vrouw. Hij stemde daarin eerst

toe, nadat de man beloofd had een „koopprijs" voor haar te betalen, en bovendien den naam zijner schoonouders niet uit te spreken (*mopenganti'i*). Dit verhaal dient dus om het *mopenganti'i* te verklaren, en om aan te toonen, dat men door 't betalen van den „koopprijs" recht op zijn vrouw krijgt.

Het moet vast staan, dat de huwelijkskandidaat den te vragen bruidschat zal kunnen betalen. Te voren heeft men zich hiervan reeds op de hoogte gesteld; bovendien zal de familie van den jongen geen aanzoek doen, wanneer zij denkt dat de bruidschat te hoog zal zijn. Hier is nogal gemakkelijk achter te komen, want de bruidschat voor de oudste dochter is gelijk aan dien voor de jongste, en deze is weer even hoog als de som die indertijd voor de moeder werd betaald. Voor de overige dochters is de bruidschat minder. De bruidschat voor de eerste dochter is minder een koopprijs dan wel een schadeloosstelling voor den vader voor hetgeen hij voor de moeder heeft gestort.

De grootte van den bruidschat is afhankelijk van de welgesteldheid, we zouden kunnen zeggen: van den adeldom van het meisje, naar wier hand wordt gedongen. Ook vindt men wel vaak een reden om den bruidschat te verhoogen door boeten (*giwoe'*). Kan men bijv. aantoonen, dat de jongen al geslachtsgemeenschap met het meisje heeft gehad (*sala' i rawa*) vóór het *mampemama'i*, dan is dit een geldige reden om wat bij den bruidschat te voegen. Had de jongen op zijne reis het haar laten korten, dan werd ook dit voor een reden aangemerkt om aan den bruidschat een varken toe te voegen. Kortte het meisje echter heur haar, dan kan op den bruidschat worden afgedongen. Als men dan in aanmerking neemt, dat het meisje, wanneer de jonge man niet genoeg spoed maakt met zijn huwelijksaanzoek, haar geliefde eenvoudig zonder grond beschuldigen durft (het tegendeel bewijzen is vaak moeielijk), dan begrijpt men, dat de bruidschat meer dan eens boven het normale stijgt. De gewone bruidschat bestaat voor een meisje van echten adel uit zeven deelen: 1. *polaki'i*, één oude mannetjesbuffel (*laki*); 2. *pobirantoe'ai*, één oude wijfjesbuffel (*bira ntoe'a*); 3. *pambawa'a baroe*, één buffel voor het brengen van den palmwijn (*mambawa baroe*), zie de huwelijkssluiting en de voorbereiding hiervan; 4. *pepaoemao*, één buffel, „voor het loopen"; deze buffel wordt geslacht bij het doen opklimmen van den man op den huwelijksdag; 5. *pelochi*, het magische deel van den bruidschat voor „het bij elkaar slapen (*moilochi*)", bestaande uit 6, 8, 10 tot 40 stukken (stukjes) ijzer (*ahe'*). Dit

Een jong gehuwd paar To Bada'.

gedeelte van den bruidschat wisselt naar gelang van den stand van het meisje. Worden 6 stukken ijzer betaald, dan wordt er niets bijgevoegd; geeft men 8 stukken, dan voegt men er een bijl bij als *pongkana*; geeft men 10 stukken dan is er een zwaard bij als *pongkana*. Dit woord wil zooveel zeggen als „begin, oorzaak, oorsprong". Bedoeld zal wel zijn, dat het zwaard en de bijl waarde geven aan de stukjes ijzer, die den naam dragen van „hakmessen". Het geven van 40 stukjes ijzer schijnt weinig voor te komen; 6. *mata oemi'*, één varken, voor „het aanraken der borsten (*oemi'*)", volgens anderen *bona pooewai oemi'na tawine* „opdat de borsten der vrouw melk zullen afscheiden". In plaats van een varken mag men ook een bijl geven (*rakamba oeahe*). Nooit mag een deel van den bruidschat vervangen worden door kokosnoten of dito boomen, daar de kinderen dan kropgezwellen zullen krijgen; ook niet door goud, daar dan idioten geboren zullen worden. Dat kokosnoten niet als bruidschat mogen dienen, zal wel daaraan te wijten zijn, dat eertijds geen kokosboomen in Bada' voorkwamen; ook den ronden vorm der vruchten brengt men in verband met kropgezwellen. Goud zal wel verboden zijn om de reeds eerder genoemde vrees voor het opwekken van jalouzie bij levenden en dooden; 7. *tomepaoeba'*, één of twee varkens voor „de draagster" van het kind.

Verder kan de bruidschat uitgebreid worden met: 8. *poḷida'i*, één sawah (*ḷida'*)- complex; 9. *porota'i*, één *rota'* (soort mand) met dure katoentjes; 10. *ḷoë-ḷoë rongkaḷoë*, vgl. *moḷoë-ḷoë* „heen en weer bewegen" van uitgehangen stoffen. Dit deel van den bruidschat bestaat uit twee stukken zwart katoen, *bana to maboeri*; 11. *tinipo rontinipo*, eveneens twee stukken duur katoen; 12. *potaoenai*, één of twee menschen (*taoena*), natuurlijk slaven. Bij het voldoen van den bruidschat was de slaaf gezeten op een mannetjesbuffel, met een zwaard in de rechterhand, of een geweer, welks loop met goud was gevuld, terwijl hij met de linkerhand een stuk *maboeri*-katoen vasthield. Dit stuk *maboeri* wordt genoemd het tuig (*barara*) van den buffel en het werd bevestigd aan den koperen neusring van het dier. Eén slaaf vertegenwoordigde de waarde van 6 buffels, het *maboeri* twee buffels, en het zwaard 1 buffel; ongerekend het goud vertegenwoordigt dit deel van den bruidschat dus een waarde van 9 buffels.

Voorts kan de bruidschat nog worden uitgebreid met: 13. *porarei*, één buffel „voor het *merare*" (zie beneden); 14. *poahoei*, één hond (*ahoe*); 15. *pomane*, 40 penneschachten met goud; 16. *topoenda*, 1 buffel „om het verlangen te stillen", nl. van de ouders naar hun

dochter, die, al blijft ze in huis, zich aan den man hecht; 17. *pewaroe'i*, of *topombewaroe'i* „voor de gegeven kleeding", bestaande uit 1 buffel en 1 paard, of uit 1 buffel en 10 hakmessen; 18. *toro'*, 1 buffel, voor het inwonen; trouwt een vreemdeling (*topetangka'*, lett. „die zich vasthoudt") in den stam, dan moet hij, wat eigenlijk vanzelf spreekt, zich houden aan de daar bestaande regelen.

Vroeger kwam wel eens een bruidschat van 2 × 7 bij hooge edelen voor. Men sprak dan van *mopaoemao*. De bedoeling van dit *mopaoemao* (van *oemao*, stam *lao* „loopen") was, dat men de eischen „liet gaan", dat men zooveel mogelijk trachtte los te krijgen. Het bruidspaar heette dan *torapaoemao*.

Bovengenoemde bruidschat geldt dus voor welgestelde edelen. Voor den middenstand (*kabilaha* en *taoena maro'a*) wordt deze bruidschat minder al naar gelang van de welgesteldheid der lieden. Gewoonlijk wordt voor een *kabilaha*-meisje 4 buffels en voor een *taoena maro'a*-dochter 3 buffels betaald. Voor *hawi'*, „slaven" geldt het *mombewaroe'i hangka-* (of *hampa-*) *irare*, bestaande uit twee buffels plus 10 stukken ijzer, zooveel dus als 2½ buffel tezamen. De halve buffel *rakamba ahe' 10* „vervangen door 10 stukken ijzer". De halve buffel kan ook vervangen worden door 1 varken en 1 bijl.

Van den bruidschat van edelen (*toe'ana*) mag worden afgedongen, van dien der *kabilaha* niet. In geval van overspel zijn echter de eischen der edelen onbegrensd.

Betaling van den bruidschat.

De eigenlijke betaling van den bruidschat (*mohoehoe' holo*) heeft plaats na het *mopa'ande kaoe*, zie beneden. Dit heeft plaats na de geboorte van het eerste kind. Men spreekt dan van *matana anake* „de oogen van het kind". Wellicht heeft *mata* hier de beteekenis van „datgene waarop het aankomt". Men wil namelijk „geen kat in den zak koopen". Men trouwt nu eenmaal om zich nakomelingschap te verschaffen. Zoolang de bruidschat nog niet is betaald, gaat het scheiden gemakkelijker. En kinderloosheid is een gegronde reden om te scheiden, of om er een tweede vrouw bij te nemen.

De bruidschat geeft vastigheid aan het huwelijk, en het is daarom zoo van belang dien te handhaven, al zal hij op den duur wel kleiner worden. Heel zeker is dit evenwel niet, hetgeen wij aan de Minahassa zien. Bij het toenemen der welvaart kon men ook wel eens hoogere eischen gaan stellen. Bij een vreemdeling, die in den stam huwt, zal men wel oppassen te spoedig om den bruidschat te manen; want

is deze betaald, dan heeft de man het recht zijn vrouw naar een andere plaats mee te nemen. Blijkt de vrouw onvruchtbaar te zijn of blijft de eersteling wat al te lang uit, dan is echtscheiding gemakkelijk te verkrijgen. Bij een kinderloos huwelijk wordt de bruidschat gewoonlijk niet betaald. Is echter het eerste kind geboren, en de vader betaalt niet spoedig den bruidschat, dan wordt het kind aan de vrouw en hare familie toegewezen, terwijl anders dit kind aan den vader en diens familie toekomt. Men spreekt dan van *napotoeloe lompo tawine*. Het eerste, het derde en het vijfde kind worden gerekend den vader toe te behooren; het tweede, vierde en zesde komen de moeder toe. Mocht dus de vrouw komen te sterven voordat de bruidschat betaald is, dan worden de kinderen het eigendom van de familie der moeder.

Tijdens het huwelijk kan een deel van den bruidschat komen te vervallen, bijv. wanneer de vrouw haar man slaat of *metarahoe* „vuile taal spreekt". Om dezelfde reden kan de bruidschat verhoogd worden, wanneer de man zich aan deze dingen schuldig maakt.

Hoewel de betaling van den bruidschat pas plaats heeft na het *mopa'ande' kaoe*, wordt een deel er van ook wel eerder gestort; wanneer men bijvoorbeeld voor een begrafenis een of ander noodig heeft, wordt wel een deel van den bruidschat opgeeischt.

Het *mopa'ande' kaoe* „het hout te eten geven" (bedoeld wordt het hout, dat op den huwelijksdag naar de woning der bruid gebracht wordt, waarover straks) heeft alleen plaats voor edelen; voor de andere standen gebeurt het niet, vermoedelijk om de vele kosten die er aan verbonden zijn. Men richt dan een grooten maaltijd aan. Na afloop daarvan schaart men zich in een kring, waarna mandjes van palmblad (*koepi'*) worden uitgedeeld. Wie een mandje aanneemt, belooft daarmee te zorgen voor een bepaald deel van den bruidschat. Wie instaat voor de *palaki'i* (no. 1 van de opgenoemde onderdeelen van den bruidschat) krijgt een mandje met 28 pakjes rijst (*poto'na ande'a*) er in, en 14 *tohoe'na baoe*, aan stokjes gestoken vleesch. Wie zorgt voor de *pobirantoe'ai* (2), en de *pambawa'a baroe* (3) krijgen ditzelfde. Voor de *pepaoemao* (4): 8 stokjes vleesch en een witte omslagdoek (*pahoea' toboela hantaoe'*). Voor de *pelochi* (5): 8 pakjes rijst en 4 stokjes vleesch. Voor de *mata oemi'* (6): 4 pakjes rijst en 2 stokjes vleesch, en een witten mannenhoofddoek (*posiga'a toboela hantaoe'*). Voor de *pomepaoeba'* (7): 4 p. rijst en 2 st. vleesch, en een witte foeja deken (*komo' toboela hantaoe'*). Voor de *porota'i* (9); 4 p. rijst, 2 st. vleesch en een foeja deken. Voor de

loë-loë rongkaloë (10): 4 p. rijst, 2 st. vleesch, en een witten vrouwenhoofddoek. Voor de *timpo rontinipo* (11): 8 p. rijst, 4 st. vleesch, en een witten omslagdoek. Voor de *potaoenai* (12): 8 p. rijst en 4 st. vleesch. Voor de *porarei* (13): 16 p. rijst, 8 st. vleesch en een witten omslagdoek. Voor de *poahoei* (14): 4 p. rijst en twee pakjes vleesch (*haloena baoe'*). De foeja die er bij gegeven wordt moet wit zijn om daarmee aan te toonen, dat ze wit zijn van hart om te betalen (*boela inaonda mobaiari*). Het aan stokken gestoken vleesch is in water gekookt, zonder bijvoeging van zout of kruiderij. Van 1 tot 7 worden door den vader van den jongen man betaald, eveneens 12 en 14; van 8 tot 12 geeft de familie, die men *topetompe* noemt.

Bij het overreiken van de mandjes zegt de voorvechter van de familie der vrouw: *De'emi ande'ana kaoemoe: de'emi ande'ana loehi, de'emi ande'ana mata oemi'*, enz. „Dit is het eten van uw hout: dit is het eten van de *peloehi*, dit is het eten van de *mata oemi*" enz.

Op en na dezen dag mag eerst het op den huwelijksdag gebrachte hout als brandhout worden gebruikt. Vóór dien blijft het op de zoldering (*pangka' laloe*) liggen.

Heeft het *mampemama'i* plaats gehad, dan mag de jonge man gaan *moranga* „(het meisje 's nachts) gezelschap houden". Hij klimt daartoe bij het meisje op, vergezeld van zijn slaaf, die een stuk katoen (*bana hangkaoe*) brengt. De jonge man heeft een bot bij zich om dit den hond toe te werpen bij het betreden van de woning, opdat hij de huisgenooten niet zal wekken door zijn blaffen. Behoedzaam sluipen de beide mannen tusschen de rondom den haard slapende menschen door naar de slaapplaats van het meisje. De jonge man legt het meegebrachte stuk katoen in het hokje van het meisje, en gaat er dan zelf ook in. De slaaf ontvangt bij deze gelegenheid een nieuw slaapmatje (*ale*) en een foeja deken. Een oogenblik vlijt hij zich er op neer en vertrekt dan. Wordt de jonge man bij dit voornemen verrast (*rahoemangka'*) dan moet hij voortaan bij haar blijven. Gewoonlijk verlaat hij haar weer vóór het hanengekraai, dus vóór het licht wordt. Herhaaldelijk brengt hij nu een nachtelijk bezoek bij zijn aanstaande vrouw, telkens vergezeld van een slaaf, die katoen, kleeren of huisraad meebrengt (men noemt dit *mepamboli'i*; het meisje dat reeds ge-*rapamboli'i*-d is, mag niet meer door een ander man worden aangeraakt). De slaaf ontvangt ieder maal eenig geschenk.

Op deze wijze zijn langzamerhand alle goederen van den jongen

man naar het huis van de aanstaande overgebracht. Het meisje verzoekt dan haar vader hiervan kennis te geven aan de ouders van haar aanstaanden echtgenoot. De *tadoelako* wordt weer gezonden met de volgende boodschap: *Mai nai', noepoitambi'i tawinemoe, lawi' ti'ara koeboekoe mokampai i kahangkewalona.* „Kom boven om je vrouw te trouwen, want ik kan haar in haar maagdenstaat niet langer beschermen". De vader van den jongen man antwoordt: *To'oe iti laloetamoe, agaiana kigombo sieroe hai tosae-tosae, to mangisa mampengoa' woela.* „Uw woorden zijn juist, maar wij zullen eerst beraadslagen met de oudsten, die weten naar de maan te kijken".

Het sexueele leven.

Het is hier de plaats om iets te zeggen over den omgang tusschen de beide geslachten, zoolang ze nog ongehuwd zijn, en over het sexueele leven in 't algemeen.

Boven werd reeds opgemerkt, dat de jongelieden zeer vrij met elkaar omgaan en daarbij vaak handtastelijk worden. Het grijpen van een jongen naar de genitaliën van zijn kameraad (*mombekoko*) is een gewoon verschijnsel. Evenzoo de meisjes onderling. Maar ook meisjes en jongens doen dit wederkeerig, en vaak blijft het niet alleen bij *mombekoko*. Meestal gaat de verleiding van het meisje uit. Er zijn dan ook heel wat gekkelijke meisjes. Men spreekt dan van *hilio' matana* „ze heeft oogen een gezicht vol", één oog àl oog"; of: *matana hondo'o lida hangkaembo* „haar oogen zijn zoo groot als een sawahvak"; of: *halapi-lapi* „zucht naar het vormen van één laag" waarmee het cohabiteeren wordt bedoeld; of: *lita-lita* „uitgelaten"; of: *loebo'a* „vrijlustig". Komen meisjes een jongen tegen, dan houden ze hem vaak staande, nemen iets van hem af, probeeren zijn zakken te leegen. Maar ook de jongen laat zich niet onbetuigd. Bij het onderzoek van een jongen, die door een meisje was verleid, zei deze: *Noe'oemba iti ahoe, ane boetoe i boë' tempona moloekoe boë', hangaangaa nakeki' ahoe.* „Hoe gaat het met een hond, als hij komt op den tijd, dat de varkens zich wentelen (in de modder), zeker zal de hond ze bijten". Het meisje had zich in dit geval aangeboden.

Een ander geval: Een meisje klimt bij een jongen in zijn slaaphokje, omdat ze „bang is voor de geesten", of: „omdat ze zoo'n last heeft van wandluizen". Dat meisjes bij jongens opklimmen komt veel voor. De ouders vinden dit niet zoo erg. Gebeurt er iets tusschen de twee, dan doen ze of ze zeer beleedigd zijn, maar dit moet alleen

dienen om een flinke boete te kunnen eischen. Verzochten we een enkele maal een ouderpaar om in te grijpen, dan werd dit glimlachend beantwoord met: „Ze spelen wat met elkaar; ze moeten toch iets hebben aan hun verloving!" Het *mombekatehoebe'i* „met elkaar ergens tegenaan komen, over struikelen" komt veel voor. Men noemt dit ook wel *sala rawa*. *Merawa'* is een meisje een geschenk geven om bij haar te mogen slapen. *Sala' rawa'* is dan met een meisje gemeenschap uitoefenen, vóórdat men haar daarvoor iets gegeven heeft. Heeft de jongen het meisje iets gegeven, bijvoorbeeld een spiegeltje, dan mag hij later niet beboet worden, daar het dan blijkbaar met haar toestemming is geschied. De boete die anders op het benaderen van een meisje staat, is voor een edelman (*toe'ana*) 1 buffel; voor iemand van den middenstand een zwart vrouwenbaadje (*hangkaewa to maiti*); voor een vrij man (*taoena maro'a*) idem; voor een slaaf (*hawi'*) een streng kralen (*hampanga awolo*). Raakt een verloofd meisje zwanger, dan moet het kwaad worden afgedreven (*moholoei*, waarover beneden), opdat de rijst niet door muizen zal worden opgegeten.

Onderzoek naar het vaderschap.

Van een buiten echt geboren kind zegt men *toeloe dele* „in 't wilde neergelegd ei", ook gezegd van kippen, die hier en daar een ei leggen. Ontkent de jonge man het meisje zwanger gemaakt te hebben, dan wacht men de geboorte van het kind af, en onderzoekt dan of het de trekken van dien man vertoont. Is het kind al grooter dan laat men het zelf zijn vader aanwijzen. Degenen, die den misstap zouden hebben kunnen begaan, worden geroepen, en dan moeten ze voorbij het kind loopen, dat op moeders arm zit en een pisang in de hand houdt. Degeen aan wien het kind de pisang toereikt, wordt geacht de vader te zijn. Deze eenvoudige manier om de zaak tot een beslissing te brengen, wordt bij de godsoordeelen meer toegepast. Waar menschen geen raad weten, laat men de goden de zaak uitmaken.

Het *mepohaka'a* „aangrijpen" van een meisje door een jongen of omgekeerd schijnt weinig voor te komen. Toch schijnen vroeger edelen zich hieraan nog weleens schuldig te hebben gemaakt. Van sommige nu nog levende edelen wordt verteld, dat wanneer ze vroeger een meisje alleen tegenkwamen, ze het najaagden en het dwongen hen ter wille te zijn.

Prostitutie.

In de meeste dorpen zijn prostituees (*toradoeloe*), en wel slavinnen, die door haar heeren worden geëxploiteerd. De tot haar gaande mannen geven het meisje sirih-pinang, en haar meester een hakmes of iets anders. We hebben den indruk, dat er van deze vrouwen veel gebruik gemaakt wordt. Volgens de To Bada' moeten ze er zijn, opdat de jonge mannen niet schuldig bevonden zullen worden (*podana kesala' tohangkewalo*), doordat ze zich aan andere meisjes vergrijpen. Bovendien denkt men dat van den coitus kracht uitgaat op het gewas, en ook daarom acht men prostituees noodzakelijk. Zijn ze er niet, zegt men, dan zullen de dieren (buffels, muizen, rijstvogeltjes) de rijst opeten (*nadoeloe binata*).

Ook gehuwden schijnen van prostituees gebruik te maken. Van Lamboe' (Rampi' en Leboni) waar het zedelijk peil nog lager staat, weten we dit zeker. Heeft de vrouw in Bada' heel wat te vertellen, in Lamboe' is ze een voorwerp, waarover de man naar welgevallen beschikt. Trouwens overal waar slaven gehouden worden, staat het zedelijk peil der bevolking lager. En in Lamboe' woont een echt slavenvolk, overheerscht als het wordt door de daar inwonende To Bada'.

Een andere verschijning in de Bada'sche samenleving zijn de *topoida-ida* (of: *topodoea-doea* of: *topoimba-imba'*). Dit zijn mannen die niet huwen, maar het eene meisje na het andere aanklampen. In Kageroa wist men van iemand te vertellen, die 90 meisjes had gehad. Zoo iets is echter zeldzaam, en zal wel aan een ziekelijke afwijking zijn toe te schrijven.

Dat de To Bada' zedeloos zijn in den zin waarin wij Westerlingen dit opvatten, kunnen we niet zonder meer toestemmen. Naar onze maatstaf zijn ze dit zeker, maar we zijn vaak onbillijk bij het beoordeelen van een volk naar onze begrippen. Ze zijn echte kinderen der natuur, die met en als de dieren des velds leven, alleen met dit onderscheid, dat het sexueele leven bij de menschen aan min of meer beperkende bepalingen is gebonden uit zucht tot zelfbehoud en vrees voor het ontketenen van verderfbrengende magische krachten. Men zoekt altijd naar de oorzaak van een ramp of ongeluk. Bij de To Bada' geldt als de zonde bij uitnemendheid het overtreden van de regels voor het geslachtelijk verkeer. Maar het cohabiteeren zelf wordt niet veroordeeld. Wel noemt men dit soms „iets slechts doen" (*mobabehi tokadake*), maar dit is dan meer een uitdrukking,

die de schaamte hen in den mond legt. Men gaat heelemaal in het sexueele op: zonder het sexueele heeft het leven geen waarde meer. De grappen op en het lachen om het paren van dieren door jongens en meisjes ook in elkaars bijzijn, is m.i. geen gevolg van het „gemeene" karakter der To Bada', maar van het feit dat ze zoo iets heel gewoon vinden. Kinderen van 8 jaar praten met een wijs gezicht mede als het over sexueele dingen gaat. Natuurlijk blijft het geslachtelijk verkeer tusschen man en vrouw iets intiems, en hierin staan ze boven de dieren, maar heel ver gaan ze hierin niet boven de dieren uit. Naar Westerschen of liever naar Christelijken maatstaf gemeten, staan ze niet hoog, maar dit verwondert ons niet bij een natuurvolk, waar eens de natuurdienst een voorname plaats in het godsdienstig leven innam. De natuur bevrucht de aarde, en uit haar komt alles voort wat bestaat. Alles onder dit volk draait om het verkrijgen van kinderen en om voedsel.

Het bepalen van den huwelijksdag.

Zooals ik reeds zeide, wordt door de ouden van dagen den dag voor het huwelijk bepaald, d.w.z. de dag waarop de bruidegom (*wata tomoana*) zal geleid worden naar zijn bruid (*wata tawine*). Hierbij rekent men met de maanfazen, en daarom is het goed om eerst iets van de tijdrekening te zeggen.

Een jaar (*hampare*) wil letterlijk zeggen „één rijstjaar", d.w.z. de tijd die de rijst noodig heeft om tot vollen wasdom te komen. Deze tijdsbepaling is dus zeer onvast. De verdeeling van de maand is vaster, omdat de dagen benoemd worden naar de verschillende fazen van de maan. Elke dag draagt dus zijn eigen naam. Deze namen heb ik opgegeven in mijn opstel over den Landbouw der To Bada', zoodat deze hier niet herhaald behoeven te worden. Voldoende voor ons doel is mede te deelen welke van die maandagen ongeschikt worden geacht om daarop een bruidegom naar zijn bruid te geleiden: Marampoe, de 13e dag der maand, want dan zouden voortdurend vele menschen in dat huis verzameld zijn (*marampoe*), die naar een zieke komen kijken; Hoera, de 18de dag, want dan zal ziekte voortdurend op de loer liggen, zooals de toegespitste bamboes (*hoera*) verraderlijk uit den dorpswal steken om den vijand te wonden; Mangkakehi, de 19de dag, want dan zal de vrouw een miskraam krijgen of onvruchtbaar blijven, de ongeboren vrucht zal bederven (*lawi' mangkahakei = mangkakehi ana' laloe*); Toeloe, de 21ste dag,

want dan zal het huis de vrouw (door ziekte) in zich sluiten, zooals het kippenest het ei (*paka napotoeloe pea tambi*).

Bizonder geschikt om er een bruigom op naar zijn bruid te geleiden is de 15de dag, Tekai', want dan zullen hunne harten in elkaar grijpen (*mombekai'*).

Is de huwelijksdag dus vastgesteld, dan wordt 3 dagen vóór den huwelijksdag palmwijn aangebracht in het huis van de bruid. Deze palmwijn moet door bruid en bruidegom gedronken worden op den trouwdag, en daarom moet hij in nieuwe pas gekapte bamboe worden gedaan. Ook het zwaard van den man wordt naar het huis van de bruid gebracht. Van dien tijd af zijn de aanstaande echtgenooten beschaamd voor elkaar (*mombepokahilimohe'*).

Den dag vóór het huwelijk heeft het officieele verwisselen van sirih-pinang-tasch plaats, het *mombetopoe hepoe'*, wanneer dit ten minste nog niet eerder is geschied.

Is de huwelijksdag, die *kama'aroe'a* „vreugdetijd" wordt genoemd, aangebroken, dan wordt tegen het vallen van den avond de bruidegom gebracht naar het stamhuis, erfhuis (*tambi sosora*) van de bruid. Dit stamhuis is de woning waaruit de familie afkomstig is (*pemboloanda hantina*). Een vreemdeling brengt men eerst naar een of ander huis in het dorp, vanwaar hij wordt afgehaald. Regent het, dan moet men wachten, ook al is alles gereed, opdat hun huwelijk niet verwoest worde (*podana magero pohambokonda*). Evenzoo wanneer men onderweg regen krijgt; men doet dan het beste terug te keeren. Als iemand den voet tegen iets stoot (*tehoebe*), dan moet men ook terugkeeren. Dan pruimt men wat, en gaat weer op stap. Verder moet men goed oppassen niet in uitwerpselen te trappen, anders zullen de gedachten van het jonge paar zijn als faeces, d.w.z. vuil, verkeerd.

Voordat de bruidegom zijn huis verlaat, hangt zijn moeder *pampenini'a* aan de balk, waarop de nok rust (*pasongko woemboe*) en waar de woonplaats der huisgeesten (*haropoe*) zich bevindt. *Pampenini'a* zijn reepjes witte foeja die aan geesten en zielen van afgestorvenen worden geofferd, en waarvan men zegt dat deze hen tot kleeding strekken. Vervolgens loopen de geleiders van den bruidegom (*topewawa*) éénmaal om den haard heen, waarbij de bruidegom het door zijn moeder aangebrachte offer van foeja-reepjes vasthoudt. Daarna daalt men de huistrap af, waarbij men zorgt, dat de rechtervoet het eerst op de trede wordt gezet.

Voorop gaat de *tomampengkahekai* „degeen die laat opklimmen",

gewoonlijk een voorvechter uit 's bruidegoms familie; achter hem loopt de bruidegom, gevolgd door de *topohariri piho'* „degeen die het zwaard om den schouder draagt". Dit zwaard mag niet „ziek" zijn (*mohaki-haki'*), d.w.z. er mag niets aan mankeeren: het mag niet roestig (*matagara*) zijn, er mag geen stukje uit zijn (*poḷemata*), het mag niet los in het gevest zitten; anders zouden de echtelieden voortdurend ziek zijn. Achter hem loopt de *topohariri baroe* „die den palmwijn draagt". De laatste twee zijn ongehuwde kinderen van den leider van den optocht. Nu komt de *topantio popohoengke' liwoe* „de brenger van datgeen wat het bedgordijn zal oplichten of wegschuiven"; dit is gewoonlijk een stuk zwart katoen van 3½ meter lengte. Deze wordt weer gevolgd door de *topeandaki* „degene die meelokt"; dit zijn twee edelknapen of mooie middenstanders (*kabilaha to manoba'*), die den bruidegom vergezellen bij het gezamenlijk eten van het bruidspaar (*modoeḷoe*). Zij moeten daarbij beginnen met te eten, opdat de bruidegom niet verlegen zij toe te tasten. Op hen volgen de 4 *topambawa kaoe* „de brengers van het hout". Elk hunner draagt een bundel, die uit 7 stukken hout bestaat. De eerste twee hebben tusschen het hout een bijl gestoken. Die bijl heet *toetoe' hari'a* „sluitprop van den palmwijnkoker"; om deze reden worden die twee ook wel *topambawa oeahe* „brengers van de bijl" genoemd. De dragers van het hout zijn middenstanders (*kabilaha*) of oude slaven (*hawi' sae*), dit zijn slaven, op wie de meester gesteld is. Allen zijn netjes gekleed, behalve de bruidegom. Wanneer hij mooie kleeren had aangedaan, zou men hem die mogen afnemen. De bedoeling is duidelijk: hij mag de aandacht van de geesten niet trekken.

Wanneer de stoet op het woonerf van de bruid is aangekomen, zegt de leider het volgende: *De'emoke haha, nipehadingi laḷoetangkoe'! Ane mengkahe'ke i toeka', hangaa-ngaa koananta ieroe mepangka. Boetoeke i paḷongki baba', hangaa-ngaa koananta wo'o moḷingka'i paḷongki baba'. Hane'ike moloemao ilaloe tambi, mamboeḷilike'; inia' na'ara to tehoebe i chenga ba i pampilo"*. „Laten wij allen luisteren naar mijn woorden! Als we de trap beklimmen, zetten we onzen rechtervoet het eerst neer. Komen we bij het deurportaal, ook dan weer stappen we daar 't eerst met den rechtervoet overheen. Dan loopen we rond door het huis, en pas op, dat er niemand zij, die met zijn voet tegen een zitblok stoot, of tegen den haardrand".

Men volgt nauwkeurig op wat de leider voorschrijft. De koker met palmwijn wordt rechts bij de trap gehangen; het zwaard krijgt een plaats bij het slaaphokje van de bruid (*i baba' patoeroeana*

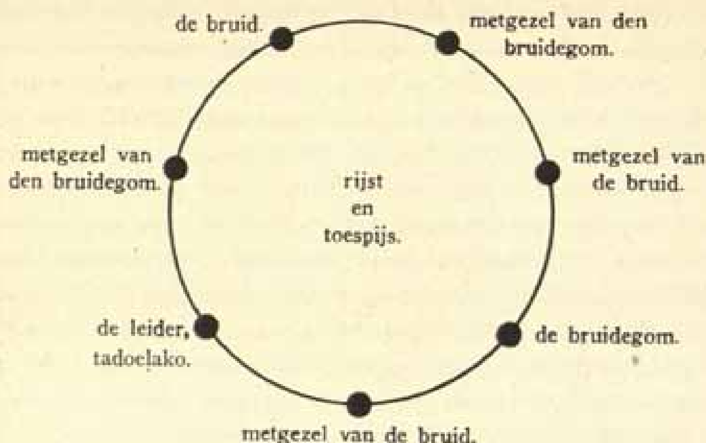
tawine); het meegebrachte hout wordt op den zolder (*pangka ļaloe*) gelegd, gehalve één stuk er van, dat bij het binnentreden dadelijk in het vuur van den haard wordt gestoken, opdat het huwelijk bestendig zij en de echtelieden niet telkens twist hebben; de bijlen worden in het deurportaal gelegd. De geleiders van den bruigom gaan nu in volgorde op den vloer zitten.

Reeds bij het binnenkomen heeft de leider gevraagd: *Ioemba patoerocangkoe'?* „Waar is mijn slaaphokje?" De moeder van de bruid antwoordt hierop: *Itimi patoerocamoco.* „Dat is je slaaphokje". Nu gaat de leider aan het hoofdeinde van de slaapplaats zitten, de bruidegom zet zich vóór de opening, en de zwaarddrager vlijt zich aan het voeteneinde (*bitina patoeroca*) neer; de bijldragers zitten in de deur van het huis.

Het meisje is er nog niet. Gewoonlijk is ze bij de komst van den bruidegom aan het reidansen, *mokambero.* In huis zijn de ouders, ooms en tantes van de bruid. In het slaaphokje heeft men de noodige foeja kleedingstukken gelegd. Katoen mag dit niet zijn, want dan zou de jonge vrouw trotsch worden, en (kunnen we aanvullen) daardoor de afgunst van menschen en geesten opwekken.

Men zet nu den geleiders en den bruidegom sirih-pinang op koperen schalen met voet (*doeļa paļangka'*) voor. Is men klaar met pruimen, dan staat men op, gaat naar beneden, en zet zich onder de rijstschuur neer. De ouders van den bruidegom, die mee zijn opgeklommen in het huis van de bruid, laten hun sirihtasch achter in het slaaphokje van de ouders van de bruid. De bruidegom blijft achter en pruimt met zijn schoonouders.

Wanneer alles gereed is, worden de geleiders verzocht weer boven te komen, en dan heeft het *mampopodoeļoe* het „uit één blad laten eten" plaats. Men spreekt ook wel van *rapakana.* Wanneer de bruid of de bruidegom al eens getrouwd is geweest, of wanneer het paar al eenigen tijd vóór deze plechtigheid samengewoond heeft, laat men wel eens een zuster van de bruid met een broer van den bruidegom samen eten, in de plaats van het bruidspaar zelf. Men noemt dit *rapantoetoengi* „laten doorgaan". Gewoonlijk echter zijn het bruid en bruidegom die samen eten. Ieder hunner heeft 2 metgezellen, de boven genoemde *topeandaki.* Als zoodanig fungeeren één broerskind van den vader en één broerskind van de moeder. Ze zijn dus met hun zessen, 3 jongens en 3 meisjes, waarbij dan als zevende de leider van den tocht komt. Men zit op de volgende wijze om het op bladeren gestorte voedsel:

Dit *mampopodoeḷoe* kan op verschillende tijden van den dag of den nacht plaats hebben. Heel vaak gebeurt het des avonds of tegen het vallen van den avond, of tegen het aanbreken van den dag; men spreekt dus van *mokawengi* „het 's nachts doen", of van *mompakaḷoemba* (*rapopodoeḷoe kaḷoemba*) „het 's avonds doen". Bij rijken adel heeft het overdag plaats, gewoonlijk om 1 uur 's middags; men spreekt dan van *rapopodoeḷoe mabaa; mabaa* „als het licht is".

Nauwelijks is men aan den gezamenlijken maaltijd begonnen, of dit wordt weer weggehaald. Dit gebeurt tot viermaal toe. Daarna pas wordt hun weer rijst voorgezet, waarvan ze rustig mogen dooreten (*ma'ande'he maro'a*). Wanneer een familielid het bruidspaar voor de eerste maal palmwijn inschenkt, ontneemt hij den bruidegom zijn hoofddoek. Zijn schoonmoeder doet hem dan dadelijk haar eigen hoofddoek om, of ze schenkt hem een nieuwen doek. Daarna bedient de palmwijnschenker (*topotoea baroe*) de familieleden van den bruidegom die buiten zijn gezeten, de zoogenaamde *topetinande* „zij die den drinknap ophouden" om zich in te laten schenken.

Het voedsel van bruid en bruidegom mag niet in bladeren verpakt worden, maar moet op bladeren worden gestort. Het bestaat uit kleefrijst (*poeloe'*), opdat ze elkaar zullen aankleven, en niet scheiden; het hart (*hoeḷe*) van het geslachte dier, en gaboes-visch (*booe*). Zout en peper mogen ze er niet bij gebruiken, opdat ze later geen twist zullen krijgen. De palmwijn die ze drinken, is die welke drie dagen van te voren in het huis van de bruid is gebracht.

Onder het gezamenlijk eten mag men geen wind laten. Gebeurt dit, dan staat de bruidegom op, gaat heen, en beboet de(n) schuldige met

1 buffel, die den naam draagt van *popohompo'na tinoewoe'na tomoane* „delging of betaling (voor het bedreigd zijn) van de levenskracht van den man". Terwijl men bezig is gezamenlijk te eten, wordt een van de palen onder het huis verwisseld, of men zet er een nieuwen paal naast; dit moet dienen tot versterking van de levenskracht der vrouw.

Na het eten wordt het bruidspaar een overvloed van sirih en pinang aangeboden. De buiten zittende familie van den man laat nu sirih-pinang brengen naar de binnenshuis zittende bloedverwanten van de vrouw, en omgekeerd.

Vervolgens heeft het *mopatoero'* „vermanen, onderrichten", het *mampantete'a* „leiden aan de hand", het *mototowi* „verbond sluiten", het *mopakaroho* „versterken", het *modandi* „bezegelen van het huwelijk" plaats. De bruid wordt door een oom van den bruidegom, de bruidegom door een oom van de bruid onderhouden.

Het eerst worden ze ingelicht omtrent het *mopenganti'i*, waarover straks meer. Daarna krijgen ze te hooren de wederzijdsche rechten en plichten van de echtelieden. Men spreekt aldus: *De'e-de'e kahambokomi', agaiana teoeme', hangaa-ngaa nipakaroho pohambokomi'. Io, tomoane, inia' noematoeḷi napehoehe'a tawinemoe; io tawine, inia' noeḷohe' mampehoehe'a tomoanemoe. Ane io, tawine, mopaḷahi tomoanemoe, lioe-ḷioe ti'ara moada watamoe hai tomoanemoe. Io, tomoane, ane noepaḷahi tawinemoe ba metawineko ntani', handa' sala'moe: hoḷona tawinemoe 7 ba'ana, hadoea taoena, lioe-lioe noehoehoe haha iti; hai pebambana tawinemoe noehoehoe hai kahilina, hamba'a baoeḷa; poromoeana baoeḷa to ina noehoehoe: 9 ba'ana hai hadoea taoena.* „Nu zijt gij gehuwd, maar morgen (de bedoeling is: maar nu ook verder) moet gij uw huwelijk sterk maken. Gij man, heb geen afkeer van hetgeen uw vrouw kookt; gij vrouw, zijt niet onwillig voor uw man te koken. Als gij, vrouw, uw man verlaat, verspeelt ge je rechten (dit is vrij vertaald; lett. staat er: „wordt dadelijk je lichaam rechtloos, buiten de wet, de gewoonte gesteld en je man"; ze kan dan dus niets meer eischen). Gij, man, als ge je vrouw verlaat of naar een andere vrouw gaat, dan ben je zeer schuldig; de bruidschat (prijs) voor je vrouw zijnde 7 buffels en 1 slaaf, betaal je geheel op staanden voet; en (bovendien) betaal je de *pebamba* en de *kahili*, zijnde elk 1 buffel; het totaal aan buffels dat ge hebt te betalen is: 9 buffels en 1 slaaf".

Vervolgens staat de leider van den trouwstoet op, gaat naar de slaapplaats van het bruidspaar, neemt er een foeja deken weg en

zegt: *De'emo kaboentokoe mampekaheka tomoane iti.* „Dit is de schadeloosstelling voor het gevaar (*boento* bet. „vloekaanbrengend", dus: „voor het vloek op mij laden") vanwege het doen opklimmen van dien man". Daarna gaat hij weer zitten. Vervolgens staan de twee bruidsjonkers op en halen een foeja sarong uit het slaaphokje, gaan weer zitten en nemen een sirihpruim. De overige geleiders krijgen allen een mandje met eten. De drager van het zwaard krijgt 8 pakjes rijst, 1 groot pakje groente en vleesch (8 *poto'na ande'a hai halo' hantoedoe' to mahile*). Ook doet men er een beschilderden hoofddoek en sarong bij in het mandje. De brenger van den palmwijn en de dragers van het hout krijgen ieder 4 pakjes eten, een hoofddoek en een sarong.

De bruidegom stelt nu voor wat vroolijkheid te gaan maken (*maoke sieroe ma'aroe-aroe'*). De leider antwoordt: *Noeadai sieroe patoeroeamoe.* „Doe eerst aan je slaapplaats wat gebruikelijk is". De leider reikt nu aan den bruidegom een stuk Parigisch weefsel, *kaoe bana,* of 4 meter katoen, dat *popohoengke' liwoe* heet, „voor het oplichten van het bedgordijn". De bruidegom treedt op zijn slaaphokje toe, legt het stuk katoen er in, en een bijl onder het hoofdkussen, en gaat er dan een deel van den nacht slapen. Dit noemt men *podiha' ale* „betreden van het slaapmatje". Men spreekt ook wel van *mopakana.*

Na dit *modiha' ale* mag iemand het een of ander wegnemen. Dit doet een vriend van den bruidegom. Vindt men den dief, dan mag men hem een pak slaag geven. Hetgeen weggenomen is, wordt alleen teruggegeven, als men er iets voor in de plaats geeft. In den nacht waarin men samen gegeten heeft, slaapt de bruidegom nog niet bij de bruid. Dit mag eerst den volgenden nacht plaats hebben. De bruidegom gaat daarbij het eerst het slaaphokje binnen.

Den dag na het geleiden van den bruidegom is de eigenlijke feestdag (*mata soesa'*). Dan gaan 4 tot 8 familieleden van den man *moholia* „werken". Dit wordt anders alleen van akkerwerk gezegd, hetgeen zeer te begrijpen is, daar er vóór de komst van het Gouvernement nagenoeg geen andere arbeid werd verricht. Op den feestdag echter bestaat het „werken" in het verwisselen van een van de palen onder het huis. Dit gebeurt echter alleen wanneer men twee dagen feestviert, anders doet men dit gedurende den gezamenlijken maaltijd in den nacht. Wanneer dus nagefeest wordt (*raposoesa' ngaboko*), dan heeft dat gezamenlijk eten midden op den dag plaats, en het vermanen volgt in den avond van dien dag.

De dag na een huwelijk is een verboden dag (*palia*). Dan mag niemand naar den akker om te werken, want anders zouden muizen en rijstvogeltjes de rijst opeten. De man krijgt van zijne schoonouders een nieuw wiedmes (*sengko'*), en wiedt daarmee een weinig gras op het erf. Ook dit noemt men weer *mopakana*. De bedoeling is: eerst als het wielmes geheel opgebruikt is, zal het huwelijk een einde nemen (*Kapoempoe-poempoe'na sengko, hondo'o wo'o pohambokonda*).

Het gebeurt wel, wanneer bruid en bruidegom niet één van ziel zijn (*ti'ara hintanoeana'*), ze niets van elkaar willen weten. De bruidegom loopt dan weg; de bruidschat behoeft dan nog niet betaald te worden, d.w.z. wanneer dit wegloopen dadelijk plaats heeft. Een jonge man liep 's nachts weg „omdat het matje van de bruid vol weegluizen zat". Ook het weinig of niet behaard zijn van de vrouwelijke genitalia is een grondige reden om weg te loopen. Zij is dan *mabaa* „onbegroeid", lett. „licht"; de buffels zullen dan weinig jongen werpen.

Ongeveer een maand na het huwelijk heeft het doen opklimmen van de vrouw in het huis harer schoonouders plaats (*mampopengkahe' tawine*). Nadat des morgens een buffel is gedood, wordt 's avonds de jonge vrouw naar het huis harer schoonouders geleid. Hierbij vergezellen haar 4 bloedverwanten van vaderszijde (*to na'anaka tomoane*), en 3 van moederszijde (*to na'anaka tawine*), met de jonge vrouw als vierde (*mampokaiba wata tawine*). Het aantal geleidsters van de vrouw moet even groot zijn als dat van de geleiders van den man is geweest op den trouwdag.

De bloedverwanten van de vrouw verzamelen zich vooraf in het trouwhuis, waar een afgevaardigde van de familie van den man een stuk katoen komt brengen. Dan eerst begeeft men zich op weg. Zijn ze bij het huis van den man aangekomen, dan wordt op elke trede van de trap een stuk katoen neergelegd. Bovengekomen legt men ook een stuk katoen in 't deurportaal, waarover de vrouw heenstapt. In huis gekomen wordt een kralen kraag (*ale awolo*, die vroeger bij het buffelfeest gebruikt werd) voor de jonge vrouw neergelegd, en men verzoekt haar hierop te gaan zitten. Even te voren heeft ze een matje, een stuk foeja of een deken opgehangen. Men biedt haar nu sirih-pinang aan (*rahoehoe' mama'*) in een mandje (*bingka'*), waarin ook twee koperen armbanden gelegd zijn. Het voedsel voor de jonge vrouw is eerst in boomblad gepakt en daarna in mooi katoen gewikkeld en met halskettingen toegebonden. Deze kettingen mag

ze meenemen naar huis. Ook haar geleidsters ontvangen geschenken, zooals een sirihdoos (*salapa'*), lappen katoen van 4 meter lengte. Men reikt deze geschenken over met de woorden: *De'e koepoangka' amo komi, bona matinoewoe' mohamboko. Hai pengkahe'moe inde'e i tambikoe, bona narae moto mombepoliloa.* „Dit schenk ik u opdat het huwelijk van langen duur zij. En wat betreft je opklimmen hier in mijn huis, opdat het gepast (oorbaar, geoorloofd) zij wederzijds bezoeken te brengen".

Op den volgenden dag is het eigenlijke feest (*mata soesa'*); dan wordt de jonge vrouw er weer bij gehaald. Na den maaltijd worden 8 mandjes neergezet voor de 7 geleidsters van de vrouw (soms maakt men wel 16 mandjes gereed); uit 4 wordt de inhoud gelicht, en 4 worden er met mandje en al meegenomen. De inhoud van de eerste 4 bestaat uit ijzer (*ahe'*); dit wordt op den vloer uitgestort. De inhoud van het vijfde mandje is: 4 pakjes gekookte rijst (*poto'na ande'a*); één pakje groente en vleesch dat groot is verpakt (*halo hantoeda' to mahile karapoengkoe'na*); rechtervoorpoot van een buffel, waarvan de benedenpoot niet is ontwricht, en met de ribben er nog aan (*paroerana baoela to ti'ara raleho' karoempana hai rapokalepa'*); als onderlaag een *maboeri*-kain of een Rongkongsche rok (*popodampangina bana maboeri hangkaoe ba wini poritoetoe*).

Inhoud van het zesde mandje is: een soort doek, *lipa' to ratawoeleli*, van een waarde van 1 buffel; vier pakjes rijst (*ande'a iba poto'na*); 1 pakje groente en vleesch (*halo' hantoeda'*). In het zevende mandje zit: vier meter zwart katoen (*to maiti habala'*), vier pakjes rijst (*ande'a iba poto'na*); 1 pakje groente en vleesch (*halo' hantoeda'*). In het achtste mandje bevindt zich: een stuk katoen (*kaoe bana*), vier pakjes rijst (*ande'a iba poto'na*), 1 pakje groente en vleesch (*halo' hantoeda'*).

Na het *mampopengkahe'* mag de jonge vrouw steeds bij haar schoonouders opklimmen.

Wat de verhouding van den man tot zijne schoonouders betreft, het zoogenaamde *mopenganti'i*, diene het volgende: Bij het huwelijk ontvangt de jonge man van zijne schoonouders een hakmes. Door het aanvaarden hiervan toont hij zijne schoonouders te willen helpen bij den arbeid. Zoolang hij den bruidschat nog niet heeft betaald, blijft die verplichting bestaan. Daarna is hij vrij te gaan, waarheen hij wil, en zijne vrouw met zich mee te nemen.

Hij heeft zich streng in acht te nemen, dat hij den naam van de

Een Bada'sche vrouw in feestdos,
van voren gezien.

Dezelfde,
van terzijde gezien.

familieleden der vrouw, die als „schoonouders" (*penganti'i*[1])) worden beschouwd, niet uitspreekt. Dit voorschrift geldt evenzeer voor de vrouw ten opzichte van de familieleden van haar man. Het uitspreken der verboden namen zal ten gevolge hebben, dat er idiote of doofstomme kinderen geboren zullen worden; ook kan men er ontsteking van de luchtpijp door krijgen. De schoonouders mogen ook het eten, dat de schoonkinderen laten staan, opeten; in geen geval mag men de slaapplaats van zijn schoonouders betreden. Men mag niet over hun graf loopen; men zal dan door framboesia (*toempi*) bezocht worden, of een opgezetten buik krijgen (*boento*). Men loopt bij overtreding van deze voorschriften ook gevaar krankzinnig te worden, of later overspel te bedrijven. Spreekt men toch bij ongeluk een der verboden namen uit (*to nakanga, to naroempa laloeta*), dan koopt men zijn overtreding af (*meholo*) door dengeen, wiens naam men heeft uitgesproken 7 stukjes pinangnoot en 7 stukjes sirih te geven. Men doet ook goed, wanneer men tegen het *mopenganti'i* heeft gezondigd, wat van het lichaams- of oorvuil van dien persoon in water opgelost te drinken, of zich dit op het lijf te smeeren (*rapobada'*). Heeft men den naam van een overledene uitgesproken, dan draagt men den doodgraver op een versche bamboe met water op het graf van den beleedigde te plaatsen. Na eenigen tijd moet men dan van dit water drinken om niet door den vloek (*boento*) getroffen te worden.

Als *penganti'i* beschouwt men: de schoonouders, ooms en tantes (*pinoamana hai pinoinana*), hun grootouders (*oewe'nahe kaisa*); hun overgrootouders (*oewe' koentoenda*, lett. „kniegrootouders"). De over-overgrootouders (*oewe' palanta'*, lett. „voetzool-grootouders"), het nog oudere geslacht (*oede' karawe'*, lett. „teen-grootouders"), en het daaraan weer voorafgaande geslacht (*oewe' kaloepa'*, lett. „nagelgrootouders") worden niet meer tot de *penganti'i* gerekend.

Is de vader van de vrouw (*poko' ana'* „oorsprong van het kind") de jongste van zeven broers, dan mag de naam van den op hem in leeftijd volgende (*toadi-adi*) niet uitgesproken worden en ook niet die van den oudsten broer (*towoeotoe-woetoe'*). De namen der andere broers zijn niet verboden (*palia*). Evenzoo is het gesteld met de familie van moederszijde. Dat men kan volstaan met alleen den naam van den jongste en van den oudste te eerbiedigen, den naam dus

[1]) *Penganti'i* kan weergegeven worden met „begeleider" (vgl. Napoe *meantia* „brengen, geleiden"), daar de man wordt gebracht door zijn schoonouders naar het huis zijner bruid en de bruid naar het huis van haar man.

van hem, die de rij opent en van hem die de rij sluit, bewijst, dat men hierdoor de tusschen hen in staanden als onaantastbaar, veilig, beschermd beschouwt. Degenen echter die de rij openen en sluiten verkeeren in bizonder gevaar. Door het noemen van hun namen komen echter niet alleen zij zelven in gevaar (wordt niet alleen op hen de aandacht gevestigd), maar wordt ook de deur geopend voor de verderf aanbrengende krachten naar de andere broers.

Als reden voor het *mopenganti'i*, die door de menschen wordt opgegeven, deelde ik boven reeds een zeer onwaarschijnlijk verhaal mede. Juister zal zijn, dat eerbied voor ouderen in den loop van den tijd in vrees ontaardde. Als we hierbij nog in aanmerking nemen, dat voor den natuurmensch naam en wezen hetzelfde zijn, en men door iemands naam uit te spreken de aandacht van vijandige machten op den drager er van richt, is die vrees alleszins verklaarbaar. Bovendien, door iemands naam uit te spreken, krijgt men een zekere macht, invloed over of op den drager er van.

Een gevolg van het *mopenganti'i* is het verschil in woorden. Voor eenzelfde zaak heeft men in 't zelfde land of dorp verschillende namen. Men leent er zelfs vreemde woorden voor.

Over het algemeen houdt men aan het *mopenganti'i* streng de hand. Alleen bij de jongere generatie wijkt de vrees een weinig door invloed van onderwijs en prediking.

Verhouding tusschen de echtelieden.

De verhouding tusschen de echtelieden is over 't algemeen vrij koel. Dit verwondert ons niet, waar we gezien hebben, dat de meeste huwelijken wel niet buiten de jongelieden om worden klaar gemaakt, maar dan toch zonder dat men veel met hun wenschen rekening houdt. Van liefde, waarin wij dit verstaan, is dan ook geen sprake.

Krijgt een jonge man op reis bericht, dat zijn vrouw ernstig ziek ligt, en stelt men hem voor om naar huis terug te keeren, dan zal hij vaak eerst overwegen of het hem finantieel niet nadeelig zal zijn. Heeft hij bijvoorbeeld bepaald werk op 't oog waarmee iets te verdienen valt, dan laat hij haar stil doodgaan: „Als de Lotsbedeelers het nu eenmaal willen, dat mijn vrouw zal sterven, wat kan ik er dan aan doen; mijn aanwezigheid maakt haar toch niet beter". In de moeielijkste oogenblikken van de vrouw, bij bevalling, bij overlijden van de kinderen, is de man vaak afwezig. In het eerste geval nagenoeg altijd. Wel speelt het schaamtegevoel van den man hierbij

ook een rol, hij kan geen leed zien en verbergt liefst zijn innerlijke gewaarwordingen en gevoelens, en er zal hier ook wel weer vrees in 't spel zijn voor de bij bizondere gebeurtenissen ontketende magisch werkende krachten.

De vrouw is in de eerste plaats voor den man voorwerp voor sexueel genot. In de tweede plaats moet ze hem kinderen schenken. Bevredigt zij de behoefte van den man niet, of laat ze hem kinderloos, dan neemt hij een andere vrouw. Is ze oud, dan verhindert niets hem haar weg te werpen „als een afgelikt blad" (dit slaat op de omstandigheid, dat men van boombladeren eet). Heel vaak gebeurt het, dat een man op leeftijd, hoe onoogelijk en vies hij er vaak uit moge zien, een jong meisje tot zijn vrouw maakt. Menig meisje gruwt hiervan, maar zelden hebben ze moed genoeg om het bevel van ouders en de edelen te weerstaan. Toch zou het treurig zijn als er niet een meer ideale verhouding tusschen echtelieden werd gevonden, maar ze is zeldzaam. Wanneer gehuwden elkaar bij den naam noemen, wijst dit dadelijk op een hartelijker verhouding.

Veel wordt vaak bedorven door de ouders van de vrouw, bij wie de man inwoont. Ze trachten vaak hun wil aan het jonge paar op te leggen. Dit is dan vaak een oorzaak tot twist met al de gevolgen er van. Af en toe probeert de man zich aan den invloed zijner schoonouders te onttrekken door na een twist samen met zijne vrouw bij anderen zijn intrek te nemen Is de vrouw de aanleiding tot den twist geweest, dan moet de man een buffel betalen, *pebae* „voor het op zijde gaan" genoemd. Hiervoor zullen de ouders der vrouw ter zijde gaan, als het paar weer thuis wil komen, want door weg te loopen, deed de vrouw eigenlijk afstand van haar kindschap, bloedverwantschap (*nahoerengi karapotinana*). Heeft de man aanleiding gegeven tot den twist, dan moet hij twee buffels betalen, die *kakoi' inao* „om de nijdigheid weg te nemen" heeten. Heeft echter een der schoonouders den man lichamelijk letsel toegebracht, dan vervalt de bruidschat (*matemi holo* „de koopprijs sterft"). Is deze reeds betaald, dan kan de man hem terug eischen.

Echtscheiding.

Hoewel echtscheiding (*mogaa'*) vrij veel voorkomt, heeft dit toch niet zoo vaak plaats als men zou verwachten, gezien de wijze waarop de huwelijken tot stand komen. Dit is vooral te danken aan het instituut van den bruidschat, waardoor de man geldelijk schade lijdt, wanneer hij zonder geldige reden van zijne vrouw wil scheiden.

Men is heel snel met het opleggen van boeten. Wanneer een paar dreigt vaneen te gaan, wordt de mogelijkheid van beboet te worden goed overwogen. Vreest men dat de berekening zal falen, en voelt een van de partijen, dat ze bij de scheiding schade zal lijden, dan zoekt ze tot een vergelijk te komen. De familie van de vrouw houdt zich gewoonlijk het strakst, daar een scheiding voor haar meestal voordeel oplevert; voor de familie van den man is een vredelievende oplossing meestal gewenscht, daar zij gewoonlijk aan het kortste eind trekt.

Wat zijn nu de redenen die geldig worden geacht voor een echtscheiding? In de eerste plaats overspel (*meboealosi*), want hierdoor heeft aanranding van het eigendomsrecht plaats. Zelfs den schijn op zich te laden een andermans vrouw te willen benaderen, kan voor den verdachte gevaarlijk worden. Fluit bijvoorbeeld een man, terwijl een gehuwde vrouw kookt, dan is dit een teeken, dat hij ten opzichte van haar slechte voornemens koestert. Ziet een man, dat zijne vrouw de ruimte tusschen de haardsteenen met asch heeft opgevuld, dan trekt hij daaruit de gevolgtrekking, dat ze overspel gepleegd heeft, en dit tracht te verbergen. Wanneer ze gedurende den maaltijd zingt, denkt haar man dadelijk dat ze iets in den zin heeft. Droomt een man dat een ander zijn broek heeft aangetrokken, dan is hij overtuigd, dat die persoon overspel met zijne vrouw heeft gedaan. Uit vrees van slechte voornemens verdacht te worden, zal een man er voor oppassen niet tusschen twee echtelieden in te gaan zitten, of te dicht langs een gehuwde vrouw heen te gaan.

Vóór de komst van het Gouvernement stond op overspel de doodstraf. Op heeterdaad betrapt mochten de schuldigen op staanden voet gedood worden. Toch werd de doodstraf niet vaak toegepast. Vooral als edelen zich er aan schuldig hadden gemaakt, zocht men een uitweg, zoowel uit eerbied voor hun adel, als om een aantal buffels als boete van hen los te krijgen.

Wanneer iemand, die gehuwd is, overspel bedrijft met eens anders vrouw, moet de beleediger, *boealo* genoemd, of *toperampa* „de roover", aan zijn eigen vrouw betalen: 1. *pebamba* „voor het slaan", nl. van den man door de familie van zijne eigen beleedigde vrouw; dit is 1 buffel; 2. *pekoemoeki*, ook 1 buffel. Hij betaalt deze boeten aan zijn eigen vrouw of hare familie, wanneer beiden bij elkaar willen blijven. Eischt de door haar man beleedigde vrouw scheiding, dan moet de man behalve de *pebamba* nog een buffel betalen, die *kahili* „voor de schande, schaamte" heet. Heel vaak laat de man zich

niet scheiden, hij betaalt de *kahili* niet (*ti'ara nakahili*), maar gebruikt zijn vrouw als „vischfuik" (*tangkala, napotangkala*) om er andere mannen in te vangen en te beboeten. Scheidt de overspeler van zijn vrouw, dan betaalt hij de *pebamba*, de *kahili*, en 1 bijl om den huwelijksband door te hakken (*popotampa'na pohambokonda*). Men noemt dit *mombepokahili*, lett. „elkaar te schande maken".

Aan den echtgenoot van de vrouw, met wie iemand overspel heeft gepleegd, moet de beleediger betalen: 1. *pebamba* „voor het slaan", 1 buffel; 2. *hoda laba* „voor het ophangen van het schild", of *pohoda piho'* „voor het ophangen van het zwaard", waarmede de familie van den beleedigde afziet van wraak nemen, 1 buffel; 3. *hoda hoembela* „voor het ophangen van het regenmatje", 1 buffel; want door het bedrijven van overspel zal de regen uitblijven; 4. *hoeda* „zitten", opdat de edelen kunnen gaan zitten om over het misdrijf te praten (*bona pehoeda toe'ana sala*), 1 buffel; 5. *wewesi* „voor het omwikkelen", van het zwaard opdat men er niet mee zal hakken, 4 M. katoen; 6. *koi' inao* „voor de nijdigheid", om deze namelijk weg te nemen.

Twist kan ook een reden tot echtscheiding worden, in 't bizonder een twist, die ontstaan is doordat een man zich tegenover andere vrouwen niet in acht genomen heeft. Sommige vrouwen zijn zeer gevoelig op dit punt; men noemt ze *topohoeba*. Zoo herinneren wij ons dat een meisje tusschen twee echtelieden in ging zitten. Toen de man haar niet terechtzette, greep zijne vrouw het hakmes van de haak, en reikte dat haar man toe met de woorden: „Hier, hak me maar dood. Je bent een oude vent"; wat zooveel zeggen wil als: je bent voor de voortplanting ongeschikt; een groote beleediging. Gewoonlijk, als de twist hoog is geloopen, kost het weinig moeite de echtelieden weer tot elkaar te brengen. Is de bruidschat al betaald, en woont de vrouw bij haar man, hetgeen nogals eens voorkomt, dan keert zij naar het huis harer ouders terug. In de meeste gevallen kan men haar alleen door een geschenk, een buffel bijv. bewegen weer naar haar man te gaan.

Jaagt de vrouw den man weg, dan vervalt de bruidschat; de man moet alleen een bijl geven. Men spreekt dan van *mampenete kahili* „over de beschaamdheid heenloopen". Komt ze tot andere gedachten (*naboekinao ngkaboko*), dan moet ze, wil ze haar man terughebben, 1 buffel betalen, die den naam draagt van *pakaro'a inao* „verzoener". Verlaat de man zijne vrouw, en keert hij tot haar terug, dan laat men ze samen sirih pruimen (*rapopomama'*). Daarna verricht de

topoholoei (zie beneden) het *mohepa' panga* „vaneenscheuren van een gevorkten stengel". Hij neemt daartoe een *bomba*-blad, scheurt dit van een, en zegt tot de twistenden: *De'e mombemama'mi mama'mi; mewali', maimi ta'andoeka i oewai ma'araha iti sala'mi, bona maroho womi pohambokomi.* „Nu hebt gij met elkaar uw sirih-pinang gepruimd; laat ons dus doen afdrijven in dat snelvlietende water uwe misslagen, opdat uw huwelijk weer sterk zij". Daarna gooit hij de twee helften in het water en zegt: *O, Bela Mooere' hai Bela mosaoeroe! Ane mewoa'ko mai mooere', mengkolikako mai mampehadingi laloetangkoe'. Hendo'o-ndo'o Bela Mosaoeroe; ane mewoa'ko mai mosaoeroe, mengkolikako mai mampehadingi laloetangkoe'. Bona noehadia wo'o Ala Tala hai Nabi; ane motoebala'ko, Ala Tala, mengkolikako mai mampehadingi laloetangkoe'. Ane motoempapako', Nabi, mengkolikako' mai mampehadingi laloetangkoe'. To mai koeandoeka de'e, pogaa'nda tohamboko'; hai de'e-de'e mombehoele' womohe'; hai koeperapi', noepakaro'ami pohambokonda.* „O stroomopwaartsche goden en stroomafwaartsche goden! Als ge met uwe hoofden stroomafwaarts zijt gericht, keert u dan om om te luisteren naar mijne woorden! Alzoo ook gij, stroomafwaartsche goden; als gij uwe hoofden stroomafwaarts hebt gericht, keert u dan om om te luisteren naar mijne woorden. Opdat ook gij het hoort, Ala Tala (Ala Tala is Vader Hemel) en Nabi; als gij op uw rug ligt, keer u dan hierheen om te luisteren naar mijn woorden. Als gij op uw buik ligt, Nabi (dit is de aarde), keer u dan om om te luisteren naar mijn woorden. Hetgeen ik hier doe afdrijven is de (misslag der) scheiding van dit echtpaar; en nu zijn ze weer tot elkaar teruggekeerd; en ik vraag, maak hun huwelijk goed".

Het terugkeeren van den man naar zijne vrouw is alleen mogelijk, wanneer de laatste nog niet hertrouwd is, zooals wel vanzelf spreekt.

Het loon van den *topoholoei* is één hakmes (*ahe' hamata*) en één hoen (*manoe' hamba'a*).

De vrouw dringt ook wel op echtscheiding aan, als haar man te lang op reis blijft. De ouders van het meisje brengen dan het matje van den man bij zijne ouders. Komt men tot overeenstemming, dan wordt door de familie van den man een buffel gedood ter verzoening. Wil de vrouw echter niets meer van haar man weten, dan dwingt zij de familie eenvoudig door overspel te plegen. Overigens kan de geringste zaak als reden tot echtscheiding worden gemaakt, als men maar voet bij stuk weet te houden en glad van tong is.

Polygamie.

Veelwijverij (*mokarodoca*) komt in Bada' weinig voor. Het is als een abnormaal verschijnsel te beschouwen, als een afwijking van den regel, en in strijd met de zuivere adat. Dit blijkt vooral hieruit, dat de voornaamste en rijkste edelen maar één vrouw hebben, een enkel verklaarbaar geval uitgezonderd. De weinige gevallen van polygamie die voorkomen, moeten dus niet bij de rijken worden gezocht, hetgeen men zou verwachten. Ult. 1925 waren in geheel Bada' slechts 25 mannen die in polygamie leefden: In Bomba 2, in Lelio 2, in Kanda 1, in Boelili 5, in Bakekaoe 3, in Bada' 1, in Gintoe 2, in Roende 4, in Lengkeka 1, in Kageroa 1, in Tomehipi' 3; in de andere dorpen leefden geen mannen in polygamie. Op een bevolking van ongeveer 5000 zielen is dit niet veel. Het hoogste getal vrouwen door één man tegelijk bezeten was tot heden 10. Van de pasgenoemde 25 mannen hadden 21 twee vrouwen, 2 drie, en 1 vier.

Het motief om een tweede vrouw er bij te nemen is behalve zinnelijkheid de behoefte aan kinderen. Kinderloosheid leidt dan ook vaak tot het aangaan van een dubbel huwelijk. Dat zoo weinig edelen er een tweede vrouw bijnemen, vindt zijn oorzaak, behalve in het huwelijksrecht, in de zorgen die zulk een dubbel huwelijk met zich brengt. Men moet voor iedere vrouw een huis onderhouden, een tuin aanleggen, en dergelijke meer. Ook ziet men op tegen het verzet van de eerste vrouw; dit kan zeer hevig zijn, vooral als zij uit hooger stand is dan de man. 't Gebeurt wel, dat zij de indringster met eenige vriendinnen overrompelt, en haar de vagina met peper inwrijft (*rakoeḷagoangi kata'na*), of haar de kleeren van het lijf scheurt (*rabelangi*). Op allerlei manieren kan ze het de indringster moeielijk maken. Wil men de vrouwen met elkaar verzoenen, dan laat men ze *mombebingka'*, d.w.z. dan laat men ze elkaar een mandje (*bingka'*) met rijst, groente en vleesch, een baadje en een draagsarong geven. Daarna moeten ze samen eten (*modoeḷoe*).

Een voorname reden voor het feit dat dubbelhuwelijken zoo weinig voorkomen, is de vrij hooge positie, die de vrouw in Bada' tegenover den man inneemt. Gaat de man zonder voorkennis van zijn vrouw een andere vrouw een bezoek brengen (*metohantani'na*), dan is hij „schuldig de *pebamba*-buffel en de *tonadii'*-buffel te betalen" (*masala' i bamba hai i tonadii'*). Zie ook hetgeen daarover gezegd is bij overspel. Toch houdt de eerste vrouw zich bij een dubbelhuwelijk van

haar man vaak kalm, vooral als zij reeds op leeftijd is gekomen, uit vrees „weggeworpen" (*ratibe*) te worden.

Polyandrie komt niet voor. Het instituut der *toradoeloe* is hieronder niet te rekenen.

Verboden huwelijken.

Een huwelijk kan verboden zijn omdat man en vrouw van verschillenden stand zijn, of omdat ze te na aan elkaar verwant zijn. Wat het eerste betreft, we hebben reeds gezien dat men op sexueel gebied niet hoog staat, wat voor een niet gering deel te wijten is aan de aanwezigheid van slaven. Sexueele omgang van edelen met slavinnen komt veel voor, zonder dat dit eenige rechtsgevolgen voor den edelman heeft; hij behoeft de slavin niet te trouwen. Alleen is het in zulke gevallen gewenscht om ter voorkoming van natuurrampen als misgewas, overstrooming, epidemieën, die aangemerkt worden als gevolgen van buitenechtelijk verkeer, verzoening er voor te doen door te *moholoei'* (wat reeds beschreven is), voorafgegaan door *merare*. De stam van dit woord is *rare*; *torare* „vreemdeling", *merare* is dus „naar een vreemd dorp gaan". Het zou ook kunnen beteekenen „regen vragen", daar *rare* een wisselwoord voor regen is; maar dit is niet waarschijnlijk. Dit alles heeft ook plaats als een slaaf zijn meesteres benadert (*morongo' bagia*), of als de verleiding van zijn meesteres uitgaat (*mosoro wata*). Hierop stond vroeger de doodstraf, maar meestal doet zoo iets alleen een geziene slaaf, die men niet graag wil missen, omdat hij zich door trouw en ijver heeft onderscheiden, of omdat hij behoort tot de zoogenaamde erfslaven (*hawi' sosora*). Wanneer het wegwasschen van kwaad (*moholoei'*) plaats heeft voor twee lieden, die het al een poos in 't geheim met elkaar hebben gehouden, dan spreekt men van *moramboe langi* „berooken van de lucht", van 't firmament, van Vader Hemel; dit woord is uit het Napoe'sch overgenomen. De kop van den buffel die hierbij gedood werd (zie beneden), werd geroosterd (*ratoenoe*), opdat „Die in den hemel woont" het zal ruiken (*bona ranahoena na'ari Toilangi'*).

Het afwasschen van schuld.

In den vroegen morgen van den dag waarop de schuld zal worden afgewasschen (*moholoei*), komen de daartoe uitgenoodigde personen uit een vreemd dorp *merare*. Ze gooien met stokken en steenen tegen de huizen, en nemen alles mee wat ze grijpen kunnen: huisraad, varkens, kippen, enz. Gewoonlijk hebben de bewoners der huizen

echter alles bijtijds opgeborgen. Ook hakt men in de palen van het huis van den schuldige. De aanvoerder van de *toperare* neemt een met water gevulden bamboe, brengt die in de woning van den schuldige, hakt hem daar door, zoodat het water wordt uitgestort, „opdat evenals het water wordt uitgestort, zoo ook de zonde wegvliedt met het water". (*Hondo'o kateboeboena oewai, hondo'o wo'o kateboenoena sala'*). Meer voor de hand ligt echter, dat de bamboe de schuldige voorstelt en het uitgestorte water bloed. Wie 't eerst na deze handeling in die woning komt, moet een lap witte foeja geven. Doet hij dit niet, dan zal zijn of haar erf in 't bizonder worden geplunderd. De witte foeja wordt aan den leider gegeven. Ook geeft men hem een hoen, dat hij dadelijk den hals doorsnijdt en naar buiten werpt. Een van de *toperare* raapt het hoen op, en heft daarbij den krijgskreet aan. Het schenken van witte foeja en het naar buiten werpen van het gedoode hoen wijzen er duidelijk op, dat de bamboe met water den schuldige voorstelt.

Daarna gaat men het kwaad afwasschen (*moholoei*). Men begeeft zich hiertoe naar een snelvlietende rivier. De twee schuldigen, die ook door bloedverwanten vervangen kunnen worden, dragen een bruin varken, dat een boschvarken moet voorstellen. Ook trekt men een witten buffel met zich voort. Bij de rivier gekomen, gaat men in het water staan, en terwijl de schuldigen of hun plaatsvervangers de rechterhand op het varken leggen, bidt de voorganger: *O Bela Mooer!ane mewoa'ko* enz. *To mai koeandoeka de'e, pakade'nda Anoe hai Anoe. De'e koehanga'ako, taoena rodoea de'e mai mohoerengi sala'nda, (lawi' ti'arapi naisa mahili, Anoe, mampotomoane kaoewe' ana' Hondo'o-ndo'o wo'o, Anoe, ti'arapi naisa mengkelehoe i hawi' na* [1])*). Itimi mai koeandoeka de'e-de'e, bona pokababamo', bona pewali' poholia'koe', bona ara oewai koeinoe*. „O stroomopwaartsche Geesten ! indien gij met uwe hoofden enz. (zie de vertaling van het vorige gebed). Hetgeen ik hier kom laten afdrijven is de huwelijksgemeenschap tusschen A en B. Dit zeg ik u, deze twee menschen komen hun misslag verwijderen, want A kende geen schaamte haar heer tot man te nemen. Zoo ook B, hij gruwde niet langer van zijne slavin. En dat is het, wat ik kom afdrijven, opdat ik regen zal ont-

---

[1]) Wanneer het de huwelijksgemeenschap van bloedverwanten geldt, wordt het tusschen ( ) geplaatste vervangen door: *lawi' to mombepopenganti'i mokade' hai to mombepomania*" want zij die in de verhouding van *penganti'i* staan, oefenden huwelijksgemeenschap uit met die als schoondochter wordt geacht.

vangen, opdat mijn akkerwerk zal gelukken, opdat er water voor mij zij te drinken".

Vervolgens loopt hij zevenmaal van rechts naar links en evenzooveel malen van links naar rechts om alle volwassen aanwezigen heen. Hij doet ook hetzelfde bij de jongelieden. Dan besprenkelt hij hen met een kwast van bladeren van de Dracaena (*taba*), van de *poharoa, todo-todo', lelembanoea, kaoe ragi, piho-piho'*, en andere; hij sprenkelt van de menschen af terwijl hij tot de stroomafwaartsche goden bidt. Vervolgens bestrijkt hij de schuldigen met de genoemde bladeren van het hoofd tot de voeten, neemt daarna een stukje van den broekband van den schuldigen man, en een stukje van de rok van de schuldige vrouw, waarbij de man zijn broek en de vrouw haar sarong uitdoet, waarin zij hun misstap hebben begaan (ze hebben tevoren twee kleedingstukken over elkaar aangedaan). De stukjes gooit de voorganger samen met het *taba*-blad in het water, waarbij hij uitroept: „Neem mee, neem mee, onze misslagen. Kijk er niet meer naar om naar de misslagen van ons en van onze voorouders!" Soms wordt het *taba*-blad eerst nog in stukjes gesneden. Ook het varken wordt nu doodgestoken, zoodat het bloed in het water stroomt, en in dit met bloed vermengd water baden de familieleden der schuldigen staande benedenstrooms. Men vecht als het ware met elkaar om zooveel mogelijk van dit bloedwater te bemachtigen.

Daarna wordt de buffel door een voorvechter (*tadoelako*) gedood. Als een ander (*sampaka taoenana*) dit deed, zou hij een gezwollen buik krijgen (*boento*). Het vleesch van den buffel mag alleen bij de rivier worden gegeten, men mag er niets van naar huis meenemen. De kop van het dier wordt overdekt met witte foeja, en dan slaat men hem af; een man grijpt dien kop, en loopt er hard mee weg. Hier dus weer het dooden van een buffel in de plaats van een mensch. De schuldigen mogen niet van het vleesch eten. De varkenskop is voor degenen die aan het *merare* hebben deelgenomen (*tokamerare*); de buffelkop is voor den *tadoeḷako*. Ook bij het in stukken hakken van den buffel, bedekt men het dier met witte foeja en strooit er rijst op.

Als men naar huis gaat, loopen allen onder een gespleten bamboe door, wat de bedoeling heeft om de misslagen (*saḷa'*), die nog aan de menschen kleven, tegen te houden. Men noemt dezen bamboe dan ook *taḷa popohoerengi saḷa'* „bamboe om de misslagen te verwijderen". Boven in den bamboe zijn medicijnen gestoken, en het overschot van de bladeren die men bij het besprenkelen heeft gebruikt,

plaatst men aan den voet er van. Voorop in de rij gaan de schuldigen, die met z'n tweeën een reepje foeja (*pampenini'a*) in de hand houden. Terwijl ze onder den bamboe doorgaan hakt één van hen het reepje door, opdat hun bloedverwantschap (wanneer ze namelijk aan elkaar verwant waren) te niet worde gedaan (*bona poga'a pohalaloenda, bora hambokomo'*). Ze mogen daarna met elkaar huwen.

Wanneer ze onder den bamboe door zijn geloopen slaan de deelnemers aan den optocht twee steenen uit de rivier tegen elkaar, en werpen die over den rechterschouder naar achter, waarbij ze zeggen: *Mogaa'moke' sala'!* Misslag, wij scheiden van elkaar! Er mocht eens iemand zijn, die zich aan dezelfde zonde had schuldig gemaakt. Aan de andere zijde van den bamboe wacht de voorganger hen op, die allen bloed op het voorhoofd smeert (*raligi*), ter versterking van de levenskracht, maar niet onwaarschijnlijk ook als merkteeken: zij zijn de gereinigden, doordat hunne misslagen door het bloed-water zijn afgewasschen en meegevoerd. Na het *moholoei* mag men een dag niet werken.

Dit *moholoei* wordt ook verricht gedurende de landbouwwerkzaamheden, ook al is geen geval van bloedschande of overspel bekend. Men doet dit uit voorzorg, want er mocht eens iets dergelijks zijn voorgekomen, dat niet bekend is geworden.

Hoewel dus een huwelijk tusschen edelen en slaven verboden is, zoo heeft men toch wegen gevonden, zooals wij hebben gezien, om de verderfaanbrengende magische krachten, die door zoo'n huwelijk ontketend zijn, te neutraliseeren.

Behalve het *moholoei* moet, om het huwelijk tusschen een slaaf en een vrije mogelijk te maken, nog plaats hebben het „afwasschen van het slaafschap" (*nabaho'i pohawi'na*). De edelman wascht het slaafschap van zijne vrouw af, en koopt haar in in den adelstand (*nahole katoeanana*). Daartoe moet hij haar arbeidskracht betalen (*pahawana bago' haha*) met 5 buffels:

1 voor het groente-zoeken, *halo-halo'* genaamd;
1 voor het hout halen, *kaoe* genaamd;
1 voor het water aandragen, *oewai* genaamd;
1 voor het waterdiertjes scheppen, *pohaona* genaamd;
1 voor het akkerwerk, *poholia'na* genaamd.

Mij is echter een geval bekend, dat het „slaafschap" werd afgewasschen met 12 buffels en 20 stukken katoen.

Trouwt een slaaf met een edelvrouw (*mosoro watoe*), dan blijft hij steeds de slaaf van zijne vrouw: hij moet haar sirihtasch dragen,

palmwijn voor haar halen enz. De kinderen echter worden beschouwd als tot den adelstand te behooren.

Huwt een middenstander (*kabilaha*) met een slavin, dan moet hij betalen aan den eigenaar van de slavin:

1 buffel *popokamba pantamboe'na* „ter vervanging van haar werk als waterhaalster", 1 buffel *popokamba pointo'na* „ter vervanging van haar werk als rijststampster", 1 buffel *popokamba peholo-holona* „ter vervanging van hetgeen ze gekost heeft". Verder nog een aantal buffels voor de door de ouders van den eigenaar geleden schade. Zoodra deze buffels betaald zijn, hebben de vroegere meesters van de slavin niets meer over haar te zeggen. Kan hij die buffels niet betalen, dan wordt de *kabilaha* slaaf van de eigenaars der slavin.

Verder zijn verboden een huwelijk tusschen halven broer en halve zuster, tusschen stiefbroer en stiefzuster. (Bij zoo'n huwelijk zou een der ouders sterven); tusschen twee broers met twee zusters; men noemt dit *pogaa' tawoeni* „de placenta scheiden", tenzij tusschen deze twee huwelijken een andere broer of zuster een normaal huwelijk heeft gesloten (*railiki*). Ook moeten die twee paren dan *mombetinoewoe'i* „elkaars levenskracht versterken" door het dooden van een buffel. Doet men dit niet dan zal spoedig een van de beide broers sterven, ze zullen er naar streven elkaar te overwinnen (*mombenangi tanoena'nda*), d.w.z. de levenskracht van den een zal sterker worden ten koste van de levenskracht van den ander. Voor een dergelijk huwelijk wordt de *ramboelangi*-plechtigheid gehouden.

Een huwelijk met het kind van vaders of moeders zuster (*tomombepinoana'*) kan alleen plaats hebben, wanneer alle ouden van dagen er in toestemmen (*rapabaha tosae*) anders moet de jonge man een bles-buffel betalen (*masala'i wontoetoe'*). Was over zulk een huwelijk niet van te voren beraadslaagd, maar hadden beiden de lieden voor een voldongen feit gesteld (*mombekatehoebei*), dan zou de *ramboelangi*-plechtigheid moeten worden gehouden.

De zuster van zijne vrouw als tweede vrouw er bij nemen mocht ook niet. Men spreekt dan van *topetere* „die in één rij staan". Boete twee buffels: één om de verwantschap tusschen de beide zusters te niet te doen (*popogaa'na halaloena*), één om haar afkomst van één vader en moeder te niet te doen (*popogaa'na inaana hai amana*). Nam men de zuster buiten medeweten van haar ouders tot tweede vrouw, dan moest de man van zijne eerste vrouw scheiden en twee buffels betalen, *petere* en *kakoi' inao*.

Met een zoogbroer of zoogzuster mocht men niet trouwen.

Niet verboden is, wanneer broer en zuster huwen met zuster en broer. Men noemt dit *mombepateoli* „elkaar teruggeven" of: *hakoe' lai'*.

Ook mag men de jongere zuster huwen, wanneer de oudere nog niet getrouwd is, mits men haar een hakmes geve. Men spreekt dan van *mombepolingka'i* „over elkaar heen stappen".

Dat iemand huwt met de weduwe van zijn broeder komt veel voor. Men noemt dit *mopahawa olonga* „vervangen van het hoofdkussen". De man betaalt dan tweevijfden van den bruidschat. Mag de man na het overlijden van zijne vrouw met haar zuster trouwen, ook het omgekeerde is dus toegestaan. Hertrouwt de vrouw echter, wanneer ze nog goederen van haar man bezit, of wanneer het lijk van haar man nog boven aarde staat, dan spreekt men van *mopolingka'i boe'oe* „over de beenderen (van den overledene) heenstappen". Ze moet dan drie buffels boete betalen. Heeft ze kinderen dan worden dezen erfgenaam van alle goederen en buffels. Heeft ze geen kinderen, dan de familie van den man.

Zooals overal komen ook in Bada' ongehuwde mannen en vrouwen voor. Men noemt ze *totelo'*. In 't bizonder worden hiermee aangeduid de ongehuwde mannen met vrouwelijke spraak en vrouwelijke manieren. Ze kleeden zich gaarne als vrouwen (*mompake-pakehi tawine*) en doen graag vrouwenwerk. Ook hermaphrodieten noemt men zoo. De volksmond beweert van hen, dat hun urine en hun ontlasting uit één opening komen.

Behalve deze afwijking komt als reden van 't ongehuwd zijn voor, dat men een afkeer heeft van 't andere geslacht, of zich door stroefheid onbemind heeft gemaakt. Ook vrouwen met huidziekten hebben vaak moeite een man te krijgen. Mannen daarentegen, hoe afzichtelijk ook, krijgen steeds een vrouw. Een voorname reden, dat veel meisjes ongehuwd blijven is het overcompleet aan leden van het vrouwelijk geslacht. Einde 1924 waren er in Bada' 2474 vrouwen en meisjes, mannen en jongens 2193, een verschil dus van 281.

Homosexualiteit komt vermoedelijk veel voor, al is het niet in volstrekten zin. Betreft het mannen, dan spreekt men van *mooempoe'* (gedacht is hier aan pederastie), bij vrouwen spreekt men van *modempe'*. Toch wordt het als magisch zeer gevaarlijk beschouwd. Slaven werden als zij het deden, gedood; voor edelen werd een buffel gedood als plaatsvervanger (*toeka' watana*).

Sexueele gemeenschap met dieren schijnt tot de hooge uitzondering te behooren. De eerste man die zich in Boeļili zou hebben

gevestigd, was een edelman van Poe'oe mboto, die sexueele gemeenschap met een buffel had uitgeoefend, en daarom door zijn mede-edelen was verstooten.

Nog eenige regelen voor den omgang tusschen de beide geslachten.

Het is niet geoorloofd, dat een vrouw gevolgd wordt door een ander dan haar echtgenoot.

Een man mag eens anders echtgenoote niet aanraken, tenzij hij medicijnman is.

Men mag niet met eens anderenmans vrouw schertsen, als haar echtgenoot er niet bij is. Zijn de twee na aan elkaar verwant, dan mag hij in geen geval den arm der vrouw bij den elleboog aanraken.

Is een vrouw alleen thuis, dan mag een man niet bij haar opklimmen, maar moet onder de rijstschuur gaan zitten. Gewoonlijk stuurt de vrouw dan iemand om te vragen wat het doel van het bezoek is.

Een man mag zich niet naast of tusschen vrouwen neerzetten, tenzij men daartoe door den echtgenoot wordt uitgenoodigd.

Men mag zich niet op den rand van de slaapplaats van een echtpaar neerzetten, tenzij men daartoe vooraf verlof heeft gevraagd.

Komt een man een vrouw tegen, dan moet hij uitwijken, van welken stand de vrouw ook zij, ook al is ze idioot, want de man heeft te zorgen, dat de vrouw een pad heeft, waarlangs zij kan gaan.

Een man zal zijn vrouw steeds vóór zich laten loopen, want hieruit blijkt dat hij haar hoogacht. Ook heeft men dan steeds zijn vrouw in 't oog; ze zou anders van achteren door een vijand of een wilden buffel kunnen worden aangevallen.

Is de man uitgegaan, dan moet de vrouw met 't eten wachten, anders zal de man honger hebben. Zoo ook moet de man met eten wachten, als de vrouw uit is, en wel om dezelfde reden.

VERTALING VAN SARGA XVIII VAN HET OUDJAVAANSCHE RĀMĀYAṆA.

DOOR

Dr. H. H. JUYNBOLL.

Sarga XVIII.[1])

Laten wij zwijgen over de vorstendochter en spreken over vorst Rāwaṇa. Hij zon op listen en zeer misdadig bedrog, bedroefd, bekommerd en overwonnen in dapperheid (1).

Çukasāraṇa was een volmaakte en krachtige held, geschikt om te beschermen in den strijd, een standvastige held; deze nu werd als spion gezonden door Daçāsya, om daar op den berg Suwela rond te zwerven (2).

Om het leger der heldhaftige apen te tellen; zijn plan was, om hun macht en het tegendeel (hunne zwakheid) te leeren kennen, en of de apenkoning sterk genoeg was, om in staat te zijn, hem te dooden of als hij dit wenschte, zich met hem te verzoenen (3).

Dit nu was het bevel van Daçāsya. Daarop ging Çukasāraṇa zeer snel weg. Toen hij kwam op den berg, die Suwela genaamd was, nam hij de gedaante van een aap aan, om te bedriegen (4).

Toen Wibhīṣaṇa hem zag, trad hij naar voren, standvastig en sprak snel: „O Çukasāraṇa! Wat is uw doel? Waarom doet gij, alsof gij een aap waar, zeer snood?" (5).

Dit waren de woorden, die hij vroeg. Çukasāraṇa zweeg, zeer beschaamd. Zij traden op hem toe en overvielen hem; terwijl zij hem bekeken. Hij werd gegrepen, gebonden en snel overgeleverd (6).

Toen vorst Rāmabhadra hem zag, sprak hij tot den voortreffelijken Wibhīṣaṇa: „Wat is dit voor een aap, deerniswaardig en gebonden? Wat heeft hij misdaan? Ik heb zeer met hem te doen" (7).

„Heil u, o vorst! Dit is geen onderdaan van u. Dit is een *rākṣasa*,

---

[1]) Sarga I—VI is vertaald door Prof. Kern in Bijdr. dl. 73 (1917), bl. 1, 155, 472. — Sarga VII—XVII door Dr. Juynboll in Bijdr. dl. 78 (1922), bl. 373; 79 (1923), 569; 80 (1924), 11; 81 (1925), 1; 82 (1926), 95; 83 (1927), 481; 84 (1928), 610.

een spion van Daçāsya, Çukasāraṇa, een held in de wereld. Alsof hij een aap was, tracht hij te bedriegen (8).

„Doch de woorden van den vorst, laten die ter harte genomen worden en niet veranderd worden. Dit is de reden, dat men op hem toetrad en hem aanbood. „Van welk belang zou het zijn, als hij gedood werd? (9).

Het is niet goed, dat hij door u gedood wordt. Wie zou aan zijn heer het gebeurde mededeelen? Maak snel zijne banden los, opdat hij snel bij zijn heer kome en hem bericht geve!" (10).

Zoo waren de woorden van heer Rāma. De *rākṣasa* was niet langer gebonden en was zeer tevreden. Hij trad snel naar voren, stond op en maakte een sĕmbah. Hij keerde terug en kwam spoedig in Langkā (11).

Toen hij daar kwam, was hij zeer verheugd en niet langer bekommerd. Hij trad binnen in de audientiezaal en sprak snel. Al wat hij gezien had berichtte hij naar waarheid aan den *rākṣasa,* vorst Rāwaṇna (12).

„Vorst! Wij hier zijn gezonden, om daarheen te gaan naar uw vijand Rāmabhadra. De berg Suwela is vol apen; tot de hellingen toe is alles beneden propvol (13).

„Zij zijn allen grenzenloos krachtig, zij knotten bergen af, zoo hoog als de Meru. Een volmaakt goed gebouwde dam, die is door hen gemaakt, ongehoord en bewonderd door de wereld (14).

„De bergen keeren terug als water, als de oceaan zijn de hooge bergen. Ten gevolge van de groote kracht der apen kost het hen geen moeite en is het niet bezwaarlijk wat door hen volbracht wordt [1]) (15).

„Zij zijn allen krachtige en aan Raghu's telg getrouwe onderdanen en hun gemoed is rein. De zoon van den Windgod is niet anders in zijn oordeel en ook Anggada is hem onverminderd genegen (16).

„Gawa, Gawaya, Gawākṣa, Jāmbawān, alsmede Nala, Nīla, Susena en Kesarī, Çarabha, Wṛṣabha en Indrajānu, Kumuda, Darīmuka en Gandhamādhana (17).

„Dwiwidha, Panasa, Bhīmawaktra, Fāra, Winata, Çubhodara, Kālawaktra en Dhūmra, Çatabali en Sphuṭākṣa, Mainda, Dhruwa en Dhanurdhara, Dāma en Mattahasti (18).

„Dat zijn de voornaamste en meest vooraanstaande der apen,

[1]) *Kabwat* vat ik hier op in de beteekenis van het Mal. *buwat*. Het begin van dit vers is mij niet duidelijk.

buitengewoon vreeselijk, als de Doodsgod, ontzettend is hunne handelwijze en hun blik; (als) zij lachen, maakt dit een geluid, waardoor de donder overtroffen wordt (19).

„Zij allen nu zijn niet verschillend, hun gemoed is geheel en al toewijding. Raghu's telg is het beeld der goden, in zijn hart zijn alle apen (20).

„Bijna waren wij omgekomen en betrapt, bedreigd door Wibhīṣaṇa. Raghu's telg was edel en stond het niet toe. Hij liet uw dienaar in leven, o vorst (21).

„Daarom, o vorst, past het u, toe te geven. Dit zijn mijne vermaningen, neem die beide aan. Dat de vorst voortdurend voorspoed geniete, is het doel hiervan; niet uit verraderlijkheid, doch uit aanhankelijkheid spruit dit voort (22).

„Laat toch de vorst volgzaam en vriendelijk zijn jegens Rāma, opdat uw geluk bestendig zij. Laat Sītā nu snel teruggebracht worden, want zij is de reden ervan, dat er strijd is" (23).

Zoo waren de goede woorden van Çukasāraṇa, die aanspoorde tot hetgeen passend was, uit liefde jegens den vorst. Rāwaṇa was vertoornd, omdat hij aangemaand werd. Hij sprak vuurrood van toorn (24):

„Ach, foei! zeer onreine en onwijze dienaar! Hoewel gij een *rākṣasa* heet, zijt gij krachteloos. Zeer groot en hevig is uw vrees voor den vijand; gij gelast, om onderdanig te zijn, zonder schaamte te kennen (25).

„De vijanden zijn geen goden en geen *rākṣasa*'s, het zijn zeer lage en verachtelijke apen. Ten gevolge van uwe slechtheid zijt gij geen held; zeer verkeerd is uwe gezindheid, dat gij den vijand onderdanig zijt (26).

„Vroeger waart gij een held, beroemd door uw kracht, doch nu zijt gij krachteloos en een schandelijke spion. Ga toch weg en begeef u naar den vijand! Zoek uw toevlucht bij den lagen, verachtelijken Wibhīṣaṇa!" (27).

Zoo waren de woorden van Daçacīrṣa, die vertoornd was. Çukasāraṇa stond op en maakte bevreesd een *sĕmbah:*

„Mijn vorst! Laten mijne woorden niet verkeerd opgevat worden, want het doel ervan is niets anders dan genegenheid en aanhankelijkheid (28).

„Als echter de vorst wenscht te strijden, dan zal ik sneuvelen op het slagveld. Moge ik, o vorst, dit leven van mij opofferen, als belooning van uwe groote genegenheid jegens mij (29).

„En hoe zou de vorst op zijne hoede zijn voor den vijand ? Laten er nu snel middelen aangewend worden. Ik, de dienaar van den vorst, aarzel niet, doch laat ik gehoor geven aan de woorden van den vorst (30).

„Waarom te streven naar beleid en te spreken over de te volgen handelwijze, want uwe vijanden, de apen, zijn laag. Roep de jagers op, om ten strijde te trekken. Laten zij blaasroeren en bogen alsmede honden medenemen! (31).

„En alleen toovermiddelen behooren gereed gehouden te worden. Men zal zien, dat zij daardoor verdelgd en vernietigd zullen worden. Er zijn er echter nog velen ontkomen. Daarvoor moet de zeer machtige zich in acht nemen" (32).

Zoo waren zijne woorden tot Daçamukha, zeer standvastig van gemoed. Laten wij nu zwijgen over hem en spreken over vorst Rāmabhadra. Hij was op zijne hoede en beraadslaagde, zoekende naar doeltreffende middelen. Wibhīṣaṇa, de apenvorst en Marut's zoon, die waren zijne helpers (33).

Anggada was het, aan wien de vorst voortdurend dacht en geen ander. Hij was zeer dapper, krachtig en heldhaftig, een volmaakte, onvergelijkelijke held. Hij werd als bode van den vorst gezonden, om te gaan naar den vijand, om Daçānana aan te manen; zijne genegenheid jegens de wereld was zijn doel (34).

Anggada, gelast om te gaan, was zeer verheugd in zijn hart. Wegens zijne aanhankelijkheid aarzelde hij niet, Raghu's telg te gehoorzamen. Hij sprong weg en sprong vliegende omhoog. De wind, dien hij maakte, was geducht en geheel Langkapura was verbaasd (35).

De banieren braken en er vertoonden zich slechte voorteekens [1]), storm en orkaan, verschrikkelijke duisternis en een zeer geducht donderend geraas, donder en gebulder; de donder daverde en vuurklompen draaiden rond. Stof dwarrelde, de *rākṣasa*'s schreeuwden verward dooreen (36).

Vervolgens verdween de duisternis en ging de zon stralend op. Toen kwam hij, die Anggada heette en betrad den dam, binnengaande; hij was stoutmoedig, dapper, onbevreesd, niet aarzelend in de vergaderzaal. Daçānana was verbaasd bij het zien van zijne ontstuimige handelwijze (37).

In de audientiezaal bevond zich Daçamukha met vele onderdanen.

[1]) In plaats van *apanimitta*, zooals hier in den tekst en in vers 36 staat, leze men: *awanimitta*.

Op de slechte voorteekens werd niet gelet; zijn gemoed was gerust. Anggada trad naar voren, ging zitten en sprak snel; zijn stem was zacht, duidelijk te hooren, helder en duidelijk (38):

„Daçānana! Gij vorst der volken, luister naar deze woorden van mij! Ik ben de zoon van Bāli, beroemd en bekend als Anggada. Heer Rāma, Raghu's telg, hij is de vorst der geheele aarde. Hij heeft mij gelast tot u te gaan, hetgeen de reden is van mijn komst (39).

„Mijn doel is, u te gelasten, om hulde te bewijzen met uwe onderdanen en eer te bewijzen. Ontvang uw leven, opdat gij bestendig welvaart moogt genieten. Alle kostbaarheden in uw rijk, neem die en breng die als geschenk! Kostbaarheden, juweelen en paarlen, mogen die prinses Sītā vergezellen, als zij terugkeert! (40).

„Wanneer gij weerstreeft en geen eer bewijst en Maithilī niet uitlevert, loopt gij gevaar, dat vorst Rāmabhadra u zal vernietigen. Blijkbaar zult gij sterven en tot stof worden, zonder dat er iets van u allen overblijft, want hij is zeer heldhaftig in de wereld en dapper (41).

„En waartoe zou het iemand dienen, altijd hoogmoedig te zijn, wegens de onbestendigheid van het leven en de vergankelijkheid van de jeugd. Het geluk is als een bliksemflits, die voorbij schiet en niet bestendig is. Zelfs de vereeniging met de geliefde is onvergelijkelijk in onbestendigheid (42).

„Ach! Groot is uwe onbarmhartigheid en de domheid van uw hals, o Rāwaṇa. Waarlijk zijt gij verblind en verdwaasd, een echtbreker, dwaas van gemoed. De pijl van heer Rāma is zeer hevig scherp en brandend, doch gij denkt daar niet aan, ach! brutaal en hoogmoedig is uw hart (43).

Zoo waren de woorden van Anggada, verlangende [1]) aan te manen. Daçānana werd rood en zijn lichaam sidderde van toorn. Zijne wenkbrauwen trilden, hij fronste zijn voorhoofd en was stuursch. Zijne oogen waren rond en hij sprak dreigend tot Anggada (44):

„O! wat is deze aap onbeschaamd en uitermate slecht! Evenwel is hij dapper van gemoed, omdat hij Bāli's zoon is. Hij is doldriest, langdradig en onbeschaamd. Zij die naar hem zien zijn laag. Hij overtreedt de grootste plicht, door een dapperen held te vermanen (45).

„Gij zijt zeer dom en verwaand, radeloos en kunt niet bedwongen worden. In de laagheid van uw inborst zijt gij een onreinen vijand

[1]) Deze vertaling is ontleend aan van der Tuuk's Kawi-Bal. Wdb., s.v. *kotuka*. De gewone beteekenis, die dit woord in het Sanskrit heeft, n.l. „nieuwsgierig" is hier niet toepasselijk.

dienstbaar. Uw hart is niet bekommerd over den dood van uw vader. Hij beleedigt zijnen leermeester en is uitermate slecht, tengevolge daarvan, dat hij een aap is (46).

„Zijn lichaam is niet afkeerig [1]) ervan slecht te zijn en streeft er naar, mede slecht behandeld te worden. Hij houdt mij voor dom en meent, dat hij gerechtigd is, zoo tot mij te spreken. Het is, alsof hij eene godheid was, die beveelt, dat ik Sītā hierheen breng naar Raghu's telg, doch ik wil dit niet (47).

„Keer snel terug en bericht aan uw vorst, dat ik niet wil, dat het tot eene schikking komt en gelast hem, om op te trekken en zich in slagorde te scharen, om den strijd te beginnen. Al kwamen er duizend Rāma's, ik zou hen minachten en niet vreezen, laat staan hem alleen en apen, die zou een jager kunnen vangen [2]) (48).

Zoo waren de woorden van Rāwaṇa, scheldende op den bevreesden gezant. Op zijn beurt zeide Bāli's zoon, terwijl hij vertoornd opstond:

„Maak er gebruik van, dat gij nog spreken kunt, reus, alsof gij ten slotte niet zoudt sterven. Gij zult zien, dat iemand zooals gij zult vernietigd worden met uw leger door Raghu's telg" (49).

Zoo waren de woorden van Anggada. Daarop keerde hij terug, onbevreesd. Daçagrīwa was zeer bevreesd en beraadslaagde met zijne onderdanen. Zijne handelwijze was anders, niet zooals vroeger, zeer bedroefd. Ten gevolge van zijn overmoed was het alsof hij niet bevreesd was, doch onverschrokken in zijn optreden (50).

Laten wij niet verder spreken over de handelingen van Rāwaṇa, doch spreken over Anggada. Snel kwam hij op den voortreffelijken berg en trad spoedig binnen. Hij maakte een *sĕmbah* en trad eerbiedig toe op den zegevierenden Rāma. Snel sprak hij en deelde hem de woorden van Daçamukha mede (51).

Hem ziende trad Lakṣmaṇa naar voren en Nīla en Nala gingen mede. Sugrīwa trad binnen en Anila's zoon, hij die Susena heette en Winata. Hen volgden alle apen; zij zaten allen gezamenlijk in *çila*-houding en zij waren allen luidruchtig. Zij werden gelast, vruchten te eten, zooveel als er waren aan de *çikariṇī* [3]) (52).

---

[1]) Deze beteekenis heeft *pista* in het Sundaneesch.

[2]) Deze vertaling steunt op de Bal. glosse *mangalap bunga* als vertaling van O. J. *amūrwwa sāntun* (Tantri, zang 5, 116). Vgl. v. d. Tuuk, Kawi-Bal. Wdb. IV, 107, s. v. *pūrwwa*.

[3]) *Çikariṇī* is tevens de naam van de versmaat (vgl. Wṛttasañcaya, 83).

SPRAAKKUNST VAN HET BOLAANG MONGONDOWSCH.

DOOR

W. DUNNEBIER.

HOOFDSTUK I.

Het klankstelsel.

Daar het Bolaang Mongondowsch niet over een eigen letterschrift beschikt, is het hier door de ondervolgende klankteekens weergegeven.

Klinkers: *a. e, i, o, oe;*
Tweeklanken: *ai, au,* $\overline{ao}$, $\overline{ea}$, *oi, oei;*
Halfklinkers: *j, w;*
Medeklinkers: *b, d, dj* (alleen in vreemde woorden), *g, h, k, l, ḷ, m, n, ng, nj* (alleen in het aan een woord gehechte pers. v.n.w. 3e pers. enkelv.), *p, r, s, t,* ʼ (*hamzah*); of in andere indeeling:

k, ngk,	*g, ngg,*	*ng, ngng,*
— —	(*dj*),	*nj,*
t, nt,	*d, nd,*	*n,*
p, mp,	*b, mb,*	*m,*
ʼ (*hamzah*),		
l, ḷ, r,		
s, ns,		
h.		

Klinkers.

§ 1. *a.*

In het algemeen wordt de *a* in een open lettergreep iets langer gehoord dan in een geslotene. In het eerste geval blijft ze toch nog even korter dan onze aa, terwijl ze in een gesloten lettergreep in den regel een weinig langer wordt gehoord dan onze korte a in bijv. dak.

In de volgende woorden is de a vrijwel gelijk aan die van ons woord „vader": *aka,* als; *ata,* slaaf; *baba,* dragen op den rug; *baga,* gloeiende houtskool; *kaka,* wel, wel! *ḷala,* werpnet; *mata,* oog; *naga,* [1]) maanverslinder; *ngara,* [2]) deuropening; *saḷaka,* [2]) zilver; *taja,* zijlieden.

Wanneer de *a* van een open lettergreep wordt gevolgd door een geprenasaleerden medeklinker, dan klinkt zij iets korter. Dit geschiedt eveneens als de hamzah direct na de *a* komt. In deze twee gevallen wordt een a gehoord, die het midden houdt tuschen de a van een geheel open en die van een geheel gesloten lettergreep, zooals bijv. in: *bambe'*, slingeren; *andoep,* aangaan; *panggit,* loodrechte rots; *angkele'*, liefkoozingswoord; *tampeng,* baard; *bansi'*, fluit van bamboe; *kantoeng,* muziekinstrument; *ama'*, vader; *baka'*, veldmuis; *dega'*, misschien; *goba'*, tuin; *ina'*, moeder; *jona'*, modder, *mama'*, pruimen; *pata'*, hulptelwoord; *rata'*, slachten; *sepa'*, schoppen; *tata'*, afgeriste sagopalmbladeren. [3])

Hier volgen nog eenige voorbeelden van a in open en gesloten lettergreep, waaruit tevens blijkt, door welke medeklinkers a kan worden gevolgd, voorafgegaan en gesloten:

abat, aanpakken,	*babow,* ondiep,	*tarab,* aansteken m. lont,
adat, [4]) gewoonte,	*dagat,* zee,	*boḷad,* mat,
agat, rest,	*gakod,* binden,	*toebag,* antwoorden,
ajab, soort varen,	*jajoe'*, ver,	— — —
akal, [4]) list,	*kaḷoet,* bijten,	*joeak,* midden,
aḷap, vangen,	*ḷagi,* vlug,	*ombaḷ,* huilen,
amok, soort boom,	*mama'*, pruimen,	*oendam,* geneesmiddel,
anak, soort slangetje,	*naa,* deze,	*boeḷan,* maan,
angag, roosteren,	*ngara,* deuropening,	*bangang,* amechtig,
apang, tweeling,	*pajoi,* padi,	*gakap,* omarmen,
arab, gooien,	*radat,* schuren,	*sindar,* lichtschijnsel,
asang, kieuwen,	*saged,* moeite,	*keas,* soort papegaai,
atak, ml. eigennaam,	*takit,* geest,	*banat,* veel, vol,
awak, lichaam,	*wawa,* padistengel.	— — —

[1]) Uit 't Maleisch.
[2]) Uit 't Ternataansch (Zie Woordenlijst van het Ternatisch door J. Fortgens).
[3]) De hier boven gegeven en in dit hoofdstuk nog verder te geven voorbeelden zullen niet altijd geheel beantwoorden aan de gegeven vertaling. Wanneer toch het grondwoord bijv. een werkwoord is, dan wordt in de meeste gevallen eerst door toevoeging van affixen een met de vertaling gelijkwaardig begrip verkregen.
[4]) Mal.

Dubbele a.

Heel vaak volgen twee a's direct na elkaar, maar die toch zeer duidelijk afzonderlijk worden gehoord. De kleine aanblazing tusschen deze twee a's zou o.i. het best kunnen worden weergegeven door ons deelteeken (¨), want dan benaderen we dichter de juiste uitspraak dan door een ʾ (hamzah), die door ons vreemdelingen onwillekeurig te zwaar wordt uitgesproken. Om de spelling zoo eenvoudig mogelijk te doen blijven, zal echter ook het deelteeken niet door ons worden geschreven. De woorden *baan,* niezen, *bolaang,* plaatsnaam, *doḷaag,* erf, *gaat,* scheiden, *jaat,* slecht, *kaan,* eten, *laab,* zengen, *naa,* deze, dit, *paan,* lokaas, *taab,* vloed, worden dus uitgesproken alsof er stond: *baän, boḷaäng, doḷaäg, gaät,* enz.

Het bovenstaande is in den regel ook van toepassing, wanneer een a direct door een anderen afzonderlijk gehoorden klinker wordt gevolgd, of wel door een tweeklank. In deze gevallen zal, om verwarring te voorkomen, echter meer gebruik worden gemaakt van een deelteeken (¨), dus: *aïmboe:* soort zang, *baïl:* in bamboe gekookte sago; maar woorden als: *baot:* snoer, *kaot:* soort spel, worden gelezen als *baöt, kaöt.* Ook woorden als *baai:* grootmoeder, en *taau:* weten, kunnen, waarbij de *a* en *ai, a* en *au* afzonderlijk worden gehoord, zullen zonder eenig scheidingsteeken worden geschreven; zoo ook woorden als *laoek:* vermengen. (In het door het Nederlandsch Bijbelgenootschap uitgegeven Bijbelsch leesboek in het Bolaang Mongondowsch is dit laatste niet gedaan, want daar hebben we *a* en *ai, a* en *au,* enz. door een ʾ (hamzah) gescheiden. Aangezien Dr. N. Adriani er echter bedenkingen tegen had de hamzah ook als deelteeken te zien gebruiken, wordt dit hier nagelaten.)

Gerekte a.

Soms hoort men een gerekte a, d.w.z. de a wordt zoo lang aangehouden, dat men twee of meer ineengevloeide a's krijgt te hooren. Dit gebeurt o.a. bij het roepen van iemand. Aan den naam of aan het roepwoord wordt dan een a gehecht, die we aldus schrijven: *ā,* en die als twee in elkaar gevloeide a's wordt gehoord, bijv.: *Amberekā, Tokeā,* (ml. eigenn.), *inde'ā,* moederr! *akiā,* grootvaderr! Loopt de roeper wat warm, dan kan men soms een reeks a's ineen hooren vloeien: *Tokeāāā.* (Ook bij aansporing tot iets wordt a gebruikt: *poḷagoeiā,* ga er van door). Zie verder § 253, laatste gedeelte.

Behalve in bovengen. gevallen komt de ā ook midden in een woord voor en wel vooral daar, waar een tusschenmedeklinker is wegge-

vallen. (Een Mongondower schijnt nl. nogal geneigd te zijn tot samensmelting van twee klinkers als de tusschenconsonant wegvalt.) Zoo hoort men bijv. *ḷāā* voor *ḷaḷa*, werpnet, *ḷāāt* voor *ḷaḷat*, ooit, *bonāāng* voor *bonawang*, bovenste tree of sluitstuk van een trap. Wanneer we, zooals in de juist genoemde woorden, nog heel goed kunnen nagaan, dat de *ā* uit twee a's is ontstaan, zal door ons *āā* worden geschreven, d.w.z. in zuiver Mongondowsche woorden.

Verder wordt de *ā* ook gehoord in overgenomen woorden, bijv. *sāḷ*, zaal of zadel, *sāp*, merk, *pās*, inspannen, *bās*, baas, ambachtsman. Dergelijke woorden worden door ons met *ā* geschreven.

§ 2. *e*.

De *e* is o.i. gelijk aan de Maleische é en de Tontemboansche e, dus geen volkomen Nederl. ee, en ook geen e van bijv. pet. Voor zoover we kunnen oordeelen, is er geen verschil tusschen de e in open en in gesloten lettergrepen. Doet een ʾ als sluiter dienst, dan wordt de e wel wat kort afgebeten, maar is o.i. verder toch gelijk aan die van een open of geheel gesloten lettergreep. In de hier onder volgende voorbeelden worde de e dan ook steeds eender uitgesproken.

beloeng, krom, gedeukt; *delang*, storm; *edaʾ*, (beginwoord) toen; *kepa*, leeg, van padiaren bijv.; *lebak*, gat, kuil; *pepekow*, soort vogel; *serede*, trouw; *teteʾ*, moederborst; *bembeʾ*, geit; *dedeʾ*, klein; *engkeʾ*, schuinhouden; *kedeʾ*, klein; *kekeb*, wond; *eleg*, schuin, van lichaamsstand; *endeg*, schuin, van boom bijv.; *ereg*, overhellend, ook ml. eigennaam; *bebek*, eend; *tetek*, kleine wig; *oendegel*, leunen; *erem*, kuchen, d.w.z. expres; *empeng*, schimpen; *genggeng*, twisten; *podet*, geest; *tepet*, slaan.

Wanneer twee e's direct elkaar volgen, geldt hetgeen op blz. 2 bij dubbele a is opgemerkt. *Deeman*, geenszins moet dus worden uitgesproken alsof er stond: *deēman*. Als er bepaald een ʾ wordt gehoord, wordt deze natuurlijk geschreven, bijv. *aseseʾe*, foei!

De woorden *dea*, ml. eigenn., *deangow*, spannen met de hand, *keab*, waaieren, *leag*, zeil, en dergelijke worden gehoord als: *deä*, *deängow*, *keäb*, *leäg*, terwijl de schrijfwijze van bijv. *leʾad*, tandenvijlen, wil zeggen, dat er bepaald een hamzah wordt gehoord.

Wanneer e en a tot een tweeklank ineenvloeien, wordt dit aldus geschreven: *ēā*. Zie *ēā* in § 9.

De e komt hier betrekkelijk niet veel voor, en met e beginnende woorden troffen we nog slechts weinig aan.

Een klank, die overeenkomt met onze „stomme e", of de Javaansche pepet, is het Mongondowsch vreemd. In bijv. uit het Maleisch overgenomen woorden wordt de pepetklank dan ook a, i, o, of oe, al naar gelang van andere in het woord voorkomende klinkers. En als die woorden twee elkaar direct volgende consonanten rijk zijn, wordt daar tevens een a of o tusschengevoegd. Zoo zijn bijv. de volgende Maleische woorden aldus vervormd:

bergoena (nuttig) is geworden *baragoena*, berkat (zegen) *barakat*, gergadji (zaag) *garagadji*, kertas (papier) *karatas*, kelamboe (gordijn) *koeramboe*, gelang (armband) *gaḷang*, periksa (onderzoeken) *pirikisa*, serdạdoe (soldaat) *soroedado*.

Als voorb. van invoeging van een klinker tusschen twee medekl. worden hier ook nog vermeld: *bangoesa* v. bangsa (geslacht), *dapoetar* v. daftar, (lijst, register), *makoesoed* v. maksoed (bedoeling), *napoesoe* v. nafsoe (hartstocht), *horomat* v. hormat (eer), *soroga* v. sorga (hemel).

De woorden *koḷok, konop, ositoḳ, pilisir*, geven de vervorming te zien van onze woorden klok, knoop, opstook, plezier.

§ 3. *i*.

Deze klank wordt zoowel in open als in gesloten lettergreepen gehoord als onze ie. Onze korte i is hier niet bekend.

Uit de volgende voorb. blijkt, dat de i door iederen hier gangbaren medekl. kan worden gevolgd of gesloten en — met uitzondering van de t — ook kan worden voorafgegaan.

ibog, wensch,	*bilog*, blind,	*jasib*, afhouwen,
idoep, idjoek,	*digoe*, wan,	*sisid*, huppelen,
igoem, verzoek,	*giboḷ*, sagokloppen,	*ilig*, stroom,
ikow, gij,	*kidit*, nauw,	*koerik*, gillen,
ilad, drogen in de zon,	*litoe'*, zitten,	*osil*, treiteren,
imani', door een tooverspreuk iets bewerken.	*mia'*, oogvuil,	*kingkim*, zoom, rand,
ina', moeder,	*ninit*, wrijven,	*dagin*, dichtbij,
ingat, afslachten,	*ngipon*, tand,	*gonsing*, knippen,
ipoet, staart,	*pindan*, bord,	*sindip*, donker,
iroep, blazen,	*rigon*, stevig,	*boesir*, bloemknop,
isi, samenstrekken,	*sisi*, spookaapje,	*pahis*, schrijven,
ita', lies,	— — —	*sigit*, inschenken,

Vóór een i verdraagt het Mongondowsch geen t. Wanneer bijv. een met t- beginnend grondwoord het infix -in-, of -im- krijgt, dan wordt door invloed van deze i de t- een s-. (Zie onder t-, § 19). In vreemde woorden, bijv. in het Mal. woord tita, handhaaft de t- voor i zich wel bij degenen, die Maleisch hebben geleerd, maar van de ongeschoolden krijgt men sita te hooren.

Hier volgen nog eenige woorden, die eindigen op i of op i'. *bali*, tegenstander; *boesi*, pokken; *kali*, graven; *koemi*, snor; *sigi*, dorpstempel; *basi'*, erg; *gigi'*, alles, geheel; *paki'*, tol; *poesi'*, wit; *pogi'*, zitvlak.

Wordt een i direct door een andere i gevolgd, dan geldt weer het op blz. 2 over a gezegde, nl. dat ze afzonderlijk worden gehoord. De aldus geschreven woorden: *gobii*, nacht; *iid*, wrijven met een steen, schuren; *iit*, naar beneden storten van aarde; *piit*, natmaken; *sii'*, zijde, worden derhalve uitgesproken als *gobĭi*, *ĭid*, *ĭit*, *pĭit* en *sĭi'*.

Vloeien twee i's ineen, dan schrijven we *ī*, bijv. *dīt* (van *dirit*), in reepen snijden of knippen. (Ook dit is weer een voorb. van het ineenvloeien van twee klinkers, na het wegvallen van den scheidenden medeklinker.

Wanneer een woord eindigt op *i* en de beginvocaal van het volgend woord is ook een *i*, dan vloeien deze twee *i*'s in den regel ineen, of worden geheel gehoord als één *i*. In bovengenoemd Bijb. Leesboek is deze tweede *i* veelal niet geschreven.

Tusschen i en a wordt gewoonlijk een overgangs-j gehoord, bijv. in *dia*, brĕngen; *iat*, ontkennen; *iap*, jaloersch; *kiap*, knippen met oogleden, *pia* (ook *pira*), goed; *riang*, glinsteren; *sia*, hij, zij. Maar in bijv. *diat* wordt geen j gehoord; *diät*, soort gras met zeer scherpe kanten. Tusschen i en o wordt ook wel een overgangs-j gehoord, bijv. in *bio-bio'*, aan zijn lot overlaten; *biod*, vischkuit; *giot*, uitdrogen, *liom*, slikken; *nion*, die; *piong*, blusschen, dooven; *siow*, negen. Maar in bijv. *biol*, masseeren; *biot*, de kleinste, ook ml. eigenn.; *liod*, spoor, indruksel; *ḷoliog*, slok, teug; *piot*, boog; *siol*, been, is dit weer niet het geval, en wordt gehoord *biöl*, *biöt*, enz. Daar de overgangs-j in den regel slechts heel eventjes wordt vernomen, lijkt ons het verschil tusschen het al of niet hooren hiervan te gering om dit iederen keer door een teeken aan te geven. Wanneer i door oe wordt gevolgd, schijnt een overgangs-j vrijwel regel te zijn: *dioeg*, dichtbij; *lioe*, meer; *lioek*, gevlochten bamboe; *ngioeng*, neus; *sioeg*, liggen, slapen; *sioeng*, schuilen; *sioep*, beschutte ruimte, worden bijv. alle met deze j gehoord.

Tusschen *o* en *i* kan de glijklank *j* wel eens het karakter van een hulpconsonant aannemen, zooals bijv. in *pojojindoi* (van *indoi*): manier van zien; *pojojinggoeʼan*: de gewone badplaats (van *inggoeʼ*). (Voor deze woorden, zie § 213 en 214).

§ 4. *o*.

Een enkelen keer kan men van sommigen in open lettergrepen wel eens een ietwat langere o hooren dan in geslotene, maar we meenen toch te mogen zeggen, dat in het algemeen geen verschil wordt gehoord tusschen een o in open en die in gesloten lettergreep, ze in beide gevallen het midden houdt tusschen onze oo en o in bijv. pot. Alleen in één geval wordt de o langer gehoord, nl. als ze wordt gevolgd door w, hoewel ze ook dan toch nog iets korter blijft dan onze volkomen oo.

In de ondervolgende voorbeelden is te zien, door welke medeklinkers de o kan worden gevolgd, voorafgegaan en gesloten.

oboeʼ, hoesten,	*boboʼ*, stom,	*dodob*, borst,
odi-odi, vervloeken,	*dodak*, aansporen,	*togod*, angel,
ogoi, geven,	*gobaʼ*, tuin,	*boeḷog*, paling,
ojaʼ, verlegen,	*jokoʼ*, goederen,	— — —
okoe, vr. eigenn.	*kokaḷ*, arm,	*bobok*, het plat getreden paadje op een weg.
oḷad, breed,	*ḷoboed*, stof, asch,	*boboḷ*, halsketting,
omantoeng, blok, boei,	*momi*, glimlachen,	*onom*, zes,
onat, ontrollen,	*nonow*, kernhout,	*silon*, kalk,
ongang, verkouden,	*ngongoʼ*, mondslijm,	*kokong*, bamboebekertje,
opat, vier,	*pojok*, rook,	*dodop*, vroeg,
oroek, geul,	*rombit*, vlug,	*pitor*, omdraaien, wringen,
osing, eekhoorn,	*sokar*, ontplooien,	*togos*, soms gehoord voor *togot*,
otoeng, hulppilaar,	*toba*, land, wal,	*togot*, touw, binden,

Dat o en oʼ ook aan het einde van een woord voorkomen, blijkt uit enkele van de gegeven voorbeelden, waaraan nog worden toegevoegd: *bobato*, [1]) volkshoofd; *bodito*, [1]) ongeluk; *bangoʼ*, kokosnoot; *totoʼ*, huishagedis.

Van de o gevolgd door w geven we de volgende voorbeelden: *babow*, ondiep; *kidow*, afnemen van licht; *agow*, rooven; *dajow*,

---

[1]) Ternat.

prijzen; *ikow*, gij; *kaḷow*, jaarvogel; *onow*, koel kalm; *bangow*, reiger; *boerow*, draaien; *pitow*, kapmes. Zooals reeds werd opgemerkt, is de o in deze woorden bijna gelijk aan onze volkomen oo.

Wanneer twee elkaar volgende o's afzonderlijk worden gehoord, worden ze door ons — evenals de andere dubbele klinkers — zonder deelteeken geschreven: *oo*, ja; *oob*, broeden; *goom*, in den mond steken; worden dus uitgesproken als *oö*, *oöb*, *goöm*. Ook als o door a of oe wordt gevolgd, bijv. in *oat*, rivierklei; *dooep*, plaatsnaam, worde zonder deelteeken de klinkers toch afzonderlijk uitgesproken.

Voorbeelden van een gerekte o zijn: *bōō'* (soms *bōēō'*), ruiken, geur; *dōō'*, roepwoord voor schoonzusters onder elkaar; *gōs*, goot; *tōp*, dobbelen. (Daar de twee laatste woorden overgenomen zijn, worden die door ons met een *ō* geschreven.)

Het komt voor, dat o wisselt met a. Zoo hoort men *boḷangon* en *baḷangon*, zee. In een ẹnkel geval schijnt de o ook met de oe te wisselen: *pokoadi'on* en *pokoeadi'on*, neef, nicht. Zie § 61 en ook 63.

§ 5. *oe*.

Zoowel in open als in gesloten lettergrepen klinkt deze als onze oe.

Uit de ondervolgende woorden blijkt voldoende, dat de oe voor en na iederen hier gangbaren medekl. kan komen en er ook door kan worden gesloten.

oeban, grijs haar,	*boega*, uitproesten,	*taoeb*, voorzijde v. h. lichaam,
oeda-oeda, antieke doek,	*doenoek*, watervloed.	*oendoed*, verschuiven,
oegat, spier, pees,	*goegoer*, schudden,	*bongkoeg*, slaan,
oejan, regen,	*joemog*, breken,	— — —
oeka', kokosdop,	*koekoeḷ*, slaan,	*noenoek*, waringin,
oeḷat, zweet,	*ḷoemoet*, mos, wier,	*doengkoeḷ*, verkrijgen,
oema, treffen,	*moentong*, snot,	*gaḷoem*, samenvloeien, genoot,
oenap, vischschub,	*noeka*, schruft,	*oentoen*, wegjagen,
oengkoe', hond,	*ngoengoe'*, tepel, uiteinde,	*ngioeng*, neus,
oepoet, einde,	*poejoeng*, haarwrong,	*ḷotoep*, slaan,
oeriab, oprispen,	*roeki*, stompen,	*boendoer*, overstroomd worden,
oesoeng, ml. eigenn.	*soeḷap*, ml. eigenn. van menscheneter,	*ipoes*, soms gehoord voor *ipoet*,
oeto', soort riet,	*toentoen*, laten zakken,	*ipoet*, staart,

Eenige voorbeelden van oe aan het einde van een woord: *bagoe*, nieuw; *batoe*, steen; *datoe*, vorst; *ompoe*, heer, kleinkind.

In woorden als *boeoe*^{3}, afkeer hebben; *doeoe*^{3}, poepen van kindertjes; *doeoeng*, boomwol; *koeoek*, schreeuwen, worden de twee oe's duidelijk afzonderlijk gehoord, dus geen ineenvloeiing en ook geen overgangs-w.

Tusschen oe en a wordt vaak een overgangs-w gehoord, bijv. in *boea*^{3}, freule; *doeata*, geest, god; *goeaḷ*, „koppen", sluiten; *koeak*, schreeuwen; *ḷoean*, vervangen; *toea*, dat. In de woorden *goeang*, goudmijnput; *goeat*, scheiden; *ḷoeat*, afhaken; *toean*, suikerriet, worden de oe en a echter weer scherp gescheiden uitgesproken. Ter voorkoming van verwarring zullen deze laatste woorden door ons met een deelteeken worden geschreven, dus: *goeäng*, *goeät*, *loeät*, *toeän*.

Bijzonder duidelijk is de overgangs-w tusschen oe en a te hooren, wanneer oe een woord begint, bijv. in *oea*^{3}, overlevering; *oeab*, wannen; *oeagat*, regentijd; *oeakat*, boomwortel; *oeaḷa*, hoektand; *oeaḷoe*, acht; *oeang*, huilen van honden o.a.; *oeangga*, prauw; *oeatoi*, ijzer. Deze woorden zouden inplaats van met oe ook wel met w kunnen worden geschreven, mits deze met sterken voorslag oe wordt uitgesproken. Daar o.i. de oe-klank overheerschend is, wordt hier echter oe geschreven.

Tweeklanken.

Hieronder rangschikken we: *ai*, *au*, $\overline{ao}$, $\overline{ea}$, *oi* en *oei*.

Bij de bespreking der voorafgaande klinkers is reeds meermalen gebleken, hoe na het wegvallen van een tusschenconsonant een Mongondower geneigd is de twee vocalen ineen te doen vloeien. Ook hieronder zal blijken, dat bij meerdere woorden nog goed is na te gaan, hoe — wat wij hier nu tweeklank noemen — op deze wijze is ontstaan. Het is dan ook allesbehalve onze bedoeling de bovengenoemde tweeklanken als zuiver en oorspronkelijk te willen voorstellen. Integendeel. We achten het wel mogelijk, dat zelfs *au* niet oorspronkelijk is. Gaarne zouden we dan ook „tweeklank" hier als tusschen „ " zien gedacht, en verstaan er slechts onder datgene, hetwelk we in het huidige stadium der taal als „tweeklank" meenen te hooren, het gaarne aan meer bevoegden overlatend om uit te maken of het Bolaang Mongondowsch al dan niet oorspronkelijk tweeklanken kan worden toegekend.

§ 6. *ai.*

Zoowel in gesloten als open lettergrepen wordt ai aangetroffen: *baiʼ*, aanzienlijke vrouw, ook: afknakken; *aid*, werken; *totaik*, soort strik; *kail*, hengelen; *ḷailoi*, soort groente; *bainggoaʼ*, distel; *bombaing*, fakkel; *gaip*, laag, verdieping; *dait*, op af; *pait*, grens stellen; *ai-ai*, jongere broer of zuster; *bobai*, vrouw; *dodai*, tijd, tijdstip; *ganggai*, takje; *kokai*, overhoophalen; *boḷai*, aap; *mai*, herwaarts; *anai*, lauw; *popai*, openbarsten; *rai*, denken; *tantai*, verspreiden, van een ziekte bijv.

Soms is nog heel goed na te gaan, dat ai is ontstaan door het wegvallen van een tusschenmedeklinker. Zoo wordt bijv. gehoord *dait*, voor *darit*, schoonmaken; *jait*, voor *jajit* of *rarit*, verspreiden; *paing*, voor *paring*, op zij gaan, wenden.

Voor zoover hier van klemtoon kan worden gesproken, zie § 30, valt deze bij woorden, die ai in den laatsten open lettergreep hebben, zoowel op de voorlaatste als op de a van ai; d.w.z. verschillende sprekers zijn in deze niet eensluitend. Is de laatste lettergreep met ai echter gesloten, dan krijgt o.i. het eerste deel van den tweeklank o.z.t.z. van iedereeen den klemtoon.

§ 7. *au.*

Deze klank is o.i. gelijk te stellen met de Mal. au in bijv. poelau. Ook au wordt in gesloten en open lettergrepen aangetroffen: *auʼ*, jij (grof); *dauʼ*, soort boom; *bambauʼ*, schorpioen; *sauʼ*, eigenn.; *paud*, soms gehoord als *pa͞od*, dakbedekking naaien; *roraud*, strik; *kaug*, roeren; *totauk*, dissel; *gojaau*, scrotum; *gau*, sigaret; *linggau*, perplex; *liau*, ontdaan, bezorgd; *ojau*, huilen; *paḷau*, bezwijmen (ons: flauw); *onau*, wokkablad; *tongau*, verbaasd; *pau-pau*, geldzakje; *makerau*, zons- of maansverduistering; *birau*, drensen; *sau*, een manier van dansen; *intau*, mensch; *botau*, spruw.

Het onder ai over den klemtoon gezegde is ook van toepassing op bovenstaande woorden met au.

§ 8. *a͞o.*

Bij dezen klank smelten a en o ineen. Tot nu toe troffen we a͞o slechts zelden aan. Hier volgen eenige voorbeelden: *a͞og*, bamboe; *a͞ot*, leeghalen; *ba͞og*, in de hoogte steken, overeind zetten, van een stok bijv.; *ga͞od*, knieholte; *ina͞oʼ*, het kan er in, het zal er ingaan; *ka͞oʼ*, wegjagen van kippen bijv.; *koka͞oʼ*, afstootstok; *ḷongka͞og*,

boogsgewijze buigen; *ḷāōt* (ook *ḷaḷot*), verschrompelen; *ḷāōw* (ook *ḷaḷow*), verdorren; *pāōng*, 't Mal. pajoeng; *rāōt*, binden; *tāōng*, jaar (Mal. tahoen).

Bij enkele van bovenstaande woorden is het duidelijk, dat ook de āō-klank soms zijn ontstaan dankt aan het wegvallen van een tusschenmedeklinker en het daarna ineen laten vloeien van de twee klinkers (zie blz. 3, 6, 9), waartoe de Mongondower nu eenmaal geneigd schijnt te zijn. En daar *āō* ook wel wordt gehoord voor *āū* (zie *paud* onder *au*) wil het ons voorkomen, dat de āō meer als een variant van de au is te beschouwen, dan wel als een oorspronkelijke klank.

§ 9. *ēā*.

Tot dusver zijn ons nog geen woorden bekend met *ēā*, kennen we het alleen als een vorm van het pers. v.n.w. e pers. enkelv., welke aan passief geconstrueerde werkwoordsvormen wordt gehecht, en die tevens als bezitt. v.n.w. dienst doet. De klank *ēā* komt alleen voor na geheel gesloten eindlettergreep. De uitspraak van deze ineengevloeide e en a hoort men niet van iedereen eensluidend. Om de meest gangbare uitspraak zoo dicht mogelijk te benaderen verdubbele men den sluitconsonant van het voorafgaande woord — al wordt die door ons ook niet geschreven — en late de e meer doorklinken dan de a. Soms schijnt het wel alsof men tusschen dien z.g. verdubbelden sluiter en bedoelde e nog heel eventjes een j mee hoort klinken.

kekebēā, zijn wond; *inatodēā*, het door hem gebrachte; *bibigēā*, zijn lip, mond, ook: de kant ervan (van iets); *dinodokēā*, het door hem gestampte; *sioḷēā*, zijn been; *ininoemēā*, *kinaanēā*, wat door hem is gedronken, gegeten; *pinodoegangēā*, waarmee door hem is vermeerderd; *ilotoepēā*, het door hem geslagene; *ginoegoerēā*, het door hem geschudde; *binakoetēā*, zijn inpaksel; *binoerowēā*, (hij) is er door in de war gebracht, d.w.z. iemand die door een geest in het bosch op een dwaalspoor is gebracht.

In bovengenoemde vormen wordt de laatste lettergreep van het grondwoord bijna even zwaar beklemtoond als de e van ēā, maar in den regel kan o.i. bedoelde e toch als een ietsje meer betoond worden gehoord.

Wanneer het voorafgaande woord eindigt op een klinker, tweeklank of hamzah, dan is *ēā* niet gebruikelijk, doch wordt -nja aangewend. (Zie onder nj, § 18 en onder pers. voorn.w., § 239).

§ 10. *oi.*

De oi is een van de meest voorkomende tweeklanken. Vooral in eindlettergrepen treft men oi aan, waarbij zij soms door medekl. of hamzah wordt gesloten.

boit, krekel; *boboi,* rij; *ogoi,* geven; *ajoi,* kin; *takoi,* bestijgen; *baḷoi,* huis; *gogimoi,* hevig; *anoi,* witte mier; *tangoi,* naam; *lipoi,* vervagen; *koeroi,* kruin van boom; *koeroit,* parkiet; *koetoi,* buideldier; *toi²,* urine; *toit,* darmen opensnijden van geslachte dieren, ook: besnijden (monoit), maar dit wordt door sommigen wat grof gevonden; *akoeoi,* ik; *boeoi,* soort boompje, ook: sussen; *oeoi,* soort rotan.

Het onder ai op blz. 305 gezegde over den klemtoon is ook van toepassing op bovenstaande woorden met *oi.*

Zooals reeds op blz. 305 werd aangeduid, laten we hier geheel in het midden of in de meeste gevallen *oi* al dan niet als zuivere tweeklank is te beschouwen.

§ 11. *oei.*

Dezen klank troffen we veel minder aan dan oi; hij schijnt in den regel in de laatste lettergreep voor te komen en kan door één medeklinker gevolgd worden.

boboei, in eens gewaarworden; *boeing,* houtskoolveeg op iets, vuil; *oeing,* houtskool (Tontemb. woering = zwart; zou de oei van boeing dus ook weer ontstaan zijn door het wegvallen van een tusschenconsonant?); *boeit,* opraken; *doedoei,* volgen; *ḷagoei,* vluchten; *baḷoei,* vervangen; *gamoei,* zwaartillend; *moeik,* rivieropwaarts; *ḷangoei,* zwemmen; *beroeid,* loopvogel van grauwe kleur; *kaoei,* omkeeren van te drogen padi bijv.; *taoei,* vuil, troebel maken.

Voor den klemtoon van deze woorden wordt verwezen naar hetgeen op blz. 305 onder ai over het leggen van den klemtoon is opgemerkt, en verder naar § 30.

Halfklinkers.

§ 12. *j.*

Deze wordt gehoord als de onze. De j komt voor aan het begin en in het midden van woorden, doch niet als sluiter, tenzij men de i van ai, oi en oei als j wil beschouwen.

Heel gemakkelijk wisselt de j met de r, zoowel in grondwoorden als in voorvoegsels. Over het algemeen vindt men de r iets grover of platter dan de j. De r wordt dan ook vooral gebruikt als de spreker

wat warm loopt en dus zijn woorden kracht wil bijzetten. Soms gaat de verwisseling van j in r met ietwat gewijzigde beteekenis gepaard. Zie hiervoor ook § 78, onder het voorvoegsel mojo-, moro-.

jaat, slecht, *raat*, rot,
jaboet, *raboet*, uittrekken,
jabong, afslaan,
jakag, *rakag*, weinig,
iamjoi, ziekte,
jimbit, lap,
jombit, *rombit*, vlug,
jomoe', *romoe'*, slecht,
jondo', *rondi'*, zwart,
jopa, vadem,
joton, *roton* (*mojoton*, op krachten komen, *moroton*, sterk, krachtig),
joemog, *roemog*, breken,

baja', ga! *bara'*, scheer je weg!
dajag, *darag*, geel,
jajit, *rarit*, verspreiden,
bajong, *barong*, veel.
jajoe', *raroe'*, ver,
oja', *ora'*, verlegen,
toja', visch,
bojod, muis.
jojok, *rorok*, inproppen,
oejan, regen,
koejon, rijstpot,
joejoe', afwasschen.

Over de overgangs-j werd reeds bij de klinkers gesproken. Zie § 3.

§ 13. *w*.

Op blz. 304 werd opgemerkt, dat woorden die met oe beginnen en dan direct een a hebben, ook wel met w zouden kunnen worden geschreven, mits de w met sterken voorslag oe wordt uitgesproken. Behalve dan deze, zijn ons slechts enkele woorden bekend, die met een w beginnen: *wali'*, een verboden woord voor priesters, d.w.z. zij mogen dit niet bezigen, ook een ander mag dit niet in hun tegenwoordigheid gebruiken; *walo'* en *waleng*, eveneens verboden woorden, zie § 269; *wangga-wangga*, soort gras, *wawa*, padistengel (ook al als *bawa* gehoord); *wela*, een soort uitroep, die gezongen wordt in antwoord op een voorafgaanden regel. Deze w is bijna gelijk aan de onze, heeft slechts een geringen voorslag oe. Behalve dan enkele uitzonderingen schijnt de begin-w geheel verdrongen te zijn door de b, die heel veel voorkomt. In het midden van woorden wordt de w — afgescheiden van de overgangs-w, waarover op blz. 304 iets werd gezegd — ook niet veel aangetroffen, voor zoover wij tenminste kunnen oordeelen. Eenige voorb. volgen hier: *awa'*, uithalen van scherpe dingen uit het lichaam door een masseerder; *awak*, lichaam; *bawa*, soort spinazie; *bawang*, ruim, van uitzicht ook overdrachtelijk; *bonawang* (ook *bonāāng*, zie blz. 299), boventree of sluitstuk van een

trap; *gagawang,* verbluft; *kawag,* kraai; *kawang* kudde, ('t Mal. kawan?) *pawa'*, zeer groote tuin; *doawa'*, opschudding, herrie; *ngawang,* lucht, luchtruim.

Over w aan het einde van een woord en den invloed daarvan op de voorafgaande o, werd boven reeds onder *o* gesproken. En daar w niet anders dan na een o aan het einde van een woord schijnt voor te komen, wordt verwezen naar de op blz. 303 gegeven voorbeelden.

Medeklinkers.

Deze zullen in de hieronder aangegeven volgorde worden behandeld.

k, ngk,	*g, ngg,*	*ng, ngng,*
- -	*dj,*	*nj,*
t, nt,	*d, nd,*	*n,*
p, mp,	*b, mb,*	*m,*
' (*hamzah*),		
l, ḷ, r,		
s, ns,		
h.		

§ 14. *k, ngk.*

De *k,* die kilnkt als de onze, komt aan het begin, in het midden en aan het einde van woorden voor, en kan iederen klinder voorafgaan, volgen en sluiten.

kaḷoet, bijten,	*bakoet,* inpakken,	*koeak,* schreeuwen,
kembang, wond,	*kekeb,* wond,	*depek,* plat,
kidit, nauw,	*kikil,* bijten,	*koerik,* gillen,
kojoet, plukken,	*kokob,* stukbijten,	*tajok,* dansen voor den priester,
koerig, uitpulken,	*koekoe'*, kraaien,	*tajoek,* waterscheppen.

De geprenasaleerde k komt alleen midden in een woord voor: *kankang,* papajabloem; *kengkeng,* de wan schudden; *kingkim,* zoom, rand; *kongkam,* voelen, tasten; *boengkoet,* bult.

Wanneer van een met voorvoegsel gevormd werkwoord de intensieve vorm wordt gebruikt, dan wordt de begin-k vervangen door haar nasaal ng, zie onder mo-, § 31, 3e.

De begin-k valt wel eens weg, bijv. *inabiri,* voor *kinabiri,* gecastreerd.

Onder *sino--an* zijn in § 130 een paar voorbeelden gegeven, waar *sino--an* staat voor *kino--an.* In deze gevallen hebben we wel met een

verwisseling van *k* en *t* te doen, welke *t* hier dan *s* moet worden. De woorden *likor* en *libod:* omstrengelen, geven een verwisseling van *k* en *b* te zien. Zie hiervoor ook § 173, laatste gedeelte.

§ 15. *g, ngg.*

De g wordt gehoord als de Maleische g; ze kan aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden voorkomen.

gaboet, damp,	*bogat*, rijst,	*bajag*, licht,
genggeng, twisten,	*dega'*, misschien,	*eleg*, schuin,
giman, strik,	*gigi'*, geheel,	*dampig*, zijde, kant,
goba', tuin,	*gogai*, rusten,	*bilog*, blind,
goeja', schoonmoeder,	*goegoer*, schudden,	*apoeg*, verwoesten.

De geprenasaleerde g komt alleen midden in een woord voor: *panggal*, hoofdtak van een boom; *genggoeḷang*, padihutje op palen; *pinggo'*, kat; *ḷonggai*, hindernis; *toengger*, omwroeten.

Wanneer de intensieve vorm van een werkwoord noodig is, wordt g daar nasaal voorgevoegd. Zie onder mo-, § 31, 3e.

Ook de begin-g valt nogal eens weg, bijv. *oendan*, voor *goendan*, wiegen. En daar er ook een voorvoegsel bestaat, hetwelk op g eindigt, en men de g daarenboven vaak als waarnemend beginconsonant laat fungeeren bij een met klinker beginnend woord, is het wel eens zeer moeielijk uit te maken of de g tot het oorspronkelijke grondwoord behoort. Bij herhaling en reduplicatie bijv. wordt van een met *mog* gevormd woord de g behandeld als de beginconsonant van andere woorden, deelt dus in de herhaling (zie Hoofdstuk III). In het algemeen schijnt men een zekere voorliefde voor het gebruik van de g te hebben, en plaatst die dan ook o.z.t.z. overal waar dit maar eenigszins mogelijk is, ook als overgangsconsonant. Zoo kan o.i. bijv. in de afgeleide woorden *kogama'*, *kogina'*, *kogadi'*, een vader (*ama'*), een moeder (*ina'*), een kind (*adi'*) hebbend, de g moeielijk anders beschouwd worden dan als een soort overgangsmedeklinker, waaraan het Mongondowsche taalgevoel voor de welluidendheid nu eenmaal behoefte heeft. Zie ook § 42, 116, onder 1e, 126 en § 157.

§ 16. *ng, ngng.*

De ng kan aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden voorkomen.

ngara, deuropening,	*ngange*, opening van bijv. een bamboekoker,	*bagang*, kies,
ngengeʼ, ml. eigenn.	*lengat*, boschkip,	*kolengkeng*, rammelen,
ngingi, ziekelijk,	*dongingit*, zacht, slap,	*daing*, sarong,
ngongoʼ, mondslijm,	*mongo*, of,	*ontong*, zien,
ngoenoeng, mompelen,	*ngoengoeʼ*, tepel, uiteinde,	*bolioeng*, bijl.

Voorbeelden van een dubbele ng: *moïngngongow* (ook: *moïngongow*), eenzaam, verlaten; *mobongngingi* (ook: *mobongingi*), lekker ruiken van gebraad; *ḷoḷongngoeön* (ook: *ḷoḷongoeön*), polsgewricht. (Zie ook 't laatste gedeelte der tijdmaten in § 227).

Meermalen hoort men een ng, waar anderen g zeggen, bijv. *doengang* voor *doegang*, bijdoen.

§ 17. *dj*.

De dj troffen we slechts aan in vreemde woorden, d.w.z. hoewel we niet ieder woord met dj thuis kunnen brengen, meenen we ze toch tot de uitheemsche te mogen rekenen, mede omdat de dj zich niet eens altijd kan handhaven. Het Ternataansche djooegoegoe bijv. wordt *gogoegoe* (in het hier gebruikte Maleisch: djogoegoe), het Maleische djandji *dandi*. Wanneer we dan ook de nj uitzonderen, die we tot heden slechts in één woord aantroffen — zie beneden —, kunnen we wel zeggen dat het Mongondowsch geen palatalen kent. De tj van vreemde woorden wordt hier s, zoowel aan het begin, als midden in een woord: *sambok*, voor tjambok, zweep, *sampaka*, voor tjempaka, soort boom met welriekende bloemen, *dasing*, voor datjing, unster, *kasang*, voor katjang, aardnoot.

Hier volgen eenige woorden met dj, waaruit blijkt dat de dj zich zoowel aan het begin als in het midden van een woord kan handhaven: *djalili*, steken onder water geven, toespelingen maken; *djangka*, kam van een weeftoestel; *djangkaḷ*, wat gemaakt, opgewonden, doen; *djahanan*, hel; *djoemät*, week, Vrijdag; *djoenoeb*, godsd. reiniging; *djokeʼ*, dansen; *djo-koḷano*, heer koning, (djo is een uit het Ternataansch overgenomen titel; djóoe: mijnheer; zoo ook koḷano); *badji*, soort dolk; *garagadji*, zaag; *madjamoeʼ*, reukolie, odeur; *maidja* of *medja*, tafel; *oeadja*, staal (Mal. badja).

Boven is gezegd, dat bij het gebruik van het Mal. woord djandji, de dj zich niet handhaaft. Er is echter een geval, waarin zij dit wel doet. Om het stervensuur aan te duiden wordt nl. *djandji* gebezigd,

terwijl *dandi* (eigenlijk modandi) wordt gebruikt voor: beloven, af spreken.

§ 18. *nj.*

Voor zoover ons bekend, komt de nj slechts voor in *nja,* een vorm van het pers. v.n.w. 3e pers. enkelv., die achter aan woorden wordt gehecht, welke op klinker, hamzah of tweeklank eindigen:

binabanja, het door hem op den rug gedragene; *pinogadenja,* wat hij heeft beleend; *oïginja,* de paal ervan; *bobatonja,* het hoofd ervan; *binonoenja,* het er door hem ingedane; *ina'nja,* zijn moeder; *binambe'nja,* het door hem opgehangene; *inoïni'nja,* de door hem geroepene; *bango'nja,* zijn kokosboom; *bitoe'nja,* het koper ervan; *inoeainja,* het door hem van het vuur afgezette; *gaunja,* zijn sigaret; *kokāōnja,* zijn afstootstok; *pinatoinja,* het door hem gedoode; *binaḷoeinja,* wat door hem verwisseld is.

Het wil ons voorkomen, dat nja hier niet oorspronkelijk is, doch waarschijnlijk ontstaan uit nia, welke vorm van het pers. v.n.w. 3e p. enkelv. ook nog voorkomt: *inia,* het zijne; *ko inia,* aan hem; *kainia,* volgens hem (zie pers. voorn.w. § 238). Ook *ēā* (zie § 9) zal haar ontstaan wel danken aan *(n)ia.*

§ 19. *t, nt.*

De hier zeer druk gebruikte t wordt gehoord als de onze; ze komt voor aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden. Zooals reeds bij *i* werd ongemerkt (zie blz. 5) kan een t zich niet handhaven voor de i, moet dan onherroepelijk s worden. Verder kan de t voor en na iederen klinker komen en deze sluiten, ook de i.

tagin, pisang,	*tatak,* afhakken,	*tatat,* loshakken,
tenoe', bewegen.	*tetek,* kleine wig.	*tepet,* slaan,
——	*pitor,* omdraaien, wringen,	*takit,* geest,
toba, land, wal,	*totok,* echt,	*toeot,* kamer,
toeba', roosteren,	*toetoed,* brandwondjes maken op den arm om zijn durf te toonen,	*totopoet,* blaasroer.

Op blz. 302 werd gezegd, dat in vreemde woorden de t voor i zich wel kan handhaven bij de Maleisch-sprekenden, en gaven als voorbeeld *tita.* Hier willen we nog aan toevoegen *dati,* iets in de hand geven, bijv.: *doit podati,* het geld dat met een handgeefbeweging in

de hand wordt gestopt van o.a. een Moh. godsdienstbeambte na bijv. een trouwerij; *modati*, een (gevulde) hand geven.

De geprenas. t komt alleen voor midden in een woord: *bantong*, koe-antilope; *pintad*, strand; *tontam*, mot; *toentoen*, neerlaten aan een touw of rotan.

Eenige voorbeelden, die de verandering van t- in s- te zien geven: *sinaboed* (van taboed), het uitgestrooide; *sinadang* (tadang), het opgehangene; *sinoendoe'* (toendoe'), het aangewezene; *sinoemoeot* (toeot) binnengegaan. Voor meerdere voorbeelden zie onder *to-*, § 128, 130, 132, en onder *oem-*, § 175.

Behalve in het bovengenoemde geval, wisselen t en s ook heel gemakkelijk aan het eind van een woord: *pahit* en *pahis*, schrijven, vooral als het *ēā* achtergevoegd krijgt: *agatēā* en *agasēā*, de rest ervan; *aletēā* en *alesēā*, zijn helling; *onggotēā*, en *onggasēā*, de duur ervan; *gaboetēā* en *gaboesēā*, de damp ervan. Zie verder onder *s*, § 28.

Den intensieven vorm van een met t- beginnenden werkwoordstam verkrijgt men door de t- door haar nasaal n te vervangen, hetwelk alleen bij voorvoeging van een prefix kan gebeuren. Zie onder *mo-*, § 31, 3e.

§ 20. *d, nd.*

De d komt zoowel aan het begin, als in het midden en aan het eind van woorden voor. Ook in het laatste geval wordt zij geheel als d gehoord, dus niet als onze sluit-d in bijv. dood; wel wijkt ze dan een weinig af van de begin- en midden-d. Bij het vormen van een d aan het eind van een woord, tikt n.l. de tong even hooger tegen het gehemeldte dan bij een d, die aan het begin van een lettergreep staat.

dagat, zee,	*dadali'*, schaterlachen, hoog uithalen,	*boḷad*, mat,
delang, storm,	*dede'*, klein kindje,	*saged*, moeielijk,
dia, brengen,	*didit*, lapje,	*adip*, tweeling, bijv. van pisang,
dodak, aansporen,	*dodok*, stampen,	*bobod*, omwikkelen,
doejoek, branden,	*doedoek*, soort vogel,	*boeboed*, strooien.

De door haar nasaal voorafgegane d komt alleen midden in een woord voor: *bandang*, omhangen, een slendang bijv.; *dende'*, zingen; *indoi*, kijken; *dondon*, verzamelen; *koendoed*, schaven.

Door prenasaleering van de d verkrijgt men ook den intensieven vorm van een met voorvoegsel afgeleid werkwoord. Zie § 31, 2e.

§ 21. *n*.

De n, die wordt gehoord als de onze, kan aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden voorkomen. Het aantal met n beginnende woorden is, voor zoover wij dit kunnen nagaan, niet groot. Evenals nagenoeg alle medeklinkers, kan ook n iederen klinker voorafgaan, volgen en sluiten:

natoe, ei,	*nanam*, smaak,	*daḷan*, weg,
nebel, vol,	*lene*, kalm, stil, van de zee o.a.	*ḷoben*, groot,
nipit, dun,	*ninit*, afdrogen,	*takin*, met,
nongko, vanuit,	*nonot*, neerdrukken,	*nion*, dat, daar,
noeka, schurft,	*noenoeton*, schoonvader,	*oentoen*, wegjagen.

§ 22. *p*, *mp*.

De p, die als de onze klinkt, komt voor aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden, terwijl de ondervolgende woorden aantoonen dat ze voor en na iederen klinker kan komen.

padang, alang-alang,	*papising*, soort gewas,	*kiap*, knippen met oogleden,
pengkoḷ, mank,	*pependoʼ*, cocon,	*lekep*, overal zoeken,
pia, goed,	*pipit*, kuiken,	*sindip*, donker,
poba, kalkbranden,	*popod*, uiteinde,	*dodop*, vroeg,
poegad, nest,	*poepoeg*, ichthyosis,	*rioep*, blazen.

De geprenasaleerde p komt alleen midden in een woord of woordherhaling voor: *pamping*, verplaatsen; *empeng*, schimpen; *impoʼ*, framboesia; *dompaʼ*, neerstrijken; *doempapak*, ontmoeten; *mopoelimpoeling*, erg vol.

De begin-p wordt wel eens weggelaten: *piloi* en *iloi*, zijwaarts buigen van het hoofd; *poedoeḷ* en *oedoel*, aanspreekwoord voor jongens, ook eigennaam; *pomponoe* en *omponoe*, landschildpad.

Door de begin-p van een werkwoord door haar nasaal te vervangen, wordt de intensieve vorm verkregen. Dit kan echter alleen in verbinding met een voorvoegsel.

§ 23. *b*. *mb*.

De b is hier een van de meest voorkomende medeklinkers, die

zoowel aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden voorkomt, en voor en na iederen klinker kan komen. In uitspraak is zij gelijk aan onze b.

babow, ondiep,	*baba*, dragen op den rug,	*tarab*, aanstippen met iets gloeiends,
beloeng, krom, gedeukt,	*bebek*, eend,	*kekeb*, wond,
bilog, blind,	*bibit*, dragen in de hand,	*anib*, oorzaak,
*boke*ˀ, wild varken,	*bobol*, halsketting,	*tangkob*, waterhalen,
boelog, paling,	*boeboe*ˀ, gat,	*toengkoeb*, overdekken

De door haar nasaal voorafgegane b komt slechts midden in een woord of woordherhaling voor: *bambau*ˀ, schorpioen; *bembe*ˀ, geit; *bombaing*, fakkel; *boemboen*, aanaarden; *nobili-mbilingan*, velen schudden neen.

Ook de b wordt aan het begin van een woord meermalen weggelaten: *boengkoet* en *oengkoet*, bult, ook zeeschildpad; *bogoi* en *ogoi*, geven; *bolai* en *olai*, aap. Zie ook onder *-oem-*, § 174. Voor verwisseling van *b* en *k*, zie § 14.

De intensieve vorm van een b beginnend werkwoord wordt verkregen door de b door haar nasaal te vervangen. Dit kan echter alleen gebeuren als tevens een prefix wordt voorgevoegd.

§ 24. *m*.

De m, die als de onze wordt gehoord, komt voor aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden. Ook kan ze voor en na iederen klinker komen. Het aantal met m beginnende grondwoorden schijnt ons zeer gering toe.

*mama*ˀ, pruimen,	*mata*, oog,	*pondam*, voelen,
deeman, geenszins,	*me*ˀ, blerren van geiten,	*erem*, even kuchen,
giman, strik,	*mimil*, zacht van een kussen o.a.,	*kingkim*, zoom,
momi, glimlachen,	*monag*, nederwaarts,	*dalom*, diep,
koemi, knevel,	*moena*, vroeger,	*inoem*, drinken

§ 25. ˀ (*hamzah*).

Over de hamzah of strottenhoofd-explosief, die hier door het teeken ˀ wordt weergegeven, heeft Dr. N. Adriani uitvoerig gehan-

deld in zijn Spraakkunst van het Tontemboansch, blz. 27 verv. We veroorloven ons daarnaar te verwijzen en merken hier slechts het volgende op.

De zeer lichte aanblazing, die elk op zich zelf staand met klinker beginnend woord voorafgaat, zal hier niet door eenig teeken worden aangeduid. Ook de tusschenklank, die wordt gehoord als twee elkaar direct volgende vocalen afzonderlijk worden uitgesproken, zal hier niet worden aangegeven. (Zie blz. 299 verv. onder dubbele a.) Waar de ʾ echter geheel het karakter van medeklinker vertoont, of als vervanger van een consonant optreedt, daar zal zij natuurlijk worden geschreven. Deze komt wel midden in een woord voor, bijv. *leʾad*, tandenvijlen, maar — voor zoover we kunnen oordeelen — zeldzaam. Waarschijnlijk vindt dit wel zijn oorzaak in het feit, dat een Mongondower na het wegvallen van een tusschenklinker, veel neiging heeft de twee klinkers ineen te laten vloeien. (Zie boven, passim). Direct voor een medeklinker schijnt de ʾ hier niet te komen, d.w.z. in een grondwoord. En als aan een op ʾ eindigend woord een pers. of bezitt. v.n.w. wordt gehecht, dan wordt de ʾ veelal zeer verzwakt of soms in het geheel niet meer gehoord. In dit geval blijven we haar echter schrijven, dus: *amaʾkoe, inaʾmoe, adiʾnja*, mijn vader, uw moeder, zijn kind (de m en nj verzwakken de ʾ meer dan de k doet).

Zooals uit de op de vorige bladzijden gegeven voorbeelden reeds voldoende is gebleken, kan de ʾ na iederen klinker en ook na de meeste tweeklanken voorkomen. Voor het gemak worden er hier eenige herhaald: *apaʾ*, sluipen; *galeʾ*, garnaal; *paliʾ*, verboden woord, ook wond; *ḷoeoʾ*, vijand; *poetoeʾ*, hart; *baiʾ*, aanzienlijke vrouw; *dauʾ*, soort boom; *kāōʾ*, wegjagen van kippen bijv.; *toiʾ*, urine.

Enkele woorden laten we hier nog volgen, die o.i. duidelijk aantoonen, dat de ʾ staat voor een weggevallen medeklinker: *amaʾ*, vader; *inaʾ*, moeder, zijn in het Tontemb. amang, vader en inang, moeder, terwijl *bataʾ*, wasschen; *ataʾ*, slijpen; *adiʾ*, kind, wel beantwoorden aan de Mal. woorden: basah, nat; asah, slijpen; adik, jongere broer of zuster.

§ 26. *l, ḷ*.

De l komt hier in verschillende uitspraken voor. Zoo hoort men bijv. in het woord *lolengkelan*, koperen waterketel, drie van elkaar verschillende l's. Terwille van de eenvoudigheid inzake spelling, voorzien we er slechts één van een onderscheidingsteeken, nl. door haar

te onderstrepen (onderstippen). Deze onderstreepte (onderstipte) ḷ — de eerste van het zoo juist vermelde woord — wordt veel hooger gevormd dan de gewone of liever: alveolare l, die we tusschen e en a van gen. woord aantreffen; bij het uitspreken van de ḷ raakt de punt van de nagenoeg dubbel geslagen tong het bovenste deel van het gehemelte, terwijl voor de vorming van de alveolare l (niet onderstreept) de tong tegen den onderkant van het tandvleesch rust. Tusschen deze ḷ en l staat nu de tweede van gen. woord in, nl. die door o wordt voorafgegaan en door e gevolgd, en die even hooger wordt gevormd dan de alveolare, waar ze dan ook dichter bij staat dan bij de ḷ. Zooals uit het bovenstaande reeds volgt, wordt de vorming der verschillende l's geheel geregeld door de voorafgaande en/of volgende vocalen. Om dit nader toe te lichten worden hieronder de noodige voorbeelden gegeven, waarit tevens zal blijken, dat de l en de ḷ aan het begin, in het midden en aan het einde van een woord kunnen voorkomen, en daarbij niet direct door een medeklinker worden voorafgegaan of gevolgd, nl. in hetzelfde woord. Daar er slechts op zich zelf staande, op enkele uitzonderingen na, zuivere grondwoorden worden gegeven, willen we er even op wijzen, dat eventueele affixen of voorafgaande op klinker eindigende of volgende met vocaal beginnende, woorden ook van invloed zijn op de uitspraak der l.

l, *ḷ* aan het begin van een woord.

ḷa-	*le-*	*li-*	*ḷo-*	*ḷoe-*
ḷabot, verhindering,	*le^{3}ad*, tandenvijlen,	*liai*, bewegen,	*ḷoben*, groot,	*ḷoea^{3}*, traan,
ḷagang, litteeken,	*leag*, zeil,	*libang*, leguaan,	*ḷoboed*, stof,	*ḷoean*, vervangen,
ḷagapan, vogel,	*lebak*, kuil,	*libo^{3}*, vragen,	*ḷogat*, kaal,	*ḷoebid*, koord,
ḷagoei, vluchten,	*lebet*, overloopen,	*liboe*, omtrek,	*ḷomot*, stikken,	*ḷoeït*, padivat,
ḷaig, tuinhut,	*lempeng*, lam,	*liboeton*, eiland,	*ḷondit*, padimesje,	*ḷoekad*, waken,
ḷajoeg, vliegen,	*lene*, stil,	*liom*, slikken,	*ḷongkoet*, uit-, afdoen,	*ḷoemad*, tuindorp,
ḷaki, grootvader,	*lengat*, boschkip,	*lima*, hand, vijf,	*ḷopa^{3}*, vlakte,	*ḷoemboe^{3}*, weggooien,
ḷamboeng, kabaja,	*lengka^{3}*, wrikken,	*linoeg*, aardbeving,	*ḷopi^{3}*, vermoeid,	*ḷoengoen*, lijkkist,
ḷana, olie,	*lented*, schuin,	*lipoe^{3}*, dorp,	*ḷosing*, palmwijn,	*ḷoenow*, groen,
ḷanit, scherp,	*lepo*, insmeren,	*litoe^{3}*, zitten,	*ḷotoeng*, rijstblok,	*ḷoetoe^{3}*, gaar.

De begin-l gevolgd door *a, o* of *oe,* wordt dus gehoord als *ḷ*, die we de palatale l zullen noemen. Voor *a* wordt de *ḷ* wel eens iets zwakker gehoord dan voor *o* en *oe.*

De begin-l gevolgd door *e* of *i* wordt gehoord als de alveolare l.

-*ḷ*-, -*l*- midden in een woord.

aḷa	*ale*	*ali*	*aḷo* (*oi*)	*aḷoe* (*oei*)
aḷap, vangen,	*alet*, helling,	*alitoetoe*, kring, spectrum om de maan,	*aḷod*, einde,	*aḷoe*, rijststamper,
baḷa, vergelden,	*baleka*[5], bolster,	*bali*[5], worden,	*baḷoi*, huis,	*baḷoei*, verwisselen,
baḷangon, zee,	*gale*[5], garnaal,	*baling*, vergeten,	*baḷot*, snoer,	*baḷoen*, teerkost,
daḷan, weg,	*kaleau*, schild,	*kali*, graven,	*daḷom*, diep,	*baḷoentang*, blaas,
kaḷangan, stellage v. een doode,	*kalengkang*, opstroopen,	*kalig*, wild,	*kabaḷo*, paard,	*daḷoet*, hertzwijn,
ḷaḷa, werpnet,	*ḷale*, wegloopen,	*kalikit*, kakkerlak,	*kaḷow*, jaarvogel,	*gaḷoem*, samenvloeien,
ḷaḷanse, afschutdoek,	*ḷaleboeg*, wentelen,	*komalig*, paleis,	*ḷaḷoi*, langzaam,	*kaḷoet*, bijten,
oeaḷa, hoektand,	*malelang*, zwavel,	*pali*[5], verboden woord, wond,	*paḷon*, prop,	*oeaḷoe*, acht,
saḷaka, zilver,	*oeale*[5], lang onderweg zijn,	*talib*, voorbijgaan,	*taḷog*, vloer,	*paḷoet*, beëindigen,
taḷa[5], fout, verschil,	*talempang*, kruiselings doen,	*taliota*[5], roest,	*taḷong*, harsboom, hars,	*taḷoei*, koopen.

Tusschen *a-a, a-o* en *a-oe* wordt dus de *ḷ* (palatale l) gehoord. De l tusschen *a-e* wordt in den regel even hooger gevormd dan de alveolare l; door de voorafgaande a is men geneigd tot vorming van een *ḷ*, maar de nakomende e gaat dit tegen, en zoo ontstaat een l, die we de supra-alveolare l zullen noemen, maar niet van eenig onderscheidingsteeken zal worden voorzien. Deze l staat dichter by de alveolare dan bij de palatale l (ḷ).

Tusschen *a-i* wordt de alveolare l gehoord. De vorming van ḷ, waartoe men door de a geneigd is, wordt door de i geheel opgeheven.

ela	*ele*	*eli*	*elo*	*eloe*
Bela, ml. eigenn.,	*angkele*[3], liefkoozingswoord,	*Beli*, vr. eigennaam,	*kabelow*, witte vlek op 't oog,	*beloeng*, gedeukt,
delang, storm,	*boengkele*[3], liesgezwel,	*Keli*, ml. eigennaam,	*tobelo*, zeeroover,	*eloet*, tegen den grond slaan,
delat, blaar,	*belek*, koud, v. water bijv.	*Meling*, vr. eigennaam,	*boentelon*, poot het,	*beloek*, rondbuigen,
Ela[3], vr. eigenn.,	*belet*, koud en bleek,	*Seli*, ml. eigennaam,	*deelon*, rakker,	*beloe*[3] = *beloek*,
bambelangag, dom-verwaand,	*delek*, kleintje,		*elok*, zoethouden, aardig zijn,	*deloet*, over den grond sleepen,
banselang, reden tot echtsch. zoeken,	*kelet*, soort kris,	*Teli*, ml. eigennaam,	*kelo*, soort bord,	*keloe*[3], puntig,
		Deli, vr. eigennaam,		
kabela[3], soort mand,	*lelep*, verspreiden,	*Eling*, vr. eigennaam,	*lelong*, Mal. lelang, verkooping,	*leloet*, scheldwoord,
lela[3], soort wapen,	*peleng*, een beetje,		*lelow*, zooiets als tonguitsteken,	*seloeng*, schuin.
pela[3], onmachtig	*Sele*, ml. eigenn.		*menselon*, metsel het, (uit ons metsel),	
Pela, vr. eigenn.,	*telek*, grof scheldwoord,		*pepelon*, sla het,	

Tusschen *e-a*, *e-e* en *e-i* wordt de alveolare l gehoord. Door den invloed van de e wordt de neiging tot vorming van de ḷ voor de a geheel te niet gedaan. Dat tusschen e-e en e-i een alveolare l wordt gehoord, spreekt vanzelf, daar zoowel de e als de i daartoe mede werken.

De l tusschen *e-o* en *e-oe* kan supra-alveolaar worden genoemd. Den zeer krachtigen invloed van de o en de oe op de vorming van de palatale l (*l*) heft de e niet absoluut op.

ila	*ile*	*ili*	*ilo(oi)*	*iloe(oei)*
bila, vriend,	*silek*, vuil, wanordelijk,	*bilid*, wortelblad,	*bilog*, blind,	*biloek*, honing,
bilabag, dwars,	*sile*, voor *silon*, kalk,	*ilig*, stroom,	*bongkilot*, aanstoot geven,	*diloe*[3], naslijpen,
bilai, bleek,	*ileta*[3], netjes gemaakt,	*kilid*, kant,	*iloi*, scheef,	*iloeadi*[3], soort heester,
dila[3], tong,	*noïlebet*, er overheen gevloeid,	*lili*[3], onderz. aankijken,	*Ilong*, vr. eig. n.	*moniloe*, stroef van tanden,

ila	*ile*	*ili*	*ilo(oi)*	*iloe(oei)*
gila, gek,	*noïlelep*, verspreid,	*lilid*, liggen, rollen,	*ilow*, onrijp,	*mongiloe*, brits afvegen m. blaren,
ilad, drogen in de zon,	*ilengka*[5], het verwrikte,	*lilit*, afstroopen,	*iloloi*, meernaam,	*noïloeai*, er buiten geraakt,
kilat, bliksem,	*noïlented*, schuin geraakt,	*pili*[5], uitkiezen,	*pilot*, doen vallen,	*iloeät*, 't afgehaakte,
pilat, losspringen,	*noïlepo*, besmeerd geraakt,	*pilik*, weinig,	*silon*, kalk,	*iloemboe*[5], het weggegooide,
posilag, glasruit, spiegel,	*ilengkang*, 't in een bord gekookte,	*silig*, bergafdalen,	*sinsilon*, geef het een hak,	*iloensitan*, afgestroopt,
silai, deel,	*ilengkong*, boogsgewijze gemaakt,	*silik*, anus,	*silok*, boos kijken,	*iloetam*, het geschotene.

Daar i in het geheel geen *ḷ* verdraagt, wordt niet alleen tusschen *i-a, i-e, i-i,* maar ook tusschen *i-o* en *i-oe* een alveolare l gehoord. Als er voor of na een l een i komt, is er geen sprake van een palatale l, welke klinker ook na of voor de l wordt aangetroffen.

oḷa	*oḷe*	oli	.... *oḷo(oi)*	*oḷoe(oei)*
boḷad, mat,	*Boḷe*[5], ml. eigenn.	*boli*, schuld,	*boḷoi*, uithouden,	*boḷoeboek*, luchtbel,
boḷai, aap,	*keḷek*, lastig,	*bolian*, priester,	*doḷom*, donker,	*boḷoesoe*, armband,
boḷangat, ramboetan,	*koḷenkeng*, rammelen,	*bolioeng*, bijl,	*doḷop*, duiken,	*doḷoeong*, haardsteenen,
bongoḷan, oor,	*Inoḷe*, vr. eigenn.	*kolibombang*, vlinder,	*goḷom*, wolk (donkere),	*koḷoeboeng*, omkullen,
goḷantoeng, gong,	*ḷoḷengkeḷan*, koperen waterketel,	*kolikip*, vleugel,	*ikoḷom*, morgen,	*ḷoḷoenta*[5], rijststamper,
koḷano, vorst,	*moḷea*[5], een groot woord hebben,	*lolingkop*, deur,	*koḷob*, overdekken,	*oḷoe*[5], dauw,
ḷoḷan, overzijde,	*poḷe*[5], fuik,	*oli-oli*[5], muziekinstrumentje,	*koḷoi*, kerven,	*oḷoenan*, hoofdkussen,
ḷoḷapa[5], wiedmes,	*soḷe*, onderlijfje,	*olibobag*, regenboog,	*koḷoïgi*, links,	*sioḷoeng*, belletje.
oḷad, breed,	*toemoḷebe*, zitten, m. gekruiste beenen,	*olinow*, schaduwbeeld,	*ḷoḷot*, slapen,	*toḷoe*, drie,
oḷat, wachten,	*toḷe*[5], groot, dik,	*olioeng*, schaduwbeschutting,	*poḷok*, kort,	*toḷoeboe*[5], groeizaam.

Tusschen *o-a, o-o* en *o-oe* wordt steeds de *ḷ* gehoord, wat alweer vanzelf spreekt, daar bij al deze vocalen de Mongondowsche mond o.z.t.z. is ingesteld op de vorming der palatale l (*ḷ*).

De l tusschen *o-e* is supra-alveolaar. De door o gewilde ḷ-vorming wordt door de e wel gestuit, doch niet geheel en al opgeheven.

Tusschen *o-i* is de l geheel alveolaar. Wat de e niet geheel vermag, kan de i wel, nl. den invloed van de o op de ḷ-vorming ongedaan maken.

oeḷa	*oele*	*oeli*	*oeḷo(oi)*	*oeḷoe(oei)*
baboeḷang, mesje voor vechthaan,	*koele*[5], paddestoel,	*boeli*, losmaken,	*boeḷog*, paling,	*boeḷoe*[5], soort bamboe,
boeḷan, maan,	*boele*, sperma,	*boelig*, dragen,	*boeḷoi*, echtgenoot(e),	*boeḷoed*, berg,
boeḷawan, goud,	*Boeleg*, ml. eig. naam,	*boelilik*, grashagedis,	*boeḷong*, bedwelmen,	*doeḷoe*, helpen,
doeḷang, trog,	*boelete*, lichtbruin,	*koelikap*, schutblaren,	*dangkoeḷon*, galerij,	*doeḷoed*, knie,
oeḷag, slang,	*goeleng*, beweeg het,	*koelit*, huid,	*koeḷot*, indraaien,	*oeḷoe*, hoofd,
oeḷang, touw,	*Koeleg*, ml. eig. naam,	*oelinag*, glans,	*moeḷoi*, vaak,	*poeḷoe*[5], tien,
oeḷat, zweet,	*oele*, roepwoord voor mann. [1])	*oelindap*, gloed, weerschijn,	*oeḷod*, rups,	*poeloet*, lijm,
Soeḷap, naam v. menscheneter,	*Oele*[5], ml. eig. n.	*oelipan*, duizendpoot,	*poelong*, sufferig,	*toeḷoe*[5], vuur,
toeḷa, vallen,	*Oeleng*, ml. eig. n.	*poeling*, vol,	*toeḷon*, koken in water,	*toeḷoeg*, mannelijk van vogels,
toeḷan, been, bot,	*toeleng*, stooten van hoornvee,	*toeli*[5], vergelden,	*toeḷong*, eenig kind,	*toeḷoeng*, helpen.

De l tusschen *oe-a, oe-o* en *oe-oe* is de palatale (*ḷ*).

Tusschen *oe-e* wordt de supra alveolare l gehoord, wat door den invloed der e wordt veroorzaakt.

De l tusschen *oe-i* is de alveolare, daar de i geen *ḷ* verdraagt. Zie boven).

[1]) In sommige dorpen ook door vrouwen onder elkaar gebruikt.

-*l*, -*ḷ* aan het eind van een woord.

-*aḷ*	-*el*	-*il*	-*oḷ*	*oeḷ*
bantaḷ, kist,	*loboentel*, pootstok,	*ampil*, oppassen,	*aboḷ*, weven,	*bitoeḷ*, steenpuist,
bongkaḷ, wieden,	*boeel*, stinken van cadavers,	*baïl*, in bamboe gekookte sago,	*batoḷ*, pit,	*boentoeḷ*, instoppen, in geweerloop bijv.
damaḷ, veel,	*dengkel*, handen in de zij zetten,	*bangkil*, rug van een mes,	*bintoḷ*, sarong,	*boetoeḷ*, knoopen,
gimbaḷ, lange trom,	*nebel*, vol.	*bondil*, hakteeken,	*bokoḷ*, golf,	*bondoeḷ*, oververzadigd,
kabaḷ, gedroogde huid,	*lelel*, soort uithaal bij zingen,	*kail*, hengelen,	*bongkoḷ*, gordel,	*bongkoeḷ*, tikken,
pandaḷ, zitvlak van een aap,	*kemel*, pitloos v. vruchten,	*bibil*, iets zachtkloppen,	*bongoḷ*, doof,	*poepoeḷ*, omhakken,
panggaḷ, hoofdtak v. boom,	*oemoendegel*, leunen,	*bikil*, tanden in iets zetten,	*dagoḷ*, hevig v. wind, regen,	*siboeḷ*, onrijpe koksnoot,
tampaḷ, afslachten,	*pepel*, slaan,	*koeïl*, uitpeuteren,	*katoḷ*, jeuken,	*tokoeḷ*, steken m. lans,
toeaḷ, omvallen,	*tampel*, aanspoelen,	*mimil*, zacht van een kussen bijv.	*oeboḷ*, liegen,	*tapoeḷ*, lief, aardig,
totoegaḷ, padipootstok,	*tengkel*, stompen met vuist,	*toepil*, klemmen,	*poetoḷ*, breken,	*toendoeḷ*, reiken.

De sluit-l na *a*, *o*, en *oe* is de palatale (*ḷ*).
De sluit-l na *e* en *i* is de alveolare.

Bovenstaande voorbeelden van woorden met l en ḷ toonen o.i. voldoende aan, dat het gebruik van palatale, supra-alveolare of alveolare l geheel wordt bepaald door voorafgaande en/of volgende vocalen, en tevens:

1e, dat de palatale l (*ḷ*) wordt gehoord:
voor *a*, *o*, en *oe*, aan het begin van een woord,
tusschen *a-a*, *a-o*, *a-oe*, *o-a*, *o-o*, *o-oe*, *oe-a*, *oe-o* en *oe-oe*,
na *a*, *o*, en *oe*, aan het eind van een woord;

2e, dat de supra-alveolare l wordt gehoord:
tusschen *a-e*, *e-o*, *e-oe*, *o-e*, en *oe-e*;

3e, dat de alveolare l wordt gehoord:
voor *e*, en *i*, aan het begin van een woord,
tusschen *a-i*, *e-a*, *e-e*, *e-i*, *i-a*, *i-e*, *i-i*, *i-o*, *i-oe*, *o-i*, en *oe-i*;
na *e*, en *i*, aan het eind van een woord.

Zooals reeds werd opgemerkt, is het aanhechten van affixen van invloed op de uitspraak der begin- of sluit-l van het grondwoord,

en zoo ook de sluitklinker van een voorafgaand en de beginklinker van een volgend woord. Van welken aard deze invloed is, wordt voldoende toegelicht door de gegeven voorbeelden.

Het zal wel overbodig zijn te zeggen, dat niet alle individuen de palatale en ook de supra-alveolare l steeds precies eender laten hooren, ook hier plaatselijke en persoonlijke eigenaardigheden van invloed zijn, om te zwijgen van het jongere geslacht, dat meer en meer gewend raakt zich vaardig in het Maleisch uit te drukken.

De *ḷ* mogen we zeker wel gelijkstellen met de Sangireesche ḷ. Zie Sangir. Spraakk. van Dr. N. Adriani, blz. 13 en 50).

Daar de ḷ heel dicht bij de r staat, is het zeer verklaarbaar, dat deze twee medekl. wel eens wisselen. Zoo hoort men bijv. *taḷakoekoe* en *tarakoekoe*, soort duif.

Van het wegvallen van een tusschen-l werden op blz. 300 (onder gerekte a) en blz. 307 (onder āō) reeds eenige voorbeelden gegeven, die gemakshalve hier worden herhaald: *ḷāā*, voor *ḷaḷa*, werpnet; *ḷāāt*, voor *ḷaḷat*, ooit; *ḷāōt*, voor *ḷaḷot*, verschrompelen; *ḷāōw*, voor *ḷaḷow*, verdorren. Dat niet altijd na het wegvallen van de tusschen-l de klinkers ineenvloeien, is o.a. te zien in *bokoeali*, voor *bokoeḷali*, enkelknobbel; *toealing*, voor *toeḷaling*, overspel; *ḷaoi*, voor *ḷaḷoi*, langzaam; *oat*, voor *oḷat*, wachten; *baot* en *baḷot*: snoer. Zouden we mogen aannemen, dat bijv. *oat* een tusschenstadium is op den weg van *oḷat* naar *ōāt*? Zie ook de prefixen *toï* en *toli-* (§ 138 en 139) en de woorden *taliloḷo'* en *taïloḷo'*: ontstemming, wrok (§ 161).

§ 27. *r*.

De r wordt hier nogal eens brouwend gehoord. Verder verschilt ze o.i. niet van de onze. Hoe gemakkelijk de r wisselt met de j, werd reeds op blz. 12 aangetoond met de noodige voorbeelden. De r komt voor aan het begin, in het midden en aan het eind van woorden. Evenals de l en ḷ kan zij niet direct voor of na een andere consonant komen, d.w.z. in het zelfde woord.

rata', slachten,	*arab*, gooien,	*datar*, soort latwerk,
rebe, kwijlen,	*berak*, scheuren,	*tember*, opvangen van water,
rigon, sterk, stevig,	*birit*, opensperren,	*boesir*, knop, vruchtbeginsel,
ropot, sterk, krachtig,	*rorok*, inproppen,	*anggor*, brullen,
roeki, stompen,	*roeroek*, scheldwoord, tegen mannen,	*poepoer*, poeder.

Op blz. 305 werden onder ai eenige voorbeelden gegeven van het wegvallen van de tusschen-r en het daarna ineenvloeien der klinkers. Zie ook *dīīt* op blz. 302.

§ 28. *s, ns.*

De s, die als de onze wordt gehoord, komt voor aan het begin en in het midden van woorden, maar treedt slechts zeer zelden als sluiter op, tenzij dan waar men neiging heeft de sluit-t door s te vervangen als -ēā wordt achtergevoegd (zie blz. 313 onder t) en in vreemde woorden.

salaka, zilver, *asang*, kieuw, *nenas*, overstampen v. beras,
sepa', schoppen, *aseae'e*, foei
sigit, inschenken, *sising*, ring, *pahis*, schrijven,
sompoi, pruimzakje, (*b*)*osing*, eekhoorn,
soendoed, volgzaam, *roesa*, hert, *porobis*,[1]) onderdorpshoofd.

De door haar nasaal voorafgegane s, dus ns, hoort men alleen midden in een woord: *bansi'*, bamboefluit; *Ensi*, ml. eigennaam; *sinsing*, liaan; *bonsig*, brok, breken; *boensit*, opzwellen.

Den sterken vorm van een met s beginnend werkw. verkrijgt men door de s te vervangen door haar nasaal, hetgeen echter alleen maar mogelijk is als tevens een voorvoegsel wordt gebruikt. Zie § 31, 3e.

Hoe de s de t verdringt voor de i, werd op blz. 301 onder i reeds gezegd. Zie ook blz. 312 en 313, onder t. Op laatstgenoemde bladzijde werd ook gezegd, dat t en s heel gemakkelijk wisselen. Hier volgen nog eenige voorbeelden: *mososipoen* en *motosipoen*, verzamelaar; *mososingog* en *motosingog*, spreker; *tososiow* en *totosiow*, negental (zie verder § 212 onder Reduplicatie). Het is duidelijk, dat in de juist gegeven voorbeelden de vervanging van de s door t plaats heeft om opeenhooping van sisklanken tegen te gaan.

Op blz. 311 wordt onder dj gezegd, dat de tj van vreemde woorden hier s wordt. Aan de daar gegeven voorbeelden worden nog toegevoegd: *sandoe*, voor tjandoe, opium; *solana'*, voor tjelana, broek; *soesi*, voor tjoetji, schoonmaken, hier: zuiver, voor goud; *soba*, voor tjoba, probeeren; *sap*, voor tjap, stempel.

[1]) Uit pĕrĕwis, door het Mol. Mal. uit het Nederl. provis(sioneel). Aant. van Dr. N. Adriani.

§ 29. *h*.

De h troffen we tot heden, behalve dan in direct als overgenomen te herkennen woorden, nog slechts weinig aan. In vreemde met h beginnende woorden blijft de h- behouden en wordt dan gehoord als de onze; in het midden van woorden is de uitspraak der h nauw verwant aan die der g. Soms schijnen h en r voor elkaar gebruikt te worden, bijv. *haat* en *raat*, (jaat), slecht; *kohongian* en *korongian*, adelstand.

lohosan, balk op de huispalen, (ook: *lohotan* en *orosan*),
mohinoe, [1]) omroeper, boodschapper een soort „oppas",
monahidi, verspieden, (voor *tahidi*),
pahang, bijvrouw van adelijken.
pahis (*pahit*), schrijven,
pateha, sterk riekende bloemen strooien op een graf,
sadaha, [2]) bewaarder van enkele oudheden, ook *tompoenoeon*,
sobohi[2], bewaker van het danow-meer,
Tadohe[2], vroegere radja, ook *Sadohe*[2],
tahig, vroegere slavenstand,
toehoek, eten brengen aan den vorst.

Hoevele van deze woorden tot de echt Mongondowsche kunnen worden gerekend, wagen we niet te beslissen. Wel wil het ons voorkomen, dat de h hier niet oorspronkelijk is.

Eenige uit het Maleisch overgenomen woorden met h: *baharoe*, hier voor: geboren worden, *bahasa*, hier: in woord en gedrag, *hakim*, *halal*, *haram*, *harap*, *haroea* (voor arwah); *herang*, *hilap* (voor chilaf, de h bijna als g gehoord in dit woord) *hoekoem*, *horomat*, *pohong*, *tahang*.

Daar met de h nu alle klankteekens zijn besproken, worde hier het op blz. 297 gezegde nog eens herhaald, nl. dat de onder de voorbeelden voorkomende werkwoordstammen en bijv.nw. in de meeste gevallen beter aan de vertaling beantwoorden, zoo ze van prefixen zijn voorzien.

§ 30. *Klemtoon*.

Onder klemtoon moet hier niet geheel hetzelfde worden verstaan als in het Nederlandsch, daar deze hier slechts bestaat uit een zeer

---

[1]) Door het Mal. mĕrinjoe: politieopzichter, uit het Portugeesch. Aant. van Dr. N. Adriani.

[2]) Ternat.

lichte, soms bijna niet te hooren verhooging van den toon. De niet beklemtoonde lettergreep wordt nagenoeg even betoond uitgesproken als de beklemtoonde, en dus volstrekt niet zoo vluchtig of toonloos als in onze woorden. Dit is echter oorzaak, dat het maar al te vaak heel moeielijk is om uit te maken welke lettergreep wij naar ons begrip als de beklemtoonde moeten beschouwen. En deze moeielijkheid wordt verhoogd door het feit, dat men van verschillende personen dezelfde woorden anders kan hooren beklemtonen (zie ook blz. 305). Door de zeer geringe verhooging van toon, waaruit hier de klemtoon bestaat, is dit heel verklaarbaar. Wanneer we ons dan ook veroorloven hieronder toch nog eenige regelen voor het leggen van den klemtoon te geven, dan geschiedt dit onder het noodige voorbehoud, en met allen nadruk op het hierboven gezegde.

In het algemeen meenen we te mogen aannemen:

1e. Een op klinker eindigend woord heeft den klemtoon op de voorlaatste lettergreep. (Zie de woorden op o.a. blz. 297).

2e. Eindigt een woord op een tweeklank, dan hoort men zoowel de voorlaatste lettergreep als het eerste deel van den tweeklank beklemtonen — individueel verschil — (zie blz. 308 v.v.).

3e. Wordt een woord door een medeklinker gesloten, dan is het onderscheid tusschen laatste en voorlaatste lettergreep al minder duidelijk — vooral bij -k en -ḽ —, al komt het ons voor dat in de meeste gevallen de voorlaatste toch wel als de beklemtoonde moet worden beschouwd.

Voor het geval de sluitconsonant door een tweeklank wordt voorafgegaan, valt de klemtoon vrij duidelijk op het eerste deel van den tweeklank. (Zie de woorden op blz. 298 v.v. en voor tweeklanken blz. 305 v.v.).

4e. In een door ᾿ (hamzah) gesloten woord worden voorlaatste en laatste lettergreep o.i. even zwaar betoond, met soms eenige neiging tot klemtoon leggen op de laatste. Gaat aan deze ᾿ een tweeklank vooraf, dan heeft het eerste deel hiervan den klemtoon. (Zie de woorden op blz. 298 v.v. en voor tweeklanken blz. 305 v.v.).

5e. Wanneer de klinkers van voorlaatste en laatste lettergreep slechts door een zeer lichte hamzah zijn gescheiden — die door ons als regel niet geschreven wordt, zie blz. 298 v.v. onder Dubbele a —, dan wil het ons voorkomen, dat we de klemtoonlegging het dichtst benaderen door die twee lettergrepen maar even zwaar te beklemtonen. (Zie de woorden op blz. 299 v.v.).

6e. Een met suffix afgeleid woord wordt, wat klemtoon betreft, geheel behandeld als een grondwoord; door het achtervoegsel wordt de klemtoon dus verplaatst.

HOOFDSTUK II.

Voor-, in- en achtervoegsels.

Voorvoegsels.

De voorvoegsel worden door ons verdeeld in:

1. de groep van *mo-*,
2. de groep van *ma-*,
3. de groep van *mog-*,
4. de groep van *mopo-*,
5. de groep van *moko-*,
6. de groep van *moki-*,
7. de groep van *mojo-* (*moro-*),
8. de groep van *moï-*,
9. de groep van *mogi-*,
10. de groep van *mongi-*,
11. de groep van *mongo-*,
12. de groep van *ko-*,
13. de groep van *ki-*,
14. de groep van *to-*,
15. de groep van *si-*,
16. de groep van *boli-*, *bali-*, *kali-*, enz.

In de hier gegeven volgorde zullen deze groepen worden besproken.

1. De groep van *mo-*.

Hiertoe worden gerekend en achtereenvolgens behandeld:

mo-,	*po--an*,
no-,	*pino—an*,
po-,	*momo-*,
po--on,	*mo--an*,
pino-,	*mo II.*

§ 31. *mo-*.

Het voorvoegsel mo- wordt op de volgende wijzen verbonden met een grondwoord:

1e. Het wordt zonder meer voorgevoegd: *moapoeg,* verwoesten; *mobajag,* licht, lichtworden; *modomok,* vangen, grijpen; *moëreg,* overhellend; *mogaan,* licht (niet zwaar); *moherang,* verbaasd; *moïgoem,* verzoeken; *mojaat,* slecht; *mokoeani,* roepen (om hulp bijv.); *moḷoenow,* groen; *momamaʼ,* pruimen; *monanid,* vaak; *mongangoi,* stomp; *moondok,* bang; *mooempag,* vallen; *mopatoeʼ,* warm; *moritak,* trappen, (ver-); *mosioeg,* liggen, slapen; *motoebag,* antwoorden.

2e. De beginner wordt geprenasaleerd. Dit geschiedt bij met d-, g- en klinker beginnende woorden; de d- wordt dus nd-, de g- ngg-, terwijl de klinkers ng- voorgevoegd krijgen: *mondajow,* prijzen; *monggotoep,* donderen; *mongandoep,* aangaan; *mongerem,* kuchen; *monginoem,* drinken; *mongombal,* huilen; *mongoendam,* geneesmiddelen toedienen, den geesten offeren.

3e. De begin-medeklinker van het grondwoord wordt vervangen door zijn nasaal. Dit geschiedt bij b-, k-, p-, s-, en t-, die onderscheidenlijk m-, ng-, m-, n-, en n- worden: *momaḷoei* (*baḷoei*), verwisselen; *mongaan* (*kaan*), eten; *momamping* (*pamping*), verplaatsen; *monibaʼ* (*sibaʼ*), schelden; *monaḷaʼ* (*taḷaʼ*), verlaten.

De vorm van een grondwoord, dat bij voorvoeging van een prefix der mo-groep geenerlei verandering ondergaat, noemen we *zwak* of *niet-intensief,* terwijl de geprenasaleerde vormen en die waarvan de beginconsonant wordt vervangen door haar nasaal, *sterk* of *intensief* zullen worden genoemd.

Mo- voor een niet-intensief grondwoord geeft te kennen:

1e. Bezig met de handeling, die door het grondw. wordt uitgedrukt, het genoemde werk onderhanden hebben. Dit sluit niet in, dat men er onafgebroken mee bezig is.

2e. Van plan zijn, op het punt staan te gaan doen, wat het grondw. zegt, er zal gebeuren wat het te kennen geeft, d.w.z. de mogelijkheid daartoe of het gevaar daarvoor is aanwezig.

3e. Gewoonlijk doen, van nature of uit gewoonte geneigd te doen wat het grondwoord zegt, vaak weer te geven met ons -achtig. Deze beteekenis staat dus niet ver van die van beroepsnamen.

4e. Zijn of worden wat het grondw. uitdrukt.

5e. Een zeker meervoud.

6e. In staat zijn tot wat het grondw. zegt, dit kunnen doen. Daar in dit geval *mo-* een van de andere *mo*-vormen nogal sterk afwijkende eigenaardigheid vertoont, zal het straks afzonderlijk, onder het hoofd *Mo-II*, worden besproken. Zie § 40.

Welke van de hier genoemde beteekenissen aan *mo-* moet worden toegekend, wordt duidelijk door de beteekenis van het stamwoord en door het zinsverband. Aleer enkele korte zinnen te geven, willen we eerst door eenige op zichzelf staande woorden de genoemde beteekenissen toelichten.

1e. *mobokol*, golvende (*bokol*, golf); *mododok*, stampende (*dodok*, stamp het!); *molibo'*, vragende (*libo'*, vraag het!); *mobatoeg*, vlechtende, een vlechtwerk onderhanden hebben (*batoeg*, vlecht het!); *mobotoi*, roeiende (*botoi*, roei het!); *modia*, brengende (*dia*, breng het); *modoengoe'*, kokende (*doengoe'*, kook het!); *moboeboed*, zaaiende (*boeboed*, *poboeboed*, strooi het!); *motajoek*, waterscheppende (*tajoek*, schep het!); *motajok*, dansende, ook naam van de plechtigheid waarbij dit gebeurt (*tajok*, *potajok*, dans!).

2e. *moboeat*, van plan zijn te vertrekken (*boeat*, til het op!); *mo̧lagoei*, op 't punt staan te vluchten (*po̧lagoei* van *lagoei*- vlucht!); *moboei*, van plan terug te keeren (*boei*, overdoen!); *mosioeg*, willen gaan slapen (*sioeg* wordt wel gebruikt voor droom); *mosintak*, het zal in de hoogte gaan (*sintak*, til het op!); *modait*, het zal opraken, oprakende; *moo̧la'*, gaan ophouden van den regen (nog niet geheel over); *mopopat*, het zal uitgevlakt worden (als je niet oppast bijv.) (*popat*, vlak het uit!); *motoea̧l*, het zal omvallen (pas dus op!) (*toea̧l*, gooi het om!); *mo̧laboe'*, het zal vallen (*laboe'*, gooi het naar beneden!).

3e. *motontol*, iemand, die gauw uit zijn humeur is, die van nature geneigd is dadelijk een kop te toonen (*tontol*, toon een kop!); *motakow*, iemand met diefachtigen aard, bijv. uit een geslacht van dieven; dief van beroep: *mononakow* (*takow*, steel het!); *mooebo̧l*, leugenachtig van aard, van nature nu eenmaal geneigd tot liegen (*oebo̧l*, leugen; *mongongoebo̧l*, leugenaar); *mododat*, schopperig aangelegd, een schopper en stampvoeter (*pondodat* — van *dodat* — schop!); *moaka̧l*, van huis uit geneigd tot bedriegen (*mongongakal*, bedrieger; *aka̧l*, list); *motooloet*, van nature er slag van hebben om vlug met iets gereed te zijn, allerlei huiswerk gauw in orde te hebben (*too̧loet*, maak het gereed! maak het in orde!); *moïmboȩloi in takit*,

ing kekeb, im bodito, in tolibag, nu eenmaal behept met den aanleg voor ziekte, wonden, ongelukken, zingen (daar gewoonlijk last van hebben of — zooals bij zingen — steeds lust in te hebben); *boeloi,* echtgenoot(e); *imboeloi,* wat er bij behoort, er bij past; *imboeloinja,* de metgezel ervan, wat er een paar mee vormt.

4e. *moloben,* groot, grootworden; *moïntok,* klein (kl. w.); *motorong,* vlug; *moonggot,* langdurig; *molanggo'*, lang; *mopolok,* kort; *modalom,* diep; *mobabow,* ondiep; *molantoed,* hoog; *moompa'*, laag; *mobobat,* nat; *moïngkag,* droog.

Deze vormen kunnen zoowel beteekenen: in den toestand zijn, welke het grondwoord te kennen geeft, als wel: in dien toestand komen of geraken.

5e. *moïkow,* gijlieden (*ikow,* gij); *-monimoe,* ulieder ....; *mosia,* zijlieden (*sia,* hij, zij); *-monia,* van hen. Zie verder bij de vormen *mo--an,* § 39, *mosi-,* § 166, *mongo-,* § 110 en voornaamw. § 236 v.v.

Hier volgen nog eenige voorbeelden van mo- in korte zinnen, die we echter niet in rubrieken indeelen.

Na' toebig moïlig; gelijk stroomend water. *Na' tongkai mokoeoek kom batoe:* als roepende tegen een steen. (Spreekwoorden) *Kojogot i mobakid jo ....* : terwijl (ze) aan het vergaderen zijn .... *Dolom bo singgai oemoeran molitod kom bolad:* nacht en dag steeds aan het oprollen van matten (Raadsel opl.: de zee). *Jo mokapoi-don bo modomok-don kon dimoekoed inta kom boeta':* en (zij) noodigen (de geesten) uit (die in de zieken zijn) en vangen de geesten, die op de aarde zijn.

Jo moboei mobali' motogat: het zal weder hard worden. *Bojod modomok kom pinggo':* de muis zal een kat vangen (Spreekwoord). *Motokoddon ko naa ing kitadu:* wij tweeën zullen hier den berg opgaan. *Tonga' akocoi naa a mogoeman moboeloi ko i Dajag:* maar ik wensch te zeggen (dat ik) wil trouwen met Dajag.

Jo moonow-do ing kamangēā!	Vredig zij haar levenslot!
Mononoi-do im bobiagēā!	Bestendig zij haar leven!
Mopopat-do i noeka-noeka!	Weggevaagd worde de huiduitslag!
Modait-don mokepa!	Alles (alle puisten) droge op!
Mojopoe'-don mopoja!	Heelemaal worde (de uitslag) droog!
Molanoi-do i awakēā!	Glad (gevuld) worde haar lichaam!
Jo ki inta moroeit i motoetoet-pa!	Het scherp gepunte, dat worde eerst stomp!

Ki inta moḷanit i mongangoi-pa! Het . (langwerpig) scherpe, dat worde eerst bot!
Ki inta mopatoe' i motoemping-pa Het warme, dat worde eerst koud!
(Uit een godsd. gezang).

Aka akoeoi mopatoe', ki abo' doman i mopatoe'; aka akoeoi motonow, ki abo' doman i motonow: als ik warm ben, ook de jonker die zal warm zijn; als ik koud ben, ook de jonker die zal koud zijn (Spreuk). Hier volgen nog eenige spreekwoorden: *Moïbog i motojong, mobali' moonggot:* (wat men) wenscht dat vlug gaat, duurt lang. *Kajoe moḷantoed motojong motoeaḷ:* hooge boomen vallen gauw. *Intau mokaḷoekoe' motojong mobodito:* een zichzelf-prijzer krijgt gauw een ongeluk. *Morangko' pa ing koïbog, ba mbi' moropot:* het nog zwakke wordt gewenscht, hoeveel te meer het sterke. *Na' boke' inta motoera':* als een wild varken dat schrokt.

Raadsel: *Dia'-pa mogoejang in totoeoe moromimit, aka mogoejang-don jo totoeoe moïrat:* nog niet oud het is zeer zoet, als het al oud is dan zeer zuur. (Opl.: palmwijn).

Mo- voor een sterk (intensief) gevormd woord.

Deze vormen zijn meermalen van gelijke beteekenis als die, welke mo- voor een niet-intensief stamwoord hebben, vooral als de niet-intensieve vorm niet gebruikelijk is. Als overheerschende beteekenis van met mo- gevormde intensieven willen we echter noemen: klaar staan, of: er op uit gaan om (met kracht) te doen, wat het grondwoord zegt; het er bepaald op toeleggen om te ......; een begin maken met -...... Alle nadruk valt hierbij op de te verrichten of verricht wordende handeling. De intensieve vormen zijn dan ook vooral bij die grondwoorden in gebruik, wier beteekenis inspannenden arbeid onderstelt, zooals bijv. de woorden voor tuinarbeid, jacht, visscherij, offerplechtigheden, spelen, enz.: *mongajoeon* (*kajoeon*), gaan ontwouden of er mee bezig zijn; *momoepoeḷ* (*poepoeḷ*), boomen gaan omhakken, of met dit werk bezig; *monoegaḷ* (*toegal*), gaten gaan maken voor de te planten padi; *mongatok* (*atok*), padi gaan planten of hiermee bezig zijn; *monaban* (*taban*), gaan uitplanten of midden in deze werkzaamheid zitten; *monggiman*, een strik gaan stellen; *monopoet* (*topoet*), gaan blaasroeren; *mongail* (*kail*), hengelen; *monoeḷoe'* (*toeḷoe'*): met flambouw op garnalenvangst gaan; *monikop* (*sikop*), garnalen of visch vangen met de hand; *monibi* (*sibi*), het dorp begeneesmiddelen; *monajoek* (*tajoek*), kinderen bemedicineeren, eigenl.: waterscheppen; *monobok* (*tobok*), de

plechtigheid van het oordoorboren; *mongadaro* (*kadaro*), spelen met kokosdoppen; *monantaboea*[5], spelen op de *tantaboea*[5], muziekinstrument van één geleding bamboe; *monontaḷ* (*tontaḷ*), smeden; *momaud* (*paud*), dakbedekking naaien; *monangki*[5], (*tangki*[5]) raadsels opgeven; *mongoejan* (*oejan*), regenen, 't zal gaan regenen.

Wanneer eenzelfde stamwoord zoowel in zijn zwakken als intensieven vorm met mo- gebruikelijk is, valt er verschil in beteekenis tusschen beide vormen te constateeren.

1e. Waar de zwakke vorm bijv. zegt: bezig met ...., of: verkeeren in den toestand van wat door het grondwoord wordt aangeduid, daar geeft de sterke vorm te kennen: gaan beginnen met...., of: komen of brengen in den toestand van........

2e. Waar de zwakke vorm den nadruk legt op den duur der werking, op het voortdurend daarmee bezig zijn, daat doet de sterke vorm dit op de werking zelve.

3e. De sterke vorm wijkt in beteekenis in belangrijke mate af van den zwakken vorm met mo-, welke wijziging zoowel een versterking als een verzwakking kan aanduiden.

1e. *motoemboek*, stekende zijn, (met een mes bijv.),
monoemboek, probeeren een por te geven, er op uitgaan om dit te doen;
mobatoeg, een vlechtwerk onder handen hebben,
momatoeg, een begin willen maken met een vlechtwerk;
motaban, bezig met (padi) overplanten,
monaban, met deze werkzaamheid een aanvang willen maken, gaan overplanten;
mokoekoed, krabbende,
mongoekoed, gaan krabben, (*dika mongoekoed*, mag niet krabben!);
mokokob, kauwende zijn op iets hards, knappends,
mongokob, klaar staan om het kracht zijn tanden op iets hards te zetten;
motoelid, recht, verkeeren in den toestand van recht zijn,
monoelid, iets rechtmaken, in orde brengen, ook van een zaak;
mobata[5], schoon, vooral van voorkomen van jongens, ook: jong,
momata[5], wasschen (van kleeren), ook: versieren (met kraaltjes);
moboedo[5], wit, wit zijn,
momoedo[5], iets wit maken;

modarag (*modajag*), geel, verkeeren in den toestand van geelzijn,
mondarag, iets geelmaken, bijv. blaren of rijst;
mosindip, donker worden,
monindip, donker maken.

2e. *mokaan*, bezig met iets te eten (bij dezen vorm wordt veelal gezegd, wat men eet, maar de nadruk valt daar niet op, wel op het steeds bezig zijn met eten),
mongaan, gaan eten, of: etende zijn (bij dezen vorm valt alle nadruk op de handeling, doch niet op den duur ervan);
mokali, bezig met naar iets te gaven, bijv. *mogali kong kolawag*, kurkuma uitgraven;
mongali, gaan graven, vooral een graf bijv. ook wel: gravende zijn, maar de nadruk valt niet op den duur der handeling, doch op het intensief verrichten daarvan;
motanob, iemand, die zich steeds alles herinnert, goed is van onthouden,
mononob, sterk denken aan een afwezige of gestorvene, en daardoor neerslachtig, droevig (ook: dit gaan doen);
motakow, iemand, die steeds weer tot stelen geneigd is, diefachtig van aard,
monakow, er op uitgaan om te stelen;
mooebol, van nature steeds weer geneigd tot liegen,
mongoebol, gaan liegen.

Vooral bij de laatste drie voorbeelden komt o.i. goed uit, dat bij mo- voor zwakken stam de nadruk op den duur der handeling valt, terwijl bij mo- voor sterken stam zich alles op de handeling zelve concentreert.

3e. *mobatoek*, iemand achterna gaan om hem terug te roepen,
momatoek, iemands gedrag navolgen;
modengoe', eten kokende,
mondoengoe', hout bij het vuur doen, het vuur grooter maken;
mobiag, leven, levend,
momiag, verzorgen, opkweeken;
motopa', kauwende,
monopa', het eten voor heel kleine kindertjes kauwen;
mokaloet, bezig met afkluiven,
mongaloet, de tanden in iets zetten, bijten; (dit voorbeeld past ook heel goed onder 2e);

mokidit, smal,
mongidit, langs den kant van den tuin loopen;
motobok, gaatje steken in dunne dingen, bijv. leer, ooren, enz.,
monobok, het feest van het oordoorboren;
mosibat, bamboe afhakken,
monibat, inhouwen op mensch of dier, of bijv. alle maisstengels omhouwen; (In de twee laatste voorb. komt de versterkende beteekenis van den intensieven vorm heel goed uit.)
motakod, een berg gaan beklimmen, of beklimmende,
monakod, stijgen van zon, maan en sterren, ook: zich langs een stijgenden weg begeven, doch die veel minder steil is dan een berghelling. (In dit laatste geval dus verzwakkende beteekenis.)
mosilig, een berg afdalende, of gaan afdalen,
monilig, dalen van zon, maan en sterren, ook: zich langs een dalenden weg begeven, doch die niet te vergelijken is met een berghelling; (Ook hier in het laatste geval dus verzwakking.)
motoebag, antwoorden, ook: zich verantwoorden op bijv. ingediende klachten,
monoebag, op alles een antwoord hebben, d.w.z. zich er uit willen redden door lengens, bijv. *dika monoebag-mangoi*, verzin nu maar niet voortdurend antwoorden, sta niet aldoor te liegen;
modomok, vangen, grijpen,
mondomok, een vrouw aangrijpen met kwade bedoelingen;
moboerow, snel in de rondte draaiende,
momoerow, zich omdraaien, in den slaap bijv.
motaļom, probeeren iemand afgezet te doen krijgen (*toemaļom*, diepliggend, gaan zinken),
monaļom kom pajoi, mais planten tusschen nog zeer jonge padi, de padi laten wegzinken onder de heel gauw hoog opschietende mais;
motakit, ziek,
monakit, stekend van pijn, pijnlijk, pijn hebben;
mokoensi', het zal dichtklappen,
mongoensi', sluiten (met opzet);
mopopat, het zal uitgevlakt worden,
momopat, met opzet iets uitvlakken, of dit gaan doen, ook: ontkennen, loochenen.

Het zal wel overbodig zijn te zeggen, dat bovengegeven indeeling slechts werd gemaakt om het overzicht te vergemakkelijken, hiermee allerminst bedoeld is dat het verschil tusschen zwakken en sterken vorm steeds onder een — of slechts onder één — dezer rubrieken is thuis te brengen. Ook hier is het vaak de zin, die de beteekenis bepaalt.

Verder wordt opgemerkt, dat het hier besproken verschil tusschen niet-intensieven en intensieven vorm, niet slechts met mo- afgeleide woorden geldt, maar bij alle voorvoegsels der mo-groep kan voorkomen.

§ 32. *no-*.

Het voorvoegsel no- is de verleden-tijd-vorm van mo-. Dit no- moet wel ontstaan zijn uit mino-. Bij andere voorvoegsels en ook infixen toch is het nog altijd regel den verleden tijd te vormen door het invoegsel -in-. Ook kan hier gewezen worden op het verwante Tontemboansch, hetwelk voor den verl. t. van ma- nima- heeft. (Zie Sprkk. Tontemb. van Dr. N. Adriani, blz. 172, 182 v.v.).

Het zal duidelijk zijn, dat de variaties in de beteekenis van mo- ook bestaan bij no-, dus:

1e. Waar mo- aanduidt: bezig met wat het grondwoord aanduidt, daar beteekent no-: klaar met ...... *modoengoe'*, kokende; *nodoengoe'*, klaar met koken, ook: kookte.

2e. Waar mo- zegt: van plan zijn te ......, op het punt staan te ......, het zal gebeuren ......, daar geeft no- te kennen: begonnen met de handeling, waartoe men het plan had, of die men op het punt stond te beginnen, wat dreigde te gebeuren is geschied; *moḷagoei*, op het punt staan te vluchten; *noḷagoei*, het voornemen tot vluchten is uitgevoerd, men is nu vluchtende; *motoeaḷ*, het zal of dreigt om te vallen; *notoeaḷ*, gevallen, wat dreigde is gebeurd.

3e. Waar mo- te kennen geeft: wordende wat het grondwoord uitdrukt, of komen in den toestand daarvan, daar beteekent no-: het worden of komen is afgeloopen, is nu een zijn wat het grondwoord zegt; *moïngkag*, droog wordende; *noïngkag*, droog zijn, het droog worden is afgeloopen; *mopoeling*, vol wordende; *nopoeling*, vol, het vol worden heeft zijn beslag gekregen, is nu: een vol zijn.

Daar het vormtn van den verleden tijd van met mo- afgeleide woorden (hetzij zwak of intensief) niet de minste moeielijkheid meebrengt, en we met mo-voorbeelden nogal overvloedig zijn geweest, zullen hier geen meerdere voorbeelden van no- worden ge-

geven. Verderop zullen we dit voorvoegsel nog herhaaldelijk tegenkomen, terwijl er in het door het Nederlandsch Bijbelgenootschap uitgegeven Bijbelsch leesboek in het Bolaang Mongondowsch, o. z. t. z. op iedere bladzijde voorbeelden van zijn te vinden.

Over den invloed der bij tijd aanduidende voorv. vaak voorkomende woordjes ai-, aindon en -don, wordt verwezen naar § 252.

§ 33. *po-*.

Po- komt zoowel voor zwakke, als intensief gevormde stamwoorden, en wordt daarmee op dezelfde wijze verbonden als mo- (zie blz. 30). Voor het verschil in beteekenis tusschen zwakke en sterke vormen wordt verwezen naar blz. 329 v.v.

Een met po- gevormd stamwoord wil zeggen:

1e. Dat bevolen, verzocht of gewenscht wordt, dat geschiede hetgeen door het grondwoord wordt uitgedrukt (imperatieve kracht).

2e. Het middel of werktuig, waarmee men wil doen wat het grondwoord zegt, wat men nu maar zal aanwenden om het beoogde doel te bereiken (instrumentale kracht). Deze beteekenis nadert dus het begrip werktuignaam.

Voorbeelden van de imperatieve en uitnoodigende kracht van po-: *pododok*! stamp het! *pokojoet*! pluk het! *ponangkob*; haal water! *posioeg*! ga slapen! *pomilog*! sluit de oogen! *pongaan-don*! eet dan toch! *pongaan-pa*! eet eerst wat, of: eet nog wat! (uitnoodigend); *poïnoem-pa iakocoi*! worde me eerst iets te drinken gegeven! laat me eerst wat drinken! *ponginoem-pa*! drink eerst wat, of: drink nog wat! (uitnoodigend); *poponik-ka*! toe, klim naar boven! *poninggai-pa*! worde het droog! (in een gebed bijv.) *pomoejoeng-pamonik*! steek je haar op! doe het opwaarts in een wrong! *pomarowka*! toe, tracht je los te wringen! *podatong-monag*! smijt het naar beneden! smijt het kapot! *Pomia na' oeḷoemoe*; maak het gelijk uw hoofd! *Poḷagoei imoïkow, si nion-don ing ki Soelap*! vlucht jullie, want daar is al de menscheneter! *Potakod im boeḷoed*! beklim den berg! * [1]) *Sebab nion pogoemankoe ko imonimoe: Poïgoem, si ogoianbi' imoïkow; potajak, si mokodoengkoeḷ-bi' imoïkow; ponangkoko', si boekatan-bi' imoïkow.* Daarom zeg ik het u: Verzoekt het, want het zal u heusch worden geschonken; zoekt, want gij zult waarlijk kunnen vinden; klopt, want u zal werkelijk open worden gedaan.

---

1) Wanneer voor een Mongondowschen zin een * is geplaatst, duidt dit aan, dat die zin is overgenomen uit het op de blz. 3 en 37 genoemde Bijbelsch leesboek.

Voorbeelden van de instrumentale kracht van po-:

pomatoi, waarmee men wil dooden, bijv. *pomatoi kom bojod*, iets waarmee men muizen wil dooden; *pomataʼ*, waarmee wordt gewasschen, wat men gebruikt bij het wasschen: zeep; *potaḷoei*, waarmee men koopt, koopmiddel, geld bijv., ook: koop het! *potogaʼ*, wat dienst doet om de lamp brandende te houden: olie; *poḷambon*, wat men als bindsel wil gebruiken; *ponangoi*, waarmee genoemd, onderscheiden zal worden: naam; *potoboet*, waarmee iets gelost wordt, ook: los het! *pongandol*, wat men in figuurlijken zin als steun gebruikt, bijv. een belofte van iemand; *potoeḷoengkoe*, waarmee ik zal helpen, wat ik zal aanwenden om te helpen; *ponggaing*, bedwelmmiddel, vergif. *Diaʼ im ponaliʼkoe*: ik heb niets wat als bruidschat kan dienen. *Baḷombaḷoi tongo pongkoʼ poliboe kon doenia, ojoeon-pa i agatēā*: (er is) een stuk koperdraad waarmee de wereld wordt omspannen, en nog is er een overschot. (Raadsel opl.: de bliksem). *Dia-don im boeḷawan bo potaḷoeimoe kong kaanonmoe*: neem het goud meer en koop er je voedsel mee (voor). *Pinomianja totoeaḷ, ponoeaḷ kom batoe*: hij heeft gemaakt een hefboom, om daarmee te kantelen den steen. *Aindon nodait im ponojaʼ*, al op is de toespijs, waarmee men (die men bij) het gewone voedsel gebruikt. *Simbaʼ majaʼ-pa moïgoem kon tojaʼ poḷaboeʼ ko ḷolimpoesiʼ*: want dan zal (ik) eerst visch gaan vragen om daarmee te vermengen de groente (in de groente te doen). *Ponabang toea toebig in simboejoeng*: waarmede dan wordt natgemaakt, is het water van een jonge kokosnoot. *Diaʼ im poḷosi*; er is niet om mee te splijten.

De twee bovengenoemde beteekenissen van po- zijn niet altijd scherp van elkaar te onderscheiden, daar veelal het zinsverband eerst duidelijk maakt wat er mee bedoeld wordt. En of een po-vorm als bevel of verzoek is op te vatten, maakt de toon wel uit en dan verder ook de enclitische woordjes -ai, -don, -pa, -ka. (Zie § 253, onder g.)

Po- komt ook voor met voorafgaand o of a, welke twee woordjes in dit geval voor elkaar gebruikt worden zonder verschil in beteekenis. o po- of a po- wordt door ons gescheiden geschreven, daar we meenen dat o (a) een opzichzelf staand woordje is. Een woord met o po- of a po- beteekent: steeds doende wat het grondwoord zegt, steeds verkeerende in den toestand, die door het grondwoord wordt te kennen gegeven, hetzij het onderwerp daarin is gebracht of geraakt.

O potanow ko ilobongan, steeds ziende in het graf (van iemand, die voortdurend in doodsgevaar verkeert). *O potanob iikow, diaʼ*

mobali' -moe pogoeman ko intau tongo doea: je moet er steeds aan denken, dit mag niet worden gezegd tegen andere menschen. *Si mosia komintan oemoeran o posiman ko inia:* want zij allen waren (zijn) steeds gereed hem te ontvangen (als er bijv. hoog bezoek wordt verwacht). *O poḷoekad,* steeds waakzaam, of: wees steeds waakzaam. *Sebab nion o poïndongog imoïkow:* weest gijl. daarom steeds opmerkzaam. *O posindog-mai,* (hij) stond daar, (maar niemand had hem zien komen of wist hoe hij daar kwam). *Inontongēā ki delek im pitow a pooekad-mai;* hij zag een klein mes, dat daar nu eenmaal lag. *O posioeg-mai,* was (daar) zoo in slaap gevallen, steeds slapende. *Na' -don samaka o polilid-mai:* gelijk een samangka-vrucht ligt (hij daar) maar steeds (dit van een erge luilak). *Baḷoikoe bo nion o pokaḷang-mai:* mijn huis en alles wat hier om je heen is, dat is steeds in gereedheid voor me, d.w.z. al ga je ook van me scheiden, het huis en wat hier is, behoort mij (dit bij twist tusschen man en vrouw). *O poïmoḷat kong goemotoep-monik in sinapang:* ieder oogenblik verwacht (ik) het opwaarts afgaan van het geweer (stoor me dus niet).

Dit po- kent geen verleden-tijd-vorm.

§ 34. *po--on.*

Daar het suffix -on eerst later behandeld wordt (zie § 187 v.v.), zij hier slechts vermeld: -on is een passiefvormer, die o.m. te kennen geeft, dat iets of iemand de werking van het grondwoord moet of zal ondergaan, het gewenscht wordt geacht dat dit geschiede.

Bij po--on legt -on er dan ook den nadruk op, dat iemand of iets de werking moet of moge ondergaan, terwijl po-, hoewel veelal een subject veronderstellende, toch meer op het verrichten der handeling drukt, d.w.z. dat het tot de handeling kome. Een vorm met po--on zou dan ook wel vertaald kunnen worden met: worde „het" in den toestand gebracht van bezig zijnde met wat het grondwoord zegt. Bijv. *poïnoemon i adi',* geef het kind te drinken, het kind zal (het moet) te drinken worden gegeven, kan ook vertaald worden met: worde het kind gebracht in den toestand van bezig met drinken (of: het moet......). Door zulk een vertaling komt tevens de duratieve kracht van mo- beter uit, waarvan po--on een passiefvorm is.

poḷagoei! vlucht! berg je! *poḷagoeion,* brengt het (iets) in veiligheid, vlucht er mee; *polioe,* doe er wat bij! *polioeon,* het (een bepaald subject) worde vermeerderd met......, bijv. *dika polioeon,* neem niet meer (dan waar je recht op hebt), je mag niet meer (grond) nemen (dan je toekomt) er worde niet over (de maat) heengegaan; *poïgoem!*

verzoek! dien je verzoek in! *poïgoemon*, om een bepaald iets verzoeken, ook: je moet er om vragen, er dienst om verzocht te worden; *bo potaboedonea*, *-taboed*, strooi (het)!-, en hij zal ze verstrooien, ze zullen in den toestand van verstrooid-zijn worden gebracht; *posindogonkoe*, *-sindog*, sta!- ik zal het overeind zetten, oprichten, ik zal er voor zorgen dat het in den toestand van overeind-staan komt; *pokosingon*, *-kosing*, lach!-, (hij) zal lachende gemaakt worden, ook: maak hem lachende!

**Si mosia inta pokaanon* (*kaan*, eet!) *mobotoeg*: want zij zijn het, die volop gespijzigd zullen worden, die in den toestand gebracht zullen worden van tot verzadigings toe etende. *Pojongkitonkoe-pa in toga'*: ik zal even de lamp in brandenden toestand brengen, ze opsteken (*jongkit*, vlam). *Simba' dia-anmoe imosia poloeaion*: opdat ze door u naar buiten worden gebracht, ze in den toestand van buiten-zijn komen (*loeai*, er uit!). *Kajoe inta nion dika pogambaton*: dit hout daarmee mag niet gegooid worden (*gambat*, gooi (het)!). *Ojoeon tobatoe' in tagoedang nogoetoen-makow kom binanga, mogolat ko intau pololanonea* (*lolan*, overzijde): Er was eens een krokodil (die) steeds verblijf hield in een riviermond, wachtende op menschen (die) door hem naar de overzijde gebracht zouden worden (om hen naar de overzijde te brengen). Deze Mong. zin staat in den tegenw. tijd, hoewel de verl. tijd bedoeld is, zooals in verhalen vaak het geval is. *Pogama' on-don* (*gama'*, haal (het)!) *i o makow i lolan in toebig*: haal het (water bijv.) dan van daar van de overzijde der rivier, d.w.z. geleid het (water) dan van gindschen kant der rivier naar hier. *Pogogaion-pa i adi'*: houd het kind even stil. (Het stamw. *gogai* zonder meer niet gebr.). *Aka na' intau im boke' inta toea, jo poboeloionkoe*: als dat wilde varken gelijk een mensch was, zou ik haar tot vrouw nemen (*boeloi*, echtgenoot(e). *Naaia in tangoi in takit minta, inta politoe' on mongo oendaman* (*litoe*, zit!): dit zijn de namen van de geesten, die worden gezet (aan het feestmaal) of waaraan geofferd wordt. *Dika bo pobaiton-monag i adi' moe*: laat je niet ongelukkig maken door je zoon. (Het stamw. *bait* zonder meer niet gebruikelijk.)

§ 35. *pino-*.

Den verleden tijd van met po- gevormde woorden verkrijgt men door invoeging van *-in-*, waardoor dus het samengestelde voorvoegsel pino- ontstaat. (Voor het begrip hetwelk hier aan „verleden tijd" moet worden gehecht, wordt verwezen naar hetgeen daarover onder *no-* op blz. 333 is opgemerkt). Dit infix -in- is de verleden-tijd-vormer

bij uitnemendheid, zoowel bij passief- als actief geconstrueerde woorden. Hierdoor zal tevens duidelijk zijn, dat -in- niet tegelijk kan voorkomen met *-on*, hetwelk bij werkwoorden altijd toekomst aanduidende beteekenis heeft, tenzij -in- of -on met het oorspronkelijk grondwoord is vergroeid. De vorm pino--on komt derhalve niet voor, zoodat pino- evengoed de verleden-tijd-vorm van po- als van po--on is. [Aant. van Dr. N. Adriani: Neemt ge aan, dat *po-* = *ipo-*, dan vervalt natuurlijk de opmerking, dat *pino-* verl. tijd van *po-* is.]

Daar over po- en po--on reeds het een en ander is gezegd, wordt pino- hier slechts door eenige voorbeelden toegelicht.

Pinotaḷa' i sangadi: (hij) is schuldig verklaard door het dorpshoofd. *Pinotaba' in datoe*: (hij) is gezonden door den vorst. *Pinoponag im pangkatēā*: zijn ambt is verlaagd. *Pinodoegang-don*, het is er al bijgedaan, of: hetgeen er bijgedaan is. *Aindon pinooentoen i togi baḷoi iakoeoi*: ik ben al weggejaagd door den huiseigenaar. *Na' tongkai pinotita in datoe*: gelijk het bevolen is door den vorst. *Pinodona' -monia im bobajowon-monia*: zij hebben hunl. twist gestild, doen ophouden. *Inta pinononggoeḷoe*, die tot hoofd, leider, is aangesteld. *Pinotoeotēā-don ko ngioengēā*: hij stopte hem in zijn neus. *Pinododot i oḷai ko ojoe in simboejoeng*: de aap smeet de jonge kokosnoot midden in (het vaartuig). *Onoe im pinotoebagmoe*? wat heb je geantwoord? wat is het waarmee door je is geantwoord? *Kon toea pinotaloeinja kon toja'*: en toen heeft hij daarmee (daarvoor) visch gekocht. *Ki inta pinobatoenēā moḷantoed totok im bolinja*: dat waarmede (hij) door hem uit de vernedering is opgehaald — uit de slavernij is vrijgemaakt — zeer hoog is de prijs daarvan. (*mobatoen*, opkomen uit een diepte; *momatoen ko ata*, vrijmaken of vrijkoopen van slaven). *Pinorakoep*, waarmee iets is samengevat, hetgeen waardoor iets is omsloten. *Bo nogama' kon daoen ing kajoe bo pinomaḷonēā kom bilid noḷotoet*: en (hij) nam boombladeren en daarmee stopte hij dicht een stukkenden bladwortel. ..... *tonga' aka oegoetondon im pinonibat ko inia, jo baja-baja' mopia*: maar als wordt weggetrokken uit hem het voorwerp waarmee de houw is toegebracht, dadelijk is (hij) beter. (Raadsel. Opl.: water). *Pinobakoet* (*im pera*) *in salaka, binakoet im boeḷawan*: waarmee het is ingepakt, dat is zilver, het ingepakte dat is goud. (Raadsel. Opl.: een ei).

§ 36. *po--an.*

Het achtervoegsel -an wordt in § 190 v.v. besproken. Hier wordt er daarom slechts van gezegd, dat het o.m. de plaats aanduidt waar

zal of moet gebeuren, of waar is, wat het grondwoord zegt. Het begrip „plaats" worde hierbij zoo ruim genomen, dat het ook tijd en persoon kan beteekenen. Het wil ons n.l. voorkomen, dat deze drie begrippen voor den Mongondower geheel identisch zijn bij de woordvorming.

Po--an vormt het passief van de met mo- afgeleide woorden, welke door het voorzetsel *ko* naar hun object heenwijzen. Een met po--an afgeleid woord wil dus zeggen:

1e. *Plaats*, waar zal of moet geschieden, of waar gebeurende is, wat het grondwoord uitdrukt, waarvan, waaraan, waarin, waaruit, waarop wordt.......

2e. *Tijd*, waarin, waarop voorvalt of zal gebeuren, wat het grondwoord zegt.

3e. *Persoon*, wien wordt of zal worden aangedaan, wat het grondwoord te kennen geeft; iets wat zal worden aangewend voor...., noodig is voor.....

Pitoe podoegangan i onom: zeven, daarbij worde gedaan zes. *Ḷoea³-ai-ka-magi³ kom bibigkoe a ponanamankoe*: spuit toch een beetje herwaarts in mijn bek, want ik wensch ervan te proeven. *Ko onda im polagoeian-naton*? waarheen zullen we vluchten? waar is onze ontkoomplaats? *Dia³ motaau poponikan*: (ik) kan er niet langs opklimmen, het is niet te beklimmen. *Sim pobantalan ko oeḷoe*, want daarin zal (ik) wikkelen de (af te slane) koppen. *Minaja³ nokimia i lagapan maraa boeḷawan bo pomiaan*: (hij) ging een maraa-vogel laten maken, goud en daaruit wordt (de vogel) gemaakt. *Bai m baja³ankoe toendoe³on im ponakowan-monimoe*: en dan zal ik gaan wijzen een plaats, waar jullie wat kunt stelen. *Si a poboenian ko mongoadi³ taja doea naa*: want (hij) wenschte daarin te verbergen deze twee kinderen. *Aka koelit i mama³an, inta posiladanēā toea, loemboe³onēā, nion poton*: als de schil van de pinangnoot, die ze bezig is te schillen, door haar wordt weggegooid, dat is verboden (een slecht teeken). *Aka aindon pokokojoet, dia³ ḷabotan im pokojoetan, dia³ motaau podo-dokan, pogama³an kon toeḷoe³, ponimpatan; dia³-pa motaau poka-anan aka dia³-pa sinojobinian* (voor dit woord, zie § 142), *dia³ posi-batan kon toeän, dia³ pokojoetan kong koejat, dia³ poninsilan kon toeöd; dia³ mobali³ ponimpoengoian aka dia³-pa pinokaanan*: Als het al oogsttijd is, is het niet geoorloofd de plukplaats voorbij te gaan, er mag geen (padi) worden gestampt (in huis), geen vuur (van den haard) worden weggehaald, niet mag er worden geveegd; er mag niet van (de nieuwe rijst) worden gegeten zoolang de tojobini-plech-

tigheid nog niet heeft plaats gehad, van het suikerriet daarvan mag niet worden gekapt, van de groente mag niet worden geplukt, de boomstronken daarin mogen niet worden gehakt; niet kan er zaaipadi van worden genomen als er (van de nieuwe rijst) nog niet van is gegeten.

Sing kai m Baḷanda: totoeoe doman, sim pogaidan kon tondok magi'-don im poïnginan, pomoepoeḷan bo pondoejoekan, dia' mokodait tonga' tongo boeḷan: want de Hollanders zeiden: het is zoo, want het werken aan de omheining tot aan het grasafslaan, het omhakken van boomen en het verbranden, dat kan niet afgewerkt worden in slechts één maand. De in dezen zin voorkomende woorden *pogaidan, poïnginan, pomoepoeḷan* en *pondoejoekan*, moeten eigenlijk vertaald worden met: de tijd waarin zal worden gewerkt aan (een hek), waarin het gras en struikgewas zal worden afgeslagen, waarin de boomen zullen worden omgehakt, en waarin zal worden nagebrand, of: de tijd waarin men er aan werkende, er aan afkoppende, er aan omhouwende, het verbrandende zal zijn.

Ponondede'an, tijd waarop, plaats waar zal geboren worden, ook: de te verwachten geboorte. *Poboeatan*, tijd waarop, plaats vanwaar men zal vertrekken, ook: het te verwachten vertrek. *Poramean*, tijd waarop, plaats waar zal worden feestgevierd, ook: het nog te vieren feest en wat daarvoor noodig is, verder de viertijd of duur van het feest. *Ramean toea poramean pitoe no singgai*: dat feest, de viertijd is zeven dagen). *Ponanoban*, tijd waarop men sterk denkt aan iemand, die gestorven is, of aan iets dat vroeger heeft plaats gehad. *Monibi naa pomiaan tongo tāōng komintan*: deze monibi-plechtigheid wordt gehouden (de tijd waarin het wordt gemaakt) één keer per jaar. *Akadia'-don pomoeka'-an i ridjiki, dia'-don pomoengaian i ajop, jo mojosingog bidon kom ponanibi*: als het in den tijd is, waarin niet meer uitspruit het levensonderhoud, waarin niet meer vruchtdragen de vrucht (boomen), dan spreekt men weer met elkaar over de monibi-viering (hoe het tot stand moet komen enz.). *Motajak-don in tara doea kom ponoesaan*: zij tweeën zoeken hetgeen noodig is voor het te vieren doodenfeest, waarmee het gehouden kan worden. *Ponoesaan* beteekent zoowel de benoodigdheden voor een doodenfeest (eetwaren vooral) als de tijd waarop, of het huis waarin het feest zal worden gehouden. *Bembe' ponoesaan, bogat ponoesaan, koïto' ponoesaan*, een geit, rijst, sago, om gebruiken voor (op) het doodenfeest. *Ki Toepa minaja' notaḷoei kom boke' pongoendaman ko i inde'nja*: Toepa ging een varken koopen om te dienen voor het

bemedicineeren van zijn moeder, om aan te wenden bij de te houden plechtigheid *mongoendam* ten behoeve van zijn moeder. *Manoek pongoendaman*, een kip om te gebruiken bij het *mongoendam*. *Patoeng pongoendaman*, bamboe (een soort) om te gebruiken bij het *mongoendam*. Zie ook § 211 en 214.

Wanneer bij bijv. *boke' pongoendaman* het achtervoegsel *-an* werd weggelaten, dan zou het beteekenen: het varken waarmee wordt gemedicineerd, dat het varken alleen al voldoende was; door *-an* wordt echter duidelijk gemaakt dat het varken slechts een van de vele dingen is, die noodig zijn voor het te houden *mongoendam*-feest, of voor het „geneeskundig" behandelen van een zieken man of plaats.

Potala'an-monia i intau inta naa: zij zullen schuldig verklaren dezen man, over dezen man zal door hen het schuldig worden uitgesproken. *Dona'-ai-don pomatoianmoe ko inako'*: laat het (dan) maar zoo zijn dat ik door u word gedood, uw moordplan aan mij worde voltrokken. Hier is sprake van lijdelijke onderwerping. Geheel anders wordt dit wanneer wordt gelezen: *oempaka patoionmoe-ka iakocoi*, want dit wil zeggen: al zou het er ook van komen dat ik door u werd gedood (ik geef geen kamp).

De gegeven voorbeelden lijken ons voldoende om aan te toonen, dat het begrip „plaats" wel eens wat heel ruim moet worden opgevat, ieder met po--an gevormd woord niet altijd zoo heel precies past in een der boven aangegeven rubrieken, en soms wel eens moeilijk in vertaling is terug te geven. Dit zelfde geldt ook van de hieronder volgende met pino--an afgeleide woorden.

§ 37. *pino--an.*

Dit is de verledentijd-vorm van po--an. Ter toelichting volgen hier eenige voorbeelden.

Pinolagoeian, plaats van waar, persoon van wien men is weggeloopen. *Jo pinolagoeian-don i jobajatēā*, toen zijn zijn vrienden van hem weggevlucht. *Pinotoendoe'an*, waar iets is aangewezen. *Pinomarentaan*, bestuursgebied, waarover het bevel wordt of is gevoerd, ook: tijd waarin wordt of is geregeerd, dus: regeertijd, regeering. (Ook uit dit voorbeeld kan blijken, dat een verleden tijd lang niet altijd zegt dat de handeling is afgeloopen, maar wel dat het beginnen ervan zijn beslag heeft gekregen). *Pinomoeka'an*, waaruit het is opgekomen. *Pinongomantoengan*, waar iemand in het blok, de boei, is gezet (geweest). *Pinomake'an*, tijd waarin iets is verbruikt, verbruiksduur van iets. *Tonga' dia' binaja'an in*

tongonoe-mai no boelan pinomake'an kon doit inta toea bo nodait: maar niet waren voorbijgegaan eenige maanden waarin van dat geld werd gebruikt en toen was het op. *Dega' tongonoe-mai no singgai im pinobansi'anēā*: misschien hoeveel dagen wel werd het door hem uitgesteld, was de duur van zijn uitstellen ervan. *Pinosigitan*, waaruit iets is geschonken, of waarin iets is geschonken. *Bonoenja pinobonoean*: de inwendige ruimte ervan daarin was ingedaan .... (iets). *Lenso inta naa pinobantalan ko natoe*: deze zakdoek daarin zijn gewikkeld eieren. .... *agat-pa im pinongaratan i motoïmok* .... het nog restende van dat waaraan is geknaagd (v/h aangevretene) door de muizen. (*motoïmok* is hier een schuilnaam voor muizen). *Toja' inta naa dongka agat im pinongaanan-monimoe*: deze visch is slechts het overschot van hetgeen waarvan door jullie is gegeten, van jullie maal. *Onda-bi' im bogat im pajoi poeloet inta agat im pinomaroendakan naa?* waar wel is de rijst van de kleefpadi, die de rest is van hetgeen waarvan deze in bamboe gekookte rijst is gemaakt? *Podoedoei ooeman a pa ko moenamonik, inta pinomangkoian i aïmboe nongko i Dolindimon*: volgens het verhaal dat nog van heel vroeger is, de oorsprong (de tijd waarin het begin is ontstaan) van den aïmboe-zang is afkomstig van Dolindimon. *Si noondok kong gotoep im pinoloetaman*: want (ze) zijn bang geworden van den donder van de schietplaats. *Eda' pinopoejoetan bidon kon sangadi bo bebak takin gochangēā*: toen nam (hij) ook (uit het volk) het dorpshoofd en een minder hoofd en ouden. *Jo da' noilig bidon moentag i atop pinomaloeian i intau*: toen stroomde er ook rivierafwaarts (voorbij) een stuk dakbedekking (dat) door de menschen (door een ander stuk) was vervangen (dus: een weggegooid oud stuk). *Bo ipoet im bolai noraboet im pinoribatoekan i masang*: en de staart van den aap werd uitgetrokken onder het vluchten van den tijger, gedurende het voorthollen, of het ervan weghollen. *Pinolibo'an*, degeen aan wien iets is gevraagd, ook plaats waar, of tijd waarin dit is gebeurd.

Hier volgen nog eenige woorden met pino--an, die plaats gehad hebbende plechtigheden of gebruiken noemen en dan vooral slaan op de daarmee gepaard gaande onkosten en moeiten, d.w.z. die de spreker zich daarvoor getroost heeft. Wat bijv. voor het feest van het oordoorboren noodig is geweest, daarvan willen èn de ouders èn de familieleden, die toen met het een en ander zijn bijgesprongen, graag een deel terug hebben bij het trouwen van het meisje en vragen daar dan ook om aan d familie van den bruidegom. *Jo moïdoedoei*

moïgoem-pa kom pinonobokan, pinole'adan, pinongajoegan, pinongingkonoekoean, pinotogoeloean, pinotoelokan, pinotaloian ko joeang, pinotoendoe'an kom baloi, pinolibo'an kom baloi, pinotagoe'an kon sising: vervolgens wordt er nog gevraagd voor (wat er ten koste is gelegd aan) het vroeger gevierde feest van het oordoorboren, het tandenvijlen, het bijscheren van 't voorhoofds- en nekhaar, het nagelsknippen, het haar wasschen met kokosnoot (geraspte), voor de moeite van het oppassen, het gaan door de binnenruimte van het huis, het aanwijzen van het huis, het vragen naar het huis, het opbergen van een ring (de vier laatstgenoemde werkzaamheden slaan op den bruidegom). Wel overbodig te zeggen, dat de juist vertaalde woorden ook kunnen worden weergegeven met: hetgeen er mee gemoeid was toen het subject werd aangedaan wat het grondw. zegt.

§ 38. *momo-*.

Bij enkele woorden wordt het dubbele voorvoegsel momo- gebezigd, hetwelk eigenlijk bij de woordherhaling behandeld zou moeten worden, maar terwille van de volledigheid der mo-groep willen we dit reeds hier doen.

Bij de vorming van den verleden tijd en van passieven ondergaat het eerste mo van dit dubbele prefix de van mo- bekende veranderingen.

In het algemeen geeft herhaling een meervoud van vooral de handeling te kennen. Ook met momo- is dit wel het geval, maar het wil ons voorkomen dat het soms een van mo- ietwat afwijkende beteekenis wil te kennen geven, dus wordt aangewend om misverstand te voorkomen.

taan, motaan, een strik stellen; *momotaan*,[1]) dragen op den schouder; *nomotaan*, hebben gedragen o. d. sch.; *potaan*, stel een strik! *pomotaan*, neem het op den schouder (hiervoor hoort men ook wel: *potaan*). De vorm *pomotaan* kan gemakkelijk worden verward met *pomota'an* (v. *bota'*, platslaan van bamboe). Misschien wordt mede hierdoor wel meermalen *potaan* gebruikt voor *pomotaan*. *Kajoe*

---

[1]) Hierbij teekende Dr. N. Adriani aan: „*Taan* heeft een oorspronkelijke *t*, maar de *t* van *momotaan* is ontstaan uit *s*, vgl. Bare'e *mampasa'a*, Min. *pasa'an*, Karo-bataksch *pĕrsan*, Sangir. *pasaěng*, enz. In al deze talen heeft het woord dezelfde beteekenis als in 't Mong. In het woordenboek moet als stam worden aangenomen *potaan*, want al is *po* zonder twijfel een voorvoegsel, het woord komt niet meer voor zonder dat prefix; het is er aan vastgegroeid."

inta naa pomotaananēā: dit hout daarvan moet door hem worden weggedragen o. d. sch *Pinomotaanankoe*, vanwaar ik het heb weggedragen, ook: waarop door mij iets is gedragen, dus schouder. Daar heel eventjes op den schouder dragen ook wordt weergegeven met *momotaan*, komt het ons voor dat de herhaling van mo- in dit geval niet dient — tenminste in het huidige stadium — om een frequentatief aan te duiden.

momotadang, iets dragen dat door middel van een touw of riem aan den schouder is opgehangen, bijv. een mandje of een geweer; *motadang*, iets ophangen aan een spijker of iets dergelijks: *motadang kong kompe'*, *ko lamboeng*, een mandje (door middel van een daaraan bevestigd touwtje), een kabaja, ophangen aan bijv. een spijker in den wand.

momojongkit, lamp opstekende, in vlammenden toestand willen brengen; *mojongkit*, het zal vlam vatten; *simba' dia' mojongkit*, opdat (de kleeren bijv.) geen vlam vatten, in brand geraken. *Ki ine i nomojongkit*? wie is het die heeft opgestoken? (de lamp of fakkel). *nojongkitdon*, al vlam gevat, brandend geraakt.

momoliock, den boel op stelten zetten, zich als een dolleman gedragen; *moliock*, bezig met het maken, vlechten, van een bamboewand. (*liock*, gevlochten bamboewand).

Momojongkoel, tikken, is slechts schijnbaar een voorbeeld van momo-, want dit woord is afgeleid van *pongkoel*, slaan, waarvan weer *pojongkoel* (voor -oj- zie § 182) en vervolgens het frequentatieve werkwoord *momojongkoel* wordt gevormd.

Dia' ing kaanon no loctoe' pomokaankoe: er is geen gaar eten wat ik (hem) te eten kan geven, waarmee ik hem in den toestand van etende-zijn breng. *Pomokaan ko imonia, ko intau moöangoi*: om te dienen voor het voederen van anderen, van vreemdelingen (dit bijv. van rijst, die men opbergt). *Bonok inta nion pomokaan kon sapi*: dat gras geef het te eten aan de koeien, maak ze daarmee etende. *Aog pomokaan kon tondok*: bamboe om aan de omheining te eten te geven, voor de pagar bestemde bamboe. *Baja' pokidoengoe'-ai ing kaanon bo inoemon bo pomokaan ko intau minta inta naa*: ga laten koken eten en drinken en geef dan daarmee te eten al deze menschen.

Volgens sommigen kan men *pomokaan* wel gebruiken van pagarbamboe, maar niet van te eten te geven voedsel aan mensch of dier, want dan moet — zeggen ze — *pokaan* worden gebruikt. Bij de geregelde gebruikers van *pomokaan* dient de vorm *pokaan* echter

vooral ter aanduiding van het instrument waarmee de handeling eten wordt verricht, bijv.:

Leper naa pokaankoe kon dinondojok: deze lepel hiermee eet ik de pap. *Tosilad naa pokaankoe kong kombiloi*: dit mes hiermee eet (schil en snij) ik de mangga. *Sapi nion pokaan-pa kon dolaag*: die sapi daarmee wordt eerst gegeten (het gras) op het erf, die diene als eetwerktuig om het gras op het erf weg te krijgen.

Pomokaanan, waar te eten wordt gegeven of zal worden gegeven, feestplaats, eterij.

momokatanganan, op een lange bamboe liggende een rivier oversteken. Deze bamboe wordt tusschen de beenen geklemd, terwijl de handen dan zwembewegingen maken. Op deze manier — het dunne boveneinde van de bamboe steekt uit het water — kan men ook bij bandjir een rivier oversteken. *Aog pokatanganan*, bamboe waarop men op zoo'n manier wil oversteken, waarop men doet als een kreeft: *katang*. (Voor het dubbel suffix -an zie § 191.)

momogoeraat, te loor laten gaan, verknoeien, bederven; *bo nomogoeraat kom pomomoelaan*: en hebben beschadigd (vertrapt en verhannest) het plantsel. (Dit voorbeeld behoort eigenlijk bij de groep van mog-).

Men hoort ook nog *momoribatoek*, hollende zijn, maar anderen beweren weer dat dit *monoribatoek* (van secund, stam *toribatoek*) moet zijn. Wie hier gelijk heeft, durven we niet te beslissen, doch als men van denzelfden persoon *momoribatoek en monoribatoek* hoort in gelijke beteekenis, dringt de gedachte aan slordige uitspraak zich wel een weinig op. De voorvoegsels momo- en mono- toch zijn niet geheel gelijkwaardig, zie mono- onder to-, § 151.

§ 39. *mo--an.*

Het voorvoegsel mo- wordt tegelijk met het suffix -an zoowel bij zwakke als sterke vormen van grondwoorden aangetroffen (voor het verschil in beteekenis tusschen intensieven en niet-intensieven vorm zie blz. 326 en 329 v.v.).

Bij het gebruik van mo--an komen vele woorden echter niet anders voor dan geredupliceerd of herhaald. (Voor beteekenis en wijze van vorming hiervan, zie Hoofdstuk III.) Er zijn dorpen waar de enkele stam bij mo--an niet meer gebruikelijk schijnt te zijn, terwijl op andere plaatsen dit nog wel het geval is.

De met mo--an gevormde woorden geven in den regel een meer-

voud te kennen, wat zoowel op subject, als op object en/of handeling kan slaan.

Veelal kan een mo--an-vorm vertaald worden door: met elkaar doen — of zullen gaan doen — wat het grondwoord zegt, het tegen elkaar opnemen inzake de handeling van het grondwoord, en ook: elkaar over en weer aandoen wat het grondwoord zegt. Het verschil in beteekenis tusschen reduplicatie en herhaling is in dezen natuurlijk van invloed

We maken de volgende indeeling:

1e. mo--an bij enkelvoudigen stam zegt: a. met elkaar een zekere werkzaamheid verrichten; b. het tegen elkaar opnemen; c. behept met de eigenschap om te willen doen of te zijn, wat het grondw. zegt (frequentie der handeling).

a. motoengaʼan, molembangan, moloendanan, mominsikan, mongoembengan, momakiʼan, mosepaʼan: met elkaar wippen (op wipplank), schommelen (bijv. in een prauw), wippen, spelen met stukjes klapperdop, spelen met houtjes, tollen, ballen.

b. moboekoetan, modolopan, motoedaʼan, molaboeʼan, molengkangan, probeeren wie het sterkst is, het langst onder water kan blijven, trachten elkaars tol te raken, elkaar naar beneden te gooien, elkaar te doen vallen.

c. moloendoekan, springerig, danserig, bijv. van een klein kindje, dat terwijl het wordt vastgehouden, steeds maar staat te springen op schoot, behept met het verlangen dansende te zijn;

mosimbanan, lust in springen hebben, steeds weer springend, bijv. jonge geitjes;

moïntokan, nu eenmaal klein aangelegd, of: verkeerende in de periode van klein-zijn; *inta nobaliʼ nanion nongko moïntokanmai*: die aldus geworden is vanaf (dat hij) klein was;

moïmbaloian, gewoon zijn in verschillende huizen op bezoek te gaan; *mosisidan*, aangedaan met den drang om dansende te zijn, wat er ook gebeure, zij moet dansen;

modapotan, behept met de lust om aan te komen, een aankomer, de eigenschap hebben van aan te komen.

2e. mo--an bij geredupliceerden stam zegt eigenlijk hetzelfde als bij enkelvoudigen stam, maar de reduplicatie geeft tevens een herhaald doen der handeling te kennen, een gewoon zijn te . . . . . , bijv. *modolopan* (zie boven) spreekt niet van een herhaaldelijk doen, doch *mododolopan* doet dit wel, zegt dat men verschillende keeren probeert

wie het 't langst onder water kan uithouden, men doet dit als spelletje. Met het *modolopan* was het vroeger echter bittere ernst, want dit werd toegepast bij godsoordeelen. Het zal wel onnoodig zijn te zeggen, dat niet bij ieder voorbeeld het verschil tusschen niet- en wel gereduplic. stam met mo--an zoo duidelijk is aan te toonen, ja, dit vaak heelemaal niet is aan te wijzen, temeer daar mo--an betrekkelijk weinig bij den enkelen stam voorkomt.

a. (met elkaar doen, elkaar aandoen) *mokokaloetan, mororaudan, mototoeloedan, mogogimpongan, mororambitan,* elkaar trachten te bijten, (een bijtpartij met elkaar houden) elkaar achternazitten met een strik (spel), voortdurend elkaar trachten weg te duwen, woest op elkaar zijn, met elkaar touwtrekken. Zie verder § 215 onder Reduplicatie.

b. Jo kai ng kombi': *mogogalowan-pa ing kitada?* (Dit voorb. behoort eigenl. bij de mog-groep.) en het schelpdier zei: willen wij tweeën eens om het hardst loopen? *Jo moganoet mopopingkodan kong goerangēā?* noodig (jij) uit een schopwedstrijd te houden met je meerdere? *mololandoekan,* probeeren wie het hoogst kan springen; *mototalowan,* probeeren wie het sterkst is. Zie verder § 215 onder Reduplicatie.

c. moöigoeman, gewoon zijn, er zijn beroep van maken iets aan anderen te vragen, bedelen; *moöigoeman kooja'koe,* te bedelen schaam ik mij. *mototoliocan,* steeds beizg met iets te verruilen, verruiler, wisselaar, ook: herhaaldelijk met elkaar iets ruilen; *momomama'an,* behept met de neiging of den lust om steeds maar weer ergens aan te gaan om pinang te kauwen, waar hij er maar kans toe ziet, gaat hij zitten pruimen.

3e. mo--an bij herhaalden stam geeft te kennen, dat velen druk bezig zijn gezamenlijk iets of iemand te behandelen, de aandacht van meerderen concentreert zich op één voorwerp.

moroeki-roekian, velen stompen één man, gezamenlijk vallen ze één man aan, het regent slagen. *mosingo-singogan,* velen spreken er druk met elkaar over, bijv. over een pas voorgevallen ongeluk. *Nopoejoe-poejoetan imosia kom batoe ponoeda' ko inia:* zij allen raapten steenen op om daarmee te gooien naar hem. *Nokodongog-mai nohera-herangan imosia*: dat hoorende verwonderden zij allen zich. *Nolibo-libo'an imosia ko inia*: zij allemaal vroegen aan hem. **Intau inta moloekad ko inia, nosingkoesingkoelean ko inia, bo notokatokapan ko inia bo nodoeja-doeja'an imosia kom pogotēā*: degenen die hem bewaakten (zij) allen te zamen bespotten hem en sloegen

hem en zij allen spuwden hem in het gezicht. (Zie ook het slot van § 210.)

Hier worde nog even verwezen naar het voorvoegsel *mojo-* (zie § 78) hetwelk ook zegt: met elkaar doen, of elkaar aandoen wat het volgend grondwoord beteekent. Mojo- doelt echter niet bepaald op een herhaalde handeling, doch meer op een veelvoud der subjecten, bijv.: *mojoroeki,* elkaar een stomp geven, maar *mororoekian* zegt: met elkaar een stomppartij houden.

§ 40. *mo- II.*

Als 6e beteekenis van mo- noemden we op blz. 327: in staat zijn tot wat het grondwoord zegt, dit kunnen doen. In deze komt modus overeen met het voorvoeglsel moko-, zie § 58. Dit mo- geeft echter ook te kennen: kunnen geraken of gebracht kunnen worden in den door het grondwoord aangeduiden toestand. En een belangrijk verschil zoowel met moko- als met het gewone mo-, is dat aan de met mo- II gevormde woorden een pers. vnw. kan worden gehecht, gelijk dit geschiedt bij passief geconstrueerde werkwoorden.

Dit mo- is dus wel gelijkwaardig aan het Tontemboansche ma-II, hetwelk Dr. N. Adriani van intransitieven of intransitief-passieven aard noemt. (Zie Tontemb. Sprkk. blz. 86).

Ook van dit mo- wordt de verleden tijd gevormd door mo-.

Wanneer de nadruk meer valt op het onderwerp, dat de handeling moet ondergaan, dan op de werking, dan wordt het voorvoegsel kote zamen met het suffix -an gebruikt: het zal..... kunnen worden, het zal in den toestand van..... gebracht kunnen worden, het is bezig te geraken in den toestand van het grondwoord. De verleden tijd van ko--an is kino--an. Zie verder onder ko- § 119 v.v.

Mopoetoḷkoe, ik zal het kunnen breken, het zal door mij in den toestand van gebroken-zijn gebracht kunnen worden. *Oeatoi-pa i mopoetoḷ, jo ba mbi' kajoe*: zelfs ijzer dat kan breken, hoeveel te meer hout. *Moroeitkoe,* ik zal het in den toestand van scherp-zijn brengen. *Dia' noalapkoe in sia*: ik heb hem niet te pakken kunnen krijgen. *Bango' inta naa moïngkagkoe tonggobii*: deze kokosnoten zal ik droog kunnen krijgen (copra van kunnen maken) met één nacht. *Toengow-pa i modoengkoeḷ ba mbi' karombau*: zelfs een gonone (boschbladluis) die kan worden gevonden, hoeveel te meer een karbouw. *Dia'-bi' nodoengkoelkoe in tala'nja:* ik heb zijn fout (schuld) niet kunnen vinden (hoe ik ook zocht). *Modapotkoe,* ik zal op zijn bestemming

(kunnen) brengen, neem het op me, ben er toe in staat. *Aka ojoeon i modomok kong kalow inta toea, jo* .... als er iemand is, die in staat is te pakken dien jaarvogel, dan .... *Dia' nopiong-naton,* we hebben het niet kunnen blusschen. *Moroepitmoe?* kun jij (den tak) afbreken? *Noloenowmoe?* heb je het groen kunnen krijgen? ook: heb je het groen gemaakt? *Mooentoengmoe?* zul je (hem) kunnen overwinnen? *Moroemog-monimoe?* hebben jullie het kapot kunnen krijgen? Is het door jullie kapot gemaakt? *Nolengka'nja?* heeft hij het kunnen verwrikken? *Nolamag i ine?* wie heeft het glad kunnen krijgen? *Nolamagēā,* hij heeft het in den toestand van glad-zijn gebracht. *Nooegoetēā,* hij heeft het kunnen trekken.

Wanneer geen agens is vermeld, kan het zijn dat 't komen, of gekomen zijn in den door het grondwoord aangeduiden toestand, niet opzettelijk is veroorzaakt, doch toevallig of uit zichzelf is geschied. Bijv. *nooempag* vermeldt alleen dat een groote boom is neergestort, is geraakt in den toestand van omgevallen-zijn. Een houthakker kan dit veroorzaakt hebben, of wel de wind of een ziekte van den boom. Zoo kunnen bijv. ook o.a. *nobontow, noboeli, noraboet, notoelid, nopoera,* zoowel beteekenen: geraakt in den toestand van stuk-zijn, weg-zijn, uitgetrokken-zijn, recht-zijn, rood-zijn, als: opzettelijk gebracht in den toestand van ....., men heeft het kunnen doen.

Het bovenstaande is eigenlijk ook van toepassing op de onder 4e op blz. 327 en 328 gegeven voorbeelden. Ook daar wordt slechts geconstateerd, dat iets in den door het grondwoord genoemden toestand verkeert, maar wordt in het midden gelaten of het daarin is geraakt, dan wel opzettelijk gebracht. En ook *moloben* en de verder daar genoemde woorden kunnen voorkomen met een aangehecht persoonlijk voornaamwoord, al kwamen we zulk een combinatie van meerdere dezer woorden ook nog weinig tegen, daar een *moko*-vorm hierbij vaak wordt aangewend om het „kunnen doen" uit te drukken.

Ook onder de op blz. 327 onder 2e gegeven voorbeelden — en elders — zijn er, die ook met een aangehecht pers. v.n.w. kunnen voorkomen, en dus even goed hier dienst hadden kunnen doen. Zooals toch bij de bespreking van de voorvoegsels der mo-groep allicht wel duidelijk zal zijn geworden, kan eenzelfde mo-vorm in verschillende beteekenissen voorkomen, en maakt vooral de beteekenis van het stamwoord en het zinsverband eerst recht duidelijk welke van die varieerende beteekenissen aan mo- moet worden toegekend.

§ 41. 2. De groep van *ma-*.

Tot deze groep worden gerekend de volgende affixen:

ma-,
na-,
pa-,
pa--an,
pina--an.

Denkende aan de affixen, die tot de *mo*-groep behooren, zouden we hier onwillekeurig ook *pa--on* en *pina-* verwachten, doch tot heden werden die nog niet door ons aangetroffen.

De *ma*-vormen komen slechts bij enkele woorden voor, n.l. alleen bij die welke een richting aanduiden: *mangoi, magi³, makow, monik, monag, moeik,* en *moentag*. Met voorgevoegd *ma-* beteekenen ze: zich in die richting begeven, dus: *mamangoi,* komende of gaande zijn; *mamagi³*, herwaarts komende; *mamakow,* derwaarts gaande; *mamonik,* opgaande; *mamonag,* dalende; *mamoeik,* oostw. of stroomopw. gaande; *mamoentag,* zich in westelijke of stroomafwaartsche richting begevende.

Hieruit volgt dus wel, dat het verschil tusschen *ma-* en *mo-* slechts van phonetischen aard is, *ma-* waarschijnlijk een oudere vorm is van mo-, die zich nog alleen bij richting aanduidende woorden heeft kunnen handhaven. We worden in deze gedachte versterkt niet alleen door het feit, dat men voor *pa--an* en *pina--an* ook vaak po--an en pino--an hoort, maar vooral omdat de *ma*-vormen bij de richtingswoorden gheeel dezelfde functie hebben als de mo-vormen bij de andere woorden. Het komt ons dan ook overbodig voor ze nader te bespreken, en we lichten ze slechts toe door de ondervolgende voorbeelden.

Mamangoi naa (i)ikow nion? A mamangoi naa. Kom je naar hier? (Ik) kom naar hier. *Namangoi-pa dodai onda iikow?* Wanneer ben je gekomen? *Pamangoi naa!* Kom hier! (anderen gebruiken hier liever: *Pamagi³-don i naa!* Kom toch hier!) *Baloi inta anda im pamanggoianrā?* Welk huis is het waar hij zal komen? *Pinamangoian i sangadi in sia.* Het dorpshoofd is bij hem gekomen. (Voor *pamangoian* en *pinamangoian* hoort men ook *pomangoian* en *pinomangoian*). De vormen *pa--on* en *pina-* schijnen niet gebruikelijk te zijn. Zoo hoort men bijv.: *Poangoion-pa in doeata inta mobarakat*: breng toch hier een machtige geest (tot priester); en *Pinoangoinja in dolaag in*

sapi: hij heeft de koe naar het erf gebracht; maar niet: *paangoion* of *pamangoion, pinaangoinja* of *pinamangoinja.*

Bij de andere richtingswoorden komen de *ma*-vormen geheel in dezelfde beteekenis voor, en ook daar is *pa--on* en *pina-* niet gebruikelijk. We volstaan er daarom mee met van ieder dezer richtingswoorden nog slechts èèn voorbeeld te geven.

Mamagi[3] *inaa imosia:* zij komen naar hier. *Namakow i loemad in sia:* hij is derwaarts naar het tuindorp (waar de gezamenlijke tuinen zijn) gegaan. *Pamonik!* ga opwaarts! *Pamonagan in datoe i lipoe*[3] *i Mongkonai:* de vorst zal naar het dorp M. afdalen. *Pinamoeikan i jampoi i lipoe*[3] *in Doloedoeo:* de ziekte is rivieropwaarts gegaan naar het Dorp D., of: D. is de plaats waar rivieropw. naar toe is gegaan de ziekte. *Doenoek i mamoentag, jo batoe mamoeik:* de watervloed gaat stroomafwaarts, maar de steen stroomopwaarts. (Raadsel. Opl.: Adamsappel.)

3. De groep van *mog-*.

Hiertoe behooren: *mog-*, (*mogo-*. *mogoe-*)
nog-.
pog-,
pog-on,
pinog-,
pog-an,
pinog-an,
mog-an,

§ 42. *mog-*.

De mog-vormen komen voor bij met klinker beginnende woorden. Daar een Mongondower nogal eens beginconsonanten weg laat, is het soms moeilijk uit te maken of de -g- van mog- tot het voorvoegsel behoort, dan wel als de beginmedeklinker van het grondwoord moet worden beschouwd, temeer daar een afgeworpen beginner wel weer eens voor den dag komt bij aanhechting van een prefix. Zooals reeds op blz. 310 onder g. werd opgemerkt, schijnt de Mongondower een zekere voorliefde voor het gebruik van de g te hebben, laat haar als plaatsvervangend- en ook als overgangsconsonant dienst doen. (Voor deze *g*, zie ook § 116, onder 1e.)

Wat de beteekenis van mog- betreft, deze is o.i. gelijk aan die van mo- onder 1e en 2e, zie blz. 326 en 327. Het verschil schijnt in hoofd-

zaak hierin te bestaan, dat mog- bij voorkeur intransitieven vormt, en wel vooral van die werkwoordstammen, die ook met *mo- II* kunnen voorkomen. Mog- geeft soms ook wel verwantschap of betrekking te kennen, bijv. *mogoetat*, gebroeders, gezusters; en deze vorm doet ook wel dienst als wederkeerig werkwoord, bijv. *mogadop*, zich verbergen, maar daar het Mongondowsch hiervoor over andere vormen beschikt, mogen we misschien aannemen, dat mog- allereerst intransitief-vormer is. (Mog- is wel gelijk aan het Maleische ber-, het Tomboeloesche mah- of maha-, en het Sangireesche mĕ. Zie verder Sangir. Sprkk. van Dr. N. Adriani, blz. 101 v.v.)

Hier volgen eenige voorbeelden, waarvan de eerste vergezeld zijn door een mo-vorm:

mogoegoet, voorttrekken, hiermee bezig zijn, of dit willen gaan doen; *mooegoetmoe*? kun je het trekken?

mogiroep, blazen, blazende; *moiroepkoe*, ik kan (op een sch[illegible]lp bijv). blazen, er geluid uit krijgen;

mogigon, uithouden, verdragen; *moigonēā i oja'*, hij kan schaamte verdragen, hij weet van geen schaamte, is onbeschaamd.

mogoeab, wannen, wannende; *mooeabmoe*? kun je het wannen?

mogata', slijpen, slijpende; *moata'moe*? kun je het slijpen?

mogoloed, aanrechten(de); *nooloedmoe-don*? heb je het al klaargezet?

mogoentoen, wegjagen, wegjagende; *mooentoenkoe*, ik ben in staat ze weg te jagen.

mogarab, gooien, smijten; *moarabēā*? zal hij het kunnen gooien?

mogakoet, wegbrengende, halende zijn (herhaaldelijk op en neer gaan); *nodait noakoet in doenoek;* alles is weggesleurd door den watervloed.

mogolat, wachten, wachtende zijn; *moolat*, bedreven in iets, zich door geduld en inspanning iets eigen hebben kunnen maken.

mogagom, weeken, weekende zijn; *moagom*, zacht door het weeken.

mogoob, broeden, ook: liggen of slapen van bijv. koeien en geiten (kop omhoog); *nooob*, rechtstandig naar beneden gestort van bijv. een huis, neergevallen van bijv. een aangeschoten beest.

mogau', blaffen; *moau'*, blaffer, ook: huiler, die bij alles blaft, huilt.

mogoboe, hoesten; *mooboe*, hoester, steeds last van hoesten.

mogoïni', roepen, roepende zijn, v. *oïni'*.

moginta', tellen, tellende zijn, v. *inta'* : èèn.

mogadi', eieren leggen, jongen werpen, v. *adi'* : kind.

mogoentoen, wonen, verblijfhoudende, v. *oentoen*.

mogoengkoe', jagen, op jacht gaan of jagende zijn, v. *oengkoe'*: hond.

mogoentoe, dragen op het hoofd, v. *oentoe*.

Op den regel dat mog- allereerst intransitieven vormt, bestaan uitzonderingen. Zoo wil bijv. *mogingoe'* — v. *inggoe'* — zeggen: iemand baden, en *moïnggoe'*, (zich) baden; *mogilig*, — v. *ilig* — iets met den stroom mee laten drijven; *moilig*, met den stroom meedrijven, wegstroomen. *Moginggoe' ko adi'*: een kind baden. *Mogilig ko oeoi, kon talong:* rotan, damar (op een vlot) de rivier afbrengen, met den stroom mee laten drijven. *Ikolom bo akoeoi mogilig:* morgen dan ga ik (een vracht) de rivier afbrengen. Daar bij *moginggoe'* en *mogilig* steeds aan een object wordt gedacht, meenen we deze als uitzonderingen te mogen beschouwen. (*Jo da' noilig-moentag ī lotoeng:* toen dreef de rivier af een rijstblok. *Toebig moïlig*, stroomend water. Men kan echter ook zeggen: *Oeangga noilig in doenoek:* de prauw is door den watervloed meegevoerd. Door deze voorbeelden van mo- bij ilig, wordt misschien duidelijk, dat het verschil tusschen mog- en mo- hier niet zoozeer is, dat van transitief- en intransitiefvormer, maar meer dit: *mog-* zegt: bezig zijn met de handeling te richten op een object, en *mo-* geeft te kennen: iets verkeert in den toestand van.... Zie verder *mo-* en *mo II*, blz. 327, 328 en 347 v.v.)

Nog een enkel voorbeeld van mog-: *Tara pitoe mogoetat tantoe' moropatoi:* zij zeven gebroeders (gezusters) zijn voortdurend met elkaar aan het vechten. (Raadsel.) (Opl.: sagopalmbladeren). *Kai Loog: inta! kitada imaja' mogadop kom boeboe' im pakong*: Loog zei: kom! wij tweeën gaan ons verbergen in het gat naar de onderwereld. *E, bajongan-monimoe! i mogintoloe in singgai naa, moïkow modait mogoepoet kon toebig naa:* Hei, jullie allemaal! als het de derde dag wordt (gerekend vanaf) nu, dan moeten jullie allemaal een rij vormen langs deze rivier.

Soms kan men den indruk krijgen, dat er ook een voorvoegsel *mogo-* en *mogoe-* bestaat, bijv. bij de woorden: *mogolingoi*, verbergen; *mogolindok*, zich beveiligen voor gevaar, er voor uit den weg gaan; *mogoeboli*, schuld afdoen; *momogoeraat*, te loor laten gaan, verknoeien. Hier hebben we o.i. echter met de secundaire grondwoorden *olingoi* en *olindok* te doen, wat blijkt uit bijv. *moïolingoi*, het komt aan het gezicht onttrokken te worden, en *kinoolindokan*, aan het gevaar ontkomen. (Vaak hoort men ook *kinolindokan*, terwijl bij het gebruik van moko- de o- van *olingoi* steeds schijnt weg te vallen.)

Bij *mogoeboli* en *momogoeraat* hebben we o.i. met een soort voorslag (oe) te doen, die aan het oorspronkelijk grondwoord een ietwat gewijzigde betekenis geeft, bijv.: *mokoboli*, schuld kunnen maken; *mokooeboli*, kunnen betalen wat men schuldig is.

Wanneer mog- komt voor woorden, die een al of niet genasaleerden voorslag i hebben, kan men gemakkelijk aan het voorvoegsel mogi- denken. Zie hiervoor onder *mogi-*, § 93 en 100 (laatste gedeelte) en vooral § 89.

§ 43. *nog-*.

Nog- vormt den verleden tijd van mog-, dus juist zooals no- van mo-, zie blz. 332 v.v. We volstaan derhalve met eenige voorbeelden.

Jo iloemandoek-don in sia bo nogintaʼ, kainia: intaʼ, doeaʼ, toloeʼ: en (de aap) nam een sprong en telde, hij zei: één, twee, drie... *Naʼ nogoeman kom batoe:* alsof (hij) tegen een steen sprak. *Naʼ doman nogoendoed ko jangkang i insil:* alsof (ik) weg wilde duwen een bladerloozen (met nog alle takken eraan) insil-boom, ik beproefde het onmogelijke. *Ojoeon i intaü tobatoeʼ minajaʼ nogoengkoeʼ:* er was eens iemand die ging jagen (met een hond). .....*bo nogalow kom bokeʼ bo diaʼ noalapkoe:* en jaagde een varken na en ik heb het niet kunnen bemachtigen. .....*sinindok imosia takin nogoboe:* .....zij werden verslikt (verslikten zich) en hoestten. *Aka diaʼ in toeloeg, oepa diaʼ mogadiʼ:* als er geen mannetje is, leggen de hennen niet. *Minajaʼ nogoelang kong kajoeon ing ki Arepeg:* A. is strikken gaan stellen in het bosch.

§ 44. *pog-*.

Onder de mog-vormen heeft pog- dezelfde kracht, als po- bij die van mo-. (Zie blz. 333 v.v.). Pog- heeft dus imperatieve en instrumentale kracht.

Pogoelit kong goemaʼ in simalamoe! Doe je zwaard in de scheede! breng het in zijn oorspronkelijken toestand terug. *Pogabat!* pak het aan! *Pogoentag-don ko o moentag im batoe inta naa:* smijt dan westw. naar beneden dezen steen! *Aka pogonikēā im boelawan, jo singkapon i lenso:* als hij het goud naar boven gooit, vang het dan op in (je) hoofddoek. *Dika-pa ikow pogindoeakoe kaanon:* laat jij maar niet door mij tot tweede worden gemaakt om te worden gegeten.

Pongonoe? Pogaipkoe ko medja: wat wil (je) ermee doen? ik wil er de tafel mee bedekken. *Potoeonan-pa ko init bo poginggoeʼ ko i indeʼ:* zet eerst warm water te vuur en baad daarmee moeder. *Onoe-*

pa dega' i mobali' pogiboeng? wat toch wel zal het zijn waarmee het gezouten kan worden? ......*gama'an i intau iakoeoi bo paudonẽã bo pogatop ponomoenja kon singgai bo oejan:* ...... ik word door den mensch genomen en door hem genaaid en voor dakbedekking gebruikt en door hem blootgesteld aan hitte en regen.

§ 45. *nog--on.*

Pog--on heeft onder de mog-vormen dezelfde kracht als po--on onder de mo-vormen, zie blz. 335 v.v. Pog--on zegt dus, dat wordt gewenscht of bevolen, dat iets de werking van het grondwoord onderga, of in den toestand worde gebracht van doende wat het grondwoord zegt.

Kai inde' im pogiladon kom pajoi, si ai-moninggai: moeder zegt dat de padi gedroogd moet worden, want het wordt al warm (droog). *Pogaidon kon tondok:* de pagar moet worden gemaakt. *Dika pogigonon ing gogoi ing ki inde'*: laat moeder geen honger lijden, niet in den toestand van honger hebbende komen. *Dika pogongangon moïlioe ing kabaḷokoe:* maak mijn paard niet al te moe, jakker het niet af, dat het in den toestand kome van hijgend ademhalen. *Oemoeran pogau'on i oengkoe' i modoḷom-monag:* de hond worde voortdurend blaffende gemaakt den komenden nacht (als hij soms wil indutten, worde hij steeds weer aangehitst tot blaffen, opdat eventueele dieven verre blijven). *Oemoeranmoe pogabiton im pitowkoe:* mijn kapmes (dat ik je nu leen) moet je steeds omhangende hebben (opdat het niet wegrake). *Tagoe'on sim pogoeraaton i motoïmok:* berg het op, want (anders) zal het worden beschadigd door de muizen. *Ki boeḷoimoe pogianonmoe, simba' doi'onẽã ikow:* je echtgenoot worde door je van ontrouw beschuldigd, opdat hij je niet meer wil hebben. (Dit zegt bijv. een man, die wil dat een vrouw haar wettigen man tot echtscheiden brengt.) *Toïgoe pogonikon ko ḷoentoeng:* de mais worde op zolder gegooid. *Pogoloedon imoïkow, kai n:* jullie moet (de tafel) aanrechten, wordt gezegd. *Pogaleton in onda in dalan?* waar moet worden aangebracht op de helling de weg? *Diaan pogoḷaton (pogoaton) ko onda ing kabaḷo?* waar wordt het paard gebracht om afgericht te worden? (voor den wedren). *Na' kabaḷo pogoaton (pogolaton)*: gelijk een paard dat wordt afgericht. *Pogompoeon im boeta' inta naa:* deze in cultuur gebrachte grond is voor kinderen en kleinkinderen (hierop heeft niet één maar wij allemaal, die van de familie zijn, recht), grond die voor de kleinkinderen is bestemd door den ontginner.

§ 46. *pinog-*.

Ook voor dit voorvoegsel, dat den verleden tijd vormt van pog-, wordt verwezen naar de mo-groep, en wel naar hetgeen onder pino- op blz. 436 v.v. wordt opgemerkt. Uit het daar gezegde volgt, dat ook *pinog-* niet tegelijk met *-on* kan voorkomen.

Jo pinogoeman-don i intau toea inta mokosoesa kong ginanja: toen heeft die man gezegd hetgeen bedroefd maakte zijn hart. *Pinogarabmoeik i D. im bengko'nja:* D. gooide zijn kris oostwaarts. *Ginama'-nja-mai in toengkoedon bo pinogonik; toloe no gobii bo toloe no singgai kon toloengaja' bo dongka nolaboe' in toengkoedon inta toea:* hij nam de lans en gooide die in de hoogte; drie nachten en drie dagen (bleef zij) in de lucht en eerst toen viel die lans naar beneden. *Pinogoendok-monia i oeangga, sim bokol moloben:* zij hebben teruggetrokken de prauw vanwege de groote golven. *Pinogabo!ēā kom pangkoi ing kajoe in togot ing kabalo nion:* hij heeft het touw van dat paard om den boomstam gewonden (om het zoo de baas te kunnen blijven). *Pinogantodēā im borimbing nion:* Met dat stuk hout heeft hij gegooid.

§ 47. *pog--an*.

Hetgeen onder po--an op blz. 437 v.v. wordt gezegd, is ook van toepassing op pog--an. Pog--an zegt dus ook: plaats waar, tijd waarin iets zal worden gedaan, persoon, wien zal worden aangedaan, of iets wat zal worden aangewend voor .....

Mongo ko onda-ka im pogaidan kon totoi aidan-natonda naa? waar wel zal zyn de plaats waar zal worden gebouwd de brug (die) door ons tweeën zal worden gemaakt? *Polapag toea pogoekatan kong kaanon:* op die offerstellage wordt neergezet het eten, die stellage is de plaats waarop wordt geplaatst het eten (voor de geesten). *Polagoei ikow, pogotodankoe kom pangkoi in tagin:* weg jij (want) ik zal één slag omhouwen dezen pisangstam. *Oempaka pogoentoean-ka kong koeroean:* al zou (ik) den koran op het hoofd nemen (ik houd vol dat ik gelijk heb). *Gama' i loto pogoentoeankoe kong koejat:* haal de mand waarin ik op het hoofd wil dragen de groente. *Pogoelingkitan,* pols, waar gewoonlijk een afweermiddel in den vorm van een armband wordt gedragen. *Sigit-ai-pa in toebig pogata'an kom pitow:* giet even (wat) water (op den steen) om daarmee (of daarin) te slijpen het kapmes. Wil men bepaald zegge,n dat het op den slijpsteen moet worden gegoten, dan luidt de zin: *Sigit-ai-pa in toebig kom pogata'an.*

Sebab nion pogaïmboean kon tajoek, tobok bo le'ad, tantoe' siow gobii: daarom de tijd waarin de aïmboe-zang wordt gezongen voor het waterscheppen, oordoorboren en tandenvijlen, (dit is) steeds negen nachten.

§ 48. *pinog--an.*

Van dezen verledentijdvorm van pog--an volgen hier de volgende voorbeelden:

pinogoetoenan, woon-, verblijfplaats, waar men is gaan wonen en nu nog woont; het kan ook beteekenen: vroegere verblijfplaats. *Aindon lima no boelan kom pinogoboe'an:* al vijf maanden ben (ik) in den hoesttijd (aan het hoesten). *Pinogimani'anea, jo nodait minatoi imosia:* hij heeft er een tooverspreuk over uit gesproken en ze zijn allemaal doodgegaan. *Noketa' i olabat pinogandolan-mai kon tandai:* de balustradebalk is een beetje uitgesleten (omdat) daar gewoonlijk de waterbamboe tegenaan wordt gezet. *Na' pinogiroepan in tompot:* gelijk als waarover heen is gegaan (waar heeft gewoed, geblazen) de wind (zoo erg is het beschadigd, of: er is niets meer van over). *Noroemboen in tongkolai pinogakoetan-mai ko oeangkot:* stuk is de draagmand, waarin steeds is weggebracht (herhaaldelijk op en neer gegaan) de pas uitgeklopte sago (nog niet gezuiverde, uit den arengpalm). *Noïrarit im pajoi pinogoentoenan ko manoek:* verspreid is de padi vanwaar (waaruit) is weggejaagd de kip. *Noropit in tanga pinogaraban kom boengainja:* afgebroken is de tak waarvan werden afgegooid (met een stuk hout bijv.) de vruchten (waartegen aan werd gegooid om de vruchten te doen vallen). *Akoeoi pinogabolan i baai kon daingkoe:* ik (ben degeen) voor wien is gewezen door grootmoeder mijn sarong. *Nojoemog im pindan inta pinogagomankoe kom bogat:* gebroken is het bord waarin ik te weeken had gezet de rijst. *Nopoena-poenat-makow in sioep i oeto' pinogooban i roesa:* geheel plat gedrukt is(het gras enz.) onder het rietgewas waar de herten slapen. *Siow-don no singgai im pinogoobanea:* al zeven dagen broedt ze op haar eieren, is haar broedtijd.

§ 49. *mog--an.*

Evenals mo- komt ook mog- tegelijk met het achtervoegsel -an voor, en heeft dan dezelfde kracht als het op blz. 344 v.v. besproken mo--an. Voor de beteekenis wordt dan ook naar genoemde blz. verwezen. (Op blz. 346 komt zelfs een voorbeeld van mo--an voor.)

Mogintoebagan: elkaar betoosten.

Mogintondanan: iemand voor zijn moeite beloonen, eigenlijk: elkaar vergelden. Als bijv. bij een plechtigheid iemand een aangewezen taak verricht, wordt dit vergolden met een maaltijd.

Mogintajowan, voor elkaar, van aangezicht tot aangezicht.

Bij deze woorden moeten o.i. *intoebag, intondan* en *intajow* als stamwoorden worden beschouwd. Zie voor dezen i-voorslag § 89 onder *moï-,* en § 100 onder *mogi-.*

Van mog--an bij geredupliceerden stam wordt hier slechts dit voorbeeld gegeven: *mogogimpongan,* woest op elkaar zijn.

4. De groep van *mopo-.*

Hiertoe worden door ons gerekend:

mopo-,
nopo-,
popo-,
popo--on,
pinopo-,
popo--an,
mopoko-, enz.
mopopo-, enz. zie § 216.

De voorvoegsels der mopo-groep komen wel eens voor bij woorden, die men laat beginnen met de *g-,* die wij in vele gevallen als een soort hulpconsonant beschouwen (zie § 15, 42, 116, onder *1e,* enz.). Hierdoor kan men wel eens den indruk krijgen van met *mopog-* te doen te hebben.

De mopo-vormen komen zoowel voor zwak- als intensief-gevormde grondwoorden (zie hiervoor blz. 326 en voor beteekenis van een intensief blz. 329 v.v.); zij hebben causatieve kracht, die in den regel is weer te geven met ons: laten ..... of: doen ....., soms met ..... verschaffen of ..... geven. Een met mopo- afgeleid woord kan ook aldus omschreven worden:

1e. Het onderwerp laat het voorwerp de door het grondwoord genoemde handeling verrichten, of verschaft het voorwerp wat het grondw. zegt.

2e. Het onderwerp laat het voorwerp de door het grondwoord genoemde handeling aandoen. Deze handeling kan door het subject zelf worden verricht, maar ook kan het subject die aan een ander opdragen.

Het is waarschijnlijk overbodig op te merken, dat de causatieve kracht van de voorvoegsels der mopo-groep in -po- zetelt, waaraan dan worden toegevoegd de prefixen der mo-groep, die ook bij deze samenstelling hun van blz. 326 v.v. bekende functies blijven behouden.

Hier volgen eenige voorbeelden, en wel allereerst van:

§ 50. *mopo-*.

Mopoangoi, laten komen; *mopoïnoem,* laten drinken; *mopokaan,* laten eten (happen); *moposindar,* laten schijnen, belichten; *mopoontong,* laten af doen zien, toonen; *mopobaja',* doen gaan, koersen. *Tonga' ki inta mopodagin im batanganēā.....* maar degeen die zichzelf in de nabijheid brengt, dichtbij doet komen zichzelf,.... *Mopodoeḷoe,* hulp verschaffen, iemand bijspringen met iets (dit vooral bij feestelijke gelegenheden). *Ojoeon i mopodoeḷoe in tampelan, padjandjangan, ojoeon ki inta mopodoeḷoe im pindan, ki inta mopodoeḷoe in toempang.....*: er zijn er die bijspringen met (als bijdrage doen dienen voor het betalen van den bruidschat) een zwaard, een koperen lamp, er zijn er die als bijdrage geven een bord, die hulp verschaffen (door) sago (te geven). *Kojogot in sia moposingog ing kantoengēā, da' ginama' i oḷai*: terwijl hij bezig was met geluid te laten geven zijn muziekinstrument, werd het afgenomen door den aap. *Ki goeroe mopogoeroe i hoeroep ko adi'*: de onderwijzer onderwijst de letters aan de kinderen, laat de kinderen de letters leeren. *Akoeoi mopokaan ko adi'*: ik laat het kind eten (happen). *Dika mopotoengkik in tononoejoe'moe kon toebig nion, si mopatoe'-pa*: steek je wijsvinger niet in dat water, want het is nog warm. *Mopororiga in sia kom binatang*: hij kwelt de beesten, laat ze pijn lijden. *Poedoedoei ing kinoboboga' ande kinojojangko'-nami, ki togi gadi', eda' moondok i maja' mopoḷangag-monik mongo toemoḷantai-monik mopolibo' ande mopoboeḷoi ko i adi' i intau a kotongga-tonggadi' nai togi gadi'*: volgens de groote armoedigheid of erge geringheid van ons ouders (van den zoon), vreezen (wij onze oogen) te gaan opheffen (letterlijk: te doen opslaan) of het woord te richten opwaarts (tot uwe voornaamheid) om (ten huwelijk) te doen vragen of te doen huwen (onzen zoon) met het kind van menschen, dat steeds zorgvuldig wordt opgevoed door de gezamenlijke bezitters van het meisje (d.w.z. ouders en verdere familieleden). Voor *nai* zie *taja* in § 236 v.v. *Mopongibot,* bij den eed betrekken, bij iets zweren. Als bijv. iemand gewend is om zoowat bij alles te zeggen: *koetoekon im boeta' bo ḷangit:* vervloekt zal ik zijn door aarde en hemel (als het

niet waar is), dan is „*Dika mopongibot im boeta*[3] *bo langit*: zweer niet bij aarde en hemel", op zijn plaats. *Moepoepoed i limakoe mongo nogama*[3] *akoeoi*! *Dika mopongibot i limamoe, si moïtotoe-totoeoe-mai.* Mijn hand zal door wonden verteren als ik (het) heb weggenomen! Zweer niet bij je hand, want het kan wel eens bewaarheid komen te worden (wat je zoo lichtvaardig zegt). *Ikolom singgai „mentedis", komintan mopogabit im pitow*: morgen is het gemeentedienst-dag, allen moeten dan zich een kapmes hebben omgehangen. *Mopolitoe*[3], zetten, iemand of iets in zittende houding brengen, de handeling „zitten" laten verrichten, maar ook: aan een feestdisch doen plaatsnemen, daarvoor de noodige maatregelen treffen. *Kon singgai doman inta toea bajongan i intau komintan-don mopolitoe*[3] *kom balo-baloianēā* (*baloi*: huis): op dien dag ook alle menschen noodigen (een geest) uit tot den maaltijd (door het aanbrengen van een kleine stellage waarop de pinangdoos en tabak wordt geplaatst), in al de verschillende huizen ervan (wordt dit gedaan). *Ojoeon ki inta modia kom bogat pinomaja*[3] *manoek, aka moniat in sia mopoïnoem*: er zijn er die rijst of een kip meebrengen, als zij (de brengster) van plan is (de zangers bijv.) te laten eten en drinken. (Hier is met *mopoïnoem* niet alleen drinken, maar vooral ook eten bedoeld, zooals bijv. ook het geval met ons „koffiedrinken").

§ 51. *nopo-*.

Nopo- vormt den verleden tijd van mopo-. (Voor het begrip „verleden tijd" zie blz. 333 onder no-.)

Nopolitoe[3] *ikow*? Heb je maatregelen getroffen voor het doen plaatsnemen aan den disch (van een geest)? *Nopolitoe*[3], (ik) heb dit gedaan. *Ki ine im pinolitoe*[3]*moe*? Wie is het die door je genoodigd is? *Dimoekoed ing Kobo*[3] *kan dalan*: de geest van Kobo[3] op den weg (d.w.z. een geest van de plaats Kobo[3], wien op den weg te eten wordt gegeven).

Nopooena-pa-monik? Heb (je) al ontbeten? eerst al iets doen vorafgaan? *Dongka-bi*[3] *in sia nopokapoi-mai lima ko imonia*: alleen maar liet hij zijn handen steeds zwaaien tegen hen (gaf hun teekens met zijn handen). *Bajongan i intau inta nopolitoe*[3], *komintan momia kong ngongoendaman*: alle menschen, die (een geest) hebben uitgenoodigd tot plaatsnemen, (zij) allen maken (een offerstellage) waar het eten (voor den geest) op wordt geplaatst. . . . . . *jo ilimitoe*[3]*-don pinomaja*[3] *noponingkoel-don in dodeangowan kom bajongan i intau inta tajoekan toea*: dan gaat (de priester) zitten of (hij) brengt in

aanraking het spanriet met alle menschen voor wie water geschept moet worden. *Doïʼ ikow nopokaan ko inakoʼ*: gij hebt mij niet te eten willen geven. *Bo nopotaau-don i niatkoe*: en heeft al laten weten mijne bedoeling. *Sia inta nopogogitog ko inia*: hij is het die hem liet bespotten. *Bo nopobakid kom bajongan im bobato*: en liet vergaderen alle hoofden. *Nopoonik naʼ ḷoemad imosia*: zij zijn vertrokken (koersten) in de richting van de tuinen (tuindorp).

§ 52. *popo-*.

Popo- is een passiefvorm van mopo-, en geeft dus te kennen, dat de nadruk niet op de handeling, doch op een al of niet genoemd iets of iemand valt. Evenals po- bij de mo-vormen, heeft ook popo- imperatieve en uitnoodigende of wenschende kracht, natuurlijk met causatieve beteekenis.

Poposindar! laat (het licht) schijnen! weerkaatsten. *Popotontaniʼ*! stel het afzonderlijk! *Popojoton ing kami*! doe ons gezond (sterk) worden! *Simbaʼ popoparoetēā i oeḷag toea*: opdat hij die slang een andere richting doe uitgaan. *Diaʼ mobaliʼ popokadop*: het kan niet weggestopt worden. *Kaim boḷai toea: Popotoeot ko ngioeng:* die aap zei: (ik) zal je in (mijn) neus stoppen. ... *bo ki Singkoeton popolitoeʼ kong kadera*: en S. wordt op een stoel gezet. *Popodorot in doeḷoed kon taḷog*: laat de knieën drukken op den vloer. *Kom bonoenja dindingon in sikajoe, popoaip kon daeon ing koïtoʼ:* binnenin wordt het omwand (afgeschut) door een antieken doek, dien men laat rusten (tot grondslag geeft) tegen arengpalmbladeren. ...... *bo pomiaan doman kon toeḷada ḷoḷaki bo bobai, popolitoeʼ-makow naʼ toeḷada doman kom bonoe in sigi*: en er worden ook mannelijke en vrouwelijke poppen gemaakt, die men steeds laat zitten (plaatst) evenals de poppen in den dorpstempel. *Naaia ing kami bo a pa biʼ notoenggoe ko imonimoe, jo tongaʼ-pa popomoera-monimoe i ridjiki, popoboeïʼ-pa im bobiagon, bo poporoemba-pa im pomomoeḷaan*: nu hebben we U toch naar behooren ontvangen (het U verschuldigde gegeven), wilt nu echter ook overvloedig doen zijn de levensmiddelen, doet toch in menigte uitbreken de huisdieren, en doet toch welig gedijn het gewas. *Jo mogamaʼ kon daoen in dajow bo popotagom kon toebig im bangoʼ:* dan neemt (hij) bladeren van den dajow-heester en doopt die in kokosnootwater. .... *bo popokantang kom bajang i limanja koḷoïgiʼ:* en laat haar vasthouden met de linkerhand de stellage. *Ojoeon tobatoeʼ im batoe, aka popodioeg kon toebig jo moboei mobaliʼ toebig, aka popodioeg kon toeḷoeʼ jo moboei mobaliʼ motogat:* er is een steen,

als die in de nabijheid van water wordt gebracht dan wordt (hij) weer water, als hij dicht bij het vuur wordt gehouden, wordt (hij) weer hard.

§ 53. *popo--on.*

Popo--on is een tweede passiefvorm van mopo-, en geeft te kennen, dat het noodig wordt geoordeeld of wenschelijk wordt geacht dat met een met zeer bepaald subject geschiede wat men wil laten doen; het lijdend subject is er o.z.t.z. voor om te laten ondergaan wat het grondwoord zegt, of te laten brengen in den toestand, die er door wordt aangeduid. We zouden misschien ook kunnen zeggen, dat de betrekking tusschen lijdend subject en werking nog inniger is dan bij popo-, terwijl de afstand tusschen dengeen die de werking wil laten uitvoeren en de werking zelve steeds grooter wordt.

Bij den vragenden vorm wordt geinformeerd naar de wenschelijkheid of noodzakelijkheid van een het subject te doen ondergane handeling, terwijl bij een verbod de nadruk valt op het niet mogen doen daarvan.

Popoloetoedon i lamboeng nion ko adi': die kabaja is het die het kind moet worden aangetrokken, waarmee (ik) het kind wil laten kleeden. *Popogakodon ko nion im popod i oelang naa*: het eind van dit touw moet daar worden bevestigd, laat het daar in den toestand van vast-gehecht-zijn worden gebracht. *Dimoekoed inta naa popolitoe'on kom polapag*: deze geesten laat men aan den feestdisch op de offerstellage deelnemen (zet men aan den disch, noodigt daartoe uit). *Popokokodon in soerat naa kon dopi'*: deze brief moet opgehangen worden (is er om opgehangen te worden) aan de wandplank. *Popoïndoion-pa i adi'*: laat het kind het even zien, breng het kind er even naar toe, opmdat het worde gezien door het kind, ook: laat het kind even zien, worde het even getoond (door het bijv. even naar buiten te brengen). *Popokapoton i oboejoe'inta naa kong kajoe inta toea*: deze sirih moet (je) laten opklimmen bij dien boom. *Intau inta naa popoloeaion kom pandjara*: deze man moest worden losgelaten uit de gevangenis (dat zou behoorlijk zijn). *Popoboeka'onkoe in tala'nja*: ik zal zijn fout openbaar laten worden. *Popobangonon-pa i intau inta motakit naa*: laat deze zieke even overeind gezet (opgericht) worden. (*Popobangon*! zet hem overeind!) *Popobolintaoebon im pindan inta naa*: deze borden moeten (liever) worden omgekeerd, moeten op hun bovenkant worden gelegd, (dat is beter). Deze zin als vraag, dan: wordt het gewenscht dat men deze borden laat om-

keeren? *Popotoetoeion i onda in daḷan?* Waar wil men den weg langs laten gaan? *Popotoekodon ko onda i āōg inta naa?* Waar zal (ik) deze bamboe het laten stutten? (Dit bijv. in antwoord op een bevel: *Popotoekod!*) *Dika popototoion i adi’ inta naa!* Laat dit kind niet over een balk loopen! *Dika-don popororigaon ing ki Sambenaa!* Laat dezen S. niet meer gekweld (getreiterd) worden!

§ 54. *pinopo-.*

Pinopo- vormt den verleden tijd van popo- en popo--on, en behoeft dus geen nadere verklaring. Alleen worden eenige voorbeelden gegeven.

Pinopolitoe’ i Loog kong kadera ing ki inde’: L. had de moeder op den stoel gezet. *Bajongan in toendi, inta pinopooekat ko ḷangit:* alle sterren, die gesteld zijn aan den hemel. *Noïbaja’-mai i oeḷoeanēā, eda’ pinoposiroep i Ondo’ kom bilid*: aangekomen bij den oorsprong ervan, toen werd zij door Ondo’ tusschen bladwortels gezet. *Kon toea pinopolilid magi’-makow in takit toea*: en toen heeft die (booze) geest hem her- en derwaarts laten rollen. *In datoe toea ilaboe’an-don, jo pinopotakoi-don kong kapaḷ*: die vorst werd afgezet en aan boord gebracht van een schip. *Notooḷoet-don ing kobajong ing kajoe pomiaan oïgi toea, jo pinopooïgi-don, pinopopatok kon dagat*: toen gereed was de hoeveelheid hout waarvan die palen werden gemaakt (noodig voor die palen), werd (de brug) van palen voorzien (gaf hij de brug palen), die (hij) neerzette (deed planten) in de zee. *Jo da’ noḷaboe’-don i limoe’ toeata, jo pinopobonsing-don kon toea in taja doea:* toen is die limon gevallen, en daarin stopte (hij) die twee. ... *papodong pinopoḷoeob ko oeḷoenja*: een soort kroontje werd gezet op haar hoofd. *Pinopoḷomot i mata in toengkoedon ko lindoengan:* het lemmer van de lans werd in het watervat gedompeld. ... *inta pinopotajow ko i ompoe datoe*: die men liet verschijnen voor den heer vorst.

§ 55. *popo--an.*

Onder verwijzing naar hetgeen in § 190 over -an en op blz. 337 v.v. over po--an wordt gezegd, zij hier slechts vermeld: *Popo--an* duidt aan plaats, persoon of tijd, waar men laat geschieden, of zal laten gebeuren wat het grondwoord te kennen geeft.

Popooekatan: waar men iets zet, of zal zetten. *Popotapatanēā i limanja ko oeḷoe i Dajag*: hij legt zijn hand op het hoofd van Dajag, (waarop hij zijn hand legt is het hoofd van D.). *Moliodot-mai toea*

popooeikan-don ing goehangēā dojowa-mai: dadelijk daarop laat men bijv. twee ouden naar het oosten gaan. *Kom bonoenja toea popolitoe'an i oloenan dojowa lolaki-bobai*: daar binnenin is de plaats waar worden neergezet twee kussens, een mannelijk en vrouwelijk. *Popolitoe'an toea, kade' im polapag, bambe'on ko olabat*: waar men de geesten wil doen plaatsnemen (en vergasten), (dat) is een kleine stellage, die wordt gehangen aan den balustradebalk. *Moena-mai popokeraban-pa im pojok in talong mobondoe*: allereerst worden zij even bezwaaid met rook van welriekende hars. **Si nongkon singogmonimoe im popototoeoean ko imonimoe, bo nongkon singogmonimoe doman im popotala'an ko imonimoe*: want uit uwe woorden, daaruit zal men doen blijken dat gijl. oprecht zijt, en ook zal (men) uit uwe woorden doen blijken dat gijl. schuldig zijt. *Simba' lagi-koe kotaauan-mai bo popotaba'an in soroedado*: op dat ik het vlug te weten kom en daarheen de soldaten laat gaan (of: zend). [*Popotaba'an*: plaats of persoon waarheen men iemand naar toe stuurt, of laat gaan. De vorm *mopotaba'* kan eigenlijk niet goed met laten- of doen zenden worden weergegeven, want dit veronderstelt dat men een ander iemand laat zenden; beter is: (iemand) zenden, of: laten uitgaan (met een boodschap). *Motaba'* schijnt niet gebruikelijk te zijn, wel *potaba'*, in bijv. *potaba'koe ikow*: gij wordt door mij gezonden;*pinotaba' in datoe*: die gezonden is door den vorst, afgezant van den vorst.] **Dika popooemaan ing kami in totoengkoel*: laat niet over ons komen beproeving, laten wij niet de plaats zijn, waar (men) wordt overvallen door beproeving.

§ 56. *pinopo--an.*

Pinopo--an is de verleden-tijd-vorm van popo--an.

Pinopotaauanēā: daarin heeft hij het laten weten, bekend gemaakt. *Kom bonoe i lipoe' inta toea pinoposindogan in datoe kong komalig*: in dat dorp heeft de vorst doen oprichten het paleis. *Pinopokantangan*: persoon, wien men iets in de hand heeft gegeven om vast te houden, die men iets heeft laten vasthouden. *Pinopokantangan in toengkoed in datoe ko limanja*: de stok van den vorst werd hem in de hand gegeven. ..... *bo pinopojangkomanēā in doeoeng bo kokindongan, bo pinopotangalanēā ing gau*: en hij had haar in de handen gegeven boomvol en een haspelwiel, en liet haar met de tanden vasthouden een sigaret. **Dia'-don imosia nomoctoeng-mai sampe pinopooemaan i loenoed, inta nokolomot kom bajongan-monia*: niet meer hebben zij er iets van begrepen, totdat over hen kwam een geweldige watervloed,

die hem allen verstikte. **Nogindoea pinopotaba'an bidon i toeang toea i intaunja tobatoe'*: ten tweeden male zond die heer er een van zijn menschen op af. **Kon tampat inta moïngongow toea pinopogoeroeanēā in sia*: in die eenzame plaats daar werd hij door hem onderwezen, liet hij hem leeren. *Pinopoojoeonanēā*: waar hij het heeft doen ontstaan. *Pinopoontonganēā*: waar hij het heeft doen zien, het heeft getoond. *Nion inta pinopoboditoan ko inia*: dat is het wat het ongeluk over hem heeft doen komen (wat hem in het ongeluk heeft gestort, waaruit het ongeluk is voortgekomen voor hem). *Intau inta pinoponebaanēā*: de menschen, die waaraan hij het had verhuurd.

De voorvoegsels der mopo-groep komen vaak voor in verbinding met andere prefixen, o.a. met *ko-*, *ki-*, *to-* enz., waardoor dus *mopoko-*, *mopoki-*, *mopoto-* enz. ontstaan. Vanwege het dikwijls voorkomen ervan, zal hier mopoko- worden behandeld, doch voor de andere samenstellingen wordt verwezen naar de groep van moki- en to-, zie § 76 en 152.

§ 57. *mopoko-*.

De van mopo- bekende vormveranderingen kunnen natuurlijk ook hier voorkomen, dus *nopoko-*, *popoko-* enz. Om niet al te uitvoerig te worden, zal echter niet van iederen mopoko-vorm een voorbeeld worden gegeven, doch bepalen we ons in hoofdzaak tot mopoko-.

Over de beteekenis van ko- wordt gehandeld in § 116. Daarom wordt hier slechts gezegd, dat *mopoko-* zoo ongeveer kan worden vertaald met: kunnen doen zijn, kunnen veroorzaken wat het grondwoord zegt, ook met: wees . . . . ., toon . . . . ., geeft . . . ., laat zijn, of laat worden, wat het met ko- afgeleide grondwoord beteekent. (Kovormt o.m. abstrakte zelfst. n.w.).

Mopokosilang: iets kunnen toelichten of verklaren, opheldering geven. . . . . . *bo nopokosilang ko mangale in singog inta toea*: en (hij) verklaarde de beteekenis van dat woord. *Mopokoloben*: grootheid (koloben) geven of veroorzaken, laat groot worden gemaakt. *Mopokoloben kon singgai inta toea*: laat die dag groot worden gemaakt, grootheid worden gegeven. *Inta mopokojajoe' ko inia*: dat verwijdering doet ontstaan tusschen hem (en . . . .), dat hem verwijderd doet zijn (van . . .). *Sinimindog nopokojajoe'*: bleef staan van verre, hield zich op een afstand, deed afstand zijn. *Mopokotogat kong ginanja*: hardheid geven aan het hart, het ongevoelig doen zijn. *Mopokoloekad*: voorzichtig zijn, wil toch oppassen. (Dit ook tot herstellende, die weer begint te loopen.) *Mopokoompa'*: wees nederig, toon nederig-

heid, laat er nederigheid zijn. *Mopokoonow kong gina*: het hart gerust stellen, wees kalm. *Mopokoliau*: in beroering brengen, opschudding veroorzaken. *Dika mopokobogat kom pogotmoe*! trek geen zuur gezicht! toon geen zwarigheid op je gezicht. *Mopokooja'*: beschaamd doen staan, verlegenheid veroorzaken. *Inta mopokojoton ko intau motakit*: die zieke menschen gezond kan doen zijn, die gezondheid (sterkte) brengt aan zieken. *Mopokopia kong gina*, het hart verheugd doen zijn, wees verheugd, verheuging geven aan het hart. *Ikoḷom bo dongka mopokodapot kom baḷoikoe*: morgen dan zal ik het kunnen brengen tot aan mijn huis, mijn tocht kunnen doen uittrekken tot aan mijn huis. *Dika-don mopokosoesa-mai ko i toeang*: val mijnheer niet meer lastig, veroorzaak hem geen moeite meer. *A bi' mopokoroegi ko inia*: steeds er maar op uit hem verlies te bezorgen. *Sia inta nopokobali' ko ḷangit bo boeta'*: Hij die heeft kunnen doen worden den hemel en de aarde. *Mopokoïndongog kon singog bo tonggina i ama'moe*: wees indachtig, schenk aandacht aan de woorden en vermaningen van je vader. *Nopokooḷoi im boke' inta toea ko ḷoḷampangēā*: dat varken gaf langzaamheid aan zijn schreden (vertraagde zijn gang). *Deeman-bi' mopokobodito ko inia*: (hij) zal hem heusch geen ongeluk bezorgen (doen krijgen). *Jo bantong noboei bidon noribatoek nopokoligai*: en de koe-antilope is weer gaan hollen, deed (haar loopen) zeer snel zijn, gaf er snelheid aan. *Pinopokodoadoawa'nja-mai im bajongan i intau*: door hem is steeds weer in opschudding gebracht het volk.

5. De groep van *moko-*.

Hiertoe worden door ons gerekend:

moko-,
noko-,
poko-,
poko--on (pokoe--on),
pinoko-,
poko--an (pokoe--an),
pinoko--an,
mokopo(g)-,
moko--an,
mokoko-, enz., zie § 217.

§ 58. *moko-*.

Voor de kracht van het tweede lid van dit samengesteld voorvoegsel wordt verwezen naar ko- § 116, v.v. We meenen de varieerende beteekenissen van moko- aldus te kunnen samenvatten:

1e. in staat zijn, kunnen doen, wat het grondwoord zegt;

2e. in zich dragen, met zich meebrengen, gaande maken, kunnen veroorzaken, verwekken, bezorgen, aanjagen, verkrijgen, hetgeen door het grondwoord wordt te kennen gegeven.

Moko- komt ook veel voor bij lichaamsverrichtingen, maar daar in deze gevallen moko- wel niet altijd, doch meestal moet worden vertaald met: in staat te ....., kunnen ...., het vermogen hebben de door het grondwoord genoemde functie te verrichten, — wordt daarvan hier geen afzonderlijke groep gemaakt.

1e. in (staat zijn, kunnen doen wat het grondwoord zegt.)

Mokojampat, mokoaļap, mokodoengkoeļ, mokodait, kunnen rooven, k. bemachtigen, k. verkrijgen, k. beëindigen. *Dia' mokooeli' ko inta jampaton*: niet kunnen verkrijgen wat men wil rooven. *Simba' moko-oema'-pa doman*: opdat (gij) ook nog kunt bereiken. *Dia'-don mobobali' in sia mokolindok kong kawasa in datoe*: het is onmogelijk dat hij in staat is te ontkomen aan de macht van den vorst. *Dia'-don mongo tobatoe' i intau, inta mokojonok ko inia*: ook niet èèn onder de menschen was er, die in staat was hem te temmen. *Goerangēā i mokoļandoek, tajow mobiag in dia' mokoļandoek*: de oude die kan springen, de jonge die kan niet springen. *Si mongo boekatanmoe, jo mokopatoi ko inimoe*: want als je het opent, dan zal het je kunnen dooden. *Mokoïntotoeoe*: kunnen inwilligen, toestaan. *Inta mokoïnggama' ko raian inta mobogat*: dat kan opruimen de neerdrukkende gedachten.

Mokoontong: kunnen zien, zien. *Dia'-don mokoontong*: (ik) kan niet meer zien. *Simba' sia doman i mokoontong kon soroedado*: opdat ook hij de soldaten kan zien. *Motalikokog iņ sia i mokoontong kon soroedado*: hij schrikt (omdat hij) de soldaten ziet. (Hier dus „zien" zonder meer.) *Dia'-don mokodongog*: (ik) kan niet meer hooren (ben doof). *Naonda i mokodongog-mai kon singog inta na' toea*: met dat hij komt te hooren de woorden die aldus waren .... *Mokosindoet* (ook gehoord: *mokosindoep*) k. opzuigen; *mokobōō'*, k. ruiken; *mokonanam*, k. proeven, voelen. *Mokobaja', mokolitoe', mokosindog, mokosingog,* kunnen zoowel beteekenen: beschikken over de vermogens om te kunnen loopen, zitten, staan, spreken, als: het

lang aan één stuk door kunnen uithouden bij het loopen, zitten, staan, spreken.

2e. (in zich dragen, met zich meebrengen, gaande maken, kunnen veroorzaken, verwekken, bezorgen, aanjagen, verkrijgen, wat het grondw. zegt).[1]

Mokotabi: medelijden met zich meebrengen. *Totoeoe mokotabi in sia*: wat maakt hij het medelijden gaande, hij wekt erg het medelijden op (wat is hij een stakker). *Ojoeon i nobaliˀ inta mokosoesa kong gina*: er is gebeurd wat droefheid-in-het-hart meebrengt, of: wat bedroefd maakt het hart. *Simba' diaˀ mokotoroeˀ ko i toeang*: opdat het geen toorn-bij-mijnheer meebrengt, hem niet boos maakt.

Onoe i mokoondok ko inimoe? wat is het dat vrees in zich draagt voor je? je bang kan maken? *Jo diaˀ ing kami mokobaliˀ ḷoemampat, si mokoboetoeng*: en wij kunnen (die gewoonte) niet overtreden, want dat brengt met zich mee onafwendbaar onheil, vloek. *Mokobiag-ka mokopatoi ko inami ata naa, tongaˀ poïgoemon-nami*: hetzij het ons slaven het leven zal brengen dan wel den dood in zich draagt, maar wij wenschen te verzoeken om..... *Ontongon i mokoïbog, jo gamaˀan i mokoondok*: om het te zien, dat maakt blij (verwekt vreugde), maar om het weg te nemen dat maakt bang (jaagt vrees aan). *Mokotalikokog tongaˀ-biˀ tongo kokiap, tongaˀ diaˀ-biˀ mokobodito*: het kan wel slechts een oogenblik schrik verwekken, maar waarlijk geen ongeluk meebrengen. *Ompoeˀ! diaˀ-don doman mokohaat ko inimoe, diaˀ-don doman mokotongkekeb, diaˀ-don mokotombitoeḷ, diaˀ-don 'mokoboengo-mboengoi ko inimoe, diaˀ-don mokonoeka-noeka! Mokoroemba-don kom bobiagmoe, mokononoi-don doman kong kobobiagmoe, mokoḷanggoˀ-don kong kamangmoe!* Bij de

---

1) Dr. N. Adriani teekende hierbij aan, dat de beteekenis van *moko-* hier niet zoozeer verwekken, veroorzaken is, maar: in zich dragen, met zich mee brengen. „*Mo-* is hier ook weer de in actie zetter; de eigenlijke beteekenis zit „in *ko-*, dat bijv. in de rangtelwoorden heel duidelijk de beteekenis: bevattende, „in zich dragende, met zich brengende, heeft. Ge moet de uitdrukking *mokosoesa* „*kong gina* intransitief opvatten, n.l. als *moko-* geplaatst voor de geheele samen„stelling *soesa kong gina* en *mokotoeroeˀ ko i toeang* ontleden in *moko-* en „*toroeˀ ko i toeang*. Er zit in *moko-* feitelijk niets causatiefs. Dus: mee„brengende bezorgdheid-in-het-hart, toorn-bij-meneer. *Kopia kong gina* „blijd„schap in het hart" wordt in beweging gezet door *mo-* en dit is *mokopia* „*kong gina*."

Door deze aanteekening van Dr. N. Adriani wordt duidelijk aan wien de vertaling van meerdere zinnen in deze rubriek eigenlijk te danken is, en hoe de woorden „veroorzaken", „verwekken", die we ons veroorloofden te behouden, dienen te worden verstaan.

goden! mogen (zij) u ook niet meer kwaad berokkenen, niet meer ook wonden veroorzaken, niet meer steenpuisten verwekken, niet meer allerlei klierzwellingen bij u veroorzaken, niet meer bij herhaling schurftig maken! Mogen (zij) voorspoedig maken uw groei, bestendig maken uw leven, lang maken uw heil!

Mokotonggadi[3]: een kind verkrijgen. Dit kan zoowel van een man als van een vrouw gebezigd worden. *Bajongan inta mokopia kong gina*: alles wat blijdschap in-het-hart meebrengt, wat blij kan maken het hart.

Uit bovenstaande voorbeelden zal wel duidelijk zijn geworden, dat de grens tusschen de verschillende beteekenissen van moko- niet altijd scherp is te trekken, en de boven gegeven indeeling eigenlijk niet anders is dan een hulpmiddeltje om het overzicht wat te vergemakkelijken.

§ 59. *noko-*.

Noko- vormt den verleden tijd van moko-. We volstaan dus met dit door enkele voorbeelden toe te lichten.

Tantoe[3] *maja*[3], *dia*[3]*-pa mongo komintan nokodia-mai*: aldoor er op uit, ook nog niet één keer heb (je) wat hier kunnen brengen. *Oempaka tobatoe*[3] *i intau i lipoe*[3] *inta toca, dia*[3] *i nokotaau ko lipoe*[3]*-monia iliboe*: ook zelfs niet één van de menschen van dat dorp, die wist (kon weten) dat hun dorp omsingeld was. *Ki Mokodoloedoet nokotonggadi*[3] *ko i Goḷonggom*: *Mokodoḷoedoet* gewon G. *Takin pia ing gina im bajongan-monia toca nokodongog-mai kon singogēā*: met een verheugd hart hoorden die allen naar zijn woord. *Dia*[3] *nokoḷawang ko inia*: zij konden hem niet weerstaan, overwinnen. *Naonda i nokopondam-don totok in sia*: toen zij goed wakker was, zich van alles weer bewust was. *Binaja*[3]*an-makow in tongonoemai no boeḷan, nokobaja*[3]*-don ing ki Boeleg*: toen geheel voorbij waren gegaan hoeveel maanden wel, kon B. weer loopen. ..... *deeman tonga*[3] *na*[3] *batangan i nokotanob ko imonimoe ki togi gadi*[3], *tonga*[3] .... (ik kom hier) niet slechts alsof ik zoo'n verlangen had naar u de ouders, maar (ik wil met uw dochter trouwen). *Na*[3]*-don kabaḷo nokoḷocai kong koeroeng*: als een paard, dat uit de stal is kunnen breken. *Na*[3] *doman boḷai nokodoengkoeḷ kon toïgoe*: gelijk een aap, die mais heeft kunnen krijgen. *Na*[3]*-don tojom nokobōō*[3] *kong goeḷa*: gelijk mieren, die suiker hebben geroken. *Nā*[3] *nokopoejoet kom boeḷawan*: alsof (men) goud heeft opgeraapt, gevonden. (Deze vier spreekwoorden geven groote vreugde te kennen.)

§ 60. *poko-*.

Poko- is een passief-vorm van moko-, en zegt dus dat men in staat is een subject aan te doen, wat het grondwoord zegt, of bij het subject kan verwekken wat het grondwoord te kennen geeft. Bij den vragenden vorm wordt naar de mogelijkheid hiervan geinformeerd. Poko- heeft vaak ook imperatieve kracht: maak het....., zorg dat het......!

Verder heeft poko- in vele gevallen tijdaanduidende beteekenis: ten tijde van...., of: ......-tijd, waarbij is op te merken, dat het aldus gebruikte poko- geen verleden-tijd-vorm kent, derhalve niet als pinoko- voorkomt, hoe lang de bedoelde tijd ook is geleden.

Pokopaḷoet! Maak er een eind aan! (maak het af), ook: kun je het beëindigen, afmaken? en: ik ben in staat het af te maken: *pokopaḷoetkoe. Pokotoelid in singogēā*! Maak zijn woorden recht, verbeter ze! *Pokotoelidmoe?* Kun je het recht krijgen? *Pokotoelidkoe*: ik kan het recht maken. *Pokoropot in singogmoe*! Maak je stem krachtiger, spreek luider! *Pokopia*! Voorzichtig er mee! (zorg dat het goed blijft). *Pokoonow-don ing ginamoe*! Stel je hart gerust, maak het kalm! *Aka modoengkoeḷ-don-monimoe im pinogoetoenanēā, jo pokoḷamemet i moboei-mai*: als jullie hebt kunnen uitvinden zijn verblijfplaats, maak dan vlug het terugkeeren naar hier. *Aid-ai-moe-don pokoḷapat, sin dia[3]-don kotaauankoe*! Doe jij het dan, maak (jij) het dan af, want ik kan het niet meer.

Poko- met tijdaanduidende beteekenis:

Singgai pokopatoinja: de dag van zijn dood, toen hij stierf. *Limapa no gobii kom pokopaḷoet ing ginanja*: vijf nachten nog voor den beëindigingstijd van zijn adem (zijn sterftijd). *Pokokojoet*: oogsttijd, waarop wordt of is geoogst. *Opat-pa no boeḷan kon tajowon naa, bo dongka pokokojoet*: nog vier maanden vooruit en dan zal het oogsttijd zijn. *Kom pokokojoet kolipod-makow, jo....*: in de vroegere oogsttijden, dan.... *Kom pokoboeatēā toea nogoïni[5] in sia kom bobatonja*: ten tijde van dat zijn vertrek, riep hij zijn hoofden. *Kon singgai pokodapot naja doea.....*: op den dag van hun beider aankomst, toen zij aankwamen. *Kom pokobatad*: op den aflegtijd, toen (de doode) werd afgelegd. *Mobajag-makow ko intoḷoe mongo inggopat ing gobil kom pokotajok toea, jo....*: als het geheel licht is geworden na den derden of den vierden nacht van dien danstijd, dan..... (*motajok*, dansen v/d priester). *Modoḷom-monag kom pokonobok toea, jo moelai-don mogaïmboe*: (als) de avond daalt op dien

oordoorboortijd, dan begint men met het zingen v/d aimboe-zang. .... *bo noondok kong giow kom pokomoelig*: en is bang geworden vanwege het geschreeuw ten tijde van het feestelijk ronddragen. *Moïagiʼ in singgai pinojosingog dodai m pokotoniboeḷoi toea, jo ...* : komt de dag, dien ze met elkaar hebben afgesproken ten tijde van dien trouwtijd, dan .... *Nion komintan podapot takin bahasa moḷoekoʼ, naʼ singog siningog pokogatod kom pinogoemanan ande pinonggoeätan*: dit alles brengt men over met keurige manieren en fraaie woorden, gelijk de gesproken woorden ten tijde van het brengen van de onderdeelen van den bruidschat. *Kom pokobisiʼ kon toeboeʼ nokirataʼ i manoek mopoeḷoeʼ-mai kapin*: ten tijde van het scheuren van de wokkablaren (d.w.z. van het maken van waterscheppers van wokkablad) liet (men) ruim tien kippen slachten.

§ 61. *poko--on.*

Poko--on is een tweede passiefvorm van moko-. Evenals bij de reeds besproken voorvoegsels met -on, wil ook hier -on zeggen, dat het gewenscht wordt geacht of noodzakelijk wordt geoordeeld, dat een bepaald subject de werking van het grondwoord onderga. En poko--on geeft dus te kennen: een zeer bepaald iets is er om te kunnen worden gedaan, of om te maken tot wat het grondwoord zegt, in den toestand daarvan brengen.

Pokotoekidon komintan i mongoadiʼ ing koekis nion: worde de koek-(voorraad) toereikend gemaakt voor alle kinderen (dat ieder wat krijge). *Indoianmoe, simbaʼ aidankoe-don pokoḷapaton*: kijk jij er dan naar, want dan zal ik er aan werken om het af te maken (ik zal het kunnen voltooien). *Soerat inta nion pokodapoton kon datoe*: die brief moet naar den vorst, (je) moet maken dat die bij den vorst komt. *Pokotoedoenon*: maak dat het nagekomen wordt, het volledig gemaakt of volbracht wordt, bijv. van een afspraak, voornemen. *Aka pokotoedoenonēā inta moraat toea, jo ....* : als dat kwaad door hem wordt doorgezet (hij dat volledig maakt), dan ..... *Pokoḷoemboeʼon im bonok kong kilid*: het gras moet over den (grens)rand worden weggegooid, maak dat het ver genoeg wordt weggegooid. *Daḷan inta naa pokogamaʼon kom Boḷaang*: deze weg, B. moet er door gehaald kunnen worden, d.w.z. tot zoover moet die zich uitstrekken of worden bewerkt. *Pokodamaḷon im pongonginoem*: het drinken moet veel worden gemaakt, de wijze van drinken is dat er veel wordt gedronken (van medicijn bijv.); ook: moet het drinken

veel worden gemaakt? *Pokooloion im bobaja'moe*: je gang moet (je) langzaam maken. *Bo ogoianḕā pokobajongon, polioe ko inta pinoïgoem*: en hetgeen hij (hem) zal geven (dat) zal veel worden gemaakt, daarmee te bovengaand wat is verzocht. *Dika, oele, pokoringkoeton, si monakit*: trek het niet zoo strak aan, vriend, want het doet pijn. **Ki ine inta toemonsioep im batanganḕā, sia inta pokolantoedon*: degene die zich zelf vernedert, hij is het die hoog zal worden gemaakt, in den toestand van hoog-zijn zal worden gebracht. *Pokoloemba'on im pogotmoe*: maak vriendelijk je gezicht, dat het in den toestand van vriendelijkheid bezittend worden gebracht.[1]) *Pokonipiton im pototatai kom pajoi*: de padi-uitspreiding worde dun gemaakt (opdat het gauw droog zal zijn). *Pokopoelingon i losing im poeöt*: de palmwijn-bamboe worde volgemaakt met palmwijn. *Pokoïboengon im ponoja'?* moet de toespijs gezouten worden? *Ojoeon im boea' tobatoe', in dia' motaau indoian pokoonggoton*: er is een freule, het er naar kijken kan niet lang worden gemaakt.

In het woord voor neef, nicht, *pokoeadi'on*, hoort men pokoe--on voor poko--on. Daar er in de beteekenis geen verschil is, en men ook pokoadi'on verneemt, mag misschien wel worden aangenomen, dat we hier slechts met een kleine variatie in de uitspraak te doen hebben en niet met een apart prefix pokoe. (Zie ook *pokoe--an*, § 63). *Pokoeadi'on* of *pokoadi'on* is weer te geven met: die als (eigen) kind kan worden beschouwd, daar het van een zuster of broer is. Wil men bepaald de kunne te kennen geven, dan is het: *pokoeadi'on lolaki*, neef; *pokoeadi'on bobai*, nicht.

§ 62. *pinoko-*.

Pinoko- is de verleden-tijd-vorm van poko-, en zegt dus, dat een subject gedaan is kunnen worden wat het grondwoord aanduidt, of dat het gebracht is kunnen worden in den toestand, die door het grondwoord wordt te kennen gegeven, aldus gemaakt is.

Pinokoarabḕā in doee': hij heeft de doerian afgegooid, het is hem gelukt. *Pinokotakit im pinononiba' ko inia*: het schelden op hem is erg pijnlijk gemaakt (door bijv. zijn vader en moeder er in te mengen). *Pinokorigonḕā in togotḕā, simba' dia' mobontow*: hij heeft sterk gemaakt het touw ervan, opdat het niet breke. *Pinogoemankoe-bi' pinokosilang*: ik heb het heusch gezegd, het duidelijk gemaakt. *Sino-*

1) In het Tontemboansch wordt *paka--ën* vaak in wenschen en gebeden gebruikt. Zie Tont. Sprk. blz. 108.

kig pinokoringkoet i limanja: gebonden waren zijn handen, sterk gemaakt (of: strak aangetrokken was het bindsel). *Pinokoompa' im pinomo matok ko oïgi*: (hij) heeft laag gemaakt het planten der palen (de wijze van paalplanten). *Goba' inta naa dia' pinokoloben, simba' mokolapat*: deze tuin is niet grooter gemaakt, opdat (ik) hem geheel kan bewerken. *Pinokolanggo' koe makow, binaja' nja-bi' pinokopolok sampe dia' nokogama'*: ik had het lang genoeg gemaakt, (nu) is hij het warempel kort gaan maken, zoodat het niet meer toereikend is. *Totaboian inta naa pinokolantoed, simba' dia' toemboe'on in toeloe'*: deze rookplaats is hoog gemaakt, opdat het vuur het niet zal bereiken. .... *bo inata' im pitowēā pinokolanit*: en heeft zijn mes geslepen, heeft het scherp gemaakt. *Pinatok pinokotorindog*: het is geplant, recht overeind gemaak.t

§ 63. *poko--an.*

Poko--an wil zeggen: plaats, tijd, persoon, waar zal kunnen geschieden of veroorzaakt (gemaakt) kunnen worden, wat het grondwoord te kennen geeft.

Dia' in sia pokooja'an: hij is niet de plaats waar men beschaamdheid kan veroorzaken, men kan hem niet verlegen maken. *Tondoedoeton-monag pokopiaan:* het benedenwaarts in te stellen onderzoek, daaraan worde alle aandacht gewijd. *Pokoompa'an im baloi*: maak het huis laag. *Pokodiaanmoe-mai n sia*: zie dat je hem naar hier kunt brengen. *Pokolobenan-pa iakoeoi kong ki adi' in sapi*: maak dit kalf groot (verzorg het zoo lang tot het groot is) voor mij. *Maja'-pa mogama' kon domoeloet pokopintokan kon toebig:* (ik) ga even klei halen om daarmee het doorlekken van het water te kunnen verhinderen. *Pokoboeka'an i lamboeng nion, simba' lagi moïngkag*: maak die kabaja goed open, opdat (zij) vlug droog is. *Dika pokopoeraan totok i otoeot nion*: maak niet heelemaal rood (gloeiend) dien gatenmaker (waarmee men gaatjes brandt in bijv. bamboe).

Soms hoort men — niet van iedereen — *pokoe--an* voor poko--an, en wel in de woorden voor oom en tante: *pokoeama'an* en *pokoeïna'an*: waartegen men vader, moeder kan zeggen. Deze verwisseling van o en oe schijnt alleen voor te komen bij verwantschapsnamen. Zie ook *pokoeadi'on* op blz. 370, waar werd opgemerkt dat we hier wel met een kleine variatie in de uitspraak te doen hebben en niet met een apart prefix. *Nogogoejang-don im pokoeama'ankoe* (anderen: *pokoama'an*): al oud is mijn oom. *Nomamping-don im pokoeina'ankoe* (anderen: *pokoina'an*): mijn tante is al verhuisd.

§ 64. *pinoko--an.*

Pinoko--an is de verleden-tijd-vorm van poko--an.

Pinokoloemba'anẽā-bi' kom pogot iakoeoi: hij heeft heusch vriendelijk gemaakt zijn gezicht tegenover mij, hij toonde mij een vriendelijk gezicht. *Pinokohilangan kon toniboeloi adi'*: waar men bezig is te spreken over een aanstaande trouwerij, waar klaarheid wordt geschaft inzake het trouwen der kinderen. *Iroemboenan in tondok pinokoompa'an ko lolampangan*: (ik) heb (een deel) van de paggar afgebroken (om) den overstap lager te maken. *Inolatkoe im pinokopiongan-monia kon toeloe'*: ik heb het afgewacht hun uitmaken van het vuur (tot zij hadden uitgemaakt het vuur). *Pinokojotonan-pa ko adi', dia'-don noïtambak-mai*: (ik) heb gewacht tot het kind eerst gezond was (letterlijk: ik heb eerst gezond gemaakt het kind, d.w.z. den tijd, waarin de gezondmaking is kunnen geschieden, afgewacht), (daarom) heb ik het niet meer kunnen halen. *Maloena ni dia'-pa binoeka'koe, nogolat-pa kom pinokopaloetan i oaidanmoe*: de reden dat ik (de zaak) nog niet aanhangig heb gemaakt, is dat ik eerst heb gewacht (tot gij) uw werk hebt kunnen beëindigen.

Wanneer een grondwoord met k- begint, dan is bij voorvoeging van poko- of pinoko- verwarring met het prefix po- (pino-) + geredupliceerd grondwoord niet uitgesloten. In deze moet het zinsverband den weg wijzen. *Pokokojoet*, d.w.z. *poko + kojoet*, beteekent: oogstttijd, maar *po + kokojoet* (dus geredupliceerd grondwoord) zegt: de wijze of manier van oogsten. *Nopia im pinokokaan in toeloe' kong goba'moe*: goed is (het verteren van het onkruid) de manier waarop het wordt (is) gegeten door het vuur in je tuin. Ook in dezen zin hebben we met reduplicatie te doen.

Ook bij andere samengestelde voorvoegsels kan een dergelijke verwarring voorkomen, wanneer het laatste lid dier samenstelling met denzelfden consonant begint als het grondwoord, bijv. een *mopo*-vorm bij met p- beginnende grondwoorden, en een *moto*-vorm bij die welke met t- aanvangen. Of in zulke gevallen een samengesteld prefix dan wel reduplicatie is bedoeld, moet het zinsverband uitmaken.

§ 65. *mokopo-.*

Evenals mopo- kan ook moko- met andere praefixen tegelijk voorkomen. Hier zal slechts de verbinding met po- worden behandeld, terwijl voor samenstelling met andere voorvoegsels, naar de groep

daarvan wordt verwezen, dus voor bijv. mokoto- naar de groep van to-, enz.

De van moko- bekende vormveranderingen kunnen ook bij mokopo- voorkomen, dus *nokopo-*, enz., maar daar deze reeds zijn behandeld, bepalen we ons er in hoofdzaak toe mokopo- door eenige voorbeelden toe te lichten.

Het wil ons voorkomen, dat de op blz. 333 v.v. besproken instrumentale kracht van po- ook bij mokopo- goed uitkomt, en dit samengestelde prefix dan ook kan worden vertaald met: waarmee (daarmee) kan worden . . . . ., waarmee men kan veroorzaken, er toe brengen of bewegen, de oorzaak of reden die maakt dat . . . . ., in staat om iets te . . . .

Mokopomangale: waarmee iets duidelijk kan worden gemaakt, daarmee wordt het . . . . . *Sin dia*^{3} *imosia mokopoboei ko inta inimoe*: want zij hebben niets waarmee (zij) kunnen vergelden het uwe. (*Poboei*: geeft het terug, maar ook: iets waarmee men een ontvangen cadeautje vergeldt.) *Inta mokopolindok ko awakēā*: die waarmee men kan beschermen het lichaam. *Intau moena-monik mokopongongoeman, naonda* . . . . . de heel vroeger levenden weten het te vertellen, hoe . . . . *Dia*^{3}*-don nokoponooloet kom baloenēā*: er was niet meer waarmee (hij) kon gereedmaken zijn teerkost (er was geen eten meer); deze zin kan ook beteekenen: had geen tijd meer om proviand klaar te kunnen maken. **Onoe-pa dega*^{3} *i mokopoojoeon ko iboengēā*? wat zal het dan misschien nog zijn, dat kan veroorzaken hartigheid ervan? *Jo tala*^{3}*koe inta toea i nokopoganoet ko inako*^{3} *nosioeg ko naa*: en die fout van mij is het die mij er toe heeft kunnen brengen hier te slapen, mijn fout heeft mij aangespoord . . ., is er de oorzaak van . . . *Si nion nokoponala*^{3}*-mai kom baloimoe*: want dit (is de oorzaak die) maakte (dat ik) uw huis kwam te verlaten. *Ki ine-bi*^{3} *i mokopokaan ko intau, inta dia*^{3}*-don mokooeboli*? wie wel zal kunnen onderhouden (er reden voor hebben of er behoefte aan gevoelen te onderhouden) iemand, die niet meer kan betalen? *Naaia in dia*^{3}*-pa mokopobaja*^{3}: nu kan (ik) nog niet gaan, d.w.z. nog geen gevolg geven aan de uitnoodiging. *Nion inta nokopobaja*^{3} *kon tala*^{3} *moloben*: dit is het dat (hem) tot groot kwaad heeft kunnen brengen. (*Pobaja*^{3}: breng het! ga er mee.) *Mokopokoedoeng kom posik*: in staat een strikstok te buigen.

§ 66. *moko--an.*

Evenals bij mo--an, geeft -an ook bij moko- een zeker meervoud te kennen. Voor den aard van dit meervoud, zie blz. 344 v.v.

Mokoombaḷan ko inakoʾ, noïsibaʾ in sia ko mogogoejang: (wat) me zoo erg huilend (en woest) maakt, is dat hij is komen te schelden (mijn) ouders. *Mokoojaʾan ko inakoʾ i majaʾ, sin diaʾ sinonsoma*: het maakt me erg verlegen te gaan, want ik ben niet uitgenoodigd. *Mokoïntokan kong ginakoe, diaʾ ing kaanon*: het zou mijn hart erg klein maken (feest te geven, want) er is geen eten (genoeg). *Nokopiaan-ka, diaʾ-biʾ poḷat sinoemaḷom in sia*: (maar) gelukkig (wat het heel goed maakte), hij zonk heusch niet dadelijk. *Tongaʾ nokoraatan, nomia intau moḷolimod*: maar wat vreeselijk te betreuren is (wat 't erg slecht maakte), (hij) werd een moordenaar. **Tongaʾ nokoherangan, naʾ-biʾ batangan ing kinolio-liongan*: maar wat erg de verwondering gaande maakt (voortdurend verwondert), het was heusch alsof (zij) geheel werden vergeten. *Onoe i nokotakitan ko inia? Nokotakitan ko inia, jo noḷaboeʾ kom bangoʾ*: Wat is het dat hem zoo erg ziek maakt? Wat hem zoo ziek maakt, dat is het vallen uit een kokospalm.

Uit de gegeven voorbeelden blijkt wel, hoe we hier bij meervoud veelal aan een frequentie der handeling hebben te denken, aan een „erg" doen of maken, of in hoogen graad veroorzaken, wat het grondwoord zegt. Zie verder het suffix *-an*, § 190.

6. De groep van *moki-*.

Hiertoe werden door ons gerekend:

moki-,
noki-,
poki-,
poki--on,
pinoki-,
poki--an,
pinoki--an,
mokipo(g)-,
mokiko-,
mopoki-,
mokoki-,
mokoki--an,
(*mokipojo-*, zie *mojo-*, *monongki*, zie *to-*).

§ 67. *moki-*.

Van dit uit mo- en ki- samengestelde prefix komt het tweede deel nog wel als op zich zelf staand voorvoegsel voor, doch tot heden troffen we dit nog slechts aan bij herhaalden en een enkelen keer bij geredupliceerden stam. In deze gevallen heeft o.i. ki- vaak reflexieve beteekenis, doch soms is — praktisch gesproken — de kracht ervan niet te onderscheiden van die van ko- in het zelfde geval. (Zie onder ki-, § 124).

Moki- kan worden weergegeven met: verzoeken, vragen om wat het grondwoord zegt, of: verzoeken te doen, opdragen of bevelen te laten doen wat het grondwoord zegt. Bij dit opdragen of bevelen wordt de eigenlijke werking niet altijd, maar wel vaak door derden verricht. (Bij *mopo-* is dit laatste niet geheel uitgesloten, doch hoofdzaak is daar dat men het voorwerp in werking stelt, doet drinken, doet eten, enz.) Soms is moki- te vertalen met: trachten te ....., vooral als het met po- is samengesteld, uitlokken wat het grondwoord te kennen geeft.

Mokiampoeng: vergeving vragen, er om verzoeken. *Mokioendam*: om medicijn vragen, verzoeken om met een geneesmiddel te worden behandeld. *Mokidagoem*: verzoeken iets te naaien. *Mokitaliʼ*: opdracht geven om den bruidschat te vragen. *Mokidongog*: trachten te hooren, luisteren, ook: gehoorzamen, steeds gereed om te hooren of te doen wat men belieft te zeggen. *Mokiḷotoep*: een pak slaag uitlokken. *Mokisimbai*: het er op toeleggen betrapt te worden, zich te laten betrappen.

Ki Singkoeton mokitoeḷoeng ko i Dajag, mokidagoem im pakeang, mokibataʼ mongo mokitogoeḷoe: S. vraagt hulp aan D., verzoekt (zijn) kleeren te naaien, verzoekt (haar) te wasschen of kokosvet in (zijn) haar te doen. *Ki ine inta mokiinoem i oendam naa*? wie is het die zegt (dat ik) deze medicijn moet drinken? wie heeft opgedragen (bevolen) mij te laten drinken? *Jo pianja nion akoeoi mokioekoeddon i adiʼ minta nion*: het is het beste (dat) ik laat gereedmaken wat volgens de gewoonte noodig is (dat opdraag aan iemand, die er verstand van heeft) voor al deze kinderen. *Ki Manoe bo ki Makaendeg bo ki Poïnga inta mokitajoek i adiʼ*: M., M. en P., die laten voor hun kinderen de plechtigheid *monajoek* houden, hebben den priester daartoe opdracht gegeven. *Mobajag-makow mododop mokipatoeʼ ing kopi bo mokiöiniʼ im bobato*; als het geheel licht is

geworden 's morgens vroeg, laat men warm maken de koffie en laat roepen de hoofden. *Moeḷai-don kon dolom inta toea ki togi gadiʼ kom bobai mokibongkoeg-don ing koelintang, mokitokap-don ing gandang. Mobajagmakow mokirataʼdon ing karombau mongo sapi ande bembeʼ, mokioloet-don.* Vanaf dien avond de ouders van het meisje (de bruid) laten slaan (bespelen) het vijf-bekken-instrument, laten slaan de trom. Als het geheel licht is geworden laten (zij) slachten een karbouw, of een koe of geiten, laten weeken (rijst) en inpakken in blaren. *Edaʼ akoeoi naa mokitabaʼ-don*: daarom verzoek ik (U) een afgezant te kiezen (en dien te zenden). *Kon doḷom-pa doman inta toea mokigamaʼ kom bobato bo goehangēā*: nog op dien avond laat men halen de hoofden en oudsten. *Mokidongog dongka kon singog mongo koïbog-don nai togi gadiʼ*: (wij) luisteren slechts naar de woorden of naar hetgeen gewenscht wordt door de ouders (der bruid) (wij wachten daar slechts op). *Sin degaʼ mokiatod-don in tosioegan i adiʼ*: want wellicht laat ik al brengen de slaapplaats van het kind (bruidegom). *Kontoea mokiompat-don im boḷad*: daar laat men matten neerleggen. *Jo mokiöiniʼ pinomajaʼ mokigamaʼ kong ginaḷoem*: dan laat men roepen of halen de familie. *Ojoeon maḷoenang-ka i mokisimbai moojaʼ i mogoeman*: er zijn er bij wie de oorzaak van het zich laten betrappen (snappen) zit in het verlegen zijn te zeggen (tegen de ouders, dat hij met hun dochter wil trouwen). (*Mogoeman* is hier een term, die is weer te geven met: de toestemming der ouders van het meisje vragen om met haar te trouwen.) *Sebab nion mokitaliʼ-don ing ki togi gadiʼ kom bobai*: daarom laten de ouders van het meisje om den bruidschat verzoeken. *Ki indeʼkoe mokiigoem i oendam*: mijn moeder laat verzoeken om medicijn (stuurt mij daarvoor).

§ 68. *noki-*.

Noki- vormt den verleden tijd van moki-.

Nokitaḷoei im bogat iakoeoi ko i M.: ik heb aan M. verzocht rijst te koopen. (Verkoopen of doen koopen is: *mopotaḷoei*, bijv.: *Nopotaḷoei in sapi iakoeoi ko i M.*: ik heb aan M. een koebeest verkocht.) *Pongantog-mai in dolom jo nokioḷoed-don ing kaanon*: te middernacht toen lieten (ze) opdienen het eten. *Kon singgai inta naa nokidoengoeʼ, nokirataʼ i manoek degaʼ lima-mai in toeloeg*: op dezen dag (nu al voorbij) liet men koken, liet men kippen slachten, misschien ongeveer vijf hanen. *Nokimia in sia i laig tobatoeʼ*: hij

liet een tuinhut maken. *Sia inta nokipatoi*: hij is het die liet dooden. *Nokiompoe-don*: al tot heer verzocht, zich hebben onderworpen of in dienst gesteld van een heer. In den pokkentijd werd deze uitdrukking gebruikt voor: al aangetast door de pokken. Had iemand heel erg de pokken, dan was het: *mogaan ing ki ompoe naa*: gemakkelijk is deze heer; hadden ze niet veel te beduiden, dan: *Mobogat ing ki ompoe naa*: moeielijk is deze heer. *Jo minajaʼ bidon ing ki Paḷokoʼ toea noboei nokiöiniʼ bo nokisipoen kom bajongan i intau tongo doea*: ook P. is gegaan en liet weer roepen en verzamelen al de andere menschen. *Ki atanja nokibaba ko i ompoenja*: de slaaf heeft zijn heer verzocht hem te dragen. (Raadsel. Opl.: een opgenaaide lap.)

§ 69. *poki-*.

Evenals alle passiefvormen laat ook deze passiefvorm van mokiden nadruk vallen op een lijdend subject en dus niet op de handeling. *Poki-* zegt derhalve: er wordt verzocht of gelast iemand of iets te doen, of te laten ondergaan, wat het grondwoord zegt.

Maniʼ pokioendam-pa i adiʼ minta: het is beter al de kinderen eerste te laten begeneesmiddelen. *Jo tosioegan i adiʼ-naton pokiatoddon*: en de slaapplaats van ons kind, laat die toch oostwaarts brengen. *Pokiboekat kodoea kotoḷoe-mai bo diaʼ doman boekatan*: twee of driemaal wordt verzocht het te openen, en toch wordt er niet aan geopend. *Pokiloekad*! laat het bewaken! *Pokiinoem*! laat het (hem) drinken! *Podoedoei i romoeʼ im potosingogmoe pokihoekoemkoe iikow*: overeenkomstig je onbeschofte manier van spreken zal ik je laten straffen. *Pokiompoe-nami kon datoe i ata naa, inta ko mangoi in sioḷ bo monik i obaga, tongaʼ ko oeḷoe-nami ata naa diaʼ im pokiompoe, ko oeḷoe-nami diaʼ i ogoi-nami pokiritak*: wij onderwerpen ons aan onzen vorst (laten hem over ons „heeren") vanaf de voeten en opwaarts tot de schouders, maar over de hoofden van ons slaven laten (wij hem) niet den baas spelen, onze hoofden worden door ons niet gegeven om ze te laten trappen. *Pianja daitonkoe pokikokai im baḷoikoe, bo boeionkoe pokimia pokoḷobenon totoeoe*: het beste is (dat) ik geheel laat afbreken mijn huis, en ik het dan weer laat bouwen om het zeer te kunnen vergrooten. *Aka diaʼ kooebolianmoe im bolimoe nion, jo pokibambeʼkoe ikow*: als je deze je schuld niet kunt betalen, dan zal ik je laten ophangen. *Mobaliʼ, tongaʼ pokidarit-pa im bibig in tabang*: het is goed, maar laat (dan) eerst

schoonmaken den kant van den vijver. *Aka dia' kotaauanmoe ing ki adi' i manoek inta naa ing goeja-goejang, jo pokitokigkoe*: als je niet weet te zeggen van deze kuikens (welke de oudste is, dan laat ik (je) binden. *Siabi' pokipoetoe' sisindog iakoeoi*: al zou men mij al staande het hart laten uitrukken. (*Pokipoetoe'* : zich het hart laten uitrukken, zich laten dooden.) *Bo pokinaonda*: en vraag hoe het moet, hoe (gij) uit deze moeielijkheid kunt geraken. *Dia' mobali' bo dia' boeionēā iakoeoi pokioentoen*: stellig zal hij mij weer weg laten jagen.

§ 70. *poki--on.*

Deze tweede passiefvorm van moki- zegt, dat het voor een zeer bepaald iemand of iets gewenscht wordt, noodig wordt geoordeeld, dat men het zal doen wat het grondwoord zegt; het subject is er o.z.t.z. op het moment voor om te laten ondergaan of toe te laten dienen......

Pokiponikon-pa im bango' : laat hem de te drogen kokosnoten wat hooger doen (anders verbranden ze nog). *Pokilintakon-pa-monik i laigmoe nion*: deze tuinhut van je moet (je) een beetje naar boven laten rijzen (nu is ze te laag). *Pokioendamon-pa i adi' inta nion*: dit kind moet (je) „geneeskundig" laten behandelen, laat het toch.... (het is noodig). *Dia' doman pokiimontoion-pa-monag in takit i adi' nion*: den ziekmakenden geest van dit kind heb (je) ook niet even willen laten behandelen (al heb ik het al meermalen gezegd). *Pokipaudon-pa-monag in daoen in toempang nion*: deze sagopalmblaren moet (je) laten naaien (voor dakbedekking). (Wil men bepaald doen uitkomen: de van den tak afgeriste blaren, dan wordt voor *daoen in toempang* gebezigd: *tata'*.) *Kamakow: pokitajakon-pa-monag i toeang ing ki Toke'* : zeg derwaarts: Mijnheer laat T. benedenw. zoeken. *Pokiöini-onmoe-mai ing ki Sambe*: S. is het die je naar hier moet laten roepen. Zie ook onder *mokipo-*, § 74.

§ 71. *pinoki-.*

Pinoki- is de verleden-tijd-vorm van poki- en poki--on. 1)

Naonda nobocat ing ki toeang toea, pinokialow in sia: toen die heer vertrokken was, liet men hem (iemand) achternagaan, stuurde

1) Aant. van Dr. N. Adriani: Als *poki-* staat voor *ipoki-*, dan is *pinoki-* alleen de verleden tijd van *poki--on.*

men hem iemand achterna. *Kon toea pinokiöini'nja komintan im bobato*: toen liet hij alle hoofden roepen. *bo pinokikoeon ko i Tombadja i loentoengēā*: en (hij) verzocht aan T. te bepalen het boveneind ervan, (liet hem uitmaken wat het boveneind (van een bekapten balk) was). *Jo ilitodan in datar in sia bo binaja' pinokilaboe' ko intau taja doea*: toen is hij in een latwerk gerold en ging men aan twee mannen opdragen hem (in zee) te gooien. *Aindon nolapat toea, pinokigama'-don i toeang ing ki Tombadja bo pinokibonoe kom polé*: toen dat afgeloopen was, liet de vorst T. halen en liet hem stoppen in een fuik. *Aindon pinokidia ko i sangadi*: (ik) heb het al laten brengen aan het dorpshoofd. *Polatēā pinokiomantoeng in sia*: dadelijk liet hij hem in het blok sluiten. *Podoedoei (i)n tita in datoe toea pinokijabong i oeloenja*: op bevel van dien vorst liet men afslaan zijn hoofd. *Mobajong ing ginaloem bo jobajat im pinokipatoinja*: velen van (zijn) familie en vrienden die heeft hij laten dooden. *Pinokisipoen in datoe im bajongan im bobato*: de vorst liet alle hoofden bijeenroepen (verzamelen). *Bo pinokibotoi tongopi' kom bibig in toba*: en liet (de prauw) roeien een weinig van den walkant. **Pinokitondokēā liboe-liboe, pinokikalinja im parigi*: hij heeft (den tuin) laten omheinen heelemaal rondom, hij heeft laten graven een put. *Binakoet deeman pinokidia*: het is ingepakt (maar) niet heeft men het laten brengen. *Pinokiontong*, liet het onderzoeken.

§ 72. *poki--an.*

Een met deze affixen gevormd woord is te vertalen met: wien wordt verzocht ,opgedragen, bevolen, te doen wat het grondwoord zegt, wien men een lijdend object laat doen wat het grondw. te kennen geeft; ook: aan wien wordt verzocht te zijn wat het grondw. uitdrukt, of: aan wien men verschuldigd is te doen wat het grondw. + voorgevoegd moki- beteekent.

Moeloi-makow potaba'nja in soroedadonja pokitakowan bo pokijampatan pokipatoian i intau bo pokitoeroeban im baloi-monia: veel keeren zendt hij zijn soldaten, wien wordt opgedragen (goederen) te stelen en te rooven, wien wordt bevolen de menschen te dooden en wien wordt bevolen hun huizen te verbranden. *Pokiinggoe'an*: persoon, wien men iemand of iets laat baden, of tot wien men het verzoek of bevel richt iemand te baden, ook: plaats waar men iemand laat baden. *Pokiaidan*: aan wien wordt verzocht iets te bewerken. *Pokiloekadan*: aan wien wordt verzocht, bevoelen, iets te bewaken,

dien men iets wil laten bewaken. *Ki ine im pokitoendoe'ankoe in dalan?* wie is het aan wien ik kan verzoeken (mij) den weg te wijzen? *Baja'-ankoe-pa toengkoelan pokioegoetan i roda*: ik ga eerst probeeren (de ossen) te laten trekken de kar. *Sapi inta naa pokidila'an in simoeton*: deze koe laat (ik) het zout oplikken. *Ki ine im pokidiaan in soerat?* wie is het aan wien wordt opgedragen den brief te brengen? ook: wie is het aan wien men laat brengen den brief? *Ikow im pokiinggoe'ankoe ing ki adi' ing kabalo*: jij bent het wien ik opdraag het jong van het paard te baden. *Akoeoi im pokipahisan i sangadi in tangoi (i) intau*: ik ben wien is gelast door het dorpshoofd op te schrijven de namen der menschen. *Aka dia' pinakisa minta-monia iakoeoi pokiatodan inta naa*: als zij allen er niet zoo op hadden aangedrongen mij dit te laten brengen...... *Si a pokinikaan ko i Keli bo ko i Endeloe*: want (wij) wenschen hier (of: nu) te laten trouwen K. en E. *Doeï'onkoe iikow pokiparentaan*..... gij wordt door mij verheven (en) opgedragen het bevel te voeren over..... *Moneba in sia kom pokiinginan ing goba'nja*: hij huurt menschen aan wie hij opdraagt open te leggen zijn tuin. *Pokitali'an-monia ing ki adi'koe*: zij laten om den bruidschat vragen inzake mijn zoon. *Ki ine im pokigama'ankoe ing kajoe*: wie is het dien ik hout kan laten halen? *Pokiompoean*: wien wordt verzocht heer, gebieder, te zijn, aan wien men zich onderwerpt. ..... *bo pokiompoean in datoe tongo doea*: waaraan (aan wien) zich zullen onderwerpen andere vorsten, wien andere vorsten zullen verzoeken heer te zijn. *Pokidongogan*: naar wien men luistert (wil hooren), wien men gehoorzaam is. *Dia'-pa kobobato inta pokidongogan*: men bezat nog geen hoofd waarnaar men luisterde, wien men gehoorzaamheid verschuldigd is. *Boeloi lolaki im pokidongogan im boeloi bobai*: de mannelijke echtgenoot is het aan wien gehoorzaamd moet worden door de vrouwelijke echtgenoote. *Dia'-don kogina' kogama' pokidongogan*: (hij) heeft geen moeder en vader meer om naar te luisteren, (wien hij gehoorzaamheid verschuldigd is).

§ 73. *pinoki--an.*

Pinoki--an is de verleden-tijd-vorm van poki--an.

Kon toea pinotaba'nja i intau pinokilibo'an: nongonoe.... : toen heeft hij iemand gezonden aan wien hij opdroeg te vragen: waarom .... *Noboei bidon ing ki toeang toea nopotaba'i intau tongo doea pinokisonsomaan, kainia*: weder heeft die heer andere menschen

gezonden aan wie was opgedragen gasten uit te noodigen, zeggende: *Jo (m)binaja' i Toepa pinokitaloeian im boke', taloeion ing golantoeng boedo'*: toen is T. gaan opdragen (aan iemand) te koopen een varken, om het te koopen met (voor) een witte gong. *Tonga' adi' inta (b)minaja' pinokiloekadan toea, dia'-bi' im pandoepandoengēā-makow*: maar het kind, dat waaraan men was gaan verzoeken er op te passen, trok zich er werkelijk heelemaal niets van aan. *Tongo doea im pinokigama'an in toebig, ibanēā pinokirata'andon in sapi, tongo doea pinokibongkoegan ing koelintang*: sommigen werd bevolen water te halen, anderen werd opgedragen een koe te slachten, anderen werd verzocht de koelintang te bespelen. *Inta pinokisingogan in datoe*: degeen aan wien de vorst heeft opgedragen te zeggen. *Inta pinokitongginaan ko imonia*: degeen aan wien was verzocht hen te vermanen (vertroosten). *Jo ginama'don im bolian dojowa naa bo notajok pinokitabangan i adi' minta*: en (hij) heeft gehaald deze twee priesters en (ze) hebben gedanst (en) aan hen is verzocht te besprenkelen met watere van een jonge kokosnoot al de kinderen. *Pinokimiaanēā i langkeang ko joeak ing goba'*: hij liet maken een hutje op zeer hooge palen) is het midden van den tuin. *Akoeoi naa inoentag nai togi gadi' kon tongo botak pinokigoemanan in singog moloeko'*: ik ben westwaarts gezonden door de ouders der eene zijde (en mij) is opgedragen te zeggen met fijne woorden . . . . .

§ 74. *mokipo(g)-*.

De bekende vormveranderingen van moki- komen ook voor bij mokipo(g)-, dus nokipo(g)-, pokipo(g) enz. Voor de beteekenis van po- en pog- wordt verwezen naar de blz. 333 v.v. en 353. De vorm mokipo(g)- kan o.i. worden weergegeven met: trachten te doen, laten geschieden wat het grondwoord met voorgevoegd po(g) beteekent, daarom verzoeken, of: er op uit zijn zich te . . . ., zich laten . . . . (dit o.z.t.z. uitlokken).

Mokiposingog: iemand aan het spreken trachten te krijgen, wat uit hem willen krijgen, hiertoe pogingen aanwenden.

Mokipodoengkoel: iemand opzoeken, trachten te ontmoeten. *Polat in sia minaja' nokipodoengkoel ko jobajatēā:* dadelijk ging hij er op uit om een vriend op te zoeken (wilde hij probeeren hem te treffen). *Mokipotakin:* trachten met iemand mee te gaan, zijn best doen zich bij hem aan te sluiten, te volgen, in zijn gezelschap te reizen, ook: zich voordoen alsof men zijn gezel, gelijke is, bijv.: *Linggot mokipo-*

takin kong kalow: de linggot (klein groen vogeltje) stelt zich aan alsof hij de gelijke is van den jaarvogel. Spr.w. voor hoogmoedig iemand. *Mokoherang doman, dia³-bi³ imosia noboeat nokipotakin ko intau inta toea:* het maakt ook verbaasd (dat) zij niet op reis gingen (en) zich bij die menschen trachtten aan te sluiten. *Inta Motaau mokipogolindok kom bajongan i roriga:* die zich weten te beveiligen tegen alle plagen, die hun best weten te doen er aan te ontkomen. *Mokipobobajowan:* twistgesprekken trachten uit te lokken. *Deeman inojod, mokipogompoe-bi³ kong kajoeonan i ama³koe:* (hij) is geen echt kind, toch doet hij zich voor als (erfgenaam) erfpacht hebbende op de bezittingen van mijn vader. *Mokipogontong:* zich vertoonen aan iemand. *Notompod-makow toloe no gobii, jo nokipogontong-don ing ki Tombadja ko i toeang toea:* drie nachten daarna toen heeft T. zich vertoond aan dien vorst. *Mokipoïnoem*: (hij) verzoekt om een dronk, hem te laten drinken. (*Poïnoem-pa:* laat me even iets drinken, zijn de woorden van den dorstige zelf.) *Mokipomaloe³don ing ki sangadi:* het dorpshoofd zal het laten omroepeen. *Mokipotaau:* iets laten bekend maken. *Mokipotongkai-pa in sia ko intau inta moïntok:* hij trachte zich eerst gelijk te maken aan de geringe menschen. *Mokipogapang:* zich gedragen alsof men de gelijke van iemand is (met hem een tweeling is). *Mokipoboeloi:* zich tot echtgenoote laten nemen, zich laten uithuwen. . . . *ikow nokipoboeloi-don ko i* . . . .? hebt gij u laten uithuwen aan . . . . ? *Bo nokipogoeman ko inako³. . . .:* en laat me zeggen . . . . *Pokipogonik ko loentoeng:* laat het op zolder gooien. *Pokipotaau-don- moentag:* laat het toch benedenwaarts weten (stuur iemand om het daar te zeggen). *Pokipogontong-don ko i toeang:* vertoon je toch aan mijnheer. *Baja³-don bo popoangoi-mai in sia motorong, si ojoeon im pokiposingogkoe ko inia:* ga dan en laat hem gauw hierheen komen, want er is iets wat ik hem wil laten zeggen, van hem wensch te weten, wil vragen. *Pokisindogon ko onda im baloimoe?* waar is het (dat je) laat oprichten je huis? *Dika pokipogoendokon na³ pompang:* laat niet achteruit gaan (de kar) in de richting van de steilte (afgrond). *Toke³, pokipoïnoemon ing kabalo naa:* T., laat dit paard wat drinken, jij moet er voor zorgen dat het te dringen krijgt (T. laat het door een ander naar het water geleiden). *Pokipokaanon i adi³ nion:* laat het kind wat te eten worden gegeven. *Bo pinikipokaanē̄ i adi³ inta toea:* en hij beval (dat) men dat kind iets te eten moest geven. *Kon toea mojodoengkoel-don i Dajag toea, pokiposingoganē̄-don*: vervolgens ontmoet (zij) D. (en) tracht zij haar aan het praten te krijgen. *Akoeoi*

naa pinotaba'-mai i ompoe-naton, i kapita-radja, bo ing goehangēā minta pinokipogoemanan, kong ki adi' moe....: ik hier ben gezondeen naar hier door onzen heer, den kapita-radja, en door de oudsten (en) mij is opgedragen het te zeggen, dat uw kind.... *Pinokipogontongan:* plaats waar (hij) zich heeft vertoond. *Pinokipodoengkoeḷan:* plaats waar, tijd waarin men iemand heeft opgezocht, of: persoon dien, of het volk dat men heeft opgezocht, ook: aan wien werd opgedragen anderen te bezoeken. *Sim pinokipodoengkoeḷanēā i intaunja:* want zijn volk is door hem opgezocht. *Ki inta pinokipodoengkoeḷan ko intau:* degeen aan wien is opgedragen te bezoeken de menschen. *Pinokipotaauan:* aan wien is opgedragen iets bekend te maken. *Pinokipomangalean:* aan wien is opgedragen, verzocht, iets uit te leggen. *Kainia: Inagi'nja pinokipogoemanan ko inimoe:* hij zei: (ik) ben door hem geherwaartst om aan u te zeggen.... (mij is opgedragen het te zeggen aan u). *Jo moena-don ki oḷai im pinokipongantoengan i omponoe:* en eerst is het de aap geweest aan wien werd verzocht door de schildpad de kantoeng te bespelen.

§ 75. *mokiko-.*

Dit samengesteld prefix kan worden weergegeven met: trachten te veroorzaken wat het met ko- afgeleide grondwoord beteekent, er op uit zijn te toonen, te laten blijken....., ook: zich laten doen.....

Mokikosoesa: moeite, last bezorgen of veroorzaken, d.w.z. dit behoeft volstrekt niet opzettelijk te zijn. *Nongonoe ikow mokikosoesabi'mai kong gina-nami?* Waarom bezorg je ons toch voortdurend moeite? (*Mopokosoesa* zou hier veel harder klinken, want dan is het moeite-veroorzaken echt opzettelijk.) *Mokikooja-*: verlegenheid laten blijken, zich verlegen laten maken. *Dika mokikooja'-mai ko inia!* toon niet steeds verlegenheid tegenover hem! *Ikow nion mokikooja'-bi'-mai ko inia*: jij daar toont (je) warempel steeds verlegen tegenover hem, je lokt het o.z.t.z. uit dat hij je verlegen maakt, je verzoekt om verlegenheid (zóó moet hij immers bijv. wel om je lachen). Wanneer men iemand wil verbieden een ander verlegen te maken, dan is een *mopo*-vorm op zijn plaats, bijv.: *Dika mopokooja' ko inia!* veroorzaak geen verlegenheid bij hem! maak hem niet verlegen! *Mokikoontong*: zijn best doen te laten zien, willen toonen, bijv. zijn voornaamheid, zijn rijkdom, willen pronken met sieraden of mooie kleeren. *Inta tonga' mokikoontong kom bajongan i intau kong, koema, sia intau moḷoben*: die er slechts op uit is te toonen aan alle menschen

dat (hij), is 't niet zoo? een voornaam iemand is. *Tonga'-bi' pokikoontong*: alleen maar om daarmee te pronken. *Mokikotongau*: trachten verbazing te verwekkken, er op uit verbluft te doen staan. *Pokikotongau*: waarmee men iemand verbaasd wil doen staan. **Dia' mobali' pake'on pokikotongau ko intau*: (dit) mag niet gebruikt worden om daarmee verbazing te verwekken bij de menschen. *Pokikoherang*: waarmee men iemand verwonderd doet staan.

§ 76. *mopoki-*.

Deze vorm kan vertaald worden met: er op uit zijn een object door anderen te doen ....., of te laten .....

Toempaḷa-pa mopokidajow kong ki adi' in tobatoe'-tobatoe': gelijkelijk zijn ze er op uit te doen bewonderen (te laten prijzen) (door de menschen) ieder zijn eigen kind; ieder (der ouderparen van de te trouwen kinderen) legt het er op toe dat van zijn kind met lof zal worden gewaagd (omdat de ouders er zooveel aan ten koste leggen), m.a.w. den ander zal overtreffen. *Toempaḷa-pa mopokidongog im bongaḷan kon tonggina inta naa*: gelijkelijk zijn ze er op uit (hun) ooren te doen hooren (te laten luisteren) naar deze vermaning.

§ 77. *mokoki-*, *mokoki--an*.

Het wil ons voorkomen, dat we bij *mokoki-* niet met het prefix *moko-* + *ki-* te doen hebben, doch met een gerondupliceerden vorm van *moki-*. Evenals grondwoorden kunnen ook voorvoegsels worden herhaald of geredupliceerd. En zooals bij reduplicatie is opgemerkt (zie begin Hoofdstuk III), wordt de klinker van de herhaalde lettergreep steeds *o*. Den vorm *mokoki-* danken we dan hieraan, dat bij woordherhaling en reduplic. vooral het tweede deel van een samengesteld prefix meermalen schijnt te worden beschouwd als tot het grondwoord behoorend.

Dat we bij *mokoki-* niet met een bijvorm van *mokiko-*, maar met een geredupliceerd voorvoegsel te doen hebben, wordt o.i. duidelijk door de betekenis van mokoki- voor een grondwoord, welke samenstelling m.m. gelijk is aan een op gewone wijze geredupliceerd grondwoord + mo-vorm, dus: gewoon zijn te doen, steeds weer doen wat het grondwoord + moki-vorm zegt. Wanneer een passief-vorm, bijv. pokoki-, wordt gebruikt is dit natuurlijk van invloed op de beteekenis. Door hetgeen er bij de reeds behandelde voorvoegsels is

gezegd over po- enz. komt het ons onnoodig voor hierover in bijzonderheden te treden, en worden slechts ondervolgende voorbeelden gegeven.

Mokokidongog kon singog im bonikoeloe: gewoon zijn acht te geven op, te luisteren naar den geloofsvogel b. *Mokokiangoi*: gast, iemand die gewoon is te komen op verzoek, dien men gewoon is te verzoeken te komen. *Bajongan i intau mokokiangoi komintan-don moroboei ko lipoe'nja tontani'*: alle menschen die gewoon zijn te komen (alle gasten), allemaal keeren (zij) naar het eigen dorp terug. *Pokokidongog*: waarmee men gewoon is te luisteren, gehoororgaan, ook: wijze van luisteren. **Aka ki ine ing kobongolan pokokidongog, pokidongog in sia*: al wie ooren bezit waarmee (hij) kan hooren (gewoon is te luisteren), laat hij er acht op geven (op hetgeen wordt of is gezegd). **Kom pokokidongogmoe ing kodongoganmoe, tonga' dia' komangalean*: in uw gehoororgaan wordt het door u gehoord, maar niet wordt begrepen. *Mokokidongogan*: naar elkaar luisteren, dus om beurten spreken en luisteren. *Dia'-don mokokidongogan*: niet meer luistert men naar elkaar, men geeft geen acht meer op elkaars woorden, men schreeuwt maar door elkaar heen. *Pokokidongogan:* waar het gewoonte is dat naar iemand of iets wordt geluisterd, gehoorzaal. *Mokokidajowan*: elkaar prijzen, gewoon zijn dit te doen. *Oea' nongko o makow bo namagi', bobai bo lolaki mokokidajowan*: de gewoonte vanaf vroege tijden tot heden is dat meisjes en jongens elkaar het hof maken. *Mokokiomantoengan*: elkaar in het blok willen laten sluiten, trachten elkaar gevangen te laten zetten. *Kon toea mosia nokokidiaan ing chabar takin i ropot*: toen hebben ze elkaar steeds weer harde boodschappen doen toekomen.

Mokipojo-, zie: De groep van *mojo-*, § 87. *Monongki-*, zie: De groep van *to-*, § 146. Ook voor andere hier nog niet besproken samenstellingen wordt verwezen naar de groep van het prefix, waarmee moki- eventueel is samengesteld.

7. De groep van *mojo-*, *moro-*.

Hiertoe worden door ons gerekend:

mojo(g)-, moro-,
nojo-, noro-,
pojo-, poro-,
pojo--on, poro--on,

pinojo-, pinoro-,
pojo--an, poro--an,
pinojo--an, pinoro--an,
mopojo-,
mokojo-, jo-,
mokipojo-,
mojogi-,
moroï-, zie *moï-*,
mojo-mojo-, enz. zie § 201,
mojojo-, enz. zie § 218.

§ 78. *mojo-, moro-.*

Mojo- (*moro-*) geeft te kennen: met elkaar doen wat het grondwoord zegt. Dit „met elkaar doen" kan zoowel beteekenen: gezamenlijk de handeling verrichten, als: wederkeerig doen. Ook kan mojo- soms worden vertaald met: van elkaar zijn, of met elkaar vormen wat het grondwoord uitdrukt.

Mojo- (*moro-*) wijst dus op een veelvoud van subjecten, wat wel wordt veroorzaakt door het infix *-oj-* (*-or-*), daar dit meervoudige of frequentatieve kracht heeft (zie § 182 en § 92).

Voor mojo- hoort men ook moro-, hetwelk als iets grover dan mojo- geldt. Het wil ons voorkomen, dat de *moro*-vormen wat krachtiger klinken in de ooren van een Mongondower, en daarom vooral bij bevelen op hun plaats zijn, speciaal wanneer de spreker „warm loopt". Ook schijnt moro- meer dan mojo- gebruikt te worden voor: alle gezamenlijk . . . . , bijv. *morobaja'*: allen gaan (als èèn man); *noroḷagoei*: allen zijn gevlucht.

Mojododai, dika mojoḷoean: met elkaar gelijktijdig doen, niet elkaar afwisselend. *Mojosipoen*: te zamen komen, velen komen samen. *Mojobiag*: te zamen opgroeien. *Mojosingog*: met elkaar spreken. *Mojopatoi*: met elkaar vechten (*morpatoi* duidt op een heviger vechtpartij dan mojopatoi). *Mojodoengkoeḷ*: elkaar ontmoeten. *Mojotaḷa'*: met elkaar verschillen. *Mojoḷoetoed*: aan of op elkaar sluiten, bijv. van een stapel borden. *Mojokinsip*: aan elkaar sluiten van planken bijv. *Mojotajow-mai*: voor elkaar komen te staan. *Inta mojotapoet i awakēā*: die tevens in het doodskleed wikkelt zichzelf. Dit wordt gezegd van een misdaad, waardoor de dader ook over zichzelf ongeluk brengt, waardoor hij zich tezamen met den verslagene in het doodskleed (*tapoet*) wikkelt. *Dega' tongonoe-mai no gatoet, inta mojo-*

dondon nongkom posi-posi botak: misschien hoeveel honderden wel, die samenkomen van alle kanten. *Pororainja dia*[5]*-don mojotoetoei*: zijn denkvermogen is niet meer in orde, zijn gedachten zijn niet meer met elkaar in overeenstemming. *Mojoboboi*: met elkaar een rij vormen (naast elkaar). *Mojotooeb*: één worden, zich vermengen met ..... (in fig. zin). *Mojopangkoi*: met elkaar één begin hebben of vormen, stammen. (Zie *nojopangkoi* onder *nojo-*.) *Manoek dia*[5] *mopotakin in sapi*: een kip is geen gezel van een koe, is niet gewoon met een koe „op en neer te gaan".

Ki inta mojosingogmoe-mai naa: degeen die nu met u spreekt. Hier blijkt dat evenals mo-II, (zie blz. 347 v.v.) ook een met mojo- gevormd woord een pers. v.n.w. kan achtergevoegd krijgen. *Mōjosingogmoe* zouden we hier ook heel goed kunnen vertalen met: uw spreekgenoot. Zoo kan ook *mojodoengkoeḻēā* worden weergegeven met: zijn ontmoetingsgenoot; *mojodoedoeikoe* met: mijn voorganger, degeen dien ik volg, en *mojotoetoeikoe door*: ik zal ze met elkaar in overeenstemming brengen.

Mobali[5]*-don imoïkow komintan moroboei*: het is toegestaan dat gij alleen (gezamenlijk) terugkeert. *Morokosing*: allen lachen (alle aanwezigen). *Morosikola*: allen bezoeken de school, d.w.z. die waarvan sprake is. *Intau mobajong komintan morododop mamangoi mokipodoengkoeḻ ko inia*: vele menschen allen komen vroeg om hem op te zoeken (te ontmoeten). *Kita moromia-don kom pole*[5] *in tobatoe*[5]*-tobatoe*[5]: wij zullen allemaal maken een fuik voor ieder (van ons). *Naonda in soroedado minta in datoe toea morobaja*[5]*-don*: toen al de soldaten van dien vorst al gezamenlijk wilden vertrekken. *Jo bajongan i intau inta morogaïmboe, komintan pokaanon*: en alle menschen die gezamenlijk den aïmboe-zang zingen, (die) allen moeten te eten worden gegeven. *Morobondoḻ in dodob*: verslagen, het niet uithouden van droefheid bijv., het een verdringt het ander in 't hart. (*Mojobondoḻ in dodob* duidt op een minder hevigen graad van verslagenheid.) *Ojoeon i oeḻag, ipoetēā bo oeḻoenja tantoe*[5] *morotangaḻ*: er is een slang, haar staart en haar kop houden elkaar steeds beet.

§ 79. *nojo-*, *noro-*.

Nojo- vormt den verleden tijd van mojo- (voor het begrip „verleden tijd" zie onder *no-*, blz. 36 v.v.).

Bo ilimitoe[5]*-monag nojotajow-mai bo nojosingog*: en (zij) zaten neer tegenover elkaar en spraken met elkaar. *Dia*[5]*-don nobali*[5] *nopo-*

nik ko langit, sin dongka norobibig-mai in tara doea: er is niet van gekomen te klimmen naar den hemel, want zij tweeën bleven maar twisten. *Kojogot imosia toea moponik, nojodoengkoel-mai intau tobatoe*[3]: terwijl zij daar naar boven klommen, kwamen zij iemand te ontmoeten. *Pogot i adi*[3]*nja dia*[3] *nojotala*[3] *na*[3] *pogot i ama*[3]*nja*: het gezicht van zijn kind verschilt niet met, is gelijk het gezicht van zijn vader. *Ginanja nojotooeb ing gina in takit*: zijn gedachten (hart) zijn vermengd (hebben zich vereenigd) met de gedachten van een geest. (Gezegd van een bezeten priester). *Gogoetoe*[3]*nja moraat ai-nojotooeb in doegoe*[3]: zijn slechte gedrag heeft zich al vermengd met het bloed, zit hem in het bloed. *Balitoemboei-nami nojopangkoi nongko mongoadi*[3]*an*: onze grapjesmakerij stamt (van weerszijde) uit (onze) kindsheid (toen waren we al op elkaar verliefd). **Si nojo-pangkoi imoikow kotaki-takinkoe*: want gijl. zijt vanaf het begin voortdurend met mij geweest. *Bolaang Mongondow nojosigad im boeta*[3] *i Minahasa*: B. M. vormt een grens met de M., zij begrenzen elkaar. *Jo noboci nojosipoen im bajongan-monia*: toen zijn ze weer allen samengekomen. *Inta nojogaloem*: die zijn samengevloeid. *Inta nojodalaag kom baloinja*: die het erf hebben bij (tevenover) zijn huis, buurman van hem. *Kon dia*[3]*-pa nojogontong i Dajag toea*: als (ze) nog geen ontmoeting heeft met D., D. haar nog niet heeft gezien. *Nobobocian-mai in taja doea bo nojosingog*: zij tweeën kwamen elkaar een poosje aan te kijken en zeiden.... *Nojobiagkoe*: met wien ik ben opgegroeid. *Nojotajowkoe*: die tegenover me (zit), mijn over-buurman. *Gogoetoe*[3] *i Amberek nojoposikoe*: het gedrag van A. verschilt met het mijne, is mijn tegenovergestelde.... *i nojosingogēa-mai ko inaton*: toen hij tot ons sprak. *Goba*[3] *i Goegoel nojojanoe*[3]*koe inatokan*: den tuin van G. heb ik direct met (den mijne) bezaaid. *Naonda aindon notaboi, jo norosioeg i intau toea nololot*: toen zij (vleesch) gerookt hadden, zijn die menschen gaan slapen (en) sliepen vast. *Norobangon-don imosia*: zij stonden allemaal op. *Bajongan-monia norodia kon totoga*[3]*an*: zij allen brachten lampen mee. *Noro-majoet-don imosia kon datar*: zij hebben allen een soort mand ge-vlochten. *Inta noroatoe-don*: die allen reeds gestorven waren (*atoi*, hier voor: *matoi*).

§ 80. *pojo-, poro-.*

Pojo- heeft, evenals po- onder de mo-vormen, imperatieve kracht en wordt dus aangewend bij een veelvoud van subjecten. Om kracht

aan zijn woorden bij te zetten, wordt *poro-* gebruikt, terwijl het verder te kennen geeft dat de vermaning of het bevel tot al de aanwezigen is gericht. *Pojogoeät in taja doca mogoetat!* scheid de twee gebroeders van elkaar! *Pojobontow-don in toniboeloi-monia!* ontbind hun huwelijk dan! (scheid ze dan van elkaar). *Pianja pojodondon komintan ing ginaloemēā!* het beste is dat je verzamelt de heele familie ervan! *Pojosingog imoikow mogoetat!* bespreekt het met elkaar gij gebroeders! *Singog nion, moraat mongo mopia, pojosingog-pa doman:* die woorden, of ze slecht zijn of goed, zeg ze toch maar alle. *Pojosintak, mongo onda i moboga-bogat!* overweeg (de verschillende dingen), wat of het zwaarste is. *Pojobaja'-monimoe pokopia ing gogoeta-monia*: beraadslaagt gijl. met elkaar terdege over hun zaak! *Pojotoetoei-pa in sigad!* maakt eerst de grenzen in orde! *Pojobiag i manoek bo bebek!* verzorg de eenden te zamen met de kippen!

Porolagoei! gaat er allen van door! *Poromait-pa!* stelt eerst allen een grens! *Poromaloei-pa kong gogoetoe' moraat!* verandert eerst allemaal het slechte gedrag! *Nomaloe' ing ki Arepeg, kainia: „Porobangon, si mononakow i naaia!* (toen) schreeuwde A., hij zei: „Staat allen op (wordt allemaal wakker), want hier zijn dieven!

§ 81. *Pojo--on, poro--on.*

Deze vorm geeft te kennen de wenschelijkheid of noodzakelijkheid om een veelvoud van zeer bepaalde subjecten te zamen te . . . . . , of met elkaar te . . . . , ook: iets in overeenstemming brengen met . . . . .

Aka pojodoedocionmoe-pa: als gij ze (bij spreker en aangesprokene goed bekende dingen) voorloopig samen laat gaan, of: het ermee in overstemming brengt. *Pojogoeliton-pa*: maak het toch in orde, maak het toch in overeenstemming met zijn oorspronkelijken toestand. *Ojocon ki inta dojowa im pojododaion baloe'an*: het gebeurt dat er twee zijn, die gelijktijdig (tezamen) worden gelukgewenscht. *Nion tango-tangoian kantang pojobiagon*: die worden gewoonlijk genoemd verloofden van jongsaf, die als verloofden van elkaar worden grootgebracht. *Dia' pojogaaton im patoi*: (zij) zijn niet van elkaar te scheiden door den dood. *Ki ine i molimod pojotapoeton in taja doca*: hij die doodt, zij tweeën (de vermoorde en de moordenaar) zullen worden gewikkeld in het doodskleed (de moordenaar zal zijn straf niet ontgaan). *Sin dia' mobali' pojogaloemon i oengkoe'* : want het mag niet (dat) het te zamen wordt gebracht met de honden. *Momoela*

kom bango' pojotoengkelon: (als je) kokospalmen plant, moet (je) ze in van elkaar afwijkende richting plaatsen. *Ilig.-moentag pojotampelon*: ze moeten achter-elkaar-aan-gebonden rivierafwaarts worden gevoerd (bijv. bossen rotan). *Dagoemon pojotampelon*: (deze stukken) moeten aan elkaar genaaid worden. *Lima koloanan porokantangon i lima i imang tobatoe'*: de rechterhand die moet worden gevat door de hand van een moh. godsdienstbeambte, de handen moeten in den toestand van elkaar vattende worden gebracht.

§ 82. *pinojo-, pinoro-.*

Pinojo- vormt den verleden tijd van pojo-, en *pinoro-* dus van poro-.

Pinojogoeät in taja doea: zij tweeën zijn van elkaar gescheiden. *Pinojotajow im baloi-monia*: (zij) hebben hun huizen tegenover elkaar geplaatst. *Pinojotajow in taja doea pinokipogogoetaan i sangadi*: zij tweeën zijn tegenover elkaar gesteld (en) hun werd bevolen door het dorpshoofd te trachten uit te maken de zaak. *Pinojotolikoed imosia*: zij zijn van elkaar gescheiden, d.w.z. ieder een andere richting uitgezonden. *Pinojosingog-nami, doï' in sia*: wij hebben het (met hem) besproken (maar) hij wil niet. *Pinojokaritmoe i onoe*? waarmee wilde je het (daaraan) vasthaken? *Datog mobogat, pinojosilai nobali' nogaan*: een zware vracht, (als) die is verdeeld in vele deelen is ze licht geworden. *Pinojosintak-mai, dia' nogaan kong gina*: (hij) heeft de dingen (of: het voor en het tegen ervan) overwogen (maar) het is niet licht geworden in zijn hart. *Bo pinojotogot i ipoet naja doea*: en aan elkaar werden gebonden hun beider staarten. *Kon dolomēā ki inta naa nodait-don im bajongan ing gochangēā pinojotantan i oaidan in tajoek*: op dezen avond door al de oudsten wordt met elkaar beraadslaagd over werk van het tajoek-feest. *Na' kolawag pinojosilad*: gelijk kurkema dat in tweeën gesneden (gespleten) is (de twee helften passen precies op elkaar). *Lipoe' im Bongkoedai bo Modajag pinojojanoe'koe pinarentaan*: de dorpen B. en M. worden door mij tegelijk bestuurd, zijn met elkaar vereenigd onder mijn bestuur. *Noïangoi-mai toea bo pinorogantoeg*: met dat (hij) daar aankwam zijn ze alle op elkaar gestapeld.

§ 83. *pojo--an, poro--an.*

Pojo--an (of poro--an) duidt aan: plaats waar, tijd waarin, persoon of zaak waarover men met elkaar ...., of: waar meerderen doen wat het grondwoord zegt.

Pojobibigan: waar men met elkaar over iets twist, woorden heeft, of zal hebben, ook: de persoon of zaak waarover men met elkaar aan het kijven is, of dit zal doen. **Adi' inta naa mobali' anib tobatoe' inta pojobibigan:* dit kind zal een oorzaak worden waarover men met elkaar zal twisten. *Pojotakinan*: tijd, plaats waar meerderen samen zijn of zullen zijn. *Dika pojobaja'an-mai magi'-makow ing gogoetoe'-monia*: hun gedrag spreek daar niet overal met anderen over, breng het niet her- en derwaarts. *Pojokosingan-mai-monia in sia*: zij lachen met elkaar over hem, of: zij lachen allemaal over hem. *Jo boeion-don im bobato pojotakaan ing ki togi gadi' ko lolaki bo ki togi gadi' kom bobai*: en dan moet het hoofd daar (of: te dien tijde) weer met elkaar verzoenen de ouders van den man (bruidegom) en de ouders van de vrouw (bruid). **Kon singgai inta toea pojodondonan im bajongan i roriga*: op dien dag zullen worden verzameld (opeengehoopt) alle plagen. *Dia' im pojotala'-anea kom batangan i intau*: niets is er waarin hij verschilt met het voorkomen van een mensch. *Si a porodomokanko nion:* want (ik) wil hier met hem vechten. **Aka porogotoepan im bokol kom balangon*: wanneer zullen bulderen alle golven in de zee, ten tijde van ....

§ 84. *pinojo--an, pinoro--an.*

Pinojo--an is de verleden-tijd-vorm van pojo--an, en *pinoro--an* dus van poro--an.

Pinojosingogan: plaats waar men met elkaar over iets heeft gesproken, persoon of zaak die is besproken, of tijd waarin men het met elkaar over iets heeft gehad. *Ko onda im pinojosingogan-monimoe?* waar hebben jullie het besproken? *Akoeoi im pinojosingogan-monimoe?* ben ik het die door jullie besproken is? *Tongkojowēā in toemi pinojobibigan*: zijn allerlaatste opdracht daarover heeft men met elkaar getwist. *Pinojogama'an*: waar twee of meer dingen in elkaar grijpen, gewricht. *Na' tongkai pinojogama'an i lima bo awak*: gelijk de in-elkaar-grijp-plaats van den arm en het lichaam. *Nokimia i lagapan ...., jo dia' im pinojotala'anēā*: (hij) liet een vogel maken ...., het verschil ervan (met een echten vogel) was er niet, niets was er waarin hij verschilde (met een echten vogel). *Noondok in sia im pinojopangkoelan in sapi*: hij was bang voor de plaats waar de koeien met elkaar vochten. *Pinojokoeakan i adi' noliau ing ginakoe*: het gezamenlijk geschreeuw van de kinderen (wat daar tegen elkaar wordt geschreeuwd door de kinderen), heeft mijn hart

van streek gebracht (ik dacht aan een ongeluk). *Dinongogmoe im pinojosiba'an-monia?* heb je gehoord wat ze daar tegen elkaar scholden? (hun scheldpartij). *Modioeg tongo taong im pinojogaloeman-nami*: bijna een jaar is de duur van ons samenzijn, (wonen we bijv.) al samen. *Jo pinorodomokan-monia poekoel pitoe*: toen ze met elkaar gingen vechten was het zeven uur. *Ontong-ai-ka im pinorodomokan-naminda i Soelap*: zie toch de plaats waar wij tweeën (ik) en S. met elkaar hebben geworsteld, gevochten.

§ 85. *mopojo-*.

Mopojo-, wat evenals mojo- door invoeging van -oj- is ontstaan, geeft te kennen dat de causatieve werking (zie mopo), blz. 357) meerdere personen of dingen geldt, men laat dus een veelvoud van objecten een handeling doen (deze handeling kan zoowel gezamenlijk als wederkeerig zijn) of: meerdere subjecten doen ...., laten .... De van mopo- bekende vormveranderingen kan ook mopojo- ondergaan.

Mopojobaja' kon dodob: het een en ander de gedachten laten passeeren, overwegen bij zichzelf. *Kon toea nobakid-don imosia bo nopojobojo'-mai, kaimònia*: .... toen hebben zij een vergadering gehouden en beraadslaagden er met elkaar over, zij zeiden: .... *Mopojosilai*: met anderen deelen, meerderen een doel doen toekomen. *Mopojotondi'*: het een van het ander afzonderen, van elkaar doen scheiden. *Komintan mojodondon, mopojosingog in singog mopia*: allen komen samen, doen wederkeerig goede woorden hooren. *Mopojotoetoei*: doen koersen met ...., in overeenstemming doen zijn met .... *Bajongan im bobai morodoengoe' taki-takin im bolian, inta mopojotoetoei*: alle vrouwen koken tezamen met de priesters, die alles laten geschieden overeenkomstig (de gewoonte). *Naonda i norai-mai nopojosintak-mai ko inta toea*: terwijl zij dachten en dat overwogen, het voor en tegen tegen elkaar lieten opwegen. *Nopojongadoe-don im bajongan-monia*: zij allen gezamenlijk beschuldigden (hem), deden beschuldigingen hooren. *Noropatoi i intau dojowa toea, taja doea mopojogoegoet kong adi' ing kabalo toea*: die twee vochten, zij tweeën wilden elkaar het veulen ontrukken. *Nosipoen i intau si mopojogalap ko lagapan toea*: de menschen liepen te hoop, want (zij) wilden dien vogel doen vangen (met de een of andere list). *Mopojogimpong*: tegen elkaar vijandig doen zijn. *Mopojongoeli'*: met elkaar in overeenstemming doen zijn, ook van de gedachten, dus: rust, kalmte schenken. *Pianja kaminda i Tombadja toempala*

moporopatoi ing karombau tododojowa no gatoet: het is het beste (dat) wij tweeën (ik) en T. gelijk met elkaar laten vechten de karbouwen, van ieder twee honderd. *Digoe ponisiganča, popojotondi'anča im pajoinja*: de wan waarin hij (de padi) want, waarin hij laat scheiden de padi (van het kaf). *Pinopojosilangan*: waarin verschillende dingen zijn opgehelderd. *Doegoe' i manoek naa popojotakaan ko i Kojog bo ko i togi goba'*: het bloed van deze kip daarin (daarmee) worden met elkaar verzoend (de geest) Kojog en de tuineigenaar.

§ 86. *mokojo-, jo-.*

Mokojo- wil zeggen: kunnen doen, of veroorzaken wat het grondwoord verbonden met *jo-* beteekent. Het wil ons voorkomen, dat we hier niet met *moko-* en infix *-oj-* te doen hebben, doch met moko- + prefix jo-. Dit voorvoegsel *jo-* vormt abstrakte substantieven, of wel: namen van handelingen waarbij meer dan één subject is betrokken, bijv.: *jotakin*: het samenzijn; *josingog*, tezamenspreking, afspraak, gemeenschappelijk overleg; *jogenggeng*: twist; *jopatoi*: gevecht; *jokaoeg*: vermenging. Voorbeelden van deze woorden in zinnen: *Jotakin-nami oemoeran mopia*: ons samenzijn is steeds goed geweest. *Josingog in deowa bo toloe, dia' mobali' pojosingog i intau mobajong*: de afspraak van twee of drie mag niet worden besproken met vele menschen. *Goerangča dika modoeloe ko jogenggeng i adi'*: de ouders laten die zich niet mengen (eigenlijk: helpen: in de twisten der kinderen. *Jobaja' ing goehangča kon toniboeloi i Ensi bo i Laoe' dia'-pa notoelid*: de beraadslaging der ouden over het huisgezin van E. en L. heeft (het) nog niet uitgemaakt. *Kon toca dinongogkoe i japotoi oengkoe'*: daar hoorde ik het gevecht der honden. *Jokaoeg in singog maloenang-ka in dia' nobali'*: de vermenging der gesprekken (woorden) (de verwarring van het door elkaar heen spreken), dat is de reden dat het niet gebeurd is.

Of dit voorvoegsel *jo-* een oorspronkelijke of een rudimentaire vorm is, durven we niet te zeggen.

Hier volgen eenige voorbeelden van met mokojo- gevormde woorden, waaruit mede zal blijken, dat de verbinding van jo- met het grondwoord aan die moko- is voorafgegaan.

Dika potaloeimoe, si mokojobibig ko imonia: verkoop jij het niet, want het zal twist onder hen veroorzaken. *Mokojosingog doman ing kamoenda*! gij tweeën verstaat het besprekingen te houden! (wat

hebben jullie een woorden tot je beschikking). *Dika singogon ing ki inta mokojobontow kom pogogoetat*! praat niet over hetgeen verbreking kan veroorzaken in den familie- (vriendschaps-)band! *Kon sina kojongan mokojogenggeng:* wat betreft de Chineezen, steeds maken die twist (krakeel). *Onoe i mokojobintoet kon toniboeloi i adi*' ? wat is het dat veroorzaakt de strubbeling in het huwelijk van (je) kind? (*noïbintoet*: over een gespannen touw bijv. gevallen). *Mokojolintad doman kong gina in singogēā*: zijn woorden veroorzaken ook een verrolling der gedachten (zoo grof zijn ze). *Onoe i mokojopatoi-mai ko imonimoe*? wat maakt het gevecht tusschen jullie gaande? *Onoe i mokojotabot kon singog-monimoe*? wat maakt een wederkeerig einde (beëindiging) aan jullie woorden?

§ 87. *mokipojo-*.

Mokipojo- kan worden weergegeven met: zich laten ..... met, zijn best doen of trachten naar ..... met iemand. Voor beteekenis van eventueele vormveranderingen, zie: Groep van *moki-*, blz. 375 v.v.

Mokipojotaka: zich met elkaar laten verzoenen. *Maja*'*-pa moena mokipojotaka i boeloimoe*: ga (u) eerst laten verzoenen met uw vrouw (man). *Mokipojosingog*: trachten met iemand in gesprek te komen, dit uitlokken. (*Mokiposingog* — zie blz. 381, iemand aan het spreken trachten te krijgen, duidt niet op een langdurig wederzijdsch gesprek, maar meer op het eenige woorden los krijgen van iemand.) We kunnen *mokipojo-* misschien ook beschouwen als bestaande uit *mokipo* + *jo-*, en bijv. *mokipojosingog* vertalen met: een bespreking (*josingog*) trachten uit te lokken. **Si mokipojosingog-bi*'*-mai(i)n sia kom bobai inta toea*: want hij is waarlijk in een uitgelokt gesprek geraakt met die vrouw. *Mokipojobibig*: probeeren een twistgesprek uit te lokken, met iemand te redetwisten. *Dega*' *tongonoe-mai intau inta mokipojobibig-mai ko imonia*: misschien hoeveel menschen wel, die met hen probeerden te redetwisten, een woordenstrijd wilden uitlokken. *Mokipojodoengkoel*: trachten naar een ontmoeting met iemand. *Maja*' *mokiporodoengkoel ko i masang*: (hij) gaat er op uit om een ontmoeting te hebben met den tijger. *Pokipojodoengkoelan*: persoon aan wien wordt opgedragen een ontmoeting te zoeken met iemand, ook: plaats waar, of tijd waarin men wil probeeren iemand te ontmoeten. *Pinopotaba*'*anēā i intaunja toloe, pinokipojodoengkoelan ko imonia*: hij zond er drie van zijn menschen op af, hun opdragende een ontmoeting met hen te hebben. **Dia*'

motaau baja'an pokipojodoengkoelan ko imonimoe, pinomaja' agi' onmonimoe pokipojodoengkoelan ko inami: het is niet mogelijk u daar te gaan opzoeken, (te trachten aldaar een ontmoeting te hebben met u), of wel dat gijl. u naar hier begeeft om te trachten (hier) met ons een ontmoeting te hebben. *Mojodoengkoel-don i Meling toea, pokipojosingoganēā-don*: (als zij) die M. ontmoet, doet zij haar best voor een gesprek met (M.), is M. de „plaats" met wie zij een bespreking tracht gaande te maken.

§ 88. *mojogi-*.

Hoewel we hier oogenschijnlijk met het prefix *mojogi-* te doen hebben (hetwelk dan door invoeging van -oj- van mogi- zou zijn gevormd), wil het ons voorkomen dat de i van mojogi- moet worden beschouwd als een soort voorslag van het grondwoord, en dus liever van *mojog-* moeten spreken, hetwelk evenals mog- voor met klinker beginnende woorden kan komen, en in dit geval dan voor met een al of niet genasaleerde i- afgeleid grondwoord. Van dit pseudo-mojogi- wordt hier slechts een enkel voorbeeld gegeven, terwijl voor bedoelde i wordt verwezen naar de groep van *moï-* en die van *mogi-*, respectievelijk § 89 en § 100.

Mojogilanoe: er op uitgaan om iemand op te zoeken op een bijv. afgesproken plaats, of waar men hem hoopt te vinden. *Nojogilanoe*: elkaar hebben getroffen of ontmoet op een afgesproken plaats, of waar de een wel verwachtte den ander te treffen. Hier dus geen alleronverwachtste ontmoeting. Genoemde uitdrukking behoort tot de fijne taal. *Mobajong i intau mojogilanoe kon toea:* velen gaan hem daar opzoeken, hopen hem daar wel te vinden. *Mojogimpopotmai*: elkaar onverwachts ontmoeten. *Jo nojogimpopot-mai oelag kon dalan:* en kwam te ontmoeten een slang op den weg. *Mojogimpopod*: de uiteinden (van twee dorpen) raken elkaar. *Inta nojogintontong*: die tegenover elkaar zijn gelegen, bijv. van twee dorpen aan weerszijde van rivier of ravijn. *Inta nojogilolan*: die elkaars overkant zijn.

Van bovenstaande uitdrukkingen meenen we *ilanoe, impopot, impopod, intontong* en *ilolan* als secundaire grondwoorden te mogen beschouwen, die door voorvoeging van *i-* (behalve voor l- en r- (j) genasaleerd) een van het zuivere grondwoord ietwat afwijkende beteekenis hebben gekregen. Zie verder bij de boven aangeduide § van moï- en mogi-.

Mojo- komt — al of niet in verbinding met andere praefixen —

ook herhaald en geredupliceerd voor. Zie hiervoor Woordherhaling, § 201 en § 218.

Voor een eventueel voorkomende combinatie van een der *mojo*-vormen met een nog niet behandeld prefix wordt verwezen naar de groep van bedoeld deel der samenstelling, bijv. voor *moroï*- naar *moï*-.

8. De groep van *moï*-.

Deze bestaat slechts uit:

moï-,
noï-,

en eenige samenstellingen als:

moöï-,
moroï-, *noroï*-,
mongoï-, *nongoï*-, enz.

§ 89. *moï*-, *i*-.

De met *moï*, gevormde woorden zeggen dat iemand of iets zoo bijgeval, bij ongeluk, overkomt wat het grondwoord zegt, of wel dat een subject toevallig, onverwachts, onopzettelijk, geraakt in den toestand die door het grondwoord wordt te kennen gegeven; *moï*- komt ook bij woorden voor: aankomen, voorbijgaan, terugkeeren enz. *Moï*- is dan ook te vertalen met: komen te . . . . ., of: . . . . . . geraken, met dat . . . . .

Moï- wordt steeds zonder nasaal met het volgend woord verbonden.

Evenals een met *mo-II* gevormd woord (zie blz. 347) kan ook een met *moï*- afgeleide stam soms een vorm van een pers. v.n.w. achtergevoegd krijgen. De verleden tijd van *moï*- is *noï*-.

Moïpintoed: komen te struikelen. *Moïdangat*: zich komen te stooten, onverwachts door iets gestooten komen te worden. *Moïkarit*: vastgehaakt (zullen) raken, toevallig raken in den toestand van gehaakt-zijn. *Noïkarit*: vastgehaakt geraakt. *Noïtala'koe*: (dat) is door mij bij ongeluk verkeerd gedaan, door mij in zijn foutieven toestand geraakt (onopzettelijk). *Noïgambat-don im bantong*: de koe-antilope kwam neergesmeten te worden.

Alvorens meerdere voorbeelden te geven, zal eerst de samenstelling van *moï*- nader worden beschouwd en tevens de *i*- worden besproken.

Daar *mo*- soms de beteekenis heeft van: gebracht kunnen worden of geraken in den door het grondwoord aangeduiden toestand (zie blz. 347), mogen we het accidenteele van *moï*- misschien aan *mo*-

toeschrijven, en aannemen dat de *i-* van *moï-* heenwijst naar een al of niet genoemden agens waardoor — of naar een instrument waarmee — de onverwachte werking wordt uitgeoefend. Mocht dit laatste juist zijn, dan zouden we hier met de in het Tontemboansch zoo druk gebruikte instrumentaal-passieve i- te doen hebben. (Zie Sprk. Tont. van Dr. N. Adriani, blz. 187 v.v., en voor itja- blz. 113 v.v.). We durven hier echter niet dan zeer aarzelend te spreken, daar we nog geen als zelfstandig praefix voorkomende i- aantroffen, waaraan — voor zoover we kunnen oordeelen — zuiver instrumentale kracht kan worden toegekend. Wanneer toch bij woorden, die met l-, r-, j-, of h- (of met een nasaal: m-, n-, ng-) beginnen, i- als zelfstandig praefix voorkomt — zie Groep van *-in-*, § 186 —, dan is deze i- veelal niet anders dan een zuivere passiefvormster, die bij andere woorden als -in- of in- voorkomt. Soms komt zij echter in andere beteekenis voor bij met bovengenoemde onnasaleerbare medeklinkers beginnende woorden. Daar in overeenkomstige gevallen de i- bij met een anderen consonant aanvangende woorden steeds door een nasaal met het volgend woord wordt verbonden (een uitzondering is *mogialikokop*, zie § 171), en bij met klinkers beginnende woorden zelfs de g- als hulpconsonant dienst moet doen (zie hiervoor o.a. § 126) — waardoor de i- dus door ngg- met het grondwoord wordt verbonden —, is het wel duidelijk dat de voorvoeging van i- voor den zuiveren stam slechts een toevalligheid is, die wordt veroorzaakt door het onnasaleerbare van de l- enz. (De met mo- verbonden i-, dus moï-, wordt echter steeds zonder meer met het volgend woord verbonden, onverschillig welke medeklinker of klinker de beginner is).

Maar wat nu de beteekenis betreft van deze i-, die is o.i. van anderen aard dan die van een gewoon praefix. Het wil ons voorkomen, dat deze i- als één soort voorslag is te beschouwen, waardoor van het primaire grondwoord een secundaire stam wordt gevormd, met natuurlijk gewijzigde beteekenis, die even als ieder onafgeleid woord met alle mogelijk affixen kan voorkomen. Op blz. 356 wordt onder mog--an, en op blz. 395 onder mojogi-, hierop reeds gezinspeeld, waar wordt gezegd dat *intoebag, intondan* en *intajow* als stamwoorden worden beschouwd, en *mojogi-* wordt geacht te bestaan uit mojög- en een tot het volgend woord behoorenden voorslag i-. Hieronder volgen meerdere voorb. van n.o.m. met zulk een voorslag gevormde woorden:

*Gama*ʾ: halen, nemen; *monginggama*ʾ — v. *inggama*ʾ —: wegruimen van iets wat er niet behoort te zijn, bijv.: *Inggama*ʾ*-ai-pa im poelingkoe*: neem even het vuiltje weg (uit mijn oog). *Inggama*ʾ*-ai-pa*

im boeta' inta noïit: ruim toch uit den weg de aarde, die naar beneden is gestort. *Moïnggama' koebi' in sibai nion*: ik ben heusch in staat dien splinter weg te nemen, er uit te trekken. *Inta mokoïnggama' ko raian mobogat*: dat kan wegnemen (wegruimen) de zware gedachten.

Alap: vangen, bemachtigen (van dieren bijv.); *inggalap, monginggalap*: iets pakken of verwijderen wat niet dan met moeite of handigheid is te doen, bijv. van een kurk die in een flesch is geraakt, ook wel van een in het vleesch gedrongen splinter, een vuiltje in het oog, of van een vlek uit kleeren. *Inggalap-ai*! doe het er uit! zie het te pakken! *Noïnggalapmoe? Noïnggalapkoe*! heb je het er uit kunnen krijgen? het is me gelukt! Doet men deze werkzaamheid met iets, een touwtje, tangetje of wat ook, dan wordt dit werktuig *poginggalap* genoemd.

Bajag: licht, *imbajag, mogimbajag*: inlichting of opheldering vragen, geven. *Imbajag-pa pokopia*! vraag eerst goed om inlichtingen! *Aindon inimbajagkoe*: ik heb er al inlichtingen over ingewonnen. *Imbajagon pokopiaan simba' dia' moïtala'*: worde het inlichtingen inwinnen er over goed gemaakt, opdat (ge) niet fout komt te zijn. *Imbajag-ai* kan ook beteekenen: maak het wat lichter (dan het nu is), bijv.: *Imbajag-ai i liboe im baloi*: maak het wat lichter de omgeving van het huis! (door wat boomen om te kappen) *Moïmbajag*: iemand die gewoon is opheldering te vragen als hij iets niet weet en daar dan heel goed acht op slaat, die goed uit zijn oogen kijkt, bij de pinken is.

Baloe': omroepen; *imbaloe', mogimbaloe'*: aanspreken, toespreken, begroeten, verwelkomen (van bijv. een gast door den huiseigenaar) ook wel: bij zichzelf spreken over iets wat men ziet of hoort. *Mokokiangoi toea dia' imbaloe' oneā*: die gast wordt niet door hem (den huiseigenaar) verwelkomd (bij het naar boven komen). (hem wordt niet gevraegd: Waar kom je vandaan? of een ander begroetingswoordje toegevoegd.) *Onoe imbaloe'onmoe?* wat wordt door je toegesproken? waar heb je het tegen? Als iemand bijv. op de trap staande beneden in het donker iets hoort ritselen, en dan zoo bij zichzelf zegt: *Onoe-bi' i mokojokat toea?* wat zou het wel zijn dat daar ritselt? dan kan een ander vragen: *Onoe imbaloe'onmoe?* Ook als de kippen bijzonder druk aan het kakelen zijn, of plotseling luid kakelend komen aanvliegen, dan kan men vragen: *Onoe imbaloe'on i manoek?* waar hebben de kippen het zoo druk tegen? *Inimbaloe'don minta i intau in sia*: alle menschen

hadden het over hem (omdat hij de verwondering of de ergernis gaande maakte), ook: bij het binnenkomen werd hij door ieder der aanwezigen met een woordje begroet. *Ki ine imbaloe'on i adi' toea?* wie wordt door dat kind aangesproken? *Dika mogimbaloe' ko intau aka moïtalib*: spreek de menschen niet aan als (ze) voorbijgaan. (Als vermaning van ouders tot kinderen.)

Mobajong (van *bajong*): veel; *imbajong*: metgezel die achter iemand aankomt (men loopt in den regel achter elkaar). *Imbajongkoe*: mijn metgezel. *Imbajong i adi'*: nageboorte, de metgezel of volgeling van het kind.

Boeloi: echtgenoot(e); *imboeloi*: wat min of meer onafscheidelijk met iemand of iets verbonden is, bijv. een ziekte of gewoonte; *imboeloinja*: de metgezel ervan, wat er een paar mee vormt. *Moïmboeloi ing kekeb*: steeds met wonden, zijn gestel is nu eenmaal zoo dat hij steeds met wonden zit. *Moïmboeloi in tolibag*: van nature steeds lust hebben in zingen, de neiging daartoe is nu eenmaal één met hem. *Moïmboeloinja*: opgezwollen door steek van bij of duizendpoot, het natuurlijke gevolg ervan (van zoo'n steek) wat er mee gepaard gaat. *Moïmboeloinja akoeoi*: vanwege een bijeensteek ben ik zoo opgezwollen. *Dia' moïmboeloinja in sia*: hij is ongevoelig voor een bijen- of duizendpootsteek. *Mogimboeloian*: zich met elkaar vermaagschappen. *Jo datoe ing karadjaan tobatoe'-tobatoe' mogimboeloian magi'-makow*: en de vorsten van de verschillende rijken zullen zich over en weer met elkaar vermaagschappen.

Boenod-ai! maak het dik! *Imboenod-ai*! maak het dikker! (*Moboenod*: dik)

Imbolat-ai! ontbloot je! *Inimbolatan*: die van kleeren is ontdaan. *Inimbolat*: die zich zelf naakt heeft gemaakt. Er bestaat wel een stam *bolat*, naslijpen, glad maken, maar of hiervan *imbolat* is gevormd durven we niet met zekerheid te zeggen. Voor den tegenwoordigen Mongondower is *imbolat* een geheel op zich zelf staand woord.

Indongog-ai! geeft er acht op! luistert goed! (van *dongog*).

Ijajoe'ai! doe het verder! (*mojajoe'*: ver).

Ingkokot-ai! doe iets in het oorlelgaatje! maak het wijder! *Kokot*: pin voor oorlelgat. (stop het er goed vast in). *Mongokot kom bongolan*: gaatjes maken in de ooren.

Ilanggo'ai! maak het langer! *Doegangan-pa ilanggo'-ai i jojoedak naa*! voeg er nog aan toe, maak langer dezen afstootstok! (*molanggo'*: lang) *Naaia im pogilanggo', simba' mokogama'*: hier

is iets waarmee hij verlengd kan worden, opdat (je) er bij kunt (kunt bereiken).

Impoḷok-ai-pa i jojoedak naa! maak toch korter dezen afstootstok! (*mopolok*: kort) *Naaia im pogimpoḷok*: hier is iets waarmee het korter gemaakt kan worden (een mes bijv.).

Ilanit-ai-pa in tosilad naa! maak dit mes nog wat scherper (dan het nu is). *Onoe im pogilanitkoe*? wat is het waarmee ik het zal aanzetten? (*molanit*: scherp) *Onoe im pogilanitankoe*? wat is het waarop ik het zal aanzetten?

Inipia-ai! maak het dunner! (het is reeds dun, maar het moet nog dunner gemaakt worden) (*monipit*: dun).

Imaḷow-ai: verhinder het, hem. (Wat de oorspronkelijke stam is van *imaḷow*, durven we niet te zeggen).

Oḷoet-ai! maaak het nat! *Inggoḷoet-ai*! maak het natter!

Inggonom-ai! maak het zes! maak de zes vol! (onom: zes).

Iroeit-ai-pa! maak het nog puntiger! (*moroeit*: puntig, scherp).

Insingog: plechtig toespreken (*singog*: woord). *Insingog-ai in takit*! spreek de geesten plechtig toe! (zet de offergave niet zoo maar neer). *Toeot*: kamer, binnengaan; *intoeot*: ingaan in oneigenlijke beteekenis, bijv.: *Intoeot-ai-pa iakocoi!* onderzoek me even! (dit tot priester om hem uit te noodigen even uit te maken wat er inwendig aan hapert). *Akoeoi maja' mokūntoeot mongoonoe i mokotakit*: ik ga me inwendig laten onderzoeken (door den priester) wat het is dat me ziek maakt. *Dika mogintoeot kon singog dia' totoeoe*! ga niet in op woorden die niet waar zijn. *Mogintoeot* kan ook beteekenen: ingaan op een zaak, deze onderzoeken. *Dia' kinoïntoeotanēā onoe in tala'-monia*: bij het onderzoek (van de zaak) heeft hij niet kunnen constateeren wat hun fout is.

Intoebagai: geef antwoord! (daar je geroepen wordt). *Toebag-ai im pilikaramoe*! verantwoord je over je zaak!

Bovenstaande voorbeelden — waarbij expres veel imperatieven zijn gebruikt om alleen het secundaire grondwoord te toonen — lijken ons voldoende om toe te lichten:

1e. dat deze genasaleerde i (voor j-, l- en r- en nasalen alleen i) aan het oorspronkelijk grondwoord een meer of minder gewijzigde beteekenis geeft;

2e. dat een met deze i gevormd woord als een stamwoord kan worden beschouwd, soms geheel met de i- is vergroeid;

3e. dat wanneer deze i oorspronkelijk instrumentale kracht moge hebben gehad, hiervan toch weinig meer wordt gevoeld, daar om het

„instrument" aan te duiden pog- bij deze woorden moet worden aangewend (zie bijv. onder *ilanggo'*, *impolok* en *ilanit* op de vorige blz.).

Op een enkele uitzondering na kunnen de boven gegeven met i gevormde woorden ook mog- voor zich nemen, zooals reeds bij een enkel voorbeeld bleek, en waardoor dus gewone intransitieven ontstaan (zie mog- blz. 54 v.v.).

Mogimbajag: inlichtingen vragen. *Mogimbajong*: zich bij iemand aansluiten, hem volgen. *Mogimboenod*: dikker maken. *Mogingkokot*: wijder maken van oorlelgat. *Mogilanggo'*: langer maken. *Mogimpolok*: korter maken. *Mogilanit*: scherper maken. *Moginipit*: dunner maken. *Mogimalow*: verhinderen. *Moginggonom*: de zesde worden. *Mogiroeit*: scherper aanpunten. *Moginsingog*: plechtig toespreken. (Bij bijv. *inggama'*, *inggalap*, *imbolat* is *mog-* minder of niet gebruikelijk.) *Moginsimoet*: schoon afkluiven. *Mogintotaau*: er weet van hebben, er kennis van dragen. *Mogintotoeoe*: beamen. *Mogimani'*: tooveren, door een spreuk bijv. iets bewerken. *Mogimontoi*: regelen, rangschikken. *Moginajow*: schoonmaken van boomen. *Mogilima*: de vijfde worden, ten vijfde. *Mogindioeg*: dichterbij doen (*modioeg*: dichtbij). *Mogijajoe'*: verderaf doen. *Mogindioegan ko laig*: plaats de tuinhutten wat dichter bij elkaar. *Mogijajoe'an*: verwijder (ze) verder van elkaar. (Er zijn er, die wel *mogijajoe'an*, maar niet *mogijajoe'* gebruiken).

Soms schijnt een met *i-* gevormd woord *mog-* slechts vóór zich te nemen, wanneer tevens het suffix *-an* wordt toegevoegd. *Mogintoebagan*: elkaar antwoorden, toeschreeuwen. *Moginggabatan in singog*: elkaar van antwoord dienen, eigenl.: elkaars woorden aanvatten (*abat*, *mogabat*: aanpakken). *Nogilaoekan-nami*: (hij) heeft zich met ons vermengd, is onze genoot geworden. *Nogiloeanan-mai in taja pitoe*: die zeven zijn elkaar komen te vervangen. Zie ook *mogimboeloian* op blz. 399 en de voorbeelden op blz. 356.

De hier boven gegeven woorden met voorgevoegd mog- staven o.i. voldoende de ook op blz. 356 onder mog--an, en op blz. 395 onder mojogi- geuite meening, dat in deze gevallen de i niet tot mog- behoort, doch als een deel (voorslag of wat ook) van het grondwoord kan worden beschouwd. (Zie ook de voorslagen ĕ*, hĕ*, u*, en de samengestelde voorvoegsels mahĕ*, mahu en mahu* van het Sangireesch, respect. blz. 25 en 128 v.v. van de Sangir. Sprkk. v. Dr. N. Adriani).

Zooals beneden zal blijken, bestaat hier wel een voorvoegsel *mogi-*,

doch dit is van geheel andere beteekenis dan mog- voor een van een voorslag i voorzien grondwoord.

Na deze uitweiding over den — op de bekende uitzondering na — genasaleerden i-voorslag, dien we, naar aanleiding van de i van moï-, hier wel meenden te mogen plaatsen, wordt weder teruggekeerd tot moï-, om dit door nog eenige voorbeelden toe te lichten.

Bo moroemboen i langit, jo dia' iikom matoi si moïtoekod kong kajoe: en de hemel zal vallen, maar je zult niet sterven want hij zal gestut komen te worden door (dezen) boom. *Pokopia, simba' dia' moïsibat-mai kon siol*: pas goed op, opdat (je) been niet gehakt worde. *Bo moïdantoeg ko inatonda*: en zal ons tweeën komen te drukken. *Si moïtoeroeb-mai kom baloikoe*: want dan zal mijn huis komen te verbranden. *Simba' dia'-pa-bi' i moïlabot*: opdat er nog niet (iets) gebeure wat verhindering te weeg brenge. *Moïloeai-magi', baja-baja' .....*: met dat (zij) herw. naar buiten komen, dadelijk ..... *Moïboei-makow kom baloi in tobatoe'-tobatoe'*: als ieder teruggekeerd is in zijn huis. *Moïdoedoei mojosingog-don kom pononika*: vervolgens spreken ze met elkaar over de trouwerij (hoe alles daarbij in zijn werk moet gaan). *Naanda i moïtobok-don-makow*: als het oordoorboren is afgeloopen. *Moïtoegat-ka ande moïtala'-ka ..... akoe-oi naa noïtolaboe' noïangoi naa*: het kome juist of het kome fout te zijn ..... nu het zoo valt dat ik hier ben. *Jo pangkoinja moïmoela, loentoengēā moïmoela*: het ondereind ervan komt geplant te worden, het boveneind ervan komt geplant te worden. (R. opl.: een huisstijl). *Moïtalib in sia ko i sangadi*: met dat hij het dorpshoofd voorbij gaat. *Moïtoeot-makow kom baloi*: als (hij) in huis is gekomen. *Moïbaja'-mai*: met dat (zij) aankomt. *Moïtangoi kom boeta', toempang, sikajoe, pindan, onoe-don*: het kan voorkomen dat er wordt genoemd grond, sago, antieke doek, borden, wat ook.

§ 90. *noï-*.

Noïbaja'-mai jo ki Dolindimon toea sinala'an: toen (zij) waren aangekomen werd D. verlaten, achtergelaten. *Bo na' doman toea, jo noïtanob-mai ko i toeang*: toen het aldus was, schoot den vorst te binnen. *Tonga' noïpoentoek-bi' in siolkoe kom binoeboengan im baloi i ina' bo i ama' i toeang*: maar mijn voet kwam waremspel te trappen op de nok van het huis van uw vader en moeder (toeang = vorst). *Kon toea noïoendok-magi' kong kinoejoengan-makow nai atamoe toea*: toen zijn (ze) herwaarts teruggekeerd naar de vaste

verblijfplaats van die uw slaven. (hooge taal!). *Bakasa noïbaal kong giman*: een (soort) zeevisch verstrikt in een vogelstrik (raadsel). *Noïlioe-don ko nojolomboi im poniligan in singgai*: reeds over de helft van de daalplaats der zon (± half vier). *Balanda tongo oeangga, noïtoeboe-mai jo nojolaoek-don i intau Arab*: een prauw vol Hollanders, toen ze aankwamen waren ze vermengd met Arabieren. (R. opl.: een nest uitgekomen kippen, eieren). *Noïbiag ko joeak i lipoe'*: het is gegroeid midden in het dorp. *Na'-don koembai noïlantak kon toebig*: gelijk een kurk drijft op het water. *Na' noïkarit ko oeangoi*: alsof het is gehaakt aan een doorn. *Toedoenja-monik noïtoendoel ko langit*: het bovenste gedeelte ervan kwam den hemel te bereiken. *Akocoi notoeloeng ko oelag inta noïsisip kom batoe*: ik heb geholpen de slang die tusschen steenen was bekneld geraakt. *Dia'-pa ikow noïnanam?* heb je het nog niet geproefd? *Noboei-don noïtoekat i lopa' im Bolaang Mongondow*: kwam weer boven het water uit te steken de vlakte van B. M. *Noïtajow-mangoi ko i Loog, jo pinongko'-don i oeoi*: toen (hij) voor L. kwam, heeft (L.) de rotan doorgekapt. *Jo noïsindog-monik im baloi boelawan*: toen was er in eens opwaarts verrezen een gouden huis. *Noïliom kon toebig in sampaka bo mandoeroe, jo noboensit*: (zij) slikte (bij ongeluk) in het water der s.- en m.-bloemen en is zwanger geworden. *Jo na' bango' lajoeg ing kolantoed im benteng noïliboe ko lipoe'*: gelijk zeer oude kokospalmen was de hoogte van de benteng (die) plotseling was komen te omringen het dorp. *Noïtomak-don in sia*: hij is op een scherp gepunte bamboe (soort val) terecht gekomen. *Noïnag-mai*: met dat (zij) beneden kwamen. *Inggama'-ai-pa im batoe inta naa inta noïdantoeg ko inako'*: neem toch weg dezen steen, die mij drukt (is komen te drukken). *Noïagi'-don ing kamboleng*: kwam er zoo bij geval een haai. *Noïtoengkoed-don*: kwam op handen en voeten te vallen. *Noïlilid-don kom bingki' in toebig, dia'-don mokobaja'*: was gerold (komen te tuimelen) aan den rand der rivier, kon niet meer loopen.

§ 91. *mooï-*.

Mooï- beschouwen we als een geredupliceerden vorm van moï-, wat — evenals bij mokoki-, zie blz. 384 v.v., — wordt afgeleid uit de beteekenis. Mooï- toch wil zeggen: wiens aard of aanleg het meebrengt dat hem steeds weer overkomt, of die steeds weer komt te doen wat het grondwoord zegt. (Zie Reduplicatie, § 211 v.v., en ook mo-, blz. 326 v.v., onder 3e).

Moöipintoed: een struikelaar, vooral ook in overdrachtelijken zin. *Moöitabat*: een verdwaler, die steeds maar weer komt te verdwalen. *Moöitala'*: steeds weer in fouten vervallen. *Kita intau moöitala'*: wij menschen komen steeds weer fout te zijn, (dit brengt onze aard mee). *Moöilampat*: steeds weer in overtredingen vervallen. *Nion bo pinotala' moe ing ki adi'koe, jo mongongontong! si moöisiha'-pa-bi' ing ki adi'moe*: nu heb je mijn kind schuldig verklaard, pas op! want jouw kind heeft immers ook den aanleg om tot schelden te vervallen. *Akocoi naa moöikaan-pa-bi' kom bojo'-monimoe*: het zou toch waarlijk behoorlijk zijn als ik geregeld kwam te eten van jullie tuinopbrengst. (Dit gezegd tot bijv. ondankbare pleegkinderen).

§ 92. *Moroï-, noroï-.*

Moroï-, hetwelk door invoeging van -or- in moï- is ontstaan, zegt dat een veelvoud zal overkomen wat het grondwoord zegt, onopzettelijk zal geraken in den toestand daarvan, meerderen gaan zoo bij geval (voorbij), komen (aan), komen te .....

Loemaboe' kong kabalo imoïkow, i moroïtalib kong komalig in datoe: jullie moeten van het paard afgaan, als (jullie) voorbijkomen het paleis van den vorst. *Ontongan i mongoadi' i moroïtabat kon dalan*: let op de kinderen dat (zij niet) verdwalen onderweg (komen te verdwalen), anders zullen ze .... (allemaal). *Loekadan pokopiaan im bembe', si moroïkaan kom bomboïngot*: maak goed het bewaken van de geiten, want (anders), zullen ze (allemaal) komen te eten van den (giftigen) bomboïngot-struik. *Mongongontong imoïkow, simba' dia' moroïsimpoi kon tagoi*: kijkt goed uit jullie, opdat (jullie) niet in aanraking komen met den (jeukverwekkenden) tagoi-boom (in het voorbijgaan er langs strijken met het lichaam). *Mongongontong, simba' dia' moroïpintoed kom pindan*: kijkt goed uit, opdat (jullie) niet komen te struikelen over de borden (die op den vloer staan). *Agi'on-don i jobondol in dodob, maloenang-ka i moroïkoeani-don ko i togi gadi'*: verslagenheid (droefheid) is gekomen (over mij), dat is de reden dat (ik) kom te roepen tot de ouders (of: tot u allen). *Dongka moroïtongau-makow i intau im podjoke'an i Baat*: alle menschen komen verbaasd te zijn door het dansen van B. *Onoe i nokoliau kong gina sampe noroïkoeoek ko mogogoejang?* wat maakte (je) zoo ontdaan dat (je) kwam te roepen tot alle voorouders? *Bajongan i intau inta noroïtalib*: allen die voorbijkwamen.

Voor het samengestelde praefix *mongoï-*, zie onder *mongo-*, § 112

en voor een eventueele combinatie met een nog niet behandeld voorvoegsel wordt verwezen naar de groep van dat praefix.

9. De groep van *mogi-*.

Hiertoe worden gerekend:

mogi-,
nogi-,
pogi-,
pogi--on,
pinogi-,
pogi--an,
pinogi--an,
mopogi-.

§ 93. *mogi-*.

Mogi- wordt zonder meer aan het volgend grondwoord voorgevoegd, dus geen nasaal of wat ook, en is in deze dus gelijk aan moï-. Mogi- wordt gevoegd vóór woorden die een kleedingstuk, sieraad, wapen, gereedschap, enz. aanduiden, dus in het algemeen: iets wat men aan of bij zich heeft, en beteekent: aanhebben, versierd met, voorzien van, uitgerust met wat door het grondwoord wordt genoemd. Ook kan een met mogi- gevormd woord vertaald worden met: zich steken in ....., zich versieren met ....., zich een ..... omhangen, zich uitrusten met ..... Wanneer het grondwoord soms niet direct een kleedingstuk of iets dergelijks aanduidt, dan geeft het te kennen een bepaalde manier van dragen of aandoen van bijv. een kleedingstuk. Het begrip van bijv. een kleedingstuk zit er dus wel in.

Zooals juist is gezegd, meenen we aan mogi- reflexieve kracht te mogen toekennen. En daar mog- deze soms ook heeft (zie blz. 55) is het misschien niet al te gewaagd deze reflexieve kracht ook bij mogi- aan mog- toe te schrijven en dan aan de steeds ongenasaleerde i van mogi- eenige instrumentale kracht toe te schrijven. (Ook bij moï- zijn we geneigd tot een dergelijke beschouwing van de i, zie blz. 100 v.v.).

Mogitotambot: een schaamgordel om hebben, zich met een schaamgordel hebben „gekleed". *Mogidaing*: een sarong aanhebben. *Mogilamboeng*: een kabaja aanhebben, zich daarmede hebben gekleed. *Mogisolana*: een broek aanhebben. *Mogilenso, mogisapeo, mogisapatoe, mogisakapeti, mogisising, mogiboloesoe, mogipateda, mogibobol*,

mogitomot, mogitoengkoedon; mogisimala, mogikaleau, mogitampelan, mogipitow, mogilangkadan: voorzien van, versierd met, uitgerust met: een hoofddoek, een hoed, schoenen, koperen helm, ring, armband uit schelp geslepen, zilveren armband, halssnoer, speld, lans, kris, schild, zwaard, kapmes, stelten. *Mogialawang*: een nog niet aan elkaar genaaide sarong of een handdoek of een ander langwerpig stuk goed om de schouders hebben geslagen. (Anderen: *mogialoeang*). *Mogibongkol*: zich hebben omgord met iets. *Mogikokoedoe'*: een „kain" van het hoofd af laten hangen, het gezicht komt er alleen maar uit. *Mogibingkolot*: een kain onder de armen dichtgeknoopt aanhebben. *Mogitaat*: (een broek) met een touw om het middel vastgebonden. *Mogibintol*: een sarong aanhebben, die om het middel is vastgeknoopt. *Mogibandang*: een kain van den schouder afhankend hebben. Bij deze laatste woorden vertegenwoordigt niet ieder grondwoord den naam van een kleedingstuk, maar geeft te kennen de manier waarop een doek, kain of sarong wordt gedragen.

Ki Singkoeton toea pinakeangan i mopia, mogilenso kinalembaoe, mogisising im boelawan. Ki Dajag toea mogibintol in songket soetara, mogilamboeng in sating, mogialawang in soetara, mogibobol im boelawan, mogitomot i rante boelawan, mogisising in salaka mongo boelawan: S. zijn mooie kleeren aangedaan, (hij) heeft een hoog opgemaakte hoofddoek op, gouden ring (en) aan. D. heeft om het middel vastgebonden een zijden songket-sarong, een satijnen kabaja, een zijden doek van den schouder afhangen, een gouden halsketting, gouden kabajaspeldjes, (ringen) een ring aan van zilver of goud.

§ 94. *nogi-*. (verleden tijd van mogi-).

Inontongea intau tobatoe' inta dia' nogipakeang, tonga'-bi' nogitotambol in sia: hij zag iemand die niet gekleed was, hij had zoowaar slechts een schaamgordel om. *Tongo lipoe'an komintan nogilamboeng i oeatoi*: een dorp vol, allen hebben een kabaja aan van ijzer. (R. opl.: een schelpdier). *Biniag-mai i ina'nja bo i ama'nja, jo dia' lalat nogidaing*: vanaf dat (zij) is verzorgd door haar moeder en haar vader, heeft (zij) nog nooit een sarong aangehad. (R. opl.: een kat). *Goejangea tobatoe' nogibintol in sikajoe*: een moedertje (dat) een antieken doek om het middel gebonden heeft. *Nogibandang ing ki Soelap, jo oelag toea ilimikor-don* (and.: *ilimibod*) *kon sigogowea*: S. heeft (haar als een slendang) over den schouder gehangen, en toen heeft die slang zich gekronkeld om zijn hals.

§ 95. *pogi-*.

Pogi- geeft te kennen: een verzoek of bevel om zich te voorzien van, of zich uit te rusten of te versieren met ....., of: waarmee men zich zal ..... (Pogi- is dus onder de mogi-vormen wat po- is onder die van de mo-groep.)

Pogilamboeng! voorzie je van een kabaja! Wil men bepaald zeggen: aandoen, dan: *ḷoetoed-ai i lamboeng!* doe de kabaja aan! *Pogibandangkoe-pa i oeda-oeda soetara naa*: laat ik me dezen antieken zijden doek even om mogen hangen (als slendang). *Sisingmoe nion pogisingkoe-pa maja' mosoenat*: dezen uw ring laat ik me daarmee mogen versieren (als ik) ga nieuwjaarhouden (moh.). *Aka bagoe sinoneaga, jo pogisiripoe si moïritak kom boeta'*: als men pas de plechtigheid „monondeaga" heeft ondergaan, moet men houten sandalen gebruiken, want (anders) zal men op de aarde komen te trappen (en dit is verboden). *Daing inta naar pogibintoḷmoe-don:* deze sarong doe jij die maar om (die mag jij wel hebben). (*Pogibintoḷmoe-pa* wil zeggen dat men de sarong slechts even (tijdelijk) mag gebruiken). *Solana' inta naa pogisoḷana'moe-don, si moringkoet-don ko inako'*: deze broek gebruik jij die maar (neem jij die maar), want (zij) is mij al nauw.

§ 96. *pogi--on*.

Pogi--on geeft te kennen dat het gewenscht wordt geacht het genoemde kleedingstuk of sieraad te gebruiken, er o.z.t.z. voor is om in den toestand van „aanhebben" te worden gebracht. (Zie po--on blz. 335).

Pogikaraboeon moe-pa ing karaboekoe, simba' dia' moboelï: doe jij mijn oorsieraden even in je ooren, opdat ze niet wegraken. *Pogipindingonmoe-pa-monag im pindingkoe inta boeḷawan*: worde even door je aangedaan mijn gouden gordelgesp. *Bai n dongka moïḷolan, bo pogisoḷana'on in soḷana' moe*: eerst als (je) aan de overzijde bent gekomen, moet je je broek aantrekken. *Dika pogibobolon im bobolkoe!* mijn halssnoer mag (je) niet omdoen! is er niet voor om door jouw te worden omgedaan! *Dika pogitaaton i loebid inta toea!* dat touw mag (je) niet als broekband gebruiken! is er niet voor om als broekband te worden gebruikt (het heeft een andere bestemming).

§ 97. *pinogi-*. (verl. tijd van pogi-).

Inta pinogilamboengkoe koḷaboeng: (de kabaja) die ik gisteren heb

aangehad, als kabaja gebruikt. *Oelag inta toea dinomokēā bo pinogibobọl*: die slang heeft hij gepakt en om zijn hals gedaan (als halsketting). *Ḷoebid inta toea pinogitaat bo nobontow*: dat touw is als broektouw gebruikt en gebroken. *Dega' boeḷan im pinogipinding-moe nion*? wellicht is het de maan die je daar als gordelgesp hebt gebruikt? (Spottende opmerking). *Daing i intau inta toea pinogibintoḷ binintatak, simba' dia' mooḷoet*: de sarong van dien man is om het middel geslagen hoog opgehaald opdat zij niet nat worde. *Boeḷawan-bi' im pinogikaraboekoe naa*: het is heusch goud dat ik als oorknop in mijn oor heb gedaan. *Pinogipaka'-bi' i Toke' im paka'koe*: T. gebruikt warempel als onderbaadje mijn onderbaadje. *Daing sama-rang i Tombaba pinokidūt soḷana' bo pinogisoḷana'-bi' i Otod*: de Semarang-sarong van T. heeft (hij) tot broek laten knippen, en (nu) wordt ze warempel door O. als broek gebruikt.

§ 98. *pogi--an.*

Pogi--an duidt aan den tijd waarin, of de plaats waar men bezig is met aandoen of zal aandoen wat het grondwoord zegt; ook: waaruit men zich verschaft wat het grondwoord te kennen geeft.

Pogibintoḷan i adi', jo kosingan-bi'-monia: het kind wordt een sarong aangedaan, maar ze lachen er om (daar het kind er nog niet mee overweg kan, zakt telkens af enz.). *Ko onda im pogilingkitan?* waar moet het afweermiddel worden gebonden? (om den rechter- of linkerarm? bijv.). *Kaka, a pa pogilamboengan in tongo doea bo mamagi' bidon i nion*: wel, wel, terwijl een ander nog bezig is zich van een kabaja te voorzien, kom (je) al hier (tot iemand die komt terwijl men half gekleed is). *Mononggoba', si nion ing kooeli'an kom pogilamboengan*: tuinen aanleggen, want dit is om het te kunnen verkrijgen waaruit men zich van kleeding (en andere dingen) voorziet. *Likoedkoe naa dia' motaau pogipaka'an, sing kinobiagan im bitoeḷ*: mijn rug daar kan (ik) geen onderbaadje hebben, want er is een steenpuist opgekomen.

§ 99. *pinogi--an* (verl. tijd van pogi--an).

Nonakit i ogotankoe im pinogibintoḷan noringkoet: pijn doen mijn lenden, want de sarong is er (zoo) stijf om gebonden geweest. *Binaḷotan in sii'koe kolo(l)anan im pinogitaatan noringkoet*: gestriemd is mijn rechterzij vanwege het daar strak aanhalen van het broek-touw. *Nopia ing ginanja im pinogikaraboeankoe*: (hij) vindt het

prettig dat ik oorknoppen heb aangedaan. *Kinosingan-monia im pinogibobolankoe im bintooi*: zij lachten om (mij) omdat ik om mijn hals had gehangen (een snoer van) bintooi-vruchtjes (die kinderen als kralen aan elkaar rijgen). *Kon toedoe im batoe inta naa im pinogisoḷanaˀankoe noïnggoeˀ-makow*: op dezen steen heb ik mijn broek aangedaan (toen ik) gebaad had. *Tongaˀ pinogikarabocan im bongoḷanēā, jo nobobagaˀ*: slechts oorknoppen zijn in haar ooren gehangen, en (nu) zijn ze opgezwollen.

§ 100. *mopogi-*.

Deze combinatie van mopo- en mogi- geeft te kennen dat men het bedoelde kleedingstuk, sieraad of wapen om- of aanhangende doet zijn.

Kai oḷai toea, aka kainakoˀ: *Pogibandang-don*! *bai n toea ikow mopogibandang*: die aap zei, als ik zeg: Hang het om (over den schouder)! eerst dan moet je haar omhangen (doen afhangen v/d schouder). *Mopogibongkoḷ im pitow*: laat het kapmes omgehangen zijn, laat dat in den toestand van aangegord verkeeren. *Mopogibongkoḷ in doit*: doe het geld in een doek gewikkeld om je middel. *Mopogilamboeng in soetara*: laat je bekleed zijn met een zijden kabaja.

Het kan voorkomen, dat een woord hetwelk geen kleedingstuk, sieraad, wapen enz. aanduidt, oogenschijnlijk toch ook met mogi- is gevormd, zooals bijv. de woorden: *mogijajoeˀ* (*mogiraroeˀ*), *mogilanggoˀ*, *mogilanit*, *mogilima* (voor vertaling zie blz. 400 v.v.). Op blz. 397—401 is echter uiteengezet, dat we o.i. in dergelijke gevallen niet met het zoo even besproken mogi- hebben te doen, doch met een soort voorslag i-, die voor nasaleerbare medeklinkers steeds genasaleerd wordt, en als een deel van het grondwoord kan worden beschouwd; voor dit secundaire grondwoord is dan mog- gevoegd. Zie hiervoor de genoemde bladzijden, en ook mojogi- op blz. 395.

10. De groep van *mongi-*.

Hiertoe behooren:

mongi-,
nongi-,
pongi-,
pongi--on,

pinongi-,
pongi--an,
pinongi--an,
mokopongi-,
mongongi-.

§ 101. *mongi-.*

Wanneer de beginconsonant van het op mongi- volgend woord dit toelaat, wordt zij geprenasaleerd bij voorvoeging van mongi-, doch bij met j-, l- of r-, en bij met klinkers aanvangende woorden, wordt het zonder meer voorgevoegd. In vorm komen met mongi- afgeleide woorden dus soms geheel overeen met die woorden, waarvan het primaire grondw. een genasaleerden voorslag i- heeft en daarna met mong- is gevormd. (Zie voor dezen voorslag blz. 397 v.v.). Toch meenen we dat er wel degelijk verschil is. Niet alleen wordt mongi- bij met klinker beginnende woorden zonder meer voorgevoegd — wat bij bedoelden i-voorslag niet het geval is —, maar mongi- heeft ook een vaststaande beteekenis, wat bij den i-voorslag niet zoo is, daar die o.z.t.z. een nieuw grondwoord met gewijzigde beteekenis vormt.

Mongi- wil zeggen: 1e. volgen, zich begeven langs, door of over hetgeen door het grondwoord wordt genoemd (dit „volgen" kan zoowel letterlijk als overdrachtelijk bedoeld zijn); 2e. er op uit zijn te bemachtigen wat het grondw. zegt, daarop alles concentreeren.

Bij de bespreking van mo- is gebleken dat het intensieve mo- veelal kan worden weergegeven met: klaar staan, of: er op uit gaan om te doen wat het grondwoord zegt. Mocht nu mongi- te herleiden zijn tot het intensieve mo- + i-, dan zouden we deze i- hier misschien aanwijzende kracht mogen toekennen, m.a.w.: i- zou dan aanwijzen waar men langs zal gaan, of waarop men uitgaat of lostrekt. (Voor deze *i* zie § 245).

*Monginggoba*³*:* zijn weg door de tuinen nemen, dezen willen volgen. *Dika monginggoba*³ *si moïritak kom pajoe:* ga niet door de tuinen want dan zal de padi vertrapt worden. *Mongindalan*: den weg volgen. *Moondok iakoeoi i mongindalan*: ik ben bang om den weg te volgen (dit kan bijv. een dief zeggen, of iemand die verlegen is menschen te ontmoeten). *Maja*³ *moïndoi kon toetoengan motakod mongimboeloed i Ambang*: (hij) gaat kijken naar den vulkaan (en) zal stijgende den berg Ambang volgen. *Nongonoe si mooja*³*-bi*³ *in sia i mongiinaloeg?* wat is er dat (hij) zoo verlegen is om de dorpstraat

te volgen? *Mongijoeak*: het midden volgen, houden. *Mongongontong i maja' mongijoeak im padang, si motojoe' in toeriangēā*: kijk goed uit als (je) gaat midden door de alang-alang, want veel zijn de (jonge) uitspruitsels ervan. *Ki Araman maja' monoeloe' motaloeg mongingkotoelidan*: A. gaat met een flambouw (garnalen) vangen (en) volgt den kotoelidan-rivierrand. *Tongga' akoeoi mongiloentoeng ing kajoe*: maar ik volg de toppen der boomen (een aap spreekt hier). *Mongilioe*: volgen waar geen trap is (en zoo in huis komen of het verlaten); kinderen doen dit wel, maar ook dieven. (*Lioe* is de ruimte, die onmiddellijk aan den vloer van het huis en voorgalerij grenst, waar geen trap is). *Bagoe mamangoi mongindangkoelon, ai-moboei mongilioe*: pas komende wordt het voorgalerijtje gevolgd, weggaande volgt men den buitenkant. Gezegde over iemand (bijv. een schoonzoon), die in het begin zich heel mooi voordoet, maar later (bij het scheiden bijv.) heel onbeschoft is (als iemand die zoo maar naar beneden springt inplaats van behoorlijk de trap te volgen). *Mongiibogkoe ki ine inta pobogoiankoe*: het gaat volgens mijn wil aan wie of ik het zal geven. *Mongiibog-bi' i S.*: geheel volgens den wil van S., zooals hij dat wenscht. *Mongiigin ing ginakoe*: de toestemming volgen van mezelf, eigen wenschen volgen. *Kai intau motaau: Ojoeon im bisa i mongimbalangon, bo ojoeon doman im bisa inta mongintoba*: een deskundige zegt: er zyn giften (vergiftige dieren) die de zee volgen (naar hunne gewoonte in de zee leven) en er zijn ook giften die op het land verblijf houden naar hunne gewoonte.

Mongimanoek: er op uit zijn om kippen te krijgen, het kan zijn om ze te koopen, maar eerder wordt gedacht aan stelen, of rooven door kiekendief. *Maja' mongimanoek potomboeloi in dolom*: iederen nacht gaat (hij) op kippen uit. *Maja' mongindoee', mongilantat, mongimbolangat*: er op uit gaan om doerian-, lansa-, ramboetanvruchten te bemachtigen, gaan lostrekken op die vruchtboomen. *Intau inta toea maja' monginatoe ko lai-laigan inta dia' koīntau*: die man gaat eieren (stelen) in de verschillende tuinhutten, die niet met menschen zijn. *Mongiadodoi*: kermen van de pijn, aan één stuk door maar kreunen en steunen, aan niets anders wordt gedacht, men is op kreunen uit.

§ 102. *nongi-* (verl. tijd van mongi-).

Nonginaa iakoeoi: hier ben ik langs gegaan. *Nongintoea in sia*: daar is hij langs gegaan. *Nongionda iikow*? waar ben jij langs gegaan? *Nongimolabot iakoeoi*: ik heb toepaadjes genomen, waar

dit korter was den gewonen weg verlaten, het kortste gevolgd. *Nolagoei iroemoedak nongioeto*[5] *i roesa inta toea*: dat hert vluchttte, met gebogen kop vooruit ging het door het hooge riet. *Nongiolioeng ing kajoe, sin totoeoe narente*[5] *in singgai*: (hij) volgde de schaduw der boomen, want erg heet was de zon. *Kinoemapot nongimpangkoi in doee*[5]: opgekropen langs den stam van den doerianboom. *Nonginsigad ing goba*[5]*-namoenda*: is gevolgd de tusschengrens van de tuinen van jullie tweeën. *Nongintoedoe im batoe*: volgde de toppen der steenen (bijv. bij het oversteken van een rivier). *Minaja*[5]*-pa iakoecoi nongiantog im banga pomiaan oloenan*: ik ging er even op uit om te verkrijgen het binnenste van een niboengpalm om daarvan te maken een kussen (-vulsel). *Nongiliod i roesa kon dogami inta toea iakoeoi*: ik volgde het spoor van het hert in dat struikgewas. *Nongiraian-bi*[5] *in tobatoe*[5]*-tobatoe*[5]: (men) volgde maar den wensch van iedereen. *Noponik nongintondok imosia, jo noroentoet*: zij zijn geklommen over het hek en (nu zijn de dwarslatten) naar beneden.

§ 103. *pongi-*.

Pongi- is onder de mongi-vormen wat mo- is onder die van de mo-groep (zie blz. 333 v.v.), het heeft dus imperatieve en instrumentale kracht.

Botoi-makow pongiloeök i oeangga naa: roei derw., laat deze prauw de bocht volgen. *Pogoeman pongimotoelid*: zeg het volgens de waarheid, met je zeggen volg daarmee het rechte. *Pongimolabot*: met één woord, om het kort te maken, om hiermee alle verdere redeneering af te snijden, bijv.: *Pongimolabot, naaia ing koibogeā*: in één woord, dat is zijn wensch. *Ponginggogina-pa-monia*: volg voorloopig hun gedachten, hun overleggingen. (Voor *gogina*, zie § 211). *Dika ponginion im pikiranmoe*! laat je gedachten dat niet volgen! denk daar niet over! *Komintan pongilipoe*[5] *i intau minta inta naa*: laat al die menschen het dorp volgen. *Baja*[5] *pongimanoek in doit inta naa*: ga op een kip uit met dit geld, zie met dit geld een kip te krijgen. *Pataton pongionda in dalan inta naa*? waar zal deze weg langs gaan als (hij) verplaatst wordt? (waar zal met dezen weg langs worden gegaan?).

§ 104. *pongi--on*.

Pongi--on geeft te kennen dat het gewenscht wordt geacht of behoorlijk is iets ergens langs of ergens over te leiden, te doen volgen.

Bij een verbod zegt dit dan dat het heelemaal niet geoorloofd is. *Dalan inta naa pogalet pongiliboeon im boeloed*: deze weg moet maar rondom den berg gelegd worden, de helling rondom den berg worde ermee gevolgd. *Aka motoensinggai pongiolioengon ing kabalo*: als de zon op haar heetst is, worde het paard in de schaduw geleid (doe het die volgen). *Dika pongiolabatonmoe i adi', si molaboe'*: het kind mag je (heelemaal) niet laten volgen den balustrade-balk, want dan zal het vallen. *Dia' mobali' ponginggoba'on ing kabalo*: het mag niet (dat) langs den tuin wordt het geleid het paard. *Pinongojow ko inia, diaan-don pongiomoeikon im bembe'*: het is hem opgedragen (dat) de geit langs het oosten gaande gebracht moet worden. *Dika-pa pongiomonikon-monimoe in tongkolai im ponoja'*: de mand met vleesch moeten jullie nog niet boven-langs brengen.

Soms is -on als een deel van het stamwoord te beschouwen, en hebben we o.i. dus niet direct met pongi--on te doen, maar met pongi- voor een reeds met -on afgeleid grondwoord. Bijv. *Naaia in doit pongingkaanon-monimoe*: hier is geld waarmee jullie op eten (*kaanon*) af moeten gaan, waarvoor jullie eten moeten koopen (en niet aan andere dingen uitgeven). *Dika pongindolangon i lolingkop i loeït si moroepit*: volg niet met het rijstvat het gat van de deur, want (dat is) nauw. (*Dolangon*: ingang van een tocht- of windgat, van een zeestraat).

§ 105. *pinongi-* (verl. t. v. pongi-).

Pinogotoep pinongilangit: het is afgeschoten in de richting van de lucht (naar boven). *Pinatat pinongilopa' in dalan*: de weg is verlegd langs de vlakte, heeft men de vlakte doen volgen (men is ermee langs de vlakte gegaan). *Dinianja-don pinongiomoeik in silaimoe*: hij heeft al gebracht je deel, daarmee het oosten langs gaande. *Nongonoe sim pinongiomonagmoe-bi' in dalan ing goba'koe?* waarom is het dat je toch beneden langs laat gaan (naar daar hebt verplaatst) den weg van mijn tuin? *Pinolabot-don pinongiloemad ing ki Sambe*: S. is den kortsten weg, langs het tuindorp, vervoerd. *Sinaan pinongimboeloed i oelang-monia*: hun strikken zijn gesteld langs den berg, daarmee hebben zij den berg gevolgd. *Sinoentoenta pinongilioe i adi' inta toea*: hij heeft dat kind laten zakken langs de vrije ruimte. *Binandai pinongiloentoeng i longkoet inta toea*: die (met rijst gevulde) bamboes zijn op de balken langs de zoldering gelegd.

§ 106. *pongi--an.*

Pongi--an geeft te kenen: .... waar langs zal worden gegaan, waar men zien te bemachtigen wat het grondwoord zegt.

Pongindalanan: d wegen waar zal worden langs gegaan. *Dika mongandoep momomama'an kom pongindalanan*: ga niet (bij anderen) aan om pruimpartijen te houden op de wegen waar gij langs zult trekken. *Ko onda im pongimpomama'an-monimoe?* waar haalt gij uwlieder pruimbenoodigdheden *(pomama')?* *Boeta' i intau, dika pongingkajoean*: de grond van (andere) menschen, daar mag (je) niet op hout uitgaan (d.w.z. als er een heele massa noodig is voor bijv. een feest). *Maja'moe-pa iakoeoi pongimbibigan kong kotoelidan*: ga jij even voor mij in de kotoelidan-rivier den kant langs (n.l. om garnalen te pakken).

§ 107. *pinongi--an* (verl. t. v. pongi--an).

Ko onda im pinongimpakoe'an-monimoe? waar is de plaats waar gijl. de pakoe'-groente hebt gehaald? *Onoe-pa im pinongilipoe'-anmoe?* wat (heb je) nog dat je langs het dorp bent gegaan? *Dia' sinoemoroe' in sia im pinongiloemadanmoe?* was hij niet boos dat je het tuindorp hebt gevolgd? (daar waar het tuindorp is, langs bent gegaan). *Ojoeon im pinongiomakowankoe*: er was iets (dat maakte) dat ik daar ginder langs ben gegaan. *Pinongiomonikanmoe, nolagoei in sia namonag*: terwijl gij daar boven langs gingt, is hij gevlucht naar beneden gaande. *Naonda im pinongindia'an i Sabir baja-baja' sinoemoroe' ing ki toeang*: toen S. er op uit was het te ontkennen, heeft mijnheer zich direct boos gemaakt.

Op blz. 46 is in een zin met voorbeelden van pino--an ook het woord *pinongingkonoekoean* te vinden (de vroeger gevierde plechtigheid van het nagelknippen). We meenen hier *ingkonoekoe* (and. *ingkondoekoe*) als secundairen stam te mogen beschouwen: *ingkonoekoe-ai*: knip de nagels (nagel = *konoekoe*, of: *kondoekoe*); *mongingkonoekoe*: nagels knippen. Zoo zijn er meer woorden, die op het eerste gezicht geheel den indruk maken van met een mongi-vorm te zijn samengesteld, doch o.i. toch van andere samenstelling zijn (zie blz. 409 en 397 v.v.). We volstaan met nog èèn voorbeeld te geven. *Monginggama'*: gaan wegruimen of verwijderen van iets wat daar niet behoort te zijn. Hier secundaire stam *inggama'* (gevormd van *gama'*: halen, nemen) met *mong-*. *Aka akoeoi i monginggama', jo moïnggama'*: als ik het ben die ga verwijderen (uittrekken van een

splinter bijv.), dan ben (ik) ook in staat te verwijderen, of: dan raakt het ook verwijderd (uitgetrokken bijv.). (Op blz. 116 van Mededeelingen Ned. Zend. Gen. jaarg. 1911 worden de woorden *monginggama*^{3} en *moīnggama*^{3} beschouwd als te zijn samengesteld met de praefixen *mongi-* en *moī* (intensief). Dit komt ons nu minder juist voor. *Inggama*^{3} is hier als stamwoord te beschouwen. Ook wordt het zuivere *moī-* steeds zonder meer met het volgend woord verbonden — zie blz. 396 onder moī, voor zoover wij nu kunnen oordeelen).

Hier wordt ook nog even verwezen naar het in de Minahasa voorkomende voorvoegsel mangi-, (zie Sprkk. Tontemb. v. Dr. N. Adriani, blz. 78, natuurlijk geheel in het midden latend of de i- daarvan soms ook wel eens als een soort voorslag van het grondwoord moet worden beschouwd.

§ 108. *mokopongi-*.

Mokopongi- is weer te geven met: in staat zijn te doen wat het met pongi- afgeleide woord te kennen geeft.

Mokopongiöo: in staat om met instemming (met ja = *oo*) te volgen. *Mokopongioöo ko inta toentoetonēā*: in staat om met instemming te volgen hetgeen door hem wordt geëischt. *Dia*^{3}*-pa iakoeoi mokopongiöo kon singog inta nion*: ik kan nog niet instemmen (met ja volgen, antwoorden op) met dat (uw) woord. *Dega*^{3} *mokoponginaa-pa ikow in tajow-mai?* misschien kun je nog hier langs komen bij het naar hier (terug) keeren? *Mokopongintoea iikow ko inta naa?* kun je dit daar langs brengen? zou je daartoe in staat zijn, of: aandurven? (bijv. bij heel slechten of gevaarlijken weg). *Nokopongilobong-bi*^{3} *in sia*: hij is inderdaad de lobong-rivier kunnen volgen.

Als voorbeeld van een pseudo mokopongi- moge dienen *mokopongintotoeoe* en *mokopongintaau*. *Mokopongintotoeoe ikow ki inta sinakowēā?* waarmee zul je het waar kunnen maken dat hij het heeft gestolen? *Mokopongintaau ikow ko inta sinakowmoe?* zul je er iets op kunnen vinden (om te ontkennen) dat je het gestolen hebt? Bij deze twee zinnen hebben we met *mokopo-* (zie blz. 373) te doen, en zijn *intotoeoe* en *intaau* als stamwoorden te beschouwen.

§ 109. *mongongi-*.

Mongongi- beschouwen we als het geredupliceerd mongi-. Bij woordherhaling wordt vooral met het tweede deel van een samengesteld praefix gehandeld alsof dit tot het grondwoord behoort en dus

herhaald. Zoo ontstaat mongongi-, daar de klinker van de herhaalde lettergreep steeds door *o* wordt weergegeven. (Zie Reduplicatie, § 211 v.v.).

Mongongi- wil zeggen: gewoon zijn te doen wat het met mongi-afgeleide woord te kennen geeft, wiens aard of aanleg het meebrengt steeds weer ergens langs, of ergens op los te trekken om het te bemachtigen. Ook kan mongongi- beteekenen dat meerderen doen wat het grondwoord + voorgevoegd mongi- zegt. De frequentie der handeling, die door de reduplicatie te kennen wordt gegeven, wordt dan dus veroorzaakt door een veelvoud van subjecten. (In dergelijke gevallen zou ook kunnen worden gedacht aan een samensmelting van *mongi-* met *mongo-*, daar dit laatste voorvoegsel steeds een zeker meervoud te kennen geeft).

Mongonginaa: gewoon zijn hier langs te gaan. *Mongonginatoe*: gewoon zijn op eieren uit te gaan, bijv. een slang, wier aard dit meebrengt, of van een dief die steeds weer er op uit trekt om eieren te stelen. *Mongongilioe*: iemand wiens gewoonte het is niet op de gewone manier binnen te komen (of naar buiten te gaan), „die van elders inklimt". *Mongongijoeak'*: die de gewoonte heeft het midden te volgen. *Mongongindalan*: steeds weer den weg langs gaan, bijv. wegwerkers of vaste voorbijgangers, ook: velen of de meesten gaan langs den weg. *Mongongindolaag*: steeds weer over het erf loopen, of: velen gaan over het erf. *Bajongan-monia nongogindolaag-koe*: zij allen gingen over mijn erf, ook: waren gewoon over mijn erf te gaan.

De woorden *mongonginajan*: steeds weer iemand nadoen, en *mongonginaau*: iemand die bezig is met iets te leeren, zijn o.i. weer te beschouwen als geen zuivere mongi-vormen, daar *inajan* (v. *dajan*) en *inaau* (v. *taau*) als secundaire grondwoorden kunnen worden aangemerkt, waaraan een geredupliceerd mong- (mongong-) is voorgevoegd.

11. De groep van *mongo-*.

Deze groep bestaat slechts uit:

mongo-,
nongo-,

en eenige samenstellingen als:

mongoĭ-,
mongoro-,

mongongi-, zie § 109.
pokongo-,
kongo-,
mongongo-, zie § 220.

§ 110. *mongo-*.

Het voorvoegsel *mongo-* geeft een meervoudige beteekenis aan het woord waarmee het wordt verbonden. Is het grondwoord een soortnaam, dat zegt mongo- dat er meerderen van die soort bijeen zijn, de samenstelling kan dan als verzamelnaam worden opgevat; geeft het grondwoord een werking te kennen, dan zegt mongo- dat meerderen die werking (zullen) verrichten, allen of in elk geval de meesten waarvan sprake is zijn daarmee bezig, of zullen daarmee bezig zijn; duidt het grondwoord een eigenschap, hoedanigheid of toestand aan, dan geeft mongo- (nongo-) te kennen dat die eigenschap, hoedanigheid of toestand zich uitstrekt over nagenoeg alle dingen die bedoeld worden; enkele uitzonderingen kunnen voorkomen, maar de overgroote meerderheid is wat het grondwoord zegt.

Mongoadi': de kinderen, de gemeenschap waarvan ieder lid nog een kind is. *Mongodeaga*: de jonge meisjes, al degenen die dit met elkaar gemeen hebben dat zij jonge meisjes zijn. *Mongooelita'*: de jongens, de stand der jongens. *Mongoïtoi*: de volwassenen, de kring der volwassenen. *Oaidan i mongoadi', i mongondeaga, i mongooelita', i mongoïtoi*: kinderwerk, jonge meisjeswerk, jongenswerk, werk voor volwassenen. De woorden *mongoädi', mongodeaga, mongooelita'* hoort men ook voor het enkelvoud gebruiken, maar het wil ons voorkomen dat dit oorspronkelijk wel niet het geval zal zijn geweest. *Mongoïtoi* is bijv. ook nu nog niet voor één persoon gebruikelijk. **Pinololimod ko mongoädi' ko lipoe' im Betlehem*: de reeds gepleegde moord op de kinderen van B. *Kobaja'anmangoi Soelap, jo mongoädi' totoeoe modamal*: (toen) trof S. dat er zeer veel kinderen waren.

Mongolansik: meerderen of allen springen. *Bolai mongolansik kon tanga ing kajoe*: de apen springen op de takken der boomen. *Totoeoe mongolandoek i roesa*: wat springen de herten. *Bajongan-monia komintan morogaid? O nongosioeg imosia*: zij allen, werken ze allemaal? O, ze liggen (slapen) allemaal. Een enkele ligt misschien nog niet, maar de groote hoop wel. Anderen gebruiken voor *mongosioeg, morosioeg*. (Zie onder *mongoro-*, § 113). *Totoeoe mongokosing*

i mongoädi' minta inta toea: wat zijn al die kinderen erg aan het lachen.

Mongolantoed: alle dingen waarvan sprake is, zijn hoog; er kan wel een enkele uitzondering zijn, maar als een geheel genomen zijn ze hoog. *Mongolantoed-don im bango' inta toea*: die kokospalmen zijn alle hoog. *Mongoligai, mongoïntok, mongoloben, mongopolok, mongopoesi', mongoäkow*: de dingen waarvan sprake is, zijn als geheel genomen, allemaal vlug, klein, groot, laag, wit, ver. *Bo tongonoemai in toeang inta mongopandoi*: en hoeveel heeren wel, die allen knap zijn. *Mosia doman mongotoera' in doitēā toea*: zij ook zijn (waren) allen begeerig naar dat geld van hem. *Kai m bogani taja onom toea: Naa-pa inta mongoropot in dia' mokopatoi* .... die zes helden zeiden: Deze toch die allen sterk zijn die hebben niet kunnen dooden .... *Toetoeoe mongokaja imosia*: zij zijn allen zeer rijk. *Mongomahal-don im boli im pajoi bo onoe-don*: de prijzen van padi en wat ook zijn alle duur.

§ 111. *nongo-* (verl. tijd v. mongo-).

Nongolaboe'-don in doeë': de doerianvruchten zijn allemaal al gevallen. (Er kan nog wel een enkele aan den boom zitten, maar praktisch gesproken is de boom leeg). *Nongoloetoe'-don i lantat inta naa*: deze lansatvruchten zijn al rijp. *Nongopoetol im patok in tondok pinoropangkoelan in sapi*: al de hekpalen zijn gebroken waar de koeien met elkaar aan het vechten zijn geweest. *Nongodioeg kong kilid im pinogadopan im boke'*: dicht bij den tuinrand hielden de varkens zich verscholen (was de plaats waar ....). *Si nongojogang-don ing kabalo*: want de paarden hadden allemaal dorst. *Boeokēā nongobanat-don* zijn haren waren al lang geworden. *Kon toea-don minta bo nongokoea-koeak i mongombal*: toen schreeuwden allen van het huilen. *Intau binoelian nara doea ibanēā nongoleme'-don*: de menschen die door hen tweeën bevrijd waren, er waren er die murw waren (van het lang gebonden zijn).

Bij mongo- troffen we de van de meeste andere voorvoegsels bekende vormveranderingen nog niet aan. Hiermee is natuurlijk niet gezegd, dat ze heelemaal niet voorkomen, want in theorie lijkt ons dit zeer wel mogelijk. Het woord *pongoïboeon* zou aan een mongo-vorm kunnen doen denken, te meer waar er ook een grondwoord *iboe* bestaat, maar we meenen te moeten aannemen dat dit toch niet juist is. *Iboe* is het grondwoord voor een manier van vegen: *mogiboe*: na het padizaaien in de gemaakte gaatjes deze dichtvegen, zoodat de

padi met aarde wordt bedekt; *pogiboe*: veeg; *iboean*: veeg er aan; *oïboe*: waarmee men veegt. *Pongoïboeon* beteekent echter: waarmee droevige herinneringen of ontroering worden opgewekt. *Kai m boḷai*: *Mobali³-bi³ tonga³ maja³-pa iakoeoi mojajoe³, si mokodongog pongoïboeon*: de aap zei: Het mag wel, maar ik ga eerst ver (hier vandaan), want als ik het hoor (dat je op mijn grootvaders gong klopt) zal het me ontroeren. *Pokopongoïboeon-bi³-monimoe iakoeoi*: gijl. wilt mij ontroerd maken, droeve herinneringen wakker roepen bij mij. *Pinongoïboe-monia iakoeoi*: zij hebben mij ermee ontroerd. Uit deze laatste woorden blijkt wel, dat de beteekenis moeielijk toelaat hier aan mongo-vormen te denken en een stam *iboe;* we moeten hier wel te doen hebben met mo-vormen en een grondwoord *oïboe, ngoïboe* of *koïboe* (den zuivereren stam mochten we nog niet ontdekken).

§ 112. *mongoï-, nongoï.*

Mongoï- is een combinatie van moï- (zie blz. 396 v.v.) en mongo-, die te kennen geeft, dat meerderen onverwachts zal overkomen wat het grondwoord zegt, of dat (alles) allen toevallig zullen geraken in den toestand die door het grondw. wordt genoemd. *Nongoï-* duidt dan aan dat dit meer of minder toevallige gebeuren is geschied. We volstaan met enkele voorbeelden van mongoï-, welke vorm, zooals begrijpelijk is, meer gebruikt wordt dan mongoï-.

Nongoïtongag-makow na³-don intau minatoi: allen waren geheel ontdaan, gelijk doode menschen (waren ze). *Naonda i noïritak-monik kon toedoenja, dongka nongoïtongau-makow imosia*: toen (zij) den top ervan kwamen te betreden, geraakten zij allen heelemaal in verbazing, werden zij allen geheel door verbazing bevangen. *Nongoïrarit-bi³ im pajoi naa*: deze padi is warempel allemaal verspreid.

§ 113. *mongoro-, nongoro-.*

Mongoro- is w.s. een samenstelling van mongo- en moro-, welke twee voorvoegsels in beteekenis met elkaar overeenkomen. Zooals op blz. 386 is gezegd, heeft ook moro- meervoudige beteekenis en kan vaak worden weergegeven met: alle gezamenlijk, allen doen wat het grondwoord zegt. In moro- (mojo-) zit echter ook het begrip van wederkeerigheid, wat mongo- geheel vreemd is. Een ander verschil komt ons voor te zijn, dat bij mongo- de verschillende subjecten meer als een eenheid zijn gedacht dan bij moro-, en mongo- dan ook vooral

op zijn plaats is, wanneer de verschillende subjecten van dezelfde soort zijn.

Mongoro- kwamen we nog slechts heel zelden tegen. Volgens zeggen, n.l. van degenen die èn *mongo-* èn *mongoro-* bij enkele woorden gebruiken, is er geen verschil in beteekenis, maar zou mongoro- iets fijner klinken dan mongo-. Wij zouden het een kleine versterking willen noemen, n.l. dat de heele hoop te zamen zal ....., of ..... is. Wanneer ro- (or) hier gelijk mocht zijn te stellen met het op blz. 303 onder mokojo- besproken jo-, en dus ook abstrakte subst. vormt, dan zouden we niet met een samensmelting van mongo- en moro- te doen hebben, doch slechts met mongo- voor een reeds met ro- afgeleid woord. *Mongoroätoi* bijv. zou dan beteekenen dat de dooding of sterfte zich over alle wezens waarvan sprake is zal uitstrekken. Daar we slechts over een enkel voorbeeld beschikken, durven we hier niet met beslistheid te spreken.

Dika toejatan in tabang, simba[5] dia[5] mongoroätoi in toja[5]: doe geen giftwortel in den vijver, opdat de visschen niet allemaal te zamen doodgaan, of: het doodgaan zich niet over allen zal uitstrekken. *Nongoroätoi-don i manoek*: de kippen zijn allemaal al dood, of: de sterfte heeft zich al over al de kippen uitgestrekt. *Komintan-don mongorosioeg*: allen slapen.

Zooals reeds gezegd, is kan in deze gevallen ook mongo- (nongo-) gebruikt worden.

mongongi-.

Mongongi- is op blz. 314—315 behandeld, en daar beschouwd als een geredupliceerde vorm van mongi-. Soms kan ook worden gedacht aan een samensmelting van mongo- en mongi-, maar daar dit praktisch van weinig belang is, wordt slechts naar gen. blz. verwezen.

§ 114. *pokongo-*.

Deze samenstelling van poko- en mongo- kan worden vertaald met: maak vele ......, doe het in vele ..... *Tajad pokongoïntok ing kapaja[5]*: snij de papaja.s in vele kleine stukjes. *Bonsi-bonsig pokongoïntok im ponoja[5]*: breek de toespijs in vele kleine stukjes. *Doi-doiton pokongoïntok in tabakoe[5] naa*: verdeel deze tabak in hoopjes van een duit per stuk. *Pokongolanggo[5]*: maak alle (dingen waarvan sprake is) lang. *Pokongopolok*: maak ze (allemaal) kort. Zie verder *kongo-*, § 123.

Een samenstelling van *mongo-* met *popo-* of met *poki-*, dus bijv. *popongo-*, *pokingo-* troffen we nog niet aan.

kongo-.

Voor dit samengesteld voorvoegsel wordt verwezen naar de groep van *ko-*, en wel § 123.

§ 115.

We willen hier nog een enkele opmerking maken over mongo-. Dit samengesteld voorvoegsel zal wel ontstaan zijn uit mo- + ko-. En daar mo- o.m. ook meervoudige beteekenis heeft (zie blz. 328, onder 5e) is er o.i. wel eenige aanleiding toe die voor een deel hier bij mongo- ook aan mo- toe te schrijven, al zal ze in hoofdzaak wel zetelen in het intensieve ko- of ngo-, zooals vooral bij enkele samengestelde praefixen goed uitkomt. Bij *mongoï-* bijv. is het duidelijk, dat juist ngo- (of: *-ong-?*) de meervoudige beteekenis veroorzaakt (*mongoïtongau:* allen zullen verbaasd komen te zijn). Zoo ook bij *mongongi-*, wanneer dit is samengesteld uit mongo- + mongi- (*nongongindolaag:* velen, allen gingen over het erf). Verder bij *pokongo-* en bij *kongolantoed*: de hoogte van meerdere of van alle dingen waarvan sprake is (*kolantoed*: hoogte). Zie ook het Tontemb. manga-, waarvan Dr. N. Adriani zegt: „Deze meervoudige beteekenis van manga is ontstaan uit de verzamelende, eenheid-aanduidende beteekenis van ka-". (Zie Tontemb. Sprk. blz. 118).

Behalve het voorvoegsel mongo-, kent het Mong. ook een mongo dat als zelfstandig woord voorkomt, overeenkomend met ons „of", geeft vaak een soort onzekerheid of vaagheid te kennen. *Lima mongo onom*: vijf of zes. *Mongo ki ine*: wie of . . . , wie ook . . . , al wie . . . *Mongo naonda*: hoe of wel . . . . *Mongo tongonoe*: hoeveel wel . . . . , hoeveel of . . . . . *Libo'-pamonag mongo oelang i ine ing kinobaalan i oengkoe'koe:* ga even benedenwaarts vragen van wien de strik is, die waarin mijn hond is gepakt. *Pokipitoeakoe ko intau motaau mongo sioeg onoe inta sinogoïndopkoe*: ik ga uitlegging verzoeken aan een deskundige wat het droomgezicht (beteekent) dat ik heb gedroomd. *Libo'on-pa moena ko inia mongo ingin ing kainia in dogami inta naa*: vraag het even eerst aan hem of hij goed vindt dat (ik) dit struikgewas omkap (om er een tuin aan te leggen).

12. De groep van *ko-*.

Hiertoe worden gerekend:

ko(g)-,
ko--on,
kino-,
ko--an,
kino--an,
moko-,
kopo(g)-, enz.,
kojo-, enz.,
kongo-,
koto-, *kinoto-* enz.

§ 116. *ko-*.

De varieerende beteekenissen van *ko-* willen we aldus onderscheiden:

1e. Ko- zegt: in het bezit zijn van, voorzien zijn van, of aangedaan zijn met, behept met hetgeen door het grondwoord wordt genoemd.

2e. Ko- vormt abstrakte zelfstandige naamwoorden van bijv. n.w.

3e. Ko- geeft te kennen dat het verwekt of veroorzaakt, inboezemt of aanjaagt wat het grondwoord noemt.

4e. Ko- beteekent: er wordt gehoopt, gewenscht (of er toe opgewekt) dat iemand of iets kome in den door het grondwoord aangeduiden toestand, dat moge geschieden wat het grondwoord te kennen geeft. Dit dus voorals bij wenschen en verwenschingen.

5e. Ko- zegt dat de door het grondwoord aangeduide tijd afgeloopen is.

6e. Ko- voor een telwoord is veelal gelijk te stellen met ons -maal, ook vormt het zelfstandig gebruikte rangtelwoorden.

7e. Ko- komt voor in namen van dieren en planten als beginlettergreep, meermalen ook als ka-.

ko(g)-.

1e (bezitaanduidend).

In deze beteekenis komt zoowel *ko-* als *kog-* voor. Of deze g hier slechts als een soort overgangsconsonant is te beschouwen (zie blz. 310 onder g), of dat *kog-* als zelfstandig praefix moet worden aangenomen, durven we niet te beslissen. Wel hebben we kunnen consta-

teeren, dat *kog-* vooral gangbaar is bij namen van verwanten. En daar soms ook *mog-* bij dergelijke woorden voorkomt (zie blz. 351 v.v.) is er wel eenige reden om te denken dat het bezitaanduidende *ko-* vóór met klinker beginnende namen van verwanten *kog-* wordt vanwege het verwantschapsbegrip. Zoo bijv. *kogadi'*, *kogima'*, *kogama'*, *kogompoe*, *kogoetat*: in het bezit zijn van een kind (*adi'*), een moeder (*ina'*), een vader (*ama'*), een kleinknd (*ompoe*), een broer of zuster (*oetat*). Ook „een slaaf (*ata*) bezittend" is *kogata*. Bij deze woorden kan men sommigen ook wel *ko-* hooren gebruiken in geheel dezelfde beteekenis, doch *kog-* is hier wel het meest gangbare. Het woord *ipa'* (zwager, zwagerin) wordt echter meer met *ko-* dan met *kog-* gehoord, wanneer men wil zeggen: een zwager hebbend terwijl *inde'* (moeder, vooral door de kinderen gebruikt) in dit geval ook met *ko-* wordt gevormd. (Men kan wel eens *koginde'* hooren, maar anderen verklaren dit met beslistheid voor „fout"). Wanneer nu niet de vorm *kogina'* zoo algemeen gangbaar wes, zouden we kunnen denken, dat *ipa'* en *inde'* zich vanwege de begin-*i* tegen samenstelling met *kog-* verzetten. Maar nu gaat dit toch moeielijk. Het woord voor jongere broeder of zuster (*ai-ai*) wordt bij samenstelling met het bezitaanduidende *ko-*: *kogai-gai*. Dit maakt op ons den indruk, dat hier meer met het gevoel voor welluidendheid is gerekend dan wel met een prefix *kog-*, de g dus wordt gebruikt — zooals o.i. meermalen het geval is — als een soort overgangs- of hulpconsonant zonder bepaalde beteekenis te hebben of zonder nu beslist tot het prefix te behooren. [Voor het gebruik van deze g zie o.a. de afgeleide woorden:*togopat*, *togonom*, *inggopat*, *inggonom* (v. *opat* en *onom*), *inggaḷap* (v. *alap*), *tonggoeḷoe* (v. *oeloe*), *tonggadi'* (v. *adi'*), *tonggoeli'*, in respectievelyk § 231 en 126, 229, 89, 126; zie verder hetgeen bij *tonggo-* in § 157 en bij de woordherhaling, begin Hoofdstuk III, wordt opgemerkt].

Sing kitada dia'pa-bi' kogadi': want wij tweeën hebben toch nog geen kinderen. *Oempaka dia'-don kogina'*: hoewel (ze) niet meer een moeder hebben. *Kolipod ink ki lakikoe kogata-pa*: vroeger bezat mijn grootvader nog slaven. *Bo sia dia' doman koginaḷoem ko naa*: en hij bezit ook geen familie hier. *Dia' koabito in sia*: hij bezit geen draagmand. *Dia'-pa koatop im baloikoe*: mijn huis heeft nog geen dak (bedekking). *Dia' koanib*: het bezit geen oorzaak, zonder oorzaak. *Dia' koawak*: niet van een lichaam voorzien. *Dia' koagama*: er geen godsdienst op na houden. *Kobaḷoi*: in het bezit zijn van een huis. *Kokabaḷo*: een paard bezittend. *Dodai n toea dia'-pa kolipoe'*, *dia'-pa*

kobaḷoi inta kododotan, dia'-pa kodatoe, dia' pa kobobato inta pokidongogan: te dien tijde had (bezat) men nog geen dorpen, bezat men nog geen huizen waarin gewoond kon worden, had men nog geen vorst, had men nog geen hoofden naar wie men luisterde. *Dodai akoeoi kodoit-pa*: toen ik nog geld bezat. *Na' doman tandai dia' kopeḷon*: gelijk een waterbamboe (die) geen prop heeft. *Na' kajoe dia' kodaoen*: gelijk een boom zonder bladeren. *Na' pajoi dia' kobonoe*: gelijk padi zonder inhoud (niet van een rijstkorrel voorzien). *Na' bango' dia' kotapoe'*: gelijk een kokosnoot (die) geen vruchtvleesch heeft. *Ojoeon ing kajoe tongo pangkoi nobiag-monik, jo dia', kooeakat bo dia' kotanga*: er is een boom opgegroeid, (die) bezit geen wortels en heeft geen takken. (R. opl.: lepel). *Ojoeon tobatoe' im baḷoi inta dia' kotoekad bo dia' koḷolingkop*: er is een huis dat geen trap heeft en niet is voorzien van een deur (R. opl.: papajavrucht o.a.). *Sampe bolai dia'-don koïpoet*: zoodat de aap niet meer een staart heeft. *Koïbog*: een wensch hebben. *Mokidongog dongka kon singog mongo koïbog-don*: (wij) luisteren slechts naar (uwe) woorden of de wenschen (die gij hebt). *Kototabian*: aangedaan met genegenheid, een medelijdend hart hebben (*totabian* hier als grondwoord te beschouwen). *Kojogenggeng*: behept met de zucht tot herriemakerij (*jogenggeng* hier als grondwoord te nemen).

2e (vorming van zelfst. n. w.).

Moloben: groot. *Koloben*: grootte, grootheid, tot grootheid gekomen, grootheid bezittend. *Koïntok, kolanggo', kopoḷok, koḷantoed, koompa', kodalom, kobabow*, kleinste, lengte, kortte hoogte, laagte, diepte, ondiepte, of: kleinheid hebbend, van lengte voorzien, enz. *Kobajong, kojakag, kojajoe', kodioeg, kotorong, koḷaḷoi*: veelheid, weinigheid, afstand of verheid, dichtbijheid, vlugheid, langzaamheid.

Deze met *ko-* afgeleide woorden kan men ook hooren gebruiken voor: maak het maar groot, maak het klein, enz. maar dan in wenschenden, overredenden of vermanenden zin. Zie hiervoor onder 4e.

Bo siow ing kobajongea i oengkoe'koe: en negen was het aantal (de veelheid ervan) van mijn honden. *Oempaka na' koḷoben in dojot im boeok*: al is het gelijk de grootte van een haarbreedte. *Tonga'-bi' oeḷag nomoejoen, dega' mopoeloe' no jopa liboe-liboe ing kotoḷa' ing kinooekatanea bo koḷantoedea*: (er was) heusch alleen een opgerolde slang, ongeveer tien vadem was — heelemaal rondom — de grootte van de plaats waar ze was komen te liggen en de hoogte

ervan. **Naonda ing koḷantoed in sigad i langit bo boetaʼ* ..... *naonda ing kojajoeʼ in sigad im pomataan bo tojopan*: gelijk de hoogte van de grens des hemels en der aarde ..... zooals de afstand is van wat er is tusschen de plaats waar (de zon) opkomt en waar (zij) ondergaat.

3e. (-verwekkend, -aanjagend).

Koondok: gevreesd, vreesaanjagend, vreeselijk. *Kojongan koondok, moboei-pa mopogogondok*: steeds al gevreesd, (waarom zou ik dan) nog steeds schrik aanjagen. (Woorden van een weldenkend hoofd ten opzichte van zijn volk). *Onoe ing koondokmoe ko inia?* wat is het dat je zoo vreeselijk vindt aan hem? *Ki adiʼnja ing koondokkoe, jo ki inaʼnja bo ki amaʼnja diaʼ-biʼ koondokkoe*: het kind ervan is mijn schrik, maar de moeder en de vader ervan worden heusch niet door mij gevreesd. *Limioe kong koondok ko i toeang diaʼ bidon*: (iets wat te) bovengaat het ontzag voor u (hier: vorst) bestaat niet, iets meer ontzagwekkends is onbestaanbaar. *Kojongoʼ totoeoe in sia*: hij was (is) zeer gehaat, wekte heel erg den haat op. *Kotabi doman in sia i amaʼkoe*: hij ook wekt de liefde op van mijn vader, is geliefd. (*Kotabi* kan ook beteekenen een opwekking om iemand liefde of medelijden te betoonen. Zie hiervoor onder 4e, waar ook de andere hier genoemde woorden met ko- kunnen voorkomen).

In bovengenoemde voorbeelden is ko- heel goed weer te geven met ons ge-.

4e (bij wenschen en verwenschingen).

Kobiag! *bangkeleʼ*, *sin diaʼ onoe i mondorot*: leef op! (schep moed!) vriend, want er is niets dat drukt. *Kai aboʼ*: *Koḷaboeʼ-pamonag i limoeʼ dojowa*! de jonker zei: dat er even twee limons naar beneden vallen! *Koḷoben*! maak het maar groot (wat je hier afnemen wilt, bijv., neem maar een flink stuk). *Koïntok*! laat het klein zijn (wat je hiervan neemt, bijv.), niet te veel, hoor! *Kodaḷom*! zou je het niet diep maken? ik geef je in overweging om het maar diep te maken. (Wanneer men bij grondwoorden als *ḷoben, intok, daḷom*, niet *ko-* maar *poko-* voorvoegt, dan klinkt het dadelijk harder. Voor poko- zie blz. 368). *Kotabi in sia!* heb medelijden met hem, betoon hem wat liefde! *Kotoḷoeboeʼ*! groeie het voorspoedig op! *Koḷapatdon*! dat het worde afgemaakt!

Kopatoi-don iikow! val dan dood jij! *Koroetoek-don*! wordt dan mager! *Korereʼ-don ing kembangmoe*! (*sin doīʼ iikow oendaman*):

laat je wonden dan groot worden! (want je wilt niet begeneesmiddeld worden). *Kolentak-don i matamoe*! (*sin dia*ʼ *iikow mongongontong*): laat je oogen dan verblind worden! (want je kijkt niet uit). *Kotoeroeb-don im baḷoi*! dat het huis verbrande! *Koroemboen-don i langit*! *aka ki ine i moondok*: dat de lucht toch valle! als er iemand is die vreest. *Koḷomot-don iikow*! (*sin doïʼ iikow pogoeman*: *dika moinggoeʼ kon toebig modaḷom*!): verdrink jij dan maar! (want je wilt niet gezegd zijn: baad niet in het diepe water!) *Koḷaboeʼ-don iikow*! (*sin doïʼ mokidongog kon singog*): val jij dan maar! (want je wilt niet luisteren naar vermaningen).

5e (tijdaanduidende beteekenis).

Kogobii: de voorbijgegane nacht (*gobii*). *Kogobii akoeoi sinoe-mogo-indop* (*inop*): verstreken nacht droomde ik. *Onoe im binakid-monimoe kogobii*? wat hebben jullie vannacht behandeld in de vergadering? *Koḷaboeng*: gisteren, de dag waarvan de avond voorbij is, of: de voorbije avond (*ḷoḷaboeng*: avond; *moloḷaboeng*: avond worden). *Koḷaboeng diaʼ-pa notoedoen noboeat*: gisteren is het vertrekken niet doorgegaan. *Onoe im pinokiöiniʼ i aboʼ kolaboeng*? wat was er dat de jonker je gisteren liet roepen? *Iloeanan ing koḷa-boeng*: (de dag) die is vervangen door gisteren, eergisteren. *Mosia motoḷoeadiʼ noboeat-don iloeanan ing koḷaboeng, minajaʼ im Boḷaang*: zij, man, vrouw en kinderen, zijn eergisteren al vertrokken, gaanden naar B.

Kolipod: vroeger. *Koïna*: zooeven. We weten niet zeker, of ook deze twee tijd-aanduidende woorden met ko- zijn gevormd, daar ons nog geen grondwoorden *lipod* en *ina* zijn bekend. *Totoeoe moropot i linoeg inta koïna*: heel krachtig was de aardbeving van zooeven. *Ko masa i naa nojoposi-don ing kolaboeng bo kolipod*: in dezen tijd verschilt het met gisteren en vroeger. (Hier „gisteren" niet al te letterlijk nemen).

6e (bij telwoorden).

Naonda in dinoemolop-don kopitoe: toen hij zevenmaal had gedoken. *Ojoeon tobatoeʼ i intau, jo kotoḷoe mobaḷoei im bobajaʼnja tongo singgai*: er is iemand, driemaal verandert (hij) zijn manier van loopen in één dag. *Tongaʼ aka diaʼ koïbog in tongo botak ing goeät toea, ojoeon kodoea, kotoḷoe baḷoeian sampe tarimaan kong kopia-pia*: maar als dat deel van den bruidschat niet wordt gewenscht door de

eene zijde (niet de wensch is van ...), dan gebeurt het wel dat het tweemaal, driemaal wordt verwisseld totdat het wordt ontvangen met algeheele instemming. *Bocion libo'on sampe koopat*: weer wordt het gevraagd tot viermaal.

Eenige voorbeelden van door *ko-* gevormde rangtelwoorden: *Ojoeon intau bogani taja onom, kopitoe im bolai*: er waren eens zes helden, de zevende was een aap (die het zevental vol maakte, was een aap). *Kajad oealoe no londoe', kosiow ing kajad im boke'*: in bamboe gepakt (en met wokkablad afgesloten) gedroogd vleesch acht bamboes, de negende (die de negen of: het vereischte negental) volmaakt is een pakje met varkensvleesch. ..... *kopoeloe' i natoe in toeanggoi*: het tiende is het ei van een moleo-vogel. *Tali' i lolakinja tobatoe': boetoeng-i-ata onom, kopitoe im pangkoinja*: de bruidschat voor een broer van haar: zes borden, een zevende ding is het begin ervan (van dien stapel), d.w.z. de zes borden zijn geplaatst op een zevende ding, dat een koperen blad kan zijn of een antieke doek, soms ook in overdrachtelijken zin: een sagoboom is het waarop de borden worden gepresenteerd. (Zie verder § 229, onder II).

7e (in namen).

Koïmbonga: kalmus; *koïto'*: arengpalm; *kokoepa*: soort djamboeboom; *kokoeroe*: soort kruid; *kololoeda* (*koloeda*): soort verfplant; *kombiloi*: mangga; *komaloe*: soort woekerplant; *komboeola*: soort paddestoel; *kondoelow*: soort boom; *kokokit*: nachtvogel, ook zijn geschreeuw; *kololoenow*: soort visch; *kolompa'*: groote garnaal (hier wel infix -ol-).

Eigennamen: *Kosalow, Kotokoe', Koïnsing, Kokodok, Kokedek, Kodaag*, and.; *Kondaag, Kodapa*.

Namen met ka-: *Kabensal*: soort biezen; *kaborang*: soort onkruid; *kamoensi* soort groente; *kandasoeli*: w.s. wel niet geheel gelijk aan de gandasoli van Java, want de *kandasoeli* is hier een boom te noemen. Op ons erf staat er bijv. een met stam-omtrek van 97 c.m., boom met witte bloemen; *kasian*: orchidee; *kasimboe*: eiervrucht, -plant; *katoebi* (*kasoebi*): tapiocaplant; *kababida*: soort zeevisch; *kakakoe*: koekoek; *kalea'*: groene papegaai; *kamboleng*: haai; *kasilanag*: soort visch; *kasisik*: soort vogel. Eigennamen: *Kadengkang, Kaboeboe, Kaloekoe'* (ook vogelnaam), *Kapoegoe, Kasoesoek, Katondoe, Kangkilage*.

Voor *ko-* bij herhaalden of geredupliceerden stam, wordt verwezen naar het hoofdstuk Woordherhaling, § 204 v.v., 221.

§ 117. *ko--on.*

Ko--on wordt niet meer algemeen gebruikt, tenzij dan in woorden waarbij het met den stam is vergroeid. Degenen, die ko--on niet meer gebruiken, zeggen dat dit een foutieve uitspraak is voor poko--on, terwijl zij, die beide vormen nog bezigen, beweren dat ko--on een ietwat milder klinkende vorm is dan poko--on. Dit laatste komt dus heel goed overeen met het wenschende karakter hetwelk ko- soms heeft (zie bij *ko-* onder 4e). Ko--on zou dan weertegeven zijn met: moge (een zeer bepaald subject) worden aangedaan wat het grondwoord zegt. Poko--on wordt ook wel in wenschenden zin gebruikt (zie § 61), maar klinkt toch krachtiger en doelt ook op een intensiever verrichten der handeling, wat weer overeenkomt met het imperatieve en duratieve karakter van po- (zie § 33). Als bijv na het bezigen van een ko--on-vorm geen gevolg aan het verzoek wordt gegeven, dan is poko--on goed op zijn plaats.

Pianja kotoelidon in singogmoe: het is beter (dat gij) uw woorden rechtmaakt. *Kotoedoenanēā-bi' inta pinodandinja*: hij zal heusch wel volbrengen (nakomen) hetgeen hij beloofd heeft. *Tontaga'an kodalomon*: je moet de inkepingen maar diep maken (in een boom bijv.). (*Pokodalomon*: maak ze diep! dieper dan bij *kodalomon*). *Koïboeconmoe im pogogiboe*: de wijze van vegen zij zoo, dat de zaaigaatjes door je bedekt worden. *Kononoton im pobobonoe kom pajoi kong kompe'*: het vullen van het mandje met padi geschiede drukkende. (*Pokononoton* wil zeggen dat men het veel zwaarder moet drukken). *Korigonon im pobobogot kon tondok*: het binden van de hek (latten) worde wat sterker gedaan. *Ata'an kolaniton im pitowkoe*: slijp, maak het wat scherp mijn hakmes. *Datogan kogaanon ing kabalomoe*: belast je paard wat licht. *Joejoe'an kodariton im pindan naa*: wasch af, maak (even) schoon deze borden. *Koalaponmoe i manoekkoe*: vang (even) mijn kip.

Bij bovenstaande met ko--on gevormde woorden wordt het o.z.t.z. aan den persoon tot wien men spreekt overgelaten of hij de handeling al dan niet wil verrichten. Wanneer er echter nog po- wordt voorgevoegd, dus poko--on wordt aangewend, dan weet de aangesprokene waaraan hij zich te houden heeft, en tevens ligt daarin opgesloten een krachtiger doen der handeling.

Kotobangon: plaatsnaam. Hier heeft -on wel plaatsaanduidende beteekenis (zie onder *-on*, § 188); *toemobang*: afdalen. *Koïngkingon*: vr. eigennaam.

§ 188. *kino-*.

Deze verledentijd-vorm schijnt vooral gebruikt te worden bij die woorden waarbij ko- voorkomt in de beteekenis van: verwekkend, aanjagend (zie onder 3e), en dan ook bij herhaalden en gereduplic. stam.

Onoe ing kinoondok i manoek? wat heeft de kippen zoo'n vrees aangejaagd? *Mokidongog dongka kon singog in tongo botak mongo kinoïbog-don nai togi gadi'* : (wij) luisteren slechts naar de woorden (wij wachten slechts op antwoord) van de eeen zijde of het (juiste gebrachte) is begeerd door deze ouders (de begeerte heeft opgewekt van u). *Onoe ing kinoïbog i mototakit kinaan?* wat is het dat door den zieke begeerd is te eten? (wat wekte zijn lust in eten op?) *Ojoeon ing kinotabikoe kong gogoetoe' i Sempe'* : er is iets dat me bevalt (mijn liefde opwekt) in het gedrag van S. *Ojoeon ing kinoondok-nami kon singogēā:* er is iets dat ons met vrees heeft vervuld in zijn woorden. *Onoe ing kinojongo' i Oke' kong gogoetoe' i Keong?* wat is dat wordt gehaat door O. (bij O. haat veroorzaakt) in het bedrag van K.? ...... *bo dia' inta kinodoī' i ina' i Singgolong*: ..... en er is niets dat niet wordt gewild door (den tegenzin opwekt van) de moeder van S.

Voor *kino-* bij herhaalden en gerepliceerden stam, wordt verwezen naar het hoofdstuk Woordherhaling, § 204 en 221.

§ 119. *ko--an*.

Zooals onder *mo- II*, (bl. 347) werd opgemerkt, is ko--an de passiefvorm van mo- II, welke vorm dus wil zeggen:

1e. Iets of iemand zal gedaan kunnen worden wat het grondwoord zegt, het (hij) zal in den door het grondwoord aangeduiden toestand kunnen worden gebracht; de al of niet genoemde agens is daartoe in staat.

2e. Iemand (iets) overkomt dat hij de plaats is waar een onopzettelijke (onverwachte) werking plaats grijpt, zal grijpen, (bij werkw.), of dat hij (iets) geraakt tot de door het grondwoord genoemde hoedanigheid, waardigheid of getal.

3e. Plaats waar of tijd waarin zal komen te gebeuren (of gebeurt) wat het grondwoord zegt, waar wordt aangetroffen of tijd waarin in functie is het door het grondwoord genoemde.

Daar de begrippen „plaats", „tijd" en „persoon" identiek zijn, dekken ook de onder 2e en 3e gegeven beteekenissen elkaar. De

hiervan te geven voorbeelden worden dan ook niet onder een afzonderlijke rubriek gebracht. Bij deze voorb. zal tevens blijken dat een ko--an-vorm soms met een abstrakt zelfst. n. w. is weer te geven: .....dom, ...schap, in den zin van: het nog niet beeindigde .....

Zooals van meerdere affixen, geldt ook van ko--an dat vaak eerst door het zinsverband duidelijk wordt, welke beteekenis aan ko--an moet worden toegekend.

1e (iets kan worden.....).

Bo dinianja ko ḷoentoeng ing kajoe noenoek inta dia³ koponikan: en hij bracht het naar den top van een waringinboom die niet (door menschen) te beklimmen was. *Bolioeng-pa ing koata³an, jo ba mbi³ tosilad*: een bijl toch kan (hij) slijpen, hoeveel te meer een mes. *Pitow ing kotaḷoeian, jo ba mbi³ dodagoem*: een kapmes kan (hij) koopen, hoeveel te meer een naald. *Bantong-pa ing kodomokan, jo ba mbi³ bembe³*: een koe-antilope kan wel gepakt worden, hoeveel te meer een geit. *Toebig in datoe dia³ kotoegatan in tompot*: het water van den vorst kan niet worden getroffen door den wind. (Raadsel opl.: 't water in een kokosnoot). *Dia³ kopiongan*: het is niet te blusschen, te dooven. *Koampaianēā-bi³*: hij is heusch in staat bij te staan, te helpen. *Dia³ komangaleankoe*: ik kan het niet begrijpen. *Aka inta moïntok ḷaḷat dia³ koaidan-monimoe*: als hetgeen zeer klein is niet door ulieden kan worden gedaan.... *Tongkana³ ing kodiaan ing kabaḷo*: zooveel dat het kan worden gebracht door een paard. *Jo ki inta moraat ḷoemboe³ onēāpa doman ko likoed in doenia, kon dia³. kobōō³an mo ngokoontongan*: en hetgeen slechts is worde door hem ook weggegooid achter den rug van de wereld, dat het niet kan worden geroken of kan worden gezien. (Uit een wensch).

2e en 3e.

Aka dia³-don kotoḷoeboe³an im pomomoeḷaan, mongo dia³-don kobiagan im bobiagon, aka lipoe³ kojopoe³an-don, jo mojosingog bidon kom pononibi: als niet meer welig tiert het gewas, of niet meer groeien de huisdieren, als het dorp opraakt (komt uit te sterven), dan spreekt men weer met elkaar over het vieren van het monibifeest. *Kobiagan im bitoeḷ*: een steenpuist is aan het opkomen, persoon waar ..... *Koboedo³an im boeok*: het haar raakt aan het grijzen. *Koïngkagan ing kajoe*: het hout is bezig met in den toestand van droog-zijn te geraken. *Aka kotoegatan i oejan, mogiot in toebig*: als

het wordt getroffen door den regen, wordt het droog, droogt het uit. *Ojoeon kobangonan-monik, sio' kantong toemongobatoe' kaanon i mangkoebi'* : het gebeurt dat men bij het opstaan (wakker worden) merkt dat een groot vet varken, één van de kudde, zal zijn opgegeten door een boschgeest. .....*kong kobiagan-pa intau, kong koboeï'an-pa im bobiagon, kong koroemba'an-pa im pomomoeḷaan*: dat toch komen te leven de menschen, dat toch veel worden de huisdieren, dat toch mooi worde het plantsel. *Dia' mobali' koangoian mongo kotaliban i intau tongo lipoe'an*: het is verboden bezocht te worden of voorbij gegaan te worden door menschen van andere dorpen. *Bai n dongka koḷajoegan im bango' bo pomeloengan i manoek, bo dongka* .....: eerst als zullen komen te wuiven de kokospalmen (vanwege hun groote hoogte zwaaiende komen te zijn) en wanneer krom worden (de sporen) der hanen, dan zullen..... *Tonga'-pa doman ki inta mobondoe ing kotongoetan-namoenda*: dat ook slechts hetgeen welriekend is door u tweeën geroken kome te worden. *Koboenodan ing goḷom*: de wolken worden dik. *Koroetoekan im bobiagon*: de beesten vermageren. *Kojoega'an im bonok*: het gras raakt aan het rotten (het afgesnedene en opgehoopte). *Aka dia' kopoḷokan ing kamang* ....: als het heil (het leven) niet verkort komt te worden.... *Simba' dia' kobeloengan in lolengkelan*: opdat niet gedeukt wordt de koperen ketel.

Doï' ing kami kobobatoan i intau ibanīā, mani' kosangadian ing gaḷoem i lipoe' : wij willen niet dat een ander (die geen dorpsgenoot is) hoofd wordt, het is beter dat een dorpsgenoot burgemeester wordt. *Kosangadian*: tot het ambt van sangadi geraken, maar ook: waarover een burgemeester is aangesteld. *Kodatoean*: tot vorst benoemd worden, ook: het gebied waarover een vorst regeert, vorstendom, ook: regeertijd, koningschap. *Kotoḷoean*: waar er drie worden aangetroffen (gordel van Orion). *Koangoian*: tijd, plaats waarop zal komen, ook te verwachten komst. *Kobasaan*: waar te lezen is.

§ 120. *kino--an* (vert. t. v. ko--an).

1e (iets is gedaan kunnen worden).

Kinoraudankoe ing kabaḷo: ik heb het paard kunnen strikken. *Kinoaḷowanmoe-mai akoeoi*: je hebt me kunnen inhalen. *Aka sikoemoe nion bo kinakaḷoetanmoe, jo mokodoengkoeḷ iikow ko inta mopia*: als deze je elleboog door je gebeten is kunnen worden, dan zul jij kunnen verkrijgen hetgeen goed is. *Ko oeḷoe ing kotoelidan kinoala-*

pankoe kom bantong: bij den oorsprong van de kotoelidan-rivier heb ik de koe-antilope kunnen vangen. (*Kinoaḷapan* is ook te vertalen met: waar bemachtigd is kunnen worden). *Baḷoinja dia'-don kinooetoenan, bo minatoi*: zijn huis heeft (hij) niet meer kunnen bewonen, daar (hij) gestorven is. *Mobajong-pa ing goba' in dia' kinotoeroeban, bo nongoejan-don*: nog vele tuinen die niet gebrand zijn kunnen worden, daar het al is gaan regenen. *Dia'don kinoampaian*: het was niet meer te helpen, te redden. *Kinokaananmoe-pa im bojo' i adi'moe?* heb je nog kunnen eten de tuinopbrengst van je kinderen? (Heb je eenig profijt van je kinderen?)

2e (iemand (iets) is overkomen ...., is geraakt tot ....)

Kinosibatan: wat bij ongeluk getroffen is door een houw. *Kinoritakanḏa in toempaḷak*: vertrapte hij een kikker, overkwam het een kikker dat hij door hem vertrapt werd. *Kinoagi'an i raian in sia*: werd hij door een gedachte overvallen. *Kinotaḷa'a in sia*: hij kwam achtergelaten (verlaten) te worden. *Kinobaḷoeian*: het is vervangen, vernieuwd, geworden, of: de plaats gehad hebbende vernieuwing, ook: het is vervangen kunnen worden. *Kinoïpoe'an im boeing*: iemand of iets heeft zoo bij geval een veeg van houtskool gekregen. (*Inipoe'an*: wat opzettelijk besmeerd is). *Kinodakitan in sia*: hij is besmet geraakt. *Totoeoe-don mobajong in dagat ing kinoïnoemanḏa*: zeer veel zee (water) kwam door hem gedronken te worden. *Jo kinobaja'anḏa-moi jo oeḷag kinodantoegan im batoe*: toen is het hem overkomen (was het zijn overkoomsel) dat een slang gedrukt was geraakt door een steen. (*Dinantoegan*: iets wat opzettelijk onder druk is gebracht). *Kinokaritan*: in den toestand van gehaakt-zijn geraakt. *Jo kinataliban-mai im bogani taja pitoe*: toen kwamen (hem) voorbij zeven helden. *Na' kinoobatan im bango' ḷajoeg*: als waar een zeer hooge kokospalm is gevallen (zoo ruim, licht). *Kinoobatan* ook te vertalen met: de plaats gehad hebbende val. *Kinotoempingan in toebig*: het water is al koud geworde (eerst was het warm), geraakt. *Kinobobatan im pakeang*: de kleeren zijn nat geraakt. (*Binobatan*: wat met opzet is natgemaakt). *Kinoḷoenowan im pomomoeḷaan*: het plantsel is groen geworden. *Kinoboga'an-don i limanja*: zijn hand is verschrompeld geraakt.

Kinopatoian: tijd waarop, plaats waar iemand is komen te overlijden. *Kon singgai kinopatoianḏa*: op den dag van zijn sterftijd. *Ki inta totok i ai-ai kinodaḷo'an i intang kom pogot*: degene die de allerjongste was, aan die was ingezet (daar nu eenmaal van voorzien)

een diamant in het voorhoofd. *Kinotoeotan in toebig*: waar het water is binnengedrongen. (*Sinoeotan in toebig*: waar men water heeft ingedaan). *Kinooekatan*: waar het is geplaatst geraakt. *Kinobiagan*: waar is opgekomen, is komen te groeien. *Kon dangkoeḷon inta nion ing kinoḷaboe'an i adi'*: op die voorgalerij is het geweest dat het kind gevallen is. *Kinotoropan*: waar is ingevaren, ook: in den toestand van bezeten-zijn verkeeren. *Kinoangoian*: tijd waarop, plaats waar is gekomen of is kunnen komen, ook: de plaats gehad hebbende komst. *Kong kinogogoejangane̅a̅*: in den tijd van zijn ouderdom, toen hij oud was geworden. *Kinodatoean*: het gebied waarover, de tijd waarin is geregeerd. *Inta kinodatoean i Mokodoḷoedoed, nion boeta' im Boḷaang Mongondow*: dat waarover is geregeerd door M., dat is het land van B. M. *Aindon dojowa no poeḷoe' no ta̅o̅ng kapin ing kinodatoean i Datoe Cornelis Manoppo*: reeds meer dan twintig jaren is de regeertijd van D. C. M.

moko-.

Voor de beteekenis van *moko-* enz. zie: De groep van moko-, § 58 v.v.

§ 121. *kopo(g)-, kinopo(g)-.*

Ook deze vorm kan met -an voorkomen. *Kopo(g)-* meenen we te mogen beschouwen als een passiefvorm van *mokopo-*, zie blz. 373, en te kunnen vertalen met: waarmee het kan worden . . . ., of: de bedoeling hebben te doen wat het met po- afgeleide woord zegt.

Eda' inami naa kodoe-kodoedoei, dia' koponimbaḷoei pinomaja' dia' koponimbajow: wat ons betreft (wij) zijn gewillig te volgen, hebben niet 't plan het te veranderen of het voornemen er tegen in te gaan (n.l. wat u belieft te zeggen). *Dia'-pa kinopogoemanankoe mongo ki ine in sia*: ik kon het nog niet zeggen wie hij was. *Dia'-don kopogoemanan im bodito bo roriga i intau inta toea*: er zijn geen (woorden) waarmee gezegd kan worden het ongeluk en de kwellingen van die menschen. *Kopoboeian-bi'*: het zal heusch met iets vergolden kunnen worden. *Kopomiaan i limanja*: door of met zijne hand kan dat worden gedaan. *Totabimoe inta nion kopoboeiankoe-bi'*: dit uw geschenk ik zal het u heusch met iets vergelden (ben daartoe in staat).

§ 122. *kojo-, kojo--an, kinojo--an.*

Evenals de andere mojo-vormen duiden ook deze op een zeker

meervoud. Het wil ons voorkomen dat we, gelijk dit bij mokojo- het geval is (zie blz. 393), ook hier wel kunnen spreken van een praefix jo- hetwelk met het grondwoord wordt (is) verbonden aleer een ko-vorm wordt voorgevoegd. We zouden dan hier dus gewone ko-vormen hebben bij een secundair grondwoord, wat door jo- een zekere meervoudige beteekenis heeft verkregen.

Singog: woord, spreken; *josingog*: afspraak, tezamenspreking; *kojosingog*: een afspraak hebben. *Jogenggeng*: twist; *kojogenggeng*: een twist hebben. *Kami dia' kojogenggeng*: wij hebben geen twist met elkaar. *Bo kojosisi'an ing gina*: en het hart door (meerdere) benauwdheden wordt overvallen. *Moïagi'-ka' ing kojolintadan in singog toemongopi', jo dika mokokoerangan kong gina*: mocht het voorkomen dat de woorden van ieder een weinig uit elkaar komen te rollen (er onderling verschil voorkomt), neem dit elkaar dan niet kwalijk. (Vermaning tot bijv. jonggehuwden). *Kon singog inta nion, ing kojokaritan im pogogoetat*: wat die woorden betreft, die kunnen een ineenhaking der vriendschap bewerken. *Koonda ing kojodoengkoelan, kon toea im pojosingogan*: waar een ontmoeting plaats vindt, daar is een tezamenspreking. *Tonga'-bi' kojotala'an in singogēā i indongogannoe kopiaan*: maar waar zijne woorden komen af te wijken van (de waarheid, daarmee in verschil geraken), daar moet je goed naar luisteren, acht op slaan. (Dit bijv. bij een rechtzaak). *Naonda in sia kinojobondolan in dodobēā tonggobii*: nadat hij een nacht lang verslagen was geweest, door allerlei ontroeringen zijns harten bevangen was geweest. *Kinojolintadan in singogēā, maloenangka in dia'-pa notoedoen*: zijn woorden zijn komen te verschillen met (de afspraak, daarvan weggerold), dat is de reden dat het nog niet gebeurd is.

§ 123. *kongo-*.

Deze samenstelling van ko- en mongo- (zie hiervoor blz. 415 v.v.) geeft te kennen, dat wat ko- + grondwoord beteekent zich over nagenoeg alle dingen, waarvan sprake is, uitstrekt, of: dat alles, waarvan sprake is, in den door het grondwoord aangeduiden toestand worde gebracht.

Kongolantoedēā dega' dejowa no poeloe' no jopa kapin: de hoogte van alle (boomen bijv. waarover op het oogenblik wordt gesproken) was wellicht meer dan twintig vadem. Er kunnen wel enkele boomen onder zijn, die geen 20 vadem halen, maar het gros wel. *Kongoïntokēā na' koloben in tompinit*: de kleinste van alle was gelijk de grootte

van een knikkervrucht. *Kongopoloke͞a na' dojot im palad*: de kortheid van alle was gelijk een handpalmbreedte.

Totad kongoïntok im ponoja' inta naa: worde dit vleesch in allemaal kleine stukjes gehakt. *Beang kongolantoed in totoga'an minta naa*: worde al deze lampen hoog gehangen. *Pongko-pongko' kongopolok ing kobor naa*: worde al deze bamboebekertjes kort afgehakt. *Kongolented im pomomoelamoe kong koejat*: je manier van groentenplanten zij bij alle schuin. *Kongoompa' im pomomandang ko malasai nion*: de manier van deze malasai-struiken van-boven-gelijk-maken zij zoo, dat alle (even) laag worden.

Van de in deze laatste alinea voorkomende met *kongo-* afgeleide woorden, kan het stamwoord ook *pokongo-* voorgevoegd krijgen (zie § 144). Het verschil tusschen *kongo-* en *pokongo-* is geheel gelijk aan dat tusschen *ko--on* en *poko--on* (zie onder ko--on, blz. 426 v.v.). Kongo- is dus een wat milder klinkende vorm dan pokongo-, d.w.z. voor hen die beide vormen nog gebruiken.

koto-, enz.

Voor dit samengesteld voorvoegsel wordt verwezen naar de groep van *to-*, en wel § 156.

13. De groep van *ki-*.

Hiervan troffen we aan:

ki-,
ki--an.

§ 124. *ki-*.

Het voorvoegsel *ki-* schijnt slechts voor te komen bij herhaalden en geredupliceerden stam. Eigenlijk zou het dus bij het hoofdstuk Woordherhaling moeten worden behandeld, doch we zullen dit reeds hier doen.

We meenen aan *ki-* reflexieve beteekenis te mogen toekennen, het te kunnen weergeven met: zich bezig houden met wat het grondwoord zegt, zich houden of zich aanstellen alsof men is wat het grondwoord te kennen geeft. En door de herhaling wordt dit dan: steeds weer zoo doen, of: in die houding volharden, terwijl het woordje *-mai*, dat aan een met ki- gevormd woord wordt gehecht, hieraan een ietwat accidenteel karakter geeft, of wel de herhaling wat aandikt.

Kiona-onat-mai ko oegat: rekte zich herhaaldelijk de spieren, kwam

zich herhaaldelijk uit te rekken (pas na het opstaan). *Jo kibio-bio'-mai in sia, na' dia' dinongogēā in singog im bobai inta toea*: hij hield zich heelemaal stil, alsof niet door hem was gehoord het woord (de stem) van die vrouw. *Kitali-taling-mai*: zoowel door zwijgen als door houding zich onaandoenlijk toonen. *Kioebo-oebol-mai imosia*: zij deden alsof .... bijv. uit de grap zich houden alsof men .... *Kibilo-bilog-mai*: zich steeds weer de oogen sluiten: even open en dan weer dicht. (*Kobili-bilogi mata*: de oogen steeds gesloten houden, aan één stuk door). *Moelai-don kitongka-tongkaal-mai kon doit*: allereerst moet men zich voorzien van geld, zich daarmee uitrusten. *Kamakow*: *Kisima-siman-don-mai sin dega' mokiatod-don in tosioegan i adi'*: zeg derwaarts: Wil je steeds gereed houden, want misschien laat ik de slaapplaats van (mijn) zoon al bregen. *Aka koema bo mopia doman, jo dega' kitoo-tooloet domai*: als het goed mocht worden gevonden, wellicht (wil men) zich dan gereedmaken. *Oempaka kipia-pia-mai mosia*: hoewel zij zich steeds mooi voordoen (komen voor te doen). *Kitabi-tabi-mai in sia, aka ojoeon inta poigoemonēā ko i toeang*: hij doet zich steeds meelij-opwekkend voor, als er iets is dat (hij) wil vragen aan mijnheer. (*Kitabi-tabi-mai* ook gebruikt van een echten stakker). *Dika kitopa-topa'-mai kong gantog i intau*: kauw niet aldoor te midden der menschen, stel je niet aan alsof je bijv. een geit bent, ook wel: loop niet aldoor te snoepen. *Ontong-ai, ing kitali-talisik-mai in sia*: let op, want hij is er op uit wat weg te nemen (zoo gedraagt hij zich). *Bo kilingo-lingog-mai in sia*: en hij stelde zich goed op de hoogte, keek oplettend rond. *Dongka kibaro-barow-mai in sia*: kon alleen maar spartelen, zich wringen om vrij te komen.

Hier volgen nog eenige voorbeelden, die we tevens van een *ko*-vorm vergezeld doen gaan:

Kikapa-kapa'-mai: zich al sluipende voortbewegen (met de bedoeling iets te kunnen wegnemen bijv.). *Kokapa-kapa' in sia bo dinomok*: terwijl hij bezig was met rondsluipen werd hij gepakt.

Kilampa-lampang-mai: zich langzaam stappende voortbewegen. *Kolampa-lampang ing kami, jo ....*: terwijl we rustig voortstapten, ...

Kikoekoe-koekoei-mai in sia: haastte hij zich, kwam hij op een drafje aanloopen. *Kokoekoe-koekoei bo ilabot*: terwijl (ik) op een drafje liep, werd ik verhinderd (verder te gaan door bijv. het zien van een slang of iets anders).

Tonga' oemoeran kiengka-engka'-mai in sia: maar steeds bewoog hij zich voort als iemand die een steenpuist op zijn zitvlak heeft.

Koëngka-engka' : terwijl (hij) op die manier aan het loopen was....

Kibaja-baja'*-mai:* zooiets als: zich vertreden, heel kalmpjes wat rondloopen, zooals bijv. een grazend beest. *Koina doḷo-doḷom kibaja-baja*'*-mai im boke*' *kong goba*'*koe:* zooeven vanmorgen vroeg liep er heel gemodereerd een varken in mijn tuin. Soms: *Kibakibaja*'*-mai:* heel kalmpjes zijn weg vervolgen. *Kobaja-baja*' *bo noïpintoed:* terwijl (ik) bezig was met loopen kwam (ik) in eens te struikelen. *Koba-kobaja*' zoo al loopende. (Zie ook § 204.)

Bovenstaande voorbeelden lijken ons voldoende om aan te toonen, dat het verschil tusschen *ki-* en *ko-* bij herhaalden stam vooral hierin bestaat, dat *ki-* zegt: een subject houdt of hield zich bezig met de door het grondwoord genoemde handeling, verricht die zelf, terwijl *ko-* alleen maar constateert: de handeling is (was) gaande. (Voor ko- bij herhaalden stam, zie verder onder Woordherhaling, § 204.

Het hier bedoelde ki- troffen we tot heden nog slechts aan bij herhaalden stam. Het door de Mongondowers als één woord beschouwde *ki delek (ēā)* : het kleintje ervan, bevat toch een *ki* van geheel anderen aard, hetwelk o.i. als bepalend lidwoord moet worden beschouwd. Zie hoofdstuk Voornaamwoorden, § 244. *Kide-kidelek im boenga*'*anēā:* de kleintjes van stuk.

§ 125. *ki--an.*

Dika kitali-talingan-mai-monimoe in sia: laat hij niet heelemaal door jullie genegeerd worden, gedragen jullie je niet zoo onaandoenlijk tegenover hem. *(Monaling:* wegdoen, van zich af zetten, op zij zetten (van droefheid bijv.)

Bagoe kikonto-kontodanēā-mangoi, jo bogani toea noondok-don: nauwelijks was (de held) door hem bedreigd (had hij zich in dreigende houding gesteld tegenover hem), en toen was die held al bang.

14. De groep van *to- (ta-).*

Hiertoe worden door ons gerekend:

to-,
to--on,
sino-,
to--an,
sino--an,
toemo-,
sinoemo-,

toko-,
toko--on,
sinoko-,
sinokopo-,
toko--an,
sinoko--an,
toï-,
toli-, *motoli-*, enz.,
toni-, *motoni-*, enz.,
toḷoe-, *motoḷoe-*,
toḷo-, *monoḷo-*, enz.,
tojo-, *monojo-*, *toro-*, enz.,
tori-, *monori-*, enz.,
togo-, *monogo-*, *toemogo-*, enz.,
togoe, *monogoe-*, *sinogoe-*, enz.,
togi-, *monogi-*, enz.,
tongki-, *monongki-*, *toemongki-*, enz.,
tongko-, *toemongko-*, *monongko-*, *tongkoe-*, enz.
tompo-, *monompo-*, *toemompo-*, enz.,
tompi-, *(tampi-)*, *motompi-*, *monompi-*, *toemompi-*, enz.,
moto-,
noto-,
poto-,
poto--on,
pinoto-,
poto--an,
pinoto--an,
mono-, *(monono-*, zie § 222)
nono-,
pono-,
pono--on,
pinono-,
pono--an,
pinono--an,
mopoto-, *mopono-*, enz.,
mokoto-, *pokoto-*, enz.,
mokito-, *pokito-*, enz.,
mojoto-,
moïto-,
mogito-.

mongito-,
mongoto-,
koto-, *koto--an*, enz.,
tonggo-, *mononggo-*, *toemonggo-*, enz.,
tongo,
ta-, *mota-*, *toema-*, enz.,
tampoe-,
tamboe-,
tangka-, *monangka-*, enz.,
tangkoe-, *monangkoe-*, enz.
tali-, *motali-*, *sinali-*, enz.,
ta̤la-,
tara-,
tampi-,
taga-, *monaga-*, *toemaga-*, enz.

§ 126. *to-*.

Het voorvoegsel *to-* is een van de meest gebruikte praefixen, en kan in combinatie met nagenoeg alle mogelijke affixen voorkomen. Dit laatste vindt allicht zijn oorzaak hierin, dat een met een *to-* vorm afgeleid woord als een nieuw stamwoord kan worden beschouwd.

Wanneer de beginconsonant van het grondwoord zich daartoe leent (dus niet de l- en de r- en nasalen), wordt deze bij voorvoeging van *to-* in den regel gepraenasaleerd, ook de b-, k-, p-, s-, en t-. (Zie echter onder *5e*.) Is de beginner een klinker, dan wordt bij meerdere woorden zelfs een gepraenasaleerde g- (ngg-) aangewend, en zou er dus wel van *tongg-* kunnen worden gesproken. Waarschijnlijk is dit tongg- wel ontstaan, doordat men, behoefte hebbend aan een door nasaal gesloten to-, voor de welluidendheid tevens g- als hulp-begin-consonant dienst liet doen, of wel, dat daardoor het taalgevoel meer bevredigd werd dan door alleen tong- voor te voegen. Wellicht gevoelde men dat het noodig was een beginmedeklinker te praenasaleeren, en de zeer lichte aanblazing bij met klinker beginnende woorden dan wel door g- te kunnen weergeven. (Voor deze g-, zie § 15, § 116, onder 1e, en ook § 157: *tonggo-*.)

To- wordt ook wel zonder meer voor een met klinker beginnend woord gevoegd. Zie bijv. de woorden die onmiddellijk op de telwoorden onder *5e* volgen, het woord *toemoadi*[1] (§ 131), *to-* bij woorden met genasaleerden *i*-voorslag (o.a. a/h slot van § 138), en

motoïngkag, notooekoer, ponoonoe, mopotooekat en *kinotooengkoe'an*, respect. § 150, 151, 152, 156.

Zooals reeds werd gezegd, kan een met to- afgeleid woord als een nieuw stamwoord worden beschouwd, soms is het zelfs vergroeid met het oorspronkelijke grondwoord, o.a. bij namen van dieren, planten, eigennamen, tijdsbepalingen, enz.

Als algemeene beteekenis van to- willen we noemen: wijziging in beduidenis. Deze verandering in beteekenis is aldus te omschrijven:

1e. Gelijkend op wat het grondwoord zegt. Het met to- afgeleide woord komt in beteekenis wel met het grondwoord overeen, maar is toch iets anders; het is veelal iets geringers, een soort surrogaat of namaak van het echte: zooiets als ....., bij wijze van ..... (Dit mindere, soms ook wel eens meerdere, schijnt ons echter bijzaak. Hoofdzaak is wel, dat het niet het normale, door het grondwoord genoemde is, doch daar slechts mee overeenkomt.)

2e. Overdrachtelijke beteekenis. To- duidt dan aan, dat hetgeen het grondwoord zegt niet letterlijk is op te vatten, wat geheel aansluit bij het onder 1e gezegde.

3e. Geschenk aan den persoon, die door het grondwoord wordt aangeduid, of: het door het grondw. genoemde vormt het geschenk.

4e. In overeenstemming brengen met wat het grondwoord zegt, maken dat het zooiets wordt, er op lijkt, of dat het door het grondw. genoemde eigenschap verkrijgt.

5e. Bij geredupliceerd telwoord, geeft to- te kennen dat de door het grondwoord genoemde hoeveelheid als een eenheid is gedacht of genomen, zooiets als ons -tal, ook dat die hoeveelheid meerderen ten deel valt.

1e, 2e.

Baḷoi: huis. *Tombaḷoi:* stelling om een boom die omgehakt moet worden, dus: zooiets als een huisje.

Boeḷoed: berg. *Tomboeḷoedēā:* heuvel, dus: wat op een berg gelijkt wat er wel mee overeenkomt.

Boeḷoi: echtgenoot(e). *Tomboeḷoinja:* wat als de echtgenoot ervan is, er goed mee overeenkomt, als de tweede helft van een paar dienst kan doen, zijn tegenhanger.

Poejoeng: haarwrong. *Tompoejoengēā:* een knopvormig uitsteekseltje van iets, wat wel voor zijn wrong kan doorgaan.

Bonoenja: de inwendige ruimte van iets. *Tombonoenja:* de inhoud van iets, d.w.z. hetgeen er in de inwendige ruimte zit.

Imok im baḷoi: materialen voor een te bouwen huis. *Tonggimok im baḷoi:* huisraad, inboedel.

Silai: deel. *Tonsilai:* aandeel, deel van iets in meer overdrachtelijke beteekenis, ook: verdeel het, maar dan niet in de beteekenis van bijv.: snij het in gelijke stukken, maar: zorg dat ieder zijn aandeel krijgt, (al verschillen deze onderling in grootte).

Botak: in tweeën breken, splijten. *Tombotakēā:* zooiets als de helft ervan. *Tondoea in tombotakēā:* de helft van de helft ervan, één vierde stuk van iets, maar niet zoo heel precies, ook: maak twee van wat de helft ervan is. *Tombotakēā ilimod-monia:* de helft ervan, (een groot deel ervan) werd door hen vermoord.

Tagaʼ, grondw. voor bekappen. *Tontagaʼ:* inkeping, traptrede, zooiets als een kap, houw.

Ligid, grondwoord voor ophelderen. *Toligidēā:* iets wat als een opheldering ervan is, er mee overeenkomt, het er-dicht-bij-komende ervan. Als men bijv. aan het raadselopgeven is en de rader kan het niet raden, dan zegt hij: *Toligid-ai!* zeg iets wat er op lijkt, er in klank mee overeenkomt bijv., help me een beetje op weg! Als dan de oplossing bijv. *natoe* (ei) is, dan zegt de raadselopgever: *Toligidēā: batoe:* het er op gelijkende (in klank) is: steen. *Ooeman toligid:* verhaal waarmee men iets aanduidt, iets in verbloemde redenen te kennen geeft, gelijkenis.

Ḷaboeʼ: vallen. *Toḷaboeʼ:* vallen in oneigenlijke beteekenis. *Noītoḷaboeʼ:* (nu) het zoo valt, zoo treft. *Toḷaboeʼ in singogēā:* de beteekenis, de juiste bedoeling van zijn woorden.

Kojow: opdragen. *Tongkojow*: zooiets als een opdracht, beschikking, iets waaraan niets veranderd mag of kan worden. *Naaia in tongkojowkoe*: dit is mijn uitdrukkelijke wensch, opdracht, gebod (waaraan niet getornd mag worden). *Tongkojowēā totok in toemi*: zijn uiterste beschikking. *Tongkojow-biʼ ko inia*: het is zeker zoo beschikt over hem.

Oeḷoe: hoofd, oorsprong. *Tonggoeḷoe*: hoofd of leider van een feest bijv., geen vast aangesteld hoofd, doch die bij gelegenheid als leider fungeert, ook: wat den vorm heeft van een hoofd, hoedrand bijv.

Adiʼ: kind. *Tonggadiʼ*: pijl, wat als kind (van een boog) kan worden beschouwd, ook: een aan het eene eind verdikt stuk hout, waarmee men bijv. gooit. Voor een andere beteekenis van dit woord, zie onder *3e*.

Oeliʼ: in orde of in oorspronkelijken toestand brengen, ook stillen

van honger en dorst. *Tonggoeli*[5]: wat meegenomen wordt van een feestmaal, of weggezet v/h gewone maal, wat nog wel kan dienen als een hapje voor den honger.

3e.

Laki: grootvader. *Toḷaki*: geschenk van kleinkind aan grootvader.

Baai: grootmoeder. *Tombaai*: geschenk van kleinkind aan grootmoeder.

Ompoe: kleinkind. *Tonggompoe*: geschenk van grootouder aan kleinkind.

Ama[5]: vader. *Tonggama*[5]: geschenk van kind aan vader.

Ina[5]: moeder. *Tonggina*[5]: geschenk van kind aan moeder.

Adi[5]: kind. *Tonggadi*[5]: geschenk van ouder aan kind, of van iemand, die het kind van een ander als zijn eigen behandelt. *Tonggadi*[5] *i toeang*: geschenk van mijnheer omdat ik als kind word beschouwd.

Tombobai: geschenk van broer aan zuster. *Toḷoḷaki*: geschenk van zuster aan broer. *Tonggoetat*: geschenk aan een *oetat* (broer of zuster).

Tongginaḷoem: geschenk aan een familielied (*ginaḷoem*).

Bovenstaande woorden zouden ook wel kunnen vertaald worden met: wat het genoegen of de plicht der verwantschap meebrengt, of: wat aantoont dat de door het grondwoord genoemde verwant wordt geliefd. In dit laatste geval nadert *to-* dus heel dicht de beteekenis van het door een nasaal gesloten Tontemboansche ta-: liefhebber van .... (Zie Sprkk. Tontemb. van Dr. N. Adriani, blz. 128).

Wanneer *tongg-* alleen voorkwam bij namen van verwanten, zouden we hier aan de g- een bepaalde functie kunnen toekennen (zie hetgeen hierover in § 116, onder *ko(g)*, *1e*, wordt gezegd), maar nu dit niet het geval is, meenen we haar slechts als hulpconsonant te mogen beschouwen, die noodig wordt geacht om een door een nasaal gesloten to- te kunnen aanwenden.

Eenige voorbeelden van woorden, waar het grondwoord het te geven geschenk aanduidt: *Tombogat-ai, tomanoek-ai, tondoit-ai, tombembe*[5]*-ai*: worde ten geschenke gegeven rijst, een kip, geld, een geit. De ouders van pas getrouwde kinderen zeggen dit bijv. wel tegen elkaar. Wanneer aan de uitnoodiging *tomanoek-ai*: geef ze een kip, gevolg wordt gegeven, dan is deze kip het zoo even genoemde *tonggadi*[5].

4e.

Tombembe'-ai: maak het als een geit, maak iets wat op een geitje lijkt (opdat het kind er mee kan spelen, bijv.). *Toroda-ai*: maak een (speelgoed- karretje, iets wat op een *roda* (kar) lijkt. *Tonggoeloe-ai*: knip het rond uit, dat het hoofd er door kan, sluit om de hals, of: maak een rand in de *tojoeng*: groote hoed, dat die op het hoofd past. *Tombonoe-ai*: geef het inhoud, zorg dat er wat in komt, ook wel van een leeg stuk grond, en dan dus: zorg dat er wat op komt te staan. *Tompia-ai*: maak het in orde, zorg dat het goed wordt, zooals het behoort. *Tontoeloe'-ai*: maak vuur. *Tontoeloe'-ai i aboe*: zorg dat de haard van vuur voorzien worde.

Voor meerdere voorbeelden van to- in deze beteekenis, zie *to--on* enz., en ook *moto-* enz. en *mono-* enz. § 150 en § 151.

5e.

Boven werd reeds gezegd, dat een geredupliceerd telwoord met voorgevoegd to- wil zeggen, dat de door het telwoord aangeduide hoeveelheid als een eenheid is gedacht. We zouden ook kunnen zeggen: als een hoopje. De oude manier van rekenen gaat gepaard met het maken van hoopjes, die een gelijk aantal bevatten. Als bijv. van een oudje 9 eieren worden gekocht à 6 duiten, dan is het te moeilijk in eens te weten hoeveel er moet worden ontvangen. De duiten (tegenwoordig centen) worden derhalve op hoopjes van zes gelegd, en als er dan 9 van zulke hoopjes zijn, klopt de rekening, dan is er: *kosiow togogonom*: negenmaal een hoopje van ieder zes.

Bij deze telwoorden wordt to- niet door een nasaal gevolgd, wel wordt bij *opat*, vier, en *onom*, zes, de g- weer als hulp-begin-consonant gebezigd.

Tololima komintan: allemaal vijf, ieder van de aanwezigen krijgt er vijf, of mag een vijftal nemen, of: ieder hoopje een vijftal. Deze uitdrukking kan ook beteekenen: iederen keer vijf in eens, maar anderen voegen dan toch liever *ing* tusschen, dus: *Tololima ing komintan. Komintan nobogoi in doit tololima no pera ko inta sinobokēā*: allen hebben gegeven geld, ieder een vijftal guldens, aan degene die door haar is geprikt (in het oor), d.w.z. iedere prikster heeft vijf gulden gegeven aan de door haar geprikte.

Zooals reeds werd opgemerkt, beteekent een vorm als bijv. *tololima* niet alleen „vijftal", maar tevens: ieder vijf, d.w.z. ieder van de reeds genoemde of nog te noemen of bedoelde hoeveelheid. Deze meervoudsaanduiding zal wel in de reduplicatie zetelen.

Komintan tododejowa: eenmaal een tweetal (1 × 2).

Kodoea tototoloe: tweemaal iederen keer een drietal (2 × 3).

Kotoloe togogopat: driemaal iederen keer een viertal (3 × 4).

Koopat tololima: viermaal iederen keer een vijftal (4 × 5).

Kolima togogonom: vijfmaal iederen keer een zestal (5 × 6).

Koonom topopitoe: zesmaal iederen keer een zevental (6 × 7).

Kopitoe towowaloe (*tololaloe*): zevenmaal iederen keer een achttal (7 × 8).

Kowaloe (*kolaloe*) *tososiow*: achtmaal iederen keer een negental (8 × 9).

Kosiow topopoeloe': negenmaal iederen keer een tiental (9 × 10).

Kopoeloe' topopoeloe' bo mita': tienmaal iederen keer een elftal (10 × 11).

Zie verder § 231, onder Vermenigvuldigen.

Bij reduplicatie van *ocaloe* en voorvoeging van to- wordt (zeker door invloed van de voorafgaande o) meer de w- dan de oe-klank gehoord, terwijl men van anderen hier een extra zware l te hooren krijgt. Ook bij voorvoeging van ko- voor *ocaloe* is dit verschil te constateeren. Voor *tososiow* hoort men ook *totosiow*.

Bagoe tododejowa no pata' ing kinaan: pas had ieder twee stuks gegeten. *Sikajoe lima no boenga' boli in tototoloe no poeloe' no real*: vijf stuks antieke doeken, de waarde van ieder is dertig realen. *Ilibo'-don-monia ko lipoe' inta toea mongo totongonoe no gobii bo mobangon ing ki Koemboi. Jo kaimonia: Topopitoe no gobii*: zij vroegen in dat dorp om de hoeveel nachten wel K. gewoon was wakker te worden. Zij zeiden: iedere zeven nachten, om de ..... (*Totongonoe*- van *tongonoe*: hoeveel — moet eigenlijk vertaald worden met: alles bij elkaar genomen, hoeveel? een hoeveel-tal .....? hoeveel ieder? hoeveel gewoonlijk? Zie het slot van § 211, en *totoemaboe* in § 223.

Hier volgen nog eenige woorden, waarin to- kan worden beschouwd als geheel één met het oorspronkelijk grondwoord:

Tooema': overmorgen. *Toonoe*: wanneer? *Toïna*: volwassen hen (*oepa*: jonge vr. kip), zoowel voor een hen met als zonder kuikens. We hebben wel gemeend dit woord met *ina'* in verband te kunnen brengen, maar *toïna* wordt gehoord zonder hamzah. *Tontoelowo'*: soort wesp. *Tonsioed*: soort garnaal, ook m.l. eigenn. *Tontoïboek*: soort tor. *Tontolawa'*: spin. *Tontosi*: nachtvogel. *Tompinit*: soort kruipplant. *Tondiot, tombilow,* plantnamen.

Eenige mannelijke eigennamen: *Toïsi, Toboneʼ, Tokaḷang, Tongkasiʼ, Tongkiki, Tontoeliʼ, Tombibit, Tondoïsik* (ook pink), *Tongkoekoet.*

Bij sommige woorden heeft men slechts schijnbaar met *to-* te doen. *Tosioegan,* slaapplaats, *motosipoen,* verzamelaar, *motosingog,* spreker, en meer dergelijke woorden, d.w.z. geredupliceerde met s- beginnende stamw., hebben slechts een t- omdat velen niet van twee sisklanken zoo vlak bij elkaar schijnen te houden. Zie § 19 en § 28.

§ 127. *to--on.*

Deze vorm geeft te kennen: iets zal worden gemaakt tot zooiets als wat het grondwoord beteekent, het wordt gewenscht geacht of noodig geoordeeld dit te doen; geeft het grondw. een hoedanigheid te kennen, dan: iets in een toestand brengen die met die hoedanigheid overeenkomt. Ook kan worden gezegd: Worde gedaan, gemaakt, wat het grondwoord + voorgevoegd to- beteekent.

Voor niet passieve vormen van met to- afgeleide woorden, zie *moto-, mono-,* enz., respectievelijk § 150 en 151.

Tojonaʼon: het zal als modder worden (gemaakt), bijv. door het vele heen en weer loopen van koeien.

Tonggadiʼon: iemand als eigen kind willen maken, als kind aannemen of als zoodanig behandelen. *Aka mogaan kong ginamoe, jo tonggadiʼonkoedon ing ki adiʼmoe nion:* als je het goedvindt, dan wil ik dit je kind aannemen. *Aka moïbog ikow tonggadiʼon, mokidongog kon singogkoe:* als jij als kind wil worden aangenomen (beschouwd), (moet je) luisteren naar mijn woorden. Dit kan ook wel tot eigen kinderen gezegd worden.

Tonggamaʼon: iemand als vader willen aannemen, als eigen vader willen maken. De vormen *tonggadiʼon* en *tonggamaʼon* zouden eigenlijk ook wel kunnen beteekenen: worde het kind, de vader, met een geschenk bedacht, maar dit schijnt niet gebruikelijk te zijn.

Tombaḷoion: er moet een stelling om den om te hakken boom worden gemaakt.

Tomboeḷoion mononoi: worde (zij) tot je bestendige echtgenoote gemaakt.

Tonsilaion: verdeel het, d.w.z. dat ieder er wat van krijgt. (Hier is niet bedoeld precies gelijke deelen).

Toḷopaʼon in daḷan: de weg moet vlak gemaakt worden, zooals een vlakte is worden gemaakt.

Tomobagoeon: het zal als nieuw worden, maak het als nieuw, vernieuw het. Hier is *mobagoe*: nieuw, als grondwoord te beschouwen.

In *sipoenon toïnoeton*: verzamel ze zorgvuldig, is *to-* geheel vergroeid met *inoet*.

§ 128. *sino-*.

Dit is de verleden-tijd-vorm van *to-* en *to--on*. Zooals reeds onder *i* werd opgemerkt, verdraagt een i geen t- voor zich. Door de invoeging van -in- in to- wordt de t- een s-. Zie § 3, § 19 en § 28.

*Sinonggadi*³: (het) is als eigen kind aangenomen, verzorgd, behandeld, ook: opgevoed, grootgebracht, van eigen kind.

Sinonsilai: het is in aandeelen verdeeld, ieder heeft wat.

Inta sinontocot dojowa: dat als twee kamers was gemaakt, in twee afgeschoten ruimten verdeeld.

Inta sinongkabaḷo: hetgeen is gemaakt als een paard, daarop gelijkend gemaakt. Dit bijv. van een speelgoed-paardje. Zoo ook: *sinongkarombau, sinonsapi, sinombembe*³: wat is gemaakt als, den vorm is gegeven van een karbouw, een koe, een geit.

Sinondoḷoeong: als een haard gemaakt, op de manier van haardsteenen bij elkaar gezet. Toen ik bij het inenten eens vier prikjes aldus plaatste ⁛ werd dit gezegd.

. . . . . *bonoeon kon sinompoetoe*³ *mongo sinoḷagapan*: het wordt ingedaan in een hartvormig of vogelvormig gemaakt mandje.

*Bo nongali sinomboeboe*³*i oïgi*: en heeft gegraven (het gat) gemaakt gelijk aan dat voor een paal (als een paalgat).

Sinompia: het is in orde gebracht, gemaakt dat het weer met *pia* overeenkomt (*mopia*: goed).

Sinombatod: wat afzonderlijk is ingepakt, een pakje in blad gekookte rijst. *Batod*: eenig jong.

*Ḷantat inta naa sinompoejoengmoe-mangoi, sampe dia*³ *notoeoi*: deze lansa-boom is steeds weer door je geschud (als een haarwrong in haar geheel bewogen), zoodat niet groot zijn geworden (de vruchten).

*Sinontabo*³: pap, wat gemaakt is als *tabo*³. Het woord *tabo*³ zal wel zoo iets als lijmerig, papperig, beteekenen, maar met zekerheid kunnen we dit niet zeggen, daar we het nog slechts als m.l. eigennaam aantroffen.

§ 129. *to--an*.

Een met *to--an* afgeleid woord is te vertalen met: persoon of

plaats, die zal worden voorzien van, aan wie zal worden gegeven, of waar, waaraan zal worden verricht wat het met te- afgeleide grondwoord beteekent, ook: waaraan, waarvan of waaruit men wil maken wat het grondwoord zegt, het door het grondwoord genoemde verzorgen, opkweeken.

Tompikatan: voorzie (je voeten) van een klimtouw. *Aka moponik ko mamaan inta naa, tompikatan si morondog:* als (je) in dezen pinangpalm klimt, voorzie je voeten dan van een klimtouw want (hij) is glad. *Bai n tompohongankoe-don iikow:* ik zal je van een bedrijfskapitaal voorzien. (Hier is het Mal. pohon gebruikt.)

Tompangkoian: waaraan als grondslag wordt gegeven, voorzie ze bijwijze van begin van.... *Boetoeng-i-ata onom, kopitoe im pangkoinja, tompangkoian in sikajoe moḷoenow:* zes borden (een soort), een zevende ding is het begin ervan (van den stapel), bijwijze van begin (grondslag) worden ze voorzien van een groenen antieken doek, (daarop worden de borden gepresenteerd). *Baja'an-don-monimoe tompangkoian pasolan ko ḷobakēā:* ga jullie een begin maken met omspitten bij de diepte, bij de inzinking worde het begin gemaakt van de plaats waar zal omgespit worden. *Bajongan i adi', komintan tompangkoian-makow im bango', simba' dia' mokoerang ing gina-monia:* alle kinderen, allen moet je ze kokospalmen cadeau geven, opdat ze niet ontevreden zullen worden. (De ouders behooren dit te doen.)

Tompoejoengan im baboeneka: voorzie de pop van een haarwrong, de pop daaraan moet je zooiets als een wrong maken.

Boeion-pa tompiaan in tondok inta noroemboen: maak eerst weer in orde het hek dat omgevallen is.

Tombibitan: iets van een touwtje of stukje rotan voorzien, dat het gemakkelijk gedragen of opgehangen kan worden. *Tomboeligan:* zoo maken dat het aan een stok gedragen kan worden. *Bango' inta naa tombibitankoe, simba' mopia bibiton pinomaja' tomboeligan:* deze kokosnoten zal ik van een aanvatsel voorzien (door een stukje van den bast los te scheuren) opdat ze gemakkelijk in de hand te dragen zijn of aan een stok.

Toḷopa'an: maak er aan vlak. *Tombonoean:* beplant het, zorg dat er wat op komt te staan, dat het leege stuk grond van inhoud voorzien worde *Tompopodjian:* maak er een zakje in. (Hier het Mol. Mal. popodji.)

Onder *tompangkoian* werd zoo even ook een voorbeeld gegeven, dat is te vertalen met: geef een (kokos)boom cadeau, dus: wat het

grondw. te kennen geeft. (Zie § 126 onder *3e*.) Een dergelijke beteekenis hebben ook de volgende woorden: *Tompipitan, tomanoekan, tombembe'an, tompitowan, tombaloenan:* geef aan (de kinderen bijv.) present een kuiken, een kip, een geit, een kapmes, teerkost.

Tombiagankoe: ik zal het verzorgen, opkweeken, van dieren bijv. (niet van menschen). Van planten schijnt deze vorm niet gebruikelijk te zijn, maar wel wanneer *-in-* is ingevoegd. (Zie onder *sino--an*). Men schijnt met een to-vorm dus niet te kunnen zeggen: ik zal er zaailingen van maken (bijv. van kokosnoten), maar wel: ik heb er zaailingen van genomen, of: ze daarvoor aangewend.

Mata toloenan i mata: een oog, daarvoor moet een oog in de plaats worden gesteld.

§ 130. *sino--an.* (verl. t. v. to--an).

Bango' inta pinoïgoemkoe ko inimoe, sinombiagankoe: de kokosnoten die ik van u heb gevraagd, daar heb ik zaailingen van gemaakt. *Dinianja-don i oelag toea bo sinombiagan i intau toea:* hij bracht die slang mee en ze is door dien man verzorgd.

Sinontoga'an: waar zooiets als een *toga'* is aangebracht. (*toga':* harsfakkel of wel: oerlamp).

Sinonsigadan: waaraan als grens is gesteld. **Sigad-nami bo sigad-monimoe sinonsigadan i irang doempilat tobatoe':* de grens van ulieden en onze grens, daar tusschen in is als grensscheiding geplaatst een steile rots.

Sinonatoean: voorzien van of versierd met eieren. *Bogat tongo lojang baki nopoeling sinonatoean in siow, kopoeloe' i natoe moloben:* rijst, een koperen blad vol, versierd met negen eieren (die in het rond zijn geplaatst), het tiende is een groot ei (van een moleo-vogel, dat in het midden is gezet).

Sinombabaan-don bo binaba i ama'nja: het is van draagbanden voorzien geworden en door zijn vader op den rug gedragen. *Sinomboeligan:* het is aan een stok gedragen nadat het daarvoor geschikt was gemaakt, bijv. een varken welks pooten dan eerst aan elkaar zijn gebonden, of kokosnoten die aan elkaar zijn gebonden.

Sinoïngkekeban-monia ko oeloe in sia: hij is door hen (opzettelijk) verwond aan het hoofd. (*Ingkekeb* hier als stamwoord te beschouwen).

Nongonoe sin dia'-bi' sinololampangan in tondok inta naa? waarom is het dat toch niet van een overstapje is voorzien dit hek?

Manoek inta toea sinompoegadan ko lioe: voor die kippen zijn nesten gemaakt in de aan het huis grenzende ruimte.

Ki adi'nja komintanēā sinompitowan: zijn kinderen heeft hij allemaal een kapmes cadeau gegeven.

Boeḷawankoe sinolioean i oeḷang: mijn goud heeft (hij) verruild met een strik. (*Tolioe* kan o.i. hier wel geheel als grondwoord worden beschouwd).

Een enkelen keer hebben we wel eens *sino--an* aangetroffen, waar volgens de beteekenis *kino--an* moest staan, de *k-* dus is vervangen door de *s-*. Volgens Dr. N. Adriani is een verwisseling van de k en t niet ongewoon. En de t- moet hier dan natuurlijk s- worden vanwege de volgende i. (In het Tontemboansch wordt door invloed van een voorafgaande i de k tot tj. Zie Sprkk. v. Dr. N. Adriani, blz. 22).

Sinosibatan bo nobaḷi' kembang: het heeft (bij ongeluk) een houw opgeloopen en is een wond geworden. *Da' sinoboeian-mai i Soeḷap:* toen met dat S. terugkwam. *Bai n dongka binōō-bōō'an i Soeḷap ko o moentag, bo dongka sinoboo'anēā:* eerst toen S. er beneden naar rook, eerst toen kwam hij het te ruiken. *Ki oḷai toea sinobaja'-an-don-mangoi ing kamboleng:* dien aap is het overkomen dat er een haai kwam.

Hoe in deze zinnen de beteekenis van *sino--an* geheel gelijk is aan die van *kino--an*, zie hiervoor § 120.

§ 131. *toemo-*.

In § 174 wordt het infix -oem- besproken. Hier wordt er daarom slechts van gezegd, dat -oem- vaak beteekent: zelf de handeling doen, uit zichzelf, „vanzelf", of: zichzelven aandoen wat het grondwoord zegt. In verbinding met *to-*, dus als *toemo-*, zegt het vaak: zich gaan voordoen alsof men is wat het grondwoord aanduidt, er op gaan gelijken, zich aldus gedragen, of: de door het grondw. genoemde werking in gewijzigden vorm verrichten.

Toemondodagoem: zich als een *dodagoem* (naald) voordoen, zich naaldvormig vertoonen. Dit van een pas uitkomend padispruitje. *Toemombotoi:* in vorm op een *botoi* (pagaai) gaan gelijken. Dit van een padispruitje in een even verder stadium. *Toemomata ing gale':* gaan gelijken op garnaaloogen. Dit van een groeistadium der mais, als de korrels nog heel klein zijn. *Toemongkaḷoekoe':* zich als een kaḷoekoe'-vogel aanstellen, een groot woord hebben, zijn eigen lof uitbazuinen. *Toemomboḷai:* zich als een aap gedragen, zich onbe-

houwen voordoen, bijv. erg schrokken bij het eten. *Toemoädi'*: zich gaan gedragen als een kind, zich kinderachtig aanstellen, maar ook: zich vriendelijk voordoen, zooals een kind kan zijn. *Toemomongondow*: zich als een Mongondower willen voordoen, dus ook: Mongondowsch gaan spreken, en: op zijn Mongondowsch. *Toemombaḷanda, toemomaḷajoe*: zich als een Hollander, Maleier, voordoen, zijn taal spreken, zijn gewoonten volgen enz. *Toemonsingog im Popo*: zich van de taal van Popo gaan bedienen, als een Popoër gaan spreken. (In Popo wordt Tontemboansch gesproken, nl. het Makela'i.) *Toemonsingog im bembe'*: het geluid van een geit nadoen, zich als een geit aanstellen. *Toemolebe*: gaan zitten als een lebai, met de beenen gekruist. *Toemontangoi*: zich naam maken, zich beroemd, berucht maken. *Toemolikoed*: zich afwenden, den rug (*likoed*) toekeeren. *Toemontoeod-pa kong goba'*: zich aanstellen alsof men een nog overgebleven stronk (*toeod*) van een omgehouwen boom in den tuin is. Dit gezegde geeft groote onaandoenlijkheid te kennen. *Toemomboentak in tagin*: zich gedragen als een rups in een pisangblad. Dit van een lui iemand, die o.z.t.z. steeds met zijn slaapdeken of -kain rondloopt. *Toemomponik*: zich naar boven werken, maar niet op de gewone manier als door middel van een trap bijv. **Dia' mongiloling-kopēā, tonga' toemomponik-bi' in sia kon tondokēā*: niet volgt hij de deur ervan, maar hij zal heusch over het hek ervan klimmen (daar hij kwade bedoelingen heeft). *Toemompaḷot*: zich over alles gaan uitbreiden, een beschikbare ruimte geheel met zichzelf vervullen of volmaken.

§ 132. *sinoemo-* (verl. t. v. toemo-).

Voor het dubbel infix -inoem- zie § 175.

Binonoenja kom patoeng motoḷa' i oeḷag inta dinianja, bo nobangonmonik binaja'nja inontongan eda' sinoemompaḷot i oeḷag toea kom patoeng: hij deed in een dikke bamboe de slang die door hem was meegebracht, toen (hij) was opgestaan (en) hij er naar is gaan kijken (zag hij) dat die slang zich had uitgezet, geheel met zichzelf vulde de bamboe (zoo dik was zij in een nacht geworden). *Sinoemongkatad imosia nodapot ko oeḷoeanēā*: zij hebben zich op een rij gelegd tot aan den oorsprong ervan. *Ki ine-don in sinoemoḷoean nogoetoen kom baḷoi inta toea?* wie is het die heeft geleend (tijdelijk voor zich in bezit heeft genomen) en woont in dat huis? *Ki adi'nja-don in sinoemolioe nobobato ko lipoe'nja*: zijn zoon is het die (hem) heeft

vervangen (en) hoofd is geworden in zijn dorp. *Naonda in dineangowmakow im batoe'an i intau inta tajoekan toea, pinogoeman-monik in deangow toea: Tonga' tobatoe' in sinoemondoemoga, kolikoed in toea komintan sinoemomongondow*: Nadat gespannen is voor ieder van degenen voor wie water zal worden geschept, is door dien span (geest) gezegd: Slechts één die op zijn Doemogasch wordt behandeld, behalve die alle op zijn Mongondowsch. *Sinoemondodagoem, sinoemombotoi*, het naaldvormig, pagaaivormig stadium is geheel bereikt (door het padispruitje).

§ 133. *toko-*.

Toko- geeft te kennen, dat allen (alles) waarvan sprake is of waaraan wordt gedacht, moeten doen of ondergaan wat door het grondwoord wordt genoemd. Het wil ons voorkomen, dat door toko- de verschillende subjecten als een verzamelde eenheid zijn gedacht, die in haar geheel moet doen of ondergaan wat het grondw. zegt. (Natuurlijk is het niet uitgesloten dat een enkel lid dier eenheid vrijloopt).

Wanneer het grondwoord een telwoord is, kan *toko-* wel door ons -maal worden weergegeven, maar dan in den zin van: in het geheel ..... maal, alle keeren bij elkaar gerekend, of: de hoeveelheid keeren. Zooals onder *ko-, 6e,* zie § 116, werd opgemerkt, is ook ko- bij telw. vaak met -maal te vertalen, bijv. *kopitoe*: zevenmaal. Komt er nu nog *to-* bij, dan geeft dit *tokopitoe* te kennen, dat de zeven keeren als een eenheid zijn gedacht. Zie ook to-, *5e,* § 126.

Toko- kan ook aan een reeds met een ander praefix of wel met *to-* samengesteld woord worden voorgevoegd. Mocht een dergelijke vorm niet voldoende zijn toegelicht door de vertaling, dan raadplege men de groepen waar de verschillende deelen der samenstelling worden besproken.

Tokolitoe'-don! gaat allemaal zitten! *Tokobaja'don*! gaat allemaal op weg! *Tokomagi'-don*! komt allen hier! *Baja'don tokoboeat i manoek inta nogoob*: ga wegnemen alle kippen die broedsch zijn. *Tokobonoe-ai in toebig in tandai minta inta nion*: vul alles met water, al deze waterbamboes. *Tokotoḷopa'-don in dalan*, maakt alle (oneffenheden) van den weg vlak. (Hier *toḷopa'* als stamwoord te beschouwen). *Tokodia-mai i hasil-monimoe*: brengt allen hier jullie belasting.

Tokotoḷoe-don iakoeoi pinokiöini'moe, onoe dega' in taḷa'koe?

Het is al driemaal dat je mij hebt laten roepen, wat is misschien mijn fout? *Kotongonoe iikow maja' im Pasi in tongo boelan? Ojoeon in tokolima, tookoonom maja' in tongo boelan; ojoeon doman in tonga' tokomintan*: Hoeveel keeren ga je naar Pasi in èèn maand? Het gebeurt (dat ik) in het geheel vijfmaal, zesmaal ga in een maand; het gebeurt ook van slechts in het geheel eenmaal. *Ojoeon tokotoloe tokoopat-mai pokibaloei*: het komt voor dat men drie-, viermaal laat verwisselen (het geen als bruidschat wordt aangeboden). *Moena-don ikow, oele, i pomingkod, tonga' tokodoea, oele, momingkod*: schop jij eerst, vriend, maar in het geheel slechts tweemaal schoppen, vriend. Zie verder bij Telwoorden, § 231.

§ 134. *toko--on.*

Toko--on geeft te kennen dat het gewenscht of noodzakelijk is, dat met al de bedoelde subjecten zal worden gedaan wat het grondwoord zegt.

Sipoenon i adi', sin tokopakangon i toeang: verzamel de kinderen, want ze moeten allemaal worden ingeënt door mijnheer. *Moena-don tokopakangon ing kolitoe'an in salabakoe*: eerst moeten worden gebeiteld al (de gaten) waar komen te zitten de stijlen. *Intau inta moïtalib tokoöini'onīā*: de menschen die voorbijgaan, worden allen door hem geroepen. *Bajongan inta nobeloeng tokotoelidon*: alles wat krom is behoort te worden rechtgemaakt. *Tokoloemboe'on*: alles moet worden weggegooid, of: allen moeten (behooren te) worden verbannen. *Intau inta moraat tokoloemboe'on ko liboeton tongo doea*: de menschen die slecht zijn, zullen verbannen worden naar een ander eiland. *Sinsing inta noïlandai kon dalan, tokotatakon*: de lianen die over den weg kruipen, hak die allemaal weg. *Dika monalisik imoïkow, sin tokotatakonkoe in tononoejoe'-monimoe*: stelen jullie niet, want (dan) zal ik jullie vingers allemaal afhakken. (*Tononoejoe'*: wijsvinger, is hier voor vinger in het algemeen gebruikt). *Tokodomokon i manoek, si mokaan kom pajoi*: al de kippen moeten gevangen worden, want (ze) eten van de padi. *Daiton baja'anmoe tokopoïgoemon im boli*: je moet allen om betaling van schuld gaan verzoeken.

§ 135. *sinoko-.*

Sinoko- is de verleden-tijd-vorm van *toko-* en *toko--on.*

Sinokoakoetīā: hij heeft alles weggedragen. *Nodaitīā sinokobolintaoeb*: hij heeft ze allemaal ondersteboven gekeerd. *Doee' inta*

toca nodaitēā sinokoboeni i nokoontong-makow ko intau: die doerianvruchten heeft hij allemaal verborgen, toen hij menschen had gezien. *Sinokoöini'nja ing ki atanja*: hij heeft allen geroepen, die zijn slaven waren. *Sinokodongog-don-makow kon singog in datoe toca, minaja'-don imosia*: nadat (zij) alle woorden van dien vorst gehoord hadden, zijn zij vertrokken; ook: nadat door hen allen gehoord waren de woorden ...... *Sinokoloemboe' im bajongan in sandiata*: (zij) hebben al de wapens weggegooid, of: allemaal hebben ..... *Bo sinokooekatēā i natoe kon sigasigadēā*: en hij heeft overal eieren geplaatst op de verschillende afscheidingen. *Polatēā sinokooentoen im bajongan i intau*: direct zijn alle menschen door hem weggejaagd. *Sinokokapoi-monia i lima in tongopotakin-monia*: zij wenkten met de hand al hun metgezellen, of: zij allen wenkten enz.

sinokopo-.

Sinokoporaritēā in doit: hij heeft het geld geheel verspreid, er mee naar alle kanten gesmeten. *Libo'-pa ko inia mongo sinokopokaan-don i intau minta inta minaja'-magi'*: vraag hem even of al de menschen die naar hier zijn gekomen, gespijzigd zijn. (Dit laat bijv. een gastheer vragen aan den leider van het feest). *Aka mokoboboci ikow ko inta sinokopogaidkoe, jo motogi-pa ikow kong kapoenjaan i togi gadi'*: als je in staat bent terug te geven alles wat ik heb verbruikt voor (het doodenfeest), dan ben je nog bezitter van de goederen der ouders (eerst dan heb je recht op de erfenis).

Voor de beteekenis van po- wordt verwezen naar § 33.

§ 136. *toko--an*.

Deze vorm zegt dat aan, bij, omtrent, in of op al de subjecten zal of moet worden gedaan, wat het grondwoord zegt.

Tokoboenakan-don ing goba'-monimoe: beplant al jullie tuinen (met mais). *Daiton tokolamba'an im palot in totondeagaan toca*: allen worden met versierselen behangen, al diegenen waarover de plechtigheid *monondeaga* nu eenmaal wordt gehouden. *Komintan tokoïmpodan im popod i lomboian*: maak gelijk (hak glad) al de uiteinden van de bamboetjes waarom de dakbedekkingsblaren worden genaaid. *Bibig in dalan posibotak tokotaloenan, simba' mobajag*: aan weerzijden van den weg hak daar al de boomen om, opdat het licht worde. *Tokodiaan-pa-mai imosia*: breng hen allen even hier. *Tala'-ankoe-makow, tokotompiaan i adi' minta*: als ik weg ben, pas dan

goed op al de kinderen. *Palot in tondok inta noroemboen, komintan tokotompiaan*: alles van het hek dat is omgevallen, alles moet je allemaal in orde maken. (*Tompia* is hier als grondwoord te beschouwen). **Bajongan in tangkoe-tangkoelembongēā tokoboemboenan, bajongan im bontoe-bontoejoengēā tokotolopa'an*: alle kuilen (gaten) ervan moeten allemaal worden aangeaard, en alle hoopen (bulten) ervan moeten allemaal vlak wordij gemaakt. *Tokotonggataan imosia*: zij zullen allen als slaven worden gemaakt. (*Tonggataan*: tot slaaf maken, hier als grondw. te beschouwen; *ata*: slaaf).

§ 137. *sinoko--an* (verl. t. v. toko--an).

Sinokoatokan-don ing goba'-monimoe? zijn al de tuinen van jullie al bezaaid? *Nodaitēā sinokopengkolan i manoekkoe*: hij heeft al mijn kippen mank gemaakt (door ze met een stuk hout te smijten). *Kon toea sinokooendaman-don i mototakit*: toen (of: aldaar) werden al de zieken bemedicineerd. *Nodaitēā pinokidomok bo sinokoomantoengan*: allen (alles) heeft men laten vangen en allen zijn in het blok gesloten. *Sinokotala'an-mai-monia im bajongan i laig*: zij hebben allemaal verlaten de hutten, al de hutten zijn door hen verlaten. *Sinokobonoean-don-monia in toebig*: zij hebben alle (bamboe's bijv.) gevuld met water. *Sinokobobodan ing kekebēā*: om al zijn wonden is een zwachtel gedaan. *Daoen in taginēā kon dolaag, komintan sinokobisi'an, simba' dia' poïgoemon i intau*: de bladeren van zijn pisangplanten op het erf heeft (hij) allemaal gescheurd, opdat ze niet zullen worden gevraagd door de menschen. (Het steeds weer om een blad vragen is den eigenaar te lastig geworden).

§ 138. *toï-*.

Toï- troffen we tot heden nog slechts aan bij het grondwoord *baloen*: teerkost, waarmee het zonder gebruikmaking van een nasaal wordt verbonden, dus juist als bijv. *moï-* (zie § 89). Ook in beteekenis komt het daar wel mee overeen. We zijn dan ook geneigd tot de veronderstelling dat *toï-* onder de *to*-vormen is, wat *moï-* is onder die van *mo-*, doch kunnen dit niet dan met slechts één voorbeeld staven.

Toïbaloen: aangeboren (van eigenaardigheden, gewoonten, lichaamsgebreken), wat iemand zoo toevallig nu eenmaal mee heeft gekregen op zijn (levens)reis. *Si nion-bi' dega' in toïbaloen i togi ko inia*: want aldus is het misschien wel beschikt door de hoogere macht over

hem, hem meegegeven bij de geboorte door den bezitter (van alles). *Boengo-mboengoi ko adi' inta naa dia'-don mokopia, sin dega' nion-bi' in toïbaloen ko inia*: de klierzwellingen bij dit kind zijn niet meer beter te krijgen, want waarschijnlijk is het wel aldus over haar beschikt, is het aangeboren bij haar. Ik ontmoette eens iemand, die een wit plukje haar had te midden van zijn overigens geheel zwarten haardos; ook dit was *toïbaloen*: aangeboren.

Behalve in bovenstaanden overdrachtelijken zin komt *toïbaloen* ook voor in de beteekenis van: voorzien geraakt van een versnapering voor onderweg, geen zware kost die men zelf klaar maakt, doch een lekkernij en ook wel geld om onderweg te kunnen besteden. Min of meer bij verrassing wordt men hiervan voorzien. Soms heeft het ook betrekking op iets giftigs en waardoor men dus ziek is geworden. Vooral is het echter gebruikelijk bij verloofden als bijv. de jonge man op reis gaat.

Inta toïbaloen i kantangēā: hetgeen door zijn verloofde als versnapering voor onderweg is meegegeven. *Pinobalandjang ibo-ibog in doit toïbaloen i ama'nja*: (hij) heeft besteed naar hartelust het geld (dat) zijn vader (hem) voor onderweg had meegegeven. *Akoeoi a monoïbaloen ko adi'*: ik zal gereedmaken een versnapering voor onderweg voor de kinderen. *Nion-don inta ponoïbaloenēā*: dit is het wat door haar bijwijze van verrassing wordt meegegeven voor onderweg. *Toïbaloenan in sia*: geef haar wat lekkers mee voor onderweg. (Dit zegt bijv. een a.s. schoonmoeder tot haar zoon als diens verloofde heeft geholpen bij een feest en weer naar huis zal terugkeeren). *Naaia im potoeli' koe kon toïbaloenmonia*: dit is het waarmee ik zal vergelden hun (mij geschonken) versnapering voor onderweg. *Nokotakit ko inia toea toïbaloen nongkom Belang*: wat hem ziek heeft gemaakt is wat meegegeven is voor onderweg vanuit Belang. (Daar heeft men hem iets wat vergiftigd was meegegeven).

Voor *toïbaloen* in den zin van: iets meegeven voor onderweg, hoort men ook: *tolibaloen* (zie § 139) in gelijke beteekenis. Sommigen verklaren deze twee vormen dan ook geheel gelijkwaardig. We meenen echter verschil te mogen aannemen en wel dit: *tolibaloen* duidt aan dat men iemand van een weinig teerkost of versnapering voorziet, terwijl *toïbaloen* meer doelt op het toevallig of bij verrassing daarvan voorzien raken. Natuurlijk moeten hier dan worden uitgezonderd die gevallen, waar *toï-* door het wegvallen van de *-l-* werkelijk staat voor *toli-*.

Onder *moï-* (zie § 89) wordt over een *i*-voorslag gehandeld, die

— waar dit mogelijk is — steeds door een nasaal met het oorspronkelijke grondwoord wordt verbonden en daaraan dan een meer of minder gewijzigde beteekenis geeft. Wanneer nu *to-* voor een dergelijk secundair grondw. wordt geplaatst, kan gemakkelijk de indruk worden gewekt van een door een nasaal gesloten *toï-*. Hier volgen eenige voorbeelden van to- voor dergelijke woorden.

Toïmbotoe[5] *pinoepoeḷ*: de eerst gevelde (boom). *Nion dongka in toïmpopod in singogēā*: dit zal het besluit van zijn woorden zijn. *Nionpa in toïmbangon i mogogoejang*: deze toch is als de vervanger der ouders, in de plaats der (overleden) ouders getreden. *Pongaan-pa kon tongopi*[5], *simba*[5] *ojoeon in toïmboeḷoi im ponginoeman ko ḷosing*: eet even een beetje, opdat er iets is dat wordt gemaakt tot den gezel van het palmwijn-drinken. *Nanaa in toïmboeboeng in singogēā toea*: aldus is de bedoeling van die zijne woorden. *Namangoi in sia notoïndodai kom pinodiaan*: hij kwam op denzelfden tijd dat het werd gebracht. (*Notoïndodai*: samenvallen, op denzelfden tijd; *noïtoïndodai*: het viel toevallig samen). *Pokotoïmata-pa ko inami*: sla ons toch gade Zie ook *sinoïngkekeban* onder § 130.

Bij bovenstaande woorden moet o.i. *i-* als een deel van het stamwoord worden beschouwd, terwijl soms ook *to-* daarmee is vergroeid.

§ 139. *toli-*, *motoli-*, *enz.*

Dit voorvoegsel schijnt ons te zijn samengesteld uit *to-* + *li-*. Het prefix *li-* heeft vooral verkleinende kracht, zie § 185. *Toli-* wil dan ook zeggen: een beetje overeenkomend met het grondwoord, eventjes zooiets zijn als wat het grondw. te kennen geeft; of: *toli-* maakt het begrip v/h grondw. zeer rekbaar: wat daarvoor kan worden aangewend, daarmee in verband, betrekking staat. Meermalen in deze beteekenis schuil gegaan, of is toli- geheel met den oorspronkelijken stam vergroeid, waarvan de juiste beteekenis niet meer wordt geweten.

Voor *toli-* hoort men ook wel *tali-*, zie § 161. In den regel wordt toli- zonder nasaal met het volgend woord verbonden. Op een enkele uitzondering zal zoo aanstonds worden gewezen.

Motolipatoi: even worden gelijk een doode, bezwijmen, zoowel van een priester als van een zieke; *motoli-tolipatoi*: iemand wien dit herhaaldelijk overkomt, een lijder aan vallende ziekte. Voor *motolipatoi* kan men wel eens *motolimpatoi* en ook *motalipatoi* hooren, wat we aan plaatselijke verschillen toeschrijven.

Tolibaḷoen: iemand van een weinig teerkost voorzien, maken dat

hij tenminste iets heeft voor onderweg. **Ki inta kobaḷoen, tolibaḷoen-ai in tongo doea, inta dia' kobaḷoen*: degeen die van teerkost is voorzien, geve een weinig teerkost (een „hapje") aan anderen, die geen teerkost hebben. *Aka ki Singgoḷong toea moboeat maja'-ka na' kajoeon mongo maja'-ka na' dagat, tolibaloenan i Poesian toea im pomama' bo gau ilitod, tolibaḷoenan ing kaanon bonoeon kon sinompoetoe' mongo sinoḷagapan*: als die S. op reis gaat, gaande bijv. naar het bosch of wel gaande naar het strand, dan wordt (hij) door die P. (hier: zijn verloofde) bijwijze van versnaperingen-voor-onderweg voorzien van pruimbenoodigdheden en gerolde sigaretten, wordt (hij) bijwijze van teerkost voorzien van gare rijst (die) in hartvormig of vogelvormig gemaakte mandjes (zakjes) wordt gedaan. *Inta pinopotolibaḷoen*: hetgeen is geschonken bijwijze van teerkost, waarmee men heeft doen voorzien van ..... *Bo' sinolibaḷoenanēā im bajongan i onoe-don in sia*: en hij is door hem toegerust voor de reis met alles en wat ook. (Wat men maar kan bedenken werd hem meegegeven). In dezen zin heeft *tolibaḷoen* dus een ruimere betekenis dan *baḷoen*, of wel: rekt het begrip teerkost.

Motoliboeta': in betrekking tot den grond (*boeta'*) staan, daar erfrecht op hebben. *Libo'-pa ko imonia mongo motoliboeta' imosia ko naa:* vraag even aan hen of zij hier recht op den grond hebben (doordat hun grootouders bijv. hier hebben ontgonnen). *Monoliboeta'*: zijn best doen om rechten op den grond te krijgen. *Dika imoikow monoliboeta' ko naa:* jullie mogen niet probeeren hier rechten op den grond te krijgen (door bijv. het planten van overjarige gewassen). *Pinonoliboeta'an*: waar de erfgronden zijn gelegen, waar door ouders of voorouders is ontgonnen en de gronden dus tot erfelijk bezit zijn gemaakt.

Motoliompoe: in betrekking staan tot iemand als kleinzoon (*ompoe*) of afstammeling, dus: grootouder(s) en kleinkind(eren), voorouders en afstammelingen, ook wel: oud en jong.

Minaja'-don in taja doea motoliompoe: (toen) zijn die twee, grootouder en kleinkind, gegaan. *Taja onom motoliompoe*: zij zessen, grootouder en vijf kleinkinderen, of: twee grootouders en vier kleinkinderen. *Oaidan-naton motoliompoe*: het wek van ons, oud en jong, die als één familie hier nu bij elkaar zijn. *Motoliipa'*: als zwager en zwagerin tot elkaar in betrekking staan. *Dika-bi' kibangkalbangkal-mai ko inako', sing kitada-bi' motoliipa'*: houd je maar niet steeds verlegen tegenover mij, want wij zijn toch zwagers. *Motolidōō'*: als *dōō'* (schoonzuster) tot elkaar in betrekking staan.

Bij andere verwantschapsnamen wordt in geheel dezelfde beteekenis *toni-* en *toloe-* gebruikt. Zie § 140 en 141.

Motolindoea ing gina: zooiets als in tweeën deelen het hart, d.w.z. tweeslachtig zijn; het in tweeën deelen dus in overdrachtelijke beteekenis. Dat de *d* hier geprenasaleerd is, wordt w.s. veroorzaakt doordat *indoea* hier wel als stamw. zal zijn te beschouwen, doch waarvan de i- is weggevallen door den invloed van de i van toli.

Tolibagoe: geheim middel om iemand ziek te maken, hetwelk ergens begraven wordt, waar degeen op wien het gemunt is vaak voorbij gaat; *monolibagoe*: dit middel gaan toepassen. Soms beteekent het echter: gedeeltelijk vernieuwen, bijv. *Monolibagoe kon dajow*: de dajow-bladeren gedeeltelijk vernieuwen, door andere vervangen. (Dit bij offerplechtigheden). *Monolibagoe kom baloi*: het huis gedeeltelijk vernieuwen, een beetje als nieuw maken, opknappen. *Mobagoe*: nieuw.

Noïtolimajang: kwam te zweven, te zwiepen, van iets dat bijv. maar één steunpunt heeft, o.a. een lange bamboe. *Dika toemotoi ko āōg inta naa, sin tonga' noïtolimajang*: loop niet over deze bamboe, want ze zwiept maar. *Dia' inoïgianēā in totoi namocik, tonga' noïtolimajang*: niet had hij de brug van palen voorzien in oostelijke richting, (ze) zweefde, zwiepte maar.

§ 140. *toni-*, *motoni-*, enz.

Toni- komt bij enkele verwantschapsnamen voor, en geeft te kennen dat men van elkaar is of wordt wat het grondwoord te kennen geeft.

Motoniboeloi: elkaars echtgenoot zijn of worden, trouwen. *Simba' motoniboeloi-don ing kitada*: want dan zullen wij tweeën trouwen. *Eda' notoniboeloi-don in taja doea*: toen zijn die twee getrouwd. ..... *bo toniboeloi-namoenda mononoi-pa doman*: en moge ook uw beider huwelijk bestendig zijn. (Uit een zegenwensch). *Dika mopokohaat kom pototoniboeloi-monimoe*: maak toch niet slecht den band van uw echtvereeniging. Evenals *toniboeloi* is ook *pototoniboeloi* door „huwelijk" te vertalen, maar dit laatste ziet vooral op de wijze van sluiten en onderhouden van den band tusschen man en vrouw. *Jo noonggot-don kom pinotoniboeloian in datoe bo i boea' inta nion* .... reeds lang waren die vorst en adellijke vrouw gehuwd, de tijd van man en vrouw zijn was reeds lang, ... *I nopotoniboeloi*: die heeft doen trouwen.

Motonibila: zwagers van elkaar zijn of worden. *Motonibila-don*

ing kamoenda: gij tweeën wordt zwagers, de een zal met de zuster van den ander trouwen. *Sin dojowa motonibila*: want de twee zijn zwagers.

§ 141. *toloe-, motoloe-*.

Gelijk *toli-* en *toni-* (zie § 139 en 140) wijst ook *toloe-* op betrekking tusschen verwanten. Tot heden troffen we *toloe-* nog slechts aan bij *adi'* (kind). Misschien mogen we de met *toli-*, *toni-* en *toloe-* afgeleide verwantschapswoorden aldus vertalen: die nu eenmaal bij de(n) door het grondwoord genoemde behooren, daar een natuurlijke eenheid mee vormen.

Motoloeadi': ouders en kinderen, gezinsleden. *Taja doea motoloeadi'*: zij tweeën, vader en zoon, of: moeder en dochter (zoon). *Taja oealoe motoloeadi'*: zij achten, vader, moeder en zes kinderen, of: vader (moeder)en zeven kinderen. *Noïboei-domai in taja toloe motoloeadi'*: zij drieën, vader, moeder en kind, zijn teruggekeerd. *Aka doï' imoikow mokidongog kon singogkoe, jo oentoenonkoe kom baloi naa imoïkow motoloeadi'*: als jullie niet wilt luisteren naar mijn woorden, dan jaag ik (jullie) uit dit huis jullie allemaal bij mekaar (het geheele gezin).

tolo-, monolo-, enz.

Dit praefix, wat wel door invoeging van *-ol-* in *to-* zal zijn ontstaan (zie: De groep van *-al-*, *-ol-* enz.), troffen wij tot heden slechts eenmaal aan, n.l. in het woord *tolopintan*. *Monolopintan*: knakken, een houw geven, bijv. een pisangstam of jong houtgewas, maar zóó dat het met één slag valt en dan in den regel nog niet geheel van het ondereinde is gescheiden. *Nodait sinolopintan im pangkoi in tagin*: alle pisangstammen zijn omgehouwen, met één slag geknakt, zoodat ze tegen de vlakte liggen. *Pinintanan*: geknakt van bijv. een bloemstengel, een tak, maar nog niet afgebroken, ook: ontwricht; *momintan*: knakken; *pintanan*: knak het, geef er een houw in zoodat het valt. In meer dan één dorp schijnt *momintan* enz. niet meer gebruikelijk te zijn, maar alleen *monolopintan*. Het wil ons voorkomen, dat hier aan *-ol-* frequentatieve kracht kan worden toegescheven, en *monolopintan* kan worden vertaald door: meerdere dingen een knak (houw) geven, of: meerdere dingen zooiets als een knak geven.

[In de Mededeelingen v/h Nederlandsche Zendelinggenootschap, jaargang 1868, blz. 196 komt onder de aanteekeningen van de heeren N. Ph. Wilken en J. A. Schwarz het woord „*tolompulud*" voor en

wordt vertaald door: gom (waarmee men vogels vangt). Voor de *-d* worde hier een *-t* gelezen, want lijm = *poeloet*. *Tompoeloet*: lijm maken. *Tolompoeloet* zou dus kunnen beteekenen: maak het een beetje lijmerig, zooiets als lijm is. Niemand van degenen, die ik er naar vroeg, kende echter dezen vorm. Ook is het niet onmogelijk, dat „*tolompulud*" is gehoord voor: *talong poeloet*, een soort kleverige hars. (*a* en *o* wisselen gemakkelijk en een *-ng*, die door een *p-* wordt gevolgd, kan bij vlug spreken als *-m* zijn gehoord). Is deze laatste veronderstelling juist, dan zouden we hier niet met een *tolo-* vorm te doen hebben.]

§ 142. *tojo-*, *monojo-*, *toro-*, enz.

Tojokajoe: het verzamelde hout voor een te bouwen huis bijv. *Singgainja ikolom mokiakoet-pa iakoeoi in tojokajoe*: den dag van morgen laat ik eerst weghalen het verzamelde hout. *Boelan inta naa, moelai-don iakoeoi monojokajoe*: deze maand begin ik met het verzamelen van bouwmaterialen, zal ik er op uit trekken om daarmee te beginnen.

Het infix *-oj-* (*-or-*) heeft meervoudige of frequentatieve kracht, zie § 182. We zouden *tojokajoe* dan ook wel kunnen vertalen met: de verschillende stukken hout, die met elkaar voor één doel worden aangewend, of een soort eenheid vormen.

Tojopangkoi: met elkaar een begin maken. *Aka totoeoe ibog i togi gadi'[1] kom posibotak, tojopangkoi in singog*: als het werkelijk de wensch is der ouders van weerszijden, maak dan met elkaar een begin met spreken (over de verloving). *Doï'[1] bidon iakoeoi moboei monojopangkoi kon singog, sebab singog aing kojongan nobali'[1]*: ik wil heusch niet meer er weer met je over beginnen te spreken (het vroeger gesprokene weer herhalen) want het gezegde is natuurlijk al gebeurd.

Tojobini'[1]: soort offer; *monojobini'[1]*: dit offer houden. Een kleine pot met gele rijst en klapperdop met ongekookte rijst waarop een ei is geplaatst, wordt boven op de padi in de rijstbewaarplaats gezet. *Dia'[1]-pa motaau pokaanan aka dia'[1]-pa sinojobini'[1]an*: er mag niet van (de nieuwe rijst) worden gegeten als er nog niet over geofferd is. *Bini'[1]*: niet bevrucht ei; jonge menschen mogen dit niet eten. *Tojobini'[1]* is hier als grondwoord te beschouwen, doch zou vertaald kunnen worden met: doe (de den geesten aan te bieden rijst) vergezeld gaan van een ei.

Torombokiki'[1]: geloofsvogel.

Monojokoekoei, ook *monorokoekoei*, met trippelpasjes loopen, gelijk een *koekoei* (drafje) van een paard. *Noïtorokoekoei*: kwam op een drafje te loopen.

Monojonalempang: zitten op den vloer met over elkaar gekruiste beenen, = *toemolebe*: zitten als een lebai. *Tempang, monempang*: vleermuizen vangen met een net, dat aan twee lange bamboes is bevestigd, die bij het dichtslaan elkaar kruisen. (*Totempang*: vleermuizennet, waarmee men ..... zie § 211). *Talempang, monalempang*: kruisen, in het klein doen wat bij *monempang* gebeurt. Voor *-al-*, zie § 179.

tori-, monori, enz.

Monoribatoek: hollen, loopen zoo hard men kan. *Mobatoek*: iemand achterna gaan om in te halen; *moribatoek*: hollen van een paard (voor *ri-* zie § 184); *monoribatoek*: hollen als een paard.

Kon toea nonoribatoek bidon im bantong, sampe minatoi: toen heeft de koe-antilope weer uit alle macht gehold tot zij dood was.

Noitoribatoek iakoeoi ing kinoeoek i abo': ik kwam te hollen daar (ik) geroepen werd door den jonker.

Monorinanap: onderzoeken, bijv. op de loer (gaan) staan om te weten te komen wie de dief is.

§ 143. *togo-, monogo-, toemogo-*, enz.

Evenals andere met *to-* samengestelde praefixen, kan ook *togo-* de van *to-* bekende vormveranderingen ondergaan. Tot-heden treffen we *togo-* nog slechts bij enkele woorden aan.

Togoïndop indop (*inop*) zonder meer schijnt niet meer gebruikelijk te zijn, hoewel dit w.s. wel het oorspronkelijke woord voor „droom" zal zijn geweest. (and. *togoïnop*): droom; *toemogoïndop*: gaan droomen; *sinoemogoïndop*: hebben gedroomd, droomde. *Deeman-bi' togoïndop*: het is toch heusch geen droom. *Mangale-ai-pa in togoïndopkoe kogobii*: verklaar even mijn droom van vannacht. *Kojogot iakoeoi toemogoïndop bo ginoeḷoengē̄ā*: terwijl ik aan het droomen was, werd (ik) door hem wakkergeschud. *A ta dega' sinoemogoïndop-bi' iakoeoi?* heb ik misschien toch gedroomd? ook: ben ik wellicht aan het droomen? *Intau minatoi togoïndopon-monag, dia'-don mosilang im pogot pinomaja' singog*: dooden, als er over gedroomd wordt, niet meer duidelijk is (hun) gelaat of stem. *Pinonogoïndopan*: plaats waar, of tijd waarin, men een droom heeft gehad.

Sinogopoeḷong: flauw gevallen, bewusteloos. Hier is een *oem*-vorm

niet op zijn plaats, daar men het flauwvallen niet bij zichzelf bewerkt doch ondergaat. (*Mopoelo-mpoeḷong*: soezerig, bijv. pas na het wakkerworden; *pompoeḷong*! sufferd! stomkop!). *Sinogopoeḷong in sia, sebab kinoḷaboe'an in siboeḷ*: hij is bewusteloos, want er is een onrijpe (slechte) kokosnoot op hem gevallen. *Naonda in sinala'an-don in takit toea, jo sinogopoeḷong in sia*: toen die geest hem verliet, is hij bewusteloos geworden. *Notalikokog nongkon sinogopoeḷonganta*: schrikte op uit zijn bezwijming (waar hij was flauw gevallen). *Aka kopoejoetankoemai ikow, jo oekoeronkoe doman kon togopoeḷongon*: als ik je te pakken krijg, zal ik (je ranselen) tot je flauw valt.

Moïlow: jong, onrijp. *Notogoïlow*: zooiets als onrijp, onnadenkend, niet goed overdacht. *Singogmoe nion, laki Baat, notogoïlow, mangalenja dia' kooeḷoe dia' koïpoet*: deze je woorden, grootvader van Baat, zijn ondoordacht, d.w.z. (ze) hebben geen kop en hebben geen staart. (Een kras gezegde).

Togooelit: verboden woorden; *monogooelit*: verboden woorden gebruiken. Hiertoe behooren o.a.: *pali'*, *wali'* of *wali-wali'* (*oealioeali'*), *paleng* of *pale-paleng*, *ḷaba* of *ḷaba-laba*, welke niet mogen worden gebruikt als bijv. de padi aan het rijpen is, een priester in functie is, men op de jacht is enz. Misschien zijn ze te beschouwen als vloeken, waarvan het gebruik in tegenwoordigheid der hoogere machten niet anders dan ongeluk kan brengen. (Zie ook § 269). Op gewone tijden is bijv. het woord *padi'*: wond, niet verboden voor de gewone menschen, maar voor den priester wel. *Ponogooelit*: waarmee men iets wat verboden is, zegt, dus: een verboden woord. *Dika imoikow mosingog kon togooelit*: jullie mogen geen verboden woorden spreken, zeggen wat verboden is. *Dia' mobali' monogooelit*: het is niet geoorloofd verboden woorden te bezigen. *Nongonoe si monogooelit-bi' i adi' inta toea?* wat is er, want dat kind gebruikt zoowaar verboden woorden? *Dia' motaau ponogooelitan*: men mag daar geen verboden woorden bezigen, bijv. in den tuin, of waar een priester in functie is (bezeten is). *Bolian inta toea notolipatoi, sim pinonogooelitan*: die priester is als dood (neergevallen), want er is (door een der aanwezigen) een verboden woord gezegd. Zie ook *monogoedia'* onder *togoe-*.

§ 144. *togoe-*, *monogoe*, *sinogoe*, enz.

Togoe- hetwelk in verbinding met vele affixen kan voorkomen, geeft te kennen dat iets wordt bestemd of vastgesteld voor een bepaald doel, men er uitsluitend op uit is om dat te doen.

Togoesilai: een deel van iets afzonderen en bestemmen voor iemand, of: het te bestemmen deel of de aan te wijzen taak voor iemand. *Sinogoesilainja*: zijn hem toegewezen deel of aangewezen taak. *Moena-mai nomonoe kom bajang tobatoe*' *sinogoesilai im bolian*: allereerst vult men één tafeltje (met allerlei spijzen) dat bestemd is voor den priester.

Ponogoematoi: wat wordt afgezonderd, bestemd voor de dooden, waarmede men verricht wat den dooden toekomt, de onkosten voor een doodenfeest. *Sinogoematoinja*: hij heeft alles gedaan voor de(n) doode wat behoort gedaan te worden.

Ponogoepia: wat men uitsluitend aanwendt ten bate van ....., waarmee men er steeds op uit is goed te doen, het goede te verzekeren van iets. *Kakajaanīā tonga*' *ponogoepianja kom batanganīā tontani*' : zijn rijkdom dien wendt hij alleen maar aan ten bate van zijn eigen ik. *Aka ponogoeḷobenmoe*: als je er uitsluitend op uit bent groot te maken ....

Aka togoenonoianmoe aidan inta kodoī'*koe, jo kototaauanmoe iakocoi boeī*' *i moḷolimod*: als je volhardt dingen te doen die ik niet wil, dan zul je goed merken (dat) ik van een moordenaarsgeslacht ben. (Dreigement).

Monogoedia' : met opzet verboden woorden gebruiken, er op uit zijn om wat niet geoorloofd is toch te doen. (Zie voor „verboden woorden" ook § 143, onder *togooelit*).

Motogoebalik: er steeds op uit zijn om te liegen en te bedriegen, aartsleugenaar.

Togoemata, sinogoemata: oogontsteking. (*Mata*: oog). *Togoemataan*: behept met oogontsteking (nog niet lang, maar in het beginstadium).

Togoejantow, motogoejantow: wazig, niet helder (van de lucht), onduidelijk (van een plaats bijv.).

Togoe komt ook voor als afzonderlijk woord, en wordt dan ook herhaald.

Motogoe kom boeta' : familierechten op den grond hebben. *Togoetogoe*: bijna. *Togoe-mororoekian*: bijna slaags geraakt. *Togoe-togoe moropatoi*: bijna met elkaar gevochten.

In gelijke beteekenis als *togoe-togoe* hoort men ook *togi-togi*, dus *togi-togi mororoekian, togi-togi moropatoi*.

(Wordt vervolgd).

WAT BETEEKENT HET WOORD „KABAYAN" ?

DOOR

C. C. BERG.

Tweemaal is deze maand bovenstaande vraag gesteld: den eersten keer door Mevr. Dr. M. Coster-Wijsman in haar proefschrift „Uilespiegel-verhalen in Indonesië", Santpoort, 1929, p. 22—23, den tweeden keer bij de bespreking van een der stellingen, die Mej. Dr. M. Amshoff bij haar promotie tegenover de Leidsche litteraire faculteit te verdedigen had. In geen van beide gevallen is een bevredigend antwoord op de vraag gegeven, hoewel door Mevr. Dr. Coster-Wijsman belangrijke opmerkingen gemaakt zijn, die het onderzoek naar den oorsprong en de beteekenis van „kabayan" in een nieuwe baan geleid hebben. Hoewel ik evenmin de vraag beantwoorden kan, wil ik ze hier toch als derde stellen, omdat aan den eenen kant sommige onderdeelen van Mevr. Coster's betoog versterkt kunnen worden met nieuwe argumenten, maar aan den anderen kant enkele door haar gemaakte opmerkingen niet onweersproken mogen blijven.

Mevr. Coster behandelt in haar dissertatie de figuur van den Indonesischen Uilenspiegel, speciaal die van den Sundaschen Uilenspiegel Si Kabayan. Nadat zij in de Inleiding en in Hoofdstuk I van haar werk over den aard van de Sundasche Uilenspiegel-figuur en haar verwanten in omliggende landen een belangrijke beschouwing geleverd heeft, gaat zij op p. 22 verder:

„Wat de naam Si Kabajan betekent, is niet zonder meer duidelik. De huidige Soendase betekenis: bediende van het desabestuur en ceremoniemeester bij een sidekah, houdt met de inhoud der verhalen geen verband. Een tweede mogelikheid, n.l. dat het woord in verband zou staan tot de naam der uit de Maleise literatuur zo bekende nènèk kebajan, dient eveneens te worden verworpen. Nènèk kebajan betekent vermoedelik de Oude Vrouw. Dit lijkt mij althans aannemeliker, dan de betekenis, die Klinkert en anderen er in verband met O. Jav. kebajan = dorpsbode aan geven, n.l. „postillon d'amour". Zo exclusief is de rol der nènèk kebajan in de Maleise literatuur

volstrekt niet. Haar functie is soms tot in kleinigheden analoog met die van i Bangkele toea bij de Bare'e Toradja's, Biki-Biki in het Sangirees, Tete Waharoe op Kei, Sumu ma fakiri op Halmahera, om maar enige van de tamelik wijd verspreide plaatsen te noemen, waar men deze merkwaardige mytologiese figuur aantreft. In verscheidene talen betekent haar naam: de Oude Vrouw. Daar nu kebajan in het O. Jav. ook de betekenis „oud" heeft lijkt het mij voor de hand liggend, dat dit ook in het oud-Maleis zo zal zijn geweest, zodat de oorspronkelike betekenis van nènèk kebajan is: de Oude Vrouw.

Ware nu hiermee verband te zoeken, dan zou Kabajan moeten betekenen de Oude. Echter wordt hij in de vertellingen juist altijd voorgesteld als een jonge man, óf nog niet, óf pas getrouwd. Dit maakt de betekenis Oude dus vrij onaannemelik.

De andere, zo even voor de nènèk kebajan gewraakte, betekenis van O. Jav. kebajan, die ook in het Soendaas wel voorkomt, n.l. die van „dorpsbode", heeft m.i. voor si Kabajan veel voor, ook al blijkt uit niets, dat men de Soendase Uilespiegel een dergelik ambt toekent. Een deel van de grappen van Kabajan immers vertoont duidelik analogie met die van Si Lengser, de bode van de vorst, die door de Soendase toekang pantoen in een ietwat potsierlik daglicht pleegt te worden gesteld, en die uitmunt in woordspelingen, verkeerd begrijpen van woorden etc. Zijn naam, die betekent vlug, snel (lopen) wijst blijkbaar op zijn funktie van boodschapper. Als nu het type van de grappemakende Bode eenmaal bestond, is het niet zo verwonderlik, wanneer een andere grappemaker de naam van „Bode" krijgt, ook al oefent hij deze functie overigens niet uit; en zo lijkt mij dit wel de oorsprong van de naam si Kabajan te wezen". Tot zoo ver Mevr. Coster.

Het lijkt mij geenszins onmogelijk, dat inderdaad de Sundasche Uilenspiegel zijn naam Si Kabayan gekregen heeft op de wijze, die Mevr. Coster in de laatste alinea van dit citaat aangeeft. Met dit gedeelte van het betoog, dat ik alleen volledigheidshalve geciteerd heb, kan ik mij wel vereenigen. In de eerste alinea echter komen opmerkingen voor, die ik minder graag voor mijn rekening zou nemen.

Kan in het Oud-Javaansch inderdaad het woord kabayan ook de beteekenis „oud" hebben? Het is waar, dat in Dr. H. H. Juynboll's „Oudjavaansch-Nederlandsche Woordenlijst", Leiden, 1923, s.v. kabayan deze beteekenis opgegeven wordt. Maar elk beoefenaar van het Oud-Javaansch weet, dat in vele gevallen het toekennen van een

bepaalde beteekenis aan een O.-J. woord niet veel meer is dan het opstellen van een werkhypothese, die nog nader aan nieuwe gegevens getoetst zal moeten worden, voordat zij houdbaar zal blijken te zijn. Evenmin mag men al te veel waarde toekennen aan de omschrijvingen met tuha, gĕde, wṛddha enz., die de Balische geleerden voor kabayan geven, blijkens het Kawi-Balineesch-Nederlandsch Woordenboek van Dr. H. N. v. d. Tuuk; zulke omschrijvingen toch zijn van vrij jongen datum, en afkomstig van menschen, dien het niet om de etymologie van het woord en zijn historische ontwikkeling, maar om het practische gebruik er van in een bepaalde periode te doen was.

V. d. Tuuk geeft het woord kabayan in zijn Kawi-Balineesch-Nederlandsch Woordenboek, IV, 1020, s.v. bhaya (2o), ofschoon hij, blijkens „*kabhayan*, of, als in 't jav. *kabayan*" (linker kolom, reg. 2 en 1 v.o.), zelf er niet zeker van schijnt te zijn, of kabayan wel te recht onder bhaya thuis gebracht is. Een vertaling van het woord geeft hij *niet*, en het komt mij voor, in verband met zijn opmerking betreffende de spelling, dat we op de vraag, of v. d. Tuuk uit onverschilligheid dan wel uit voorzichtigheid niet vertaald heeft — *de* twee mogelijkheden in het KBW.! — eer moeten beslissen ten gunste van de voorzichtigheid.

Nu heeft Sanskṛt bhaya de beteekenis van „angst", „vrees voor iets", „iets verschrikkelijks", „gevaar"; op Java is het gebruik van het woord beperkt tot de beteekenis van „gevaar, wat te duchten is", naar v. d. Tuuk's formuleering (linker kolom, reg. 5 v. b.). Kabhayan zou dus kunnen beteekenen als abstract woord „gevaarlijkheid", als concreet woord „persoon (zaak, plaats), die gevaarlijk is", „. . . . , waarin gevaar schuilt", een persoon (zaak of plaats) dus, voor wien (waarvoor) men zich in acht dient te nemen, eerbied en ontzag dient te hebben. Wij dienen er hierbij aan te denken, dat primitieve volkeren onder „gevaarlijke personen" niet in de eerste plaats dieven en moordenaars zullen verstaan, doch „magisch"- gevaarlijke personen, lieden, die door hun grooter bezit aan magische kracht gevaarlijk zijn voor magisch-zwakkeren, in bepaalde omstandigheden althans. Laten we zaken en plaatsen, die buiten ons betoog vallen, omdat het gebruik van het woord kabayan tot personen beperkt is, rusten, dan kunnen we zeggen, dat in theorie kabhayan [1])

[1]) Het woord, waar het in dit artikel om gaat, vindt men nu eens kabayan, dan weer kabhayan gespeld. De spelling kabhayan gebruik ik slechts daar, waar in het betoog gemakshalve uitgegaan wordt van de veronderstelling, dat kabhayan inderdaad van bhaya af te leiden is.

aan zou kunnen duiden heerschers en priesters, personen, die door hun positie in de familie en in de maatschappij of door hun wijding gezag hebben over anderen, daar grooter prestatievermogen uiting is van grooter magische kracht. Ook ouderen kunnen kabhayan zijn tegenover jongeren, maar dat wil nog niet zeggen, dat men om kabhayan te zijn een bepaalden leeftijd moet hebben bereikt; kabhayan zou dus in sommige gevallen ouden van dagen aan kunnen duiden zonder zelf „oud" te beteekenen.

Op de in het KBW. geciteerde plaatsen passen, voor zoover na te gaan is, de door mij aan kabhayan gegeven beteekenissen uitstekend, en in het algemeen ook beter dan die van „oud". Voor Bali vinden we er de beteekenis van „tempeldienaar, die onder den pĕmangku staat, en voor reparatie enz. heeft te zorgen" (kolom rechts, reg. 5—6 v.b.), terwijl in het Balisch-Javaansche geschrift Bhīmâswarga (kolom rechts, reg. 19—26) de kabayan genoemd wordt naast den balyan, den sĕngguhu, den pañarikan, den padanda boddha en den padanda çiwa, en andere geestelijke of bovennatuurlijke personen. Op Bali zou dus bij de ontwikkeling van het woord kabhayan de nadruk kunnen zijn gaan vallen op de groep van geestelijken en geleerden als bij uitstek magisch-krachtige personen.

Iets dergelijks treffen we ook in de Sunda-landen aan, zij het daar slechts als restant. Daar toch wordt voor de beteekenis van kabayan o.a. opgegeven „ceremoniemeester bij een sidĕkah" (= offerfeest), terwijl volgens Coolsma [1]) in vroeger dagen kabayan in de Sunda-landen ook de titel van den poerah ngadjaga paseban was, den hoeder van één der larangan's („verboden — d.w.z. magisch-gevaarlijk — terrein" [2])) dus.

In het huidige Javaansch heeft kabayan of kĕbayan een andere beteekenis gekregen; men gebruikt het n.l. om er den „dorpsbode", het factotum van het desa-bestuur, mee aan te duiden; in dezelfde beteekenis komt het woord ook voor in het Maleisch en, volgens Mevr. Coster, ook in het Sundaasch, doch blijkbaar is het in deze beide talen in deze beteekenis aan het Nieuw-Javaansch ontleend.

Blijkens de Tantu-Panggĕlaran [3]) en de Rājapatiguṇḍala [4]) be-

---

1) „Soendaneesch-Hollandsch Woordenboek", 2de druk, Leiden, 1913, s.v.

2) Larangan hier genomen in den Javaanschen zin van het woord. De hoeder van een larangan moet zelf magisch-krachtig zijn om tegen den gevaarlijken invloed van de plaats bestand te zijn.

3) „De Tantu Panggĕlaran", Leidsche diss., door Th. G. Th. Pigeaud, den Haag 1924, p. 175, 176, 177, 179, 180, 181, 266, 267, 269 en 271.

4) Inhoudsopgave bij Pigeaud, op. cit., p. 291—294.

hoorden vroeger ook op Java de kabayan's tot den geestelijken stand; de kabayan'*s* zeg ik, omdat in de Tantu-Panggĕlaran gesproken wordt van verschillende soorten van kabayan's (k.-wiçeṣa, k.-pamĕkas, k.-panglayar en k.-maṇḍala). Wellicht was reeds in den tijd van de Tantu-Panggĕlaran de kabayan een persoon, die speciaal belast was met het vervullen van opdrachten voor zijn chef; daarop schijnt het verhaal te wijzen van den kabayan-panglayar, die door den Heer Mahāguru uitgezonden wordt om bijdragen te innen voor een feestmaaltijd; daar zouden ook de namen panglayar = „de zeiler" en pamĕkas = „de besteller" op kunnen wijzen. Maar zelfs al ware dat verband niet te leggen, toch zou het verschil tusschen het gebruik van het Oud-Javaansche kabayan en dat in het huidige Javaansch nog geen verbazing behoeven te wekken. In de eerste plaats toch is het een heel gewoon verschijnsel, dat een woord van algemeenere beteekenis in den loop der jaren in veel beperkter zin gebruikt gaat worden, waarbij uit den aard van de zaak de beteekenissen dialectisch kunnen gaan divergeeren; en ten tweede kan, terwijl de naam blijft bestaan, de aard van het beroep langzamerhand wezenlijk veranderen. „Al kan men bij sommige (ambten) wel 'n woord noemen waar ze waarschijnlijk van afgeleid zijn, daaruit volgt nog niets voor hun werkelijke rang in de maatschappij, want de waardeering van titels pleegt zelden vast te blijven", zegt ook Dr. Pigeaud (diss., p. 266) naar aanleiding van de vermelding in de Tantu-Panggĕlaran van de verschillende soorten kabayan's en andere groepen van geestelijke lieden [1]).

Bij vele volkeren in den Archipel, merkt Mevr. Coster in de belangrijke noot op p. 22—23 van haar proefschrift op, komt in de (mondeling overgeleverde of schriftelijk vastgelegde) litteratuur de figuur van een oude vrouw voor, die de functie bekleedt van bewaakster of poortwachtster van een of ander bovennatuurlijk oord, een grensfiguur tusschen leven en dood, een bemiddelaarster tusschen dooden en geesten aan den eenen kant en levenden aan den anderen. In de Maleische litteratuur heet zij Nenek Kĕbayan; haar mythologisch karakter is er zeer verbleekt, maar geenszins onherkenbaar, daar zij er o.a. optreedt als bemiddelares tusschen een aardschen held

1) Het dichtst bij zijn oorspronkelijke beteekenis schijnt kabhaya(n) gebleven te zijn in de titels ratu angabhaya en mantrī angabhayan. Eenige opmerkingen over de mogelijke beteekenis dezer titels vindt men in mijn opstel „Een nieuwe redactie van den roman van raden Wijaya", dat ik ter plaatsing in de Bijdragen heb aangeboden.

en een hemelnymph in het zwanenjonkvrouwverhaal. Nu acht Mevr. Coster de mogelijkheid van verband tusschen kabayan = bediende van een desa-bestuur, ceremoniemeester bij een sidĕkah, en Nenek Kabayan te verwerpen, m.i. echter wellicht ten onrechte. Want wanneer de afleiding van kabayan van bhaya aanvaard zou kunnen worden, zou kabhayan ook voor deze Oude-Vrouw-figuur een zeer passende benaming zijn, „de magisch-gevaarlijke". Nenek Kabhayan als de Oude Vrouw zou dan eenvoudig een der ontwikkelingen uit het algemeene begrip kabhayan = magisch-gevaarlijk zijn, gediver-geerd van de kabhayan's, die we in verschillende andere functies op Java en op Bali ontmoeten [1]).

Vat men het kabhayan van Nenek Kĕbayan op als een speciale ontwikkeling van kabhayan = magisch-gevaarlijk, dan kan men niettemin met Mevr. Coster's vertaling „Oude Vrouw" (als eigennaam!) vrede hebben; wanneer we echter het appellatieve in „oude vrouw" meer op den voorgrond laten treden, ligt het begrip dáárvan meer opgesloten in nenek dan in kabhayan, ja, wellicht zou men mogen meenen, dat nenek vóór kabhayan is komen te staan om aan te duiden, dat men hier met de vrouwelijke representant der kabhayan's te doen heeft [2]), in overeenstemming met het gebruik in de meeste of alle andere aan het Javaansch verwante talen om mannelijk en vrouwelijk bij gebrek aan onderscheidende woorduitgangen aan te duiden met aparte personale lidwoorden of met adjectieven voor „mannelijk" en „vrouwelijk". Nenek Kabhayan zou dan letterlijk „vrouwelijke kabhayan" zijn [3]). Dat deze figuur — als buiten

[1]) Dit wat de etymologische zijde van de kwestie betreft. Maar ook in mythologisch opzicht is het verschil tusschen de functie van „bode", „boodschapper", met als uitlooper die van „postillon d'amour", en die van „middelares", waarop Mevr. Coster den nadruk legt, toch niet zoo groot. Het is toch allicht de taak van de middelares om boodschappen van de eene partij over te brengen aan de andere! De noot op p. 22—23 moge hier aangevuld worden met een verwijzing naar Dr. Pigeaud's belangrijke studie „Alexander, Sakèndèr en Sénapati" in Djawa, VII, 321 sqq., waarin interessante mededeelingen vervat zijn over de rol, die de „Middelaar" speelt in de Javaansche mythologie. Ook in verband met Mevr. Coster's noot 1 op p. 23 is Pigeaud's studie van groot belang.

[2]) Al past de naam kabhayan heel goed bij den aard van de Oude-Vrouw-figuur, toch is het verband tusschen beide slechts incidenteel. De naam is blijkbaar plaatselijk gegeven aan de plaatselijke representante van de Oude-Vrouw-figuur.

[3]) Terwijl het woord voor „mannelijk" in het algemeen al gemakkelijker achterwege gelaten wordt dan dat voor „vrouwelijk", is het voor Java zelfs geheel vanzelfsprekend, dat het geslacht van den kabhayan niet speciaal aangeduid wordt, omdat daar de vrouwelijke kabhayan ontbreekt.

den tijd bestaande — vaak als *oude* vrouw voorgesteld werd, spreekt welhaast vanzelf; of echter het begrip „oud" in Nenek Kĕbayan volstrekt onmisbaar is, betwijfel ik toch, daar het aan nenek verwante Jav. nini evengoed jonge vrouwen kan aanduiden. Intusschen lijkt mij *deze* kwestie van secundair belang.

Men zou als bedenking tegen de hierboven mogelijk geachte afleiding van kabayan kunnen opwerpen, dat de figuur van de Oude Vrouw blijkens de rol, die zij vooral bij de primitieve volken van Celebes speelt, stellig oud-inheemsch is, en dat het evenmin uitgesloten is, dat de mannelijke kabayan oorspronkelijk behoorde tot de oud-inheemsche priesterschap, zoo goed als dat van andere figuren van later tijd aannemelijk is gemaakt. Van zulke oud-inheemsche mythologische en reëele functionarissen nu zou men mogen verwachten, dat zij hun oud-inheemsche benamingen van vóór den Hindu-Javaanschen tijd bewaard zouden hebben. — En inderdaad, al zijn er meer gevallen aan te wijzen van oud-inheemsche figuren, die in later tijd uitsluitend een aan het Sanskṛt ontleenden naam dragen, toch maant deze tegenwerping tot voorzichtigheid.

Er is nog iets. In de Javaansche litteratuur komt, voor zoover mij bekend is, geen Nenek Kĕbayan voor, en in het maatschappelijk leven treedt geen vrouwelijke kabayan naast den mannelijken op, maar wel treffen wij een persoon aan van verwanten aard en met een naam, die ons dadelijk aan kabayan doet denken. Ik bedoel de Ken Bayan, die in de Javaansche Pañji-verhalen en daarna ook in andere werken optreedt als vrouwelijke panakawan van de heldin van het verhaal [1]).

[1]) In de verhalen, waarin ik Ken Bayan tot dusver ontmoet hèb, is haar mythologisch karakter minstens evenzeer verbleekt als dat van de Nenek Kĕbayan der Maleische verhalen, in sommige verhalen — b.v. in Kidung Sunda B; zie Bijdragen Kon. Instituut v. Taal-, Land- en Volkenkunde, deel 83, p. 74 — zelfs nog veel meer. Het is echter genoegzaam bekend, dat men op gelijke wijze bij het lezen van sommige lakons weinig bemerken zou van het mythologische karakter van Sĕmar b.v., terwijl dat toch bij andere gelegenheden, zooals bij de opvoering van de lakon door den dalang, duidelijk blijkt.

Het verschil tusschen goden, daemonen en magisch-krachtige menschen (priesters en priesteressen, toovenaars en heksen, e.a.) is bij primitieve volkeren niet zoo heel groot, en eigenlijk in het geheel niet essentiëel; goden kunnen menschelijke gedaante aannemen of menschelijke nakomelingen hebben, en menschen kunnen zich door ascese magische kracht verwerven en aan de goden gelijk of zelfs machtiger dan de goden worden. Dat dus de Oude Vrouw hier een menschelijker gedaante heeft dan elders, is betrekkelijk onbelangrijk. Haar magische vermogens blijken echter uit de vindingrijkheid, waarmee ze herhaaldelijk moeilijke gevallen oplost.

Terwijl in de Maleische litteratuur de Nenek Kĕbayan gewoonlijk alleen staat, treden in de Javaansche verhalen meerdere vrouwelijke panakawans op,

Zoo'n vaste figuur is zij in die verhalen geworden, dat in het huidige Javaansche Kawi het woord bayan of babayan in de beteekenis van paranyayi, ĕmban gebruikt wordt [1]). Nu behoeft men maar een blik te slaan in den catalogus der Maleische handschriften in de Leidsche Universiteits-Bibliotheek [2]) om te kunnen constateeren, dat er talrijke Javaansche Pañji-verhalen in het Maleisch vertaald of bewerkt zijn. De vraag doet zich nu voor, wat de Ken Bayan van de Javaansche en de Jav.-Maleische litteratuur te maken kan hebben met de Nenek Kĕbayan van de Maleische.

Er bestaan m.i. verschillende mogelijkheden. In de eerste plaats kan de naam Nenek Kĕbayan den Maleiers al bekend geweest zijn, voordat de Javaansche Pañji-verhalen in de Maleische litteratuur geintroduceerd werden. In dit geval blijft de hierboven ontwikkelde hypothese omtrent den oorsprong van het Maleische Kĕbayan onaangetast. In de tweede plaats kan de naam Ken Bayan van de Javaansche litteratuur oorspronkelijker zijn dan de naam Nenek Kĕbayan, en kan het door de Maleische litteratuur ontleende Ken Bayan daar tot Kĕbayan verbasterd zijn. In dit geval zou onze hypothese gedeeltelijk komen te vervallen, al zou dan niettemin de aandacht er op gevestigd mogen worden, dat de vervorming tot kĕbayan door bekendheid met den priester-ceremoniemeester kabayan in de hand gewerkt kan zijn. Ten derde kan het Javaansche Bayan een latere afkorting zijn van Kabayan, in welk geval ik naar mijn vroeger geuite meening kan verwijzen, volgens welke de Pañji-verhalen in een periode van Javaansche hegemonie over den Archipel — hetzij in de Maja-Pahitsche periode, hetzij reeds vroeger — naar Maleisch-sprekende landen verspreid zijn in een *ouderen* vorm dan ons uit de Middel-Javaansche = Javaansch-Balineesche litteratuur bekend is [3]). De vierde mogelijkheid is, dat Bayan niet van bhaya af te leiden

---

onder wie echter Ken Bayan de voornaamste is; vgl. Bijdragen, deel 83, p. 137—138. — Ook in de Rangga Lawe komt het Ken-Bayan-type voor, al draagt ze daar niet dezen naam, maar dien van Ṣodrakara; zie mijn „De Middel-Jav. historische traditie", Santpoort, 1927, p. 54.

1) Gericke en Roorda, „Jav.-Nederl. Handwoordenboek", II, 743, links beneden; hier treedt het lidwoord ni in de plaats van ken.

2) Dr. H. H. Juynboll, „Catalogus van de Maleische en Sundaneesche handschriften der Leidsche Universiteits-Bibliotheek", Leiden, 1899; Dr. Ph. S. v. Ronkel, „Supplement-Catalogus der Mal. en Minangkabausche handschriften", Leiden, 1921.

3) Zie mijn „Inleiding tot de studie van het Oud-Javaansch", Soerakarta, 1928, p. 65. — Tegen deze derde mogelijkheid behoeft zich nog niet te verzetten het feit, dat de naam ook in den vorm Ken Bayan in de Maleische

is, terwijl een combinatie van de tweede en van de vierde mogelijkheid ons zou kunnen leiden tot een vijfde, dat n.l. noch bayan noch kabayan iets met bhaya uit te staan heeft. In dit geval dienen we ons af te vragen, of bayan — en eventueel ook kabayan — nog anders verklaard kan worden. Over deze vijfde mogelijkheid — op de andere kan ik in dit bestek niet ingaan — nog enkele opmerkingen.

Bayan is een grondwoord of een afgeleide vorm. In het eerste geval zou ik geen nadere verklaring van het woord weten te geven. Is bayan een afgeleide vorm, dan kan behalve Sk. bhaya of een Jav. baya ook bay als grondwoord optreden.

Naast het Javaansche wortel-grondwoord bi, dat als substantief voorkomt in de Oud-Jav. samenstellingen anak-bi („vrouw en kinderen", „gezin", en vandaar [1])) „vrouw", „echtgenoote", en laki-bi, „man en vrouw" (samen een paar vormend), en in den verdubbelden vorm bi-bi, gewoonlijk bibi gespeld, Oud-Jav. „moeder", huidig Jav. „tante", en waarvan de afleiding bini (uit bi met infix -in-[2])) bekend is, los en in de samenstelling bini-aji of biny-aji, „echtgenoote des konings" (gewoonlijk van lageren rang dan de hoofdvrouw), — naast dit bi, of wellicht ook vroeger dan dit bi, kan er een nevenvorm *bay bestaan hebben, die zich dan tot bi zou verhouden als het oudere *atay tot het latere ati, het oudere *patay tot het latere pati. Op deze mogelijkheid wijzen het Sundasche woord voor „vrouw", ewe of awewe, vermoedelijk van een stam *we = *way = *bay, en het Tagalog babaye of babayi, eveneens „vrouw", „vrouwelijk", en vermoedelijk eveneens van den stam *bay.

Laten we de reduplicatie van Tag. babayi als secundair verschijnsel ter zijde [3]), dan houden we over een vorming van den stam *bay en het suffix -i. Het is overbekend, dat het suffix -i heel nauw samen-

---

litteratuur gekomen is (zie b.v. Juynboll, op. cit., p. 11 en 66), want er is geen reden om aan te nemen, dat de Javaansche Pañji-verhalen binnen een kort tijdsverloop en slechts eenmaal in hun ontwikkelingsgeschiedenis in de Maleische litteratuur opgenomen zijn. Niettemin maakt het de derde mogelijkheid er niet waarschijnlijker op.

[1]) Vgl. Sund. anak-ewe = „vrouw en kinderen" en de beteekenisontwikkeling in Arab. ahl al-bait. — Een andere opvatting zou zijn, dat anak hier „mensch" beteekent, als nu nog zoo vaak in het Balineesch, en anak-bi dus „vrouwmensch". — Men vindt ook de spelling anakěbi en zelfs anakabi, ten behoeve van een gemakkelijke uitspraak of metri causa; uit den vorm anakabi kan men tevens opmaken, dat de k hier nog niet als stootklank uit te spreken is.

[2]) Met den nevenvorm wini.

[3]) Opmerkenswaardig is intusschen, dat ook het Javaansch den geredupliceerden vorm babayan heeft; zie hierboven p. 475—476.

hangt met het achtervoegsel -an, en dat ze, b.v. in het Javaansch, elkaar kunnen vervangen, zooals in di-ḍawuhi naast ḍinawuhan en kaḍawuhan, „bevel krijgen" (van den kant van een hooger geplaatste); Tag. (ba)bay-i mag dus wellicht aan Jav. (ba)bay-an gelijkgesteld worden. Van het gebruik van het suffix -an ter vorming van een woord in de beteekenis van „vrouw" biedt het Javaansch zelf een parallel, n.l. modern Jav. wadon (voor wadhon) uit Sk. wadhū en het achtervoegsel -an.

Zoo zou aan bayan de beteekenis van „vrouw", „vrouwelijk" gehecht kunnen worden, en zou Ken Bayan, „de Vrouwe", een simpele en toch zoo sprekende naam zijn voor de Javaansche representante van de Oude-Vrouw-figuur. Kabayan zou, van dit grondwoord afgeleid, „vrouwelijkheid", „vrouwelijke aard", desnoods ook „groep vrouwen" of „vrouwelijke persoonlijkheid" kunnen beteekenen, zooals Jav. kadehan, vermaleischt tot kĕdayan, van het grondwoord dyah = „jonker" of „jonkvrouwe", ook de groep of persoonlijkheid kan aanduiden van de mannelijke trawanten-verwanten van den prins-held der Pañji-verhalen. Zou deze afleiding de voorkeur verdienen boven die van Sk. bhaya, dan zou kabayan in den zin van „Vrouwelijk Wezen" oorspronkelijker zijn in Nenek Kĕbayan dan in het Jav., Oud-Jav., Balische en Sundasche kabayan. Of het mogelijk is, dat kabayan eerst een vrouwelijk wezen aanduidde en later in zwang gekomen is ter aanduiding van mannelijke wezens van verwante functie, durf ik niet beslissen; ik moge volstaan met er op te wijzen, dat het priesterschap, dat bij zeer primitieve volkeren vaak een vrouwelijke functie is, in latere stadia van ontwikkeling — of, zoo men wil, bij volkeren van hooger beschaving — vaak tot een beroep van mannen wordt.

Het is niet mijn bedoeling voorkeur uit te spreken voor een der hierboven ontvouwde hypothesen, noch wil ik andere mogelijkheden ter verklaring van kabayan uitschakelen. Slechts wil ik de „derde vrager" zijn en ook van anderen een antwoord uitlokken op de vraag „Wat beteekent het woord kabayan?"

Leiden, 30 Juni 1929.

OUDHEIDKUNDIGE AANTEEKENINGEN.

DOOR

DR. W. F. STUTTERHEIM.

I.

Gĕmpĕng.

Op den oostwand van de badplaats Djala Toenḍa (westelijke helling van den Pĕnanggoengan) komen twee korte opschriften voor. Het eene, noordelijke, luidt „gĕmpĕng", het andere, zuidelijke „899".

Omtrent de beteekenis van het tweede opschrift bestaat niet de minste twijfel. Het is het çaka-jaartal 899, overeenkomende met het jaar 977 onzer jaartelling. Dat de aera-aanduiding hier niet is aangebracht, behoeft ons niet te verbazen, sinds wij ook elders zulke uiterst korte aanduidingen hebben aangetroffen.

Over het andere opschrift is heel wat te doen geweest. Bosch, Kats, Kramadjaja Adinĕgara en laatstelijk Heyting hebben er verklaringen voor trachten te geven.

Bosch vermoedt een plaatsnaam [1]), waarbij Heyting zich gedeeltelijk aansluit [2]). Bedoeld zou dan zijn de plaats Gĕmpèng of Gĕmbong bij Bangil. Kats zegt, dat het woord in het Soerabajasche wordt gebezigd voor: „recht" (zoowel voor een balk als voor een vier maanden zwangere vrouw) [3]). De oud-Regent van Madjakĕrta stelt het gelijk aan lĕboer, brasta, dus zooveel als: kapot en denkt aan de verwoesting van een rijk of kraton [4]).

Krom ten slotte is blijkbaar door de onderlinge tegenstrijdigheid dezer meeningen pessimistisch gestemd en noemt het woord gĕmpĕng: „een Oud-Javaansch woord, waarvan niemand de beteekenis weet" [5]).

---

[1]) O. V. 1921: 152 vlg.
[2]) O. V. 1923: 69 vlg.
[3]) O. V. 1921: 153.
[4]) O. V. 1921: 153.
[5]) Geschiedenis 227.

Wat nu de meening van Bosch en Heyting betreft, lijkt het mij nog niet zoo zeker, dat de woorden gĕmpĕng, gĕmpèng en gĕmbong met elkaar in verband zouden mogen worden gebracht, tenminste wat de beteekenis aangaat. Verwantschap van wortel mag misschien worden aangenomen, doch daarmede is omtrent verwantschap van beteekenis nog niets gezegd. Kats' opvatting houdt weinig verband met hetgeen redelijkerwijze verwacht mag worden.

Vreemd is het echter, dat men de meening van den oud-Regent niet algemeen heeft aanvaard, zij het dan ook zonder met hem aan den ondergang van een kraton te denken. Immers, zooals Heyting reeds citeerde, geeft Van der Tuuk als beteekenis voor een eenigszins anders luidend woord gĕmpoeng :winâça op, hetgeen zelfs nog beter klopt dan het voor gĕmpĕng gegeven lĕboer of brasta [1]). In het algemeen = „verdwijning" beteekent het namelijk ook „dood".

Welnu, dit gĕmpoeng is niet alleen te vergelijken met gĕmpĕng, zooals Heyting gist, doch klankwettig geheel hetzelfde woord. Dat onder de gegeven omstandigheden de oe verzwakt tot een pĕpĕt en er dialectisch naast een gĕmpoeng een gĕmpĕng voorkomt, is geen reden tot overdreven voorzichtigheid. Zoodat wij ook voor ons gĕmpĕng kunnen stellen: winâça. Andere, nog in het Nieuwjavaansch aanwezige varianten zijn gĕmpang en gĕpang.

Het lijkt mij voorts voor de hand liggend in dit winâça een synoniem te zien van het in de oorkonden en opschriften meer gebruikelijke lumāh, waarmede steeds het feit werd aangeduid, dat de betreffende vorst was overleden of bijgezet. Aangezien Djala Toeṇḍa's badplaats een steenen doos heeft opgeleverd van den aard der doozen, die in bijzettingstjaṇḍis gemeenlijk werden opgegraven, is er toch wel nauwelijks iets tegen om aan te nemen, dat met het gĕmpĕng zou zijn bedoeld: lumāh, hetzij in de betekenis van „overleden", hetzij in die van „bijgezet".

Wat is nu de consequentie van deze redeneering?

Zooals bekend is heeft Krom in zijn „Geschiedenis" het verband, dat door een ieder gelegd werd tusschen den naam van den balischen vorst Dharmmodāyana en het woord Udayana, als opschrift elders aan Djala Toeṇḍa voorkomend, niet geheel willen verbreken, hoewel door Van Stein Callenfels betoogd is, dat zulks eigenlijk niet opging. Immers, afgezien van de eigenaardigheid, dat een balisch vorst zich op Java zou hebben laten bijzetten, doet zich de niet te onderschatten

---

[1]) V. d. Tuuk, Wdbk. IV: 799.

moeilijkheid voor, dat deze Dharmmodāyana niet in 977 is gestorven, doch in 991 een zoon kreeg en in 1022 nog leefde![1])

Krom heeft zich hierdoor niet van zijn stuk laten brengen en zou thans willen denken aan „een gebeurtenis in zijn leven (zijn intrede in de Javaansche koninklijke familie op jeugdigen leeftijd bijvoorbeeld"[2]).

Afgezien van het feit, dat hiermede het terrein der onbeperkte mogelijkheden betreden wordt, op welk terrein toch wel nimmer een steekhoudend bewijs voor het bedoeld verband zal zijn te vinden, is ook deze gissing, als wij gĕmpĕng gelijkstellen aan lumāh, onhoudbaar en zal geheel op de oorspronkelijke basis geretireerd dienen te worden. Dat wil zeggen, men zal alle verband moeten laten varen, aangezien de door Krom bedoelde plechtigheid nimmer met het woord lumāh zou kunnen zijn aangeduid en in het algemeen de termen gĕmpĕng, wināça of lumāh zonder mankeeren wijzen op een ondergang. Waar daarenboven de analogie-gevallen elders ook al op de waarschijnlijkheid van een gewone bijzetting wijzen en tenslotte de overeenkomst tusschen Dharmmodāyana en Udayana volstrekt niet zoo absoluut is, kunnen wij voorloopig als het meest waarschijnlijke aannemen, dat hier een persoon, wiens naam onbekend is, in het jaar 977 is bijgezet, terwijl men tot versiering van dat monument zijn toevlucht nam tot de geschiedenis van Udayana en Mṛgayawatī. Dat in dit laatste een toespeling op die persoon ligt opgesloten en dat dit met het woord gĕmpĕng eveneens het geval zal zijn, daarvan houd ik mij overtuigd op grond van het echt-javaansche van een dergelijke handelwijze. Welke die toespelingen zijn is volkomen onzeker; zeker is, dat ze niet zoo doorzichtig zullen zijn genomen als bij het aannemen van eenig verband met Dharmmodāyana het geval zou geweest zijn.

Blijft nog de mogelijkheid, dat wij met den oud-Regent den ondergang niet in verband moeten brengen met een persoon, doch met een rijk. Dat het opschrift dan op de pralaya van 1006 zou slaan is natuurlijk uitgesloten, doch ook voor de gissing van Rouffaer, dat de ondergang van Wurawari zou zijn gemeend, kan ik weinig gevoelen[3]). Voor een beslissenden „slag" bij Gĕmpĕng, zooals Heyting suggereert, is op grond van het boven opgemerkte over de verwantschap der woorden ook al weinig te zeggen. Al deze gissingen zijn

1) O. V. 1923: 166 vlgg.
2) Geschiedenis 228. Dus een huwelijks- of verlovingsgeschenk?
3) Bijdragen 77: 106, 109/110.

op zichzelf te zeer onbewezen en missen te zeer voldoende adstructie, dan dat wij ze voor het praedicaat „waarschijnlijk" in aanmerking mogen laten komen. Integendeel, de beteekenis van „verdwijning", „dood", in het Sanskrit aan winãça toegekend en het feit, dat de in het Sanskrit „verdwenen" beteekenende term līna op Java in precies dezelfde betekenis wordt gebezigd als lumãh, geeft ons het recht de termen lumãh, līna, winãça en gĕmpĕng als synoniemen naast elkaar te plaatsen.

Nu ik het toch over deze badplaats heb, nog een enkel woord over den naam. Rouffaer heeft het ongetwijfeld bij het rechte eind, als hij dien naam, Djala Toeṇḍa, in verband brengt met de nieuwjavaansche beteekenis van toeṇḍa, namelijk terras, verdieping [1]). Het woord wordt ook in de beschrijving van tjaṇḍi Baraboedoer door Poerwalalana gebezigd om de terrassen en gaanderijen aan te duiden [2]). Weliswaar zullen wij niet met Rouffaer moeten vertalen Water-terras, doch Terras-water, wat slechts een nauwkeurigheid is tegenover de javaansche woordvoeging. Met Muusses het woord in verband brengen met de betekenis van sanskrit tuṇḍa = snavel en spreken van Watersnavel, is mijns inziens niet aanbevelenswaardig [3]). Ten eerste zou het dan moeten heeten Snavel-water, wat een minder goede beteekenis geeft en ten tweede acht ik de beteekenis van terras, met het oog op de terras-gewijs liggende waterkommen der badplaats, ongetwijfeld de juiste. Het zou geen zin hebben hierop zoo diep in te gaan, ware het niet, dat Muusses zich daardoor heeft laten verleiden tot een gelijkstelling met Bañu Wĕka, Kind-water, op Bali, de bijzettingsplaats van Dharmmodãyana en aldus dezen vorst weder met Djala Toeṇḍa in verband heeft gebracht. Op andere gronden heeft Van Stein Callenfels hiertegen reeds bedenkingen gekoesterd [4]). Waarschijnlijk is de gissing van Muusses gebaseerd op de veronderstelling, dat de naam „Jalatuṇḍa" (Kr. Gesch. 227 spelt hybridisch Djalatuṇḍa) oudjavaansch is, wat wel niet het geval zal zijn, ook al komt de uitdrukking in het oudjavaansch voor.
Wij zullen hier moeten denken aan de ontginning van deze streek in de vorige eeuw (door de koffie-cultuur?), zooals dat bijvoorbeeld

---

1) Bijdragen 77: 106.
2) *Poerwalalana*, Tjarijos bab lampah-lampahipoen Raden Mas Arja Poerwalalana. Ed. comm. v. d. Volkslectuur, Weltevreden.
3) O. V. 1922: 55.
4) O. V. 1923: 166 vlgg.

ook met tjaṇḍi Soekoeh op den Lawoe en met de Diëng- tempels het geval is geweest [1]). De oorspronkelijke namen van oudheden zijn slechts in die streken te verwachten, die nà Madjapahit steeds in cultuur gebleven zijn (Djago, Djawi, Soerawana enz.).

Alles bijeengenomen, blijft er dus geen goede reden over om den naam van de badplaats Djala Toeṇḍa te verbinden aan dien van Dharmmodāyanawarmmadewa, Erlangga's vader. Wie wèl de stichter of de daar bijgezette vorst kan zijn geweest, is, zonder onze toevlucht te nemen tot gissingen, niet te zeggen [2]).

II.

De dateering van het Rāmāyaṇa kakawin.

In het Gedenkschrift van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië heeft de heer R. Ng. Poerbatjaraka eenige scherpzinnige opmerkingen gewijd aan den ouderdom van het Rāmāyaṇa kakawin [3]).

Zonder ook maar in het minst de waarde der aangevoerde bewijzen voor de door den heer Poerbatjaraka verdedigde theorie omtrent een hoogeren ouderdom van dien kakawin met beslistheid in twijfel te willen trekken, zij het mij toch vergund op grond van eenige archaeologische data een sceptische houding in dezen aan te bevelen.

Reeds bij mijn vluchtige beschouwingen betreffende dezen ouderdom en naar aanleiding van mijn Rāma-onderzoek heb ik gewaarschuwd tegen het vergelijken van de taal van een kakawin met die van de oorkonden [4]). Nu heeft het taalkundig onderzoek sindsdien deze waarschuwing onderstreept, doordat men meer en meer tot het inzicht is gekomen, dat verschillen in de taal, die vroeger zouden hebben geleid tot het aannemen van een verschil in ouderdom, dit niet steeds behoeven te doen, aangezien zij zeer goed kunnen samenvallen met dialectische verschillen. Wel kunnen deze met verschillen in ouderdom samengaan, doch het eene behoeft volstrekt nog niet

---

[1]) Djawa 1925: 344—346.

[2]) Krom vermoedt (Geschiedenis 226), dat Dharmmodāyana een javaansche kṣatriya zou zijn geweest, met het stadhouderschap over Bali belast. Nu door mijn vondsten op Bali een reeks van drie warmmadewas gereconstrueerd kan worden, aansluitend aan Ugrasenā, waarvan de eerste gehuwd was met een warmmadewī, lijkt het mij niet mogelijk, zonder de gegevens geweld aan te doen, Dharmmodāyana's balisch burgerschap in twijfel te trekken.

[3]) Gedenkschrift enz. 1926: 265 vlgg.

[4]) Rāmalegenden und Rāmareliefs in Indonesien I: 233 noot 89.

uit het andere voort te vloeien. Op grond hiervan is het dan ook reeds duidelijk, dat men uit het voorkomen van zgn. oudere vormen, die in een bepaalde streek langer in gebruik zijn gebleven, doch elders zeer goed kunnen zijn afgesleten tot zgn. nieuwere vormen, nimmer mag besluiten tot het toekennen van een hoogeren ouderdom aan een bepaald werk, indien niet andere gegevens te vinden zijn, die daarop zouden kunnen wijzen. Een parallel uit de kunstgeschiedenis kan dit duidelijk maken. Op tjaṇḍi Soekoeh treffen wij allerlei reliefs en andere figuren aan, die ons, wat den vorm betreft, zouden kunnen verwijzen naar een tijdperk van ontstaan, liggend ver vóór dat van de eerste hindoeisatie van Java. De voorstellingen echter, die door deze vormen zijn uitgebeeld, verklappen, dat deze conclusie foutief zou zijn, aangezien zij hetzij ontleend zijn aan hindoesche leengoederen, hetzij hunne inkleeding daaraan te danken hebben. Thans blijkt dan ook dat, niettegenstaande de oeroude taal, die deze reliefs spreken, zij eerst in den allerlaatsten tijd van de hindoe-javaansche periode moeten worden geplaatst.

Welnu, als de heer Poerbatjaraka dus in het voorkomen van woorden, gespeld op een wijze, zooals men in de middenjavaansche oorkonden aantreft, een aanleiding vindt tot het concludeeren tot een hoogeren, middenjavaanschen ouderdom voor het Rāmāyaṇa kakawin, dan geloof ik, indien wij aan de laatste resultaten van het philologisch onderzoek vertrouwen moeten hechten, dat deze conclusie wel wat voorbarig is. Philologen zullen het bovenstaande beter kunnen adstrueeren, dan het mij mogelijk is, hetgeen ik dan ook gaarne aan hen overlaat.

Hier zal ik mij voorts beperken tot het verschaffen van die gegevens uit de archaeologie, die, indien zij in anderen zin waren uitgevallen, vóór de opvatting van den heer Poerbatjaraka hadden kunnen pleiten, thans echter mijns inziens het tegendeel doen.

Den lezers zal het bekend zijn, dat de reliefs van den Çiwa-tempel van de Lara Djonggrang-groep te Prambanan het Rāma-verhaal in beeld brengen, terwijl die van den Brahman-tempel van hetzelfde complex dat verhaal voortzetten. De reliefs van tjaṇḍi Panataran in Kĕḍiri daarentegen illustreeren slechts de zending van Hanumat en den strijd van Rāma op Langkā tot en met den dood van Kumbhakarṇa.

Daarbij kon dan worden geconstateerd, volkomen tègen hetgeen verwacht zou moeten worden, dat de oudste der reliefreeksen een vorm van het verhaal in beeld brengt, die ons slechts uit zeer jonge

bronnen bekend is, terwijl de jongste (Panataran) naar den inhoud volkomen klopt met de voor Java oudste redactie van het Rāmaverhaal: de kakawin. Deze tegenstrijdigheid werd dan opgelost door aan te nemen, dat de middenjavaansche tijd, die de oudste reliefreeks' heeft zien ontstaan, nog geen vaste javaansche Rāmāyaṇa-redactie kende, doch tewerk ging naar een niet met het gedicht van Wālmīki overeenkomende buitenlandsche redactie, misschien van west-indischen oorsprong, terwijl de jongere reeks (Panataran) te werk kon gaan naar de inmiddels ontstane javanisatie van het Rāmāyaṇa van Wālmīki op de basis van een letterlijke vertaling, die dan in de periode van Dharmmawangça zou zijn ondernomen, doch waarvan ons (met zoovele andere) geen spoor meer is overgebleven. Deze vertaling zou dan het Rāmāyaṇa van Wālmīki gevolgd hebben in een of andere niet sterk afwijkende redactie, zoodat de in de kaḍirische periode ondernomen javanisatie en de hierop weder berustende Sĕrat Rama van Jasa di Poera eveneens op dat gedicht teruggaan [1]).

Op grond hiervan lijkt het mij nu zeer goed mogelijk eenige opmerkingen te maken, die de theorie van den heer Poerbatjaraka zouden moeten bevestigen of tegenspreken.

Indien het namelijk waar zou zijn, dat de kakawin reeds in den tijd van tjaṇḍi Lara Djonggrang zou hebben bestaan en dus aan het hof van koningen als Dakṣa of diens voorganger Balitung als hofdicht zou zijn gereciteerd, dan doet zich een mijns inziens niet gemakkelijk ontkoombare moeilijkheid voor.

Immers, evengoed als de kakawin hoffähig zal zijn geweest, ja uitsluitend als hofdicht zal zijn op te vatten, evengoed moeten wij aannemen, dat de Lara-Djonggrang-groep een hof-tempelcomplex was, hetzij bestemd voor vereering der goden zonder meer, hetzij aangewezen als bijzettingstempel der vorstelijke personen. *Hoe is het nu mogelijk, zoo vraag ik mij af, dat de redactie van het hofdicht in strijd zou zijn met die van de reliefs en dat het verschil tusschen beiden niet gradueel, doch essentieel zou geweest zijn.* Gradueel ware het geweest, in dien de dichter en de beeldhouwer slechts een iets verschillende redactie van hetzelfde gedicht hadden gebruikt, beiden echter puttend uit Wālmīki. Essentieel is het verschil thans, aangezien de *dichter* zich zou hebben bediend van Wālmīkis hofdicht, terwijl de *beeldhouwer* deze officieele hof-redactie niet zou hebben gekend en zich zou hebben gericht naar een volksredactie, die, zoo zij al tot

[1]) O. c. I: 189 vlgg.

hofredactie zou zijn geproclameerd, lijnrecht zou hebben gestaan tegenover die andere, echte hofredactie. Een dergelijke constructie kan men natuurlijk niet aannemen, of men begeeft zich daarbij op een glibberig terrein, waar geen enkel vast punt steun biedt. Houdt men zich echter aan de opvatting, dat de kakawin aan de midden-javaansche hoven *niet* bekend was, dan staat men op vaster bodem en vindt men steun in enkele hier nader te noemen feiten.

Ten eerste herinner ik er aan, dat Kern den dichter van de kakawin gedegen kennis van het Sanskrit ontzegde. Hierdoor wordt het al zeer waarschijnlijk, dat hij gebruik moet hebben gemaakt van een vertaling. Welke vertaling mag worden verondersteld te zijn ontstaan in den tijd van Dharmmawangça, aangezien wij nu eenmaal weten, dat in deze periode de indische verhalenstof voor het javaansche publiek werd opengelegd in javaansche vertalingen.

Ten tweede merk ik op, dat alle zelfstandige bewerkingen van die indische verhaalstof, voorzoover zij gedateerd of dateerbaar zijn, vallen in een tijd na dien van het vertalen dier stof in het Javaansch. Waar deze „vertaal-periode" echter weder valt nà de periode, waarin de heer Poerbatjaraka de kakawin wil laten ontstaan, zou deze laatste geheel los komen te hangen en als het ware voor haar tijd geboren zijn.

Ten derde wijs ik erop, dat zulk een zelfstandige bewerking van de indische verhaalstof in de kaḍirische periode haar natuurlijke parallel vindt in de beeldende kunst, waar de stijl zich zeer ver van dien der middenjavaansche periode heeft verwijderd en een sterker indonesisch karakter heeft aangenomen, terwijl de inhoud gelijk is gebleven, zoodat het voorkomen van de kakawin Rāmāyaṇa in de midden-javaansche periode een stylistische ongerijmdheid zou moeten heeten, evengoed als het (dan ook niet geconstateerde) voorkomen van oostjavaansche stijl-elementen in de reliefs van de Lara Djonggrang-groep.

Natuurlijk blijft de mogelijkheid open om aan te nemen, dat de kakawin veel ouder zou zijn, dan men eerst wel wilde gelooven. Die mogelijkheid heb ik ook open gelaten, toen ik aannam, dat zij in de eerste helft van de kaḍirische periode kan zijn gedicht [1]). Mijn

[1]) Rāmalegenden I: 233 noot 89. Kern stelt de kakawin in den aanvang van de 13e eeuw. Poerbatjarakas opmerking, dat ik Kerns meening vrijwel ongewijzigd zou hebben overgenomen is dus niet nauwkeurig. (Gedenkschrift 1926: 266) Zie nog *Berg*, Inleiding tot de studie van het Oud-Javaansch, Soerakarta 1928: 53 noot 2, bij wiens meening ik mij aansluit. Zie echter vooral *R. G(oris)* in Djawa 1927: 268 vlgg.

bezwaar geldt echter niet zoozeer het toekennen van een hoogeren ouderdom, waarvan ik den terminus a quo dan toch zou willen zien aangegeven door de vertaal-periode van Dharmmawangça, als wel het aanwijzen van Midden-Java als geboortegrond. Hiertegen pleit thans meer, dan de heer Poerbatjaraka er vóór heeft aangevoerd.

III.

Het hoofdbeeld van tjaṇḍi Sewoe.

Nu door de reconstructie van een der bijtempeltjes van het tjaṇḍi Sewoe-complex de aandacht opnieuw op deze belangrijkste buddhistische groep in het Prambanansche is gevallen, wil ik hier even terugkomen op een vondst, die in het Oudheidkundig Verslag van 1927 is opgenomen, doch door de in verhouding tot de belangrijkheid ervan wel wat simpele wijze, waarop dit geschiedde, niet die belangstelling ondervond, die zij verdiende.

Het vinden van fragmenten van beelden, hetzij van brons, hetzij van steen, is bij tjaṇḍi Sewoe nooit erg veelvuldig geweest. Een enkele vingertop, een hand, wat scherven, dat is alles, wat dit geweldige complex heeft opgeleverd. Ook bij de deblaijeering door van Erp in 1908 bleef de oogst ver beneden de verwachting, gezien de vele tientallen van bronzen beelden, die de hoofdtempel alleen reeds moet bevat hebben. Een en ander komt goed overeen met den desolaten toestand, waarin deze ruïne verkeert, de toestand van een volslagen tot op het hemd uitgeschud en beroofd persoon, wien zelfs niet de minste bedekking voor zijn naaktheid en armzaligheid is gelaten. Naakt en armzalig verheffen zich de berooide muren boven het met brokken steen bezaaide veld en zelfs de reconstructie van dat eene hoektempeltje, verloren in de massa van ruïnen, kan nauwelijks een glimp van vroegere vormen meer voor den geest brengen, ja, laat het gemis der andere sterker gevoelen. De tooi, afgestort door aarbevingen, is een offer geworden van winzucht. In de muren en fundeeringen der omringende suikerfabrieken steken de duizenden steenen, die oogenschijnlijk in het niet zijn opgegaan en wier afwezigheid den bezoeker zich verwonderd doet afvragen, waar toch zooveel kubieke meter massieve steen kan zijn gebleven. Lang tevoren waarschijnlijk waren reeds de beelden van den hoofdtempel omgesmolten tot, ja tot wat? Gamĕlans, pieken? Of tot brons voor sieraden, bij karrevrachten weggehaald uit de puinhoopen? Wanneer? Door wie? Maar zelfs de steenen beelden, voor ander

materiaal dan dat om mede te bouwen (de javaansche huizen hebben ze niet noodig, daar zij òf van hout òf van bamboe zijn gemaakt) onbruikbaar (tenzij voor wegverharding in den grooten postweg), waar zijn zij gebleven? Twee honderd en veertig groote, bijna levensgroote buddha-beelden moeten er in de bijtempeltjes hebben gestaan en thans zijn er nog slechts een dertigtal van overgebleven. Of heeft men ook hier het brons op ruime schaal toegepast en zijn die weinige steenen beelden de overblijfselen uit die tempeltjes, die door minder krachtige beurzen werden gewijd aan den Buddha? Onmiskenbare aanduidingen voor de aanwezigheid van dergelijke bronzen beelden ook in de bijtempeltjes (inkassingen op het lotuskussen) zouden erop kunnen wijzen. En dat zulke kleinere bijtempels niet op kosten van den vorst of het rijk werden opgezet, doch even zoovele gaven van vrome (of op vorstengunst beluste) personen waren, kan onomstootelijk blijken uit de weinige opschriften, die zijn aangetroffen en die spreken van „een gift van N. N." en dergelijke. Zoo blijft ons niet veel meer over dan de zekerheid, dat in den jongsten tijd (het einde van de vorige eeuw) het complex tot goedkoope steengroeve voor de bouwers van suikerfabrieken zal hebben gediend [1]), en de veronderstelling, dat in ouden tijd, misschien in dien van de oostjavaansche suprematie over Midden-Java, wegvoering van kostbaar en bruikbaar bronsmateriaal aan de orde van den dag zal zijn geweest. En wij zullen wederom hebben te berusten.

Helaas kunnen ons de povere resten van al dat brons, die door de slordigheid der tempelroovers zijn achtergelaten en door de naarstigheid der archaeologen zijn opgespoord, niet veel vertellen van den aard der beelden, die er hebben gestaan. Behalve in één geval en dat is nu juist het bovengenoemde [2]).

In 1927 werd ik door Pangeran Hadiwidjojo van Soerakarta attent gemaakt op de vondst van enkele zeer eigenaardige stukken brons, blijkbaar van een groot voorwerp afkomstig, welke vondst had plaats gehad in een desa, ± 3 paal ten noordoosten van tjaṇḍi Sewoe. Een

[1]) In 1926 biechtte mij een der vroegere administrateurs van de tabaksonderneming „Sorogedoeg" eerlijk op, dat hij bij het aanleggen van waterleidingen, wegen, sluizen en bruggen en bij het bouwen van schuren uitsluitend gebruik liet maken van tjaṇḍi-steenen, waarbij echter de bepaling gold, dat geornamenteerde steenen niet werden aangenomen. Niet uit spijt over het verloren gaan van het ornament, doch uit de overweging, dat dat ornament anders zou moeten worden weggekapt en dus kostbaar zou worden. Hoeveel ge-ornamenteerde steenen zullen daarbij niet ont-ornamenteerd zijn geworden? Zie nog N. B. G. 1886: 59.

[2]) O. V. 1927: 27/28.

Fragmenten van den verdwenen Buddha van tjaṇḍi Sewoe bij Prambanan.
Foto Ohkl. Solo.

door ons nader ingesteld onderzoek ter plaatse bracht niets anders aan het licht dan enkele tjaṇḍi-steenen, welke echter in die geheele streek verspreid worden aangetroffen.

De bedoelde fragmenten (thans in het Museum Sriwedari te Solo) bestonden uit willekeurig gebroken stukken brons van groote dikte (op sommige plaatsen tot 5 cm, zooals de afbeelding laat zien), aan de concaaf gebogen zijde glad, aan de convex gebogen zijde bezet met spiraalfiguren, niet ongelijk aan wat in de omgangstaal der huismoeders „schuimpjes" heet. Op het allereerste gezicht wist ik met deze eigenaardige fragmenten geen raad, doch al zeer spoedig werd het duidelijk, dat wij hier met een stuk van den schedel van een buddha-beeld te doen hadden. De aard der welving deed veronderstellen, dat het een achterhoofdsfragment was. De grootte der „krullen", gemiddeld 5—6 cm diameter, kon de grootte van het geheele beeld (van zitvlak tot kruin) eenigszins doen benaderen, aangezien de krullen van den buddha uit tjaṇḍi Mĕndoet 3,5—4,5 cm. meten en dat beeld van zitvlak tot kruin ± 2 M. meet. Ons beeld zou dus 3 à 4 M. hebben bedragen. Of het in staande of zittende houding, met gekruiste of afhangende beenen moet worden voorgesteld, is natuurlijk uit de fragmenten niet op te maken. Toch zullen wij daaromtrent zoo goed als zekerheid kunnen verkrijgen.

De vraag, die wij ons thans hebben voor te leggen, is: waar komt dat beeld vandaan? Een vraag, die gemakkelijker is op te lossen, dan het lijkt. Immers, zulk een kolossaal beeld zal zeker niet zijn opgesteld geweest in een houten pĕṇḍapa of onder den blooten hemel. De tempel, binnen welks muren deze Buddha zal hebben vertoefd, moet zelf van groote afmetingen zijn geweest, met name de tempelkamer. Vanzelf vallen dan de kleinere tempels af: de tjaṇḍis Loemboeng, Boebrah, Asoe, Lor, Koelon, Sadjiwan, Sari, Plaosan, enz., terwijl eigenlijk alleen overblijven de tjaṇḍis Kalasan, Lara Djonggrang en Sewoe. De eerste valt vervolgens af, aangezien zich daar een Tārā-beeld moet hebben bevonden, welke figuur nimmer dergelijke haarkrullen bezit, terwijl de tweede afvalt omdat het oorspronkelijke beeld er nog steeds staat. Blijft over tjaṇḍi Sewoe.

Nu wil het geval, dat Brandes uitvoerig heeft aangetoond, dat zich in de tempelkamer van Sewoe een zittend, ongeveer 4 M. hoog, bronzen buddhabeeld moet hebben bevonden, waarvan echter geen spoor kon worden achterhaald. Welnu, onze fragmenten, op betrekkelijk geringen afstand van deze tempelgroep gevonden, wijzen op een bronzen buddhabeeld van ongeveer 4 M. hoogte (voor het

geval zittend uitgebeeld), welk beeld dus, het volgt uit het bovenstaande, in geen andere tjaṇḍi dan die van Sewoe kan zijn opgesteld geweest.

Brandes' gissing kan dus als juist worden gekenmerkt [1]).

Ik zou mij echter aan onvolledigheid schuldig maken, zoo ik niet nog de twee plaatsen, waar weliswaar geen tjaṇḍis voorkomen, doch beelden werden gevonden en die op niet al te grooten afstand van tjaṇḍi Sewoe gelegen zijn, op de mogelijkheid van huisvesting van onzen bronzen buddha toetste.

Beide plaatsen liggen aan de andere zijde van de rivier de Opak en dicht bij den grooten weg. De eene bevindt zich dichtbij de desa Bogĕm, de andere bij de desa Raṇḍoe Goenting. In beide gevallen zijn geen sporen van tjaṇḍis ontdekt, hoewel de beelden er toch op wijzen, dat daar eenmaal tempels en zelfs tempels van niet onbelangrijke afmetingen hebben gestaan [2]).

Op de eerste plek is een zeer groote Awalokiteçwara gevonden, die door zijn verhouding tot de overige daar aangetroffen of vandaar afkomstige beelden ons ervan kan overtuigen het hoofdbeeld geweest te zijn van zijn tempel. Waarmede deze plaats dus niet meer voor den bronzen buddha in aanmerking kan komen.

Voor de andere plek kan geen hoofdbeeld met absolute zekerheid worden aangewezen, doch de aanwezigheid van meerdere steenen beelden, die als nevenbeelden in aanmerking komen, doet ook een steenen hoofdbeeld veronderstellen; de tjaṇḍis Kạlasan en Sewoe hebben ook in hun hoofdtempel geheel bronzen groepen gehad, behalve dan op de tempelkop, waar zij wellicht om klimatologische redenen door steenen beelden zijn vervangen. Daarbij wijzen de voorhanden sporen van den oorspronkelijken tempel niet op een dergelijk grootsch gebouw, dat het een bronzen beeld van de grootte van den Buddha van Mĕndoet zou hebben bevat. Zonder in het geval van Raṇḍoe Goenting met absolute zekerheid te kunnen spreken, kunnen wij het toch zoo goed als zeker beschouwen, dat het bronzen beeld, waarvan de stukken eenige palen be-oosten tjaṇḍi Sewoe zijn opgegraven, niet in dezen tempel van Raṇḍoe Goenting zal hebben gestaan.

En zoo blijft Brandes' gissing in de vondst der fragmenten een hechten steun behouden en kunnen wij bij de behandeling van de tempelkamer van tjaṇḍi Sewoe met meer stelligheid over het kolos-

---

[1]) O. R. 1904: 159 vlgg. pl. 64 vlgg.

[2]) Zie *IJzerman.* Beschrijving enz. 34 vlgg.

sale bronzen zittende buddha-beeld spreken, dat zich daar eenmaal moet hebben bevonden en waarvan het gelukkig toeval eenige achterhoofdsfragmenten voor het nageslacht heeft gespaard.

IV.

De ouderdom van tjaṇḍi Sewoe.

Zooals men weet, zijn er op het tempelterrein van tjaṇḍi Sewoe eenige inscripties gevonden, die aanwijzingen geven omtrent het ontstaan der bijtempeltjes. Twee ervan luiden: „Gawai i manungku" en „Gawai iyanggĕhan". Waar wij in het laatste woord misschien den Samgat Anggĕhan moeten zien, lijkt het mij voorzichtiger het woord gawai te vertalen met „Stichting" dan met „Werk", daarbij dus de nnadruk niet zoozeer leggende op het ontstaan van deze gift als wel op de gift zelf [1]). Een derde opschrift luidt: „mahāprattaya sang ragunting", door Brandes eerst gelezen met een ṛ in de plaats der u en vertaald met: „Gift van Ragṛnting" [2]). Elders is deze naam ook Ragarunting en Ranggānting gelezen. Het is mij echter niet mogelijk, afgaande op foto 805 B. G., iets anders te lezen dan Ragunting, waarin ra het honorifieke praefix en Gunting de eigenlijke naam of titel is. Moeilijkheden heeft misschien de soekoe onder de ga gebracht; het is een sierlijke naar rechts opgebogen krul, die Brandes waarschijnlijk aan een ṛ deed denken, hoewel deze juist naar den anderen kant pleegt omgebogen te zijn. De aanzet van deze krul, nl. geheel bovenaan de ga, is eveneens vreemd. Toch kan een blik op enkele oudere oorkonden als K.O.X.-lb in het woord tguh (802 Ç), het Baraboeḍoer-opschrift kuçala (T. B. G. XXXI: 264) en de oorkonde van Toek Mas [3]) ons leeren, dat zulk een naar rechts gebogen soekoe niet ongewoon was, ook al hebben wij hier met een bijzonder fraai en sierlijk exemplaar te maken. Waarschijnlijk heeft men die bocht naar rechts genomen teneinde een gelijkenis met de tjakra te vermijden.

Ik wijs intusschen op het voorkomen van den naam Goenting in dien van een desa of land Raṇḍoe Goenting; de naam wordt ook wel als tweede naam voor de suikerfabriek Tjandi Sewoe gebruikt. Weliswaar luidt de naam van den stichter van een der bijtempeltjes niet Raṇḍoe Goenting doch Ragoenting, doch ik vraag mij af of het niet mogelijk is dat door volksetymologie het later onbegrijpe-

[1]) Vgl. *Krom*. Inleiding I: 283, naar *Brandes* in N. B. G. 1886: 26.
[2]) N. B. G. 1898: 81 vlgg. verbeterd in idem: 176.
[3]) *Kern* V. G. VII: 201 vlgg.

lijke Ragoenting naar analogie van het nabijgelegen Raṇḍoe Sari zal zijn omgezet in Raṇḍoe Goenting. Voorzoover mij bekend is komt een raṇḍoe-soort bijgenaamd goenting niet voor. Tevens wijs ik daarbij op het feit, dat bij deze desa zich een tempel van buddhistisch karakter moet hebben bevonden, zoodat het in het geheel niet vreemd zou zijn, als de abt of priester van den tempel of het klooster van Raṇḍoe Goenting (toenmaals natuurlijk een anderen naam dragende) namens zijn klooster of tempel een tempeltje heeft gesticht in het groote Sewoe-complex. Hier gold dan onverminderd het „beter een goede buur dan een verre vriend" [1])!

Keeren wij echter tot ons schrift terug. Uit de stichting van een der bijtempeltjes door een waardigheidsbekleeder van Ragunting of, indien geen bepaald persoon bedoeld is, doch de tempel of het klooster of deszelfs desa, door het Heiligdom van Ragunting, kan volgen, dat tjaṇḍi Sewoe jonger moet zijn dan het laatst genoemde heiligdom. Kan hier het schrift eveneens op wijzen?

De lezer vraagt zich reeds af hoe een vergelijking mogelijk zal blijken, daar wij immers geen letter schrift hebben van dat geheel verdwenen heiligdom van Ragunting. Inderdaad, langs dezen weg zal het ook niet mogelijk zijn een antwoord op deze vraag te geven. Zij, die echter mijn gelijkstelling van den kariyāna paṇaṃkaraṇa uit de oorkonde van Kalasan met den rake panangkaran uit de in Soerakarta bewaarde oorkonde van Mantyāsih in de Kĕdoe hebben gelezen en de consequenties daarvan overwogen, zullen wellicht reeds begrijpen waar ik heen wil. Op grond van deze gelijkstelling toch is het waarschijnlijk geworden, dat de dynastie van Matarām de echte Çailendra-dynastie is geweest, aangezien de kariyāna zich çailendra-wangçatilaka noemt en de rake van denzelfden naam de tweede vorst uit de matarāmsche dynastie was. Later heb ik op dezen weg nog een eind verder afgelegd, doordat ik den grootvader van Balaputra van Çrīwijaya gelijkstelde met den van de oorkonde van Tjanggal bekenden Sañjaya, volgens de oorkonde uit de Kĕḍoe de eerste vorst van de matarāmsche dynastie en voor-

---

[1]) Dr. Pigeaud gist eenig verband met het raṇḍa Ragarunting uit de Tantu. Dat is een naam voor Dewi Sri als weduwe. (*Pigeaud*, Tantu Panggĕlaran 108, 174). Kan Ragarunting of, zonder geïnfigeerd ar, Ragunting een formatie zijn als Lara Djonggrang = Rara Djongkrang = Radjongkrang, de Slanke. Zoo zou dan deze tjaṇḍi-naam terug kunnen gaan op den stichtingstijd, weliswaar als naam van het Durgā-beeld, een vertaling van een der namen van die godin.

ganger van Panangkaran. Het materiaal zal men kunnen raadplegen zoodra het jubileumnummer van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap zal zijn verschenen [1]).

Uit de in verband met het bovenstaande te houden redeneeringen kan de waarschijnlijkheid voortvloeien, dat de Tārā-tempel van Kalasan, gesticht door een Çailendra-vorst, den tweeden uit de matarāmsche dynastie, in verband zou staan met diens echtgenoote, Tārā geheeten, die dan weer de dochter zou zijn van een koning Dharmmasetu, waarin misschien Dharmmapāla van Bengalen zou gezien mogen worden, den bekenden propagandist van het Mahāyāna. Weliswaar is het er nog verre van af dat deze gelijkstellingen voor bewezen kunnen gelden, doch, waar het hier een kwestie is met zeer verstrekkende consequenties, mogen wij het oog niet sluiten voor zelfs de kleinste mogelijkheid. Hoe dit ook zij, duidelijk blijkt echter, dat de ontplooiing van mahāyānistische werkzaamheid op Java en elders (Padangsche Bovenlanden, Malaka enz.) in de tweede helft van de 8ste eeuw A.D. samenvalt met het inhuwelijken van een Tārā geheeten, dus ongetwijfeld mahāyānistische prinses in de çiwaitische dynastie van Matarām, en zeer waarschijnlijk niet te danken is aan eenige krachtsontplooiing van het aan Java onderhoorige Çrīwijaya, doch rechtstreeksch zal zijn ontvangen vanuit een noord-indisch centrum. De plaats, waar deze propagandistische mahāyānistische werkzaamheid heeft plaats gevonden, is dan de omgeving van de tjaṇḍi Kalasan en inderdaad vinden wij aan de tjaṇḍis Kalasan en Sari benevens de beelden uit de onmiddellijke omgeving de sporen van een zeer sterke verwantschap met Nālandā-oudheden uit dezen tijd, sterker dan elders op Midden-Java worden aangetroffen.

Deze stijlovereenkomst gaat echter gepaard met het merkwaardige feit, dat de oorkonde van Kalasan meer dan andere oorkonden „klassiek-indisch doet". Het schrift is niet het gebruikelijke oudjavaansche, doch een prae-nāgarī, dat letterlijk zoo op de oudheden van Nālandā wordt aangetroffen, terwijl de namen van den vorst en zijn ambtenaren worden gesanskritiseerd: men leest niet van çrī mahārāja rake panangkaran (wat trouwens in de maat niet mogelijk zoude zijn) doch van çrī mahārāja kariyāna paṇaṃkaraṇa, waarbij vooral de gelingualiseerde ṇa eenigszins komisch aandoet en doet denken aan onze Voetiussen, Cruquiussen en andere -ussen. Ook

[1]) Eenige voorloopige mededeelingen vindt men in Indian Art and Letters (India Society, London) 1928 second issue.

de oer-indonesische termen pangkur, tawan en tirip worden pangkura, tawāna en tiripa, eveneens geheel naar de maat. Alles wijst dus ten duidelijkste op een sterk uitheemsch karakter. Van dit centrum nu uitgaande zouden wij dus mogen verwachten, dat een propaganda voor het Mahāyāna zich naar Oost en West verbreidde. Inderdaad zien wij dan ook in het Westen de groep van Baraboeḍoer en in het Oosten die van Sewoe, beiden van een onmiskenbaar propagandistisch karakter [1]). Dat wij hierbij met een javanisatie van het vreemde mahāyānistische systeem te doen hebben, kan uit allerlei elders door mij bijeengezette gegevens volgen [2]), terwijl ik er tevens de aandacht op vestig, dat zoowel tjaṇḍi Baraboeḍoer als tjaṇḍi Mĕndoet en tjaṇḍi Sewoe inscripties opleverden, die in oudjavaansch schrift gesteld waren, niettegenstaande de meesten ervan als taal het Sanskrit bezigden. Geen prae-nāgarī, dat deftig en „buitenlandsch" aandoet, doch de letters der voorvaderen en, althans bij tjaṇḍi Sewoe ook de taal van het land.

Nu oordeelt Krom in zijn Inleiding dat het schrift van de inscripties van tjaṇḍi Sewoe zou behooren tot het eerste gedeelte van de negende eeuw [3]). Later zou het ook niet gesteld hebben kunnen worden, wilde de theorie omtrent de soematraansche overheersching op Midden-Java niet in het gedrang komen. Vergelijken wij het met het schrift van een oorkonde als die van Pĕrĕng, uit de onmiddellijke omgeving, doch uit later tijd, dan zouden wij het echter zelfs in de tweede helft van die eeuw kunnen stellen. Het eenige werkelijke verschil tusschen het schrift van beide inscripties is gelegen in het feit, dat bij de Sewoe-inscripties de ha, sa en pa in het boveneinde van het eerste been een knik vertoonen, die bij de oorkonde van Pĕrĕng niet wordt gevonden, *doch eerder op een latere dan op een oudere periode zou kunnen wijzen.* Vroeger zou zulks onvereenigbaar geweest zijn met den eigen aard van de soematraansche periode op Java, die een in zichzelf afgesloten geheel diende te vormen en geen tusschenliggende çiwaitische oorkonden duldde. Thans, indien men althans met mij de çiwaitische matarāmsche dynastie als de çailendradynastie aanziet en buddhistische werkzaamheid aan vreedzame invloeden van propagandistischen aard van buiten toeschrijft, is er

---

[1]) Voor de groep van Baraboeḍoer heb ik dat aannemelijk gemaakt in mijn bij Kolff & Co. te verschijnen werkje over dat monument, getiteld: Tjaṇḍi Baraboeḍoer, Naam, vorm en beteekenis.
[2]) Zie bovengenoemd werkje.
[3]) Inleiding I: 283.

niet het minste bezwaar tegen het plaatsen van een buddhistisch opschrift, zelfs aan tjaṇḍi Sewoe, nà een oorkonde van Pĕrĕng; al wil ik hiermede nog niet zeggen, dat het opschrift van Sewoe zonder twijfel nà dat van Pĕrĕng *moet* gedateerd worden. Ter adstructie voor de mogelijkheid van een dateering in de tweede helft der negende eeuw wil ik wijzen op het facsimile van K. O. I., plaat I (841 Çaka = 919 A. D.) in het bijzonder regel 2 de sa van alas, regel 3 de ha van kasugihan, regel 4 de ha van tĕhĕr, regel 6 de ha van wḍihan, regel 7 de pa van pu paṇḍamuan, regel 9 de pa van tirip, regel 10 de ha van tuhān, regel 10 de sa van sawitra, regel 11 de ha van tuhān, de pa van pulung en de ha van kabinihajyan, regel 13, de pa van parujar enz. enz. alles letters met de voor het opschrift van Sewoe typeerende knik. Dat neemt natuurlijk niet weg, dat het schrift van Sewoe iets ouder kan zijn, hetgeen door het voorkomen van enkele andere letters wel wordt gewaarborgd, doch een zeer hooge ouderdom wordt daarmede onwaarschijnlijk en met name een ouderdom, veel grooter dan die van de oorkonde van Pĕrĕng uit 863 A. D.

Een en ander komt dus goed overeen met de resultaten van de boven besproken gelijkstelling der Çailendras met de matarāmsche dynastie, die een langzame uitbreiding van de mahāyānistische propaganda vanuit Kalasan en omgeving waarschijnlijk maakt, doch tevens met allerlei interne gegevens. Een der voornaamste hiervan is wel het onmiskenbare feit, dat tjaṇḍi Sewoe en tjaṇḍi Baraboedoer in opzet elkaars evenbeeld of aanvulling zijn, terwijl uit beiden blijken kan, dat het gevolgde systeem belangrijk van het klassiek-indische afwijkt, met name in de verhouding van dhyānibuddhas tot dhyānibodhisattwas [1]). En de aard van die afwijkingen is een javaansche.

1) Zie „Tjaṇḍi Baraboedoer, Naam enz.". Bij beide systemen staan namelijk de dhyānibodhisattwas hooger dan de dhyānibuddhas, geheel in overeenstemming met het systeem van den Sang Hyang Kamahāyānikan, dat sterk javaansch getint is. In de Sewoe-groep hebben wij een centralen buddha met omringende bodhisattwa-groepen in één maṇḍala vereend, terwijl eerst dan de dhyānibuddhas in de bijtempeltjes komen, lager in rang, want lager geplaatst. Bij Mĕndoet hetzelfde verschijnsel: naar de grootte (volgens oostersche opvattingen = rang) komt eerst de buddha, dan komen de beide bodhisattwas en ten slotte pas de dhyānibuddhas.

Er zijn nog meer zaken, die erop zouden kunnen wijzen, dat de omgeving van tjaṇḍi Kalasan de oudste mahāyānistische streek is. Brumund verklaart uitdrukkelijk, dat het Awalokiteçwara-beeld van Bogĕm niet zoo kolossaal is als de drie beelden van tjaṇḍi Mĕndoet doch „keuriger en meer geëvenredigd gehouwen". Een dergelijke opmerking wijst op een stijl, die dichter staat bij de Kalasansculptuur dan bij het iets grovere werk van de overige zuid-midden-

Zoo blijft dus de mogelijkheid bestaan, dat de uitvoering van het grootsche plan van tjaṇḍi Sewoe later heeft plaats gehad, dan men eerst wel kon aannemen en dat men hiervoor de tweede helft van de negende eeuw, althans wat een der bijtempeltjes betreft, kan aanwijzen. Beperking tot de eerste helft van die eeuw zou dan, zoowel om palaeografische redenen als tengevolge van mijn opvattingen aangaande de identiteit der Çailendra's niet meer behoeven plaats te vinden.

V.

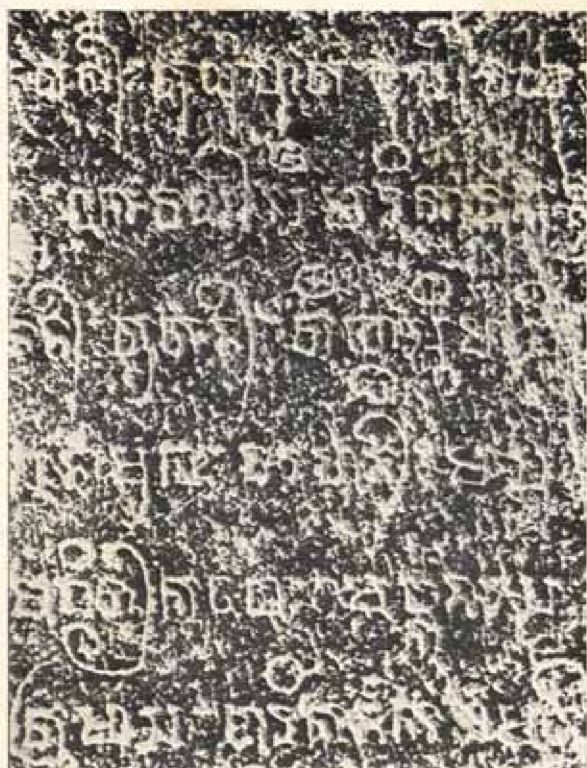
De ouderdom van den Akṣobhya van Goṇḍang Lor.

In 1920 heeft Dr. F. D. K. Bosch een zeer lezenswaardig en voor onze kennis van de hoogere geestelijke ambten tijdens Ayam Wuruk hoogst belangrijk artikel geschreven naar aanleiding van de inscriptie in het Sanskṛit, voorkomende op het voetstuk van den Akṣobhya van Goṇḍang Lor (Kalangbret, Toeloengagoeng, Kĕḍiri) [1]. De conclusies, waartoe de schrijver met betrekking tot de identificeering van den in die inscriptie genoemden vorst en dus de dateering van het stuk kwam, waren onder andere de volgende.

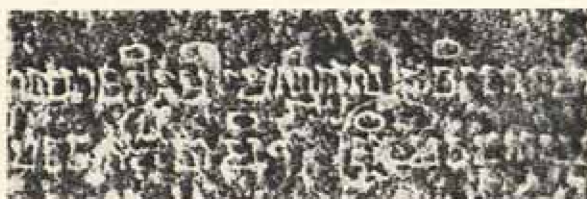
De bedoelde vorst, Dharmmawangça Kṛtawarddhana, die zich door den wijpriester Çrighana tot Jina Akṣobhya heeft laten wijden en dit feit in de inscriptie heeft laten vastleggen, kan niemand anders geweest zijn dan de vader van Ayam Wuruk, de bekende kṣatriya

javaansche tjaṇḍis. Het sterkst wijzen echter mijns inziens op min of meer directen invloed van Indië de eigenaardige, voor de late Gupta-periode typische scherpbelijnde wenkbrauwen, die naar buiten toe vrij sterk oploopen. Zulks vindt men aan de beelden van Kalasan en Sari, terwijl ook het antefix-werk in samenstelling en verwerking veel dichter bij dat van Nālandā-oudheden staat dan dat van Sewoe of Baraboeḍoer. Ook de voortreffelijke bhangga in de Sari-bodhisattwas wijst in dezelfde richting. Een gezet onderzoek naar aanleiding van deze nieuwe gezichtspunten in voortdurende vergelijking met Nālandā-materiaal kan ik hier helaas niet ondernemen, belooft echter zeer loonend te zijn.

[1]) T.B.G. LIX (1920): 498—528. *Moens* heeft in T.B.G. (1921): 78 vlgg. getracht aannemelijk te maken, dat geen Akṣobhya, doch een Ratnasambhawa in het beeld moet worden gezien. Waar zijn redeneering ervan uitgaat dat hier Kṛtawarddhana van Majapahit zou zijn bedoeld (hetgeen, zooals wij beneden zullen zien, niet juist kan zijn) lijkt het mij beter ons voorloopig bij de oude benaming te houden. Het blijft natuurlijk mogelijk, dat een andere figuur bedoeld zoude zijn (de resten der handhouding geven mijns inziens geen uitsluitsel), ja zelfs is de waarschijnlijkheid aan de zijde van Moens' hypothese.

a.

b.

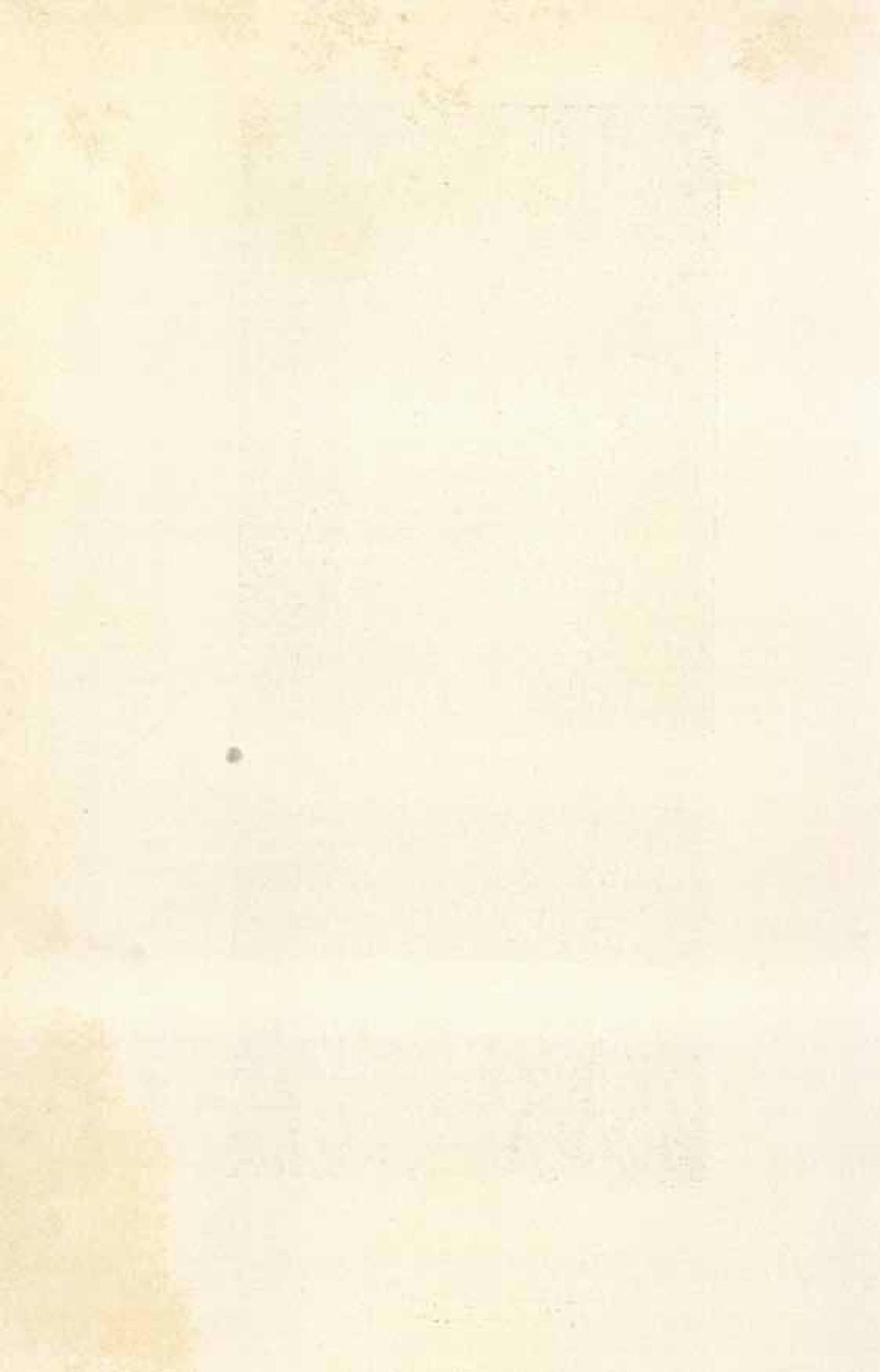
c.

a. Fragment uit oorkonde B 12 (1060 A.D.).

Foto Ohki. Solo.

bc. Fragmenten uit het opschrift op den Akṣobhya van Goṇḍang Lor.

Foto O. D.

Cakradhara of Cakreçwara, als prins-gemaal den titel dragende van Kṛtawarddhana. „We zullen nu ook niet meer behoeven te aarzelen" zegt Bosch „den Dharmmawangçakṛtawarddhana van de beeldinscriptie met den Majapahitschen Kṛtawarddhana, den „vorstvader", te identificeeren". De voornaamste reden voor deze idenficatie wordt geacht gelegen te zijn in het feit, dat de in de inscriptie voorkomende Çrīghana wèl uit den tijd van Kṛtawarddhana bekend is, doch niet uit dien van Dharmmawangça, Erlangga of een van diens opvolgers, waaraan men eveneens zou willen denken. Het is dan ook deze Çrīghana, die den schrijver brengt tot zijn zoo belangrijke uiteenzettingen betreffende het ambt van dharmmādhyakṣa. Een minder krachtige reden wordt dan nog gevonden in het feit, dat de vader van Ayam Wuruk eveneens buddhist was; feitelijk zijn dit de eenige vaste punten. Al het andere is slechts getoetst op strijdigheid met deze opvatting.

Naar mijn meening heeft de schrijver echter daarmede twee belangrijke punten buiten beschouwing gelaten, welke ik hieronder aan een nader onderzoek zal onderwerpen en die, vergis ik mij niet, zich zoo zeer tegen de aanname van Bosch' veronderstelling verzetten, dat zelfs het voorkomen van den functionaris Çrīghana geen geldige reden voor de identificatie meer mag worden geacht. Tevens zal ik in staat zijn het stuk in de periode te rangschikken, waar het inderdaad thuis hoort; hetgeen de aanleiding tot deze publicatie is geweest.

In de eerste plaats mag het dan bevreemding wekken, dat de „hoogste Jīna-wijding", die tot Akṣobhya, plaats heeft met den vader van Ayam Wuruk, die nimmer een zelfstandig regeerend vorst is geweest. Met deze hoogere wijdingen is in de oudjavaansche geschiedenis zeer spaarzaam gehandeld, terwijl er voldoende reden bestaat om voorloopig aan te nemen, dat men hen slechts toepaste op personen, die, om een indische parallel te zoeken, in aanmerking kwamen voor het houden van een açwamedha. Die indruk krijgen wij in het bijzonder als wij bij Prapañca lezen: „. . . dharmmeṣṭāpagĕh ing Jinabrata . . . nāhan hetu ni tus ni tus nira paḍaikacchatra dewaprabhu" [1]) en in de wijdings-inscriptie van Kṛtanagara zelve: „hitāya sarbasatwānāṃ prāgewa nṛpates sadā / saputrapotradārasya kṣityekībhāwakāraṇāt //" [2]). Of de wijding is de bekroning van het

[1]) Nāgarakṛtāgama zang 43 : 4 : ed.
[2]) *Kern* V.G. VII: 191.

Mahārāja-schap, of zij bevestigt dit voor de komende tijden en geslachten. Als wij dan ook de uitvoerige beschouwingen lezen, die door Moens zijn gewijd aan de wijding van Kṛtanagara en die zoozeer verhelderend hebben gewerkt op ons inzicht in deze zaken, kan er geen twijfel meer aan bestaan, dat zulk een wijding en speciaal die tot Akṣobhija, slechts den allerhoogste in den Lande, den Oppervorst, zal zijn toegekomen [1]). En ten eenenmale ondenkbaar zou zulk een wijding zijn bij een persoon, die geen enkel recht kon laten gelden op den troon en leefde tijdens het bewind van een werkelijk oppervorst, zonder met dezen in openlijken onmin te verkeeren. Zulks zou de absolute hoogheid van den laatste, in casu Ayam Wuruk, in gevaar brengen. Te meer, waar hier het mahārāja-schap van den zoon niet te danken is aan den vader, die de wijding zou hebben ondergaan, doch aan de moeder.

In de tweede plaats wil ik op iets geheel anders wijzen. Bosch zegt in den aanvang van zijn artikel: „Zooals men heeft opgemerkt is de inscriptie ongedateerd. Onzekere aanwijzingen gelegen in de determinatie van het schrift en de vindplaats een oogenblik buiten beschouwing latend, heeft men als eenig middel ter dateering de persoonsnamen, die in den tekst voorkomen". Daargelaten dat de stijl van het beeld toch ook nog wel eenig gewicht in de schaal zou kunnen hebben gelegd, moeten wij tot onzen spijt constateeren, dat de schrijver de belofte, neergelegd in het „een oogenblik buiten beschouwing latend", niet heeft gehouden. Nergens toch wordt op het gebruikte schrift teruggekomen.

Ware dit wel het geval geweest, zoo zou misschien het dan volgende betoog ongeschreven gebleven zijn en daarmede ware ons, die de waardevolle opmerkingen betreffende het dharmmādhyakṣa-schap op hoogen prijs stellen, een slechte dienst bewezen.

Kort gezegd komt het resultaat van een nadere beschouwing van de gebezigde schriftsoort neer op de overtuiging, *dat de inscriptie moet dateeren uit de tweede helft van de 11de eeuw A. D.* Van een identificatie met Kṛtawarddhana kan dan natuurlijk geen sprake zijn.

Voor hen, die geen vreemdeling zijn in de schriftkunde van het oude Java, voeg ik hierbij een gedeelte van den tekst van ons beeld, naast een stuk uit de oorkonde B 12, volgens Krom dateerend uit 1060 A. D. [2]). In het bijzonder beveel ik voorts aan de vergelijking

---

[1]) T. B. G. 1924: 521 vlgg. en in het bijzonder pag. 532 vlgg.

[2]) Catalogus *Groeneveldt* pag. 376. *Krom*, Geschiedenis 266, 278/279.

met een oorkonde als die van Ngantang uit 1135, dus uit een later deel van de kaḍirische periode [1]). Ik behoef slechts te wijzen op de vormen van de na en de ma, die bij de Goṇḍang-Lor inscriptie en B 12 gelijk zijn, terwijl de na van Ngantang reeds de bekende krul vertoont. Ook de ka en ta laten groote verschillen constateeren, terwijl de paten op geheel andere wijze is aangebracht. Nog sterker wordt het verschil, indien wij er een oorkonde uit den tijd van Kṛtawarddhana zelf naast leggen, bijvoorbeeld de bekende Singasari-inscriptie van Mpu Mada [2]). Hier is het aanwijzen van verschilpunten zelfs geheel overbodig.

Is op grond van het schrift dus een plaatsing in de 11e eeuw reeds zoo goed als zeker, er is nog iets, dat speciaal de tweede helft van die eeuw kan aanwijzen.

Ik breng namelijk hier even in herinnering, dat de koning, wiens oorkonde B12 ik boven als vergelijkingsmateriaal bezigde, zich noemt Rake Halu Çrī Samarotsāha Karṇnakeçana *Dharmmawangça* Kīrttisingha Jayantakatunggadewa, en regeerde ± 1060. Eenige jaren tevoren had geregeerd een andere Rake Halu, eveneens zich noemend *Dharmmawangça*, en niemand anders dan Erlangga, de schoonzoon van een derden *Dharmmawangça*. Op Bali regeert dan in de eerste helft van de eeuw een vierde Dharmmawangça, voluit geheeten Çrī *Dharmmawangça*warddhana Marakatapangkajasthānottunggadewa. En thans voegt zich hier nog een vijfde Dharmmawangça bij, zich noemend *Dharmmawangça* Kṛtawarddhana, wiens naam dus meerdere trekken van verwantschap vertoont met die der overige leden van deze groep. Waar het een vorst van Java moet zijn geweest, kan hij slechts nà Erlangga hebben geregeerd; dit moet dan echter vlak daarna geweest zijn, aangezien de latere kaḍirische vorsten den naam niet meer kennen. Of onze Kṛtawarddhana voor of na Kīrttisingha heeft geregeerd is voorloopig, zoolang de oorkonde van den laatste onuitgegeven blijft, niet uit te maken [3]).

Ten slotte, wat betreft den stijl van het beeld, nog de opmerking, dat deze zich, op grond van wat ik op Bali aantrof, zeer goed bij

[1]) O. J. O. LXVIII, afgebeeld op plaat 10.

[2]) Afgebeeld in „Cultuurgeschiedenis van Java in beeld" fig. 104.

[3]) Krom meent, dat uit het voorkomen van den naam Dharmmawangça kan worden afgeleid, dat wij hier te maken hebben met de Janggala-dynastie en niet met die van Kaḍiri, waarin de vorsten geheel andere namen hebben (Geschiedenis 279). De vindplaats van het Akṣobhya-beeld verzet zich hier niet tegen, daar in Kĕḍiri ook tjaṇḍis van majapahitsche vorsten gevonden zijn en over het algemeen die streek als hèt stamland schijnt te hebben gegolden.

de kaḍirische periode aansluit [1]). Waar echter de publicatie der resultaten van mijn Bali-onderzoek door oorzaken van formeelen aard ernstige vertraging ondervindt, ben ik nog niet in staat hier aan de hand van dat materiaal een en ander nader te adstrueeren.

VI.

De Goewa Tritis.

Een der weinig bezochte oudheden in het Toeloeng Agoengsche is de Goewa Tritis, welke zich in het Wadjak-gebergte bevindt. De oorzaak van deze geringe bekendheid is niet ver te zoeken en wordt gevonden in den steilen klim, die benoodigd is om vanuit de desa Tanggoeng de reeds van verre zichtbare groote breuk in het gebergte, waar de grotten zich bevinden, te bereiken. Hoepermans zegt: „Men gaat.... de zeer steile bergtop Tritis op met handen en voeten....”[2]). Verbeek spreekt van „den zeer steilen berg Boedek”[3]) en Knebel klaagt: „Met Raden Toemenggoeng Såsråwidagdå als reisgenoot, ben ik de steilte(!) van het Boedeg-gebergte een 1000 tal voeten gedeeltelijk opgesjord, gedeeltelijk opgestuwd, en toen ik dan uitgeput aankwam op een plateau enz.” [4]). Inderdaad is de klim tamelijk steil en vooral als men niet vroegtijdig op weg gaat, zeer warm; dat kan de reden zijn van de onbekendheid dezer grotten en misschien tevens van de onnauwkeurigheid, waarmede Knebel bij zijn beschrijving te werk ging. Voor touristen hebben zij weinig beteekenis en ook in oudheidkundig opzicht zijn zij niet zoo buitengewoon belangrijk, daar het natuurlijke grotten zijn, waarvan een enkele door het aanbrengen van baksteenen muurtjes in een aantal kamers is herschapen. Ik zou dan ook in mijn bezoek geen aanleiding vinden de pen op te nemen, ware het niet, dat mij daarbij bleek, dat de definitieve beschrijving bij Krom [5]) eenige onnauwkeurigheden bevatte. Deze beschrijving schijnt gebaseerd te zijn op hetgeen de bovenvermelde auteurs bericht hebben, met voorbijgaan van het door Hoepermans medegedeelde en is waarschijnlijk niet

[1]) Om dezelfde redenen ben ik ook van meening, dat het Blitarsche beeld van Ratnasambhawa, door Bosch aangezien voor een anderen wijdingsvorm van Kṛtawarddhana van Singhasari, eveneens in de kaḍirische periode thuishoort (*Bosch* in T. B. G. 1920: 526).

[2]) O. R. 1913: 329.

[3]) V. B. G. XLVI: 263.

[4]) O. R. 1908: 196.

[5]) Inleiding II: 51 vlg.

Beeld van den Goewa Tritis (1160 A.D.).

Foto Spies.

gecorrigeerd door een persoonlijk bezoek aan de grotten. Deze correctie moge dan hier volgen.

Ten eerste zij het mij vergund op te merken, dat de berg, waar de grotten zich bevinden, niet Boedĕk of Boedĕg heet, doch Tritis; althans de bewoners der beneden gelegen desa Tanggoeng noemden mij dezen naam, terwijl zij mij wisten te vertellen, dat de Boedĕk daarnaast was gelegen. Hoepermans leidt den naam Tritis af van de beteekenis „overhellen", hetgeen wel aan een misverstand zal zijn toe te schrijven. Een ieder, die de twee „druppen" heeft opgemerkt, die van uit den overhangenden rotswand naar beneden vallen in een ronden steenen bak en een vierkant gat van een steenplaat, die waarschijnlijk oorspronkelijk tot een yoni heeft behoord, zal begrijpen, dat wij hier moeten denken aan het titis, tĕritis, dat „druipen", „afdruppen" beteekent en ook voorkomt in de combinatie parang tritis. Deze drup bevindt zich vlak bij de voornaamste grot, de eigenlijke goewa tritis, waarnaar het geheele gedeelte van den berg zijn naam ontving.

Uit deze naamsafleiding kunnen wij dan verder besluiten tot de onwaarschijnlijkheid van Knebels theorie omtrent het eenmaal aanwezig zijn van pantjoerans. Niet alleen, dat op de plek, waar deze zich zouden hebben moeten bevinden om de door dezen schrijver voor een badplaats versleten „bak" te vullen, niets te vinden is van eenige waterloop, maar tevens zal ook het feit, dat de grot zijn naam aan de „drup" ontleende, onvereenigbaar zijn met de aanwezigheid van dergelijke pantjoerans. Bij het vrij spuitende water van pantjoerans zal die enkele „drup" toch niet zijn opgevallen en zeker zijn naam niet hebben gegeven aan het geheel. Daarenboven pleit de aard van deze rots ook al niet voor de aanwezigheid van een geregelde waterloop; de „drup" is bij de kaalheid en onbeboschtheid reeds wonderlijk genoeg. De „vierkante bak", die Knebel aanleiding gaf tot het opstellen van zijn hypothese, lijkt mij ten rechte een geplaveid plateau te zijn, voorzien van een muur en poort, dienende tot dagverblijf aan den kluizenaar, die zijn nachtverblijf in het binnenste van de grot had ingericht. Thans is dat plateau geheel door afgestorte aarde en stukken rots opgevuld.

Belangrijker correctie kan worden aangebracht op hetgeen wij bij Krom vermeld vinden met betreking tot de beeldfragmenten. Hoepermans spreekt van een „steenen beeld, zijnde een vrouw met 4 armen, zittende met op elkander geslagen beenen: de natuurlijke handen

waarvan de linker afgebroken, rusten zaamgevouwen in den schoot, de onnatuurlijke dragen brandende offers omhoog. Het hoofd afgebroken (hoog 8 palm). Op de achtersteen staat een inscriptie". Knebel zegt, dat hij vond „twee halve vrouwenbeelden (boven-helften), vierarmig, met achterstuk en glorie, groot ornaat, met oepawita. Het grootste vertoonde, op de achterzijde boven, de inscriptie 10.2, dat, in 1895 voor Dr. Verbeek nog duidelijk leesbaar was als Çaka 1082. Het heeft in elk der opstaande achterhanden een bloemstuk, terwijl de voorhanden zijn weggeslagen".

Verbeek zegt slechts: „Op het terras vóór de grot staan twee gebroken vrouwenbeeldjes met 4 armen, op het grootste aan de achterzijde het jaartal 1082 Çaka".

Het pleit niet voor den overdreven dienstijver van Knebel, dat hij zich, waar Hoepermans gesproken had van een zittend vrouwenbeeld, niet eens ervan heeft vergewist, dat hetgeen hij voor een boven-helft aanzag, misschien zijn voortzetting onder den grond had. Wie dit wel doet, bemerkt, dat het stuk rotsvast in den grond zit, hetgeen bij een los bovenstuk toch gemeenlijk niet het geval pleegt te zijn; bij mijn bezoek bleek het, nadat een begeleidende bewoner van de desa Tanggoeng de aarde en wat baksteenen had weggeruimd, een zittend vrouwebeeld te zijn, juist zooals Hoepermans dit beschreef. De inscriptie bevindt zich niet, zooals Knebel opgeeft, boven, doch juist beneden aan het achterstuk, iets boven het lotuskussen [1]).

Wat wij van de bloemstukken moeten denken, kan een blik op bijgaande foto ons leeren; rechts houdt de figuur een opwaaiende cāmara, links een lotusknop. Het is natuurlijk niet meer uit te maken of de figuur buddhistisch of çiwaitisch is geweest; het eerste wordt aannemelijk door de omgeving, die uitgesproken buddhistische kenmerken vertoont (Sanggrahan, Bajalangoe, tjaṇḍi Dadi enz.). De attributen zijn echter een slechte gids in dezen, daar de kans groot is, dat wij hier een of ander, door ṛṣi's bewaakt of vereerd bijzettings- of wydingsbeeld voor ons hebben.

In ieder geval hebben wij dus in nog even gaven toestand het beeld voor ons, dat Hoepermans daar reeds aantrof en dat is, waar de gedateerde stukken uit deze periode tamelijk schaarsch zijn, een gelukkige omstandigheid. Een integreerend deel van het geheel hebben de beelden zeker niet uitgemaakt; een spuierbeeld is het grootste

---

[1]) Als bijzonderheid van de inscriptie kan nog vermeld worden, dat de aanvangs-i van „1 Çāka 1082" wordt gevormd door een aksara gĕḍe plus een oeloe.

noch het kleinste geweest en zoo vervalt eigenlijk ook de aanleiding tot de vergelijking met Bĕlahan, welke Krom maakt. Zonder ontgraving van het terrein, welke ik aan den Oudheidkundigen Dienst van Nederlandsch-Indië warm aanbeveel, kan hieromtrent echter nog geen beslissing vallen.

VII.

Het zuidelijk nevenbeeld van tjaṇḍi Mĕndoet.

De beeldentrits van tjaṇḍi Mĕndoet is reeds herhaaldelijk het onderwerp van studie geweest, hoewel het nog nimmer gelukte een allen bevredigende oplossing te vinden voor de vraag, welke figuur in het zuidelijke nevenbeeld daarvan zoude zijn uitgebeeld. Op het oogenblik staan de meeningen van Krom en Moens zooal niet tegenover, dan toch naast elkaar. De eerste gevoelt meer voor een trits, samengesteld uit Awalokiteçwara - Buddha - Mañjuçrī, de tweede voor Awalokiteçwara - Buddha-Mañjuçrī - Wajrapāṇi [1]). Moens heeft in zijn voortreffelijke behandeling van de beelden van tjaṇḍi Mĕndoet, waarin hij voor het eerst de oude, gebrekkige determinatiemethode van buddhistische figuren middels uiterlijke kenteekenen zonder innerlijk verband met het wezen dier figuren heeft vervangen door een diepergaande methode, de argumenten van Krom, welke voor Mañjuçrī zouden moeten pleiten, voldoende weerlegd. Het sterkste was het voorkomen van een maansikkel achter het hoofd van den bodhisattwa; Moens toonde aan, dat dit op een vergissing moet berusten, daar inderdaad geen dergelijk attribuut aanwezig is. Tegen de figuur van Wajrapāṇi voert Krom geen ander argument aan dan het ontbreken van de wajra, tegen Maitreya het ontbreken van een stūpa in de hoofdtooi [2]). Een en ander werd, zooals gezegd, door Moens uitvoerig besproken en gedeeltelijk weerlegd, zoodat ik mij hier bepalen kan tot het aanvoeren van eenige overwegingen, die mijns inziens ten sterkste pleiten voor de aanwezigheid van Wajrapāṇi.

In de eerste plaats moet ik dan verwijzen naar de resultaten, welke ik kon boeken tengevolge van mijn onderzoek naar het systeem,

---

[1]) *Krom*, Inleiding I: 318 vlg., Geschiedenis 148 (waar de schrijver meer tot de meening van Moens schijnt over te hellen) en *Moens* in T. B. G. LIX: 569 vlgg.

[2]) *Krom* in Bijdragen 74 (1918): 422 vlgg.

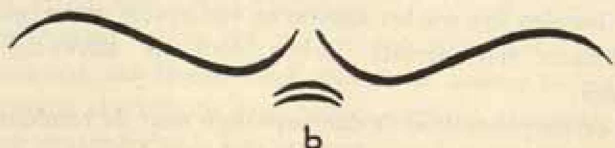
volgens hetwelk de godenfiguren van tjaṇḍi Baraboeḍoer over dat monument zouden zijn verdeeld [1]). Het bleek daarbij, dat het systeem van de Sang Hyang Kamahāyānikan, dus het Javaansche systeem, van toepassing kon worden geacht. Gezien de nauwe samenhang, die er tusschen de tjaṇḍis Mĕndoet en Baraboeḍoer bestaat, mogen wij dus wel aannemen, dat in dat geval datzelfde systeem ook op het eerste dier beide monumenten kan worden toegepast. En het behoeft dan waarschijnlijk nauwelijks meer vermelding, dat in dat systeem de Buddha vergezeld wordt door de bodhisattwas Lokeçwara (= Awalokiteçwara) en Bajrapāṇi [2]). Zoowel Krom als Moens hebben zich deze mogelijkheid niet duidelijk gerealiseerd en waren dus gedwongen in Indië, Tibet of elders naar voorbeelden te zoeken. Den lezer van mijn boven genoemd onderzoek zal het thans duidelijk zijn, dat wij echter voor alles naar inheemsche bronnen zullen dienen te zoeken en aan dezulken, zelfs indien zij zeer gebrekkig zijn, grooter waarde moeten toekennen, dan aan uitheemsche.

Mag het bovenstaande al een aanduiding zijn, die in de richting van Wajrapāṇi wijst, het ondervolgende bevat sterker argumenten.

Het is waarschijnlijk aan geen der beide bovengenoemde onderzoekers bij een bezoek aan de tjaṇḍi opgevallen, dat naast de verschillen in attribuut en handhoudingen ook nog een ander verschil valt te constateeren tusschen de beide bodhisattwa-figuren. Ware dit wel het geval geweest, dan hadden zij er ongetwijfeld gebruik van gemaakt. Dit verschil is gelegen in de gelaatstrekken.

a. Wenkbrauwen van den Awalokiteçwara uit tjaṇḍi Mĕndoet.

b. Wenkbrauwen van den Wajrapāṇi uit tjaṇḍi Mĕndoet.

De gelaatstrekken van Awalokiteçwara zijn geheel naar den eisch

---

1) „Tjaṇḍi Baraboeḍoer. Naam, vorm en beteekenis." Kolff & Co. 1929.

2) Uitgave *Kats* folio 53a.

der çānta-figuren; de wenkbrauwen vormen een dubbele boog, welke normaal verloopt; de neuswortel is normaal; de oogen zijn naar beneden gericht, d.w.z. de lijn van het boven-ooglid is horizontaal, met een flauwe uitbuiging naar beneden, terwijl zich daaronder de lijn van het beneden-ooglid bevindt in de gedaante van een maansikkel, met de rug naar onder. De mond is gewoon en het wangprofiel zeer zacht glooiend, terwijl de beharing (o.a. aan de tepels zichtbaar) uiterst flauw moet worden genoemd.

Vergelijken wij hiermede de trekken van de andere figuur, dan zien wij iets geheel anders.

Om te beginnen vormen de wenkbrauwen geen dubbele, normaal verloopende boog, doch zijn zij zeer duidelijk naar buiten opgetrokken, terwijl de uiteinden bij de neuswortel naar boven opwippen, zoodat het geheel een duidelijke accolade vormt. *Vlak onder het middelpunt van deze accolade bevindt zich voorts een ring-vormige verdikking aan den neuswortel*; de ooglijnen zijn zoodanig, dat die van het bovenooglid een maansikkel gelijkt, met den rug naar boven en die va nhet beneden-ooglid min of meer horizontaal verloopt. De lippen zijn breed en de mondhoeken eenigszins opgetrokken terwijl het wangprofiel zeer sterk gebogen is; de uitdrukking van het gelaat krijgt hierdoor iets hoonends. Niet onwaarschijnlijk dragen de bovenlippen een kleine snor, hoewel ik hieromtrent geen zekerheid kon verkrijgen; wel valt onmiddellijk op de sterke beharing rondom de tepels.

Het behoeft geen lang betoog om duidelijk te maken, dat al deze kenmerken van daemonischen aard zijn, en dus bij uitstek passen bij een figuur als die van Wajrapāṇi, die in later tijden bijna uitsluitend in krodha-vorm werd uitgebeeld. Zelfs zoude ik willen veronderstellen, dat wij hier voor ons hebben de eerste ontwikkelingsfaze op den weg, die Wajrapāṇi van den çānta- naar den krodha-vorm heeft doorloopen, hoewel het natuurlijk ook mogelijk is, dat de overal duidelijk verzachtende aard van de Baraboeḍoer-kunst uit een oorspronkelijk veel sterker daemonisch getinten Wajrapāṇi deze figuur heeft doen ontstaan [1]).

Het behoeft ook geen lang betoog om aan te toonen, dat zulk een onmiskenbaar daemonisch karakter in het gelaat (alle kenmerkende trekken van den lateren kāla-kop zijn reeds aanwezig, met uitzon-

---

[1]) Op deze geaardheid is in verband met de reliefs herhaaldelijk de aandacht gevestigd. Zie b.v. *Krom*, Inleiding I: 367.

dering van slagtanden en ronde oogen) [1]) in het geheel niet past bij Mañjuçrī noch bij Maitreya, dat wil zeggen niet in den tijd, waarom het hier gaat. De oorsprong van Wajrapāṇi uit hetzij een yakṣa, hetzij Indra, is daarentegen geheel in overeenstemming ermede en doet zelfs niets anders verwachten. De blauwe kleur, die deze figuur ook in çānta-vormen heeft, laat omtrent zijn daemonisch karakter geen twijfel over.

Of wij in dezen Wajrapāṇi van den Mĕndoet een lid der triratna moeten zien, hetzij de Dharma, hetzij de Sanggha, lijkt mij niet waarschijnlijk. Zijn plaatsing aan de linkerkant van den buddha en zijn daemonisch karakter pleiten voor een andere opvatting. Eerder zou ik hier willen denken aan de zwarte magie, in verband met de donkere, linkerhelft van den buddha, waaruit volgens de S. H. Kamahāyānikan Wajrapāṇi is gesproten. De tegenstelling van rechts = goed, bovenwereldsch en links = tooverij, onderwereldsch, daemonisch, speelt hier wellicht reeds een rol en verwijst ons naar latere categorische indeelingen in de javaansche theologie. Daarop nader in te gaan is in een korte aanteekening als deze echter niet goed mogelijk.

---

1) Ten overvloede vestig ik er de aandacht op, dat nog heden ten dage bij de javaansche wajang en de balische togogs en teekeningen dezelfde kenmerken voorkomen. Helaas bezitten wij geen betrouwbare tekst met verduidelijkende afteekeningen en moeten wij onze toevlucht nemen tot meer algemeene beschouwingen als die welke *Kats* geeft in zijn wajangboek. (pag. 4). De onderscheidingen zijn zeer in finesses uitgewerkt. Zoo kent men op Bali nog weer twee verschillende mĕmanisan-oogen voor mannen en dan nog weer een soort voor vrouwen; in ieder geval is hier het feit, of het onder-ooglid of het boven-ooglid de horizontaal vormt van beteekenis, zooals ook blijkbaar bij onze beelden. De oude teksten brengen ons ook al niet veel verder, daar zij in vergelijkingen spreken. Het Citralakṣaṇa (*Laufer* in Dokumente der Indischen Kunst I) vertelt ons dat de wenkbrauwen van milde wezens als een maansikkel, die van toornige als een schuttersboog gekromd zijn, geheel dus in overeenstemming met het onderscheid bij de beelden van tjaṇḍi Mĕndoet. De vergelijkingen voor den eigenlijken oog-vorm zijn echter niet gemakkelijk te volgen. Er worden genoemd: oogen als bogen van bamboe, als bladeren van den utpala, als vischmagen, als padma-bladeren, als cowrie schelpen. De eerste categorie is voor kluizenaars, de derde soort behoort bij vrouwen en minnaars, de tweede bij de gewone menschen, de vierde bij hen, die schrikken en weenen, de vijfde bij toornenden en pijn lijdenden.

Intusschen kan er met het oog ook op latere vormen in de hindoejavaansche kunst geen twijfel zijn aan het toornig, daemonisch karakter van Wajrapāṇis gelaatstrekken, zooals die aan het Mĕndoet-beeld zijn aangebracht. Het sterkst van allen is daarbij de ringvormige verdikking aan den neuswortel, die zich bij de kāla-koppen verdubbelt of verdriedubbelt, terwijl de middenpunt van de wenkbrauw-accolade gemeenlijk zich tot een afzonderlijk naar boven gericht puntig ornamentstuk vervormt.

Wij zullen dus goed doen voorloopig het daemonisch karakter van de zuidelijke nevenfiguur niet te verwaarloozen en er, geheel in overeenstemming met de javaansche opvattingen, een aanwijzing in moeten zien, dat deze figuur als Wajrapāṇi dient te worden gedetermineerd. Eigenlijk viel niet veel anders te verwachten en het is zeker aan een te groot vertrouwen in uitheemsche en te geringe waardeering van inheemsche bronnen te danken, dat de weg tot dit inzicht over zoovele buitenposten heeft geloopen.

VIII.

Sporen van het açwamedha op Bali en Java?

In zijn plaatwerk „Bali" heeft Dr. Georg Krause een afbeelding opgenomen van een trapvleugel van den poera Gadoeh van Blaga (Blahbatoe), bestaande uit een bereden paarde-figuur, tusschen welks pooten zich reliefvoorstellingen bevinden [1]). Moojen geeft in zijn gelijknamig werk eveneens een dergelijke afbeelding, namelijk van het linksche beeld, en wijdt daar eenige beschouwingen aan, die, bij den huidigen stand van het vraagstuk of totemisme in den archipel kon worden geconstateerd, een nadere bespreking verdienen [2]). Het zij mij vergund deze beschouwingen hier af te schrijven.

„. . . . de beelden van Poera Gadoeh te Blăgă" zegt de schrijver „geven in hun voorstelling tevens aan, dat aan een bevruchting van den mensch, van de vrouw, door het dier werd gedacht. Deze voorstellingen geven aanleiding de vraag te stellen, of werkelijk in den archipel, althans op Bali, nooit werd geloofd aan een afstamming van het totemdier. Onder den buik van het beeld links — wij merken hier op, dat bij beide door ons aangehaalde tempels de beelden, naar het schijnt, paarden voorstellen, oudtijds een voornaam offerdier der Hindoes — zitten twee vrouwen in silă-houding; een der vrouwen houdt den penis van het dier in de hand". „Onder den buik van het rechtsche beeld ligt achterover op den rug een vrouw, gereed tot het ontvangen van het zaad. Neemt men daarbij in acht de legenden, die om dezen tempel zijn geweven, dat hij gebouwd werd door de voorvaderlijke reuzen, Kebo Iboe, en dat hij aan deze voorvaderen, „iboe", is gewijd, dan meenen wij, dat de gedachte aan een afstamming van het totemdier hier niet is uitgesloten. Door deze beelden

---

1) *Krause*, Bali II: 404.

2) *Moojen*, Bali 171, pl. CLXXVIII.

komt het vraagstuk van het totemisme in den archipel wellicht in een ander licht".

Om te beginnen dien ik op te merken, dat iboe: moeder, echter nooit voorvader kan beteekenen. Ten tweede is er geen sprake van een soortnaam „kĕbo iboe", doch van een bepaalde figuur, waarschijnlijk historisch, geheeten Kĕbo Ioewa, dus voorzien van den overbekenden titel „Kĕbo", welke in de oudjavaansche historische traditie zeer veelvuldig voorkomt. De theorie omtrent eenig verband tusschen dezen tempel en de voorvader-dienst berust dus op louter onjuistheden; ten rechte kan men slechts zeggen, dat deze oude tempel, evenals honderden van andere oude balische tempels en beelden, door den huidigen Balier wordt toegeschreven aan de werkzaamheid van den historischen held Kĕbo Ioewa, die, ook al evenals vele andere va ndergelijke historische figuren, bovennatuurlijke kracht en afmetingen bezat. Van een werkelijk verband tusschen dezen tempel en een voorouderdienst, althans meer dan dit bij andere tempels het geval pleegt te zijn, is niets bekend. Lezing van het interessante artikel van den heer De Kat Angelino over deze figuur had den heer Moojen voor een en ander kunnen behoeden [1]).

De heer Moojen heeft zich intusschen bij zijn pogingen tot verklaring der merkwaardige reliefvoorstellingen reeds „gebrand" waar hij verwees naar het feit, dat het paard een voornaam offerdier der Hindoes was. Hier was hij op den goeden weg, dien wij thans verder willen bewandelen.

Het verloop van het offer, waarbij dat paard een groote rol speelt, het açwamedha, moge den lezer bekend zijn. Hillebrandt heeft het ons uitvoerig uiteengezet [2]). Minder bekend is echter, dat tegen het einde van de ceremonie iets voorvalt, wat zeer sterk gelijkt op hetgeen de balische reliefs te zien geven. Als namelijk het offerpaard gedood is, wordt 's konings eerste vrouw tusschen de pooten van het paard gelegd, waarna een doek beiden voor de omstanders verhult. Intusschen brengt zij de penis van het dier tusschen haar beenen, terwijl de omstanders obscene grappen verkoopen. In het „gekuischte" Ramāyāṇa wordt het salonfähig uitgedrukt; de eerste en tweede koningin worden naast het doode paard geplaatst en blijven daar den nacht over. In werkelijkheid geschiedde dus iets meer.

Van verschillende zijden heeft men in een en ander een over-

---

1) *De Kat Angelino* in Ned. Indië Oud en Nieuw 1921 (6e jrg.): 71 vlgg.
2) *Hildebrandt,* Ritualliteratur 149—152.

blijfsel van het totemisme willen zien, geheel dus als de heer Moojen bij het balische relief, dat op verbluffend gelijkende wijze een en ander in beeld brengt, al ontbreekt natuurlijk de verhullende doek, die het echter tevens onzichtbaar zou maken. Terecht is er echter opgemerkt dat men hier eerder een vruchtbaarheidsrite moet veronderstellen, waarbij de vruchtbaarheid van den een jaar lang verwenden hengst op de hoofdvrouw des konings zou overgaan [1]).

Intusschen moet ik er de aandacht op vestigen, dat op het balische relief twee zaken voorkomen, die niet geheel kloppen met het boven aangehaalde omtrent de açwamedha-ceremonie. Ten eerste is het paard niet dood en ten tweede is het bereden door een of ander goddelijk wezen. Waar de poera echter van betrekkelijk jongen datum is en het açwamedha reeds in oude tijden belangrijk afweek van het indische origineel, blijft natuurlijk de mogelijkheid van varianten bestaan. Men zij echter ook hier voorzichtig.

Op Java schijnen eveneens sporen van het açwamedha voor te komen. In de Korawāçrama wordt dit offer uiteengezet op de volgende wijze [2]):

„açwamedhayajñā magawe tumangan saprasada ḍuhurnya rong prasada gĕngnya tiniban pwa ya dhūpa ergulo rasamala salwirning wawangi saking sabrang saking yawa saking çwawuking sawaça wangi (sakani çwawang sawangi?) tiniban pwa ya(ng) (lees: pwa ya sang) hyang baḍawang murub pwa ya (ya ta) linabuhakĕn ikang unḍakan padati gajah sakwehnikang tunggangan ya taçwamedhayajña" d.w.z. „Açwamedha-offer is het maken van een vuurkuil, een prāsāda diep en twee prāsādas breed, waarin men dan laat vallen wierook, rozen (olie), Liquidambar Altingiana, allerlei reukwerk van overzee, van Java, van............, (en) waarin men dan nog laat vallen de heilige vlammende Baḍawang [3]). Erin worden gestort een paard, een kar, een olifant (en) alle soorten van vervoermiddelen. Dat is het offer Açwamedha".

Zooals men ziet is er van het oorspronkelijke koningsoffer niet

---

[1]) Voor de eerste opvatting zie *Monseur* in R. H. R. 1905: 16, voor de laatste *von Nagelein* in Z. f. E. 1901: 78.

[2]) Te vinden bij *va nder Tuuk* Wdbk. IV: 461.

[3]) Wat hieronder verstaan moet worden wordt duidelijk uit *Pigeaud*, Tantu Panggĕlaran sub voce (baḍawang murub = baḍawang nala). De heer Moens deelde mij mede in zijn bezit gehad te hebben een balisch stuk houtsnijwerk, voorstellende de schildpad, omkronkeld door de naga en voorzien van de woorden: „Badawang nala di-iket Antaboga". Zie echter nog *van der Tuuk* sub voce en laatstelijk *Crucq*, Doodenritueel 13, 19.

veel overgebleven. Waar we niet mogen aannemen, dat dit laatste zoo zinloos zou zijn verbasterd, wil ik veronderstellen, dat zich hier onder den naam açwamedha een afwijkend offer heeft gehandhaafd, dat zich later met indonesische elementen vermengde. Wat de beteekenis daarvan was komt men uit deze plaats niet te weten. Als koningsoffer schijnt het hier niet bekend geweest te zijn, daar wij anders wel in de literatuur of de oorkonden daaromtrent in verband met een of anderen koning zouden zijn ingelicht.

Intusschen kan het zijn nut hebben hier even te spreken van de berichten over paardenoffers uit den huidigen tijd op Java. Zooals men weet vermelt Pigeaud deze voor de desa Pantjot op den Lawoe [1]). Nader onderzoek mijnerzijds, met vriendelijke hulp van Pangeran Adipati Aria Mangkoe Nagara VII ingesteld, heeft tot een absoluut negatief resultaat geleid. Er kon geen enkel persoon achterhaald worden, die ooit van zulk een offer gehoord had of het had medegemaakt. Wel is daar bekend het opwerpen van een levende kip, die dan door de omstanders wordt gegrepen en in stukken gescheurd. Paardenvleesch is zelfs niet bruikbaar voor slamĕtans, aangezien in het paard enkele ingewandsonderdeelen ontbreken, die bij het rund wel zijn te vinden en onontbeerlijk zijn voor het offer. Wel wordt paardenvleesch in die streek gegeten en ik geloof hierin de oorzaak te zien van het onjuiste bericht, dat Dr. Pigeaud bereikte. Waarschijnlijk toch vindt dat bij feestelijkheden als het bĕrĕsih doesoen in meerdere mate plaats dan op gewone dagen. Daardoor kan de berichtgever op de gedachte zijn gebracht dat het eten daarvan tot de plechtigheid behoorde. Wat wij van den naam aswaweda moeten denken, die door den Regent van Sragen aan het bĕrĕsih desa wordt gehecht, is niet duidelijk. De Regent beweert een oudjavaansch woord te hebben gebezigd (bĕrĕsih ḍoesoen makatĕn kala djamannipoen kaboedan dipoen wastani aswaweda) [2]); waarschijnlijk is ook hier de zelfde oorzaak aan te nemen.

De schijnbaar op Java aanwezige sporen van het açwamedha blijken dus in werkelijkheid niet aanwezig te zijn.

---

[1]) Djawa 1927: 360.

[2]) Poesaka Djawi 1927 (Juni). Het vormen van schijnbaar oudjavaansche woorden met behulp van sanskrit-elementen is nog steeds een geliefkoosd bedrijf; de jogjasche garĕbĕg heet ergens Radjameda, doch deze naam is in de kraton zelf onbekend.

Karo-Bataksch huis te Kaban Djahé.

HET KARO-BATAKSCHE HUIS.

DOOR

DR. W. HUENDER.

De komst van het Nederlandsche Gouvernement in het Karoland maakte een einde aan de tallooze, eeuwigdurende oorlogjes tusschen de dorpen onderling; oorlogjes, die over het algemeen weliswaar geen bloedig karakter droegen, maar die toch het geheele dorpsbestaan beïnvloedden.

Daardoor is dan ook te begrijpen, dat men de oude Karo-Bataksche vestigingen vindt op plaatsen, waarvan alleen de veilige ligging in het oog valt. Op aansluiting aan het wegen- of voetpadennet, op gemakkelijke verkrijgbaarheid van drink- en waschwater werd vrijwel in het geheel geen acht geslagen. Thans zijn het uitsluitend deze factoren, die een rol spelen bij de beoordeeling, of een plaats voor koeta-vestiging geschikt is.

Een dorp werd gesticht door afpaling (pantěki); wallen om de koeta kwamen zoogoed als nooit voor, in afwijking van de in de Tobastreken gebruikelijke figuur; slechts in het Tonggingsche vindt men een paar gevallen van omheinde dorpen.

De huizen worden opgetrokken op het voor het dorp uitgezochte terrein; vaste regels heeft men daarbij niet; alleen de eisch, dat de lengte-as van het huis evenwijdig moet loopen aan de bij het dorp langs stroomende belangrijkste rivier, waarborgt eenige regelmaat. De onderlinge afstand tusschen de huizen was vaak zeer gering; in bergdorpen, waar met de vlakke terreintjes moest gewoekerd worden, waren de randen van de daken der huizen dikwijls op minder dan een Meter afstand van elkaar. Van bestuurswege is daarin in de laatste jaren verandering gebracht door te bepalen, dat bij nieuwbouw een onderlinge afstand van 10 Meter moet gehandhaafd blijven.

Het normale type van een Karo-Bataksch huis is de achtgezinswoning. Wil men overgaan tot het bouwen van een huis, dan moeten dus eerst acht gezinshoofden worden bijeengezocht, die gemeenschappelijk één huis willen bouwen en betrekken. Daartoe vergadert men op den avond van een daarvoor geschikt bevonden dag in de djaboe (gezinsplaats) van een bestaand huis, welke op het oogenblik dienst doet als woonplaats van den man, die later zal optreden als pengoeloe

roemah (hoofd van de acht gezinnen) van de nieuwe woning. Is het niet mogelijk acht gezinshoofden bijeen te brengen, dan kan men ook met een kleiner aantal tot het verwezenlijken van de plannen overgaan, maar dan moeten enkele van de gezinshoofden een tweetal gezinsplaatsen voor hun rekening nemen en dus zooveel achtste deelen van de onkosten betalen als zij later gezinsplaatsen zullen bewonen.

Is men het op deze vergadering eens geworden, dan worden een aantal timmerlieden gezocht die in elk dorp te vinden zijn, en wordt na lang loven en bieden de prijs vastgesteld voor de te maken woning. Bij de keuze van deze timmerlieden is men geheel vrij, slechts één bindend voorschrift geldt: aan een huis moeten ten minste twee toekangs arbeiden.

Na deze bespreking staat een nieuwe vergadering te wachten. De vrouwen van de nieuwe gezinshoofden verzamelen zich op een uitgezochten ochtend op dezelfde plaats als waar de eerste bijeenkomst plaats vond. Daar wordt dan met eenige plechtigheid een mand (toemba rĕmpoe kĕtang) gereed gezet en gevuld met witte rijst, benevens een mandje voor de sirihpruimerij (kampil koendoel), in dit geval tevens mandje voor eenig gereedschap, waarin een spitse bamboekoker voor de sirihpruim (togan kinoekoet), een nijptang en een bundeltje sirihbladen, gambir, pinang en tabak worden opgeborgen.

Hiermede gewapend trekken de vrouwen in optocht naar de plaats, waar het nieuwe huis zal worden neergezet. Daar aangekomen spreidt men een witte mat op den grond en allen gaan in het rond daaromheen zitten. Uit de kampil wordt een mooie sirihnoot te voorschijn gehaald en met behulp van de nijptang nauwkeurig in twee gelijke stuken verdeeld; een sirihblad, dat niet in het minst geschonden mag zijn, wordt uitgezocht en de op deze wijze gemaakte sirihpruim wordt gedeponeerd op de plaats, waar de djaboe bĕna kajoe van het nieuwe huis (gezinsplaats van den pengoeloe roemah) zal komen te liggen. Bovenop de sirihpruim wordt de mand met rijst geplaatst, en na deze voorbereiding grijpt de vrouw van den anakbĕroe [1]) van den toekomstigen pengoeloe roemah den bovenkant van de rijstmand

[1]) Iedere Karo-Batak heeft zijn anakbĕroe en zijn sĕnina: de eerste een man uit de marga van de vrouw, met wie de man getrouwd is, de tweede een man uit zijn eigen marga, maar zóó ver af in verwantschap, dat hij eerst nadat alle overige familieleden zijn overleden als erfgenaam zou kunnen optreden. De Karonees treedt naar buiten met deze anakbĕroe en sĕnina min of meer als drieëenheid op. — De man, die iemand tot anakbĕroe heeft, heet diens kalimboeboe.

vast en spreekt een heidensch gebed uit. Zij bidt: „Tangĕr bĕras pati tanah ĕnda, ĕnda ipadi padikan kalimboeboe ras akoe rĕbahan roemah mĕhoeli kal padipadina", waarmee zij zegen afsmeekt voor het te bouwen huis.

Tegelijkertijd stelt zij daarbij in gedachte voor zich zelf vast, of het als een gunstig teeken mag beschouwd worden als zij een even of oneven aantal rijstkorrels uit de toemba neemt. Een greep uit de rijstmand, en de korrels, die in de hand van de vrouw van den anakbĕroe van den pengoeloe roemah liggen, worden zorgvuldig geteld. Stemt het resultaat overeen met wat men te voren had gedacht, is dus het aantal rijstkorrels oneven in overeenstemming met wat men zich daarvan voorstelde bij het gebed, dan is dit het teeken, dat de voor het huis uitgezochte plaats gunstig is en dat daartegen van de zijde van de geesten geen bezwaren bestaan. Stemt het resultaat niet overeen, is dus bijvoorbeeld het aantal korrels even, terwijl oneven verwacht werd, dan mag op dezelfde plaats de gedane plechtigheid nog éénmaal worden herhaald; valt ook deze telling verkeerd uit, dan wordt een andere plaats niet ver van de eerste uitgezocht en probeert men het telkens opnieuw op verschillende plaatsen, totdat de proef goed uitvalt. Is het beoogde resultaat bereikt, dan wordt op het hoofd van ieder der aanwezigen een weinig rijst gestrooid ten teeken dat alles in gunstigen zin is verloopen (eigenlijk: pihĕr tĕndi, wat beduidt dat de pit van het leven gezond en krachtig is).

Het eerste wat daarna te doen staat is het zoeken van een goeroe (waarzegger-wichelaar) om uit te maken, welke dag een goede dag is om gezamenlijk naar het bosch te trekken om het hout voor het huis te gaan hakken. Is de gunstige dag uitgewicheld, dan trekken op den aangegeven morgen de toekomstige huisbewoners, mannen en vrouwen, vergezeld van den oudsten timmerman (slechts deze mag mee; het is niet toegestaan, dat beide timmerlieden meegaan), naar de plaats waar de djaboe bĕna kajoe zal komen en maken, op dezelfde wijze als eerder geschied is, een mand met rijst in orde en een kampil koendoel, waarin thans echter behalve de ingrediënten voor de sirihpruim een stukje ijzer, een nijptang, een kalkkoker, en de vijf gelukaanbrengende planten [1]), tot een bos bijeengebonden, worden opgeborgen.

---

[1]) De gelukaanbrengende planten zijn: sĕmbĕrabajak, sanggar, boeloengkĕrtoek, sidiam sapo en sibĕrnaik, duidend op rijkdom, kracht, veel voedsel en voorspoed. Zij worden bij elke adatplechtigheid gebruikt, ofschoon bijna geen enkele Karonees de vijf namen achter elkaar kan opnoemen.

In optocht gaat men daarmede naar het dorpsbosch, dat het hout voor de woning moet leveren, op zoek naar de zg. „kajoe pĕrtaba". De kajoe pĕrtaba is een boompje, dat een middellijn moet hebben van zes centimeter, en dat bij voorkeur de zg. „kajoe ndĕrasi" moet zijn, ofschoon ook genoegen kan worden genomen met de zg. kajoe sibĕrnaik (sangkĕtĕn). Een andere houtsoort mag niet gebruikt worden.

Is een kajoe ndĕrasi van de goede afmeting gevonden, dan wordt de grond rondom het stammetje zorgvuldig schoongemaakt en de meegebrachte witte mat daarover uitgespreid. Daarna worden twee sirihpruimen gemaakt, die op de mat gelegd worden, één gewone en één met bijzondere ingrediënten, nl. een sirihblad, waarop klapperolie en badja toetoengan (uittreksel meest van het hout van djeroekboomen, dat gebruikt wordt om de stompjes van de tanden na het tandenvijlen zwart te maken) wordt aangebracht. Liggen deze twee sirihpruimen op de mat, dan wordt een gebed uitgesproken door den toekomstigen pengoeloe roemah, die zegen afsmeekt op een gunstig verloop van het vellen van de kajoe ndĕrasi. De draad, die in de rijstmand is meegebracht, wordt aan de linkerhand van den timmerman vastgebonden; deze stelt zich plechtig in postuur, trekt zijn kapmes en geeft eerst een viertal schijnslagen in de richting van het boompje zonder het te raken. Daarna velt hij het boompje werkelijk; de kruin wordt er uit gekapt en van het stammetje wordt een stuk van ruim 60 cM. schoongemaakt en van de schors ontdaan. Nu wordt de draad, die nog steeds van den linkerpols van den timmerman-houthakker afhangt, om het onderste gedeelte van het stammetje gebonden, waarop tevens de bos gelukaanbrengende planten wordt vastgemaakt. Voordat men nu met het boompje naar het dorp teruggaat, heffen alle aanwezigen viermaal de kreet: „Alop alopa, wah, wah"[1]) aan, en het boompje wordt neergelegd op de plaats, waar te voren zegen op den arbeid is afgesmeekt.

Thans komt het er op aan, een jonge vrouw te zoeken, die knap van uiterlijk is, een goede reputatie bezit en van wie de vader en moeder nog in leven zijn. Deze vrouw wordt namelijk aangezocht om de kajoe ndĕrasi te dragen. Zij behoeft niet te behooren tot de familie van de toekomstige huisbewoners; men is in de keuze geheel

---

[1]) De kreet „Alop alopa" wordt bij de meeste plechtigheden gebruikt en is zeker niet anders dan het zegen afsmeeken op de onderneming, waarmee men juist bezig is. Wellicht is het een verwording van „Ola lopa" (vergeet — ons? — niet), dat een aanroeping van geesten zou kunnen zijn.

vrij, hetgeen min of meer begrijpelijk wordt bij overdenking van de eischen, waaraan zij moet voldoen.

Deze vrouw neemt het stammetje op en gaat voorop in den stoet, die zich begeeft naar de plaats waar men het nieuwe huis zal bouwen. Bij aankomst wordt opnieuw viermaal de kreet „Alop alopa" uitgeroepen en het stammetje wordt op de plaats, waar te voren de zegen is afgesmeekt, bij het huis neergelegd. Lang wacht men daar echter niet. De Karo-Bataksche adat eischt thans een maaltijd ten teeken van gunstige sfeer voor het werk en ten behoeve van zegen. De optocht begeeft zich naar de woonplaats van den toekomstigen pengoeloe roemah, waar een maaltijd van rijst met bijspijzen is aangericht, met een witte kip als feestschotel. Daar komt men overeen om vier dagen later opnieuw te vergaderen, terwijl de kajoe pĕrtaba voorloopig wordt opgeborgen op de para negeng van de thans door den toekomstigen pengoeloe roemah bewoonde djaboe.

Op den vierden dag wordt opnieuw vergaderd op dezelfde plaats; thans is de kring van aanwezigen alweder uitgebreid, immers ook de pengoeloe's kesain (dorpsdeelhoofden) nemen er aan deel. Het gaat er nu immers voor ieder der toekomstige gezinshoofden van het nieuwe huis om, hun borgen (bĕlit) aan te wijzen, die stuk voor stuk op hun kredietwaardigheid moeten worden beoordeeld. Zij toch zijn aansprakelijk, indien de aandeelen in de kosten van het nieuwe huis niet worden betaald door de toekomstige bewoners.

Elk der timmerlieden moet voorts twee borgen stellen, die aansprakelijk zijn als de huisbouw door hen niet mocht worden voltooid. Tijdens deze bijeenkomst wordt, als de borgen van beide zijden betrouwbaar zijn bevonden, het derde gedeelte van de aanneemsom in geld — die meeestal ongeveer f 800 beloopt — aan de timmerlui betaald, terwijl zij voorts een bijl krijgen om het hout te hakken, een mes om het hout te ontschorsen, een mes om de in het hout geboorde gaten af te werken, welk mes ook dienst moet doen als chirurgijnsinstrument, wanneer de timmerlieden een doorn in den voet of in de hand mochten krijgen bij hun arbeid in het bosch. Een mes à double usage dus. Maar de rij der giften is nog niet compleet. Nog krijgen de toekangs een beitel om gaten in de balken te maken, een vuursteen om bij den arbeid in het bosch vuur te slaan, hetwelk de muskieten op een afstand houdt, en naald en draad om dadelijk scheuren in de kleeding te kunnen repareeren. Daarnaast worden zij nog voorzien van een bedrag van f 3 per man om een werkpak te koopen. Bovendien krijgen zij (als zij

behooren tot de bewoners van het dorp waar het huis zal komen te staan) gedurende de bouwperiode — en dat is normaliter anderhalf jaar — rijst, bijspijzen en sirih van de toekomstige huisbewoners, die daartoe bij toerbeurt maandelijks worden aangewezen. Zijn de timmerlieden uit een ander dorp, dan gebruiken zij hun maaltijden in de djaboe bĕna kajoe (hoofd-djaboe) van het te bouwen huis of op de plaats, waar deze zal komen; voor de spijzen wordt ook dan bij toerbeurt door de toekomstige huisbewoners gezorgd.

Eerst thans gaan de timmerlieden aan den slag. Zij trekken het bosch in om de balken en onderdeelen voor het huis te kappen en gereed te maken. Noodig zijn [1]):

1. Zes lange tiangs of binangoen.
2. Zes korte tiangs.
3 en 4. Acht lange en acht korte pĕmajang.
5. Twee para nĕgĕng.
6. Drie tĕkang.
7. Vier para.
8. Eén kitē koetjing d.i. kattenbrug.
9. Twee boeatĕn en toela-toela.
10. Eén labah.
11. Drie toendjoek langit d.i. hemelwijzer.
12 en 13. Twee lange en twee korte dapoer-dapoer.
14 en 15. Twee lange en twee korte pĕrampoe.
16 en 17. Twee lange en zes korte pĕmajang toendjoek langit.
18 en 19. Vier lange en vier korte goeloeng-goeloeng.

Al deze balken en planken maken de timmerlieden in het bosch gereed. Zijn zij daarmede klaar, dan wordt daarvan kennis gegeven aan de toekomstige huisbezitters, die zich in verbinding stellen met den pengoeloe kesain en sirih beschikbaar stellen vor de kamponglieden, opdat dezen gezamenlijk het hout uit het bosch naar het dorp sleepen. Daarbij moet de regel worden in acht genomen, dat het hout binnen vier dagen bij wijze van dagelijkschen sleeparbeid naar de koeta moet worden gebracht. Een andere werkwijze is, dat van elke drie dagen er één besteed wordt aan sleeparbeid totdat alle materiaal op de plaats voor het huis verzameld is. Tijdens dezen kampongarbeid maken de toekangs in het bosch de roesoeks (daklatten) van ronde bamboe gereed en halen het hout voor de

[1]) De Karo-Bataksche namen zijn lang niet alle vertaalbaar; waar de beteekenis zeer sprekend was, werd zij bijgevoegd.

përongkilën (balk boven de huisdeuren), splijten bamboe voor de galikgar (dwarsbalken voor het dak) en idjoek voor dakbedekking; dan weer bewerken zij de bamboe voor de dakspanten (raris) en de latten om de idjoek op het dak te bevestigen (apit), voorts maken zij nog het hout voor den vloer en de vloerlatten onder de plankbedekking in orde.

Een nieuwe door de adat gevorderde rustperiode treedt thans in, waarvoor de goeroe den datum aanwijst. De dag voor het „malit" [1]) (palit = vingerveeg) moet worden vastgesteld, waarbij de wichelkunst te pas komt. Een groote vergadering met pengoeloe, toekangs, goeroe's en huisbewoners bepaalt den dag daartoe. Natuurlijk gaat ook dit gepaard met een heilmaaltijd, waarvoor elk der gezinshoofden een kip offert als bijspijs bij de rijst. Het hout, dat verzameld is bij de plaats waar het nieuwe huis zal komen, wordt door een idjoekband omgeven, en binnen deze omheining mag gedurende een viertal dagen niemand een voet zetten. Overtreding wordt gestraft met boete van één toemba zout (2 litermaat), en ook de timmerlieden moeten zich in die dagen onthouden van elken arbeid. Door dit „malit" wordt de geest van het hout, dat uit het bosch gekomen is, losgelaten en teruggezonden naar het woud, terwijl het hout dan toegankelijk wordt voor den huisgeest.

Verkwikt en gesterkt door de voorgeschreven vierdaagsche adatrust beginnen de toekangs na afloop van het „malit" dadelijk aan de fijnere afwerking van de verzamelde balken en planken. De toekomstige huisbewoners hebben een andere taak. Van hen wordt verwacht, dat zij de steenen neuten (palas), waarop het huis komt te rusten, bijeenbrengen tot een hoeveelheid van twaalf stuks, t.w. voor elke twee djaboe's drie neuten, terwijl zij bovendien het hout en de bamboe naar het dorp brengen, hetwelk de toekangs in het bosch hebben gereedgemaakt in de periode, waarin de kampong met den sleeparbeid van balken en planken bezig was.

Thans is men dus zoover gevorderd, dat alle grondmateriaal voor het huis verzameld is en de feitelijke huisbouw kan beginnen. Daaraan gaat echter weer een plechtigheid vooraf, het „mahat". De dag

---

1) Palit beteekent vingerveeg. Waarschijnlijk stamt het gebruik uit den tijd, dat menschenoffers werden gevraagd voor huisbouw en bloed met den vinger op één van de balken werd geveegd. Met kippenbloed geschiedt dit thans nog, b.v. in Naman en omgeving. Van elders is het mij niet bekend, ofschoon er ook bij de marga Ginting iets van te vinden zou moeten zijn, omdat andere gegevens er op wijzen, dat hier het langst menschenoffers bij huisbouw in zwang waren.

daartoe wordt door den goeroe uitgewicheld, het gebruikelijke feestmaal ontbreekt niet, doch is van bescheiden omvang ditmaal. „Mahat" beteekent: het slaan van gaten in de zes lange en de zes korte binangoen (zie blz. 516, no. 1 en 2). Dit werk moet op één dag geschieden. Zijn de vierentwintig gaten gereed, dan wordt een bonte kip geslacht, en nadat nauwkeurig is nagegaan of het werk goed gedaan is, wordt in elk der gaten wat bloed van de geslachte kip gesprenkeld teneinde de geesten, die in die gaten wonen, te dwingen daaruit te verdwijnen.

Daarna worden de binangoen en de pĕmajang in elkaar geslagen (mĕngantoek), en de huisvorm is gereed. Deze huisvorm heet roemah sĕndi, naar den dwarsbalk die er in voorkomt. Is nauwkeurig uitgemeten, dat het raam geen afwijkingen vertoont, dan worden de steenen neuten uitgezet, waarop een laagje idjoek wordt gelegd om te zorgen „dat de steen het hout niet opete", en het raam wordt daarop geplaatst. Dadelijk wordt dan ook de vloer met de verschillende vloerlatten aangebracht.

Na dezen arbeid past echter in de Karo-mentaliteit opnieuw rust en feestelijkheid. De goeroe wordt gehaald en wichelt den dag uit voor het „ngampĕkĕn tĕkang". De naam beteekent: het opstellen van de tĕkangs (zie blz. 516, no. 6). Is de dag bepaald, dan wordt tot den feestdag zelf het raam van het huis verder afgebouwd. De para nĕgĕng (no. 5), de kitĕ koetjing (no. 8), de para (no. 7) en de toela-toela (no. 9) worden aangebracht, en dit geheele samenstel van planken en balken wordt ngampĕken tĕkang genoemd. De gebinten worden omwonden met de zg. planten „si mĕlias" (de gelukbrengende planten) en met lappen en kains gestoffeerd.

Ter zijde van het huis worden aan den noordkant twee schalen met meel neergezet, waarin zich één gulden aan zilvergeld bevindt, bestemd voor den goeroe, die het meel heeft bereid. Twee [1]) soorten meel staan gereed: wit en geel; wit voor de volwassenen, geel voor de kleine kinderen.

Den volgenden ochtend is het al vroeg een vertier van belang rondom den romp van het nieuwe huis. Van alle zijden stroomen de huisbewoners, pengoeloe's, familieleden en andere belangstellenden aan; in de naaste omgeving heeft een deel der familie het overdruk

[1]) Stemt geheel met andere verschijnselen overeen. Wit is een hoogere kleur dan geel. Het eerste adathoofd, die vroeger recht had op 3/5 aandeel in giften en gaven, had ook recht op de witte kip; met een aanspraak op 2/5 der adatgaven ging aanspraak op een gele kip gepaard.

met het bereiden van een voor het feest geslachte koe. Alle huisbewoners zijn op hun paaschbest uitgedost; ook de toekangs zijn in feesttenue en hebben volgens de zg. adat disabei hun gewone kleeren voor een feestdos verwisseld.

Eerst worden dan een stukje ijzer en een pisangschil met groote plechtigheid neergelegd onder de trap van de toerē (galerij van het huis) om te zorgen, dat de geesten van de bewoners sterk worden. IJzer toch is hard en een harde tĕndi (harde levenspit) is een gunstig verschijnsel.

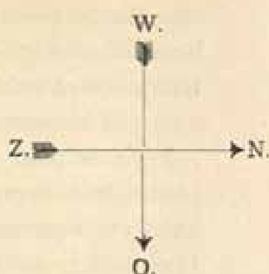
Daarna wordt een rondgang om het huis gehouden, waarbij alle aanwezigen van de partij zijn en waarbij men onder het voortdurend aanheffen van den kreet „Alop alopa" elfmaal rondom het huis trekt.

De goeroe gaat op de toerē van het huis staan met de twee kommen met meel naast zich en de intocht begint. Ieder die het huis wil binnengaan moet zijn voet op het onder de trap liggende stukje ijzer zetten.

De pengoeloe roemah, de bewoner van de nieuwe djaboe bĕna kajoe, is het eerst aan de beurt. Plechtig klimt hij met zijn gezin naar boven, een tros pisang en wat honig heeft hij bij zich, de goeroe slaat hem met een bos van de gelukaanbrengende planten, die in een bak met water zijn natgemaakt, tegen de voeten, met de bedoeling de geesten te verwijderen, zoodat zij niet met de binnenkomenden het huis kunnen betreden. Daarna wordt aan ieder van de gezinsleden door den goeroe een stip op het voorhoofd geplaatst met het witte meel, dat gereedstond; kinderen, die nog geen tanden hebben, krijgen echter een stip van geel meel op het voorhoofd. Zijn op deze wijze alle gezinsleden van den pengoeloe roemah het huis binnengetrokken, dan komen de gezinsleden van den toekomstigen bewoner van de djaboe bĕna kajoe aan de beurt, op wie hetzelfde ritueel wordt toegepast. De bewoners van de djaboe „lĕpar bĕna kajoe" of „simangalokĕn" (de ontvangplaats) volgen, en zoo gaan successievelijk de bewoners van de djaboe „lĕpar oedjoeng kajoe" of „simangan minĕm" (eet- en drinkplaats), de djaboe „siroeboeng tĕngah" rechts en de djaboe „siroeboeng tĕngah" links, de djaboe „ingan-pĕngoeal" (de plaats voor de gong) en de djaboe „ingan pĕrkoeltjapi" (de plaats van de viool of van de zangers) in volgorde de woning binnen.

Een plattegrond van de indeeling van een normaal Karo-Bataksch huis ziet er uit als volgt:

Oedjoeng kajoe.	1)	Siroeboeng tĕngah.	Ingan-pĕngoeal.	1)	Simangalo-kĕn.
Simangan minĕm.	1)	Ingan-pĕrkoeltjapi.	Siroeboeng tĕngah.	1)	Bĕna kajoe.

1) Roeang, stookplaats.

Wanneer alle gezinnen binnen het huis zijn en ook de gasten verzameld zijn, begint de groote feestmaaltijd. Maar vóórdien moeten van de koe, die voor den maaltijd is geslacht, de adatgiften worden uitgereikt. Aan vele functionarissen competeert een deel van het beest. Van het geslachte dier worden de achterpooten, de voorpooten, de kop, de staart en nog eenige andere kleinere stukken op zijde gelegd. De rest van het vleesch wordt in vijf gelijke deelen verdeeld; één vijfde wordt aan den pengoeloe kesain gegeven. Het resteerende viervijfde gedeelte wordt opnieuw verdeeld in vijf porties, waarvan één vijfde bestemd is voor de timmerlieden en den wichelaar, die bij het feest de plechtigheden heeft geregeld, en van het restant wordt dan ongeveer 1 KG. afgenomen om als bijspijs van de rijst van de kamponglieden te dienen; het daarna overblijvende gedeelte gaat in achten en elke djaboe krijgt haar deel er van. Van de aanvankelijk afgezonderde deelen worden de achterpooten gegeven aan den pengoeloe kesain en aan den toekomstigen pengoeloe roemah, één voorpoot is voor de bewoners van de djaboe oedjoeng kajoe, één is er voor de kalimboeboe van den pengoeloe roemah; de kop van het geslachte dier wordt in de djaboe bĕna kajoe opgeborgen en blijft daar vier dagen hangen. De hals en een paar ribstukken zijn bestemd voor den goeroe en de toekangs, en ook de gongslagers, die tot het feest hun medewerking verleenen, krijgen een deel.

Dit feest duurt vier dagen en vier nachten en gaat onafgebroken voort; zang en dans, het zg. Alop alopa en het landĕk [1]) wisselen elkaar af.

Op den ochtend na den vierden feestdag moet een nieuwe reeks van plechtigheden worden afgewerkt, het zg. „ngarkari ngampĕkĕn tĕkang".

Aan die zijde van het huis, waar de djaboe bĕna kajoe ligt, wordt

1) Bataksche volksdans, begroetingsdans.

op een bamboe-stellage een pot geplaatst met een mengsel van kippenbloed, djeroeksap en diverse soorten gelukaanbrengende bladeren. Drie bamboekokers gevuld met water worden aan den pot vastgemaakt en met indigo beschilderd; vervolgens worden zij met wit ḳain omwikkeld. De inhoud van deze vaten wordt vervolgens fijngewreven en met water gemengd. Van het waarschijnlijk afschuwelijk smakend mengsel neemt de goeroe, die natuurlijk ook thans weer niet ontbreken mag, viermaal een mond vol en spuwt het naar de vier windstreken uit. De toekomstige bewoners sprenkelen allen een weinig van het vocht op hun hoofd en begeven zich binnen het huis om zich in feestkleedij te steken. De bamboekokers worden door de anakbĕroe-sĕnina naar den dichtstbijzijnden oorsprong van den kampongweg gebracht en daar neergelegd teneinde de geesten te bevredigen. De dragers van dit offer, want iets anders is het niet, komen naar het huis terug en opnieuw wordt een feestmaaltijd aangericht. De kop van de vier dagen geleden geslachte koe, die al dien tijd in de djaboe bĕna kajoe was geborgen, had dusver geen nadere bestemming, maar zal nu worden verorberd. Bij deze gelegenheid krijgen de timmerlieden van ieder van de huisbewoners een gekookt ei, waaruit door wichelkunst wordt afgeleid, of de gevers, dus de huiseigenaars, hen gunstig gezind zijn. Daartoe wordt het ei stukgeslagen en de ligging van den dooier beoordeeld. Zijn de resultaten ongunstig, dan volgt een nadere conferentie; zijn zij bevredigend, dan kan onmiddellijk worden overgegaan tot den maaltijd. Na spijs en drank ontvangen de toekangs opnieuw een stuk van hun loon, t.w. één zesde gedeelte, zoodat zij dan in totaal de helft hebben ontvangen. Voorts nog krijgen zij een deel van de vruchten, die elk van de huisbewoners tijdens het ngampĕkĕn tĕkang heeft meegebracht naar zijn nieuwe djaboe en die daar zijn opgehangen. Voorzien van deze giften gaan de toekangs terug naar de kampong om de rest van den dag uit te rusten van de vermoeienissen van meer dan vier dagen festijn.

Met vernieuwde krachten gaan de toekangs na dien rusttijd aan den slag om het huis verder af te bouwen. De toendjoek langit (no. 11) en de pĕmajang (ns. 16 en 17) worden geplaatst, en de toekangs maken voor zich zelf een tijdelijk verblijf, waarin zij kunnen overnachten, om blijvend bij den arbeid te kunnen zijn. De ingewikkelde dakbedekking wordt aangebracht, de onderlagen en het idjoek worden gelegd. Is men daarmee naar wensch gevorderd, dan schenken de bewoners een varken aan de toekangs, dat aan een

gemeenschappelijken maaltijd wordt opgegeten. De timmerlieden trekken nu het bosch in om alle planken van de omwanding, voor de vloeren en de stookplaatsen gereed te maken. Al deze planken worden in sleuven bevestigd; in een Karo-Bataksch huis wordt geen enkele spijker gebruikt.

De technisch zeer ingewikkelde binnenafwerking wordt zonder stoornis voltooid, doch vordert opnieuw vrij veel tijd.

Thans is het oogenblik daar om twee paar karbouwenhorens te zoeken en die op te vullen met idjoek, zoodat een model van een buffelkop ontstaat, die met een mengsel van witte kalk, lijm en honig wordt geverfd, waardoor een tegen regen en wind bestand zijnde verfsoort wordt verkregen, die niet afgeeft. De trap vóór het huis komt aan de beurt; bamboe is het materiaal voor de stijlen en hout dat voor de traptreden. Het stukje ijzer dat te voren onder de voorloopige trap was gelegd blijft daar liggen, de definitieve ingangstrap komt op precies dezelfde plaats als de voorloopige; daarmede is het huis gereed.

Een nieuw huis moet worden betrokken op plechtig-feestelijke wijze. Daartoe dient het „mĕngkĕt roemah" (het huis binnengaan). Dit feest is geheel gelijk aan het „ngampĕkĕn tĕkang", maar bij het binnentreden van de woning brengen de bewoners behalve pisang en honig ook een klapper mee, die zij ieder in hun eigen djaboe ophangen, waarheen zij ook nog andere bezittingen overbrengen.

Zijn allen in het huis bijeen, dan wordt een vrouw gezocht, aan dezelfde eischen beantwoordend als de draagster van de kajoe pĕrtaba. Deze gaat een weinig aarde zoeken, hetwelk de goede geesteseigenschappen bevat om te dienen als onderlaag voor de vier stookplaatsen; is dit geschied, dan gaat zij opnieuw naar buiten, nu echter om het brandhout te halen, waarvan iedere djaboe een gedeelte krijgt.

Thans breekt het plechtige moment aan, dat het eerste vuur in het huis aangelegd wordt. Dit gebeurt in de djaboe bĕna kajoe. Lucifers of vuurslag mogen daarbij niet worden gebruikt: het vuur moet aangewreven worden. Daartoe bezigt men een vuursteen, die in een bamboe wordt rondgedraaid totdat deze bamboe vlam vat. Met deze fakkel wordt het vuur op de stookplaatsen aangestoken, hetgeen gepaard gaat met het nuttigen van fijngewreven pisang en honig, alleen door de huisbewoners. Tusschen beide „gerechten" in wordt telkens tweemaal de Alop-alopa-kreet aangeheven, daarna eerst mogen de familieleden gaan eten. Dit feest duurt eveneens vier dagen en vier

nachten. Op den vijfden daaraan aansluitenden dag wordt nu weer een adatplechtigheid gehouden, die gelijk is aan het „ngarkari ngampěkěn těkang", met dien verstande, dat de pot met het mengsel van bloed en bladeren thans opgesteld is aan de zijde waar de djaboe oedjoeng kajoe van het huis ligt. Opnieuw wordt ook thans door middel van eierdooiers de gezindheid van de huisbewoners verklaard. Blijken geen slechte invloeden te heerschen, dan wordt door huisbewoners en familie met de timmerlieden aan een gemeenschappelijken feestmaaltijd aangezeten.

Nadat elk van de bewoners nagegaan heeft, of op het werk van de toekangs iets is aan te merken, wordt, wanneer geen opmerkingen gemaakt zijn, het restant van de aanneemsom betaald, dus de helft van het totale bedrag. Zijn er wel bezwaren tegen den arbeid der timmerlieden, dan maakt de pengoeloe uit, hoeveel van de aanneemsom niet behoeft te worden uitbetaald. Na overneming van het werk blijven de toekangs nog één jaar verantwoordelijk voor het optreden van defecten en gebreken. Verder begiftigt men bij deze gelegenheid de toekangs nog met alle draden, die gebezigd zijn om de gelukaanbrengende planten in het huis vast te binden, welke draden vaak zeer lang zijn en als grondstof voor te weven kains worden gebruikt. Voorts ontvangen zij een witte mat van elken djaboebezitter, en pisang, klappers, honig, en ten slotte nog wat meel.

In de adat zijn een drietal soorten „měngkět roemah" bekend. Allereerst heeft men het „měngkět dapoer" (keuken), het eenvoudigste feest, waarop geen gasten van buiten worden genood, maar slechts de kamponglieden, en waarbij slechts kippen geslacht worden. Voorts het zg. „měngkět roemah", waarbij wel verafwonende gasten worden genood en waarbij een koe wordt geslacht. Dit is het groote en meest voorkomende feest. Ten slotte bestaat er nog een feest, dat „ngěrěntjit roemah" genoemd wordt en dat wordt gehouden wanneer aan een reeds betrokken huis oude onderdeelen worden verwisseld. Dit feest gaat gepaard met uitnoodigingen ook aan verre verwanten, die verplicht zijn palm-(pola-)wijn mee te brengen en een gebraden varken, die beide gebruikt worden voor het feestmaal.

SPRAAKKUNST
VAN HET BOLAANG MONGONDOWSCH.

DOOR

W. DUNNEBIER.

(*Tweede gedeelte.*)

---

§ 145. *togi-, monogi-*, enz.

Akoeoi in togiaḷap-biʼ ko aindon diniamoe: ik dacht heusch, dat jij het hadt meegenomen. (*Alap*: vangen, bemachtigen; *togiaḷap*: er uit opmaken.) *Dika ikow monogitakow ko inakoʼ!* verdenk mij niet van stelen! (*Takow*: stelen; *monogitakow*: iemand verdenken van stelen en dit ook zeggen). *Nokotoroeʼ ko inakoʼ, jo sinogitakowe̅a̅ iakoeoi:* wat me boos maakt is dat hij mij verdenkt van stelen (en daarover praat). *Dika monogikirik ko intau nobodito:* verheug je niet over iemand, die een ongeluk heeft gekregen. (*Kirik*: lekker! dat gun ik je!) *Sin tongaʼ-biʼ monogikirik ko likoede̅a̅:* want (hij) verheugt er zich buitenaf over (nl. over mijn ongeluk). *Nongonoe sin togikirikonmoe-biʼ in sia?* waarom is het dat hij maar door je wordt gehoond, je je vroolijk maakt over zijn leed?

Togi komt ook voor als afzonderlijk woord, en beteekent dan: bezittend, bezitter, eigenaar. *Ki togi gadiʼ*: de bezitters van kinderen. *Ki ine ing ki togi?* wie is de eigenaar? *Ki togi mia:* de eigenaar van het maaksel, die het heeft gemaakt. *Ki ine i nomia kom baḷoi inta naa? Sia-pa-biʼ ing ki togi mia:* Wie is het die dit huis heeft gemaakt? Hij (hier een overledene) heeft het nog gemaakt. *Ki togi mia* wordt ook gehoord voor: Die alles heeft gemaakt, bezit, het Opperwezen. In deze beteekenis wordt ook gebruikt: *Ki togi ḷoekad (momarenta):* Die over alles waakt (het bestuur heeft).

Dat *togi* ook herhaald voorkomt en dan „bijna" beteekent, werd reeds onder *togoe* (§ 144) opgemerkt.

§ 146. *tongki-, monongki-, toemongki-*, enz.

Dit uit *to* + *ki-* bestaand praefix beteekent: verzoeken of opdragen

iemand te laten doen wat met het grondw. overeenkomt, hem laten maken tot ..... (voor moki, zie § 67), of: zich maken, zich opwerpen, tot uitvoerder van wat het grondwoord zegt, (voor ki-, zie § 124).

Tongkioena-ai-don makow: laat iemand derwaarts vooruitgaan. Dit als bevel van bijv. den vorst aan een ander hoofd om iemand vooruit te sturen en de menschen van zijn komst te verwittigen. *Ikow inta ponongkioena kon datoe:* jij bent het die den vorst vooruit zal worden gestuurd. *Pinonongkioena:* die tot voorlooper is aangesteld. (*Oena-ai:* ga voor! Dit direct tot den persoon, die vooruit moet gaan.) *Monongkioena:* iemand die vooruit zal gaan op bevel of uit eigen verkiezing, die bij het maken van een nieuwen weg bijv. vooruit gaat om een goed tracé te zoeken, padvinder, voorlooper. *Sia inta monongkioena:* hij is de padvinder. *Sinoemongkioena:* (hij) heeft zich vooruit begeven.

Toemongkisangadi: zich als een dorpshoofd gaan gedragen. *Sinoemongki Boeleg:* (hij) stelde zich aan alsof hij Boeleg (ml. eigenn.) was.

§ 147. *tongko-, toemongko-, monongko-* enz., *tongkoe-* enz.

Tongko- wil zeggen: gelijkend maken op wat het met *ko-* afgeleide grondwoord te kennen geeft.

Toemongkoboeḷoi: zich gaan aanpassen bij degenen die van een echtgenoot voorzien zijn, evenals een echtgenootbezitter (*koboeḷoi*) willen worden, d.w.z. zich bezig houden met voorbereidselen om te trouwen, het noodige verzamelen voor het trouwfeest enz. (Soms wordt *toemongkoboeḷoi, sinoemongkoboeḷoi,* gebruikt in minder eerbare beteekenis: zich gaan gedragen, zich hebben gedragen, als getrouwden). *Aka pondamonmoe-mai bo mokotareangkoem bidon iikow kon tangoi toemongkoboeḷoi ..... ikow dongka im porai:* als je gevoelt ook in staat te zijn op je te nemen wat het zich gaan gelijkstellen met getrouwden meebrengt, ... dan moet je het maar zelf uitmaken (weten), (jij slechts die het hebt te bedenken). (*Monareangkoem:* op zich nemen).

Monongkoḷabot: iemand van een reis of een plan zien af te houden, door bijv. allerlei bezwaren op te noemen. *Dika-bi' monongkoḷabot kom baja'ankoe kom Boḷaang:* zie me toch niet af te houden van mijn reis naar B. Inplaats van *monongkoḷabot* hoort men van meerderen: *monongkoeḷabot.* Een ander met *tongkoe-* afgeleid woord is *tongkoejaboet, monongkoejaboet:* onkruid uittrekken als de padi al

hoog is (als er bijv. voor den derden keer wordt gewied). *Aindon sinongkoejaboetan ing goba'koe:* mijn tuin is al (voor den derden keer) gewied. (Zie ook *tangka-* en *tangkoe-* in § 160.

§ 148. *tompo-, monompo-, toemompo-* enz.

Tompo- is weer te geven met: wat men laat dienen voor wat het met *po-* afgeleide grondwoord zegt, of: waarmee of waardoor men in een toestand komt ,welke overeenkomt met wat door het grondwoord wordt gezegd.

Tomponoja': wat bijwijze van toespijs wordt klaargemaakt of gegeven. *Ponoja'* (van *toja'*, visch) is de gewone toespijs: waarmee men het „eten" vergezelt, dus een stukje vleesch of visch. *Tomponoja'* kan ook wel visch of vleesch zijn, maar ook wel geld of iets anders. *Tompoïnoem:* wat bijwijze van drank (bij het eten) wordt opgediend of klaargemaakt. *Tompomama':* wat als pruimbenoodigdheden wordt verstrekt. *Mopaloet in toea oekaton-monag in tomponoja'nja, manoek toeloeg ijojokan toemongobatoe':* is dat volledig gereed, dan wordt wat als toespijs ervan dient klaargezet, een vetgemeste haan (eigenlijk: een (tijdens zijn leven) volgepropte haan) bij iederen (bak met eten) één. *Jo kaanon siow no lojang baki toea bo tompoïnoemā taki-takin tompomama'nja toea, atodon-don ing goehangā minta:* en die negen koperen bladen met eten en wat als (bijbehoorende) drank ervan wordt verstrekt, tezamen met wat als (bijbehoorende) pruimbenoodigheden ervan wordt gegeven, worden door de ouden weggebracht. *Tompooena:* wat men aan den officieelen maaltijd vooraf laat gaan, een hapje vooruit. *Tompooena-ai imosia:* geef hun een hapje vooruit (als bijv. gasten van verre komen en de off. maaltijd nog niet dadelijk begint). *Tompooena* kan ook beteekenen: iemand die het eerste van een clubje aankomt, de anderen voorafgaat. *Sia (-ta) in tompooenanja:* hij is de voorafgaande ervan. *Ponompoïnoem:* waarmee of wat men als drank (bij het eten) rond laat gaan. *Onoe im ponompoïnoem?* wat is het dat als tafeldrank zal worden verstrekt, waarmee men zal drinken bij het eten? *Tompoïnoeman:* voorzie (de spijs) van drank, voeg er als bijbehoorenden drank aan toe. *Baki siow no lojang nion, komintan bonoean ing kaanon, ...tompoinoeman i losing toemongobobong:* deze negen koperen bladen, alle worden gevuld met eten, ... als drank wordt er aan toegevoegd palmwijn, bij ieder blad een palmwijn-bamboe (vol).

Tomposioeg: sluimering, waardoor men als slapende (*sioeg*) wordt.

Tomposioeg in sia: hij wordt sluimerig. *Sinomposioeg*: is sluimerig geworden. *Kolopi-lopi*' *motoensinggai, nogogai-pa kon sioeng im bolangat, jo sinomposioeg polat notompolilot*: zeer vermoeid zijnde midden op den dag, rustte (ik) even in de schaduw van een ramboetanboom, werd sluimerig (en) ben direct ingedut.

Tomponoeot: herinnerings- of herkenningsteeken, kerf, snee (in een oor bijv.) of ander merk. Tegenwoordig is dit als één woord te beschouwen, hoewel het eigenlijke stamwoord o.i. *toeot*: binnengaan (ingaan), is; het is te vertalen met: waarmee men het in (het geheugen) prent. *Monomponoeot*: een teeken, kerf, snee, aanbrengen. *Sinomponoeotan-monia*: zij hebben het van een teeken voorzien.

Toemompotoroe'an: zich steeds weer boos maken (*-an* heeft hier meervoudige beteekenis, zie § 190 en ook *-oem--an*, § 177), of: zich aanstellen als een plaats waar gewoonlijk wordt getoornd. *Sinoemompotoroe'an*: zich steeds weer boos hebben gemaakt. *Dika toemompotoroe'anmai ko inia*: maak je niet iedereen keer boos op hem.

Toemompongombalan: zich steeds weer huilende maken, zich maken tot een plaats waar steeds weer de tranen vloeien. *Sinoemompongombalan-mai in sia*; zij liet zich steeds weer de tranen ontvloeien, maakte de eene huilbui na de andere.

§ 149. *tompi-* (*tampi-*), *motompi-*, *toemompi-*, enz.

Het verschil tusschen *tompi-* en *tampi-* is o.i. slechts van plaatselijken aard; in geheel dezelfde beteekenis hoort men in het eene dorp tompi- en in het andere tampi- gebruiken.

Het tweede deel van dit samengestelde praefix troffen we nog niet aan als afzonderlijk voorvoegsel.

Motompilolot: slaperig zijn, de oogen bijna niet open kunnen houden van den slaap, op het punt om in te dutten. *Notompilolot*: ingedut, d.w.z. niet op bed op den gewonen tijd, maar bijv. al zittende, of als men bij het op reis zijn op een rustpalats eventjes indut. (*Nololot*: slapen, slapende zijn). In de vorige § werd bij *tomposioeg* een voorbeeld gegeven, waarin naast *sinomposioeg* ook *notompilolot* voorkomt. Het verschil tusschen *tompo-* en *tompi-* is hier zeer zeker niet groot, maar toch kan men *niet* bijv. „*tompisioeg*" en „*tompololot*" bezigen. Zou dit misschien worden veroorzaakt doordat *pi-* wellicht in verband wordt gebracht met het dichtvallen der oogen? Zou dit juist zijn, dan zou *notompilolot* ook kunnen worden vertaald met: zich de oogen hebben gesloten, zich als in den slaap hebben gemaakt.

Monompilaboe': iemand ten val brengen, zich bezig houden om iemand in figuurlijken zin te doen vallen; *ponompilaboe'*: waarmee

men dit doet. *Oemoeran in sia monompilaboe' ko intau ibanēa, simba' ki adi'nja-don i moïtolioe momarenta*: steeds is hij er mee bezig anderen ten val te brengen opdat zijn zoon (hem) zal vervangen in het besturen. *Dika monompilaboe' in singog kong ki adi' i intau*: breng een menschenkind niet ten val met (bedriegelijke) woorden. Veelal wil dit laatste zeggen: Verleid een meisje niet door haar voor te spiegelen met haar te zullen trouwen en er niets van te meenen. *Sinompilaboe'anēa ing ki panggoeloe im Bolaang, sampilaboe'an-don in sia*: hij heeft het distriktshoofd van Bolaang ten val gebracht, zoodat hij is afgezet (n.l. het distr.h.). *Dika toemompilaboe' kom batanganmoe tontani'*: breng jezelf niet ten val! *Sinoemompilaboe' kom batanganēa tontani'*: hij heeft zichzelf ten val gebracht.

§ 150. *moto-, noto-, poto-*, enz.

De met *to-* afgeleide woorden kunnen in den regel ook met de verschillende vormen der *mo*-groep (zie ald.) voorkomen. Van de minder algemeen voorkomende samengestelde *to*-vormen werden meermalen direct ook eenige samenstellingen met een *mo*-vorm gegeven, doch bij de bespreking van het enkelvoudige *to-* (zie § 126) bleef dit achterwege. Vanwege de veelvuldige voorkomende *moto-* en *mono*-vormen leek het ons beter deze afzonderlijk te behandelen.

In het algemeen geeft *moto-* te kennen: bezig zijn met te worden zooals het door het grondwoord genoemde is, daaraan bijna gelijk zijn (soms weer te geven met ons -ig), of: iets in den toestand willen brengen welke door het grondwoord wordt uitgedrukt, het daaraan gelijk wilen maken. In dit laatste geval wordt echter in den regel een intensieve vorm gebruikt, en de t- dus door haar nasaal vervangen. (Zie *mono-* enz. § 151).

Een met *moto-* afgeleid woord geeft dus een minderen graad te kennen, dan wanneer het slechts van *mo-* is voorzien.

Mopia: goed, goed zijnde in orde; *motompia*: het wordt al goed, het is op weg naar of gaat in de richting van *mopia*. Soms is *motompia* wel eens weer te geven met: zeer goed, doch dan slaat dit op het „goed-worden" en niet op het „goed-zijn", met het goed-worden gaat het best, bijna is *mopia* al bereikt. *Aindon notompia i oaidanmoe*: je werk is al heel aardig geworden (nog maar een klein zetje en dan is het *mopia*).

Motompatoe', motontogat, motoïngkag, motompoesi', motompait:

het wordt al warm, hard, droog, wit, bitter, maar is het nog niet ten volle, het gaat naar warm enz. toe, het is warmig, hardig, enz. Op sommige plaatsen zijn de afleidingen *motompatoe'* enz. niet meer algemeen gebruikelijk, maar maakt men in deze gevallen gebruik van *li-* hetwelk verkleinende kracht heeft, zie § 185, dus *molimpatoe'*, *molintogat*, enz. Nu is praktisch het verschil tusschen *moto-* en *moli-* zeer zeker niet groot; het wil ons voorkomen dat *moto-* doelt op een wordingsproces, terwijl *moli-* meer het zijn van een toestand constateert.

Motomongoadi': als een kind worden, kinderachtig. *Na'bi' batangan motomongoadi' in sia*: het heeft er warempel veel van of hij een kind is.

Motoïntau: als een (normaal) mensch worden, bijv. *motoïntau mopia*: als een goed mensch worden.

Notontajow-mobiag-don: nagenoeg al gelijk aan een *tajow-mobiag* (jongeling) geworden, kan al bijna tot den staat der jongelingschap worden gerekend, is dien van de jongens (*mongooelita'*) al ontgroeid. *Naonda i adi' inta toea notontajow-mobiag-don, sinoemakin in sia kon tajow-mobiag tongo doea*: toen dat kind al nagenoeg een jongeling was geworden, vergezelschapte hij zich met andere jongelingen.

Motombogot: worden als iets wat tezamen wordt gebonden. *Motomboto'*: worden als iets wat heelemaal bij elkaar wordt gebonden, omwonden, duidt dus een inniger tezamenbinding aan dan *motombogot*. *Aka koema bo motombogot, motomboto', ande mojodoedoei in tosingogon kom posi-posibotak* ....: indien het mocht zijn dat één worden gelijk een bindsel, gelijk het omwondene, of wel dezelfde richting uitgaan de bedoelingen van weerszijden ......

Motongkonoekoe im boento': overeenkomende met de nagels van een eekhoorn (zoo scherp). Dit wordt gezegd van een scherpzinnig iemand. Hier komt dus weer goed uit, hoe door *to-* het grondwoord een overdrachtelijke beteekenis krijgt.

Motonsioep: nederig van aard, steeds in de laagte, onder iets, zijn (in fig. beteekenis). *Sioep*: ruimte onder het huis, onder een boom, beschutte ruimte.

Motombobog: (het) begint etterig te worden; *notombobog*: etterig geworden.

Motomboeloi: als wederhelften (echtgenooten) worden (zijn), passend, er mee overeenkomend, er bij behoorend. *Lamboeng bo solana' nion motomboeloi*: die jas en broek passen goed bij elkaar, ook wel: passen goed bij den drager.

Notooekoerkoe: het mij toebedeelde lot, wat nu eenmaal over mij beschikt is. (*Oekoerkoe*: mijn lot). *Si nion-bi' i notooekoerkoe*: want aldus toch is het over mij beschikte, mijn vastgestelde lot.

Bij met *s-* beginnende grondwoorden kan het voorkomen, dat men *moto-* aantreft in andere beteekenis dan de in deze § besprokene, want dan staat *moto-* voor *moso-* en vertegenwoordigt dus de gereduplic eerde eerste lettergreep van het grondwoord + *mo-*.

Motosilai = *mososilai*: verdeeler. *Motosipoen* = *mososipoen*: verzamelaar. (Voor het wisselen van de *s-* en *t-*, zie § 28 en § 19). Wanneer bij deze woorden het echte, hier behandelde, *moto-* wordt aangewend, dan wordt dit door een nasaal met grondwoord verbonden, dus als *moton-*.

Ikow i mosilai, simba' motonsilai mopia: jij verdeelt, opdat het goede deelen worden (ieder het zijne zal krijgen). [*Dika mononsilai ko inta dia' nolopi'*: geef geen deel aan dengene die niet moe is (niet heeft gewerkt).] *Ikow i mosipoen, simba' motonsipoen mopia*: jij bent het die verzamelt, opdat het goed worde verzameld (er geen onregelmatigheden bij plaats hebben). Dit slaat vooral op het innen der belastingpenningen. (Door *to-* krijgt *mosipoen* een ietwat gewijzigde betekenis, zoo ook *mosilai*).

Potomboeloi: iedere (keer), of: het gaat er steeds mee gepaard. *Potomboeloi im popotocatan im bango' im potaloeion kom bogat*: iederen keer dat (ik) kokosnoten inbreng, koop ik daarmee rijst (met het inbrengen der kokosnoten gaat steeds gepaard het koopen van rijst). *Potomboeloi im pasar oemoeran in sia motaloei kon simoeton*: iederen keer dat het markt is, steeds koopt hij zout (een pasargang wordt steeds gepaard met het koopen van zout). *Potomboeloi im baja'anēā kon dagat, modia-mai kon toja'*: iederen keer dat hij naar de zee gaat, brengt (hij) visch mee. (Iederen dag, dagelijks, = *pomoeloi in singgai*).

Potomboeloion in solana'nja bo lambeng: zorg dat zijn broek en kabaja overeenkomen (in kleur enz.).

Pinotomboto'-don-monia in singog: zij hebben (hun) woorden (bedoelingen) als een omwonden bundel gemaakt, zijn het geheel eens geworden.

Potojoeakan: waar zoo ongeveer het midden is. *Tonga' kom potojoeakanēā bo noboei*: maar op ongeveer het midden ervan (gekomen) is (hij) teruggekeerd. *Noïonik im potojoeakanēā bo nolaboe'*: met dat (hij) klimmende bereikte het zoo ongeveer middelste gedeelte ervan, is hij naar beneden gevallen. *Totocoe mojajoe' im potoloema-*

dan-monimoe: zeer ver is de plaats, waar jullie het tuindorp maakt. *Dega' ko naaia-don im potombotakan in dalan?* is het wellicht hier dat ongeveer de helft van den weg is? (Weg is hier gelijk wegafstand).

Pinotolaigan: waar men tuinhutten heeft gemaakt. *Pinotolaigan-nami kolipod i naaia*: wij hebben hier vroeger tuinhutten gemaakt. *Pinatok kom pinotojoekan i lipoe'*: het was opgericht waar ongeveer het midden van het dorp was. *Pinotombaloian i ine i naa?* wie heeft hier een huis gemaakt?

§ 151. *mono-*, *nono-*, *pono-*, enz.

Mono- is de intensieve vorm van *moto-*. Ook dit intensieve *to-* (*no-*) kan met de verschillende praefixen der *mo*-groep voorkomen, zooals beneden zal blijken.

Waar *moto-* veelal te kennen geeft: worden gelijk het door 't grondwoord genoemde (zie begin § 150), daar zegt *mono-* in den regel: brengen in den door het grondwoord genoemden toestand, of: maken wat het grondwoord zegt of iets wat er op gelijkt. (Zie ook: *Mo-* voor intensieven, § 31).

Motompia: het wordt al goed, het beweegt zich in de richting van *mopia; monompia*: iets in orde brengen, maken dat het weer in den toestand komt van *mopia:* goed-zijn.

Monontoekad: een trap maken, bezig met aan het hout dat men onderhanden heeft het voorkomen van een trap te geven, ook: zoo-iets als een trapje maken, bijv. een speelgoed-trapje.

Mono- is ook vaak weer te geven met: verzorgen, opkweeken, aanleggen of onderhouden, wat het grondwoord zegt. Hier dus „maken" in zeer overdrachtelijke beteekenis: maken dat van het door het grondw. genoemde iets terecht komt, het werkelijk worde wat het grondwoord zegt, n.l. door onderhoud, oppassing enz. *Mononggadi'*: kinderen verzorgen, opvoeden. (Voor deze *-ngg-* zie o.a. § 126).

Mononsapi: koebeesten verzorgen. *Mononggoba'*: een tuin (*goba'*) aanleggen en onderhouden, „maken" dat er een tuin komt.

Mono- vormt ook namen van kinderspelen. *Monongkabalo*: als een paard doen, paardje spelen. Deze zelfde uitdrukking beteekent ook: een paard verzorgen.

Een andere schakeering van de beteekenis van *mono-* is: ruim voorzien van wat het grondwoord zegt. *Monondoit*: ruim voorzien van geld, royaal er mee omgaan. Zie ook *monono-* onder Reduplicatie, § 222.

Monompatoe^{3}, *mononlogat, monoïngkag, monompoesi*^{3}, *monompait*: iets brengen in den toestand van warm, hard, droog, wit, bitter, warmmaken, hardmaken, droogmaken, enz. (Zie deze zelfde woorden, maar dan met *moto-*, in § 150).

Monontaga^{3}: traptreden maken. *Monaga*^{3}: hout bekappen; *tontaga*^{3}: inkeping, traptrede. *Indoi-ai-moe, ba*^{3} *akoeoi monontaga*^{3} *kon toekad pinomiamoe nion*: kijk dan jij, dan zal ik treden maken aan de trap die door jou is gemaakt.

Monongkaleau: iets als schild dienst laten doen, daarvoor aanwenden.

Aka ojoeon i monomboli: als er zijn die schuld willen maken, willen leenen.

Monondeaga: in den stand der (huwbare) jonge meisjes brengen, een plechtigheid waarmee weken gemoeid zijn. Tegenwoordig laat men ook kleine meisjes hieraan deelnemen, ja, eens zag ik zelfs een getrouwde vrouw onder degenen voor wie deze plechtigheid werd verricht, doch het wil ons voorkomen dat dit afwijkingen zijn. Naderhand hopen we dit „feest" uitvoerig toe te lichten.

Mononggiman: een strik (*giman*) maken, met touw enz. in de weer. (*Monggiman*: een strik gaan stellen).

*Mononggane*t: opwekken, aansporen tot iets door zelf het voorbeeld te geven: zóó moet je doen! (*Moganoet*: overhalen om bijv. mee te gaan).

Monoraian: gedachten koesteren, ermee rondloopen. *Monompikiran ko moboeroek*: slechte gedachten koesteren, ze op het kwade richten. *Mononggogoetoe*^{3} *ka moraat*: slechte gedragingen er op nahouden.

Nononggaroes: glad gemaakt, alsof ze met een schelp waren bewerkt. (*Monggaroes:* gladstrijken van een weefsel met een schelp).

Nonondoea ko oaidan: twee werken tegelijk onder handen hebben, nu aan het eene, dan aan het andere werken.

Kamoenda-pa i ine noboei nonongkatow naa? wie is je helper geweest bij het weer aanbrengen van deze daksparren? (wie was er nog bij je, met wie vormde je twee?)

Nonompomomoelaan imosia: zij hebben aanplantingen gemaakt. Hier is *pomomoelaan* als grondwoord te nemen.

Ponontoekadkoe ko langit: ik wil er een trap mee maken naar den hemel.

Ponondatoe: geschenk of verplichte gave aan den vorst, waarmee men zich kwijt van zijn verplichtingen tegenover den vorst. *Simba*^{3} *motantoe*^{3}*-pa i oesaha-namoenda, si a ponondatoe, a pononggina*^{3},

a ponongngama[5] *ande pogoetat-pototoloeadi*[5], *ponongginaloem*: opdat bestendig (zeker) zijn uw beider inkomsten, want dan zult gij daarmee het den vorst verschuldigde geven, daarmee den moeders geschenken geven, daarmee den vaders presentjes schenken, of daarmee de bloedverwanten bijspringen, daarmee de (verdere) familie met iets bedenken. (Voor *to-* in de beteekenis van: geschenk aan de(n) door het grondwoord genoemde, zie § 126, 3e).

Ta ponoonoe i natoe inta nion? A ponombini[5]: wat wil (je) met dit ei doen? (ik) wil het gebruiken bij het *tojobini*[5]-offer. (Zie hiervoor § 142).

Aka podiaan-mai, jo dia[5]*-pa ponondoloeongkoe?* als (je) ze hier brengt, zou ik ze dan niet als haardsteenen gebruiken? (er mee als met haardsteenen doen). Het gaat hier over menschenhoofden.

Naaia im ponongkaanon ko joko[5]: dit (geef ik) bijwijze van spijs bij de (bruidschat)-goederen, (bijv. geld wordt er dan als cadeautje bijgedaan).

Oeatoi bo domoeloet inta pinononsiol, bitoe[5] *inta pinononsian bo pinonompaa, salaka inta pinonondodob bo pinonnongkokal, bo boelawan inta pinononggoeloe toea, komintan notontopong*: het ijzer en de klei die waarmee de voeten waren gemaakt, het koper dat was aangewend voor het maken van den buik en de dijen, het zilver dat waarmee waren gemaakt de borst en de armen, en het goud dat was aangewend voor het maken van dat hoofd, alles is gelijk meel geworden. (Deze zin is uit een verhaal van Nebukadnezars droom, en dus geen oorspronkelijk Mongondowsch. Vanwege de opeenhooping van *to*-voorbeelden, die hier zoo duidelijk illustreeren dat *to-* te kennen geeft: namaak van het echte, meenden we dezen zin wel te mogen gebruiken, te meer daar voor de zuiverheid der taal wordt ingestaan).

Dongka adi[5] *pinononggoeatok*: het is slechts een stiefkind. Dit zegt een vrouw van haar stiefkind(eren), d.w.z. als zij goed wil doen uitkomen dat het niet haar eigen kind is: door het huwelijk met mijn tegenwoordigen man tot *oeatok* (stief-) gemaakt. In gewone omstandigheden is het slechts *adi*[5] *oeatok*, of *oeatok*.

Pinononggadi[5]: is geboren (van menschen). *Ki Madiampa pinononggadi*[5] *kon Doemoga, bo ki Toke*[5] *pinononggadi*[5] *kom Bilalang*: M. is geboren te Doemoga, en T. is geboren te B. (*Pinogadi*[5]: is geboren, van dieren, bijv. *Ki adi*[5] *in sapi bala-mbalang naa pinogadi*[5] *kogobii*: het kalf van deze bonte koe is vannacht geworpen. *Pipit naa pinogadi*[5]*nja boelan inta kolipod*: deze kuikens zijn door

haar de vorige maand uitgebroed. *Natoe naa bagoe-pa pinogadi'nja kolaboeng*: dit ei is pas gisteren door haar gelegd. Deze voorbeelden toonen voldoende het verschil aan met *pinononggadi'*, of wel de door *to-* bewerkte gewijzigde beteekenis).

Pononggadi'an: plaats waar, of tijd waarin een kind zal worden geboren; in deftigen stijl: *ponondede'an*. *Pinononggadi'an* (*pinonondede'an*): plaats waar, of tijd waarin een kind is geboren.

Ponompoegadan i lagapan: waar de vogels hun nest maken.

Pinonolipoe'an: waar in overdrachtelijken zin een verblijfplaats, dorp, is gemaakt; ook in letterlijken zin, maar dan geldt het bijv. spinnen of bijen: waar zoo iets als een dorp is gemaakt. Wil men zeggen: waar een dorp is gesticht (door menschen), dan: *pinotonggolipoe'an*, zie bij *tonggo-*, § 157.

Pinonombolian: waar geld is opgenomen, schuld is gemaakt. *Dia' nokodoengkoel kom pinonombolian*: (we) hebben niemand kunnen vinden bij wien we geld konden leenen.

Onda-bi' doman im bogat agat im pinonombatodan inta naa? Waar toch wel is de rijst (die) het overschot is van (de rijst) waarvan deze in pakjes gekookte is gemaakt?

§ 152. *mopoto-*, *mopono-*, enz.

Voor de beteekenis der *mopo*-vormen wordt verwezen naar: De groep van *mopo-*, § 50—57.

Mopotolaboe': doen vallen, in overdrachtelijke beteekenis. *Ikow nion i mopotolaboe'-bi' im bodito ko inako'*: jij bent het die mij wel wilt laten storten in het ongeluk, of: een ongeluk wilt doen vallen op mij.

Mopotooekat: doen plaatsen, in fig. zin, laten vaststellen, toebedeelen. *Ki Toehang Allah tontani' i mopotooekat i mopia bo mohaat kom batoe'an i intau*: God zelf die stelt vast het goede en het kwade voor ieder der menschen.

Mopotomboli: schuld doen maken, geld uitleenen. *Popotomboli-ai*: leen het uit!

Moroboet ikow! *jo dia'-bi'iakoeoi mopononondoloeang i oeloe*: je durft wat! maar ik heb toch (nog) geen (afgeslagen) hoofden om die op de wijze van haardsteenen te zetten.

Popotoloean i liodmoe ko liodkoe: laat uw schreden de plaats innemen van mijn voetspoor.

Inta pinopotongginaloemā: die hij als familie heeft doen worden.

§ 153. *mokoto-, pokoto-*, enz.

Voor de beteekenis der *moko*-vormen wordt verwezen naar: De groep van *moko-*, § 58—66.

Mokotoïntakin iikow kom pogogoetat kom bonoe i lipoe'? Ben je in staat mee te doen met de familie-verplichtingen in het dorp? (metgezel-maken in fig. zin).

Singog inta naa mokotoïntau ko inimoe: deze woorden (vermaning) zullen een „mensch" van je maken.

Totoeoe mororiga i adi' inta mokotonggama' ko momalas: zeer moeilijk hebben het de kinderen, die als vader verkrijgen een (vader) uit de luie (vaders).

Pokotombogot pokopia in tosingogon: maak het als een bundel, maak het goed de bespreking.

Dalan inta naa pasolon-monimoe pokotondodaion: deze weg moet door jullie bewerkt worden, moet gelijk gemaakt worden.

Pinokotomboeat-monia im pinototolibag: zij hebben even hoog gemaakt de wijze van zingen.

Pokotompiaan im pogogaid kom baloi: de manier van werken aan het huis maak die goed, wat je er aan doet doe dat goed.

Kon toea-pa iakoeoi im pinokotombogotan-monia kon singog: ik was daar nog, toen zij daar de besprekingen tot een bundel hebben kunnen maken, zij het eens zijn kunnen worden.

§ 154. *mokito-, pokito-*, enz.

Voor de beteekenis der *moki*-vormen, zie § 67—77.

Dia' nolopi', jo mokitonsilai-pa doman: (je) hebt niet gewerkt (bent niet moe geworden) en verzoek (je) dan toch om een aandeel (der opbrengst).

Deeman-bi' iakoeoi nokitompake' ko imonimoe: ik heb jullie heusch niet om kleeren verzocht.

Pokitontoga' im baloimoe si a pobakidan: laat je huis van lampen voorzien (laat ze opsteken), want hier zal vergaderd worden.

Aindon minaja' pinokitontoboet ing kabalonja sinakow: (hij) is gaan laten wichelen over zijn gestolen paard.

Potaba'-pa-magi' ing ki Pangkola', a pokitombonoeankoe im boeta' kom polod: stuur P. even hierheen, ik wil hem opdragen met aarde te vullen de gaten (die bij het afgraven soms te voorschijn komen).

Ki Ameg im pinokitompiaankoe-pa in tondok: aan A. heb ik toch opgedragen in orde te maken de omheining.

§ 155. *mojoto-, moïto-, mogito-, mongito-, mongoto-.*

Van *to-* in verbinding met de praefixen der groepen van *mo-, mopo-, moko-*, en *moki-* zijn in de voorafgaande bladzijden de noodige voorbeelden gegeven. Ook de voorvoegsels van andere groepen kunnen bij een met *to-* afgeleid grondwoord voorkomen. Om niet al te uitvoerig te worden, nemen we de boven deze § genoemde groepen tezamen, en volstaan met een voorbeeld van ieder.

mojoto-.

Kai mogogoejang: Dika mojotolikoed i mongaan sim poton: de ouden zeggen: keer elkaar niet den rug toe onder het eten, want dat is verboden.

moïto-.

Aka mogogai-don in datoe inta nion, jo ki adi'nja i moïtoloean: als deze vorst rust neemt, dan zal zijn zoon (hem) komen te vervangen. (Zie ook *tonggoloean*, § 157).

mogito-.

Dezen vorm troffen we nog aan behalve dan daar, waar *to-* door reduplicatie ontstaat, bijv. *mogitotaid*: van een kam voorzien, dus geen echt *to-*.

mongito-.

Toto' inta toea iloemawat nongintombaloi: die huishagedis is gekropen lang de stelling om den boom.

mongoto-.

Totocoe mongotoïtoi-don i adi' minta inta naa: waarlijk al deze kinderen zijn al (bijna) allen gelijk aan volwassenen (wat hun werk, gedrag, btereft).

§ 156. *koto-*, enz.

Voor de beteekenis van *ko-, ko--an*, enz. zie § 116—123.

Aka monajak kong koïto', kotojoeakon kom pangkoinja: als (jij) wilt onderzoeken de sago (in den boom), worde dit ongeveer midden

in den stam gedaan (d.w.z. op de halve hoogte worden dan een gat gemaakt, zoodat men het sago-gehalte kan onderzoeken). *Aka mobatoeg kom boḷad, jo kotomboeḷoion*: bij het vlechten van matten moeten (de biezen) bij paren worden verwerkt.

Oempa kotolikoedankoe-don iikow, tonga' mopia-bi' : hoewel ik je den rug kom toe te draaien, maar het is toch goed (ik doe het niet omdat ik kwaad op je ben).

Tongo pangkoi-pa in dia' kinotontaga'ankoe bo nodoḷom-don: één boom is er nog die niet door mij van inkepingen voorzien is kunnen worden, daar het donker is geworden.

Onoe ing kinotooengkoe'an-nami toḷoe mogoetat? wat (waarom) is het dat wij drie gebrieders ons als honden hebben gemaakt? (ons als honden hebben afgebeuld voor niets, stank voor dank krijgen).

Bonok inta naa kinotoïmboeḷoian-mai bo diniakoe: dit gras heb ik tegelijk met (het hout bijv. dat ik ging halen) kunnen meepakken en heb het meegebracht.

Boeta' i Mongondow ing kinotoïntauan i adi'koe: het land van M. is het waar mensch zijn komen te worden mijn kinderen.

Ojoeon ing kinotoḷaboe' an in singogēā: er is een beteekenis, bedoeling, gelegd in zijn woorden.

§ 157. *tonggo-, mononggo-, toemonggo*, enz.

Aleer we dezen *to*-vorm nader bespreken, willen we hem eerst door eenige voorbeelden toelichten, waarbij tevens zal blijken dat ook *tonggo-* met vele affixen kan worden afgeleid.

Tonggoḷoean: wat als vervanger dienst doet, wat een overledene vervangt: slaapmat of bed, kleeren, piangdoos, die te pronk blijven staan tot het doodenfeest is gevierd, tenzij dit nog heel lang duurt. (*Ḷoean*: vervangen, verwisselen, leenen). *Aka dia'-pa bingkaton in tonggoḷoean, jo mobali' ponangki'an pinomaja' pokaotanan*: als de *tonggoḷoean* nog niet is weggenomen, dan mag in dien tijd worden geraadseld of het *kaot-spel* worden gespeeld (*kaotan*: een houten bak met 14 kuiltjes, waarin met knikkervruchten of bijv. kleine steentjes wordt gespeeld). *Akoeoi mogoïni' kom bobato, si a mokioekat in tonggoḷoean in laki Oeroi*: ik ga het dorpshoofd roepen, want ik wensch te laten plaatsen den vervanger van den grootvader van Oeroi. *Tonggoḷoean* is o.i. te vertalen met: blijvende of vaste vervanger. *Toḷoean* beteekent ook vervanger, maar in meer tijdelijken zin, bijv. bij een werk, als bewoner van een huis, als opvolger in een

ambt, waaruit men nogal gemakkelijk ontslagen kan worden. De grens tusschen *tonggoḷoean* en *toḷoean*, en de hiervan afgeleide vorwordt niet altijd scherp getrokken. We meenen echter te mogen zeggen, dat *tonggo-* een langduriger of intensiever handeling veronderstelt dan *to-*. *Ki ine degaʼ i mononggoḷoean kon datoe inta nion?* wie is het wellicht, die zal vervangen dezen vorst?

Voor het vervangen van een dorpshoofd — zoo zei ons iemand — wordt liever *monoḷoean* gebruikt, daar die soms maar kort in functie is; ook voor het vervangen van een vorst kan men echter wel *monoḷoean* hooren gebruiken. Hoe dit laatste vooral op zijn plaats is bij een vervanging van niet al te langen duur, moge uit het volgende voorbeeld blijken: *Dika ki ine i monoḷoean ko litoeʼankoe!* laat niet iemand mijn zitplaats innemen (als men even weggaat bijv.).

Mononggoḷoean beteekent ook: de *tonggoḷoean* in orde maken, plaatsen, en wordt tevens gebruikt voor: niet opgekomen rijst of mais vervangen, maar dan is het deftige taal; het meer dagelijks gebruikte woord vóor vervangen van wat niet opkomt of niet goed groeit is: *monoejang*.

Tonggolioe-ai ing kabaḷokoe: vervang mijn paard, d.w.z. voor een ander paard of iets dat groot is, een koebeest bijv. *Tolioe-ai ing kabaḷokoe*: verruil mijn paard, d.w.z. voor iets anders (goederen bijv.). De eerste zin is vooral op zijn plaats als iemand mijn paard heeft zoekgemaakt of bij ongeluk gedood: stel voor mijn paard een ander in de plaats. *Tongo ringgi (pansimat) naa pononggolioe kon tambaga*: deze rijksdaalder, worde gesteld (stel dien) in de plaats van koper (geld), wissel daarmee koper, d.w.z. de heele rijksdaalder moet verkoperd worden. *Ringgi naa tolioe-ai-pa in tambaga*: deze rijksdaalder verruil dien even voor koper (geld), d.w.z. er mogen ook wel andere geldstukjes bij zijn, en is dus veel minder volstrekt dan *tonggolioe*. Wanneer in den hier zooeven gegeven zin inplaats van *pononggolioe* de vorm *ponolioe* wordt gebruikt, kan men meermalen *komintan* (alles) er aan hooren toevoegen, als wordt gewenscht dat niets dan kopergeld wordt terug gegeven. *Dika moondok sin tonggolioeanā-biʼ inta mopia*: wees niet bang, want hij zal er heusch iets voor in de plaats stellen dat goed is. *Sinoemonggolioe in sia ko i amaʼnja, nobaliʼ datoe*: hij heeft zijn vader vervangen, is vorst geworden (dus voorgoed in diens plaats gekomen of zich gesteld). *Sinoemolioe*: tijdelijk zich in iemands plaats hebben gesteld, bijv.: *Ki ine in sinoemolioe ko i amaʼnja minajaʼ in daḷan?* wie is het, die zich in de plaats van zijn vader heeft gesteld en naar den weg is gegaan? (om

te werken). De woorden *lioe* en *ḷocan* kunnen wel als synoniemen beschouwd worden, al is het eerste vooral bij ruilen, en het tweede bij leenen op zijn plaats.

Tonggolanit-ai: maak het scherp! d.w.z. aan een stuk bamboe of hout moet een scherpe kant worden gemaakt om daarmee bijv. gras te kunnen afslaan; het scherpe moet dus nog geheel ontworpen worden, er is nog niets van aanwezig. *Tonggolanit-ai* is dan ook niet op zijn plaats voor: aanscherpen van een mes.

Tonggoroeit-ai: maak het puntig! Er is nog niets van een punt aanwezig.

Tonggonipit-ai: maak het dun! (in den zin van bovengenoemde woorden).

Tonggoḷoeaʼ. Mononggoḷoeaʼ-mai: erg veel tranen vergieten, maar niet op kunnen houden met huilen. *Dika-don mononggoḷoeaʼ-mai, si aindon in sia minajaʼ ko i lakinja bo ko i baainja:* huil niet meer voortdurend want hij is gegaan naar zijn (overleden) grootvader en grootmoeder (vertroosting van een heiden). *Monoḷoeaʼ* duidt een minder hevigen graad van tranenvergieten aan dan *mononggoḷoeaʼ*. *Ikow nion monoḷoeaʼ-mai, diaʼ baragoena:* jij maakt nu wel veel tranen (maar) het heeft geen nut. (Dit is een krasse vermaning tot iemand, die erg jammert bij den dood van een bloedverwant, doch bij diens leven erg onaardig voor hem was).

Tonggolitoeʼ. Mononggolitoeʼ: (voor goed) gaan wonen en aanplantingen maken in een bestaande plaats of op gronden waarop anderen recht hebben. *Ki ine i mononggolitoeʼ kom boetaʼkoe?* wie is het, die gaat wonen op mijn gronden? (wie matigt zich die vrijheid aan?). *Aindon minajaʼ nononggolitoeʼ kom Pontodon:* (hij) is gaan wonen in (het dorp) Pontodon, heeft daar aanplantingen gemaakt. *Toemonggolitoeʼ:* zich ergens voor goed vestigen, dit willen of gaan doen; *sinoemonggolitoeʼ*, dit hebben gedaan. *Potonggolitoeʼan:* waar men voor goed wil gaan wonen, dus overjarige gewassen wil gaan planten enz.; *pinotonggolitoeʼan,* waar men dit heeft gedaan. (Men hoort ook: *pononggolitoeʼ-an* en *pinononggolitoeʼan*). *Lembong-nami kom Banga aindon sinonggolitoeʼan i intau Otam:* onze strikstelplaatsen te B. zijn al door de menschen van Otam bewoond (die hebben zich door zich daar te vestigen rechten op den grond aangematigd).

Tonggolipoeʼ. Mononggolipoeʼ: een dorp stichten *Motonggolipoeʼ:* iemand die tot de vaste bewoners van het dorp behoort, alle dorpsverplichtingen vervult. *Sia i motaau motonggolipoeʼ:* hij is in

staat op zich te nemen wat een (goed) dorpsbewoner verplicht is te doen, of: hij weet wat hij als zoodanig verplicht is. *Potonggolipoeʼan*: waar men een dorp wil gaan stichten. *Pinotonggolipoeʼan*: waar een dorp is gesticht. *Sinonggolipoeʼ*: het dorp is gesticht.... *Tonggolipoeʼ* kan ook beteekenen: overgaan tot een andere wijze van trommelen. Als een priester(es) aan het dansen is en er moet op een bepaald moment een andere wijs worden getrommeld, dan hoort men: *tonggolipoeʼai*! *Pototonggolipoeʼ*: waarmee men aan zijn verplichtingen als dorpsbewoner voldoet, of: de wijze waarop iemand zich gedraagt, die als behoorlijke inwoner van het dorp wil worden aangemerkt. *Diaʼ-pa ikow mototaau im pototonggolipoeʼ*: Jij weet nog niet goed wat er voor noodig is om aan al de dorpsverplichtingen te voldoen. (Het is waarlijk geen kleinigheid).

Tonggoloemad. Mononggoloemad: een tuindorp gaan stichten, of (meer volledig) *majaʼ-pa mononggoloemad. Motonggoloemad*: die steeds in de tuinen verblijf houdt. (*Motoloemad*: zich als een tuindorper (boerenkinkel) gedragen. *Ikow nion motoloemad-biʼ*: je gedraagt je warempel als een boerenkinkel. *Monoloemad*: zich als een tuindorper willen gaan gedragen). *Naaia in tonggoloemadon-monimoe*: dit (deze streek) worde door jullie tot tuindorp gemaakt. (Dit zegt bijv. een hoofd bij den aanvang van een tuinjaar). *Potonggoloemadan*: waar een tuindorp zal worden aangelegd; *pinotonggoloemadan*: waar dit is gebeurd.

Sebab nion aka mopia ko i ompoe datoe, pokitonggobaʼ, pokitonggoloemad bo pokitonggolipoeʼ: daarom als de heer vorst het goedvindt, laat tuinen aanleggen, laat tuindorpen maken en laat dorpen stichten. *Bo intau mobajong pinotabaʼnja pinokitonggobaʼan, pinokitonggoloemadan bo pinokitonggolipoeʼan ko limboeton inta toea*: en veel menschen heeft hij gezonden hun opgedragen tuinen aan te leggen, hun opgedragen tuindorpen te maken en hun opgedragen dorpen te stichten op dat eiland.

Bovenstaande voorbeelden — waaraan opzettelijk eenige gewone *to*- vormen werden toegevoegd — lijken ons voldoende om aan te toonen, dat de *tonggo*-vormen duiden op iets van langdurigen aard, op een in-hooge-mate, op het maken van iets geheel nieuws, het stichten van iets blijvends, of wel: de *tonggo*-vormen hebben intensieve kracht, en zijn in deze dus gelijk te stellen met *to*- wanneer dit door een nasaal met het volgend woord wordt verbonden om een intensief begrip aan te duiden. Dit laatste komt o.i. heel goed uit in de twee laatst gegeven Mong. zinnen, waar geheel in dezelfde

beteekenis *tong-* bij *goba'* is gebruikt als *tonggo-* bij *loemad* en *lipoe'*. Het wil ons dan ook voorkomen, dat het verschil in vorm tusschen *tonggo-* en het door een nasaal gesloten *to-* kan worden toegeschreven aan de behoefte van een Mongondower aan een door nasaal gesloten *to-* voor woorden, waaraan hij een intensief karakter wil geven, en wier beginconsonant geen nasaal toelaat. We komen tot deze veronderstelling, daar we tot heden *tonggo-* slechts aantroffen bij met l-, r-, of met nasaal beginnende woorden. En waar bij met klinker aanvangende woorden *to-* wel *tongg-* wordt (zie § 126, begin, en vooral onder *3e*), lijkt ons de overgang tot *tonggo-* niet zoo heel groot. Had *tonggo-* niet een zoo duidelijk uitkomend intensief karakter, dan zouden we het als een op zich zelf staand voorvoegsel kunnen beschouwen, slechts voorkomend bij onnasaleerbare beginconsonanten, doch nu hellen we er toe over er slechts een bijvorm van *to-* in te zien, het verschil van phonetischen aard achtende.

§ 158. *tongo.*

Hoewel *tongo* eigenlijk bij de telwoorden behoort, willen we er toch ook hier eenige voorbeelden van geven. *Tongo* komt voor bij maatwoorden en duidt dan aan, dat bedoeld woord een geheel of vol(ledig) exemplaar vertegenwoordigt.

Tongo singgai, tongo boeḷan, tongo tāong: één dag, één maand, één jaar. *Tong-gobii*: één nacht, staat wel voor *tongo gobii*; ook wordt wel *tongo-bii* gehoord. *Tongo ḷoliog, tongo leper, tongo tongkoḷai*: één slok, één lepel vol, één draagmand vol.

Bij woorden, die een soort vlaktemaat uitdrukken, of dingen noemen die zich over een zekere ruimte uitstrekken, wordt bij het gebruik van *tongo* in den regel het suffix *-an* achtergevoegd. (zie hiervoor § 190).

Tongo lipoe'an: één dorp, ook: een dorp vol, een dorp en wat er bij behoort. *Tongo goba'an*: één tuin, zoowel de oppervlakte van den tuin als hetgeen zich er op bevindt. In dezen zin zijn ook de volgende woorden te nemen: *tongo ḷoemadan, tongo boeḷoedan, tongo ḷopa'an, tongo paḷasan*: één tuindorp, één berg (gebergte), één vlakte, één erf. (Het woord *paḷas* is w.s. wel ons: plaats). Verder: *tongo gakitan*: één vlot vol; *tongo baḷoian*: één huis, een huisgezin, dus: een huis vol, ook: een ander huis (bij *baḷoi* wordt niet altijd *-an* gehoord); *tongo lengkoe'an*: één rivierbocht (afstandsmaat); *tongo kabajaan*: één kabaja-lengte, d.w.z. de lengte die men

noodig heeft voor het maken van één kabaja. *Tongo lipoe'an komintan bongol*: een dorp vol (en) allen zijn doof (een kussen).

Tongo- komt ook voor met infix *-oem-*, zie hiervoor § 176.

§ 159. *ta-*, *mota-*, *toema-*, enz., *tampoe-*, *tamboe-*.

Het voorvoegsel *ta-* troffen we nog slechts weinig aan, en dan nog vooral bij woorden waar het reeds geheel verspreid is met den oorspronkelijken stam.

Taboeboek: („als wierook") soort kruipplant waarvan de vrucht wel als wierook (*boeboek*) wordt gebrand, wordt ook door apen gegeten. *Tamonok*: broodboom. *Tampiring*: soort waterplant, gelijk een bord. *Tangkedeng*: soort boom (van de schors wordt touw gemaakt). *Tansibi'*: zwaluw. *Tagoedang*: krokodil. *Tambilogong*: kokospalm-tor. *Tamboeleangan* (*tamboeliangan*): zeer groote larve. *Takoejak*: soort vogel.

Tantaboea': soort muziekinstrument (van één geleding bamboe). *Tampedong*: soort padivat. *Tantoeang*: groote schelp waarop wordt geblazen. *Tangkoko'*, *monangkoko'*: kloppen, tikken, *motangkoko'*: klopper. (*Koko'*: het weerhaakje dat een strik gespannen houdt). *Tangkidit*: bedoeling, bijv.: *Ojoeon in tangkidit in singogēā*: er is een bepaalde bedoeling van zijn woorden, hij bedoelt er meer mee dan hij zegt (*Mokidit*: nauw; *popokidit*: breng het dichterbij, ook in fig. zin).*Tambeber*, *monambeber*: om een kip heen draaien (van een haan). *Taïngkoekoe*, *sinoemaïngkoekoe*: gehurkt zitten.

Tampoerondog: uitglijspoor. (*Morondog*: glad, uitglijden). Het wil ons voorkomen, dat *tampoe-* hier wel gelijk is te stellen met *tompo-*, zie § 148. Voor *o* en *oe* zie het slot van § 61 en 63.

Tamboeḷoḷok, *monamboeḷoḷok*: neervallen gelijk een slingerplant, die bij het vallen rakelings langs boomstammen enz. gaat. (*Noḷoḷok*: gevallen van slinger- of klimopplanten). *Dongka notamboeḷoḷokmonag kon tajowonkoe-mai*: (hij) viel neer als een klimplant voor me, d.w.z. in het vallen streek hij rakelings langs me, alsof hij van mij afviel. Dit vooral van iemand die door vrees, droefheid of vermoeidheid overmand is, dan zijn troost bij iemand zoekt, maar niet meer in staat is zich op de been te houden. *Baja-baja' in sia sinoemamboeḷoḷok*: direct liet hij zich vallen, stortte zich neer (uit staande of loopende houding). De bekende beteekenis van *to-* komt ook hier wel uit bij *ta-*, maar welke kracht hier aan *boe-* moet worden toegekend, weten we niet, en evenmin of hier misschien een stam

boeḷoḷok, of wel *boḷok* + infix *-oel-* mag worden aangenomen. (Zie infix *-oel-*, § 180). Tot heden troffen we als gangbare stamwoorden slechts *ḷoḷok* en *tamboeḷoḷok* aan. Of zou ook *tamboe-* als een bijvorm van *tompo-* mogen worden aangemerkt?

Hoewel bij de meeste hier boven gegeven woorden *ta-* reeds geheel met den oorspronkelijken stam is vergroeid, mogen we toch wel aannemen, dat *ta-* in beteekenis niet verschilt met *to-*, wellicht slechts een oudere vorm is, die nog maar in enkele woorden is bewaard gebleven.

Het gebeurt dat men met *ta* gevormde woorden tegenkomt, waar o.i. *ta* niet als gewoon praefix is te beschouwen, doch een andere functie heeft.

Taönda? waar? We meenen dat dit staat voor: *inta onda*: die is waar? of: *eta onda*: nou, waar? *Ta onda* klinkt ook wat hard, veel beleefder is het gebruik van: *Dega' onda?* waar wellicht? *Ta onda im bitoeḷmoe?* nou, waar zit je steenpuist?

Taönoe? waarom? wat is de reden? nou, wat is er? staat voor *eta onoe*: wel, wat is er? He! wat zou dat zijn? (*Eta* geeft vaak verwondering te kennen. Zie § 269).

Ta onoe-bi' i nion? wel, wat heeft dat toch te beduiden? *Ta onoe im pinokioïni' in datoe?* nou, waarom laat de vorst mij roepen? (Dit niet tegen den vorst zelf, want evenals *ta onda* klinkt ook *ta onoe* wat hard. Als bijv. een kind geroepen wordt door zijn vader of moeder en het antwoordt daarop met *ta onoe?* dan kan het een ongenadig standje oploopen. Beter is dan ook: *Dega' onoe?* wat wellicht is het? of: *mongonoe?* waarom?).

§ 160. *tangka-*, *monangka-*, enz., *tangkoe-*, *monangkoe-*, enz.

Tangkalimboeng, *monangkalimboeng*: een rond gat in iets maken, als een cirkel. (*Limboeng*: cirkelrond; *boeḷan limboeng*: volle maan; *ḷojang molimboeng*: cirkelvormig koperen blad). *Tangkalimboengon*: het (gat) moet gelijk een cirkel worden gemaakt.

Tangkaliboe-pa ing goba' inta naa: ga dezen tuin even rond (om te kijken of er bijv. geen beesten zijn binnen gekomen), maak een heelen rondgang. Wanneer slechts *liboe-pa* gebruikt wordt, klinkt dit veel minder krachtig. *Tangkaliboeon*: er moet heelemaal omheen gegaan worden.

Tangkaboejow. *Monangkaboejow kong kajoe*: om een boom heen draaien, er steeds om heen loopen, zooals kinderen dit wel doen. *Sinoemangkaboejow in sia bo notoeaḷ*: hij heeft zich in de rondte gedraaid (getold) en is gevallen. (*Boejow*: draaien, wenden). *Mo-*

tangkaboerow i matakoe: het is alsof mijn oogen draaien (gevoel me een beetje duizelig).

Tangkoelembong: gat of kuil in den weg van min of meer ronden vorm, zooiets als een *lembong*: gegraven ronde kuil, waarin een lus van een antilope- of varkensstrik is gelegd, die dan weer luchtig met aarde is bedekt. *Mongongontong, si motojoe' in tangkoetangkoelembongēā*: kijk goed, want veel zijn de gaten ervan (van den weg).

Tangkoerarag: rolstok (onder een balk die gesleept wordt). *Tangkoerarag-ai*: gebruik rolstokken! *Ponangkoerarag*: rolstok ermee! (*Morarag*: over iets heen strijken, bijv. *Morarag ko rambabo*: strijken op een viool).

Tangkoeradat. Dika monangkoeradat kon taḷog: schuif (schuur) niet over den vloer (met je lichaam). *Ponangkoeradat i adi' inta nion kom boeta'*: trek dat kind over den grond, doe daarmee alsof je den grond schuurt, handel daarmee als met een stuk hout dat gesleept wordt. *Sinoemangkoeradat*: zich in zittende houding hebben voortbewogen over den vloer bijv., alsof men zich het zitvlak schuurt. (*Moradat*: wrijven, schuren).

Tangkoeridit. Monangkoeridit: wrijven, schuren tegen iets, maar in lichteren graad dan *monangkoeradat*. (*Moridit*: insmeren, uitstrijken). *Onoe i monangkoeridit ko oĩgi'*? wat wrijft er tegen den huispaal? wat doet alsof het bezig is met inwrijven van den paal?

Tangkoelibod (likor). Kabaḷo inta toea monangkoelibod (likor) kom pangkoi ing kajoe: dat paard omkronkelt (met zijn touw) gelijk een slang den boomstam. [*Limibod (limikor)*: zich om iets heen kronkelen, van een slang].

Tangkoelilid. Noboeat-monik ing ki Ondo', bo minaja' nonangkoelilid kom boeḷoed pitoe no boeḷoedan: O. vertrok in opwaartsche richting en is gaan rollen over bergen (over) zeven bergen. *Sinoemangkoelilid*: zich hebben gerold (over den vloer bijv.) (*Limilid*: gaan liggen,zich neervlijen, nu eens op de eene zij en dan weer op de andere gaan liggen, het zich zoo behagelijk mogelijk maken).

Tangkoedeagan: de wielewaal.

Bovenstaande voorbeelden schijnen ons voldoende om aan te toonen, dat de gewijzigde beteekenis, die door de *tangka-* en *tangkoe-*vormen aan een grondwoord wordt gegeven — waar dit tenminste nog is na te gaan — wel gelijk kan worden gesteld met die, welke door de *tongko*-vormen bij andere woorden wordt veroorzaakt (zie

§ 147). *Tangka-* en *tangkoe-* beschouwen we dus als nevenvormen van *tongko-*. Over het wisselen van *a* en *o* is reeds meermalen gesproken, en hoe ook *o* en *oe* soms in gelijke beteekenis voorkomen, zie hiervoor het slot van § 61 en van § 63 (*pokoe--on* en *pokoe--an*).

§ 161. *tali-*, *motali-*, *ainali-*, enz.

Tali- geeft in den regel te kennen, dat de door het grondwoord genoemde handeling slechts even plaats vindt en dan nog in gewijzigde beteekenis, nl. heel vluchtig of vaag: het is (was) eventjes alsof .... Soms vindt de handeling niet eens plaats, maar in gedachte is men er toch zoo mee bezig, dat het schier is alsof de virtueele daad al een actueele is geworden.

Na^{3}*-bi*^{3} *batangan iakocoi in talikoeoek ko inia*: het was waarlijk alsof ik hem riep (wilde roepen). Dit zegt bijv. iemand, die zoo sterk aan een overledene denkt, hem o.z.t.z. weer zoo geheel onder de levenden denkt, dat hij hem wil roepen. *Koïna akocoi talikoeoek-bi*^{3} *ko inimoe*: zooeven had ik je waarlijk bijna geroepen (daar ik zoo bang werd bijv.). (*Mokoeoek*: schreeuwen, roepen).

Taliontongonēā-mai in sia: het zal hem zijn, alsof hij hem even komt te zien, hij zal hem even gewaarworden. *Na*^{3} *tongkai sinaliontongkoe-mai ing ki ama*^{3}*koe*: het was alsof ik mijn vader kwam te zien. Dit kan van een overleden vader gezegd worden, maar ook van een levenden en beteekent dan dat ik slechts een glimp van hem te zien kreeg (bijv. in het voorbijgaan) niet voldoende om hem goed te herkennen. *Sinaliontongkoemai ing ki sangadi noïtalib-mai koina*: het leek me dat ik zooeven het dorpshoofd zag voorbijgaan. (*Ontong*: zien).

Het idee van het onverwachts plaats-grijpen der handeling in bovengenoemde en in de hieronder nog te noemen zinnetjes, moet o.i. aan *-mai* worden toegeschreven. In *tali-* op zich zelf toch zit niets accidenteels. Evenals *to-* geeft ook *ta-* aan het oorspronkelijke grondwoord een ietwat gewijzigd karakter, terwijl *li-* te kennen geeft dat de handeling slechts eventjes plaats grijpt. Voor de verkleinende kracht van *li-* zie § 185.

Sinalidongogēā-mai ojoeon i ojoet in tolibag: hij hoorde plotseling (dat) er was een geluid van gezang, d.w.z. hij hoorde het niet zoo heel duidelijk, maar ving toch iets op van bedoeld geluid. (*Dongog*: hooren).

Motalikokog: even rillen van angst, schrikken. De stam *kokog* hoorden we nog niet afzonderlijk gebruiken, wel: *pokokog*: de koorts,

of: waardoor rillingen worden verwekt; *loemokokog*: rillen van de koorts. Bij *motalikokog* is het rillen dus van ietwat anderen aard en van veel korteren duur. *Nongonoe si motalikokog-bi' imoïkow?* waarom is het dat gijl. zoo verschrikt zijt (rilt van angst)? *Dinongogmai-monia ing kokow bo koeani, jo notalikokog imosia bo inagi'an i ondok*: (toen) zij kwamen te hooren den strijdkreet en het hulpgeroep, schrokken zij en werden bevangen door vrees. *Dika monalikokog-mai ko imonia*: kom hen niet verschrikken! *Ponalikokog*: waarmee men iemand verschrikt, bijv. een bericht. *Ai-noonggot i minatoi, jo bai mbi' nion bo pinonalikokog-mai ko inako'*: reeds lang is (hij) overleden, en warempel eerst nu kom (je) mij ermee verschrikken (nl. met het bericht van zijn overlijden), d.w.z. dat had je me wel wat eerder kunnen laten weten.

Meermalen is *tali-* geheel met het oorspronkelijk grondwoord vergroeid, bijv. in *talimondo'*: middenvinger, en *talimoeka*: ringvinger. Ook met *talilolo'*: ontstemming, wrok ergernis, is dit het geval. Er is nog wel een woord *lolo'*: soort padivat, maar het wil ons voorkomen dat dit toch moeielijk met *talilolo'* in verband kan staan. *Dika gama'an in talilolo' ing gina*: haal hier geen ontstemming des harten uit. *Dika-don mototalilolo'an kong gina*: koester geen ontstemming, wrok, meer tegen elkaar in het hart. Voor *talilolo'* kan men ook wel eens *taïlolo'* hooren. Inzake het wegvallen van een *-l-*, zie het slot van § 26.

Evenals andere voorvoegsels, wordt ook *tali-* wel herhaald.

Tali-taliontong-bi' iakocoi kon dimockoed i mogogoejang: nu en dan ontwaar ik heusch iets (heel vaag) van de geesten van (mijn) ouders. Zoo spreekt bijv. wel eens een zwaar zieke. Een pass. verl. tijd constructie van dezen zin is: *Sinali-taliontongkoe-mai in dimoekoed i mogogoejang.*

Tali-talidongogon-mai-naton in singogē̄a: nu en dan zullen we iets komen op te vangen van zijn woorden (niet alles volledig verstaan, maar iets van zijn stem zal wel tot ons doordringen).

Hoe *tali-* wel eens voor *toli-* wordt gehoord, zie hiervoor § 139.

tala-.

Dit voorvoegsel hoort men soms voor *tali-*.

Na'-bi' batangan in talabeang in sia kon totoga'an: het was heusch alsof hij bezig was met het ophangen van lampen. (Door de donkerte bijv. was dit echter niet goed uit te maken. Ook kan het

zijn dat iemand dit in een droom heel wazig ziet). Anderen zeggen hier *talibeang*.

Akoeoi in talaoena-don (*talioena-don*): ik ga maar even vooruit. Volgens de beteekenis, die *tala-* of *tali-* in dezen zin heeft, zouden we zeggen dat zoowel *tala-* als *tali-* hier eigenlijk staan voor *toli-*, zie § 139. Wanneer we bij *tala-* met een echt infix *-al-* te doen hebben, dan wordt hiervoor verwezen naar § 179.

tara-.

Dit voorvoegsel troffen we aan in *tarakoekoe*: tortelduif. Van anderen hoort men hiervoor echter *talakoekoe* en *salakoekoe*.

Hoe het woordje (dus niet het praefix) *tara* of *taja* voor het pers. v.n.w. 3e pers. meerv. wordt gebruikt, als het aantal personen wordt genoemd, zie hiervoor: Voornaamwoorden, § 236.

tampi-.

Het voorvoegsel *tampi-* wordt soms gehoord voor *tompi-*, zie § 149.

taga-, *monaga-*, *toemaga-*, enz.

Het praefix *taga-* zijn we tot heden nog slechts zeer zelden tegengekomen — velen kennen het niet — en dan nog alleen bij de woorden *lioe* en *lantoed*. Is *taga-* wellicht verwant met *togo-*? zie § 143.

Lioe: omkeeren; *toemagalioe*: zich verwaand, hoogmoedig aanstellen, zich bovenaan inplaats van beneden plaatsen. *Dika toemagalioe ko i togi gadi*[3], *sim boetoengon*: plaats (je) niet boven (je) ouders, want dan zal (je) onheil treffen! *Nion in tagalioe-bi*[3] *dongka i adi*[3]: dat is slechts verwaandheid van de kinderen. *Oempaka simbaat monagalioe ko i nami ki togi gadi*[3], *tonga*[3] *inami-pa doman i limonik:* hoewel het is alsof (jij) je boven ons ouders wilt verheffen, maar onze (rechten) zijn toch nog een beetje hooger, (beteekenen toch ook nog wel iets).

Molantoed: hoog. *Oempaka toemagalantoed-mai kom pososingog, tonga*[3] *motongkai doman makow*: ofschoon (hij) zichzelf verheft in (zijn) manier van spreken, (hij) is toch geheel gelijk aan ons, d.w.z. al heeft hij veel praatjes, hij is net even arm (gering) als wij zijn. *Toemagalantoed*: zich zelf in de hoogte steken; *sinoemagalantoed*: zichzelf in de hoogte hebben gestoken.

15. De groep van *si-*.

Hiertoe worden door ons gerekend:

si-,
simi-,
sinimi-,
singko-, *simingko-*, enz.,
si--on,
sini-,
si--an,
sini--an,
mosi- nosi-, *posi-*, enz.,
moni-, *noni*, *poni*, enz.

§ 162. *si-*.

Si- wordt zoowel met als zonder nasaal met het volgend woord verbonden, wat o.i. slechts een kwestie van welluidendheid is. Bij met klinker beginnende woorden wordt wel gebruik gemaakt van de o.m. van *to-* bekende *-ngg-*, zie § 126.

Si- heeft reflexieve beteekenis. Komt *si-* voor een nog niet afgeleid grondwoord, dan geeft het te kennen: zich bezig houden met de door het grondwoord genoemde handeling, of wel: zich bevinden in den daardoor aangeduiden toestand.. In verbinding met andere affixen, of wanneer *si-* met het grondw. vergroeid is, overheerscht o.i. echter geheel de reflexieve beteekenis, behalve bij *mo-* (zie *mosi-*). Is een met *si-* afgeleid woord tot een afzonderlijk stamwoord vergroeid, dan kan dit ook met allerlei affixen voorkomen, gelijk de oorspronkelijke grondwoorden. Het schijnt ons overbodig om van iedere mogelijke combinatie voorbeelden te geven, en we beperken ons dus tot het boven gegeven lijstje.

Sisindog: al staande, zich bevinden in den staan-toestand. Hierbij is niet gedacht aan een gaan-staan of aan den duur van het staan, er wordt slechts geconstateerd dat iemand of iets zich in staanden toestand bevindt. *Aka ki ine in dia' mononatie, jo poetoe'-an sisindog*: indien er iemand is, die geen ei voortbrengt, dan zal hem het hart worden uitgerukt al staande. (Hier is sprake van menschen, die om iemand ten val te brengen, het kunststukje zullen vertoonen van eieren-leggen. Een klein bewijs van het fijne taalgevoel van den Mongondower is o.i., dat hier niet het gewone woord voor eieren-

leggen: *mogadi’* wordt gebruikt, doch een *to*-vorm bij het woord voor ei, waardoor het kunstmatig fabriceeren ervan in eens duidelijk is).

Sindaḷan: terwijl men zich op weg bevindt, onderweg is. *Ki ine in sindaḷan motolibag toea?* wie is daar onderweg aan het zingen? *Ojoeon tobatoe’ i intau* (of: *intau tobatoe’*), *jo sindaḷan monaga’*: er is iemand, terwijl (hij) zich op weg bevindt, is (hij) aan het bekappen (al loopende is hij aan het hout bekappen). (Een ichthyosis-lijder, daar die zich steeds moet krabben en dan dus de noodige schilfers afkrabt).

Silitoe’: al zittende, terwijl men zich in zittende houding bevindt.

Her volgen eenige woorden, waar *si*- met het oorspronkelijk stamwoord is vergroeid. *Sibatoe*: gaaf, ongeschonden, zich nog in zijn geheel bevinden. *Sibatoe-pa, dia’-pa nobonsig*: nog geheel gaaf, er is nog geen stuk uit of brok af, nog mooi glad-rond. *Sidaḷom*: lever (wat zich binnenin bevindt? *daḷom*: diepte). *Sigogow*: hals. *Sigojang*: „idjoek" baleintje. (*Mogojang*: wijd, ruim van vlechtwerk, doordat men met te natte biezen (bladeren) heeft gevlochten. Hiervan *sigojang*? wat zich niet aaneensluit; deze baleintjes zitten even uit elkaar). *Sikajoe*: een paar vadem lange, antieke doek, „die op zichzelf een geheel vormt". (*Kajoe*: hulptelw. voor stukken goed, die nog in hun geheel zijn. *Boḷasoeng tongo kajoe*: één volledig stuk ongebleekt katoen). *Simboejoeng*: jonge kokosnoot. *Simpoengoi*: tros aren, bos vruchten. *Simpoegoer*: tros vruchten. *Singgoḷong*: steenvrucht van den aren-palm. *Singgoḷong dia’-bi’ mototak kom pangkoi in toempang*: een singgoḷong valt waarlijk niet van een sago-palm. Spreekw., zoo iets als ons: de vrucht valt niet ver van den boom. (*Goḷong, monggoḷong*: hakken in de schors van een boom om bijv. de hars te laten afvloeien, ook: een boom „ringen". Staat hiermee *singgoḷong* in verband?). *Sindojo’*: dreigement (voor de toekomst). *Sindojo’ inta toea ing koondokkoe*: dat dreigement is mijn angst. Zie verder onder *si--on* enz.

§ 163. *simi-*, *sinimi-*.

Simi- is ontstaan door invoeging van *-im-*, welk infix in beteekenis geheel gelijkwaardig is aan *-oem-* (zie § 174) en *-inim-* dus aan *-inoem-* (zie § 175). Het verschil tusschen *-im-* en *-oem-* is slechts van phonetischen aard, zooals in § 178 is aangetoond. Daar ook *-im-* reflexieve kracht heeft, is *simi-* dus wel een reflexieve vorm bij uitnemendheid.

Simirata' : zichzelf willen slachten; *sinimirata'* : zichzelf de keel hebben doorgesneden.

Simimpatoi: zichzelf willen dooden. *Oempaka simimpatoi i mogoeman kon dia'*: al zou (hij) zichzelf moeten dooden (hij) blijft ontkennen.

Simimpandoi in sia ko i ama'nja: hij wil zich wijzer voordoen dan zijn vader; *sinimimpandoi*, dit hebben gedaan.

Simimbajag: zich openlijk vertoonen. *Maja-moe tarapon, tonga' dika simimbajag-mai*: ga het begluren, maar vertoon je niet in het openbaar.

Dika simimbodok: stel je niet dom aan! gedraag je niet of je niet recht snik bent!

Similopi' : zich (gaan) vermoeien, inspannen, werken. *Similopi' ing kami ki togi gadi', sebab a pomiag ko imonimoe, adi'* : wij ouders vermoeien ons (werken), want daarmee willen wij verzorgen jullie, kinderen. *Kinobaja-bajagan-makow ing kami sinimilopi'* : tot het heelemaal licht is geworden (d.w.z. den geheelen nacht) hebben we ons afgesloofd. (*Iloemopi'* beteekent ook: zich hebben vermoeid, maar dit ziet niet op bijv. het dagelijksche werk zooals *sinimilopi'*, doch op bijv. een zware reis). Als een synoniem van *similopi'* kan worden beschouwd *siminggoegat* (van *oegat*: spier, pees): zich de spieren spannen, zich inspannen voor het dagelijksch onderhoud, zich met alle krachten er op toeleggen. *In siminggoegat doḷom bo singgai*: die zich nacht en dag inspannen (bijv. ouders voor hun kinderen).

Siminggilig (van *ilig*: stroomen): zich stroomend voorwaarts spoeden, dus van een rivier, maar ook van visch of slangen of menschen, die zich met den stroom mee laten gaan. *Kotoelidan siminggilig na' Ongkag*: de K.-rivier stroomt (begeeft zich) naar de O.-rivier. *Motojoe' i oeḷag in siminggilig kon doenoek inta naa*: veel slangen komen met dezen watervloed mee. *Sininiminggilig*: zich met den stroom mee hebben laten drijven.

Siminggolit (van *olit*: bedekken, uitspreiden): zich over een ruimte uitspreiden, die geheel voor zich in beslag nemen. *Koïbogēā simba' tonga' sia in siminggolit mosioeg ko ḷanta'an tobatoe'* : hij wil dat slechts hij als voor zich in beslag kan nemen de geheele ruimte van een slaapplaats bij het slapen. *Monombedeng-pa iakoeoi, sin dia' ikow mokodait siminggolit kom boeta' inta naa*: ik zal (hier) maar een tuintje maken, want jij kunt je (met je werk) niet geheel uitstrekken over dezen grond (die is te groot om door jou alleen bewerkt te worden).

§ 164. *singko-, simingko-*, enz.

Voor de beteekenis van *ko-*, waarmee *si-* hier is samengesteld, zie § 116.

Simingkojaa' : zichzelf kwaad willen doen; *sinimingkojaa'* : zichzelf kwaad hebben gedaan, d.w.z. zelfmoord gepleegd.

Sinimingkodait kong koepangēā: (hij) heeft zich van zijn geld ontdaan, alles opgemaakt.

Sinimingkooja' : zichzelf verlegenheid bezorgen, zich schamen, zich verlegen gevoelen. *Nonoesa, tonga' sinimingkooja' kong ginaḷoem*: (hij) heeft het doodenfeest gehouden, maar alleen (omdat hij) zich schaamde tegenover de familie. *Sinimingkooja' in sia, sebab adi' oeno-oenon*: hij gevoelt zich verlegen, omdat hij een wees is, d.w.z. hij is verlegen om van anderen af te hangen en spant zich daarom geducht in om voor zichzelf te zorgen.

Singkoboenat: 's morgens vroeg (voor zessen). *Singkooḷom*: tegen den avond. Deze twee woorden zijn visscherstermen en zijn als grondwoorden te beschouwen. *Boenat* kwamen we nog niet afzonderlijk tegen; *oḷom* beteekent: schaduw, koelte (*mooḷom*).

§ 165. *si--on, sini--, si--an, sini--an.*

Singog in datoe dia'-don motaau simbaḷoeion-naton: de woorden van den vorst kunnen niet meer door ons veranderd worden (we kunnen ons niet veroorloven die door iets anders te vervangen ons daar tegen te verzetten, ze te betwisten). *Baḷoei*: vervangen, verwisselen. Hoewel dus het grondwoord *baḷoei* nog voorkomt, meenen we toch ook *simbaḷoei*: zich verandering veroorloven, als een afzonderlijk stamwoord te mogen beschouwen. Zoo ook *simbajow*: zich onverschillig toonen, zich er niets van aantrekken, en *bajow*: maling hebben aan, er tegen in gaan. *Momajow*: wringen om los te komen). *Dika simbajowon in singog i mogogoejang*: trek je niet niets aan van de woorden (waarschuwingen) der ouden (bijv. inzake het tegenkomen van een slang, het hooren van vogelkreten).

Singog i sangadi sinimbaḷoei ing goehangēā: de woorden van het dorpshoofd daarmee hebben de ouden zich niet vereenigd, ze hebben zich er tegen verzet, zijn er tegen opgekomen. *Aindon pinogoemankoe, tonga' sinimbajowēā*: ik heb het (hem) al gezegd, maar hij trekt er zich niets van aan.

Simpoengoion: (pluk) ze bij trossen (van ramboetan- en lansavruchten bijv.), worde het als zaaipadi genomen (van rijst dus).

Libo' on-pa-nami ko inimoe, mongo singgaḷoemanmoe mongo dia'? we vragen je eerst, of je je bij haar wilt voegen (voor goed) of niet? (Vraag aan iemand, die een meisje heeft zwanger gemaakt zonder met haar getrouwd te zijn). *Bojot inta toea sininggaḷoemanēā*: die buiten het huwelijk zwanger gewordene daar heeft hij zich mee vereenigd (die is door hem getrouwd).

Het woord *simpangkoion*: voet van een berg, toont aan hoe zoowel *si-* als *-on* met het grondwoord *pangkoi*: begin, oorzaak, stam, is vergroeid. Het wil ons voorkomen, dat hier aan *-on* plaatsaanduidende beteekenis kan worden toegekend, en *simpangkoion* is te vertalen met: waar zich verheft, waar zich het begin heeft gevormd.

§ 166. *mosi-*, *nosi-*, *posi-*, enz.,
moni-, *noni-*, *poni-*, enz.

Wanneer een met *si-* afgeleid grondwoord te kennen geeft: zich bevinden in den door het grondw. aangeduiden toestand (zie § 162), dan wordt door voorvoeging van *mo'* hieraan een meervoudige beteekenis gegeven. *Mosi-* zegt dan dus dat meerderen zich bezig houden met de door het grondw. genoemde handeling of in den daardoor te kennen gegeven toestand verkeeren. (Zie het Sangir. masị: een handeling door velen verricht, Sang. Sprkk. v. Dr. N. Adriani, blz. 122 v.v.).

Mosilitoe'-makow: meerderen of allen (die daar waren) hadden zich neergezet, bevonden zich in zit-toestand. *Kinobaja'an-mai, mosilito'-makow kong gandaria (dangkoeḷon) imosia*: toen (ik) kwam, zaten ze allen op de galerij, zij werden door (mij) al zittende op de galerij aangetroffen. *Ki panggoeḷoe tontani' i mosilitoe'-makow takin*: het distriktshoofd zelf heeft zich met (de anderen) gezet (aan tafel bijv.), zat mede aan.

Mosidona': zich stilhouden, zwijgen, van meerderen. *Toempaḷapa mosidona'-makow kom baḷoi in tobatoe'*: ieder heeft zich voortdurend stil te houden in zijn eigen huis, in ieders huis heeft men zich voortdurend gelijkelijk stil te houden. (Vermaning tot bijv. twistende buren).

Mositajow: meerderen bevinden zich voor of tegenover iemand, of zullen dit doen. *Aka mositajow-mai i intau inta na'toea ....*: als (gijlieden) u bevindt tegenover menschen, die aldus zijn .... *Singog mopia pinomaja' mohaat, pojosingog mositajow-mai*: goede of slechte woorden, spreekt die met elkaar in elkaars bijzijn, terwijl men zich voor elkaar bevindt (en niet door bemiddeling van anderen).

Nosisindog-monik imosia bo nororoekian: zij stonden op (hebben zich in staande houding gezet) en hebben een stomppartij met elkaar gehouden.

Nosioeja: heeft zich wat rood gekleurd, is rood geworden (van de huid); anderen: *mosimpoeja*. (*Mopoeja* of *mopoera*: rood). *Nosioeja im poetonginja, sim pinotokapan ko jongit*: zijn wang (van een klein kindje) is wat rood geworden, daar er een muskiet op is (dood) geslagen. *Inontongēā limanja nosioeja* (*nosimpoeja*) *tongopi'* *bo mokokatoḷ*: hij zag dat zijn hand een weinig rood was geworden en jeukte.

Nosigoong: zich verwonderen, verbazen, zich als met stomheid geslagen voelen. *Pinosingogan i sangadi kon singog inta toea, posigoong im bajongan ing goehangēā*: toen het dorpshoofd die woorden uitte, bracht hij daarmee tot zwijgen al de ouden (die gevoelden zich zoo verbluft dat zij er zoo dadelijk niets op konden zeggen).

Mosimbajow: gewoon zijn om zich niet te storen aan wat ouderen of wijzeren zeggen. (*Mobajow*: maling hebben aan iets). *Intau mosimbajow moïmboeḷoi im bodito*: iemand die gewoon is zich niet te storen aan wat ouderen zeggen, krijgt gewoonlijk een ongeluk. (Voor *moïmboeḷoi* zie § 89).

Nosimbaḷoei-don im pikirankoe: mijn gedachten hebben zich al gewijzigd.

Singajow: zich richten naar, zich ergens heen begeven, zich ergens tijdelijk ophouden. (*Mongajow*: op buit uitgaan — van een krokodil hoorde ik dit eens gebruiken —, ook: op een menschenhoofd uitgaan, of de zeeroovers te lijf gaan). Bij „zich richten" is vooral de *-im*-vorm op zijn plaats. *Aka mosingog simingajow ko inako'*: als je spreekt, wend je dan (met je gezicht) naar mij. *Ojoeon i intau im Boḷaang noïoeik koḷaboeng nosingajow ko inami*: gisteren is iemand van Bolaang oostw. (of rivieropw.) gekomen (en) heeft bij ons zijn intrek genomen. *Posingajow-moentag*: richt het naar het westen.... *bo ilimitoe' sinoemajow kom bajang toea, sinimingajow kom pomata'an*:.... en zit met het gezicht naar dat tafeltje, zich gericht hebbende naar waar de zon opkomt.

Mosiliboe: zich rondom iets scharen, ook in overdrachtelijken zin. *Mopia pinomaja' mohaat-ka, posiliboean-mai simba' mopia*: het zij goed het zij kwaad (wat je overkomt), schaar je er (met je familie) omheen opdat het goed zij. *Ki inta mopia im boenionmoe, jo ki inta mohaat im posiliboean-mai*: het goede dat verberg je (voor ons) en

het kwade daar maak je ons deelgenoot van. Bij *mosiliboe* is het infix *-oj-* heel goed op zijn plaats, daar dan duidelijk wordt gezegd: zich met elkaar rondom iets scharen. *Kita inta mojosiliboe-mai naa, dia' in tongo doea*: wij die ons hier bij elkaar geschaard hebben (vanwege een zaak bijv. of rondom een feestdisch), er is geen vreemde onder (allen zijn we familie). *Inta nojosiliboe-mai takin*: die zich met de anderen had geschaard (om de tafel).

Monimbaḷoei: iets willen wijzigen, zich veranderen, bijv. vermommen. *Ikow i nonimbaḷoei*: jij hebt het gewijzigd. *Ko ramean inta kolipod motojoe' i intau nonimbaḷoei, ojoeon ing ki inta nogisoḷana' i idoep, ki inta sinoemomboḷai, ki inta sinoemombolian*: op het feest van verleden hadden velen zich vermomd, er waren er die een broek van de vezelstof van den aren-palm aan hadden, die zich als een aap voordeden, die zich als een priester voordeden. *Moïkow ki togi gadi' in sinantoe' mononimbaḷoei*: gij ouders zijt er voor aangewezen om steeds weer te wijzigen (te verbeteren wat niet in orde mocht zijn). *Eda' inami naa kodoe-kodoedoei, dia' koponimbaḷoei pinomaja' dia' koponimbajow*: van onze zijde wordt geheel gevolgd, (wij) hebben geen plan (uw voorstel) te wijzigen en ook hebben we niet waarmee we ons er tegen verzetten (bijv. woorden waarmee we tegen de uwe zullen ingaan). (Voor *ko-* zie § 116).

Noïsimparoet: ontkomen aan gevaar. (*Momaroet*: van richting veranderen). *Toïgoe ko ḷobakēā dia' basi' i notoeḷa* (*notoeaḷ*), *si noïsimparoet kon tompot*: de mais in de laagte (het dal) is niet erg gevallen, want het was beschut tegen den wind. (Voor *moï-* zie § 89).

Kinotosimparoet: de wijze waarop men is ontkomen, zich heeft weten te beveiligen, plaats gehad hebbende ontkoming, of: de wijze waarop het gevaar zich heeft afgewend. (Hier is *simparoet* gereduplіceerd). *Naonda ing kinotosimparoetmoe*? hoe ben je ontkomen (aan het gevaar)? (Bijv.: sprong je net op zij, of wist je iets vast te grijpen?) *Naonda ing kinotosimparoet im bodito ko inimoe*? hoe heeft het ongeluk zich van je afgewend? (hoe kwam het dat het, juist toen het je zou treffen, een andere richting uit ging?).

§ 167. Het woord *posi*.

Behalve als voorvoegsel, komt *posi* ook voor als afzonderlijk woord en beteekent dan: verschillend, tegenovergesteld, weer(s)-.

Mojoposi ing gogoetoe'-monia: hun gedrag verschilt van elkaar, loopt uiteen, is elkaars tegenovergestelde. *Inta pomosi*: die verschilt, of: waarmee verschil wordt gemaakt.

Bongolan posi-losi: beide ooren, de ooren aan weerszijden; *losi*: splijten, halveeren; *losinja*: de eene helft van het gespletene). *Insingogan-makow toea bo dongka tobokon kom bibig im bongolan posi-losi*: is dat plechtig toespreken afgeloopen, dan worden de wederzijdsche ooren doorpriemd aan den rand.

Toempala binoelian kom popod posi-pongko': gezamenlijk werden (de karbouwen) losgelaten aan de tegenover elkaar gelegen uiteinden (van het dorp). *Posi pongko'*: weerszijden. *Jo boega-boega in toi' bo taai kom posi-pongko'*: de pis en de poep spoot er in eens aan weerszijden uit (van boven en van onderen). Het woord *toi'*, een plat woord voor pis, moet hier eigenlijk worden vertaald met: braaksel.

Posi-botak: weerszijden, is dus praktisch gelijk aan *posi-losi* en *posi-pongko'* (*botak*: halveeren; *losi*: splijten; *pongko'*: afslaan, stuk of brok van iets). *Posi-posi-botak*: van verschillende (alle) kanten. *Kon dolom ki inta toea ki togi gadi' kom posi-posi-botak mongo ginaloem minta*: op dien avond de ouders van verschillende (alle) kanten of wel al de familie....

Posi-rarit: verspreid in verschillende richtingen (*rarit, jajit* of *jait*: verspreiden). *Namonag in sia, noïdodok kom batoe, jo posi-rarit*: hij viel naar beneden, kwam op een steen terecht, zoodat (hij) uit elkaar spatte (de stukken zich naar alle kanten verspreidden).

Posi-taboed: in allerlei richtingen verstrooid (*monaboed*: strooien, uitzaaien). *Kon toea minaja' in sia nogoïni' kom bajongan i intau inta posi-taboed*: toen is hij gaan roepen al de menschen die in alle richtingen (in de tuinen) verstrooid waren.

Posi-baja': naar verschillende kanten uiteengaan of uiteengegaan. *Posi-baja'-don im bajongan-monia*: zij allen hebben zich in verschillende richtingen op weg begeven, zijn uiteengegaan.

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt wel, dat *posi* vaak in verbinding met andere woorden voorkomt, maar dan o.i. toch als een op zich zelf staand woord en niet als een praefix is te beschouwen. Misschien mag het worden vergeleken met ons „weer-" (weder-) wanneer dit met werkwoorden is samengesteld.

16. De groep van *boli-, bali-, kali-, ali-, koli-, oli-*.

Deze samengestelde voorvoegsels troffen we nog slechts bij enkele woorden aan; ze zijn veelal met het oorspronkelijke grondwoord vergroeid. Dit secundaire stamwoord kan — wanneer het zich daartoe leent — met allerlei affixen worden afgeleid.

§ 168. *boli-*, *momoli-*, enz. (*boeli-?*).

Bolingkajang: leg, keer het op de rugzijde. (*Kajang*: lenden, rugvlakte van iemand of iets, soms: ondervlakte). *Momolingkajang*: op den rug liggen, iets op de rugzijde leggen. *Mokodoengkoeļ ko mopia pinomaja' mohaat, tonga' momolingkajang kom paļad*: goed of slecht verkrijgende, (we) hebben slechts de (hand) palmen op de rugzijde te keeren (d.w.z. het te aanvaarden, het op de geopende handen in ontvangst te nemen in figuurlijken zin). *Binolingkajangēā im paļad i limanja*: hij heeft zijn handpalmen op de rugzijde gelegd (bijv. om iets op te vangen of aan te nemen). *Noïbolingkajang*: toevallig op den rug zijn komen te liggen.

Bolintaoeb: leg, keer het op de buikzijde. (*Taoeb*: voorvlakte van iets of iemand, soms: bovenvlakte. *Momolintaoeb*: op den buik liggen, of iets op de buik- of bovenvlakte leggen. *Bitoeļ bolintaoeb*: omgekeerde steenpuist, die naar binnen uitbreekt (veel erger dan gewone). *Mopobolintaoeb*: leg het op de voorvlakte. *Popobolintaoeb im pindan*: leg de borden op de bovenvlakte, keer ze om (voor het vuilworden) *Bolintaoebon ba' dia' kobonoean in toebig*: keer ze (kokosnootdoppen bijv.) om, met de open zijde naar beneden, opdat er geen water inkome. *Nodaitēā sinokobolintaoeb im bantaļ-monia*: hun kisten heeft hij allemaal omgekeerd, op de bovenvlakte gelegd. (Zie het Sangireesche *paļintakubĕ*: omslaan, en *baļintuị*: ondersteboven keeren. Sang. sprk. v. Dr. N. Adriani, blz. 140). *Moïbolingkajang tonga' moïbolintaoeb:* komt het op den rug te liggen, het ligt toch op den buik. Raadsel. Opl.: een lei).

In de boven gegeven voorbeelden is *boli-* dus weer te geven met: wenden, keeren.

Bolikatog (and. *boelikatog*): kuiltje boven het sleutelbeen en onder het strottenhoofd. (*B*)*olingongo'*: specht.

§ 169. *bali-*, *momali-* enz.

Balikoeat: keer het om, bijv. een mat, een zitplaats, in het algemeen platte dingen waarvan boven- en ondervlakte vrijwel gelijk zijn. *Momalikoeat kom boļad*: een mat omkeeren. *Bai n dongka momalikoeat in toebig, bo dongka ļaboe'on in simoeton bo mareta'*: eerst als het water omkeert, zich aan het omkeeren is, (flink kookt) eerst dan moet het zout en de peper er in worden gedaan. *Ki adi' im batangan, jo moboei momalikoeat ko i togi gadi'*: de eigen kinderen zullen nu omkeeren (de rechten) der ouders (inplaats van te

gehoorzamen zullen zij de ouders bevelen). *Balikoeaton in dopi³ inta naa*: deze planken moeten worden omgekeerd. *Binalikoeat im bo̦lad*: de mat is omgekeerd.

Balintoeang: keer het om, zet het ondersteboven, op zijn kop, vooral van lange dingen. *Balintoeang-ai in tandai (im boto̦l)*: zet de waterbamboe (de flesch) ondersteboven. *Ki adi³ im batangan, jo moboei momelintoeang ko i togi gadi³*: de eigen kinderen, inplaats van te gehoorzamen zetten de ouders ondersteboven. (Deze uitdrukking is veel krasser dan wanneer *momalikoeat* wordt gebruikt. Zie boven). *Pinopobalintoeang im poeot inta toea, si noboeloong*: die palmwijnbamboe is ondersteboven gezet, omdat (ze) zuur stonk. (Zie *kalintoeang*, § 170). (*Toeang* is een fijn woord voor bezeten, bijv. *Kinotoeangan in dimoekoed i lakinja*: (hij, zij) is bezeten door den geest van zijn grootvader).

Balitoemboei: grap, aardigheid. *Mobalitoemboei*: grappenmaker; *momalitoemboei*: gekscheren. *Dika-bi³ imoïkow momalitoemboei*: maken jullie heusch maar geen grappen. *Mobobalitoemboeian*: elkaar begrappen.

Het komt ons voor, dat *bali-* als een synoniem van *boli-* kan worden beschouwd. *Bali* komt ook als op zich zelf staand woord voor, en beteekent dan: tegenstander, wederpartij.

§ 170. *kali-*, *mongali-*, enz.

Kalintoeang: keer het ondersteboven, zet het op zijn kop, (= *balintoeang*), ook: naam van een geest, die wel op hoofd en handen loopt. (Zie het Sangir. *kalintuing*: buitelen; Sang. sprk. blz. 140). *Mongalintoeang kom bobong*: een palmwijnbamboe (die aan den boom wordt gehangen) ondersteboven zetten. *Koemalintoeang*: op het hoofd gaan staan, of: ga op je hoofd staan! *Doï³ akoeoi mokaan kom poniki, si aka toemoi³ jo koemalintoeang*: ik wil geen vleermuizen eten, want als ze piesen keeren ze zich ondersteboven, hangen ze met den kop naar beneden. *Dika popokalintoeang i adi³, si moïkalintoeang im poetoe³*: zet het kind niet op zijn hoofd, want dan zou het hart wel eens ondersteboven kunnen geraken. *Noïkalintoeang im poetoe³*: omgekeerd geraakt is het hart. Dit ook in overdrachtelijken zin en behoort dan tot de fijne taal. *Ginangoe dojowa pinopokalintoeang*: twee groote palmwijnbamboes zijn ondersteboven gezet. (R. Opl.: de neus).

Kalikokab, mongalikokab: klapwieken. (*Kokab, mongokab*: waaieren, bijv. om het vuur te doen opvlammen). *Noïonik-mai i*

roentoek, jo nongalikokab i manoek toea takin nokoekoe'; bagoe pinongalikokabanea, notolopa' im boeloed inta toea: met dat (ze) aankwamen op den top, heeft die haan geklapwiekt en gekraaid; nauwelijks had hij daar geklapwiekt, toen was vlak geworden die berg(top). *Kinalikokabanea bo pinokoekoe'anea, jo nosindo-sindog im baloi totoeoe mobanat*: hij (de haan) heeft het beklapwiekt en hij heeft daar gekraaid, toen stonden er huizen zeer lange. (*Nosindo-sindog* duidt hier op een veelvoud van subjecten).

Kalibombang (and. *kolibombang*): vlinder. (*Bombang, mobombang*: opvliegen, uiteenstuiven, van bijv. een zwerm vliegen, een troep kippen, (de kippen) een massa menschen. *Nobombang i langow* (*i manoek*): (al) de vliegen vlogen op. *Nobombang i intau*: (al) de menschen stoven uiteen). *Na' intau kalibombang*: gelijk iemand die geen vaste woonlpaats heeft, zoo overal heenfladdert, zich nergens lang ophoudt.

Onda-don ing ki Aman?	Waar toch is Aman?
Nomia-don kalibombang,	(Hij) is een vlinder geworden,
Kalipopo'i loloeang,	Een (soort) vlinder van den dorpsweg, (Zie het Tontemb. kalimpo'po'an: vlinder, en alipopo: slaapdronken).
Dia'-don kopinogoetoenan.	(Hij) heeft niet meer een plaats waar (hij) is gaan wonen (vaste woonplaats).

§ 171. *ali-, mogiali-*, enz.

Alikokop: soort slingerplant, die zich aan boomen hecht. *Mogialikokop*: de armen over de borst kruisen. *Ki boeloinja dongka nogialikokop*: zijn vrouw (zat) maar met de armen over elkaar. (Voor dit „*mogi*"- zie het slot van § 100 en de plaatsen waar aldaar naar wordt verwezen).

Alingkoge: soort gerecht, rijst gekookt in kokosmelk en vermengd met bruine suiker, het wordt als gebak bij koffie gepresenteerd. *Mokaan ko alingkoge ponginoeman kong kopi*: alingkoge etende terwijl (men) aan het koffiedrinken is.

Alitoetoe: kring om bijv. zon of maan. *Alitoetoe im boelan*: kring om de maan; *alitoetoe in tete'*: kring van de borst, donker gekleurde kring om den tepel.

Alimpoerow (and. *limpoerow*): een verdord of verschrompeld blad bijv., dat bij het branden al draaiende in de hoogte gaat, door

den heeten luchtstroom wordt meegevoerd, of wel door een wervelwind op zoo'n manier in de hoogte vliegt. *Aka moboejo-mboejow i oeḷoe, jo mogama*[3] *ko alimpoerow bo popodaḷo*[3] *kom pogot*: als het hoofd draaierig is, neem dan wat alimpoerow en leg het op 't gezicht (voorhoofd).

Soms hoort men *ali-*, waar anderen *oli-* gebruiken, bijv. *alibobag* en *olibobag*: regenboog.

§ 172. *koli-, oli-*.

Kolibatoe: steenvrucht van den aren-palm (ook: *singgoḷong*). *Kolimbonoeg*: soort boompje (Tontemboansch: saketa, Jatropha curcas). *Kolintama*: soort plant, jeukverwekend, ook eigennaam. *Kolibombang*: vlinder. Zie *kalibombang*, § 170.

oli.

Olibogot: soort paddestoel (*bogot*: binden). *Olimangow*: soort kreeft. *Olimantok*: soort bloedzuiger. *Olibobag*: regenboog (and. *alibobag*). (*Bobag*: slaan met iets langs; *bobag in toengkoed*: sla het met den stok).

Evenals *koli-* schijnt ook *oli-* in hoofdzaak bij plant- en diernamen voor te komen. Misschien mag dan ook wel worden aangenomen, dat in deze *oli-* staat voor *koli-*.

§ 173.

Uit de in § 167—171 gegeven voorbeelden kan o.i. wel worden afgeleid, dat *boli-*, *bali-*, *kali-*, en voor een deel ook *ali-* als synoniemen zijn te beschouwen, die veelal met een beweging samenhangen, soms zelfs op frequentie duiden, wat dan wel aan het infix *-oḷ-*, *-ḷ*, of *-li-* kan worden toegeschreven. (Over deze infixen zie § 179—185). Daar in het Mongondowsch een beginconsonant vaak wordt weggelaten, is het wel niet al te gewaaagd te veronderstellen, dat ook *ali-er* vroeger een gehad heeft, w.s. staat voor *bali-* of *kali-*. Dat *a* en *o* gemakkelijk wisselen, is uit de boven gegeven voorbeelden voldoende gebleken. We meenen dan ook te mogen aannemen, dat *boli-*, *bali-*, *kali-*, *ali-*, *koli-* en *oli-* in wezen niet van elkaar verschillen, het onderscheid slechts van phonetischen aard is. Wanneer deze voorvoegsels werkelijk met *-ol-* en *-al-* zijn samengesteld, en niet met *-li-*, dan hebben we hier de voorvoegsels *bi-* en *ki-*. De reflexieve kracht van *ki-* (zie hiervoor § 124) is bij verschillende met *kali-*, *ali-*, *koli-* of *oli-* afgeleide woorden nog wel te herkennen. Zoo is *kalibombang*

(*kolibombang*) o.i. ook te vertalen met: de zich fladderend bewegende; *alimpoerow*: het zich al draaiende (omhoog begevende); *kolibatoe*: die zich als een steen voordoet, daar wel iets van heeft; *olibogot*: die zich vertoonen alsof ze bijeen gebonden zijn (van dit soort paddestoel staan er gewoonlijk eenige bij elkaar); *olibobag*: die zich als een slaander voordoet, daar hij twee kanten tegelijk raakt met zijn uiteinden.

Wat *bi-* betreft, dit troffen we nog niet als afzonderlijk voorvoegsel aan. Afgaande op de zeer nauwe verwantschap in beteekenis van *bali-* en *kali-*, *boli-* en *koli-*, meenen we *bi-* als een bijvorm van *ki-* te mogen beschouwen. (Een verwisseling van de *b* en *k* geven de woorden *libod* en *likor* te zien; *limibod* (and. *limikor*): zich om iets kronkelen). Zoo zijn bijv. *momolingkajang* en *momolintaoeb* (zie § 168) ook te vertalen met: zich op den rug, op den buik leggen. In § 169 werd *momalikoeat* reeds vertaald met: zich omkeeren. (Zie het Sang. bi-, bi*- in bijv. bitondo: zich in bochten wringen, de voeten uitstrekken, in bovengen. spraakkunst, blz. 139).

Invoegsels.

De invoegsels worden door ons verdeeld in:

1. de groep van *-oem-*,
2. de groep van *-im-*,
3. de groep van *-al-*, *-ol-*, *-oel-*, *-ar-*, *-oj-*, *-or-*, *-on-*, *ri-*, *li-*,
4. de groep van *-in-*.

1. De groep van *-oem-*.

Hiertoe behooren:

-oem-, *oem-*, *m-*,
-inoem-, *inoem-*, *i-oem-*, *min-*,

en in verbinding met andeer affixen:

toemo-, *sinoemo-*, zie § 131 v.v.,
toemogo-, *sinoemogo-*, zie § 143,
toemongki-, *sinoemongki-*, zie § 146,
toemongko-, *sinoemongko-*, zie § 147,
toemompo--an, *sinoemompo--an*, zie § 148,
toemompi-, *sinoemompi-*, zie § 149,
toemonggo-, *sinoemonggo-*, zie § 157,
toema-, *sinoema-*, zie § 159,
toemamboe-, *sinoemamboe-*, zie § 159,

toemangka-, *sinoemangka-*, zie § 160,
toemangkoe-, *sinoemangkoe-*, zie § 160,
toemaga-, *sinoemaga-*, zie § 161,
toemongo-, *sinoemongo-*,
-oem--an.

§ 174. *-oem-*, *oem-*, *m-*.

Over de verbinding van *-oem-*, *oem-*, *m-*, met een grondwoord of met een reeds van een praefix voorzien woord, valt het volgende op te merken.

1. Is de beginner een medeklinker, dan wordt *-oem-* direct na dezen beginconsonant ingevoegd, tenzij deze een *p-* of een *b-* is: *doemoedoei*: volgen; *goemakap*: omarmen; *joemoejow*: afnemen; *koemoedoeng*: buigen; *ḷoemansik*: springen; *roemaboen*: opstuiven; *soemokar*: zich ontplooien; *toemotop*: zuigen. (Voor nadere toelichting van deze woorden zie beneden).

2e. Is de beginner een klinker, dan wordt *oem-* gewoon voorgevoegd en is dus praefix: *oemandoḷ*: leunen (met den rug tegen iets); *oemapang*: zich tegen iemand aanvlijen; *oemendeg*: zich op zij buigen; *oemoeboli*: zich van schuld ontdoen, direct betalen; *oemoendegel*: leunen (met armen, borst tegen iets); *oemoendoed*: zich verschuiven; *oemompa'*: zich laag maken, bukken; *oemongaḷ*: zich stil houden. Of in deze gevallen *oem-* een zuiver voorvoegsel is, of dit slechts is geworden door het wegvallen van een beginconsonant, durven we niet met zekerheid te zeggen. Daar in sommige gevallen — zooals direct zal blijken — echter nog is na te gaan, dat de beginner bij invoeging van *-oem-* wegvalt, hellen we er wel toe over om althans bij sommige van de juist genoemde woorden aan een verdwenen beginmedekl. te denken, temeer waar deze hier zoo vaak wordt weggelaten. We veroorloven ons daarom ook dit *oem-* bij de infixen te behandelen. Gaarne zouden we hier willen denken aan een nog niet naar binnen geslagen voorvoegsel, maar gezien de groote geneigdheid van den Mongondower tot weglaten van een beginconsonant, durven we bij *oem-* slechts aan een pseudo-praefix te denken.

3e. Is de beginmedeklinker een *b-*, dan valt deze weg bij invoeging van *-oem-*, of wordt soms door *g-* vervangen, terwijl soms niet alleen de *b-*, maar ook de *oe-* van *oem-* wegvalt, waardoor slechts *m-* overblijft, en het dus den schijn heeft, alsof de *b-* door *m-* is vervangen.

Oemoengkoet (van *boengkoet*: bult): zich voorover buigen, zich een bult maken. *Oemonoe* (van *bonoe*: in): zich in iets begeven, zich

ergens instoppen. *Oemambe'* of *goemambe'* (van *bambe'*: ophangen) zich ophangen. (*Gambe'* is niet gebruikelijk, wel *goenambe'* en *ginoemambe'*). Of dit slechts een verwisseling van *b-* en *g-* is, of dat *g-* hier als in zoovele andere gevallen als hulpconsonant fungeert (zie bijv. § 15), kunnen we niet met zekerheid zeggen.

Maja' (van *baja'*: gaan): op het punt van te gaan.

4e. Bij met *p-* beginnende woorden troffen we tot heden *oem-* als pseudo praefix slechts zelden aan. *Oematoe'*: zich warm gevoelen, koorts hebben of voelen opkomen (*mopatoe'*: warm). *Motakit mongonoe? Oematoe'*: wat scheelt (hem)? (Hij) heeft koorts. *Aka mokaan kon doeë' mobajong, jo oematoe'*: als (je) veel doerianvruchten eet, dan krijg (je) koorts. *Oemoeḷoet* (*poeḷoet*: lijm): uitdruppelen van hars, lijm of vocht uit boomen, ook van palmwijn uit bloemtrosstengel. Verder hebben we bij met *p-* beginnende grondwoorden niet anders dan den rudimentairen vorm van *-oem-*, of wel *m-*, aangetroffen, tenzij de *p-* wordt vervangen door een *g-*, want dan kan *-oem* zich wel handhaven. Van *pojok*: rook, is bijv. gevormd *goemogojok*: gaan rooken (reduplicatie + *-oem-*). Evenals bij sommige met *b-* beginnende woorden, is dus ook hier voor den oorspronkelijken begin-medeklinker een *g-* in de plaats getreden. (Zie het onder 3e gezegde en ook o.a. § 15). Hieruit blijkt dus wel, dat gelijk de *b*, ook de *p-* moeielijk schijnt te kunnen samengaan met *-oem-*.

Matoi (van *patoi*): doodgaan. *Mamping* (van *pamping*): zich verplaatsen, verplaats je! *Monik*: opwaarts (van *ponik*: kom boven). *Monag*: benedenw. (v. *ponag*: ga n. beneden). Ook de andere richting aanduidende woorden komen steeds met den *m*-vorm voor, d.w.z. als zij als enclitica dienst doen. *Magi'*: herwaarts (*agi'*: kom hier!). *Makow*: derwaarts (*akow*: weg!). *Mangoi*: doorgaand (*angoi*: kom hier!). *Moeik*: rivieropwaarts, oostw. (*oeik*: ga rivieropw.!). *Moentag*: rivierafwaarts, westw. (*oentag*: ga rivierafw.!). In § 41 zijn ook de richtingswoordjes vermeld en komen daar voor met het praefix *ma-*: *mamonik, mamonag* enz. waarbij o.i. *monik, monag* enz. geheel als grondwoorden kunnen worden beschouwd. Het is ons daarom niet recht duidelijk, of *monik, monag* enz. wel mogen worden beschouwd als met een rudimentairen *-oem*-vorm te zijn afgeleid, daar zij o.i. ook wel eens afkortingen van den *ma*-vorm voor een intensief gevormd stamwoord konden zijn. Ook achten we het wel mogelijk, dat bijv. *mamping* een afkorting is van *momamping*: verhuizen, zich verplaatsen, temeer waar vooral ook *pamping* en

pomamping gebruikt wordt voor: verplaats je! ga uit den weg! hoewel het ook beteekent: verplaats het. We beschikken over te weinig *m*- voorbeelden van met *p*- beginnende grondwoorden, om hier met zekerheid te kunnen spreken.

De betekenis, die *-oem-* aan een woord geeft, omschrijven we als volgt:

1e. Wat tijd aangaat, geeft *-oem-* vaak te kennen: voor de door het grondwoord genoemde handeling staan, op het punt staan ermee te beginnen. Meermalen heeft dit begrip een wijderen omvang, bedoelt niet dat de handeling direct zal beginnen, doch heeft meer de werking in het algemeen op het oog, zooiets als onze infinitief.

2e. Veelal zegt *-oem-*, dat een subject uit zichzelf de genoemde handeling zal verrichten, of vanzelf zal doen of zal worden wat het grondwoord te kennen geeft, ook: het subject zal de handeling richten op zichzelf, zal dus zichzelf aandoen wat het grondwoord zegt. *Oem-* is derhalve heel vaak weer te geven met ons wederkeerend voornaamwoord.

3e. *Oem-* heeft ook imperatieve kracht, maar in dit geval treft men den *-oem*-vorm veelal aan in verbinding met het partikel van de verbiedende wijs: *dika*: mag niet, laat niet.

Uit het bovenstaande volgt, dat bijv. de aan het begin van deze § onder 1e gegeven woorden ook aldus kunnen worden vertaald: *doemoedoei*: op het punt staan te volgen, uit eigen beweging iemand of iets gaan volgen; *goemakap*: spontaan de armen om iets of iemand willen slaan; *joemoejow*: o.z.t.z. vanzelf minder worden, uit zichzelf slinken, wegteren; *koemoedoeng*: zich gaan buigen; *ḷoemansik*: uit eigen beweging gaan springen; *roemaboen*: uit zichzelf in de hoogte vliegen of opstuiven (van stof bijv.); *soemokar*: zich gaan ontplooien (van bloemen o.a.); *toemotop*: aanstalten maken om te gaan zuigen, zich zuigende willen maken (op een stuk suiker bijv.).

Hier volgen nog eenige voorbeelden met voorgevoegd *oem-*: *Oemantog* (ook: *goemantog*): zich gaan begeven naar het midden van iets, er het middelpunt of de kern van gaan uitmaken. (*Antog*: kern, hart van iets, bijv. *antog i nanasi*: de kern, het harde gedeelte van een ananas. *Pongantog in doḷom*: middernacht, wat het hart van den nacht vormt. *Kong gantog i intau*: te midden der menschen. O.i. is de *g*- van *gantog* en ook van *goemantog* slechts hulp-beginconsonant). *Oemengke*[*]: zich schuin gaan neerzetten. *Oemereg*: zich naar een kant laten overhellen. *Oemoeboḷ*: zich bedriegelijk aan-

stellen, zich anders voordoen dan men is. *Oemoejamot*: zich het gezicht (gaan) wasschen.

Aan de voorbeelden, waarbij het „zichzelf aandoen wat het grondwoord zegt" duidelijk uitkomt, worde hier nog toegevoegd: *roemata'*: zichzelf willen dooden (keel afsnijden); *koemaloet*: zichzelf willen bijten; *toemakoel*: zichzelf willen steken. Zie ook de volgende § en § 163.

Verschillende van de boven gegeven met *-oem-* of *oem-* afgeleide woorden kunnen soms wel als imperatieven worden gebruikt, maar meer gangbaar is in dit geval het zuivere grondwoord of een *po*-vorm. (Bij verwenschingen is *oem-* meer op zijn plaats, bijv.: *joemoejow*: teer uit! *roemata'*: snij je nek af! *matoi*: ga dood!) Wanneer echter de verbiedende wijs wordt gebezigd, is *oem-* als aangewezen, d.w.z. bij de woorden, die met een *oem*-vorm kunnen voorkomen. *Dika koemoedoeng*: buig je niet! *Dika doemoedoei*: volg niet! *Dika toemoeot*: begeef je niet naar binnen! *Dika koemoeak*: schreeuw niet! *Dika toemoroe'*: maak je niet boos! (*toemojoe'* klinkt wat zachter) *Dika toemogat*: verhard je niet! verzet je niet! *Dika oemoena*: begeef je niet vooruit! *Dika oemoendoed*: verschuif je niet! *Dika oemoendok*: deins niet terug! *Dika oemapang*: vlij je niet (tegen hem) aan! *Dika oemoekat*: laat je niet los! (bij het klimmen bijv., eigenlijk: plaats jezelf niet op den grond) ook: neem geen ontslag! *Dika koemompol*: zet je nagels of vingertoppen er niet in!

Hier volgen nog eenige zinnen met *oem*-voorbeelden. *Tonga' motaaubi' in sia loemangoei*: maar hij kan toch zwemmen. *Deemanbi' lagapan, jo loemajoeg*: (het) is heusch geen vogel, maar (het) vliegt. (R. Opl.: vlieger). *Manoek moboedo' i loemandoek kon tondok*: witte vogels, die op het hek springen. (R. Opl.: gare rijstkorrels op een lepel). *Ojoeon tongo pangkoi ing kajoe noïngkag; aka aindon mopatoe' ing kajoe inta toea, jo komintan lagapan moboedo' i mamangoi doemompa' kong kajoe inta toea*: er is een verdorde boom; als die boom warm is, dan komen alle witte vogels neerstrijken op dien boom. (R. Opl.: rijstlepel). *Tonga'-bi' opat in toemoeot*: maar slechts vier, die zich naar binnen begeven. *Kon toba i matoi, jo kon toebig i mobiag*: op het land gaat het dood, maar in het water leeft het. *Ojoeon tobatoe' im binatang* (and.: *binatang tobatoe'*), *aka liaion kon silikēā jo loemonggo' in sia, aka liaion ko oeloenja jo koemontok in sia*: er is een zeker beest, als men het achterste ervan beweegt (er aan komt) strekt het zich, als men zijn kop beweegt trekt het zich samen. (R. Opl.: schildpad). *Tondok doemangat*

kom bokeʼ: een hek stort zich op de varkens, valt ze aan. (R. Opl.: kam). Het natuurlijke is, dat een varken zich op een hek of omheining stort om er doorheen te komen. Deze uitdrukking wordt ook gebruikt als spreekwoord, wanneer een geringe het tegen een aanzienlijke wil opnemen. *Toebig doemondon kon tandai*: water dat uit zichzelf in een waterbamboe gaat. (Spreekw. voor een vrouw, die zelf een man opzoekt). *Naʼ toemotoi kon dopiʼ*: als loopende over planken, zoo vlug en gemakkelijk. (Dit van iemand, die zeer welbespraakt is). *Koemompit naʼ poeḷoet*: kleven, zich vasthechten, gelijk lijm. (Dit van een luilak). *Naʼ toemajow-mai kom ponampaḷan*: alsof men zich stelt of: komt te staan voor een plaats, waar een pas geslacht beest wordt afgehouwen. Dit spreekwoord kan als vermaning bedoeld zijn om niet te gaan bedelen om een stukje vleesch waar wordt geslacht, maar ook kan het doelen op een massa menschen waar men in eens voor komt te staan. *Diaʼ mobaliʼ iikow toemaboe kon totaboeankoe*: je mag niet gaan jagen, visschen, boschproducten halen op mijn erfgrond. (*Toemaboe*: doen alsof men erfrecht heeft op gronden, daar gaan jagen enz.). *Tongkanaʼ in doemajag-don in singgai*: terwijl al geel werd de zon. *Toemonggoʼ-makow naʼ tooeʼ*: zich maar onbeweeglijk houden als een tooeʼ-vogel, maar staan te kijken met opgericht hoofd zonder iets uit te voeren. (Van een luiaard). *Ojoeon dojowa tabang, aka sambokon ing ki togi tabang jo ḷoemebet*: er zijn twee vijvers, als de eigenaar van de vijvers wordt geslagen, stroomen ze over. (R. Opl.: de twee oogen). *Pokaanon i mongombaḷ, jo gogoion in doemonaʼ*: geeft men het te eten het huilt, maar als het hongerig is houdt het zich stil. (R. Opl.: een maismolen). *Taliʼ inta nanion oemoeboli*: een dergelijken bruidschat moet men dadelijk betalen. *Kamoe, bataʼ, oemoena-don*, Gij, heeren, gaat toch vooruit, (*Bataʼ*: titel voor geesten). *Bai ng kon doḷangon bo oḷaton.* Eerst als (gij) in zee zijt worde gewacht (op ons). (*Doḷangon*: zeestraat). *Moboeat-don ing kamoe toḷoe, majaʼ joemotakin*: vertrekt gij drieën, gaat tezamen, houdt U steeds bij elkaar (den geheelen weg over). **Ḷoemoben in sia*: hij zal groot worden, ook: hij zal zich groot maken. *Ki adiʼ in Sapi inta naa aindon ḷoemoben*: dit kalf wordt al groot. *Dika ikow ḷoemoben, sin diaʼ mopia*: maak jezelf niet groot, want (dat) is niet goed. *Pomomoeḷaan inta naa kojogot-don ḷoemantoed*: dit plantsel is al bezig hoog te worden. *Bangoʼ inta nion ḷoemantoed bo limioe kom bajongan im pangkoi im bangoʼ kong gobaʼkoe*: deze kokos(boom) zal hoog worden en zal te boven gaan al de kokosboomen in mijn tuin.

§ 175. *-inoem-, inoem-. i-oem-, min-.*

De verleden tijd van *-oem-* wordt gevormd door toevoeging van *-in-*, waardoor het dubbel infix *-inoem-* ontstaat. Is *oem-* voorgevoegd, dan krijgt men het dubbel praefix *inoem-*. (Zie hetgeen in de vorige § onder 2e over *oem-* als voorvoegsel is gezegd). Wanneer de begin-consonant van een met *-oem-* afgeleid woord echter een *l-*, *r-*, *j-*, of *h-* is, dan wordt *-in-* niet ingevoegd, doch alleen *i-* voorgevoegd. Is van den *-oem*-vorm nog slechts *m-* overgebleven, dan wordt de verleden tijd hiervan gevormd door invoeging van *-in-* na deze *m-*, waardoor dus *min-* ontstaat.

-inoem-.

Ginoemade: zichzelf hebben verpand. *Dinoemoedoei in sia*: hij is gevolgd, heeft gevolgd. *Dinoemoegoe'*: het is gaan bloeden, heeft gebloed. *Dinoemokot*: het heeft vlam gevat, het gaan-ontvlammen is afgeloopen, is nu een vlammende-zijn. *Dinoemajan in sia kom bojaka'koe*: hij heeft mijn manier van loopen nagedaan. *Dinoemoenga'*: heeft geknikt. *Kinoemojon*: gekrompen, verschrompeld. *Kinoemoerik*: heeft gegild. *Kinoemoeak*: heeft geschreeuwd. *Sinoemokar*: heeft zich ontplooid. *Sinoemakoi*: is opgestegen. *Sinoemajow*: heeft zich met het gezicht gewend naar. *Sinoemakin*: heeft zich erbij gevoegd, zich aangesloten. *Sinoemakoel*: heeft zichzelf gestoken. *Sinoemalom*: is gezonken. (Van de vijf laatste voorbeelden is de beginmedekl. van het grondwoord een *t-*, die door den invloed van de *-i-* een *s-* is geworden. Zie § 3 en § 19).

inoem-.

Inoemendeg: zich zijwaarts hebben gebogen (om bijv. een slag te ontgaan). *Inoemengka'*: bewoog zich voort (alsof hij een steenpuist op zijn achterste had). *Inoemandol*: is gaan leunen (met den rug). *Inoemoendegel*: is gaan leunen (met armen, borst). *Inoemapang*: heeft zich (tegen hem) aangevlijd. *Inoemoeboli*: heeft zich van schuld ontdaan, alles direct betaald. *Inoemoengkoet*: heeft zich in gebogen houding gezet, heeft gebukt. *Inoemoelid*: heeft zich neergelegd.

i-oem-.

Iloemaboe': is afgestegen, ook: heeft zich naar beneden geworpen. *Iloemajoeg*: is opgevlogen, weggevlogen. *Iloemale*: zich met een boozen kop hebben verwijderd, weggeloopen. *Iloemampang*: er over-

heen gestapt. *Iloemandoek*: heeft gesprongen, sprong op. *Iloemangag*: heeft naar boven gezien. *Iroemaboen*: opgestoven (van stof bijv.), ook: weggestoven, weggevlogen (van geesten). *Iroemata'*: heeft zichzelf de keel afgesneden. *Iroemoboet*: zich erg boos, woest, hebben gemaakt. *Iroemodoep*: zich hebben bevrijd, ontsnapt (zooals bijv. een kurk uit een spuitwaterflesch, stoom van onder een dekseltje), ook: uitgevaren van geesten. *Iroemoempoeg*: is gaan zitten (beenen naar één kant). *Iroemoentoet*: zich naar beneden hebben laten glijden (langs een boomstam bijv.). *Ijoemajoe'*: heeft zich verwijderd. *Ijoemongkit*: is ontvlamd. *Ihoemoekoem*: zichzelf hebben gestraft, d.w.z. zichzelf hebben overgegeven om gestraft te worden. Meer gangbaar is echter: *sinoemamad*: zich hebben overgegeven.

min-.

Minaja': is gegaan, heeft zich op weg begeven. *Minatoi*: is gestorven.

Hier volgen eenige volzinnen met *-inoem-* enz. *Komintan sinoemoeot kong goba' bo nokaan kom pajoi sampe sinoemompok*: alle (dieren) zijn in den tuin gegaan en hebben gegeten van de rijst tot (zij) zich verzadigd hadden. *Aka kobaja'an-mai kinoemoedandang, nion poton, motojong matoi*: als (zij) wordt aangetroffen het haar losgemaakt hebbende, dit is een slecht teeken, gauw zal zij sterven. *Kinoemoensi' in sia ko ḷolingkop*: hij heeft zich opgesloten door de deur van binnen te sluiten. ...... *bo ilongkoetēā in sising toea bo iloetoedēā, bo minaja' in sia sinoemotoi kom bokoḷ, tonga' dia'-bi' toemaḷom*: en zij heeft dien ring afgedaan (van den varkenspoot) en zij heeft (dien ring) aan (haar vinger) gestoken, en zij is gaan loopen over de golven, maar toch is (zij) niet gezonken. *Sinoemoeliddon ing kami kong koempania*: wij hebben ons overgegeven aan het Gouvernement. *Sinoemoelid-don* wordt ook gebruikt van pas gestorvenen: het is afgeloopen, tot rust gekomen, van alle moeiten ontheven. *Kinoemambe' kon tanga*: hangen aan een tak, zich met de handen daaraan vasthouden terwijl het lichaam naar beneden hangt. *Bobai ki inta toea tango-tangoian*: *bobai-don sinoemajak ko inta ḷoḷaki*: die vrouw wordt genoemd: een vrouw die zichzelf een man heeft gezocht. *Iloemampang-don in sia ko oendam*: hij is al over de medicijn heen gestapt. (Een soort plechtigheid, waarbij bijv. de kinderen over iets heen moeten stappen). *Bo iloemobong in sia, tonga' oeḷoenja pinoḷoeai*: en hij heeft zichzelf begraven, maar zijn hoofd liet (hij) eruit steken. *Sinaḷa'an-makow i ama'-nja, jo*

inoemantog in sia ko antog (of: *kong gantog*) *in tata'*: toen (hij) goed en wel door zijn vader verlaten was, heeft hij zich verstopt middenin de afgeriste sago-palmbladeren. *Bo na' doman toea bo inoemonoe kon sianēā in sia*: en toen dat aldus was, heeft hij zich naar binnen begeven in den buik ervan. *Jo inoemoena-don ing ki Loog*: toen heeft L. zich vooruit begeven. *Inoemonow-pa iakoeoi, si mopatoe'*: ik heb me even in de schaduw begeven, want het is warm. *Inoemoeboḷ im bantong bo dia' ilimiai in sia*: de antilope heeft zich bedriegelijk aangesteld en zij bewoog zich niet. *Kinaroegēā i oeka' toea, bo kai n oeka'*: *koet*! *jo inoemojongdon in sia*: hij heeft dien kokosdop geschraapt, en de kokosdop zei: koet! en toen is hij stil geworden (hier: van angst). *Bo sinogot ing ki Koligainēā bo sinoemoentoen*: en K. is gebonden en heeft zich laten zakken. *Noogaidon i oeangga bo sinoemaḷom-don*: de prauw (hier: een bord) is in tweeën gebroken en is gezonken. *Kabaḷo sinoemakoi kom baḷaḷa'* (and. *baḷa'*): een paard (dat) den toom heeft beklommen, zich op den teugel heeft gezet. (R. Opl.: iemand op een schommel). *Bai nogintoḷoe in singgai bo dinoemapot in sia*: eerst den derden dag en toen kwam hij aan (had het doel bereikt). **Nodait iloemoeai im bajongan in takit minta ko intau inta toea bo sinoemapan kon sio' toea; nodait iloemaboe' kom panggit in sio' minta inta toea bo iloemomot kon danow toea*: alle geesten zijn uit dien man gegaan en zijn ingevaren in die varkens; al die varkens hebben zich van de steile rots naar beneden gestort en hebben zich verdronken in dat meer.

§ 176. *toemongo-*, *sinoemongo-*.

Bij de groep van *to-* kwamen verschillende met *-oem-* samengestelde *to*-vormen ter sprake, doch *toemongo-* zal eerst hier worden behandeld.

In § 158 is gezegd, dat *tongo* bij maatwoorden wordt gebruikt en dan een geheel of volledig exemplaar van het door het grondwoord genoemde aanduidt. Wanneer nu *-oem-* in *tongo* wordt ingevoegd, dan geeft dit *toemongo* te kennen:

1e. bij woorden die tijdaanduidende beteekenis hebben: den geheelen genoemden tijdsduur zal men zich...., of is men bezig geweest met....;

2e. bij andere maatwoorden: ieder deel van een in den zin genoemde hoeveelheid bestaat op zichzelf uit wat door het grondwoord wordt genoemd, ieder afzonderlijk is een...., een voor een zijn

het ...., ook: ieder (krijgt) een exemplaar van het door het grondwoord genoemde, ieder een ....;

3e. soms maakt *-oem-* het begrip van *tongo:* één, wat rekbaar: al is het er maar één. In dit laatste geval wordt echter tevens het woordje *-mai* gebruikt.

1e.

Mogaid toemongo-singgai naa oemaan i modolom: (hij) werkt dezen geheelen dag totdat het donker wordt. *Toemongo-singgai naa kinogogo-gogoi-makow*: dezen geheelen dag heeft hij voortdurend honger geleden. **Nongonoe-bi*[5] *imoïkow nosindo-sindog toemongo-singgai naa, dia*[5] *ko-oaidan*? waarom toch staat gijl. (hier) dezen geheelen dag zonder werk te hebben? *Toemonggobii naa dia*[5] *mokosioeg*: den geheelen nacht heb (ik) niet kunnen slapen. *Toemonggobii* kan ook wel beteekenen: overnachten, den geheelen nacht ergens doorbrengen of hebben doorgebracht. *Tong-* staat hier voor *tongo,* wat wel vanwege de eerste lettergreep van *gobii*: nacht, zal zijn. Daar hier echter alleen *tong-oem* is gebruikt, kan *toemonggobii* ook beduiden: zich houden of zich aanstellen of men gaat overnachten (om een ongustig voorteeken krachteloos te maken); *sinoemonggobii,* zich aldus hebben aangesteld. (Voor *toemo-* enz. zie § 131). In dit geval wordt dus ook *-inoem-* gebruikt, wat bij *tongo* minder gebruikelijk schijnt. Er zijn er wel, die zeggen dat men van een geheelen voorbijgeganen dag (nacht) kan zeggen: *sinoemongo-singgai* (*sinoemonggobii*), maar anderen verklaren dit voor fout.

2e.

Ogoi-ai im pera toemongo-botak mopoeloe[5] *no pata*[5]: geef zilver-(geld), tien stuks van ieder een halven gulden, (ieder geldstuk zij een halve gulden). *Toemongo-botak oealoe no pata*[5]: acht stuks halve guldens. *Toemongo-pera, toemongo-botak* kunnen ook beteekenen: (voor) ieder (ieder krijgt, geeft) een gulden, een halven gulden. *Ogoian-don im pinotoelokan: baki toemongo-batoe*[5]: voor de moeite van het oppassen wordt dan gegeven: een koperen blad voor ieder één .... *manoek toeloeg ijojokan toemonggo-batoe*[5]: een vetgemeste (eigenlijk: volgepropte) haan voor ieder èèn. *Toja*[5] *toemongo-boenga*[5], *tompoïnoeman i losing toemongo-bobong, pomama*[5]*an tombi*[5] *toemongo-batoe*[5]: visch, voor ieder één, als drank wordt er aan toegevoegd palmwijn (bij) ider (blad) (of: voor ieder) één palmwijnbamboe (vol), een tombi.-pinangdoos, voor ieder één. *Kojogot i*

loemandoek bo moginta', jo tali-talibanēā-bi' in toemongo-batoe': terwijl (hij) springt en telt, gaat hij er warempel iederen keer één voorbij, (d.w.z. van den eerste springt hij op den derde, daarna op den vijfde enz.). *Nodait biningki-bingkilan-makow ing karatas toemongo-bonsig, im binakoet minta inta toea*: overal stak (hij) een stukje papier tusschen, al die pakjes (ieder pakje werd van een stukje papier voorzien).

3e.

Moïgoem kong kaanon toemongo-totopa'-mai: vragen om eten al is het maar één mondvol. *Jo ogoian doman i Singkoeton toea in doit toemongo-ringgi-mai*: en S. geeft (hun) geld, ieder ongeveer één rijksdaalder. *Toemongo-oras-mai*: ongeveer één uur (lang).

Het begrip „ongeveer" moet hier o.i. echter vooral aan *-mai* worden toegeschreven, wat mede door het volgende duidelijk wordt. *Ojoeon intau tobatoe', jo tonga' pomoeḷoi in tāōng in sia mongaan, tonga' kaanonēā toemongo-kojang*: er is iemand, slechts ieder jaar eet hij (eenmaal), maar iederen keer wordt door hem één kojang (± 100 blik) gegeten. (R. Opl.: een rijstvat). *Toemongo-kojang* geeft dus te kennen: iederen keer één kojang, maar *toemongo-kojang-mai* beteekent: ongeveer één kojang. *Toemongo-botak*: ieder een halven gulden; *toemongo-botak-mai*: ongeveer een halve gulden. (Voor *mai* zie § 251).

§ 177. *-oem--an.*

Wanneer het infix *-oem-* en het suffix *-an* tegelijk worden aangewend, wordt er door te kennen gegeven: steeds weer gaan doen wat het grondwoord zegt, behept met de eigenschap van steeds te moeten.... Het frequentatieve moet hier o.i. aan *-an* worden toegeschreven. (Zie hiervoor ook § 39, 66 en verder de groep van *-an*, § 190, ook 't slot van § 148).

Koemoeakan-mai: steeds weer geschreeuw aanheffen, wel eens eventjes een rustperiode, maar dan begint het geschreeuw weer.

Doemengke'an: behept met de eigenschap steeds hinkende te moeten gaan. *Bobaja' bo tonga' doemengke'an-mai*: (je) gang (die) is slechts hinkend, je kunt alleen maar hinkende loopen.

Toeḷoe' inta toea goemogojokan-mai: dat vuur gaat steeds maar weer rooken, het scheen wel uit te zijn doch steeds stijgt er weer opnieuw rook uit op. (Het grondwoord is hier *pojok*: rook, waarvan de beginconsonant dus is weggevallen of wel vervangen door *g-*, die

zoo vaak hulpdiensten verricht. Zie § 15 en hetgeen in § 174 onder 3e en 4e hierover is opgemerkt).

Dika toemotopan-mai kong gau, aka mogintajowan-mai in toeang: lurk niet voortdurend aan je sigaret, als je voor mijnheer staat.

Koemaḷoetan-mai: behept met de neiging tot bijten, steeds maar weer zijn tanden in iets willen zetten.

Ḷoemoḷaian: bladeren krijgen van bamboe in den top, beginnen te pluimen. Bamboe schiet eerst recht de hoogte in en begint na het bereiken van zijn lengte eerst uit te loopen, bladeren en takjes te krijgen, of wel: te pluimen. *Ḷoemoḷaian* duidt dan ook aan: op middelbaren leeftijd zijn van bamboe en biezen. (*Lai i manoek*: de lange staartveeren van een haan; *moḷoḷai*: opvallen. *Ḷoemoḷaian* kan dus wel worden weer gegeven met: zich opvallend vertoonen, of: behept met de neiging om als een „*lai*" te worden).

Ḷoemampangan-mai: zich met gewone passen voortbewegen, niet hollen of draven, maar heel gewoon stappend zijn weg vervolgen.

Dongka dinoemojogoean-mai: steeds maar weer treuren over iets (er niet over heen kunnen komen).

Kami, bata', *toemajakan*,	Wij, geesten (eigenl. titel voor geesten), zoeken maar steeds
Ondaim (b)minanga toeotan.	Waar de riviermond is om binnen te (varen).

2. De groep van *-im-*.

Hiertoe behooren:

-im-, *im-*,
-inim-, *inim-*, *i-im-*,
simi-, *sinimi-*, zie § 163.

§ 178. *-im-*, *-inim-*, *im-*, *inim-*, *i-im-*.

Er zijn talen, o.a. het Tomboeloe'sch, waar het infix *-im-* de verleden-tijd-vorm is van *-oem-*. In het Mongondowsch is *-im-* in beteekenis echter geheel gelijkwaardig aan *-oem-*, wat hieruit wel blijkt, dat de verleden tijd van *-im-*, evenals bij *-oem-*, ook door toevoeging van *-in-* wordt gevormd, waardoor *-inim-* ontstaat. En daar *-im-* (*im-*) alleen wordt gebezigd, wanneer het grondwoord een *i-* in de eerste lettergreep heeft, is het wel duidelijk, dat het verschil tusschen *-oem-* en *-im-* slechts van phonetischen aard is. (Volgens de Sang. sprkk. v. Dr. N. Adriani, blz. 150, is dit ook het geval in

het Ibanag). Hetgeen in § 174 over *-oem-* en in § 175 over *-inoem-* en *i-oem* is gezegd inzake verbinding met het grondwoord en over de beteekenis, geldt dan ook geheel voor *-im-*, *-inim-* en *i-im-*. Ook *im-* komt als praefix voor bij met klinker beginnende woorden en bij die waarvan de beginmedeklinker is weggevallen. We achten het dan ook onnoodig er hier meer over te zeggen, en lichten *-im-*, *-inim-* en *i-im-* verder slechts toe door de ondervolgende voorbeelden.

Dimila' : zich gaan likken, likken; *dinimila'* : zich hebben gelikt.

Dimiit: zich gaan snijden, kerven; *dinimiit*: zich hebben gesneden.

Gimilot: zich een weg banen door een menigte, of tusschen boomen door, zich daartoe zigzagswijze bewegen; *ginimilot*: zich een weg hebben gebaand op zoo'n manier, ontkomen zijn.

Gimiow: zich luidruchtig gaan gedragen, „lawaai schoppen"; *ginimiow*: zich luidruchtig hebben gedragen.

Imibog: voor zich begeeren; *inimibog*: voor zich hebben begeerd.

Imiid (*imijid*): zich gaan schuren, wrijven; *inimiid*: zich h. geschuurd.

Imilog (van *bilog*: blind): zich de oogen sluiten; *inimilog*: zich de oogen hebben gesloten.

Imingki' (van *bingki'*: rand): zich langs den kant begeven; *inimingki'* : zich langs den kant hebben begeven.

Imilig: zich met den stroom mee willen laten drijven; *inimilig*: zich met den stroom mee hebben laten drijven. Zie *siminggilig* enz. in § 163. Het verschil is wel dit, dat *imilig* doelt op een zich eventjes stil mee laten drijven, zelf in het water zijnde, bij het baden bijv., terwijl *siminggilig* meer zegt: zich van de rivier bedienen om vooruit te komen dus ook zelf zwembewegingen maken of een vlot gebruiken.

Imiroeb: zich gaan beblazen; *inimiroeb*: zich hebben beblazen.

Imirit: zich opensperren, bijv. in *dika imirit*: zet je niet open! Dit is een zeer grove uitdrukking van bijv. een moeder tot haar dochter, die los van gedrag is. Het grondw. is *birit*, hetwelk best kan gebruikt worden in bijv. *birit i mata*: sper (je) oogen open, al gebruiken sommigen ook in dit geval liever: *boeka'*.

Imimboḷat: zich gaan ontkleeeden, nakend maken; *inimimboḷat*: zich hebben ontkleed (om bijv. te baden). *Sinimimboḷat* beteekent ook: zich hebben ontbloot, doch slaat vooral op het schaamdeel en is dan gedaan om de tegenpartij op het allergrofste te beleedigen. Als bijv. een man en vrouw hooggaande ruzie hebben

en bijv. de vrouw dan in het publiek haar sarong laat vallen, dan gebruikt zij het meest krasse middel om haar man verlegen te maken (en omgekeerd).

Imilang (van *pilang*): zich gaan ontblooten; *inimilang*: dit hebben gedaan, d.w.z. in de beteekenis van het juist genoemde *sinimimbolat*. *Imilang* is echter niet overal gebruikelijk, ik hoorde het van iemand van Doemoga. Wel is algemeen gangbaar bijv.: *ainopilang*: afzakken van broek of sarong.

Imiloi (van *piloi*): het hoofd zijwaarts buigen; *inimiloi*: het hoofd zijwaarts hebben gebogen. *Dika imiloi*: houd je hoofd niet op zij! rechtop!

Iminit: zichzelf met warm water willen begieten; *iniminit*: zich met warm water hebben overgoten.

Kimikil: de tanden eventjes in iets zetten, ook in eigen huid bijv.; *kinimikil*, zich hebben gebeten, ook: bij kleine stukjes tegelijk hebben afgeknabbeld.

Kimilat: gaan weerlichten; *kinimilat*: het heeft geweerlicht.

Kimilok: zich kietelen; *kinimilok*: zich hebben gekieteld.

Kimintoem: zich sluiten, van mond, schelpdier; *kinimintoem*: zich hebben gesloten.

Limiai: zich gaan bewegen; *ilimiai*: zich hebben bewogen.

Limibod (and. *limikor*): zich om iets kronkelen (een slang bijv.); *ilimibod* (and. *ilimikor*): zich om iets hebben gekronkeld.

Limilid: zich neerleggen, gaan liggen; *ilimilid*: zijn gaan liggen.

Limitoe': zich neerzetten, gaan zitten; *ilimitoe'*: zijn gaan zitten.

Rimimboengo': zich dicht op elkaar zetten, van rijst, vruchten, haar, bladeren; *irimimboengo'*: zich dicht bijeen hebben gezet.

Rimirig: zich schuren (tegen den wand bijv.); *irimirig*: z. h. geschuurd.

Rimitak: gaan trappen, trappen; *irimitak*: hebben getrapt (op).

Simibat: zichzelf een houw gaan geven; *sinimibat*: zich hebben gehouwen.

Simii': opzij gaan; *sinimii'*: opzij zijn gegaan.

Simikat: uit zichzelf omhoog gaan, kippenvel krijgen, te berge rijzen der haren; *sinimikat*: uit zichzelf omhoog gegaan, enz.

Simindog: gaan staan; *sinimindog*: zijn gaan staan.

Simioeg: zich neerleggen, gaan slapen; *sinimioeg*: zijn gaan slapen.

Simioep: zich onder het huis begeven; *sinimioep*: z. o. h. h. hebben begeven.

Evenals *-oem-* is ook *-im-* bijzonder op zijn plaats bij de verbiedende wijs, dus: *Dika dimila'*, *dika dimiit*, *dika gimilot*, *dika gimiow*, enz. (Voor vertaling zie het begin van de voorbeelden met *-im-*).

Ojocon ki inta limitoe' ko oloenan (ooeloenan), ojocon ko inta binoladan, komintan nion limitoe' limiboe: er zijn er die zitten op kussens, er zijn er (die zitten) op wat van een mat voorzien is (waar een mat is neergelegd), deze allen zitten in een kring (scharen zich in een kring). *Aka mojodoengkoel i abo', simii' kong koloïgi*: als (je) een jonker ontmoet, ga dan op zij naar links. *Naonda inontongea i mononakow, jo sinimikat im pojoentoengea*: toen hij den dief zag, rezen zijn huidhaartjes te berge (kreeg hij kippenvel). *Sinimikat-pa tongopi' im bolad*: de mat heeft zich een weinig opgelicht. *Jo oelag toea ilimikor-don kon sigogow i Soelap*: toen heeft de slang zich gekronkeld om den hals van S. *Moïbaja'-mai tondoedoetonea tompiaan ing ki Dajag toea, mongo sinimindog mongo ilimitoe' ande sinoemaloendoi mongo siniminqajow-ka i onda, mongo kinoemoejapaka*: met dat (zij) aankomt wordt die Dajag goed door haar opgenomen, of zij staat of is gezeten, of ze zit met de beenen recht vooruit gestrekt, naar welken kant ze het gezicht heeft gewend, of ze het haar soms los heeft hangen. (Dit onderzoek geldt een a.s. schoondochter en wordt door de moeder van den jongen man verricht).

Bovenstaande voorbeelden zouden gemakkelijk te vermeerderen zijn, maar zij lijken ons voldoende om aan te toonen, dat *-oem-* en *-im-* in beteekenis geheel gelijkwaardig zijn, het verschil slechts van phonetischen aard is.

Voor *-im-* en *-inim-* in verbinding met *si-*, dus *simi-* en *sinimi-*, zie § 163.

3. De groep van *-al-*, *-ol-*, *-oel-*, *-ar-*, *-oj-*, *-or-*, *-on-*, *ri-*, *li-*.

De infixen van deze groep worden direct na den beginconsonant ingevoegd; valt deze laatste soms weg, dan zouden we ook van praefixen kunnen spreken. *Ri-* en *li-* zijn voorvoegsels. Meermalen zijn deze invoegsels en voorvoegsels geheel vergroeid met het oorspronkelijk grondwoord, waardoor de beteekenis soms moeielijk is vast te stellen. Er zijn echter nog genoeg woorden waarbij de kracht van deze affixen is na te gaan en dan blijkt, dat zij in het algemeen een frequentatieve of meervoudige en soms een verkleinende beteekenis hebben. Deze laatste vooral in den zin van: zooiets als....,

doen als bij .... De verkleinenede kracht is vooral duidelijk bij *li-* (§ 185).

Vele van deze invoegsels komen ook voor in namen van dieren en planten en eigennamen, waarbij de kracht ervan vaak moeielijk meer kan worden nagegaan. Veel duidelijker is deze tenminste bij geluidsnamen, waar het frequentatieve karakter heel goed uitkomt.

Na deze algemeene opmerkingen volgen hier achtereenvolgens eenige voorbeelden van de bovengenoemde in- en praefixen.

§ 179. *-al-*.

Voor de verbinding van *-al-* met het praefix *ta-*, zie *taḷa-* (§ 161). Zie ook *bali-*, *kali-*, *ali-* (§ 169 v.v.).

Kaḷoekoe^{3}: soort vogel met grof geluid. *Koekoe*^{3}: schreeuw, geschreeuw; *kaḷoekoe*^{3} dus wel weer te geven met: schreeuwer.

Taḷakoekoe^{3}: tortelduif. *Kaḷoja*^{3} (and. *kalea*^{3}), soort papagaai. *Kaḷoembi*^{3}: rivierschelpdier. *Baḷoente*^{3}: groote sprinkhaan. *Kaḷoempori*: soort visch. *Kalikit*: kakkerlak. *Baḷoekoet*: soort kalebas. (*Boekoet*: zaaddoosje van een soort struikgewas). *Baḷongka*^{3}: soort pompoen. *Kaḷoempang*: soort boom. *Kalengkong*, *Kaḷoepit*: ml. eigenn. *Kaḷoepit* beteekent ook een soort zakje of mandje, waarin wel sago wordt gedaan; *nokoepit*: gekrompen van bijv. jonge bamboe; *kaḷoepit* is dus wellicht weer te geven met samenperser, knijper. (*Monoepit*: knijpen; *totoepit*: knijper, tang van bamboe = het Tontemb. kokopit). *Kaloesoe*, and. *kaḷaḷoesoe*: puntvormige zeef voor geraspte kokosnoot. *Baḷoentang*: blaas, (vesica urinaria). (*Boentang*: bleek van menschen, ook voor een kleur van kippen: geelwit, grijsachtig. Of *baḷoentang* hiermee in verband staat durven we niet te zeggen). *Baḷoentaḷ*: boven den leeftijd (om bijv. aan kinderspelen mee te doen, of om grapjes te maken tegen iemand van de andere kunne), ook ml. eigenn. (Het woord *boentaḷ* beteekent: treffen, neerkomen).

Kalengkeng: opstroopen, omslaan van mouwen en broekspijpen, zooiets doen als bij het wannen: *kengkeng*.

Talempang: kruisen; *noïtalempang*: gekruist geraakt, van twee stokken bijv.; *pojotalempangon i lima*: kruis de armen over elkaar. *Monempang* - van *tempang* -: vleermuizen vangen met een net aan twee lange stokken gebonden, welke laatste bij het dichtslaan elkaar kruisen. *Talempang* kan o.i. dus vertaald worden met: doen als bij het vleermuizen vangen, doch in verkleinende beteekenis.

Talisik, *monalisik*: den boel goed opnemen, kijken of er wat te

stelen valt. Het komt ons voor, dat dit wel in verband staat met *sisik*: uitpluizen, luizen (de haren uitpluizen).

Taloendoi. *toemaloendoi*: gaan zitten op den vloer met de beenen recht vooruit. *Toendoi*: soort pinangnoot (groote), die sommigen geesten wordt aangeboden in een van wokkablad gemaakt napje, genaamd: *sinoendoi*. Bij dit napje steken de ingescheurde punten recht vooruit en het laat zich wel verklaren, dat iemand, die met de beenen recht vooruit zit, aan zoo'n napje doe denken waarin de *toendoi* wordt aangeboden: zooiets doen als bij de toendoi-aanbieding.

§ 180. *-ol-, oel-*.

Dolangko': het geluid, dat wordt veroorzaakt als bijv. tanden op elkaar slaan, steenen borden tegen elkaar tikken, enz. *Modolangko' im bagang*: klappertanden.

Dolodok: het geluid, dat de voeten maken bij het loopen, verschuiven of stampen, ook het kloppen van het hart; *modolodok*: bedoeld geluid veroorzaken. *Modolodok in dodob*: het hart klopt (van vrees, verlegenheid); *dika doemolodok*: stamp, schuif niet met de voeten. *Mododok*: stampen van bijv. rijst.

Doloedoet: het gedreun van den grond als bijv. vele menschen te hoop loopen, een kudde paarden aan het hollen is. *Mokodoloedoet*: naam van den uit een ei geboren koning, aldus genoemd naar het geluid dat de toen te hoop loopende menschen veroorzaakten.

Golopak: het gedreun van neerkomende voeten, ook van den sagoklopper: *golopak in siol, golopak ing gogibol*.

Kolengkeng: het rammelend geluid van bijv. een ketting, van het blokje in een rijststamper. *Aloe mokolengkeng*: rijststamper waarin een blokje is uitgesneden, dat bij het stampen op en neer gaat. *Kengkeng, mongengkeng*, wannen.

Doloedoeb in toeloe': knappen van het vuur, het geluid van het oplaaien ervan. *Doedoeb-ai in toeloe'*: doe hout bij het vuur. *Doemoloedoeb*: koorts hebben: eerst koud dan warm, rillen van de koorts.

Dolokap: klapgeluid; *mondolokap*: in de handen klappen, ook: vogelkreten uitlokken door het klappen met iets. *Dolokap* is ook een soort boompje (Dracaena angustifolia?), waarvan de takken veelal bij het grensaangeven worden gebruikt.

Golantoeng: gong. *Gantoeng*: gedeelte van een rivier, waar stroomversnellingen zijn, rotsklompen (en booze geesten!), het water dus groot gedruisch maakt. Het wil ons voorkomen, dat naar aanleiding van dit geluid de naam *golantoeng* is ontstaan, zooiets als: bulderaar.

Tolonair, dit woord werd — naar ik eens hoorde — voor lucifer gebruikt, toen de Mongondowers hiermee pas kennismaakten; het hangt dus wel met het geluid voor schrappen samen of met de daarbij gemaakte beweging. Anderen kennen dit woord echter heelemaal niet.

Toloetoeg: bamboe waardoor men het water laat loopen om zoodoende een neervallenden straal te krijgen (een spuiter, een steker); *toetoeg* is een soort boom, als werkwoord beteekent het: steken, treffen. Als een bijvorm van *toloetoeg* is te beschouwen *boloetoeg,* welk woord we echter nog niet anders dan in gezelschap van *tom-* aantroffen,- bijv.: *tomboloetoegan*: voorzie het van iets dat als geleiding dienst kan doen, hetzij een stuk bamboe, een blad of wat ook; *sinoemomboloetoeg in doegoe'*: het bloed stroomt er uit, d.w.z. het stroomt langs het been of de vingers bijv., vormt zelf geleidingen of een soort kanaaltjes waar het langs gaat. *Tontoloetoegan* wil zeggen: maak er een bamboe- of niboenggeleiding voor, dus een permanente.

Toloepit, notoloepit: tusschen anderen in, zooiets als tusschen een tang (*totoepit*: knijper van bamboe). *Toloepiton in sia*: neem hem tusschen (U) in. Als een gevangene door bijv. twee soldaten wordt weggeleid, dan: *sinoloepit in soroedado.*

Kolikip: vleugel. *Kikip* troffen we nog niet aan, maar wel komt het ons voor, dat -ol- bij dit woord bijzonder goed op zijn plaats is vanwege de frequentatieve beweging waaraan *kolikip* direct doet denken.

Toloeboe', motoloeboe': vruchtbaar, welig, groeizaam, zoo fleurig als een *toeboe'*: jong wokkablad, jonge bladeren in het algemeen.

Toloetoei, motoloetoei: volgzaam, zooals het behoort, plichtsgetrouw. *Toetoei*: volgen, koersen, vertellen.

Tolompoi: een doek of slendang op den schouder leggen, ook: een rotan over een tak van een harsboom slingeren (vanuit een anderen boom) om hem te kunnen beklimmen. *Tompoi*: iets over een touw of bamboe hangen (= Mal. sampai); *tompoi-monik kom posinsing*: hang de (kleeren bijv.) op aan de drooglijn (van een liaan gemaakt).

Kolokot: bergnaam, zoo ongeveer weer te geven met: aanhanger. *Kokot*: pin of propje voor oorlelgat; *mongokot*: gaatjes maken, een priem ergens induwen; *moïkokot*: indringen van o.a. wortels in den grond, èèn worden. De *kolokot* bevindt zich aan den voet van het Ambanggebergte en kan dus wel worden beschouwd alsof hij zich tegen genoemd gebergte aandringt, daar tegen aanhangt, of: indringer.

Kolangkangon wordt gebruikt voor iemand van de mannelijke

kunne, bijv. in: *Koḷangkangon jo mogiboḷoesoe*: een jongen, en dan een armband om! (dat past toch niet!) Of dit woord met *kangkang*: bloem v/d mannelijke papaja-boom, in verband staat, durven we niet met zekerheid te zeggen, al lijkt het ons niet onwaarschijnlijk.

Dolimponoeʼ, modolimponoeʼ, misselijk.

Doḷapoeng: gruis van mais. *Dapoeng-ai in toeḷoeʼ*: doe hout (groote stukken) bij het vuur, verpulver ze door het vuur. Zoo bijv. zoutbranders.

Doḷodoi: soort kruipplant die vlug uitschiet. *Mododoi*: vlug van poepen en baren.

Doḷoeong: haard, de haardsteenen. *Doeong* troffen we tot heden nog slechts aan in *modoeo-doeong*: opkomen van uitslag. Of we hiermee *doḷoeong* in verband mogen brengen en vertalen met: het boven (den vloer bijv.) uitstekende?

Goḷaang: niet beplante ruimte, plaats, bijv. een grasveld tusschen boomen: *goḷaangan*: maak het ruim om de boomen, houw er wat om opdat de andere ruimer staan. *Gaang*: reet.

Boḷaang, noboḷaang: ruim, licht. Als men in het bosch loopt en den grens ervan nadert, zoodat het licht reeds door de boomen schemert en het uitzicht dus vrij en ruim wordt, dan is het *noboḷaang*. De plaats Boḷaang lag vroeger bij de uitmonding van de Lombagin, en deze naam duidt dus wel aan, dat men daar vanuit de schemering en het beperkte uitzicht van het oerwoud in de lichte ruimte kwam.

Boḷabaʼ: naam van een vogel, die het geluid koeow laat hooren, ook ml. eigenn. *Boḷa-boḷabaʼ-mai*: steeds weer komen te schreeuwen.

Boḷoesoe: armband, die uit een schelp geslepen is.

Boḷoeboek: luchtbel in het water. *Boeboek*: klein torretje, dat groote verwoestingen aanricht, zoowat overal doorheen boort; ook: wierook.

Koḷoeboeng: bedekking. *Koḷakoep*: bladscheede v/d pinangpalm en dergelijke boomen. *Koḷoanan*: rechts. *Koḷoïgi*: links. *Koḷoḷoenow*: soort visch met groene schubben (*moḷoenow*: groen). *Koḷompaʼ*: groote garnaal. *Ḷoḷomansik*: zwarte mier. *Bolingongoʼ, olingongoʼ*, specht. *Koḷawag*: kurkuma-plant. *Koḷoḷoeda*, and. *koḷoeda*: verfplant. *Ḷolimpoesiʼ*: soort groente met witte bloemen (*poesiʼ*: wit). *Boḷangat*: lansa-boom en -vrucht.

Bolioeng: bijl. *Boḷa-boḷajang*: onstuimig van de zee.

Zie ook de groep van *boli-* enz. § 168—173.

Het wil ons voorkomen, dat bovenstaande voorbeelden met *-ol-* voldoende zijn om er iets van te doen zien, dat *-ol-* vooral wordt

gebezigd bij woorden, die een geluid of beweging aanduiden en waarbij een frequentie der handeling min of meer vanzelf sprekend is, en ook, dat — waar het grondwoord nog op zichzelf voorkomt — veelal door *-ol-* wordt te kennen gegeven: zooiets doen of zijn als wat het grondwoord zegt, de handeling doet wel een beetje aan die van het grondwoord denken, maar is toch iets anders.

-oel-.

In sommige woorden wordt *-oel-* aangetroffen, wat o.i. in beteekenis gelijk is aan *-ol-*.

Koelingko' : klokkend geluid; *mokoelingko'* : klokken zooals water in een niet geheel volle flesch of bamboe, in een rijpe kokosnoot, enz.

Koelipot: ml. eigennaam, blad waarin rijst wordt gekookt.

Doeḷampong: lap (op een kleedingstuk bijv.), *dinoeḷampong*: het gelapte.

Oeḷampoeng: schimmel; *inoeḷampoeng*: beschimmeld.

Boeḷalengko' : een geest.

Boeḷangawan: kruidnagel.

Boelilik: grashagedis.

Boeliling, in *ḷompiat boeliling*: soort blimbing-vrucht.

Boelinsik: omkeeren van oogleden.

§ 181. *-ar-*.

Dit infix wordt wel voor *-al-* gehoord, wat niet te verwonderen is, daar de *ḷ* heel dicht de *r* nadert. Zoo hoort men bijv. *barongka'* en *baḷongka'* : soort pompoen. Ook wisselt *-ar-* wel met *-or-*.

Kareket en *koreket*: knars-, piepgeluid.

Barodong: soort knots.

Baroendak, momaroendak: kleefrijst koken (in bamboe).

Barimbing: gooien.

Garimpopai, goemarimpopai: gaan opstijgen, zich verspreiden van geur. *Momopai*: openbersten van vruchten, uitbreken of bekend worden van een bericht, breken van golven, losbarsten van bijv. den donder.

Garoeda' : een fabelachtige vogel; *na' imboḷadan ing kolikipēā*: gelijk (de grootte van) een rijstdroogmat zijn zijne vleugels.

Taroedoeng: roode antieke doek.

Tarepak: bezinksel, vuil van olie.

Dajoengkoeng, modajoengkoeng: neerslachtig, bekommerd, om meelij mee te hebben.

§ 182. *-oj-*, *-oej-*, *-or-*.

Bij de behandeling van de *mojo-*, *moro*-groep is onder § 78 reeds gezegd, dat het infix *-oj-* (*-or-*) meervoudige kracht heeft. Vele van de onderstaande woorden maken dit o.i. voldoende duidelijk. En hetgeen in § 78 gezegd is over het verschil tusschen *mojo-* en *moro-*, is ook hier van toepassing, nl. dat *-or-* wat krachtiger of grover klinkt dan *-oj-*.

Dojoedoet, doroedoet: het snorkend geluid, wat bijv. een verkouden iemand wel in den slaap maakt; *modoroedoet*: snorken.

Doridiʼ: sissend geluid, wat ontstaat als men bijv. in een pan met kokende olie een stuk vleesch legt om het te braden; *modoridiʼ*: sissen.

Goroenggoeng: gonzend geluid van bijv. een bijenzwerm, geruisch van in aantocht zijnden regen: *goroenggoeng i oejan*, ook gebruisch van een rivier.

Kojoekoed: het kabbelend, zacht ruischend geluid van stroomend water: *kojoekoed in toebig*. Wil men het bruischend geluid van een snelstroomende rivier aanduiden, dan is *kojoekoed* niet op zijn plaats, maar: *Goroenggoeng in toebig*. Het grondwoord *koekoed* beteekent krabben.

Kojokat: ritselend geluid, van bijv. droge blaren.

Goropai: krakend, knappend geluid, als men bijv. op kleine, droge takjes trapt. (In Bolaang Mongondow is een goudmaatschappij, die den naam draagt van *Goeroepahi*, wat een verminking is van *goropai*).

Koreket (and. *kareket*): knarsend of piepend geluid.

Koringking: rinkelend geluid, als van glaswerk bijv.

Torinsing: klinkend geluid, bijv. van een stemvork of van een rijksdaalder, die wordt getikt.

Korotaʼ: krakend geluid van iets wat bijv. tusschen de tanden wordt gekraakt.

Pojongkoeḷ: tikgeluid; *momojongkoeḷ*: tikken (niet één tikje, maar eventjes achter elkaar tikken, welke frequentie eigenlijk vanzelf spreekt vanwege de invoeging van *-oj-*). *Pongkoeḷ*: kloppen.

Tojajow, monojajow: herhaaldelijk lastig vallen; *tajow, toemajow*: voor iemand verschijnen.

Doroengkoeʼ, modoroengkoeʼ (ook: *moroengkoeʼ*): gebogen, krom van ouderdom.

Morobanod: slapen van voet of hand.

Bojoekoe: buigen van beenen of armen. *Boekoe*: knobbel.

*Torondo*ʼ (*tojondo*ʼ), *motorondo*ʼ: hard, onbuigzaam, stijf.

Moromimit: zoet.

Bojotoek, binojotoek: een soort hutspot, die als een traktatie wordt beschouwd.

Bororang: dwarsbalk.

Boejotok: zeer klein vliegje.

Kojoengkoem: vuist.

Tojontom, motojontom: de kippen gaan op stok, tijdsbepaling: ongeveer half zeven 's avonds, kwart over zes.

Tojotow, monojotow: wieden.

Monojokoekoei, met trippelpasjes loopen. *Monojonalempang*: zitten op den vloer met over elkaar gekruiste beenen. Voor deze twee woorden zie § 142.

Toroetoeb: nieuwe spruit; *monoroetoeb*: nieuwe uitspruitsels krijgen.

Hier volgen nog eenige dier-, plant- en eigennamen:

Boroeit: soort loopvogel. *Kojajoet, Koejajoet*: soort schelpdier. *Kojoekoei*: krab. *Kojongkam*: kippenluis, ook ml. eigenn. *Tojomboeian*: soort duif. *Tojotok*: soort vogel. *Torombokiki*ʼ: geloofsvogel. *Bojabat*: soort djamboe. *Bojoboi*: maispluim. *Kojangka*ʼ: hoofdnerf van een droog kokospalmblad, ook ml. eigenn. *Kojondom*: vr. eigenn. *Gojapa*ʼ: onderste tak van een boom.

Voor de beteekenis van *-oj-*, *-or-* in de praefixen van de groep van *mojo-*, *moro-*, zie § 78 v.v.

§ 183. *-on-*, (*-oen-*?).

Ook aan *-on-* meenen we frequentatieve en verkleinende kracht te mogen toekennen, al kunnen we dit slechts met een paar voorbeelden staven.

Tonoetoer: het geluid van het vliegen, ook van onweer.

Gonoegoer: het gebulder van den wind. *Goegoer*: schudden, beven.

*Tononoejoe*ʼ: wijsvinger, (wijzertje?).

Konoekoe: nagel, hoef.

Bonawang (and. *bonāāng*): de bovenste tree of sluitstuk van een trap. *Mokobawang*: ruim, van uitzicht, ook in overdrachtelijken zin. (Zie ook de woorden *goḷaang* en *boḷaang* onder *-ol-*, die — naar het ons voorkomt — wel verwant zijn met het grondwoord van *bonawang* (*bonāāng*).)

Tonawang, motona-tonawang: de kippen gaan al van stok, tijds-

bepaling, ongeveer kwart voor zes. Van anderen hoort men *motona-tonang*, wat ons een verkorting schijnt van *motona-tonawang*.

Boenanang: dageraad; *moboena-boenanang*: aanbreken van den dageraad, iets vroeger dan *motona-tonawang*. In *boenanang* meenen we met het infix *-oen-* te doen te hebben, wat o.i. slechts in phonetisch opzicht verschilt van *-on-*.

Tonawat: leider, baas bij een werk; als men bijv. op de vischvangst is, dan is de *tonawat* degeen van wien de leiding uitgaat. Een beteekenis van *tawat* troffen we hier nog niet aan, maar daar *ta'as* in het Tontemboansch „kernhout" beteekent en *tona'as* „baas, leider", mogen we *tonawat* misschien wel vertalen met: op wien steeds alles aankomt, die de ziel van een onderneming is.

Bonabai: soort omheining van mindere kwaliteit.

Bonikoeḷoe (and. *monikoeḷoe* en *manikoeḷoe*): geloofsvogel.

Ononetek: groote gele rups.

Ononokap: soort slang.

§ 184. *ri-*, *roe-*.

Ri- onderscheidt zich van de in deze groep reeds besproken infixen, doordoat het niet na den beginconsonant van het grondwoord wordt ingevoegd, maar wordt voorgevoegd; soms met gebruikmaking van een nasaal; en al komt het veelal voor in combinatie met een ander voorvoegsel, het is o.i. toch zelf geheel als praefix te beschouwen. Voor zoover wij uit de weinige woorden, waarin we het aantroffen, kunnen afleiden, behoort het naar zijnen aard echter wel in deze groep thuis. Ook *ri-* toch heeft o.i. frequentatieve kracht, die bijv. duidelijk uitkomt in *moribatoek*: hollen van een paard. (*Mobatoek*: iemand achterna gaan om in te halen). Voor *ribatoek* in verbinding met *to-*, zie § 142 onder *tori-*.

Morimboengo': dicht op elkaar van vruchten, haren, ook wel van gebladerte. Voor dit laatste schijnt nog meer geëigend te zijn het woord: *Moroebombong*: vol, dicht van het gebladerte; *roemoebombong*: zich dicht in het gebladerte zetten. Hier wel het praefix *roe-*. Van „dicht op elkaar" van vruchten, is *moroebombong* niet gebruikelijk, maar wel kan men zeggen: *rimimboengo' in daoenā̄*.

Morimoemoed: vermorzelen. Zoowel hier als bij *morimboengo'* en *moroebombong* is o.i. de frequentatieve of meervoudige kracht van *ri-* (*roe-*) voldoende duidelijk.

Rintonow, *rimintonow*: zich koud gaan voelen, d.w.z. de koorts voelen opkomen. *Motonow*: koud van het lichaam, als men bijv. in

den regen of lang in het water heeft geloopen. Ook hier dus frequentie door *ri-*.

Morintok· zeer klein. Wanneer we hier met *ri-* te doen hebben, dus met een verkorting van *moriintok*, dan zou dit een voorbeeld zijn van de verkleinende kracht van *ri-*, maar daar het zeer dicht bij *ri-* staande *li-* veelal een soort comparatieve kracht heeft (zie § 185) en *morintok* alleen maar zegt, dat iets zeer klein is, komt het ons waarschijnlijker voor hier met het infix *-or-* te doen te hebben; *morintok* zou dan dus staan voor *moorintok* (*mointok*: klein).

§ 185. *li-*.

Evenals *ri-* wordt ook *li-* voorgevoegd, bij sommige medekl. nasaal. *Li-* heeft veelal verkleinende kracht, vaak weer te geven met: een beetje ....., een weinig ....., nogal ....., komt wel overeen met ons -ig. *Li-* kan ook als comparatiefvormer beschouwd worden, maar dan in den regel in tegenovergestelden zin van den onze.

Moïntok: klein; *moliintok*: een beetje klein, „kleinig", aan den kleinen kant. Op zich zelf kan het subject, waarvan sprake is, wel groot zijn, maar het is toch even onder de gewone maat, *kleiner* dan zijn soortgenooten. Wanneer van zeer kleine dingen sprake is, kan het wel eens voorkomen dat *moliintok* is te vertalen met: kleiner dan *moïntok*, maar in den regel behoeft *moliintok* volstrekt niet iets kleins te vertegenwoordigen, zegt alleen dat het klein in zijn soort is.

Moḷoben: groot; *moliloben*: nogal groot. Met *moliloben* is echter niet bedoeld: het begrip *moḷoben* te bovengaand, maar wel dat hetgeen, waarvan sprake is, even boven de gewone maat is, grooter dan wat wordt aangewezen, bijv.:

Moḷantoed: hoog; *molilantoed*: nogal hoog, het is niet meer laag te noemen, maar daarom toch nog niet *moḷantoed*.

Moompa': laag; *moliompa'*: nogal laag.

Moḷanggo': lang; *molilanggo'*: nogal lang, niet bepaald kort.

Mopoḷok: kort; *molimpoḷok*: nogal kort, aan den korten kant.

Mobobat: nat; *molimbobat*: nattig, nog niet door en door nat, een beetje vochtig.

Moïngkag: droog; *moliingkag*: een beetje droog, het is niet meer nat te noemen, maar ook is het nog niet aan *moïngkag* toe.

Moalet: hellend, schuin; *molialet*: een weinig hellend, maar niet zoo erg als door *moalet* wordt aangeduid.

Mobajong: veel; *molimbajong*: nogal veel, maar minder dan *mobajong*.

Mopia: goed; *molimpia*: het wordt al wat beter, maar is nog niet aan *mopia* toe.

Moeik: oostwaarts, stroomopwaarts; *ko limoeik*: een beetje in het oosten, een weinig ten oosten, d.w.z. dichtbij, slechts even ten oosten van .... Ook andere richtingswoorden — zie § 41 — kunnen aldus gevormd voorkomen: *limoentag, limoink, limonag* enz., waarbij *li-* geheel dezelfde kracht heeft als bij *limoeik*.

Limoemoeg, molimoemoeg: gorgelen. Hier kan aan *li-* dus frequentatieve kracht worden toegekend, en eveneens bij *molimoemoed*: verbrijzelen, vermorzelen, welk woord reeds als *morimoemoed* in § 184 is vermeld.

Bakoet: inwikkelen, inpakken; *mololimbakoet in daing*: heelemaal in een sarong gewikkeld, ook het hoofd, zooals zieken bijv. graag doen.

Batoe: steen; *molimbatoe*: rond, cilindervormig; *takin limbatoe ing gina*: met het geheele hart.

Bij de laatste twee voorbeelden kan *li-* beteekenen: zooiets doen of zijn als wat het grondwoord zegt. In de volgende woorden kunnen we echter geen bepaalde beteekenis van *li-* meer aanwijzen: *limboejoen*: kreupelhout; *limboeong*: putje of kuiltje bij een bron of rivier waarin water wordt verzameld (We zijn niet zeker hier met *li-* te doen te hebben, daar het wellicht niet onmogelijk is, dat *limboeong* eenig verband heeft met *limboeng*: cirkel, kring; *molimboeng*: cirkelvormig); *tongo limbangonan*: een stel sieraden, bijv. een paar armbanden; *lingkoeat*: een plant, gelijkend op de gemberplant; *limingkoeat*: zich naar boven hijschen, bijv. op een tak van een boom, langs een zeer steile trap.

Onow, moonow: frisch, koel, kalm, in de schaduw gaan, de koelte opzoeken; *mogonow*: zich opfrisschen door bijv. even in het water te plassen; *olinow*: schaduwbeeld. Wanneer *olinow* werkelijk van *onow* is gevormd, dan is *li-* hier infix.

Sakaïdja: oranjekleurig goed; *molintakaïdja*: met oranje strepen bijv., voor een deel ook oranje gekleurd.

Om niet te uitvoerig te worden, hebben we ons bij deze groep nagenoeg geheel onthouden van het geven van voorbeelden in zinnen, maar hier bij *li-* veroorloven we ons ook nog een paar volzinnen ter toelichting.

Jo mokolimbaja'-don, tonga' molilaloi-pa: (hij) kon al een beetje loopen, maar nog een weinig langzaam. *Oekaton ko molilantoedmonik*: zet het een beetje hooger opwaarts (niet zoo in de laagte). *Mani' bo pokolionikon-pa*: het is beter om het een beetje hoogerop

te maken (dan hier in de laagte). *Intau ko limonagan im parenta in tongo doea*: de menschen, die onder de bevelen van anderen staan, d.w.z. die zelf ook nog wat te bevelen hebben en dus niet heelemaal onderaan (*monag*) staan. *Pokolijajoe*^{3} *ko inako*^{3}: verwijder je van mij! maak eenigen afstand tusschen (jou en) mij! *Ojoeon-bi*^{3} *in toekad tobatoe*^{3}, *inta motaau lingkoeatan kom boeḷoed inta toea; moeḷai-dan imosia ilimingkoeat*: er was zoowaar een trap waarlangs men zich op dien berg naar boven kon hijschen (begaven zich met veel moeite naar boven). *Kai in boḷai: Moromimit-bi*^{3}, *ta*^{3} *ḷolimpaitan*: de aap zei: het is werkelijk zoet, maar (ook) een weinig bitter (vermengd met bitterheid). *Moliondok in sia*: hij is een beetje bang. (*Moondok*: bang, bevreesd). *Ojoeon tobatoe*^{3} *im baḷoi, dindingēā, in dojowa no ḷapis; dindingēā ko limagi*^{3} *ing karatas, dindingēā ko limakow i ringgi*^{3} *komintan, jo kom bonoenja im boeḷawan*: er is een zeker huis, zijn wanden bestaan uit twee lagen; de wand ervan die een beetje naar hier is (de buitenste) is papier (-kleurig), de wand die een weinig derwaarts is, is geheel rijksdaalder(-kleurig), en in het binnenste ervan is goud. (R. Oplossing: een ei).

Zie ook de groep van *boli-* enz. § 168—173.

Voor herhaling van eenige met *li-* gevormde woorden, zie § 197.

4. De groep van *-in-*.

Hiertoe behooren:

-in-, in-, i-,
-in--an, in--an, i--an,

en verder zouden hiertoe ook gerekend kunnen worden:

pino-,	zie § 35,
pino--an,	„ § 37,
pina--an,	„ § 41,
pinog-,	„ § 46,
pinog--an,	„ § 48,
pinopo-,	„ § 54,
pinopo--an,	„ § 56,
pinoko-,	„ § 62,
pinoko--an,	„ § 64,
pinoki-,	„ § 71,
pinoki--an,	„ § 73,
pinojo-, pinoro-,	„ § 82,

pinojo--an, *pinoro--an*,	zie	§ 84,
pinogi-,	„	§ 97,
pinogi--an,	„	§ 99,
pinongi-,	„	§ 105,
pinongi--an,	„	§ 107,
kino-,	„	§ 118,
kino--an,	„	§ 120,
kinojo,	„	§ 121,
kinojo--an,	„	§ 122,
sino-,	„	§ 128,
sino--an,	„	§ 130,
sinoemo-,	„	§ 132,
sinoko-, *sinokopo-*,	„	§ 135,
sinoko--an,	„	§ 137,
Voor *-in-* bij andere samengestelde *to*-vormen	„	§ 139—161,
sinimi-,	„	§ 163,
siningko-,	„	§ 164,
sini-,	„	§ 165,
sini--an,	„	§ 165,
binoli-, *binali-*, enz.	„	§ 168, v.v.
inoem-, *-inoem*,	„	§ 175,
sinoemongo-,	„	§ 176,
inim-, *-inim*,	„	§ 178.

§ 186. *-in-*, *in-*, *i-*.

Wanneer de beginconsonant van het grond- of afgeleide woord een b, d, g, k, p, s, of t, is, dan wordt *-in-* direct na deze ingevoegd, waarbij de *t-* dan *s-* wordt (zie § 3). *Binaḷoei*: veranderd, gekleurd bijv. *Dinagoem*: genaaid. *Ginamaʼ*: genomen. *Kinaan*: gegeten. *Pinatoi*: gedood. *Sinibat*: afgehakt. *Sinagoeʼ* (v. *tagoeʼ*): weggelegd.

Is de beginner een klinker, dan wordt *in-* voorgevoegd. *Inaḷap*: gepakt, gevangen. *Inempong*: gekrenkt, beschimpt. *Ininoem*: gedronken. *Inoiniʼ*: geroepen. *Inoeab*: gewond.

Het gebeurt meermalen, dat na invoeging van *-in-* de beginmedeklinker wegvalt, en we dus met een pseudo-praefix *in-* te doen hebben. *Inogoi* (v. *bogoi*): gegeven. *Inabiri* (v. *kabiri*): gelubt. *Inonag* (v. *ponag*): naar beneden gebracht. (Zie ook *-oem-*, § 174, voor dit verschijnsel).

Is de beginner een h, j, (m), n, l, of r, dan wordt *i-* voorgevoegd.

Ihoekoem: veroordeeld. *Ijoemog* (*iroemog*): gebroken, van een bord bijv. *Inonot* (v. *nonot*): neergedrukt. *Ilentoeng*: geranseld. *Iraboet*: uitgetrokken.

De vertaling van de hier gegeven woorden zal zoo aanstonds nog even worden toegelicht.

Wat de beteekenis van *-in-* (*in-*, *i-*) betreft, in de bovengenoemde paragrafen is voldoende aangetoond, dat zoowel bij passief- als actief geconstrueerde woorden *-in-* „verleden-tijd"-vormer is. (Over het begrip ‚verleden tijd", zie § 32).

Komt *-in-* (*in-*, *i-*) echter geheel alleen voor bij een grondwoord, dan is het tevens een vormer van het zuiverste passief, geeft te kennen dat iets of iemand de door het grondwoord genoemde handeling geheel heeft ondergaan, en nu in den door die handeling teweeggebrachten toestand verkeert. Bijv. *pinamping* duidt op iets dat verplaatst is, dus ten gevolge van het verplaatsen nu verkeert in den toestand van verplaatst zijn; *iniroep*: iets is weggeblazen of weggewaaid, is ten gevolge van het blazen nu weg. Hieruit volgt, dat de vertaling van de boven gegeven woorden *binaḷoei, dinagoem, ginama'* enz. ietwat onvolledig is, het beter is ze aldus weer te geven: *binaḷoei*: iets wat is veranderd en nu dus niet meer gelijk vroeger; *dinagoem*: iets wat vroeger los of gescheurd was, is nu door de handeling naaien in den toestand van genaaid-zijn gekomen; *ginama'*: iets is weggenomen en bevindt zich dus niet meer op de vroegere plaats; *kinaan* duidt op iets wat gegeten of verzwolgen is, dus door de handeling eten geheel verdwenen of tenminste in een geheel anderen toestand is geraakt. Ook de andere woorden aan het begin van deze § behooren eigenlijk aldus vertaald te worden. De daar gegeven vertaling doet echter goed uitkomen, dat *-in-* veelal is weer te geven met ons ge-.

Hoewel *-in-* (*in-*, *i-*) bij grondwoorden reeds vele malen is voorgekomen in de voorafgaande bladzijden, volgen hier nog eenige volzinnen ter toelichting.

Jo nodait i oḷai sinakow in toja' toea bo dinianja ko ḷoentoeng ing kajoe inta dia' koponikan: en de aap heeft al die visch gestolen en hij heeft ze gebracht naar den top van een boom, die niet te beklimmen is. *Si mobajong in toja' ing kinaanēā*: want veel was de visch, die door hem gegeten was. *Binatoek naja doea bo sinajak magi'-makow*: zij tweeën zijn hem achterna gegaan en hebben hem gezocht her- en derwaarts. *Binaḷoi-don in tojokajoemoe?* is je houtvoorraad al voor het huis verwerkt? *Boeḷoi inta binaḷoekoe*: de

echtgenoot(e) die door mij is verloren (wordt betreurd). *Daing iniroep in tompot*: de sarong is weggewaaid door den wind. *Bo pinajong bo sinoebigan in toebig kon tandai bo inoekat ko medja*: en (hij) heeft (het hout) verbrand en met water uit een bamboe begoten en het op tafel gezet. *Kojogot imosia monginoem, jo sinindok imosia takin nogoboe. Jo kai n Tombadjaʼ: Binondoeḷ ing kopikoe in tai toeang*: terwijl zij dronken, verslikten zij zich en hoestten (werden door de houtskool-koffie in den toestand van zich-verslikken gebracht). Toen zei T.: Oververzadigd door mijne koffie zijn deze heeren. *Binajaʼ inandoḷ kom pangkoi in tongkiʼ*: zij zijn hem gaan zetten tegen een tongkiʼ-boom. *Bo ginakodēā pinokoringkoet*: en hij heeft het gebonden (het bindsel) strak aangehaald, sterk gemaakt. *Degaʼ diaʼ ilaboeʼ naja doea?* (je) bent zeker niet (in zee) gegooid door hen tweeën? *Nodait-den iloemboeʼ*: alles is weggegooid. *Sinoendoeʼ-den i oḷai ko i Soeḷap in tojaʼ*: de aap heeft de visch getoond aan S. *Binangit i oelipan*: gestoken (gebeten) door een duizendpoot. *Pinonik-don ing kojoekoei bo kinamber kom pandalēā*: de krab is naar boven geklommen en heeft zijn zitvlak (hier van een aap) gekrabd. *Bo inonik* (v. *ponik*) *i Mohinoe inontongan, jo diaʼ-biʼ oeḷag*: en M. is naar boven geklommen om naar (haar) te kijken, maar (zij) was er heusch niet, alleen maar een slang. *Inonag* (v. *ponag*) *i Soeḷap bo dinomok ing ki adiʼ i Asiking toea, bo binonoe kong koeroeng oeatoi*: het kind van A. is door S. naar beneden gehaald en gegrepen en gestopt in een ijzeren kooi (hok). *Jo inoegoet i boeaʼ i adiʼ inta toea bo sinogotēā* (v. *togot*) *i oeḷang bo dinia kom baḷoinja bo binambeʼ kon sioep*: en dat kind werd door de freule gesleept en door haar gebonden met een touw en gebracht naar haar huis en opgehangen onder het huis. (*Sioep*: ruimte onder het huis). *Naʼ boeok pinoejoeng*: gelijk het in een wrong gedraaide haar. (Zoo zijn ze het met elkaar eens. Ook: Zoo dicht zitten ze bij elkaar, van familie bijv. die vlak bij elkaar woont). *Naʼ oeoi binotok*: gelijk een gespannen rotan. (Van een oprecht iemand). *Naʼ manoek kinoeroeng*: gelijk een opgesloten kip. (Van een gevangene, maar ook van iemand. die neerslachtig is). *Naʼ pomponoe ilomot kon tabang*: gelijk een schildpad die men in een vijver heeft gegooid om haar te verdrinken. (Van iemand, dien men niet in het ongeluk kan storten, hoevele pogingen men daartoe ook aanwendt, het gaat hem als een schildpad, die men in het water wil verdrinken: inplaats van ongeluk bezorgt men juist geluk). *Ojoeon i edeʼ in tabang iliboe i ligaonan*: er is een klein vijvertje omringd door hengelstokken. (R. Opl.: het oog).

-in--an, in--an, i--an.

Zie hiervoor de groep van *-an*, § 192.

Achtervoegsels.

Deze bestaan uit:

1. de groep van *-on*,
2. de groep van *-an*.

1. De groep van *-on*.

Hiertoe behoort:

-on,

en kunnen verder ook worden gerekend:

po--on,	zie	§ 34,
pog--on,	„	§ 45,
popo--on,	„	§ 53,
poko--on,	„	§ 61,
poki--on,	„	§ 70,
pojo--on, poro--on,	„	§ 81,
pogi--on,	„	§ 96,
pongi--on,	„	§ 104,
ko--on,	„	§ 117,
to--on,	„	§ 127,
Voor *-on-* bij andere *to*-vormen,	„	§ 134—161,
si--on,	„	§ 165,
boli--on, bali--on,	„	§ 168, v.v.

§ 187. *-on*.

Bij de voorvoegsels is *-on-* geregeld ter sprake gekomen, en in verbinding met bedoelde praefixen door de noodige voorbeelden toegelicht. Zie hiervoor de boven aangegeven paragrafen. Hier zal dan ook alleen de zuivere *-on*-vorm worden behandeld, die, zooals reeds is gebleken, zonder meer aan het woord wordt gehecht.

Het suffix *-on* vormt zuivere passieven, en is in zooverre gelijk te stellen met *-in-*. Waar *-in-* echter zegt, dat een subject de handeling geheel heeft ondergaan, daar geeft *-on* in den regel te kennen: het subject moet of zal de werking ondergaan. (*-in-* is dan ook de „verleden-tijd"-vorm van *-on*). Wat tijd betreft, is *-on* dus gelijk aan *-oem-* (§ 174).

De een weinig varieerende betekenissen van *-on* omschrijven we aldus:

1e. Moge een subject de door het grondwoord genoemde werking ondergaan, laat het worden .....: wenschende, aansporende, uitnoodigende wijs. *Gama'on*: worde het weggenomen. *Tagoe'on*: moge het worden bewaard. *Oegoeton-naton*: laat ons het trekken.

2e. Een subject zal ondergaan wat het grondwoord zegt; het kan misschien nog wel een tijd duren, maar het zal er stellig toe komen. *Jongo'-on*: (hij) zal gehaat worden. *Roentaion*: het zal vertrapt worden.

3e. Een subject moet ondergaan wat het grondwoord zegt, het moet worden ..... *Liomon*: slik het door! het moet worden doorgeslikt. *Goegoeron*: schud het! het moet worden geschud.

4e. Een subject is er o.z.t.z. voor om te worden gedaan wat het grondwoord te kennen geeft. *Kaanon*: het is er voor om gegeten te worden, gekookte rijst. *Inoemon*: het is er voor om gedronken te worden, drank.

5e. Vaak geeft *-on* een soort onbepaalde wijs te kennen, maar dan in passieven zin, als het wordt ..... *Baroengon*: als het wordt gegooid, als men (een steen bijv.) zou gooien. *Ontongon*: om het te zien, als het wordt gezien.

6e. Soms heeft *-on* plaatsaanduidende beteekenis en is dan praktisch gelijk te stellen met *-an*. *Tajowon*: vóór. *Sioengon*: beschutte of beschaduwde plaats.

7e. Bij sommige woorden geeft *-on* te kennen: behept met wat het grondwoord zegt, aangetast (worden) door ....., in het beginstadium verkeeren van ..... *Poepoegon*: behept met ichthyosis, er aan gaan lijden; lijdt men er al lang aan, dan: *pinoepoeg*.

Het is duidelijk, dat de vijf eerstgenoemde beteekenissen niet altijd scherp zijn te onderscheiden, het zinsverband en vaak vooral de toon duidelijk moet maken, welke van de genoemde beteekenissen naar voren treedt. Bij het geven van voorbeelden in zinnen, zullen we deze dan ook maar niet in rubrieken indeelen, mede omdat meermalen bijv. twee in één volzin voorkomende *-on*'s een ietwat varieerende beteekenis hebben.

Tagoe'on ko adi' bo ompoe: worde het bewaard (weggelegd) voor de kinderen en kleinkinderen; ook: het zal worden ....., of: het moet worden ..... (dus uitgesproken verwachting of bevel). *Koetoekon im boeta' bo langit*: (ik) zal vervloekt zijn door aarde en hemel (als het niet waar is). Een andere krachtuitdrukking,

waarin het zooeven genoemde *tagoe'on* in voorkomt, is: *Tonga' aka akoeoi in dia' motoelid, jo mokodara-darag ko inako', tagoe'on ko i adi'koe bo ko i ompoekoe*: maar als ik niet oprecht ben, dan zal (mijn leugen) mij geheel geel maken (en deze plaag) zal naderhand ook het deel zijn van mijn kinderen en mijn kleinkinderen (het zal als een erfenis zijn voor .....). *Bambe'on ko oḷabat*: worde het over de balustrade gehangen. *Simba' dia' roentaion*: opdat het niet vertrapt worde.

Angoionkoe naaia gama'an iikow takoion ko roda bo boeion atodon ko lipoe'moe: ik kom hier om je mee te nemen, om (je) in een kar te zetten en om (je) weer te geleiden naar je dorp (en dan zal ik je terug geleiden naar je dorp). *Aka dia' gama'anmoe in singogkoe, jo sambokon iikow*: als je mijn woorden niet aanneemt (ze niet ter harte neemt), dan zul je met de zweep krijgen. *Aka modait-don kotaauan in datoe ing ki inta nolimod toea, jo patoion imosia*: als het den vorst geheel bekend is wie de moordenaars zijn, dan zullen ze gedood worden. *Bonoeon kom pandjara*: (gij) zult in de gevangenis gezet worden (bedreiging of voorzegging, ook: (hij) moet in de gevangenis, zet hem gevangen).

Bajongan-naton komintan-pa mojosipoen si ojocon im bakidon: wij allen vergaderen even met elkaar, want er is iets dat besproken moet worden. *Aka liaionkoe i oeoi, jo batoenon*: als de rotan door mij wordt bewogen, dan moet (je) haar optrekken (ook: worde zij dan opgetrokken, maar hier is „moet" beter op zijn plaats). *Ḷotoepon in sia*: hij moet geslagen worden, (ook: hij zal wel eens een pak slaag oploopen). *Dika ḷotoepon*: sla hem niet! (hij) mag volstrekt niet geslagen worden. *Dika iaton*: ontken het niet! *Dia' mobali' poesisikon*: het mag niet ruchtbaar worden, d.w.z. ook een kleinigheid ervan mag niet bekend worden. (*Dia' mopoesisik i nion*? zal er niet iets uitlekken? bijv. van ingepakte rijst, meel). *Kaanon im bajang toea, dia' mobali' doengoe'on kong koejon, dia' mobali' takoion kom pindan, tonga' doengoe'on kom patoeng bo oḷoedon kom bajang bo takoion kon tomajoek*: de spijs van die stellage, die mag niet worden gekookt in een kookpot, mag niet worden opgeschept op een bord, maar moet worden gekookt in een bamboe en moet worden klaargezet op de stellage en moet worden opgeschept op een wokkabladnapje. *Ki inta tobokon*: degenen die (in de ooren) geprikt moeten worden. *Matoi im batoenon, mobiag i lobongon*: (die) doodgaat die moet er worden uitgehaald (uit den grond), de levende die moet worden begraven. (R. Opl.: een huispaal).

Toempala intau jo kaanon? een medemensch, is die om te eten? wil je dien opeten? *Nongonoe ikow dia' kaanon?* waarom zou je er niet voor zijn om te worden gegeten? waarom zou je niet worden opgegeten? *Dia' motaau inoemon*: het kan niet gedronken worden, niet drinkbaar.

Baroengon-makow im batoe i jajoe'nja: (zoo ver) als wordt gegooid een steen is de afstand ervan (soort lengtemaat). *Boeaton dia' motaau, aka pampingon jo motaau*: opnemen kan (men) het niet, als (men) het wil verplaatsen dat kan. (R. Opl.: een weg). *Boo'on i moboeroek, jo kaanon i mopia*: om het te ruiken dat is slecht, maar om het te eten dat is goed. (R. Opl.: een doerianvrucht). *Ontongon i mokoïbog*: om het te zien, dat verheugt. *Dia' ontongon*: het is niet te zien, onzichtbaar. *Aka domokon, dia' kojangkoman*: als (men) het wil vangen, het kan niet worden gegrepen. *Ojoeon i limboeong totaboe', aka iladon in singgai jo modamaḷ im boekaka', aka kotoegatan i oejan mogiot in toebig*: er is een putje, als het wordt gedroogd door de zon (aan de zonnewarmte wordt blootgesteld) dan zijn er veel bronnen (waaruit het water opwelt), wanneer het wordt getroffen door den regen dan droogt het water op. (R. Opl.: het zweet in de huidporiën). *Oeatoi-pa ing karaton im boeta', jo ba mbi' kajoe*: zelfs ijzer dat wordt aangevreten door de aarde, hoeveel te meer hout. (Sprkw.).

Hier volgen nog eenige voorbeelden van *-on* in zinnen in den verhalenden stijl. *Loḷaboeng doḷo-doḷom bongkoegon ing goḷantoeng bo silonan bo kapoian*: 's avonds als het schemert wordt de gong geslagen en dan worden (de geesten) van kalk (sirihprium) voorzien en worden ze genoodigd (tot den maaltijd). *Kobangonan-monik dongka koelit in sio' toea ing karangonēā kon tondok mongo toeod*: (het kan gebeuren) als men 's morgens opstaat, dat er nog slechts de huid van dat varken is, die door hem (een geest) wordt gehangen op een hek of (op) een boomstronk. *Kon dodai n toea lipoe' potonon, dia' mobali' ponomba'an, dia' pojogiowan*: op dien tijd wordt het dorp verboden (verklaard), er mogen geen verboden woorden gesproken en verboden dingen gedaan worden, men mag er geen lawaai met elkaar maken. *Sigi nion kede' i laig patokon kom potojoeakan i lipoe'; liboenja dindingon in daoen ing koïto' songka'an; kom bonoenja dindingon in sikajoe*. Dit geestenhuis is een kleine hut (die) wordt opgericht in wat ongeveer het midden van het dorp is; de omtrek ervan wordt omwand met bladeren van den arenpalm (die) open gespouwen worden; het inwendige ervan (de

binnenkant) wordt afgeschut met een antieken doek. *Kabiton kom popod bo moribatoek ḷoeai-toeot kon sioep magiʼ-makow*: er wordt begonnen bij het uiteinde (v/h. dorp) en dan wordt er gehold uit en in onder de huizen, her- en derwaarts.

§ 188. *-on* met plaatsaanduidende beteekenis.

Kajoeon: bosch, waar boomen (*kajoe*) zijn. *Sioengon*: het door een boom beschutte of beschaduwde plekje. (*Olinow*: schaduwbeeld). *Ilimitoeʼ kon sioengon im boḷangat*: is gaan zitten in hetgeen beschut wordt door een ramboetan-boom. *Boejowon*: draaikolkje. *Noïtampel kom boejowonēā*: kwamen aan bij een draaikolkje ervan (van een rivier), (waar het water draaide). *Osion*: riviertak; *osi*: koraalsteen, rif; *mogosi*: garnalen vangen door een stuk rivier af te dammen. *Osion* dus wel weer te geven met: waar men afdampt, visch vangt, of: wat om af te dammen is. *Kidowon*: waar het bijna donker is, wat bijna niet wordt verlicht. *Dika limitoeʼ kong kidowon*: ga niet zitten in het halfdonker (kom wat dichter bij de lamp). *Tajowon*: vóór, plaats die vóór iemand of iets is; *toemajow kon tajowonkoe*: kom voor me staan;*kon tajowon im baḷoi*: voor het huis. *Dangkoeḷon*: het niet omwande deel van het huis, voorgalerij. *Simpangkoion im boeḷoed*: waar zich het begin bevindt van een berg, voet van een berg. (Voor *simpangkoion* zie § 165). *Boengaion*: soort grint, verweerde steen, die in een groot deel van Mongondow even onder de humuslaag wordt aangetroffen; *boengai*: vrucht, zaad. Wellicht is *boengaion* te verhalen met: waar (zooiets als) het zaad zit, of voorzien van ..... In dit laatste geval zou dit woord in de volgende rubriek thuis behooren.

§ 189. *-on* in de beteekenis van: behept met, voorzien van ..... aangetast worden door .....

Kiraʼ: witte vlek op de huid; *kiraʼon in siolēā bo lima*: zijn voeten en handen vertoonen witte vlekken, d.w.z. ze zijn aan het opkomen; heeft men er al lang last van, dan is het: *kiniraʼ*. Van anderen hoorden we voor dit vlekken-krijgen: *ain-tojamon* (beginstadium) en *sinojam* (er reeds lang mee behept).

Oïmpoʼon: gewoon zijn framboesia-uitslag (*impoʼ*) te krijgen. *Kami deeman-biʼboeīʼ i oïmpoʼon*: wij zijn toch niet van het geslacht dat gewoon is framboesia-uitslag te krijgen. (Het „gewoon zijn" wordt hier door de reduplicatie *o-* aangeduid. *Impoʼon* troffen we nog niet aan). *Inimpoʼ*: erg aan framb. lijden.

Lioion: last van zeeziekte of wagenziekte krijgen. *Oejamotan im boeja' in dagat, simba' dia' lioion*: smeer schuim van de zee op het gezicht, opdat (je) niet zeeziek worde. *Ilioi in dagat*: flink aangetast door de zeeziekte.

Gogoion: hongerig worden; *ginogoi*: flink honger hebben. *Pokaanon i mongombaḷ jo gogoion in doemona'*: (als) het te eten wordt gegeven huilt het, maar heeft het honger dan houdt het zich stil. (R. Opl.: maismolen).

Voor *-on* in verbinding met herhaalde en geredupliceerde woorden, zie § 209 en 225.

2. De groep van *-an*.

Hiertoe behooren:

-an, -anan,
-in--an, in--an, i--an,

en verder zouden hiertoe ook gerekend kunnen worden:

po--an,	zie § 36,
pino--an,	„ § 37,
mo--an,	„ § 39,
pog--an,	„ § 47,
pinog--an,	„ § 48,
mog--an,	„ § 49,
popo--an,	„ § 55,
pinopo--an,	„ § 56,
poko--an,	„ § 63,
pinoko--an,	„ § 64,
moko--an,	„ § 66,
poki--an,	„ § 72,
pinoki--an,	„ § 73,
mokoki--an,	„ § 77,
pojo--an, poro--an,	„ § 83,
pinojo--an, pinoro--an,	„ § 84,
pogi--an,	„ § 98,
pinogi--an	„ § 99,
pongi--an,	„ § 106,
pinongi--an,	„ § 107,
ko--an,	„ § 119,
kino--an,	„ § 120,
kojo--an, kinojo--an,	„ § 122,

ki--an,	zie § 125,
to--an,	„ § 129,
sino--an,	„ § 130,
toko--an,	„ § 136,
sinoko--an,	„ § 137,
Voor *-an* bij andere samengestelde *to-vormen*	„ § 138—161,
si--an,	„ § 165,
sini--an,	„ § 165,
posi--an,	„ § 166,
-oem--an,	„ § 177.

§ 190. *-an.*

Voor *-an* in verbinding met praefixen wordt verwezen naar de hier boven aangegeven paragrafen. Het suffix *-an* wordt zonder meer aan het al of niet afgeleide woord gehecht.

Evenals *-on,* vormt ook *-an* passieven, maar van ietwat anderen aard. Het achtervoegsel *-on* zegt, dat een subject de handeling geheel zal ondergaan, er zoodanig door bewerkt zal worden dat het in een gewijzigden toestand zal komen; het suffix *-an* geeft echter te kennen, dat de werking van plaatselijken aard is, niet het geheele subject maar slechts een deel ervan wordt beinvloed. Bij *-an* geschiedt de werking „aan" of „op" het subject, dus niet zoo intens als bij *-on,* maar meer oppervlakkig; de actie is bij *-an* meer uit- dan inwendig. We kunnen dan ook wel zeggen *-an* duidt aan een plaats (persoon, tijd) waar, waarin, waaruit, waaraan of waarop zal geschieden wat het grondwoord zegt.

Is het grondwoord een naamwoord, dan zegt *-an* veelal: waar is wat het grondwoord zegt, ervan voorzien zijn of raken, waar komt . . . . ., behept zijn of worden met . . . . ., voorzie het van . . . . ., ook: ontdoe het (geheel of gedeeltelijk) van wat het grondwoord noemt. Vaak is *-an* weer te geven met ons be-, bijv. *oeḷatan*: bezweet.

Bij sommige maatwoorden wordt gebruik gemaakt van *-an,* waar het o.i. bovenal plaats-aanduidende kracht heeft.

Ook kan *-an* beteekenen: behept met de neiging om te doen wat het grondwoord zegt, zie § 39.

Soms heeft *-an* meervoudige en ook wel eens verkleinende kracht. (Het behoeft geen betoog, dat „behept met de neiging om te doen" en „meervoudige kracht" al heel dicht bij elkaar aansluiten). Zie § 39, 49, 66, 177.

Verder kan *-an* ook een soort verzamelnamen vormen, wat alweer tot „meervoud" is terug te brengen.

Baja'an: waar zal worden gegaan, de te betreden weg. *Ko onda im baja'ankoe?* waar moet ik langs? waar is de door mij te volgen weg? *Taliban*: waaraan voorbij wordt gegaan, of: zal worden..... *Pitoe bo gama'an in toḷoe, dongka opat*: zeven, als er drie van worden afgenomen, slechts vier (blijven er over). *Inta tajoekan*: degenen waarvoor de plechtigheid *monajoek* zal plaats hebben. *Roemboenan*: haal ervan omver, een deel ervan worde gesloopt. (*Roemboenon*: het moet (heelemaal) worden gesloopt). *Tatakan*: hak er af. *Tatatan*: hak het door (bindsel). *Tontakan*: sla, schud het af (bijv. stof of vuil van de kleeren). *Popatan*: vlak het uit, veeg het er af. *Roeitan*: maak er een punt aan, maak het scherp. *Litodan im boḷad*: rol de mat op. (*Litodon ing gau*: rol een sigaret). *Daritan*: maak er aan schoon. *Kalian*: graaf er af, een deel ervan moet worden weggegraven. *Kadaian*: vat het aan. *Pongko'an*: hak er een stuk af. *Boetakan*: besproei het. *Initan*: begiet het met warm water. *Karoegan*: schrap het af. *Iroepan*: beblaas het. *Indoian*: bekijk het. *Ritakan*: trap er op. *Kaḷoetan*: bijt er in. *Boeboe'an*: maak er een gat in. *Ḷoeaian*: waar het er uit zal gaan. *Toeba'an*: rooster het. *Bōō'an*: ruik er aan, er naar. *Ḷoekadan*: pas er op, bewaak het. *Doegangan* (*doengangan*): voeg er aan toe. *Sibatan*: snij het er af. *Tagangan*: knijp (zijn) hals dicht. *Pitotan*: wurg hem (met een touw of rotan, waarbij dan aan beide kanten door een of meerderen wordt getrokken: een vroegere manier van terechtstellen). *Inoeman*: drink er van, d.w.z. niet alles, maar slechts een deel van het aangebodene mag worden opgedronken.

Van de meeste bovenstaande woorden is de vertaling in de aansporende of gebiedende wijs gezet, maar meermalen moet er vertaald worden: worde er afge...., worde het be....., er zal van worden...., enz.

Dika agi'an i ondok imoïkow: wordt niet beslopen door vrees gij. *Kon daḷom, in toloe no gobii pomoeḷoi in doḷom dia' piongan kon toga' bo tantoe' ḷoekadan i intau im bonoe in sigi*: gedurende drie nachten iederen nacht wordt niet uitgedoofd (aan) de harslamp en steeds wordt bewaakt door menschen de inhoud van het geestenhuis. *Kon tajowon in toeḷada toea oekatan im pakeang*: vóór die beelden worden neergelegd kleeren. *Naonda tomokan-don, jo bajongan im bolian nogaḷow kon dimoekoed toea*: als (de geesten) de handen hebben afgewasschen, dan zetten alle priesters die geesten achterna.

Mopaḷoet-makow toea, moningkod kom boetaʼ bo insingogan, kainia ....: dat geheel afgeloopen zijnde, stampt (hij) met zijn hiel op den grond en spreekt (de geesten) toe, zeggende .... *Dika-pa, simbaʼ indongogankoe*: stil even, opdat ik er naar luistere. (In deze twee laatste zinnen komt *-an* bij woorden, die met den voorslag *in-* zijn gevormd; zie hiervoor § 89 onder *moī-*). *Naonda i modait in tāōng inta naa, jo ḷaboeʼan-don ing ki sangadi*: met het eindigen van dit jaar dan zal het dorpshoofd worden afgezet. *Diaʼ ināōʼan*: het zal er niet ingaan. *Ḷoebakan i mobadang, jo badangan i moḷoebak*: wordt er aan ontspannen het is gestrekt, maar wordt het gestrekt het is ontspannen. (R. Opl.: een gewricht). *Kabaḷo dojowa jo takoian i intau tobatoeʼ*: twee paarden worden bestegen door één man. (R. Opl.: een paar schoenen). *Aka ogoian in sia ing kaanonēā, jo tantoeʼ in sia mongombaḷ*: als hem zijn eten wordt gegeven, dan is hij voortdurend aan het huilen. (R. Opl.: een maismolen). *Ojoeon i adiʼ tobatoeʼ i tantoeʼ monginoem, tongaʼ poḷatan-biʼ kon silik*: er is een kind dat steeds aan het drinken is, maar (het water) gaat zoowaar in eens door naar den uitgang (het wordt in eens naar den uitgang gezonden). (R. Opl.: een waterleidingsbamboe).

-an bij naamwoorden.

Koemi: knevel; *koemian*: voorzien van een knevel. *Tampeng*: baard; *tampengan*: bebaard, ook van een geit. *Boeboeḷan*: behaard op het lichaam; *boeboeḷ*: haar van beesten, veeren, ook: schaamhaar. *Doegoeʼan*: bebloed. *Bojonan*: behept met een kropgezwel. *Tojoempingan* (and. *toḷoempingan*, ook: *toempingan*): voorzien van een wrat. *Paliʼan*: met wonden. *Kembangan*: met wonden. *Noekaan*: behept met schurft. *Bitoeḷan*: met een steenpuist. *Toepian*: lijden aan rheumatiek. *Rempoʼan*: behept met framboesia. (*Rempoʼ*, and. *impoʼ*: framboesia-uitslag). *Tomboengaʼan*: met kleine puistjes (in het gezicht). *Boelinsikan*: een klein zweertje aan den rand van het ooglid hebben. *Toboejoenan*: met hoofdroos. *Botoean*: beblaard. *Ponoiʼan*: met eeltkloven. *Oḷāāpan*: met vlekjes op de huid, die even lichter zijn gepigmenteerd dan de normale huid. *Kabangan*: met witte vlekken op handen of beenen, met albino-vlekken behept; *kabang*, witte vlek, wordt door anderen ook voor litteeken gebruikt. *Iloʼan*: met een moedervlekje. *Tandaʼan*: met een groote moedervlek. *Toelian*: met oorsmeer. *Ḷombonan*: met ooretter, etterig van het oor. *Miaʼan*: met oogvuil. *Moentongan*: met snot, snotneus.

Ḷagangan: met kale plekken op de behaarde hoofdhuid. *Tongitan*: met stank behept, zooals bijv. de oksels bij zweeten.

In bovenstaande uitdrukkingen noemt het grondwoord iets, wat op of aan het lichaam groeit, daaruit voortkomt, en dat zoowel een normaal verschijnsel als een ziekelijke afwijking kan zijn. Bij deze samenstellingen met *-an* wordt o.i. allereerst slechts gedacht aan het constateeren van het feit, dat iemand met het door 't grondwoord genoemde behept is, daardoor min of meer opvalt; de „tijd van ontstaan" komt hierbij o.z.t.z. niet in aanmerking. Toch kunnen deze zelfde uitdrukkingen ook wel beteekenen: er zal opkomen of uitbreken wat het grondwoord zegt, het beginstadium ervan is er al. Bijv. het boven gegeven voorbeeld: *botoean*, beblaard, kan ook beteekenen: er zal een blaar komen (het is al een weinig rood). Maar in dit geval moet bij beeindiging van het wordingsproces het infix *-in-* tevens worden aangewend, dus: *binotoean*: er is een blaar ontstaan.

Van de boven gegeven voorbeelden met *-an* zijn er, die door anderen niet aldus gebruikt worden, maar die *-on* aanwenden en *-an* „fout" vinden. (In § 187 is onder 7e gezegd, dat ook *-on* kan beteekenen: behept met wat het grondwoord zegt, aangetast worden door....). Het wil ons voorkomen — afgaande op degenen, die hetzelfde grondw. zoowel met *-an* als met *-on* gebruiken — dat we hier slechts met het gewone verschil tusschen *-on* en *-an* te doen hebben, nl., *-on* constateert: een subject zal het „slachtoffer" worden van het door het grondwoord genoemde, terwijl *-an* dadelijk localiseert, zegt dat het subject er slechts uiewendig of gedeeltelijk door zal worden aangetast.

Bij naamwoorden van anderen aard dan bovenbedoelde, beteekent *-an* vaak: voorzie het van wat door het grondwoord wordt genoemd, soms: ontdoe het daarvan of van een deel ervan, ook: waar is of is geweest....

Toekoeman: voorzie het van een strop, een touw over den neus of bek om bijv. het bijten te beletten. *Toekoeman ing kabaḷ*: doe het paard een strop aan. *Aipan*: voorzie het van een onderlaag, leg er iets onder. *Konopan*: zet er knoopen aan. *Ki inta ḷolaki soḷana'an, ḷamboengan bo lensoan; ki inta bobai bintoḷan, ḷamboengan, poejoengan, boboḷan bo patedaan*: degenen, die den man (voorstelt), wordt van een broek voorzien, een kabaja aangetrokken en behoofddoekt; die de vrouw (voorstelt) wordt een sarong aangedaan, een kabaja aangetrokken, van een haarwrong voorzien, een halsketting omge-

hangen en armbanden omgedaan. (Deze voorbeelden toonen voldoende aan, dat hetgeen wordt aangebracht er erg buitenop zit).

Koelitan: onthuid het, haal de schil er af. *Koetoean*: ontluis of luis haar. *Konoekoean* (and. *kondoekoean*): knip (snij) een stuk van de nagels af.

Pangian: waar pangi-bladeren worden aangetroffen, ook plaatsnaam. *Nonapan*: waar de nonap-bamboe wordt gevonden. *Pajoian*: een verlaten rijsttuin. *Na' koïto' im pajoian*: gelijk een aren-palm van een nog niet lang verlaten tuin, die dus in dien tijd verzorgd werd en er daarom goed bij staat. Spreekwoord voor iemand, waar wat in zit, waar wat van kan worden verwacht. *Sioḷan*: waar het benedeneind, de voet (*sioḷ*) is. *Oeḷoeanēā*: waar het begin, het boveneind is (*oeḷoe*: hoofd). *Doemoḷop-mai ko oeḷoeanēā, jo bai momoeka' kon sioḷanēā*: het duikt bij het begin ervan en komt er eerst uit bij het benedeneinde ervan. (R. Opl.: o.a. iets dat men door een bamboekoker doet). Met een kleine omzetting wordt dit ook wel van de zon gebruikt, nl.: *Doemoḷop-mai kon sioḷanēā, jo bai momoeka' ko oeḷoeanēā*: het komt onder te duiken bij den voet ervan (mond der rivier) en komt er eerst uit bij den oorsprong ervan.

Zooals werd gezegd, komt *-an* ook bij sommige maatwoorden voor en in § 158 werd opgemerkt, dat dit vooral het geval is bij woorden, die een soort vlaktemaat uitdrukken, of dingen noemen, die zich over een zekere ruimte uitstrekken. *Lima no baḷoian*: vijf huizen. *Opat no ḷaigan*: vier tuinhutten. *Mopoeḷoe' no lipoe'an*: tien dorpen. *Toḷoe no boeī'an*: drie volksstammen. Het komt ons voor, dat *-an* hier is weer te geven met: plaats waar is wat door het grondwoord wordt genoemd, doch tevens aan het grondwoord een ietwat rekbaarder begrip geeft, bijv. het huis en wat er bij behoort. Ook hier zou *-an* dan een zeker meervoud uitdrukken.

Voor de meervoud-aanduidende kracht van *-an*, zie de voorbeelden in § 39, 49, 66, slot 148 en 177. Ter illustreering van de verkleinende kracht van *-an* wordt hier het ook in § 66 gegeven voorbeeld herhaald: *Mokoïntokan kong ginakoe, dia' ing kaanon*: het zou mijn hart erg klein maken (feest te vieren, want) er is geen eten (genoeg).

Tot deze meervoud-aanduidende kracht van *-an* is o.i. ook te brengen de vorming van verzamelwoorden door *-an*.

Mobajong: veel; *bajongan*: allemaal, allen bij elkaar. *Paanan*: menigte, schaar, kudde. *Paanan im pasoekan*: een zwerm bijen. *Paanan ing koejok*: een vlucht koejok-vogels. *Paanan im boḷai, in sapi, in toja'*: een troep apen, een kudde koebeesten, een school

visschen. Aanderen zeggen, dat men om een kudde groote beesten aan te duiden, liever *kawang* of *kawangan* moet gebruiken (*Kawangan in sapi, ing kabaḷo, ing karombau, im bembeʼ*: kudde koebeesten, paarden, karbouwen, geiten). en voor vogels: *paanan*. (Dit *kawang* zal wel het Maleische kawan zijn). *Magakan* beteekent ook troep, maar in den zin van: een familie, bijv.: *magakan im bokeʼ*: een troep wilde varkens, d.w.z. een troep, die steeds bij elkaar is, een heele familie, oud en jong. *Magakan i manoek*: een verzameling kippen, die o.z.t.z. allemaal familie van elkaar zijn, op hetzelfde erf zijn. *Ḷontadan im bangoʼ*: verzameling van verschillende groepen kokosboomen. *Aparan i ōōg*: verzameling van vele bamboestoelen. *Bambanan in toempang*: verzameling van verscheidene groepen sago-palmen. *Ki koeon toea totoeoe mokaja: ojoeon kokoepang, koboetaʼ, ojoeon kobambanan in toempang, koḷontadan im bangoʼ, koḷontadan ing koïtoʼ*: die N.N. is zeer rijk, (hij) bezit geld, bezit gronden, bezit meerdere groepen sago-palmen, verscheidene kokospalmtuinen, meerdere groepen aren-palmen. *Ki indeʼnja bo ki amaʼnja totoeoe mokaja, tongaʼ nokoraatan, sinagoeʼ ko adiʼ, ki inta sinoemōp, ki inta nomadaʼ, ki inta nobaboeḷang; sebab nion nodait noïgadeʼ i lontadan im bangoʼ bo koïtoʼ noilajoeg komintan im bambanan in toempang, nopoetoeʼ ing kawangan in sapi, magakan im bembeʼ bo manoek*: de vader en moeder ervan waren zeer rijk, maar wat het slecht heeft gemaakt (is dat de bezittingen) zijn weggelegd voor de kinderen (want er zijn er) die zich aan het dobbelspel hebben overgegeven, die opiumschuivers zijn geworden, die hanengevechten hielden; daarom zijn beleend geraakt al de verzamelingen van kokos- en aren-palmen, zijn weggevlogen (verkocht) al de sago-palmgroepen, zijn óp de kudden koebeesten, de troepen geiten en kippen. *Tongo limboeongan*: een verzameling kokospalmen en ander plantsel bij elkaar.

De verzamelnamen *simpoengoi* en *simpoegoer* kunnen ook met *-an* voorkomen. *Simpoengoi*: aar-tros; *tongo simpoengoi*: één tros aren, ook: één tros of bos vruchten. Voor een tros of bos vruchten is echter vooral op zijn plaats het woord *simpoegoer*, hetwelk niet voor rijst-aar-tros gebruikelijk is. Komen nu deze woorden voor met *-an*, dan wordt daardoor een veelvoud van deze trossen of bossen aangeduid, d.w.z. aan den halm of boom, dus de plaats waar ze aangroeien. *Naʼ simpoegoeran i lantat*: gelijk een plaats waar lansatrossen aanzitten. (Ook: *Naʼ simpoengoian i lantat*). Dit is een spreekwoord waarmee groote eensgezindheid wordt aangeduid. (De

lansa-vruchten groeien in trossen gelijk druiven en deze trossen zitten heel dicht bij of op elkaar). In deze zelfde beteekenis wordt ook gebruikt: *Na' simpoegoeran i jantoena'*: gelijk als waar de bollen van een ui zijn, zoo dicht op en tegen elkaar. *Jantoena' tongo simpoegoer*: één uienplant. *Lima in simpoengoianēā*: vijf zijn de aartrosplaatsen er van. *Dega' dejowa no poeḷoe' in simpoegoeranēā*: misschien wel twintig zijn de plaatsen waar trossen aan zitten. Heeft men alleen het oog op de hoeveelheid trossen of bossen, dan is *-an* niet gebruikelijk. Voor bijv. zeven trossen wordt gezegd: *Pitoe no simpoegoer (simpoengoi)*.

§ 191. *-anan.*

Dit dubbel suffix troffen we tot heden slechts aan in de onder § 38 vermelde uitdrukkingen: *momokatanganan*: op een lange bamboe liggende een rivier oversteken, *āōg pokatanganan*: bamboe waarop men dit doet (voor nadere toelichting van deze woorden, zie § 38); en bij het woord *oeboli*: betalen. *Oeboli-ai*: betaal het! (wat je schuldig bent). *Oebolian*: schuld afdoen, bijv. een deel voldoen. *Oebolian-ai-don*: betaal dan toch van (je schuld). *Oebolian-bi' i atanaa*: (ik) deze slaaf zal heusch betalen (mijn schuld), er van afbetalen. Wil men nu echter vooral te kennen geven, dat de schuld in haar geheel zal of moet worden afgedaan, dan bezit men *oebolianan*. *Oebolianankoe-don*: ik (kom) mijn schuld geheel afdoen (al het geld heb ik bij me). *Aka mogaan kong ginamoe, jo oebolianankoe-don ing kabaḷo tobatoe'*: als het U welgevallig is, dan betaal ik (nu) in eens af één paard, ook: ik zal betalen met één paard. *Naa bo ko inatonda motoḷoeadi'. jo tongo pangkoi in tonggadi'koe ko inimoe, tonga' inanēā i oebolianannmoe*: en nu wat ons tweeën vader en zoon betreft, één boom dien geef ik je ten geschenke, maar de andere die moeten door je in hun geheel betaald worden, (d.w.z. het behoeft niet direct, maar wel moet de koopsom in haar geheel worden voldaan en niet bij beetjes tegelijk). **Dia' mobali' imoïkow boelian kom bonoe im pandjara toea, aka dia' pa modait-monimoe oebolianan im boli-monimoe*: gijl. kunt niet worden losgelaten uit die gevangenis, als nog niet door U geheel is voldaan Uw schuld.

Daar *oebolianan* dus beteekent, dat „alles", de schuld in zijn geheel moet of zal worden voldaan, mag hier o.i. het tweede *-an* van collectief-vormenden aard worden geacht. Zie ook het woord *pokaotanan*, § 157, tnd waarin met de *kaotan* wordt gespeeld.

§ 192. *-in--an, in--an, i--an.*

Ook bij met *-an* afgeleide woorden treedt *-in-* als verledentijdvormer op. In welke gevallen *-in-* of *in-* of *i-* wordt aangewend, zie hiervoor het begin van § 186.

Binaja'an: waar is gegaan, afgelegden weg, ook: verstreken tijd. (*Binaja'*: het gebrachte). *Pinopatan*: waarvan is weggevaagd, waar iets is uitgeveegd. (*Pinopat*: het uitgewischte). *Inoendaman*: waar medicijn is aangewend ,of wien dit is toegediend. *Inogoian*: waar of aan wien iets is gegeven. (*Inogoi*: het gegevene, geschenk). *Inabatan*: wat is aangepakt, waaraan de hand is geslagen. *Inoebolan*: een belogene, iemand die is beetgenomen. *Ijoejagan*: waarin een gat is. *Ijotonan*: waaraan kracht is gegeven, gezond gemaakt. *Ilocaian*: waar iets is doorgegaan, uitgegaan. *Ilaboe'an*: uit een ambt ontslagen, ook: waarin men zaai-mais heeft laten vallen. *Dinaritan*: waaraan is schoongemaakt. *Sinangoian*: waaraan een naam is gegeven. *Binalotan*: waarop of waaraan is gestriemd, waar door een zweepslag bijv. een striem is veroorzaakt.

Sinatatan-monia i atop: zij hebben er van losgehakt de dakbedekking. *Kinoekoepan im boelawan*: beslagen of bedekt met goud, verguld; het goud zit dus alleen maar aan den buitenkant. *Nolotoet im boeboe' inta pinalonanēā*: is opengebarsten het gat, waarin hij een prop had gestopt. *Aka sinonopan in toebig, boeion bidon sisikan i oendam*: als (het strooipoeder) is opgeslorpt door het water (het vocht van de wond is ingedrongen in het poeder zoodat het waterig is geworden), dan moet de wond weder worden bestrooid met medicijn *Sinimpatan bo ilamba'an*: waar is geveegd en versiering aangebracht. *Sinoengkoeban ing kompe', jo binoekatan-monik, nomoesi' im bogat*: (de vogel) werd overdekt met een mandje, toen het in de hoogte werd gelicht, was (wat bedekt geweest was) wit van de rijst (d.w.z. men zag niets anders dan rijst, zoo vol was het). *Sinontaga'an-makow*: toen de boom) geheel van inkepingen was voorzien. *Bo ininsingogan nansa*: en (zij) is aldus toegesproken.... *Ininsimoetan i oengkoe'*: waarvan alles is afgekloven door de honden. *Inintotoeoean*: waarin of waarbij het is bewaarheid. *Ininā̄ō'an*: waar het is ingedaan. Bij deze laatste vier woorden met *inin-* moet het tweede *in-* worden beschouwd als behoorend tot het stamwoord. Zie hiervoor § 89, waar onder *moī-* over een voorslag *i-* wordt gehandeld. Er is dus geen sprake van een dubbel praefix *in-*.

Hier volgen nog eenige spreekwoorden. *Oeangga moïntok ileagan*

i leag moloben: een kleine prauw voorzien van een groot zeil (veel drukte maken). *Na' pinggo' sinoejoe'an*: als een kat waarop het gelekt heeft (van iets dat erg onooglijk is, „geen gezicht"). *Na' inipoe'an in tagoi*: alsof (men) is ingesmeerd met brandnetels (van iemand die vreeselijk kwaad is). (*Tagoi* is een boom met jeukverwekkende bladeren en takken). *Na' koetoi pinongkoeḷan*: gelijk een buideldier (*Koetoi*: luiaard) (dat) een tikje heeft gehad (van een zeer verlegen en bang iemand, die dadelijk in zijn schulp kruipt). *Na' poniki pinadongan*: als een vleermuis waarvan het haar is afgebrand. (Van iemand die maar steeds lacht, van geen ophouden weet, ook van iemand die er erg armoedig en ellendig uitziet: vel over been, vertrokken mond enz.). *Na' osion sinapoe'an*: als een verzande riviertak. (Van iemand die vroeger rijk was, maar nu niets meer bezit). *Na' oebi kinaroegan*: gelijk een knolgewas, waarvan de schil is afgestroopt. (Van een vroegere rijke, die nu geheel is „uitgekleed"; ook wel van iemand, die door brandwonden bijv. erg ontveld is). *Na' koejon sinaḷoban*: gelijk een door een deksel gesloten rijstpot. *Na' botoḷ pinaḷonan*: als een gekurkte flesch. (Deze twee laatste spreekwoorden duiden op iemand, die nergens meer uitkomst ziet). *Na' kinamboeroengan im pinggo'*: als gekrabd door een kat. (Erg boos).

Voor *-an* in verbinding met herhaalde en gerduplic. woorden, zie § 210 en 226.

Hiermede zijn we aan het einde van het hoofdstuk over de affixen. Ongetwijfeld kan het Bolaang Mongondowsch zich beroemen op een zeer respectabel aantal affixen en het aantal combinaties daarvan is schier legio. We zouden dan ook niet gaarne beweren van iedere mogelijke samenstelling een voorbeeld te hebben gegeven, en evenmin, dat het Bol. M. niet nòg meer affixen rijk zou zijn. Tot heden hebben we er echter nog niet meer ontmoet.

HOOFDSTUK III.

Woordherhaling en Reduplicatie.

Onder *woordherhaling* wordt hier verstaan:

a. De volledige herhaling van het zuivere of afgeleide grondwoord: *liboe-liboe, kogaat-kogaat.*

b. De herhaling van het grondwoord met weglating van den sluitconsonant of het tweede deel van een tweeklank: *goeja-goejang, lipoe-lipoe'*, *ḷagoe-ḷagoei*.

Soms wordt deze sluiter vervangen door den nasaal van den beginmdeklinker: *nokojo-ngkojod-don, mopoeli-mpoeling*.

c. De herhaling van de twee eerste lettergrepen van een drie- of meerlettergrepig grondwoord: *bontoe-bontoejoeng*.

d. De herhaling van een twee-lettergrepig voorvoegsel of van twee lettergrepen van een meer-lettergrepig prefix, waarmee het grondwoord is samengesteld: *mojo-mojotakin, mopojo-pojogagow*.

e. De herhaling van een voorvoegsel, of van een deel daarvan, en van de eerste lettergreep van het grondwoord: *kopi-kopia, mojogoe-jogoeät*.

Voor vertaling van bovenstaande uitdrukkingen, zie respectievelijk de paragr. 194, 204, 241, 193, 194, 196, 197, 193, 201, 201, 204, 201.

Onder *reduplicatie* wordt hier verstaan:

a. De herhaling van de eerste lettergreep van een grondwoord. Hierbij wordt de klinker der herhaalde lettergreep echter steeds door *o* weergegeven. Bij reduplicatie van bijv. *baja'*, *keab, toengkoeḷ, igoem*, wordt dan ook niet gehoord: *bajaja'*, *kokeab, toetoengkoeḷ, iigoem*, maar wel: *bobaja'*, *kokeab, totoengkoeḷ, oïgoem*. (Voor vertaling zie § 211).

b. De herhaling van één lettergreep van het praefix waarmee het grondwoord is samengesteld.

Wanneer een afgeleid grondwoord door een nasaal (of door een *g*) met zijn praefix is verbonden — onverschillig of deze den beginconsonant heeft vervangen, dan wel voor een beginklinker staat —, dan wordt deze nasaal (of deze *g*) bij herhaling en reduplicatie als beginner van het grondwoord beschouwd en dus als zoodanig gebruikt. Is een grondwoord met een der vormen van de *mog*-groep afgeleid, dan fungeert de *g* als beginmedeklinker bij herhaling en reduplicatie.

Momaja-maja' (van *baja'*), *mongongontong* (van *ontong*), *mogoentoe-goentoe* (van *oentoe*).

De beteekenis der woordherhaling is in het algemeen weer te geven door een zeker meervoud, maar dan met een zeer rekbaar begrip: zoowel een veelvoud van het door het grondwoord genoemde voorwerp als van de daardoor te kennen gegeven handeling, of wel: in meerdere mate dan .... Ook kan de herhaling alleen versterking of

nadruk bedoelen (zie bijv. Voornaamwoorden), terwijl zij soms de beteekenis van het grondwoord ietwat wijzigt, en een anderen keer vervluchtigt of verkleint. Daar eenzelfde vorm verschillende beteekenissen kan hebben (zie o.a. § 197), is meermalen eerst uit het zinsverband af te leiden welke kracht de herhaling heeft.

Na deze algemeene opmerking zal de beteekenis der woordherhaling en reduplicatie bij eenige woordsoorten worden nagegaan, zoowel zonder als in verbinding met affixen, en wel in deze volgorde:

Woordherhaling:

1. Herhaling van zelfst. n.w. zonder affixen,
2. Herhaling van werkw. zonder affixen,
3. Herhaling van bijv. n.w. en and. woordsoorten zonder affixen,
4. Herhaling van met affixen gevormde woorden:

a. met *mo-* en *mog*-vormen bij werkw., *mo*-vormen bij bijv. n.w. en and. woordsoorten,
b. met *mo--an*-vormen,
c. met *mopo*-vormen,
d. met *moko*-vormen,
e. met *moki*-vormen,
f. met *mojo*-vormen,
g. met *moï*-vormen,
h. met *mongi*-vormen,
i. met *mongo*-vormen,
j. met *ko*-vormen bij werkw.,
met *ko*-vormen bij zelfst. n.w.,
met *ko*-vormen bij bijv. n.w.,
k. met *ki*-vormen,
l. met *-oem-* en *-im*-vormen,
m. met *-im*-vormen,
n. met *-on*-vormen,
o. met *-an*-vormen,

Reduplicatie:

1. Reduplicatie van grondwoorden,
2. Reduplicatie van met affixen afgeleide woorden:

a. met *mo-* en *mog*-vormen,
b. met *mo--an*-vormen,

c. met *mopo*-vormen,
d. met *moko*-vormen,
e. met *moki*-vormen,
f. met *mojo*-vormen,
g. met *moï*-vormen,
h. met *mongi*-vormen,
i. met *mongo*-vormen,
j. met *ko*-vormen,
k. met *to*-vormen,
l. met *-oem-* (*im*)-vormen,
m. met *-in*-vormen,
n. met *-on*-vormen,
o. met *-an*-vormen.

Woordherhaling.

§ 193. 1. Herhaling van zelfstandige naamw. zonder affixen.

Wanneer een niet afgeleid zelfst. n.w. wordt herhaald, geeft dit veelal meervoud te kennen.

Londoe-londoek in tapa' : de verschillende bronnen van een beek. *Jimbi-jimbit in daing*: verscheidene oude lappen van een sarong. *Jimbi-jimbit i oelang*: verscheidene stukken oud touw. *Bontoe-bontoejoeng*: bij hoopen, verscheidene hoopen. *Lipoe-lipoe'* : verschillende dorpen. *Sigad*: grens; *siga-sigad*: steeds weer een grens, afwisselend. *Siga-sigad moninggai*: steeds weer een grens aan de droogte, bijv. na een dag droogte weer regen, en zoo eenigen tijd achter elkaar. *Siga-sigad toemoeot*: zoo nu en dan komt (hij) binnen. *Inoekatea i natoe kon siga-sigadea*: hij heeft eieren geplaatst op de verschillende grenzen ervan. *Iakoeoi im boba-bobai*: ik ben een vrouw alleen. *Doedoeinja-doedoeinja*: in volgorde, achtereenvolgens. *Dia' ing gina-ginanja-makow monakow*: hij denkt niet aan stelen, in zijn geheelen gedachtengang is daarvoor geen plaats. *Na'-bi' bata-batanganea*: alsof het geheel zijn voorkomen is, gelijkt er erg op. *Ibog*: wensch; *ibo-ibog*: naar believen, naar hartelust. *Oekoed*: inzetting, overlevering. *oekoe-oekoed*: volgens de inzettingen. Uit deze laatste voorbeelden blijkt wel, dat een herhaald zelfst. n.w. niet altijd zonder meer door ons meervoud is terug te geven. Zie verder § 205 en 210.

Sommige woorden komen niet anders dan herhaald voor, bijv.: *Odi-odi*: zegen- of vloekbede; *oli-oli*.: „mondharp"; *oeda-oeda*:

soort antieke doek; *singki-singki*[5]: vogelnaam; *ai-ai*: jongere broeder of zuster.

§ 194. 2. Herhaling van werkw. zonder affixen.

Deze herhaling zegt veelal: in eens, regelrecht, plotseling doen wat het grondwoord zegt.

Sindo-sindog: in eens gaan staan, opspringen. *Bango-bangon in sia*: hij stond direct op. *Tali-talib*: onmiddellijk doorgaan, voorbijgaan (zich niet ophouden). *Tanga-tangaḷ*: op eens de tanden in iets zetten. *Toli-tolikoed*: er plotseling van door gaan, wegvluchten van iemand bijv. *Boca-bocat in sia sinoemocot kom baḷoinja*: direct stond hij op (eigenlijk: vertrok) en ging in zijn huis. *Toco-tocot in sia*: hij ging regelrecht naar binnen. *Naonda in dinongogēā ing giow, jo ḷoea-ḷoeai in sia*: met dat hij het lawaai hoorde, kwam hij onmiddellijk naar buiten. *Ḷaboe-ḷaboe*[5] *kon toebig ḷoḷa-ḷoḷan*: (hij) sprong pardoes in het water (en) stak direct over. *Ganto-gantog kon toeḷoe*[5]: zich zonder bedenken midden in het vuur begeven (om iemand te redden bijv.). *Jo baja-baja*[5] *in sia siroe-siroeng kon sian ing karombau*: en dadelijk stootte hij onmiddellijk tegen den buik van een karbouw. *Intau ango-angoi*: een vreemdeling, iemand die onverwachts op komt dagen, ook: nu en dan eens komt.

Soms is de herhaling weer te geven met: blijven doen, terdege doen, of bezig zijnde met ....

Ḷagoe-ḷagoei: boschmensch, boschgeest, ook iemand die steeds voortvluchtig is. *Ikow i nomia-don ḷagoe-ḷagoei*: je maakt je tot een boschmensch. *Kai lakinja*: *Onto-ontong-ai-pa*: zijn grootvader zei: Blijf voortdurend goed uitkijken. *Tajo-tajow*: terwijl men zich voor iets bevindt, voortdurend het gezicht gericht heeft naar ...., ook: in eens voor iets staan. *Tajo-tajow maja*[5] *ilabot in diit kon daḷan*: terwijl (ik) op weg was (in de richting van mijn doel ging) werd (ik) verhinderd door een vogelkreet op den weg. *Noïponik-monik tajo-tajow kong kaanon*: met dat (ik) boven kwam, stond (ik) in eens voor (klaargezet) eten. Soms wordt *tajo-tajow* gehoord voor *kotajo-tajow*: al staande vóór ...., bijv. *tajo-tajow-don kom patoi*: reeds staande voor den dood (ieder oogenblik kan het einde komen).

Nopoka: gescheurd van een handvat van een kapmes bijv. *Poka-poka im bongkoejoeng*: geheel openrijten of opengereten van de scheenbeenen. Dit van iemand, die zonder op dorens en andere hindernissen te letten blindelings op iets afstormt en dus met opengescheurde beenen aankomt. Deze uitdrukking wordt veelal echter in

overdrachtelijken zin gebruikt: zich geen moeite ontzien. *Mangale-ka ing kami ki togi gadi*^{3} *in siminggoegat bai in poka-poka im bongkoejoeng, si a pomiag ko imonimoe, adi*^{3}: de reden dat wij ouders ons inspannen tot opengereten zijn de scheenbeenen (die is) want daarmee willen wij verzorgen jullie, kinderen. *Moḷaḷoi-bi*^{3} *ikow? Dia*^{3}*-bi*^{3} *poka-poka im bongkoejoengkoe, sin deeman-bi*^{3} *ginaḷoemkoe*: (Waarom loop) je toch langzaam? (Ik) wil heusch mijn scheenbeenen niet stuk loopen, want het is toch geen familie van mij. (Dit kan gehoord worden, als er bijv. ergens een huis in brand staat). *Onda ing ki boeḷoimoe? Aindon minaja*^{3} *ko i ina*^{3}*nja bo ko i ama*^{3}*-nja. Dia*^{3}*-bi*^{3} *baja*^{3}*an gama*^{3}*an? Poka-poka-bi*^{3} *im bongkoejoengkoe i maja*^{3} *mogama*^{3}*, sing kamakow dongka sia im bobai?* Waar is je vrouw? (Die) is naar haar moeder en vader gegaan. Ga je haar dan niet halen? Zal ik dan mijn scheenbeenen stuk loopen om (haar) te halen, want denk je (dat) slechts zij een vrouw is? (er zijn er meer!). *Liboe*: omringen, ook: omtrek; *liboe-liboe*: heelemaal rondom.

In verbinding met ontkennend of verbiedend partikel, is de herhaling veelal te vertalen met: in het geheel niet, volstrekt niet.

Aka modoenoek jo dika ḷoḷa-ḷoḷan: als het bandjirt, steek dan volstrekt niet over! *Dia*^{3}*-bi*^{3} *i ondo-ondokēā-makow ko i ama*^{3}*nja*: hij had zoowaar heelemaal geen ontzag meer voor zijn vader. *Dia*^{3} *bidon in tanotanobēā-makow ko i adi*^{3}*nja*: hij bekommerde zich heelmaal niet meer om zijn kind. *Dika tako-takoi ko oeangga i intau*: ga vooral niet in een prauw van (andere) menschen! *Aka ojoeon i mokotoroe*^{3} *ko adi*^{3}*, jo dika ḷotoe-ḷotoep*: als er iets is (in het gedrag der kinderen) dat (je) boos maakt op de kinderen, sla er dan maar niet dadelijk op los. *Aka taab, jo dika ḷangoe-ḷangoei*: als het vloed is, dan mag je volstrekt niet zwemmen.

§ 195. 3. Herhaling van bijvoegelijke naamw. en andere woordsoorten, zonder affixen.

Enkele uitzonderingen daargelaten, zijn de bijvoegelijke naamwoorden hier steeds voorzien van het praefix *mo-*. Het zal dus wel niet verwonderen, dat van herhaalde bijv. n.w. zonder eenig affix geen lange lijst kan worden gegeven. En wanneer de stam van woorden, die een eigenschap noemen, wordt herhaald, dan hebben we veelal niet meer met zuivere bijv. n.w. te doen, maar met zelfst. n.w. of werkw. of bijw.

Moïntok: klein. *Totad-monag-monag into-intok*: hak het zeer fijn. Het is echter wel zoo goed te vertalen: Hak het, maak het heel fijn. *Dikadon mopoejoet ko into-intokēā*: de kleintjes moet(je) niet oprapen. *Pongkoʼ-monag ḷanggo-ḷanggoʼ*: hak het in lange stukken, of: hak het in stukken, maak (de stukken) allemaal lang. (*Moḷanggoʼ*: lang.) *Pongkoʼ-monag poḷo-mpoḷok*: hak het in korte stukken, of: hak het in stukken, maak (de stukken) allemaal kort. (*Mopoḷok*: kort). *Dika mogimoejoek ko jinto-jintok im ponojaʼ*: raap niet op de vleeschsnippers, de zeer kleine stukjes van het vleesch (bij het slachten bijv.). (*Mojintok, morintok*, zeer klein). *Akoeoi nokopoejoet kon doeëʼ toeli-toelidēā-mai*: ik heb kunnen oprapen (ben zoo fortuinlijk geweest) doerianvruchten bijna alle groote. (*Motoelid*: recht, behoorlijk, juist); *toeli-toelidēā* is dan óók te vertalen met: de rechten, de behoorlijken, de uitgelezenen.

Mopia: goed; *pia*: goedheid; *pia-pia*: aangename of prettige stemming opgewektheid. *Pia ing gina i toeang ko inakoʼ diaʼ-don kotangoian*: de goedheid des harten van mijnheer voor mij is niet onder woorden te brengen. *Bai n dongka moïagiʼ im pia-pia ing gina bo dongka moboeat*: eerst als er komt een prettige stemming des harten, dan wordt er vertrokken. *Jo kon singgai tobatoeʼ inagiʼ im pia-pia ing gina, jo nosipoen kom paḷotdon ing ginaḷoem*: en op zekeren dag (toen) een prettige stemming des harten (over hen) was gekomen, hebben (zij) verzameld de geheele familie. *Mojaat*: slecht, boos, nijdig; *jaat*: slechtheid, boosheid, nijdigheid; *jaa-jaat*: booze stemming, ontstemming, prikkelbaarheid. *Jaat ing ginanja*: de boosheid, nijdigheid, van zijn hart. *Aka ojoeon-pa i jaa-jaat ing ginanja, jo dika-pa majaʼ pokipojodoengkoeḷan*: als er nog is ontstemming van zijn hart (hij nog in een prikkelbare stemming verkeert), ga hem dan voorloopig niet opzoeken.

Modoḷom: donker; *doḷom*: nacht; *dolo-doḷom*: schemering. *Doḷo-doḷom-monik*: vroeg in den morgen, als het nog schemerig is. *Doḷo-doḷom-pa*: nog vroeg, nog donkerig, nog in de vroegte. (*Modoḷom-pa*: nog donker).

Uit bovenstaande voorbeelden blijkt wel, dat het eigenlijk niet geheel juist is om hier van herhaalde bijv. n.w. te spreken. Maar hoe dit zij, ook in *into-intok, ḷanggo-ḷanggoʼ* enz. komt duidelijk het meervoudige karakter der herhaling uit, terwijl *pia-pia, jaa-jaat* en *doḷo-doḷom* aantoonen dat de herhaling ook een ietwat gewijzigde en een verkleinende beteekenis kan hebben.

Moena-mai: vroeger, eertijds, eerst. *Moena-mai mogogoejang*

totocoepa mongopoton: vroeger hadden de ouden nog zeer veel verboden. *Moena-pa aidan i nion*: doe dat het eerst! *Moena-moena-mai* is een soort comperatief: vroeger, eerder; het wijst niet verder naar het verledene terug dan *moena-mai*, doch geeft slechts te kennen: eerder dan .... (wat nu is of gebeurt, hiervoor .... *Moena-moena-mai ing kompania sinoemonggolitoe' kon simpangkoion i Ambang*: vroeger (d.w.z. eer het te Kotamobagoe ging wonen) heeft het Gouvernement zich gevestigd aan den voet van den Ambang. *Moena-moena-mai ing ki Lendeon i nosangadi ko Matali*: vroeger (voor hij tot hoogeren rang werd bevorderd) is L. dorpshoofd geweest te Matali.

Komintan: alles, allen, de heele verzameling of vergadering, ook: één keer; *komintan-don*: eens op een keer. *Kita komintan*: wij allen (die momenteel bij elkaar zijn). *Kita komi-komintan*: wij allen, d.w.z. niet alleen degenen die nu bij elkaar zijn, maar allen die bij ons behooren. *Aka dia'-pa i labot ko inaton-don komi-komintan*, ... als er geen verhindering is voor ons en al de onzen, ... *Bagoe komintan iakocoi nojodoengkoeḷ i toeang*: pas één keer heb ik mijnheer ontmoet. *Naaia ing koonggotēā komi-komintan noïangoi in sia*: in zóó lang is hij in het geheel één keer gekomen. Ook hier dus uitbreiding en versterking door de herhaling.

Poḷat: terstond, dadelijk daarop; door de herhaling *poḷa-poḷat* wordt dit begrip nog versterkt. *Noboei-mai in sia bo poḷa-poḷat-don noponik*: zij keerde terug en onmiddellijk daarop kwam zij naar boven.

Onda: waar? *ko onda*: te waar? *ko onda-onda-ka*: waar ook, overal. *Ko onda-onda-ka im baja'anmoe, jo dika ikow goemoros*: waar (je) ook naar toe gaat, gedraag je niet onbehoorlijk. *Onda* beteekent ook: welk, welke; wordt dit *onda* herhaald, dan wordt hierdoor een gewoon meervoud te kennen gegeven. *Onda-onda-makow in diaan*? welke (dingen) allemaal moet (ik) hiervan brengen?

Onoe: wat? *Pogoeman-pa ko inako', mongo onoe-onoe-pa-makow im pogoeman*: zeg mij even, wat of (ik) allemaal nog meer moet zeggen.

Wanneer partikels, die een ontkenning of verbod te kennen geven, worden herhaald, dan wordt in den regel door de herhaling de ontkenning of het verbod versterkt. *Ikow doman, dia-dia'-pa-makow inontong i mata, jo moena-don tantoe'on*: jij ook, heelemaal heb (je) het nog niet gezien met je oogen, maar toch stel (je) het maar van te voren vast (hoe het is bijv.). *Dika-dika kantangan*! kom er

volstrekt niet aan! *Dika-pa-dika-pa*: ga er voorloopig heelemaal niet mee door, hou er even heelemaal mee op (als men al met iets is begonnen), stil-stil! ook: bedaar! kom eerst tot bedaren! *Dika-pa-dika-pa simpatan*: hier mag eventjes heelemaal niet geveegd worden. *Dika-don similopi*', *sin dee-deeman-ka-don ikow i mokaan*: (*mogoet-oen*) span je maar niet meer in, want jij zult het wellicht toch wel niet zijn die (ervan) eet (er zult wonen). (Dit bijv. tot een hoog-bejaarde, die vruchtboomen gaat planten of een nieuw huis gaat bouwen). Wanneer in den juist gegeven zin wordt gelezen: *sin deeman-don ikow*, dan moet er vertaald worden: want jij bent het niet (die ervan zult eten). Hier wordt dus door de herhaling het begrip van *deeman* wat vervluchtigd of wel verzwakt, waartoe ook *-ka* bijdraagt.

Totoeoe: juist, waar. *Totoe-totoeoe*: geheel juist, zeer waar. *Po-doeidoei im potosingogeā, totoe-totoeoe-ka sia ing ki togi*: volgens zijn zeggen is het werkelijk waar (dat) hij de eigenaar is.

Monik: opwaarts, ook: toe, vooruit dan, begin! *Kaimonia*: *Monik-monik, pogoeman*! zij zeiden: Toe nou, zeg het! *Monik-monik*: hooger! (als iemand iets aanreikt aan een ander, die bijv. op het dak zit, maar deze laatste kan er nog niet bij, dan is dit op zijn plaats). Ook de andere richtingswoordjes kunnen aldus voorkomen, bijv.: *Toentoen, monag-monag*! laat het zakken, lager! (dan het nu is)! *Monag-monag i intau*! kom allemaal naar beneden menschen. (De spreker staat beneden, is deze nog boven, dan: *Ponag-ponag i intau*!) *Monag intau, monag intau*! *moesoeng toea kong Kotobangon*: (gaat) naar beneden menschen, (gaat) naar beneden menschen (want) daar is een opstootje te Kotobangon.

Wanneer de aanw. v.n.w. of bijw. van plaats of tijd, *naa*: deze, hier nu; *nion*: die. daar (2e persoon);*toea*: die, daar, worden herhaald, wordt daardoor nadruk te kennen gegeven. *Goba*' *ing kantangan, si naa-naa-ka im pongaanan*: de tuin moet worden aangehouden (letterlijk: vastgehouden), want deze is het toch maar alleen waarvan (we) eten. *Taauan i roda, si nion-nion im potoga'an bo pogiboengan*: denk om de kar, want *die* is het waarvan vulling voor de lamp en zout wordt verkregen (d.w.z. hetgeen met vrachtrijden wordt verdiend, daarmee wordt olie en zout gekocht). *Nion-nion iikow i moïgoem*: alleen nu vraag je nog, d.w.z. dit is de laatste keer dat je me wat vraagt, je hebt nooit meer terug te komen. *Toea-toea-ka, bo dika moena monantoe*': dat is juist (de reden) dat (ik je heb gezegd) stel het niet van te voren vast (maak het niet van

te voren uit dat het zus of zoo zal zijn). *Tongaʼ-biʼ pogoemanmoe: kon toea, kon toea! tongaʼ diaʼ-biʼ majaʼmoe gamaʼan*: je zegt maar slechts: te daar, te daar! doch je gaat het niet eens halen.

Ook bij de persoonlijke voornaamw. geeft de herhaling een krachtigen nadruk te kennen. Zie hiervoor het hoofdstuk over de voorn.w., § 240.

Tobatoeʼ: één; *toba-tobatoeʼ*: in het geheel één, eenig. *Tongaʼ toba-tobatoeʼ ing ki adiʼnja*: slechts in het geheel één het kind van hem, zij (hij) heeft slechts één kind. *Tobatoeʼtobatoeʼ*: sommigen, enkelen, ook: ieders eigen...., en: geheel alleen, afzonderlijk. *Kai n singog in tobatoeʼ-tobatoeʼ intau im Bilalang*: sommige menschen van B. zenden.... *Minajaʼ-don in taja doea toea kon lampat in tobatoeʼ-tobatoeʼ inta pinogoeman im boşing toea*: zij tweeën zijn gegaan naar ieders eigen plaats, die was aangewezen (letterlijk: gezegd) door dien eekhoorn. **Posi-posi-mai namangoi i intau tobatoeʼ-tobatoeʼ dinoemagin ko inia*: op alle tijden kwamen menschen geheel alleen zich bij hem voegen.

Dojowa: twee; *dojowa-dojowa*: bij tweeën, twee aan twee. *Tongaʼ dojodojowa*: slechts twee in het geheel.

4. Herhaling van met affixen afgeleide woorden.

Bij de behandeling der voor-, in- en achtervoegsels is reeds duidelijk geworden, dat een herhaalde stam bij nagenoeg alle enkelvoudige en samengestelde affixen kan voorkomen. Voor de beteekenis dezer affixen, zie Hoofdstuk II.

§ 196. a. Herhaling van met *mo-* en *mog*-vormen afgeleide werkwoorden.

In het algemeen kan worden gezegd, dat een met een *mo-* of *mog*-vorm afgeleid werkwoord door de herhaling een meer omvattende beteekenis krijgt: de handeling wordt niet eenmaal, doch aanhoudend of herhaaldelijk verricht, steeds weer, met alle macht, of: meerdere subjecten verrichten de handeling, waarbij niet is uitgesloten, dat deze verschillende subjecten de handeling aanhoudend of herhaaldelijk doen.

Sere-serebemboeang,	Serebemboeang (naam),
Mokaa-kaan doman,	eet er maar op los,
Mogoentoe-goentoe doman,	draagt maar steeds op het hoofd,
Mobaba-baba doman,	draagt aanhoudend op den rug,
Mogoepi-goepil doman,	draagt steeds weer onder den arm.

Mobansi-bansi' kom poboboeat: het vertrek steeds weer uitstellen (vanwege onheilspellend vogelgeroep bijv.) *Momaja-maja'-makow*: wat rond loopen, kuieren, nu eens deze en dan weer gene richting uit. *Moboboe-boboei*: steeds weer omkijken. *Moḷoea-ḷoea' kon doegoe'*: voortdurend vloeien van bloed, het kan wel eens even ophouden, doch dan begint het weer. *Mogoga-gogai*: nu en dan ophouden, ook van pijn. *Mobogo-bogoi ing kaanon ko mototakit*: herhaaldelijk (wanneer het noodig is) eten geven aan een zieke. *Jo nokori-koringking-makow, nion-don ing ki adi' in datoe toea*: toen (hij) herhaaldelijk (of: krachtig) gerinkeld had, was het kind van dien vorst er. *Bai n nodidi'-don nogoḷa-goḷak in toebig toea, bo dongka pinoboere' i Loog ko i ina'nja*: pas toen dat water kookte, erg borrelde, eerst toen heeft L. er mee begoten de moeder. *Moranga-ranga' na' toengoi roesa*: vertakt gelijk een hertsgewei. (Spreekw. van iemand die niet rechtuit is). *Dongka boḷoeboek i nomoeka-moeka'-monik*: slechts luchtbellen die aanhoudend opkwamen (uit het water). *Nokojo-ngkojod-don i lamboengmoe*: je kabaja is erg gekreukt. *Morebe-rebe*: steeds kwijlt (hij) heeft er erg veel last van. *Mooendo-oendok*: steeds weer terug schrikken. *Porapoe-rapoe i nion*: dat is om mee te wrijven (niet om te drinken bijv.). *Dia' mopio-piong*: niet te blusschen, het kan niet gebluscht worden. *Kojongan sia mogado-gadop, aka pokioïni' i sangadi*: steeds houdt hij zich schuil, als (hij) wordt geroepen door het dorpshoofd.

Bo nongalikokab, jo nooeka-oekat ing kaanon, ... nosindo-sindog im baḷoi, ... nobaja-baja' im bobiagon: en (de haan) heeft geklapwiekt, en toen waren er allerlei spijzen neergezet, ... stonden er vele huizen, ... liepen er vele huisdieren. *Jo kon dagat noḷanta-ḷantang i oeḷoe*: en in zee dreven overal de (afgeslagen) hoofden. Bij deze laatste voorbeelden duidt de herhaling op een veelvoud van subjecten.

Nodait i adi' pinotaboei-taboed magi'-makow kon taḷog im bogat: de kinderen hebben heelemaal gestrooid her- en derwaarts op den vloer de rijst. *Pinooena-oenamoe makow i inimoe, jo noïtontoemi-bi'*: je hebt die van jou steeds vooruit gesteld (wilde er het eerste mee zijn) en (nu) is (die) toch achteraan geraakt. *Onoe-makow im pinobaki-bakidmoe i nomarenta-mai*: wat voor regelingen heb je allemaal getroffen, terwijl (je) bestuurder was? wat was het allemaal, waarover je vergaderingen hieldt, toen (jij) aan het besturen was? *Dia'-pa-bi' ḷaḷat pinobaja-baja' im Boḷaang in sapikoe nion*: (je) mag voorloopig die koeien van mij volstrekt niet brengen naar B.

Akoeoi im poboeloionmoe, deeman-bi' tonga' ponibaniba'an: ik zal door je getrouwd worden, (maar) waarlijk niet om slechts voortdurend tegen (me) te schelden. *Pinokoeoe-koeoekan ko i Pondot, jo ki Nosa i noïangoi*: (ik) riep herhaaldelijk om P. en toen is N. gekomen. *Pinokaa-kaanan kon tagin, jo noloetoe' ing kaanon*: in den tijd (dat we) pisangs hebben gegeten, is de rijst gaar geworden. *Ponisi-nisigan kom bogat, jo popotoean-don ing koejon*: terwijl (ik) de gepelde rijst aan het wannen ben, zet dan den kookpot op het vuur. *Pinomaso-masolankoe, noïangoi-don in sia*: terwijl ik aan het omspitten was (van den tuin), is hij gekomen. *Naonda im pinosingo-singogan-monik i sangandi, jo noojong im bajongan-monia*: toen het dorpshoofd tegen (hen) aan het spreken was (zoolang als hij aan het spreken was), waren zij allemaal stil. *Pinongongoe-ngongoemanan*: terwijl (we) aan het vertellen waren, gedurende den tijd dat we aan het vertellen waren.

§ 197. Herhaling van bijvoegelijke naamw. en andere woordsoorten, die met een *mo*-vorm zijn afgeleid.

Een herhaald bijv.n.w. kan zoowel versterking als verzwakking aanduiden, vaak is het met onzen comperatief-vorm te vertalen. De juiste beteekenis van een herhaald bijv.n.w. is veelal dan ook eerst uit het zinsverband af te leiden, of uit de omstandigheden waarin het subject, waarvan iets gezegd wordt, verkeert.

Mopia: goed, mooi. *Baloimoe naa mopia-pia im baloikoe*: dit uw huis is beter (mooier) dan mijn huis. Door de herhaling wordt hier niet gezegd, dat de mooite van het huis een hoogeren graad dan die door *mopia* wordt uitgedrukt, heeft bereikt, doch alleen dat het in vergelijking met „mijn huis" beter is. *Mopia-pia-don?* (gaat het) al wat beter? (Vraag aan een zieke). *Aindon nopia-pia tongopi'*: (het gaat) al een weinig beter, d.w.z. in vergelijking met toen ik ziek was, ben ik vooruit gegaan, maar ik ben toch nog niet aan *mopia* toe. *Nopia-don*: geheel beter geworden, weer gezond. *Indoi-ai-ka, oele, ing ki inde', jo koemosing ko inimoe; dega' mopia-pia ing gina i inde' ko inimoe!* zie toch, vriend, (je) moeder, (ze) lacht tegen je; waarschijnlijk is het hart van moeder erg verheugd over je (verheugt zich zeer over je). Hier geeft de herhaling dus versterking te kennen, maar het komt ons voor, dat *mopia-pia* hier meer werkw. dan bijvn.w. is. Ook bij andere bijv.n.w. is dit op te merken, bijv.: *Binonoean-don in toebig, nopoeli-mpoeling*: het is gevuld met water, boordevol (heelemaal gevuld). *Bo binoei doman*

sinoengkoeban in tampokan totocoe motole³, jo nomoesi³ doman, nonebe-nebel: en weer werd (de vogel) overdekt (nu) met een zeer groot rijstvat, en weer was (de overdekte ruimte) wit (van de rijst), geheel vol (of: gevuld. **Bai motompo-tompok bo dongka ogoian ing ki inta dia³ basi³ mopia*: eerst als (ze) geheel verzadigd zijn (of: zich geheel verzadigd hebben), en dan zal (hun) worden gegeven hetgeen niet al te goed is. *Noïngo-ingot-don in sia*: zeer boos is ze geworden.

Motakit: ziek; *motaki-takit*: ziekelijk, vaak ziek. *Moïngongow*: eenzaam; *moïngo-ingongow*: nogal eenzaam. *Mopoeḷo-mpoeḷong*: doezelig, sufferig (zooals bijv. pas na het wakkerworden). (*Sinogo-poeḷong*: flauw gevallen). *Moonggot*: lang, van tijd; *moonggo-onggot*: nogal lang (duurt het). *Moonggo-onggot-bi³ ikow i mamangoi*: het duurt nogal lang voor je komt. *Noonggo-onggot-makow norai mosia....*: eenigen tijd daarna (niet lang daarna) dachten zij .... (*Noonggot-makow* geeft een langeren tijdsduur te kennen). *Motojong*: vlug; *motojo-ntojong*: nogal gauw. *Motojo-ntojong in toroe³ i intau inta naa*: nogal gauw is ontbrand de toorn van dezen man. *Modioeg*: dichtbij; *modioe-dioeg-ko-don makow in sia*: hij is al aardig dichtbij (maar nog niet: *moedioeg*).

Hier volgen nog eenige voorbeelden, waarvan het herhaalde bijv.n.w. met onzen comparatief-vorm (ook wel superlatief) is weer te geven. *Kainimoe ikow totocoe moligai, tonga³ naaia akoeoi, koejajoet, i moḷiga-ligai iikow*: je zei (dat) je zeer vlug was, maar ik, huisjesslak, ben vlugger dan jij. *Onda, ki ine i moliga-ligai?* waar (ben je), wie is vlugger? of: wie is de vlugste) *Lipoe³ im Bilaḷang modioe-dioeg i lipoe³ im Pontodon*: het dorp B is dichterbij dan het dorp Pontodon. *Kom pororai-monia: mosia mopando-pandoi ko i togi gadi³*: volgens hun gedachten zijn zij wijzer dan (hun) ouders. *Jo sia i moḷantoe-ḷantoed*: maar hij is hooger, ook: voornamer. *Ki Panggoeḷoe bo ki Major, ki Panggoeḷoe i moḷantoe-ḷantoed*: het eerste distriktshoofd en het tweede distriktshoofd, het eerste is voornamer (of: is de voornaamste). *Manoppo bo Mokoginta, onda i moḷobe-ḷoben?* (de familie) Manoppo en (de familie) Mokoginta, welke is aanzienlijker? (of: de aanzienlijkste van de twee) *Onda i morinto-rintok?* welke is kleiner, geringer? of: welke is de kleinste, de geringste? *Nion inta morinto-rintok*: dat is het kleinste (van deze dingen bijv.). *Ki toeang bo ki Abdoelmoetalib, jo ki A. i mokaja-kaja*: de vorst en A., (van deze twee) is A. de rijkste, (of: die is rijker). *Pojosintak, mongo onda i moboga-bogat*: overweeg (de

verschillende dingen) welke het zwaarste is; ook in letterlijken zin: probeer door ze op te lichten welk ding (van deze verzameling) het zwaarst is.

Zooals reeds aan het begin van deze paragraaf onder *mopia* werd gezegd, heeft de hier door de herhaling te kennen gegeven versterking slechts betrekking op datgene waarmee vergeleken wordt, maar duidt niet op een hoogeren graad van de door het grondwoord + mo- uitgedrukte eigenschap of hoedanigheid.

Molihera-herang: meermalen verwonderd, maar in lichteren graad dan door *mohera-herang* wordt te kennen gegeven. *Moliondo-ondok*: meermalen een weinig bang, bevreesd; *moondo-ondok*: meermalen bang, echte vrees voelen. *Molimbajo-bajong*: een beetje veel, maar minder dan door *mobajo-bajong* wordt aangeduid. Voor de verkleinende kracht van *li-* zie § 185.

Mobajo-bajong: de meesten, ook: zeer veel worden, een massa worden. *Mobajo-bajong-bi' imosia nojosipoen*: de meesten toch van hen zijn bij elkaar. *Mobajo-bajong-bi' ko moraat*: de meesten toch zijn al slecht. *Nobajo-bajong-makow*: al een massa geworden.

Noriboe-riboe: duizenden. *Nogatoe-gatoet*: honderden. *Tonga'-bi' kokoepang nogatoe-gatoet, da' tota iikow moïgoem*: alleen (iemand die) geld bezit, honderden (guldens), daar moet je vragen (mij niet).

b. Herhaling van met *mo--an* gevormde woorden.

Zie § 39, onder 3e. en het slot van § 210.

§ 198. c. Herhaling van met *mopo*-vormen afgeleide woorden.

Dika moposingo-singog-mai! sla niet allerlei praat uit! (Tegen iemand, die bijv. ruzie wil zoeken). *Moporia-riang*: licht weerkaatsen. *Posilag inta kinotoegatan in singgai moporia-riang*: een spiegel die wordt getroffen door de zon, weerkaatst (het licht). *Kabalo inta monoribatoek mopotaa-taap im boeokēā*: een hollend paard laat zijn manen wapperen. *Mopodoa-doewa'*: steeds weer in opschudding brengen. *Adi' minta inta toea nopota-potadangan kong kompe'*: al die kinderen ieder heeft een sirih-mandje (over den schouder) gehangen. *Ki Soelap toea nopoïnto-intok kon toja' toea*: die S. deed dien visch (hier: een haai) in vele kleine stukken. *Jo tantoe'-don in sia nopobakoe-bakoet kon tabakoe', kong kopi, kong goeḷa, ko jantoena' bo kon siga-sigaḷa-don minta*: en steeds was hij bezig met het maken van vele pakjes met tabak, met koffie, met suiker, met uien en met alles (wat men maar kan bedenken). (Van ieder der

hier genoemde dingen maakte hij meerdere pakjes). *Eda' nongaandon ing ki Soelap, mopomange-mangel-monik im paa im boke'*: toen is S. gaan eten, een achterpoot van een wild varken propte (hij) er ineens in. *Batoe inta naa mopolama-lamag, moporege-rege'*: deze steen is meermalen glad (en) meermalen ruw, d.w.z. in den regentijd doet de regen hem herhaaldelijk glibberig zijn, en in den drogen tijd doet het droog geworden mos hem ruw zijn. *Naonda i iloeli-makow, jo mopolama-lamag dongka*: nadat het geverfd is, glanst het heelemaal (geeft het steeds glans af). *Mamangoi in sia mopolama-lamag ko inako', simba' mopia ing ginakoe ko inia*: hij komt mij glad-(mooi) maken (pluimstrijken), opdat mijn hart hem welgezind zal zijn. *Kon toea moelai- don ing ki Boentoean mopodo-podongog in singogēā ko i ina'nja bo ko i ama'nja, kainia*: *Aka mogaan kong gina-monimoe, ki togi gadi', jo akoeoi dega' ing koniat-don goemoeät ko imonimoe*: en dan begint Boentoean nu en dan (meermalen) te doen hooren zijn woorden tegen zijn vader en zijn moeder, zeggende: Indien gij, ouders, het goed vindt (het licht is voor uw hart) dan heb ik waarschijnlijk het plan mij van u te scheiden (m.a.w.: ik wil gaan trouwen). *Kon toea bolian toea modia-mai kon toengkoedon doman tobatoe' bo onagon potajok, popotakoe-takoel ko ngongoendaman, moonggot -mai maja' popotakoel kon toebig inta kom pindan*: en dan brengt die priester ook een lans en brengt die drillende (de trap) af, steekt haar (dan) herhaalde malen in de offerstellage (eigenl.: laat haar steken), niet lang daarna gaat (hij) haar steken in het water dat in het bord is. (In het water wordt dus niet herhaaldelijk, doch slechts eenmaal gestoken. *Jo tongo simpal in siolēā pinopotapat kong kajang ing kabalo, bo tongo simpal im pinopobaja-baja' kom boeta'*: één van zijn beenen legde (hij) op den rug van het paard, en één been liet hij voortdurend gaan op den grond.

§ 199. d. Herhaling van met *moko*-vormen afgeleide woorden.

Jo ba'dia'-don mokooendo-oendok i maja' mongontong ko nai togi gadi': opdat er niet meer iets zij (dat haar) steeds-weer-terugschrikkende maakt om te gaan zien naar deze ouders. (Deze zin is het slot van een toespraak tot de ouders van een pas getrouwden man, waarin wordt verzocht de schoondochter plechtig te willen komen halen voor een bezoek aan haar schoonouders, daar zij er anders — als er het een of ander gebeurt — niet met goed fatsoen naar toe kan gaan. (Bij zoo'n eerste bezoek ontvangt de jonge vrouw de noodige geschenken). *Moromimit-bi', tonga' moko-liatoe-atoe'*:

het is inderdaad zoet, maar het maakt een beetje draaierig (een weinig dronken). Hier is sprake van palmwijn. *Moliatoe' iakoeoi*: ik gevoel me licht in het hoofd, bijv. bij opkomende koorts; fijne taal. *Kojongan bidon in sia nokodo-kodongog kom bajongan i ooeman inta inooeman i mogogoejangēā*: natuurlijk ook had hij meermalen gehoord al de verhalen die verteld werden door de ouden. .... *dia'-don doman mokodaradarag, dia'-don doman mokoïtoe-itoeng, dia'-don doman mokodolimponoe', dia'-don doman mokodoï-doït* ....: mogen (de geesten) ook niet meer herhaaldelijk geel maken (geelzucht bezorgen), ook niet meer voortdurend zwellingen veroorzaken, ook niet meer misselijkheid bezorgen, ook niet meer herhaaldelijk zenuwschokken verwekken. (*Modoït in sia*: zenuwachtig is zij, er kan niets gebeuren of ze schrikt op).

§ 200. e. Herhaling van met *moki*-vormen afgeleide woorden.

Nongonoe iikow i mokioeḷo-oeḷok-pa na' adi? waarom is het dat jij (je) nog steeds weer wil laten bepraten gelijk een kind? *Mokilende-lende'-pa-makow na' tongkai im boea' moḷoben*: (zij) laat zich steeds behandelen als een voorname freule. *Aka bobai kooja', jo dia'-bi' mokitanga-tangag-makow ko ḷoḷaki tongo doea*: als een vrouw behept is met verlegenheid (schaamtegevoel), dan laat ze zich heusch in het geheel niet schaken door een anderen man (verzoekt heelemaal niet haar te schaken). *Maḷoenang-ka i mokioli-oliig-makow kong ginaḷoem, jo dia' ing kom batangan*: de reden dat (ik) steeds weer om geschenken verzoek aan de familie, is dat (ik) zelf niets heb (niets is er (me) zelf). *Ki ine inta sinantoe' pokisila-silaian im ponoja'?* wie is de aangewezene aan wien is opgedragen te verdeelen (voor de verschillende maaltijden) de toespijs? *Pokidia-diaan-pa-mai in doit iakoeoi*: laat nu en dan eens geld aan mij zenden *Doi'-bi' iakoeoi tonga' pokidila-dila'an im bongotan*: ik wil niet maar steeds weer opgedragen worden om af te likken het blad waarin proviand heeft gezeten. (Dit zegt bijv. een vrouw die er door haar man steeds weer op uit wordt gestuurd om iets van anderen af te bedelen). *Akoeoi in doi'-bi' pokikaa-kaananmoe i agat*: ik verdraai het om er steeds weer door je op uit te worden gestuurd te eten de kliekjes (van anderen). (Deze zin heeft dezelfde strekking als de juist voorafgegane).

Ki ine im pokisipoe-sipoenan im boengainja? wie is het aan wien is opgedragen voortdurend te verzamelen de vruchten er van?

§ 201. f. Herhaling van met *mojo-* (*moro-*)vormen afgeleide woorden.

Een *mojo*-vorm wordt vaak herhaald; dikwijls deelt zelfs alleen deze in de herhaling, terwijl het grondwoord onveranderd blijft. Ook hier geeft de herhaling een zeker meervoud te kennen: men is of doet langdurig (geregeld, steeds weer) met elkaar wat het grondwoord zegt, of: zeer velen doen met elkaar....

Mojo-mojotakin: elkaar vergezellen, langdurig in elkaars gezelschap zijn. *Kai n datoe: Nion-bi*[3] *mojo-mojotakin -makow i intau bo oeḷag*: de vorst zei: daar vergezellen elkaar zoowaar een mensch en een slang. *Mojo-mojo-ḷoean moḷoekad*: elkaar geregeld vervangen bij het waken, oppassen. *Aka mopia doman, jo mojo-mojoḷoean i mongaan*: als ook (gijl.) het goedvindt, eet dan bij beurten. *Ontonganmoe, si mojo-mojolioe im pindan*: let jij er op, want (anders) zullen de borden verruild worden (allemaal door elkaar raken en weten we niet meer van wie ze zijn. Bij feesten worden van verschillende kennissen borden geleend en het is dan dus zaak op te letten, dat straks ieder de zijne weer terug krijgt). *Tāōng inta naa mojo-mojotontani*[3]*-pa kong goba*[3]: dit jaar zullen (we) maar ieder een eigen tuin (bewerken). *Oekat-don pojo-pojotontani*[3] *in silaimonia*: plaats ze allemaal afzonderlijk hun deelen. *Patokon pojo-pojotajowon im baḷoi-monimoe*: de huizen van jullie moeten allemaal tegenover elkaar worden gebouwd. *Limitoe*[3] *mojo-mojotajow i mongaan*: zit tegenover elkaar bij het eten, of: jullie moeten allemaal tegenover elkaar gaan zitten. (*Mojo-mojo-*, *pojo-pojo-* enz. geven niet zoo precies „allemaal" te kennen, maar veelal wel dat er „zeer velen" zijn). *Dika moro-morosisip ko nion*! verdring elkaar daar niet! (tot zeer velen). *Nongonoe si moro-morosisip-bi*[3] *i moponik* (*moponag*)? waarom is het dat (jullie) allemaal elkaar maar verdringen bij het naar boven komen (naar beneden gaan)? *Bai n dongka nojo-nojokapoen-don im pasoekan, bo dongka sinoeroebēā*: eerst toen al de bijen bij elkaar waren, pas toen zijn ze door hem verbrand (weggerookt). *Aka nogogaatan-don, jo nongonoe si mojo-mojodoedoei-pa-makow*? als (ze) al gescheiden zijn (zooals men zegt), waarom is het dan dat (ze) elkaar nog steeds volgen? (Hier is slechts van twèè menschen sprake, maar van een steeds weer doen der handeling). *Inontongkoe-makow, nojodoe-jodoedoeian-mai i mongoadi*[3] *nongkon toebig*: ik heb het gezien, alle kinderen kwamen achter elkaar aan van het water. *Dika mojo-mojogoeät ing kamoenda*

i moïtolikoed-makow: jullie tweeën mogen je heelemaal niet van elkaar verwijderen als jullie (van mij) weg bent (den rug bent komen toe te draaien). (Vermaning tot hen, die bijv. een boschtocht gaan ondernemen). *Mojogoe-jogoeāt*: successievelijk uit elkaar gaan, van een vergadering bijv., dus van zeer velen, ook: men moet nu eenmaal eens van elkaar scheiden. *Oempakadon dojowa-ka motoḷoeadi*[5], *jo mojogoe-jogoeāt-pa-bi*[5]: zelfs twee die elkaar bestaan als moeder en kind (vader en kind), moeten toch ook eens van elkaar scheiden (dat is nu eenmaal onverbiddelijk). *Mojo-mojodoengkoeḷ*: elkaar herhaaldelijk of geregeld ontmoeten. *Oempaka dia*[5]*-pa ḷaḷat ing kita nojo-nojodoengkoeḷ*: al hebben wij elkaar nog nooit ontmoet. *Jotajotakin*: gezamenlijk. *Mani*[5] *kita toḷoe-don i jota-jotakin ko oaidan inta nanion*: het is beter (dat) wij drieën gezamenlijk (ondernemen) het werk dat aldus is (hier is sprake van een groot feest). *Didit inta naa dagoemon pojo-pojotampelon, bo pomiaan botoetoekoe*: deze lapjes moeten genaaid worden, moeten alle aan elkaar gehecht worden, en maak er (dan) een pinangtaschje van voor mij. *Dika-pa pojo-pojo-ḷoetoedonmoe im pindan*: de borden mogen nog niet allemaal op elkaar gestapeld worden. *Ginama*[5]*-nja-don-magi*[5] *i natoe inta toea bo pinojo-pojotoedoe-monik*: hij nam die eieren en heeft ze allemaal boven op elkaar geplaatst. *Pinopojo-pojokokainja in tojom*: hij heeft alle mieren(nesten) overhoop gehaald, uit elkaar doen spatten. *Pino-pojota-jotabatēā*: hij heeft ze allemaal van elkaar doen afdwalen. *Pinopolitoe*[5] *imosia komintan, pinopojodi-jodioeg*: men heeft hen allemaal doen zitten, allen werden dicht bij elkaar geplaatst. *Mopojo-pojogagow*: er op uit zijn elkaar steeds weer iets af te gappen.

§ 202. g. Herhaling van met *moï-* afgeleide woorden.

Moïlanoe-mai: het komt wel eens voor; *Moïlanoe-ḷanoe-mai*: het komt nu en dan voor. *Boeḷan ko ḷangit moïlanoe-ḷanoe-mai molim-boeng*: de maan aan den hemel, het komt nu en dan te gebeuren (dat zij) rond is. *Aka moïlanoe-ḷanoe-mai kom pongaanan nanaa, dika-bi*[5] *mooja*[5] *i mongaan*: als het nu en dan mocht voorkomen (dat je aan) een maaltijd (deelneemt) gelijk dezen, wees dan heusch niet verlegen om te eten. *Moïtoengkoe-toengkoed-monik*: steeds weer komen te vallen op handen en knieën, komen te stutten het lichaam met armen en beenen. *Bai moïtoengkoe-toengkoed-monik iakoe-oi i momadang*: ik kom iederen keer te vallen als (ik) strak trek (het touw). Dit zegt iemand, die een hollend paard aan een lang touw

geleidt en probeert door aan het touw te trekken het te doen stilstaan. *Moïtocot*: onverwachts binnen komen; *moïtoco-tocot*: het zal er wellicht ingaan. Als men bijv. iets door een deur of in een gat wil doen en het voorwerp lijkt daar wel wat groot voor, dan is *moïtoco-tocot* op zijn plaats. Ook wordt het in overdrachtelijken zin gebruikt: mogelijk komt (hij) wel op school, wordt ingeschreven: *Moļogit-makow moïtoco-tocot-ka-don ing kon tāōng inta naa*: waarschijnlijk zal (hij) dit jaar wel (op school) komen, of: worden aangeslagen in de belasting. *Oemoeran moboļo-mboļon im pongongaanēā, si moïtonggi-tonggina-mai ko inia ing ki adiʼnja*: haar wijze van eten is (dat het) maar steeds in de keel blijft steken (het wil er niet door, het smaakt haar niet), want steeds weer komt zij herinnerd te worden aan haar (gestorven) kind. *Kinoļaboe-ļaboeʼ-makow i ļoea'nja, si moïtano-tanob-mai ko inia in singog i adiʼnja a pa mobiag*: voortdurend vallen haar tranen, want steeds weer komen haar in gedachten de woorden (of: de stem) van haar kind toen het nog leefde.

§ 203. h. Herhaling van met *mongi*-vormen afgeleide woorden.

Mongimboeļoe-boeļoedanēā: het gebergte volgen. *Monginggobagobaʼanēā*: het tuingebied volgen. *Bobajaʼanēā in tongaʼ-biʼ mongilondoe-ļondoek in tapaʼ*: zijn gewone weg is slechts gaande over de bronnen der beken. *Aka majaʼ monoejat, jo mongilinolinowēā inta modaļom*: als (je) visch gaat vangen met giftwortel, ga dan langs de plassen die diep zijn. (*Linow*: door rivier gevormde plas of meertje, soms zeer diep).

i. Herhaling van met *mongo*-vormen afgeleide woorden.

Daar *mongo*- meervoudige kracht heeft (zie § 110), wordt door herhaalde met *mongo*- afgeleide woorden eigenlijk een dubbel meervoud aangeduid. *I ine i mongotole-toleʼ i manoek-notanda*? van wien zijn de meeste groote (kippen) van ons beider kippen? (We hebben allebei vele groote kippen, maar wie heeft de meeste?). *Onda i mongotoeli-toelid i intau, kon toea bo ko naa*? waar zijn de meeste oprechte menschen, te daar of te hier? *Nongopoeto-poetoļ-don ing gerep inta naa*: (nagenoeg) al deze griffels zijn allemaal aan stukken gebroken. *Kon toea-don minta bo nongokoea-kocak i mongombaļ*: toen zijn allen erg gaan schreeuwen van het huilen.

(Wordt vervolgd.)

NOTULEN

VAN DE BESTUURS- EN ALGEMEENE
VERGADERINGEN VAN HET

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR DE
TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE
VAN NEDERLANDSCH-INDIË

1928—1929.

BESTUURSVERGADERING
VAN 15 DECEMBER 1928.

Aanwezig de Heeren: Dr. J. W. IJzerman (Voorzitter), Prof. Mr. C. van Vollenhoven (Onder-Voorzitter), Mr. J. H. van Hasselt (Penningmeester), R. A. Kern, Prof. Dr. N. J. Krom, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille, Secretaris.

De Voorzitter opent de vergadering en verzoekt den Secretaris de notulen der vorige Bestuursvergadering voor te lezen, welke daarna worden goedgekeurd.

Voor het lidmaatschap hebben bedankt Prof. Dr. W. Caland en Mej. E. J. Rijkebüsch.

De in de bestuursvergadering van November ingediende begrooting voor het jaar 1929 wordt overeenkomstig het ontwerp vastgesteld.

Vervolgens komt aan de orde eene herziening van de op de bestuursvergadering van 19 October 1912 (Bijdr. dl. 68, blz. V en VI) aan den Adjunct-Secretaris, den Heer W. C. Muller, toegezegde pensioensregeling, aangezien bij de sterk veranderde tijdsomstandigheden het bedrag daarvan thans onvoldoende is te achten. De Voorzitter, de hoop uitsprekende dat de Heer Muller nog lange jaren aan het Instituut verbonden zal blijven, neemt het voorstel van Prof. van Vollenhoven over om de regeling te wijzigen in dier voege, dat deze, in dienst van het Instituut zijn 65e levensjaar bereikt hebbend, recht zal hebben op een pensioen van f 2.400 (twee duizend vier honderd gulden) 's jaars; dat bij eerder intredende invaliditeit het pensioen naar omstandigheden zal worden bepaald, en dat, wanneer zijn tegenwoordige echtgenoote hem mocht overleven, zij recht zal hebben op een weduwenpensioen van f 1.200 (twaalf honderd) gulden 's jaars.

Met algemeene stemmen wordt dit voorstel aanvaard.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een brief van Z.Exc. den Minister van Koloniën, 7e Afd. no. 18 van den 10en Dec. jl., waarbij wordt medegedeeld, dat voor de uitgave van het werkje van den Heer R. Karsten, nopens taal, zeden enz. van de Britsch-Indiërs in Suriname, eene bijdrage ten beloope van f 450 (vier honderd en vijftig gulden) ten laste der Surinaamsche geldmiddelen, zal worden verleend, onder beding van drie present-exemplaren van het boek.

Wordt besloten Mr. F. G. Schalkwijk, die tot deze uitgaaf den stoot gegeven heeft, en den Ondernemersraad voor Suriname met deze beslissing in kennis te stellen en de noodige stappen voor de publicatie te doen;

2o. een brief dd. 7 November jl. no. J. 1. B. 56a van den Resident van Bali en Lombok, kennisgevende van de met ingang van 1 Juli t.v. ter hoofdplaats Singaradja opgerichte Kirtya Liefrinck-Van der Tuuk, welke beoogt aldaar eene bibliotheek in stand te houden met daaraan verbonden leeszaal, ten einde het verdwijnen van Balische en Sasaksche lontargeschriften tegen te gaan en de bestudeering er van te vergemakkelijken, voor welke stichting de belangstelling en medewerking van het Instituut wordt ingeroepen;

wordt besloten van des Instituuts belangstelling te doen blijken, door, wanneer de bij den hier te lande vertoevenden Heer Dr. F. D. K. Bosch nopens de levensvatbaarheid dier stichting in te winnen inlichtingen gunstig luiden, tot het doel mede te werken door de aanbieding van een exemplaar van Kern's Verspreide Geschriften en voor dit doel verder in aanmerking komende Instituutsuitgaven;

3o. een brief dd. 28 Sept. jl. van den Heer Alb. C. Kruyt, houdende de aanbieding voor de Bijdragen van een, onder de nagelaten papieren van den Heer Jacob Woensdregt, in leven zendeling van Bada' in Midden-Celebes aangetroffen artikel: „Verloving en Huwelijk bij de To Bada";

de Heeren Rassers en Van Eerde zullen worden uitgenoodigd van advies te dienen.

De Voorzitter vestigt de aandacht op het in den loop van 1929 te Bandoeng te houden Circumpacific Science Congress en geeft in overweging het Bestuurslid Prof. J. C. van Eerde uit te noodigen aldaar het Koninklijk Instituut te vertegenwoordigen;

dienovereenkomstig wordt besloten.

De Secretaris deelt mede, dat in zake de Baraboedoer-clichés een brief is ontvangen dd. 6 December jl. van de firma L. van Leer en Co. te Amsterdam, waarin deze firma, op grond van een in dat schrijven ontwikkeld betoog, tot de slotsom komt, dat het bederf niet haar is te wijten, doch waarbij deze zich nochtans bereid verklaart om hare medewerking te verleenen en voorstelt in de kosten der nieuw te maken negatieven een gedeelte bij te dragen;

dat de Heer Van Erp, over die quaestie geraadpleegd, na een diepgaand onderzoek te Amsterdam, meedeelt, dat het bederf van ongeveer 45 % dier lichtdruk-cliché's van deel I niet te wijten is aan onoordeelkundige behandeling der negatieven zijnerzijds; dat de quaestie, of hier van schuld sprake is, hem zoo moeilijk voorkomt, dat hij in overweging geeft — vooropgesteld, dat met de firma Van Leer zal zijn door te werken — dit punt te laten rusten, en haar aanbod te aanvaarden om een deel der kosten te dragen voor den aanmaak van de negatieven;

dienovereenkomstig wordt besloten, terwijl verder wordt aangeteekend, dat de Heer Van Erp de firma de foto's zal doen toekomen, die voor dat doel benoodigd zijn, waarbij de firma zal worden uitgenoodigd een voorstel te doen omtrent de verdeeling der kosten;

voorts wordt meegedeeld, dat de Kon. Vereeniging Koloniaal Instituut blijkens een brief van 13 December Afd. Volkenkunde no. 1676/28 bericht, dat de bedoelde negatieven en diapositieven, welke het eigendom zijn van de Ned.-Ind. Regeering, gaarne in bruikleen zullen worden aanvaard;

ten slotte wordt vastgelegd, dat in de Nota-Van Erp het volgende wordt meegedeeld betreffende die aangelegenheid:

„het bezoek (te Amsterdam) werd tevens benut voor het in ontvangst nemen van de glasplaten der reliëfs van den bedolven voet, die in bruikleen worden gegeven aan het Koloniaal Instituut te Amsterdam, t.w.:

1o. de 160 origineele negatieven, in 1891 afgeleverd door den Jogjaschen fotograaf Cephas;

2o. de 160 diapositieven, door de firma Van Leer vervaardigd naar bedoelde negatieven.

„Bij de sub 1 bedoelde negatieven doen zich verschijnselen voor van bederf. De tijd heeft mij ontbroken om alle, stuk voor stuk, nauwkeurig te onderzoeken. Bij enkele werden vlekken geconstateerd; bij één was de gelatine-laag deels los geraakt; bij een ander, een door Cephas versterkte plaat, was het geheele beeld sterk verflauwd.

„Het Koloniaal Instituut zal een omstandig rapport uitbrengen omtrent den toestand der negatieven.

„Het bederf van een deel dezer, nu bijkans 40 jaar oude negatieven mag betreurd worden, ernstig is de zaak niet, want wij beschikken over 160 zich in goeden staat bevindende diapositieven";

voor kennisgeving aangenomen.

Rondvraag:

Prof. van Vollenhoven deelt mede dat Adatrechtbundel deel 31 gereed ligt en stelt voor den prijs te bepalen op f 5.50;

conform besloten.

Prof. van Ronkel verzoekt rectificatie betreffende het bericht nopens den afstand aan de Koloniale Bibliotheek van een exemplaar van het door het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen uitgegeven Bare'e-Nederlandsch Woordenboek enz. opgesteld door Dr. N. Adriani;

De Heer R. A. Kern verzoekt, in verband met de afwezigheid van zijn mede-adviseur Prof. van Eerde om de beslissing aan te houden nopens de al of niet opneming in de Bijdragen van het door den Heer J. Gerritsen te Semarang aangeboden artikel: „Poging tot verklaring van de oorspronkelijke beteekenis van de Kajon (goenoengan) uit de wajang poerwa";

geen bezwaar;

en geeft in de 2e plaats in overweging met het Java-Instituut in zake de uitgaaf van het tijdschrift Djåwå in ruiling te treden van de Instituuts-Bijdragen met ingang van 1 Januari 1929;

dienovereenkomstig besloten.

Voor de bibliotheek waren boekgeschenken ingekomen van de Heeren: W. Rijkee, O. L. Helfrich, R. A. Kern, Prof. Dr. B. Schrieke, Mr. J. Eisenberger, Mr. F. W. T. Hunger Jr., zoomede van het Kon. Batav. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Aan de schenkers is dankbetuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

BESTUURSVERGADERING
VAN 19 JANUARI 1929.

Aanwezig de Heeren: Dr. J. W. IJzerman (Voorzitter), Prof. Mr. C. van Vollenhoven (Onder-Voorzitter), R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille (Secretaris).

De Heeren Mr. J. H. van Hasselt, Prof. Dr. N. J. Krom en Prof. J. C. van Eerde hadden bericht van verhindering gezonden.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Bericht was binnengekomen van het overlijden der Heeren K. A. R. Bosscha, R. A. L. Lehmann en C. C. Geertsema.

Bedankt heeft de Heer J. H. Ronhaar.

Mededeeling was ontvangen van het veranderd adres der Heeren: Dr. A. L. A. van Unen, W. Beeuwkes, G. J. van Dongen en Mr. F. D. E. van Ossenbruggen.

De Voorzitter deelt mede, dat van den Heer W. C. Muller, Adjunct-Secretaris, eene dankbetuiging is ontvangen voor de te zijner kennis gebrachte herziene regeling van zijn eventueel pensioen en van de toelage van zijne echtgenoote bij zijn vóóroverlijden.

Met groote erkentelijkheid werd vernomen, dat ook dit jaar de Bataafsche Petroleum-maatschappij alsmede de Nederlandsche Handelmaatschappij wederom hare belangrijke bijdragen hebben bestendigd, waarvoor inmiddels reeds dank is betuigd.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een brief, d.d. 20 Dec. 1928 van den Secretaris der Groep Nederland van het International Committee of Historical Sciences, of het Kon. Instituut in de vergaderingen van deze historische vereeniging ook het Kon. Bataviaasch Genootschap zou kunnen vertegenwoordigen:

hierop is reeds geantwoord, dat de belangen van dit genootschap in Nederland plegen te worden behandeld door Dr. Ph. S. van Ronkel aan wien deze aangelegenheid verder wordt doorgegeven;

2o. een brief van Prof. Sylvain Lévi te Parijs d.d. 8 janvier, houdende verzoek om ten behoeve zijner thans tot Java en in het algemeen tot Indonesië uitgestrekte studiën eenige door het Kon. Instituut uitgegeven werken tegen verminderden prijs te mogen ontvangen;

wordt besloten dit verzoek in te willigen en uit te strekken tot mogelijk nog andere gewenschte Instituutsuitgaven, alsmede om Prof. Sylvain Lévi als blijk van waardeering aan te bieden het buitenlandsch lidmaatschap;

3o. een brief dd. 27 December no. 1716/28 van Prof. Van Eerde, waarbij Z.H.Gel. mededeelt gaarne de vertegenwoordiging op zich te nemen van dit Instituut bij het a.s. Cirmumpacific Science Congress te Bandoeng;

4o. eene dankbetuiging dd. 28 Nov. no. 240 van den Directeur der Oostersch-letterkundige Afdeeling der Algemeene Middelbare School te Soerakarta Dr. W. F. Stutterheim voor de ten behoeve zijner schoolbibliotheek ontvangen reeks „Bijdragen", onder mededeeling, dat zoowel aan die school verbonden leerkrachten in de Indische vakken als anderen voor het samenstellen van wetenschappelijke bijdragen daarvan reeds gebruik hebben gemaakt;

5o. een brief dd. 21 Dec. no. 429 van den Ondernemersraad van Suriname, kennis gevende van de storting van f 450 als subsidie voor de uitgave van het door de Heeren Karsten en Schalkwijk geschreven werk over den Britsch-Indiër te Suriname enz., onder mededeeling, dat t.z.t. twee exemplaren voor dien Raad bestemd, worden tegemoet gezien;

6e. een brief dd. 7 Januari van Mr. F. G. Schalkwijk, waarbij onder dankbare erkenning voor den van het Surinaamsche Gouvernement, den Surinaamschen Ondernemersraad en het Kon. Instituut te ontvangen geldelijken steun, wordt medegedeeld, dat de auteur gaarne aan zich wenscht te houden het recht om het uitgeverscontract met de Firma Nijhoff te sluiten, en onder toezegging om bij de uitgave melding te maken van den financieëlen steun, aan het werkje verleend, en verder rekening te houden met wenschen der subsidiënten, voor zoover zij deze niet alreeds hebben voorbehouden bij het verleenen van de subsidie;

wordt besloten het auteursrecht bij den schrijver te laten, en dezen schriftelijk omstandig nader in te lichten, onder mededeeling, dat het Bestuur vasthoudt aan zijne opvatting dat dit werk zal zijn een uitgaaf van het Kon. Instituut, maar overigens gaarne bereid is aan de wenschen van den auteur tegemoet te komen, in verband waarmede de Secretaris wordt verzocht in overleg met Mr. Schalkwijk de zaak nader af te wikkelen.

7o. een brief dd. 27 Nov. j.l. no. D. 74/26/9 van het Departement van Onderwijs en Eeredienst te Weltevreden, waarbij eene opgaaf wordt verzocht van den kostprijs per vel betreffende in overweging genomen 9e druk van het door het Kon. Instituut uitgegeven, door Dr. H. N. van der Tuuk samengestelde Maleisch leesboekje „Beberapa tjeritera Melajoe" in een oplaag van 10.000 exemplaren ten behoeve van het Inlandsch onderwijs;

aan de hand van een inmiddels verstrekte mededeeling zal het Departement ter zake worden ingelicht;

8o. een brief, dd. 10 Januari van de Internationale Maatschappij voor Ethnographie, waarbij het Bestuur wordt uitgenoodigd om terug te komen op de beslissing, waarbij de jaarlijksche bijdrage van f 50.— voor het Internationales Archiv für Ethnographie werd geschrapt;

besloten wordt de beslissing op te schorten in verband met de afwezigheid van den Penningmeester.

Rondvraag:

Prof. Van Vollenhoven vraagt, of reeds iets naders kan worden medegedeeld van de door Prof. Heeres ter hand genomen voortzetting van het Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum;

Dr. Stapel deelt dienaangaande mede, dat van het 2e deel een aantal vellen reeds gedrukt zijn, en dat aan de verdere afwerking gestadig gewerkt wordt.

Dr. Rassers beveelt ook namens Prof. Van Eerde aan om het voor de Bijdragen aangeboden artikel van wijlen den Zendeling Woensdregt over „Verloving en Huwelijk bij de To Bada", te aanvaarden;

dienovereenkomstig wordt besloten.

De beslissing over de plaatsing van het artikel van den Heer J. Gerritsen: Poging tot verklaring van de oorspronkelijke beteekenis van de Kajon (goenoengan) uit de wajang-poerwa wordt, in verband met de afwezigheid van Prof. Van Eerde aangehouden.

Voor de bibilotheek zijn boekgeschenken binnen gekomen van de Heeren: O. L. Helfrich, Dr. J. H. Becking, P. de Roo de la Faille, Dr. F. W. Stapel, Prof. J. van Baren, zoomede van de Landbouwhoogeschool Wageningen, de Handelsvereeniging „Amsterdam" en het Kantoor van de Volkslectuur te Weltevreden.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde sluit de Voorzitter de vergadering.

BESTUURSVERGADERING
van 16 Februari 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Mr. C. van Vollenhoven (Onder-Voorzitter), Mr. J. H. van Hasselt (Penningmeester), R. A. Kern, Dr. W. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Prof. J. C. van Eerde, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille (Secretaris).

De Voorzitter Dr. J. W. IJzerman had medegedeeld verhinderd te zijn de vergadering bij te wonen.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Aangenomen worden als nieuwe leden: Dr. G. Krause, de Heer Th. M. Loze en Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder.

Bedankt hadden Mevr. de Wed. S. J. Bergsma en de Heer Oemar Said.

Bericht van veranderd adres was binnengekomen van de Heeren G. Bodenhausen en G. Coedès, alsmede van Mevr. de Wed. Mr. C. Th. van Deventer.

Voorts was een brief dd. 30 Januari 1929 no. 7496 ontvangen

van de Directie van de Maatschappij tot Expl. van de Suikerondernemingen Sentanen-lor, Brangkal en Dinoyo, waarbij werd medegedeeld dat met ingang van het jaar 1930, de bijdragen ten gezamenlijken beloope van f 500, welke werden ontvangen van de Maatschappijen Sentanen-lor c.s., Gempolkrep, Tangoenan, Ketanen en Bogokidoel, worden verminderd tot f 150.— 's jaars.

Ter tafel worden gebracht:

1o. een brief dd. 19 Januari t.v. LDK. van de Firma L. van Leer en Co. te Amsterdam, waarbij toezending wordt verzocht van de Boroboedoer-foto's, naar welke nieuwe negatieven gemaakt moeten worden, opdat aan de hand van dat materiaal de berekening van kosten zou kunnen worden gemaakt.

De Heer T. van Erp is zoo goed geweest hiervoor de noodige stappen te doen. Aangezien bij dit nazoeken is gebleken, dat de wijze, waarop de bewuste foto's, welke in de jaren 1919 of 1920 bij het Koninklijk Koloniaal Instituut te Amsterdam waren ondergebracht, te wenschen overliet, stelt de Heer Van Erp voor daarop de aandacht van den Algemeenen Secretaris van dat Instituut te vestigen, te welken einde een ontwerp wordt aangeboden;

dienovereenkomstig wordt besloten en het ontwerp goedgekeurd;

2o. een brief, dd. 4 Februari 1929 van het Koninklijk Koloniaal Instituut, waarbij de ontvangst wordt erkend en de bevinding medegedeeld betreffende de aan dit instituut in bruikleen afgestane glasplaten der Boroboedoer-reliefs;

op voorstel van den Heer T. van Erp wordt een afschrift van deze bevinding ter kennis gebracht van het Hoofd van den Oudheidkundigen Dienst te Weltevreden;

3o. een verslag dd. 20 Januari 1929 van den Ir. Alph. Siebers betreffende den toestand der Gebouwen van de voormalige V. O. I. C. te Rotterdam en te Delftshaven;

Van dit door tusschenkomst van Prof. van Vollenhoven ontvangen verslag is inmiddels een copie aangeboden aan de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, met verzoek om mededeeling of, en zoo ja tot welke stappen door deze zouden mogen worden gedaan naar aanleiding van hetgeen in dit verslag is opgemerkt. Hierop is nog geen antwoord ontvangen;

4o. eene dankbetuiging, gedagteekend 28 Januari jl. van Prof. Sylvain Lévi over zijne benoeming tot Buitenlandsch Lid en de toezending der verzochte werken enz.;

5o. met het oog op de in Maart te houden algemeene vergadering worden alsnu de volgende onderwerpen behandeld:

a. besloten wordt tot vervulling van de vacatures, ontstaan door de periodieke aftreding van drie bestuursleden, alsmede door het thans door den Penningmeester nader kenbaar gemaakt besluit tot aftreden, de volgende drietallen voor te dragen:

I. Vacature—IJzerman:
Mr. F. D. E. van Ossenbruggen;
A. J. W. Harloff;
W. K. H. Ypes.

II. Vacature—Van Vollenhoven:
Prof. Mr. Ph. Kleintjes;
Prof. Dr. C. C. Berg;
L. C. Westenenk.

III. Vacature—Colenbrander:
Dr. H. H. Juynboll;
Prof. C. Spat;
Prof. Mr. G. André de la Porte.

IV. Vacature—Van Hasselt:
Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder;
Mr. A. W. Hartman;
Mr. J. W. D. Francken.

b. De Secretaris leest vervolgens voor het ontwerp Jaarverslag over 1928, waartegen geen bedenkingen worden ingebracht.

c. De Penningmeester legt daarna over eene rekening en verantwoording der geldmiddelen over het afgeloopen jaar alsmede eene balans, en licht deze bescheiden v.z.n. toe.

Op verzoek van den w[d]. Voorzitter worden de heeren Kern en Stapel bereid bevonden om namens het Bestuur deze rekening en verantwoording na te gaan, terwijl voor dit zelfde doel zullen worden aangezocht Mr. A. W. Hartman en de Heer W. Ruinen ten einde dienaangaande verslag uit te brengen in de algemeene vergadering.

6. Met betrekking tot het door de Internationale Maatschappij

voor Ethnographie voorgebracht verzoek dd. 10 Januari t.v. om terug te komen op het staken van de subsidie voor de uitgaaf van het Internationales Archiv, wordt na ampele gedachtenwisseling besloten bij deze intrekking te volharden, vermits de Instituutsgeldmiddelen beperkt zijn en het Instituut voor eigen uitgaven meerendeels zelf op subsidiën is aangewezen.

7o. Inzake het tot dusver aangehouden, voor de Bijdragen aangeboden artikel van den Heer J. Gerritsen: Poging tot verklaring van de oorspronkelijke beteekenis van de Kajon (goenoengan) wordt besloten dit opstel ter beschikking van den schrijver te laten.

8o. De Secretaris deelt mede dat van de Instituutsuitgave: „De gebouwen der Oost- en West-Indische Compagniën in Nederland" nog beschikbaar zijn 210 exemplaren, en oppert, naar aanleiding van een verzoek om deze ten verkoop in commissie te mogen hebben, het denkbeeld om aan de Firma A. Oosthoek, die het werk heeft gedrukt en zelf wenschte een aantal exemplaren voor eigen rekening in den handel te brengen, de vraag te stellen, of wellicht zij deze exemplaren wenscht over te nemen;

wordt besloten een dertigtal exemplaren aan te houden, en betreffende de overige een voorstel in evenbedoelden zin tot de Firma Oosthoek te Utrecht te richten.

Voor de bibliotheek zijn boekgeschenken ontvangen van de Heeren: Prof. Dr. E. Moresco, Dr. H. Kraemer, C. H. de Goeje, Mr. A. J. E. A. Bik, Prof. L. van Vuuren, O. L. Helfrich, Dentz en Van der Breggen, zoomede van het Zuid-Sumatra-Instituut.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de w[d] Voorzitter de Vergadering.

———

ALGEMEENE VERGADERING
VAN 16 MAART 1929.

Aanwezig de Heeren Dr. J. W. IJzerman (Voorzitter), Prof. Mr. C. van Vollenhoven (Onder-voorzitter), Mr. J. H. van Hasselt (Penningmeester), R. A. Kern, Prof. Dr. N. J. Krom, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Prof. J. C. van Eerde, Dr. F. W. Stapel, Dr. F. D. K. Bosch, Mr. A. W. Hartman, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder en P. de Roo de la Faille (Secretaris).

De Voorzitter opent de vergadering, heet de aanwezigen welkom en verzoekt den Secretaris het Jaarverslag over 1928 voor te lezen.

Geen der aanwezigen wenscht naar aanleiding van dit verslag een opmerking te maken.

De rekening en verantwoording van den Penningmeester is, op verzoek van het Bestuur, nagezien door de leden Mr. A. W. Hartman en W. Ruinen. Mede namens laatstgenoemde verklaart Mr. Hartman de administratie in orde te hebben bevonden, zoodat zij voorstellen den Penningmeester décharge te verleenen en dank te zeggen voor de zorg, aan de financiën van het Instituut gewijd.

Aldus geschiedt, waarna de Voorzitter, namens de Vergadering de Heeren Hartman en Ruinen voor de genomen moeite bedankt.

Aan de orde is de verkiezing van vier bestuursleden, drie ter vervanging van de periodiek aftredende Heeren Dr. J. W. IJzerman, Prof. Mr. C. van Vollenhoven en Prof. Dr. H. T. Colenbrander alsmede één in de plaats van Mr. J. H. van Hasselt, die om gezondheidsredenen uittreedt.

De Heer Stapel en Kern worden uitgenoodigd om als stemopnemers te fungeeren.

De uitslag is dat met algemeene stemmen zijn gekozen de Heeren Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, Prof. Mr. Ph. Kleintjes, Dr. H. H. Juynboll en Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder. Laatstgenoemde verklaart zich gaarne bereid zitting te nemen; de overige heeren zullen, onder mededeeling der keuze, worden uitgenoodigd het bestuurslidmaatschap te aanvaarden.

Aan de Heeren-stemopnemers wordt dank betuigd.

De aftredende Voorzitter brengt vervolgens in rondvraag of iemand het woord verlangt, waarop Mr. C. van Vollenhoven zich tot hem richt tot betuiging van den dank der Bestuursleden, voor de bereidwilligheid van Dr. IJzerman om, eenige jaren, het voorzitterschap te aanvaarden, waarmede het belang van het Instituut ten zeerste gebaat was; en dank te zeggen verder, voor de aangename wijze, waarop is samengewerkt.

Dr. IJzerman herdacht zijne verrassing toen hem de uitnoodiging om als voorzitter op te treden bereikte, den aangenamen tijd, gedurende welken hij als zoodanig werkzaam was en bedankte in het bijzonder Mr. Van Vollenhoven voor diens voortdurende hulp als ondervoorzitter alsmede diens onverzwakte belangstelling en ijver om de zaken van het Instituut te bevorderen; en in de tweede plaats Mr. J. H. van Hasselt, bij wien de geldmiddelen zich in uitstekende handen bevonden, doch die zich tot leedwezen van het Bestuur niet meer beschikbaar kon stellen.

Mr. Van Hasselt sprak vervolgens den scheidenden Voorzitter zijn dank uit voor diens welwillende woorden; het penningmeesterschap was hem een aangename taak geweest, de samenwerking werd steeds zeer op prijs gesteld. Hij vertrouwde, dat in de nieuwe handen de financiën uitstekend zouden worden behartigd, en wenschte het Bestuur alles goeds toe.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

JAARVERSLAG OVER 1928.

Bestuur.

Het Bestuur bestond in het afgeloopen jaar uit de Heeren: Dr. J. W. IJzerman, Voorzitter; Prof. Mr. C. van Vollenhoven, Onder-Voorzitter; Mr. J. H. van Hasselt, Penningmeester; P. de Roo de la Faille, Secretaris, Prof. Dr. H. T. Colenbrander, Mr. G. Vissering,

R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Prof. J. C. van Eerde en Dr. F. W. Stapel.

Volgens artikel 8 van het Reglement zijn de Heeren IJzerman, Van Vollenhoven en Colenbrander aan de beurt van aftreden.

Commissarissen voor Ned. Oost-Indië waren de Heeren P. Gediking en Dr. F. D. K. Bosch, waarvan laatstgenoemde het Kon. Instituut te Batavia vertegenwoordigde bij de viering op den 24en April t.v. van het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. Het Koninklijk Instituut deed bij die gelegenheid blijken van zijne belangstelling door de aanbieding van een voorzittershamer uitgevoerd door den Heer Zwollo alhier in Coromandel-hout met zilver beslag, waarop gegraveerd was de opdracht aan benevens het wapen van het feestvierend Genootschap.

De Adjunct-Secretaris W. C. Muller was bij den dagelijkschen gang als steeds de rechterhand van het Bestuur. De voor dezen geldende pensioensregeling werd in verband met de sterk veranderde levensomstandigheden herzien, doch het Bestuur hoopt nog langen tijd van de alomgewaardeerde diensten van zijnen Adjunct-Secretaris partij te kunnen trekken.

Het onderhoud van het gebouw en de bediening der bibliotheek bleef aanbevolen aan den Assistent A. G. de Bakker, die zich trouw van zijn plichten kweet.

Ledental.

Behalve onze Beschermvrouwe H. M. de Koningin, telde het Instituut op 1 Januari j.l.:

5 eereleden,
25 buitenlandsche leden,
95 leden donateurs,
390 gewone leden en contribueerende instellingen,
165 instellingen, met welke door ruiling van uitgaven betrekkingen worden onderhouden.

Het was het Bestuur bijzonder aangenaam aanleiding te hebben kunnen vinden om het Buitenlandsch Lidmaatschap aan te bieden aan Prof. Sylvain Lévi te Parijs, in verband met diens nasporingen omtrent de verklaring van de onderste reeks reliëfs van den Boroboedoer langs den bedolven voet.

Werkzaamheden.

De Bijdragen-reeks werd voortgezet met deel 84, waarvan de tweede aflevering grootendeels gevuld werd met een van groote waardeering getuigende, uitvoerige Herdenking van Dr. G. P. Rouffaer van de hand van Prof. Dr. N. J. Krom.

In de serie Adatrechtbundels verscheen de deelen 27 en 29, gewijd aan Sumatra en aan Gemengde Onderwerpen.

Daarnevens zagen het licht de Literatuuropgaaf voor het Adatrecht nos. 2—4.

Voorts vorderde de uitgaaf van Prof. Kern's Verspreide Geschriften met deel XV: Diversen en Nalezing (derde gedeelte) en Levensberichten.

In samenwerking met den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond zag het licht de Beschrijving van de gebouwen der Oost- en West-Indische Compagniën in Nederland.

Het Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum wordt voortgezet door een reeds aangevangen deel II, waarvan geleidelijk de gereedkomende vellen worden gedrukt.

De Heer T. van Erp is nog voortdurend bezig aan zijne bouwkundige beschrijving van den Boroboedoer, waarvan de teekeningen en platte gronden inmiddels grootendeels zijn gereedgemaakt voor eene eventueele reproductie.

Met groot leedwezen vernam het Bestuur dat van de bij de firma Van Leer en Co. te Amsterdam in bewaring zijnde lichtdrukken, welke gebezigd zijn voor deel I der Boroboedoermonografie een groot deel is bedorven geraakt. Waaraan dit bederf moet worden geweten, is niet met stelligheid staande te houden. Besprekingen zijn in gang om in samenwerking met de firma Van Leer te geraken tot de vervaardiging van een nieuw stel negatieven.

Tevens werd, na een ter zake gepleegd overleg, aan het Koninklijk Kolonaal Instituut te Amsterdam in bruikleen afgestaan een stel glasplaten der reliëfs van den bedolven voet van den Boroboedoer.

Met betrekking tot de samenstelling van de levensbeschrijving van Jan Pietersz. Coen, bestemd als het zesde en laatste deel van de Instituutsuitgaaf betreffende het Leven en Bedrijf van dezen Gouverneur-Generaal, werd nog niets naders vernomen.

Het Bestuur verleende de medewerking van het Instituut bij de ondernomen uitgaaf van een internationaal „Adat-woordenboek",

zoomede van een werkje over Suriname van de Heeren Karsten en Schalkwijk betreffende de gronden van het Hindi en den Britsch-Indischen immigrant aldaar in het algemeen.

De Koloniale Bibliotheek.

Deze boekerij werd op den gebruikelijken voet aangevuld zoowel door aankoop als door schenking en door ruil met andere instellingen. Afzonderlijk is hierin een plaats gegeven aan de krachtens testamentaire beschikking aan het Koninklijk Instituut toegekomen, sedert gecatalogiseerde bibliotheek van wijlen ons Eerelid Dr. G. P. Rouffaer, nadat daaruit een eerste keuze was gedaan krachtens die beschikking door Prof. Dr. N. J. Krom.

Voorts heeft het Instituut Kern een aantal werken in bruikleen ontvangen, die reeds in de Koloniale Bibliotheek aanwezig waren.

Gebouw.

Het gebouw verkeert in bevredigenden staat. Met het oog op strenge winterkoude is de centrale verwarming met een aantal radiatoren in de gangen vervolledigd.

Geldelijke toestand.

De begrooting-1929 sluit met een som van f 30.600 zoowel in ontvangsten als in uitgaven.

BESTUURSVERGADERING

VAN 16 MAART 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Prof. J. C. van Eerde, Prof. Dr. N. J. Krom, R. A. Kern, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille.

De Heeren Vissering en Rassers hadden bericht van verhindering gezonden.

Dr. F. D. K. Bosch woont de vergadering bij.

Als oudste in jaren zit Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel de vergadering voorloopig voor, waarna tot stemming over een Voorzitter, Onder-Voorzitter, Penningmeester en Secretaris wordt overgegaan, waarvan het resultaat is dat als zoodanig worden gekozen Prof. J. C. van Eerde als Voorzitter, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel als Onder-Voorzitter, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder als Penningmeester en P. de Roo de la Faille wederom als Secretaris.

Prof. Van Eerde deelt mede gaarne het voorzitterschap te aanvaarden doch dat hij met het oog op zijne reis naar Ned. Indië geruimen tijd afwezig zal zijn, gedurende welken de leiding echter bij Prof. Van Ronkel in goede handen zal zijn.

De notulen der vorige Bestuursvergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Als nieuwe leden worden aangenomen de Heeren H. K. J. Cowan en W. Dunnebier. Bedankt hadden de Heeren W. van West en E. H. Carpentier Alting.

Bericht van veranderd adres was binnengekomen van de Heeren Ir. H. Driebergen, W. F. Zuur, J. Jongejans, Dr. A. A. Cense, de N. V. Cultuur Mij. Djelboek en F. H. Ramondt.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een brief van het Koninklijk Koloniaal Instituut dd. 27 Februari jl. no. 223/29 waarop in zake de bewaring der door den Heer Van Erp gezochte foto's van den Baraboedoer wordt medegedeeld, dat de aanwezige foto's, benevens de uit bruikleen terugontvangen cartons reeds door de firma Van Leer en Co. zijn afgehaald, terwijl verder is medegedeeld dat de nog ontbrekende foto's t.z.t. ter beschikking gesteld zullen worden;

voor kennisgeving aangenomen;

2. een brief van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg van 5 Maart jl. no. 204, betreffende het dezerzijds aangeboden rapport over den staat, waarin de te Rotterdam zich bevindende O. I. Compagnies gebouwen verkeeren, waarbij:

a. aangeraden wordt om den Rijksgebouwendienst te wijzen op de geconstateerde gebreken en wenschelijkheden, en

b. wordt medegedeeld dat een onderzoek zal worden ingesteld naar teekeningen, c.q. opmetingen van het O. I. huis aan de Boompjes.

Wordt besloten in den geest van het vermelde sub *a* te handelen, en verder den brief ter kennisneming aan te bieden aan Prof. Van Vollenhoven;

3. een brief, gedagteekend Singaradja 9 Februari 1929 no. J. 1. b. 18, van het Bestuur van de Kirtya-Liefrinck-Van der Tuuk, waarbij dank betuigd wordt voor de toegezonden boekwerken en een exemplaar van het eerste jaarverslag ter kennisneming wordt aangeboden.

De Voorzitter doet daaruit eenige mededeelingen, waarna besloten wordt het jaarverslag voor de bestuursleden ter beschikking te stellen;

4. eene circulaire van het Institut International de Coöperation intellectuelle C. L. 6. 1929, waarbij de wensch wordt uitgesproken om, ter vergemakkelijking van de bibliographen, de in de wetenschappelijke revue's verschijnende artikelen te doen voorgaan of volgen door een korten inhoud, op te stellen door de schrijvers zelven;

voor kennisgeving aangenomen;

5. een verzoek dd. 11 Maart jl. van de Redaktion der Orientalischen Literaturzeitung om doorloopend een recensie-exemplaar van de Bijdragen te mogen ontvangen ter verwerking in evengemeld tijdschrift;

het verzoek wordt ingewilligd;

6. op verzoek van den Secretaris wordt, nadat de Penningmeester geen bezwaar heeft geopperd, de Assistent De Bakker ontheven van de indertijd door hem aanvaarde verplichting om in het Instituutsgebouw de centrale verwarming te bedienen, aangezien gebleken is dat deze eisch te zwaar is; ingewilligd wordt, dat, evenals vroeger, deze verzorging in het winterseizoen zal geschieden door een stoker tegen een uitkeering van f 20.— maands in die periode.

Rondvraag.

Dr. F. D. K. Bosch stelt namens het lid, den Heer L. van Oosterzee, de vraag of een spoedige verschijning verwacht kan worden van het zesde deel van de door Prof. Colenbrander behandelde Instituutsuitgaaf: Leven en Bedrijf van Jan Pietersz. Coen.

Meegedeeld wordt, dat ter zake reeds geïnformeerd is bij Prof. Colenbrander, doch niets is vernomen, waarop besloten wordt nogmaals van ter zijde te pogen iets naders over de voltooiïng dezer uitgaaf te vernemen.

In de tweede plaats vraagt Dr. Bosch of het Kon. Batav. Genootschap in aanmerking zou kunnen komen voor dubbelen, in verband met de door Dr. Rouffaer aan de Instituutsbibliotheek geschonken boekerij. Medegedeeld wordt dat, na de daaruit door Prof. Krom gedane keuze, en de nalezing ten behoeve van het Instituut Kern, kwalijk te verwachten is dat dubbelen van eenige beteekenis nog zullen aanwezig zijn. Dr. Bosch wordt evenwel toegestaan zich ter zake op de hoogte te stellen.

Conform besloten.

Voor de bibliotheek waren boekgeschenken binnengekomen van de Heeren: Prof. Dr. C. C. Berg, Mr. H. Cohen de Boer, P. de Roo de la Faille, Prof. Mr. Ph. Kleintjes, Mr. H. A. Idema, Dr. F. W. Stapel, O. L. Helfrich, Joh. F. Snelleman, Mr. B. de Gaay Fortman, zoomede van het Hoofdbestuur der Orde van Vrijmetselaren.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de Vergadering.

BESTUURSVERGADERING
VAN 20 APRIL 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, wd Voorzitter, R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Prof. Mr. Ph. Kleintjes, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille, Secretaris.

Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder had bericht van verhindering gezonden.

Prof. Van Ronkel herinnert aan het vertrek van den Voorzitter, Prof. J. C. van Eerde, naar Java en treedt als wd Voorzitter op.

De notulen van de vorige Bestuursvergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Bedankt heeft voor het lidmaatschap de Heer A. D. H. Bosch. Van veranderingen van adres hadden kennis gegeven de leden: Dr. F. D. K. Bosch, J. van der Marel, D. Brouwer, Prof. Dr. C. C. Berg. G. C. Storm, Mij. tot Expl. der Suikerondern. Djatie en de Redactie van het Geneeskundig Tijdschrift voor N. I.

Ter tafel wordt gebracht.

1. een brief dd. 14 April van ons Buitenlandsch Lid, den Heer G. Ferrand, houdende verzoek voor zijne werkzaamheden in het belang der bibliografie een exemplaar van de gedrukte catalogi van de bibliotheek van het Instituut te mogen ontvangen;

een exemplaar zal ten geschenke worden aangeboden.

2. een brief, dd. 15 April van de Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling Letterkunde no. 19, ter mededeeling dat, onder voorbehoud van goedkeuring zijn aangewezen als afgevaardigden naar de 10e zitting der Union Académique Internationale de Heeren Van Vollenhoven, Salverda de Grave en als technisch gedelegeerde, de Heer Vollgraff;

voor kennisgeving aangenomen;

3. een brief, dd. 16 April j.l. van den Heer F. van Peski, Voorzitter van het Comité voor het houden van eene tentoonstelling over „het Indische Boek" van circa 23 Juli tot 10 Aug. a.s. met verzoek om bericht, hoe het Instituut zich den toegezegden steun voorstelt, enz.

Besloten wordt, te doen mededeelen, dat het bestuur geen bezwaar heeft om boeken voor dit doel af te staan, mits geen unica of bijzonder zeldzame dan wel kostbare werken, en onder voorwaarde dat de kosten, w.o. die voor een verzekering tegen brand enz. worden gedragen door evenbedoeld comité, terwijl tot nadere behartiging der Instituutsbelangen de Secretaris tevens Bibliothecaris wordt uitgenoodigd.

4. een brief dd. 21 Maart van de Uitgeversmaatschappij A. Oosthoek te Utrecht, waarbij deze afziet van den aankoop der resteerende exemplaren van de Beschrijving der gebouwen van de O. en W. Indische Compagniën in Nederland;

besloten wordt deze exemplaren voor de leden beschikbaar te stellen in dépôt bij de Firma Martinus Nijhoff.

5. een brief dd. 11 Maart van het Oriental Institute te Praag, houdende verzoek tot ruil van het door deze instelling uitgegeven „Archiv Orientální" tegen onze Bijdragen;
conform besloten.

6. een brief dd. 16 Maart j.l. van de Firma L. van Leer en Co., inhoudende den voorslag om aan een deel der kosten van het opnieuw fotografeeren der bedorven negatieven op zich te nemen, tegen aanvaarding door het Instituut van een ander deel, dat geraamd wordt op f 1945 netto, in welk bedrag tevens is opgenomen hetgeen noodig is tot vernieuwing van de Serie II, aangezien gebleken is, dat ook deze bedorven is terwijl in overweging gegeven wordt om die nieuwe opname te vervaardigen op films in plaats van op glasplaten.

Naar aanleiding van eene mededeeling van den Secretaris, die overleg gepleegd heeft met den Heer Van Erp, wordt besloten in aansluiting daarbij den Heer Teillers als deskundige om voorlichting en raad aan te zoeken;

7. een exemplaar van de door het International Committee of Historical Sciences, groep Nederland in de vergadering van 12 April 1928 voorloopig vastgestelde en in de Bestuursvergadering van 18 Januari 1929 herziene Statuten.

Voor kennisgeving aangenomen, nadat Dr. Stapel eenige inlichtingen heeft gegeven;

8. een brief dd. 15 April 1929, waarbij Dr. Huender tot publicatie aanbiedt een artikel van zijne hand over het Karo-Bataksche huis;
de Heeren Van Ronkel en Rassers worden bereidbevonden van advies te dienen;

9. een brief van Prof. Van Vollenhoven, waarbij voor hetzelfde doel zijn gevoegd eenige historische aanteekeningen van wijlen den Heer P. H. van der Kemp over de Ambonsche Publicatie van den Gouverneur-Generaal Van der Capellen in Ind. Staatsblad 1824 no. 19*a*;
om advies gesteld in de handen der heeren Stapel en Kleintjes;

10. eene bijdrage van Dr. W. F. Stutterheim, getiteld „Oudheidkundige Aanteekeningen", tot advies waarover Prof. Krom en Dr. Juynboll worden uitgenoodigd.

Rondvraag:

De Heer Rassers deelt mede, dat de Heer Fortgens hem geraadpleegd heeft over de mogelijkheid van publicatie met betrekking tot een aantal Ternataansche teksten met vertaling;

de Heeren Rassers en Van Ronkel zullen hierover nader bericht uitbrengen.

De Heer Kern deelt mede met betrekking tot de uitgaaf van Kern's Verspreide Geschriften, dat bij nader inzien het doelmatiger voorkomt om het register daarop samen met de bibliografie tot één deel samen te voegen, en daarop te laten volgen als laatste deel de aanteekeningen op het Javaansche Woordenboek enz.

Conform besloten.

Voor de bibliotheek zijn boekgeschenken ontvangen van de Heeren: Prof. Dr. C. C. Berg, Mr. H. Cohen de Boer, Jhr. Dr. F. C. van Heurn, Prof. Dr. A. W. Nieuwenhuis en O. L. Helfrich.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de w[d] Voorzitter de vergadering.

BESTUURSVERGADERING

VAN 18 MEI 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, wd. Voorzitter, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder, Penningmeester, R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Dr. F. W. Stapel, Prof. Mr. Ph. Kleintjes en P. de Roo de la Faille, Secretaris.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Tot lid werd aangenomen de Heer Ismail. Adresveranderingen werden bericht door de Heeren Mr. P. A. F. Blom, Mr. C. T. Bertling en C. Boterhoven de Haan.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een brief dd. 17 Mei van Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, dat hij de benoeming tot lid van het Bestuur gaarne aanvaard;

2o. een verzoek dd. 16 Mei no. 642 van de Adatrechtstichting, houdende verzoek de Commissie voor het adatrecht te willen aanvullen met haar oud-lid Mr. F. D. E. van Ossenbruggen;

conform besloten;

3o. een brief, dd. 4 Mei van het Bestuur der Adatrechtstichting, inhoudende een verslag van de werkzaamheden en van den geldelijken toestand der stichting;

De Voorziter geeft een kort overzicht van den inhoud, waarna het verslag voor kennisgeving wordt aangenomen;

4o. een dankbetuiging, dd. 12 Mei van het Buitenlandsch Lid de Heer G. Ferrand te Parijs, voor de hem geschonken boekwerken;

5o. een circulaire dd. April 1929 met verzoek om steun voor de Derde Karakorum-expeditie;

ter zijde gelegd;

60. een brief van Dr. Alb. C. Kruyt dd. 2 Maart, aanbiedende ter publicatie een opstel over de To Loinang van den Oost-arm van Midden-Celebes;

om advies in handen gesteld van de Heeren Dr. Rassers en Kern.

Rondvraag:

Prof. Krom brengt, mede namens Dr. Juynboll, advies uit over het door Dr. Stutterheim aangeboden artikel: „Oudheidkundige Aanteekeningen", en beveelt de plaatsing daarvan in de Bijdragen aan.

Conform besloten.

Dr. W. H. Rassers geeft, mede namens den Voorzitter, in overweging om het artikel van Dr. Huender over het Karo-Bataksche huis in de Bijdragen op te nemen, nadat met den schrijver over het weglaten der teekeningen zal zijn onderhandeld, zoomede de van den Heer Fortgens ontvangen Ternataansche teksten.

Conform besloten.

Namens Dr. Juynboll biedt Dr. Rassers vervolgens Sarga XVIII van de Oud-Javaansche Rama in vertaling aan, waarmede de reeks wordt voortgezet;

en namens den Heer Loebèr een opstel: Een zonderling gebruik, dat toch een diepere beteekenis heeft gehad;

voor deze bijdrage wordt advies verzocht van de Heeren Kern en Rassers.

De Heer Kern brengt in voorloopigen zin ter sprake, of een bundel verhalen in het Barée, welke door Dr. Adriani zijn verzameld en van een inhoudsopgaaf voorzien, kans zou hebben om te worden gepubliceerd;

na eene gedachtenwisseling wordt besloten Mevrouw Adriani in overweging te geven deze aangelegenheid nader voor te brengen.

Dr. Stapel bericht, dat het op initiatief van Prof. van Vollenhoven opgespoorde Regeeringsreglement van de Kust van Guinea gereed is voor publicatie, en geeft verder, ook namens Prof. Kleintjes, in overweging om de door Prof. van Vollenhoven ter beschikking gestelde, door wijlen den Heer Van der Kemp verzamelde bescheiden over de Ambonsche Proclamatie van 1824 (Ind. Staatsblad no. 19 a) in de Bijdragen uit te geven, nadat deze van een geschiedkundige

inleiding zullen zijn voorzien, tot het schrijven waarvan hij zich bereid verklaart, in het geval Prof. van Vollenhoven daarvan zou afzien.

Conform besloten.

Voor de bibliotheek waren boekgeschenken ontvangen van de Heeren Dr. Th. Lens, R. M. Mr. Soeripto, L. Schwaanhuyser, Jhr. Dr. Ir. P. C. van Heurn, Dr. Walther Aichele en de N. V. Droste's Cacaofabrieken.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de Vergadering.

BESTUURSVERGADERING
VAN 15 JUNI 1929.

Aanwezig de Heeren: Mr. F. D. E. van Ossenbruggen (wd. Voorzitter), Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder (Penningmeester), R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Dr. F. W. Stapel en P. de Roo de la Faille (Secretaris).

De vergadering wordt bijgewoond door Dr. F. D. K. Bosch. De Heeren Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, Prof. Dr. N. J. Krom en Prof. Mr. Ph. Kleintjes hadden bericht van verhindering gezonden. Prof. J. C. van Eerde en Dr. H. H. Juynboll vertoefden in het buitenland.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Tot nieuw lid werd benoemd de Heer W. A. Pénard. Bericht van veranderd adres was binnengekomen van de Heeren: Mr. A. Neytzell de Wilde, J. van Harreveld, C. Monod de Froideville, G. H. van Renesse van Duivenbode, Th. M. Lozé en E. A. Boerenbeker.

Aan de orde wordt gesteld:

1o. een brief dd. 29 Mei jl. van het Fokwang-Auriga Verlag te Friedrichssegen/Lahn, om behulpzaam te zijn bij de uitgaaf van

een aan dit Verlag door Hermann Fiedler aangeboden werk over Timor door een getal van 50—100 exemplaren daarvan t.z.t. voor zich te nemen;

wordt besloten te antwoorden, dat het Bestuur tot een zoodanigen steun geen termen heeft kunnen vinden;

2o. een brief dd. 10 Juni j.l. no. 6668 van het Hoofd van den Rijksgebouwendienst, in antwoord op dezerzijdsch schrijven van 24 April t.v. inhoudende, dat het onderhoud van het Rijksperceel Boompjes 88/92 te Rotterdam, het zgn. Oost-Indisch Huis, op normale wijze plaats heeft; dat daarbij v.z.m. rekening wordt gehouden met de kunst-historische waarde van het gebouw, v.z.v. daarbij de belangen van den dienst niet te veel worden geschaad, en dat bij voorkomende restauratie c.a. ook weder met het in het Instituutsschrijven genoemde z.v.m. rekening zal worden gehouden, terwijl daarnaast, met betrekking tot het gebouw te Delfshaven wordt opgemerkt, dat dit geen Rijkseigendom is, en mitsdien de zorgen daarvoor niet aan 's Rijksgebouwendienst zijn toevertrouwd;

wordt besloten dezen brief ter kennisneming toe te zenden aan Prof. Mr. C. van Vollenhoven en verder de zaak te laten rusten;

3o. een circulaire dd. Bandoeng 18 April t.v. van het aldaar gevestigd Anthropological Laboratory van Dr. D. J. H. Nijèssen over het doel dier instelling, de wisseling van uitgaven enz.;

voor kennisgeving aangenomen;

4o. een brief dd. 4 Juni van Dr. Gebbing te Leipzig over een door hem van zijne expeditie naar Liberia meegebrachte film;

wordt besloten mede te deelen, dat het Bestuur geen termen heeft gevonden die film voor het Instituut aan te koopen;

Voor de Bijdragen waren ontvangen:

1. door tusschenkomst van Prof. Mr. C. van Vollenhoven een artikel van den Heer P. Middelkoop, Hulpprediker te Kapan (Timor), getiteld: Gegevens over het Timoreesche adathuwelijk; en

2. van den Heer C. W. Frickenschmidt te Bückeburg een verhandeling over de land- en volkenkunde der Batoe-eilanden;

de Heeren Rassers en Kern werden bereid bevonden om over beide artikelen van advies te dienen.

Rondvraag:

De Heeren Rassers en Kern geven ter zake van de in hun handen gestelde artikelen van de Heeren Kruyt en Loebèr in overweging om het laatste artikel ter beschikking van den schrijver te laten, en eerstgenoemde verhandeling met de meeste foto's in de Bijdragen op te nemen.

Niets meer aan de orde zijnde, dankt de wd. Voorzitter voor het in zijne leiding gesteld vertrouwen en wenscht Dr. Bosch bij diens vertrek naar Java een goede reis toe.

Dr. Bosch betuigt daarvoor zijn dank, en verklaart zich bij voortduring bereid de belangen van het Instituut te behartigen.

De vergadering wordt gesloten.

Boekgeschenken waren binnen gekomen van de Heeren: Mr. L. Pronk, Dr. A. J. C. Krafft, J. M. C. Muller, O. L. Helfrich, Joh. F. Snelleman, Mr. J. J. Schrieke, van Mevr. L. M. Coster-Wijsman en Mejuff. C. M. Vissering.

BESTUURSVERGADERING

VAN 21 SEPTEMBER 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, wd. Voorzitter, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder, Penningmeester, R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Dr. F. W. Stapel, Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, Prof. Mr. Ph. Kleintjes en P. de Roo de la Faille, Secretaris.

De Heeren Prof. J. C. van Eerde en Dr. H. H. Juynboll vertoefden buitenslands.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Als nieuwe leden werden aangenomen: F. A. Monsees, H. Koot, Rn. Mr. Soekamto, G. C. Bruin en De Zendingsbibliotheek op Soemba.

Bedankt hadden de Heeren J. van Harreveld en de N.V. Handelmaatschappij Deli-Atjeh.

Overleden was Mej. Dr. M. E. Lulius van Goor. Bericht van veranderd adres was ontvangen van de Heeren: W. P. Hillen, Dr. J. H. Boeke, Dr. F. D. K. Bosch, J. G. van Heyst, de Polynesian Society te Wellington (N.-Z.), W. F. Zuur, F. H. Ramondt, Mr. F. D. Holleman, R. M. Mr. Dr. Soeripto, Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, Dr. W. H. Rassers en de Bibliotheek der Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een brief, dd. 2 Juli jl. van het Buitenlandsch lid, de Heer G. Ferrand, dankzeggend voor een hem toegezonden exemplaar van een overdruk van het artikel van Pr. Wessels over het teruggevonden boek van Castanheda's Historia enz.

voor kennisgeving aangenomen;

2o. een brief, dd. 7 Sept. van den Voorzitter der afd. 's-Gravenhage der Vereeniging Oost en West tevens van het Tentoonstellings-

comité „het Koloniale Boek", inhoudende eene dankbetuiging voor den door het Instituut verleenden steun;

als boven;

3o. eene circulaire dd. Maart jl. van een in Mei 1930 te Sevilla te houden Internationaal Congres voor Spaansch-Amerikaansche geschiedenis en aardrijkskunde;

alsvoren;

4o. een circulaire dd. Juli jl. van het Hoofdbestuur der Kon. Ned. Vereeniging „Onze Vloot", naar aanleiding van den overval op Curaçao, enz.;

alsvoren.;

5o. een rapport der Heeren Prof. Van Vollenhoven en Salverda de Grave over de Xe zitting van de Union Académique Internationale, gehouden te Brussel op 13 Mei jl.;

alsvoren;

6o. een brief van Prof. Mr. C. van Vollenhoven dd. 17 Sept., met verzoek om het daarheen te leiden, dat voortaan in den Reg. Almanak van N. I. bij de opsomming der kleine zelfbesturende vorsten hunne woonplaatsen worden ingelascht;

wordt besloten zich te dien einde te wenden tot den Heer Algemeenen Secretaris te Buitenzorg, tot wiens departement de uitgaaf van dien R. A. behoort;

7o. een brief van Mevr. de Wed. M. Adriani-Gunning dd. 3 Sept. jl. over eene uitgaaf van eene door Dr. Adriani nagelaten verzameling volksverhalen in de Bareë taal met beschrijvenden catalogus;

wordt besloten, aangezien de uitgaaf wenschelijk voorkomt, doch de middelen van het Instituut de bekostiging daarvan niet toelaten, zich te wenden tot de Indische Regeering door tusschenkomst van Z. Exc. den Minister van Koloniën; en Mevr. Adriani met dit besluit in kennis te stellen;

8o. een brief van den Heer Dr. W. J. M. Buch, dd. 11 Sept. over eene eventueele plaatsing bij het Instituut, onder aanbieding van een exemplaar zijner dissertatie: De O. I. Compagnie en Quinam enz. in de XVIIIe eeuw;

wordt besloten mede te deelen, dat voor zulk eene plaatsing geen gelegenheid bestaat;

12o. een brief dd. Aug. jl. van het Instituut Kern te Leiden, houdende verzoek om eene subsidie voor eenmaal van f 500, ten einde de moeilijkheid te overwinnen bij de uitgaaf in zake de jaarlijksche bibliografie van Indische Archaeologie over 1927;
toegestaan;

13o. een brief van den Heer Alb. C. Kruyt dd. 13 Juli 1929 ten geleide van een voor de Bijdragen aangeboden artikel van den overleden Zendeling Jac. Woensdregt: Lijkbezorging bij de To-Bada in Midden-Celebes;
in handen gesteld van de Heeren Dr. Rassers en Kern;

14o. een brief van Dr. W. F. Stutterheim dd. 17 Juli jl. ten geleide van een artikel voor de Bijdragen: Oudheidkundige Aanteekeningen V tot en met VIII;
zal worden geplaatst;

15o. de Secretaris doet vervolgens eene mededeeling over de afwikkeling van eene door het Ned. Ind. Gouv. verleende opdracht tot levering van 10.000 exemplaren van Dr. Van der Tuuk's „Beberapa Tjarita Melajoe", 9e druk.

Rondvraag:
De Heer Kern adviseert, ook namens Dr. Rassers, om in de Bijdragen te doen opnemen het door tusschenkomst van Prof. Van Vollenhoven ontvangen opstel van den Heer P. Middelkoop: Gegevens over het Timoreesche Adathuwelijk, doch daarentegen ter beschikking van den schrijver te laten het door den Heer Frickenschmidt aangeboden artikel over de Land- en Volkenkunde der Batoe-eilanden, doch tevens den schrijver in overweging te geven het elders ter plaatsing aan te bieden;
conform besloten.

In de tweede plaats deelt de Heer Kern mede dat het Register en de Bibliographie op de Verspreide Geschriften zijns vaders, wijlen Prof. H. Kern, is gereed gekomen;
met belangstelling vernomen.

De Voorzitter biedt vervolgens namens Prof. Berg ter plaatsing aan, de volgende artikelen:
1o. Wat beteekent het woord „Kabayan" ?;
2o. De Roman van Raden Wijaya;

3o. Werkhypothesen;
4o. Midden-Javaansche Woordenlijst.

Besloten wordt het eerste artikel, op aanbeveling des voorstellers en van den Heer Kern nog te doen opnemen in de afl. 2 en 3 welke ter perse is, en voorts advies te vragen nopens no. 2 aan de Heeren v. Ronkel en Kern; betreffende no. 3 aan de Heeren Krom en Kern, terwijl tot advies nopens no. 4 bereid zijn gebleken de Heeren Krom en de voorsteller zelf.

Voor de bibliotheek waren geschenken binnengekomen van de Heeren Dr. J. C. W. Cramer, Prof. Dr. C. C. Berg, R. M. S. Poerwowartano, Ir. G. J. H. Molengraaff, F. van Peski, Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan, Dr. R. Brandstetter, Joh. F. Snelleman, Dr. W. F. Stutterheim, H. M. P. A. Scheltema, Dr. Maria C. H. Amshoff en van de Dutch Burgler Union of Ceylon.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde wordt de vergadering gesloten.

BESTUURSVERGADERING
VAN 19 OCTOBER 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, wd. Voorzitter, Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder, Penningmeester, R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Dr. F. W. Stapel, Mr. F. D. E. van Ossenbruggen en P. de Roo de la Faille, Secretaris.

Prof. Mr. Ph. Kleintjes had bericht van verhindering gezonden. Prof. J. C. van Eerde en Dr. H. H. Juynboll vertoefden buitenslands.

De notulen der vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd, nadat eene wijziging is aangebracht.

Als nieuw lid werd aangenomen M. Prawira Atmadja. Afgevoerd van de ledenlijst werden wegens bedanken de Heeren: J. IJzerman en J. H. de Jong. Bericht van veranderd adres was binnengekomen van de Heeren: Prof. T. J. Bezemer, Dr. J. Ph. Duyvendak, Dr. J. W. H. Ferguson, A. Dirks, J. Ph. Freyss en W. G. van Wettum.

Ter tafel wordt gebracht:

1o. een circulaire dd. October 1929 van de Nederlandsche Commissie voor intellectueele samenwerking, waarbij er op wordt aangedrongen om bij de publiceering van artikelen deze te doen vergezeld gaan van een kort résumé, dat in een wereldtaal gesteld is;

wordt besloten in de afleveringen der Bijdragen bekend te stellen, dat het Bestuur bereid is dgl. den auteur zelf in een wereldtaal te zijner keuze op te stellen résumé's, in de Bijdragen op te nemen;

2o. een brief dd. 2 October jl. Afd. A. no. 32 van het Commissariaat voor Indische Zaken aan het Departement van Koloniën, waarbij kennis wordt gegeven dat, nopens het verzoek om van Regeeringswege geldelijken steun te verleenen voor de uitgaaf van de door wijlen Dr. Adriani nagelaten verzameling Bare'esche volksverhalen overleg wordt gepleegd met den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië;

voor kennisgeving aangenomen;

3o. een brief dd. 10 October jl. van het Nederl. Bijbelgenootschap aanbiedende om, desgewenscht, de boekerij aan te vullen met de ontbrekende bijbelvertalingen en andere uitgaven in Indische talen;

wordt dankbaar aanvaard;

4o. gereed gekomen is het register en de bibliografie op Kern's Verspreide Geschriften;

wordt besloten den prijs daarvan te bepalen: in den handel op f 2.50 per gebonden en op f 2.— per ongebonden exemplaar, voor de leden op de helft;

de Voorzitter wenscht het Instituutsbestuur geluk met het voltooien dezer met zooveel zorg bewerkte uitgaaf en betuigt in het bijzonder daarbij dank aan den Heer Kern voor diens nauwgezetheid en ijverige zorg.

Rondvraag:

Prof. Krom geeft, ook namens den Heer Kern, in overweging het artikel van Prof. Berg getiteld „Werk-hypothesen" voor de Bijdragen te aanvaarden;

conform besloten;

en oppert voorts het denkbeeld om in de Bijdragen te doen opnemen een zevental artikelen, welke door Dr. Rouffaer oorspronkelijk waren

geschreven voor de 2e uitgaaf van de Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië;
conform besloten.

De Heer Kern, adviseert gunstig met betrekking tot de publicatie van het opstel van den Heer van Woensdregt over de Lijkbezorging bij de To Bada in Midden-Celebes;
conform besloten.

Prof. van Ronkel verzoekt diligent te worden verklaard met betrekking tot het advies over het aanbod van Prof. Berg tot het voltooien van een glossarium van het Middel-Javaansch, alsmede tot diens verhandeling over den Roman van Raden Wijaya.

Voor de boekerij waren geschenken ontvangen van de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, O. L. Helfrich, Dr. A. J. C. Krafft, Joh. F. Snelleman, P. de Roo de la Faille, Mr. Th. H. M. Loze, Dr. D. Schoute, F. K. van Iterson, het Indisch Comité voor Wetensch. Onderzoekingen, den Bond van Eigenaren van Ned.-Ind. Suikerondernemingen, en het Nederlandsche Java-Instituut.
Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de wd. Voorzitter de vergadering.

BESTUURSVERGADERING
VAN 16 NOVEMBER 1929.

Aanwezig de Heeren: Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel (wd Voorzitter), Mr. W. G. F. Borgerhoff Mulder (Penningmeester), R. A. Kern, Dr. W. H. Rassers, Prof. Dr. N. J. Krom, Dr. F. W. Stapel, Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, Prof. Mr. Ph. Kleintjes, Dr. H. H. Juynboll en P. de Roo de la Faille (Secretaris).

Bij de opening der vergadering spreekt de Voorzitter een woord van welkom uit, nu de Heer Juynboll weder van zijne buitenlandsche reis is teruggekeerd.

De notulen der vorige bestuursvergadering worden gelezen en goedgekeurd.

Als lid wordt aangenomen de Heer F. W. P. Roessel. Bedankt voor het lidmaatschap hebben de Heeren O. Netscher en Radjiman benevens de Cultuurmaatschappijen Kadhipaten, Djelboek en Wonolangan.

Bericht van veranderd adres was binnengekomen van de leden: Mr. Dr. Soeripto, Dr. J. H. Schagen van Soelen, J. Jongejans, Mr. K. J. Bijl, Mr. L. Einthoven, Mr. P. G. Bijdendijk, Mr. L. Schoutendorp, Dr. Th. Loze en V. Obdeyn.

Ter tafel werden gebracht:

1o. een brief, d.d. 26 October j.l. van Prof. Mr. C. van Vollenhoven verzoekende om voor de bibliotheek der Adatrechtstichting te mogen overnemen een exemplaar van het in dubbel in de boekerij van het Kon. Instituut aanwezig boek van De Castro, As possessões portuguezas na Oceania, 1867;

wordt besloten dit werk aan die bibliotheek ten geschenke af te staan;

2o. een brief, d.d. 12 Nov. van denzelfden, waarbij de wenschelijkheid wordt bepleit van de samenstelling van een werk, bevattende de bijgewerkte Handelingen over het nieuwe Regeeringsreglement van Ned. Oost-Indië, in den trant als de Instituutsuitgaaf t.a.v. de R. R. van Suriname en Curaçao, welke bezorgd is door Mr. Dr. H. W. C. Bordewijk (Not. 20 Jan. 1912). Na eene gedachtenwisseling verklaart Prof. Kleintjes zich bereid deze aangelegenheid nader met den voorsteller te bespreken;

3o. een brief van Martinus Nijhoff d.d. 8 Nov. berichtende:

1o. dat geen exemplaren meer beschikbaar zijn van Krom's Hindoe-Javaansche Geschiedenis, en herhaaldelijk bestellingen daarop worden ontvangen;

2o. dat ook niet meer *gebonden* exemplaren aanwezig zijn van het 8e deel van Kern's Verspreide Geschriften, doch nog wel ongebonden exemplaren;

Ad 1um wordt besloten mede te deelen, dat Prof. Krom een herdruk van zijn boek, welke eventueel zou moeten worden bijgewerkt, in overweging zal nemen;

en ad 2um dat er geen bezwaar bestaat om 50 exemplaren van het bewuste deel VIII te doen inbinden, om deze te kunnen afleveren bij eventueele aanvraag naar de complete gebonden serie;

4o. een (vertrouwelijke) circulaire over de oprichting van een „Dr. G. W. Kiewiet de Jonge's Fonds".

Gedeponeerd.

Rondvraag:

De Heeren Kern en Van Ronkel adviseeren om de artikelen van Prof. Dr. C. C. Berg, getiteld: Werkhypothesen en de Roman van Raden Wijaya voor de Bijdragen aan te nemen;

conform besloten, echter zal Prof. Berg nog nader worden geraadpleegd over het denkbeeld om den tekst van de vertaling los te maken.

Met betrekking tot de uitgaaf van Dr. Berg's Glossarium van het Middel-javaansch wordt de commissie opnieuw samengesteld, zoodat deze zal bestaan uit Dr. H. H. Juynboll en de Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel en N. J. Krom.

Dr. Stapel vraagt of het artikel over de instructies en het bestuursreglement nopens het beleid der Regeering ter Kuste van Guinee in de Bijdragen spoedig het licht zal kunnen zien;

medegedeeld wordt, dat de laatste aflevering van het jaar 1929 reeds is samengesteld, doch dat er geen bezwaar bestaat om het artikel te doen verschijnen in de eerste aflevering van deel 86.

De Penningmeester biedt het ontwerp der begrooting voor 1930 aan en licht dit toe.

Na eene gedachtenwisseling over den stand van de nog steeds onvoltooide Instituutsuitgaven, n.l. het VIe deel van Jan Pietersz. Coen en de Bouwkundige Beschrijving van den Bara-boedoer, verklaart de Voorzitter zich bereid om nopens Coen's Levensbeschrijving nadere inlichtingen in te winnen bij Prof. Colenbrander.

Voor de bibliotheek waren geschenken binnengekomen van de Heeren: Mr. Dr. W. M. G. Schumann, H. A. von Dewall, J. M. C. Muller en Pr. C. Wessels, benevens van de Utrechtsche Indologenvereeniging en het Nationaal Verbond tot Kolonisatie-bevordering naar Suriname enz.

Aan de schenkers is dank betuigd.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

LITERATUUROPGAVE VOOR HET ADATRECHT.

No. 6: OCTOBER 1929.

Onderstaande opgave beoogt aan te sluiten op den tweeden druk der Literatuurlijst voor het adatrecht van Indonesië (1927). Het is de bedoeling mede die oudere schrifturen te vermelden, die in de gezegde Literatuurlijst ten onrechte schijnen te ontbreken.

Adatvonnissen over recht van Indonesiërs worden vermeld voor zoover nog niet geboekt in de werkjes over jurisprudentie van Enthoven (1912; herdrukt 1927) en van Van der Meulen (1924). Adatvonnissen over recht van uitheemsche oosterlingen zijn opgenomen van 1 Januari 1927 af.

I. Adatrechtpolitiek.

A. G. Deelman. Agrarische regelingen op het Maleische schiereiland [I, II]; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

Dr. D. J. Hulshoff Pol. Zelfbesturende adat-eenheden en onze Koloniale Specialiteiten; De Indische Gids, 51 (1929).

Krafft, zie Literatuuropgave no. 5 (Juni 1929), blz. 3.

Dr. [J.] W. van Royen. De officieele gouvernementsrechtspraak [in de Lampoengs] en de proatin-adat; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

II. Inheemsch recht.

A. *Indonesië in het algemeen.*

Ter Haar, zie onder Nederlandsch-Indië (beneden, blz. 3).

B. *Nederlandsch-Indië.*

Dr. L. Adam. Enkele gegevens omtrent den economischen toestand van de kaloerahan Sidoardjo (district Kabonongan, regentschap Bantoel, afdeeling Jogjakarta); deel I en deel II (Weltevreden, z. j. [1929]).

Adatvonnissen van:

5 Juni 1869,	West-Java, T. 129: 125
21 September 1894[1]),	West-Java, T. 63: 708
11 September 1924,	Minangkabau, T. 129: 190
8 Januari 1925,	Minangkabau, T. 129: 190
27 April 1927,	Oost-Java met M., T. 129: 163
2 Juni 1927,	Minangkabau, T. 129: 169
7 September 1927,	Oost-Java met M., T. 129: 163
17 November 1927,	West-Java, T. 129: 135
1 December 1927,	West-Java, T. 129: 130
6 December 1927,	West-Java, T. 129: 139
23 December 1927,	Zuid-Sumatra, T. 129: 217
12 Januari 1928,	Minangkabau, T. 129: 179
21 Februari 1928,	West-Java, T. 129: 143
3 April 1928,	Minangkabau, T. 129: 179
4 Mei 1928,	West-Java, T. 129: 135
18 Mei 1928,	West-Java, T. 129: 139
24 Mei 1928,	West-Java, T. 129: 133
7 Juli 1928,	Minangkabau, T. 129: 207
11 Juli 1928,	Middel-Java, T. 129: 153
12 Juli 1928,	Minangkabau, T. 129: 179
25 Juli 1928,	Minangkabau, T. 129: 198
3 Augustus 1928,	Zuid-Sumatra, T. 129: 217
9 Augustus 1928,	Oost-Java met M., T. 129: 155
23 Augustus 1928,	Borneo, T. 129: 222
21 September 1928,	West-Java, T. 129: 130
27 September 1928,	Minangkabau, T. 129: 207
12 October 1928,	Zuid-Sumatra, T. 129: 217
15 October 1928,	Zuid-Selebes, T. 129: 230
1 November 1928,	Minangkabau, T. 129: 198
8 November 1928,	Minangkabau, T. 129: 169
25 November 1928,	Zuid-Selebes, T. 129: 233
28 November 1928,	Oost-Java met M., T. 129: 155
25 Januari 1929,	Minahasa, T. 129: 238

Pater Joh. van den Bergh. Godsdienst, Eeredienst, Toovenarij en Bijgeloovigheid bij de heidensche Keieezen; Annalen van O. L. Vrouw v. h. H. Hart [vervolg], Juli en Augustus 1929.

Mr. Drs. P. A. F. Blom. Beschouwingen over Adatrecht van Nederlandsch-Indië. Hoe wordt het adatrecht gehandhaafd?; Het Koloniaal Weekblad, 1 Augustus en 5 September 1929.

[Rd. Ms.] Dr. H. Djajadiningrat. Toepassing van het Mohammedaansche slavenrecht in de Lampoengs?; Feestbundel Bataviaasch Genootschap, I (Weltevreden, 1929).

J. C. van Eerde. Onpersoonlijk ruilverkeer in den Indischen Archipel; Feestbundel Bataviaasch Genootschap, I (Weltevreden, 1929).

---

1) Bij Enthoven[2], 1927, blz. 205, ontbreekt de datum.

Th. O. B. Günther. De inlandsche dorpsgemeenschappen in Zuid-Sumatra [I]; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

Prof. Mr. B. ter Haar Bzn. Het rechtskarakter van het indonesisch geschrift opgemaakt ter zake van transacties nopens grond; Feestbundel Bataviaasch Genootschap, I (Weltevreden, 1929).

Dr. B. ter Haar Bzn. Western Influence on the Law for the Native Population; The Effect of Western Influence enz. (Batavia, 1929).

[Mr.] B. t[er] H[aar], recensies van (a) Van Vollenhoven, De ontdekking van het adatrecht, (b) Mallinckrodt, Het adatrecht van Borneo, (c) Adatrechtbundel 29, (d) Van de Velde, De godsdienstige rechtspraak in Nederlandsch-Indië, (e) Lette, Proeve eener vergelijkende studie van het grondbezit in Rusland, zooals dit zich heeft ontwikkeld tot de Russische revolutie, en op Java; Indisch Tijdschrift van het Recht, 129 (1929).

Dr. B. J. Haga. Eenige opmerkingen over het adatstaatrecht van Djambi; Feestbundel Bataviaasch Genootschap, I (Weltevreden, 1929).

Dr. B. J. Haga. Inwerking van de westersche bestuursvoering op de inlandsche maatschappij in de buitengewesten (Weltevreden, 1929).

Dr. B. J. Haga. Influence of the Western Administration on the Native Community in the Outer Provinces; The Effect of Western Influence enz. (Batavia, 1929).

R. W. van der Heyden. Coöperatie in de Minahassa; Blaadje voor het Volkscredietwezen, 17, no. 6 (Juni 1929).

R. W. van der Heyden. Economische toestand in de afdeeling Gorontalo; Blaadje voor het Volkscredietwezen, 17, no. 6 (Juni 1929).

Dr. W. Hoven. Over de invoering van het margawezen in de Kisam (Palembang) (Weltevreden, 1929).

Dr. W. Huender. Iets over eleutherogamie bij Karo-Bataks; Koloniaal Tijdschrift, 18 (1929).

F. van Konijnenburg. Pamase als apanage in de Noordelijke vlakte van Sidenreng; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 67 (1929).

P. Middelkoop. Over het adat-huwelijk op Timor; Mededeelingen Zendingswetenschap, 73 (1929).

H. J. van Mook, recensie van Mallinckrodt, Het adatrecht van Borneo; Koloniale Studiën, 13 (1929).

[Rd. Mr.] W. Prodjodikoro. Het een en ander over het adatvermogensrecht der Indonesiërs in het gewest Soerakarta; Indisch Tijdschrift van het Recht, 129 (1929).

Dr. B. Schrieke. The Effect of Western Influence on native civilisations in the Malay Archipelago (Batavia, 1929); zie Ter Haar en Haga.

Rd. Mr. Soepomo. De kratonrechtspraak in Jogjakarta; Indisch Tijdschrift van het Recht, 129 (1929).

B. van Tricht. Levende antiquiteiten in West-Java [De Badoejs; Goenoeng Segara]; Djåwå, 9 (1929).

A. Verheul. De Meunasah in Pasé; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 67 (1929).

Wirjono, zie Prodjodikoro.

Dr. Paul Wirz. Der Reisbau und die Reisbaukulte auf Bali und Lombok; Tijdschrift Bataviaasch Genootschap, 67 (1929).[1]

C. *Formosa en de Philippijnen.*

D. *Noorden van Borneo en Maleisch schiereiland.*

Deelman, zie onder Adatrechtpolitiek (boven, blz. 1).

Dr. Ph. S. van Ronkel. 'Adat radja radja Melajoe naar drie Leidensche handschriften (Leiden, 1929).

E. *Portugeesch-Timor.*

Alberto Osório de Castro. A Ilha verde e vermelha de Timor; Seara Nova, 1928 (28 de junho, 26 de julho, 23 de agosto, 20 e 27 de setembro, 11 de outubro, 6 de dezembro) e 1929 (3 e 24 de janeiro, 7 de fevereiro, 28 de março, 1 e 25 de abril, 16 de maio, 27 de junho, 11 e 18 de julho; wordt voortgezet).[1]

F. *Gebied der Tjams en Madagaskar.*

III. Eigen volksrecht van Chineezen en verdere uitheemsche oosterlingen.

Adatvonnissen van:

28 September 1928, West-Borneo enz., T. 129: 117

...Januari 1929, Selebes enz., T. 129: 235

IV. Godsdienstig recht.[2]

Dr. L. de Vries. „Kitab Toehpah" en Tuḥfat al Muḥtādj li sjarkh al Minhādj. Resultaten van een voorloopig onderzoek met vertaling van den „Kitab Toehpah"; Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap, 68, vierde stuk (1929).

---

[1]) Weinig over adatrecht.

[2]) Vergelijk adatvonnis 24 Mei 1928, boven, blz. 2.

